AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Çakır Afşin AYGÜN

MYRA'NIN LİMANI ANDRİAKE'NİN YERLEŞİM PLANI

I – Metin, Levhalar ve Planlar

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Çakır Afşin AYGÜN

MYRA'NIN LİMANI ANDRİAKE'NİN YERLEŞİM PLANI

I – Metin, Planlar, Levhalar

Danışman
Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Çakır Afşin AYGÜN 'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Yelda UÇKAN	(İmza)
Üye (Danışmanı)	: Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Havva İŞKAN IŞIK	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Taner KORKUT	(İmza)

Tez Başlığı:

Myra'nın Limanı Andriake'nin Yerleşim Planı

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 16 / 07 / 2018

Mezuniyet Tarihi : 16 / 08 / 2018

(İmza)

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum "Myra'nın Limanı Andriake'nin Yerleşim Planı" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Çakır Afşin AYGÜN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	**Çakır Afşin AYGÜN**
Öğrenci Numarası	**20128603101**
Enstitü Ana Bilim Dalı	**SBE / Arkeoloji**
Programı	**Doktora**
Programın Türü	**( ) Tezli Yüksek Lisans (X) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans**
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	**Prof.Dr. Nevzat ÇEVİK**
Tez Başlığı	**Myra'nın Limanı Andriake'nin Yerleşim Planı**
Turnitin Ödev Numarası	**983885504**

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 295 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 20/07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/~~dönem~~ ~~projesinin~~ benzerlik oranı;

alıntılar hariç % …**1**….

alıntılar dahil % …**9**…. 'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(**X**) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;
Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

20/07/2018

Prof.Dr. Nevzat ÇEVİK
(Danışman)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vi**
ÖZET ..... **vii**
SUMMARY ..... **x**
ÖNSÖZ ..... **xiii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
LİKYA VE MYRA TARİHİ İÇİNDE ANDRİAKE

1.1. Prehistorik Dönem 11
1.2. Bronz Çağı 12
1.3. Arkaik Dönem 13
1.4. Erken Klasik Dönem 14
1.5. Geç Klasik Dönem 15
1.6. Hellenistik Dönem 18
1.7. Erken Roma Dönemi 24
1.8. Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi 27
1.9. Bizans Dönemi 29
1.10. Orta Çağ 32

İKİNCİ BÖLÜM
ANDRİAKE'NİN ANAKENT MYRA İLE İLİŞKİLERİ
VE AKDENİZ COĞRAFYASINDAKİ YERİ

2.1. Anakent Myra ile İlişkiler 34
2.2. Akdeniz Coğrafyasındaki Yeri 36
2.2.1. Likya Coğrafyası 36
2.2.2. Likya Limanları 37
2.2.3. Kekova Bölgesi 42
2.2.4. Batı Likya 43
2.2.5. Komşu Bölgeler Pamphylia, Karia ve Rhodos 45
2.2.6. Ege Adaları ve Hellas 47
2.2.7. Doğu Akdeniz 49
2.2.8. Batı Akdeniz 51
2.2.9. İtalya ve Roma 53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ANDRİAKE YERLEŞİM TOPOGRAFYASI

3.1. Myra Topografyası 55
3.2. Andriake Topografyası 56
3.3. Kuzeydoğu Bölüm ve Myra ile Andriake Bağlantısı 58
3.4. Andriake Liman Yatağı 60
3.5. Andriake Yerleşimi 62
3.5.1. Güney Yerleşim 63
3.5.1.1. Sosyal / Doğu Kısım 64
3.5.1.2. Ticari / Orta Kısım 67
3.5.1.3. Teknik / Batı Kısım 84
3.5.2. Güneybatı Yerleşim 92
3.5.2.1. Güney Kesim 98
3.5.2.2. Kule ve Çevresi 98
3.5.3. Kuzey Yerleşim 100
3.5.3.1. Surlar 101
3.5.3.2. Suriçi 104
3.5.4. Nekropoller 110
3.5.4.1. Güney Nekropol Alanları 112
3.5.4.2. Güneybatı Nekropol Alanları 114
3.5.4.3. Kuzey Nekropol Alanları 115
3.5.5. Su Temin Sistemleri 117
3.5.5.1. 'Nymphaion' – Termal Yapı 117
3.5.5.2. Su Kanalları ve Dividiculum Yapısı 118
3.5.5.3. Kaynak / Sarnıç 121
3.5.5.4. Plakoma – Büyük Sarnıç Yağmur Suyu Toplama Kanalı 121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KLASİK DÖNEM'DEN BİZANS DÖNEMİ'NE
ANDRİAKE'DE YERLEŞİM PLANLAMASI

4.1. Klasik Dönem ve Öncesi 127
4.1.1. Myra'daki Klasik Dönem Kalıntıları 130
4.1.2. Andriake'deki Klasik Dönem Kalıntıları 131
4.1.3. Kuzey Yerleşim'deki Kaya İşçilikli Alan 132

4.1.4. Kuzey Nekropol'deki Likya Tipi Lahitler 133
4.1.5. Güneybatı Yerleşim'deki Yapılar 133
4.1.6. Güney Yerleşim Kazılarında Ortaya Çıkan Buluntular 135
4.1.7. Ara Değerlendirme 135
4.2. Hellenistik Dönem 137
4.2.1. Güneybatı Yerleşim'deki Izodomik Duvarlar 139
4.2.2. Güney Kule 140
4.2.3. Kuzey Nekropol'deki Likya Tipi Lahitler 141
4.2.4. Kuzey Nekropol – Yerleşimin İçindeki Mezarlık 142
4.2.5. Güney Nekropol ve Yol Güzergahı 142
4.2.6. Horrea'nın Kuzeyindeki Pseudo-İzodomik Teras Duvarı 144
4.2.7. Küçük Buluntular 144
4.2.8. Ara Değerlendirme 144
4.3. Roma Dönemi 146
4.3.1. Erken Roma Dönemi 147
4.3.1.1. Liman Girişi 148
4.3.1.2. Onurlandırma Anıtları 150
4.3.1.3. Nero Dönemi 151
4.3.2. Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi 152
4.3.2.1. Horrea Hadriani 152
4.3.2.2. Agora 154
4.3.2.3. Doğuya Doğru Yapılaşma 155
4.3.2.4. Hamamlar 156
4.3.2.5. Güney Yerleşim'in Batı Bölümü 157
4.3.2.6. Tersaneler Bölgesi 158
4.3.2.7. Liman Caddesi 159
4.3.2.8. Kuzey Yerleşim 162
4.3.2.9. Ara Değerlendirme 163
4.4. Bizans Dönemi – 1. Evre 164
4.4.1. Horrea 166
4.4.2. Yerleşimin Tamamında Yoğun Dükkan Yapılaşması 166
4.4.3. Agora 168
4.4.4. Mureks İşlikleri 168
4.4.5. Emporion 169

4.4.6. Hamamlar 170
4.4.7. Kuzey Yerleşim'in Tamamen Yapılaşması 171
4.4.8. Tersaneler Bölgesi 172
4.4.9. Ara Değerlendirme 173
4.5. Bizans Dönemi – 2. Evre 176
4.5.1. Hac Merkezi Myra'nın Limanı 176
4.5.2. Kilise Yoğunluğu 177
4.5.3. Sinagog 181
4.5.4. Ekonomik Canlanış, Dükkanların Yeniden Artması 181
4.5.5. Mezarlıkların Sivil Yerleşimin İçinde Kabul Edilmesi 183
4.5.6. Bizans Dönemi Savunma Yapıları 185
4.5.7. Orta Çağ – Stamirra 188
4.5.8. Ara Değerlendirme 189

BEŞİNCİ BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

5.1. Kentten Ayrı Liman Yerleşimi 192
5.2. Likya Liman Kentleri ile Karşılaştırma 196
5.3. Yapı Tipleri Bakımından İnceleme 203
5.3.1. Kaya İşçilikli Yamaç Yerleşimi 204
5.3.2. Güneybatı Yerleşim: Kale 204
5.3.3. Güney Kule 205
5.3.4. Bizans Dönemi Kuzey Kastron 205
5.3.5. Horrea 206
5.3.6. Gümrük Yazıtı 206
5.3.7. Agora, Liman Agorası 207
5.3.8. Murex İşlikleri 207
5.3.9. Dükkan Dizileri 208
5.3.10. Çarşı Yapıları 208
5.3.11. Meydan ve Onurlandırma Anıtları 208
5.3.12. Çekekler 209
5.3.13. Sinagog 209
5.3.14. Kiliseler 210
5.3.15. Kilise Kompleksleri 211

5.3.16. Su Kanalları, Dividiculum Yapısı 212
5.3.17. Değirmen 212

SONUÇ 214
KAYNAKÇA 226
ÖZGEÇMİŞ 281
LEVHALAR DİZİNİ 283
LEVHALAR (1 – 110) 288
PLANLAR DİZİNİ 399
PLANLAR (1 – 13/4) 401

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	Bakınız
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vd.	ve devamında
yakl.	Yaklaşık
örn.	Örneğin
yy	Yüzyıl
Lev.	Levha
Res.	Resim
Kat.No.	Katalog Numarası / Numaralı

ÖZET

Myra Antik Kenti'nin liman yerleşimi olan Andriake 2009 yılından beri Kültür Bakanlığı ve Akdeniz Üniversitesi Myra-Andriake Kazıları kapsamında ekibimizce incelenmekte ve yayınlanmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında yerleşimin gelişimi genel olarak anlaşılabilmiştir. Yazarın bizzat hazırladığı ve Andriake'de bulunabilen tüm arkeolojik kalıntıların gezilerek işlendiği Andriake yerleşim planı ile gözlemler ve ölçümleri çalışmanın temelini oluşturmaktadır. 8 yıllık bir kazının ürettiği tüm finansal ve bilimsel sonuç da bu çalışmanın içinde vardır ve kazı başkanının da danışmanlığında, Myra-Andriake Kazıları'nın geldiği aşamada tüm çalışmanın bir nevi özeti gibidir.

Andriake'nin en önemli özelliği, anakenti Myra'dan ayrı bir liman yerleşimi olmasıdır. Liman kentleri genellikle bir sahil yerleşiminin artan uluslararası deniz ticaret hacmi sebebiyle yükselmiş kentlerdir. Bu sebeple kendi demosu olmayıp Myra'ya bağlı olduğu bilinen Andriake önem kazanmaktadır.

Andriake'de buluntular bakımından Geç Klasik Dönem'den Erken Bizans'a kadar yoğun ve yaygın arkeolojik varlık mevcuttur. Liman kullanımının Orta Çağ itibarıyla son bulmuş olduğu değerlendirilmektedir. Yoğun faaliyet olan bir ticari liman olması sebebiyle özellikle Geç Roma ve Erken Bizans öncesi dönemlerin buluntu ve yapıları iyi korunmamıştır, ancak yine de buluntu ve mimari izlerden çıkarımlar yapılabilmektedir.

Anakent Myra, günümüzde Antalya ili Demre ilçe merkezindedir. Andriake, kentin güney sınırı olması beklenebilecek Aziz Nikolaos Kilisesi'nden yaklaşık 3.5 km batıdadır. Bugün bataklık bir alan olan liman yatağının kuzey kıyısı boyunca, genellikle aralıklarla nekropol alanları yayılmıştır, batıda liman kıyısında ise Kuzey Yerleşim alanı vardır. Liman yatağının güney tarafındaki küçük sırtın kuzeyinde ise Andriake'nin en yoğun yerleşim alanı olan Güney Yerleşim bulunur. Erken dönem yerleşim merkezi olan Güneybatı Yerleşim alanı da güney tarafta, batıda liman girişindeki tepe üzerindedir.

Andriake yerleşim alanları içindeki en yoğun yapılaşmış alan, liman yatağının güney kıyısındaki Güney Yerleşim alanıdır. Doğu-kuzeydoğu doğrultusunda, ortalama 700 x 100 m. ölçülerinde uzunlamasına bir alandaki yamaç ve sahil boyunca uzanır. Andriake'de özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde artan kamu yapıları genelde bu bölümdedir. Güney Yerleşim'in incelenmesinin daha anlaşılır kılınması için Sosyal Bölüm (doğu), Ticari Bölüm (merkez) ve Tersaneler Bölümü (batı) olarak alt bölümler değerlendirilmiştir.

Güney yerleşimin güney tarafındaki sırtın üzerinde küçük bir zirvenin üzerinde bir kule kalıntısı ile aşağısında küçük bir nekropol ile işlikler bulunur. Güneybatı Yerleşim alanı,

Andriake limanının girişinde kuzeyindeki liman ağzına bakan yamaçtadır. Yerleşim alanı, güney tarafından sur duvarlarıyla çevrilmiş olup kuzey tarafta aşılmaz sarp kayalıklar ile sınırlanmıştır. Yerleşimde genel olarak arka tarafları anakayadan oyulu ve ön tarafları teraslanarak alan kazanılan araziye kurulu küçük yapılardan oluşan bir yerleşim karakteri gözlenir.

Andriake Kuzey Yerleşim alanı, liman yatağının batı tarafında alçak bir kayalık çıkıntı görünümündeki alandadır. Güney Yerleşim'deki kamu yapıları yoğunluğu bu kesimde bulunmaz, ancak yapı tipleri bakımından hamam, çarşı, kilise gibi güneydekilere benzer örnekler seçilebilmektedir. Kuzeydeki kayalık alanda, güneybatıdaki gözlenen kayadan oyulu hibrit yapıların benzerleri gözlenmektedir. Yerleşim, batı, kuzey ve doğu yönlerden Bizans dönemi surlarıyla çevrilidir.

Andriake yerleşiminde nekropol alanları büyük çoğunlukla, kuzey ve güneyde sahili izlediği tahmin edilebilen yol güzergahları üzerinde limandan yamaca bakıldığında görülecek şekilde yerleşmişlerdir. Yoğunluk ve nitelik bakımından ana nekropol alanının kuzey yerleşime doğudan gelen güzergah üzerindedir. Güney yerleşimde de en yoğun grup yerleşime gelen güzergah üzerinde ve yerleşimin girişine yakın yerdedir. Geç Roma Dönemi'ne kadar Andriake'de yapılaşma genellikle mezarlıkları işgal etmemiştir ve bu nedenle Güney ve Kuzey Yerleşim alanlarında yerleşimin gelişimine dair izler alınabilmektedir.

Andriake yerleşimine kullanım suyu Roma Dönemi'nde Myra'dan aquaduct aracılığıyla getirilmiştir. Myra'dan gelen su kanalı, yerleşimin doğu girişinde ikiye ayrılarak kuzey ve güney bölümlere, kayadan oyulu kanallar ile su taşınmaktadır. İçme suyu için kaynak olmayınca, kanallar haricinde yerleşimde yağmur suyunun toplanması ve depolanmasına yönelik sarnıç ve kanallar da yapılmıştır.

Andriake'de Klasik Dönem varlığına ilişkin, buluntular, mimari izler ve nekropol ilişkileri bakımından veriler vardır. Klasik Dönem'de Andriake'deki yerleşim alanlarının her üçünde de, Kekova bölgesindeki gibi kayadan oyulu hibrit yapılardan oluşan küçük sahil yerleşimleri olduğu değerlendirilmektedir.

Andriake'de güçlü bir Hellenistik Dönem varlığı olduğu net olarak anlaşılabilmektedir. Her üç yerleşim alanı ile ilgili olarak Klasik'te başladığı değerlendirilen yerleşim Hellenistik Dönem'de kesintisiz devam etmiştir. Özellikle Myra'nın liman yerleşimi olarak öne çıkması ve uluslararası Akdeniz ticaretine açılmasının bu dönemde hızlandığı düşünülmektedir.

Erken Roma Dönemi'nde Roma devletinin kamu varlığının izleri bulunmaya başlar. Güney Yerleşim'deki onurlandırma anıtları, Nero dönemine tarihlendirilen gümrük yazıtı bu dönemdendir. Andriake limanının girişi ile ilgili olarak, M.Ö. 42 yılında liman girişinin zincirle kapatılmış olması ile ilgili antik aktarım mevcuttur. Liman girişi ve sahil yapıları depremler sonucu arazinin batması ile su ve bataklık altında gözden kaybolmuştur ve bu tarz bir düzenlemeye ilişkin hiçbir net veri yoktur, ancak bazı dolaylı verilerden çıkarımlar ile tahmin yapılabilmektedir.

Hadrian dönemi ile birlikte Andriake gerçek anlamda bir imparatorluk limanı haline gelmiştir. Limanın en merkezi bölgesinde, Horrea Hadriani ve hemen yanında büyük bir Agora yapılmıştır. Güney Yerleişm'in Merkezi bölümde Klasik'ten beri var olduğu değerlendirilen kullanım, Hadrian ve sonrası Roma Dönemi'nde büyük oranda Güney Yerleşim alanının tamamına yayılan bir yapılaşma şeklinde genişlemiştir. Kuzey Yerleşim alanı da güneydoğuya liman kıyısına doğru genişlemiştir. Nekropoller bakımından ise, hem kuzeyde hem güneyde birçok nitelikli işçiliğe sahip Roma Dönemi lahitleri vardır.

Geç Roma / Erken Bizans, Andriake'nin en baskın arkeolojik katmanıdır. Bu dönemde Dükkan ve çarşı yapıları 3.yy ve sonrası süreçte artarak tüm yerleşime yayılmıştır. Agora yapısı 5.yy'ın ilk yarısında tamamen tek organizasyona sahip bir mureks mor boya fabrikasına dönüştürülmüştür. Andriake yerleşimi için Bizans Dönemi'nde kaydedilen 'Emporion' (ticaret merkezi) tabiri, ticaretin yerleşimin tamamında yapıldığını ifade etmesi bakımından en az Geç Roma Dönemi itibarıyla gündeme gelmiş olmalıdır. Yerleşimde farklı yerlerde 6 kilise vardır. Horrea yapısının hemen yanında kontekst buluntularıyla beraber keşfedilen Sinagog yapısı, Yahudiler'in Hıristiyanlar ile aynı dönemde Andriake'de etkili bir varlıkları olduğunu ıspatlamaktadır.

Bizans Dönemi'nde, I. Anastasius ve sonrasındaki I. Justinian dönemlerinde ülke çapında yaşanan yeniden canlanış, Andriake'de de hissedilmiştir. Önceki evrelerde artarak yayılan dükkan ve çarşı yapılaşması, Bizans Dönemi'nde de devam etmiştir. Myra ve çevresinde I. Justinian döneminde yaşayan Myra Piskoposu Sionlu Nikolaos'ın da etkisiyle yükselen Myra Piskoposu Pataralı Aziz Nikolaos'ın Myra'daki mezar kilisesi dünya çapında ün kazanmıştır. Liman yerleşimi Andriake de hac trafiğine hizmet eden bir liman haline gelmiştir. Andriake'de 7.yy sonrasına ait arkeolojik buluntu çok azdır. Mimari olarak da Orta Çağ olarak tanımlanabilecek varlık yoktur. 7.yy'da Akdeniz'deki Arap egemenliği ile olan kesintinin ardından 10.yy'dan itibaren yeniden artan hac ziyaretleri için, güneydoğudaki Taşdibi bölgesi'nin kullanıldığı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Likya, Roma, Bizans, Şehircilik, Urbanizm, Liman

SUMMARY

SETTLEMENT PLAN OF ANDRIAKE, THE HARBOR OF MYRA

Andriake, the harbor settlement of Myra is being excavated and published by our team under the Ministry of Culture and Akdeniz University Myra-Andriake Excavations since 2009. Through these studies, it was able to understand the general development of the settlement. Andriake Settlement Plan, which was personally produced by the author through surveying and marking every remains that could be found in Andriake, forms the basis of this study. The whole set of financial and scientific products of 8 years of excavations is also included in this study, and thus it is, under the counsel of the excavation director himself, is somewhat like a summary of the entire work achieved by the Myra-Andriake Excavations.

The most important property of Andriake is it being a harbor settlement separate from its maintown. Harbor cities are usually coastal cities highly developed because of the increased international trade volume. Andriake, which has no demos of its own and is known to be under the jurisdiction of Myra gains further importance for this reason as well.

Regarding findings, there is widespread archaeological presence from Late Classical to Early Byzantine at Andriake. It is evaluated that the use of the harbor ceased by the Medieval Period. Due to the fact that the settlement is a densely used comemrcial harbor, artifacts and buildings of periods earlier than Late Roman and Byzantine were not preserved well, but still certain deductions can be made through small finds and architectural traces.

The main town Myra is located at the modern-day town of Demre in Antalya province. Andriake is about 3.5 km west of St. Nikolaos Church, which could be expected to be the south limit of Myra city. Necropolis groups are spread along the north coast of the swamp which was the harbor basin, and at the western extremity is the North Settlement area. At the south coast of the basin, along the north side of the small southern ridge lies the South Settlement area which is the most densely inhabited area of Andriake. Finally, the early period settlement center, the Southwest Settlement area lies also on the south, on the western hill at the harbor entrance.

South Settlement area lying on the south coast of the harbor basin is the most densely built area among the settled zones at Andriake. The settlement extends in an east-northeastward direction covering an elongated area roughly 700 x 100 m. along the mild slope and coast. The public buildings which rose in number especially at the Imperial Period at Andriake are mostly in this zone. For rendering the examination of the South Settlement more

comprehensible, we have conceptually subdivided the area into the Social Zone (east), Commercial Zone (center), and Shipyards Zone (west).

On a small peak on the ridge just south of the south settlement lies the remains of a small tower, and there are some workshops and a necropolis just below it. The Southwest Settlement area lies on the northern, harbor-facing slope of the southwestern hill at the harbor entrance. The settlement area is walled to the south and is limited by impassable cliffs in the north. In general, small buildings which are carved from the rock at the back and are terreaced in the front, dominate this settlement area.

Andriake North Settlement area lies on the rocky outcrop in the westernmost part of the north side of the harbor basin. The density of public buildings in the south is not observed here, but a few of them such as a bathhouse, bazaar and a church can be found among the settled area. In the rocky area to the north, hybrid buildings similar to those in the southwest are present. The settlement is surrounded by Byzantine defensive walls in the west, north and east directions.

The necropoleis at Andriake lie mostly along the roads, which are evaluated to have followed the coast in the north and south, in a manner to be able to be seen from the harbor looking up toward the slopes. The main necropolis by density and quality is the one lying along thepath leading into the North Settlement from the east. The densest group lies also along the path leading into the settlement to the south as well, close to the eastern entrance of the settlement. Buildings generally didn't creep into the graveyards until the Late Roman Period at Andriake, and because of this, certain traces can be deduced regarding the development of the settlement in the north and south parts.

Fresh water had to be brought to Andriake by aqueducts from Myra in the Roman Period. The rock-cut canal coming from Myra is split to lead to north and south separately at the eastern entrance. Due to the lack of a freshwater spring, cisterns and calans were built to collect rainwater as well, in addition to the canal coming from Myra.

About Classical Period presence at Andraike, there is data regarding finds, architectural traces and necropolis relations. It is evaluated that there were small coastal settlements similar to those around the Kekova region, consisting of rock-cut hybrid buildings in all three settlement areas at Andriake.

It can be clearly observed that there was a strong Hellenistic Period presence at Andriake. The settlements that are evaluated to have started in the Classical Period in all three settlement zones continued unbroken through the Hellenistic Period. It is thought that

Andriake's coming to prominence as the harbor settlement of Myra and opening up to the internationnal Mediterranean trade accelerated in this period.

Traces of the public presence of the Roman state start to be observable in the Early Roman Period. The Customs Inscription from the period of Nero and the honorary monuments in the South Settlement date to this period. Regarding the entrance of the harbor, there is literary recording of it being closed with a chain in the year 42 BC. The harbor entrance and coastal buildings completely disappeared under water and swamp as a result of the land sinking due to earthquakes, and there is no evidence regarding this kind of a setup, only some guesses cam be put forward through circumstatial data.

With the period of Hadrian, Andriake became a real imperial harbor. Horrea Hadriani was built in the most central part of the harbor along with a large Agora neighboring it. The use of the central part of the South Settlement that started in the Classical Period expanded to the whole south coast of the harbor basin as widespread buildings, especially after the period of Hadrian. The North Settlement also expanded southward closer to the harbor shore. There are also many high quality Roman Period sarcophagi in the north and south necropoleis.

The Late Antique Period is the most dominant archaeological layer at Andriake. From the 3rd century onward, store and bazaar buildings have spread to the whole settlement. The Agora was converted into a murex purple dye factory with a single organization. The phrase of 'Emporion' (trade center) recorded in the Byzantine Period for Andriake, must have started earlier, regarding it coming to mean trade being done in the whole settlement. There are 6 churches at different locations at the settlement. The Synagogue building discovered complete with its contextual finds near the Horrea, shows that the Jews had a strong presence in Andriake contemporary with the Christians.

In the Byzantine Period, the countrywide reinvigoration in the periods of Anastasius I and the following Justinian I was also felt at Andriake. The increasing spread of store and bazaar buildings continued in this period as well. The cult of St. Nikolaos of Patara, the Bishop of Myra gained worldwide fame thanks to the Bishop Nikolaos of Sion who reigned in the period of Justinian I. The harbor settlement Andriake then became a harbor for pilgrims.

There is very few finds later than the 7th century at Andriake. There is also no architectural presence dateable to the Medieval Period. It is evaluated that, after the dark era that came with the Arabian domination in the Mediterranean from the 7th century, Andriake ceased to be used and the place called Taşdibi in the southeast was used for the pilgrim voyages that restarted after the 10th century.

Keywords : Lycia, Rome, Byzantine, Settlement, Urbanism, Harbour

ÖNSÖZ

Andriake'de 2009 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Akdeniz Üniversitesi Myra-Andriake kazıları ile çalışmalarımızı başlattık. Kazı başkanı Prof.Dr. Nevzat Çevik başkanlığında süren kazılar kapsamında ben de, sonradan bu doktora tezine evrilmiş olan Andriake Yerleşim Planı üzerine çalışmaya başladım.

Arazide bitki ve moloz temizliği yapılması ve özellikle yerleşimin kamu merkezinin çoğunun kazılmış olmasının, sonuçta ortaya çıkan planın niteliğine büyük katkısı olmuştur. Bu arazi çalışması, kimi zaman 100 kişiyi geçen kazı ekibi ile bağlı finans ve lojistik tarafından üretilen fiziki işin bir sonucudur. Bilimsel olarak da Myra-Andriake kazıları verileri çalışılmakta ve yayınlanmakta, yerleşimin anlaşılması bakımından boşluklar hızla dolmaktadır. Bu tezde yayınlanmış verilerin yanı sıra, tüm bilim ekibinin yayınlanmamış fikirleri de çokça vardır. Bu katkılar için liderimiz Prof.Dr. Nevzat Çevik ile kazı ekibinin geri kalanı haricinde Öğr.Gör. Süleyman Bulut, Bizans sektör başkanı Prof.Dr. Engin Akyürek ve ekibi Doç.Dr. Özgü Çömezoğlu ve Doç.Dr. Ayça Tiryaki; numizmat Mehmet Şengül, epigraf Yrd.Doç.Dr. Hüseyin Öztürk, seramik uzmanı Beste Tomay'ın adlarını anmak gerekir. Arazide yerleşim planı çalışmasında bana yardımcı olan, başta Selim Atasoy olmak üzere Onur İbci, Yiğit Usumi, Tarık Husny ve başka arkadaşların da emekleri geçmiştir.

Kütüphane çalışmalarım ile ilgili olarak Koç Üniv. AKMED, British Institute Ankara, DAI İstanbul çalışanlarına, ayrıca DAI Berlin'e ve İstanbul direktörü Prof.Dr. Felix Pirson'a bana sağladıkları burs olanağı için teşekkür ederim.

Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Ayrıca hem bu tez çalışması ile ilgili olarak, hem de tüm bu yıllar içinde Myra-Andriake kazılarına farklı araştırma projeleri ile sağladığı destek için teşekkür ederiz.

Tez çalışmasının ilerleyişini bilimsel sorumluluk altında izleyen, danışmanım haricindeki heyet üyeleri, özellikle erken dönem ve nekropol uzmanlığı ile Tlos Kazıları başkanı Prof.Dr. Taner Korkut, ve Myra-Andriake Kazıları Bizans sektör başkanı Prof.Dr. Engin Akyürek'in de değerli yönlendirme ve fikirlerinin de bu teze katkısı büyük olmuştur.

Son olarak sevgili anne ve babama da beni küçüklüğümden beri özveriyle yetiştirdikleri için, ayrıca tüm çalışmalarımda desteğini esirgemeyen ve tezimin yazım ve incelemesinde de büyük yardımı dokunan hayat arkadaşım Senem'e de burada basılı metinde teşekkür etmek isterim.

Çakır Afşin AYGÜN

Antalya 2018

GİRİŞ

Myra Antik Kenti'nin liman yerleşimi olan Andriake, 2009 yılından beri Kültür Bakanlığı ve Akdeniz Üniversitesi Myra-Andriake Kazıları kapsamında Prof. Dr. Nevzat Çevik başkanlığında, benim de dâhil olduğum ekip tarafından kazılmaktadır. Bu konuyu bana öneren ve tezin Danışmanı olan N. Çevik ve ekibi çalışmanın başlangıcından bu yana elde edilen verileri farklı kapsamlardaki workshop, sempozyum ve yayınlarla bilim dünyasıyla paylaşmaktadır. Çok sayıda konferans ve sergi gibi etkinliklerle de kazı sonuçları halka duyurulmaktadır.

Çevik'in hem kazı hem de müzecilik faaliyetlerini birlikte tasarlaması ve organize etmesinin bir sonucu olarak Andriake'de gerçekleştirilen kazılarda genellikle yerleşimin kamu merkezine odaklanmış ve her dönemi temsil eden en az bir yapıda bir derece kazı yapılmış olup yerleşimin arkeolojik gelişimini özetleyebilecek bir aşamaya kısa zamanda ulaşılmıştır. Bugün Likya Uygarlıkları Müzesi[1] olarak hizmet veren Horrea ve Agora'nın bulunduğu liman merkezi başta olmak üzere bu kesimden doğuya doğru yeni müze alanına kadarki bölümdeki birçok önemli yapının kazısı yapılmış ve yapılmaktadır. Ayrıca bu bölümde henüz kazı yapılmayan yerlerde de temizlik çalışmaları da ilerlemiştir.

Araştırmacının Andriake yerleşim planını bizzat çıkarması ve bu çalışma süresince 2009'dan bu yana kazı ekibiyle özellikle de danışmanla birlikte yaptığı arazi gözlemleri ve ölçümler çalışmanın temelini oluşturur. Bu çalışmanın verimli bir şekilde biçimlenmesine, yerleşimde yürütülen kazıların sağladığı lojistik olanakların yanı sıra yüzey gözlemleriyle elde edilmesi mümkün olmayan verilerin elde edilmesi önemli bir katkı sağlamıştır. Farklı sezonlarda farklı olanaklar ve kimi zaman olanaksızlıklarla da karşılaşan 8 yıllık bir kazının ürettiği finansal sonuç, ayrıca kimi sezonlarda 50'yi bulan bilim ekibi üyelerinin ayrı ayrı ürettikleri bilimsel veriler bu çalışmanın içinde önemli bir yer almıştır. Yayınlanan verilerin kullanılmasıınn yanı sıra henüz yayınlanma sırası gelmeyen ve çalışılmakta olan kimi veriler ve bazı yeni keşiflere de bu çalışmada yer verilmiştir. İlgili bir araştırmacının referans verilmediği durumlarda da verinin Myra-Andriake Kazı Başkanlığı tarafından üretilmiş olduğu anlaşılmalıdır.

Myra kazılarına başlanmış olması ve kazının getirdiği olanaklardan da yararlanma imkânı, bu çalışmanın yapılması bakımından kritik önemdeydi. Tüm yaz sezonu masrafsız şekilde arazi incelemesi fırsatı, kazı üyelerinden yardımcı ekip sağlama olanağı, kazının

[1] bk. Şengül 2011; ayrıca uygulama için bk. Çevik 2017b, 18 vd.

ölçüm aletleri bakımından teknik imkânından yararlanma olanakları olmasaydı bu çalışma elbette mümkün olmazdı.

Yerleşim planı çalışması, kazı planlaması ve dokümantasyonu bakımından çok yararlı olmuştur. Şu aşamada Andriake liman yatağı çevresindeki tüm kültür varlığı kalıntıları plana işlenmiş, ayrıca yerleşimdeki tüm alanlar ve yapılar tek tek numaralandırılıp tanımlanmıştır. Dokümantasyon sürekliliği bakımından kazı arşivlerine altlık olacak standart oluşmuştur.

N. Çevik'in bizzat kendisinin şehircilik ve mimarlık çalışması ve başkanlığında Myra'da çalışan ekibin yerleşim planı çalışmaları üzerine oldukça deneyimli olması, bu çalışmaya ilişkin güçlü yönlerden birisidir. Çevik'in kurucusu olduğu ve 10 yıl boyunca yerleşim arkeolojisi çalışılan Bey Dağları Yüzey Araştırmaları zamanından beri mimari çizimler ve yerleşim planları bu ekipte yetişen arkeologlar tarafından yapılmaktadır. Çalışmalar boyunca eldeki olanaklarla alınabilen ölçüm cihazları, Nivo, Total Station ve GNSS sistemleri, aletlerin teknik eğitimini alan ekip üyeleri tarafından bilgisayar olmayan zamanlarda büyük paftaya, bilgisayar zamanında ise NetCad ve AutoCAD gibi programlar kullanılarak dijital ortamda yapılmıştır. Bu çalışmaları arkeologların yapması, yıkıntı halindeki kalıntılara ilişkin yorumların da çizimlere dâhil edilebilmesine olanak tanımaktadır ve çalışmanın arkeolojik olarak doğru olması bakımından bizce gereklidir. Ve bu nedenle başlangıçtan beri 20 yıldır Çevik, ekibinin kendi işlerini kendi görebilecek teknik düzeyde olmasını sağlamıştır. Bu teknik alan çalışmalarının organizasyon sorumlusu da Myra-Andriake Kazıları başlangıcından itibaren bu tezin yazarı idi.

Bey Dağları'ndaki birikimin ve ardından yine Çevik'in kurucusu olduğu Rhodiapolis kazıları, Andriake'de kısıtlı yer olan liman kıyısında ve de özellikle Güneybatı Yerleşim alanındaki planlamayı anlamak bakımından yararı olmuştur. Teraslanmış yerleşim planlamacılığına dair örnekler yüzey araştırmalarında Neapolis, Trebenna, Kithanaura, Kelbessos, Mnara gibi birçok yerleşimde gözlemlenebilmiştir ve hiç net duvar gözlenemeyen yerlerde bile yıkıntı alanından anlamlı bir plan önerisi çıkarabilecek deneyimi sağlamıştır.

Bey Dağları Yüzey araştırmasının en kapsamlı çalışılanı olan Trebenna'da yerleşim planı ve urbanistiğin yanı sıra ve nekropoller ile yerleşim bağlantısı da çalışılmış ve Çevik editörlüğünde kapsamlı olarak yayınlanmıştı[2]. Kentte farklı dönemlere yayılmış ve farklı niteliklerde çok çeşitli ve zengin nekropol alanları vardır. Bu araştırmada mezarların birbirlerine ve kente göre konumlarından çıkarılanlara benzer fikirlerden[3] Andriake'deki nekropol alanlarının urbanistik bağlantılarıyla ilgili olarak da yararlanma olanağı olmuştur.

[2] bk. Çevik vd. 2005.
[3] Çevik 2006, 175 vd.

Yüzey araştırmalarının yanı sıra bu ekiple Rhodiapolis'te de kazılarla birlikte Klasik öncesi varlık bulunan ve Orta Bizans'a kadar giden bir yamaç yerleşiminde Likya'daki ilk urbanistik çalışılması gerçekleştirilmişti[4]. Rhodiapolis'teki yerleşimin yüksek dönemi, Andriake'deki yamaç yerleşiminden geç olmakla birlikte Roma ve üzerine kurulduğu Hellenistik Dönem şehircilik kaygılarının Likya'nın dağlık coğrafyasına nasıl uydurulduğuna ilişkin gözlem olanağı ve çalışma deneyimi sağlamıştır.

Son olarak bu çalışmanın tez izleme komitesinde danışmanım N. Çevik'in yanı sıra yer alan Prof. Dr. T. Korkut ve Prof. Dr. E. Akyürek'in de deneyimleri ve fikirleri bu çalışmanın zenginleşmesinde önemli olmuştur. Ekibimizin Bizans Sektörü başkanı Prof. Akyürek ve güçlü ekibi sayesinde Andriake'deki Bizans dönemi mimari ve küçük buluntular bakımından tüm kazının kapsamlı araştırılmış olan dönemsel grubunu oluşturdu. Hocanın İstanbul ve Marmara Bölgesi çevresindeki araştırmalarından edindiği Bizans dönemi liman şehriciliği deneyimi ve yayınlarının yanı sıra Bey Dağları'nda keşfedilen kiliseler ve manastırlar Andriake için karşılaştırma olanağı sağladı[5]. Prof. Korkut ise Tlos kazı başkanlığı vesilesiyle erken döneme ilişkin edindiği deneyimlerle Andriake'de izi çok zor bulunan Klasik ve Hellenistik kalıntıların tanımlanmasında ve Roma öncesi şehircilik üzerine çalışmaları ve fikirleri ile çalışmayı özellikle erken dönem bakımından destekledi. Ayrıca Andriake urbanistiği açısından değerlendirmekte olduğumuz nekropol çalışmaları Prof. Korkut'un önerisiyle daha da detaylandırıldı ve başka bir çalışmada değerlendirilmek üzere bir ön katalog halinde toplandı.

Kendi bilimsel değeri bakımından, kentten ayrı bir liman yerleşimi olması Andriake'nin en önemli özelliğidir. Likya'da özellikle Hellenistik'ten itibaren liman kentleri hızla büyüyüp güçlenmiş ve karasal kentlerin önüne geçmeye başlamıştır. Myra ve Limyra gibi deniz kıyısında olmayan iki kentin ise kentten ayrı liman yerleşimlerinin de adeta liman kentleri gibi geliştiği anlaşılmaktadır. Limyra'nın limanı Phoinikos'a ait, modern Finike yerleşimi içinde çok az iz kalmıştır. Myra'nın limanı Andriake ise özellikle Erken Bizans dönemi bakımından mükemmel korunmuş bir örnektir. Erken dönemlerden ise özellikle kamu yapıları iyi korunmuştur. Ana kent Myra'nın Bizans Dönemi'nde bölgenin yönetim kenti olmasının Andriake'nin bu minvalde gelişmesinde büyük etkisi vardır.

Kentten ayrı liman yerleşimi olma, Akdeniz çevresinde nadir bulunan bir yerleşim özelliğidir. Ege, Pamphylia, Yunanistan ve İtalya'da örnekler vardır ancak çok daha büyük sayıda görülen yerleşim tipi, Patara, Olympos, Phaselis gibi liman kenti tipidir. Bu sebeple kendi demosu olmayıp Myra'ya bağlı olduğu epigrafik olarak da net olan Andriake ayrıca

[4] Çevik vd. 2010d, 29 vd.
[5] Akyürek vd. 2003, 17-24.

önem kazanmaktadır. Ve bu durum, bu konunun kazı başkanı/danışmanım tarafından bana tez olarak verilmesinde en önemli faktör olmuştur.

Klasik'ten Ortaçağ'a kadar kesintisiz devam eden ve kentten ayrı salt bir liman yerleşimi olarak tasarlanan Andriake'nin bu özellikleri, detaylı bir inceleme konusundaki temel motivasyon olmuştur. Kazılar ve yüzey araştırması ile iyi veri vermesi beklenmiştir ve iyi veri vermiştir de.

Ana kentten ayrı liman yerleşimi tarzı oldukça nadir rastlanılan bir özelliktir. Andriake'deki korunmuşluk düzeyi de buna eklenince yerleşimin bu bakımdan önemi iyice artmaktadır. Liman kentleri genellikle o bölgede daha erkende var olan yerleşimlerin deniz ticareti sebebiyle önem kazanması ve karasal kentleri gölgede bırakması sayesinde gelişen sivil kentlerdir. Liman olanağı sebebiyle deniz egemenliği hedefleyen devletlerce kurulan kentler de vardır. Ancak daha erkende var olan karasal bir kentin kendine bir uydu yerleşim olarak liman kurması nadir bir özelliktir. Belirli sosyo-ekonomik ve jeopolitik faktörlerin, kentin kendine özgü coğrafyasıyla bir arada bulunması ile oluşan ve gelişen kendine özgü bir yerleşim tipidir.

Andriake Anadolu'daki en iyi korunmuş ve erişilebilir liman yerleşimidir. Akdeniz çevresinde de benzer özellikte sayılı yerleşim arasındadır. Bu kapsamda liman yerleşimciliği bakımından bilim dünyasına tanıtılması önem arz etmektedir.

Andriake'de Klasik Dönem'de buluntularla var olduğu anlaşılan bir sahil yerleşimi mevcuttur. Bu yerleşimin komşu benzer yerleşimler Simena, Theimioussa, Aperlai, Dolichiste vb. gibi küçük bir sahil köyü mü olduğu, yoksa Myra'ya bağlı olduğu M.S. 1. yy'dan itibaren yazılı kaynaklardan da bilinen bir uydu yerleşim / liman mahallesi mi sayılması gerektiği önemli bir sorudur.

Andriake Yerleşim Planı çalışması esasında şehircilik üzerine (urbanistik) bir çalışmadır[6]. Ancak çalışmada genellikle 'şehir' veya 'şehirleşmiş' anlamıyla 'urban' ve

[6] Andriake urbanistiği üzerine değerlendirmelerimizde en temel refernanslarımız komşu liman kentleri Patara, Phaselis ve Olympos, erken dönem ile ilgili olarak Kekova bölgesi ve Myra çevresidir, Likya'nın geneli ile ilgili temal referans Çevik 2015'tir; liman urbanistiği ile ilgili olarak Bouras 2014'te bazı liman kentlerinde limanların düzeni urbanizm başlığı ile incelenmiştir; Çevik vd. 2010d'de Roma Dönemi yamaç yerleşimciliğine bir örnek urbanizm bakımından incelenmiştir, kendi anakentimiz Myra'nın yamaç yerleşiminin yanı sıra temel referanslardan biridir; Batı Likya'da Korkut 2015c, 65-69 özellikle erken dönem ile ilgili referanslardan biridir; bunların yanı sıra özellikle Roma Dönemi ile ilgili temel referans Childe 1950, 3-4; Bowman – Wilson 2011, 143 vd. nüfus büyüklüğü bakımından Hellenistik ve Roma kentleşmesini urbanizm kapsamına almıştır; Parrish 2001, kentlerin özellikle Hellenistik ve Roma Dönemi'nde kamu yapıları ile şekillenen şehircilik sistemlerini tartışmıştır; Kaiser 2011, urbanizm adı altında Roma Dönemi sokak düzenlemeleri üzerine çalışmıştır; Pirson vd. 2015, Hellenistik'te kent kavramı üzerine bir çalışmadır; Radt 2001 ise yine Pergamon'da urbanizmi incelemiştir, Andriake gibi bir liman yerleşimi olan Pergamon şehirciliğinin de Myra ile benzer olması beklenebilir ancak Hellenistik Dönem'de krallık başkenti olduğundan Myra'dan daha güçlü bir konumdadır; Geç Roma Dönemi ile ilgili olarak ise Wilson 2004 ve Sears 2007 bu çalışmanın referanslarındandır; Akyürek 2014; Akyürek 2015; Akyürek 2016a çalışmaları ve ayrıca Prof. Akyürek ve ekibinin bazı henüz yayınlanmamış

‘urbanizm’ kelimeleri kullanılmaktan imtina edilmektedir. Nedeni ise Andriake yerleşiminin aslında bir şehir / kent olmaması, daha çok ana kent Myra’nın bir mahallesi niteliğinde olmasıdır.

Urban kelimesi Latince ‘kent’ten gelmektedir[7]. İçinde Klasik Dönem’in ‘devlet’ karakterini de barındıran Yunanca polis[8] kelimesinden biraz daha dar anlamıyla antik dönemde şehirleri tanımlamakta kullanılır. Urbanizm ise bir şehrin plansal gelişiminin konu edildiği bir kavramdır. O şehir değişik dönemlerde şu ya da bu şekilde büyüyüp küçülmüş, ya da şöyle veya böyle planlanmış ise bunlar o şehrin ‘urbanistik’ karakterleri olurlar. Türkçe’de ‘şehircilik’ ve ‘şehirleşme’, ‘kentleşme’ kelimeleriyle karşılanmıştır[9].

Andriake’ye Türkçe şehir ya da kent denmeyecekse, geriye bu tip bir antik topografyayı tanımlamak için genel olarak ‘yerleşim’ veya ‘yerleşme’ kelimeleri kalır. ‘Myra’nın Liman Yerleşimi / Yerleşmesi Andriake’ örneğinde olduğu gibi. Yerleşimin gelişimi ve karakteri üzerine urbanistik beyanda bulunurken de belki ‘şehircilik’ kelimesini karşılamak için ‘yerleşimcilik’ kelimesi önerilebilir. Çalışma boyunca bu sınırlayıcı ifadelerden genel olarak kaçınılmaya çalışılmıştır.

Antik kaynaklarda Andriake açık şekilde Myra’nın bir ‘limanı’ (limen) [10], ‘ticaret merkezi’ (emporion) [11], veya ‘liman / demirleme yeri’ (epineion) [12] olarak anılmaktadır. Myra ile ilgili kaynaklar M.Ö. 2. yy’da başlamakla birlikte Andriake’nin adı ancak M.S. 1. yy’dan itibaren geçmektedir ve genellikle yukarıda bahsedilen sıfatlardan birisiyle birlikte bulunur.

Kıyı yerleşimlerinden liman olarak adlandırılanlar, tam teşekküllü liman kentleri, Andriake gibi kendi ismi olan liman yerleşimleri ve adı geçmeyen ancak ana kentten ayrı oldukları anlaşılan limanlardır. Kimi zaman da bir sahil kentinin içindeki limana gelindiği gidildiği üzerine bahislerde kentle bütünleşik limanlar için de kullanılır[13].

Emporion nadir bir isimlendirme olup genellikle büyük kentlerin ticaret yapılan merkezi bölgelerini anlatmakta kullanıldığı görülür[14]. Kentlerin ticari agoralarının olduğu emporion’ları yahut ticari malların emporion’a götürülmesi gibi, günümüzde ‘çarşı’ veya

---

fikirleri ise Bizans Dönemi referansımızdır; mezar kent ilişkisi ile ilgili referanslarımız Korkut 2000, Korkut 2015b, Hülden 2006, Çevik 2006’dır.

[7] Lewis – Short 1891, 1935 “urbs”.

[8] Liddell – Scott 1996, 1433 “πόλις”.

[9] N. Çevik, “Grace of the City. Roman Foundations”, International Symposium of Aesthetics : “Aesthetics of the City” 02-04 November 2017, Akdeniz University Faculty of Architecture, Conference Hall, Antalya – Turkey.

[10] Liddell – Scott 1996, 1433 “λιμήν”; Prax. Strat. 1; Nik. Sion. 9.

[11] Liddell – Scott 1996, 548 “ἐμπορίον”; Prax. Strat. 10.

[12] Liddell – Scott 1996, 647 “ἐπίνειον”; App. civ. IV.10.82; Prax. Strat. 1; ayrıca bk. Leonard 1997, 164-165.

[13] Örn. Anon. peripl. m. m. 1; 2; 9; 35; 86; 88 vb.; Prax. Strat. 1; Nik. Sion. 9.

[14] Örn. Atina’nın limanı Piraeus, Baika 2014, 471-472; Antiocheia ad Orontem, Anon. peripl. m. m. 147; Held 2002, 241-245; Milet’teki ticari liman, Brückner vd. 2014, 776-777.

'pazar' benzeri ifadelerle tanımladığımız kentin yoğun ticaret yapılan bölgelerini anlatır. Bir yerleşimin tamamını anlattığı örnekler azdır[15].

Katı planlı Klasik ve Hellenistik kentlerde ve kent devletlerinde yaşam ve ticaret sıkı kontrol altındaydı ve mallar ancak Agora'larda satılabilirdi. Malını satmaya getirenler kapıdan girişte ve/veya çıkışta malını saydırıp vergi öderlerdi[16]. Anadolu'da Hadrian Dönemi'ndeki philhellenizm akımı ile gelen sanattaki Klasisizm / eskiye hayranlığa benzer olarak mimari alanda da İyon, Dor, Korinth düzenli birçok yapı yaptırılmıştı. Ancak Roma Dönemi'nin yüksek zamanında ticaret agoralarla sınırlı değildi ve birçok kentte Roma şehirciliğinin önemli unsurları olan cardo ve decumanus ana caddeleri boylu boyunca dükkân dizileriyle donatılmıştı[17]. Erken dönemde hem kendine özgü bir mimariyi hem de bundan doğan sosyo-kültürel bir konsepti yansıtan Agora kavramının yerini geç dönemde ise emporion almış olmalıdır[18].

Andriake yerleşiminin liman / ticaret merkezi niteliği bir yana, yerleşim gelişimi bakımından kent denilebilecek yerleşimlerle benzer ihtiyaçlar doğrultusunda dönemler boyunca değişip gelişmiş olduğu gözlenir. İnsanların yaşadığı küçük, büyük her yerleşim alanı gibi Andriake'de de insanların türlü ihtiyaçlarına yönelik fonksiyonlara hizmet eden yapıların her dönemde mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal ve hijyen ihtiyaçları için hamamlar, dini ihtiyaçlar için kiliseler ve muhtemelen daha erkende tapınaklar, askeri veya sivil denizcilik ihtiyaçları için tersaneler, ticari ihtiyaçlar için agora ve horreanın yanı sıra ticaret merkezi olmanın da etkisiyle tüm yerleşim alanına yayılmış küçüklü büyüklü dükkân ve çarşılar, mezarlıklar, savunma yapıları ve fonksiyonu bilinemeyen başka birçok sivil yapı bulunur. Bu yapı tiplerinin yoğunlukları ve konumları her kentin özelinde değişkenlik gösterir ve Andriake için de yerleşimin kendine has nitelikleriyle uyumlu şekilde yerleşimin kullanıldığı dönemler boyunca izlenir.

Andriake yerleşiminin topografik konumu, yerleşimin karakterinin hem sebebi hem sonucu olmuştur. Mevcut veriler ışığında bu alanda yerleşimin erkenden gelen sivil bir niteliği olmadığı anlaşılmaktadır. Myra kentinin küçük bir bey yerleşimi olmuş olabileceği ilk evrelerinden sonra büyüyüp kentleştiği Klasik Dönem ile birlikte Andriake de liman olarak yerleşime açılmıştır. Myra'da güçlü bir metropolün var olduğu her dönemde Andriake de o kentin limanı olmaya devam etmiştir.

---

[15] Örn. Likya'daki Korykos, Anon. peripl. m. m. 215; başka örnekler ve emporion kavramı ile ilgili bk. Demetriou 2011; de Boer 1999, 125 vd.
[16] Takmer 2006, 147; 164.
[17] Aktaş 2013, 42-49; Çevik – Aktaş 2016, 19.
[18] Andriake ile ilgili olarak M.S. 4. yy ile ilgili 'emporion' kavramı kaydedilmiştir, ancak bu kelime Ege çevresinde en az Klasik Dönem'den beri vardır; ayrıca Lavan 2012, 333 vd.

Antik kaynaklar ve epigrafik veriler tarafından Andriake hiçbir dönemde kendi demosu ile tanımlanan bir kent olmamıştır. Burası bir liman mahallesi veya ticaret merkezi olarak tanımlanmakta ve buradaki sivil ve sepulkral yazıtlarda Myra'lıların Demosu anılmaktadır. Myra'nın olası urbanistik varlığı üzerine bir öngörü çalışması Çevik tarafından kazılar başlamadan hemen önce yayınlanmıştır[19].

Kentten ayrı liman yerleşiminin nadir bir kavram olması sebebiyle bu çalışmada karşılaştırma ve referans örnekleri olarak ayrı liman yerleşimlerinin yanı sıra tam ölçekli liman kentleri de incelemeye dâhil edilmiştir.

Andriake gibi kentten ayrı liman yerleşimlerine ilişkin araştırmaların genellikle ana kent ile ilgili daha büyük kazı ve araştırma projeleri kapsamında yürütüldüğü görülmektedir. Kapsamlı çalışılan ana kentin denize ulaşımına ilişkin soru işaretleri, bu araştırmacıların cevap aradığı en doğal sorulardan birisi olmuştur. Bu bağlamda Pergamon kazıları kapsamında yapılan Elaia yüzey araştırması, Elaia yerleşiminin tıpkı Andriake gibi Pergamon'un, araştırmacıları tarafından 'uydu yerleşim' olarak tanımlanan bir liman yerleşimi olduğunu ortaya koymuştur[20].

Son olarak liman urbanistiği üzerine en önemli çalışmalar, kapsamlı kazıların yürütüldüğü liman kentlerine ilişkin yapılmıştır. Bunlar arasında erken yerleşimlerden gelip liman özelliği sebebiyle sonradan önem kazanan kentlerin yanı sıra, liman olması amacıyla orada özellikle Hellenistik ve Roma dönemlerinde sıfırdan veya sıfır sayılabilecek aşamadan yeni kurulan kentler de vardır. Bu Akdeniz çevresindeki en yaygın sahil kentleşmesi tipidir.

Likya'dan başlayacak olursak -1988'den beri- en uzun süre çalışılan Patara'da en az Arkaik Dönem kadar eskide başlayan yerleşimin ardından, liman kenti olarak Hellenistik Dönem'de öne çıkmıştır ve büyük oranda liman olmasından kaynaklanan önemli konumu Likya Birliği başkentliği de dâhil artarak sürmüştür. Patara'nın kazı sonuçları ve yüzey gözlemlerinden edinilen verilerden yola çıkarak kısa bir urbanistik değerlendirmesi çevik ve Aktaş tarafından yapılmıştır[21]. Phaselis[22], Olympos[23], Aperlai[24] gibi Likya'nın diğer sahil yerleşimlerinde de erken dönemlerde çoğunlukla küçük bir akropol tepesi ile sınırlı yerleşim, Hellenistik ve sonrasında liman kentine dönüşmeleri ile katlanarak artmıştır.

[19] bk. Çevik 2010d.
[20] Pirson 2014a, 341; 357.
[21] Patara şehirciliği için bk. Çevik – Aktaş 2016.; liman için bk. İşkan – Koçak 2014 275-277.
[22] Phaselis ile ilgili bk. Arslan – Tüner Önen 2014-2016; liman araştırması için bk. Aslan – Baybo 2015; Aslan 2016; Aslan vd. 2017.
[23] Olympos ile ilgili bk. Olcay Uçkan 2017.
[24] Aperlai ile ilgili bk. Carter 1978; Hohlfelder – Vann 1998; Vann – Hohlfelder 1998; Hohlfelder – Vann 2000; Aslan 2012a.

Andriake yerleşimine ilişkin araştırmalar, arkeolojinin henüz gezgin maceraperestlerin bir hobisi durumunda olduğu erken zamanlarda başlamıştır. Yerleşime ilişkin ilk yayın L. Mayer'in 1803 tarihli "Views in the Ottoman Empire, Chiefly in Caramania" adlı resim kitabıdır. Bu daha çok sanatsal nitelikte bir çalışmadır ve bilimsel fikirler sağlamakla birlikte görsel estetiğin, nesnel doğruluğun önüne geçtiği durumlar çoktur. 1811'de İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nden F. Beaufort, harita çıkarma ve askeri sahil ve liman incelemeleri kapsamında yerleşimi ziyaret etmiştir. Çalışmasının coğrafik mükemmelliği bir yana, arkeolojik niteliği sınırlıdır. İlk keşiflerin ardından bilimsel nitelikte sayılabilecek ilk çalışmalar 1836 tarihli gezisi ile C. Texier, sonrasında 1840 C. Fellows, 1842 T.A.B. Spratt ve E. Forbes, 1884 O. Benndorf ve G. Niemann, 1889'da da E. Petersen ve F. Von Luschan'ın araştırmalarıdır[25]. O dünyanın farklı yerlerinden tarihi eserleri toplayıp müzelere getirme işlerinin de bilimin içinde ve beraberinde görüldüğünü ve tüm dünyadan milyonlarca eserin bu zamanlarda Avrupa müzelerine götürüldüğünü de akılda tutmak gerekir. Bunlardan Benndorf'u Trysa Heroon'u anıtının yurtdışına götürülmesi konusunda özellikle zikretmek gerekir.

Modern Arkeoloji biliminin artık olgunlaşmaya başlamasıyla çalışmaya gelen bilim insanlarının ve ürettikleri eserlerin arkeolojik niteliği de artmıştır. 1946 G.E. Bean ve 1950 C. Bayburtluoğlu'nun kısa ziyaretlerinin ardından J. Borchhardt'ın 1965-68 yıllarında üç sezonda Myra ve çevresinde yaptığı oldukça kapsamlı yüzey araştırması daha çok Myra kaya mezarları, akropol ve yakın çevresine odaklanmıştır.

1989'da başlayan St. Nikolaos kilisesi kazıları çerçevesinde V.M. Tekinalp'in 2000 yılında sonuçlanan doktora tezi, Andriake'nin Bizans kiliselerine ilişkin kazılar başlamadan önce yapılmış olan en kapsamlı çalışmadır. Çalışmada Andriake'nin krokisi üzerinde yerleşim Hıristiyanlık dönemi odaklı olarak incelenmiştir. Özellikle Andriake'deki 6 kilise'ye ilişkin mimari ve plastik yüzey verileri doktora konusu olmasının doğal sonucu olarak detaylıca irdelenmiştir[26].

Yine B. Takmer'in 2001 tarihli doktora tezi ve sonraki makalesinde de Andriake'de bulunan Nero Dönemi gümrük yazıtı incelenmiştir. Çalışma, Andriake'nin ticari işleyişinin dönemin Lykia Eyaleti ekonomik reformu içindeki yerine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır[27].

[25] bk. Mayer 1803, Beaufort 2002, Texier 1862, Fellows 1840, Spratt – Forbes 1867, Benndorf – Niemann 1884, Petersen – von Luschan 1889.
[26] bk. Tekinalp 2000.
[27] bk. Takmer 2006, Takmer 2007; ayrıca 2.yy tarihli Myra'dan bir başka gümrük yazıtı da limanın öneminin sürdüğünü epigrafik olarak da ispatlamaktadır, Wörrle 1975, 286-300.

2004-2008 yılları arasında, o zaman Limyra kazısını yürütmekte olan T. Marksteiner ve ekibi Andriake'de de yüzey araştırması yapmıştır. Çok kapsamlı olmamakla birlikte, özellikle yüzey seramikleri değerlendirmesi, yerleşimin Bizans yoğunluğunu kazılar öncesinde vurgulayıcı bir veri grubu olmuştur. Bunun yanı sıra Arkeomalakolog Forstenpointner ve ekibinin mureks atıklarını incelediği çalışma da Andriake'deki mureks işliklerine ilişkin interdisipliner bir çalışma örneği olmuştur[28].

Akdeniz Üniversitesi'nden Prof. Dr. Nevzat Çevik başkanlığı'ndaki ekibimizle 2009 yılından itibaren Myra ve Limanı Andriake yerleşimlerinde ilk kez kapsamlı bilimsel kazı ve araştırmalara başlanmıştır. Andriake'deki kazılar genellikle yerleşimin merkezi bölümlerinden başlanarak genişlemiştir. Kazılan binaların bir iki sezon içinde restore veya en azından konsolide edildiği bir kazı planı takip edilmeye çalışılmıştır. 2009-2013 yılları arasında büyük oranda kazılıp konserve edilerek ve de müzeye dönüştürülerek bir rekora ulaşılmıştır.

2017 yılı itibarı ile Andriake'de Horrea / Granarium (**Kat.No. 50**), Agora / Plakoma (**Kat.No. 44**), Liman Dükkânları / LY-I (**Kat.No. 46**), Liman Yarı-Açık Çarşı / LY-II (**Kat.No. 45**), Onurlandırma Anıtları I-II (**Kat.No. 52, 53**) ve Germanicus Meydanı (**Kat.No. 51**), **54**, **55 Kat.No.**'lu alanlar, İşlik Grubu (**Kat.No. 56**), **48 Kat.No.**'lu alan, Sinagog (**Kat.No. 65**), **34**, **43**, **42 Kat.No.**'lu yapıların bir kısmı, B Kilisesi (**Kat.No. 22**), Doğu Hamam (**Kat.No. 8**), Güneydoğu Nekropol'de birçok mezar yapısı (**Kat.No. 2, 4**), **5 Kat.No.**'lu alan, Güneybatı Tepe Yerleşimi İç Kale (**Kat.No. 117**) alanlarının kazısı yapılmıştır, ve verileri değerlendirmeye alınmıştır.

Andriake ile ilgili 9 yıldan beri ekibimizce yapılan yayınlar genel olarak tüm kazı ve çalışma alanlarını kapsamıştır. Yayın zamanına kadarki verilerle tüm Andriake üzerine kapsayıcı yayınlar ilk grubu oluşturur[29]. Kazısı yapılan bazı binalardan çalışılması tamamlanıp tüm yönleriyle ele alınıp tüm araştırma-kazı sonuçlarının değerlendirildiği (final report) yapılar da vardır[30]. Önemli bir kontekst oluşturması veya miktar bakımından tümcül veri oluşturması sebebiyle yayınlanmış buluntu grupları vardır[31]. Son olarak da kazı raporu ve

[28] bk. Marksteiner 2006, Yener-Marksteiner 2009; Marksteiner 2013; Yener-Marksteiner 2013.

[29] Çevik 2010c, Çevik 2013a, Çevik 2013b, Çevik – Bulut 2010, Çevik 2010d, Çevik vd. 2014, Çevik 2017a, Aygün 2018 ve Bizans Dönemi ile ilgili olarak Akyürek 2014, Akyürek 2015, Akyürek 2016a en temel yayınlardır.

[30] Sinagog ile ilgili olarak Çevik vd. 2010b, Çevik vd. 2010c, Çevik – Eshel 2010; Doğu Hamam ile ilgili olarak Çevik – Bulut 2014; Agora'nın Murex işlikleri evresi ile ilgili Aygün 2016; Güneybatı Yerleşim İç Kale yapısı ile ilgili olarak Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012.

[31] Numizmatik konulu yayınlar Bulut – Şengül 2010, 2014; seramikler ile ilgili Özdilek 2015, 2016, 2017 a-b, 2018; epigrafi ile ilgili Öztürk 2010; Bizans küçük buluntular Çömezoğlu 2013, 2015; ayrıca Bizans mimari plastiği A. Tiryaki, Roma Dönemi seramikleri C. Öz, amphoralar B. Tomay tarafından yayına hazırlanmaktadır.

yorumu nitelikli her yıl düzenli çıkan çalışma yayınları yapılmıştır[32]. Tüm bu yayınlar, Andriake'nin tarihçesini şimdilik yeterli miktarda açıklamakta, yerleşim planı incelemesiyle bir araya gelerek de yerleşimin urbanistik gelişimine ışık tutmaktadır.

Kazılarda elde edilen küçük buluntularla ilgili olarak yayınlananlar yayın referansı ile, yayınlanmayanlar da buluntuyu bu çalışma itibarı ile yayına hazırlayan araştırmacıların referansı ile değerlendirmeye alınmıştır. Referans verilmeyen durumlarda ilgili verinin Myra-Andriake Kazı Başkanlığı kapsamında yazar ve/veya danışmanı tarafından üretildiği anlaşılmalıdır.

Kazılar haricinde bu tez çalışması öncesinde ve süresince (2009-2017) Andriake'nin hali hazır kalıntı haritası GNSS sistemi yardımıyla çıkarılmıştır. Bu çalışmada Andriake Güney, Kuzey ve Güneybatı yerleşim bölgeleri ile yakın çevrelerindeki arazi oldukça detaylı şekilde gezilerek, bulunabilen tüm tarihi varlık nitelikli bulgular ve izler gözlenip işlenmeye çalışılmıştır.

[32] Kazı rapor yayınları Çevik 2010a, Çevik vd. 2010a, Çevik – Bulut 2011, Çevik vd. 2012, Çevik vd. 2013, Çevik vd. 2017, Çevik vd. 2018.

BİRİNCİ BÖLÜM
LİKYA VE MYRA TARİHİ İÇİNDE ANDRİAKE

1.1. Prehistorik Dönem

Son yıllarda giderek artan prehistorik araştırmalar ve kazılar ile klasik arkeolojik kazılarda ele geçmeye başlayan prehistorik veriler, Likya'nın taş devrine ilişkin bilgilerimizi arttırmaktadır. Yıllardan beri sürmekte olan Karain Mağarası kazıları artık Güneybatı Anadolu bölgesinin tarihini günümüzden 500.000 yıl öncesine kadar götürebilen bir referans haline gelmiştir. Bölgedeki birçok kazı, araştırma, kurtarma kazısı gibi projelerde artık prehistorik varlıklar da, klasik arkeolojik varlıklar kadar takip edilmekte ve belgelenmektedir. Bu gecikmişlik şüphesiz bölgedeki ve ülkedeki ilk ve köklü kazıların klasik arkeoloji odaklı olarak ortaya çıkmasıyla açıklanabilir. Ancak bugün Likya'nın prehistoryasının da, geç dönemleri kadar zengin ve çeşitli olduğu yadsınamaz bir gerçek haline gelebilmiştir.

Paleolitik ve Mezolitik avcı-toplayıcı gruplara ilişkin varlıklar, Likya'da Karain benzeri ve daha küçük birçok mağara veya sığınakta belgelenmiştir. Beldibi ve Belbaşı kaya sığınakları bunlara örnektir. Ayrıca yine birçok klasik arkeolojik kazıda ve yüzey araştırmasında da yerleşimin yeri bilinmeden de çevre yüzey bulgusu olarak belgelenmiştir[33].

Likya'da kullanılan Likçe dili hünüz tam anlamıyla çözülememiştir. Likya'nın geneline 29 işarettten oluşan alfabesiyle Likçe'nin kullanıldığı ele geçen yazıtlardan anlaşılmaktadır. Anadolu'da M.Ö. 3. binden itibaren kullanılan bazı son eklerin Likçe'de de kullanılıyor olması en azından M.Ö. 3. bin itibariyle Anadolu kökenli bu halkın bölgeye yerleşmiş olduğunu düşündürmektedir. Likçe, gramer yapısı ve içerdiği bazı karakterlerle Anadolu'da M.Ö. 2. binin başlarından itibaren kullanılan Luwice ile aynı dil ailesinden kabul edilmekle birlikte Hellence ve Dor harflerine benzer harfler de barındırmaktadır. Bunların dışında farklı sesleri yazıya dökebilmek için özel işaretler de kullanılmıştır[34]. Erken Likya halklarının M.Ö. 2. binde farklı dillerden işaretler alan bu dili kullandıklarını görüyoruz fakat son yıllarda yapılan araştırmalarla Likya tarihinin çok daha erken dönemlere gittiği kesinlik kazanmıştır.

Burada Tlos'u özellikle belirtmek gerekir. Tlos kentinin çok yakınında bulunan Tavabaşı Mağarası'nın duvar resmi ve küçük buluntularıyla çok önemli bir Orta Kalkolitik yerleşim alanı olduğu ortaya çıkmıştır[35]. Aynı bölgedeki Girmeler Mağarası'nda yapılan arkeolojik kazılarda radyokarbon analizi ile de desteklenen verilerle M.Ö. 9. ve 8.bin'e

[33] Çevik 2015, 27; 30.
[34] Çevik 2015, 99.
[35] Korkut vd. 2015, 38-49.

tarihlenen yerleşim saptanmıştır[36]. Sadece bu bulgular bile bölgedeki taş devri varlığının daha açıklıkla ortaya konmasının yalnızca araştırma meselesi olduğunu göstermektedir. Ayrıca kentin Roma Dönemi merkezinin alt katmanlarında da Bronz Çağı veya daha eskiye giden yerleşim kalıntıları tespit edilmiştir[37].

1.2. Bronz Çağı

Likya'da Bronz Çağı'na ilişkin ilk ipuçları bugünkü Kaş yakınlarında keşfedilen Gelidonya[38] ve güneydoğu Likya kıyılarında açığa çıkarılan Uluburun[39] batıklarıyla ortaya konmuştur. Her iki batık da Bronz Çağı'na ait ticaret gemileridir. Bu ticari hareketin Likya'dan sadece geçmekte olmaması gerekir. Uluburun ve Gelidonya batıkları Likya'daki liman yerleşimlerinin Bronz Çağı'ndaki varlığına işaret etmektedir. Patara, Gagai, Andriake gibi kıyı Likya kentlerinden ele geçen tekil buluntular da Bronz Çağ'a ait henüz keşfedilmemiş veya ortadan kalkmış sahil yerleşimlerinin varlığını göstermektedir. Gagai yüzey araştırmalarında mağara içinde in situ olarak ele geçen Erken Bronz Çağ 2 (M.Ö. 2500-2200) seramiği bu tekil buluntulara örnektir[40].

Bronz Çağı'nın güçlü devleti Hititler büyük ölçüde karasal bir uygarlıktı. Ancak sahil kesimlerinde de fetihler yaptıklarını 4. Tudhaliya'nın seferlerinin kaydından anlamaktayız. Bu kayıtta geçen Lukka bölgesinin Likya olduğu genelde kabul edilmektedir. Ayrıca birçok yer ismi de Likya'nın farklı kentlerine atfedilmektedir. Örneğin Tlos'a atfedilen Tlawa yerleşimine ilişkin arkeolojik veri bugün artık kazılarla belgelenmiştir. Hitit metinlerinden bronz çağında likya bölgesinin Hitit hâkimiyeti altında olduğu anlaşılmaktadır[41].

Bronz Çağı'na ilişkin az miktardaki antik kaynaktan birisi olan Homeros'un İlliada'sında Hellence ismiyle Likya ve Xanthos anılmaktadır. Demek ki Likya'da ve Xanthos'ta uzak diyarlara gemilerle asker göndermeye gücü olan Sarpedon ve benzeri beyler Bronz Çağı'nda vardı[42]. Yanıltıcı görünen bir husus, bilinen Neolitik ve sonrası höyük karakterli yerleşim alanlarının Likya'da, iç bölgelerin ovalık kesimlerine nazaran belirgin şekilde daha az olmasıdır. Örneğin Likya'nın önemli erken yerleşimlerinden Xanthos kentinde buluntular 9. yy altına, Homeros'un anlattığı Bronz Çağı zamanına inmemektedir[43]. Bu yanıltıcı eksiklik Tlos örneğinden anlaşıldığı gibi sadece arkeolojik kazılarda o dönemin

[36] Takaoğlu vd. 2014, 111-114; Işın vd. 2015, 149-150.
[37] Korkut 2015b, 22-23.
[38] Bass 1967, 267 vd.; Bass 1996, 25-35; Öniz 2012, 3.
[39] Pulak 1988, 1 vd.; 33-37; Bass 1996, 60-78; Öniz 2012, 4.
[40] Çevik 2015, 34.
[41] Çevik 2015, 30-33.
[42] Işık 2016b, 169.
[43] des Courtils 2012, 153-155.

yerleşim alanına denk gelmekle ilgili olmalıdır[44]. Yani Homeros'ta adı geçen Xanthos muhtemelen vardı, ancak mevcut klasik kentin olduğu bölgede bulunması ayrı bir konudur. Patara'da tekil olarak erken 1. bin ve 2. bin buluntuları gelmektedir[45]. Andriake çevresinde de yüzeyden 2 adet taş balta bulunmuştur. Ayrıca Likya'da oldukça yaygın şekilde var olan alüvyon ovaları ve vadilerinin altında ne kaldığı da bilinmemektedir. Xanthos vadisi, Demre ovası ve Myros vadisi, Kasaba ovası bu durumdadır. Kesin bir tesbit olması elbette imkânsız olmakla birlikte, bugün artık erken dönem uzmanları Likya'nın prehistoryasının da klasik arkeolojik evreleri kadar sürekli ve yaygın olduğu konusunda hemfikir görünmektedirler. Yerlerinin tesbit edilmesi sadece araştırma meselesidir.

Doğu Likya'da Rhodiapolis kazısında buluntular Geometrik Dönem'e kadar inmiştir[46]. Rhodiapolis kazılarında hamamda ele geçen geometrik seramikler M.Ö. 8. yy'a tarihlenmektedir. Bu veriler ile Rhodos kolonizasyonu sürecinde kurulduğu varsayılan Rhodiapolis kentinin kuruluş tarihinin çok daha erkene gittiği arkeolojik olarak kanıtlanmıştır. Rhodiapolis'in güneydoğusunda yine Rhodos'un bir kolonisi olarak düşünülen Gagai kentinde yapılan yüzey araştırmasında mağarada ele geçen seramik erken Bronz Çağı'na tarihlenmiştir. Söz konu bulgular Likya'daki kentleşme faalitlerinin tahmin edilenden çok daha erken dönemlere gittiğini gösterir.

1.3. Arkaik Dönem

M.Ö. 6. ve 5. yy'lar Ege dünyasında Kent Devletler'in yükselişi ile şekillenmiştir. Aynı bölgedeki yerleşimlerden bazıları yükselip kentleşmiş, 'polis' kavramını karşılayan organizasyonlar haline gelebilmişlerdir. Bu kentler kendi çevrelerindeki araziyi ve küçük yerleşimleri kontrol altına alıp lokal merkezi otoriteler haline gelmişlerdir[47].

Bu kontrol ekonomik ve askeri olduğu kadar dinidir de. Arkaik yerleşim karakteri olarak merkezi bir akropol çevresinde sivil halk yaşar. Akropolde o yerleşimin hamisi olan, Anadolu için genelde bir ana veya baba tanrı türevi yerel tanrıya ait tapınak veya ulu bir ağaç veya kaya kütlesi gibi daha ilkel bir doğa tapınım alanı bulunur. Çevre yerleşimlerin egemeni olan kentin tanrısı, aynı zamanda o çevre yerleşimlerdeki daha güçsüz insanların daha güçsüz tanrılarının da egemeni, baş tanrısı olur.

Bu kentler ve çevrelerindeki territorium, çoğu zaman kendi ayrı dilleri de olan bölgesel birer devlet, birer millet olmuşlardır. Büyük imparatorlukların egemenliği olmayan

[44] Korkut 2015b 21-23.
[45] Işık 2016a, 29-32.
[46] Çevik 2008, 18.
[47] bk. Hansen 1998.

bu dönemde çevre territoriuma hâkim merkezi kent devletçikleri, ana toplumsal, ekonomik ve siyasi aktörler olarak tarih sahnesinde yer bulmuşlardır.

M.Ö. 6. ve 5. yy'da Likya'da batıda Xanthos çevresinde daha kaliteli bir arkeolojik yoğunlaşma görülür[48]. Taş mimari Likya'da ilk bu tarafta ortaya çıkmıştır[49]. Erken Klasik dikme mezar anıtları Batı Likya'da daha yaygındır. M.Ö. 6. yy sonunda Likya'da anıt mezarlar görülmeye başlar. Ilk örnekler Xanthos'tan Aslanlı Mezar ve Elmalı Kızılbel Tümülüsüdür. 5. yy'da bunu Xanthos'tan Harpy Anıtı (M.Ö. 480-470) ve Elmalı Karaburun Tümülüsü izler. Xanthos'ta Nereidler Anıtı, Yazılı Dikme, Payava Lahdi; Limyra'da Perikle Heroonu ve Trysa'daki Heroon gibi Likya'nın en önemli anıtlarının çoğu M.Ö. 4. yy'ın ilk yarısına tarihlenir[50]. Kyenai çevresinde Arkaik Dönem'e tarihlenen tümülüs türevi mezarlar vardır[51].

Orta ve Doğu Likya'da nadiren Arkaik Dönem'e inen seramik bulgular Batı Likya'da yaygın şekilde Arkaik öncesine, hatta daha eskiye iner. Xanthos Vadisi üzerindeki yerleşimlerin tamamında aynı durum gözlenir[52]. Bu özellikleriyle Batı Likya tarihi olarak Karia bölgesine yakınlık gösterir. Bunda belki de Pers egemenliği döneminde Karia satraplığı ile bağlantılı olmasının etkisi olabilir.

1.4. Erken Klasik Dönem

Pers Kralı Darius'un komutanı Harpagos önce İonia şehirlerini, ardından Karia ve Likya'yı ele geçirmiştir. Pers işgaline direniş gösterebilen tek kent Xanthos olmuştur. Herodot'un anlatımına göre Xanthos halkı teslim olmaktansa ölmeyi seçmiştir. Likya kentleri bu tarihte Pers egemenliğine girmesiyle birlikte Pers kralına tabi dynastlar tarafından yönetilmeye ve ilk kez kent sikkeleri basmaya, yönetim ve sanatta gelişmeye başlamıştır[53]. Buradan Perslerin Likya'da bizzat varlık göstermektense kendileri adına bölgeyi yönetecek yerel yöneticiler atayıp Pers Kralına bağlı ama yerel bir idari organizasyon kurdukları anlaşılmaktadır. Söz konusu yerel yöneticilerden en erkeni Xanthos'ta M.Ö. 485-440 yılları arasında dynast olan Kuprlli'dir. Likya'nın dynastik dönem sikkelerinden anlaşıldığı kadarıyla Xanthos ve çevresi Kuprlli'nin hâkimiyet alanındadır[54].

[48] Blum 2016, 137.
[49] des Courtils 2012, 154.
[50] Çevik 2015, 53.
[51] Hülden 2006, I.109-135.
[52] Zimmermann 2015, 593.
[53] Zahle 1991, 153; Akurgal 1996, 9-10; Keen 1998, 87-96; Çevik 2002, 57; Çevik 2015, 35; Diler 2015, 168-169.
[54] Mørkholm – Zahle 1976, 71 vd.; Kolb 2016, 40-41.

Attikalı komutan Kimon, M.Ö. 5. yy'ın ortalarında Karia ve Likya'daki Pers hâkimiyetine son vererek buraları Attika-Delos Deniz Birliği'ne katar. Ancak Likya'nın Attika-Delos Deniz Birliği'ne üyeliği ve buradan kaynaklanan Hellen hâkimiyeti bölgede uzun süreli olmamıştır. Kimon'un Likya'yı deniz Attika-Delos Deniz Birliği'ne dâhil etmesi, Likya'nın stratejik olarak önemli bir noktada olmasından kaynaklanmaktadır. Atina'nın Akdeniz'de Mısır ve Kıbrıs'ı kapsayan ticaret rotasında Likya gibi kıyı bölgeler dönemin denizcilik şartlarında önemli bir rol üstleniyor olmalıdır. Atina M.Ö. 404 yılında Peloponnes savaşında Sparta tarafından yenilgiye uğratılır ve deniz birliği sona erer. Atina'nın güç kaybetmesi sonucu Likya yeniden Pers egemenliğine girmiştir. Likya'nın tekrar Pers egemenliğine girmesi dönemin sikkelerinden de anlaşılabilmektedir. Likya'nın dynastik sikkelerinde Likyalı yerel yöneticiler Pers stilinde betimlenmiştir. M.Ö. 5. yy boyunca bölgede Likyalı yerel beyler Perslere sorun çıkarmadan idari düzeni yönetmiştir[55].

Orta Likya'da Myra çevresinde Erken Klasik döneme dair izler vardır ancak Xanthos çevresi kadar yoğun değildir. Belirli yerleşimlerde erken seramiklerin izine rastlanır. Örneğin Limyra'da Erken Klasik ve Arkaik döneme tarihlenen seramik bulgusuna rastlanmıştır, ancak Orta Likya'nın mimari olarak yüksek dönemi belirgin şekilde Batı Likya'dan geçtir[56]. Kyaneai çevresi araştırmalarında bulunan yüzey seramikleri de Erken Klasik ve Arkaik Dönem'e inmektedir. Kyenai'nin güneybatısında bulunan ve iyi korunmuş bir Arkaik ve Klasik dönem yerleşimi olan Avşar Tepesi'nde Erken Klasik ve öncesine tarihlenen seramik ve mimari veri belgelenmiştir[57].

Mezarlara ilişkin olarak, Orta Likya kenti Apollonia'da Erken Klasik döneme tarihlenen ve Likya'ya özgü olduğu kabul edilen dikme mezarlar ve kaya anıtları kentin dynastik dönemdeki önemini de göstermektedir[58].

1.5. Geç Klasik Dönem

Xanthos dinastı Kherei'nin, M.Ö. 4. yy başlarında hâkimiyetini kaybetmesiyle Batı Likya'da bir iç karışıklık dönemi başlamıştır. Güçlü kentler daha güçsüz olanları ele geçirmeye çalışmış ve bu egemenlik mücadeleleri M.Ö. 4. yy'dan itibaren sürmüştür. Bu dönemde Orta Likya'da Limyra dynastı Perikle ismi karşımıza çıkmaya başlar. Perikle, iç karışıklığın arttığı Batı Likya'yı ve Karia sınırındaki kent olan Telmessos'u ele geçirmiştir. Perikle'nin askeri ve siyasi olarak aktif olduğu dönemde Orta Likya'nın genel olarak

[55] Çevik 2015, 310; Kolb 2016, 37-44; Blum 2016, 139-140.
[56] Mader 2003, 31-36.
[57] Rückert 2008, 5 vd.; ayrıca tarım teşkilatları için bk. Kolb 2008b, 195 vd.; Çevik 2015, 310.
[58] Çevik 2015, 322.

güçlendiği anlaşılmaktadır. M.Ö. 4. yy başlarında Karia dynastı Mausolos, Likya'yı egemenliği altına almak istemiştir. Ancak Phaselis haricindeki Likya kentleri Perikle'nin yönetiminde kalmayı seçer ve Mausolos bu isteğini gerçekleştiremez. Perikle bu dönemde Limyra merkezli olmak üzere Orta ve Batı Likya'yı bir arada yönetmiş olmalıdır. Perslere karşı satrap ayaklanmalarının da yaşandığı bu dönemde çalkantılı bir politik ortam oluşmuştur. Mausolos'un halefleri, Likya'yı ele geçirme girişimlerini M.Ö. 333'te Büyük İskender'in gelişine kadar sürdürmüşlerdir[59].

Likya bölgesinde Geç Arkaik ve Erken Klasik'te, Milet, Sardes, Atina benzeri koloniler kurmuş, geniş bölgelerde askeri egemenlik ve kültürel etki oluşturmuş, arkeolojik ya da tarihi varlığıyla bilinen bir kent yoktur. Buna en yakın yerleşim Batı Likya'daki Xanthos'tur. Adı Homeros kadar eskiye dayanmaktadır ancak hiçbir zaman Ege'nin büyük kentleri kadar askeri ve kültürel olarak büyüyememiştir.

Geç Klasik Dönem Orta Likya'da bir altın çağ gibidir. Bölgenin en ünlü ve görkemli mimari anıtları bu döneme aittir. Dağlık kesimde Kyaneai çevresi, Myra çevresi ve Kasaba ovası hinterlandı, Bonda Tepesi çevresi ve elbette Limyra çevresinde hem ünlü kaya mezarları bakımından, hem de Attik ve yerli üretim seramikler bakımından tam bir zenginlik görülür[60].

Geç Klasik Dönem'e ilişkin eldeki mimari verilerin en önemli grubu kaya mezarlarıdır. Bunlar en yoğun şekilde bu bölgede ve bu dönemde karakteristik olarak bulunan mezar tipidir. Sivil mimarlık örneğinin çok nadir ele geçtiği bu dönemde, Limyra başta olmak üzere Myra ve Kyaneai gibi kentlerde klasik dönemdeki sivil kentin büyüklüğüne işaret etmesi beklenen çok sayıda ve nitelikli ahşap imitasyon cepheli kaya mezarı bulunur. Pers öncesi dönemde Likya'nın daha içe kapalı bir yapıda olduğu düşünülürse anıtsal sanat eseri üretiminden söz edilemez. Geç Klasik dönem Likya'sında birden yükselişe geçen kaya mezarlarının valığı, bölgenin güçlenmesine ve dışa açılmasına etki eden Pers hâkimiyetiyle bağlantılıdır. Pers hâkimiyetinin bu olumlu etkisi diğer yandan tamamen özgün bir Likya sanatının oluşumunu engellemiştir[61]. Bir yandan Pers hâkimiyeti altında olup bir yandan da özgün kalabilmek Perslerin Likya üzerindeki yönetim politikası konusunda fikir vermektedir. Likya'da M.Ö. 6. yy'dan itibaren görülmeye başlayan Hellen seramikleri ve karşımıza çıkan özgün sanat eserleri Perslerin bu bölgeyi yönetirken ticaret ve sanat gibi konularda serbest bıraktığı anlaşılmaktadır.

Myra'da Geç Klasik Dönem'deki kuşkusuz en önemli mimari buluntu kaya mezarlarıdır. Myra Akropolü ve yakın çevresinde yaklaşık 115 adet kaya mezarı vardır.

[59] Bean 1997, 27; Kolb 2016, 45.
[60] Rückert 2008, 5-14.
[61] Çevik 2015, 54.

Yazıtlı olan 23 mezarın 13'ü Likçe, 10'u eski Yunanca'dır[62]. Boya kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla taş işçilikli kabartmalı ve kabartmasız olan mezarların büyük çoğunluğu mavi, kırmızı, sarı gibi renklerle boyanmıştı. Myra Kaya mezarlarındaki kabartmalar Likya Klasik Dönem sanatında önemli bir yere sahiptir. Genel olarak M.Ö. 4yy'a tarihlenen Kabartmalardan bazılarının M.Ö. 360 kadar erken olabileceği düşünülmektedir[63]. Mezarların çevresine yerleştiği akropol tepesinin üstü ve eteklerinde, bu mezar yoğunluğunun karşılığı olacak şekilde güçlü bir kent bulunuyor olmalıydı. Bugün üzerindeki modern yerleşim sebebiyle tepenin eteklerdeki kalıntılar oldukça tahrip olmuştur ve ancak bir takım duvar izleri görülebilir. Daha aşağıdaki kısımlar ise Demre ovasının alüvyonları altında kalmıştır. Akropol tepesinin üstünde erken döneme ait olabilecek yapı izleri vardır, ancak kazılarda anlaşıldığı kadarıyla tepedeki kalenin içi Orta Çağ'da tamamen yeniden düzenlenerek erken dönem izleri yok edilmiştir[64]. Myra'da tiyatro, kaya mezarları ve akropol çevresinde farklı yerlerde yapılan açmalarda ele geçen seramik buluntular Geç Klasik Dönem'e, kırmızı figür tekniğinin geç evrelerine kadar erkene inmektedirler.

Andriake'de 2009'dan beri devam eden kazılarda, Myra ile benzer şekilde Geç Klasik Dönem'e kadar inen sikke ve seramik buluntular ele geçmiştir. Yerleşimin Erken Bizans'a kadar sürekli kullanımda kalması sebebiyle genellikle erken dönemler tahrip olmuştur ancak geç katmanların altında dolgu olarak kalmış vaziyette erken buluntu izlerine rastlanmıştır. Liman kıyısındaki onurlandırma anıtlarının bulunduğu bölgede alt katmanda dolgu şeklinde en erken buluntu olarak Geç Klasik – Erken Hellenistik baskı bezemeli siyah sırlı seramikler gelmiştir. Yine Sinagog'un içinde devşirme dolgu katmanı olarak bulunan katmandan Roma ve Bizans Dönemi buluntularının yanı sıra Geç Klasik'e kadar inen seramik buluntular gelmiştir[65]. Ayrıca seramik tarihlemesini doğrular şekilde yine Sinagog'daki bu katmandan Geç Klasik tarihli bir Aspendos kent sikkesi bulunmuştur[66]. Bu aynı zamanda Andriake'nin liman bağlantılı ticari ilişkisine dair de iz vermesi açısından önemlidir. Andriake'de mimari bulgu olarak Klasik Dönem'e verilmesi muhtemel olarak Güneybatı Tepe Yerleşimi'nin bosajlı izodomik işçilikli sur duvarlarından bahsedilebilir. Ancak bu kesimlerdeki kazılardan Roma Dönemi'nden erken buluntu gelmemiştir. Bir de Likya Tipi kapaklı lahitlerden Klasik özellik gösterenler vardır. Bunlara aşağıdaki bölümlerde ayrıca değinilecektir.

Andriake hakkında Klasik Dönem ile ilgili somut buluntu azdır. Ancak Likya'da Klasik Dönem'in deniz ticaret ağının artık yaygın ve oturmuş olduğu, ithal seramik

[62] Borchhardt 1975, 107-110.
[63] Borchhardt 1975, 112.
[64] Çevik vd. 2018.
[65] Özdilek 2015, 92-112.
[66] Bulut – Şengül 2014, 81.

buluntularının dağılımından dolayı artık üzerinde fikir birliği olan bir husustur. Klasik Dönem'de büyüyüp güçlenmeye başlayan Myra kentinin de bu deniz ticaret ağının dışında kalmış olması beklenmez. Andriake yerleşim bölgesinin de Klasik Dönem'de artık fiziki olarak koylaşmış olduğu ortaya konmuştur[67]. Dolayısıyla Myra kentinin liman yerleşimi, ya da en azından iskele bölgesi olarak Klasik Dönem'de hizmete başlamış olmalıdır. Kazılardan elde edilen bulgular da bunu desteklemektedir.

1.6. Hellenistik Dönem

Büyük İskender ordusuyla M.Ö. 334-333 yıllarında gelerek o dönem büyük bölümü satraplıklara bölünmüş olarak Pers egemenliğinde olan Anadolu'yu büyük oranda savaşmadan teslim aldı. Özellikle Phrygia ve Karia fetihleri ile gücünü göstermesiyle, geçtiği yerlerdeki Pers satrapları genellikle savaşmadan teslim oldu ve kentler kendisine biat etti. Persepolis'in fethi ve Akhamaenid Pers İmparatorluğu'nun dağılmasının ardından İskender'in fethettiği topraklar onun ardılları rolünü alan Diadokhlar arasında paylaşıldı ve Akdeniz çevresine onların soylarının yönettiği Hellenistik Krallıklar devri geldi.

Hellenizm'in Likya'ya etkisi, Anadolu'nun başka bölgelerinde olduğu gibi çok muazzam ve kalıcı olmuştur. Büyük İskender'in Hellence konuşma ve yazma mecburiyeti getirmesi sonucu Likçe yazıtlar kısa sürede ortadan kalkmış ve yerini Hellence almıştır. Öyle ki Roma ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde bile devlet dilinin ötesinde halk içindeki egemen dil olmuş ve 20. yy başına kadar öyle kalmıştır. Likya'nın geleneksel dynastik düzeninin yerini, Klasik Dönem Ege çevresi kentlerindeki seçkinler demokrasisine benzer bir sistem almıştır. Bunun da ötesinde kentlerin de güçleri oranında pay sahibi olduğu bir siyasi varlık olarak Likya Birliği ortaya çıkmıştır ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde de devam etmiştir[68]. Likya Bölgesi bu dönemde Tiyatro, Stoa, Agora gibi Klasik Ege dünyası kökenli mimari ve muhtemelen bağlı kültürel kavramlarla zenginleşmiş ve medeniyet düzeyi yükselmiştir. Sözü edilen kamu binalarından anlaşıldığı gibi bu dönemde şehirleşme sürecinin başlaması bölgenin yerleşim karakterini ve yapı tiplerini etkilemiştir. Iç bölgelerdeki küçük yerleşimler varlıklarını bir süre daha devam ettirseler dahi Hellenizm ile gelen değişim zamanla tüm yerleşimlerde hissedilmiştir[69].

Günümüze ulaşan arkeolojik kalıntılara baktığımızda bize hellenistik dönemdeki Likya'yı tüm yapı öğeleriyle yansıtacak kadar bütünlük içinde korunmuş bir yerleşimden söz

[67] Öner 2000, 6.
[68] Behrwald 2000, 117-160; Brandt – Kolb 2005, 23-30; Korkut 2008, 134-137.
[69] Bryce 1986, 203-204; Schuler 2016b, 46-55.

edilemez. Ancak ketlerin genişleyip büyüyerek coğrafi olarak daha düz alanlara yayıldıkları görülmektedir.

Akdeniz çevresinde, benzer kültürel hegemonyaya sahip Hellenistik krallıklar yükselince, benzer kültürel yapının şekillendirmeye başladığı kentler arasında ticari ilişkiler de daha rahat gelişmeye başlamıştır. Hellenistik Dönem'le birlikte Akdeniz çevresinde gerçek anlamda uluslararası ticaret başlamıştır. Likya limanlarının coğrafi yönden hem Ege hem de Akdeniz'e yakın konumda olması ekonomik olarak hızla gelişim sağlamıştır. Özellikle liman kentlerinin bu dönemde deniz ticaretiyle büyüyüp güçlendiği, buna karşın iç ticaret yolları üzerinde olmayan karasal yerleşimlerin sönükleştiği gözlenir. Bu Anadolu'da, Levant'ta, Afrika'da tüm Akdeniz kıyı bölgelerinde böyledir. Gerek doğu ile bağlantıları gerek kapasitesiyle Andriake ve Patara limanları Likya'nın bu dönemde en önemli limanları haline gelmiş, Doğu Likya'da ise Olympos ve Phaselis limanları önem kazanmıştır[70].

Büyük İskender'in M.Ö. 323'te ölümünün ardından yükselen yakın güçteki Hellenistik krallıklar, ister istemez birbirleri ile rekabet içine girmişlerdir. Ele geçirdikleri bölgeleri kontrol etmek için garnizonlar kurmuşlar, kuleler, haberleşme ağları oluşturmuşlar, kentleri surlarla güçlendirmişler ve kendi egemenliklerinin işareti olan anıtlar yaptırmışlardır.

M.Ö. 333'te İskender tarafından büyük ölçüde savaşsız teslim alındıktan sonra Likya, M.Ö. 306'dan itibaren Ptolemaios egemenliğine girer. Tyroslu Porphyrius, Ptolemaios egemenliğindeki Limyra, Patara, Xanthos ve Andriake'nin M.Ö. 197 yılında Seleukos kralı III. Antiokhos tarafından ele geçirildiğini aktarır[71]. III. Antiokhos M.Ö. 190'da Magnesia ad Sipulum'da Roma ile yaptığı savaşı kaybeder ve M.Ö. 188 yılında, Roma ile Antiokhos arasında yapılan Apamea Antlaşması ile Likya, Roma'nın müttefiki Rhodos egemenliğine bırakılır. Rhodos, Apameia Antlaşması ile Roma tarafından arttırılan limanlarının yanı sıra, Maiandros Irmağı'na kadar Karia ve Likya topraklarının hâkimiyetini alarak Doğu Akdeniz'in en güçlü devletlerinden biri haline gelmiş ve deniz ticareti trafiğini de kontrolü altına almıştır[72]. Likya III. Antiokhos ile Roma arasındaki savaşta Antiokhos'un yanında yer almış ve bu durum bağımsızlığını kaybetmesine neden olmuştur. Apameia Antlaşması sonrası Rhodos'un birden güçlenmesi, Roma adına bir yandan Doğu Akdeniz'in güvenliğini kolaylaştırırken diğer yandan Batı Anadolu'da Bergama Krallığı'na karşı dengeleyici bir durum oluşturmuştur. Apamea Barış Antlaşması'ndan sonra Anadolu'da Roma'nın etkisi hissedilir hale gelmiştir. Roma'nın dostu ve müttefiki olan bir kenti ele geçirmenin zorluğu anlaşılmıştır.

[70] Çevik 2015, 40-41.
[71] Çevik – Bulut 2010, 26.
[72] Arslan 2003a, 91.

Likya'nın Rhodos hâkimiyeti altında olduğu yıllarda Rhodos yönetimine karşı sık sık ayaklanmalar yaşanmıştır. Likyalılar hoşnut olmadıkları Rhodos hâkimiyetinden çıkmak için Roma ile diplomatik görüşmeler yapmışlardır. Likya, Rhodos hâkimiyeti sırasında Roma'ya elçiler göndererek bağımsızlığını istemesinin ardından Roma, M.Ö. 167'de Likya'ya bağımsızlığını geri verir[73]. Roma'nın bu kararı vermesinde Rhodos'a olan güveninin azalması etkili olmuştur. Pydna Muharebesi sonrası M.Ö. 167'de Roma'nın Rhodos'un deniz ticaretindeki ayrıcalıklı konumunu sonlandırması; bununla birlikte Karia ve Likya hâkimiyetine de son vermesi Rhodos donanmasının gücünü azaltmış ve bu durum özellikle Doğu Likya sahillerinde korsanlık hareketlerinin güçlenmesine yol açmıştır[74].

Nadir tarihi verilerden anlaşıldığı kadarıyla Seleukos kralı III. Antiokhos tarafından Ptolemaios Krallığı'ndan alındıktan ya da Rhodos egemenliğine girdikten sonra Likya Birliği, o döneme kadar Ptolemaios kontrolünde kendi egemenliklerine sahip olan kentlerin güçlerini birleştirebildiği bir siyasi oluşum olarak M.Ö. 2. yy başlarında oluşmaya başlamıştır. M.Ö. 168/67'de ise Roma tarafından bağımsızlığı verilerek resmen tanınmıştır[75]. Bağımsızlığın resmen tanınmasıyla Likya Birliği, kendi adına sikke basan ve bir Roma eyaletine dönüştürüleceği tarihten sonra da varlığını sürdürecek olan güçlü bir politik yapı olmuştur. Birlik'in sağladığı avantajlarla Likya bölgesi parlak bir dönem yaşamıştır. Likya Birliği'nin kurulmasında Rhodos işgalinin etkisi büyük olmuştur. Likya kentleri bu birlik sayesinde işgal karşısında birlikte mücadele etmişlerdir. Rhodos'un zamanla güç kaybetmesi ve Roma'nın Likya'nın tek hâkimi olmasıyla Likya bağımsızlık kazanmıştır. Likya M.Ö. 167 yılında Rhodos hâkimiyetinden kurtulduktan sonra Dea Roma kültünü kabul etmiş, bu şekilde Roma'ya olan bağlılığını göstermiştir. Bu tarihten sonra Likya her ne kadar bağımsızlığına kavuşmuş olsa da özellikle dış politikada Roma'nın çıkarları doğrultusunda kararlar almıştır.

M.Ö. 133 yılında Bergama krallığının Roma'ya bağlanması sonrasında Romalılar tarafından Anadolu'da Asia Eyaleti kurulmuştur. Asia Eyaleti kurulduktan sonra da Likya bölgesi Likya Birliği ile kendi yönetimini sürdürmüştür.

M.Ö. 88 yılına gelindiğinde Pontus kralı VI. Mithridates'in Anadolu'da güçlü bir Pontus krallığı kurma isteğiyle Roma'ya karşı isyan başlatarak tehlikeli ve güçlü bir düşman haline geldiği bilinmektedir. Mithridates M.Ö. 88–63 yılları arasında Roma'ya karşı yaptığı savaşlarla, Roma'nın Doğu Akdeniz dünyasındaki egemenliğini sarsmıştır. Roma'nın karşısına çıkan en çetin düşmanlardan biri olan VI. Mithridates, başlattığı bu isyan hareketiyle kısa zaman içinde Anadolu'da ciddi bir direnişle karşılaşmadan ilerleyişini sürdürmüştür.

[73] Çevik – Bulut 2010, 26.
[74] Arslan 2003a, 91-92; Arslan 2003b, 196-200.
[75] Çevik – Bulut 2010, 26-27.

Roma'nın ağır vergilerinden şikâyetçi olan halkın Mithridates'i desteklemesi kolay olmuş olmalıdır. Anadolu'da Mithridates'e direnen kentler Apameia, Laodikeia ve Rhodos gibi Romalı generallerin konuşlandıkları kentler ile özgür ve özerk olup Roma'nın dostu ve müttefiki sayılan Pamphylia, Paphlagonia, Pisidia ve Likya bölgelerindeki kentlerdi[76]. Bu bölgelerin kentleri Roma'nın vergi politikalarından doğrudan etkilenmediğinden ve Roma tarafından görece ayrıcalıklı bir konumda tutulduklarından halkın isyan hareketine katılmayışı şaşırtıcı değildir.

Mithridates'in ordusu güçlü bir şekilde hareket ederken Roma idaresinden memnun olmayan Anadolu halklarının yanı sıra, haydutları ve korsanları da yanına katmış ve böylece korsanlık faaliyetlerinin gelişmesine yol açmıştır[77]. Likya Birliği Roma'ya bağlılığını sürdürerek Mithridates işgaline direnmiş, M.Ö. 84'te Sulla'nın galibiyetinden sonra ödül olarak özgürlüklerini ve kuzeydeki Bubon, Balboura, Oinoanda şehirlerini kazanmıştır[78]. Müttefikine karşı bağlılığını kaybetmeyen Likya'nın bunun bir getirisi olarak topraklarını genişletmekle birlikte idari özgürlüğünü de muhafaza ettiğini görüyoruz.

Likya Birliği amirali Aikhmon'un bu yıllarda ciddi bir tehdit haline gelen korsanlığa karşı mücadele verdiğini görmekteyiz. Aikhmon'un Xanthos kentinde Ares ile Sarpedon ve Glaukos onuruna yaptırdığı zafer anıtında Gelidonya yakınlarında korsanlarla savaşarak onları yendiği ve sonra kara seferleri yaparak korsanları çeşitli kereler bozguna uğrattığından bahsedilmektedir[79]. Bu dönemde Likya kentlerinin yaşadığı güvenlik sorunları, güçlü bir müttefik ile iş birliği yapmayı önemli kılmış olmalıdır. Mithridates'in isyanı sonrasına özellikle Doğu Likya'da artan korsanlık ve haydutluk ciddi bir mesele halini alırken, M.Ö. 1. yy başlarında Doğu Likya ve Pamphylia'ya kendisine Basileus unvanı veren Zeniketes adlı korsan hükmetmektedir[80]. Likya'da önemli bir tehdit haline gelmiş olan Zeniketes, Romalı komutan Servilius İsauricus yardımıyla M.Ö. 78-77'deki savaşlarla Likya'dan atılır. Servilius bu savaştan sonra bölgeyi korsanlıktan korumak adına Kilikya ve Pamphylia'da bir dizi idari düzenleme yapsa da Akdeniz'de korsanlığa karşı kalıcı bir düzen sağlamak mümkün olmamıştır. Zeniketes Likya'dan atıldıktan sonra Olympos ve Phaselis kentleri Zeniketes'e yardım ettikleri için Likya Birliği'nden çıkarılır. Phaselis kısa bir süre sonra birliğe geri alınırken Olympos M.S. 1. yy'a kadar birliğe alınmaz[81]. Korsanlarla işbirliği yaptıkları için Likya Birliği'nden çıkarılan Olympos ve Phaselis kentleri, yeni kurulan Kilikia – Pamphylia

[76] Arslan 2002, 119.
[77] Öztürk 2012, 348.
[78] Bean 1997, 30.
[79] Arslan 2003a, 96-97.
[80] Uğurlu 2007, 86-87.
[81] Öztürk 2012, 350; Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 277.

eyaletine bağlanmıştır. Servilius İsauricus'un seferinden sonra Birlik'ten çıkarılan Olympos'un yerini Limyra kenti almıştır[82]. Likya Birliğinde üç oy hakkına sahip olan Doğu Likya kenti Olympos'un bu dönemde korsanların yuvası haline gelmiş olması ilginçtir. Bazı araştırmacılara göre Olympos ve Phaselis gibi Doğu Likya'nın en önemli kentleri Zeniketes'in hâkimiyetine geçerken Likya Birliği'nin ciddi bir önlem almayışının nedeni, Doğu Likya ve Batı Likya'nın Tahtalı Dağı ile coğrafi yönden ikiye ayrılırken kültürel ve etnik bakımdan da ayrı olmaları ve bu nedenle Batı'nın Doğu'yu "Likyalı" olarak kabul etmemesidir[83].

Deniz ticaretinin büyük öneme sahip olduğu Likya'da korsanlık faaliyetleri nedeniyle yaşanan bu zor dönem, müttefiki güçlü Roma'nın yardımlarıyla atlatılmıştır ancak Likya'da korsanlık, ilerleyen yıllarda da sık sık tekrar eder. M.Ö. 67 yılında korsanlık nedeniyle deniz ticareti ciddi ölçüde sekteye uğrayan Roma, bu durumu çözmek için Pompeius adlı komutanıyla Likya'dan başlayarak tüm Akdeniz'de korsanlara ve haydutlara karşı başarılı seferler yapmıştır[84]. Ancak idari otoritenin zayıfladığı her dönemde tüm Akdeniz'de olduğu gibi Likya'da korsanlık ve haydutluk yeniden canlanmıştır.

Likya Birliği, bölge yönetiminde farklı sayıda oy verme hakkı olan şehirlerden oluşan bir temsilcili hükümet sistemi oluşturup bu sistemle şehirlere büyüklüklerine göre farklı ayrıcalıklar ve sınırlayıcılıklar uyguluyordu[85]. Federal bir yönetim diyebileceğimiz Likya Birliği'nde en büyük şehirlerin üç, daha az büyüklerin iki, küçük şehirlerin ise bir oy hakları vardı. Myra, başından beri Likya Birliği'nin 3 oy hakkına sahip 6 güçlü kentinden birisiydi. Birliğin büyük kentleri Batı Likya'da Ksanthos, Patara, Tlos, Pınara, Orta Likya'da Myra ve Doğu'da Olympostur. Bu kentler arasında Limyra'nın bulunmaması ilginçtir. Dinastik Dönem'de güçlü dinast Perikle'nin de etkisiyle Myra'nın, belirgin olarak Limyra'nın gölgesinde kaldığı anlaşılmaktadır. Hellenistik Dönem'de ise, yaptırdıkları anıttan Ptolemaios'lar tarafından özel olarak kollandığı anlaşılan Limyra'nın Myra'nın gerisinde kalması bu dönemde Akdeniz çevresinde önemi iyice artan ve kentlerin büyümesinde en belirleyici etken haline gelen deniz ticareti ile açıklanabilir. Çünkü o dönem Myra limanı Andriake vesilesiyle birliğe güçlü bir katılım sağlamıştır[86]. Likya bölgesi Hellenistik dönemde Likya Birliği yönetimi ile büyük ölçüde özgürlüğünü korumuş, kendi kararlarını almada bağımsız olmuştur. Gelişmiş bir idari organizasyon olarak Hellenizm etkisinin görülebilir olduğu Likya Birliği, kuruluşundan itibaren Roma ile iyi ilişkiler kurmuştur.

[82] Borchhardt 1999, 99.
[83] Öztürk 2012, 351.
[84] Öztürk 2006, 169 vd.; Öztürk 2012, 352.
[85] Bean 1997, 29.
[86] Çevik – Bulut 2010, 27.

Buradan Likya Birliği'nde söz sahibi olan yöneticilerin Roma'nın yükselişini ve gücünü fark ettiklerini anlıyoruz.

Birlik hakkında en ayrıntılı bilgi Strabon tarafından yazılmıştır. Strabon'un M.Ö. 2. yy'da yaşamış Artemidoros'tan aktardığı bilgiye göre Likya'da 23 kentin oy verme hakkı bulunmaktaydı ve bu kentlerden üç oy hakkına sahip altısı Xanthos, Patara, Pinara, Olympos, Myra ve Tlos'tur[87]. Strabon'un 23 olarak aktardığı bu kent sayısı araştırmacılar tarafından yapılan tahminin oldukça altında bir sayıdır. M.S. 1. yy'da Plinius'un birliğe oy veren kentler hakkında bilgi verirken eskiden Likya'da 70 şehir olduğunu ancak kendi dönemine gelindiğinde bu sayının 36'ya düştüğünü söylemesi, Strabon'un aktarımları da hesaba katıldığında bölgedeki küçük şehirlerin birkaçının "sympolite" adıyla birleşip tek bir oyu paylaştığını düşündürmektedir[88]. Likya Birliği içinde doğrudan oy verme hakkına sahip olmayıp sympolite kuran bu küçük kentler haricinde bazılarının da büyük kentler ile benzer bir sympolite anlaşmaları yapmış oldukları düşünülmekte ve yapılan bazı anlaşmalar epigrafik verilerle desteklenmektedir[89].

Andriake'nin klasik dönemi hakkında sahip olduğumuz kısıtlı veriye karşın Hellenistik Dönem'e ait Arkeolojik ve epigrafik veriler bulunmaktadır. Bu veriler ışığında Andriake limanı ve liman çevresi yerleşimi konusunda bilgilerimiz artmıştır. Livius, o dönem Ptolemaios yönetiminde olan kıyı Likya ve Karia kentlerinin M.Ö. 197'de (Seleukos kralı) III. Antiokhos tarafından ele geçirildiğini belirtir[90]. Andriake'nin güneyinde limanın ve kentin güvenliği için Kumdağ Tepe ve Taşyuvarlanacağı Tepe üzerinde kuleler ve sur duvarı yapılmıştır. Bu mimari kalıntılar Hellenistik dönemde Ptolemaios ve Seleukos yönetimlerinde kentin güvenliğine büyük önem verildiğini gösterir. 2010 yılı kazılarında dükkânların doğusunda çıkan isodomik duvarın güney Andriake'deki bu kule ve ayırma duvarı ile aynı özellikte olması ve 2009-2010 yılı kazılarında ele geçen çok sayıdaki Likya Birlik sikkeleri şehrin Hellenistik dönemde şimdilik Granarium'a kadar yayıldığını gösterir[91]. Söz konusu arkeolojik verilerden yola çıkarak Hellenistik dönemde bölgenin ticaretle birlikte gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Likya'nın diğer kıyı kentleri de bu dönemde artan ticaret hacmiyle daha kozmopolit bir yapıya geçmiş olmalıdır. Ptolemaioslar ile belirginleşen deniz ticareti hacminin artışı, Likya bölgesini gemi yapımı konusunda da önemli kılmıştır. Likya'nın gemi yapımına elverişli ağaçlarla kaplı ormanları önemli bir gelir kaynağı halini almıştır. Bu

[87] Strab. 14.3.3.
[88] Bean 1997, 29.
[89] Takmer 2006, 179-180.
[90] Liv. 33.19.1-11.
[91] Çevik 2015, 378-379.

durumda ormanlardan elde edilen ağaçların yalnızca ihrac edilmesi değil; kıyı kentlerde faaliyet gösteren tersanelerde gemi yapımının da gerçekleşiyor olması beklenmelidir.

Caesar'ın M.Ö. 44 yılında öldürülmesinden sonra katilleri Brutus ve Cassius tarafından işgal edilen Likya'nın M.Ö. 1. yy'da yaşanan Roma iç savaşından etkilendiğini anlıyoruz. Caesar'ı öldüren ekip ile Caesar'ı destekleyenler arasında M.Ö. 42 yılında yaşanan Roma iç savaşında Likya Caesar'ı destekleyenlerin tarafında bulunmuş ve bu nedenle işgale uğramıştır. Bu işgalde para vermeyi kabul etmeyen kentler, başta Xanthos olmak üzere Brutus tarafından yıkıma uğratılmış, Patara kenti ise işgal karşısında teslim olmuştur. Brutus'un komutanı olan Lentulus Spinther, para ve asker toplamak için gönderildiği Myra'da kentin karşı koyması sonucu Andriake limanının zincirlerini kırarak kente girer, komutanları esir düşer ve böylece Myralılar savaşmadan teslim olur[92]. Buradan anlaşılmaktadır ki, Andriake bir liman olarak Myra'nın güvenliği açısından önemli bir konumdadır. Brutus ve Cassius, M.Ö. 42 yılında Philippi'de Antonius ve Oktavius tarafından yenilmiştir ve Antonius'un Roma'dan pay olarak Doğu'yu kendine almasıyla Likya'nın özgürlüğü bir kez daha onanmış; böylece Likya, Anadolu'da Roma yönetim alanı dışında kalan tek yer haline gelmiştir[93]. Brutus ve Cassius'un yenilmesiyle birlikte özgürlüğüne kavuşan Likya'nın bütün borçları silinmiş ve vergi muafiyeti onaylanarak bağımsızlığı kesinleşmiştir ama Strabon'un aktarımlarına bakılınca bu bağımsızlığın yalnızca Likya'nın yerel idari yönetimini kapsadığını, dış meselelerde ise Roma'nın söz sahibi olduğu görülmektedir[94].

1.7. Erken Roma Dönemi

M.S. 1. yy'da Andriake limanının önem kazandığı gözlenmektedir. İmparator Augustus zamanı ve sonrasını kapsayan süreçte Roma İmparatorluğu özellikle Akdeniz kıyılarında oldukça güçlü bir konuma gelmiştir. Bu süreçte Roma ile iyi ilişkiler kuran Likya'da İmparator Augustus saygı görmüş ve yazıtlarla onurlandırılmıştır. Roma Akdeniz'de söz sahibi olmasıyla birlikte kıyı eyaletlerin kalkınması amacıyla buralara çeşitli yatırımlar yapılmıştır. Söz konusu gelişmeleri Andriake özelinde ele aldığımızda Nero dönemine tarihlenen Likya Eyaleti Gümrük Yasası yazıtı[95] iyi bir örnek olacaktır. Epigrafik bakımdan da çok önemli olan bu yazıtta Andriake'de ticareti yapılan çeşitli malların gümrük vergileri listelenmiştir. Ticaretin çeşitliliği ve Andriake limanının işleyişi hakkında bilgi sağlayabileceğimiz bu yazıt, ele geçen toplam üç örnekten biri olması bakımından da

[92] Cass. Dio XLVII 34.6; App. civ. IV 10.82.
[93] Bean 1997, 30.
[94] Takmer 2006, 181; Schuler 2016b, 58; İplikçioğlu 2016, 62.
[95] Ayrıntılı bilgi bk. Takmer 2006; Takmer 2007.

önemlidir. Tiberius dönemine gelindiğinde Andriake'de Granarium'un kuzey önündeki rıhtım caddesinin kenarına onurlandırma anıtı inşa edilmiştir[96].

Zamanla Roma tüm Anadolu'yu hâkimiyeti altına alırken Likya bölgesi M.S. 43 yılına dek Likya Birliği altında kendi kendini yönetmiş ve Anadolu'da Roma eyaleti olan son yer olmuştur[97]. M.S. 43 yılına gelindiğinde İmparator Cladius'un emriyle Roma Senatosu bazı Romalılar'ın bölgede öldürüldüğü ve Likya kentlerinin hala kendi aralarında çatıştıkları gerekçesiyle Likya Birliği'ni fesheder ve imparatorluk topraklarına katar[98]. Bu yıllarda Likya'da bir takım iç karışıklıklar yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu olaylarda öldürüldüğü belirtilen Romalılar, Roma vatandaşlık hakkı almış olan Likyalı yöneticiler olmalıdır. Bölgede yaşanan bu politik olaylar Likya'da bağımsızlık zamanlarının sonunu getirmiştir. Cladius zamanına kadar Anadolu'da bir ada gibi bağımsız olan Likya artık Roma'nın bir parçası olmuştur. Rhodiapolis'te ele geçen bir yazıttan, Likya'nın M.S. 68-69 yılında Galba döneminde Pamphylia ile idari olarak birleştirilip tek bir Roma eyaleti haline getirildiği bilinmektedir[99]. İki bölge idari olarak birleştirilmesine karşın uygulamada tam bir birleşme sağlanamadığı görülmektedir. Likya ve Pamphylia bölgeleri, Roma tarafından tek bir eyalet haline getirilmişti ve Romalı bir vali ile yönetiliyordu ancak iç işlerinde birbirleri ile hemen hiç görüşmüyor, her birinin bir Lykiarkh ve Pamphyliarkh önderliğinde kendi hâkimleri oluyordu[100]. Bir diğer kanıya göre ise İmparator Cladius M.S. 43 yılında Likya'nın bağımsızlığına son vererek burayı tek başına bir eyalet yapmıştır ve Vespasianus dönemine kadar Pamphylia ile bir birleşme olmamıştır[101].

Roma eyaleti olmasıyla Likya'da iç çekişmeler sona ermiş, bir barış ortamı sağlanmıştır. Likya Birliği, bölgenin eyalet olmasından sonra da varlığını sürdürmüştür. Birlik dış konularda çoğunlukla Roma'ya bağlı olsa da kendi iç meselelerinde, dini ve kültürel faaliyetlerde etkinliği devam etmiştir. Eyalet olmak Likya'nın bağımsızlığını bir ölçüde elinden almış olsa da ele geçen arkeolojik ve epigrafik verilerden bölgenin ekonomik olarak kalkındığı gözlenmektedir. Roma'nın sağladığı imkânlarla büyüyen Akdeniz deniz ticaretinde Likya önemli bir noktaya gelmiştir. Bu durum bölge nüfusunun kıyı kentlerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. İç kesimdeki kentlerin ekonomisi büyük ölçüde tarımsal üretime dayalı olduğundan nüfuslarında büyük bir artış görülmemektedir[102].

---

[96] Çevik 2015, 379.
[97] Çevik 2015, 41.
[98] Cass. Dio LX, 17.3-4.
[99] Çevik 2015, 43.
[100] Bean 1997, 30.
[101] bk. Takmer 2006, 182-186.
[102] Alp 1998, 28-30.

Likya M.S. 1. yy'da Aziz Paulus'un ziyaret ettiği yerlerdendir. M.S. 53-57 yılları arasında Aziz Paulus, üçüncü misyonerlik seyahatinde Patara'ya gelmiştir. Aziz Paulus'un bu seyahatinde Myra'ya gelişi kesin değildir ancak Azize Thekla Vitası'nda Aziz Paulus'un Myra'ya gelip kadın ve erkeklerden oluşan kalabalık bir gruba Allah'ın sözlerini anlattığı aktarılmaktadır. Aziz Paulus M.S. 60 ya da 61 yılında Likya'ya tekrar, bu kez tutuklu olarak Roma'ya götürülürken gelmiş, Andriake limanında Roma'ya giden bir İskenderiye gemisine binmiştir[103].

İmparator ilan edildikten sonra Vespasianus'un M.S. 69'da İskenderiye'den Roma'ya giderken Likya'yı ziyaret ettiği bilinmektedir[104]. M.S. 1. yy'ın sonunda Asia ve Doğu Akdeniz'deki düşmanlarına karşı galip gelen Roma İmparatorluğu, adına "Pax Romana" denen barış ortamını tesis etmiştir. Barışın sağlandığı bu dönemde kalkınmaya ve büyük kamu binalarının inşasına öncelik verilmiştir. Bölgeler arası ticaretin de getirileriyle bu dönemde özellikle Likya'nın kıyı kentlerinin nüfusunda artış yaşanması beklenir.

İmparator Hadrian döneminde Pax Romana ve onun getirdiği kalkındırma politikaları diğer eyaletlerde olduğu gibi Likya'da da görünür hale gelir. Roma'nın doğu eyaletlerine özel bir ilgisi olan Hadrianus, Doğu Akdeniz ve Anadolu'daki birçok kenti ziyaret etmiştir. Ziyaret ettiği yerlerde sikkeler de bastıran Hadrian'ın onuruna bazı ketlerde anıtlar yapılmıştır.

Hem Likya Birliği döneminde hem de Roma eyaleti olduğu dönemde Likya ekonomik yönden oldukça güçlenir. Bunda deniz ticaretinin yanı sıra Anadolu'nun diğer yerlerinden farklı olarak kendi kendini yönetme hakkına sahip olması ve müttefiki Roma ile iyi ilişkiler kurması etkili olmuştur. Bu dönemde Patara, Phaselis, Limyra ve Myra gibi Likya'nın üretim ve ticarete elverişli liman kentleri bölgenin metropolü konumuna gelmişlerdir. Bu kentlerden Patara tipik bir liman kentiyken Phaselis ise üç doğal limanıyla ayrı önem taşır. Patara, Limyra ve Myra bölgenin en önemli su kaynaklarının denize döküldüğü verimli ovalarda kurulduklarından tarımsal üretimleri ve limanları sayesinde gelişmişliklerini ilerleyen dönemlerde de sürdürebilmişlerdir.

Eyalet olduğu dönemde Likya'nın egemenlik alanı Roma tarafından genişletilerek Elmalı Yaylası ve Kibyratis bölgesinin bir kısmı Likya'ya bağlanmıştır ancak bu bölgeler ile Likya arasında etnik ve kültürel bir ilişki görülmez. Anlaşılan Roma, eyalet sınırlarını belirlerken etnik ve kültürel hususları dikkate almamıştır. Bu sınırlar daha çok yetki alanlarını ayırmada düşüncesiyle oluşturulmuştur. Romalılar eyalet statüsü verdikleri merkeze uzak bölgelerde hali hazır kent organizasyonunu ve yönetim yapısını mümkün olduğunca koruma yolunu seçmişlerdir. Likya Eyalet yönetiminde Roma'ya sadık, yerel söz sahibi kişiler Romalı

[103] Act. Paul Thec. 9.25; Acts 27.5-6; Çevik 2016c, 227.
[104] Akşit 1971, 123.

memurların gözetiminde güçlerini koruyabilmişlerdir. Likyalı zengin ve soylu kişiler bu ayrıcalıklarına rağmen Roma vatandaşı olma hakkını komşularına kıyasla geç kazanmışlardır. Antoninler Dönemi'ne kadar Roma vatandaşı olan Likyalı sayısı oldukça azdır[105].

1.8. Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi

M.S. 1. yy'ın ikinci yarısından başlayarak M.S. 2. yy boyunca süren parlak dönemde Likya kentleri oldukça gelişim göstermiş ve Roma İmparatorluk Dönemi kamu binası çeşitlerinin birçoğu bu dönemde yapılmıştır. Kamusal alanda yapılan bu büyük yatırımlar ve uygulanan politikalar bölge halkının yaşam biçimini de etkilemiştir. Likya'da henüz Augustus zamanında başlamış olan Roma İmparatorluk kültü, Erken Roma döneminden itibaren daha büyük önem kazanmıştır. Likya'da İmparator kültleri Roma'nın da desteğiyle en büyük dini oluşum halini almıştır. Bu durum Likya kentlerinde sıklıkla karşımıza çıkan İmparatorluk kültü tapınakları ve bunların yazıtlarından anlaşılabilmektedir. Bu kült tapınaklarının rahipleri de oldukça güçlü bir konuma gelmişlerdir.

Likya kentlerinde Erken Klasik dönemden beri gözlenebilen ve yerleşim dokusuna da yansımış olan feodal karakterli yapı artık değişmiştir. Roma'nın Likya'da yaptığı kalkındırma hamlelerine kadar bölgede büyük ve kapsamlı kamusal binalardan söz etmek güçtür. M.S. 1. yy'dan sonra Likya'da Roma karakterli kamu binalarının artışı açıkça farkedilebilir. Bu binalar önemli sosyal yapılar olarak kimi zaman yerel zenginler, kimi zamansa eyalet yöneticileri tarafından yaptırılmıştır. Kamu binası yaptırmak gibi masraflı ve büyük bir iş bu kişilere prestij kazandırmış olmalıdır. Bazı durumlarda ise kamu binaları doğrudan imparator tarafından yaptırılmıştır. Patara ve Andriake'de İmparator Hadrianus tarafından yaptırılan Horrea'lar ilk akla gelen örneklerdendir. Bu yapılar konumları ve büyüklükleriyle bölgenin Romalılaşma süreci içinde önemli bir yere sahiptir.

Ekonomik kalkınma, bölgede adını duyuran varlıklı kişilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kişilerden en önemlileri olan Kyenaili Iason ve Rhodiapolisli Opramoas, Likya'nın pek çok kentine yüklü miktarda bağış yapmışlardır. Bazı kentlerde bu kişilerin yaptıkları yardımlar yazıtlarda karşımıza çıkmaktadır. M.S. 140 yıllarında yaşanan büyük deprem tüm Likya'da hasara yol açtığında Opramoas, Licinius Longu ve Iason Myra'ya bağış yapmıştır[106].

Hadrian dönemi (M.S. 117-138) tüm Roma'da olduğu gibi Likya'da da imar faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Pax Romana'nın sağlandığı bu dönem Likya'nın en parlak yıllarıdır. Likya kentlerini ziyaret eden Hadrianus şerefine Rhodiapolis'te bir Sebasteion inşa

[105] İplikçioğlu 2016, 60-67.
[106] Akdoğu Arca 2001, 117-119.

edilmiş ve Hadrianus ile eşi Sabina burada imparator kültü tapınımı görmüştür[107]. Hadrianus'un Likya seyahatinde Andriake'yi ziyaret ettiğini kesin olark söylemek zordur. Andrike limanında bu dönem Granarium ve onun hemen doğusunda bir ticari agora yaptırılmıştır. Aynı dönemde Patara'da da bir Horrea inşa edilmesi imparatorluğun bu kentlere verdiği önemi göstermektedir. Roma'nın deniz ticareti rotası üzerine kurulan bu iki depolama merkezi, bu kentlerin yalnızca coğrafi yönden değil üretim açısından da elverişli bir durumda bulunduğunu ve çeşitli ticari mallar bakımından zengin olduğunu gösterir. Ayrıca Başkent Roma tahıl ihtiyacını Mısır'dan karşılanmaya başlamıştır[108] ve bu durum Roma'nın tahıl filosunun Andriake ve Patara'ya uğramasını gerektirmektedir. Likya'nın verimli ovaları tarımsal üretimi canlandırırken ormanlardan elde edilen sedir ağacı gibi kıymetli hammadeler de başlıca ticari ürünlerdir. Andriake ve Patara'da inşa edilen granariumlar bölgeyi hızlı bir şekilde Roma pazarına sokmuştur.

Tüm Roma İmparatorluğu'nda başlayan isyan ve kargaşalar kapsamında Likya'da bu dönem haydutluğun yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. M.S. 180 yılından itibaren özellikle Likya'nın kırsal alanları güvenlik sorunu yaşamıştır. Bu bağlamda Bubon kenti, İmparator Commodus'un gönderdiği fermandan anlaşıldığı kadarıyla haydutlara karşı kazandıkları zafer sebebiyle ödüllendirilmiş ve Birlik'te iki olan oy hakkı üçe çıkarılmıştır[109]. Buradan, Likya kentlerinde yaşanan önemli gelişmelerin Birlik'teki söz haklarını etkileyebileceğini anlıyoruz.

Roma İmparatorluğu M.S. 3. yy'dan itibaren hem siyasi hem ekonomik yönden geri dönülemez bir kriz içine girmiştir. Otoritenin zayıflaması, Sasani ve Got akınları başta olmak üzere barbar kavimlerin tüm Anadolu'da ciddi bir sorun haline geldiği açıktır. Bu durum Likya'da da büyük bir soruna neden olmuş, haydutluk gibi güvenlik meselelerini yeniden gündeme getirmiştir.

M.S. 240 yılında bölgede bir deprem daha yaşanmış ve Likya kentleri büyük zarar görmüştür. Zararın karşılanması için imparator parasal yadım yapmıştır. Bu dönem yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle Likya kentlerine sikke basma yetkisi verilir. Myra bu dönem Patara ile ortak sikke basmıştır. Bu sikkelerde kentin ana tanrıçası Artemis Eleuthera ve Apollon Patareus el sıkışırken betimlenmiştir.

Valerian döneminde (M.S. 253-260) Myra ile Side ortak sikke basmıştır. Myra'nın hem Patara hem Side ile ortak sikke basmış olması bu kentlerin Akdeniz'deki en önemli liman kentleri olduklarını göstermektedir[110].

---

[107] Çevik 2015, 44.
[108] Gambash 2013, 54; Haggis 1996, 183 vd.
[109] Öztürk 2012, 354.
[110] Çevik vd. 2014, 228.

İmparator Septimius Severus (M.S. 145-211) henüz hayattayken oğulları Caracalla ve Geta'yı ortak imparator ilan etmiştir. Severus'un M.S. 211'de ölümünden sonra Caracalla ve kardeşi Geta tahta çıkmışlardır. Ancak Caracalla, kardeşi Geta ile birlikte imparatorluğa hükmetme taraftarı değildi. Tahta çıkmalarından kısa süre sonra, M.S. 212 yılında kardeşi Geta ve yandaşlarını öldürterek Roma'da tek söz sahibinin kendisi olduğu baskıcı bir politik ortam oluşturmuştur. Tıpkı Büyük İskender gibi yaptığı seferlerle batı ve doğuya hükmetmek isteyen, bu amaçla sürekli askeri seferlere çıkan Caracalla, M.S. 217 yılında Güneydoğu Anadolu'da bulunan Edessa kentinde bir suikast sonucu öldürülmüştür. Roma'da çalkantılı bir sürece neden olan bu durum Likya'yı da etkiler. 2. yy'da Pax Romana etkisi ile yaşanan refah ve imar faaliyetlerindeki hızlı yükseliş artık görülmez.

1.9. Bizans Dönemi

Galba döneminde birleştirilmiş olan ve M.S. 313 yılına kadar tek bir vali ile yönetilen Pamphylia ile Likya Constantinus döneminde birbirinden ayrılmıştır[111]. Roma'da yaşanmaya başlayan kaos, etkisi altındaki tüm bölgelerde hissedilir. Bu dönemde ayrıca, Likya'da ve aslında tüm Anadolu Akdenizinde halkın arasında Hıristiyanlığın görülmeye başladığı bir süreç başlamıştır. İmparator Constantinus, M.S. 313 Milano Fermanı ile Hıristiyanlığı yasallaştırmıştır ama bu tarihten önce, henüz 3. yy'da Likya ve Pamphylia'da hatırı sayılır bir Hıristiyan nüfusun varlığından söz edebiliriz[112]. M.S. 311-312 yıllarında Likya ve Pamphylia halklarının Maksiminus Daia'ya dilekçe gönderip bölgelerindeki Hıristiyanları şikâyet ederek bu konuda imparatordan idari yaptırım talep etmelerinden de Constantinus öncesinde Likya'da Hıristiyan nüfusun artmaya başladığını hatta bunun bir soruna dönüştüğünü anlıyoruz[113]. Hıristiyan nüfusun varlığına karşın Constantinus ile bu dinin yasallaşması Likya'da çok büyük bir değişim yaratmamıştır.

Roma İmparatorluğu'nun doğu topraklarında 3. yy başlarından itibaren Parth Hanedanı gibi Sasaniler de güçlü bir tehdit olmaya başlamıştır. Sasaniler ile Roma arasında yüzyıllar boyunca birçok savaş yaşanmış ve bu savaşlar imparatorluğu derinden sarsmıştır. M.S. 3. yy'ın sonu ve 4. yy'ın başında güç dengesi tekrar Romalıların lehine geçmiştir ancak Constantinus'un 337 yılındaki ölümüyle Romalıların bu üstünlüğünü kesin olarak sona ermiştir. Sonraki süreçte Sasani Hanedanı'nın güçlü yöneticisi II. Shapur ile II. Constantius arasında savaş devam etmiştir.

[111] Çevik 2015, 45.
[112] Akyürek 2018a, 40.
[113] Tekinalp 2000, 46.

M.S. 395 yılında I. Theodosius, pagan inanışları resmen yasaklayan bir karar çıkarmıştır. Bu karardan sonra özellikle tapınak yapılarının dini nedenlerle tahrip edildiği bilinmektedir. Constantinus ile meşru hale gelen Hıristiyanlık Theodosius döneminde Roma İmparatorluğunun resmi dini olmuştur. Myra'da bulunan Artemis tapınağı da bu karar sonrası yıktırılan tapınaklardandır. Bu dönemde Got saldırılarıyla ciddi darbe alan Roma, 395 yılında Theodosius'un ölümüyle bir daha birleşmemek üzere Doğu ve Batı Roma olarak ikiye bölünmüştür. Henüz M.S. 330 yılı Constantinus zamanında Byzantion'da ikinci başkent olarak ilan edilen Konstantinopolis artık Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti olmuştur. Theodisius'un oğullarından Arcadius Doğu Roma'nın imparatoru olurken Honorius ise Batı Roma'nın başına geçmiştir. Böylece bir dönem Roma İmparatorluğu doğuda ve batıda olmak üzere iki başkentte, iki İmparator tarafından yönetilmiştir.

M.S. 408-450 yılları II. Theodosius döneminde Likya'nın yeni başkenti Myra olur. Myra, Likya'da idari ve dini bir merkez haline gelmiştir. Böylece Andriake, Likya metropolitliği Myra'nın limanı olması sebebiyle ayrı bir önem kazanmış ve ekonomik olarak büyümüştür[114]. Romalıların Mısır'dan Roma ve Doğu Roma'nın başkenti Konstantinopolis'e yaptıkları deniz yolculuklarında ve ticarette Andriake önemli bir liman olmuştur.

Myra'nın Likya içinde Hıristiyanlık açısından önemli bir yeri vardır. Henüz M.S. 60 yılında Aziz Paulos tarafından ziyaret edilen Myra, Hıristiyanlığın en önemli azizlerinden Nikolaos'un yaşadığı ve kendi kilisesini kurduğu bir kenttir. Bu nedenle 325 yılındaki İznik Konsili'nde Likya kilisesi adına Pataralı Eudemus bulunurken Myra'dan katılan olmaması ilginçtir. Konsil listesinde adı bulunmayan Myralı Aziz Nikolaos o dönemde Myra'da piskoposluk yapmaktadır ve bölgenin en önemli azizidir[115].

Patara'da doğmuş olan Aziz Nikolaos (yakl. 270-342), kilisesini Myra'da kurup öğretisini buradan yayarak Myra'yı Hıristiyanlık dininde önemli bir yere taşımış, hem yönetim kenti hem de hac merkezi haline gelmiştir[116]. Azizin hayatı hakkındaki bilgilerimiz çok kısıtlıdır. Elimizdeki bilgilerin büyük çoğunluğu 6. yy'da Myra'da yaşamış olan Sion Manastırı Başrahibi Nikolaos'un 565'te ölümü sonrası bir keşişi tarafından yazılan Vita'sından gelmektedir. Bu kaynakta Sionlu Nikolaos'un kutsal topraklara iki ziyaret yaptığının anlatılması 6. yy'da Andriake, Tristomon (Üçağız) ve Phoniks (Finike) limanlarının çalışmakta olduğunu göstermektedir.

Aziz Nikolaos kilisesi ile ünlenen Myra, Hıristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren hac merkezi olarak önemli bir konuma sahiptir. Hac için Myra'ya gelen insanların alışveriş

[114] Çevik vd. 2014, 228.
[115] Akyürek 2018a, 40; Vita Nik. p.M. 37-39.
[116] Doğan 2016, 238 vd.

ederek ve kiliselere bağışlar yaparak kentin ekonomisini canlı tutmuş olmaları beklenir. Bu dönemde Myra ve liman yerleşimi olarak Andriake bu dini hareketlilikle faal bir durumda olup ekonomik getirilerden yararlanmış olmalıdır.

Bizans dönemi Myra'da en önemli imar faaliyetleri İmparator Justinian döneminde görülür. 6. yy başlarında Likya'da yoğun bir kentsel yerleşme yaşanmıştır. Ancak M.S. 529 yılında yaşandığı bilinen kuvvetli deprem tüm Likya'ya farklı ölçülerde zarar vermiştir. Bu depremden sonra Myra ve Andriake limanı İmparator Justinian tarafından yapılan yardımla yeniden inşa edilmiştir. Yapılan kazılarda Andriake'deki bazı kiliselerin söz konusu depremde yıkılmış olabileceği görülmüştür[117].

Justinian zamanında Akdeniz'de sınırlarını genişleterek güçlenen Bizans İmparatorluğu'nun bu dönemden sonra aynı başarıyı sağlayamadığı görülmektedir. Mısır gibi Akdeniz ticaretinde çok önemli olan bir yerin 642 yılında İslam hâkimiyetine girmesi ticaret adına büyük bir kayıp olmuştur. Doğu Akdeniz'deki egemenlik alanı giderek azalan Bizans'ın politik ve ekonomik yönden gerileyişi hızlanmıştır.

Arap ve Pers istilalarının artığı 7. yy'da Bizans İmparatorluk topraklarında güvensiz bir ortam oluşmuştur. Likya da dâhil olmak üzere Anadolu'nun güney kıyılarında 7. yy'da deniz ticareti tamamen durmamış ancak dönemsel olarak kesintilere uğramıştır. Likya'da ticaret hacminin azalması bölge ekonomisini etkilemiş ve buna bağlı olarak nüfusta azalmalar yaşanmıştır[118].

Roma ve Erken Bizans dönemlerinde Likya'nın önemi büyük ölçüde deniz ticaretiyle bağlantılıyken 7. yy'da bu bölge, denizden yürütülen askeri harekâtlarda Bizans için stratejik bir yer haline gelmiştir. Bunda 628'de Heraklius'un doğuda Persleri yenmesiyle hız kazanan yıkıcı Arap akınlarının etkisi vardır. 7. yy'ın ikinci yarısında Arap Yarımadası'nda İslam dini yükselişe geçmiş ve bu durum Bizans için önemli bir tehdit olmuştur. 636 yılında Filistin'de gerçekleşen Yarmuk Savaşı'nda Heraklios'un ordusu bu kez mağlup olmuştur. Doğudan gelen bu kuvvetli Arap akınlarının dönemin jeopolitik güç dengesini değiştirdiği açıktır.

655 yılında gerçekleşen Finike savaşında İmparator II. Konstans yönetimindeki Bizans ordusu Araplar tarafından yenilgiye uğratılır. Araplar ile Bizansın yaptığı bu en büyük savaştan sonra Likya ve Pamphylia kentlerine Arapların artık rahatça geldiği bilinmektedir[119].

[117] Akyürek 2018a, 43-44; deprem ile ilgili bk. Duggan 2004, 131-132.
[118] Foss 1994, 2-3.
[119] Çevik 2015, 46.

1.10. Orta Çağ

Likya dâhil olmak üzere Bizans'ın tüm Akdeniz kıyılarında 7. ve 8. yy'larda Arap akınları nedeniyle güvenlik sorunları yaşanması bölgede istikrarsız bir politik ortam yaratmıştır. 8. yy'da Akdeniz'de azalan Bizans otoritesinin yerini Araplar doldurmaya başlamıştır. Öyle ki, 716-717 yıllarında Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'i kuşatmak isteyen Araplar hazırlıklarını Likya'da yapmıştır[120]. Buradan Likya'nın Araplar açısından stratejik bir öneme sahip olduğunu anlamaktayız.

Anadolu'nun güney kıyıları ve Akdeniz'in tümünde 8. yy'da Bizans'ın ticaretteki hâkimiyeti azalmıştır. Doğu Akdeniz'deki ticaretin kontrolü büyük ölçüde Arapların eline geçerken Akdeniz'deki eski gücünü kaybeden Bizans, ticari faaliyetlerini Ege ve kuzey kıyılarda yoğunlaştırmıştır. Bu gelişmeler Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'in bir liman kenti olarak uluslararası ticaretteki önemini çoğaltmış ve zamanla yeni ticari rotaların gelişmesini sağlamıştır. Bizans'ın yeni ticaret merkezlerinden uzak kalan Likya bu dönemde zayıflamıştır. Özellikle Likya'nın tarım arazisi bakımından fakir olan ve geçimini deniz ticaretiyle sağlayan kıyı kentleri bu dönem ekonomik anlamda güçsüzleşmiştir. Kıyı Likya kentlerinde ulaşımın çoğunlukla deniz yoluyla yapıldığı göz önüne alındığında bu kentlerin diğer bölgelere ulaşımı da ciddi ölçüde sekteye uğramıştır diyebiliriz. Deprem ve salgın hastalıklar gibi doğal afetlerin varlığı da hesaba katıldığında 8. yy'da Andriake limanının geçmiş dönemlere kıyasla önemini kaybettiği söylenebilir. Andriake limanında bulunan Horrea yapısı bu döneme ulaşamadan kullanım dışı kalmış olmalıdır. Likya kentlerindeki limanlar Roma Dönemi'ndeki ticari büyüklüklerini ve önemlerini büyük ölçüde kaybetmişlerdir.

9. yy başlarında Likya hakkında karşımıza çıkan gelişmelerden biri Harun Reşid'in komutanlarından biri olan Suriye Valisi Humeyid İbn-i Ma'yuf'un Aziz Nikolaos'ın mezarındaki değerli eşyaları el geçirmek için Myra'ya gelmesidir. Ancak bu girişim aniden çıkan bir fırtına nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmış, Araplar Aziz Nikolaos'un gücünden korkarak kaçmışlardır[121].

Eski parlak dönemleri kadar olmasa da 10. yy'da Likya yeniden kalkınmıştır. Girit'i işgal eden Arapların 961 yılında General Nikephoros Phokas tarafından yenilmeleri ve sonrasında Kıbrıs'ın da Araplardan geri alınması Doğu Akdeniz'de Bizans donanmasının yeniden güç kazanmasını sağlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nun 10. ve 11. yy'larda tarımsal üretim, ticaret ve kentleşme yönünden geliştiğini, buna bağlı olarak nüfusun bu dönemde arttığı bilinmektedir. Ancak hissedilen bu güçlenme uzun soluklu olmamıştır.

[120] Akyürek 2018a, 45.
[121] Mango vd. 1997, 663-664.

Myra'da bulunan Aziz Nikolaos kilisesi 11. yy'da birden fazla yağma ve tahribat yaşamıştır. Kuzey Afrika kökenli Ziridler 1034 yılında deniz yoluyla gelerek Myra'ya saldırı düzenlemiş ve kiliseyi yağmalamışlardır. Bu olaydan sonra birkaç kez bakım ve onarım gören kiliseye 1087 yılında gelen Barili tüccarlar Aziz Nikolaos'un mezarını tahrip edip kemiklerini çalıp Bari'ye götürmüşlerdir. Bu olaylar 11. yy'da Myra ve limanı Andriake'nin politik açıdan güçsüz olduğunu ve özellikle denizden gelen saldırılara karşı büyük ölçüde savunmasız kaldığını göstermektedir. Bu dönemde Bizans egemenliği altında olduğu bilinen Myra ve limanı Andriake, geçmiş yıllardaki önemini kaybetmiş olmalıdır. Bölge 12. yy'da Türkler'in eline geçmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM
ANDRİAKE'NİN ANAKENT MYRA İLE İLİŞKİLERİ VE AKDENİZ COĞRAFYASINDAKİ YERİ

Andriake ve anakenti Myra, günümüzde Antalya ilinin 140 km batısındaki Demre ilçesindedir. İlçe merkezinin üzerine kurulu olduğu Demre Ovası'nın kuzey kenarındaki akropol tepesi çevresinde Myra'nın erken dönem yerleşimine iz veren yamaç yerleşimi kalıntıları, ünlü kaya mezarları, tiyatro, Alakent Kilisesi gibi kalıntılar bulunur. Buradan güneye uzandığı yüzeydeki bulgulardan ve inşaat kazılarında çıkan izlerden anlaşıldığı kadarıyla kentin geri kalanı kuzeyden gelen Myros Çayı'nın getirdiği alüvyonlarla oluşan Demre Ovası'nın altındadır. Andriake ise Myra kent merkezinden 5 km kadar güneybatıda korunaklı bir liman yatağında bulunur.

Demre Ovası'nı doğudan sınırlayan Belen Tepesi'nin ötesinde Finike Ovası ve Limyra kenti vardır. Batı ve Kuzey taraflarda ise Kyaneai, Trysa, Arneai gibi kentlerce parsellenmiş Orta Likya'nın dağlık coğrafyası uzanır. Denizden ise hemen batıda Kekova bölgesi ve sonrasında Aperlai ve Kaş bölgesine ulaşılır.

2.1. Anakent Myra ile İlişkiler

Andriake'nin yazılı belge bakımından ilk defa Myra'nın limanı olarak anılması Appianos'un Lentulus Spinther'in Myra'ya gelişi bahsi iledir. Bu anlatıya göre M.Ö. 42 yılında Brutus, Xanthos'u yakıp Patara'yı teslim aldıktan sonra komutanı Lentulus Spinther'i Andriake'ye gönderir. Spinther, liman girişindeki zincirleri kırıp karaya çıkar ve Myra'ya ilerler[122].

Andriake, Aziz Nikolaos'un hayat ve mucizeleri anlatılarında da Myra'nın limanı veya ticaret merkezi olarak anılır. Sionlu Nikolaos, Ascalon seyahatleri için Andriake limanını kullanmıştır. 4. yy'daki Nikolaos'a atfedilen mucizelerden Üç Komutan hikayesinde ve Alexandria gemilerinden tahıl alınması hikayesinde de adı geçen liman yine Andriake'dir[123].

Andriake'de ele geçen mezar yazıtlarının çoğunda mezar sahibi Myralı'dır ve ceza ödeme kurumu da Myralılar'ın demosu ya da gerousiası'dır. Liman kıyısındaki Onurlandırma Anıtı'nda da imparatorluk ailesi üyelerini onurlandıran yine Myralılar'ın Demosu'dur.

[122] App. civ. IV.10.82.
[123] Prax. Strat. 1; 10; Nik. Sion. 9; Vita Nik. p.M. 37-39.

Yerleşimin Myra'ya doğrudan bağımlı olduğu bu verilerle epigrafik olarak da belgelenmektedir[124].

Strabon'a göre Myra, denizden 20 stadia içeride, yüksek bir tepededir[125]. Bu mesafe yaklaşık olarak Myra'nın akropol tepesi ile güneydeki sahil arasındaki mesafe kadardır. Aslında Myra'ya gelen bir yolcu normal olarak o dönem önemli ölçüde yapılaşmış olduğunu arkeolojik olarak belgelediğimiz Andriake limanına inmeliydi. Andriake liman merkezinden Myra akropolüne olan kara yolu ise 5 km (25-30 stadia) kadardır. Myra akropolünden kuş uçuşu 4.5 km güneybatıdadır.

Diğer bir alternatif de Andriake ile ticaret yapma ihtiyacı olmayan gemilerin Myra'ya varmak için alternatif olarak Taşdibi bölgesindeki plajı iniş yeri olarak kullanması olabilir. Belki de Andriake'de ciddi teşkilatlı bir limanın yapılması M.S. 1. yy ve sonrasındaki yoğun yapılaşma ile gerçekleşmişti. Andriake'deki gümrük yazıtından limanın Nero döneminde faal olduğunu anlayabiliriz[126]. Myra ile Andriake arasında teşkilatlı bir kara yolunun Claudius dönemindeki yol yapım faaliyetleri kapsamında yapılmış ya da döşenmiş olabileceği Patara Stadiasmus Anıtı'nda Myra'dan ayrılan kayıp bir yol bağlantısından hareketle gündeme getirilmiştir[127]. Andriake liman merkezindeki onurlandırma anıtları ise Tiberius dönemidir. Bu açılardan bakıldığında Strabon zamanında Andriake, Myra'ya ulaşım bakımından sivil liman olarak alternatifsiz olmamış da olabilir. Likya ile ilgili anlatımı Strabon'a göre daha detaylı olan Appianos'a bakılacak olursa Lentulus Spinther Myra'ya muzaffer girişini yapmak için önce Andriake'yi askeri olarak işgal etmiştir[128].

Andriake liman yatağı, doğudaki geniş alüvyon ovasından kuzey ve güneydeki tepelerin birbirine yaklaştığı bir boğaz ile kısmen ayrılır. Boğazın kuzey yamacı boyunca doğu tarafta Myra kent merkezinden gelen kayadan oyulu su kanalı ve anıt mezar kalıntıları, Myra'dan Andriake'ye gelen yola dair iz verir. Myra ile Andriake arasındaki kara yolu, tepe eteğini izleyerek Aziz Nikolaos Kilisesi'ne doğru ilerlemekte olmalıdır. Buradan da muhtemelen nekropol alanından geçilerek kuzeye kent merkezin gidilmekteydi.

[124] Çevik – Bulut 2011, 65; ayrıca yayınlanmamış veri ve görüşlerini paylaştığı için Yrd.Doç.Dr. Hüseyin S. Öztürk'e çok teşekkür ederim.
[125] Strab. 14.3.7.
[126] Nero'nun limanlara özel önem verdiğini gösteren liman betimli sikkeler bastırmıştır, Boyce 1966, 65-66.
[127] Şahin – Adak 2007, 259.
[128] App. civ. IV.10.82.

2.2. Akdeniz Coğrafyasındaki Yeri

İnsanlar, Neolithik öncesi zamanlardan beri deniz araçları yapıp büyük denizleri aşmışlar ve dünyaya yayılmışlardır. Akdeniz çevresinde de en az Neolithik'ten beri denizaşırı seyahat yapıldığı tahmin edilmektedir. Özellikle kaynağı izlenebilen obsidyen, seramik gibi ürünlerin uzak ülkelerde ortaya çıkması bunun en temel dayanağıdır. İlkel teknelerle yapılmış olması gereken bu seyahatlerin niteliği hakkında ise ancak spekülasyon yapılabilir[129].

Uzun mesafeli seyirde en kısıtlayıcı faktörler, uzun mesafe için yiyecek ve su depolamana, hava durumunun bozulabilmesi riski, ve varılacak hedefin doğru bilinememesi idi. Gemiler gece yıldızlara ve gündüz güneşe bakarak açık denizde yönlerini anlayabilmekteydi, ancak Orta Çağ'a kadar detaylı deniz haritaları ve konumlandırma bilgisi yoktu. Deneyimli denizciler karaya çıkış yerindeki belirgin tepeleri, kentleri ve başka işaretleri tanıyarak yerlerini bilmekteydiler. Güvenilir seyahat tipi modern zamana kadar yakın limanlar arasında gündüz yapılan yolculuklardı.

2.2.1. Likya Coğrafyası

Likya bölgesi, Anadolu'nun günetbatısından 100 km. kadar güneye uzanan, yaklaşık 150 km. genişliğindeki Teke Yarımadası'ndadır (**Lev. 1**). Günümüzde Antalya ilinin güneybatı kesimini oluşturur. Bu idari bölümlendirme, aynı zamanda coğrafyayı da bir derece takip etmiş olduğundan, günümüzdeki doğal sınırlar antik dönemde de bölgeleri benzer yerlerden bölmüşlerdir.

Yarımadanın kuzey tarafı, 3000 m'yi aşan zirvesi ile Bey Dağları ve onun batı tarafını oluşturan Akdağlar silsilesinin kapladığı dağlık bir bölgedir. Topografik olduğu kadar kültürel olarak da farklılıklar izlenebildiğinden, literatürde bu bölgeye bazen Dağlık Likya dendiği olur. Bu bölgede nüfus günümüzde olduğu kadar geçmişte de sahil ve ovalık kesimlere nazaran daha seyrekti[130].

Likya'nın sahilleri ise kuzeydeki sıradağların denize uzanan eteklerinin şekillendirdiği bir kıyı topografyasına sahiptir. Çoğu zaman bu dağlar deniz ile buluştukları yerlerde sert yamaçlarla derin vadiler ve koylar oluştuturlar. Bu vadilerin arasında özellikle kışın yoğun yağış mevsimlerinde akan çaylar toplanır ve yamaçlardan süpürdükleri alüvyonlar ile kıyılarda yer yer büyük ovalar oluşturmuşlardır. Ova oluşmayan yerlerde ise kuzeydeki yalçın dağların altında karadan ulaşılması çok güç birçok küçük koy vardır.

Antik ulaşım yolları, sahil hattının aksi yönelimde, kuzey-güney doğrultuda, denize dik uzanan vadileri izler şekildedir. Bu nedenle Likya için liman bölgeleri, dağların delinip

[129] Robb – Farr 2005, 35-38; ayrıca daha genel arkeolojik malzeme hareketliliği ile ilgili olarak a.g.e. 27-31.
[130] Bayburtluoğlu 2004, 26-33; Çevik 2015, 19-26.

yolların yapıldığı modern zamana kadar hayati öneme sahip olmuş, birçok yerleşimin tek etkili ulaşım olanağı olmuştur.

2.2.2. Likya Limanları

Andriake'nin en yüksek dönemlerinden birisi olan 3. yy'dan bir antik denizcilik rehberi olan Stadiasmus Maris Magni'de Likya bölgesi ancak Gelidonya Burnu'ndan başlar. Phaselis, Olympos ve yeri bilinmeyen Korykos, Attaleia'nın batısında devam eden Pampyhlia'ya dâhil sayılır. Bu bölgenin Likya'dan kültürel olarak da farklı olduğuna dair değerlendirmelerin[131] yanı sıra, kimi dönemlerde idari olarak, ya da korsanlara destekleri sebebiyle ceza olarak Likya Birliği'nden çıkarılmış oldukları da bilinmektedir. Denizcilik bakımından gerçekten de batıda Gelidonya Burnu'nun ötesindeki Likya'ya olduğundan çok doğuda hemen denizin karşısında görülebilen Pamphylia ile daha yakındırlar.

Attaleia'nın batı tarafında, Tenedos'tan 170 stadia sonra (güneybatı) büyük bir dağın dibindeki Phaselis kentine gelinir[132]. Güneyine 500 x 200 m. ölçülerinde, uçurumlu bir kayalık çıkıntı şeklindeki burnu merkez alan ve Roma Dönemi'nde bunun kuzey tarafına yayılmış olan bir yerleşimdir (**Lev. 46-48**)[133]. Burnun iki tarafındaki sahillerde liman düzenlemelerine ait kalıntılar vardır[134].

Stadiasmus'ta, Phaselis'ten sonra Korykos denilen bir yerleşimin adı geçer[135]. Bu yerleşimin lokalizasyonu bilinmemektedir, tartışmalı olmakla birlikte Phaselis ve Olympos arasındaki koylardan birinde olmalıdır[136]. Ayrıca bu metinde burası Emporion (ticaret merkezi) olarak tanımlanmaktadır ve Pamphylia ile Likya arasındaki temel ticaret duraklarından birisi olduğu anlaşılmaktadır.

Korykos'tan 30 stadia sonra, Phoenikous diye adlandırılan Olympos'a gelinir. Metinde kent yerine üstündeki dağa Olympos denmektedir[137]. Bir vadinin içinden akan bir nehrin her iki yakasında kurulmuş bir liman kentidir (**Lev. 49-52**). Erken yerleşim alanı, Phaselis ve Andriake gibi vadinin kuzeydoğu tarafındaki akropol tepesindedir[138].

---

[131] Olympos çevresinde Likyalı unsurların azlığı ile ilgili bk. Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 276; ayrıca Çevik, Lykia'nın siyasi sınırlarının her ne kadar dönem dönem Olympos'a, Phaselis'e, Trebenna'ya kadar uzansa da, kültürel sınırlarının Kumluca'da –Rhodiapolis'te– bittiğini söyler. Olympos, Phaselis, Trebenna ve bu kısımdaki diğer kentlerin Likya yerleşim ve mimarlık özellikleri göstermediğini öne sürer.

[132] Anon. peripl. m. m. 226.

[133] Phaselis ile ilgili bk. Arslan – Tüner Önen 2014-2017.

[134] Aslan – Baybo 2015; Aslan 2016; Aslan vd. 2017.

[135] Anon. peripl. m. m. 227.

[136] Adak 2004, 29-33; 39-41. Arslan – Tüner Önen 2011, 198-199.

[137] Anon. peripl. m. m. 228; ancak bu tartışmalı bir konudur, Parman vd. 2006, 24-25'te Olympos Dağı'nın bölgenin en yüksek tepesi olan Tahtalı Dağı olması gerektiği yazmaktadır; ayrıca bk. Takmer 2002, 39-40; Onur 2002, 53-54; Adak 2004, 29-33.

[138] Olympos ile ilgili son araştırma sonuçları kapsamlıca dahil olarak bk. Olcay Uçkan 2017; ayrıca bk. Parman vd. 2006.

Olympos'tan 50 stadia sonra, bir yerleşim olduğu anlaşılan Krambousa gelir. Buradan sonra ise Gelidonya'dan önce Posidarisous denilen yer ve Morou Hydatos vardır[139]. "Acı Su"ya benzer bir anlama gelebilecek bu ifade ile Gelidonya'dan hemen kuzeydeki Sulu Ada kastedilmekte olabilir.

Metnin Pamphylia bölgesine ait ilk maddesinde, doğuda Side ve Melas Nehri'nden batıda Phaselis ile Olympos da dâhil olmak üzere Gelidonya Burnu'na kadar devam eden Pamphylia bölgesinin seyir güzergâhlarını özetler. Burada oldukça dikkat çekici bir şekilde Side'den Attaleia'ya 350 stadia, Attaleia'dan Korykos Emporion'a 300 stadia ve Korykos'tan da Side'ye 450 stadia mesafe sayılmaktadır[140]. Klasik ve belki daha eskiye giden, Hellenistik ve Roma dönemlerinin de güçlü liman kentleri Phaselis ve Olympos'un değil, aralarındaki başka bir yerleşimin adının burada bu şekilde anılması, bu Emporion'un gemiciler için ikisinden de önemli olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Belki de bu yer çevresindeki tüm yerleşimler için, Andriake benzeri, kendi gümrük düzenlemeleri olan bir uluslararası ticaret merkezi fonksiyonuna sahip bir liman yerleşimi olabilir.

Pamphylia kıyıları Gelidonya Adaları'nda biter ve buradan sonrası Stadiasmus'ta Lykia sayılır. Bu kesimde Gelidonya'dan bazı uzak mesafe seyir güzergâhları verilmektedir. Pamphylia'yı geçerken Likya'ya ulaşmak için kıyılardan gidilecek olursa Melanos nehrinden Gelidonya'ya 900 stadia yol olur, denizden kestirme gidilerek ise 600 stadia'da varılır (günümüzde kuş uçuşu 112 km'dir)[141]. Temiz havalarda Gelidonya Burnu'nun yüksek kısımları ile Side arasında görüş olduğunu belirtmekte yarar vardır. Denizcilere yönelik, Piri Reis'in Kitabı Bahriye'sine benzer bir rehber niteliğindeki Stadiasmus'un, sahilleri ve önemli limanları özetlerken denizcilere karadan tüm limanlara uğrayan rotanın yanı sıra direkt seyir güzergâhını da bir seçenek olarak vermesi antik denizciliğin anlaşılması bakımından çok önemli bir cümledir.

Pamphylia ve Likya arasındaki direkt güzergâhın yanı sıra, Kıbrıs ve Anamur'a direkt seyir güzergâhları da metnin bu kesiminde vardır. Buna göre Gelidonya'dan Marion ve Kıbrıs'taki burun Akamas'a, güneşin doğumuna karşı uygun rüzgarda 1800 stadia'lık seyir vardır (gerçekte yaklaşık 207 km'dir). Anamur'dan Gelidonya Adaları'na ise 1900 stadia (216 km)[142]. Kıbrıs'ın kuzey tarafına ise benzer şekilde Anamur Burnu'nun doğu tarafından, Kilikya'dan direkt güzergâhlar verilmiştir[143].

[139] Anon. peripl. m. m. 229-231.
[140] Anon. peripl. m. m. 215.
[141] A.g.e. 232.
[142] A.g.e. 233.
[143] A.g.e. 178; 186; 197; 204.

Likya'da dağlar genel olarak kuzey-güney doğrultulu olduklarından, güney kıyılar çok girintili çıkıntılıdır[144]. Bu şekilde büyük bir silsilenin denize ulaştığı güneydoğu kesimde Gelidonya Burnu bulunur. Güneyinden denize doğru, üzerinde yerleşim olmayan küçük kayalık adalar uzanır. Bir Bronz Çağı ticaret teknesi olan Gelidonya Batığı bu adaların olduğu yerde ele geçmiştir[145].

Gelidonya'ya "Hiera Akra – Kutsal Burun" denmektedir, güneydeki kayalık adalar ise "Khelidonia Adaları" olarak geçmektedir[146]. Bu burnun ötesi artık Likya bölgesidir. 1. yy'a ait Strabon'un Geographika'sında ise Gelidonya'dan Antalya yakınlarında olduğu tahmin edilen Olbia'ya kadarki kısım da Likya'ya dâhil sayılmıştır[147]. Denizcilik bakımından ise, Pamphylia'nın düz plajlı denizi olan Antalya Körfezi ile batıdaki kayalık ve koyluk zor Likya denizini ayıran kayda değer bir coğrafi yapıdır.

Gelidonya Burnu'ndan ve kuzeyindeki sıradağlardan doğu tarafta sahil biraz daha düzdür, ancak yine de dağların eteği olduğundan yerleşime müsait yer azdır. Burundan doğu taraf büyük Antalya Körfezi'dir ve 80 km. kadar kuzeyde körfezin dibinde Antalya yer alır. Hem deniz yollarını, hem kara yollarını keskin şekilde ayırdığı için olmalıdır ki burnun doğusunun antik kültürü batısından nispeten farklıdır, hatta kimi zaman Likya'dan sayılmamıştır. Bu tarafta güneyden kuzeye sırasıyla Olympos, lokalizasyonu bilinmeyen antik emporion Korykios, Phaselis, modern Kemer merkezi ve nihayet Antalya limanları gelir.

Gelidonya Burnu batıya doğru aşıldığında Finike Körfezi'ne ulaşılır. Burnun batı kıyısında kuzeye körfeze doğru gidişte sırasıyla Melanippe'ye 30, oradan Gagas'a (Gagai) 60 stadia mesafe vardır[148]. Bunlar, Rhodiapolis ve Limyra'nın kontrol ettiği geniş ovanın doğu ucunda iki koydadır. Burnu batıya doğru döndükten sonra Limyra'ya kadar 20 km'lik plajda başka sığınma yeri yoktur. Melanippe, koyun üstündeki küçük bir akropol tepesinden ibarettir[149]. Gagai ise dönem dönem sikke basan daha etkili bir yerleşimdir. Ancak özellikle Roma Dönemi itibarıyla bu bölgedeki tarım topraklarının büyük çoğunluğunu kontrol ettiği anlaşılan Opramoas ve ailesinin konağı Rhodiapolis'in gölgesinde kalmıştır[150].

Bu çevredeki bir mağarada, Khelidonya açıklarındaki batık gemiyle çağdaş Bronz Çağı seramikleri bulunmuştur. Batık gemi buluntusu ile birlikte değerlendirildiğinde, Bronz

[144] Blum 2016, 137-138.
[145] Bass 1967, 267 vd.
[146] Anon. peripl. m. m. 232; Strab.Geo. 14.3.8.
[147] Strab.Geo. 14.4.1.
[148] Anon. peripl. m. m. 234-235.
[149] Öztürk 2008, 33 vd.
[150] Çevik – Bulut 2008, 63 vd.

Çağı gemicilerinin Likya'dan sadece geçmekte olduklarının değil, bu bölgede ticaret yaptıkları yerleşimlerin de olduğuna dair iz vermezi açısından önemli bir bulgudur[151].

Burundan batıda, kuzeyindeki geniş ovalar ile Finike körfezi vardır. Geniş tarım topraklarına sahip Limyra ve Rhodiapolis kentleri bu ovaların kuzey kenarlarındadır. Her ikisi de Hellenistik öncesinden gelen karasal kentler olduğundan denize ulaşımlarını güneyde kentten ayrı limanlardan sağlamış olmalıdırlar.

Gagas'tan Lamyros nehrine 60 stadia mesafe vardır, nehirden ise Lamyros kentine (Limyra) 60 stadia daha mesafe vardır[152]. Limyra liman kentlerinin Hellenistik'te yükselişi öncesinden beri güneyindeki ovanın kuzey kenarındaki hâkim tepenin üzerinde vardı. Özellikle Geç Klasik'te Doğu Likya'nın güçlü beyi Perikle'nin kalesi olarak ün yapmıştır[153]. Yakın çevresindeki nekropollerde 400'den fazla ahşap imitasyon tarzında Klasik kaya mezarı ve lahit vardır, bu tüm Likya içinde en büyük sayıdır[154]. Erken dönemde denize açılımını güneyindeki ovanın kıyısından sağladığı tahmin edilen kentin muhtemelen Perikle döneminden itibaren güneybatısında, ovanın kenarında bir koy olan Phoinix yerleşimini bir uydu liman yerleşimi olarak geliştirdiği tahmin edilmektedir (**Lev. 58**)[155].

Körfezin batısında Belen tepesi bulunur, üzerindeki küçük ova ve vadilerin kenarlarında birçok küçük yerleşim vardır. Tepenin güney kıyısında ise antik dönemde hiç karasal ulaşım imkânı bulunmayan Akdeniz'e açık küçük koylar vardır. Belen Tepesi, denizden ve karadan Finike ve Demre bölgelerini ayıran fiziki bir engeldir. Bu dağlardan karayolu ile ulaşım vardır. Denizden ise Stadiasmu'u izleyecek olursak Lamyros'tan, Ision adlı kuleye 60 stadia mesafe olduğu yazmaktadır[156], ancak burnu dolaşarak denizden bu yol daha uzundur. Belen Tepesi'nin güney tarafında denize ulaştığı yerdeki birçok küçük koy ve sığınağa hiç atıf yoktur. Buralarda arkeolojik kalıntı da yoktur. Güneyde Akdeniz'e tamamen açık, yanaşmaya müsait olmayan susuz küçük koylar olduklarından Roma Dönemi denizcilerinin buralara uğramamış olduğu anlaşılmaktadır.

Belen Tepesi'nin batı tarafında geniş Demre ovası uzanır. Ovanın doğu kenarında, kayalık koylardan sonraki ilk antik sığınma yeri, o dönem küçük bir körfez olan Beymelek Lagünü'dür. Lagünün kuzey tarafında yukarıda Ision Kulesi adlı büyük bir kule-çiftlik formundaki kale vardır[157].

---

[151] Çevik – Bulut 2008, 65-66.
[152] Anon. peripl. m. m. 236.
[153] Limyra ile ilgili bk. Borchhardt 1999; Seyer 2013, 55 vd.
[154] Limyra nekrpolleri kapsamlı yayını Borchhardt – Pekridou-Gorecki 2012.
[155] Borchhardt – Pekridou-Gorecki 2012, 32-33, Abb.4; Çevik 2015, 405 vd.
[156] Anon. peripl. m. m. 237.
[157] Myra çevresindeki kuleler ve savunma sistemi için bk. Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 260 vd.; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 308 vd.

Kule, bugün lagün olarak önü kumullar ile kapanmış olan küçük bir koyun yukarısındadır (**Lev. 39a**). Sahili ve çevre araziyi kontrol eder konumda, muhtelemen batıdaki diğer sistem kuleleriyle görüş yakalamak için yukarıya yapılmış olmalıdır. Koyun içinde su altında liman ve yerleşime ilişkin bazı kalıntılar buşunmuştur (**Lev. 39b**)[158].

Ision Kulesi, bu bölgede yaygın olarak bulunan, çevresinde bir işlik grubu ve kimi zaman da bir mezarlık olan kule-çiftlik tarzı yapılara benzer işçilik ve tipte ancak daha büyük bir örnektir. 4 katlı iki kuleden ve bir iç avludan oluşan Hellenistik bir kaledir. Andriake'deki Güney Kule yapısı ve çevredeki başka kulelerle aynı savunma sisteminin parçası olarak yapıldığı değerlendirilebilir[159].

Ision Kulesi'nden sonraki durak olan Andriake'ye de yine 60 stadia'da gelinir[160]. Demre Ovası'nın güneyindeki en az M.Ö. 1. bin kadar eski olan 6 km. uzunluktaki plajlık sahil ve Taşdibi Burnu geçilerek Kekova bölgesinin de girişinin açıldığı körfeze ulaşılır. Körfeze kadarki 14 km'lik mesafe tamamen güneydeki Akdeniz'e açık limansız sahildir.

Modern Demre ilçesi, ve Myra antik kenti, işte bu coğrafyada, Myros Çayı denilen kışlık nehirin biriktirdiği alüvyonlarla oluşan büyük ovanın kuzey kenarındaki tepededir. Rahat karasal ulaşım yolu kuzeydeki büyük vadiden Kasaba Ovası'na doğrudur. Doğudan Finike'ye (Limyra) ve batıdan Kaş'a (Antiphellos, Patara) ulaşmak için yüksek dağları aşmak gerekir. Hemen doğudaki Limyra ve batı tarafta da Patara çevresi haricinde Likya'da böyle büyük başka ova yoktur.

Hem Lamyros hem Myros Çayları, kaynaklandıkları vadilerden yağmur sularını denize getiren, kimi zaman sel baskınlarına da sebep olabilen düzensiz debili kışlık derelerdir. Özellikle dere aşağı tomruk taşımacılığında kullanıldıkları bilinmekle birlikte[161], bunlara Pamphylia'daki Kestros, Eurymedon ve Melanas Nehirleri gibi gemiyle girilmez.

Plajın sonundaki Taşdibi Burnu, batısındaki Andriake ve Kekova koyundan önceki son navigasyon işaretidir (**Lev. 38**). Bu burunda denizcileri yönlendirmek ve denizi gözlemek için birisi Hellenistik birisi Orta Çağ'a ait iki ayrı kulenin kalıntısı vardır. Hellenistik kulenin, Andriake Güney Kule ve Ision ile aynı sistemin parçası bir gözlem noktası olduğu anlaşılmaktadır. Orta Çağ kulesi ise Antalya'daki Yivli Minare'ye benzer, kare kaideli yuvarlak gövdeki bir Anadolu Selçuklu yapısıdır. Selçuklular'ın ele geçirdikleri sahilleri

[158] Öniz 2016, 151 vd.
[159] McNicoll – Winikoff 1983, 311 vd.; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 266-273; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 311-319.
[160] Anon. peripl. m. m. 238.
[161] Çevik 2015, 121; 405 vd.

kontrol altında tutmak amacıyla kurdukları bir haberleşme ağının parçasıdır. Orta Çağ ve sonrasında Myra'nın iskelesi Stamirra adı ile bu bölgededir[162].

Taşdibi Burnu'ndan 4 km. kadar kuzeybatıda Andriake liman yatağının girişi vardır. Güneyinde doğu-batı doğrultulu uzanan tepelik sırtın kuzeyinde, batıya açılan girişi vardır. Bu küçük koyun kuzey tarafında da Sura Apollon tapınağına çıkan ve antik dönemde deniz girintisi olan bataklık alan bulunur.

2.2.3. Kekova Bölgesi

Andriake'den hemen 3.7 km batıda Kekova limanlar grubunun girişi vardır. Burası, güneyinde 7.5 km. uzunluğunda, 1 km. genişliğinde ince ve yüksek bir duvar gibi uzanan Kekova Adası'nın korumasında uzun bir koydur. Koyun içinde birçok irili ufaklı sığınak ve demir yeri vardır[163]. Adanın doğu ucunda küçük bir yerleşim alanı ile batı ucunda büyük Dolichiste yerleşimi bulunur.

Kekova bölgesindeki yerleşimlerden, Stadiasmus'ta sadece Somena (Simena)'nın adı geçer. Andriake'den sonra 80 stadia uzaklıktadır[164]. Bu biraz fazla bir rakamdır, gerçekte uzaklık 9.5 km (50-55 stadia) kadardır.

Simena kalesi, kuzeyindeki küçük üçağız koyuna giriş sağlayan boğazın doğu tepesindedir (**Lev. 42**). Koyun içinde de Theimioussa yerleşimi bulunur (**Lev. 43**). Bölgedeki küçük adalarda da birçok tek ya da birkaç yapılık daha küçük yerleşim birimleri de vardır. Bahsedilen yerleşimlerin hepsi, erkenlerinde anakaya işçilikli hibrit yapılardan oluşan kayalık yamaçlara kurulu yerleşimlerdir. Çevrelerinde, özellikle sahillerde, limanlardan görülecek yamaçlarda yaygın şekilde Klasik ve Hellenistik lahitler ve kaya mezarları vardır. Tam anlamıyla küçük ölçekli Klasik sahil yerleşimleridir ve Andriake'nin Kuzey Yerleşimi için en önemli karşılaştırma örnekleridir. Bazılarında Orta Çağ yerleşimleri devam etmiştir. Modern zaman öncesine kadar bu yerleşimlerin hiçbirisinin keçiyolları hariç karadan ulaşım yolu yoktur. Hellenistik ve Roma'da, Andriake'nin varlığının altında küçük, tali köyler olarak kalmışlardır.

Bu koyların kuzey taraflarında küçük vadilerle bölünmüş arazilerde de Apollonia, Hoyran gibi nispeten iyi korunmuş daha büyük başka klasik yerleşimler de vardır. Klasik dönemi Andriake'den güçlü, kimisi belki Myra ile benzer düzeyde Kyaneai, Trysa, Gürses yerleşimleri de bu bölgenin hemen kuzeyindeki dağlık arazidedir[165].

---

[162] Duggan Aygün 2010, 161 vd.; Duggan – Aygün 2014, 246 vd.
[163] Aslan 2010b, 257 vd.
[164] Anon. peripl. m. m. 239.
[165] Kolb 2008a, 108-117;Çevik 2015, 301-304; 341-345; 350-351 vb.

Kekova koyunun batı tarafı, Kekova Adası gibi ince uzun bir yapıdaki Sıçak Yarımadası'nun doğu tarafındaki koy ile sonlanır. Bu koydan batıya bir patika ile, yarımadanın kuzeyindeki diğer taraftaki koydaki Aperlai kentine varılır. Kekova Adası ve Sıçak Yarımadası'nın güneyi açık Akdeniz'dir. Karasal olarak yakın olmakla birlikte denizden Sıçak Yarımadası'nı dolanarak buraya erişmek için iyi hava baklenmelidir.

Simena'dan sonraki liman Aperlai'ye uzaklık 60 stadia olarak verilmektedir[166]. Bu batı yönünde yaklaşık olarak Aperlai'nin güneyindeki Sıçak Yarımadası'nın ucuna denk gelmektedir (**Lev. 44**)[167]. Buradan Aperlai'ye doğru geriye tekrar doğuya 5 km (25-30 stadia) kadar daha seyir gerekir. Aperlai'nin doğu tarafında, Kekova Körfezi'nin koyun ise Simena'ya uzaklığı yaklaşık 30 stadia kadardır. Aperlai limanına ulaştıktan sonra bu liman ve koy batı tarafta Antiphellos (Kaş) ve Megiste'nin (Meis Adası) olduğu bölgeye açılarak kolay bir seyir sağlar.

2.2.4. Batı Likya

Aperlai'den batıda, güneyde Meis ve diğer küçük adaların korumasında kalan Kaş Koyu gelir. Bu koy ile Aperlai koyu arasında, Aperlai'den 50 stadia uzaklıkta Uluburun bulunur. Bronz Çağı'na ait bir ticaret teknesi olan Uluburun Batığı bu bölgede bulunmuştur[168]. Isinda yerleşimi hemen kuzeydedir ve bu bölgedeki koylardan birinden denize ulaşmakta olabilir. Bu çevrede Klasik Dönem varlığı güçlüdür. Hibrit yapılardan oluşan yerleşimler, Doğu Likya'da nadir olan dikme mezarlar Apollonia ile Isinda arasındaki bölgede mevcuttur[169].

Antiphellos Uluburun'dan 50 stadia daha uzaktadır. Antiphellos'tan Megiste Adası'na uzaklık da 50 stadia olarak verilmiştir ancak adanın kuzeyindeki yerleşim ile olan mesafe gerçekte 40 stadia'dan fazla değildir[170]. Antiphellos ve Megiste, aynı koyda karşı karşıyadırlar[171]. Ada yerleşimlerinde liman ve yerleşim merkezi genellikle burada olduğu gibi adanın korunaklı rüzgaraltı tarafındadır. Bu koy ve çevresindeki yerleşimler, Kekova ve Aperlai bölgesinden sonra Kalkan ve Patara'ya varmadan önceki 20 km'lik limansız açık denizden önceki tek duraktır.

Antiphellos ve Meis'ten ayrıldıktan sonra Yalı Burnu'nun doğu kuytusunda Kalkan limanı vardır. Burnun hemen batı tarafında Patara limanı bulunduğundan bu bölgede büyük

[166] Anon. peripl. m. m. 240.
[167] Carter 1978; Hohlfelder – Vann 1998; Vann – Hohlfelder 1998; Hohlfelder – Vann 2000; Aslan 2012a.
[168] Pulak 1988, 1 vd.; 33-37.
[169] Çevik 2015, 299-300; 322-323.
[170] Anon. peripl. m. m. 241-243.
[171] Antiphellos ile ilgili bk. Çevik 2015, 292-294; Megiste ile ilgili bk. Çevik 2015, 295-296.

liman yerleşimi yoktur. Stadiasmus'ta Antiphellos'tan Patara'ya kadar sadece Megiste'den hemen batıdaki Rhoge Adası'na 50 stadia, oradan da Kalkan'ın karşısındaki Xenagorai Adaları'na 300 stadia mesafe sayılmaktadır. Patara da buradan 60 stadia'dır[172]. Kuzeydeki Bezirgân ve İslamlar taraflarından limana ulaşım için Patara kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Patara limanı, kuzeydeki Xanthos Ovası'ndan, kısık kesimindeki alçak sırt ile ayrılır ve alüvyon dolgudan korunur. Andriake'nin aksine bu liman Orta Çağ'da da aktiftir ve yerleşimde güçlü Orta Bizans ve sonrası varlığı vardır. Kuzeyde, erkenden beri gelen birçok büyük kentin çevresinde yerleştiği Xanthos Vadisi'nin özellikle Hellenistik'ten itibaren Akdeniz'e ulaşımını sağlayan, Likya'nın en büyük liman kenti burasıdır (**Lev. 53-56**)[173].

Patara'dan batıya doğru 10 km uzunluğunda bir plaj uzanır. Xanthos nehri bu plajda Patara'dan sonra 60 stadia uzaklıkta denize dökülür (günümüzde 6 km). Xanthos Nehri'ne antik dönemde gemiyle girilebilmektedir. Nehirden 60 stadia sonra da Pydnai kalesi vardır[174].

Xanthos kenti, bugün sahilden 8.5 km kadar içeridedir (kuzeydoğu). Klasik Dönem'de Likya'da bir kent denmeye en yakın yerleşim Xanthos'tur. Sikkelerden ve mezarlardan bilinen güçlü dinastların idaresinde özellikle batı Likya'ya 6. yy sonundan 4. yy başına kadar hâkim olmuşlardır. Homeros'un ünlü Likyalı kahramanı Sarpedon'un memleketidir. Yerleşimde şimdiye kadar ele geçen arkeolojik bulgular M.Ö. 8. yy'a kadar gitmektedir. Mimari olarak ise Arkaik Dönem'e tarihlenen, Geç Hitit etkisini çağrıştıran kabartmalar bulunan Güney Sektör olarak tanımlanan alan sahil Likya'da bilinen en erken mimari eserdir. Kentin Klasik Likya akropolü ve çevresinde 6. yy'dan itibaren plastik eserleriyle ünlü birçok mezar vardır[175]. Hellenistik'ten itibaren ise güneydeki liman kenti Patara'nın yükselişiyle birlikte onun gerisinde kalmaya başlamıştır.

Xanthos'tan 3.7 km güneybatıda ve sahilden 4.5 km içeride küçük bir tepenin kenarında Letoon kutsal alanı bulunur. Alanda Leto, Apollon ve Artemis üçlüsüne adanmış Hellenistik tapınaklar, kutsal kaynak düzenlemeleri, tiyatro, geç dönemde kilise gibi yapılarıyla Batı Likya'nın kutsal toplanma alanıdır[176]. Plajın sonunda (kuzeybatı) ise Pydnai kalesi vardır (**Lev. 57**). İçinde sivil yerleşim olmadığı değerlendirilen Hellenistik bir kaledir[177].

[172] Anon. peripl. m. m. 244-246.
[173] İşkan vd. 2016; İşkan – Koçak 2014 275-277.
[174] Anon. peripl. m. m. 247-248.
[175] des Courtils 2012, 153 vd.
[176] Çevik 2015, 218-221.
[177] Çevik 2015, 208-209.

Buradan sonra 40 km. kadar kuzeybatıdaki Telmessos'a kadar, batıya açık denize açılan, seyri zor birçok koy ve körfezin olduğu bir coğrafya vardır. Pydnai'den 80 stadia ileride bugün Yediburunlar denilen kesimin en batı ucuna kadarki kayalık koylarda yerleşim tanımlanmamıştır[178]. Burnun kuzeyinde ise Telmessos'a kadar sırasıyla 30, 50 ve 50 stadia sonra Kalabantia, Perdikia ve Kissida adları geçer. Oradan sonra da 80 ve 15 stadia ileride de Lagusa Adaları ve Telmessos[179]. Kuzeydeki dağlar ise, Xanthos Vadisi'nin batı tarafındaki Klasik ve Hellenistik dönemlerin güçlü Sidyma ve Pınara kentlerinin territoryumlarıdır.

Bunlardan özellikle lokalizasyonu bilinmeyen Kalabantia, Stadiasmus Patarensis'te de Sidyma'dan sonra çıkmaz yol olan bir yerleşim olması sebebiyle Sidyma'nın liman yerleşimi olarak yorumlanmıştır. Myra'nın liman yerleşimi Andriake'nin de Stadiasmus Patarensis'te kayıp kısımda, Myra'dan tek yol bağlantısı ile gösterilmiş olabileceği düşünülmektedir[180].

Likya böylece kutsal yarımada Gelidonya'dan Telmessos'a toplam 1100 stadia mesafede geçilir[181]. Doğrudan seyirle günümüzde 160 km kadar bir yol vardır. Telmessos Ovası artık Likya sayılan son bölgedir. Buradan kuzey ve batıdaki dağlık arazinin ötesi ve koyun karşı (batı) tarafındaki birçok liman ve koy Karia topraklarıdır[182]. Telmessos'tan 80 km kadar batı-güneybatı yönündeki Rhodos ve 95 km kadar batıdaki Bozburun'dan sonra açık deniz biterek Ege Denizi'ne ulaşılır.

2.2.5. Komşu Bölgeler Pamphylia, Karia ve Rhodos

Likya'nın doğu komşusu olan Pamphylia bölgesi, doğuda Melanos Nehri'nden (manavgat Çayı) başlar. Pamphylia bölgesinin günümüzdeki karakteristik düz sahili antik dönemde de benzer formdaydı. Nehirden 50 stadia (9 km) batıda ilk kent Side'dir[183]. Yaklaşık 600 x 400 m. ölçülerinde kayalık bir burunda kurulmuştur ve Roma Dönemi'nde kuzeydeki ovaya yayılmıştır (**Lev. 59**). Pamphylia Klasik döneminin güçlü kent devletlerindendir[184].

Side'den kuzeybatıya doğru, 80 stadia (14.5 km) uzaklıkta Seleucia kenti gelir (**Lev. 63**). Buradan da hemen 20 stadia (günümüzde daha uzak, 4.7 km kadar) batıda Eurymedon (Köprüçayı) nehrine varılır. Günümüzde de geniştir ancak yoğun sulama kullanımı sebebiyle seviyesinin düştüğü tahmin edilebilir. Antik dönemde bu nehirden yukarı gemiler

[178] Anon. peripl. m. m. 249.
[179] Anon. peripl. m. m. 250-253.
[180] Şahin – Adak 2008 128-129.
[181] Anon. peripl. m. m. 254.
[182] Doğan 2009, 55 vd.
[183] Anon. peripl. m. m. 214.
[184] Alanyalı 2015, 114 vd.

girebilmekteydi[185]. Nehirden yukarıdaki Aspendos kenti günümüzde 10.5 km kadar sahilden içeridedir.

Eurymedon Nehri'nden batıya doğru günümüzde bilinmeyen Kynosarion adlı yerleşim, ve buradan da 60 stadia batıda Kestros (Aksu) Nehri'ne varılır. Antik dönemde nehirden yukarı gemiyle çıkılarak Perge'ye varılırdı[186]. Nehrin, kuzeyde Perge'ye en yaklaştığı kesim bugün sahilden 10 km. kadar içeridedir.

Side, Perge ve Aspendos, Klasik Dönem Pampyhlia'da, çevrede geniş tarım topraklarına ve küçük yerleşimlere hâkim en güçlü kentleridir. Her birinin Likçe ile çağdaş kendi yerel dilleri vardır. Klasik Dönem kent sikkeleri Ege'den Anadolu'ya deniz ve karasal ticaret aracılığıyla yayılmışlardır.

Statiasmus Maris Magni'de, Perge'den sonra batıya Attaleia'ya kadar Rhouskopos, Masouras ve Mygdalas adlı üç sahil yerleşimi daha sayılmaktadır[187]. Günümüz Antalya kent merkezinin yapılaşmış alanlarının altında kalarak yok olmuş, kimisinin izi yapılaşmanın arasındaki kazılarda zaman zaman çıkan arkeolojik alanlar, bunlar olmalıdırlar. Sonuçta Side'den Attaleia'ya toplam 350 stadia (63 km) mesafe vardır[188].

Attaleia, Hellenistik Dönem'de Pergamon kralı II. Attalos tarafından, falezlerin arasındaki tek korunaklı koyun üstünde kurulmuştur. Stratejik olarak savunulması kolay ve çevresinde de geniş topraklar ile ticaret yolları olan hinterlanda sahip böylesi bir limanın kurulması / geliştirilmesi, Hellenistik Dönem'deki krallıkların ve sonrasında Roma'nın topraklarını kontrol etme stratejilerini çok iyi özetleyen bir yerleşimdir. Yerleşimi hiç kesintisiz sürdüğünden ve günümüzdeki kent merkezinin en çarpık yapılaşmış bölgesinde kalan antik kent, maalesef çok düşük derecede korunmuştur.

Attaleia'dan 20 stadia batıda Tenedos ve ondan da 60 stadia sonra Lyrnas adlı yerlerin adı geçmektedir[189]. Stadiasmus Maris Magni bir seyir rehberi olduğundan dolayı bu yerlerin sahil yerleşimleri ya da işaretleri olması beklenir. Bu bölge, batıda Bey Dağları'nın yamaçlarına kadar tamamen şehirleşmiştir. Bu kesimde sadece Attaleia'dan 6.8 km kadar batıda yüzeyde bir Hamam yapısına ait kalıntı görülebilmektedir.

Karia'nın en önemli liman kentleri Kaunos (**Lev. 66**)[190], Knidos (**Lev. 67**)[191], Halikarnassos (**Lev. 68**)[192], Myndos (**Lev. 69**)[193], Iassos[194] ve Milet (**Lev. 70**)[195] ile Karia'nın

[185] Anon. peripl. m. m. 216-217.
[186] A.g.e. 218-219.
[187] Anon. peripl. m. m. 220-223.
[188] A.g.e. 215.
[189] A.g.e. 224-225.
[190] Kaunos ile ilgili bk. Diler vd. 2017.
[191] Bruns-Özgan 2002; Doksanaltı vd. 2016, 461-482.
[192] Baran vd. 2007, 18 vd.

sonuna gelinir. Bu coğrafyada sahilde birçok küçük ada ve koy vardır. Stadiasmus'ta bu büyük kentler haricinde 23 kadar daha limanın adı geçer.

Özellikle Myndos'un önemli bir liman olduğu anlaşılmaktadır. Stadiasmus'ta Myndos'tan komşu yerleşimler haricinde Ege çevresinde, ayrıca kuzey ve batı taraflarda daha uzak güzergâhlara da rotalar verilmektedir[196].

Karia'nın güney ve Likya'nın batı komşusu Rhodos, Klasik'ten Roma'ya bölgenin en güçlü kent-devletidir. Akdeniz, Ege ve Anadolu'nun ortasındaki stratejik konumu ve denizci geleneği ile güçlenmiş, dönem dönem Anadolu'nun güneybatısına da hâkim olmuş, Atina, Ptolemaios Krallığı, Roma gibi farklı dönemlerin dünya devletleri ile aşık atmıştır. Rhodos yaklaşık 70 x 30 km ölçülerinde büyük bir adadır. Kent ise adanın kuzey ucundaki burundadır (**Lev. 69-70**)[197].

2.2.6. Ege Adaları ve Hellas

Klasik Dönem'de etkili ve güçlü Ege adalarının birçoğunun Roma Dönemi'nde önemli limanlar olarak varlıklarını sürdürdükleri görülür. Klasik Dönem'de Akdeniz dünyasının en gelişmiş kent devletlerinden olduklarından, dünya çapında kurdukları kolonilerle ve güçlü donanmalarıyla etkileri tüm kıyılara yayılmıştı. Ancak Hellenistik'ten itibaren Hellenistik Krallıklar ve sonrasında da Roma tarafından geliştirilen Levant, Anadolu ve Afrika kentleri de dünya sahnesine çıkarak Ege kentlerinin tekelini kırmıştır. Yine de Ege'nin eski ada devletlerinin gücünün yok olmadığı anlaşılmaktadır Yalnızca antik dünyanın hâkimi konumlarını kaybetmişlerdir.

Akdeniz çevresinde M.Ö. 6. ve 5. yy'larda iki büyük güç odağı vardı: Atina'nın önderliğindeki Ege ve Güneybatı Anadolu Kent Devletleri ile karşısında Akhamaenid Pers İmparatorluğu. Ege kent devletleri kimisi 8. yy kadar eski denizaşırı kolonileriyle Karadeniz'e, Adriyatik'e İtalya'ya kadar etki alanlarını genişletmiş, bir liman kentinin kültürel, ekonomik, mimari olarak kolonyal ticaret ve sömürge ile müthiş zenginleşip geliştiği devlet modelleriydi. Kendi aralarında çekişmeleri ve savaşları da olmakla birlikte özellikle 5. yy'daki Pers tehdidine karşı büyük oranda müttefiklik ilişkisi içinde kalmışlardır. Pers devleti ise özünde karasal bir güçtü. Büyük orduları ile tüm Orta Doğu coğrafyasını vassal krallıklar ve satraplıklar altında birleştirmiş çok büyük bir askeri ve siyasi güçtü. Finike ve Mısır'ın denizcilik mirasının da üzerine konarak Ege'nin ada devletleri ve kolonileri için de tehdit

---

[193] Şahin 2014a, 46 vd.; Şahin 2014b, 64 vd.; Dumankaya – Gündüz 2016, 9 vd.
[194] Akalın 1999, 84-86.
[195] Schupp 2014, 645-667.
[196] Anon. peripl. m. m. 277-281; 285-286.
[197] Baika 2014, 474-475.

haline gelmişti ancak deniz egemenliğini hiçbir zaman kuramadı ve sonuçta tüm Ege'yi karasal olarak fethedene kadar Batı ve Güneybatı Anadolu üzerindeki Atina hegemonyasını kıramadı.

Likya da tarih sahnesinde 6. yy'da Attik-Delos deniz birliğinin bölgeyi etkisi altına sokmaya başlamasıyla görünür hale gelir. Likya yerleşimlerindeki kazı çalışmalarında özellikle Arkaik'ten itibaren Attika ve Korinth seramiklerinin liman yerleşimleri başta olmak üzere bölgeye ticari olarak dağılımı belgelenmiştir[198]. Kazıların en eski ve yoğun ilerlediği özellikle Patara'da Klasik Dönem boyunca sikke basan ve seramik üreten tüm güçlü kent devletleriyle ticari ilişki kurulduğuna dair buluntular vardır[199].

Özellikle Anadolu kıyılarına yakın olan, Kos (**Lev. 79**)[200], Samos (**Lev. 77**)[201], Chios ve Lesbos (**Lev. 80**)[202], kültürel olarak eski çağlardan beri Batı Anadolu ile koşuttur. Bu adaların hepsinin merkezi kentleri doğuda, Anadolu'ya yakın taraftadır ve Arkaik ve öncesine giden önemli mimari varlıkları bulunur.

Stadiasmus Maris Magni, Rhodos'tan Akdeniz çevresinde, bölgeleri temsilen bazı önemli liman kentlerine ve seyir işaretlerine uzaklıkları vermektedir. Örneğin Hieron ton Byzantion (İstanbul Boğazı'nın kuzey çıkışı) 4600 stadia (yaklaşık 800 km'lik bir seyirdir), Mallos denilen yer 4600 stadia, Alexandria 4500 stadia, Levant bölgesinden liman kentleri Ascalon, Caesarea, Berytos, Sidon, Byblos, Tripolis 3600 stadia. Seleukeia 3600 stadia, Kilikia 1500 stadia, Kıbrıs 2800 stadia olarak listelenmiştir. Yakın kentlerden de Kaunos'a 450 stadia, Knidos'a 750 stadia mesafe vardır[203].

Likya'da ise Patara 600 stadia ve Korykos 1000 stadia olarak verilmektedir[204]. Andriake'nin ve başka Likya limanlarının bu listede adı geçmez. Likya'da Gelidonya Burnu'nun doğusunda Emporion Korykos örnek olarak seçilmiştir. Burnun batısında ise Patara, görünen odur ki Andriake'den daha önemli bulunmuştur. Bunda kentin Likya eyaletinin başkenti olmasının payı olmalıdır.

Ege Denizi'nin ortasındaki Kiklad (Çember) Adaları'nın en büyüğü olan Naxos, özellikle 7. ve 6. yy başında ticaret ile zenginleşip bölge jeopolitiğinde söz sahibi olmuştur. Attik-Delos birliğine kattığı ve aldığı güçle 6. yy sonunda Pers egemenliğine karşı, Anadolu'da İyon Ayaklanması'na gidecek olan isyan sürecini başlatmıştır. Liman kenti adanın batı kıyısındadır. Delos ve Siphnos, diğer iki önemli Kiklad adasıdır.

---

[198] Mader 2003, 31-36; Rückert 2008, 5 vd.; Işın vd. 2015, 157-161.
[199] Işık 2016a, 31-32; Schuler 2016a, 32-35.
[200] Baika 2014, 475-476.
[201] A.g.e. 450-451.
[202] A.g.e. 470-472; ayrıca Mytillene ile ilgili bk. Kourtzellis 2013a, 11-14; Kourtzellis 2013b, 47-49.
[203] Anon. peripl. m. m. 271-272.
[204] A.g.e. 272.

Klasik Dönemin güçlü denizci kent-devletlerinin başında şüphesiz Atina gelir. Erken döneminde, merkezindeki kutsal akropol tepesinin çevresinde toplanmış karasal bir yerleşimdir. Komşu Piraeus kenti 6. yy'da Atina demosuna katılarak Atina'nın Akdeniz dünyasına açılımını sağlayan liman yerleşimi haline gelmiştir (**Lev. 90)**. 5. yy'da özellikle Persler'e karşı donanmayı güçlendirmek amacıyla askeri liman ve Trieres filosunun bakım barınakları yapılmış, kent, Atina ile sur duvarları ile korunan bir yol ile bağlanmıştır. Ticari liman da askeri liman ile koşut bir şekilde geliştirilmiş, Emporion adlı ticaret merkezi kurulmuştur[205].

Korinth kenti de Atina gibi, özellikle 7. yy boyunca koloniler kurarak antik Akdeniz dünyasında etkisini yayan güçlü bir kent devletiydi. Attika bölgesi ve Peloponnes yarımadasının tam arasındaki stratejik konumu ve batıdan Korinth körfezi ile Adriyatik bölgesine, doğudan ise Ege denizine açılan limanları sebebiyle Klasik Dönem Ege bölgesini şekillendiren en önemli aktörlerden birisidir. Korinth kentinin limanı batıda Korinth körfezine açılır. Doğuda ise bugün denizin altında kalmış olan Kenkhrai liman yerleşimi ile Ege denizine ulaşmıştır[206].

Ege Denizi'nin güney sınırında, yaklaşık 250 x 40 km ölçülerinde büyük bir ada ülkesi olan Girit vardır. Doğu Akdeniz'de Levant, Mısır, Anadolu, Hellas, İtalya'nın ortasındaki konumu sebebiyle tarihin her döneminde önemli gelişmelere sahne olmuştur. Heraklion, Knossos, Malia, Phaistos gibi Bronz Çağı Minos döneminin en önemli kültür sanat merkezi haline gelmiş yerleşimleri vardır. Kıbrıs ile birlikte Mısır ile Anadolu arasındaki kültürel ilişkiye köprü olmuştur. Palaikastro, Hierapythna, Phoinix, Phalasarna, Kydonia, Heraklion yerleşimleri Hellenistik ve Roma dönemlerinde önemini koruyan bazı önemli limalardır[207].

2.2.7. Doğu Akdeniz

Doğu Akdeniz'in merkezindeki Kıbrıs, yaklaşık 225 x 60 km ölçülerinde büyük bir ada ülkesidir. Girit gibi, Bronz Çağı'ndan itibaren kendine özgü kültürüyle Akdeniz tarih ve arkeolojisinde önemli yer tutmuş, Mısır, Anadolu ve Mezopotamya arasında kültürel köprü olmuştur. Enkomi ve Khirokitia gibi önemli erken yerleşimleri vardır. Carpasia, Akamas, Paphos, Kourion, Salamis, Akra limanları da Roma Dönemi'nde Akdeniz'in önemli liman yerleşimleri arasındadır[208].

[205] Blackman 1982b, 189; Goiran vd. 2014, 531 vd.; Baika 2014, 472-473.
[206] Fowler – Stillwell 1932, 4-36.
[207] Frost – Hadjidaki 1990, 513 vd.; Rothaus 1995, 293 vd.
[208] Leonard 2005, 1-26.

Doğu Akdeniz bölgesini çevreleyen Güney Anadolu, Levant ve Mısır'da Bronz Çağı ve öncesine dayanan eski kültürler yeşermişti. Demir Çağı'nın sonunda Pers egemenliği ve sonrasında Büyük İskender'in fetihleriyle 'globalleşmiş' Akdeniz dünyasına yeniden entegre olmuş bölgelerdir.

Bölgede Hellenistik ve sonrasının en önemli kenti Alexandria'dır (İskenderiye). İskender'in kendisi tarafından kurdurulmuş ve ardılı olan Ptolemaios Krallığı'nın başkenti olarak Orta Çağ'a kadar bölgenin kültürel ve ekonomik olarak en gelişmiş kenti olagelmiştir. Nil deltasının ağzında kurulmuştur. Büyük Kütüphane, Mousaion, Pharos, Ptolemaios Sarayı, İskender'in Mezarı gibi dönemlerinde dünya çapında ünlenmiş önemli atraksiyonları vardır[209].

Ptolemaios Krallığı'nın Mısır ve çevresinde, Seleukos Krallığı'nın da Anadolu ve Levant'ta egemenliğini pekiştirdiği 3. yy'a kadarki savaşlar dönemi ve sonrasında bölgede Alexandria'nın yanında birçok liman kenti yükselmiştir. Özellikle Anadolu'da yeni egemenlerin kendi isimlerini verdiği Seleukeia, Antiocheia gibi isimlere sahip, Hellenistik'ten itibaren kentleşmiş birçok yerleşim vardır.

Roma İmparatorluğu Ptolemaios ve Seleukos krallıklarına son verince Doğu Akdeniz'de Hellenistik Dönem'de gelişen ekonomik altyapı ve hinterlandı da kendine katmış oldu. İmparatorluk yönetimi boyunca bölgedeki liman kentlerinden birçoğu geliştirilip Roma Akdenizi ticari sirkülasyonuna katıldı. M.S. 1. ve özellikle 2. yy itibarıyla Roma İmparatorluğu tüm Akdeniz çevresindeki tek büyük güç haline gelmiş ve dönemin dünyasının ortasındaki büyük denizin tüm kıyılarını kendi eyaleti yapmıştı[210].

Roma'nın Aegyptus eyaleti haline gelen Mısır bölgesinde Alexandria başta olmak üzere onun yanı sıra, Zephyrium, Phoenicus, Petras, Antipyrgus gibi yerleşimler Nil çevresindeki tahıl, mısır ve kereste üretimini imparatorluk ekonomisine katan limanlar haline geldiler. Nil'den yukarıdaki Coptus limanı da Kızıldeniz aracılığıyla Roma Akdenizi'ni Hint Okyanusu'na bağlayan önemli bir durak oldu[211]. Ptolemaios egemenliğinden beri Mısır ile yakın ilişkili olan Likya bölgesinin, Roma döneminde de eskiden gelen bu ticari birlikteliğini devam ettirdiği Andriake'deki Mısır etkili kabartmalardan anlaşılmaktadır[212].

Eski Fenike bölgesi olan Levant'ta her birisi çok eski dönemlere uzanan yerleşimler olan Ascalon, Caesarea, Tyre, Sidon, Berytus, Tripolis kentleri, imparatorluğun Iudaea ve Syria eyaletlerinin önemli limanlarıdır. M.S. 1. yy'da Roma'nın bölgede egemenlik

[209] Goddio – Fabbre 2014, 86-100.
[210] Amedick 2016, 27 vd.
[211] Haensch 2008, 81 vd.; Likya ile Alexandria arasındaki seyrin 3 gün kadar sürdüğü tahmin edilmektedir, Zimmermann 1992b, 215-216.
[212] Çevik – Bulut 2010 88, Res.102; 93, Res.116.

sağlamasından sonra bu kentlerde Romalı imarlaşma hızla yükselmiş ve birçoğunda teşkilatlı limanlar yapılmıştır[213].

Likya ve Pamphylia'nın karasal komşusu Kilikia bölgesinde Antiocheia ad Orontes, Seleuceia Pieria, Alexandretta, Antiocheia ad Pyramos, Korykos, Kelenderis, Selinus liman kentleri de, Levant ve Mısır gibi Hellenistik'te yükselen liman değerlerini Roma egemenliğinde de korumuşlardır. Roma'nın getirdiği ekonomik kalkınmanın da etkisiyle, Kilikia bölgesi özellikle birçok nehre sahip olmasının getirdiği kil ve çakıl yatakları sayesinde Roma Dönemi'nde tüm Akdeniz çapında ünlü seramik ve mozaik üretim ekolleri çıkarabilmiştir[214].

Kuzey Afrika coğrafyasında güneydeki Sahra Çölü'nün kuzeyi ile kuzeyde Akdeniz sahili arasındaki bölgeler, Akdeniz kıyılarındaki liman kentlerinin hinterlandı olmuştur. Erkeninde hepsinin kendi yerel kültürel geçmişleri olan bu bölgeler, 2. yy itibarıyla hızla Romanize olmuş ve dönemin global kültürüne katılmışlar, aynı zamanda karşılık olarak da kendi kültürlerini kolektife eklemişlerdir. Afrika toprakları çeşitli alanlarda isim yapmış tarihçiler, coğrafyacılar, komutanlar hatta imparatorlar çıkarmıştır. Nil deltasının batı tarafındaki diğer önemli bölgenin merkezi Cyrene pentepolisi idi. Dağlık Cyrene burnunun çöl olan güneydoğu tarafının aksine Akdeniz kıyısındaki kuzeybatı tarafı verimli arazilere sahiptir. 6. yy'da Ege kentlerinin kolonileştirerek ticaret ilişkileri kurduğu bölgede Cyrene, Apollonia, Ptolemais, Teuchira ve Berenice kentleri, Roma egemenliği altında da Cyrenaica bölgesinin merkezini oluşturdular. Özellikle Roma ve Geç Roma seramik üretimleri Akdeniz çevresinde birçok yerde ele geçebilmektedir[215].

2.2.8. Batı Akdeniz

İtalya'nın tam güneyindeki Punica bölgesi de Akdeniz çevresinde Kuzey Afrika'daki önemli bölgelerden birisidir. M.Ö. 3. ve 2. yy'larda kuzeydeki Roma'ya kök söktürmüş ünlü Kartaca devleti, 2. yy'da Roma tarafından yıkıldıktan sonra Roma, Akdeniz egemenliğini hızla ele geçirmiştir. Bölgede Kartaca kentinin yanı sıra Leptis Minor, Aspis, Castra Cornelii gibi liman yerleşimleri vardır. Roma'nın Africa bölgesinin merkezidir. Merkezi konumuna karşın Kartaca'nın ilgisi ve ilişkisi, belki de bölgedeki güçlü Hellenistik Krallıklar'dan ötürü Akdeniz'in doğu kesiminden çok batı kesimine olmuştur[216].

---

[213] Hohlfelder 1983, 133 vd.; Hohlfelder 1988, 54 vd.; Haensch 2010, 71 vd.; Oleson 2014, 515-517; Yılmaz 2015, 35 vd.
[214] Zoroğlu 1994, 31 vd.; Aşkın 2012, 12-186; Aşkın – Durugönül 2015, 128 vd.; Pamir 2014, 177 vd.
[215] Jones – Little 1971, 64-79; Kashtan 1988, 37 vd.; Wilson 2003, 143 vd.; Lewartowski – Misiewicz 2015, 135 vd.
[216] Sears 2007, 37-44.

Kuzey Afrika'nın batı kesimi, Akdeniz'in Atlantik'e açılan kapısı gibidir. 1. yy'da Roma egemenliği öncesinde Numidia ve Atlantik kıyısındaki Mauretania bölgelerinde kendi yerel krallıkları olan topluluklardır. Coğrafi uzaklıktan dolayı Doğu Akdeniz'de yükselen Pers ve Hellenik etkilerinden uzak kalan bölgelerdir ve ilişkileri Akdeniz'in batı kesimi ile sınırlı kalmıştır. Kartaca'nın yükselişiyle birlikte onun etkisine girmişlerdir. Roma'nın Kartaca'ya üstünlük sağlamasının ardından aşamalarla bu krallıkları kendine bağlamış, Claudius döneminden itibaren Roma'nın Mauretania eyaleti olmuştur. Saldas, Tapsa, Siga, Atlantik kıyısındaki Lixus ve başkent Caesarea Mauretaniae önemli liman kentleridir[217].

Batı Akdeniz'in Avrupa kıyıları, Iberia ve Güney Gallia, M.Ö. 2. yy'da Roma ve Kartaca arasındaki mücadele merkezlerinden birisidir. 1. yy'da Julius Caesar zamanından itibaren Roma egemenliğinde Hispania Baetica, Tarraconensis ve Narbonensis eyaletleri olmuştur. Bazı önemli liman kentleri Atlantik'te Onuba ve Gadera, Akdeniz'de Carteia, Kartaca kentleri Carthago Nova, Abdera, doğuda önemli Roma liman başkentleri Tarraco ve Narbo ile Batı Avrupa bölgesini Akdeniz ile ülkenin geri kalanına bağlayan bölgelerdir. Bölgenin ticari hareketi daha çok Roma'ya doğru olduğundan Akdeniz'in doğu kesimi ile ilişkisi ancak imparatorluk vesilesiyle olmuştur[218].

Akdeniz'in İtalya'nın batısındaki bölümünde ticari ilişkiler genelde doğu ile daha ayrı olmuştur. Bunda elbette coğrafi olarak doğu ve batının ayrışmış olmasının yanı sıra, özellikle İmparatorluk dönemi ile birlikte ticaretin ve siyasetin doğu ve batı arasında değil, daha çok doğu ve batının ayrı ayrı Roma ile ilişkisi şeklinde gerçekleşmesinin de payı vardır. Bölgede Afrika ve Avrupa sahillerinin yanı sıra doğudaki Kıbrıs ve Girit gibi büyük adalar vardır.

Adalardan en büyüğü olan Sicilia, 240 x 110 km'lik ölçüleriyle Akdeniz'in en büyük adasıdır. Erken döneminde kendine özgü bir kültürü olan adada tarihsel süreç boyunca Fenike ve Hellenik Ege kentleri koloniler kurmuşlardır. 3. yy'da Kartaca ve Roma arasındaki mücadelenin içinde kalmış ve 2. yy itibarıyla Roma egemenliğine geçmiştir. Akdeniz'in hem doğusu hem batısı ile ilişki içinde merkezi bir konumdadır. Başkent Syracusa haricinde Tauromenium, Agrigentum, Selinus, Palermo, Messina bazı önemli liman kentleridir.

Diğer önemli adalar Porto Torres ve Olbia kentleriyle Sardinia, hemen kuzeyinde Corsica, batıda İbiza, Mallorca ve Minorca ile Sicilia'nın güneyindeki Malta'dır. Bu adaların hepsi genellikle stratejik konumlarından dolayı dönemin güçlü devletleri tarafından işgallere maruz kalmışlardır. Denizci kimlikleri ile tüm Akdeniz çevresi ile ticari ilişkileri olmuştur,

[217] Della Rosa 2015, 269 vd.
[218] Solé – Vallverdú 2010, 129-140.

ancak karasal hinterland eksikliğinden dolayı da Genoa ve Venedik gibi kendi başlarına güçlü devletler haline gelememişlerdir[219].

2.2.9. İtalya ve Roma

Akdeniz'in merkezindeki büyük bir yarımada olan İtalya, Etrüsk'ün ardından yükselen Roma devletinin merkezidir. Roma, erkenden beri çevresinden başlayarak zamanla tüm Akdeniz'i, yani dönemin dünyasını kendi toprakları yapmış bir mega kent devletidir. Ülke çapında kurduğu ticari ilişkileri ve topladığı vergi ve ayniyat ile önce kent Roma'nın refahı yükselmiştir ve bu refah zamanla İtalya'nın tamamına yayılmıştır.

Batı kıyıları coğrafi olarak Batı Akdeniz'e açılır ve bu bölgedeki büyük adalar ve Kartaca ile daha bağlantılıdır. Güneyde Sicilya ve İtalya arasındaki Messina boğazı ile Doğu Akdeniz'e açılır. Bazı önemli liman kentleri arasında Liburnus, Populonia, Cosa, Antium, Cumae, Herculaneum, Pompeii, Paestum, Leucosia sayılabilir. Bunlar haricinde birçok başka küçük liman, askeri üs, villa gibi daha küçük yerleşim de vardır. Kuzey kesimdeki Genoa ise özellikle Roma sonrası Orta Çağ'da Akdeniz'e askeri ve ticari olarak egemen olan güçlü denizci kent-devletlerden birisidir.

İtalya'nın güney ve doğu kıyıları ise Adriyatik ve İyon denizleri ile Doğu Akdeniz ile daha bağlantılıdır. Güneyde Locri, Kroton, Tarentum bazı önemli limanlardır. Adriyatik'te ise Brundisium, Barium, Fermo, Altium, Aquileia gibi kimisi Etrüsk'e dayanan ve İmparatorluk ile dünya limanı haline gelen eski kentler vardır. Adriyatik ile bağlantılı olarak ayrıca denizin karşısında Dalmatia'da Salonae, Dyrrachio, Panormos, Actium gibi limanları saymak gerekir. Denizin kuzey ucunda ise yine Roma sonrası Orta Çağ'ın en önemli güç merkezlerinden birisi olmuş bir diğer denizci kent devleti Venetia bulunur.

M.S. 1. yy'dan itibaren Anadolu ve Doğu Akdeniz'i de kontrol altına alan Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan Roma, İtalya'nın orta kesiminde batı sahiline yakın konumda bir kenttir. Tiber nehrinin kıyısındadır. Erken döneminde Ege ve Akdeniz'in diğer kent devletleri gibi kendi bölgesi içinde yükselmiş ve zamanla yakın çevresine egemen olmuş küçük bir kentti. Erken krallık zamanından 6. yy başında cumhuriyete (res publica) evrilmiş, dictator Julius Caesar sonrasında Augustus ile dönemin dünyasına egemen olacak bir imparatorluk olmuştur. M.S. 2. ve 3. yy'lardaki en güçlü zamanında 800.000'e varan müthiş bir metropolitan nüfusa ev sahipliği yapmış bir başkenttir[220].

M.Ö. 7. yy'da Demir Çağı'nda, Ege kent devletlerinin de denize açılıp koloniler kurduğu dönemde denize kıyısı olan kentlerin güçlü kent-devletler halinde yükselmeye

[219] Pirson 2014b, 623-625.
[220] Bolder-Boos 2014, 16-31.

başladıkları bir dönemdi. Denize yakın bazı erken yerleşimler ise deniz kıyısında küçük liman yerleşimleri kurarak denize açılmışlardır. Roma'nın limanı Ostia'nın da krallık döneminde Roma tarafından bu şekilde kurulduğu düşünülmektedir. Liman yerleşimi, Roma'nın üzerinde yer aldığı Tiber nehrinin ağzındadır. Farklı dönemlerde farklı liman teşkilatları ile geliştirilmiş bir liman kentidir. İmparatorluğun en yüksek zamanında büyük çoğunluğu dükkân ve depo yapılarıyla kaplı, 100.000'e varan nüfusa sahip büyük bir ticaret merkezi haline gelmiştir (**Lev. 97**)[221].

Nehir ağzının zaman zaman değişen doğal yapısı sebebiyle ve büyüyen imparatorluğun ihtiyaçlarına karşılık vermek için değişik dönemlerde çevresine yeni limanlar yapılmıştır. Julius Caesar zamanında Tiber deltasına kanal açılarak liman düzenlemesi yapılmıştır. Claudius döneminde ise nehrin karşı yakasına yeni bir liman yerleşimi olan Portus yapılmış ve bu dönemden sonra geliştirilerek kullanılmıştır. Nehrin akışını düzenlemek ve limanlar arasında gemi trafiğini organize etmek amaçlarıyla nehrin ağzına dönem dönem kanallar ve temizliklerle müdahale edilmiştir. I. Constantin döneminden itibaren Portus, Roma ve Ostia'nın yanı sıra ayrı bir piskoposluk merkezi olmuştur. 5. yy'dan itibaren ise nehrin ağzı alüvyon dolgu tarafından batıya kaydırıldıkça Ostia iskeleleri kullanım dışı kalmış ve liman fonksiyonları tamamen yeni liman Portus'a kaymıştır (**Lev. 98**)[222].

[221] Kretschmer 1926, 26-30; Blake 1960, 83-84; Bolder-Boos 2014, 7 vd.; plan a.g.e. 10-11; Bilir 2006, 32 vd.
[222] Bilir 2006, 32-42; Rickman 1988 258-260.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ANDRİAKE YERLEŞİM TOPOGRAFYASI

Myra kenti, ve aynı yerleşimin günümüzdeki devamı olan Demre ilçe merkezi, Antalya ilinin sınırları içinde, batı kısmındadır. Teke Yarımadası'nın güney kıyısındadır. Doğusunda Bonda Tepesi'nin ardında, kuzey kenarında komşu Limyra kentinin olduğu Finike Ovası bulunur. Batısında denizde Kekova, karada Gürses, Yavu ve Kyaneai çevresi, buraların ötesinde Kaş sınırlarına geçilir.

3.1. Myra Topografyası

Demre'deki yerleşim topografyası, Kuzeydeki Kasaba Ovası'ndan kaynaklanan ve 20 km'lik bir kanyondan güneydoğuya inen Myros Çayı tarafından şekillendirilmiştir. Çayın özellikle güçlü aktığı kış aylarında getirdiği alüvyonların birikimiyle binlerce yılda, bugün üzerinde modern Demre ilçe merkezinin kurulu olduğu Demre Ovası oluşmuştur **(Lev. 3)**.

Demre ovası kabaca 1.5 ila 3.8 km genişliğinde, 3.9 ila 6.1 km uzunluğunda, yaklaşık 20 km^2 yüzölçümüne sahip bir alüvyon ovasıdır. Ovanın ortasına yakın kesimde, bugün de merkezinde Aziz Nikolaos Kilisesi kompleksinin bulunduğu Demre yerleşimi bulunur. Doğu uçta, Finike'ye giden yol üzerinde Beymelek beldesi ve önündeki Beymelek Lagünü vardır. Güneybatı uçta liman yerleşimi Andriake yer alır.

Myra Antik Kenti ise bu ovanın kuzey kenarındadır. Erken dönemlerinde Myros Çayı'nın vadiden ayrıldığı yerdeki akropol tepesi ve yakın çevresinde yoğunlaşan yerleşimin Hellenistik, ve özellikle Roma Dönemi ve sonrasında güneydeki ovaya yayıldığı, yüzeyde gözlenen kalıntıların dağılımından anlaşılmaktadır.

Akropol tepesindeki yoğun Orta Çağ kalıntılarının arasındaki kaya işçilikli alanlar ve surların kimi kesimlerindeki özenli taş işçiliği, bu zirvede Klasik Dönem'e giden bir arkeolojik varlığın olduğuna dair iz vermektedir. Benzer durum tepenin eteklerindeki modern yerleşimin arasında da gözlenir. Bu döneme ilişkin en net kalıntılar elbette akropol tepesinin güney ve doğu eteklerine yayılmış olan sayıca 110'dan fazla ve birçoğu kabartmalar ve yazıtlarla zenginleştirilmiş olan ünlü kaya mezarlarıdır. Şimdiye kadarki kazılarda da ele geçen kontekst olmayan seramik buluntuları da bu varlığı desteklemiştir.

Akropolün güneyindeki yamaçta Likya'nın 11.500 kişi ile en yüksek kapasiteli tiyatrosu kuruludur. Mevcut evre bezeklerinin stilistik incelemesi ile Severuslar dönemine tarihlenir. Bunun öncesinde epigrafik verilerden bilinen ve Rhodiapolisli hayırsever

Opramoas'ın M.S. 141 depremi sonrasında bağışta bulunduğu bir evre vardır. Arkeolojik olarak ise tiyatronun alt katmanlarında daha erken, olasılıkla Hellenistik bir caveanın kalıntısı ile benzer yönelimde M.S. 1. yy tarihli bir meydanın varlığı belgelenmiştir.

Yerleşimin bu tepenin eteklerinde başlayıp güneye doğru büyüdüğüne dair veriler arasında akropolün hemen altındaki sütunlu kalıntılar, tiyatronun 600 m. güneyindeki hamam yapısı, 1500 m. güneyindeki Aziz Nikolaos kilisesi çevresinde gözlenen nitelikli taş işçiliğine sahip devşirme parçalar ile doğu, batı ve güneye doğru kentten ayrılış güzergâhlarında tiyatrodan 2 km kadar uzaklığa yayılan zengin anıt mezar ve lahit kalıntılarının olduğu nekropol izleri sayılabilir.

Hıristiyanlık dönemine ilişkin olarak ise yerleşim merkezinde, ilk mimari evresi 6. yy tarihli ünlü Aziz Nikolaos (Mezar) Kilisesi, 2009 yılında ortaya çıkarılan 12. yy tarihli Alakent Kilisesi, tiyatro üzerindeki birçok Bizans dönemi kazıma işleri vardır. Bugün modern Demre ilçe merkezinin altına gömülü olan antik Myra kenti için de Klasik Dönem'den başlayan görkeminin yanı sıra, diğer Hıristiyanlık dönemi metropolleri Efes, Milet, Sardes, Antiocheia ve benzerleri gibi eski kentlerin kendine özgü biçimlerde sürdürüldüğü bir yerleşim beklenmelidir[223]. Zira Myra da anlaşıldığı kadarıyla erken döneminde Klasik Dönem sahnesine biraz geç çıkmış olsa da Hıristiyanlık zamanında ünü yukarıda adı geçen metropollerden daha az değildir.

3.2. Andriake Topografyası

Andriake işte böyle bir coğrafyada böyle bir kentin liman yerleşimidir. Antik kente ilişkin bir referans noktası olan tiyatrodan kuş uçuşu 4.5 km güneydoğudadır. Yine Aziz Nikolaos Kilisesi'nden yaklaşık 3.5 km batıdadır. Burada Demre Ovası dar bir boğazda sonlanır ve batıya doğru Çayağzı denilen bugün bataklık altındaki liman yatağı bulunur.

Andriake liman yatağı, kuzeyindeki (230 m. rakımlı Bozdağ) tepenin güney eteği ve güneydeki (yaklaşık 90 m. rakımlı Taşyuvarlanacağı Tepe ve 100 m.'lik Kumdağ Tepesi) tepelerin oluşturduğu sırtın kuzey eteği arasındadır. Bu alanda liman yatağı, yaklaşık olarak batı-güneybatıdan doğu-kuzeydoğu yönüne uzunlamasına bir forma sahiptir. Arazinin deniz ve bataklık alan seviyesine indiği kesimler dikkate alındığında bu uzunlamasına yatağın genişliği limanın girişinde yaklaşık 200 m., yaklaşık olarak ortasındaki geniş bölümde 300 m. ile batı tarafta arazinin bir boğaz gibi daraldığı kesimde yine 200 m. kadardır. Liman girişinden bu boğaza olan mesafe yaklaşık 2300 m.'dir (**Lev. 4-6**; **Plan 3**). Bu boğazın olduğu bölgede alüvyon dolgu arazi başlar ve doğuya doğru ötesinde Demre Ovası uzanır.

[223] Örn. Efes ile ilgili bk. Scherrer 2001, 79-80; Efes limanı ile ilgili bk. Steskal 2014, 326-327, 332-333; Ladstätter 2016, 234 vd.

Kuzey taraftaki Bozdağ Tepe'nin diğer tarafında ve eteklerinde, kuzeybatı ve kuzeydoğuya doğru Sura yerleşimi ve nekropolleri bulunur. Sura'nın erken evresini oluşturan küçük bir akropol bu tepenin arkasında kuzeybatıdadır. Andriake'den kuş uçuşu yaklaşık 2.5 km uzaklıktadır. Ünlü Apollon Sourios rahiplerinin kaynak suyundaki balıkların hareketlerinden kehanette bulunduğu tapınak ve kaynaklar akropolün batı tarafındaki vadide, o dönem deniz kıyısı olan bataklık alandadır. Bu vadi kuzeyden güneye doğru uzanır ve Andriake liman girişinin 700 m. kadar kuzeybatısında Çayağzı plajına ulaşır. Andriake Kuzey yerleşimi bu plajın güneydoğu son kısmında, kuzeydoğusundaki Bozdağ Tepe'den ayrışmış biçimde, liman yatağının batı tarafında ve liman girişinde konumlanmış kabaca 300 x 150 m. ölçülerinde bir kayalık çıkıntı görünümündeki alana kuruludur.

Liman yatağının güney tarafında küçük zirvelerin arasında doğu-batı doğrultulu bir sırt uzanır. Sırtın batı ucunu, kendi içinde iki küçük zirvesi olan, 90 m. rakımlı Taşyuvarlanacağı Tepesi oluşturur. Burası dik ve sarp bir tepedir ve etekler kuzey ve batı yönlerde zirveden 150 m. kadar mesafede deniz seviyesine ulaşarak Andriake limanını güneyden sınırlayan yarımadayı oluşturur. Zirveden güneye doğru arazi nispeten daha yumuşak bir eğimle ancak 300 m. mesafede denize kavuşur. Andriake Güneybatı Yerleşim alanı bu tepenin doğu zirvesi ve kuzey eteklerinde kuruludur.

Doğuya doğru net bir zirvesi olmayan, en yüksek 50-60 m. seviyesinde kayalık bir sırt görünümündeki arazi uzanır. Bu sırtın batı tarafında 60 m. rakımda nispeten küçük bir zirve sayılabilecek kesimde Güney Kule konumlanır. Kulenin batısı ile batıdaki zirveler arasında arazi hafif bir bel verir ve 30 m. rakıma kadar düşen bir geçit oluşturur. Andriake Güney Yerleşim'in en yoğun yapılaşmış kesimi bu sırtın kuzey eteklerinde, liman yatağının güney kıyısındadır.

Andriake liman yatağından doğuya doğru Kumdağ Tepe'nin 100 m.'lik zirvesiyle arazi yükselir ve liman yatağı bu tepe ve bağlantılı sırtların oluşturduğu engelin kuzeybatı tarafında sınırlanmış olur. Bu tepelik arazi çevresinde yer yer işlikler ve başka seyrek kalıntılardan başka yerleşim yoktur. Güneydoğu tarafta taş ocağı olarak kullanılan araziler vardır.

Kumdağ Tepe'nin ardındaki arazide daha güneydoğuda, Andriake'den kuş uçuşu yaklaşık 3 km., Myra akropolünden de yaklaşık 4.5 km. Mesafede Taşdibi Yarımadası bulunur. Bu yarımadanın doğu tarafındaki plaj, Andriake limanı kullanım dışı kaldıktan sonra Orta Çağ'da Myra'nın liman/iskele yeri haline gelmiştir.

3.3. Kuzeydoğu Bölüm ve Myra ile Andriake Bağlantısı

Yukarıda tarif edilen liman yatağını doğu-kuzeydoğuda sınırlandırdığı gözlenen boğazı Andriake liman yerleşiminin girişi olarak değerlendirmek uygun görünmektedir. Bu değerlendirmenin coğrafi ve arkeolojik dayanaklarına aşağıda kısaca değinilmeye çalışılacaktır.

Modern haritalarda Bağlı Mevkii denilen bu boğaz, liman yatağını, doğudaki geniş alüvyon ovasından ayıran bir konumdadır. Tepelerin oluşturduğu bu daralmanın, Myros Çayı'nın özellikle taşkın mevsimlerinde getirdiği milyonlarca tonluk alüvyon akıntılarını genel olarak boğazın doğu tarafında tutmuş olduğu anlaşılmaktadır. Elbette zaman içinde küçük sızıntılar ve akıntılarla boğazın batısına liman yatağına da alüvyon dolgu gelmiştir ancak arazi boğazın batı tarafında, doğuda olduğu kadar yaygın bir ova haline gelememiştir[224]. Alüvyon akıntısının sınırlanmış olması Andriake liman yatağının uzun devirler boyunca liman olarak kullanılmış olmasına önemli bir etken olmuş olmalıdır. Günümüzde bile limanların kullanımının devamı, şayet yakınlarda alüvyon taşıyan bir akarsu varsa, ancak sürekli temizlenmeyle mümkün olmaktadır. Böylesi temizlik faaliyeti antik dönem için mümkün olmadığından liman yerlerinin seçilmesinde karadan alüvyon akıntılarına karşı korunmuşluk dikkate alınmaktaydı. Andriake limanının yerinin seçilmesinde da liman yatağını doğudan sınırlayan bu boğazın varlığı etken olmuş olmalıdır[225]. Boğazın olduğu bölgede kükürtlü kaynaklar vardır ve bu kaynaklar, bugün Kokarçay denilen, antik adı da Andriakos olan bir dere oluşturarak denize akar[226].

Arkeolojik bakımdan ise, Myra'dan Andriake'ye gelen su kanalının bu boğazda kuzey ve güney olarak ikiye ayrıldığı görülür. Kuzey yerleşime ve güney yerleşime ayrı ayrı ulaştırılan su, tepe eteklerinin birbirine en çok yaklaştığı bu noktada ikiye bölünmüştür.

Bu kesimdeki kükürtlü bir su kaynağının üzerinde yapılmış olan Termal Yapı / Nymphaion (**Kat.No. 162**), bu bölgenin önemli bir kavşak yeri olduğuna dair iz vermektedir. Bu kükürtlü, içilmez kaynaklardan Andriake liman yatağının iki yakasında da çokça bulunur, bunlardan bazıları günümüzde de termal banyo olarak kullanılır. Kaynaklardan bu en doğuda kavşak noktasında olanı özellikle seçilerek ıslah edilmiş olmalıdır[227].

---

[224] Karşılaştırma için bk. Seeliger vd. 2012, 107 vd.; Seeliger vd. 2013, 70 vd.

[225] Liman yeri seçimi ile ilgili bk. Öniz 2012, 51-52; Veikou 2015, 41-48; ayrıca Patara limanı da alüvyon akıntısından ayrılmış bir koydadır, İşkan – Koçak 2014, 272 vd.

[226] Onur 2002, 55.

[227] Borchhardt 1975, 72-73'e atfen "Nymphaion" adlandırması bu çalışmada da devam ettirilmiştir. Bu yapı kükürtlü bir kaynağın üzerine yapılmıştır, bir evresinde yanından geçen kanaldan da su aldığı anlaşılmaktadır. Kazı verileri ve tartışma için bk. Çevik – Bulut 2010, 36-37; Çevik 2010d, 68-71.

Yine bu kavşak noktasında ve daha doğuda, genellikle önemli yol güzergâhlarına görülecek noktalara yapılan Roma Dönemi tapınak tipli anıt mezar yapılarından birisine ait kalıntı da mevcuttur (**Kat.No. 161**).

Andriake ve Myra arasındaki yol güzergâhına dair elde birkaç tür veri vardır. Bunlar 1- arazi şekli, 2- su kanalı güzergâhı, 3- mezarlık konumları ve son olarak 4- antik kaynaklardaki anlatımlar olarak özetlenebilir.

Andriake kuzey ve güney yerleşim alanlarından liman yatağının girişi olan Bağlı Boğazı'na ulaşan liman yatağının kuzey ve güney kıyılarını izleyen iki karayolu olmalıdır. Bu güzergâhlar için, kıyılarda tepe eteklerinin bugün 2 m. seviyesinde olan kısımları dikkate alındığında Kuzey Yerleşim'in başlangıcından Nymphaion (**Kat.No. 162**) yapısına kadar yaklaşık 1950 m.'lik bir güzergâh çizilebilir. Benzer şekilde Güney Yerleşim'in ilk yapılarından doğuya 1100 m.'lik güzergâh ile boğazın Nymphaion'un tam karşısındaki eteğine varılır. Güneyden gelen güzergâhın buradan Nymphaion'un önüne olan 200 m.'lik son mesafeyi, belki burada bulunan bir dere yatağını küçük bir köprü ile aşarak ova zemininden geçtiği değerlendirilebilir.

Kuzey ve güney yerleşim alanlarına su getiren kayaya oyulu kuzey (**Kat.No. 164**) ve güney (**Kat.No. 164**) su kanallarının yukarıda bahsedilen güzergâhlar boyunca ilerlediği anlaşılmaktadır. Kanallar günümüzde kuzeyde +1.20 ile +4.30 m. kotunda, güneyde ise +1.45 ile 2.80 m. kotunda izlenebilmektedir. Kanalların ve yolların, arazi gerekliliği sebebiyle aynı güzergâhtan yerleşime geldikleri değerlendirilebilir. Myra'dan gelen su kanalı, Bağlı Boğazı'nda Nymphaion'dan 300 m. kadar kuzeydoğuda bulunan, dividiculum olarak tanımladığımız yapı (**Kat.No. 163**) ile iki parçaya bölünür.

Yol güzergâhına ilişkin son veri grubunu oluşturan mezarlıklara dair, Andriake liman yatağının iki yakasındaki yaygın nekropol mezarlık gruplarından iz alınabilir. Bu mezarlar genellikle yamaç doğrultusu boyunca doğu-batı, kuzeydoğu-güneybatı benzeri doğrultularda, yoldan biraz üst kotta yerleşmiştir ve iyi işlenmiş yüzleri liman tarafına bakmaktadır. Kuzey kıyı boyunca yerleşmiş mezarlar genellikle +5 ile +20 m. kotları arasında, kanaldan biraz daha üst kottadır. Yol güzergâhı da kanalın biraz aşağısında, sahilin kıyısından geçmektedir. Bir yerde korunmuş yol kalıntısı gözlenmiştir ve kanala 2 m. kadar yakındır, ancak arazi sebebiyle hemen ileride kanalın içinden geçtiği kayalığı dolaşarak güneye yönelmekte ve bataklık içinde kaybolmaktadır. Güney kıyıda ise biraz daha dik tepe etekleri sebebiyle su kanalı tepeye daha yakındır, mezarlar ise kanaldan hemen aşağıda birçoğu günümüzde bataklık kotunun altında veya çok yakın seviyededir. Güney yolun bu mezarların da aşağısında, sahilin kıyısından geçtiği anlaşılmaktadır.

Bağlı Boğazı ile Myra kent merkezi arasında ise yolun yine benzer şekilde tepe eteğini izlediği düşünülebilir. Tam boğazda yer alan Nymphaion'un önünden antik kent merkezine dair iz veren Aziz Nikolaos Kilisesi'ne doğru doğu-kuzeydoğu yönünde yaklaşık 2 km kadar bir mesafe vardır. Bu mesafenin ilk 1.5 km kadarında 200 m. açıklığı sahip Bağlı Boğazı'nı oluşturan daralma yavaş yavaş genişleyerek 500 m.'ye ulaşır ve bu noktadan sonra tepeler biterek geniş Demre Ovası başlar. Myra'dan gelen su kanalı boğazdaki dividiculum yapısından (**Kat.No. 163**) doğuya doğru bu kuzey etek boyunca izlenir. Tepenin bittiği yerde ise kent merkezinden kemerlerle geldiği değerlendirilebilir.

Bu su yolu güzergâhı, karayolu için de uygun görünmektedir. Güneydeki ovanın tarım arazisi olarak kullanılmış olması gerektiği düşünüldüğünde, bu ovanın kuzey kıyısı yol için en uygun güzergâh gibi görünmektedir. Buna dair ek bir iz de, bu güzergâh üzerinde en az bir, belki iki anıt mezara ait kalıntının bulunmasıdır[228].

3.4. Andriake Liman Yatağı

Liman yatağının genel biçimi rahatlıkla anlaşılabilse de, Andriake liman kıyısını tam olarak izleyebilmek bugün mümkün değildir. Özellikle Kekova çevresinde etkileri açıkça gözlenebilen ve bu çevredeki arazinin antik dönemden beri 2 m. kadar batmasına yol açan tektonik olaylar, Andriake limanını da benzer şekilde etkilemiştir. Güney ve kuzey yerleşim alanlarında limanın kıyısında olduğu tahmin edilen yapılar bugün tamamen bataklığa gömülmüş, deniz seviyesinin de altında kalmışlardır. Antik sahil şeridi liman yatağının içinde bataklık altında olması bir yana, bahsedilen batma olayı sebebiyle tamamen değişmiştir. Bu çalışmada ancak bazı verilerden hareketle öneriler getirilebilmiştir[229].

Liman yatağının merkezi kesiminde liman kıyısına ilişkin olarak, günümüzde bataklık altında kalmış olan ve sadece yüzeyde izi görülebilen moloz yığınları halinde izlenebilen yapı kalıntıları temel dayanak olmuştur. Liman yatağının yakınında yamaç arazinin başladığı liman yerleşimlerinde genellikle araziden maksimum düzeyde yararlanabilmek için sahilin en yakın kesimine kadar yapılaşma olduğu görülür[230].

Özellikle Güney Yerleşim'de bulunan ve çekek olarak tanımlanan birkaç yapının (**Kat.No. 81, 90, 97, 100**), çalışır oldukları dönemde sahildeki ilk yapı olmaları beklenir. Yerleşimin doğuya uzanan diğer kesimlerinde de farklı korunmuşluk derecelerinde bu yapılarla koşut bir sahil hattı üzerinde yapı kalıntıları vardır (**Kat.No. 73, 58, 57, 23, 15** vb.).

---

[228] Çevik – Bulut 2010, 369.
[229] Fouache vd. 1999, 315; Duggan – Aygün 2014, 246-247; benzer durum Elaia'da da vardır, Seeliger vd. 2014, 150-151.
[230] Örn. Phaselis, Olympos, Patara, Side, Caesarea Maritima vb. birçok liman kenti.

Yapı kalıntısı gözlenemeyen bir kesimde, bataklığın içine doğru bir kesit biçiminde, resistivite yöntemiyle bazı jeofizik ölçümleri yaptırılmıştır. Bu ölçümlerin sonucu çok güvenilir olmamakla birlikte, **Kat.No. 45** ve **51** alanlarında da liman kıyısında anomali gözlenmiştir.

Benzer bir durum Kuzey Yerleşim'in kıyı bölgesinde de gözlenir. Burada da batıda **Kat.No. 120** alanında, çekek olduğu değerlendirilen bataklık seviyesinin altında kalmış bir yapı bulunmuştur. Doğu tarafa doğru da güney bölümlerde bugün bataklık seviyesinin altında kalmış yapı kalıntıları vardır (**Kat.No. 130, 132, 133, 146, 152**).

Sahilin formuna ilişkin olarak da tüm liman yatağı bugün bataklık altında olduğundan, ancak tahminde bulunulabilir. Makul görülen bir öneri, bu bölgedeki diğer sahil yerlerindeki gibi kayalık bir sahil tipinin olduğudur. Andriake liman yatağının hem kuzey hem güney yanında gözlenen arazi, nispeten hafif eğimli yamaçlar halinde yükselen, zaman içinde rüzgar ve yağmurla aşınıp sivrilmiş kireçtaşı kayalıklarından oluşan bir arazidir. Bu kayalıkların arası zaman içinde taşınan veya yerinde aşınmayla oluşan toprak dolgu ile dolarak alçak kesimlerde bitkilerin yetişebildiği alanlar oluşturmuştur. Tepelerin üstleri ve sırtlar ise nispeten daha keskin kireçtaşı çıkıntıları olarak kalmıştır. Tüm arazi bu şekilde tepelerden aşağı uzanmakta ve bugün bataklık altında olan liman yatağında muhtemelen arazinin geri kalanıyla benzer bir eğim derecesinde denize kavuşmakta olmalıdır. Alüvyon ve kum dolgunun olmadığı dönemlere ilişkin kayalık sahil örnekleri yakın çevrede Sülüklü, Taşdibi, Kekova kıyılarında yaygındır. Bu kayalık sahillere yanaşmak tekneler için ciddi problemdir. Zira kıyıya çıkmanın imkânsızlığı bir tarafa, denizin içinde de yüzeyde görülmeyen kayalıklar, bilmeden gelenler için kıyıya yaklaşmayı tehlikeli kılar.

Gemi yanaştırmak için uygunsuz sahil şeridi, karstik coğrafyalardaki tüm kıyı yerleşimlerinin ortak problemidir. Bu sorunu aşmak için sahili bir liman düzenlemesi içinde ıslah edip en azından kimi yerlerini yanaşmaya uygun hale getirmek gereklidir.

Buna ilişkin farklı çözüm tipleri gözlenir. Liman tanımlaması için en belirgin olanı, sahilin uygun bir kesiminde denizin içine doğru taş dolgu ile dalgakıran / rıhtım yapmaktır[231]. Akdeniz çevresinde yerleşimlerin ekonomik güçlerine göre farklı ölçeklerde ve kalitelerde örnekleri vardır[232].

[231] Örn. Raban 1989, 279-281; Theodoulou – Memos 2007, 257-258; Theodoulou 2014, 495-498.
[232] Örn. Phaselis'te iki limanın mendirekleri bk. Aslan 2016, 34-37; Aslan vd. 2017, 4-5; Caesarea Maritima Herod Limanı mendirekleri bk. Brandon 2014, 48-50; Oleson 1985, 165-169; ayrıca bk. Şahin 2011, 150-151.

Yerleşimin uzun ve düz bir sahil şeridine sahip olduğu kimi durumlarda, bu sahilin bir kısmının düz bir teras duvarı gibi denizin içine de az bir miktar dolgu yapılmak suretiyle örülerek rıhtım haline getirildiği de görülür[233].

Son olarak da gemilerin yanaşabilmesi için kıyıdaki tehlikeli kayalıklardan uzakta alan yaratmak amacıyla denizin içine doğru uzunlamasına ahşap iskeleler yapmak da yaygın bir tekniktir[234]. Bu, kaba kayalık sahilde olabileceği gibi, sahil şeridini düzgün bir duvar ile ıslah etme tekniği ile birlikte de kullanılabilir, zira denize uzanan iskeleler aynı anda daha fazla geminin yanaşabilmesine olanak tanımaktadır.

Limanın giriş kısmı ile ilgili olarak, kuzey taraftaki kısım bataklık ve kum dolgu altında kalmıştır. Güney taraftaki olası varlıklar ve antik sahil şeridi ise kum dolgu bir yana, modern liman yapıları tarafından örtülmüştür. Tüm alanı etkilemiş olan antik dönem arazi batması / su yükselmesi etkisi de dikkate alındığında, antik dönemdeki liman girişi ile ilgili de ancak tahmin yapmak mümkün olabilmektedir.

Liman girişinin M.Ö. 1. yy'da zincir ile kapatıldığına dair antik anlatım mevcuttur[235]. Bunun yanı sıra Demre Ovası'nın jeomorfolojik gelişimine dair E. Öner'in araştırmasından da liman girişi ile ilgili az da olsa veri alınabilmektedir[236]. Liman girişinin güney tarafındaki Güneybatı Yerleşim alanında aşağıda sahil tarafında Liman Kapısı olarak tanımlanan alan (**Kat.No. 110**), bu yerleşimden liman girişinin kontrol edildiğine dair iz vermektedir. Bu veriler ve çalışmanın devamında detaylandırılacak başka veriler ile antik dönem liman girişinin rekonstrüksiyonuna dair öneriler sunulabilmektedir[237].

3.5. Andriake Yerleşimi

Andriake Liman Yerleşimi, yukarıda bahsedilen liman yatağının kuzey ve güney taraflarındadır (**Plan 4**). Genel olarak 3 ana yerleşim alanında farklı yoğunluklarda yapılaşma vardır. Bu alanlarda farklı dönemlerde farklı yoğunlukta yerleşimlerin görüldüğüne dair veriler bulunsa da genel itibarı ile her üçünde de Andriake'nin yerleşim gördüğü Klasik'ten Bizans dönemine kadar kesintisiz kullanım olduğu anlaşılmıştır.

En yoğun yapılaşmış alan bu çalışmada Güney Yerleşim olarak tanımlanan yerleşim alanıdır (**Lev. 7-10**; **Plan 4/1**). Liman yatağının güney kıyısı boyunca uzanır. Liman yatağının kıyısındaki yamaç arazide nispeten en geniş uygun alanlar bu kesimdedir. Andriake'yi bir

[233] Örn. Patara iç liman bk. İşkan – Koçak 2014, 284 vd.; Koçak 2016a, 87-89; Anemurium sahil duvarı bk. Jones 1972, 396-399; Körpe – Yavuz 2014, 431-432.
[234] Oleson 1988, 150; ayrıca Konstantinoupolis korunmuş ahşap iskeleler ile ilgili bk. Karagöz 2014, 408-410; Konstantinoupolis I. Theodosius Limanı ve genel tarihçe ile ilgili bk. Asal – Kızıltan 384-386.
[235] App. civ. IV 10.82.
[236] Öner 2000.
[237] bk. Bölüm 4.3.1.1.

Roma Dönemi liman yerleşimi olarak öne çıkaran imparatorluk depoları ile hamam, agora, anıtlar gibi kamu yapıları ile Hıristiyanlık döneminde yapılan kiliseler ile sinagog bu bölümdedir. Genel karakteri itibarı ile Akdeniz çevresinde barış ve refahın hüküm sürdüğü *Pax Romana* döneminden Arap yağmacıların saldırılarının başladığı Erken Bizans dönemi arasında daha uygun düz alanlara yayılan kentlerin şehirleşme tipini yansıtan bölümdür[238].

Yine liman yatağının güney tarafında, liman girişini oluşturan yarımadanın üzerindeki tepenin kuzey yamacında Güneybatı Yerleşim alanı bulunur (**Lev. 17-21**; **Plan 4/2**). Bu alan, tepe üzerinde teraslı ve kayadan oyulu hibrit yapılardan oluşması ile Likya Klasik Dönem'inin karakteri ile rakip krallıklar arası savaşlarla karakterize olan Hellenistik Dönem'in tahkimatlı yerleşim alanlarını yansıtan güçlü sur duvarları ile Andriake'nin erken dönemine dair mimari özelliklerin izlenebildiği bölümdür.

Liman girişinin kuzey tarafında da Kuzey Yerleşim olarak tanımlanan bölüm bulunur (**Lev. 22-25**; **Plan 4/3**). Burası ilk bakışta merkezindeki tek kilise ve çevresindeki sur duvarları ile bir Bizans Dönemi kastronunu andırmaktadır. Bununla birlikte alanda gözlenen mimari karakter Roma limanı merkezi olan güney bölüme benzer ve buna ek olarak özellikle kuzeydeki kayalık alanda daha erken dönemlere giden hibrit kaya işçilikli yapı kalıntıları da gözlenir. Yerleşimdeki en erken tarihlenebilen lahit de bu yerleşime gelen güzergâh üzerindedir.

Andriake'deki mezarların büyük çoğunluğu yerleşime gelen yol güzergâhları üzerindeki lahitlerdir. Mezarlar genel olarak kuzey ve güney taraflarda büyüklü küçüklü gruplar halindedirler. Son evre itibarıyla yerleşim alanlarının içinde kalmış olan mezarlar olsa da genellikle kuzeyde ve güneyde yerleşimin başlangıç kesimlerinde mezarlıklar da biter.

3.5.1. Güney Yerleşim

Andriake yerleşim alanları içindeki en yoğun yapılaşmış alan, Güney Yerleşim alanıdır (**Lev. 7-16**; **Plan 4/1**). Liman yatağının güney kıyısında, batıda liman girişini oluşturan deniz geçidinden 600 m. kadar içeriden (batı) başlar. Doğu-kuzeydoğu doğrultusunda, ortalama 700 x 100 m. ölçülerinde uzunlamasına bir alanda, büyük oranda günümüzdeki +10 m. kotundan aşağıda (kuzey) yamaç ve sahil boyunca uzanır.

Yerleşimin içinden doğu batı doğrultulu liman kıyısına paralel olarak bir caddenin geçtiği anlaşılabilmektedir. Bu caddeden yer yer güneye doğru yamacın üst kotuna doğru basamaklı sokakların çıktığı görülür. Bu güzergâhın zaman içinde genişleyip daraldığı, çarpık yapılaşma sonucu kesilip açıldığı kalıntılardan kestirilebilmekle birlikte, genel itibarıyla

[238] Benzer bir yayılım komşu Limyra kentinde de gözlenmektedir, bk. Seyer 2016, 739-745.

Güney Yerleşim alanının tüm tarihi boyunca varlığını koruduğu ve yerleşimin genel olarak bu düzeni bozmadan yapılaştığı anlaşılmaktadır.

Güney Yerleşim'in bir diğer karakteristik özelliği, Andriake'de özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde artan kamu yapılarının genelde bu bölümde görülmesidir. İmparatorluk depoları, agora, hamamlar, onurlandırma anıtlarının büyük çoğunlukla bu bölümde olması, özellikle Roma Dönemi'nde limanın sosyal ve ticari merkezinin bu bölüm olduğunu göstermektedir.

Elbette kesin bir ayrışmaya işaret etmemekle ve farklı dönemlere ilişkin de bir atıfta bulunmamakla birlikte, Güney Yerleşim'in incelenmesinde barındırılan yapı tipleri bakımından üç alt bölüm düşünülebilir. Yerleşimin doğu bölümü, Andriake'nin iki büyük hamamını barındırması bakımından Sosyal Bölüm (**Lev. 11-12**), orta kesim, imparatorluk depoları, agora, ayrıca dükkân dizileri ve çarşı olarak tanımlanan yapıların da yoğun olarak bulunması bakımından Ticari Bölüm (**Lev. 13-14**), son olarak da batı bölüm, çekek olarak tanımlanan yapıların en yoğun bulunduğu bölüm olması bakımından Tersaneler Bölümü (**Lev. 15-16**) olarak adlandırılmıştır.

3.5.1.1. Sosyal / Doğu Kısım

(**Lev. 11-12**) Günümüzdeki müze ve gezi giriş güzergâhı, modern zamanda burada bulunan patikaların üzerine kazı sürecinde yapılmak suretiyle daha üst kottan geçirilmiş ve yine modern zamanda yukarıda güneydoğudan giden karayolu ile bağlanmıştır. Bu güzergâhın antik dönemde var olmadığı nettir.

Andriake Güney Yerleşim alanına kuzeydoğudan gelen antik yol, mezarlıklar, su kanalı ve genel topografya referansıyla izlendiği kadarıyla, yerleşime bu bölümden, kuzeyde sahil kıyısı olması gerektiği değerlendirilen taraftan girer. Yerleşim alanını doğudan sınırlandıran kayalık çıkıntının kuzeybatısında en nitelikli örnekleri görülen mezarlık grubunun (**Kat.No. 1**) hemen ardından mezarların yoğunluğunun burada güneye yamaca doğru dönerek (**Kat.No. 2, 4**) sivil yerleşimin sınırını kendi dönemleri için çizdiği anlaşılmaktadır.

Yerleşime en yakın bu mezarlık grubu ile iç içe görülen ilk yapı, **Kat.No. 5** ile tanımlanan yapıdır. Bu genel itibarıyla 16 x 17 m. ölçülerinde bir alan kaplayan ve kendi içinde bağımsız bölümlerden oluşan, fonksiyonu tanımlanamayan bir yapıdır. Yapının çevresi ile ilişkisi bakımından dikkat çekici bir özelliği, duvarlarının, kendinden önce bu kesimde bulunan mezarları tamamen dışarıda bırakacak şekilde yapılmış olmasıdır. Yapının güneydoğu bölümleri, mezarlık haricinde boş alan niteliğinde olan doğu tarafa açılırken,

kuzeybatı bölümleri, yerleşimin bu bölgesinde izlenmeye başlayan, batıya doğru kesintisiz giden caddeye doğrudan açılmaktadır. Bu yapının güneybatı bitişiğindeki kanalizasyon da kuzeye doğru, caddeye ve oradan da hemen kuzeydeki liman kıyısına dökülecek şekilde yönlenmiştir.

Liman caddesi üzerinde batıya doğru bitişik nizamda **6 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Bu yapı genel itibarıyla yan yana sıralanmış tek mekânlı bağımsız bölümlerden ibarettir. Batıda günümüzde boş görünen bir alandan girişleri vardır. Kuzeydeki caddeye erişim, bir nevi çarşı meydanı olabileceği değerlendirilen bu boş alandan sağlanmaktadır. Kuzeyden üçüncü bölüme, kuzeydoğuya doğru bir kapı açılmak suretiyle bir arka mekân eklenmiştir ve bu ekleme sırsasında bile, **5 Kat.No.**'lu yapının inşasında olduğu gibi çevredeki mezarlığı dışarıda bırakmaya özen gösterildiği izlenimi uyanmaktadır.

6 Kat.No.'lu yapının önündeki meydanın güney tarafında yine bu yapıya oldukça benzer bir plana sahip olan **7 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Bu yapı da bahsi geçen önceki yapı gibi tek mekânlı bağımsız bölümlerden oluşan bir dizidir. Ön (güneybatı) taraflarındaki geniş sokak / meydan benzeri alana açılmaktadırlar. Bu alan da kuzeydeki caddeye açılım sağlayan bir nevi ara meydan niteliğinde olmalıdır.

Ara meydanın ilgi çekici bir özelliği, hemen batı bitişiğindeki Doğu Hamam (**Kat.No. 8**) yapısının güneydoğu servis bölümlerinin girişinin buraya açılmasıdır. Dikkat çekici şekilde hamamın sivil girişleri kuzey taraftaki caddeye ve caddenin hemen bitişiğindeki alanlara açılmakta iken, servis girişleri arkaya (güney) çekilmiş ve muhtemelen küçük iş yerleri olduğu değerlendirilen **6 Kat.No.'lu** yapının bölümlerinin önündeki bu çarşı meydanına açılmıştır.

Güney Yerleşim'in en doğu bölümünde liman caddesinden üst kotta A Kilisesi bulunur. Yukarıda sözü edilen dükkân grupları ve ara meydanların hemen güneyinde üst kottadır. Bütün yapı kompleksi yaklaşık 47 x 26 m. ölçülerinde bir alan kaplamaktadır. Üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir va apsisi yaklaşık olarak doğu-kuzeydoğu yönüne dönüktür. Kilise yapıldığı sırada bir alan kaygısına düşüldüğü izlenimi uyanmaktadır. Zira batı tarafında oldukça kompakt bir nartheks ve atrium benzeri bir ön alan vardır.

Kilise, kuzey ve batı taraflarında kısmen teraslanmış bir araziye oturmaktadır ve bu yönlerden girişi yoktur. Giriş güzergâhı, batı tarafında **7 Kat.No.**'lu yapının arka (doğu) tarafından güneye çıkan ara sokaktır. Bu sokak kuzeydeki cadde ile bağlantılı olan **6 Kat.No.**'lu yapının önündeki (batı) meydandan gelir ve güneye doğru muhtemelen basamaklı bir sokak olarak üst kota ulaşır. Kilisenin girişi bu sokağın güney ucundaki alanda, atriumun güneybatı köşesindedir.

Bu kilisenin dikkate değer bir özelliği de, bu bölgede kendisinden erken dönemde var olan nekropol alanının tam üzerine yapılmış olmasıdır. Bu nekropole ait bir hyposorion, kilisenin orta nefinin ortasında sağlam bir şekilde, zemin seviyesinden yüksekte durmaktadır ve kilise faaliyette iken de mezar olarak kullanıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Yine benzer şekilde güney neften girilen trikonkhos planlı yan mekânın da erken döneme ait bir lahdin getirilip mezar şapeli olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Liman kıyısında cadde üzerinde batıya doğru bir sonraki yapı Doğu Hamam'dır (**Kat.No. 8**). Hamam çevre duvarı ile birlikte yaklaşık olarak 38 x 33 m. ölçülerinde dörtgen bir alan kaplamaktadır. Ana yıkanma mekânları kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu sıralanmıştır. Kuzey tarafındaki caddenin tam üzerindedir. Girişleri de bu cadde tarafındadır. Güneydoğudaki servis bölümlerinin girişleri ise doğuda **7 Kat.No.**'lu yapının önü ile arada kalan alana aşılmaktadır. İlk bakışta hamamın çevre duvarının içinde gibi görünen bir yapının kalıntısı da hamamla batıdan bitişik şekilde caddeye bakmaktadır ancak çok azı korunduğundan niteliği anlaşılamayan bir kalıntıdır.

Hamamın güneydoğu tarafında yaklaşık 9.41 x 5.58 m. ölçülerinde sarnıç benzeri bir yapı bulunur (**Kat.No. 9**). Yapının altında günümüzde de halen az miktarda su sızan bir kaynak vardır. Bu yapı dipten dolan bir sarnıç olabileceği gibi, burada az su sızan bir kaynağın kazılıp düzenlenmesi ile yapılmış bir nevi kaynak çeşmesi de olabilir. Oldukça düşük derecede korunduğundan net tanımlama yapmak mümkün değildir. Bu bölgeye ulaşım A Kilisesi'nin batısından güneye çıkan sokak aracılığıyla olmaktadır.

Doğu Hamam'ın batısındaki alan oldukça düşük derecede korunmuştur (**Kat.No. 10**). Bataklık kotu bu bölgede yüksektir ve kalıntılar büyük oranda bataklık alanın içindeki molozlardan ibarettir. Bu bölgede yaklaşık 29.40 x 12.00 m.'lik bir alanda, hamamın batı çevre duvarı ve doğudaki **11 Kat.No.**'lu yapı arasında kalan bir kalıntı grubu vardır ancak niteliği hakkında kestirimde bulunmak mümkün değildir. Burada da olasılıkla yerleşimin karakterine uygun olarak kuzeydeki caddeye açılan birkaç odalı bir yapı olmalıdır.

Cadde üzerinde batıya doğru **11 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Tüm yapı yaklaşık olarak 26.11 x 21.95 m. ölçülerinde kabaca dikdörtgen bir alandadır. Genel plan, 21.77 x 9.18 m. ölçülerinde merkezi bir avlu çevresine sıralanmış ve buraya açılan bağımsız bölümler şeklindedir. Küçük ölçekli bir agora-çarşı yapısına benzemektedir. Kuzey cephesinde, en azından bazı evrelerinde sütunlarla hareketlendirilmiş bir cephe ya da revak bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümde yapının ön kısmına bazı evrelerde ek mekânlar yapılıp cadde alanının bir kısmının işgal edilerek daraltıldığı görülmektedir. Bu yapının batısında, kuzeydeki caddeden gelen ve Batı Hamam yapısının girişinin de açıldığı dar bir sokak

bulunur. Yapının arka (güney) duvarı üst kottaki arazi için bir teras duvarı görevi de görmektedir ve bu yönden alk kota (kuzeye) erişim yoktur.

Batı Hamam yapısı (**Kat.No. 14**) liman caddesi üzerinde güney taraftadır. Yaklaşık 25.30 x 17.90 m. ölçülerinde bir alan kaplar. Yıkanma birimleri, Doğu Hamam'da olduğu gibi kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda sıralanmıştır. Diğer hamamlardan farklı olarak bu yapının caddeye bakan kuzey cephesi muhtemelen bir dönem heykel barındıran nişlerle hareketlendirilmiştir. Yapının doğu tarafında **11 Kat.No.**'lu yapı ile arasında 1.75 m. genişlikte dar bir sokak bulunur. Hamamın dışarı açıldığı belirlenebilen tek kapısı budur ve ana sivil girişin burası olduğu tahmin edilmektedir.

Hamam yapısının karşısında, caddenin kuzey tarafında **13 Kat.No.**'lu yapı kalıntısı vardır. Yerleşimin bu bölümü oldukça düşük derecede korunmuştur. Bu kesimde bataklık kotu yüksektir ve takip edilebilen yapı kalıntıları genelde bataklığın yüzeyine çok yakın moloz yığınları şeklindedir. Yerleşimde bu kesime gelene kadar cadde güzergâhının kuzey tarafında hiç kalıntı izlenememiştir. Kuzey taraftaki bu ilk yapı da iyi korunmamıştır ancak planı anlaşılabilmektedir. Yapının güneye caddeye açılan tek odalı bağımsız bölümlerden oluşan bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Yan yana en az 3 bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Daha fazla bölüm ya da aynı sıra üzerinde başka yapılar da var olmuş olabilir ancak bugün itibarıyla hiçbir iz yoktur.

Bu iki yapı arasında, hamanın kuzey cephesinin kuzeyi ile bitişik olduğu tahmin edilen bir duvar izi daha tespit edilmiştir. Bu kesimde, **11 Kat.No.**'lu yapının kuzeyi ile koşut olarak, liman caddesinin içine ek mekânlar yapılarak caddenin işgal edilip daraltıldığı anlaşılmaktadır.

Güney Yerleşimin doğu bölümünde yukarıda bahsedilen cadde güzergâhı üzerindeki yapı sırasından güneyde, üst kotta bir sıra yapı daha vardır. Bu sıra Doğu Hamam, **11 Kat.No.**'lu yapı ve Batı Hamam'ın güneyinde üst kottaki **9, 12 ve 18 Kat.No.**'lu alanlarla temsil edilir. Oldukça düşük düzeyde korunmuşlardır. Genel karakter itibarıyla güney tarafları anakayadan oyulmuş ve bunun üzerinde yükselen örme duvarları olan hibrit yapılardır.

3.5.1.2. Ticari / Orta Kısım

(**Lev. 13-14**) Güney Yerleşim'de batıya doğru hamam yapılarından sonraki bölüm Ticari Kısım olarak adlandırılmıştır. Bu temsili adlandırmaya etken olan en önemli unsurlar, yerleşimi bir imparatorluk limanı olarak tanımlayan depoların (Horrea Hadriani yapısı), Agora'nın, daha erken dönemde bir agora ya da gümrük binasına işaret eden Nero dönemi

Gümrük Yasası yazıtının ve bunların yanı sıra çok miktarda yan yana bağımsız bölümler dizisi şeklinde planları olan dükkân / çarşı yapılarının bu bölümde yoğun olarak bulunmasıdır.

Batı Hamam'ın hemen ardından, yapıya bitişik şekilde arka tarafı anakyadan oyulu bir yapı gelir (**Kat.No. 17**). Oldukça düşük derecede korunmuştur ancak yine de yan yana iki bağımsız bölümden oluştuğu anlaşılabilmektedir.

Liman caddesinin üzerinde izlenebilen sonraki yapı grubu **16 Kat.No.**'lu yapıdır. Yapı dıştan yaklaşık olarak 21.45 x 10.90 m. ölçülerinde bir alan kaplamaktadır. Burası genel plan itibarıyla yan yana üç ya da dört adet kuzeye caddeye bakan tek odalı bağımsız bölümü bulunan bir yapı kalıntısıdır. Bölümlerin arka (güney) tarafları yamaçtaki anakayadan yüksekçe oyulmuştur ve arkalarındaki alan teras gibi üst kotta kalır. Bu yapının dikkat çekici özelliği, kuzeydoğu tarafındaki cephe duvarının nitelikli blok taş işçiliğe sahip olmasıdır. Bu cephenin doğu köşesinde aynı zamanda in situ olması muhtemel bir sütunun bulunduğu ve cephenin taşınarak buraya monte edildiği anlaşılmaktadır. Belli ki bu kesimde erken evrelerde yine benzer biçimde caddeye bakan dükkânlar ve muhtemelen de önlerinde bir stoa vardır ve geç dönemlerde de bu düzen genel olarak bozulmadan, örneğin cadde işgal edilip daraltılmak veya diziye yeni dükkânlar eklemek suretiyle modifiye edilerek devam ettirilmiştir.

Caddenin karşısında liman kıyısına doğru kuzey tarafta oldukça düşük derecede korunmuş bir alan vardır (**Kat.No. 15**). Buradaki kalıntılar ancak aralarında kimi duvar izleri izlenebilen bataklık seviyesine çok yakın moloz yığınlarından ibarettir. Ancak yığınlar nispeten çoktur ve yığınların yoğunluğundan ve tespit edilen duvar izlerinden yapının niteliğine ilişkin kestirimde bulunmak mümkün olabilir. Önerilen tamamlamaya göre buradaki yapı, güneyde cadde kenarındaki bölümleri caddeye açılani kuzeydeki bölümleri batıya açılan tek ya da iki odalı bağımsız bölümlerden oluşan bir yapıdır. Bu yapının batısındaki alan 20 m. ilerideki F Kilisesi'ne (**Kat.No. 19**) kadar tamamen bataklık altında olduğundan burada yerleşimin düzenini anlamak mümkün değildir.

16 Kat.No.'lu yapının batı tarafında güneye üst kota çıkan ve üzerinde başka tek odalı dükkânların bulunduğu bir sokak bulunur. Bu sokağın güneyde üs kota ulaştığı kesimde üzerinde sağlı sollu dükkânların bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bölüm de oldukça düşük derecede korunduğundan net kestirimde bulunmak mümkün değildir. Bu sokak güneye doğru B Kilisesi kompleksine komşu dükkânlardan sonra doğuya dönmekte ya da zik zak çizmekte ve üst kottaki hibrit yapı dizisine ulaşmaktadır.

Bu sokağın batısından Agora'nın (**Kat.No. 44**) kuzeyindeki yapılar grubuna kadarki alanda, kuzeyde cadde kenarındaki dükkân dizisinin (**Kat.No. 20**) arka (güney) tarafı ile

sınırlı, güneyde ise Agora'nın doğusundaki boş meydan ile sınırlı büyük bir alanda B Kilisesi kompleksi bulunur.

B Kilisesi kompleksi (**Kat.No. 22**), doğu, kuzeydoğu ve kuzeyindeki (**Kat.No. 27, 26, 21**) daha az korunmuş alanlar da dâhil edilerek değerlendirildiğinde yaklaşık 64 x 41 m. ölçülerinde, neredeyse Horrea yapısı kadar bir alan kaplayan büyük bir gruptur. Kompleksin merkezinde hemen hemen tam batı-doğu doğrultulu, apsis dâhil yaklaşık 28.58 x 17.88 m. ölçülere sahip üç nefli bazilikal bir kilise yapısı bulunur. Kilisenin özellikle kuzeydoğu ve kuzey taraflarında birbirine bağlı küçük odalardan oluşan birimler vardır. Bunlardan vaftizhane ve mezar şapeli olarak tanımlananların yanı sıra henüz tanımsız olan birçok oda da mevcuttur. Yapının batısında, çevredeki iç sokak ve bağlı alanların açıldığı merkezi bir trafik alanı konumunda bir atrium vardır. Kompleksin güneybatı girişi de bu atriumun güneybatısındaki kapıdan olmalıdır[239]. Atriumun kuzeyinde, zeminin altındaki sarnıcı halen ayakta olan ve çevresi muhtemelen revaklı ya da mekânlar olan bir avlu bulunur (**Kat.No. 26**). Kompleksin kuzeyindeki alan (**Kat.No. 21**), kilisenin hemen kuzeyindeki mekânlar grubunun doğrudan devamı görünümündedir ve küçük bir avlunun çevresindeki küçük mekânlardan oluşan bir iç alan olduğu tahmin edilebilir. Bu alandan doğudaki sokağa bir çıkış olması muhtemeldir, ancak kilise kompleksinin asıl girişi, batı taraftan kuzeydeki caddeye **20 Kat.No.**'lu yapının batısından açılan basamaklı iç sokaktır.

B Kilisesi kompleksinin kuzey bitişiğinde, liman caddesinin üstünde güney taraftaki yapı (**Kat.No. 20**), yan yana tek ta da iki odalı bağımsız bölümelrden oluşan bir dükkânlar dizisidir. Yaklaşık 36.08 x 10.32 m ölçülerinde bir alan kaplamaktadır. Tüm duvarları ve detayları, özellikle bataklık kotuna çok yakın derecede yıkılmış olan kuzey tarafta iyi izlenememekle birlikte, güney taraf ikinci kat seviyesine yakın derecede iyi korunmuştur ve genel itibarıyla plan anlaşılabilmektedir. Bu yapının bölümleri, kuzeyde caddeye açılan ve içten iki katlı mekânlardır. Yapının ikinci katı güneyde B Kilisesi kompleksinin kuzey bölümlerine yakın kottadır ancak arada geçiş olmadığı anlaşılmaktadır, zira bu mekânların korunmuş olan duvarları vardır ve güneydeki yapı gruplarında da kuzey taraflarında ayrı duvar gözlenenler vardır.

Yerleşimin bu bölümünde caddenin karşısında liman kıyısında F Kilisesi olarak tanımlanan yapı bulunur (**Kat.No. 19**). Doğusundaki apsis, bu küçük yapının kilise olarak tanımlanmasına dayanak olmuştur[240]. Apsisli mekân / naos içten yaklaşık 9.51 x 7.37 m. ölçülerinde, B Kilisesi'nin ek mekânları büyüklüğündedir. Liman caddesinin üzerinde kuzey taraftadır. Yerleşimin bu bölümü bataklık kotuna çok yakın seviyede kötü korunduğundan net

[239] Akyürek 2014, 55.
[240] Tekinalp 2000, 174-175; Çevik – Bulut 2010, 48.

veri almak mümkün değildir. Bu olası naos mekânının kuzey ve batı taraflarında da yapı ile ilgili olması muhtemel alanlar vardır.

F Kilisesi'nin batı tarafında, caddenin kuzey tarafında başka yapı kalıntıları da vardır (**Kat.No. 23**). Bu kesim tamamen bataklık kotunun altındaki duvar izlerinden ibaret olduğundan niteliğine dair bir tahminde bulunmak mümkün değildir. Burada sadece güneydeki caddeye açılan tek odalı bir bağımsız bölüm belirlenebilmiştir (**Kat.No. 24**). Bu odanın kuzey ve doğu taraflarında yapı grubunun devam ettiği anlaşılmaktadır ancak buralar tamamen yıkılmıştır. Muhtemelen yerleşimin genel karakterine uygun, tek odalı başka bağımsız bölümlerden oluşan dükkân dizileri olabilir.

Caddenin güney tarafı nispeten daha iyi korunduğundan buradaki durum daha net anlaşılabilmektedir. B Kilisesi'nin aşağı tarafındaki (kuzey) **20 Kat.No.**'lu yapı grubu gibi, aynı dizi üzerinde caddenin güney tarafında tek ve iki odalı bağımsız bölümlerden oluşan dükkân grupları devam etmektedir. **20 Kat.No.**'lu yapıdan hemen batıda, güneye B Kilisesi'ne çıkan sokak başlangıcının karşısında bir dükkân grubu daha vardır (**Kat.No. 25**). Yaklaşık 24.40 x 12.28 m. ölçülerindeki birim kuzeydeki caddeye açılan yan yana üçü tek ve sonuncusu iki odalı bağımsız bölümlerden oluştuğu değerlendirilen bir dükkânlar dizisidir. Bu yapı ile batıya doğru bitişik nizamda benzer karakterde kuzeye açılan tek odalı dükkânların devam ettiği kestirilebilmektedir (**Kat.No. 30**), ancak bu kesim çok düşük korunmuşluk derecesindedir.

Bu dizinin sonunda **30 Kat.No.**'lu alanın batısında, güneye Agora'nın (**Kat.No. 44**) önüne çıkan uzun bir sokak başlar. Bu kavşak noktasının olduğu kesimde liman caddesi oldukça daralmıştır. Anlaşılabildiği kadarıyla burada cadde, **29 Kat.No.**'lu yapı tarafından işgal edilip daraltılmıştır. Bu yapı dıştan yaklaşık olarak 24.47 x 6.00 m. ölçülerinde, yine tek ve iki odalı bağımsız bölümlerden oluşan bir dükkânlar dizisidir. **30 Kat.No.**'lu alanın karşısına yapılmıştır ve birimler güneydeki daralmış caddeye açılmaktadır. Batı tarafta ana güzergâhın kesintisiz devam etmesine izin vermek adına bu yapının batı tarafı üçgen bir şekilde kesilerek sokak geçişi bırakılmıştır. Bu yapının duvarında devşirme olarak kullanılmış olan litürjik mimari parçanın varlığı, yapının Andriake'nin en geç evresine (muhtemelen 7. yy) ait olması gerektiğini göstermektedir.

29 Kat.No.'lu yapının kuzey tarafında, liman kıyısına yakın tarafta işçilik karakteri buradaki geç dönem yapılarından farklı bir yapı kalıntısı vardır (**Kat.No. 28**). Bu kalıntı sadece bataklık kotunda bir sıra bloğu gözlenen tamamen yıkılıp dağılmış bir yapı kalıntısından ibarettir. Burada sadece Andriake'nin farklı yerlerinde küçük taşlardan örülen

geç dönem duvarlarının arasında yer yer gözlenen nitelikli blok taş işçiliğe dair bir iz alınabilmektedir.

Yukarıda bahsi geçen **30 Kat.No.**'lu alan ile ilgili olarak önemli bir husus da, Nero dönemine ait gümrük yasası yazıtının bu alandan ele geçmiş olmasıdır[241]. Yazıt taşıyıcısını in-situ buluntu durumuyla incelemek mümkün olmadığından ancak buluntu yerinin çevresine ilişkin yorum yapmak mümkün olmaktadır. Görülebildiği kadarıyla bu bölgede yer yer o yazıta benzer nitelikte blok taş işçiliğine dair izler vardır, ancak o dönemden sonra bu bölüm sürekli kullanılıp değiştiğinden örneğin bir gümrük yapısı ya da benzeri Erken Roma dönemine tarihlenebilecek bir yapı tanımlamak mümkün değildir. İzleri tamamen yok olmuştur.

29, 30 ve 37 Kat.No.'lu yapıların arasındaki kavşak yerinden güneye Agora'nın önüne çıkan sokağın önemli bir trafik alanı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sokak yaklaşık 3.15 ila 3.80 m. genişliğinde genişçe bir sokaktır. Liman caddesinden Agora'nın önüne yaklaşık 35 m. uzunluğundadır. Bu uzunluk boyunca yaklaşık +7.50 m. kot yükselmektedir. Bu sokak, doğudaki B Kilisesi kompleksi ve batı taraftaki bir sonraki sokak ile, Agora'nın kuzeyi ile liman caddesi arasındaki alan iki adaya bölünür.

Sokağın doğu tarafında, arka (doğu) duvarları B Kilisesi kompleksine bitişik olan ve girişleri batıya bu sokağa açılan yapılar dizilidir. Bu kesim oldukça yıkılmış durumda olmasına rağmen dolgu seviyesi yüksek olduğundan yapıların niteliği ve planları nispeten anlaşılabilir durumdadır.

En kuzeyde liman caddesinin güney tarafındaki **30 Kat.No.**'lu alanın arkasında (güney) üst kotta batıya açılan tek bir büyük mekânı tanımlanabilen **31 Kat.No.**'lu yapı bulunur. İç ölçüleri 12.72 x 8.25 m. olan büyük bir mekândır. Bu alanın içinde bölümler olması beklenir ancak buna dair iz bulunamamıştır.

Sokaktan yukarıda biraz daha üst kotta yine batıya sokağa açıldığı kestirilebilen **32 Kat.No.**'lu yapı vardır. Bu yapı göründüğü kadarıyla dar ve uzun tek mekândır. İç ölçüleri yaklaşık 12.40 x 5.06 m. olan düzgünce bir dikdörtgen formundadır. İç bölümlendirmeye ilişkin veri gözlenmemiştir.

Sokağın doğu tarafındaki yapılar bu şekilde hafifçe yükselir şekilde sokak boyunca dizilidir. Agora'nın önündeki sokağın bir alt kotundaki yapı (**Kat.No. 33**) yaklaşık olarak 15.42 x 8.93 m. ölçülerinde çok odalı bir yapıdır. Birinci kat seviyesinde tamamen yıkılmış olmakla birlikte iç bölümlendirmeler anlaşılabilmektedir. Yapının doğu tarafında bir oda ve daha küçük iç odalar olmakla birlikte, batı tarafının sokağa açılan bir iç bahçe olması

[241] Takmer 2006, 9-10; Çevik – Bulut 2010, 27.

muhtemeldir. Dolgunun çokluğundan dolayı iki katlı olduğu tahmin edilebilmektedir. Bu iki katlılık, bu bölgedeki diğer yapılar için de geçerli olmalıdır.

Sokağın karşı (batı) tarafında da benzer bir düzen vardır. En kuzey tarafta liman caddesinin kenarında güney tarafta caddeye açılan bir dükkânlar dizisi vardır (**Kat.No. 36**). Yapı yaklaşık olarak 25.68 x 9.21 m. ölçülerinde bir alan kaplar. Büyük oranda yıkılmış ve moloz ile bitki örtüsü altında kalmıştır ancak kuzeye açılan tek ve iki odalı bağımsız bölümlerden oluşan bir dükkânlar dizisi olduğu anlaşılabilmektedir.

Caddenin karşısında (kuzey) liman kıyısına yakın kesimde tamamen yıkılıp bataklık kotunun altında kalmış bir yapı kalıntısı bulunur (**Kat.No. 35**). Yaklaşık 29.25 x 11.30 m. ölçülerinde bir alandadır. Bu yapının güney tarafta bölünmemiş bir koridor ve kuzey tarafta buraya açılan bağımsız dükkânlar dizisinden oluşan, hemen batıdaki **45 Kat.No.**'lu yapıya benzer çarşı benzeri bir yapı olduğu değerlendirilebilir. Yapıda yer yer izi bulunan nitelikli blok taş işçiliği de o yapılara benzemektedir.

İlginç bir başka özellik de, kuzeydeki kapılardan birisinde profilli ve yazıtlı bir onur kaidesi düzgün cephesi güneye dönük ve görünecek şekilde devşirme ya da in-situ üzerine eklenti olarak bulunmaktadır. Bu nadir izlerden dolayı çalışmada şimdiye kadar 'liman caddesi' tanımlaması ile kullanılan Güney Yerleşim'deki doğu-batı doğrultulu düzensiz güzergâhın orijinal evresinde, iki yanında nitelikli dükkânlar, belki bir stoa ve buradaki kaideye benzer anıtların olduğu gerçek bir ana cadde olduğuna dair destek bulunmaktadır.

Merkezi bir sokak veya iç koridorun kuzey ve güneyine sıralanmış ve buraya açılan, 0.98 ila yaklaşık 1.10 arası genişlikte oldukları değerlendirilen kapılar gözlenmektedir. Bu kapılar dizisinin kuzey taraftaki bölümünün kuzeye doğru

36 Kat.No.'lu dükkânlar dizisinin arka (güney) tarafında üst kotta, bir üst kottaki teraslanmış alan ile alt kottaki bu yapı arasındaki alana sıkışmış bir yapı vardır (**Kat.No. 39**). Bu bölgede belirgin şekilde nitelikli blok taş işçiliğe sahip bir karakter gözlenir. Yapılar tamamen yıkılmıştır ancak taşlar büyük ve düzgün olduğundan yüksek miktartaki kendi iç dolguları altındadırlar. Çoğunlukla birinci kat seviyesine kadar ayakta ancak gömülü oldukları anlaşılabilmektedir. Bu yapının üç odası izlenebilmiştir ve doğudaki sokağa komşu bir ön alana açıldığı kestirilebilmektedir. Batı tarafında ise kuzeydeki alt kot yapının (**Kat.No. 36**) arka tarafında, belki ikinci katta olması muhtemel pencerelerin açıldığı bir çeşit iç avlu vardır.

Doğudaki sokağın liman caddesi ile yaptığı köşede batı tarafta tek odalı bir yapı gözlenir (**Kat.No. 37**). Oldukça yıkılmış ve bitki örtüsü altında olduğundan niteliği anlaşılamamaktadır ancak doğuya bu sokağa açıldığı bellidir. Bu yapının güney tarafında üst

kotta sokağın kenarında ise, içerideki (batı) **39 Kat.No.**'lu yapının açıldığı ön alan bulunur. Bu alanın ve **39 Kat.No.**'lu yapının güney tarafında boylu boyunca bir teras duvarı ile üst kottaki alan ayrılmıştır.

Sokağın batı tarafında teras ile alt kottan ayrıldığı değerlendirilen alanda batıya giden bir ara sokak olduğu tahmin edilebilmektedir. Bu sokağın güneyinde, doğusundaki ana sokağa da komşu bir yapı bulunur (**Kat.No. 41**). Yaklaşık olarak 12.63 x 10.19 m. ölçülerindeki yapının üç mekânı gözlenebilmektedir. Kuzeydoğusundaki küçük, tonoz örtülü oda üst örtü seviyesine kadar ayaktadır. Bunun güneyindeki mekânda zeminin altında sağlam bir sarnıç bulunur ve doğudaki büyük mekânın ise bir iç avlu olabileceği değerlendirilmektedir. Bu mekândan kuzeye doğru yukarıda bahsedilen teraslı alandaki ara sokağa açılan giriş vardır.

Bu yapılardan sonra sokak güneyde Agora'nın (**Kat.No. 44**) önüne (kuzey) açılır. Bu kesimde Agora'nın kuzey cephesi boyunca doğu-batı doğrultulu uzanan 65 m. kadar bir uzunluğu sahip bir sokak daha vardır.

İki sokağın kesiştiği yerde doğu tarafta **34 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Yapının batı tarafında kuzeyde liman kıyısından gelen sokağa (batıya) açılan tek odalı bir bölüm vardır. Doğu tarafta ise güneye, Agora'nın önündeki sokağa açılan, içten iki odası olan bir bölüm bulunur. Yapının güneybatı köşesinde ise bir köşesinde küçük bir oda olan ve önünde muhtemelen sundurmalı bir alan olması gereken bir boşluk olan bağımsız bir bölüm daha vardır. İki sokağın köşesindeki bu yapının, birbirinden farklı büyüklük ve biçimde üç ayrı bağımsız bölümü olan bir dükkânlar grubu olduğu değerlendirilebilir.

Kavşak yerinin karşısındaki (batı) köşede ise yaklaşık olarak 17.10 x 10.11 m. ölçülerinde büyükçe bir yapı vardır (**Kat.No. 43**). Yapının doğu tarafındaki güneye açılan giriş odasının arka tarafından batıya doğru büyük bir depo odası olduğu değerlendirilen arka odaya geçen bir koridor bulunur. Güney tarafta sokağa açılan küçük bir bağımsız bölüm vardır. Bu küçük bölümden hareketle, bu sokağın üzerindeki yapı dizisinin güney tarafında güneydeki sokağı kısmen işgal eden küçük dükkânların olduğuna dair kestirimde bulunmak mümkündür.

Batıya doğru sokağın ilerisinde bir kavşak daha vardır. **42, 44** (Agora) ve **48 Kat.No.**'lu yapıların köşesindeki bu kavşaktan aşağıya limana (kuzeye) doğru bir sokak daha başlar. Adanın doğu tarafındaki diğer sokağa benzer şekilde yaklaşık 38 m. uzunluğu sahiptir ve başı ile sonu arasında yaklaşık 7.10 m. kot farkı vardır. Agoranın kuzeyi boyunca uzanan sokak bu kavşaktan batıya doğru devam eder ve 15 m. kadar ileride Horrea'nın önündeki alana (**Kat.No. 47**) açılır gibi görünen bir kapıda son bulur. Bu sokak boyunca Agora'nın kuzey duvarının dibinde bir kanalizasyon kanalı vardır. Bu kanal, Agora'nın mureks işlikleri

evresinde yapılmıştır ancak daha erken bir kanalizasyon düzenini takip etmiş olması da muhtemeldir. Kanalın doğudan ve batıdan gelen kısımları kavşak noktasında birleşir ve kuzeye limana doğru giden dokağın doğu kenarı boyunca aşağı doğru (kuzey) devam eder. Kanalın üstü sokağın altından kuzeye geçtiği yerde blok taşlarla zemin seviyesinde örtülmüştür.

Kavşakta doğu köşede **42 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Bu yapının ana mekânı batıdaki sokağa açılan içten yaklaşık 7.45 x 8.41-10.42 m. ölçülerinde tek odalı bir birimdir. Giriş kapısı bir saçak ya da kemer düzenlemesiyle zenginleştirilmiştir. Büyük mekânın güneyinde üst kotta ise, **43 Kat.No.**'lu yapının güney kenarındakine benzer küçük ve dar bir bağımsız bölüm daha vardır.

Kavşaktan aşağı (kuzeye) ilerlendiğinde **42 Kat.No.**'lu yapının alt kotunda az korunmuş bir alan bulunur (**Kat.No. 40**). Bu alanda da batıdaki sokağa açıldığı tahmin edilen mekânlara dair izler vardır ancak bu alan tamamen yıkılmıştır ve dolgu da çok azdır. Sokağın doğu tarafında bu alanın aşağısında ve liman caddesinin kenarındaki yapının arkasında **38 Kat.No.**'lu mekân bulunur. Bu kesim de az korunmuştur ve bitki örtüsü altındadır. Gözlenebildiği kadarıyla iç ölçüleri 9.43 x 10.92 m. olan, batıya sokağa açılan tek ve büyük bir bölümden ibarettir. İç bölümlendirmesine ilişkin veri elde edilememiştir. Batı tarafında belki ikinci katta bir yapıyı taşıyan büyük bir paye / çıkıntı bulunur.

Sokağın karşısında batı tarafındaki alan (**Kat.No. 48**), kuzeyden güneye doğru sokak boyunca yükselen, kot farklarıyla yan yana doğudaki sokağa açılan ve çoğu iki odalı olduğu tahmin edilen bağımsız bölümlerden oluşan bir dükkânlar dizisidir. Oldukça düşük derecede korunmuş bir alandır ve niteliği ancak burada 2017 sezonunda yapılan kazılarla anlaşılabilmiştir. Dizinin en kuzeyinde liman caddesinin kenarındaki bölümler kuzeydeki caddeye açılan iki odalı dükkânlardır. Bunlardan batıdakinin arka duvarını oluşturan ve arkadaki (güney) bölümü kendi döneminde terasladığı anlaşılan duvar, tam isodomik ve bosajlı blok taş işçiliğe sahip olması bakımından Andriake'deki nadir örneklerdendir.

Andriake Güney Yerleşim'de Roma İmparatorluk Limanı tanımlamasını sağlayan en önemli iki yapı, Horrea Hadriani (**Kat.No. 50**) ve Agora (**Kat.No. 44**) yerleşimin ticari merkezini oluşturduğu değerlendirilen orta kesimindedir. Yapılar yaklaşık olarak +8 m. kotunda, arkalarını (güney) yamaca vermiş bir şekilde yan yana, yukarıdan limana bakar bir şekilde bu bölümdedirler.

Horrea Hadriani (İmp. Hadrian'ın Depoları) yapısı dıştan 64.24 x 38.65 m. ölçülerindedir. Toplam 2081 m2 kapalı alana sahip büyük bir depo yapısıdır. İç hacim, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu yan yana 8 adet bağımsız depolama bölümüne ayrılmıştır.

Bölümler ayrı ayrı kapılarla kuzeye açılırlar. Ara duvarlar üzerinde kuzeye yakın yerde birbirleri arasında içten geçiş vardır. Kuzey cephede kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde küçük kare ofisler bulunur. Ön (kuzey) kısmında farklı evrelerde revak sistemleri bulunduğuna dair izler vardır. Cephe boyunca büyük harflerle kazınmış ithaf yazıtı ve ortasındaki imparator ile karısının portrelerinin tipleri ile İmparator Hadrianus'un III. Consulluk dönemine (M.S. 119-138) tarihlendirilir. Cephede ayrıca M.S. 388-392 yılları arasına tarihlenen ve ölçü kontrol birimlerine ilişkin düzenlemeler içeren bir kararname bulunur. Yine başka bir blok üzerinde muhtemelen resmi bir görevli olan Herakleon adlı kişi tarafından gördüğü rüya üzerine yaptırılan adak kabartması ve yazıtı bulunur. Yapının arka (güney) tarafında ortasındaki kırma çatının suyunu toplayıp doğudaki Agora'nın ortasındaki sarnıca taşıyan sıvalı bir kanal bulunur. Yapının ön (kuzey) ve yan cepheleri nitelikli blok taş işçiliğine sahip, isodomik benzeri bir örgü ile yapılmıştır. Blokların ortaları hafif bosajlı, kenarları ince murç ile işlenmiş çerçevelidir. Daha az gösterişli olan arka ve iç duvarlar ise kaba murçla düzeltilmiş poligonal duvar sistemine sahiptir. Bu işçilik Agora yapısı ile benzerdir.

Horrea'nın doğu bitişiğinde, Agora ile arasında kalan alanda (**Kat.No. 49**), geç dönemde iki katlı ahşap bir yapı yapıldığına dair Horrea'nın duvarında hatıl oturtma yuvaları vardır. Bu alanda ayrıca doğuda Agora'nın duvarına bitişik üç odalı, kuzeydeki sokağa açılan bir birim ile zeminin altında halen sağlam kalmış olan bir sarnıç bulunur.

49 Kat.No.'lu alanın doğusunda, Horrea'dan kuzeyde yaklaşık 16.25 m., güneyde 10.10 m. mesafede, Agora / Plakoma yapısı bulunur (**Kat.No. 44**). Kuzeye bakan cepheleri Horrea ile hemen hemen koşuttur. Yapı yaklaşık 56 x 60 m. ölçülerinde merkezi bir meydanı dört tarafından çevreleyen dükkânlardan oluşur. Meydanın ortasında üzeri büyük plaka taşlarıyla kaplı yükseltilmiş bir alan haline getirilmiş olan yaklaşık 23.6 x 12.1 m. ölçülerinde ve 6.3 m. derinlikte büyük bir sarnıç bulunur. Meydanın çevresinde ilk evrede dört yönde toplam yaklaşık 33 adet bağımsız bölüm olduğu değerlendirilebilir. Bunlar genelde birbirine benzer büyüklüklerde, 4.10 ila 4.40 m. genişlikte, 5.90 ila 6.20 m. derinlikte tek odalı dükkânlardır. Köşeye gelenler daha büyüktür ve giriş sağlamak için birer ön odaya sahiptir. Agora'nın girişi kuzey cephede, muhtemelen dönemin sokak düzenlemelerine uyum sağlamak için ortanın biraz doğu tarafına çekilmiş büyük bir kapıdan sağlanır. İlk evresinde iki katlı olduğu anlaşılan yapı sonraki evrelerinde tek kata düşürülmüş ve güney tarafı sökülerek boş meydan haline getirilmiştir. 5. yy'da ise kuzeydeki mekânlarda düzen değiştirilerek bazıları birleştirilmiş ve içlerine mureks boya işlikleri yapılmıştır. Bu boya işliklerinin atıkları ise güney tarafta boş meydan haline getirilen alana atılmıştır. Agora'nın cephelerinde,

Horrea'dakine benzer nitelikli blok taş işçiliği ile isodomik benzeri, ortası bosajlı, çevresi ince murçtan çerçeveli bir duvar örgüsü vardır.

Agora'nın doğu tarafında, kuzeydeki B Kilisesi'nin (**Kat.No. 22**) güneyinde, üzerinde yapı olmayan geniş, boş bir alan vardır. Bu alanın, ticari faaliyetin karasal bağlantıları için taşıyıcı hayvanların tutulduğu bir alan olduğu tahmin edilmektedir. Burası yerleşime gelen ve asıl trafiğin aktığı yol güzergâhı üzerinde olmayan, Agora'nın ve limana bakan diğer yapıların arkasında kalmış bir alandır. Ancak yoğun bir sivil insan trafiğinin yaşandığı liman kıyısı ve arka sokaklarından ayrışmış bir hayvan bağlama alanının olması ve limana gelen tüccarların hayvanlarının arka tarafta boş araziye yakın bir alana yönlendirilmesi beklenmeyen bir durum olmamalıdır.

Horre'nın tam kuzeyinde, limanın kıyısında kazı ekibi tarafından Germanicus Meydanı olarak adlandırılmış olan bir alan bulunur (**Kat.No. 51**). Meydan yaklaşık 17.50 x 13.10 m. ölçülerinde bir alandır. Güney kenarında anakayadan kabaca basamaklı bir şekilde oyulmuş alan üzerine düzgün kesme taşlardan podyumlarda yan yana iki onurlandırma anıtı yapılmıştır.

Doğudaki anıt (**Kat.No. 53**) gövdesi 3.60 x 3.50 m. ölçülerinde ve 5.30 m. yükseklike büyük kare bir kaidedir. En üstte bir grup ya da sahne düzeninde bronz heykeller bulunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Anıtın üzerindeki yazıt geç döneme ait olup orijinal evresinde kimlere adandığı belirsizdir. İlk evresinin Tiberius döneminde ya da daha önce yapıldığı belirlenmiştir.

Batıdaki anıt (**Kat.No. 52**) gövdesi 7.40 x 0.85 m. ölçülerinde, 3.85 m. yükseklikte uzunlamasına bir biçimi vardır. En üstte yan yana limana bakar biçimde dizilmiş tek heykellere ait kaideler bulunur. Yazıtlarda Myralılar'ın demosu Augustus, Tiberius, Germanicus, Agrippina, Agrippa, Drusus, Julia Augusta ve Gaius Caesar'ı onurlandırmaktadır. Yunanca asıl onur yazıtları haricinde gövde üzerinde sonradan büyük harflerle latince yazıt da eklenmiştir. Yazıtlardan hareketle anıtın Tiberius döneminde yapıldığı anlaşılmıştır.

Güney Yerleşim'in liman caddesi, doğudan gelerek anıtların önündeki alana çıkar, ve buradan da batıya doğru kesintisiz devam eder. Bu düzenin yüzyıllar içinde yapılıp yıkılan yapılardan etkilenmiş olsa da genel olarak bozulmadan sürmüş gibidir. Germanicus Meydanı da bu düzen içinde kuzeydeki limana bakan bir nevi merkezi karşılama alanı gibidir. Bu alanın önünde kuzeyde düzgün bir liman duvarı ya da iskele teşkilatları beklenmelidir ancak düşen arazi seviyesi sebebiyle bunlara dair hiçbir iz kalmamıştır.

Meydanın doğu tarafında birbiriyle koşut bir şekilde yapılmış oldukları izlenimini uyandıran iki yapı bulunur. Caddenin kuzey tarafındaki yapı (**Kat.No. 45**), kuzeye açılan, 3 sırada 3'er adet paye ile taşınan arşitravlarla bunların aralarında 4 geçit ile tetrapylon benzeri anıtsal bir giriş düzenlemesidir. Doğu ve batı taraflardaki odalar ile bir nevi yarı açık çarşı yapısı olduğu tahmin edilmektedir. Bu yapıda ve güneyindeki **46 Kat.No.**'lu yapıda benzer nitelikli blok taş işçiliği ile yapılmış, Horrea ve Agora ile benzer isodomik duvar örgüsü vardır.

Caddenin güney tarafındaki yapı ise (**Kat.No. 46**), dıştan yaklaşık 23.73 x 14.83 m. ölçülerinde, ön (kuzey) tarafında caddeye açılan tek odalı bağımsız bölümlerden oluşan bir dükkân dizisi olan, arka (güney) tarafında üst kotta da depo bölümlerinin olduğu bir yapıdır. Bu yapının önde ve arkada iki katlı olduğu, ikinci katın zemininin güneyde üst kottaki **47 Kat.No.**'lu alana yakın düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Yapının içinden doğu ve batıdan üst kata çıkan merdivenler vardır. Yapının dış cepheleri düsgün blok taştan örülmüş olduğu halde iç duvarlar az işli küçük taşlarla örülmüştür.

Meydanın güneydoğu köşesinde, anıtların doğusundan, **46 Kat.No.**'lu yapının arkasındaki depo birimlerine ulaşan basamaklı bir sokak başlangıcı bulunur. Bu sokak meydandan hemen 6 m. kadar güneyde bir kapı ile yapının içine girer ve içeride benzer basamaklı bir iç koridor olarak güneye yukarı çıkmaya devam eder. Bu kısa sokağın batı tarafından kısa bir çıkmazla ulaşılan, anıtların arkasındaki alanda üst kotta, iki odalı bir geç dönem yapısı bulunur (**Kat.No. 54**).

Liman caddesi Germanicus Meydanı'nın batı tarafında da doğudan geldiğine benzer şekilde devam etmektedir. Anıtların hemen batısında, güenyde üst kotta iki bağımsız bölümden oluşan bir yapı bulunur (**Kat.No. 55**). Bu yapının ön kısmında kuzeydeki meydandan erişim sağlayan kayadan oyulu merdivenli bir alan olduğu tahmin edilebilir.

Meydanın hemen ardından caddenin güney tarafında arka tarafları anakayadan oyulu tek odalı bağımsız bölümlerden oluşan bir dükkânlar dizisi bulunur (**Kat.No. 59**). Bu dükkânların iki katlı olduğuna dair anakaya duvarda oyulu ahşap hatıl yuvaları mevcuttur.

Caddenin güney kenarındaki dükkânlar dizisinin arka (güney) tarafında üst kotta, alttaki yapıların ikinci katının arka duvarları tarafından arkada bırakılan bir arka sokak bulunur. Bu sokak kuzeydeki caddeye paralel uzanmaktadır ve birisi **59 Kat.No.**'lu alanın doğu tarafında Germanicus Meydanı'na yakın yerden, diğeri de batı tarafında olmak üzere iki kuzey-güney yönlü ara geçit ile erişim sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu arka sokağın üzerinde güney tarafta, liman caddesinin kenarındakilere benzer şekilde tek odalı ve kuzeye açıldığı değerlendirilen bağımsız bölümler vardır (**Kat.No. 60**). Nispeten düşük bir derecede

korunduğundan niteliğe ilişkin değerlendirmede bulunmak mümkün değildir ancak genel plan kestirilebilmektedir.

60 Kat.No.'lu yapı dizisinin güney tarafında düzen daha farklıdır. Burada üst kottaki yapılara erişim güney taraftan Horrea'nın (**Kat.No. 50**) önünden sağlanmaktadır. **61 Kat.No.**'lu alanda, güneyde üst kotta Horrea'nın önündeki alana açılan mekânları olan bir işlik bulunur. Bu yapının özellikle güney tarafı ve dip kısmı anakayadan oyulmuştur ve zeminin kuzeye doğru doldurularak kullanıldığı değerlendirilebilir. Batıdaki diğer bölüm de güneye açılan bağımsız olduğu tahmin edilen bir birimdir. Bu yapılar oldukça düşük seviyede korunduğundan planlama tam anlaşılamamaktadır.

Horrea'nın hemen kuzeyinde **61 Kat.No.**'lu alanın doğusunda aynı kotta **56 Kat.No.**'lu işlik yapısı bulunur. Dıştan yaklaşık olarak 19.78 x 10.33 m. ölçülerindeki yapıda yan yana üç adet mekânın kuzeyde bir koridora açılmakta olduğu ve buradan da doğuya doğru ana giriş olduğu anlaşılmaktadır. Erken evresinde ise muhtemelen tek büyük mekânlı, güney tarafı kayadan oyulu bir şarap işliği olmalıdır. Bu ve çevresindeki diğer yapıların Horrea'nın önündeki alanı sonradan kapatan Geç Roma ve Bizans Dönemi yapıları olduğu değerlendirilmektedir.

Horrea'nın kuzeybatı köşesinde, binaya sadece 6 m. kadar mesafede Sinagog yapısı bulunur (**Kat.No. 65**). Yapı 13.80 x 16.20 m. ölçülerinde bir alandadır. Naos güneye, Kudüs'e dönüktür ve içinde kutsal metnin koyulduğu bir niş olan bir apsisle sonlanır. Kuzeybatı tarafından girişi vardır ve bu kesimde üst kata çıkan merdivenler bulunur. Güneybatı tarafta ek mekânlar bulunur. Naos içinde, apsisin içindeki bema'yı naos'tan ayırdığı anlaşılan üzerlerinde Yahudi dini motifleri ile yunanca yazıtlar bulunan mermer parapet levha ve payeler bulunmuştur. Bu ayırma sistemine ait küçük sütunlar ve küçük arşitrav parçaları da burada zengin bir düzenlemenin varlığını göstermektedir. İçindeki buluntular ile yapının ilk evresi 5. yy'a tarihlenmiştir.

Sinagog'un aşağısında (kuzey) ise alt kottaki **60 Kat.No.**'lu yapı dizisinin devamı niteliğinde olduğu değerlendirilen bir yapı vardır (**Kat.No. 64**). Yaklaşık 15.27 x 8.44 m. ölçülerinde, yan yana kuzeye açılan üç mekândan oluştuğu anlaşılmaktadır. Yoğun moloz ve bitki örtüsü altında kaldığından niteliği tam anlaşılamamaktadır.

Horrea'nın kuzeyinde son olarak günümüzde dümdüz bir arazi halinde kalmış olan **47 Kat.No.**'lu alan vardır. Bu bölümde de örneğin **56** ya da **61 Kat.No.**'lu alanlara benzer yapı kalıntıları olması beklenebilir ancak zeminde ve özellikle doğuda yüksekçe korunmuş olan duvarın üzerinde hiç iz yoktur. Yalnız kuzeybatı köşede batıya doğru kavisli küçük bir niş ya

da apsis olan niteliği belirsiz bir yapı kalıntısı vardır. Kuzeydeki **46 Kat.No.**'lu yapının ikinci katından bu alana bir geçiş olması beklenebilir.

Limanın kıyısında, Germanicus Meydanı'nın (**Kat.No. 51**) batı tarafında kalan kesimler oldukça düşük derecede korunmuştur. Genel olarak doğudan batıya doğru ilerleyen cadde güzergâhının devam ettiği anlaşılabilmektedir. Özellikle caddenin güney tarafındaki yapı dizilerinin çoğu net izlenebilmektedir. Ancak caddenin kuzey tarafı büyük oranda bataklık kotuna yakın seviyeye kadar yıkılmış ve gömülmüş moloz yığınları ve duvar izlerinden ibarettir.

Meydanın hemen batısındaki **57 Kat.No.**'lu alan ile ilgili olarak gözlenen izlerden, yerleşimin genel karakterine uygun olarak tek odalı bağımsız bölümler önerilmiştir. Bu bölümlerden güneydoğuda liman caddesinin hemen kuzey tarafındaki ikisinin, güneydeki caddeye değil, kuzeye açıldığı değerlendirilmektedir. Yine batı taraftaki tek mekân kalıntısının da girişinin doğu tarafta sokak olduğu tahmin edilen alana açıldığı anlaşılmaktadır. Bu iki kalıntının kuzey tarafında, bataklığın içinde de bir takım kalıntıların olduğu anlaşılmaktadır. Belki de bu bölgede limanın merkezi bölümüne yakınlık sebebiyle liman kıyısında da ara sokaklar veya meydanlar bulunmakta ve bunların da çevresinde kendi trafikleri bulunmaktaydı. Korunmuşluk derecesi çok düşük olduğundan bu yorumlar büyük oranda spekülatiftir.

Batı tarafa doğru diğer iki alan **58** ve **62 Kat.No.**'lu alanlar da **57** ile benzerdir. Bu kesimde de liman caddesinden kuzeye gittiği tahmin edilen sokak benzeri aralıklar bulunur ve alanların güney tarafındaki bağımsız mekânlar güney bitişiklerindeki caddeye değil, kuzey taraflarına açılırlar. Bunların önünde liman kıyısından önce niteliği belirsiz başka yapıların bulunduğuna dair kalıntılar da bataklığın içinde gözlenebilmektedir.

Cadde güzergâhının güney tarafında ise caddeye bakan tek ya da iki odalı dükkânlar dizisi şeklindeki yapılaşma genel itibarıyla bozulmadan devam etmektedir. **63 Kat.No.**'lu yapı da bu formata uygun olarak birer ön ve birer daha küçük arka odaya sahip, yan yana 3 bağımsız bölümden oluşan bir plana sahiptir. Dıştan yaklaşık 11.97 x 14.65 m. ölçülerindedir. Bu yapı ikinci katı da dâhil olmak üzere özellikle güney tarafında ayaktadır ve içindeki ahşap hatıllı ikinci kat zemini düzenlemesi izleri net görülmektedir. Kuzeye bakan bağımsız dükkânların ikinci katlarında da bağımsız olduğu anlaşılmaktadır. Bu veri, Andriake'nin geri kalanında da benzer planlara sahip diğer yapıların anlaşılması bakımından önemlidir. Bu yapı, etrafındaki diğer yapılarla bitişik nizamda değildir ve hem doğu hem batı tarafından dar geçitlerin caddeden güneye üst kota çıktığı anlaşılmaktadır.

Liman caddesi üzerinde batıdaki bir sonraki yapı **66 Kat.No.**'lu yapıdır. Sokak burada 6 m. kadar güneye kayar ve batıya doğru devam eder. Yapı dıştan yaklaşık 15.49 m. eninde ve yaklaşık 21.55 m. uzunluğunda düzgün dikdörtgen bir formdadır. Farklı evreler olmakla birlikte, orijinal planda kuzeye açılan nitelikli isodomik blok taş işçilikli cepheleri olan yan yana üç bağımsız bölümden oluşan bir dükkân dizisidir. Bu bölümlerin ön (kuzey) alanlarının orijinal evrede düzgün bir stylobat üzerinde bir revak örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Bu revaklı alan sonraki evrelerde kapatılıp mekân haline getirilmiş, bir evrede de öndeki liman caddesi bir miktar işgal edilerek kuzeye doğru bir duvar örüldüğü anlaşılmaktadır. Yapının arka tarafında ikinci kat seviyesinde pencereler bulunur. Bu yapı da bu bölgedeki diğer yapılar gibi bitişik nizamda değildir ve kendi bağımsız duvarları vardır. Doğu tarafında kuzeyde caddeden gelen bir sokak çıkar ancak batı tarafındaki aralık sokak olabilmek için çok dardır.

Batı tarafta cadde üzerinde aynı dizide **70 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Yapı dıştan yaklaşık 13.80 x 8.80 m. ölçülerindedir. Birinci katta ön mekânı kuzeye caddeye açılır ve arkasında iki iç oda daha bulunur. Bu ön cephede ana giriş kapısının iki sövesinin üzerinde birer sunak kabartması vardır. Üzerlerinde 5 satır kadar tahrip olmuş Roma Dönemi'ne ait tanrısal adak yazıtları vardır. Bu kapının doğusunda ikili bir pencere vardır. Kapının üzerinde, lentoyu eşik olarak kullanan ikinci kata ait bir kapı daha kuzeye açılmaktadır. Dış cephedeki hatıl yuvaları da dikkate alındığında bu kapının yapının ön tarafında bulunan ve caddeyi bir derece işgal ettiği tahmin edilen ahşap bir balkona açıldığı değerlendirilebilir. Güney tarafta ikinci katta üst kottaki arka çıkmaz sokağa açılan bir kapı bulunmaktadır. Bu çıkmaz sokağa ise yapının batı tarafında ana caddeden güneye doğru çıkan bir sokaktan ulaşılmaktadır.

Caddenin karşısındaki (kuzey) alanda da (**Kat.No. 68**) güneye caddeye yan yana bağımsız mekânların olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapılar tamamen bataklık seviyesinin altındadır ancak doğudakinin nitelikli blok taş işçilikli giriş kapısı ayaktadır. Bu kapının ilginç tarafı, seviyesinin caddenin güney tarafındaki yapı ile karşılaştırıldığında zemin kotunun caddenin kuzeyinde 1 m. kadar daha düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Cadde üzerinde güney tarafta sonraki yapı **69 Kat.No.**'lu yapıdır. Bu yapı dıştan yaklaşık 16.85 x 7.25 m. ölçülerinde, kuzeye açılan ve birinci katında iki odalı bir birimdir. Arka (güney) tarafta ikinci kat seviyesinde üst kottaki ara sokağa açılan bir arka girişi vardır. Bu belki de üst katında, birinci kattan ayrı olan bağımsız bölümün kendi müstakil giriş kapısı olabilir. Yapı, kuzey cephesinde dizideki batıya doğru devam eden yapılarla koşuttur ancak doğudaki yapılardan biraz ileride (kuzey) görünmektedir. **70** ve **66 Kat.No.**'lu yapıların ön

kısımlarındaki duvar eklentisi ve balkon uygulamaları düşünüldüğünde muhtemelen caddenin güney tarafındaki bu yapılar dizisinin ön cepheleri cadde üzerinde koşut olmalıydı.

69 Kat.No.'lu yapının batı tarafında, caddeden güneye yukarı çıkan ve güneydeki yapılara trafik sağlayan bir sokak bulunur. Bu sokak güneyde caddeden, **69 Kat.No.**'lu yapının arkasına ulaşana kadar +2.50 m. kadar kot yükselir. Sokak burada doğuya döner ve 69 Kat.No.'lu yapının arka (güney) girişine ulaşır, buradan da tekrar güneye çıkmayı sürdürür.

Sokağın tam ilk köşeyi döndüğü yerde kuzeyde liman caddesinden güneye geldiği güzergâh köşe yerinde **76 Kat.No.**'lu yapının kemerli giriş koridoru tarafından karşılanır. Bu yapı 23.20 x 10.26 m. ölçülerinde, batıya doğru dört iç odası olan bir yapıdır. Doğu tarafında sokaktaki kemerli giriş koridoru muhtemelen aynı zamanda üst kattaki bir balkonu taşıyan bir alt yapı olmalıdır.

Yerleşimin bu kesiminde, üst kottaki bu birkaç yapı, genel karakter bakımından kuzeyde cadde üzerinde ısralanmış olan dükkân dizilerinden daha farklı, değişik iç bölümlendirmeleri olan yapılardır.

Aynı sokağın batı tarafında bir üst kotta **77 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Bu yapı da yaklaşık 11.21 x 12.00 m. ölçülerinde olduğu anlaşılan çok odalı bir yapıdır. Kuzey tarafında, belki bir dönem sokak olmuş olan alanın yapının iç avlusu ya da kapalı mekânı olarak sonradan dâhil edildiği tahmin edilebilmektedir. Yapının ana bloğu kuzeydeki koridorun baş kısmına açılır ve buradan da doğudaki sokağa çıkılır. Yapının birinci katında dışarıdan ulaşımı engellemek amacıyla dar pencereler bulunurken üst örtüsüyle korunmuş olan tonozlu odasında üst seviyede daha büyük bir penceresi olduğu görülmektedir. Sağlam duvarlarıyla ikinci katı olması kesin gibidir.

Güneye çıkan sokağın karşı (doğu) tarafında ise muhtemelen birbirleriyle ilişki içinde olduğu anlaşılan iki yapı daha vardır. Bunlardan kuzeydeki (**Kat.No. 71**), iç ölçüleri 13.28 x 6.03 m. olan dikdörtgen biçimli büyükçe tek bir odadır. Kuzey duvar üzerinde, yüzeyden 1.60 m. kadar yükseklikte yan yana küçük pencereler bulunduğu anlaşılmaktadır. Pencereler zeminden oldukça yüksekte bulunduklarından dışarıya bakma amaçlı olma ihtimalleri yoktur. Havalandırma ya da ışık amaçlı olmalıdırlar. Bu pencerelerden hareketle bu yapı gündelik insani kullanım amaçlı olmaktan çok, güneyde, ortak duvarı olan **72 Kat.No.**'lu yapıya ait bir nevi depo ya da hayvan ağılı fonksiyonlu kullanılmış olabileceği tahmin edilebilir.

72 Kat.No.'lu yapı ise sokağın karşısındaki yapıya (**Kat.No. 76**) benzer şekilde bçlümlenmiş iç odaları olan dörtgen formlu, iki katlı bir yapıdır. Yaklaşık 12.07 x 12.09 m. ölçülerinde bir alanda yer alır. Kuzey tarafında batıya açılan kapısı olan giriş mekânı belki de dar bir avlu da olabilir. Bu alandan güneye doğru birinci katın arka odalarına geçilir. Yapının

doğu duvarı ve kuzey duvarı, kuzeydeki **71 Kat.No.**'lu yapıyla ortak görünmektedir ve bu iki yapının birbiriyle ilişki içinde olduğu değerlendirilebilir. Bu yapının bölümlerinden birisinin kapı sövesinde de kuzeyde liman caddesinin kenarındaki **70 Kat.No.**'lu yapıdakilere benzer bir sunak kabartması ve birkaç satır Yunanca tanrısal adak yazıtı bulunur.

Kuzeyden gelen sokak **77** ve **72 Kat.No.**'lu yapıların arasından güneyde boş alana açılır. Bu alanda güneyde yamaç tarafında **67 Kat.No.**'lu mezarlık alanı vardır. Burada doğu-batı doğrultulu bir patika güzergâh olduğu da değerlendirilebilir, zira batıya doğru **84 Kat.No.**'lu avlunun güney duvarı üzerinde güneye yamaca dönük bir giriş kapısı vardır. Güzergâhın doğu tarafta da Sinagog (**Kat.No. 65**) ile Horrea (**Kat.No. 50**) yapıları arasından Horrea'nın önündeki alana açıldığı değerlendirilebilir.

76 ve **77 Kat.No.**'lu yapıların batı tarafında kalan alan (**Kat.No. 80**), kuzeyde alt kotta **79** ve **74 Kat.No.**'lu yapılar ve doğu tarafta **76** ve **77 Kat.No.**'lu yapılarla sınırlandırılmış, batı ve güneyde çevre duvarı ile çevrelenmiş, yaklaşık olarak 38.90 x 19.50 m. ölçülerinde bir avludur. Çevresindeki yapılarla ilişkisi net değildir, hiç geçiş görülmemiştir. Güneydoğu tarafından **77 Kat.No.**'lu yapı ile bağlantılı bir bahçe olduğu tahmin edilmektedir.

Yukarıda bahsedilen güneye gelen sokağın başladığı yerden itibaren liman caddesi batıya doğru düzgün bir şekilde ilerlemeye devam eder. Bu bölümde her iki tarafta (kuzey ve güney) caddeye açılan bölümleri olan yapılar bulunur.

Tam kavşak yerinde güney tarafta **75 Kat.No.**'lu yapı vardır. Bu yapı dıştan yaklaşık 14.45 x 11.89 m. ölçülerinde, birisi büyük ve 3 odalı, birisi küçük ve iki odalı olmak üzere iki bağımsız bölümden oluşan bir yapıdır. Yapının genelde kendi bağımsız düvarlarına sahip olduğu görülür ancak, doğudaki iki odalı bölümde arka (güney) duvar olarak üst kottaki yapının altındaki güçlü poligonal teras duvarı kullanılmış, ayrı duvar örülmemiştir. Güney tarafta üst kotta bu poligonal blok taş duvarın terasladığı alanda, sonradan **76 Kat.No.**'lu yapının iç koridoru haline getirildiği anlaşılan kesim bulunur.

Batıya doğru caddenin güney tarafında bitişik nizamda **74 Kat.No.**'lu yapı vardır. Dıştan yaklaşık 18.60 x 13.20 m. ölçülerindedir. Kuzeye açılan iki bölümü vardır ve iç bölümlenmeleri de anlaşılabilmektedir ancak kuzey taraf yıkılıp yok olduğundan iki bölümün de ayrı ayrı caddeye açıldığı kesin değildir. Bölümlerin güneydeki odalarından birbirine geçişi olması sebebiyle sadece birisinden kuzeye açılım olması da güçlü ihtimaldir. Bu dizideki yapıların arka (güney) taraflarındaki arazi üst kotta kalmaktadır ve yapıların arka duvarları tarafından teraslanmış durumdadır. Yapıların arka tarafında ikinci kat seviyesinden güneye açılım olması mümkün olmakla beraber korunan kesimlerde buna dair iz yoktur.

74 ve **75 Kat.No.**'lu yapıların karşısında caddenin kuzey tarafındaki alan (**Kat.No. 73**) oldukça düşük derecede korunmuştur. Bu alan büyük oranda bataklık kotuna kadar yıkılmıştır ve yüzey seviyesine çok yakın moloz yığınları ve duvar izlerinden ibarettir. Takip edilebilen duvar izlerinden, güney tarafta güneyde caddeye açılan bölümlerin olduğu anlaşılabilmektedir.

Kuzey tarafta liman kıyısına doğru da yapı kalıntıları vardır ancak planın anlaşılması imkânsızdır. Bu alanda izlenebilen bölümlerin yanlarından kuzeye ara sokaklar uzanmakta gibidir. Belki bu kesimde de Germanicus Meydanı'nın (**Kat.No. 51**) batı tarafındaki gibi caddeden kuzeyde liman kıyısına yakın başka trafik alanları olabilir. Korunmuşluk çok düşük olduğundan net tespitte bulunmak mümkün değildir.

Güney Yerleşim'in merkezi bölümü, Ticari Kısım olarak adlandırılan alanın son yapıları caddenin kuzeyindeki **78** ile onun karşısında güneydeki **79 Kat.No.**'lu yapılardır. Bu yapıların caddeye bakan cepheleri **45** ve **46 Kat.No.**'lu yapılar gibi nitelikli blok taş işçiliğine sahiptir. Bu yapılar, aralarından geçen sokak ile olan ilişki bakımından da benzerdirler. Liman caddesi güzergâhının iki yapının arasında kalan kısmı, başında ve sonunda iki kemer ile bağlanmıştır.

Güneydeki yapı (**Kat.No. 79**), dıştan yaklaşık 18.16 x 12.92 m. ölçülerinde bir alandadır. Plan bakımından kuzeyde caddeye bakan, çok odalı yan yana iki bağımsız bölümden oluşmaktadır. Doğudaki bölüm en az iki, batıdaki ise en az dört odadan oluşur. Dolgu yüksekliğinden ve güney taraftaki duvar yüksekliklerinden ikinci katı olduğu tahmin edilebilir ancak iz yoktur. Kemerli aralığın karşısındaki yapı ile ilişkisinin yanı sıra, cadde üzerinde güney taraftaki diğer dükkân dizileriyle aynı seride bitişik nizamdadır.

Kuzeydeki yapı (**Kat.No. 78**) daha düşük derecede korunmuştur. Görünen tek odalı bir bölümü vardır. Kuzeye doğru devam ettiği bellidir ancak plan anlaşılabilir değildir. Yapının ikinci katı olduğu kesindir. Bunun yanı sıra ikinci katta batı tarafta açılan bir kapısı vardır ve batıdaki duvara eklenmiş olan paye muhtemelen balkon benzeri bir üst yapının taşıyıcısı olmalıdır.

Güney Yerleşim'de liman kıyısı boyunca doğudan batıya uzanan ana güzergâh buradaki iki yapının arasından kemerli bir cephe ile yerleşimin batı bölümüne açılmaktadır. Ana sokağın bu kemerli çıkışın ilerisinde de devam ettiği beklenmektedir ancak bu durum doğu taraftaki bölümler kadar net değildir. Yerleşimin bundan sonraki kısmında yan yana caddeye açılan dükkânlar dizisi formundaki yapılar daha azdır ve çekek olarak tanımlanan yapılar bulunmaktadır.

3.5.1.3. Teknik / Batı Kısım

(**Lev. 15-16**) Güney Yerleşim'in batı tarafında yapı tipleri merkez ve doğu kesimlere nazaran daha farklıdır. Liman caddesinin iki tarafında bulunan dükkânlar yerleşimin bu bölümünde görülmez. Bu durumda belki de bu kesimde liman kıyısının daha düşük derecede korunmuş olmasının da etkisi olabilir.

Güney yamaç üzerindeki üst kot bölgeler, merkez bölümde en başta Horrea ve Agora tarafından işgal edilmekteydi. Ancak yine de liman caddesinden üst kottaki alanlarda dükkân olmayan yapılar gözlemlemek de mümkündü. Batı kesimde ise üst kot bölgede ticari faaliyete yönelik anlam yüklemek zor olan çok bölümlü kompleks yapılar bulunur.

Bunun yanı sıra liman kıyısında çekek olarak tanımladığımız yapılardan örnekler bulunur. Yerleşimin diğer bölümlerinde gözlenmeyen bu farklılıktan hareketle batı kesimi Tersaneler Bölgesi olarak adlandırmak uygun görülmüştür.

Liman caddesi üzerindeki belirgin dükkân dizileri, doğudan gelen güzergâhta, yine bu formata uygun yapılar olan **78** ve **79 Kat.No.**'lu yapıların arasındaki kemerli geçitten sonra kesilmekte gibi görünmektedir. Cadde güzergâhı, özellikle bu kemerli çıkıştan sonra çok düşük derecede korunmuştur ve yamacın başlangıcındaki teraslı alanlardan aşağıda çok büyük oranda bataklık seviyesindeki moloz yığınları ve duvar izlerinden ibarettir. Planın anlaşılması bile çok zordur. Yine de elde edilebilen izlerde bu karakter değişikliği kestirilebilmektedir.

Çıkışın hemen batısında ve güneybatısındaki **82** ve **83 Kat.No.**'lu alanlarda sadece bataklık seviyesinde moloz yığınları ve duvar izleri vardır. Doğu tarafa yakın kesimde iki mekâna dair iz bulunabilmektedir ancak bunların niteliğine ve trafiğinin yönüne dair net tespitte bulunmak mümkün değildir. Bu bölgenin güney tarafı güneydeki üst kota nazaran aşağıda kalmaktadır ve muhtemelen teraslandırılmış bir alanın alt tarafı olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı güzergâhta batıya doğru **86 Kat.No.**'lu alanın kuzey bölümü de benzer şekilde bataklık seviyesinde kalmıştır. Alanın güney tarafında ise yan yana kuzeye bakan iki önü açık mekân bulunur. Kuzey tarafları tamamen açıktır ve duvarlar düz bir şekilde sonlanmaktadırlar. Mekânların içinde ikinci kat zeminini taşıyan hatıllara ait delikler bulunur. Duvarlar bunun da üzerinde yüksekçe korunmuştur ve üst kottaki **87 Kat.No.**'lu yapının iç zemini seviyesine kadar yükseldikleri anlaşılmaktadır. Bu yapıların ikinci katlarının da üstü aynı zamanda **87 Kat.No.**'lu mekânın önünde (kuzey) balkon benzeri bir alan yaratmakta kullanılmış olabilir. Mekânların arka (güney) duvarları üst kottaki yapının oturduğu araziyi teraslamaktadır. Bu duvarlar aynı zamanda güneydeki teras duvarını da sağlamlaştırmaya yaramakta olmalıdır.

Cadde güzergâhı yerleşimin bu kesiminde korunmuşluk derecesi düşük olduğundan artık net şekilde izlenememektedir. Yine de doğuda kemerli çıkıştan sonra batıya doğru devam ettiği tahmin edilebilir. **82** ve **86 Kat.No.**'lu alanların kuzey tarafında kalıntılar artık tamamen suyun içindedir ve yüzeyde çıkıntı yaptıkları kesimlerden izler takip edilebilmektedir.

Kemerli çıkışın hemen batısında, batıya giden güzergâhın kuzey tarafında **81 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Bu yapı, yan yana kuzeye açılan 4 adet dar ve uzun mekândan oluştuğu değerlendirilen ve önleri (kuzey) liman kıyısına açıldığı tahmin edilen bir gruptur. Yapıyı oluşturan 4 bölümün en dar yerde 3.61 olmak üzere genelde 4.80 ila 5.84 m. genişlikte olduğu ve 22 m. kadar uzunlukta olduğu tahmin edilmektedir. En doğudakinin kuzey ucunda duvarın son bloğu takip edilebilmiştir ve ön kısımlarının duvar ile kapatılmadığı, açık sonlandıkları değerlendirilmiştir.

Bu uzunlamasına yapıların kadırga tarzı teknelerin çekilip bakım yapıldığı çekek yerleri olduğu önerilmektedir[242]. Yapıların güneyden girişi yoktur ve erişim liman kıyısından teknelerin sokulduğu girişten erişim sağlandığı değerlendirilebilir. Bölümler arasında geçiş olması makuldür ancak duvarlar korunmadığından net tespit yapmak mümkün değildir.

Çekek yapısının hemen batısındaki **85 Kat.No.**'lu yapı, dıştan yaklaşık 15.34 x 16.87 m. ölçülerindedir ve içinde en az 3 oda olduğu anlaşılabilen bir planı vardır. Mevcut duvar izlerinden ve moloz dolgu yoğunluğundan hareketle burada yan yana birisi tek odalı birisi de iki odalı güneye açılan iki bağımsız bölüm olduğu önerilmiştir. Mekânların güneye açılması sebebiyle bu bölgede güneyde doğudan gelen caddenin devamında bir sokak olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu bölgede kalıntı seviyesi çok düşüktür ve veri azdır.

85 ve **86 Kat.No.**'lu alanların batı tarafı (**Kat.No. 91**) en düşük derecede korunmuş kesimlerden birisidir. Bugün neredeyse tamamen göl altındadır. Güney tarafta, üst kottaki **88 Kat.No.**'lu yapının yüksek teras duvarının altında, hiç kalıntı olmayan anakaya alanı görünmektedir. Yerleşimin tüm kısımlarında liman kıyısı ile güney yamaç arasında kesintisiz yapılaşma gözlenmiştir ve bu alanda da korunmamış yapılaşma bulunduğu değerlendirilmektedir.

Bu alanda, güneyde **91 Kat.No.**'lu alandaki anakaya yamaçtan kuzey tarafta 30 m. kadar ileride bataklığın içinde **90 Kat.No.**'lu yapı kalıntısı bulunur. Alandaki kalıntılar bataklık kotuna yakın seviyede az miktarda moloz yığınları halindedir. Sadece yüzeyde molozların arasında görülebilen duvar izlerinden plan anlaşılmaya çalışılabilmiştir. Yakın çevrede yüzeyde başka kalıntı görülmemiştir. Bu durum, buradaki yapının tonozlu sağlam bir

[242] Blackman vd. 2013, 76-100; Blackman 2014, 531.

yapısı olup daha iyi korunabilmiş olmasıyla açıklanabilir. Yapı kalıntısı, yan yana iki tanesi tespit edilen önü (kuzey) açık tonoz örtülü bölümlerdir. Batıdaki 2.16, doğudaki 2.50 m. genişliğinde küçük ölçekli birimlerdir. Bu yapıların **97** ve **100 Kat.No.**'lu çekek yapılarına benzer daha küçük boyutlu yapılar olduğu değerlendirilmektedir. Liman kıyısına çok yakın olmalıdırlar.

Batı tarafta **92 Kat.No.**'lu alanda yan yana kuzeye açılan bağımsız bölümler olduğu değerlendirilen bir kalıntı grubu vardır. Yerleşimin merkez kezimindeki dükkân dizileriyle benzer olabilecek bu kesimdeki tek kalıntı budur. Ancak korunmuşluk düşük düzeyde olduğundan bu dizi üzerinde başka benzer mekânların olması da muhtemeldir. Doğudan gelen güzergâh **78** ve **79 Kat.No.**'lu yapıların arasından geçip kemerli geçitten batıya çıktıktan sonra, **85** ve **81 Kat.No.**'lu yapıların güneyi ve **92 Kat.No.**'lu yapının kuzeyi referans alındığında yerleşimin bu bölümünde de devam ettiği tahmin edilebilir.

Güney Yerleşimin en batısındaki C Kilisesi kompleksine (**Kat.No. 102**) ulaşmadan alt kottaki en son kalıntı alanı **98 Kat.No.**'lu alandır. Bu alan da özellikle güneyde çok büyük oranda **91 Kat.No.**'lu alana benzer şekilde bataklık seviyesinde boş bir arazi görünümündedir. Güney tarafta C Kilisesi'nin yüksek teras duvarının altındaki ikinci teras duvarı ve onun da altında anakaya yapısı görünmektedir. Bu bölümün kuzey tarafı günümüzde boştur. C Kilsesi kompleksinin doğu tarafında ahşap bir yapıya dair izler vardır ve kalıntı seviyesinin bu derece düşük olması belki de bu kesimdeki yapıların ahşap yapılar olması ile açıklanabilir.

98 Kat.No.'lu alanın doğu tarafında moloz ve bitki örtüsü arasında, içlerinde mermer iyon sütunu ve mimari bloklar da olan bir yıkıntı bulunur. Hiçbir duvar izi alınamayan bu bölgede tapınak formlu bir anıt mezar olabileceği tahmin edilmektedir.

Kuzeydoğu taraftaki koruluğun içinde ise **97 Kat.No.**'lu yapının güney tarafıyla birleşik 19.10 x 11.50 m. ölçülerinde bir alanda yapı kalıntıları vardır. Yapının kuzey duvarı **97 Kat.No.**'lu yapının arka duvarını oluşturmaktadır ve duvarda kuzeye bakan bir mazgal pencere bulunur. Bundan hareketle bu yapının **97 Kat.No.**'lu yapıdan erken olduğu ve kuzey tarafın yapının dışı olduğu yorumu yapılabilir. Bu mekânın güneybatısında sanki batıya açılan bir geçit, büyük kapı ya da bastion gibi bir düzenleme olabileceği izlenimi uyandıran duvar kalıntıları gözlenmiştir. Bu kesimde korunmuşluk derecesi düşük ve bitki örtüsü elverişsiz olduğundan detaylı bir tesbit yapmak zordur. Buradan batı tarafta ise bataklık kotunda boş arazi vardır.

Kuzeyde liman kıyısında **98 Kat.No.**'lu alandaki yapının kuzey duvarının önüne (kuzey) yapılmış yan yana 3 tonozlu mekân bulunur (**Kat.No. 97**). Ayakta olan bölüm içten 3.42 x 3.82 m. ölçülerindedir. Bölümler kuzeyde düz duvar uçlarıyla sonlanmaktadır, önleri

açıktır. Bölümlerin arasında iç kısımda kemerli geçitlerle bağlantı vardır. Ayakta olan bölümde birinci kat cephesinin üstünde cephede kavisli sığ nişlerle bir hareketlendirme gözlenmektedir. Sadece iki tanesi kısmen korunmuş olan düzenlemenin dekoratif mi fonksiyonel mi olduğu belli değildir.

97 Kat.No.'lu yapı grubu, hemen doğuda gözlenen **90 Kat.No.**'lu grubun biraz daha büyük ölçekli bir örneğidir. Batıdaki **100 Kat.No.**'lu yapı da biraz daha büyük bir örnektir. Bu yapıların tekne çekekleri olarak tanımlanması önerilmektedir. Yapının açık olan kuzey tarafının liman kıyısına çok yakın olduğu değerlendirilmektedir. Tonozlu mekânlar nispeten kısadır, genişliği ve yüksekliğiyle orantılı olan bir teknenin tüm uzunluğunu alması mümkün değildir. Bölümlerin önünün ahşap sundurma ile uzatılıp alan kazanıldığı ve arkadaki tonozlu sağlam bölümün vinç benzeri sistemleri taşımak için öyle güçlü yapıldığı değerlendirilebilir[243].

Güney Yerleşim'in batı bölümünde güney taraftaki yamaçta genellikle arazi teraslanmış ve üzerine aşağıdaki liman kıyısına nazaran üst kotta kalan yapılar yapılmıştır. Bu kesimde aynı zamanda günümüzde güneyde yamaç üzerinden gelen patikaya benzer, liman kıyısındaki olası ana sokaktan bağımsız bir güzergâhın bulunduğu da anlaşılmaktadır.

En doğu tarafta, bir patikanın doğuda Horrea'nın (**Kat.No. 50**) önünden, Sinagog'un (**Kat.No. 65**) arkasından (güney) batıya doğru geldiği, **67 Kat.No.**'lu mezarlığın yanından (kuzey) geçtiği ve burada kuzeydeki caddeden gelip **77** ve **72 Kat.No.**'lu yapıların arasından yamaca ulaşan sokak ile buluştuğu anlaşılabilmektedir. Patika buradan batıya **80 Kat.No.**'lu avlunun güney kenarı boyunca ilerleyip batıdaki bitişik **84 Kat.No.**'lu avlunun güneydeki giriş kapısına ulaşmaktadır. Günümüzde güneye yamaca doğru **89 Kat.No.**'lu yapının arkasını izleyerek batıya giden bir keçi yolu patika vardır ve antik dönemde de benzer bir izlek olması mümkündür.

Bahsedilen **84 Kat.No.**'lu alan yaklaşık olarak 19.80 x 16.60 m. ölçülerindedir. Doğuda **80 Kat.No.**'lu alanın batı çevre duvarı ile ve kuzeyde bir teras duvarı ile sınırlanır. Güneyinde yamaç boyunca bir duvar vardır ve bu duvar üzerinde anakayada eşiği olan bir kapıdan alana girilir. Batı tarafta **89 Kat.No.**'lu yapı grubunun doğu mekânları vardır ve bu mekânların kuzey tarafındaki teraslı alana doğru bir gidişin olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanın **89 Kat.No.**'lu yapı grubu ile bağlantılı çevre duvarı ile sınırlandırılmış bir avlu olduğu değerlendirilmektedir. Avlunun güneydeki girişi, doğudan gelip muhtemelen batıya doğru devam eden patika güzergâhın üzerindeki bir arka kapıdır.

[243] Jones 2010, 185-188.

Avlunun batısında yamaç boyunca uzanan büyük bir yapı kompleksi vardır (**Kat.No. 89**). Yamaçtaki bölüm yaklaşık 46 x 18 m. ölçülerinde bir alandadır. Güney tarafında nispeten kaba bırakılmış anakayadan zemini olan ve anakayadan oyulup duvar ile tamamlanmış bir arka duvarı olan revaklı bir alan vardır. Arazinin ön tarafı (kuzey) hafif eğimli bir yamaç şeklindedir.

Meydanın doğu tarafında güneyde revaklı alana açılan bölümler ve kuzeyde bunlara bitişik, kuzeye açılan bölümler bulunan bir yapı birimi vardır. Birimin önünde teraslı bir alan ile doğudaki **84 Kat.No.**'lu avludan geliş güzergâhı bulunur. Bu terasta zeminin altında halen sağlam bir sarnıç bulunur. Batı tarafta da benzer şekilde meydana açılan birkaç odalı basit bir yapı alanı daha vardır.

Revaklı alan ve kuzeydeki meydanın kuzey tarafında iki büyük yapı grubu daha vardır. Doğudaki yapı (**Kat.No. 87**), kapalı mekânı yaklaşık 13.90 x 9.77 m. ölçülerinde, birinci katında üç odalı bir plana sahip bir yapıdır. Kuzey taraftaki büyük merkezi mekânın batı duvarında kemerli kapı ve pencerelerle zenginleştirilmiş nitelikli mimariye sahip bir cephe vardır. Batı tarafında güneyden liman tarafından yukarıya çıkan bir sokak ya da yapı içi koridora bakan bir geçit olduğu anlaşılmaktadır.

Yapının kuzey tarafı, alt kottaki **86 Kat.No.**'lu yapının ikinci katın tavan seviyesine bakmaktadır. Bu cephede liman tarafına bakan ve alt kottaki yapının taşıdığı büyük balkon benzeri ahşap zeminli bir alan bulunduğu değerlendirilmektedir.

Merkezi odanın güney tarafında birinci kattaki iki küçük odanın ikinci kat seviyesinde güneye doğru bir kapı ile üst kotta dışarıya çıkış vardır. Bu çıkış yukarıda bahsi geçen **89 Kat.No.**'lu alandaki revaklı kesimin kuzeyindeki meydana açılmaktadır.

Yapının doğu tarafında, nitelikli kapı ve pencerelerin olduğu cephenin dışında küçük bir avlu vardır. Bu avlu kuzey ve doğu tarafta teras ve üzerinde bahçe duvarları ile sınırlanır. Kapıdan çıkınca sağa doğru (güney), orijinal olmayıp bizans döneminde devşirme getirildiği izlenimi uyandıran bir lahit bulunur.

Revaklı meydanın kuzey tarafında batıdaki yapı (**Kat.No. 88**), dıştan 17.86 x 15.03 m. ölçülerinde, alt kot ve üst kot olmak üzere, ortak duvarları ile birbiriyle ilişki içinde oldukları görülen iki yapı gözlenmektedir.

Alt kottaki yapı iç mekânı olan tek hacim bir mekândır. Kuzey taraf, liman kıyısında anakayaya oturan yüksek bir teras duvarı üzerine oturur ve duvar, terasın da üzerinde yükselerek yapının ön duvarını oluşturur. Batı tarafta, bu terasın yanından liman kıyısından yukarı bir çıkış olması mümkündür. Mekânın güney tarafı arkadaki teras duvarına dayalı 3 duvar çıkıntısı ile 4 yarı açık bölüme ayrılmıştır. Doğu tarafta ise **87 Kat.No.**'lu yapı ile bu

yapının arasında kuzeyden güneye çıkan bir sokak veya iç koridor var gibi görünmektedir. Ayrıca mekânın ikinci katının seviyesi güneydeki üst kottaki yapının seviyesine yakındır ve duvarlarının da ortak olması sebebiyle aralarında üst katta geçiş olması muhtemeldir.

Üst kottaki yapı göründüğü kadarıyla birinci katında 4 odalı bir yapıdır. Doğu taraftan **89 Kat.No.**'lu alandaki meydana açılmaktadır. Kuzey tarafında alt kottaki yapılarla duvarı ortaktır ve burada ikinci kat seviyesinde kuzeye geçiş olması muhtemeldir. Bu yapının özellikle güney tarafta iki katlı olduğu değerlendirilebilir. Yapılarının batı duvarı güneyden kuzeye birbiriyle bütünleşiktir ve batıdaki diğer yapının duvarıyla temas halinde ancak ayrıdır. Alt kottaki açık mekânlı bölüm belki üst kottaki bu çok odalı yapı ile bağlantılı depo ya da işlik benzeri fonksiyonlara sahip servis bölümleri olabilir.

Genel planlama değerlendirildiğinde **87** ve **88 Kat.No.**'lu yapıların hem kendi içlerinde hem de güneydeki **89 Kat.No.**'lu alan ile birlikte aynı kompleksin parçası olduğu değerlendirilebilir.

87-88-89 Kat.No.'lu yapı kompleksinin batı tarafında yine yamaç üzerinde **96 Kat.No.**'lu alan bulunur. Burada yaklaşık 19.70 x 6.99 m. kadar bir alanda kuzeyde liman kotundan güneye yamaca doğru yükselen üç farklı mekân kotu bulunur. En arka (güney) tarafta ise bunun üzerinde ahşap zeminli bir kat daha vardır ve bu şekilde toplam 4 kata yayılan kademeli bir yapılaşma olduğu tahmin edilmektedir. Mekânların doğu duvarı, güneyden kuzeye doğru alçalarak giden arazi boyunca tektir ve doğudaki **88 Kat.No.**'lu yapının batı duvarına birleşik ayrı bir duvardır. Batı tarafta güneybatıda üst kottaki sarnıcın altına doğru giden alana açılan bir çıkışı olduğu anlaşılmaktadır.

Yamaçta üst kotta **95 Kat.No.**'lu alanda zeminin altında bir sarnıç ve üzerinde de küçük kare bir oda bulunur. Odanın ortasında sarnıcın üstünden su çekmek için taş bir kuyu ağzı bulunur. Yapının kuzey tarafında alttaki sarnıcın dış duvarı yapının etrafında dönmektedir ve buradan alt kotta kuzey tarafta ise akıntı dolgu ile yamaçlaşmış bir arazi vardır. Burasının doğudaki yapıya (**Kat.No. 96**) ve kuzeydeki yapının üst katına (**Kat.No. 94**) erişim sağlayan boş bir alan olduğu tahmin edilmektedir.

Alt kotta ise (**Kat.No. 94**), yaklaşık 18.40 x 10.00 m. kadar bir alanda bataklık kotundan 3 m. kadar üst kotta arkası anakayadan oyulu ve duvar örgü ile tamamlanmış düz bir alan bulunur. Bu alanın bu kesimdeki bir mekânın içi olduğu anlaşılmaktadır. Alt kottaki anakaya yapısı da düzeltilmiş ve mekân arkası haline getirilmiştir. Bu kesimde alt kotta bir mekân ve üstünde de bu mekânın ikinci katı seviyesinde bir başka mekân olduğu değerlendirilmektedir. Çok az kalıntı kaldığından buradaki yapının niteliği anlaşılamamaktadır ancak iki katlı arkası kayadan oyulu hibrit bir yapı olduğu bellidir.

Batıya doğru yamaç arazide **93 Kat.No.**'lu yapı bulunur. Yaklaşık 20.90 x 12.50 m. ölçülerindeki alanda güçlü bir çevre duvarı ile çevrili büyük bir mekân bulunur. Mekâna güney tarafta üst kottan iki yanında payeler ile vurgulanmış olan bir kapıdan giriş vardır. Ayrıca kuzeybatı tarafta teras duvarının içinden de alt kota iniş bulunur.

Kuzey tarafta yapı grubunun bu alandaki diğer yapılar gibi güçlü bir teras duvarı ile teraslanmış bir alana oturduğu anlaşılmaktadır. Alanda en dikkat çekici yapı, kuzeydoğu taraftaki büyük sarnıçtır. Teras duvarı ile birleşir ve güneyde teras üstü zemine bağlanır. Güneybatı tarafta üzeri tonoz örtülü, içinde nişler olan bir oda vardır. Odanın batı tarafı açıktır. Bu odadan aşağı taraflarda başka mekânların olduğuna dair duvar izleri ve yıkıntılar görülmektedir. Tüm alanda genel olarak yoğun moloz dolgu vardır ve büyük alanın içerisinin bu şekilde küçük odalara bölündüğü ve muhtemelen çok katlı olduğu anlaşılmaktadır.

Yamaçta batıya doğru C Kilisesi'ne varmadan önceki son kalıntı **99 Kat.No.**'lu alandır. Alanda iki ya da üç odası olan bir yapıya ait kalıntı bulunur. Yapının batı duvarında iki adet mazgal pencere batıya C Kilisesi'nin apsisinin arkasına açılmaktadır.

Bu yapının kuzeyinde kot oldukça sert şekilde düşmektedir. Batıda C Kilisesi'nin büyük teras duvarının altında doğudan gelen daha alt kotta büyük poligona taşlardan bir teras duvarı daha vardır. **93 Kat.No.**'lu yapının altında daha erkende var olan bir yapıyı taşımakta olmalıdır.

Güney Yerleşim'in en batı tarafında C Kilisesi kompleksi bulunur (**Kat.No. 102**). Burası yaklaşık 105 x 36 m. ölçülerinde büyük bir alandır. Güney tarafta yamaç ve kuzeyde liman kıyısı boyunca doğu-batı doğrultusunda yerleşmiştir. Alan 4 tarafında bina ve yüksek çevre duvarlarıyla sınırlanmış mazgal pencereleri olan, neredeyse bir kale gibi çevrelenmiş bir komplekstir. Güneydoğusundaki C Kilisesi (**Kat.No. 101**) üst kotta bu komplekse dâhildir ve girişleri buraya açılır. Kilise yapısından kuzeyde alt kotta birçok iç bölümlenmeye sahip ve en az 3 katlı, 21.60 x 20.60 m. ölçülerinde büyük bir yapı bloğu bulunur. Alanın ortasında güney tarafı tamamen anakayadan oyulu bir iç avlu vardır. Avludan batı tarafta kum dolgusu altında birçok bölümü olan bir yapı grubu bulunur. Avlunun kuzey tarafında erken döneme ait çekek yapıları da (**Kat.No. 100**) sonradan çevre duvarları içine alınarak komplekse dâhil edilmiştir.

C Kilisesi (**Kat.No. 101**), ön mekânlarıyla birlikte 42.90 x 18.30 m'lik bir alanda bulunur. Üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Apsis Doğu-Kuzeydoğu yönündedir. Güneydoğu köşede apsisle aynı doğrultuda apsisli bir ek mekân bulunur. Kuzeydoğu köşede de yine aynı doğrultuda dikdörtgen planlı bir başka ek mekân vardır. Kuzey nefin kuzey tarafında balkon belnzeri dar bir koridor vardır ve buradan alt kottaki yapıların üçüncü katına geçiş olabilir. Naos'ta kuzey nefte iki ayrı kapı bu koridora çıkmaktadır ve burada bir miktar

trafik olduğunu göstermektedir. Kilisenin batı tarafında nartheks bulunur. Nartheksle bağlantılı olarak batıya doğru küçük bir avlu daha vardır. Naos güneyde ikinci kat galeri seviyesine kadar anakayadan oyuludur, kuzeyde ise yüksek bir teras duvarı ile teraslanan araziye kuruludur. İkinci kata ulaşan merdivenler, nartheksin güney tarafında korunmuştur. Galerinin kuzey nefin üstündeki kısmında yan yana birçok pencere bulunur.

Kompleksin içinde, kilisenin altındaki (kuzey) yapının en az üç katlı olduğu anlaşılmaktadır. İlk iki katında iç duvarlarla birbirine geçişler olan 4 odaya ayrıldığı anlaşılmaktadır. Birinci katta doğuya açılan mazgal pencereler vardır ve dışarıya erişim kısmen kısıtlanmış gibidir. Doğu tarafta ayrıca ahşap yapı bağlantıları vardır ve ikinci kattan bu yöne geçen bir kapı bulunur. Bu farklı düzenlemeler yapının farklı evreleriyle ilgili de olabilir. Bu yapı arka (güney) tarafında C Kilisesi'nin teras duvarına dayanmaktadır ve üçüncü katta bu terasın kenarındaki balkon benzeri koridora geçiş olduğu tahmin edilebilir.

Kompleksin doğu tarafında dışarı açılan bir kapı ve arkasındaki koridor, güney tarafındaki çok mekânlı yüksek yapıya ve kuzey taraftaki diğer odalara erişim sağlar. Bu koridorun ve kuzeydeki odaların üstünün birinci kat seviyesinde üzerinin açık bir alan olarak kullanıldığı değerlendirilebilir.

Ana binanın batı tarafında, kompleksin merkezinde toplam yaklaşık 38.00 x 13.80 m. ölçülerinde bir iç avlu bulunur. Avlunun doğu tarafı ana binanın altındaki odaların girişlerinin açıldığı ve kompleksin merkezine giriş sağlayan kısımdır. Güney tarafta kayalık bir alan ve üst tarafında 8 m. kadar yüksekte kilisenin teras duvarı bulunur. Kayalığın altı bir duvar ile sınırlanarak avlu düzenlenmiştir ve burada yivli gövdeye sahip bir lahit mezar bulunur.

Merkezi avlunun batı tarafı büyük dikdörtgen bir alandır. Özellikle güney tarafı anakayadan oyuludur. Meydanın batı tarafı birisi önü açık bir eyvana benzeyen 3 bölüme ayrılmıştır ve kuzey tarafa doğru da başka iç bölümlenmeler olabilir. Avlunun iki bölümünün ortası tamamen yıkıntı moloz altındadır. Burada yıkıntı seviyesi yüksektir ve güneyden kuzeye alçalır bir görüntüsü olduğundan bu kesimde yukarı meydan ile aşağı avlu arasında bir merdiven önerilmektedir. Üst ile alt kot arasında başka doğrudan erişim görünmemektedir.

Kompleksin batı tarafı yoğun kum altında olmakla birlikte her birinin üstü tonoz örtülü en az 4 mekânlı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapının tonozlu tavanı üst kottaki düzlük alan ile ve kuzey taraftaki çekeklerin üstü ile aynı zeminin devamı şeklindedir. Mekânların iç zeminleri de merkezi avlu ile yakın kottadır ve içeride avludan girişi olduğu ve birbirleri arasında geçiş olduğu tahmin edilebilir.

Kompleksin çevre duvarı güney tarafta C Kilisesi'nin güney nefinin üstü boyunca batıya ilerledikten sonra yamaç boyunca giderek kilise naosundan yaklaşık 70 m. ileride köşe

yapar ve kuzeye limana dönerek kompleksi çevirir. Batı tarafta duvar yıkılmış olmakla birlikte geçiş izi bulunmamıştır. Yerleşimin bu tarafında başka yapı bulunmamasından dolayı batı tarafta çıkış önerilmemiştir.

Kilisesi kompleksinin kuzey tarafında toplam 34.10 x 8.40 m. ölçülerinde bir alanda 5 bölümden oluşan çekekler grubu bulunur (**Kat.No. 100**). Bölümler 5.39 ila 6.65 m. genişliğe ve 6.55 ila 6.94 derinliğe sahiptir. Yerleşimdeki diğer tonozlu çekek yapılarının (**Kat.No. 97, 90**) büyük ölçekli benzeridir. Bölümlerin orijinalinde kuzeye açılan bağımsız bölümler olduğu anlaşılmaktadır. Ön ara duvarları düz sonlanmaktadır ve tonozların kuzey sonları da düzdür. Geç dönemde ön tarafa boydan boya duvar örülerek C Kilisesi kompleksine dâhil edilmiştir. Çekeklerin tonoz örtülerinin üstü düz bir zemin durumundadır. Bu kesimin, mekânlar kastrona dâhil edildiği zaman ön duvarın arkasında seyirdim zemini seviyesinde bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Kilisenin çevresindeki kompleksin kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı bölümündeki yapıların üstünün boydan boya düz bir zemin olarak kullanıldığı değerlendirilmektedir. Doğu tarafta giriş koridorunun üstü, kuzeydeki çekeklerin tonoz tavanlarının üstü ve batı taraftaki tonoz örtülü mekânların üstü, aynı zamanda da merkezi avlunun güney tarafındaki anakayadan oyulu alanın tamamı aynı kotta olmalıdır. Bu bölümlerde dolgu da azdır ve ahşap yapılarla çevresine sundurma yapılıp kullanım alanı haline getirilmiş olabilir.

Güney Yerleşim'de C Kilisesi kompleksinden sonra güneye yamaca doğru veya batıya doğru çıkış yoktur. Bu bölgede arazi daha dik ve zordur. Günümüzdeki patika kuzeybatıya doğru aşağıdaki kumluk alana yönlenmekte ve koruluğun içinden modern limana ulaşmaktadır. Bu kompleksin trafiğinin tamamen aşağıda liman tarafından sağlandığı tahmin edilebilmektedir.

Batıdaki yamaçta 400 m. kadar ilerideki Güneybatı Yerleşim alanına kadar kalıntı yoktur. C Kilisesi kompleksinin arka (güney) tarafındaki küçük zirvede Güney Kule yapısı (**Kat.No. 103**) bulunur. Bu kesim tırmanmak için sarptır ve kulenin normal trafiğinin güney taraftan olduğu değerlendirilmiştir. Şu halde Güney Yerleşim alanı, en batıdaki yapı grubu olan C Kilisesi kompleksi ile bitmektedir.

3.5.2. Güneybatı Yerleşim

Andriake liman yatağının deniz tarafından girişini oluşturan yarımada üzerine, kuzeyindeki liman ağzına bakan yamaçta Güneybatı Yerleşim alanı kuruludur. Bu yerleşim alanı, tepenin 80 m. kadar rakımlı olan doğu zirvesi ve bu zirveden doğuya uzanan sırtın

üzerinden başlayıp bu sırttan kuzey taraftaki yamaç araziye yayılmıştır (**Lev. 17-21**; **Plan 4/2**).

Sırtın özellikle güney tarafında arazi daha ulaşılabilir hafif meyilli bir bayır olduğundan bu taraflarda güçlü sur duvarları vardır. Kuzey tarafta ise özellikle kuzeydoğu ve kuzeybatı taraflarda sarp kayalıklar ile yerleşim alanı ulaşılmaz şekilde sınırlanmıştır.

Tüm yerleşim alanı düzlemde kabaca 200 m. (doğu-batı) x 100 m. (kuzey-güney) ölçülerinde bir arazide kuruludur. En kuzey tarafında yaklaşık +20 m. rakımda kuzeye limana açılan bir kapı ve yol başlangıcı ile en güneyde zirvede +80 m.'nin biraz üzerinde bir rakım arasında ancak yoğunlukla +50 ila +75 m. arasında kurulmuştur.

Yerleşimde genel olarak arka (güney, güneybatı) tarafları anakayadan oyulu ve ön (kuzey) tarafları teraslanarak alan kazanılan araziye kurulu küçük yapılardan oluşan bir yerleşim karakteri gözlenir.

Doğudan gelindiğinde ilk varılan yer Doğu Kapı bölgesidir (**Kat.No. 109**). Blok taş işçilikli büyük giriş kapısının güneyinde 8.15 x 7.95 m. ölçülerindeki bir bastion ile kuzeyinde iki bölümlü büyük bir sarnıç grubu bulunur. Batıdan gelen Güney Surlar (**Kat.No. 114**), bu kesimde dıştan kuleye bağlanır. Kulenin kuzey tarafında doğu surlar, betıdan gelen surlardan ayrı bir parça olarak başlar ve doğuya ilerler. Doğuya giden bu sur parçası ve kulenin arasında giriş kapısının içe çekildiği bir giriş koridoru oluşturulmuştur. Koridorun kuzeyinde doğu surlar sarnıcın yanından doğuya ilerler ve 15 m. kadar ileride kuzeydoğuya dönerek yamaçtan aşağı devam eder.

Güneybatı Yerleşim surlarının doğu bölümü (**Kat.No. 107**), Doğu Kapı'dan sonra yaklaşık 90 m. kadar, arazinin sırtını takip ederek kuzeydoğuya, aşağıya ilerler. Sur bölümünün ortasına yakın kesimde yamaçtan aşağıda duvardan doğuya doğru çıkıntı yapar şekilde küçük, kare bir bastionun kalıntıları tespit edilmiştir. Bastiondan sonra sur kuzeydoğuya gitmeye devam eder ve anlaşılabildiği kadarıyla bu kesimde yaklaşık 10 m. yükseklikte sarp bir yamaç oluşturan kayalığın tepesinde biter. Buradan kuzeybatıya doğru yerleşim alanı bu sarp kayalık ile sınırlandırılmıştır. Surların bu bölümü genel itibatı ile tamamen yıkılıp dağılmıştır ve çoğu kesimde ancak ya en alt taş sırası ile ya da anakaya üzerindeki taş oturtma izlerinden takip edilebilmiştir.

Doğu Giriş Kapısı'ndan batıya doğru Güney Surlar olarak tanımlanan sur parçası vardır (**Kat.No. 114**). Surlar tepenin zirvesindeki sırt boyunca, batıda yaklaşık +80 m. doğuda +70 m. rakımda doğu-batı istikametinde uzanarak giriş kapısından 130 m. kadar batıda İç Kale yapısına (**Kat.No. 117**) bağlanır.

Sur üzerinde Doğu Giriş'ten 75 m. kadar batıda ve İç Kale'den 45 m. kadar doğuda büyük, kare bir bastion bulunur. Bastionun surların üzerindeki seyirdim yolundan giriş sağlayan kapısı tespit edilebilmiştir. Bu bastionun batı tarafındaki bölümde kuzeyde büyük bir kayalık vardır ve kayalığın güneyinde dar bir geçit, surların arkasıyla batıdaki iç kalenin giriş bölümü arasında bir geçiş oluşturmaktadır. Bu sur parçası batıdaki iç kalenin güneydoğusunda, batıya dışarı açılan ve yerleşime arkadan bir giriş-çıkış olanağı sağlayan küçük kapıya ulaşır ve kapının korunmayan üst tarafından kuzeybatıdaki iç kale yapısına bağlandığı anlaşılır.

İç Kale yapısı (**Kat.No. 117**), Güneybatı yerleşim alanının kurulu olduğu tepenin zirvesindedir. Surlarla çevrili yerleşim alanının güneybatı köşesinde, sarp bir kaya çıkıntısının üstünde, yerleşimin geri kalanından ayrılmış bir kaledir. Yaklaşık 37 x 21 m. ölçülerinde bir alanda, yerleşimin güneybatısındaki kayalık zirveyi tamamen kaplamaktadır. Güney ve batı taraflar yerleşimin dışına karşı duvarlar tarafından çevrilmiş, kuzey ve doğu taraflar ise araları doldurulup düzenlenen sarp kayalık ile kuzeyindeki sivil yerleşimden tamamen ayrılmıştır.

Yapının yayıldığı kayalık zirvede anakayanın tıraşlanarak düz bir alan elde edildiği ve iç bölümünün birçok odaya ayrıldığı anlaşılmaktadır. Güneybatı tarafta ayrıca dıştan girişi de olan bir kule ile doğuda yine surlara bağlı bir başka kule bulunur. Kuzey ve doğu taraftaki sarp kayalığın üst tarafları duvarlarla tamamlanarak yapının batı ve kuzey sınırları oluşturulmuştur. Kuzey tarafta yamaçta oval biçimli bir sarnıç bulunur. Sarnıcın üstünün zemin seviyesinde düz olduğu anlaşılmaktadır.

İç Kale yapısından kuzeye doğru aşağıda, yerleşimin batı sınırını oluşturan yamacın bir kısmı da surlarla kapatılmıştır (**Kat.No. 116**). Batı tarafta arazi oldukça sarp olmasına rağmen, bu kesimdeki dik vadilerin üst tarafları, kaya çıkıntılarının arasına duvar örülmek suretiyle kapatılarak batı sur grubu oluşturulmuştur. Surların kuzeyde bağlandığı kaya çıkıntısından sonra (kuzeyde), kuzeydoğuya Kuzey Liman Kapısı'na (**Kat.No. 110**) kadarki arazi aşılmaz şekilde sarp bir uçurum halini almaktadır. Bu sarp bölge aynı zamanda yoğun bitki örtüsü altındadır ve araştırılabildiği kadarıyla bu kesimde sur yoktur. Muhtemelen kayalıkların arasında çıkılması muhtemel görülen küçük vadi ve yarıklar küçük duvar parçalarıyla kapatılarak sınırlandırılmış olduğu tahmin edilebilir.

Güney yerleşimde özellikle güneydeki nitelikli işçilikli surlarda genelde büyük taşlardan bosajlı, isodomik bir duvar örgüsü vardır. Özellikle güney surların batı kesimindeki işçilik oldukça özenli isodomiktir. Daha büyük çoğunlukta ise büyük taşlardan poligonal benzeri bir örgü vardır. Büyük taş aralarında daha küçük taşlar poligonal örgüye uygun biçimde düzgünce işlenip kullanılmıştır. İki farklı tekniğin duvarda organik şekilde bir araya

geldiği ek yeri vardır. Teras duvarları ise genelde çok az işli büyük taşlardan kabaca poligonal veya kiklopik benzeri bir örgü ile yapılmıştır. Taşların dış yüzü çok az işli kaya biçimindedir.

Güneybatı Yerleşim alanı güneyinde ve güneydoğusundaki surlarla ve güneybatısında üzerinde İç Kale yapısı olan büyük kayalıkla sınırlandırılmış, tepenin kuzey tarafındaki taşlık bayırda yayılmış bir yamaç yerleşimidir. Yerleşim birimleri seyrelerek kuzeyde aşağıdaki Liman Kapısı'na (**Kat.No. 110**) kadar inmektedir ancak büyük çoğunluk surların güney bölümünden kuzeye doğru en çok 70 m. mesafedeki ve -25 m. kot farklı alan içinde, güneydeki yamaçtadır.

Yerleşime Doğu Kapı'dan (**Kat.No. 109**) girildiğinde öncelikle aynı rakımda hemen batıdaki Güney Suriçi olarak adlandırılan alana gelinir (**Kat.No. 113**). Burası güneyden kuzeye doğru eğimli, kayalık bir bayır görünümündedir. Güneyde surların dibindeki kayalıktan kuzeyde **112 Kat.No.**'lu yapının arkasındaki terasa kadar yaklaşık -10 m. kot farkı vardır.

Arazi oldukça yoğun bitki örtüsü ve oldukça yoğun moloz akıntı altındadır. Ayrıca yer yer teras ve duvar izleri olduğu anlaşılmaktadır ancak anlamlı bir plan elde edilememiştir. Molozların arasında, pres kolu ağırlığı olduğu değerlendirilen bir blok bulunmuştur. Bundan hareketle yoğun bir yapılaşma alanı olduğu değerlendirilebilir. Ancak yüzeyde çok az duvar izlenebilmektedir.

Doğu tarafta doğu giriş kapısının hemen 15 m. kadar batısında kaya üzerinde birkaç basamak görülmüştür. Burası, güneyde surun kuzey iç kısmı boyunca ilerleyen bir yola çıkış olmalıdır. Kapıdan giren yol, basamaklara varmadanki bu meydanda kuzeye dönüp 108 ve **112 Kat.No.**'lu alanlara erişmekte olmalıdır. Batı tarafta güneybatıda surların altında (kuzey) yüksek kayalık bir alan bulunur. Bu kayalıkta kuzeydoğuya doğru inen kıvrımlı, merdivenli ve yer yer teraslı olduğu anlaşılan bir patika vardır. Bu patika güneye, surun hemen altına çıkar ve üst kottan batıdaki iç kaleye ulaşmakta olmalıdır.

Batı tarafta yerleşimin en yoğun yapılaşma gözlenen bölümü olan Batı Suriçi olarak adlandırılan bölüm bulunur (**Kat.No. 115**). Güneydeki kayalıktan güney surdaki bastiondan aşağı (kuzeye) inen yukarıda bahsedilen basamaklı patika, bu yerleşim alanını doğudan ayırmak için bir sınır kabul edilmiştir. Aynı zamanda patikanın kuzeyinden **112 Kat.No.**'lu alana inilir ve bu yapının batısından itibaren de daha sivil karakterli olduğu değerlendirilen Batı Suriçi bölümü başlatılmıştır.

Bu bölüm de doğu taraf gibi güneyden kuzeye doğru eğimli, kayalık bir bayır görünümündedir. Yerleşim izlenebilen alanda yaklaşık -20 m. kot farkı vardır. Arazide oldukça yoğun moloz akıntı bulunur ve yoğun bir yapılaşma alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Yüzeyde, özellikle güneyde kayalığın dibindeki geniş alanda birçok duvar izi, teras alanı, anakaya kesiği ve moloz yıkıntılar vardır.

Güney ve güneybatı taraflarda sert şekilde 10 m.'den fazla yükselen kayalıklar vardır. Güneydeki kayalığın arkasında Güney Surlar (**Kat.No. 114**) ve bastion bulunur. Güneybatıdaki kayalık ise tepenin zirvesidir ve İç Kale (**Kat.No. 117**) yerleşime hâkim bir şekilde bu zirveyi kaplar. İki kayalığın ortasından İç Kale'den aşağı kuzeydoğuya yerleşim alanının içine yukarıdan kıvrılarak inen sarp bir patika olduğu değerlendirilmiştir.

Alanda kimisinin planı takip edilebilen genelde tek odalı birçok teraslı yapı kalıntısı vardır. Yapılar genel olarak dörtgen planda olmasına rağmen teraslar yer yer araziye uygun şekilde kıvrımlı yapılmıştır. Yapılar oldukça yakın ve bitişik gibidir ve ulaşımın aralarından geçen dar patikalarla sağlanmış olduğu değerlendirilebilir. Bu yerleşim bölgesi yerleşimdeki en yoğun yapılaşma alanıdır. Güneyindeki kalenin altındaki kayalıktan başlayıp aşağıda kuzeydeki sarp yamaca kadar bu şekilde yerleşim alanı olduğu anlaşılmaktadır.

Yerleşimin merkezinde büyük bir yapı bulunur (**Kat.No. 112**). Yapı yaklaşık 40 x 13 m. ölçülerinde, yamaç boyunca uzanan dörtgen bir alandadır. Arka (güney) tarafında tamamen anakayadan oyulu, kuzeye açılan, tek odalı yan yana bağımsız bölümlerden oluşan, adeta küçük bir agoraya benzer bir yapıdır. Kuzey tarafta mekânların önündeki alanda ise uzun bir teras duvarı vardır. Bölümlerin ön duvarının önünde (kuzey) 3 m. kadar ileride stylobat benzeri bir duvar izi bulunmasından hareketle mekânların önünde bir revak olduğu tahmin edilmektedir. Güney taraf tamamen anakayadan oyulu bir teras duvarı gibi olduğundan bu yöne erişim yapı boyunca yoktur. Mekânların içinde dolgu çok az olduğundan ikinci kat olması beklenmemektedir.

Teraslanan ön alana doğu taraftan, güneydoğudaki Doğu Kapı tarafından (**Kat.No. 109**) bir giriş olduğu tahmin edilmektedir. Batıya doğru ise yine terasın sonundan batıya **115 Kat.No.**'lu alana, güneye merdivenli patikadan **113 Kat.No.**'lu alan ve surun güneyinden İç Kale'ye, kuzeye ise yamaçta kıvrılarak inen patikadan **111 Kat.No.**'lu alan ve Liman Kapısı'na (**Kat.No. 110**) yönelen bir trafik olduğu değerlendirilmiştir. Yerleşimde, İç Kale ve surlar hariç en büyük ve nitelikli yapı burası olduğundan yerleşimin merkezinin bu yapı ve çevresi olduğu anlaşılmaktadır.

Suriçi yerleşiminin doğu bölümü (**Kat.No. 108**) çok büyük oranda çalı ve bitki örtüsü altında olduğundan iyi veri alınamamıştır. Güneyden kuzeye doğru alçalan, 50 m.'de 20 m. kadar kot farkının oluştuğu yamaç bir arazidir. Doğu tarafta Doğu Surlar (**Kat.No. 107**) tarafından sınırlanmıştır ve kuzey tarafta doğu surların bitimini oluşturan doğu-batı doğrultulu sarp kayalık yerleşilebilir arazinin sınırını oluşturur. Arazide gezildiğinde batı bölüm kadar

yoğun olmasa da moloz akıntıların olduğu ve yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Dikkate değer tek kalıntılar Doğu Kapı'nın kuzeyinde moloz akıntıların arasında bazı duvar izleri ile bir zeytin pres yatağı olabileceği tahmin edilen üzerinde akıtma oluğu olan yassı bir taştır.

Yerleşimin kuzey bölümü (**Kat.No. 111**), **112 Kat.No.**'lu yapının teras duvarından aşağısı ile Liman Kapısı arasındaki kuş uçuşu 60 m. mesafeyi içeren alandır. Bu mesafede yaklaşık 50 m. kadar bir kot farkı da vardır ve arazi oldukça diktir. Liman kapısından gelen kayadan oyulu merdivenli yolun kıvrılarak yamacı tırmandığı anlaşılmaktadır.

Güney yerleşime çıktıkça yol üstünde bazı kalıntılar belirlenebilmiştir. Dikkate değer olarak kayadan oyulu iki katlı hibrit bir yapının arka kısmının kalıntıları gözlenmiştir. İkinci katın zeminini taşıyan ahşap hatıl yuvaları olan yapının ikinci katında zeminde ocak benzeri bir hazne vardır. Bu ocaklı mekânın bir benzeri Kuzey Yerleşim'deki hibrit yapı alanında da (**Kat.No. 128**) bulunmaktadır. Bundan başka yine yol üzerinde olduğu tahmin edilen yamaçta bir sarnıç ve bazı başka duvar ve kapı kalıntıları gözlenebilmiştir. Yerleşim seyrek ve akıntı çok olduğundan nitelik pek anlaşılabilir değildir ancak yerleşimin diğer bölümlerindeki gibi arkası kayadan oyulu, önü teraslı küçük yepılar olmalıdırlar.

Liman Kapısı olarak adlandırılan kalıntı (**Kat.No. 110**), Güneybatı Yerleşim alanının kuzey tarafında, yamacın dip kısmında deniz seviyesinde bulunur. Burada kayalığın dibinde, deniz seviyesine yakın kumluk alanın hemen bitiminde yaklaşık +20 m. rakımda kayadan oyulu bir kapı açıklığı vardır. Dip kısmı eşik olarak, yanlar da söve olarak oyulmuştur. Yaklaşık 1.40 m. genişliği vardır. Zeminden 3 m. kadar yüksektedir. Kapıdan batı tarafta kaya üzerindeki merdivenler ile başlayan kısa yoldan kapıya gelinir. Kayadan oyulu yol, kapıdan içeride de devam eder ve kıvrılıp yükselerek Güney Yerleşime tırmanır. Kapının iç tarafında alt kısımda kayadaki bir boşluk duvar örülerek kapatılmış, hem yol teraslanmış, hem de dışarısı ile ilişkisi kesilmiştir.

Yolun bu şekilde liman kapısından kıvrılarak tırmanıp yamaçta bulunan yapıların önünden geçerek kuzeyden yerleşime ulaştığı değerlendirilmiştir. Yerleşimin kuzey bölümünde batı tarafta arazi çok sarp kayalıktır ve yerleşim ya da sur duvarı olmadığı değerlendirilmektedir.

Güneybatı Yerleşim alanında son olarak güneybatıda, yarımadanın en ucundaki tepenin zirvesinde de bazı kalıntılar gözlenmiştir (**Kat.No. 118**). Bu zirve İç Kale'den (**Kat.No. 117**) 100 m. kadar batıda, ondan yaklaşık +10 m. yüksek kottadır, rakım +90 m. kadardır. Zirvede kayadan oyulu küçük bir sarnıç ve anakayada duvar yatağı gibi düzeltilmiş alanlar vardır. Muhtemelen ahşap bir gözetleme kulesi gibi bir kullanım olduğu

değerlendirilebilir. İki zirve arasında hafif bir sırt vardır ve bir patikayla rahatlıkla ulaşılır. İç Kale'nin güneyindeki küçük çıkış bu tarafa da erişim sağlamakta olmalıdır.

3.5.2.1. Güney Kesim

Güney yerleşimin güney tarafındaki kayalık yamaç arazi, doğu-kuzeydoğudan batı-güneybatıya uzanan bir sırt oluşturur (**Lev. 17**). Güney yerleşimde güney tarafta yapılaşmanın bittiği kesim yaklaşık olarak +10 ila +12 m. rakımlar arasındadır. Sırtın üst kısmı ise, doğudan batıya doğru sırasıyla yaklaşık 45, 50 ve 60 m. kadar rakıma sahip üç küçük zirvesi olan, ortalama 40 m. kadar rakımı olan bir kayalıktır.

Kayalık arazi yamaçlara doğru toprak dolgu ile bir miktar yumuşar ve kuzeyde liman kıyısı ile güneyde deniz tarafında yer yer küçük düzlükler bulunur. Zirveler ve sırtta ise oldukça keskin kenarlı erimiş kireştaşı kayalıklar vardır.

Kayalık sırtın üstü ile güney yerleşimdeki yapıların bitimi arasındaki 30 m.'lik kot farkına karşın, haritada kuş uçuşu 80 ila 100 m. arası mesafe vardır. Bu sırttan güneyde arazi, güney yerleşimin güneyine denk gelen kısımlarında 250 ila 350 m. mesafe sonra güneyde Akdeniz'e ulaşır. Buna karşın kuzeyde liman kıyısı ile mesafe yerleşimin batısındaki sarp yerde 130 m. ila doğu tarafta 220 m. arasındadır.

3.5.2.2. Kule ve Çevresi

Güney Yerleşim'in güneyindeki sırtın üzerinde en batıdaki 60 m.'lik küçük zirvenin üzerinde bir kule kalıntısı bulunur (**Kat.No. 103**). Kule büyük ölçüde yıkılmıştır ve bloklar zirveden aşağıya etrafa dağılmıştır. Blok miktarından anlaşıldığı kadarıyla en az 2 katlı olmalıdır. Kule zemin katında 8.67 x 6.44 m. ölçülerindedir, iki odası vardır. Güneye açılan bir kapısı vardır.

İsodomik blok taş işçiliğe sahiptir. Ortalarındaki bosajın çevresi kaba murçla çizgi çizgi işlenerek çerçeve yapılmıştır. Buna benzer işçilikte taşların Güney Yerleşim'de Agora'da devşirme olarak kullanıldığı görülmüştür.

Kulenin giriş kapısından 10 m. kadar aşağıda kaya üzerinde işlenmiş merdivenler bulunmuştur. Bu merdivenler kuleye aşağıdaki (güney) düz araziden erişim sağlayan yol olmalıdır. Kulenin önündeki yamaçta güneyde batıdan doğuya doğru aşağı inmektedir. Buradan yaklaşık 70 m. kadar doğuda işlikler ve nekropol başlamaktadır.

Sırtın güneyindeki nekropol alanı (**Kat.No. 105**), Güney Kule'nin (**Kat.No. 103**) güneyinden inen yolun ilerisinde doğu tarafta kuleden yaklaşık 80 ila 130 m. mesafe arasında

seyrek şekilde yerleşmiş lahitlerden oluşan bir mezarlıktır. Mezarlıkta yaklaşık 5 adet lahit mezara ait kalıntı bulunur.

Güney Kule'nin doğusundaki alanda bazı işlik kalıntıları tespit edilmiştir (**Kat.No. 104**). Tespit edilebilen anakayadan oyulu iki işlik kalıntısı vardır. Bu bölgede kulenin güney eteğinden aşağıda arazi düzleşmektedir. Arazi kayalık boş bir arazidir. Etraftaki kayalarda işleme olabileceği düşünülen başka izler de vardır ancak net olarak tespit edilebilen başka kalıntı olmamıştır. Bu bölge de daha fazla işlik olabileceği ve düz arazide üretilen zeytinlerin işlenmesine yönelik oldukları değerlendirilmiştir.

Mezarların yönelimleri ve kulenin önündeki merdivenli yol dikkate alındığında bu bölgede kulenin güneyinden geçen doğu-batı istikametli bir yol güzergâhı olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde mezarlığın olduğu bölgeden doğuya doğru arazi kayalık bir düzlük halindedir ve rahatlıkla yürünebilmektedir. Ancak bu güzergâh yolu Güney Yerleşim'in güneyde arkasından dolaştırıp uzaklaştırmaktadır. Antik dönemde doğudaki diğer seyrek ve ayrı kalıntılara ulaşan patikalar olabilir.

Kule ve güneyindeki işliklerin Güney Yerleşim ile bağlantısını sağlayan ana güzergâhın kuleden 230 m. doğudan kuzeye doğru sırtı aştığı ve Güney Yerleşim'e Horrea'nın (**Kat.No. 50**) hemen batı tarafından indiği tahmin edilmektedir. Sırtın üzerindeki arazi eğimi bu bölgede 40 m. rakımın altına düşen hafif bir bel şeklindedir.

Güzergâha dair bir başka veri de, Güney Yerleşim'de Horrea'nın batı tarafındaki küçük mezarlık grubudur (**Kat.No. 67**). Yerleşimin o bölümünden erken olması beklenen bu mezarlık, kendi döneminde yerleşimin hemen dışında, güneybatıya giden yol güzergâhı üzerinde olmalıydı.

Güney Yerleşim'in orta kesiminden sırtı aşıp Güney Kule'nin aşağısına (güney) gelen güzergâhın, buradan hafif yamaç boyunca batıya ilerleyerek Güneybatı Yerleşim alanına ulaştığı değerlendirilmiştir. Güney Kule'nin güneyinden yaklaşık 420 m. kadar batıda yamaç boyunca ilerlenip son aşamasında hafif rampa çıkılarak Güneybatı Yerleşim'in Doğu Kapı'sına varılır (**Kat.No. 109**).

Güzergâh üzerinde kulenin güneyinden 120 m. kadar batıda kuzeydeki yamaç üzerinde tek bir khamosorion mezar bulunur. Buradan sonra arazi tekrar 40 m. rakımının altına düşen bir bel haline gelir ve güzergâh batıya doğru hafif rampayı tırmanarak Güneybatı Yerleşime doğru çıkar. Tek mezardan 160 m. kadar batıda kayadan oyulu birçok basit khamosorion mezarın bulunduğu anlaşılan bir nekropol alanı daha vardır (**Kat.No. 106**). Kayadan oyulu mezarlar grubunun ardından batıya doğru 130 m. kadar rampa çıkılarak Güneybatı Yerleşim'in surlarına varılır ve doğu kapısına ulaşılır.

Güneybatı ve Güney Yerleşim alanlarının güneyindeki arazide bahsedilen mezarlık ve işliklerden başka sadece modern zaman çoban duvarları olduğu değerlendirilen kalıntılar vardır. **106 Kat.No.**'lu alanda yamaçta tek duran khamosorion'dan güneye, sahile kadar harçsız moloz taştan bir duvar iner. Bu duvara benzer duvarlar Güney Yerleşim'de de yer yer vardır. Bu arazi günümüzde de yörük çobanlar tarafından kullanılmaktadır. Arazide nizpeten düz alanlar olduğundan ve yer yer işlikler olduğu anlaşıldığından, bu bölgenin antik dönemde zeytinlik olarak kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir.

3.5.3. Kuzey Yerleşim

Andriake Kuzey Yerleşim alanı, kuzeydoğusundaki Bozdağ Tepe'den ayrışmış biçimde, liman yatağının batı tarafında ve liman girişinde konumlanmış kabaca 300 x 150 m. ölçülerinde bir kayalık çıkıntı görünümündeki alana kuruludur (**Lev. 22-25**; **Plan 4/3**). Arazi rakımı yerleşim alanının kuzey bölümündeki kayalıkta +15 m.'ye varır, ancak yerleşimin yaygın kesimi günümüzde +1 ila +8 m. arası bölgededir. Güney tarafta bataklık alanın içinde su seviyesinin altında da kalıntılar vardır. Bitki örtüsü ve kum dolgusu sebebiyle Kuzey Yerleşim'de güneye nazaran çok daha düşük kalitede veri alınabilmiştir.

Kuzey Yerleşim alanı Güney Yerleşim'le karşılaştırıldığında onun ancak 3'te 1'i büyüklüğündedir. Bunun yanı sıra Güney Yerleşim'de gözlenen büyük kamu yapıları bu kesimde bulunmaz. Yine de yapı tipleri bakımından hamam, çarşı, kilise gibi güneydekilere benzer örnekler seçilebilmektedir. Güneybatı Yerleşim ile ilgili olarak ise kuzeydeki kayalık alanda gözlenen kayadan oyulu hibrit yapıların benzerleri güneybatıda da gözlenmiştir. Ayrıca alanda güneybatıdaki isodomik sur işçiliğine benzeyen duvar örnekleri de az da olsa mevcuttur.

Dikkate değer bir diğer nokta ise,Kuzey Yerleşim alanında, son evre sivil yerleşimin içinde kalmış farklı erken dönemlere ait birçok mezar kalıntısı bulunur (**Kat.No. 154**). Bunlar genel olarak yerleşimin sahil ve çıkış kesimleri çevresine yakın yerlerde gözlenen tek ya da birkaç tanelik gruplar halinde lahitlerdir.

Yerleşim, batı, kuzey ve doğu yönlerden surlarla çevrilidir. Kuzeyindeki kayalığın üzerinde hibrit yapı kalıntıları bulunur. Kayalığın güney taraflarında liman kıyısına kadar kesintisiz yerleşim alanlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Merkezinde bir kilise vardır. Son evresinde tam anlamıyla bir Hıristiyanlık dönemi kastron yerleşmesi görünümündedir. Kuzey tarafında kuzeydoğuya doğru yerleşime gelen yol güzergâhının olduğu, bu bölümdeki su kanalından ve güneye dönük yerleşmiş nekropol alanlarından anlaşılmaktadır.

Kastronun batı ucunda İç Kale olarak tanımlanabilecek bir yapı bulunur (**Kat.No. 119**). Yaklaşık 32.10 x 19.60 m. ölçülerindedir ve güney tarafta büyük bir kapı ile liman kıyısına açılır. Kuzey tarafta dışarı açılan küçük bir arka kapı daha vardır. Doğu duvarda yerleşimin içi olması beklenen yere bakan bir mazgal pencere vardır. Yapının içinin iç duvarlar ile birçok bölüme ayrıldığı anlaşılmaktadır ancak içeride kum dolgu yüksektir ve iç duvarlar yıkılmış olduğundan sadece yüzeyde kalan izler vardır.

İç Kale'nin güney tarafında günümüzdeki akarsuyun kıyısında set benzeri bir duvar bulunur (**Kat.No. 120**). Duvar İç Kale'nin güney tarafından sahil boyunca 20 m. kadar doğuya gitmektedir. Büyük ve kaba taşlardan, içe doğru meyilli şekilde örülmüştür. Yapı duvarından çok dalgalara karşı yapılmış bir bariyer gibidir ancak seviyesinin bu kadar yüksek olması antik dönemden olma olasılığını azaltmaktadır, zira Kekova çevresindeki diğer dalgakıran benzeri yapılar bugün denizin 2 m.'den fazla altındadır.

Duvarın iç terafında deniz seviyesine çok yakın seviyede tonozlu küçük bir çekek olabileceği değerlendirilen bir yapı kalıntısı vardır. Bu kesimler çok yoğun bikti örtüsü altında olduğundan sağlıklı veri almak zordur.

3.5.3.1. Surlar

İç Kale'nin kuzeydoğusunda yerleşimin batı surları başlar (**Kat.No. 121**). Yapıdan 8 m. kadar kuzeydoğuda kayalık bir çıkıntının üzerinde 7.36 x 3.72 m. ölçülerinde bir bastion bulunur. Sur duvarı ile bütünleşik olarak duvarın dörtgen şekilde dışarı doğru çevrilmesiyle yapılmıştır. Duvar bastiondan sonra kuzeydoğuya doğru 40.10 m. daha ilerleyerek aynı formdaki ikinci bastiona ulaşır. Kayalık çıkıntıların üzerinden gidecek şekilde yapılmıştır. Genel olarak düz bir hat izlemektedir.

Bastionun güney kenarında da sur başlangıcı vardır. Bu kesim yıkılmıştır ve alt kısım kum dolguya gömülüdür, ne kadar devam ettiği belirsizdir. Yönelim güneybatıdaki **119 Kat.No.**'lu İç Kale yapısına değil, direkt güneye dönük gibidir. Bu parça da kuzeye giden parça gibi düz ise sur, İç Kale yapısını dışarıda bırakır bir yönelimde olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen ilk bastiondan ileride ikinci bir bastion daha korunmuştur (**Kat.No. 123**). İlkine benzer formda, kayalık bir çıkıntının üzerinde 5.32 x 3.73 m. ölçülerinde sur duvarı ile bütünleşik olarak duvarın dörtgen şekilde dışarı doğru çevrilmesiyle yapılmıştır. Bastion çıkıntısının güney tarafında bir duvar ayrılmaktadır ve moloz yıkıntılardan anlaşıldığı kadarıyla burada bastiona birleşik bir yapı vardır. Bastiondan kuzeydoğu tarafta ise sur duvarından güneydoğuya bir başka yapının duvarları ayrılmaktadır. Tamamen yıkılıp kum dolgu altında kaldığından detaylı gözlem yapmak mümkün değildir.

Ancak yapının güneydoğu tarafında, güneydoğuya dönük yarım dairesel planlı bir apsis bulunmaktadır. Apsisin zemininin önündeki mekânın zemininden yükseltilmiş bir podyum gibi olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşimin bu bölümleri büyük miktarda kum dolgu altındadır ve yapılaşma güney ve doğuya doğru devam etmekte olabilir.

Sur duvarı ikinci bastiondan sonra kuzeydoğuya doğru devam etmekte ve yıkılıp kum dolgunun altında gözden kaybolmaktadır. Yerleşimin kuzeybatı tarafında, merkezdeki kayalık çıkıntının kuzey ve kuzeybatı tarafları tamamen kum dolgudan bir yamaç şeklindedir. Bu kesimde kumların arasında bazı duvar izleri gözlenmiştir. Kuzeydoğu tarafta ise batıya doğru uzanan sur duvarına ait iz bulunmuştur. Bu izlerden hareketle yerleşimin kuzeybatı tarafında da batıdaki surlara benzer karakterde bastionlarla bölünmüş bir sur sisteminin kesintisiz devam ettiği önerilmektedir (**Kat.No. 127**).

Yerleşimin kuzey tarafında günümüzde düz kumluk arazide patika bir yoldan yerleşime girilen kesimde kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir yapı bulunur (**Kat.No. 142**). Yapı dıştan yaklaşık 8.26 x 4.61 m. ölçülerindedir. Alt kısmının içi dolu bir podyum olduğu değerlendirilmektedir. Duvar, derz değişimli isodomik ve poligonal benzeri bir tarzda yapılmıştır. Büyük taşların arasında örgüyü tamamlamak için aynı tarzda düzgünce işlenmiş daha küçük ve ince taşlar da kullanılmıştır. Alttaki bu poligonal kısmın üstünde bir sıra blok ile bir kayıt geçilmiştir. Alt bölümdeki bu işçilik Horrea yapısının (**Kat.No. 50**) iç duvarları ile benzerdir.

Yapının kuzey surlar yapıldığı zaman duvarın içine entegre edilerek bastion olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Duvarlar doğudan gelerek yapıya birleşir. Erken dönemdeki orijinal fonksiyonu ise belirsizdir. Podyumu sebebiyle tapınak tipli bir anıt mezarı andırmaktadır.

Kuzey tarafta surlar **142 Kat.No.**'lu yapıdan doğuya doğru yerleşimi çevirmeye devam eder (**Kat.No. 143**). Buradan 25 m. kadar doğuda sağlam kalmış bir bastion daha bulunur. Bastion 7.76 x 4.07 m. ölçülerindedir. Surların daha büyük devşirme mimari bloklar da bulunan örgü ile yapılan ana duvarı doğudan batıya dümdüz ilerlerken bu bastion duvardan kuzeye doğru çıkıntı yapar şekilde eklenmiştir. Bastionun hemen doğusunda surun içinde bir giriş kapısı vardır. Yine bu bölgede duvarın güney tarafında surlara çıkmak için alt kısımda bir sahanlıktan doğu ve batıya çıkan merdivenler bulunur. Bastion ve kapıdan doğuya doğru surlar bir miktar daha takip edilebilir ancak burada bitki örtüsü tamamıyla cangıl orman şeklindedir ve herhangi bir gözlem yapmak imkânsızdır. Surların devamı ancak kuzeybatı köşede gözlenebilmiştir.

Köşeden güneye doğru surlar tekrar izlenebilir hale gelir (**Kat.No. 153**) ve büyük devşirme mimari elemanlarla yapılan örgüyle devam eder. Surların yerleşimin kuzeydoğu köşesinden güneye 60 m. kadar devam ettiği tespit edilebilmektedir. Surun üzerinde doğuya açılan bir kapı ile dışarı bakan bir mazgal da vardır. Buradan güneyde arazi seviyesi düşmekte ve diğer kalıntılar ile sur duvarları su seviyesinin altında kaybolmaktadır.

Yerleşimin güney tarafının da diğer üç yön gibi sur duvarı ile korumaya alınmış olması beklenir. Güney tarafta sivil yapı kalıntıları bataklık seviyesinin altında devam etmektedir ve şayet bunlardan güneyde sur duvarı vardıysa su seviyesinin altında kaybolmuş olmalıdır. Surların doğu tarafta akarsu kıyısında güneye devam ettiği bellidir. Bu durum, antik dönemde deniz olması beklenen alanın da sur ile kapatıldığına işaret etmektedir.

Surların yerleşimin güney tarafını da çevirmiş olması yüksek ihitmaldir. Ancak yine de yerleşimin güneydoğu ve güneybatı tarflarında sur duvarına ait spekülasyondan öte ölçüm ya da gözlem suretiyle hiçbir iz bulunamamış olmasından dolayı planda tamamlama ile bir önermede bulunulmamıştır.

Duvar örgü tekniği bakımından kuzeydeki büyük sur duvarı (**Kat.No. 143**) genellikle dörtgen biçimli büyük düzgün bloklarla nispeten düzensiz bir şekilde örülmüştür. Aralarda büyük miktarda küçük taşlar bulunur. Büyük dörtgen blokların yanı sıra örgünün içinde arşitrav, lento, söve, sütun gibi mimari elemanlar da kullanılmıştır. Bu duvarın kalınlığı 1.30 m. kadardır.

Bu tarz duvarın benzerleri çevredeki yerleşimlerde de vardır. Andriake'de duvarların içindeki elemanlar tipik Roma blok taş işçilikli parçalardır. Bazı başka yerleşimlerde duvarların içindeki devşirme plastik ya da epigrafik malzemelerden daha net terminus post quem tarihler de elde edilerek, genelde, Justinian döneminde, bir kısmı Procopius tarafından kayıt altına alınmış[244] olan savunma ve sur sistemleri yapımı ile ilişkilendirilmektedir[245].

Kuzeydeki kapının batısındaki bastion, bu büyük duvara dışarıdan eklenmiştir. Örgüsünde nispeten düzgün ve dörtgenimsi formlarda az işli küçük taşlar kullanılmıştır. Özellikle köşeler daha özenli yapılmaya çalışılmıştır. Taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları bulunur, kiremit gözlenmemiştir.

[244] Prok. aed. V, imperator Justinian tarafından Asia'da yaptırılan inşaatları anlatır, birçok kilise, şapel ve manastırın yanı sıra Bithynia, Kappadokia, Kilikia, Filistin'de birçok kentte surlar yaptırmış ya da onartmıştır.
[245] Bruer 2016, 139; Korkut 2015c, 69.

3.5.3.2. Suriçi

Kuzey Yerleşim'in surların içinde kalan yerleşim alanında kesintisiz yapılaşma olduğu anlaşılabilmektedir. Yapı kalıntılarının kuzey taraflarda kum dolgunun altında kaldığı anlaşılmaktadır. Güney taraflara doğru ise bataklık kotuna düşmekte ve su altında kalmaktadır. Birçok kesimde yapılar tamamen yıkılmış ve moloz dolgu altında kalmıştır. Özellikle doğu ve kuzeydoğu kesimlerde ise çok yoğun cangıl şeklinde bitki örtüsü ölçüm ve gözlem yapmayı imkânsız hale getirmektedir.

Batıdan doğuya, verilerin daha iyi olduğu taraftan başlanacak olursa bu kesimde batıdaki İç Kale yapısına doğudan bitişik kum dolgu ve bitki örtüsü altında küçük bir yapı bulunur (**Kat.No. 122**). Bu yapının doğu tarafında net görülebilen bölümü haç benzeri bir plana sahiptir. Güneydeki kolun güney duvarında limana açılan mazgal benzeri dar bir pencere bulunur. Bu mekândan batı tarafta başka küçük mekânlar olduğunu gösteren bölme duvarları izlenebilmektedir. Güney duvar kalın ve güçlü bir duvardır ve batı tarafta İç Kale yapısının doğu duvarına dıştan bağlanır. Bu yapı, güney tarafındaki mazgal benzeri pencere ve içindeki küçük odalı bölümlendirme ile adeta kale kapısı veya kule benzeri savunma fonksiyonlu bir yapıya benzemektedir.

Yerleşimin batı tarafında yüksek kum dolgunun arasında bir kısmı ikinci katı dâhil ayakta olan büyük bir yapı vardır (**Kat.No. 125**). Yapının kum dolgunun dışında gözlenebilen kısmı yaklaşık 20.20 x 10.05 m.'lik bir alandadır. Güneye açılan yan yana üç bölüm seçilebilmektedir. İlk bölümde birinci katta doğu ve kuzey duvarlarda birer pencere ile kuzey duvarda ayrıca bir mazgal penceresi vardır. Bu odada doğu ve batı duvarlarında zeminden ikinci katın zeminini taşıyan hatıl yuvaları vardır. İkinci katta kuzey duvarda yüksek ve kemerli olduğu anlaşılan iki pencere vardır. Duvarlar oldukça sağlam olduğundan ikiden daha fazla kat olmadığı tahmin edilmektedir. Yapının doğu tarafının da erken evrede avlunun içi olup sonradan ikinci kat yapılınca kapatılıp iç mekân olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yapıda farklı tekniklerle yapılmış duvar işçilikleri gözlenir. Özellikle birinci kat daha nitelikli blok taş işçiliğine sahiptir. Birinci katın doğu tarafında kaba murçla işlenmiş düzgün dörtgen taşlardan isodomik benzeri bir duvar örgüsü vardır. Güneybatı yerleşimdeki sur duvarının işçiliğine benzemektedir. Bu bölümde ayrıca pencere ve kapılar da nitelikli blok taş işçiliğe sahiptir. Söve ve lentolar ahşap kanatlar için tırnaklarla donatılmıştır. Pencerelerde demir parmaklıklar için delikler vardır. Son olarak güney duvarın dışında da büyük ve poligonal benzeri taşlar, yine aralarda taş yongalarının kullanıldığı teknikle örülmüştür. Bu büyük taşlar da daha erken bir evrede orijinal poligonal bir örgüye ait devşirme elemanlar olmalıdır.

Yerleşimin bu kesiminde kum dolgu yüksektir. Yukarıda bahsedilen **125 Kat.No.**'lu yapının kuzey tarafını ayakta olan birinci kat seviyesinde örtmektedir ve bu çevrede yıkılmış başka yapı kalıntılarının olduğu rahatlıkla tahmin edilebilir.

125 Kat.No.'lu yapıdan kuzeyde yüzeyde görülebilen tek yapı **124 Kat.No.**'lu alandaki tek mekân kalıntısıdır. Bu yaklaşık 11.00 x 6.20 m.'lik basit dörtgen formda bir odadır. Güney duvar üzerinde pencere olduğu değerlendirilen bir açıklık vardır. Yapının içi bu pencere seviyesinde kadar kum doludur. Batı duvarda da dar bir pencere daha vardır. Yapının 15 m. kadar yakın çevresinde başka kalıntı görülmemektedir. Bu çevrede yüzeyde sadece bu yapıdan 22 m. batıda, surlara yakın yerde üzerindeki lahit kaybolmuş bir hyposorion kalmıştır (**Kat.No. 154**).

125 Kat.No.'lu yapının çevresindeki kumluk arazinin güneydoğu tarafında sahile yakın yerde **126 Kat.No.**'lu alan bulunur. Buradaki yapının kum dolgunun ve yoğun bitki örtüsünün dışında bir odasının kuzey tarafı gözlenir. Bu kısım kuzeyde ikinci kata yakın seviyede ayaktadır. Mekânın kuzeybatısında zeminin altında yaklaşık kısmen sağlam bir sarnıç tespit edilmiştir. Tüm yapı yoğun bitki örtüsü içinde olduğundan detaylı gözlem yapılamamıştır. Bu kalıntıdan 10 m. kadar ileride arazi su seviyesine çok yakın bataklık halini almaktadır ve 40 m. kadar ileriden akarsu geçmektedir.

Yerleşimin güneybatı tarafında bu şekilde bitki örtüsü ve moloz dolgu altında başka yapılar da vardır (**Kat.No. 130, 132, 133**). Bu bölgeye yayılmış moloz dolgudan ve yer yer izlenebilen duvar ve mekân izlerinden kesintisiz yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır ancak yapıların niteliğini anlamak mümkün değildir. Bu yapıların arasında üç adet de mezar kalıntısı tesbit edilmiştir (**Kat.No. 154**).

Liman kıyısının üst (kuzey) tarafında ise kum dolgu daha yüksektir ve özellikle kuzeyden güneye doğru kalıntıları örtmektedir. Yerleşimin batı bölümünün orta kesimindeki **129 Kat.No.**'lu alanda iç bölümlendirmeleri olan yapılar vardır. Daha net izlenebilen iki yapının arasında kuzey-güney yönlü bir aralık bulunur. Sokak olduğu tahmin edilen bu aralık, güney tarafındaki kapı olabilecek bir duvar çıkıntısı sebebiyle bu bölgedeki tek ve büyük bir yapının iç koridoru da olabilir. Buradaki kalıntılar güneyde daha yüksekçe yüzeyde kalmıştır ancak kuzey tarafta kum yamacın altında gözden kaybolmaktadır. Yapılardan doğu ve batıya doğru da yapı kalıntıları olduğu tahmin edilen taşlıklar bulunur.

Hemen doğudaki **131** ve **136 Kat.No.**'lu alanlarda net olarak sadece bazı duvar ve mekân izleri tesbit edilebilmiştir. Alanın kuzey tarafı tamamen kumuldur. Güney tarafta ise kumun seyreldiği yerlerin moloz yığınları ile kaplı olduğu görülmektedir ve bu alanlarda kesintisiz yapılaşma olduğu anlaşılabilmektedir.

Güneydoğuya doğru **138 Kat.No.**'lu yapının olduğu bölgeden itibaren ise alanlar artık kum dolgu değil, yapıların kendi moloz yıkıntıları ile dolmuştur. Planı kısmen anlaşılabilen bu yapı dıştan yaklaşık 21.30 x 8.56 m. ölçülerindedir. Genel plan itibarıyla yan yana 4 odası vardır, Bizans Dönemi bir konut olabilir[246]. Duvarlar büyük ölçüde yüzey seviyesine kadar yıkılmıştır ve odaların içi moloz dolgu ile doludur. Bu odaların güneyden kuzeye doğru girişlerinin olduğu değerlendirilmiştir ancak kuzeydeki ikisinin batıdan girişi olan bağımsız bölümler olması da muhtemeldir.

Güney bölümde oldukça iyi korunmuş büyük bir yapı vardır (**Kat.No. 140**). Dıştan yaklaşık 21.01 x 19.33 m. ölçülerindedir. Kuzey taraftaki iki bölümü, doğu ve batıya bakan bağımsız dükkânlardır. Güneydeki büyük kısım ise birinci katında 6 odası olan muhtemelen sivil bir yapıdır. Odaların batı tarafında bir giriş bölümü ve üst kat ile bağlantılı olduğu değerlendirilen yapılar bulunur. Girişten içeride bir merkezi oda ve iki yanında iç odalar ile batıda birbiriyle bağlantılı üç iç odası daha bulunur.

Yapının duvarlar çoğunlukla birinci kat seviyesinde ayaktadır. Kuzey taraf daha az korunmuştur. İçinde moloz dolgu çok azdır ancak tamamen bitki örtüsüyle kaplıdır. İç dolgunun azlığı, yapının tek katlı ya da ikinci katında ahşap yapılı olduğu izlenimini uyandırmaktadır[247].

Yerleşim alanının yaklaşık olarak ortasında D Kilisesi vardır (**Kat.No. 137**). Andriake'deki diğer büyük kiliseler gibi, üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Düzgün dikdörtgen planlı naos, doğudaki apsisi ile birlikte dıştan yaklaşık 27.95 x 17.45 metre ölçülerindedir. Apsiste doğuya bakan, apsisin merkezine yönelmiş 4 pencerenin olduğu anlaşılabilmektedir. Synthrononun kalıntıları mevcuttur ancak basamak sayısı ve başka detay anlaşılamamaktadır. İçeride naos, 7'şer sütun olduğu değerlendirilen dizilerle üç nefe ayrılmıştır. Ana nefte apsisin önünde bema, üç yönden doğudan ikinci sütunlara kadar bir korkuluk ile kapatılarak ayrılmıştır. Orta nefe bakan ön kısmında bur korkulukların oturduğu taş altlıklar izlenebilmektedir.

Apsisin iki yanında diğer kiliselerde olduğu gibi, neflerin doğu ucundan geçiş olan ek mekânlar olduğu değerlendirilmektedir ancak yoğun bitki örtüsü altında olduklarından ölçüm yapılamamıştır. Güney nefte güney duvar üzerinde güneydeki yapılara geçişler olabileceği tahmin edilmektedir. Yoğun bitki örtüsü sebebiyle iyi gözlem yapmak mümkün değildir. Kuzey nefte duvarlar ikinci kata yakın seviyede ayaktadır. Üzerlerinde ahşap bir galeriyi taşıyor olabileceği değerlendirilen hatıl yuvaları bulunur.

---

[246] Krş. Tiryaki 2003, 136, 138.
[247] Krş. Tiryaki 2003, 137, 140.

Naos'un batı tarafında nartheks bulunmaz ve kapılar içten 16.09 x 12.19 m. ölçülerinde bir atriuma açılır. Ortasında zeminin altında bir sarnıç vardır. Atrium'dan kuzey tarafa dışarı açılan bir kapı daha vardır. Kilise binasının kuzeyinde, kuzey nefin dışı boyunca koridor benzeri bir alan uzanır. Bir kısmında kuzeye bakan sütunlarla taşınan bir revak olduğu anlaşılabilmektedir. Alanda geç dönemlerde farklı kullanımlara işaret eden ara duvarlar eklenen yerler vardır.

Kilisenin güney bitişiğinde, bazı duvarları naos ile birleşen bir yapı grubu bulunur (**Kat.No. 139**). Batıda küçük odaları olan bir yapı bulunur. Doğuda ise büyük merkezi bir mekânı ile batısında küçük odaları olduğu anlaşılan bir yapı daha vardır. Bu yapıların duvarları kuzeyde D Kilisesi'nin naos duvarları ile birleşir. Özellikle doğudaki büyük yapıdan kuzeye açılan bir kapı ve ara koridora benzeyen bir alan vardır. Bu yapı grubunun D Kilisesi ile aynı kompleksin parçası olmaları muhtemeldir.

Yerleşimin D Kilisesi'nin güney ve güneydoğusundaki kesiminde bitki örtüsü ve moloz dolgunun çok yoğun olduğu bir alan bulunur (**Kat.No. 141**). Alanın güney bölümündeki kalıntılar bataklık içindedir. Bataklığın kuzeyindeki sağlam zeminli alanlar ise tamamıyla yıkılıp dağılmış moloz yığınları şeklindedir. Planda işlenebilen duvar izlerinden ve arazide bitkilerin arasından gözlenebilen kalıntılardan bu alanda yoğun bir yapılaşma olduğu bellidir. Alanın batı tarafında yapıların arasında bir lahit daha bulunur (**Kat.No. 154**).

Kilisenin güneydoğusundaki **145 Kat.No.**'lu alan da benzer şekilde moloz ve bitki örtüsü altındadır ancak alanda yaklaşık 10.76 x 7.17 m. ölçülerinde dikkate değer bir yapının kalıntısı vardır. Bu kesimde yapının olduğu bölgede çok miktarda nitelikli taş işçiliğine sahip arşitrav ve paye blokları bulunur. Bunlardan bazıları ayaktadır ve araları duvar örülerek geç dönemde mekân haline getirilmiştir. Bu kesimde ayrıca güneye bakan sağlam bir kapı da bulunur.

İşçilik ve mimari elemanlar bakımından bu yapı Güney Yerleşim'deki **45** ve **46 Kat.No.**'lu yapılara benzemektedir. Güney yerleşimdeki doğu-batı doğrultulu cadde güzergâhı üzerinde tüm dönemlerde var olduğu anlaşılan dükkân dizilerinin benzerleri, Kuzey Yerleşim'de de beklenebelir. Bu bölümde korunmuşluk derecesi çok düşüktür ancak yapıların yine de tamamen karmaşık şekilde değil, diziler halinde yerleştiği kestirilebilmektedir.

Yerleşimin doğu bölümüne gelindiğinde **148 Kat.No.**'lu alan da moloz ve bitki örtüsü altında yoğun bir yapılaşma alanıdır. Güney tarafta büyük çoğunlukla yüzey seviyesine kadar yıkılmış olan iki mekân tesbit edilebilmiştir. Kuzeyde daha yüksek dolgu olan alanda 5 kadar odası olan bir yapı kalıntısı bulunur. Bu yapının batı bitişiğinde yaklaşık 4 m. çapında yuvarlak planlı bir sarnıç kalıntısı vardır. Buradan kuzeyde arazi artık çok yoğun bitki örtüsü

altındadır ve kalıntıları tanımlamak çok zordur. Planda bazı duvarlar ve mekân kenarları izlenmektedir, tanımlanamayan başka duvar izleri de bulunabilmiştir. Arazideki moloz miktarından kesintisiz ve yoğun yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır.

Güneydoğu tarafta akarsuyun kıyısındaki alanlardaki (**Kat.No. 146, 152**) arazi tamamen su seviyesinde bataklık halindedir. Gözlenebilen kalıntılar ize bataklığın içindeki moloz yığınları ve duvar izlerinden ibarettir. Kalıntılardan yapılaşmanın kesintisiz şekilde liman kıyısına dek uzandığı anlaşılmaktadır. Özellikle güneydeki **146 Kat.No.**'lu alanda tesbit edilebilen bataklık seviyesinin altındaki mekânlar, doğu-batı doğrultulu düzgün bir güzergâh üzerinde oldukları izlenimini uyandırmaktadır.

Kuzey Yerleşim'deki en dikkat çekici yapılardan birisi Kuzey Hamam olarak tanımlanan yapıdır (**Kat.No. 150**). Bu yapı, yerleşimin doğu kesiminde, surlara 20 m. kadar mesafededir. Bu alan bataklık kotuna yakın, yoğun bitki örtüsü altında iyi korunmamış bir alandır ancak hamam yapısı, içindeki yüksek dolgu sebebiyle çevresindeki diğer kalıntılara nazaran daha anlaşılabilir derecede korunmuştur.

Hamam plan bakımından Doğu Hamam (**Kat.No. 8**) yapısının küçültülmüş bir benzeri gibidir. Toplam ölçüsü 17.85 x 9.60 m. kadardır. Güneyden kuzeye doğru bir trafik akışı vardır. İlk bölümü güneydeki büyük mekândır, Doğu Hamam'a benzer şekilde güney tarafında merkezde bir ve batı tarafında güneye yakın bir başka kapı daha belirlenebilmiştir. Bu mekânda dolgu seviyesi düşüktür, muhtemelen ahşap çatı ile örtülü ısıtılmayan bir mekân olmalıdır. İlk bölümün kuzey bitişiğinde, burası ile bütünleşik şekilde iki ucunda apsidal nişler bulunan doğu-batı yönlü uzunlamasına bir bölümdür. Doğu Hamam ile olan dikkat çekici benzerlik sebebiyle bu ilk iki mekânı Apoditerium ve Frigidarium olarak tanımlamak önerilmektedir.

Hamamın asıl bloğunun içinde batı tarafta, iki ucunda apsidal çıkıntılar olan ve Cladarium olduğu önerilen mekân ile, doğusunda, güneydeki Frigidarium'dan giriş sağlayan ve Caldarium'un doğu dış duvarının dış tarafına yapılmış Tepidarium olduğu önerilen mekânlar bulunur. Caldarium'un güneybatı köşesinde Tepidarium'a geçilen ve genişliği sebebiyle ısı yalıtımı sağlamak için yapılmış bir çift kapı olduğu değerlendirilen bir kapı vardır. Bu mekânın duvarında in-situ olmayan bir konumda ısıtma sistemine ait seramik duvar çivisi de bulunmuştur.

Kuzey Hamam'ın doğu bitişiğindeki alanda surların batı yanında nispeten yüksek bir moloz dolgu alanı bulunur (**Kat.No. 151**). Burada tek bir mekân ile doğu tarafında surlara yakın başka bölüm kalıntıları da vardır. Moloz dolgunun yüksekliğinden dolayı bu kalıntı

sağlam zemine oturan büyük bir bina olmalıdır. Ancak tamamen yıkıldığından detayları anlaşılamamaktadır.

Suriçinde kalan kuzeydoğu köşede (**Kat.No. 149**) arazi seviyesi oldukça düşüktür. Bu kesimde yüzeyde sadece bataklık kotuna çok yakın moloz yığınları kalmıştır. Hamam yapısının hemen kuzeyinde yüzeyin altında kalmış üç adet lahdin kapağı görülmektedir, yine yüzeyin altında bir başka lahit de Hamam'ın güneydoğusunda bulunur (**Kat.No. 154**).

Yerleşimin kuzeydoğu bölümü, D Kilisesi'nden doğu ve kuzeydoğudan (**Kat.No. 144**) doğudaki Kuzey Hamam yapısına kadarki kısımlar (**Kat.No. 147**) çok yoğun bitki örtüsü altındadır. Alanlarda arazi yüksektir ve yer yer yüksekçe korunmuş yapılar da vardır. Moloz dolgu yoğun ve kesintisizdir. Bu alanlarda da kesintisiz yapılaşmanın devam ettiği bellidir. Tamamıyla geçilmez cangıl durumunda olduğundan anlamlı gözlem yapmak mümkün değildir. Plan çalışması yapılırken genellikle bitkilerin arasında ulaşılabilen kalıntılar bağımsız olarak işlenebilmiş, sonradan aynı paftada birleştirilmiştir. Birçok duvar izi ve mekân kalıntısına ek olarak iki kireç ocağı bulunmuştur ve kuzeydoğu tarafta üç lahde ait kalıntı vardır (**Kat.No. 154**).

Kuzey Yerleşim'in kuzeybatı tarafında, erken yerleşimin merkezini oluşturduğu değerlendirilen büyük bir kayalık alan vardır (**Kat.No. 128**). Bu alan yaklaşık 55 x 35 m. ölçülerindeki kısmı kumların yüzeyinde görünen, arazi formundan hareketle 90 m. kadar batıya uzandığı tahmin edilen kayalık bir alandır. Kayalığın eteklerinde ve üstünde hibrit mekân kalıntıları ile net tanımlanamayan birçok düzeltilmiş, işlenmiş alan vardır. Kayalık genelde yağmur ve rüzgardan erimiş ve kum dolgu altında olduğundan az korunmuştur. Kayaadn oyulu mekân kalıntılarından bir tanesinde zeminde kayadan oyulu 30 cm çaplı oval formlu ocak benzeri bir hazne vardır. Bu haznenin benzeri Güneybatı Yerleşim'deki hibrit mekânlarda da görülmüştür.

Kayalık alanın doğu ve güneydoğu eteklerinde de izler devam etmektedir. Doğu tarafta (**Kat.No. 134**) arka (güney) tarafında dip kısım anakayadan oyulmuş büyük bir mekân ile bunun güneyinde başka hibrit mekân kalıntıları bulunur. Kayalığın güneydoğu eteğinde ise (**Kat.No. 135**) arka (kuzey) tarafı dipte anakayadan oyulmuş bir mekân ve arkasında (kuzey) kayalığın tam altındaki yine bir mekân olduğu değerlendirilen alanda kayalık 4.50 m. kadar bir uzunlukta podyum gibi işlenmiştir. Bu kalıntı bir duvarın dip kısmı da olabilir, alanda korunmuşluk derecesi çok düşüktür, duvarlar dibe kadar tamamen yıkılmış ve moloz altındadır.

Bahsedilen hibrit yapı kalıntılarının çevresini güneydoğudan döner güzergâhta bir duvar izi vardır. Bu duvarın bu kesimde kuzey-güney doğrultulu giden bir yolun terası

olabileceği tahmin edilmektedir. Yerleşim Bizans Dönemi'nde iyice büyümeden önceki erken evrelerde giriş güzergâhının burası olmalıdır. Özellikle **144 Kat.No.**'lu alandaki lahitlerin (**Kat.No. 154**) ön cepheleri güneydeki liman tarafına değil, kuzeye yamaca bakmaktadır. Bu mezarlar, kendi dönemlerinde yerleşimin dışında, muhtemelen güneydoğu nekropol gibi (**Kat.No. 2**) yerleşimin hemen giriş kısmında yola bakar şekilde konumlanmış olmalıydılar. Zaman içinde yapılaşma yayıldıkça mezarlar da yerleşim alanının içinde kalmış ve yerleşimin içindeki birçok başka mezarlık gibi yıkılmadan bırakılmış, hatta kullanılmaya devam etmiş olmalıdır. Bu bağlamda **142 Kat.No.**'lu yapının da cephesi kuzeye bakan tapınak tipli bir anıt mezar olma olasılığı dikkate değer görülmektedir.

Kuzey Yerleşim alanının dışında, yerleşim alanından yaklaşık 250 m. kadar kuzeydoğuda E Kilisesi olarak tanımlanan yapı grubu bulunur (**Kat.No. 157**). Merkezindeki kilise ile birlikte çevresindeki mekânlar küçük bir kompleks niteliğindedir. Hemen güneyinden Kuzey Su Kanalı (**Kat.No. 164**) geçtiğinden Kuzey Yerleşim'e gelen yol güzergâhı üzerinde olduğu değerlendirilebilir.

Yapı oldukça düşük derecede korunmuştur. Andriake'deki diğer büyük kiliseler gibi üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Düzgün dikdörtgen planlı naos, doğu taraftaki apsis ile birlikte dıştan yaklaşık 21.72 x 14.04 metre ölçülerindedir. İçeride naos üç nefe ayrılmıştır. Apsisin kuzey ve güney yanlarında, yine yerleşimdeki diğer kiliselere benzer şekilde, neflerin doğu taraflarından geçilen küçük odalar bulunur.

Güney nefin güney tarafında araziye uygun olarak 6 ila 8 m. genişlikte bir teras vardır. Terasın içinde bir sarnıç ile batı tarafta terasın üstünde kuzeye açıldığı değerlendirilen yaklaşık bölümler bulunur. Kilisenin batı tarafında güneyde bu mekânların açıldığı belki revaklı bir atrium bulunduğu tahmin edilebilir. Batı tarafta ise büyük bir kireç ocağı bulunur.

Kilisenin güney ve güneydoğu taraflarda akarsuyun kuzey kıyısında birkaç ayrı su kaynağı bulunur. Bu durumdan hareketle, kilisenin yerleşim yerlerinden ayrı olarak, belki de bir kutsal kaynak kilisesi olarak burada bulunduğu şeklinde bir yorumda bulunulabilir. Ancak bunlar da dâhil olmak üzere Andriake çevresindeki kaynakların hepsi kükürtlü, içilmez kaynaklardır.

3.5.4. Nekropoller

Andriake yerleşiminde nekropol alanları –Roma yerleşimlerinde alışkın olunduğu üzere– büyük çoğunlukla yerleşime gelen yollar üzerindedir. Liman yatağının kuzey ve güney taraflarında sahili izlediği tahmin edilebilen yol güzergâhından ve limandan yamaca

bakıldığında görülecek şekilde bir düzen vardır[248]. Güney taraftaki sırtın güney tarafında da yine yol güzergâhları üzerinde olduğu değerlendirilen mezar grupları bulunur. Mezarların bir kısmı, orijinal dönemlerinde yerleşimin hemen dışında olmalarına karşın, zaman içinde yapılaşan alanlarda, yerleşimin içinde kalmışlardır. Yine son olarak Bizans döneminde de hem erken dönem lahitleri taşınmak suretiyle, hem de basit gömüler yapılarak yerleşim alanının içinde de mezarlar yapılıp kullanılmıştır (**Plan 6**).

Yoğunluk ve nitelik bakımından ana nekropol alanının kuzey yerleşime doğudan gelen güzergâh üzerinde, yerleşime yakın yamaçta limana dönük olarak yerleşen grup (**Kat.No. 155, 156**) olduğu söylenebilir. Yerleşime doğudan gelen güzergâh boyunca küçüklü büyüklü mezar grupları da kuzeydeki yamaç boyunca dağılmışlardır (**Kat.No. 158, 159**). Bir kısım mezar da kuzey yerleşimin son evre suriçi yerleşim alanında kalmıştır (**Kat.No. 154**).

Güney yerleşimde de en yoğun grup yerleşime gelen güzergâh üzerinde ve yerleşimin girişine yakın yerdedir (**Kat.No. 1, 2**). Ayrıca yerleşim alanının içinde de farklı dönemlere ait küçük gruplar vardır (**Kat.No. 67, 44, 102, 3**).

Güneydeki sırtın güney tarafındaki bölgede Güney Kule yapısının aşağı tarafında bir grup vardır (**Kat.No. 105**). Ayrıca buradan batıya doğru birkaç mezar daha bulunur (**Kat.No. 106**).

Yerleşim bölgesi ve yakın güzergâhlar haricinde, Andriake ile Myra arasındaki güzergâh üzerinde de daha nitelikli tapınak tipli mezarlara ait kalıntılar mevcuttur (**Kat.No. 161**, ayrıca bk. dipnot[249]).

Yerleşim planı çalışmalarında şimdiye kadar tespit edilebilen toplam yaklaşık 148 adet mezar kalıntısından 12 adedi Kuzey Yerleşim alanı içerisinde, 72 adedi Kuzey Yerleşim'e doğudan gelen yol üzerinde, 16 adedi Güney Yerleşim alanı içerisinde, 38 adedi Güney Yerleşim'e doğudan gelen yol üzerinde ve yerleşimin doğu girişinde, 10 adedi ise Güney Yerleşim'in güney tarafındaki sırt üzerinde ve sırtın güney tarafındadır. Dönemsel dağılım bakımından tarihlendirme tahmin edilmesi mümkün olanlardan 1 adedi Klasik dönem, 5 adedi Klasik ila Hellenistik, 1 adedi Hellenistik, 12 adedi Hellenistik ila Erken Roma Dönemi, 79 adedi Roma İmparatorluk Dönemi, 14 adedi Bizans dönemine tarihlendirilebilir.

Likya'da mezarlık alanlarının erken dönemlerden beri genellikle yerleşimlerin dışında olduğu bilinir. Kuzeyde Elmalı çevresinde Bronz Çağı tümülüsleri yerleşimlerin dışında gruplar halindedirler[250]. Dağlık Likya'da Arkaik Dönem'e giden mezarlar da yine yerleşim

[248] Çevik – Bulut 2010, 46; ayrıca Uğurlu 2003'te Andriake'deki lahitlerin tipolojik dağılımı yayınlanmıştır; Schweyer 2002, 220-221'de bazı mezar yazıtları yayınlanmıştır.
[249] Çevik – Bulut 2010, 369.
[250] Işık 2015, 198-211.

yerlerinin dışındadır[251]. Klasik Dönem'in Likya tipi dikme ya da lahitli dikme mezarları da büyük çoğunlukla yerleşim yerlerine çok yakın, ama yine de yerleşimin dışında "extramural" konumdadırlar[252].

Kendi dönemlerinde yerleşim yerlerinin içinde yapılmış olan mezarlar da vardır ancak bunlar istisnai örneklerdir[253]. Bu anlayış Klasik Dönem'den beri bilinmektedir[254]. Özellikle Roma Dönemi'nde yerleşimlerin içinde, halk tarafından kendilerine önem atfedilen, ya da buna gücü yetenler yerleşimlerin en merkezi yerlerine tapınak tipli anıt mezarlar yaptırmışlardır[255]. Günümüzde dahi önemli devlet adamlarının kentlerin içinde görkemli anıt mezarları olması dünya çapında yaygın bir uygulamadır.

Mezarlıklar, yeri zaman içinde genellikle değişmeyen alanlardır. Bunda ölümün insanların ruhani dünyalarında ve dinlerde her zaman özel yeri olmasının da payı olmalıdır. Günümüzde birçok eski mezarlıkta antik dönemlere giden mezar kalıntıları da modern zaman mezarlarının yakınında, altında, arasında bulunabilmektedir. Bu durumda kimi mezarlıklar, yerleşimlerin büyümesi ile birlikte sivil yapılaşmış alanların içinde kalmışlardır. Antik dönemde de birçok yerleşimde, özellikle Pax Romana döneminde artan refah ile büyüyen kentler düz ve geniş arazilere yayılmıştır ve eski mezarlık alanlarının etrafını da kuşatmışlardır[256]. Myra'daki tiyatro yapısı da benzer (ve de dikkate değer) şekilde, eski Klasik Dönem mezarlığının üstüne, korunması mümkün olan tüm mezarları koruyarak yapılmıştır[257].

3.5.4.1. Güney Nekropol Alanları

Güney Yerleşim bölgesinde nekropol alanları yerleşimin doğu girişinde yoğunlaşmış durumdadır. Bu kesimin yanı sıra Horrea yapısının batı tarafında küçük bir mezar grubu bulunur. Hıristiyanlık döneminde yerleşim alanının içinde kalacak şekilde birer lahit konulmuştur, ayrıca agora yapısının güney tarafında da 10 adet basit inhumasyon tipi gömü bulunur.

---

[251] Hülden 2006, I.254 vd.
[252] Hülden 2016, 383; örn. Myra, Limyra, Kyaneai kaya mezarları vb.; kent Roma'da da kentin içinde gömü ve kremasyon yasaklanmıştı, Robinson 1994, 107-108.
[253] Çevik vd. 2010d, 34-36; 42-43; Berns 2013, 231 vd.
[254] Örn. Xanthos Likya akropolü mezarları yerleşim alanının içindedir, des Courtils 2012, 153-155, ancak bu tip mezarlar önemli hanedanlara ayrılmış ayrıcalıklı mezarlardır, Hülden 2016, 383-384; ayrıca Limyra Perikle mezarı iç kalenin girişindedir, Borchhardt 1999, 45-52.
[255] Örn. Rhodiapolis'te Opramoas mezarı, Çevik vd. 2010d, 42-43; Patara'daki pseudo-peripteros tapınak mezar, Koçak 2016b, 113-116; ayrıca Milet'te bir heroon, Berns 2000, 239.
[256] Patara'da da Bizans Roma Dönemi'ne kadar mezarlıklar kentin dışında tutulmuştur, Çevik – Aktaş 2016, 19; Olympos kenti, kuzey kesimdeki erken nekropol alanına doğru Bizans Dönemi'nde genişlemiştir, Olcay Uçkan vd. 2017, 13 vd.
[257] Çevik – Bulut 2010, 33-35; Çevik 2010a, 55.

Yerleşimin doğu başlangıç kısmında büyük bir nekropol alanı vardır. Yoğunluk yerleşim alanına yakın yerde, A Kilisesi'nin çevresi ve kuzey tarafındadır. Mezarlık buradan yerleşimi doğudan sınırlandıran kayalığın kuzey tarafındaki su kanalı boyunca doğuya doğru devam eder. Kayalığın doğu tarafında ise yine su kanalı boyunca seyrek aralıklarla lahit mezar kalıntıları bulunur.

Yerleşime doğudan gelen yol üzerinde seyrek aralıklarla küçük lahit gruplarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Su kanalının kaya üzerinde izlenebildiği yamaç alanı boyunca yerleşimden 900 metre uzaklığa kadar dağınık birkaç lahit parçasının yanı sıra en az 1 adet de in-situ lahit teknesi kalıntısı bulunur. 1 adet de yerleşime yakın yerde kayaya oyulu hyposorion üzerinde lahit kalıntısı vardır.

Güney Yerleşimi doğudan sınırlandıran kayalık çıkıntının kuzey tarafında, yerleşime yakın yerde bu nekropol grubunun yoğun ve nitelikli kısmı bulunur. Su kanalının da izlenebildiği bu kayalığın kuzey tarafındaki yol boyunca kimisi in-situ yerinde, kimisi parçalanıp dağılmış, kimisi bataklık yüzeyinin altında kalmış yaklaşık 10 adet lahit mezara ait kalıntı mevcuttur.

Bu nekropol grubunda, çoğunluğu oluşturan Roma İmparatorluk Dönemi tarzındaki lahitlerin yanı sıra bir adet de Likya tarzı sivri kemer formlu kapaklı lahit mezara ait kalıntı da mevcuttur. Blok taştan örülü hyposorion in-situ olarak korunmuştur. Tekne kayıptır ancak kapağın büyük kısmı parçalanmış olduğu halde mevcuttur.

Doğu hamam yapısının doğusundaki alanda yoğun bir mezarlık grubu bulunur. Yerleşim alanının hemen dışındadır. Hamam kompleksi ve bağlantılı mekânların çevirdiği alanın doğu dışında, yerleşimi sınırlandıran kayalık çıkıntıya kadarki düz alanı yaygın şekilde kaplamaktadır. Kat No. 16 ile tanımlanan yapı da daha sonraki bir dönemde bu nekropol alanının bitişiğine, göründüğü kadarıyla mevcut mezarları dışarıda bırakacak şekilde yapılmıştır. A Kilisesi'nin içinde korunmuş olan anakayadan oyulu hyposorion'dan anlaşıldığı kadarıyla bu mezar grubu, Güney yamaç tarafındaki Oda Mezar grubuna kadar kesintisiz devam etmekte olmalıdır.

Yönelimi tespit edilebilen mezarlardan anlaşılabildiği kadarıyla, genel olarak mezarların yönelimi bu grupta güney ve batı yönlere doğrudur. Sıkışık düzende yerleştirilen dar yüzü yazıtlı lahit güneybatıya dönüktür. In-situ yerinde hyposorion'u üzerinde ayakta duran bir başka lahit de yine batı tarafa yönelmiştir. Sadece hyposorion'u korunmuş bir mezar kuzey-güney doğrultuludur ve genelde arka tarafa bakar şekilde açılan hyposorion girişi kuzeye bakmaktadır. Benzer şekilde A Kilisesi'nin içinde korunmuş olan anakayadan oyulu hyposorion'un girişi de doğuya dönüktür.

A Kilisesi'nin hemen güneyindeki kayalık yamaçta 3 adet Tonoz Örtülü Oda Mezar bir arada bulunur. Bu mezarlarla bir arada olarak 1 adet Tonoz Örtülü Khamosorion, 1 adet de Lahit Kapaklı Khamosorion mezar korunmuştur.

Oda Mezar Grubu, göründüğü kadarıyla kuzeyindeki lahitler grubu ile aynı nekropol alanının bir devamı niteliğindedir. Muhtemelen lahitlerin arasından ve önünden oda mezarların olduğu bölgeye ulaşan bir patika bulunmaktaydı ve bu yol ve belki boş alan, mezarlığı güney yerleşimin sivil kısmından ayırmaktaydı.

Güney Yerleşim'in merkezinde, Horrea yapısının hemen batı tarafındaki kayalık yamaçta bir nekropol alanı vardır. Güney yerleşimin en merkezi bölgesine yakın şekilde, ancak yine de sivil yerleşimden ayrı olarak yerleşmiştir. Bu bölgede 1 adet Tonoz Örtülü Oda Mezar, 1 adet Blok Taş Örme Mezar, ve 1 adet de Khamosorion Mezar'a ait kalıntılar bulunur.

Tonoz Örtülü Oda Mezar'ın kazısı, 2016 sezonunda yapılmıştır. İçindeki lahit 2. veya 3. yy Roma Dönemi'ne ait, dörtgen formlu kapağa sahip pilasterli tekneli bir mezardır. İçinden büyük çoğunlukla geç dönem evresine ilişkin buluntular ele geçmiştir. Yapının köşesinde ele geçen sikke grubundan hareketle, son evresinin mezar olmadığı tahmin edilmektedir[258].

Oda Mezar'ın batı tarafında düzgün kesilmiş blok taştan tapınak veya oda formlu bir başka mezara ait oldukça dağılmış kalıntılar mevcuttur. Yaklaşık 2.95 x 2.37 m. ölçülerindeki kalıntı alanında yüzey gözlemleri ile tarihlendirmeye ilişkin veri almak mümkün değildir.

Örme mezar kalıntılarının hemen aşağı tarafında (kuzey) anakayadan oyulu yaklaşık kare biçimli bir khamosorion bulunur. Kuzeybatı tarafta bir girişi ve girişin önünde küçük bir düz alan vardır. Form itibarı ile doğu grubundaki khamosorion 1 mezarına benzediğinden yakın dönemli olduğu beklenebilir.

3.5.4.2. Güneybatı Nekropol Alanları

Andriake'nin güneybatı bölgesinde iki ayrı mezar grubu ve bir tek mezar daha bulunur. Bunlardan birisi güney yerleşimin güneyindeki sırtın arka tarafındaki yalnız gözetleme kulesinin güneyindeki düzlükteki lahit grubudur. Bu kesimin batı tarafında yamaç üzerinde bir tek mezar ve daha batıda da küçük bir mezar grubu daha vardır.

Güney Kule'nin (**Kat.No. 103**) güneyinden inen yolun ilerisinde doğu tarafta seyrek şekilde yerleşmiş lahitlerden oluşan bir mezarlık bulunur (**Kat.No. 105**). Mezarlıkta yaklaşık 5 adet lahit mezara ait kalıntı bulunur. Bunların 4 tanesi Likya tipi yüksek sivri kemer formlu

[258] Çevik vd. 2017, 70-72.

kapağa sahiptir, 1 tanesi de alçak sivri kemer formlu kapaklıdır. Bu mezarlar oldukça dağılmıştır, tekne parçası hemen hemen hiç kalmamıştır, bazılarına ait in-situ hyposorionlar vardır. Likya tipi lahitlerden bir tanesinin kapağındaki kaldırma tutamakları figür olarak işlenmiştir[259].

Mezarların genelde doğu-batı doğrultulu olduğu anlaşılmaktadır. Ön cephelerin güneye düzlüğe baktığı, arka taraflarının kuzey yamaca dönük olduğu anlaşılmaktadır. Bazılarında ön ve arka arasındaki işçilik kalitesi farkı da vardır.

Batıya doğru Güneybatı Yerleşim alanına giden güzergâh üzerinde kuzeydeki yamaçta, kayadan oyulu lahit kapaklı bir khamosorion bulunur. Güneybatı yerleşime gelmeden önceki düzlük alanda ise kayadan oyulu basit khamosionlardan oluşan bir mezarlık daha vardır (**Kat.No. 106**). Bu mezarlıkta bir tane de kare formlu daha nitelikli bir khamosorion mezar bulunur.

3.5.4.3. Kuzey Nekropol Alanları

Andriake Liman yatağının kuzey tarafında son evre yerleşimin içinde kalmış birkaç mezar da dâhil omak üzere yamaç boyunca küçüklü büyüklü öbekler halinde mezar gruplarının bulunduğu görülmektedir. Yamaç boyunca devam eden nekropol alanları doğuda Nymphaion denilen yapıya kadar devam etmektedir.

Kuzey nekropollerin batı grubu, Kuzey Yerleşim alanının hemen dışından başlayarak yamaç boyunca 350 metre kadar bir bölgede, E Kilisesi çevresine doğru seyrekleşerek süreklilik içinde devam eden bir nekropol alanıdır. Bu alanda büyük çoğunluğu lahit olmak üzere yaklaşık 37 mezara ait kalıntı bulunmaktadır.

Nekropolün en tanımlayıcı özelliği, yerleşimde Likya tipi yüksek sivri kemer formlu kapaklara sahip lahit mezarların en çok bulunduğu mezarlık alanı olmasıdır. Bu grupta bu tipten yaklaşık 8 mezara ait kalıntı vardır ve genel olarak grubun batı tarafında daha yoğundurlar. Yalın ve yüksek tekne formlu ve yüksek sivri kemer formlu Likya tipi kapaklara sahip lahitlerin daha erken dönem olduğu düşünülür[260]. Özellikle kaset işlemeli kapağa sahip bir mezar, tipolojik olarak çevredeki Klasik Dönem mezarlarına benzemektedir[261]. Bu formun Roma Dönemi'nde de kullanımı sürmüştür[262].

---

[259] Uğurlu 2003, 365-366 bu formun Hellenistik'te başladığını belirtmekle birlikte bu kapak için M.S. 1. - 2. yy tarihini önermektedir; bizim görüşümüz ise Korkut 2000, 184 'teki benzer örnek, hemen yakındaki Güney Kule, ve ayrıca bu nekropolde yüzeyde bulunan Hellenistik sikkeden hareketle bu nekropolün Hellenistik Dönem'de kullanılmaya başlamış olması gerektiğidir.

[260] Özer 2016, 423-424.

[261] Uğurlu 2006, 47 ve Özer 2016, 426 bu kapaktaki kübik kaldırma çıkıntılarını M.Ö. 4. yy'a tarihlemektedir; Korkut 2015b, 40'te çok benzer bir lahdi kazı sonuçları ile Klasik Dönem'e tarihlendirilmiştir; hemen kuzeydeki Sura'da biraz daha iyi işçilikli bir Likya tipi lahit, ahşap imitasyon bir alt mezar odasının üzerinde ayakta

Bu nekropol alanında doğu tarafa doğru Likya tipi lahitlerin yoğunluğu azalır ve tipik Roma İmparatorluk Dönemi lahitlerinin yoğunluğu artar. Bunlar üçgen alınlıklı ile düz dörtgen tipte kapakları olan, kimisi yalın, kimisi köşe pilasterleri ile zenginleştirilmiş tekneleri olan, hyposorionlu veya sade podyumları olan ya da sadece düzleştirilmiş anakaya zeminlerde duran lahit mezarlardır. Dağılım bakımından Likya tipi mezarlardan keskin sınırlarla ayrılmadıkları, kısmen iç içe geçtikleri ancak yoğunluk bakımından doğuya doğru artan yoğunlukta yerleştikleri görülür.

Bu nekropoldeki lahit kalıntılarının arasında in-situ konumunda parçalanmış olarak Pamphylia-Kilikia tipi bir adet girlandlı ostotheğe ait parçalar da bulunmuştur (**Kat.No.156 Res.6**). Aynı tip bir osthothek, yüzey araştırması sırasında Borchhardt ekibi tarafından Güney Yerleşim'de de bulunmuştu[263]. Likya'da kremasyon geleneğinin in-situ buluntu ile belgelenmesi bakımından bu buluntular oldukça önemlidir[264].

Yine aynı grup içerisinde küçük bir tapınak formunda blok taşlardan örülerek yapılmış bir mezara ait kalıntı ve 1 adet de sunak gibi daha farklı Roma İmparatorluk Dönemi sepulkral anıtlarının da var olduğu gözlenmektedir.

KY Batı Nekropolü grubundaki hem Likya tipli hem Roma tipli mezarların genel olarak arkalarını yamaca verip cephelerin güneye liman tarafına çevrildikleri bir yönelim izlendiği anlaşılmaktadır. Bu yönelim hem tespit edilebilen tabula ansataların yönünden, hem de önü ile arkasında işçilik farkının kimisinde oldukça belirgin olduğu Roma Dönemi lahitlerinin iyi işçilikli cephelerinin yönelimlerinin genelde güneye dönük olmasından anlaşılmaktadır. Bu düzen içerisinde nekropolün hem liman tarafından, hem de sahile yakın kesimden, su kanalı boyunca ilerlemiş olan bir yol üzerinden görülecek şekilde yerleştiği anlaşılmaktadır.

Kuzey yerleşimden doğuya doğru Nymphaion bölgesine kadar tüm yamaç boyunca aralıklarla mezarlar bulunmasının yanı sıra, Kuzey Yerleşim'den 650 m kadar doğuda 28 adet kadar lahit mezardan oluşan büyük bir mezar grubu vardır. Tipoloji bakımından bu mezarların

---

durmaktadır ve arkasındaki benzer işçilikli kaya mezarında Klasik Dönem Likçe yazıt vardır: Çevik 2015, 395-396.

[262] Özer 2016, 426-431.

[263] Wiegartz 1975, 75, Taf. 46 B-C 'de bu buluntu 'çocuk lahdi' olarak adlandırılmıştır. Ancak Korkut 2006, 77 bu tipin Pamphylia-Kilikia tipi girlandlı ostothek olarak tanımlanması gerektiğini ve kremasyon gömü ile ilgili olduğunu açıklamaktadır, ek tartışma için bk. Korkut 2013, 405 vd. Wiegartz 1975 ile ilişkili olarak Korkut 2006, 51'de kuzeybatıdaki nekropolden sonradan taşınarak getirilmiş olabileceği yorumunu yapmıştır. Andriake'de Güney Yerleşim'in doğu girişindeki nekropol alanında (**Kat.No. 1-2**) 2017-2018 kış sezonunda temizlik çalışmaları yapılmıştır ve bezemesiz başka birçok ostothek'e ait parça da bulunmuştur.

[264] Prof. Korkut'a, tez izleme sürecinde bu ostothek parçalarını kendisine gösterdiğim nekropol fotoğraflarından tanımlayarak konunun önemine dikkatimi çekmiş olduğundan ve konu ile ilgili yayınlanmamış görüşlerini paylaştığından dolayı teşekkür ederim. Korkut'a göre bu buluntu ile Pamphylia-Kilikia tipinde girlandlı bir ostothek, Pamphylia ve Kilikia bölgeleri dışında bir nekropolde ilk defa in-situ olarak tespit edilmektedir.

arasında Likya tarzı lahitler bulunmaz. Tamamı üçgen ya da düz profil tarzında kapaklı, pilasterli tekneli klasik Roma Dönemi lahitleridir. Cephe yönelimleri genelde güneydoğu tarafa doğrudur. Arazinin bu kesiminde yamaç yapısından dolayı alt kottaki su kanalı da bu mezarlık alanına nazaran cephelerin yöneldiği yöndedir; kuzeydoğudan gelip, mezarlığın güneydoğusundan doğuya doğru kuzey yerleşime yönelmektedir.

Kuzey Yerleşim'de sur duvarları içindeki son evre yerleşim alanı içerisinde, son evre binalarının arasında kalmış mezarlar bulunmaktadır. Yüzeyde göründüğü kadarıyla yerleşimde güneyde liman kıyısı boyunca bulunan binaların arasında, ayrıca yerleşimin kuzey kesiminde giriş kısmında lahitler vardır. Bu mezarların bulundukları kesimin yapılaşmamış olduğu zamanlarda oraya yapıldığı ve özellikle Bizans Dönemi'nde tüm yerleşim alanının yapılaşması ile kentin içinde kaldıkları değerlendirilmektedir.

3.5.5. Su Temin Sistemleri

Plan ve kazı çalışmaları sırasında Andriake'de su tedariki ve kullanımına ilişkin birçok öge tespit edilmiştir (**Plan 7**). Andriake yerleşimi ve çevresinde içilebilir iyi bir su kaynağı yoktur. Liman yatağı çevresinde, yerleşimin doğu tarafında, ayrıca Sura tapınak vadisinde deniz seviyesine yakın birçok su kaynağı vardır ancak bunların tamamı kükürtlü kaynaklardır. Bu kaynakların bir kısmı günümüzde bile şifalı banyo amacıyla kullanılmaktadır, içlerinden birisinin çevresi antik dönemde ıslah edilerek bir termal banyo düzenlemesi (**Kat.No. 162**) yapılmıştır. Bu kaynakların hiçbirisini içme suyu olarak kullanılma olanağı yoktur.

Andriake'da içme suyunun dışarıdan kanallar aracılığıyla getirilmesi ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaca yönelik olarak Myra'dan gelip Kuzey ve Güney Yerleşim alanlarına su veren kanal sistemleri bulunur (**Kat.No. 163, 164, 165**). Ayrıca yerleşimde yağmur suyunun toplanması ve depolanmasına yönelik sarnıç ve kanallar bulunur. Yerleşimin içinde bir dönem su çıktığı anlaşılan küçük bir kaynak da vardır (**Kat.No. 9**).

3.5.5.1. 'Nymphaion' – Termal Yapı

Andriake liman yatağı çevresinde dikkate değer miktarda su veren 10 kadar kükürtlü su kaynağı mevcuttur. Liman yatağının doğudan girişini oluşturan Bağlı Boğazı mevkiindeki kaynağın üzerine antik dönemde bir yapı yapılmıştır (**Kat.No. 162**). Bu kaynak Andriakos Çayı'nın büyük kaynaklarından birisidir. Göründüğü kadarıyla bu yapı, kaynağı düzenleyip termal banyo yapılan bir alan haline getirmek için yapılmıştır.

Yapının bir merkezi mekânı ile güney ve batı taraflarında halen ayakta olan kemerli cepheleri vardır. Üst yapıya ilişkin hiç kalıntı olmaması sebebiyle burasının açık bir mekân

olduğu değerlendirilmiştir. Ana mekândan batıya ikiz kapılar ile geçiş vardır ve kapıların arasında arkadaki sarnıçtan ana mekâna su akıtma oluğu yerleştirme amaçlı olduğu tahmin edilen açıklık daha vardır. Batı tarafta kemerin iki yanında, 2. kat seviyesinde nişler bulunur. Güney cephede üzerindeki kemer halen ayakta olan büyük bir açıklık vardır. Bu açıklığın dış tarafında moloz taştan apsis benzeri bir havuzlama yapıldığı anlaşılmaktadır. Tepeye yakın kesimde kemerin iki yanında iki konsol güneye doğru çıkıntı yapmaktadır. Kemerin iki yanında zemin seviyesinde iki kapı vardır. Doğu tarafta da zemin seviyesinde geçitler bulunur.

Ana mekânın batı tarafında sade bir mekân bulunur, güney tarafındaki alanda dış cephede hatıl yuvaları işlenmiştir ve revaklı bir alanın bulunduğuna işaret eder. Yapının doğu tarafında cephenin dışında ise anakayadan oyulmuş bir kullanım alanı vardır. Yapı grubunun batı tarafında dip kısmı anakayadan oyulu bir sarnıç bulunur. Yapı büyük çoğunlukla nitelikli blok taş işçiliğe sahiptir. Arka (kuzey) tarafı anakayadan oyulmuş ve üzeri blok taş işçilikle tamamlanmıştır. Kemerler iki yüzde de fascia profillidir. Ortadaki kilit taşı işlenmeden kaba bırakılmıştır. Taş işçiliğinin kimi yerlerde az işli bırakılması, yapının yarım işçilikli olabileceğini düşündürür.

Yapıda 2009 sezonunda kazı yapılmıştır. Kazıdan tarihlemeye yardımcı olabilecek buluntu ele geçmemiştir. Bu alanın dönem dönem yükselip alçalan su ve sel baskınları sebebiyle dolup tekrar boşaldığı ve bundan dolayı temiz kaldığı tahmin edilmektedir. Yapının fonksiyonuna ilişkin olarak hamam önerisi, kazılarda hiç buna ilişkin kalıntı ele geçmemesi ve mimari üzerinde de ısıtma sistemi izi olmaması sebebiyle devre dışı kalmıştır. Nymphaion ihtimali, buradaki suyun kükürtlü olması sebebiyle zayıflamaktadır. Mevcut görüş bu yapının kükürtlü su kaynaının düzenlenmesine yönelik bir termal yıkanma yapısı olduğudur[265].

3.5.5.2. Su Kanalları ve Dividiculum Yapısı

Myra kentinin içme suyu ihtiyacı, Myros Vadisi'nin batı yakası boyunca, nehir yatağına çok yakın kotta ilerleyen kayadan oyulu bir su kanalı tarafından karşılanmaktadır. Kanalın vadinin ilerisindeki kaynaklardan birisinden su aldığı tahmin edilmektedir. Myra tarafında, akropol tepesinin doğu eteklerine kadar izlenebilmektedir. İlerleyen yıllarda araştırması yapılacaktır. Kanal vadinin batı yamacındaki kayalıklara oyuludur. Üzerinin kapatıldığına dair belirti yoktur.

[265] Bu yapı için Nymphaion ve Hamam önerileri Borchhardt 1975, 72-74'te tartışılmıştır; Çevik – Bulut 2010, 36-37 ve Çevik 2010d, 68-71'de kazı sonuçlarıyla birlikte bir termal yıkanma yapısı olduğu anlaşılmıştır. Bu çevredeki kaynaklar halen halk tarafından benzer amaçla kullanılmaktadır.

Myra'daki kanalın tarihlendirmesi tartışmalıdır, J. Borchhardt, kanalın Klasik Dönem'e gidebileceğini önermektedir. Bizce ise kanal liman ile bağlantılı olarak Erken Roma Dönemi'nde yapılmış ve daha sonra hamam ve çeşme gibi yapıları beslemek için geliştirilmiş olmalıdır[266]. Kanalın Kuzey Yerleşim'e giden bölümünde kimi yerlerde genişletildiğine dair izler vardır. Ayrıca Dividiculum yapısından doğu tarafta, bu yapıdan ve üst kottaki daha teşkilatlı kanaldan aşağıda erken döneme ait bir evre mevcuttur.

Myra kent merkezi tamamen alüvyon dolgu altında olduğundan su kanalını kent içinde izlemek mümkün değildir. Ancak batı taraftaki yamaçlarda iz yoktur ve kanalın akropol tepesinin doğu tarafından geldiği ve buralarda bir noktada yamaçtan ayrılıp kentin içine aquaduct yapıları ile ulaştığı büyük ölçüde kesindir.

Su kanalının Andriake'ye ulaşımının ise günümüz Demre'deki Aziz Nikolaos kilisesi ve çevresi ile Tiyatro arasını kapsadığı değerlendirilen Myra kent merkezinden güneybatıya doğru olduğu tahmin edilmektedir. Andriake tarafında, liman yatağının doğu girişini oluşturan Bağlı Boğazı denilen yerde yüksek kottaki suyun basıncını düşürmeye ve iki yerleşim alanına ayrı ayrı yönlendirmeye yarayan bir yapı bulunur (**Kat.No. 163**). Myra'dan gelen su kanalı bu yapıya vardığı yerden doğuya doğru takip edilebilmektedir.

Dividiculum olarak adlandırılan bu yapı batı-doğu doğrultusunda alçalan kademelerde birbirine su aktaran 7 havuzdan oluşan bir dizidir. Yamaç boyunca alçalan arazinin üzerine yapılmıştır. En üstte tespit edilebilen kot +10.90 m. en altta ise +3.40 m. kadardır. İçleri sarnıçlardakine benzer kırmızı renkli su geçirmez sıva ile kaplıdır. Myra'dan üst kotta gelen kanaldaki suyun seviyesi burada düşürülerek Andriake'ye giden iki kanala dağıtılmaktadır[267].

Myra'dan gelen kanalın izi bahsedilen dividiculum yapısından doğu-kuzeydoğu yönüne doğru 450 m. kadar daha izlenebilmektedir. Kanal anakayadan oyulmuştur ancak yaklaşık son 60 m.'lik kısmı 13 kemerin üzerinde taşınır. Genişliği yaklaşık 35 cm. kadardır. Dividiculum yapısına girdiği yerde +11.40 m. kotundadır ve izlenebildiği son yerde yaklaşık +13.20 m.'dedir. Kanalın oyulu olduğu kayalık yamaç Aziz Nikolaos Kilisesi yönüne doğru buradan 400 m. kadar daha devam etmektedir ve rakımı düşerek ovanın altında kaybolmaktadır. Bu kesimden kilisenin olduğu yere 600 m. kadar daha mesafe vardır ve bu alanın kemerli aquaduct ile geçilmiş olması gerekir. Kanal tepenin çevresini kuzeybatıya doğru geri dönmemektedir.

Yukarıda +11.40 m. kot seviyesinde bulunan son evre kanalının alt tarafında dividiculum yapısından kuzeyde alt kotta kayadan oyulu, erken evreye ait bir kanal daha

---

[266] Borchhardt 1975, 47-48; Çevik – Bulut 2010, 35-36.

[267] Borchhardt 1975, 71-12'de bu yapının değirmen olduğu önerilmektedir; Murphy – Mengel 2000, 155-157 ise bizim de görüşümüzle uygun olarak 'tank dizisi / basınç düşürücü (water cascade)' önermektedir.

vardır, kontrol yapısı bu kanalı keser şekilde üstüne yapılmıştır. Yaklaşık +4.30 m. kotundadır. Bu kanal, dividiculum yapısından güney tarafta devam eder ve Nymphaion yapısının da (**Kat.No. 162**) yanından geçerek Andriake Kuzey Yerleşim'e ulaşır (**Kat.No. 164**). Alttan 3. Havuzun yan tarafında bir künk ile yapının güney tarafından devam eden bu kanalın içinden Kuzey Yerleşim'e su verilir.

Anlaşıldığı kadarıyla bu yapı, Myra'dan gelen yüksek kottaki su kanalındaki suyu kademelendirerek aşağıya indirmekte ve Andriake'nin iki yerleşim alanına giden su kanallarına ayrı ayrı vermektedir. Yapının doğu tarafı toprak altında kalmıştır ancak buradan da Andriake Güney Yerleşim'e giden su kanalının (**Kat.No. 165**) suyunun verildiği önerilebilir.

Andriake liman yatağının doğu girişinden Kuzey ve Güney Yerleşim alanlarına ayrı ayrı kayadan oyulu su kanalları vardır. Kanallar kavşak yerinde Dividiculum Yapısı'ndan (**Kat.No. 163**) başlayarak liman yatağının kuzey ve güneyinde yamaç boyunca ilerleyerek Kuzey ve Güney Yerleşim alanlarına ulaşırlar. Kanallar kayadan oyulu kalıntıları ile izlenmiştir. İzlenmedikleri yerlerde araziye uygun şekilde tamamlama yapılmıştır. Hazne genişliği yaklaşık olarak 35 cm kadardır, yükseklik belirsizdir bazı kesimlerde kaya işçiliğinde 80 cm.'den fazla derinlik vardır, üstleri açıktır.

Kuzeydeki kanal, Kuzey Yerleşim'in başlangıcı ile dividiculum arasında yaklaşık olarak 2200 m. uzunluğunda bir yol izler. Dividiculum'un olduğu yerde +4.30 m. kotundadır ve yerleşime yaklaşırken en son izlenebildiği E Kilisesi çevresinde yaklaşık olarak +1.20 civarı bir kota iner. Bu kanalın başlangıç kısmında Dividiculum yapısının kuzey tarafında devamı bulunur. Kontrol Yapısı bu kanalın üzerine yapılmış ve kanalın kuzey kesimi iptal edilmiştir. Yapı yapıldıktan sonra kontrol yapısından künk ile bu kanala su verilerek Kuzey Yerleşim'e tedarik sağlanmıştır.

Güneydeki kanal ise, Güney Yerleşim'e yaklaştığı kesimde Güneydoğu Nekropol (**Kat.No. 1**) alanının güneyindeki yamaca kadar izlenir. Kuzeydoğudaki kavşak yerindeki Dividiculum yapısına (**Kat.No. 163**) gelmeden, yamacın bitmeye yaklaştığı bir kesimde yapıya yaklaşık 600 m. mesafede su kanalının izi güneydeki yamaç üzerinde kaybolur. Arazinin geniş bir boğaz haline geldiği bu bölgede kanalın kontrol yapısına muhtemelen yüzeyden aquaduct şeklinde ulaştığı tahmin edilebilir. Kanal, kuzeybatıda izi en son tespit edilen konumda +2.80 m. kotundadır. Güney Yerleşim'e en yaklaştığı yerde ise +1.45 m. kotu tespit edilmiştir. Bu iki konum arasında tamamlanabilen korunmuş uzunluk yaklaşık 870 metredir. Buradan sonra kontrol yapısına olan korunmamış mesafe de eklendiğinde kanalın 1500 m. kadar toplam uzunluğu olduğu tahmin edilebilir.

3.5.5.3. Kaynak / Sarnıç

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde sarnıca benzer bir yapı bulunur (**Kat.No. 9**). Doğu Hamam (**Kat.No. 8**) yapısının hemen güneydoğusunda, arka tarafındaki yamaçta, üst kottadır. Kayalık arazide yaklaşık 9.41 x 5.58 m. ölçülerinde dörtgen formunda anakayadan oyulmuş, kimi yerlerde üzerine küçük taşlardan duvar örülerek yükseltilmiştir. Güney tarafta, kayalık duvarın dip kısmında günümüzde de hafifçe su sızan bir kaynak bulunur. Doğu tarafta aşağıdaki kaynağa iner gibi görünen bir taş dizisi vardır ancak bunun antik döneme dair bir kalıntı olup olmadığı belirsizdir.

Moloz taş örgü değerlendirildiğinde bu yapının, dört tarafı da eşit yükseklikte bir sarnıç olmayıp, sadece güney kenardaki kaynağa erişim saylayan bir kaynak düzenleme yapısı olması da mümkündür. Mevcut durum dikkate alındığında kuzey tarafta da yüksekçe kaya kalıntıları vardır ve bu tarafın giriş gibi düzeltilmek yerine yüksek bırakılmış olmasının dört tarafın da duvar örgüsüyle yükseltilerek alttaki kaynaktan su sızarak dolan bir sarnıç elde edildiği izlenimi uyandırmaktadır. Kaynaktan bugün sızan su, hemen kuzeydeki hamamda kullanılmak için çok azdır ancak yapıların yakınlığı bu çağrışımı uyandırmaktadır.

Kaynağın azlığı, yapının kuzey tarafının alçaklığı ve sonraki dönemlerde de benzer fonksiyonda kullanılmasının gözlenmesinden hareketle bu yapının hayvanlara su vermek için kullanılan bir kaynak yapısı olduğu önerilmektedir. Bu bölgeden çıkan su çok iyi değildir. Yerleşimin merkezindeki Agora'ya giden hayvan trafiğinin bu bölgede güneye, liman caddesinden yukarı alınmış olması ve bu yapının da hayvan sulama fonksiyonu olması akla yakındır.

3.5.5.4. Plakoma – Büyük Sarnıç Yağmur Suyu Toplama Kanalı

Horrea (**Kat.No. 50**) yapısının arkasında (güney) bu yapının çatısından yağmur suyunu toplamak amaçlı yapıldığı anlaşılan bir su kanalı vardır. Kanal Horrea'nın orta kısmındaki doğu-batı doğrultulu kırma çatının güney eğimli tarafından yağmur suyunu toplamaktadır.

Kanalın haznesi, ortası derin, yanları yüksek kavisli formdadır ve ortalama 60 cm. genişliğindedir, bir yanı agoranın dış duvarına dayanır ve dış yanı da alçak bir bariyerle sınırlanır. Tüm yapı moloz taştan örülmüştür ve üzeri ile yanı su yalıtımını sağlamak için kalın ve nitelikli kırmızı bir harç ile sıvalıdır.

Kanal doğuya doğru gidip agora yapısının güneybatı tarafında Agora'ya (**Kat.No. 44**) bağlanır. Agora'nın duvarı boyunca güneyden dolaşarak, güney tarafta giriş kapısı olduğu tahmin edilen kesimde kuzeye döner ve meydandaki büyük sarnıcın içine dökülür. Horrea'nın

çatısının güney eğimli kısmından toplanan yağmur suyu bu kanal aracılığıyla agora meydanının ortasındaki büyük sarnıca aktarılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KLASİK DÖNEM'DEN BİZANS DÖNEMİ'NE ANDRİAKE'DE YERLEŞİM PLANLAMASI

Myra Antik kenti günümüzde Demre ovası olan arazinin kuzey kenarında kuruludur. Erken dönemlerinde ovanın kuzeyinde, Myros Çayı'nın ovaya girdiği yerdeki akropol tepesi ve yakın çevresinde yoğunlaşmıştır. Hellenistik ve özellikle Roma Dönemi'nde kent güneye doğru ovaya yayılmıştır.

Bu ovanın kuzeyden gelen çay tarafından taşınan alüvyonlarla zaman içinde nasıl oluştuğuna ilişkin jeolog E. Öner'in araştırması vardır. Araştırmada ovanın farklı yerlerinden sondaj kesitleri alınmış, topografik gözlemle birlikte değerlendirilerek ovanın jeolojik oluşumunun tarihi değrlendirilmiştir[268].

Buna göre bu bölge M.Ö. 6. bin ve daha öncesinde büyük bir körfezdi. Çayın kaynaklandığı Kuzeydeki Kasaba Ovası ve güneyindeki 20 km uzunluğundaki kanyon henüz tamamen alüvyon dolmamıştı. Birikim ancak M.Ö. 6. binden itibaren o dönem deniz olan bölgeyi kuzeyden doldurmaya başlayabilmişti.

Alüvyon akışının, özellikle kuvvetli yağış olan bazı günlerde çok büyük miktarda malzemeyi ovaya taşıyabildiği, günümüzde bile yaşanan sel felaketlerinde gözlemlenebilmektedir. Özellikle Nymphaion ve Alakent Kilisesi kazılarında elde edilen veriler ile, bu baskınların 40-50 yılda bile yer yer 2 m. kadar bir dolgu yaratabildiğini ortaya koymuştur[269].

Jeolojik çalışmaya göre alüvyon dolgunun körfezi doldurup, o dönem Kekova gibi bir ada olan Andriake'yi doğudan kapatarak liman haline getirmesi M.Ö. 1.binyılda tamamlanmıştı. Bu dönemde aynı zamanda Stadiasmus Maris Magni olarak bilinen deniz yolları listesinde Ision olarak adı geçen Beymelek Koyu da halen açıktı[270].

Likya'da organize yerleşimlerin takip edilmeye başladığı Klasik Dönem'den itibaren genelde her dönemde yerleşimler dönemin şartlarına uygun şekilde değişimler geçirmişlerdir. Yerleşimlerin odağını oluşturan merkezler dönemden döneme değişmiştir. Aynı zamanda yerleşimlerin urbanistik özellikleri de değişik dönemlerde değişik şekillere evrilmiştir.

Klasik Dönem Likyası'nda Ege çevresinde ya da daha geniş tarım topraklarına hâkim bölgelerin aksine 'Kent Devlet / Polis' derecesinde gelişmiş ve kentleşmiş yerleşim

[268] Öner 2000, 6.
[269] Çevik 2010d, 68-69; Akyürek 2018b, 59-61; Akyürek 2010, 153 vd.
[270] Anon. peripl. m. m. 237-238.

bulunmaz. Likya'da daha erken dönemlerin höyük / kabile topluluk kültürlerinden gelen feodal düzen Klasik Dönem de rahatlıkla gözlemlenmeye başlamış ve Roma Dönemi içlerine kadar sürmüştür. Hellenistik krallıkların hegemonya bölgelerine girip de gerçek 'devlet' yönetimine geçmeden önce Likya'da birbirleriyle feodal mücadele içinde olan lokal dinast / beylerin küçük hâkimiyet bölgeleri vardı.

Likya'nın Hellenizm öncesindeki karakteristik yerleşim tipi, üzerinde kimi zaman bir bey konağı bulunan küçük bir tepe zirvesinin çevresinde şekillenmiş küçük yerleşimlerdir. Sivil yerleşim tepenin eteklerinde, genellikle arka tarafları kayadan oyulu, gerisi duvar örgülü hibrit yapılar şeklindedir. Bunların çevresinde ve daha aşağılarda ise tamamen ahşap veya kerpiçten daha niteliksiz konutların olduğu önerilir[271]. Mezarlıklar da tepenin eteklerinde, yerleşime geliş güzergâhları üzerinde yollardan görülebilir şekilde yapılır[272].

Hellenistik Dönem'de yerleşimler ise belirgin şekilde farklıdır. En önemli unsur, İskender'in fetihleri sonrası Akdeniz çevresindeki egemenlik alanlarını paylaşmış olan krallıklar, tüm Akdeniz çevresini denizaşırı kontrol altına alma mücadeleleri içinde liman kentlerinin gelişip güçlenmesine yol açmışlardır. Klasik dönemin güçlü bey yerleşimleri bu zamanda sönükleşmiş ve geçen yüzyılda adı bile muhtemelen bilinmeyen ama hızla büyüyüp kentleşen sahil yerleşimlerinin gölgesinde kalmışlardır[273].

Bir başka önemli mesele de Hellenistik krallıkların birbirleriyle sürekli mücadele içinde olmaları ve egemenlik alanlarının sık sık el değiştirmesiydi. Bu vesileyle ele geçirdikleri yerleri elde tutmak için çok sayıda garnizon ve kale yapmışlar[274] ve önemli liman kentlerini güçlü surlarla[275] ve territoryal savunma ağlarıyla[276] donatmışlardır.

Octavianus ve müttefikleri, Ptolemaios Krallığı ve müttefik güçlerini Actium ve Phillippi'de yenerek Julius Caesar sonrası iç savaşı sonlandırmış ve Akdeniz çevresindeki Roma harici egemenlik iddialarını bitirmişti. Bunun ardından güçlü bir donanmanın Anadolu'nun liman kentlerini kralları adına denizden işgal etme tehdidi de efektif olarak sonlanmıştı.

Roma'nın kendisi haricindeki büyük egemenleri yok etmesinden sonra Akdeniz ve Anadolu'da bir yüzyıl daha, büyük çaplı korsanlık ve haydutluk faaliyetleri kentler için korkutucu tehditler olarak sürdü[277]. Bu dönemde birçok kentte Roma vatandaşlığı, hatta

[271] Kolb 2008a, 62 vd.; Çevik 2015, 301; 305; 310; 318; 321; 322-323.
[272] Çevik – Bulut 2010, 32-33.
[273] Çevik – Aktaş 2016, 16-18.
[274] Çevik 2015, 208; 280.
[275] Dündar 2016, 44.
[276] Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 275; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 317-319; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 261; 273.
[277] Arslan 2000, 32; Arslan 2003a, 91-92.

senatörlüğü alan yerel beyler oldu[278]. Roma hanedan üyelerine veya yüksek memurlara onurlandırma anıtları dikildi[279] ve Roma'nın varlığı Likya'da da hissedilmeye başladı. Ne var ki Anadolu için sonraki yüzyıldan belirgin şekilde daha farklı olan 'Erken İmparatorlar Dönemi' nde Likya'da gerçek anlamda Romalı kentleşme başlayamamıştır.

2. yy itibarı ile Roma, gücünü tüm Akdeniz çevresinin egemeni olarak pekiştirmiş ve Roma'ya doğru yaygın bir ticaret ve koloni ağı kurmuştu. Büyüklü küçüklü tüm korsanlar, haydutlar veya Roma toprakları üzerinde başka egemenlik iddiası sahiplerini Roma'nın yerel garnizonları veya desteklediği haydut avcıları[280] bastırmış, bastıramadığı zaman da Roma'nın ünlü orduları bizzat gelerek isyankarları, destekçilerini ve yataklıkçılarını dümdüz etmek suretiyle 'Roma Barışı'[281] dönemini lejyonların sancağı altında getirmiştir. Başkomutan[282] İmparatorlar[283] Roma'nın düşmanlarını dünyanın neresinde olursa olsun yendiklerini ve ülkeye barış[284] ile refah[285], getirdiklerini eyaletlerde ve kent Roma'da görkemli anıtlarla, tarihi kaynaklarla, yazıtlarla, sikkelerle ilan etmişlerdir.

Bu özellikle eyaletlerin kalkındırılmasına çok önem veren İmparator Hadrianus dönemi itibarıyla liman kentleri ve iç Anadolu'daki ticaret yolları üzerindeki diğer önemli kentler için yaygın bir refah ve kentleşme dönemi getirmiştir. Kentler artık askeri tehdit altında olmadan buldukları düz alanlara, ovalara düzgün planlı bir şekilde yayılmış, hamamlar, caddeler, tiyatrolar yapılmıştır. Dağları tepeleri aşan yollar ve deniz yolları yerleşmiş ve Akdeniz çevresinde Roma kontrolünde kara ve deniz ticareti tüm coğrafyayı zenginleştirmiştir[286].

Anadolu'da, 2. yy itibarıyla Hıristiyanlık ve Yahudilik'in izi görülmeye başlanır ve 3. yy'da Myra dâhil birçok kentte cemaatleştikleri bilinir[287]. Akdeniz çevresinde pagan inançların artık yerini almaya başlayan Hıristiyanlık, Iesous Khristos[288] 'un adını sancak yaparak 'Eski Roma'yı yenen doğu ülkesi triumviri I. Constantinus ile birlikte Batı için bir yüzyıla kalmadan yok oluşa gidecek bir gerileme getirdiği kadar Doğu için bir yeniden canlanış getirmiştir. Bu canlanma hiçbir yerde Roma'nın güçlü dönemi kadar bir yeniden kentleşme ve kamu imar faaliyeti getirmemiştir ancak Roma'nın ekonomik ve siyasi düzenini

[278] Örn. Rhodiapolisli Opramoas ailesi, Çevik 2008, 26-29.
[279] Çevik vd. 2012, 66, Res.2.
[280] Öztürk 2011, 351 vd.
[281] Pax Romana.
[282] Imperator (IMP) – Başkomutan.
[283] Caesar (C, CAES) – Kayzer, imperator. Roma imparatorlarının 'dictator' Julius Caesar'ın aile adından devraldıkları hükümdarlık sıfatıdır.
[284] Pax – barış. Ara Pacis, vb.
[285] Felicitas – refah.
[286] Kolb 1984, 169-179.
[287] Çevik vd. 2010c, 346-349.
[288] Kutsal Merhemle Ovulmuş İsa.

'Yeni Roma' Konstantinoupolis merkez olmak suretiyle devam ettirmiştir. Anadolu'da Geç Roma Dönemi veya Geç Antik Çağ da denilen bu dönemde, eski kentler ve yapılar yer yer değiştirilmek suretiyle ama büyük ölçüde korunmuş ve fonksiyonları devam ettirilmiştir.

M.S. 6. yy itibarıyla Likya'da Hıristiyanlığın mimari izleri yaygınlaşır. Pagan tapınaklarının birçoğu yıkılıp, yerlerine kiliseler yapılır. 'Dini yerleşimler', manastır kompleksleri oluşmaya başlar. Sivil ve kamu birçok yapının birçok yerine haç işaretleri kazınmak suretiyle Hıristiyan dinine ait kılınır. Yeni / Doğu Roma İmparatorluğu devletinde de Anastasius ve Justinian dönemleriyle sonraki üç yüzyılın karanlık devri öncesi son bir ekonomik, askeri ve mimari hareketlenme yaşanır. Anastasius dönemi ekonomik reformu, yeni follis biriminde basılan sikkeleriyle dönemin arkeolojik katmanlarında belirgindir. Özellikle tarihçi Procopius tarafından Justinian döneminde kimisinin kaydı tutulan sivil ve askeri inşaatlar da adı geçmeyen yerleşimlerdeki tarihlendirmelere referans olmuştur[289].

7. yy itibarıyla Doğu Akdeniz'de tarih sahnesine çıkan İslam Halifeliği idaresi altındaki Araplar hızla tüm Mezopotamya, Kızıldeniz, Mısır ve İran bölgelerine egemen olmuş, Emevi ve Abbasi dönemlerinde bölgenin en büyük siyasi, ekonomik ve kültürel gücü haline gelmiştir. M.S. 655 yılında Finike açıklarındaki Direkler Savaşı'nda bizzat II. Constans komutasındaki Roma donanmasına üstün gelerek 10. yy'a kadar Akdeniz'in kontrolünü ele geçirmişlerdir[290].

Bu durumun Anadolu'nun güney kıyılarına en büyük etkisi, Pax Romana döneminden beri büyük ölçüde askeri tehditle karşılaşmamış olan liman kentlerinin hızla surlarla korunmaya alınması ve 7. yy'da imparatorluğun deniz egemenliğini kaybının ardından da büyük çoğunluğunun sahilde ya da sahile yakın tepelerde küçük birer kaleye indirgenmiş hale gelmesidir[291].

Bahsedilen bu dönemlerin çoğunda yerleşim merkezinin pozisyonu ve karakteri farklıdır. Andriake için de durum böyledir. Andriake'nin Klasik ve belki öncesinde Kekova, Theimioussa, Simena gibi sahile yakın kayalık bir tepenin üzerinde sade bir sahil / balıkçı yerleşimi olduğunu tahmin edebiliriz. Geç Klasik ve özellikle Hellenistik ile birlikte limanı kontrol eden güçlü bir kale ile Myra'ya bağlı bir liman yerleşimi olarak hizmete sokulduğu anlaşılmaktadır.

Roma Dönemi'nde de önemli bir liman konumunun hem liman kıyısındaki Onurlandırma Anıtları'nın hem de hemen sonraki Nero dönemindeki Gümrük Yasası Yazıtı

[289] Hild 2003, 313 vd.; Çevik – Bulut 2010, 40; Bruer 2016, 139; Korkut – Grosch 2007, 2; Korkut 2015c, 69.
[290] Mango 2002, 58-59; Küçükaşçı 2006, 375 vd.; Akyürek 2016a, 470.
[291] Örn. Patara'daki kastron, Bruer 2016, 139-141; Phaselis akropoldeki Bizans Dönemi evresi, Arslan – Tüner Önen 2016, 357.

ile sürdürüldüğü ve liman yatağının güneyindeki geniş alanın yaygın yerleşime geçtiği ve limanın merkezi haline geldiği anlaşılmaktadır. Hadrian Dönemi'nde ise bu liman yerleşimine İmparatorun Depoları ve Agora ve muhtemelen başka yapılar da yapılarak bir İmpratorluk Limanı haline getirilmiş olduğu bellidir.

Hadrianus sonrasında da liman trafiğine ticari yapılar sürekli eklenerek ama benzer düzen korunarak büyümüştür. Ticari faaliyet 2. yy Agorası'nın dışına çıkarak bu merkezden tüm yerleşime yayılmıştır. 6. yy'da yazılı olarak da ifade edilen 'Emporion' kavramı Andriake için bu dönemlerden beri kullanılır olmuş olmalıydı.

5. yy ve özellikle 6. yy itibarıyla kiliseler ve çevre komplekslerinin en belirgin yapı tipi haline geldiği yerleşimde ticari faaliyet bu komplekslerin dışında yaygın şekilde bulunan caddeler sokaklar boyunca dizili dükkânlarda sürmüştü.

Yerleşim, 6. yy ve sonrasının Arap saldırılarından da etkilenmiş ve özellikle Kuzey Yerleşim'de, Güneybatı Yerleşim'e ek olarak liman girişini kontrol etmeye yönelik yeni bir kastron yapılmıştır. Orta Çağ itibarıyla yerleşimin büyük oranda terk edilmiş olması da özellikle son evresini oluşturan Erken Bizans Dönemi liman yerleşimi[292] özelliğinin rahatlıkla gözlenmesine olanak tanımıştır.

4.1. Klasik Dönem ve Öncesi

Akdeniz'de kuzey-güney ve doğu-batı arası deniz seyahatlerinin M.Ö. 3.bin itibarıyla yapılmaya başlandığı düşünülmektedir[293]. Mısır ve Girit uygarlıkları arasında plastik sanatlarda, ikonografide ve mimaride belirgin ilişki vardır. Minos dönemi Girit uygarlığı da 2.bin boyunca yüksek Mısır uygarlığından aldığı etkileri kendi orijinal unsurlarıyla birlikte Ege dünyasında yeni ortaya çıkan medeniyetlere aktarmıştır.

Stilistik analiz ile sanat ve sanatçı hareketinin ortaya çıkarılmış olması bir yana, bazı yazılı kaynaklar da Mısır kökenli denizciliğin 2.bin kadar erken zamanlarda Doğu Akdeniz çevresini keşfetmiş ve Ege kadar kuzey bölgelere ulaşmış olduğuna dair veri sunmaktadır.

Arkeolojik buluntular bakımından net veriler, Gelidonya ve Uluburun batıkları tarafından sağlanmıştır. Anadolu'da Hititler'le çağdaş olan bu gemilerin seyir yaptığı zamanlarda Likya'da ne olduğuna dair veri azdır. Elbette Likya'da insan yerleşimi vardı. Kıyı kesimlerden Gagai'deki mağarada Bronz Çağı seramik buluntusu, Patara'da ve geçen yıllarda Andriake'de taş baltaların varlığı ayrıca Tlos'ta ve çevresinde neolothik dönemden itibaren yerleşim bulunması, kuzeyde Elmalı bölgesinde yaygın şekilde bilinen höyükler ve

[292] Akyürek 2016a, 465 vd.
[293] Georgiou 1997, 117 vd.

tümülüsler tarafından net olarak Likya'da Neolithik ve hatta öncesinden beri kesintisiz yerleşim vardı. Niteliğine ilişkin veriler zamanla artmaktadır ve şüphesiz daha da artacaktır.

Bu veriler ışığında IV. Tudhaliya'nın yazıtlarında adı Lukka olarak geçen ülkenin kıyılarında bronz külçe yüklü ticaret gemilerinin seyir yapmakta olması o kadar şaşırtıcı olmamalıdır.

Mağara yaşamının ardından Anadolu'da tarımsal üretimin başladığı Neolithik Dönem'de görülen yerleşim tipi höyüklerdir. İnsanlar araziyi kullanıp bitkisel ve hayvansal üretim yapmaya başladıklarında, üretim için kullanılabilir olan arazinin sulak ve düzlük olması gerekliliğine göre yerleşim yerlerini belirlemişlerdir. Günümüzden ancak bir yüzyıl öncesine kadar bile neredeyse Neolithik teknoloji ile üretim alanlarının yakınında basit konutlarda yaşanan yerleşim birimleri dünyada muhtemelen nüfusun çoğunluğunu barındırmaktaydı. Çağları aşan böylesi evrensel bir ihtiyaç ve uygulama biçimi sebebiyle bile Neolithik Dönem'e devrim demek anlaşılabilir olmalıdır.

Neolithik Dönem'in karakteristik yerleşim tipi olan höyükler işte böyle tarım alanlarının yakınında, muhtemelen içme suyu alınabilecek bir nehrin kenarında, sel baskınlarından korunabilecek nitelikte hafif bir tepede kuruludur. Yerleşildikleri binlerce yıllar boyunca aynı teknikle aynı ürünlerin üretildiği ve büyük oranda aynı yaşamın sürdürüldüğü ilkel yerleşimlerdir. Ölenin evini başkası almış, yıkılan evin temelleri üstüne başkası ev yapmış, ve bu şekilde binlerce yılda katman katman yükselmiş kültür tepeleridir. İnsanların birbirleriyle ve komşu yerleşmlerdeki başka insanlarla, tıpkı belli bir bölgeyi yuva edinmiş hayvan sürüleri gibi etkileşim ve rekabet içinde oldukları düşünülmelidir.

Metal kullanımının başlaması ile birlikte insanlar, çevrelerindeki arazilere ve diğer insanlara egemen olma isteklerini daha verimli şekillerde uygulama imkânları buldular. Bronz silahlar rakip insanları öldürmede daha etkiliydi ve metal aletler hem tarım hem endüstriyel üretim tekniklerinin gelişmesini sağladı. İnsan sürüleri ordu oldu, sürünün lideri kral oldu ve kimisi gerçekten arı kovanı gibi ilkel yuvaları andıran köyleri, kent oldu. Bronz çağı itibarıyla ordular kuran, fetihler yapan kent-krallıklar ortaya çıktı ve dönemin dünyasında 'kültür alanları'nın yerini yazıtlarla, kabartmalarla ve tarihi belgelerle belirli devlet sınırları almaya başladı.

İç Anadolu'da ve Mezopotamya'daki geniş düzlüklerde büyüyen krallıklara karşın Güney ve Güneybatı Anadolu'da, Ege adalarında ve Hellas'ta yaygın ve güçlü Geç Bronz ve Demir Çağı krallıkları yerine yakın çevresine ya da denizden ulaşabildiği bölgelere egemen olan kent devletler daha yaygındır. Egenin adaları ve Güney Anadolu'nun dağlar ve vadilerle

karakterize olmuş coğrafyası kültür bölgelerini birbirinden daha ayrı ve küçük tutmuş olmalıdır.

Bu kentler erken dönemlerinde örneğin bir akropol tepesinde bir kutsal alanın çevresinde ya da yakınında yerleşmiştir. Bu kutsal alanda bir büyük kayada, bir ulu ağaçta, bir kutsal kaynakta kişileşmiş Ana ya da Baba temalı bir koruyucu tanrıya tapınılır. İkonografik izleri daha erkenden beri var olmakla birlikte, yer yer Geometrik Dönem'den itibaren bu kutsal alanlarda mimari varlık da gözlenmeye başlar ve Klasik Dönem'in ünlü tapınakları bu kültürel altyapılar üzerinde yükselmiştir. Bu kentler, çevrelerindeki territoryumla birlikte bağımsızdır, çoklukla kendi ayrı dilleri bile vardır. Her birinin kendi koruyucu tanrısı vardır ve o tanrı, kentin üzerindeki tapınağından tebaasını izlemekte ve rakip kentlerdeki rakip insanlara ve onların tanrılarına karşı korumaktadır. Kimi zaman da onları kendi egemenliğine katıp kendi pantheon meclisinde yer vermektedir.

Nispeten geniş arazileri olan Pamphylia, Ionia ya da Attika gibi bölgelerdeki yerleşimlerden bazıları zaman içinde güçlenip çevrelerindeki başka yerleşimlere de egemen olup bu territoryumun merkezinde, Yunancada polis denilen kent devlet olarak yükselmiştir. Özellikle Ege'nin denizci halkları Klasik Dönem'de Karadeniz kıyılarına kadar seyahat etmiş, koloniler kurmuşlardır. Elde ettikler zenginliklerle ürettikleri kültürel, sanatsal ve mimari varlıklar bir yana kurdukları güçlü ordular, donanmalar, askeri ve ekonomik birliklerle dönemin en büyük imparatorluğu olan Persler'e bile kafa tutabilmişlerdir.

Klasik Dönem Likyası'nda 'Kent Devlet / Polis' derecesinde gelişmiş ve kentleşmiş yerleşim bulunmaz. Arkaik Dönem'e kadar geri giden mimari varlıklar vardır. Klasik Dönem'de erkende batıda ve sonra doğuda çevrelerine egemen olmuş beylerin güçlü yerleşimleri ve kaleleri vardır. Doğuda Xanthos, Tlos, Pınara, Sidyma, Patara ve batıda Limyra, Trysa, Myra, Kyaneai gibi büyük çoğunlukla mezar anıtlarından ve küçük buluntulardan bilinen varlıklarla daha çok Geç Klasik Dönem'de güçlenen yerleşimler Likya'da bolca vardır. Ne var ki kent olmaya en yakını denebilecek Xanthos bile arkeolojik varlığı ve sosyo-kültürel ağırlığı bakımından, dönemin kültür ve sanat dünyasını yaratmış, heykel, seramik, matematik, fen, felsefe okulları çıkartmış, parayı, demokrasiyi bulmuş, dev tapınaklar yapmış, günümüz kentlerinden bile daha özenli planlı kentler kurmuş, denizler aşıp koloniler kurmuş, yüzlerce gemilik donanmaların sahibi olmuş Milet, Efes, Sardes, Samos, Delos, Olympia, Atina, Rhodos gibi Ege'nin güçlü 'devlet' kentlerine yakın bile değildir.

Likya'da daha erken dönemlerin höyük / kabile topluluk kültürlerinden gelen feodal düzen Klasik Dönem'de rahatlıkla gözlemlenmeye başlamış ve Roma Dönemi içlerine kadar sürmüştür. Hellenistik krallıkların hegemonya bölgelerine girip de gerçek 'devlet' yönetimine

geçmeden önce Likya'da birbirleriyle feodal mücadele içinde olan lokal dinast / beylerin küçük hâkimiyet bölgeleri vardı. Bu dinastlar genellikle dağlık arazilerde çevrelerindeki küçük ovalara hâkim tepe yerleşimlerinde otururlardı.

Bu tepe yerleşimleri küçük bir tepenin zirvesi ve genellikle bir yöndeki yamacına yayılırdı. Yamaçlarda kullanılabilir arazi az olduğundan düz alan yaratmak için tepedeki kayalık oyulup dizeltilir, ön tarafa doğru da duvarlar ile tamamlanarak mekânlar yapılır, mekânların ön taraflarında küçük teraslar ile kullanım alan kazanılırdı.

Bu şekilde terasların üzerine kurulu yerleşimlerde yukarılara ulaşım olanakları da kısıtlıdır. Düz ovadaki yerleşimlere her yönden rahatlıkla yaklaşılıp ulaşılabilirken tepe yerleşimine hem sadece yapılaşan taraftan ara yollar izin verdikçe ulaşılır, hem de tepelik arazilerde tepenin eteğine ulaşmak için bile vadilerin arasından belirli güzergâhlar izlenerek gelinmesi gerekir. Bu durumun sivil trafiği azaltıcı etkisi olmuş olmalıdır ve dağlık bölgelerde kültürel etki daha yavaş yayılmıştır. Örneğin Likya'nın batı, orta, doğu ve kuzey bölgelerinde kültürel ögeler birbirinden oldukça farklıdır. Diğer yandan böyle zor coğrafyalarda ulaşılması zor yerleşimleri askeri olarak ele geçirmek de zordu.

4.1.1. Myra'daki Klasik Dönem Kalıntıları

Myra'da Klasik Dönem'e ilişkin en net veri ünlü kaya mezarlarıdır. Akropol tepesinin kuzey ve güneybatı eteklerinde ova seviyesine yakın kesimde gruplar halinde 100'den fazla kaya mezarı bulunur. Cephelerinin geleneksel ahşap mimari imitasyonu olduğu kabul edilir. İçerideki mezar odası genellikle sadedir, 1 ila 3 kline bulunabilir. Bazı mezarlarda Likçe yazıtlar ile bazılarında ikinci kullanım ile ilişkilendirilen Yunanca yazıtlar vardır[294]. Mezarların bazılarında stilistik olarak tarihlendirmeye olanak tanıyan kabartmalar vardır. J. Borchhardt ağırlıklı olarak plastik stil kritiği yöntemiyle bu mezarları M.Ö. 360 ila 330 yılları arasına tarihlendirmiştir[295].

Myra'daki akropolde büyük bir kale bulunur. Bu kale büyük ölçüde az işli küçük taşlardan sur duvarlarına sahiptir. Ancak duvarların özellikle bazı bölümlerinde daha nitelikli blok taştan işçilik de mevcuttur. Bu tarz duvarlar için Klasik Dönem tarihlendirmesi önerilmektedir[296].

Sur duvarlarının yanı sıra akropolde ilginç bir yapı daha vardır. Zirvedeki kalenin kuzey tarafında kayadan oyulu basamaklar olan bir alan bulunur. Bu yapının arka tarafında anakayadan oyulu basamaklar ve hatıl yuvaları bulunan ahşap oturma sıraları ile çevrelenmiş

[294] Çevik – Bulut 2010, 33.
[295] Borchhardt 1975, 114-147.
[296] Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 251-260.

bir toplantı mekânı olduğu anlaşılmaktadır. Kaya işçiliği bakımından Klasik Dönem yerleşimlerdeki hibrit yapılara benzemektedir. B. Özdilek tarafından ahşap mimariden caveası olan Arkaik-Klasik tiyatro yapıları ile karşılaştırılmıştır. Bu yapının hemen bitişiğinde stili akropolün aşağısındaki kaya mezarlarına benzeyen ahşap imitasyon tarzında kayadan oyulu bir niş de vardır[297].

Myra akropolünün eteklerinde bir yerleşim alanı bulunur. Bu yerleşim, kayadan oyulu hibrit yapılar ve nitelikli blok taş işçilikli teras duvarlarının bol olduğu bir yamaç yerleşimidir. Burada yoğun şekilde modern yerleşim de bulunduğundan net gözlem yapmak zordur. J. Borchhardt 1960'lı yıllarda burada yaptığı gözlemlerle bu yerleşimi günümüzden daha iyi anlama olanağı bulmuştur[298]. Bizim araştırmalarımızda da o dönemden beri bozulan modern mahallede en azından Borchhardt'ı doğrulayabilecek kadar gözlem yapılabilmiştir[299]. Akropol tepesinin güney eteklerinde ovaya yakın kesimde arka tarafları kayadan oyulu yapılar ve çok miktarda teras duvarı kalıntısı vardır. Hemen karşı yamaçta ve tepenin arkasındaki yamaçlarda bulunan kaya mezarı nekropolleri ile aynı dönem, Geç Klasik olduğu değerlendirilmiştir.

Myra'da Klasik Dönem varlığına ilişkin son bir veri grubu da, 2009 yılından beri sürmekte olan arkeolojik kazılarda ele geçen buluntulardır. Tiyatro kazılarında büyük oranda akıntı dolgu arasından Hellenistik ve Geç Klasik Dönem'e inen siyah astarlı seramikler bulunmuştur. Yine H.O. Tıbıkoğlu tarafından kaya mezarlarında yürütülen çalışmada da benzer seramikler ve daha nitelikli kırmızı figür teknikli seramikler ele geçmiştir[300].

Myra kentinin Klasik Dönemi'ne ilişkin arkeolojik varlık bahsedildiği üzere çok az miktarda kazı ile bile büyük miktarda ortaya konmuştur. Bu veriler ışığında Myra'da Klasik Dönem'de güçlü bir yerleşim olduğu belirgindir. Anakent Myra'nın güçlü Klasik Dönem varlığı, Andriake liman yerleşiminin de arkeolojik olarak Klasik Dönem'de var olmasını beklenir kılmaktadır[301].

4.1.2. Andriake'deki Klasik Dönem Kalıntıları

Andriake'de Myra'dan dolayı beklenen Klasik Dönem varlığına ilişkin birkaç grup veri vardır (**Plan 8 – 8/3**). Mimari, işçilik ve bazı mezarların stilistik özellikleri bakımından özellikle Güneybatı ve Kuzey yerleşim alanlarında Klasik Dönem özelliklerine rastlamak

[297] Çevik vd. 2018, 189 vd.
[298] Borchhardt 1975, 45-47.
[299] Çevik – Bulut 2010, 32-33; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 251-260.
[300] Myra Kaya Mezarları, H.O. Tıbıkoğlu tarafından Myra Kazıları kapsamında doktora tezi olarak çalışılmakta ve yayına hazırlanmaktadır.
[301] Çevik vd. 2014, 233; ayrıca Andriake adının geçmediği M.Ö. 4.yy'a atfedilen *Pseudo-Skylaks: Periplous* çevirisi için bk. Arslan 2012; antic denizcilik kaynakları ile ilgili bk. Blackman 1982a 79 vd.

mümkündür. Yine yerleşimcilik özellikleri bakımından da bu iki yerleşim alanında başka Klasik Dönem yerleşimleriyle benzeştirilen özellikler vardır. Bunların yanı sıra net tarihlenebilir Klasik Dönem küçük buluntuları olarak, siyah astarlı seramikler ile bir adet Klasik Dönem kent sikkesi ele geçmiştir. Sonraki dönemlerde yerleşimin tüm bölümleri yoğun şekilde kullanıldığı için erken dönem bulgularının büyük ölçüde yok olduğu dikkate alınırsa mevcut izler, yerleşimin Klasik Dönem'de nerelerde yayılmış olduğuna dair fikir verebilmektedir.

4.1.3. Kuzey Yerleşim'deki Kaya İşçilikli Alan

Andriake'de Kuzey Yerleşim'in kuzey tarafındaki kayalık alanda kayadan oyulu yapı kalıntıları vardır. Kayalığın yüzeyinde kum dolgu olmayan kesimi rüzgâr ve yağmurdan oldukça erimiştir ancak yine de mekân kalıntıları mevcuttur. Mekân olarak tanımlanamayan kaya izleri de vardır ancak kum dolgu ve aşınma tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Bu kayalığın eteklerinde de kaya işçilikli hibrit mekân kalıntıları bulunur (**Plan 8/3**).

Kuzey yerleşim, geç dönemlerde tamamen yapılaşmış olduğundan erken dönemlere ilişkin izler büyük oranda ya yok olmuş ya da kum dolgu altında kalmıştır. Ancak geç dönem yerleşim alanlarının içinde kalmış olan mezarlar önemli bir iz vermektedir (**Kat.No. 154**). Mezarların istisnai durumlar haricinde sivil yerleşim alanının biraz da olsa dışında bırakılmalarından hareketle mezarların orijinal dönemlerinde sivil yerleşimin sınırları bir derece çizilebilir.

Kuzey yerleşimde yerleşim alanının içinde tesbit edilebilen mezarlar genellikle yerleşimin kıyı kesimlerinde sahile bakar şekilde yerleşmişlerdir. Bu mezarların arasında özellikle Likya Tipi kapaklara sahip olanlardan hareketle, erken dönemlerde yerleşimin sahil kıyısında değil, kuzey tarafta başladığı değerlendirilebilir. Bu tip mezarların net tarihlendirilmesi zordur ve sırf Likya Tipi kapaklardan dolayı Klasik hatta Hellenistik dönem tarihi önermek zayıf bir argüman olurdu. Ancak buradaki önemli husus mezarlığın muhtemelen Hellenistik hatta Erken Roma Dönemi'nde bile tepenin çevresinde sahilde olmasından hareketle, şayet kayalık çevresindeki yerleşim önerildiği gibi Klasik Dönem'e iniyorduysa bu yerleşimin kayalık alandan liman kıyısına doğru fazla yayılmamış olduğudur.

Karşılaştırma örneği olarak bu tarz, küçük kayalık bir tepe ya da yamaç üzerinde hibrit yapılardan oluşan yerleşim ve yerleşimin eteklerinde, sahilde limana bakar şekilde yayılmış Likya Tipi mezarlıkların benzeri hemen yakındaki Simena, Theimioussa, Aperlai yerleşimlerinde görülür. Andriake Kuzey Yerleşim alanının da bu sözü edilen yerler gibi çevresinde sahildeki mezarlarıyla küçük bir sahil yerleşimi olduğu değerlendirilmektedir.

4.1.4. Kuzey Nekropol'deki Likya Tipi Lahitler

Kuzey Yerleşim'e gelen güzergâh üzerinde yol boyunca büyüklü küçüklü birçok mezar grubu vardır. Bunlar genellikle yamaç boyunca yoldan biraz üst kotta dağılmış, güney-güneydoğu yönlerine dönük durmaktadırlar. Alt kottan geçen yoldan ve limandan görülebilecek şekilde yerleşmişlerdir. Bu mezarlık boyunca özellikle son evre yerleşime en yakın konumdaki alanlarda Likya tipi sivri kemer formlu kapağa sahip lahitlerden daha büyük çoğunlukla bulunur (**Kat.No. 155**). Bu tarz lahitlerin yerleşimin hemen hemen tüm mezarlık alanlarında izi bulunabilmiştir ancak bu mezarlık alanında daha dikkat çekici miktarda bir yoğunlaşma mevcuttur.

Bu mezarlar Likya'da Klasik'ten Roma Dönem'ine kadar değişen aralıklarda tarihlendirilirler. Bu aslında ahşap çatılı ev mimarisinden mezar mimarisine aktarılan bir formdur. Doğu Likya'da Limyra[302], Trysa'da[303] korunmuş örnekleri ile ve bu dönem bu bölgede iyice oturmuş olan kaya mezarı geleneğindeki ahşap imitasyon cephe tarzında da Myra[304] dâhil olmak üzere örnekleri bulunur.

Andriake'de bahsedilen Kuzey Nekropol'de özellikle bir mezar, stil bakımından diğer yalın olanlarından ayrılır (**Kat.No. 155**, Resim). Kapağın dar yüzü sade profillerle işlenerek ortada bir dikme ile iki kasete bölünmüştür. Hemen yakında Sura'da benzer bir lahit, Klasik Dönem ahşap imitasyon lahitli dikme tip bir mezarda vardır[305]. Tlos Karaveliler bölgesinde aynı tip bir lahit, kazı sonuçları ile ilk evresinde Klasik Dönem'e tarihlenmiştir[306].

Andriake'nin hemen kuzeyindeki Sura yerleşiminde de klasik akropolün hemen altında Likya tipi bir kaya mezarı ve lahitli dikme tipi bir mezar bulunur. Bu mezarın üzerindeki lahit de Andriake'deki kasetli kapağa sahip olan lahit ile benzer tiptedir. Bu tarz özellikle altında ayrı mezar odası olan lahitli dikme tipi mezarın benzerleri Xanthos'tan Limyra'ya farklı yerlerde en net Klasik Dönem'e tarihlendirilen tiptir. Hemen yakındaki bir yerleşimde benzer bir tarzın bulunması da Andriake'nin Klasik tarihlendirmesine bir destek daha sağlamaktadır.

4.1.5. Güneybatı Yerleşim'deki Yapılar

Güneybatı Yerleşim'de surların içindeki yerleşim alanında arka tarafları anakayadan oyulu ve ön taraflarında teraslanmış alanlar bulunan yapılar tesbit edilmiştir. Yerleşim alanında çok yüksek miktarda moloz akıntı vardır. Tüm suriçi bölgesinin bu tarz yapılardan

[302] Borchhardt – Pekridou-Gorecki 2012, 242-244.
[303] Borchhardt – Pekridou-Gorecki 2012, 79-81.
[304] Çevik – Bulut 2010, 33-34.
[305] Borchhardt 1975, 78; Taf.49B.
[306] Korkut 2015b, 40; ayrıca bir benzeri de Patara'da vardır, Çevik 2016b, 46-48.

oluşan bir yerleşim alanı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle batı bölümde (**Kat.No. 115**) gözlenen birbirine çok yakın yapılar ve teraslardan anlaşıldığı kadarıyla bu yerleşimde, aralarında dar patikalar ile ulaşım sağlanan sık bir şekilde yerleşmiş yapılardan oluşmaktadır (**Plan 8/1**).

Hibrit yapılardaki anakaya işçiliği tek başına yerleşimi tarihlendirme için kriter olamaz. Andriake'nin Güney Yerleşim alanında arka tarafları anakayadan oyulu hibrit yapılar Roma ve Bizans Dönemi'nde de mevcuttur[307]. Ancak Güneybatı Yerleşim'de olduğu gibi bir yamaç üzerine kurulu bütün yerleşimin arkası anakyadan oyulu ve ön tarafı teraslanmış yapılardan oluşmasıi Likya'da görülen Klasik Dönem yerleşim tipinin karakteristik özelliğidir.

Myra akropolünün eteklerindeki yerleşim alanında Andriake Güneybatı yerleşimdekine benzer bir yerleşim tipi olduğu anlaşılmaktadır. Burada yoğun şekilde modern yerleşim de bulunduğundan net gözlem yapmak zordur. J. Borchhardt 1960'lı yıllarda burada yaptığı gözlemlerle bu yerleşimi günümüzden daha iyi anlama olanağı bulmuştur[308]. Bizim araştırmalarımızda da o dönemden beri bozulan modern mahallede en azından Borchhardt'ı doğrulayabilecek kadar gözlem yapılabilmiştir[309]. Bu yerleşimi de işçilik ve yapı tipi bakımından tarihlemek zayıf olabilir. Ancak burada daha belirgin şekilde tarihlendirilebilen kaya mezarları da mevcut olduğundan bu yerleşim bölgesi daha destekli şekilde Klasik Dönem'e tarihlendirilebilir. Myra akropolünün eteklerindeki yerleşim, Andriake Güneybatı Yerleşim'e benzerliği bakımından ve Andriake'nin anakentine ait olması bakımından da Güneybatı Yerleşim'deki yamaç yerleşimini Klasik Dönem'e tarihlendirmeye destek sağlar.

Myra'nın haricinde yakın çevrede de benzer yerleşimler bulunur. En önemlilerinden birisi olan Trysa da benzer tarzda bir yamaç yerleşimidir[310]. Yerleşimin güçlü dönemi ile bağlantılandırılabilecek Trysa Heroonu ve çevresindeki mezarlar, yerleşimin başlangıcının Geç Klasik Dönem'e tarihlendirilmesini olanaklı kılar. Hoyran bölgesinde bu tarz yerleşim alanları bulunur[311]. Kekova Adası'ndaki Dolikhiste yerleşiminin erken evresi de, daha çok Kuzey Yerleşim'e benzemekle birlikte hibrit mimarili yamaç yerleşimi karakteri gösteren alanları da vardır[312].

---

[307] Ayrıca İç Anadolu örnekleri için bk. Olcay Uçkan 2010.
[308] Borchhardt 1975, 45-47.
[309] Çevik – Bulut 2010, 32-33; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 251-260.
[310] Kolb 2008a, 81-88a; Abb. 119; 126; 129.
[311] Örn. Hoyran, Çevik 2015, 318; Divle, a.g.e. 321; Apollonia, a.g.e. 322-323; Korba, a.g.e. 305; Kyaneai, a.g.e. 301; Avşar Tepesi, a.g.e. 310; Kolb 2008a, 62 vd. hep bu tarz Klasik yamaç / tepe yerleşimleridir; dağlık kesimde örn. Idebessos gibi Hellenistik ve Roma Dönemi'nde benzer karakter gösterek küçük kentler vardır, Kızgut vd. 2009, 156-157.
[312] Aslan 2011b, 234-235; Çevik 2015, 336-339.

4.1.6. Güney Yerleşim Kazılarında Ortaya Çıkan Buluntular

2009'dan beri sürdürülmekte olan kazılarda şimdiye kadar en erken küçük buluntular Geç Klasik Dönem'e aittir. Bu döneme ilişkin mimari kalıntı hiç yoktur (**Plan 8/1**). Kazıların odaklandığı Güney Yerleşim'in merkez bölümünde geç dönem katmanları altında dolgular içinde ve kayaların aralarından tesadufi buluntular olarak Geç Klasik Dönem'e ait seramikler ile 1 adet de sikke ele geçmiştir.

Sinagog yapısının (**Kat.No. 65**) kazılarında, apsisin içindeki dolgu alanından ele geçen buluntularla yapının tarihlendirmesi dolgunun terminus post quem tarihi olan 5. yy olarak tesbit edilmiştir. Bu dolgudan gelen buluntuların üst tarihi yapının kendisini tarihlendirmek bakımından önemliydi, ancak buluntuların alt tarihi de Güney Yerleşim alanının tarihlendirilmesi bakımından çok önemli sonuçlar verdi[313]. Bunların yanı sıra Klasik Dönem'e ait bir Aspendos Kent sikkesi de aynı dolgu içinden ele geçmiştir[314].

Bol miktarda Klasik Dönem buluntusunun ele geçtiği bir diğer alan da Germenicus Meydanı'nın (**Kat.No. 51**) güney tarafındaki anakayadan oyulu alanların alt katmanlarıdır. Anıtların arkasında podyum seviyelerinin altında ve kayalıkların aralarında yerleşimin geri kalanıyla karşılaştırıldığında büyük miktarda Klasik Dönem'e kadar geri giden siyah astarlı seramik parçaları bulunmuştur.

Bu verilerin elde edilebilmesinde, anıtların yapıldıktan sonra Bizans Dönemi de dâhil yıkılmadan kalmasının payı büyüktür. Bu kesimde özellikle M.S. 1. yy tarihli Onurlandırma Anıtları'nın (**Kat.No. 52, 53**) arka taraflarındaki alan, anıtlar yapıldıktan sonraki dönemlerde dolgu olarak büyük oranda el değmeden korunmuştur. Bu bölge yerleşimde trafiğin en yoğun olduğu liman merkezidir ve Agora, Horrea ve liman kıyısındaki diğer yapıların tamamı sürekli yeniden temizlenip yeniden kullanılan alanlarda olduğundan erken dönemlere ilişkin veriler yok olmuştur.

4.1.7. Ara Değerlendirme

Andriake yerleşimi Klasik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar sürekli yenilenerek kullanıldığı için erken dönemlere ilişkin veriler yerleşimin çoğu kesiminde Roma ve Bizans katmanları tarafından büyük ölçüde yok edilmiştir. Ancak yine de Klasik Dönem'e ilişkin arkeolojik kanıt niteliği taşıyan buluntular vardır. Yerleşimin niteliği de kimi izlerden yorum yapılmak suretiyle tahmin edilebilmektedir ve Andriake'nin üç önemli yerleşim alanında da Myra ile koşut olarak Geç Klasik Dönem varlığı bulunduğu değerlendirilmektedir (**Plan 8 – 8/3**).

[313] Özdilek 2015, 92-112.
[314] Bulut – Şengül 2014, 81.

Mimari verilerin, yine de az olmakla birlikte, Andriake'nin geri kalanına göre en net gözlemlenebildiği Güneybatı Yerleşim'de, ön tarafları küçük teraslarla kullanım alanı haline getirilmiş ve arka tarafları kayadan oyulu hibrit mekânlar bulunur. Yerleşim yamaçta sık bir şekilde yerleşmiş ve aralarında patikalarla ulaşım sağlanan bu tarz yapılardan oluşur. Bu yerleşim teknik ve yerleşimcilik bakımından hem Myra'daki Klasik Dönem yamaç yerleşimine, hem de çevrede Klasik Dönem'e tarihlendirilen başka yamaç yerleşimlerine benzemektedir.

Güneybatı Yerleşim'deki bir diğer veri, yerleşimin güney tarafındaki sur duvarlarının işçiliğidir. Duvarlar orta büyüklükte dörtgen bloklardan tam isodomik tarzda ve bosajlı şekilde yapılmıştır. Bu teknik Likya'da kimi yerlerde Klasik Dönem'e kadar indirilir ancak tekniğe dayalı duvar tarihlendirmeleri yanıltıcı sonuçlar da verebilmektedir.

Kuzey Yerleşim alanında, yerleşimin merkezinde kayalık bir alan bulunur. Bu kayalığın yüzeyde görünen kesimlerinde ve eteklerinde geç dönem yerleşimi içinde kalan izlerde, bu kesimde de kayadan oyulu hibrit yapılardan oluşan küçük bir yerleşim alanının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kuzey Yerleşim'de mimari az olmasına rağmen nekropollerden hareketle şehircilik üzerine kimi yorumlar yapmak mümkündür. Surlarla çevrili Bizans Dönemi yerleşim alanının içinde kalmış olan birçok lahit tesbit edilmiştir (**Kat.No. 154**). Mezarların bazıları anakayadan oyulu hyposorion ya da tekne gibi elemanlardan oluşmaktadır ve diğerlerinin de in-situ olması muhtemel görünmektedir. Dikkat çekici olarak tesbit edilebilen mezarlar ya güneyde sahil kıyısına yakın ve limana bakar şekilde, ya da kuzeyden gelen yol güzergâhın bakar şekilde yerleşmişlerdir. Bu mezarlar yerleşimin kuzeybatı tarafındaki kayalık merkezi çevrelemektedirler.

Kuzey Yerleşim'in Klasik Dönem evresinde hemen doğudaki komşu Simena, Üçağız gibi Klasik Dönem küçük sahil yerleşimleriyle oldukça benzer bir tarzda, sahile yakın küçük kayalık bir tepede, kayadan oyulu hibrit mekânlardan oluşan bir yerleşim olduğu ve çevresinde sahil kıyısında ya da yol güzergâhlarında lahit nekropolleri olduğu anlaşılmaktadır.

Kuzey kesimde yerleşime gelen güzergâh üzerindeki nekropol alanındaki (**Kat.No. 155**) lahitlerden bir tanesi Klasik Dönem'e tarihlendirilebilmektedir. Likya tipi sivri kemer kapaklı bir lahittir ve kapağın dar yüzünde ahşap mimari imitasyonu olarak sade profilli kasetler işlenmiştir. Mimari tarz bakımından bu lahitin benzerleri Likya'da Geç Klasik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Yakındaki yerleşimlerden Sura'da ve Simena'da da benzerleri vardır.

Nekropollerle ilgili olarak Güneybatı Yerleşim'in yakınındaki nekropol alanını (**Kat.No. 106**) Klasik Dönem'e tarihlendirmek mümkündür. Bu mezarlıktaki sade khamosorion mezarların benzerleri yakın çevrede bulunmuştur ve Klasik Dönem tarihi önerilmiştir.

Güney Yerleşim'deki kazılarda Geç Klasik Dönem'e kadar inen tarihli buluntular ele geçmiştir ve yerleşimin en az bu dönemde kullanıldığı belirlenmiştir. Her dönemde yoğun kullanılan bir liman yerleşimi olması sebebiyle mimari kalıntı kalmamıştır.

Güney Yerleşim'de geç dönem yerleşim alanının içinde kalmış olan **67 Kat.No.**'lu nekropol alanında Roma Dönemi mezarlarının yanı sıra nekropolün başlangıç evresine ait bir khamosorion da vardır. Mezarlık, başlangıcı olduğu tahmin edilen Klasik Dönem'deki yerleşimden ayrılan güzergâhta yerleşime yakın kesimde olmalıydı. Dolayısıyla Güney Yerleşim'deki Klasik Dönem evresi, güzergâhın doğudan gelerek yerleşimin içinden geçip güneye döndüğü bu kesime yakın bölgeye kadar uzanması beklenir. Güzergâh buradan güneye giderek sırtın güney tarafını izler ve doğuya doğru Güneybatı Yerleşim alanına nekropollerin içinden geçerek ulaşır.

4.2. Hellenistik Dönem

Büyük İskender'in M.Ö. 333'te Likya'yı fethinin ardından Likya'da Hellenistik Dönem başlar. Likçe, en azından yazıtlarda kısa sürede ortadan kalkarak yerini Hellence alır. Likya'nın geleneksel dinastik düzeninin yerini, Klasik Dönem Ege çevresi kentlerindeki seçkinler demokrasisine benzer bir sistem alır. Likya Bölgesi bu dönemde Tiyatro, Stoa, Agora gibi Klasik Ege dünyası kökenli mimari kavramlarla zenginleşir. Siyasi olarak, kentlerin güçleri oranında oy sahibi olduğu Likya Birliği ortaya çıkar.

İskender'in fethettiği topraklar, M.Ö. 323'teki ölümünün ardından onun ardılları olarak komutanları ve yakın dostları olan Diadokhlar tarafından ülke paylaşılır. Zaman içinde yükselen Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girene kadar da Akdeniz Dünyası bu Diadokhlar'ın soylarının yönettiği Hellenistik Krallıklar'ın, sıkça el değiştiren egemenliği altında kalır.

Likya, M.Ö. 306'dan itibaren Ptolemaios egemenliğine girer. Ptolemaios egemenliğindeki Limyra, Patara, Xanthos ve Andriake M.Ö. 197 yılında Seleukos kralı III. Antiokhos tarafından ele geçirilir. M.Ö. 188 yılında, Roma ile Antiokhos arasında yapılan Apameia Antlaşması ile Likya, Roma'nın müttefiki Rhodos egemenliğine bırakılır. Likya, Rhodos hâkimiyeti sırasında Roma'ya elçiler göndererek bağımsızlığını istemesinin ardından Roma, M.Ö. 167'de Likya'ya bağımsızlığını geri verir ve Likya kentlerinin bağımsız siyasi

yapılanması olan Likya Birliği'ni resmen tanımış olur. M.Ö. 133 yılında Bergama krallığının Roma'ya bağlanması sonrasında Roma'nın Asia Eyaleti'ne dâhil olan Likya, Likya Birliği ile kendi yönetimini Roma Dönemi'nde de sürdürmüştür[315].

Akdeniz çevresinde, benzer Hellenist kültürel hegemonyaya sahip bu krallıklar yükselince, daha erken dönemlerde ayrı dilleri ve kültürleri olan kentler arasında ticari ilişkiler de daha rahat gelişmeye başlamıştır. Hellenistik Dönem'le birlikte Akdeniz çevresinde gerçek anlamda uluslararası ticaret başlamıştır. Likya limanlarının coğrafi yönden hem Ege hem de Akdeniz'e yakın konumda olması ekonomik olarak hızla gelişim sağlamıştır. Özellikle liman kentlerinin bu dönemde deniz ticaretiyle büyüyüp güçlendiği, buna karşın iç ticaret yolları üzerinde olmayan karasal yerleşimlerin sönükleştiği gözlenir. Bu Anadolu'da, Levant'ta, Afrika'da tüm Akdeniz kıyı bölgelerinde böyledir. Gerek doğu ile bağlantıları gerek kapasitesiyle Andriake ve Patara limanları Likya'nın bu dönemde en önemli limanları haline gelmiş, Doğu Likya'da ise Olympos ve Phaselis limanları önem kazanmıştır[316].

Hem denizleri, hem de liman kentlerinin çevresindeki bölgeyi kontrol etmek için bazı önemli liman kentlerinde güçlü askeri varlığa sahip olmak stratejik bakımdan önemliydi. Orduların emniyetle karaya çıkarılması için yol bağlantıları uygun limanlara ihtiyaç vardır. Ayrıca donanmaların kontrol ettikleri bölgede konuşlanmak için lojistik olanakları gelişmiş olan güvenli üsler gereklidir.

Askeri ihtiyaçların yanı sıra krallıkların kontrolündeki ticari dolaşım sebebiyle de liman kentleri önemlidir[317]. Çevrelerindeki karasal hinterlandın ekonomik varlığını Akdeniz'deki uluslararası ticari ortama açan yerler liman kentleridir. Bu vesileyle de liman kentleri Hellenistik Dönem'de krallıkların en çok önem verdiği, mimari bakımdan en büyük yatırımlar ile kendi egemenliklerinin işareti olan görkemli anıtlar yaptırdıkları yerleşimlerdir. Kimi liman kentlerinin eski isimleri bile değiştirilip yeni egemenin kimliğini o bölge sakinlerine duyurmak için Hellenistik isimler verilmiştir[318].

Dönemin en büyük gücü olan Akhamaenid Pers İmparatorluğu İskender tarafından yok edildikten sonra Akdeniz çevresinde yükselen Hellenistik krallıklar, ister istemez birbirleri ile rekabet içine girmişlerdir. Ele geçirdikleri bölgeleri kontrol etmek için garnizonlar kurmuşlar, kuleler, haberleşme ağları oluşturmuşlar, kentleri surlarla güçlendirmişlerdir.

---

[315] Çevik-Bulut 2010, 26.
[316] Çevik 2015, 40-41.
[317] Möller 2001, 1-2.
[318] Doğu Akdeniz'de birçok kentin Seleukeia ve Antiokheia gibi isimleri vardır; Patara'nın da ismi Arsinoê olarak değiştirilmiştir.

Klasik Likya'nın dinastik döneminde de askeri bakımdan güçlü kale tarzı yerleşimler vardı[319]. Ancak saf askeri amaçlarla yapılmış kale kavramı Likya'ya Hellenistik'te gelmiştir. Krallıklar büyük topraklarda kontrol sağlamak amacıyla ülkelerinde yer yer garnizonlar kurma ihtiyacı duymuşlardı. Bu garnizonlar kimi zaman yerleşimlerden ayrı, çoğu zaman ise sivil yerleşimlerin yanında kalelerdi[320].

Kalelerin içinde sivil yerleşim bulunmayıp sadece asker barındırmaya yöneliktirler. Kentlerden ayrı tutulmalarının bir sebebi de, garnizonu, 'yabancı' egemenlere tam bir sadakatle bağlı olmayabilecek yerel halktan da ayrı tutmak olmalıydı.

Liman kentleri, Klasik dönemdeki küçük varlıklarının aksine Hellenistik Dönem'de liman yataklarının uygun yerlerinde yaygın şekilde şehirleşmişlerdir. Şehirleşen alanlar genellikle güçlü surlarla çevrelenmiştir[321].

Akdeniz çevresinde Hellenistik dönem ile bağlantılı olarak yerleşimlerin çevresinde veya bağımsız askeri birimlere ait sur sistemleri yaygınlaşmıştır. Roma Dönemi'nin barış zamanında ve sonrasında da birçok kentin Hellenistik evresindeki surlar aynı formda kullanıma devam etmiştir[322]. Bu Akdeniz çevresinde yaygın bir arkeolojik tabakadır.

4.2.1. Güneybatı Yerleşim'deki İzodomik Duvarlar

Güneybatı Yerleşim'de yerleşim alanını batı, güney ve doğu taraftan sur duvarları kuşatır. Duvarların güney bölümünde (**Kat.No. 114**), İç Kale yapısına (**Kat.No. 117**) yakın olan batı tarafta içte ve dışta tam isodomik ve bosajlı bir taş işçiliği vardır. Bu teknikte taş sıralarının yükseklikleri birbirine yakındır. Taş sırası arazi şekline uymak zorunda kaldığı yerler hariç derz atlamadan düz bir şekilde ilerler. Dikey derzler genellikle dik olmakla birlikte, açılı olarak da yükselir. Bloklar genellikle çok uzun olmayan düzgün dörtgen formdadırlar. Derzlerde birbirlerine oturdukları yerler boşluk kalmayacak şekilde düzgünce işlenmiştir. Taşların cephesi ise hafif bosajlı bırakılmıştır, çerçeve benzeri bir hareketlendirme yoktur. Bosajlar kenarlarda tam derzde biter ve oval profillidir.

Güneybatı Yerleşim'i batı, güney ve doğu taraftan kuşatan sur duvarları ile ilgili olarak yukarıdaki bölümde Klasik Dönem tarihi de önerilmişti. Bunda özellikle duvarın güney parçasının (**Kat.No. 114**) batı kesimindeki tam isodomik duvar işçiliği referans olmuştur. Yerleşim alanındaki anakayadan oyulu ve teraslı yapılardan oluşan yamaç yerleşim tipi de

[319] Örn. Phellos, Çevik 2015, 290; Trysa, Kolb 2008a, 82-88; Bezirgan / Tymnessos, Çevik 2015, 285.
[320] Örn. Gilevgi Kalesi, Çevik 2015, 280; Pydnai, Çevik 2015, 208.
[321] Örn. Patara, Kunze 2016 44-46; Antiphellos, Çevik 2015, 292-295.
[322] Perge kenti böyledir, Özdizbay 2012, 133-153.

Klasik Dönem özellikleri gösterir. Ancak bu özellikler yerleşimin bu bölümünde küçük buluntuyla desteklenmediğinden tarihlendirme nispeten zayıftır[323].

Duvarın genelindeki işçilik karakteri büyük taşlardan poligonal benzeri bir örgü vardır. Bu teknikte de kenarlar nispeten iyi işlenmiş, orta kısımlar ise oldukça kaba bırakılmıştır. Büyük taş aralarında daha küçük taşlar poligonal örgüye uygun biçimde düzgünce işlenip kullanılmıştır. Bu tarz, güney surların batı tarafındaki tam isodomik örgüye organik biçimde eklenmiştir (**Plan 9/2**).

4.2.2. Güney Kule

Güney Yerleşim'in güneybatı tarafında C Kilisesi'nin 100 m güneybatısındaki tepenin zirvesinde tek başına bir Kule bulunur (**Kat.No. 103**). Kulenin güneydoğu tarafında düz arazide işlikler (**Kat.No. 104**) ve küçük bir nekropol (**Kat.No. 105**) alanı vardır. Güneybatı Yerleşim alanından 400 m. kadar doğudadır.

Kule zemin katında 8.67 x 6.44 m. ölçülerindedir ve iki odası vardır. Blok miktarından anlaşıldığı kadarıyla en az 2 katlı olmalıdır. Kulenin giriş kapısı güney tarafa açılmaktadır ve giriş kapısından güneydoğuya doğru kayadan oyulu basamaklar olan bir patika inmektedir. Yaklaşık 70 m. kadar doğuda işlikler ve nekropol başlamaktadır.

Güneybatı Yerleşim alanının kurulduğu tepenin doğu tarafında arazi eğini yumuşak bir bel halini alır. Bu belin doğusundaki tepede ise bahsi geçen kule bulunur. Bu zirveden hem Güney Yerleşim alanı, hem de sırtın güney tarafındaki arazi daha rahat bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Kulede nitelikli blok taş işçilik vardır. Düzgün kesilmiş kireçtaşı bloklarla isodomik biçimde örülmüştür. Blokların dış cephesinde bir çerçeve kaba murçla çizgi çizgi işlenmiş, ortalarındaki alan da kaba murç işçilikli bosajlı bırakılmıştır. Bu tarz duvar Andriake'de Güney Yerleşim'de Agora'nın (**Kat.No. 44**) bulunduğu bölgede devşirme bloklarda gözlenmiştir.

Bölgede bu kule gibi farklı büyüklüklerde benzer yapılar vardır. Genellikle çevre arazinin iyi görülebildiği bir yerde konumlanmışlardır. Çevrelerinde kayadan oyulu işlikler ile küçük nekropol alanları bulunur. Çevredeki arazide tarımsal üretim yapılıp ürünlerin bu yapılarda koruma altına alındığı değerlendirilmştir ve onlarla ilgili olarak Kule-Çiftlik tabiri önerilmiştir[324].

Beymelek'teki Ision kulesi, bu tarz Kule-Çiftlik yapılarının büyük ölçekli bir örneğidir. Birisi 4 birisi 3 katlı iki büyük kule ile iç avludan oluşan bir kaledir. Çevresinde

[323] Bu surlar ile ilgili bk. Wurster 1975, 52-55; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 263-278; Çevik vd. 2012, 70.
[324] Konecny 1997, 71-83; Çevik – Bulut 2007, 105 vd.

kayaya oyulu onlarca işlik teknesi vardır[325]. Myra çevresinde daha küçük ölçekli birçok benzar kule bulunur[326].

Bu kuleler aralıklarla yapıldıkları coğrafyada bir nevi kontrol noktası işlevi görmekte olmalıdırlar. Genellikle çevrelerindeki araziye gözlem bakımından hâkim noktalarda yapılmışlardır. Konum konusunda öncelikli tercih, savunmadan ziyade araziyi gözlem gibi görünmektedir, zira Ision Kulesi ve Gürses'teki kule örnekleri sarp olmayan bayır arazidedirler. Sarp zirvelerde olanları da vardır, örneğin Gavuryolu'ndaki kule daha sarp bir arazidedir ve hemen altındaki antik yol güzergâhını kontrol etmektedir. Andriake'deki de nispeten sarp bir zirvededir.

Bu yapılar genellikle benzer teknikle yapılmışlardır ve aynı döneme tarihlendirmek makul görünmektedir. Çoğunlukla isodomik benzeri bir örgü tekniği vardır. Bazıları bosajlı, bazıları çerçeveli bosajlı bloklardan yapılmıştır.

Bu kulelerin Hellenistik krallıklar zamanında araziyi kontrol altında tutmak için yaptırıldıkları önerilmektedir. Genellikle geniş bir çevre araziyi gözlemleyebilecek konumdadırlar. Kuleler büyük çoğunlukla arazide tek başlarına durmaktadırlar. Andriake örneğinde ise yerleşime yakın olmakla birlikte yine de yerleşimden soyutlanmış bir konumdadır. Yabancı bir gücün çevresini izlemek için yaptırıp elinde tuttuğu bir sistem düşüncesine uymaktadır.

Ek bir olasılık da kulelerin birbirleriyle de iletişim içinde oldukları bir gözlem ve haberleşme ağına ait olmalarıdır. Genelde çevreden de rahatlıkla görülebilir yüksekçe konumdadırlar ve territoryumda aralıklarla yerleşmişlerdir[327].

4.2.3. Kuzey Nekropol'deki Likya Tipi Lahitler

Kuzey Yerleşim'e kuzeydoğudan gelen güzergâh üzerinde nekropol alanları vardır. Yerleşime en yakın olan batı kesimde yamaçta yer alan nekropol grubunda çoğunukla Likya tipi sivri kemer kapaklı lahitlerin olduğu görülür. Yamaç üzerinde genelde yaklaşık 10 ila 20 m aralıklarla doğu-batı doğrultulu olarak, güneye limana bakar şekilde yerleşmişlerdir. Yalın, büyük ve yüksek lahit tekneleri vardır. Bazısında bu teknenin üzerinde fazla derin olmadan yalın bir şekilde oyulmuş tabula ansatalar ile 2-3 satır Hellence yazıt bulunur. Likya tipi lahit mezarların çoğunluğu anakayadan oyma veya blok taştan örme ve içlerinde hyposorion bulunan podyumlara sahiptir.

---

[325] McNicoll – Winikoff 1983, 311 vd.; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 266-273; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 311-319.
[326] Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 308-319.
[327] Borchhardt 1975, 49; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 308 vd.

Likya tipi kapağa sahip lahit mezarlar Klasik'ten Roma Dönem'ine kadar değişen aralıklarda tarihlendirilirler. Bu tarz sade, yüksek tekneli ve Likya tipi kapaklı lahitler ile ilgili olarak Hellenistik Dönem tarihlendirmesi Andriake için daha uygun görünmektedir[328].

4.2.4. Kuzey Nekropol – Yerleşimin İçindeki Mezarlık

Kuzey yerleşimde yerleşim alanının içinde tesbit edilebilen mezarlar genellikle yerleşimin kıyı kesimlerinde sahile bakar şekilde yerleşmişlerdir. Bu mezarların arasında özellikle Likya Tipi kapaklara sahip olanlardan hareketle, erken dönemlerde yerleşimin sahil kıyısında değil, kuzey tarafta başladığı değerlendirilmiştir (**Plan 9/3**).

Bu tip mezarların net tarihlendirilmesi zordur ve sırf Likya Tipi kapaklardan dolayı Klasik hatta Hellenistik dönem tarihi önermek zayıf bir argüman olurdu. Ancak buradaki önemli husus mezarlığın muhtemelen Hellenistik hatta Erken Roma Dönemi'nde bile tepenin çevresinde sahilde olmasından hareketle, şayet kayalık çevresindeki yerleşim yukarıda önerildiği gibi Klasik Dönem'e iniyorduysa bu yerleşimin kayalık alandan liman kıyısına doğru fazla yayılmamış olduğudur.

4.2.5. Güney Nekropol ve Yol Güzergâhı

Kulenin güneydoğusunda aşağıdaki arazide küçük bir nekropol alanı bulunur (**Kat.No. 105**). Kulenin güneyinden inen merdivenli yolun ilerisinde doğu tarafta kuleden yaklaşık 80 ila 130 m. mesafe arasında seyrek şekilde yerleşmiş lahitlerden oluşan bir mezarlıktır. Yaklaşık 5 adet lahit mezara ait kalıntı bulunur. Lahitleri çoğunluğu Likya tipi yüksek sivri kemer formlu kapağa sahiptir.

Lahitlerden bir tanesinin kapağındaki kaldırma tutamakları figür olarak işlenmiştir. Kuzeye bakan arka yüzdeki iki tutamak boğa başı, güneye bakan ön yüzdekiler aslan başı şeklinde işlenmiştir. Ayrıca doğuya bakan dar yüzdeki kaldırma tutamağı yüksek bırakılmış ve büst ya da pudicithia tipli yarım gövde bir kadın figürü şeklinde işlenmiştir. Lahit tipinden ve bu figürden dolayı bu mezarlık için Hellenistik Dönem tarihi önerilmektedir[329].

Güney Yerleşim'den Güneybatı Yerleşim'e yol güzergâhının, liman yatağının güneyindeki sırtın güneyinden geçerek batıya gittiği değerlendirilmektedir. Yol Güney Yerleşim'i geç dönemde yerleşim alanının içinde kalmış olan **67 Kat.No.**'lu nekropol alanından güneye giderek terk eder ve bu kesimdeki hafif eğimli bel yerinden güneydeki sırtı aşar. Yolun sırtın güneyinde batıya dönerek yamacı izlediği ve yaklaşık olarak +35 ila +30

[328] Hülden 2006, II.26-28.

[329] Stellerde daha yaygın olmakla birlikte, lahitlerde de vardır, bk. Korkut 2000, 181 vd.; a.g.e. 184, Abb. 1 Andriake'deki örneğe çok benzer şekilde kaldırma tutamağı yarım figure şeklinde işlenmiştir.

rakımları arasında yamaca paralel batıya ilerlediği anlaşılmaktadır. Bu şekilde Güney Nekropolün içinden, yukarıda sözü edilen lahitlerin hemen güneyinden geçerek Güneybatı yerleşim alanına gitmektedir. Aynı zamanda Güney Kule yapısının basamaklı patikası da güneydoğuya inerek bu güzergâha kavuşmakta olmalıdır.

Güneybatı Yerleşim'e gelen güzergâh üzerinde, yerleşime yakın kesimdeki nekropol alanı kayalıklara oyulu khamosorion tipi mezarlardan oluşmaktadır (**Kat.No. 106**). Bu mezarlardan basit tarzda 3 adet bulunmuş olup 1 adet de kare formlu ve giriş kapısı olan daha nitelikli tipte olan vardır. Alanda korunmamış ya da dolgu altında başka mezarların da olduğu değerlendirilmiştir. Aynı nekropolde bulunmaları sebebiyle bu mezarların yakın dönemlere ait olmaları beklenebilir.

Güneybatı Yerleşim'in yakıınndaki mezarlık alanındaki kare khamosorionun benzeri Güney Yerleşim'de Horrea'nın batısındaki küçük mezar grubunda da vardır (**Kat.No. 67**). Tamamen aynı tipte ve yakın ölçülerdedir. Bundan hareketle aynı dönemden olmalıdırlar. Şayet Güneybatı Nekropol için Hellenistik Dönem önermesi doğruysa, Güney Yerleşim'deki bu nekropol alanının da Hellenistik Dönem'den itibaren kullanılmaya başlamış olduğu anlaşılmaktadır.

Mezarların, istisnalar haricinde orijinal dönemlerinde yerleşim alanlarının dışında olduğu genel olarak kabul edilir. Myra ve Andriake yerleşimlerinde de net bilinen örneklerde bu böyledir. **67 Kat.No.**'lu alan gibi sonraki dönemlerde yerleşimin içinde kalmış bir mezar grubunun da bundan hareketle orijinal döneminde yerleşimin dışında olduğu değerlendirilebilir.

Nekropol alanları genellikle yerleşimlerin dışında ama yakınındadır. Yerleşime gelen yol güzergâhlarının üzerinde, yerleşime yakın konumlarda yapılmaya çalışılırlar. Andriake'de daha net gözlemlenebilen nekropol alanı olan Güneydoğu Nekropol alanları (**Kat.No. 1, 2**) yol üzerinde, yerleşimin hemen başlangıcındadır. Bununla birlikte daha iyi nitelikli mezarların yerleşime yakın tarafa yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Bu görüşten hareketle Güneybatı Yerleşim'e gelen yol güzergâhının yerleşimin doğu giriş kapısından doğuya doğru giderken liman yatağının güneyindeki sırtın güney tarafından geçtiği değerlendirilmektedir. Yol buradan, Hellenistik döneme ait olan Güney Kule'nin (**Kat.No. 103**) güneyinden ve o bölgedeki Hellenistik nekropol alanından (**Kat.No. 105**) da geçip, sırtta Horrea'nın güneybatısındaki bel yerinden sırtı aşarak **67 Kat.No.**'lu nekropol alanının önünden geçmek suretiyle o dönemki Güney Yerleşim'e güneybatı tarafından ulaşmakta olduğu önerilmektedir. Günümüzde de çalılık ve taşlık arazi patikalar aracılığıyla

geçilmek istendiğinde Güney Yerleşim ile Güneybatı Yerleşim alanları arasındaki en uygun güzergâh budur.

4.2.6. Horrea'nın Kuzeyindeki Pseudo-İzodomik Teras Duvarı

Güney Yerleşim'de Hellenistik Dönem ile ilgili olarak bol miktarda küçük buluntu ele geçmesine rağmen mimari kalıntı yok denecek kadar azdır. Yerleşimin merkezi kesiminde, Horrea ve Agora yapılarının kuzeyindeki alanda geç dönem mekânlarının arasında pseudo-isodomik teknikte bir duvar bulunmaktadır (**Kat.No. 48**).

Bahsedilen duvar, son evre yerleşimde liman boyunca ilerleyen cadde üzerinde güney taraftaki dükkân dizilerindeki mekânların arka duvarı olarak ortaya çıkarılmıştır. Orijinal evresinde ise arkasındaki alanı teraslandıran bir teras duvarı olduğu değerlendirilmektedir. Duvar, alt kısmında anakayaya açılmış yatağa oturmaktadır. Hemen arkasında yüksek seviyede anakaya vardır ve bu kesimin seviyesi geç dönemde biraz indirilerek taş zemin döşenmiş ve mekân haline getirilmiştir (**Plan 9/1**)[330].

4.2.7. Küçük Buluntular

Güney Yerleşim'de kazıların yapıldığı kesimlerden özellikle merkezi bölümde bol miktarda Hellenistik Dönem'e ait küçük buluntu gelmiştir. Hiçbiri kontekst olmamakla birlikte kent ve birlik sikkeleri kazı yapılan bölgelerde ve yüzeyde yaygın olarak ele geçmektedir[331]. Seramik bakımından ise siyah ve kahverengi astarlı Hellenistik Dönem seramikleri çoğunlukla Germanicus Meydanı'nın arkasındaki alandan ve Sinagog yapısının altındaki dolgudan ele geçmiştir. Yerleşimin geri kalanında da, sikkeler gibi az miktarda Hellenistik olduğu belirlenebilen seramik vardır[332].

4.2.8. Ara Değerlendirme

Andriake yerleşimi sürekli kullanıldığı için erken dönemlere ilişkin veriler yerleşimin çoğu kesiminde Roma ve Bizans katmanları tarafından büyük ölçüde yok edilmiştir. Ancak yine de güçlü bir Hellenistik Dönem varlığı az miktardaki mimari izler ve küçük buluntulardan net olarak anlaşılabilmektedir. Andriake'nin her üç yerleşim alanı ile ilgili olarak Klasik'te başladığını düşündüğümüz yerleşimin Hellenistik Dönem'de kesintisiz devam etmiştir (**Plan 9 – 9/3**).

---

[330] Çevik – Bulut 2010, 40; Çevik vd. 2018.

[331] Bulut – Şengül 2014'te tanımlanabilen sikkelerden yaklaşık %12'si Hellenistik tarihlidir.

[332] Yener-Marksteiner 2013, 313'te yüzey buluntuları; ayrıca Özdilek 2015, 90 vd., ancak bu yayındaki buluntulardan Özdilek 2015, 93, Fig.8a-b için Prof. Korkut tarafından kendi araştırma deneyimine dayanarak M.Ö. 4.yy Geç Klasik Dönem tarihlemesi önerilmiştir, değerli katkıları için kendisine teşekkür ederim.

Mimari veri bakımından Güneybatı Yerleşim alanının sur duvarları için Hellenistik Dönem tarihi önerilmişti. Ancak dikkate almak gerekir ki bu tarz duvarların tarihlendirmesi oldukça tartışmalıdır ve araştırmacılar arasında Hellenistik Dönem tarihlendirmesi daha yaygındır. Güneybatı Yerleşim'in kendisi ise hibrit mimarili yamaç yerleşim tipidir ve yerleşimin surlardan erken olması muhtemeldir. Yerleşimin sadece zirvedeki İç Kale (**Kat.No. 117**) yapısıyla çağdaş olması ve surların Hellenistik ya da Erken Roma döneminde, belki Likya Birliği ile bağlantılı olarak tüm yerleşimi çevirmiş olması mümkündür.

Daha net olduğu değerlendirilen mimari veri, Güney Yerleşim'deki pseudo-isodomik teras duvarıdır (**Kat.No. 48**). Kazılar bu bölgede de Hellenistik buluntu vermiştir ancak duvarın orijinal dönemi ile ilgili in-situ kontekst kalıntı yoktur. Duvarın arkası geç dönemde tamamen temizlenip mekân haline getirilmiştir.

Kuzey Yerleşim alanında, yerleşimin merkezinde kayalık alanı merkez alan yerleşimin Hellenistik Dönem'de de çok büyümeden sürdüğü tahmin edilmektedir. Yerleşimin sahil kesimlerindeki mezarların arasında net Roma Dönemi olan mezarlar da vardır ve Hadrian öncesi dönemde yaygın şekilde yerleşime açılmadığı önerilmektedir.

Kezey Yerleşim'e gelen yol üzerindeki mezarlar ile ilgili olarak, yerleşime en yakın kesimdeki mezarlıktaki yüksek ve yalın tekneli, Likya tipi kapaklı mezar tipi için Hellenistik Dönem tarihi önerilmektedir.

Güney Yerleşim'deki kazılarda Hellenistik Dönem buluntuları yaygın şekilde ele geçmiştir. Yerleşimin özellikle merkezi kesiminde yoğun bir Hellenistik yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Geç dönemlerde de yoğun kullanım devam ettiğinden mimari kalıntı kalmamıştır ve buluntu da nispeten azdır ancak yoğun kullanım olduğu anlaşılmaktadır.

Limanın merkezindeki yerleşim alanında yoğun bir Hellenistik evrenin varlığı tespit edilmiş olmasına rağmen bu kesimi çevreleyen sur yoktur. Hellenistik yerleşimler, özellikle de liman kentleri genellikle surlarla çevrelenmiş olduğu dikkate alındığında bu durum sıradışı görünmektedir.

Andriake limanının girişi ile ilgili olarak, M.Ö. 42 yılında liman girişinin zincirle kapatılmış olması ile ilgili antik aktarım mevcuttur[333]. Özellikle Güneybatı Yerleşim'deki sur sisteminin Hellenistik veya Klasik Dönem'e indiği değerlendirilmiştir ancak Kuzey Yerleşim'de bu derece bir savunma sisteminin izi bulunmamıştır. Belki liman kıyısına yakın bugün izi bulunmayan bir kule olabilir.

Her şekilde, Roma iç savaşı zamanında limanı kapattığı öğrenilen bu zincirin, özellikle daha çok mücadeleye tanık olmuş Hellenistik Krallıklar döneminde ve korsanlığın Likya için

[333] App. civ. IV 10.82.

ciddi problem olduğu 1. yy'a kadarki dönemde[334] de limanı kapatmış olması yüksek ihtimaldir. Andriake'nin güneyindeki sırtın güneyinde deniz kıyısındaki arazi nispeten düz olmakla birlikte, bu kesimde sahil kayalıktır ve gemilerle yanaşılması imkânsız olup, kayıkla çıkmak bile zordur. Bugün karaya çıkmaya en uygun bölge daha güneydoğudaki Taşdibi'nin doğu ve batısındaki plajlardır ancak o taraftan Andriake'ye yol olmadan ulaşmak için sert çalılık arazilerden geçmek gerekir. Limanın girişi güçlü bir kale ve zincir ile kontrol altına alınmış olduğundan liman yerleşiminin merkezinin ayrıca surlarla çevrelenmesine gerek duyulmamış olmalıdır.

4.3. Roma Dönemi

Seleukos kralı III. Antiokhos Magnesia ad Sipulum'da Roma ile yaptığı savaşı kaybetmesi sonucu M.Ö. 188 yılında, Roma ile Apameia Antlaşması'nı yapmak zorunda kalmıştır ve Likya, Roma'nın müttefiki Rhodos egemenliğine bırakılmış, M.Ö. 167'de de Roma tarafından Likya'nın bağımsızlığı geri verilerek Likya Birliği resmen tanınmıştır. M.Ö. 133 yılında Bergama krallığının Roma'ya bağlanması ile Anadolu'da Asia Eyaleti kurulmuş ve Likya bölgesi Likya Birliği özerk yönetimi altında eyalete dâhil edilmiştir.

M.Ö. 1. yy'da yaşanan Roma iç savaşı ve cumhuriyetten imparatorluğa geçiş sürecinden Likya da etkilenmiştir.İç savaş zamanında Brutus'un komutanı olan Lentulus Spinther, para toplamak için gönderildiği Myra'da Andriake limanının zincirlerini kırarak kenti işgal eder[335]. Roma tüm Anadolu'yu hâkimiyeti altına alırken Likya bölgesi M.S. 43 yılına dek Likya Birliği altında kendi kendini yönetmiş, sonunda da Roma'nın Lykia Eyaleti olmuştur.

Roma, yönetime ilişkin iç savaşlarını çözüp Augustus ile birlikte imparatorluğa geçtikten sonra hızla güçlenmiş ve Akdeniz çevresinde egemenliğini pekiştirmiştir. Özellikle Hadrian dönemi eyalet kalkındırma politikaları zamanında diğer eyaletler ile birlikte Anadolu'da da imar faaliyetleri artmıştır. Pax Romana'nın sağlandığı bu dönem Likya'nın da ekonomik bakımdan parlak yıllarıdır.

Likya'da Klasik Dönem yerleşimleri büyük oranda akropol tepeleri ve yamaçlarında konumlanmıştı. Hellenistik Dönem'de özellikle liman kentlerinde gerçek anlamda şehircilik başlamıştı. Roma döneminde ise barışın gelmesiyle düz alanlarda yaygın şehirleşmeye geçilmiştir.

Myra kentinin de Hellenistik Dönem'de Demre Ovası'nda yayılmaya başladığı anlaşılmaktadır. Roma Dönemi'nde ise akropol tepesi ile Aziz Nikolaos Kilisesi arasındaki

[334] bk. Öztürk 2009, 299 vd.
[335] Bean 1997, 125.

alanda tam anlamıyla bir metropol haline gelmiş olmalıdır. Bu durum yazılı kaynaklarda bahsedilen birçok yapının yanı sıra günümüzde yüzeyde kalan hamam yapısı ve mimari bloklardan da anlaşılmaktadır. Ayrıca sivil yerleşimi sınırlandırdığı tahmin edilen mezar alanları Demre Ovası'nın neredeyse tamamını kaplayan bir yerleşimin varlığına işaret etmektedir[336].

Andriake'de ise Güney Yerleşim'de Klasik'ten beri var olan bir liman merkezi vardı. Hellenistik Dönem'de yoğun ticari aktivite olduğu büyük miktardaki sikke buluntusu ile de belirgindir. Roma döneminde ise burası tam merkez oldu ve şehirleşti. Merkezdeki Horrea ve Agora yapılarının yanı sıra hamamlar, birçok dükkân ve çarşı yapıları ile tam anlamıyla Roma İmparatorluk limanı haline gelmiştir (**Plan 10 – 10/3**; **Plan 11 – 11/4**).

4.3.1. Erken Roma Dönemi

Hellenistik'ten Roma İmparatorluk Dönemi'ne geçiş sürecinde Likya'nın ve özellikle liman kentlerinin stratejik önemi artarak devam etmiştir. Brutus güçleri Likya'nın önemli kentlerini işgal ederek kendine bağlamıştır. Ancak Antonius ve Oktavius, M.Ö. 42 yılında Philippi'de Brutus ve Cassius ittifakını yendikten sonra doğu ülkesinin geri kalanı ile birlikte Likya'nın özgürlüğü de kurtulmuştur[337].

M.S. 1. yy'da birliğini sağlamayı başaran yeni imparatorluk, ülkede egemenliğini pekiştirmek üzere idari dizenlemelerine hız vermiştir. Mimari kalkınma da gözlenmekle birlikte bu dönem Anadolu ve Likya'da daha çok epigrafik verilerle bilinmektedir. Andriake liman kıyısındaki onurlandırma anıtları da buna örnektir (**Kat.No. 52, 53**).

Likya M.S. 1. yy'da Aziz Paulus'un ziyaret ettiği yerlerdendir. 53-57 yılları arasında Patara'ya geldiği bilenen Aziz Paulus'un Myra'yı da ziyaret ettiği tahmin edilmektedir[338]. Aziz Paulus M.S. 60 ya da 61 yılında Likya'ya tekrar, bu kez tutuklu olarak Roma'ya götürülürken gelmiş, Andriake limanında Roma'ya buğday taşıyan bir İskenderiye gemisine binmiştir[339].

1. yy'da Roma'nın ekonomik ve idari etkisi yerleşmiş olmakla birlikte, Anadolu büyük oranda halen taşra ve tehlikeli bölge niteliğindedir. Roma ordularının Judaia, Parth gibi sınır bölgelere seferleri bu yüzyılda Doğu Akdeniz'i şekillendiren önemli olaylardır. Bazı kentlerin muhtemel desteğiyle haydutluk faaliyetlerinin de yeniden canlandığı anlaşılmaktadır, M.S. 43'te Cladius'un emriyle Roma Senatosu bazı Romalılar'ın bölgede

[336] Çevik 2010d, 60 vd. ve özellikle 77-78.
[337] Bean 1997, 30.
[338] Tekinalp 2000, 44.
[339] Act. Paul Thec. 9.25; Acts 27.5-6.

öldürüldüğü ve bazı kentlerin hala kendi aralarında çatıştıkları gerekçesiyle Likya Birliği'ni feshedip imparatorluk topraklarına katmıştır[340].

4.3.1.1. Liman Girişi

Roma'da, Julius Caesar'ın senatoda suikast ile ölümüne gidecek olan süreçteki iç savaş zamanında, Likya'yı işgal eden Brutus ve Cassius, destek vermeyi kabul etmeyen kentleri, başta Xanthos olmak üzere, güç kullanarak teslim almışlardır. Brutus'un komutanı olan Lentulus Spinther Myra'ya gönderilmiş ancak barış içinde destek bulamaması sonucu Andriake limanına saldırarak işgal etmiştir.

Andriake'nin bir liman olarak Myra'nın güvenliği açısından da önemli olduğu anlaşılmaktadır. Aslında o dönem Demre Ovası'nın güney sahilleri gemilerin inmesi için uygun durumdadır ve limanı ele geçirmeye gerek olmaksızın ordular Myra'ya ulaşabilir. Limanın ele geçirilmesinin burada, örneğin komutanların gemilerle muzaffer bir şekilde liman merkezine giriş yaptıktan sonra seremonyal bir şekilde Myra'ya yürümek amacıyla tercih ettiği sembolik bir fonksiyonu olmalıdır.

Limanın bu dönem savunmalı olması arkeolojik bakımdan beklenen ve tarihi kaynak ile de doğrulanan bir olgudur. Andriake'de liman girişinde Klasik Dönem'den beri var olan iki yerleşim alanı mevcuttur. Güneybatı'daki özelilkle sarp bir yamaç yerleşimidir. En az hellenistik belki Klasik Dönem'de ise bu yerleşimin aynı zamanda çevresi tamamen sur ve kaya duvarlarıyla çevrili güçlü bir kale formunda olduğunu anlamaktayız. Kuzey tarafta ise limana inen kapısıyla liman girişini de kontrol etmeye önem verildiği bellidir.

Limanın giriş kısmı ile ilgili olarak, kuzey taraftaki kısım bataklık ve kum dolgu altında kalmıştır. Güney taraftaki olası varlıklar ve antik sahil şeridi ise kum dolgu bir yana, modern liman yapıları tarafından örtülmüştür. Tüm alanı etkilemiş olan antik dönem arazi batması / su yükselmesi etkisi de dikkate alındığında, antik dönemdeki liman girişi ile ilgili de ancak tahmin yapmak mümkün olabilmektedir.

Andriake limanının girişinin bir zincir ile kapatılabildiğine dair, Appianos'un anlatımı mevcuttur[341]. M.S. 42 tarihinde asker ve para toplamak üzere Myra'ya gelen Lentulus Spinther'in donanması, Andriake limanına gelmiş ve limanın ağzını kapatan zinciri kırarak limana girmiştir. Bu kaynağın doğruluğunu referans alacak olursak, liman ağzına ilişkin rekonstrüksiyon önerisinde bir zincir ile kapatılma olanağının da dikkate alınması gerekmektedir.

---

[340] Cass. Dio LX, 17.3-4.
[341] App. civ. IV.10.82.

Demre Ovası'nın jeomorfolojik gelişimine dair E. Öner'in bir araştırması vardır[342]. Ovanın farklı yerlerinden sondaj örnekleri alınarak ovanın oluşumunun tarihi sürecini belirlemeye çalışılmıştır. Bu araştırmadan çıkan sonuca göre, Demre Ovası M.Ö. 5. bin dolaylarından itibaren oluşmaya başlamıştır. Andriake yerleşiminin bulunduğu bölge ise başlangıçta Kekova benzeri bir ada iken, M.Ö. 1. Binyıl başı itibarı ile doğu girişi Myros Çayı'nın alüvyonlarıyla kapanarak Andriake liman yatağını oluşturduğu değerlendirilmektedir. Bu çalışmada yayınlanan planlar tüm Demre bölgesini kapsadığından küçük ölçeklidir ve Andriake bölgesi çok detaylı incelenmemiştir. Yine de M.Ö. 1. binyılın başı ve sonuna ilişkin haritaların Andriake bölümündeki çıkarımlar, antik liman girişinin rekonstrüksiyonuna ilişkin veri sağlamaktadır (**Lev. 37**).

Yukarıda bahsedilen veriler ve çalışmada detaylandırılan başka veriler ile antik dönem liman girişinin rekonstrüksiyonuna dair aşağıda iki temel öneri sunulabilmektedir:

Günümüz arazisinde kayalık tepe eteklerinin ve görülebilen kayalıkların deniz seviyesine yaklaştıkları kesimler dikkate alınarak bir liman girişi önerisinde bulunulabilir. Bu öneride Andriake liman girişi bölgesinde en batı kenardaki açıklık 170 m. kadardır. Bu açıklık Kuzey Yerleşim'in doğu tarafında 220 m.'ye kadar çıkmaktadır.

Liman girişinin güney kıyısında sahilin konumuna ilişkin iz veren bir varlık, Güneybatı Yerleşim Liman Kapısı olarak tanımlanan alandır (**Kat.No. 110**). Bu kesimde Güneybatı Yerleşim alanından kuzeye liman kıyısına bir yol indiği anlaşılmaktadır ve bu yolun en altında deniz seviyesine yakın konumda kayaya oyulu bir kapı ve yol başlangıcı bulunur. Yerleşimin ana giriş kapısı doğu tarafta olduğundan bu kapının liman kıyısına açılan tali bir kapı olduğu değerlendirilmiştir. Belki de sahilde liman kıyısını kontrol eden zincir sistemine ulaşmak için de kullanılmış olabilir.

Güney Yerleşim'in batı tarafında güneydeki arazi, bel yerine ulaşmadan önce biraz sarplaşmaktadır ve doğu taraflara göre yapılaşmaya müsait değildir. Günümüzde buradan patika ile geçilememektedir, genelde dik kayalıklar şeklindedir. Bu dik yamaç antik dönemde deniz seviyesine ulaştığı kesimde de dik idiyse kıyı hattı güneye yakın olmalıydı.

Güneybatı Yerleşim'e gelen yol güzergâhının güneydeki sırtın güneyinden, Güney Kule yapısının (**Kat.No. 103**) güneyinden dolaştığı ve yerleşime güneydoğudan, Doğu Kapı'dan (**Kat.No. 109**) yerleşime ulaştığı birkaç farklı veriye dayanarak nispeten güvenilir şekilde değerlendirilmiştir. Şu halde sırtın kuzey tarafının, Güney Yerleşim'in batı tarafında insan ulaşımına müsait olmadığı da bununla bağlantılı olarak gündeme gelmektedir. Zaten Güney Yerleşim'in yapılaşmış kesimi arazinin dikleştiği bu bölgeye gelmeden bitmektedir.

[342] Öner 2000.

Liman girişine ilişkin ikinci bir öneri ise, güney tarafta sahilin günümüzde gözlenen kayalıklardan oldukça daha kuzeyde olabileceğine dayanmaktadır. Bu bölge günümüzde oldukça yüksek, yer yer 5 m.'ye varan kum dolgusu altındadır. Borchhardt tarafından 1967 tarihindeki gezisinde çekilen fotoğraflarda da arazi günümüzdeki ormanlık bulunmamasına rağmen nispeten yüksek bir dolgu altında görülmektedir.

Bu bölgenin güneyinde güneydeki sırtın güney tarafındaki eğim, batı ve doğu taraflardaki sırtın eğiminden daha az bir bel şeklindedir. Sırtın kuzey kenarı nispeten dik bir kayalıktır ancak şayet bu alçak eğimli arazi kuzeye doğru devam ediyorsa günümüzdeki kum dolgusunun altında da antik dönemde deniz yüzeyinde yer yer görünen nispeten sığ geçilmez bir kayalık alan bulunmakta olabilir. Buna ilişkin iz bulmak üzere bu bölgede Jeoradar çalışması yapılmıştır. Çok güvenilir sonuçlar olmamakla birlikte herhangi bir anomali bulunamamıştır.

Andriake Güney Yerleşimi, sığ kayalık olma olasılığı önerilen alanın hemen doğusunda bitmektedir. Bu kesim yerleşimin tersaneler bölgesidir ve belki de bu kayalık ya da dolgu arazisinin hemen doğusu dalgalara karşı daha korumalı olduğundan böyle bir tercih yapılmış olabilir.

Kuzey Yerleşim için ise, erken yerleşim alanının kuzeydeki kayalık ve çevresi olduğu belirlenmişti. Yerleşimin surlarla çevrelenmeye başladığı Bizans Dönemi'nde, duvar karakterinden hareketle önce doğu tarafın çevrildiği değerlendirilmektedir. İlgi çekici bir başka tesbit de, yerleşimin güneydoğu tarafında mezar bulunmamasıdır ancak bu kesim nispeten az korunmuş olduğundan net bir veri değişdir. Yerleşimin yapılaşması Roma Dönemi'ne gelindiği sürede önce doğu tarafından başladı ise bu durum belki liman girişinin de doğu tarafta olduğuna işaret etmekte olabilir.

Liman girişini kapatan zincir, boğazın içinde olduğu zaman limana saldırmaya gelen saldırganların boğazın içine bir miktar çekilmesi söz konusu olur ve bu belki savunuculara avantaj sağlayabilirdi. Liman girişi ile ilgili bu ikinci öneri dikkate alındığında liman girişinin en dar yerinde zincirle kapatılması gereken açıklık tahminen 90-100 m. kadar olmaktadır. Ancak net veri yoktur ve her iki önerinin de büyük oranda spekülatif olduğunun tekrar hatırlatılmasında yarar vardır.

4.3.1.2. Onurlandırma Anıtları

Horre'nın tam kuzeyinde, limanın kıyısında Germanicus Meydanı olarak adlandırdığımız yaklaşık 17.50 x 13.10 m. ölçülerinde bir alan bulunur (**Kat.No. 51**). Meydanın orijinal döneminde doğrudan liman kıyısına açıldığı değerlendirilmektedir. Güney

kenarında anakayadan kabaca basamaklı bir şekilde oyulmuş alan üzerine düzgün kesme taşlardan podyumlarda yan yana iki onurlandırma anıtı yapılmıştır.

Yakın dönemli olduğu anlaşılan iki anıttan batıdakinin yazıtlı heykel kaideleri korunmuştur. Yan yana limana bakar biçimde dizilmiş tek heykellere ait kaidelerde Julio-Claudian hanedanının önemli üyeleri Myralılar'ın demosu tarafından onurlandırılmaktadır. Onur sahiplerinin tarihlerinden dolayı anıtın Tiberius döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir. Likya için özel öneme sahip üyelerden birisi İmparator Augustus'un evlatlığı Gaius Caesar'dır. Genç yaşına rağmen, yaşlı imparator tarafından güvenilerek doğuya elçi ve idareci olarak gönderilmiştir ve dönüşünde Limyra'da ölmüştür, kentte onuruna bir kenotaph bulunur[343]. Benzer şekilde özellikle Romalı halk tarafından çok sevilen genç general Germanicus da doğuya giderken karısı Agrippina ile birlikte M.S. 18'de Andriake'yi ziyaret etmiştir.

Güney Yerleşim'in ana caddesi, doğudan gelerek anıtların önündeki alana çıkar, ve buradan da batıya doğru kesintisiz devam eder. Bu düzen yüzyıllar içinde yapılıp yıkılan yapılardan etkilenmiş olsa da genel olarak bozulmadan sürmüş gibidir. Germanicus Meydanı da bu düzen içinde kuzeydeki limana bakan bir nevi merkezi karşılama alanı gibidir. Bu alanın önünde kuzeyde düzgün bir liman duvarı beklenmelidir ancak düşen arazi seviyesi sebebiyle bunlara dair hiçbir iz kalmamıştır.

4.3.1.3. Nero Dönemi

Agora'nın kuzeyinde liman kıyısına yakın kesimde İmparator Nero dönemine tarihlendirilen bir gümrük yazıtı bulunmuştur (**Lev. 26**). Yazıt B. Takmer'in doktora tezi ve sonraki makalesinde incelenmiş, Andriake'nin ticari işleyişinin dönemin Lykia Eyaleti ekonomik reformu içindeki yerine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır[344].

Böylesi bir yazıtın bulunması, bu dönemde ticari liman merkezinin batıdaki savunmalı yerleşimden iç liman kıyısına inmiş olduğunu kesin olarak gösterir. Bu bölgede erken dönemlere ait buluntu da mevcuttu ve ticari limanın merkezinin Klasik'ten beri burası olduğu değerlendirilmekteydi. Gümrük yazıtı ise bu değerlendirmeye ilişkin kesin kanıt niteliğinde bir bulgudur.

Yazıtın buluntu yeri tamıyla Bizans dönemi olduğu değerlendirilen yapılaşma ile kaplıdır, yüzeyde erken dönem ile ilişkilendirilebilecek hiçbir mimari iz yoktur. Yazıtın orijinal döneminde bir gümrük yapısı ya da Agora'nın önünde durduğu değerlendirilmelidir.

---

[343] Seyer 2013 57-58; Cass. Dio LV.10a.9.
[344] bk. Takmer 2006 ve Takmer 2007.

Bundan hareketle yazıtın dönemin agora yapısının girişinin önünde ya da meydanında bulunması beklenebilir.

Nero dönemine ilişkin olarak komşu liman kenti Patara'daki Pharos yapısının varlığı dikkate değerdir. Liman girişindeki kayalık bir çıkıntının üzerinde 20 x 20 m. ölçülerinde kare bir podyumun üzerindedir. Podyumun merkezinde 6 m. çapında yuvarlak gövdeli kule yükselir. İçinde yukarı çıkış sağlayan bir merdiven vardır. Ele geçen blokların miktarından yüksekliğinin 30 m. kadar olabileceği tahmin edilmiştir. Aynı zamanda yapının önünde, dönemin Lykia valisine adanan onur yazıtında limanın karşı tarafında ikinci bir fener, bir antipharos olduğu da öğrenilmektedir[345]. Andriake liman girişinde de buna benzer bir fener olma ihtimali olmakla birlikte, yapının beklenebileceği bölgelerde bu yönde hiç iz yoktur.

Yine Patara'da, kazı ekibi tarafından Nero dönemine tarihlenen bir hamam yapısı bulunur[346]. Gümrük yazıtı sebebiyle İmparator Nero döneminde Andriake'ye belli bir önem verildiği anlaşılmaktadır, ancak Andriake'deki Batı Hamam yapısının Patara'daki hamam kadar erken olduğunu şimdilik iddia edecek durumumuz yoktur, ancak kazılar ilerledikçe bu durum güncellenebilir. Patara'da 1. yy ile ilgili mimari kalıntıları ve küçük buluntuları nitelik ve nicelik bakımından Andriake'den çok yüksektir.

4.3.2. Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi

Hem Likya Birliği döneminde hem de Roma eyaleti olduğu dönemde Likya ekonomik yönden yavaş yavaş güçlenir. Bunda liman ticaretinin yanı sıra Anadolu'nun diğer yerlerinden farklı olarak kendi kendini yönetme hakkına sahip olması ve müttefiki Roma ile iyi ilişkiler kurması etkili olmuştur. M.S. 1. yy'ın ikinci yarısından başlayarak M.S. 2. yy boyunca süren parlak dönemde Likya bölgesi oldukça gelişim göstermiştir. Bölgedeki liman kentlerinde 1. yy'dan itibaren ve özellikle de 2. yy'da çok artan imar faaliyetleri bu durumu göstermektedir.

Hadrian Dönemi itibarıyla eyaletlerde Pax Romana artık tam tesis edilmiş durumdadır. Anadolu'da ve Likya'da yaygın şekilde yapılan tiyatro, hamam, cadde, tak gibi yapıları ile önemli kentler tam bir Romalı kimliğe bürünmüştür.

4.3.2.1. Horrea Hadriani

Andriake ve Patara'da imparator adına Horrea inşa edilmesi imparatorluğun bu kentlere verdiği önemi göstermektedir. Binaların cephesinde İmparator Hadrian'ın Depoları tanımlaması ve imparator ile imparatoriçenin büstleri bulunur. İmparatorun Likya ziyareti

[345] Işık 2011, 70-73; İşkan 2016, 83-86.
[346] Işık 2011, 48; Erkoç – Aktaş 2016, 64.

sırasında Andriake'yi de ziyaret ettiği kesin değildir, ancak muazzam yatırımla yapılan imparatorluk depolarının açılışını yapmak üzere geldiğini tahmin etmek mümkündür.

Hadrian döneminde Andriake'de Horrea ve Agora'nın yapılması ile imparatorluk limanının merkezi oluşmuştur. Erken dönemlerde de bu merkezde yoğun arkeolojik varlığın bulunduğu anlaşılmaktadır ve bu düzenin Roma döneminde de sürdürüldüğü görülmektedir.

İki yapının da bulunduğu bölgede Hellenistik Dönem'e inen buluntular az da olsa gelmiştir. Ancak kazılarda ikisinin içinde de erken döneme ait mimari iz bulunmamıştır. Özellikle Horrea'nın altındaki zeminde yaygın şekilde anakaya alanlarının kesilip düzleştirildiği görülmektedir. Bu çalışma sırasında erken döneme ilişkin kalıntı vardıysa yok edilmiş olabilir. İki yapı araziye uygun olarak cepheleri kuzeydeki limana bakar şekilde yüksek kotta yapılmışlardır.

Andriake Güney Yerleşim'in içinden geçen ana yol güzergâhı, yerleşimin doğu girişinden beri liman kıyısına yakın bölgeden batıya ilerlemektedir. Horrea yapısı bu güzergâh dikkate alındığında güzergâhın dışında üst kotta kalmaktadır. Ancak bulunduğu bölge erken dönemden beri ticari limanın tam merkezi sayılabilecek bir kesimdir. Germanicus Meydanı ve Onurlandırma Anıtları (**Kat.No. 51-53**) bunu doğrulamaktadır. Ayrıca bu çevrede yoğun şekilde Hellenistik ve sonrası erken dönem küçük buluntuları da gelmiştir. Demek ki İmparatorluk Depoları yapılırken kara yoluna yakın olmaktan çok, deniz ticaretinin merkezinde olmak daha önemli bir faktördü.

Patara'daki Horrea Hadriani yapısı (**Lev. 56b**), ilginç bir şekilde dönemin limanının ticari merkezine yapılmamış, limanın karşısında, muhtemelen o dönem orada bulunmayan Stadium yapısı haricinde yaygın mezarlıkların bulunduğu nispeten boş olan araziye yapılmıştır. İmparatorluk Depoları için yer seçimi yapılırken kentin liman merkezinin halihazır yapılarla dolu olması engelleyici bir unsur olmuş olabilir. Belki de kentin mevcut limanı zaten yetersiz gelmeye başladığından batı kesimde yeni bir liman merkezi oluşturulmaya başlamıştı ancak mevcut yayınlar itibarıyla Patara'da Horrea çevresinde başka sivil yapılaşma yoktur (**Lev. 53**). Bir başka olasılık, İmparatorluk Depoları'nın içinde depolanan malzemenin imparatorluğun malı olması ve sivil ticaretten ayrı tutulup liman yatağının batı yakasına izole bir konumda yapılmış olması olabilir[347].

Mimari olarak Patara'daki Horrea Hadriani ile Andriake'deki oldukça benzerdir. Her ikisi de benzer formda 8 odalıdır ve hemen hemen aynı cephe düzenine sahiptir. Buradan hareketle bu yapıların yapımında bir çeşit standart ölçü takip edildiği tahmin edilebilir. Her iki yapı da bulundukları arazide arka taraflarında bir miktar anakaya kesilip yer açılmıştır.

[347] Çevik – Aktaş 2016, 19; Koçak 2016a, 91.

Yapıların 8 bölümlü olmasının bir anlamı olması mümkündür. Bu elbette mimari bir kaygıdır da, zira büyük bir tek hacim ambar yapmak mümkün değildir, çatının taşınması için ara duvarlar gereklidir.

4.3.2.2. Agora

Güney Yerleşim'deki Agora yapısı (**Kat.No. 44**) da Horrea gibi limanın ticari merkezi olduğu değerlendirilen bölgededir. Yapı yaklaşık 56 x 60 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alandadır. Genel plan itibarıyla merkezi bir meydanı dört tarafından çevreleyen dükkânlardan oluşan tam bir Greko-Romen Agora yapısıdır. Mevcut dükkânlar dizisi ve sarnıç, Hadrian döneminde Horrea ile birlikte yapılmış olmalıdır. Horrea ile taş işçiliği benzerdir, ayrıca Horrea'nın arkasındaki su kanalı Agora'nın da çevre duvarı ile koşut olarak merkezi sarnıca gelmektedir. Her iki yapı da limana bakan nitelikli cephesel bir mimari ile planlanmıştır. Dükkânlardan bazılarının temel seviyesinde Hadrian dönemine ait sikke ve seramik buluntu ele geçmiştir.

Bu Agora'dan önce de Andriake liman merkezinde bir agora olması beklenmelidir. Yerleşim'deki yoğun Hellenistik buluntular ve ayrıca Nero dönemi gümrük yazıtının varlığı güçlü bir ticari limana işaret etmektedir. Ancak böyle bir yapıya ait iz bulunamamıştır. Yine bu bölgede limanın ticari merkezinde olmalıydı. Mevcut Hadrianus dönemi agora yapısının alt katmanlarında Hellenistik buluntu ele geçmesine rağmen mimari yapı kalıntısı olarak sadece bazı yeniden kullanım bloklar vardır.

Agora kavramı Klasik Hellen kentleşmesinden gelen ve Akdeniz çevresine yayılan bir kavramdır. Yunanca 'toplanmak' kelimesinden geldiği ve toplanma yeri, çarşı, meydan anlamına geldiği düşünülmektedir. Bu sivil fonksiyona daha sonra ticaret de eklenmiştir[348]. Kimi büyük kentlerde kentlerin sivil ve ticari agoraları da birbirinden ayrı tutulmuştur. Ticari agoralarda meydanın çevresinde meydana bakan çoğu zaman birbirine eşit büyüklükte dükkân dizileri bulunur.

Ege çevresindeki Klasik Dönem kentlerinde farklı formlarda agora yapıları vardır. Kentlerde ticaretin yapılmasına izin verilen ve kurallar ile vergilerle kontrol altında tutulan bir düzenlemeyi temsil etmekteydi. Özellikle kente dışarıdan gelen tüccarlar, malların kent pazarında serbestçe satamazlar ve agoraya getirip kayıt altına aldırmaları, vergilerini ödemeleri gerekirdi[349]. Ticari hacmin büyük olduğu kentlerde agoranın yetersiz kalması durumunda sonraki evrelerde büyütülebilirdi. Ayrıca kentte birden fazla ticari odak yaratmak

[348] ἀγείρω – toplanmak, Liddell – Scott 1996, 13 "ἀγορά".
[349] Takmer 2006, 147; 164.

amacıyla da birden fazla agora yapılan büyük kentler de vardır[350]. Buradaki anahtar faktör, ticaretin kendi içine kapalı ve kontrollü giriş çıkışı olan agora alanı içinde cereyan etmesidir. Özellikle kent devletler ile ilgili olarak kentteki ticaretin bu şekilde kısıtlanması karakteristiktir.

Roma Dönemi'nde ise Ege çevresindeki Hellenist kentlerdeki gelişmiş sivil ve mimari düzenleme genellikle korunmuş ve Romalı unsurlarla geliştirilmiştir. Agoralar kullanıma devam etmiştir ancak ticareti kısıtlayıcı özellik kalmamıştır. Roma kent planlamacılığında kentler cardo ve decumanus ana caddeleri çevresinde geliştirilmiştir. Bu caddelerin de çoğu zaman stoalar ve dükkân dizileriyle zenginleştirilip agora fonksiyonu taşıyan çarşılar haline getirildiği görülür.

Hadrian döneminde philhellenizm hareketiyle sanatta Klasisizm ve Hellenisizm akımları canlanmıştır. Bu dönemde ünlü Klasik Yunan sanatçılarının eserlerinin kopyalanması moda haline gelmiştir. Mimaride de benzer akımlar vardı. Yunan tapınaklarının benzerleri Roma ülkesinde de yapılmaya başladı. Gösterişli bezemeli mimari düzenler, Korinth, İyon mimari düzenleri benimsenip yaygınlaştı. Roma'nın Yunan mimarisinden aldığı bir kavram da Agora mimarisiydi.

Andriake'deki Hadrian dönemi Agora yapısını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Yerleşimin bir imparatorluk limanı olarak düzenlenmesi kapsamında eski Agora'nın yıkılıp, yerine veya yakın mevcut yere yeni ve büyük bir imparatorluk agorası yapılmıştır.

4.3.2.3. Doğuya Doğru Yapılaşma

Güney Yerleşim bir aşamada liman merkezinden doğuya doğru büyümüştür. Bu büyümeyi tam olarak tarihlendirmek zordur ancak Roma Dönemi itibarıyla doğuda yerleşimin giriş kesimine kadar büyüdüğü kesindir.

Buradaki en önemli veri grubu, yerleşimin doğu tarafında giriş bölümündeki nekropol alanıdır (**Kat.No. 2**). Bu mezarlığın kullanıldığı her dönemde yerleşimin dışında kaldığı anlaşılmaktadır. Bizans Dönemi'nde A Kilisesi mezarlığın bir kısmının üzerine muhtemelen bir martyrion-kilise olarak yapılmadan önceki tüm yapılaşma bu mezarları dışarıda bırakmıştır. Yerleşimde ticari merkez alanıyla doğu nekropol alanları arasındaki bölümde hiç mezar kalıntısı yoktur.

Mezarlığın batıya doğru devam etmiş olup da bir kısmının yıkılıp şehirleşmiş olması ihtimal dışı değildir. Ancak erken dönemlerden kalan mezarların genellikle yerleşim alanının

[350] Örn. Arykanda'da ayrı ayrı 'devlet' agorası ve 'ticaret' agorası tanımlanmıştır, Çevik 2015, 415-417; Xanthos (bk. Dönmez 2014, 5-9); Efes (bk. Groh vd. 2013, 93-95; liman ile ilgili Kokkinia 2014, 180 vd.); Milet (bk. Schupp 2014, 653-663) gibi büyük kentlerde birden fazla agora bulunması sık rastlanan bir durumdur.

içinde kalsalar da korunduğu birçok kentten bilinen bir şeydir[351]. Dolayısıyla eğer mezarlık batıya doğru devam etmekte olsaydı binaların arasında muhtemelen izi bulunurdu.

Doğu nekropol alanlarında Likya tipi lahitlere ait iz de bulunmakla birlikte büyük çoğunluk üçgen alınlıklı ve pilasterli mimariye sahip Roma Dönemi lahitleridir. Dolayısıyla sivil yerleşim Roma Dönemi'nde de bu mezarlık tarafından doğuda sınırlandırılmıştır. Diğer bir açıdan bakılacak olursa batı tarafta mezarlığın devam etmemesi de, mezarlık alanının kentleşmiş olan kesim tarafından sınırlandırıldığı anlamına gelmekte olmalıdır. Özellikle mezarlığın batı tarafında mezarlar daha sıkışık bir düzende yerleşmişlerdir. Şayet mezarların yapıldığı dönemde batıda yer olsaydı daha rahat bir dizilimde yayılmış olmaları beklenirdi. Şu halde Güney Yerleşim alanının özellikle 2. yy Roma Dönemi'nde tamamen şehirleştiği ve Doğu Hamam yapısının olduğu bölge dâhil sivil yerleşim alanına dâhil olduğu değerlendirilebilir.

4.3.2.4. Hamamlar

Güney Yerleşim'in şehirleşmesini Roma Dönemi'nde tamamlamış olduğu güneydoğu nekropol ile ilgili olarak değerlendirilmektedir. Yerleşimin Sosyal Alan olarak adlandırdığımız doğu kesiminde iki hamam yapısı bulunur. Hamam yapıları Anadolu'da Roma Dönemi kentlerini erken evrelerinden ayıran en belirleyici özelliklerdendir. Bu durum liman kentleri için de özellikle geçerli bir durumdur. Hamamlar Liman kentlerinde kendi nüfuslarına ek olarak liman faaliyeti ile ilgili yabancı trafiğine de hizmet etmekteydi[352].

Hadrianus döneminde Güney Yerleşim'in imparatorluk limanı merkezi haline getirilmesi ile bağlantılı olarak liman merkezinde hamam da yapılmış olması beklenirdi. Yerleşim'deki hamam yapıları limanın merkezinden nispeten dışarıda, yerleşimin giriş kısmına yakındırlar. Bu durumda yerleşimin hamam yapıları haricinde batıdaki kesiminin tamamen yapılaşmış olduğu düşünülmelidir. Bir başka olası kaygı, su tedariği ile ilgili olabilir. Andriake'de hamamlarda kullanmak için su kaynağı yoktur ve doğudan kanal ile gelen suyu kullanmaları gerekmektedir. Kayadan oyulu kanallar hamam ihtiyacı sebebiyle genişletilmiş ve üst kotta yeni kanal ve dividiculum yapısı yapılarak debi arttırılmış olmalıdır.

Andriake Güney Yerleşim'de Doğu Hamam yapısının (**Kat.No. 8**) kazısı yapılmıştır. Yapının ilk evresi 3. yy'a tarihlenmektedir[353]. Hadrianus döneminde tam oluşmuş olduğu kesin olan imparatorluk liman merkezi ile bağlantılı olarak da bir hamamın bulunması gerekir.

---

[351] Xanthos'ta da kent içine yapılan ünlü bey mezarları dışında, orijinalinde kent içinde olmayan birçok Likya mezarı sonradan kent içinde kalmıştır, Çevik 2015, 216-217.
[352] Örnek olarak Patara Liman Hamamı, Erkoç 2015, 239 vd.
[353] Çevik – Bulut 2014, 247.

Bu bağlamda yerleşim merkezine daha yakın konumdaki henüz kazı yapılmamış olan Batı Hamam yapısının (**Kat.No. 14**) Hadrianus dönemine tarihlendirilmesi önerilmektedir[354].

4.3.2.5. Güney Yerleşim'in Batı Bölümü

Germanicus Meydanı ile Horrea ve Agora yapılarının bulunduğu bölüm Ticari limanın merkezidir. Yerleşimin doğu tarafındaki yapılaşmanın 2. yy itibarıyla büyük ölçüde tamamlandığı tahmin edilmektedir. Batı tarafın durumu ise daha zordur. Bu kesimde kazı çalışması da olmadığından ancak daha zayıf izlerden çıkarım yapmak mümkündür.

Geç dönem yerleşiminin merkezinde kalmış olan bir nekropol alanı vardır (**Kat.No. 67**). Bu mezarlığın Hellenistik ve belki de Klasik dönem kadar erkenden başladığı değerlendirilmektedir. Erken döneme giden kayadan oyulu khamosorionun haricinde mezarlıkta iki adet de Roma Dönemi olduğu net olan mezar bulunur. Bunlardan birisi içinde Roma Dönemi'ne ait pilasterli gövdeli ve bezemeli dörtgen blok kapaklı, muhtemelen 3. yy olduğu değerlendirilen bir oda mezardır. Diğeri ise tamamen dağılmış blok taştan küçük bir tapınak tipli örme mezardır. Mezarların ikisi de Horrea'dan geçtir. Buradaki erken dönem mezarlığının, yerleşmin bu kesimi tamamen şehirleştikten sonra da kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Bahsedilen mezarlık, Hellenistik Dönem'e kadar limanın merkezi yerleşmini batıdan sınırlamaktaydı. Ancak bir aşamadan sonra yerleşim batıya doğru büyümeye devam etmiş ve mezarlık, yerleşim alanının nispeten merkezi bir kesiminde kalmıştır. Bu yapılaşmanın, Andriake'nin özellikle Hadrianus dönemi ile birlikte tam romalı bir görüntüye kavuşup mimari yoğunluğun artmasıyla başladığı düşünülmelidir.

Yerleşimim merkezi kesiminde, liman kıyısındaki dükkân dizilerinin Ticari Alan olarak adlandırılan kesimde **78** ve **79 Kat.No.**'lu yapıların olduğu yere kadar uzandığı net bir şekilde takip edilebilmektedir. Bu yapılar büyük çoğunlukla Bizans dönemi duvar karakteri gösteren son evre yapılardır. Ancak yine de yerleşimin genelindeki yapılaşma düzeninin dönemler boyunca bozulmayıp devam etmiş olması sebebiyle bunun erkenden gelen bir düzen olduğu tahmin edilebilir.

Horrea yapısının batı tarafında Bizans öncesine ilişkin iz veren nitelikli blok taş işçilikli bir yapı vardır (**Kat.No. 66**). Bu yapı ilk evresinde, yan yana üç bağımsız dükkândan oluşan bir yapıdır. Orijinal evrede düzgün bir stylobat üzerinde revaklı bir şekilde kuzeydeki caddeye açılmaktadırlar. Kuzeye açılan cephelerinde dikdörtgen blok taşlardan izodomik

[354] Çevik – Bulut 2010, 46.

benzeri bir örgü vardır. Salt duvar işçiliğiyle net tarih vermek mümkün değildir ancak Roma Dönemi ya da öncesine ait olduğu bellidir.

Yine bu bölümde nitelikli cephe işçiliği olan bir başka yapıda (**Kat.No. 70**), yalın profilli mimari elemanların yanı sıra, kapı sövesinin her iki yanında 5 satır kadar Yunanca yazıt bulunan alçak sunak kabartmaları işlenmiştir. Bu yapıdaki yazıtlar okunmaz durumdadır ancak hemen güneyde üst kotta bir başka yapıda da (**Kat.No. 72**) aynı tarz sunak vardır ve üzerinde Roma Dönemi olduğu belirlenebilen tanrısal adak yazıtı korunmuştur.

Liman caddesinin sonunda **78** ve **79 Kat.No.**'lu yapıların arasındaki sokağın üzerindeki kemerlerde de sade profillerle bezenmiş nitelikli blok taş işçiliği görülür. Bu işçilik özellikle kemerin kilit taşının yalın bırakılması ile Nymphaion yapısı ile (**Kat.No. 162**) benzerdir. Myra Tiyatrosu'nda da benzer tarzda bırakılmış bir kemer daha vardır, bir tanesinde de bu kısım kabartma ile işlenmiştir. Bu yapılara Hadrianus dönemi öncesi veya sonrası gibi net tarihlendirme yapmak mümkün değildir. Örneğin Myra Tiyatrosu'nun ana evresinin Severuslar dönemi olduğu bellidir ancak çok evre geçirmiştir ve üzerindeki araştırmalar halen devam etmektedir[355]. Kemerli sokağın iki tarafındaki yapıların cephe işçilik karakteri Güney Yerleşim'deki bazı başka yapılara da benzemektedir. Bunlardan **46 Kat.No.**'lu dükkân dizisi yapısının kazısı yapılmıştır ve ilk evresi 3. yy'a tarihlenmiştir[356]. Net tarihlendirmek mümkün olmamakla birlikte, yerleşimde Germanicus Meydanı'ndan batıya doğru da Roma Dönemi'nde yapılaşma olduğu ve geç dönemde bu düzenin devam ettirilmiş olduğu değerlendirilmektedir.

4.3.2.6. Tersaneler Bölgesi

Yerleşimin batı tarafındaki Tersaneler bölgesi dediğimiz alanda da Bizans Dönemi yapılaşması arasında erken dönem işçiliği izleri vardır. C Kilisesi'nin doğu tarafındaki yüksek yamaçta, yapı yıkıntılarının arasında büyük taşlardan poligonal bir işçilikle yapılmış bir teras duvarının kenarı görünmektedir. C Kilisesi'nin kuzeyindeki teras duvarı da Horrea yapısının arkasındakine benzer olarak poligonal tekniklidir.

C Kilisesi kompleksinin (**Kat.No. 102**) merkezi avlusunda muazzam bir anakaya işçiliği alanı vardır. Bu tarz anakaya işçiliği Güney Yerleşim'de kazısı yapılıp Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilen **56 Kat.No.**'lu işlik yapısında da bir dereceye kadar mevcuttur. Bu kompleksin C Kilisesi ile bağlantılı olarak yapıldığı değerlendirilmiştir ancak C Kilisesi'nin olduğu bölgede daha erken döneme ait bir tapınak bulunması olasılığı da yok değildir. Zira

[355] Çevik – Bulut 2010, 34-35; Çevik vd. 2012, 65-66.
[356] Çevik – Bulut 2011, 63-65.

yerleşimin bu tarafına, liman trafiğinden uzağa bir kilise yapmanın gerekçesi erken bir tapınağı ortadan kaldırma gerekliliği olabilir.

C Kilisesi'nin kuzeydoğusunda alt kottaki alanda (**Kat.No. 98**), moloz ve bitki örtüsü arasında, içlerinde mermer iyon sütunu ve mimari bloklar da olan bir yıkıntı gözlenmiştir. Hiçbir duvar izi alınamayan bu bölgede tapınak formlu bir anıt mezar olabileceği tahmin edilmektedir ancak bu kalıntılar yukarıdaki küçük bir Roma Dönemi tapınağına da ait olabilir.

Yukarıda açıklandığı üzere yerleşimin batı kesiminin yapılaşmasının tarihlenmesi sıkıntılıdır, ancak mevcut izler ve yerleşimin genelinin gelişim karakteri birlikte değerlendirildiğinde, Horrea'nın yapılması ve Andriake'nin imparatorluk limanı formatında bir yerleşim haline gelmesi sürecinde Güney Yerleşm'in batı kesiminin de yapılaşmış olduğu tahmin edilmektedir.

4.3.2.7. Liman Caddesi

Güney Yerleşim'in son evresinde yerleşimin ortasından geçen doğu-batı doğrultulu bir yol olduğu net olarak gözlenebilmektedir. Bu yol liman yatağının güney kıyısını, kıyıdan ortalama bir yapı bloğu geriden takip ederek yerleşmin doğu girişinden batı sonuna kadar hemen hemen kesintisiz ilerlemektedir. Doğuda sivil yapıların başlangıcından batıda **78** ve **79 Kat.No.**'lu yapıların arasındaki kemerli çıkışa kadar yaklaşık 450 m. boyunca güzergâh kesintisiz takip edilebilmektedir. Buradan batıya doğru ise 100 m. kadar devam eden tersanaler bölgesinde de korunmamış olmakla birlikte devam etmekte olması beklenebilir.

Ana trafik güzergâhı ile ilgili olarak, yerleşimin ana arteri olması bakımından bu çalışmada genellikle 'Liman Caddesi' tanımlaması kullanılmıştır. Erken evrede bu caddenin klasisistik bir Roma kentinde beklendiği gibi iki yanında düzenli yapılar dizili geniş ve revaklı bir yol olduğu tahmin edilebilir[357]. Ancak son evrede bu güzergâhın cadde olarak tanımlanması biraz 'zorlama' sayılabilir. Zira tüm güzergâh boyunca çarpık yapılaşma sebebiyle genişlik çok değişmektedir ve özellikle son evre yapıları birçok yerde merkezdeki yolu işgal ederek yer yer 2.40 m.'ye kadar daraltmışlardır.

Tutarlılık sağlanması bakımından "cadde / liman caddesi" olarak adlandırmaya devam edeceğimiz güzergâh boyunca iki hamam yapısı (**Kat.No. 8, 14**), Germanicus Meydanı ve anıtlar (**Kat.No. 51-53**), tek ve iki odalı bağımsız bölümlerden oluşan ve bu caddeye açılan 20'ye yakını korunmuş dükkân dizisi yapısı (örn. **Kat.No. 13, 16, 20, 25, 59, 69, 75** vb.), basit dükkân dizilerinden daha teşekküllü planlara sahip 'çarşı' olarak adlandırdığımız yapılar (örn.

[357] bk. Toramanoğlu 2006, 43-45; Aktaş 2013, 55-58.

Kat.No. 11, 35, 45-46, 78-79) bulunur. Cadde üstü yapıların yanı sıra yerleşim boyunca birçok sokak bu caddeden güneye çıkarak üst kottaki yapı alanlarına bağlantı sağlamaktadır.

Andriake'nin genelinde, 7. yy tarihli son evre yerleşimdeki küçük taşlardan örülmüş yapı kalıntıların aralarında daha nitelikli erken dönem işçiliği örnekleri de seçilebilmektedir. Çok azı korunmuş olmakla birlikte sütun kalıntıları da hemen hemen tüm yerleşim alanında dağınık halde vardır. Bu asal caddenin de orijinal planlama döneminde sütunlu bir Roma Dönemi caddesi olabileceği tahmin edilmektedir.

Liman caddesi güzergâhında sütunlu, portikli, blok taş işçilikli cepheli dükkân dizileri olan bir cadde düzenlemesi olması önerisine ilişkin yerleşimin genelinde bir takım izler vardır. Soğudan batıya doğru sıralayacak olursak:

Doğu Hamam yapısının (**Kat.No. 8**) avlusunun kuzeybatı köşesinde cadde üzerinde nitelikli blok taş işçiliğe sahip cephesi olan bir yapının kalıntısı vardır. Yapının içinde de eşit aralıklarla bölünmüş ara bölmelere dair duvar izleri gözlenmiştir ancak bu kesimde kalıntı seviyesi çok düşük olduğundan net tesbit imkânsızdır.

Hemen batıdaki **11 Kat.No.**'lu yapının son evresinin cephesinde in-situ sütunlar durmaktadır. Yapının duvarlarının işçiliği Bizans Dönemi olduğu izlenimini uyandırmaktadır ancak öndeki sütunlar da bunun aksine erken dönemdeki bir sütun dizisine ait olabilecekleri çağrışımı yapmaktadırlar. Kazı yapmadan kesin tesbit yapmak mümkün değildir.

Batı Hamam'ın batısındaki **16 Kat.No.**'lu dükkân dizisi yapısının nitelikli blok taş işçilikli bir cephesi vardır. Bu cephenin daha dikkat çekici bir özelliği de vardır. Cephenin doğu tarafındaki blokların doğu ucu yuvarlak biçiminde, bir sütuna oturtulacak biçimde oyulmuştur. Bu kesimde durduğu anlaşılan sütun kaybolmuştur, ancak sütunun dipte orijinal erken dönem stylobatına oturuyor olduğu ve cephenin, revağın arka (güney) tarafındaki dükkân cephesine ait olup sonradan öne çekilerek sütuna yapıştırıldığı önerisi yapılacak olursa bu da bir sütunlu cadde düzenlemesine destek sağlayabilir. Sonuçta yine de bu kesimde bir sütun izi ve Roma Dönemi dükkân cephesi mimari elemanlarıyla kurulmuş bir geç dönem dükkânı vardır.

Sütunlu cadde önerisi ile ilgili olarak **35 Kat.No.**'lu yapıda dikkat çekici özellikler vardır. Her şeyden önce bu yapıda, caddenin kuzey tarafında, güneye açılan mekân dizileri, bataklığın içindeki kalıntılardan okunabildiği kadarıyla plansal olarak korunmuştur. Bunun yanı sıra bu dizilerden birisinin kapısında, belki Erken İmparatorluk Dönemi'ne bile ait olabilecek bir onur kaidesi, in-situ olduğu tahmin edilen konumunda cepheye entegre edildiği anlaşılmaktadır.

Güzergâh burada Germanicus Meydanı'na varmadan önce **45** ve **46 Kat.No.**'lu yapıların arasından geçmektedir. Bu yapılar geçtir, kazılardan elde edilen verilerle ilk evre 3. yy'a tarihlenmiştir. Yine de düzenli cephe mimarileri, erken dönemdeki bir dükkân dizisinin de var olmuş olabileceğini, örneğin 240 depremi gibi bir yıkımdan sonra bu düzenin yeniden kurulmuş olmasını mümkün kılmaktadır.

Cadde limanın merkezinde Germanicus Meydanı (**Kat.No. 51**) dediğimiz alana ulaşır. Buradaki Onurlandırma Anıtları (**Kat.No. 52, 53**) adeta bir caddenin güney kenarı boyunca giden bir sıranın parçası olarak, anakayadan basamaklı şekilde oyulmuş bir podyumda durmaktadırlar. Bu kesimde başka küçük onur anıtları izleri de kazılarda ele geçmiştir ve birçok Likya kentinin Roma evresinde merkezi caddedeki onur kaideleri dizilerine[358] benzer bir düzenin Andriake Güney Yerleşim'de limanın merkezi bölgesinde olduğunu göstermektedir.

Batı tarafta ise özellikle **66 Kat.No.**'lu yapının cephesi çok dikkat çekicidir. İsodomik blok taş işçilikli dükkân cephesi mimarisinin yanı sıra ön (kuzey) tarafta bataklık seviyesinde tam bir stylobat gibi konumlanmış düzgün bir taş dizisi de bu yapının revaklı bir dükkân dizisi olduğuna ilişkin delil sayılır. Ancak bu yapı çevresinden tam bağımsızdır ve sürekli bir dükkân dizisine ait değildir. Ayrıca Horrea ve Agora'dan erken olma ihtimali de vardır.

70, 78 ve 79 Kat.No.'lu yapılar da, cepheleri nitelikli blok taş işçilikli dükkân cephesi mimari elemanlarıyla kurulmuş olan geç dönem dükkân yapılarıdır. İşgal edilmiş liman caddesi güzergâhının üzerinde caddeye açılmaktadırlar.

Tüm bu ayrık örnekler ışığında, Andriake Güney Yerleşim'de Roma Dönemi evresinde doğu-batı güzergâhlı bir sütunlu cadde bulunmuş olduğu olasılığının güçlü olduğu değerlendirilmektedir. Bu elbette 600 m. boyunca doğudan batıya uzanan, Patara, Phaselis, Perge gibi kentlerin anıtsal ana caddeleri kadar görkemli ve uzun bir cadde olmayabilir. Üzerindeki dükkân dizileri kesintili veya kimisi ayrı küçük yapılar da olabilir. Ancak yine de en azından yerleşimin merkezi kesiminde daha özenli yapılmış olan bir cadde güzergâhından söz etmek makul görülmektedir.

Bu cadde güzergâhında kazısı yapılan ve 3. yy'a tarihlenen **46 Kat.No.**'lu yapı bir başka olasılığı daha gündeme getirmektedir. Belki de Hadrianus döneminde yapılan Agora yapısı, döneminin yoğun ticaret yapılan dükkân grupları arasında tekti ve liman caddesi üzerindeki dükkân dizileri Roma Dönemi'nde Hadrianus sonrasında oluşup gelişmişti. **46 Kat.No.**'lu yapının 2 katlı olduğu anlaşılmaktadır ve İmparator Hadrianus'un zamanında

[358] Örn. Phaselis ana caddesinde birçok onur kaidesi vardır (bk. Arslan – Tüner Önen 2014-1017; Arslan vd. 2013, 227-228); Patara'da ana cadde ve devamındaki meclis binasının önündeki alan (bk. Reitzenstein 2016, 51 vd.); Xanthos decumanus ana caddesi Çevik 2015, 214-215 vb.

yapıldığı sırada Horrea yapısının cephesinin önünün bu yapı ve benzeri cadde üzerindeki yüksek dükkân yapıları tarafından kapatılmış olmayabileceği de makul bir önermedir.

Bu yapı ile ilgili ilgi çekici bir diğer husus da yapının batı dıvarının üzerindeki Mısır tanrısı İsis kabartmasıdır. Özellikle 2. ve 3. yy'larda Mısır'ın da Roma Akdeniz'i Mare Nostrum'da ticaret sahnesinde güçlü bir şekilde bulunması ve Likya Mısır ticari bağlantılarının Hellenistik Dönem'deki Ptolemaios egemenliği döneminden beri bilinmesi bağlamında önemli bir buluntudur. Horrea üzerinde de benzer şekilde Mısır ikonografik çarığışımları olan bir kabartma daha vardır. Hatta Hıristiyanlık döneminde B Kilisesi'nden ele geçen iki ampullada Mısırlı Aziz Menas'ın betimlenmesine bile bağlanabilir.

4.3.2.8. Kuzey Yerleşim

Kuzey Yerleşim'de yerleşim alanının büyümesi ile ilgili olarak mezarların konumları dikkate alınacak olursa, yerleşimin erken dönemde kuzeydeki kayalık ve çevresinde (**Kat.No. 128**) başladığı değerlendirilmişti. Yerleşimin içine yayılmış olan mezar kalıntılarından, nispeten düşük derecede korunmuş olan güneydoğu bölümde gözlenmemiştir. Ayrıca yerleşimin Bizans dönemi sur duvarları, doğu bölümde daha erken işçilik karakteri gösterir. Bu durumlardan hareketle, yerleşimin Roma İmparatorluk Dönemi'nde önce güneydoğuya doğru büyüdüğü değerlendirilmiştir.

Yerleşimin kuzey girişine yakın, girişten içeride (güney) üç lahitlik bir grup bulunur. Kuzeydeki kayalık alanın hemen doğusundadır. Bu kesimde birisinin pilasterli teknesi ve düz dörtgen blok tarzında kapaklı, birisinin de sade üçgen blok tarzında kapağı olduğu anlaşılan toplam üç lahit kalıntısı bulunur. Bu lahitlerin dikkat çekici özelliği, yerleşimin güney tarafındaki mezarlar ve kuzey taraftaki yamaçtaki mezarlıktaki lahitler güneye limana doğru bakarken bu mezarların ön cephelerinin kuzeye bakmasıdır. Anlaşıldığı kadarıyla Roma Dönemi'nde bu kesimde yerleşime giriş yolu güneye gelmekteydi ve mezarların olduğu bu alan dönemin yerleşiminin dışında ancak yerleşime yakın bir bölgedeydi.

145 Kat.No.'lu alanda çok miktarda nitelikli taş işçiliğine sahip arşitrav ve paye blokları bulunur. Bu payelerden bazıları ayaktadır. Bu bölgede aynı zamanda güneye bakan nitelikli blok taş işçilikli sağlam bir kapı da bulunmaktadır. İşçilik ve mimari elemanlar bakımından bu kalıntı grubu Güney Yerleşim'deki **45** ve **46 Kat.No.**'lu yapılara benzemektedir.

Sonuç olarak Kuzey Yerleşim alanında erken dönem yerleşim merkezi olduğu değerlendirilen kuzey kayalığın çevresinde Roma Dönemi itibarıyla yapılaşma artmıştır ve ilk etapta güneydoğu tarafta liman kıyısına doğru genişlemiştir.

4.3.2.9. Ara Değerlendirme

Mısır, Anadolu ve Hellas bölgelerinin kesişim yerinde bulunan Likya'nın, tıpkı Rhodos ve Girit gibi, Akdeniz'i kontrol etme iddiasındaki güçlü devletler için stratejik önemi çok yüksekti. Hellenistik Dönem'de başlayan bu önemli konum, Roma Dönemi'ne geçişte de sürmüştür. Julius Caesar suikastı sürecindeki iç savaş zamanında Likya taraf tutmaya zorlanmış ve Brutus'un güçlerince liman kentleri işgale edilmişti. Bu dönemin Andriake için özel önemi, liman girişinin zincirlerle kapatılan bir savunma sistemi olduğunun antik kaynaklardan öğrenilmesidir.

Roma İmparatorluğu iç savaştan çıktıktan sonra hızla eyaletlerdeki varlığını pekiştirme sürecine geçmiştir ve özellikle liman kentlerine yatırımlara başlamıştır. Andriake'de bu dönemle ilgili olarak Augustus ile imparatorluğu ele geçirmiş olan Julio-Claudian hanedanı üyelerinin onurlandırıldığı bir anıt vardır. Bu anıt, liman kıyısında bir karşılama meydanı olduğu değerlendirilen alandadır. Aynı zamanda da doğu-batı doğrultulu liman caddesi üzerindedir. Bu caddenin Roma Dönemi'nde muhtemelen yer yer sütunlu revaklı dükkân dizileri bulundurduğuna dair az miktarda iz mevcuttur.

Erken dönem ile ilgili olarak önemli bir buluntu da Nero dönemi gümrük reformu ile ilgili bir yazıttır. Bu yazıtta Nero'nun Lykia eyaleti gümrük yasasının bir kısmı ile Andriake'ye özel gümrük düzenlemeleri bulunur ve kendi döneminde, izi günümüze kalmayan erken bir Agora ya da gümrük binası ile bağlantılı yerleştirilmiş olmalıdır.

Andriake'nin gerçek anlamda bir Roma imparatorluk limanı haline gelmesi ise Hadrianus döneminde olmuştur. Limanın en merkezi bölgesinde, üzerindeki ithaf yazıtıyla İmparator Hadrian'ın Depoları olarak tanımlanan imparatorluk depo yapısı Horrea Hadriani (**Kat.No. 50**) ve hemen yanında büyük bir Agora (**Kat.No. 44**) yapılmıştır.

Doğu taraftaki mezarlık ile olan ilişki sebebiyle Güney Yerleşim'in yapılaşmasının Hadrian ve sonrası Roma Dönemi'nde büyük oranda tamamlandığı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda yerleşimde en doğudaki yapılar olan Batı Hamam (**Kat.No. 14**) için Hadrianus Dönemi tarihi önerilmektedir. Doğu Hamam (**Kat.No. 8**) yapısının ilk evresinin ise 3. yy tarihli olduğu kazılarla anlaşılmıştır.

Son olarak Kuzey Yerleşim ile ilgili olarak, yerleşimin erken dönem merkezi olduğu değerlendirilen kuzey kayalığın çevresinde Roma Dönemi itibarıyla yapılaşmanın arttığı ve ilk etapta güneydoğu tarafta liman kıyısına doğru genişlediği anlaşılmıştır. Yerleşimin kuzey girişinde kuzeye dönük bir grup lahit, bu kesimin yerleşimin Roma evresinin dışında olduğunu göstermektedir. Ayrıca çok miktarda nitelikli taş işçiliğine sahip arşitrav ve paye blokları ile nitelikli blok taş işçilikli kapı bulunan bir alandaki (**Kat.No. 145**) kalıntı da işçilik

ve mimari elemanlar bakımından 3. yy tarihli olduğu kazılarla anlaşılan **45** ve **46 Kat.No.**'lu yapılara benzemektedir.

Güney Yerleşim'deki Batı Hamam yapısının Hadrian dönemi, Doğu Hamam'ın ise Bizans Dönemi'nden olduğu değerlendirilmektedir. Kuzey ve Güney Yerleşim'e gelen su kalanllarının ise Hadrian Dönemi'nde, yerleşimdeki yapılaşmanın, Anadolu'nun başka yerlerinde olduğu gibi katlanarak artması ile artan ihtiyaç ve bu ihtiyacı karşılayacak mühendislik kapasitesine olan erişim olanağı ile bu dönemde geliştirildiği, üst kottan yeni kanal ile Andriake kanallarına dağıtım sağlayan dividiculum yapısının yapıldığı önerilmektedir.

4.4. Bizans Dönemi – 1. Evre

M.S. 3. yy sonlarına doğru Roma'da istikrar bozulmaya başlamıştı ve bu süreç 4. yy başında, Doğu ile Batı arasında bir nevi iç savaşa dönüşen süreçten Doğu'yu arkasına alıp Hıristiyanlık'ın sembolü Khristogram'ı sancak yaparak muzaffer çıkan I. Constantin altında özellikle Anadolu için yeni bir dönemi başlatmıştır.

Halihazırda imparatorlukta özellikle doğuda 1. yy'dan beri yayılmakta olan Hıristiyanlık, Constantin döneminde Milan Fermanı, İznik Konsili'nin yanı sıra Kudüs ve Roma başta olmak üzere birçok devasa basilikal kilise yaptırılması gibi vesilelerle kalıcı olarak resmileşmiştir. Antik dönemin pagan tapınakları yıkılıp yerlerine yeni dinin kiliseleri yapılmaya başlamıştır.

Eski Roma zamanında da Likya'da Hellenistik'ten itibaren yerel dil haline gelmiş olan Yunanca resmi devlet dili olarak yazıtlarda yayınlanmaya devam etmişti. Doğulular'ın yönetimi almasıyla da Likya ve genel olarak Anadolu, Roma'nın 4. yy boyunca yaşayacağı gerileme ve yıkılışın aksine refah düzeyini büyük oranda korumuştur.

Arkeolojik buluntulara bakılacak olursa Andriake'de 4. yy başı itibarıyla ciddi bir yeniden canlanış yaşandığı anlaşılmaktadır. Yerleşimde ele geçen sikkelerden 6. yy ve sonrası Follis grubu sayılmazsa bunun altındaki en yoğun katman 4. yy sikkeleridir. Öyle ki kendisinden erken evreyi bile çoğu yerde temizleyip yok etmiş bir katmandır[359].

Andriake'de Geç Roma ve Bizans Dönemi buluntuları bakımından en önemli gruplardan birisi amphoralardır. Sürmekte olan çalışmalarda şimdilik en yoğun grubun 4. - 7. yy arasında kullanılan LR1 tipi amphoraları olduğu belirlenmiştir[360]. Bu tip Akdeniz'de özellikle şarap, zeytinyağı, çeşitli yağların ticaretinde kullanıldığı düşünülen en yaygın Geç

[359] Bulut – Şengül 2014, 79 vd.; benzer durum başka kentlerde de vardır, örn. Ladstätter 2011, 3 vd.; Şahin 2016, 307 vd.
[360] Bu grup Akdeniz çevresinde en iyi bilinen ve yaygın gruplardan birisidir, bk. Vroom 2016, 158-161.

Roma ticari amphora formlarından birisidir[361]. Bazı bilinen üretim merkezleri Kıbrıs, Kuzey Suriye, Rodos ve Kilikia Bölgesi olarak belirlenmiştir. Myra-Andriake kazılarında henüz bir seramik atölyesi tespit edilememesine karşın bu kadar çok ele geçmesi buna yönelik bir atölyenin olması gerektiğini düşündürür[362]. Özellikle Agora'daki murex işliği evresi ile bağlantılı olarak atık yığınlarının içinden çok miktarda ele geçmesi, LR1 amphoralarının murexin taşınması ile ilgili kullanılmış olabileceğini düşündürür[363]. Tespit edilebilen bir diğer grup ise Zemer 41 amphoralarıdır. Roma Dönemi'ne ait ticari amphora formları arasında en fazla kapasiteye sahip amphora formlarından birisidir. Doğu Akdeniz'de Kıbrıs ve Kilikia'da M.S. 1. - 4. yy arasında üretimi tespit edilmiştir. Andriake kazılarında tespit edilmiş bu grup amphoraların en fazla bulunduğu alan ise şarap işliğidir (**Lev. 29**)[364].

Andriake'de ticari faaliyetin yerleşimin sonuna kadar artarak sürdüğü mimari kalıntılardan bellidir. Klasik ve Hellenistik'ten başlayan liman merkezi yerleşimi Roma egemenliği ve özellikle Hadrainus döneminde Horrea ve Agora yapıları ile tavan yapmıştır. Dükkân yapıları 3. yy ve sonrası süreçte de artarak yayılmış, artık yerleşimin Emporion olarak adlandırıldığı bilindiği Bizans Dönemi'nde 7. yy'daki son evresinde de en yaygın yapı tipi olarak devam ettiği anlaşılmıştır.

Geç Roma şehirciliği Anadolu'da Hıristiyan imparatorluk öncesi Roma şehir plan-programının devamı gibidir. Hıristiyanlık dönemini karakterize edecek olan anıtsal bazilikal kiliseler büyük şehirlerde 4. yy sonlarından itibaren ortaya çıkana kadar Roma eyalet yerleşimi karakteri kesintisiz devam eder.

Anriake için de Roma yerleşim planı yerleşimin sonuna kadar büyük oranda devam etmiştir. Bizans Dönemi'nde, yine de büyük ölçüde yerleşimin Emporion düzenini bozmadan, üst kota yapılmış kiliseler belirgin mimari örgeler olarak ortaya çıkmıştır. Bundan önceki dönemde yerleşimin geneline 3. yy'da yayıldığı anlaşılan dükkân dizileri ve çarşı yapıları büyük oranda onarılarak ve yeniden ve yenileri yapılarak düzenin devam ettirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (**Plan 12 – 12/4**)[365].

---

[361] bk. Keay 1984, 268 vd.; özellikle zeytinyağı, şarap ve balık soslarının en yoğun taşınan mal grubu olduğu düşünülmektedir, Peacock – Williams 1986, 31; bir kargo gemisi 2000 ila 3000 kadar amphora taşıyabilmekteydi, Casson 1965, 31; benzerleri Kekova bölgesinde sualtında da ele geçmiştir, Aslan 2015a, 349.
[362] Özdilek 2016, 243.
[363] Aygün 2016, 43.
[364] Andriake'deki amphora buluntuları ile ilgili olarak Andriake Amphoraları'nı doktora tezi olarak çalışan Myra-Andriake kazısı ekip üyesi B. Tomay'a, süren araştırmaları ile ilgili yayınlanmamış verilerini burada paylaştığı için teşekkür ederim.
[365] Anadolu'da yerleşim planı bakımından Roma Dönemi kentleri, 4.yy'da da genel olarak süreklilik gösterir, Niewöhner 2017, 40 vd.; Mitchell 1996, 193 vd.

4.4.1. Horrea

Hadrianus döneminde yapıtırılan Horrea yapısı, eyaletlerden başkent Roma'ya tahıl başta olmak üzere tarım ürünleri resmi ithalatının kontrol merkeziydi. Üzerinde açıkça yazdığı üzere "imparatorun depoları"nın içindeki, eyaletlerde imparatorluğun teşvik ettirdiği ve muhtemelen özel fiyatla başkente ithal ettirdiği ürünler sevkiyat için yüklenmeyi beklediği sürece de imparatorluğun malıydı.

Yönetim el değiştirip başkent, I. Konstantinos tarafından "Yeni Roma" Konstantiopolis'e getirildiğinde de bu düzen devam etmiştir. Myra piskoposu Aziz Nikolaos'ın hayatı ile ilgili bir anlatıma göre Alexandria'dan Konstantinoupolis'e giden tahıl gemileri Andriake'ye demirler. O dönem Likya'da kıtlık vardır ve piskopos, imparatorluk gemilerinin kaptanlarından, her gemiden biraz buğdayı, kıtlıktan ölmemeleri için vermelerini rica eder. Kaptanlar buğdayın devlet malı olduğu gerekçesiyle kabul etmeye yanaşmazlar ancak Nikolaos başkent hazinesi nezdinde durumu çözeceğini beyan edince ikna olup her gemiden biraz buğday verip yollarına devam ederler. Başkente vardıklarında ise yükün, mucizevi bir şekilde, eksilmemiş olduğunu görürler[366].

Yeni valiler atanıp yeni fermanlar çıkarılmış ancak imparatorlukta özellikle eyaletlerde genel düzen bozulmamıştır. Horrea yapısının cephesinde I. Theodosius dönemine (379-395) tarihlenen yazıttan, çevre kentlere ölçü birimleri gönderilmesi ve bunun Myra'da Horrea'da muhafaza edilecek birimle kontrol edilmesine ilişkin bir karar vardır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla İmparatorluk Depoları Hadrianus dönemindeki orijinal fonksiyonunu 4. yy sonu itibarıyla da sürdürmekteydi.

4.4.2. Yerleşimin Tamamında Yoğun Dükkân Yapılaşması

Güney Yerleşim'de liman caddesi üzerinde ve kısmen de ara sokaklardaki dükkân dizileri son evresine kadar yerleşimin tamamına yayılmış olduğu net görülen en yaygın yapı tipidir. Güney Yerleşim'deki **46 Kat.No.**'lu dükkân dizisi yapısındaki kazılar ile bu yapının ilk evresi 3. yy'a tarihlenmiştir. Ancak Hadrian Dönemi Greko-Romen mimari ve şehircilik anlayışı ve yerleşimde izi görülen blok taş işçilikli mimari eleman kalıntılarından hareketle, liman caddesinde dükkân dizileri oluşumunun en geç Hadrian dönemi itibarıyla başlamış olduğu önerilmiştir.

Duvar işçiliği dikkate alındığında 3. yy'dan itibaren yapılarda tarihleme iddia etmenin problemli olduğu görülmektedir. Örneğin Andriake'de bahsedilen 3. yy dükkân yapısının cephesi nitelikli blok taş işçiliğe sahipken iç duvarları bununla organik bağlı az işli küçük

[366] Vita Nik. p.M. 37-39.

taşlardan yapılmıştır. Benzer şekilde Horrea yapısının çatı taşıyıcı duvarları da nitelikli poligonal işçiliğin üzerinde küçük taşlar şeklindedir. Andriake'de bu tarz birçok yapı mevcuttur. Agora'nın kuzey tarafındaki yapı gruplarında da (**Kat.No. 34, 42, 43**), kontekst olmayan Hellenistik'e inen az buluntu dikkate alınmadığında, tamamen küçük taşlardan ve devşirme bloklardan yapılan yapılarda arkeolojik katmanlaşma 2. yy sonu 3. yy başına inmektedir.

Bu duvarlarda kullanılan seramik ve kiremit parçası miktarına da anlam yüklemek zordur. Bu bağlamda Andriake'de ciddi bir Orta Bizans varlığı olmaması şans olmuştur. Zira Orta Bizans Dönemi'nde karakteristik olarak kullanılan taşların etrafına kiremit parçalarından çerçeve yapılan, ya da alternatif olarak taş ve tuğla sıralarının kullanıldığı duvar teknikleri[367] Andriake'de hiç yoktur[368].

Güney Yerleşim'de liman caddesi boyunca **Kat.No. 13, 16, 15, 20, 24, 25, 29, 36, 46, 59, 63, 66, 68, 69, 70, 75, 73, 74** yukarıda bahsedilen tarzda, çoğu bir ya da iki odalı dükkânlardan oluşan dükkân dizisi yapılarıdır. **12, 17, 18, 34, 37, 42, 43, 48, 57, 58, 60, 62, 64** yapıları ise üst kotta ara sokaklarda benzer formda dükkân dizisi yapılarıdır. Bunların bir kısmını belki de 56 ve 61 gibi kazısı yapılıp işlik olarak tanımlanan dükkân yapıları ile benzer görmek doğru olabilir. Ancak yine kazısı yapılıp dükkân olarak değerlendirilen **48 Kat.No.**'lu alandaki birimler bunun aksini göstermektedir.

Bu yapıların bazısında (örn. **Kat.No. 16, 66, 68, 70**) bir kısmı ya da tamamında erken dönem nitelikli blok taş işçiliğe sahip mimari elemanlar vardır. Bunlardan hareketle bu düzenin Roma Dönemi'nde başlatıldığı yukarıdaki ilgili bölümde önerilmişti. Dikkat çekici bir başka özellik de örneğin 11, 35, 45, 46, 78, 79 gibi kendi içinde bir organizasyona dair iz veren daha teşekküllü dükkân gruplarının genellikle taş işçiliği bakımından erken dönem nitelikli blok taş elamanlardan izler bulundurmasıdır. Belki de Hadrianus dönemindeki ilk yapılaşma zamanında Yunan Klasisizmi'nin etkisi dükkân grubu yapılarını halen agora benzeri organizasyonlar içinde görmek istemekteydi. Ancak bu çalışmada eldeki çok az kalıntı ile böyle bir iddiada bulunmaktan imtina edilmektedir.

Son evresi gözlenen yerleşimde yukarıda bahsedilen dükkân dizileri ve çarşılarda en yaygın görülen duvar işçiliği az işli küçük taşlardan harçlı şekilde örülen duvarlardır. Bu duvarların kimisinde taş aralarında seramik ve kiremit parçaları değişen çoklukta kullanılmıştır. Ancak bu durumu dönem farkına değil, işçilik kalite ve tarz farkına ilişkin

[367] bk. Tunay 1984, 316-357; ayrıca örn. Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 256, Fig. 20; Zimmermann 2016, 73, Fig. 2.
[368] Orta Bizans dönemi kalıntıları Myra'da ve çevre yerleşimlerde yaygınca vardır, bk. Akyürek 2016b; Akyürek 2018b; Altripp 2008, 193-194.

yorumlamak uygun görülmüştür. Organik bağlı bazı duvarlarda daha özenli işçilik ile örneğin köşelerin daha düzgün taşlardan örüldüğü, bazılarında duvarın cephesinde birbirine daha iyi oturan taşların kullanıldığı, bazılarında küçük taşların cephelerinin daha iyi düzeltildiği, bazılarında kaba molozdan yapıldığı gibi küçük farklılıklar vardır. Konu ile ilgili araştırmalardan Andriake'de böylesi bir tarihlendirme yapabilecek ayrıma varılamamıştır. Kanaatimiz yerleşimdeki yaygın yapılaşmanın ve özellikle dükkân dizilerinin 2. yy itibarıyla başlayıp 3. yy ve sonrasında artık yerleşik yapı düzeni haline geldiği, ve Bizans döneminde de düzenin bozulmadan yayılmaya devam ettiğidir.

4.4.3. Agora

Agora yapısının bulunduğu bölgenin Hellenistik'ten itibaren yoğun kullanıldığına ilişkin küçük buluntu ve devşirme mimari kalıntılar vardır, ancak yapının kendisinin erken bir evresi ya da Agora nitelikli bir yapı mimari olarak tespit edilmemiştir. Arkeolojik olarak tesbit edildiği kadarıyla bu Agora Hadrian döneminden itibaren vardır.

Başkent değişikliği sonrasında da Agora'nın, Horrea ile paralel belirgin ticari devamlılığı vardır. Yapının ticari fonksiyonu yerleşimin son evresine kadar değişiklikler göstermekle beraber devam etmiştir. İlk evresindeki iki katlı düzenin muhtemelen 240 depremi sonrası yıkılıp tek kata düşürüldüğü anlaşılmıştır[369].

Bundan bir sonraki evrede ise yapının güney kanadının söküldüğü ancak dükkân faaliyetinin Mureks işlikleri öncesinde devam ettiği bir evre vardır. Güney kanatta sökülmüş olan yapıların temel seviyelerinin üzerinde meydan kızıl renkli bir toprak zemine sahiptir. Bu toprak zeminin içinden Hellenistik'ten başlayan, en yoğun grup I. Konstantin ve sonrası 4. yy başı olmak üzere, I. Theodosius dönemine (379-395) kadar sikkeler ele geçmiştir[370]. Bu evrede Agora'nın güney tarafı sökülmüş olan dükkânların arka duvarı tarafından sınırlanmış bir avlu görünümündeydi ve sikke buluntularından anlaşıldığı kadarıyla ticari faaliyet yoğundu.

4.4.4. Mureks İşlikleri

M.S. 5. yy ilk yarısında Agora'nın tamamı mureks mor boya fabrikasına dönüştürülmüştür. Orijinal evresinde meydanın dört tarafını da çeviren dükkânların güney tarafları bu evreden önce sökülmüştür. Kuzeydeki mekânların içine birçok işlik fırını

[369] Çevik vd. 2012, 68.
[370] Aygün 2016, 45, ayrıca bk. Bulut – Şengül 2010 ve Bulut – Şengül 2014.

yapılmıştır ve güneydeki boş meydan da fırınların kabuk atıklarının atıldığı çöplük alanı olarak kullanılmıştır (**Lev. 32**)[371].

Bu fabrika, Agora yapısının tamamını, yerleşimin geri kalanından kopuk bir kompleks olarak kullanmıştır. Mureks işlikleri evresine gelindiğinde Agora yine dört tarafı kapalı bir kompleks şeklinde olmakla birlikte, sadece kuzey ile kısmen de doğu ve batı taraflarında dükkânlar vardı. Güney taraf ise dükkânların arka duvarını ayakta bırakacak biçimde sökülerek meydan olarak kullanılmaktaydı. İşlikler faaliyette oldukça da boya üretimi işi Agora'nın dışına taşmamış, çöpleri bile güney tarafta çevre duvarının içinde kalan alan ile sınırlanmıştı[372].

Murex üretim süreci oldukça pis bir iştir ve bozulan atıkların kokusu çevre için çok rahatsız edicidir. Buna ilişkin antik kaynaklar vardır. Modern zamanda yapılan deneylerde de görülmüştür[373].

Agora'nın mureks işlikleri evresinde burada başka faaliyet olmadığı belirgindir. Agora'nın tamamı boya fabrikası birimleri ve atık alanlarınca kullanılmaktadır. Mureks üretiminin oldukça pis bir iş olması da dikkate alındığında, bu dönemde Andriake'nin artık sadece alın satımın değil, endüstriyel üretimin yapıldığı bir üretim yerleşimine dönüşmüş olduğu değerlendirilebilir.

4.4.5. Emporion

Aziz Nikolaos'un hayatında Andriake yerleşimi için kullanılan ifadelerden birisi de 'Emporion'(ticaret merkezi)'dur[374]. Bu tabir, Andriake'nin ticari liman işlevini, yerleşimde birçok kilisenin yapılmış olduğu Bizans Dönemi'nde de sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak Emporion kavramı, ticaretin eskinin Agora yapıları ile sınırlı zamanının aksine yerleşimin tamamında yapılması Bizans'tan önceye uzanmakta olmalıdır.

Klasik Yunan medeniyetinden ve dilinden gelen Agora kavramının, Greko-Romen Anadolu'da Roma Dönemi'nde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Agora yapıları genellikle var oldukları yerlerde, olanaklar elverdiğince onarılıp kullanılmaya devam etmiştir. Dolayısıyla bu kavramın Greko-Romen dünyasında sonunun geldiğini belirlemek kolay değildir.

Andriake'de Hadrian döneminde yapılan Agora yapısı, yıkımlar ve onarımlarla ama yine de temel formunu koruyarak 7. yy'a kadar kullanılmıştır. Andriake Agorası'nın 'Agora'

---

[371] Aygün 2016, 41-42.
[372] A.g.e. 34; 50.
[373] A.g.e. 17; Strab. 16.2.23; Plin. nat. hist. 9.60.
[374] Nikolaos vitalarında genellikle kullanılan ifade 'epineion' (ἐπίνειον) olmakla birlikte Prax. Strat. 10'da bir edisyonda 'emporion'(ἐμπορίον) da geçmektedir. Metin M.S. 4. ila 6. yy'lara tarihlenmekte ve Myra'nın 4. yy'daki Piskoposu Nikolaos'un hayatı ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

olarak, yani içinde bağımsız dükkânların olduğu bir çarşı yapısı olarak kullanımının 5. yy'da mureks işlikleri evresinde sona erdiği kesindir. Bu evrede yapı artık genel çarşı kalabalığına kapalı bir fabrika haline gelmiştir. İşlikler kapandıktan sonra yeniden bağımsız dükkânların açıldığı bir evre daha vardır, ancak bu evrede buraya hala agora denmemekte olmalıdır.

Agora yapısı ile birlikte Hadrian döneminde dükkânlar dizisine de sahip bir caddenin varlığı da önerilmiştir. Bu dükkânlar dizili caddenin 2. yy sonundan itibaren varlığı ise kesindir. İçine kapalı agoraların yapılmak yerine dükkânların yerleşimin tamamına yayılmaya başlaması, 'Yunan Agorası' kavramının idari olarak bittiğini gösterir. Bu yapılara halen tanımlamak bakımından halk arasında 'agora' denmekte olabilir, ancak 3. yy itibarıyla Andriake'de ticari faaliyet kesin olarak tüm yerleşime yayılmış haldeydi.

Emporion da kelime olarak Klasik Dönem'den itibaren vardır[375]. Atina'nın limanı Piraeus'taki ticari Agora'ya 'Emporion' denmekteydi[376]. Andriake için de Emporion'un kullanılmaya başlaması 6. yy'da kaydına rastlanıncaya kadar çoktan başlamış olmalıdır. Bu, mimari olarak dükkân yapılarının Agora'nın dışına çıkmaya başladığı 2. yy kadar erkende başlamış olabilir[377].

4.4.6. Hamamlar

Andriake'deki ticari liman faaliyetinin yerleşimin sonuna kadar artarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Bununla paralel olarak yerleşimdeki yapılaşma da dünemler ilerledikçe artmıştır. Doğrudan ticarete yönelik dükkân yapılarının yanı sıra, sivil hayata yönelik olarak hamam yapıları da zaman içinde artmıştır.

Güney Yerleşim'deki Batı Hamam yapısının (**Kat.No. 14**) Hadrian döneminde yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Bu evrede yerleşim doğudaki nekropol alanına oldukça yaklaşmış bir konumdaydı. Batı Hamam ile doğusunda tespit edilebilen ilk mezar arasında sadece 90 m. mesafe vardır.

Doğu Hamam yapısının (**Kat.No. 8**) kazılarda elde edilen verilere göre ilk evresi 4. yy tarihlidir. Erken döneme ait olan Batı Hamam yapısı işlemeye devam ettikçe artan liman kalabalığına bir aşamada yeterli gelmemeye başlamış olmalıdır. Yeni hamam, ilk hamamın hemen bir blok doğusuna yapılmıştır. Güney Yerleşim'de Roma Dönemi'nde başlamış olan yerleşim planlaması düzen bozulmadan Bizans Dönemi'nde de devam etmiştir. Onarımlarla ve eklemelerle geliştirilen dükkân dizileri gibi, bu yeni hamam yapısı yapılırken de yerleşimin

[375] Bresson – Rouillard 1993, 9 vd.
[376] Baika 2014, 471-472.
[377] Ayrıca bk. Busila 2012, 233-234.

eski düzeni bozulmamıştır. Yukarıdaki bölümde de tartışıldığı gibi bu düzenleme belki de su tedariğiyle ilgili de olabilir, yerleşime gelen su kanalı doğudan gelmektedir.

Kuzey Hamam yapısı (**Kat.No. 150**) plan olarak Doğu Hamam'ın küçültülmüş bir örneği gibidir. Bundan hareketle tarihlendirmesinin de aynı şekilde 4. yy olduğu önerilebilir. Güney Yerleşim'deki hamamların, su kanalının yerleşime girdiği doğu tarafa yakın yapılmalarına benzer şekilde Kuzey Hamam da yerleşimin kuzeydoğu tarafındadır. Myra'daki büyük hamam da su kanalının yerleşime girdiği kuzeydoğu taraftadır. Bu durum, hamamlar yapılırken su tedariğinin de dikkate alınarak su kanallarına yakın yerler seçildiğini düşündürmektedir.

Hamamların büyüklükleri dikkate alındığında, Güney Yerleşim'deki Batı Hamam yaklaşık 434 m^2, Doğu Hamam ise 416 m^2'dir. Buna karşılık Kuzey Hamam 125 m^2 'dir. Kuzey yerleşimin tek hamamı, Güney Yerleşim'deki iki hamamın toplam alanının yaklaşık %15'i kadardır. Yapılaşma alanı bakımından Kuzey Yerleşim, Güney'in yaklaşık %45'i büyüklüğündedir[378]. Oransal bakımdan Güney'deki hamamların daha fazla olması, bu hamamların yerleşik nüfusun yanı sıra limanın ticari merkezinin yoğun kalabalığına da hizmet etmesi ile açıklanabilir. Bir ihtimal de Kuzey Yerleşim'in erişilemeyen kuzey kesiminde keşfedilmemiş bir hamamın var olabileceği olasığıdır, ancak bu zayıftır.

4.4.7. Kuzey Yerleşim'in Tamamen Yapılaşması

Kuzey Yerleşim'de kuzeydeki kayalıktan güneye ve doğuya doğru olan büyümenin artık güneybatı va güney sahillerine tamamen ulaşıp yapılaşmayı tamamladığı tahmin edilmektedir. Yerleşim alanını erken dönemlerde sahil (güney) taraftan ve kuzey giriş tarafından sınırlandırdığı anlaşılan mezarlar artık yerleşim alanının içinde kalmıştır (**Kat.No. 154**).

Yerleşimin, Kuzey Hamam yapıldığı dönemde doğu tarafta sahildeki mezarlıklara kadar büyüdüğü anlaşılmaktadır. Hamam yapısının kuzey bitişiğinde Likya tipi lahitlerden oluşan bir grup ve güney bitişiğinde de bir Roma Dönemi mezarı vardır. Bu durum, yapılaşmanın aşama aşama büyüdüğünü açık şekilde göstermektedir. Roma Dönemi'nde yerleşim nispeten küçük olduğundan, Roma mezarlıkları, Likya tipi erken dönem mezarlıkları devam ettirmiştir. Ancak yapılaşma arttıkça mezarlıkların sınırlandırdığı yerleşim alanı yetmemeye başlamış ve hem Güney Yerleşim'de hem Kuzey Yerleşim'de erken dönem mezarlıklarına tamamen ulaşılmış, yer yer yerleşim içinde bırakılmışlardır.

---

[378] Yoğun yapılaşma alanı Güney Yerleşim'de yaklaşık 55 dönüm, Kuzey Yerleşim'de 25 dönüm, Güneybatı Yerleşim'de ise 9 dönümdür.

Mezarlardan Hellenistik ve Erken Roma dönemine ait Likya tipi olan lahitlerin Roma Dönemi'nde genellikle işgal edilmediği, aksine yerleşime yakın olmalarına rağmen Roma tipi üçgen alınlıklı ve dörtgen blok kapaklı, pilasterli tekneli lahitler ile Güney Yerleşim'deki örme mezarlarla mezarlıkların devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Ancak bu Roma Dönemi mezarları da bir aşamadan sonra, kendilerinden sonraki yapılaşmanın içinde kalmışlardır.

Klasik Yunan düşüncesindeki kimi kavramların yer yer Roma Klasisizmi içinde devam etmekle beraber, Geç Roma itibarıyla artık eriyip yok olduğu anlaşılabilmektedir[379]. Erken döneme ait mezarların geç dönemde yerleşim alanlarının içinde kalması buna örnek olabilir. Bu mezarlar, yüzeyde kaldıkları yerlerde her dönemde içlerine gömü yapılmaya devam etmiştir ve genellikle yerleşimin içinde kalsalar bile belki ölüye saygıdan, belki batıl inançtan egnellikle yıkılmamışlardır. Burada incelikli nokta, sivil yerleşimden ayrı 'extramural' bir 'ölüler şehri / nekropolis' kavramının artık terk edilmiş olmasıdır.

Bu duruma bir başka örnek olarak 'Agora' kavramının da Roma içinde eriyip terk edilmesi ve yerini 'emporion'un almasına benzetilebilir. İdari kısıtlamanın Roma Dönemi'nde kalkmakla birlikte mimari form olarak bir süre devam eden Agora, 3. yy itibarıyla yerini tüm yerleşime yayılmış dükkân dizilerine, çarşılara bırakmıştır. Tıpkı örneğin tiyatro yapılarının da eski fonksiyonlarının zamanla unutulup ortadan kalkması gibi.

4.4.8. Tersaneler Bölgesi

Güney Yerleşim'in Roma Dönemi'nde doğu tarafta yerleşimin girişine kadar yapılaştığı kazı verileri ile belirlenmiştir. Kuzey Yerleşim alanında da yapılaşmanın bu dönemde son evre yerleşiminde gözlenen alanı tamamen kapladığı anlaşılmaktadır. Güney Yerleşim'in batı tarafındaki Tersaneler Bölgesi olarak adlandırdığımız kesimin de benzer şekilde bu dönemde tamamen yapılaşmış olmasını beklemek gerekir.

Ticari bölgeye en yakındaki tersane yapısı **81 Kat.No.**'lu yapıdır. Bu yapı, ortalama 5 m. kadar genişliği ve 21 m. kadar uzunluğu olan yan yana 4 bölümden oluştuğu değerlendirilen bir yapıdır. Bölümler kuzeyde sahile açılmaktadır. Roma ve Bizans Dönemi'nde donanmanın belkemiğini oluşturan kadırga tarzı gemilerin 4 m. kadar genişliği vardı. Her iki tarafında birer kürekçi ile gemilerin bundan daha dar olması zordu. Yapının bu tarz ince uzun formda gemilerin bakımına uygun formda oldukları değerlendirilmiştir.

Batı taraftaki **100 Kat.No.**'lu yapı, tonoz örtülü yan yana 5 büyük bölümden oluşur. Bu yapının güney duvarında, güneye dışarı açılan mazgal pencereler vardır ve bundan hareketle C Kilisesi kompleksinden erken olduğu değerlendirilmiştir. Ön (kuzey) tarafı

[379] Liebeschuetz 1992, 25 vd.

sonradan duvarla kapatılarak kastron haline getirilmiştir ve bu duvarda da kuzeye açılan mazgal pencereler vardır.

97 Kat.No.'lu çekek yapısının tarzı ise farklıdır. Yapının güney tarafını oluşturan duvarda kuzeye açılan mazgal pencereler vardır ve tonozlu çekek bölümlerinden erken olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan tonozlu bölümlerin ön cephesinde ince taş işçiliği olan bir düzenleme vardır ancak tarihlemeye yardımcı olmamaktadır.

Tersaneler bölgesindeki çekek yapılarının tarihlendirilmesine ilişkin ancak spekülatif öneriler getirilebilir. Yukarıda bahsedildiği gibi, batıdaki büyük tonozlu grup (**Kat.No. 100**) kiliseden erkendir ancak ne kadar erken belirsizdir. Diğer küçük tonozlu grup (**Kat.No. 97**), kilise kompleksi ile benzer tarzdaki bir duvarın önüne sonradan yapılmıştır. Son olarak tamamen bataklığın altında kalmış olan **90 Kat.No.**'lu yapının da küçük bir çekek yapısı olduğu tahmin edilmektedir ancak niteliği belirsizdir.

Kanaatimiz, yerleşimin bu bölümünün, Andriake'nin geri kalanı gibi ağırlıkla Bizans Dönemi'nde yapılaşmasını tamamladığıdır ve bundan dolayı bu çekek yapılarının da genel olarak Bizans Dönemi'ne tarihlenmesinin doğru olacağıdır. Ancak burada benzer tarzda duvarlarla birbirlerinden erken ve geç yapıldığı anlaşılan yapılar bulunmaktadır ve tarihlemek sıkıntılıdır. Yerleşimdeki yapı tipi düzeni genellikle bozulmadan tüm dönemlerde devam etmiştir ve erken dönemde de bu bölgede gemi bakımıyla ilgili yapılaşmanın olduğu tahmin edilebilir.

4.4.9. Ara Değerlendirme

Roma İmparatorluğu'ndaki iç savaşın ardından I. Konstantin'in yönetimi alması ve Byzantium yerleşiminde 'Yeni Roma' Konstantinoupolis'i kurması imparatorluğun doğu bölümünde bir yeniden canlanış getirmişti. Bu canlanış, Andriake'de de arkeolojik buluntularda izlenmektedir. Kazı yapılan birçok yapıda 4. yy katmanının altındaki Erken Roma ve Hellenistik evrelere ait ancak tesadüfi izler kalmıştır.

Andriake'de Klasik'te başlayıp Hellenistik'te yoğunlaşarak devam eden ticari faaliyetlerin yerleşimin sonuna kadar Roma ve Bizans Dönemleri'nde artarak sürmüş olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Hadrian döneminde Horrea ve Agora yapıları ile Güney Yerleşim imparatorluk limanı haline gelmiştir. Dükkân yapıları 3. yy ve sonrası süreçte de artarak yayılmış ve en yaygın yapı tipi haline gelmiş, Roma Dönemi yerleşim planı yerleşimin sonuna kadar büyük oranda korunarak devam etmiştir.

Horera yapısının 4. yy sonuna kadar imparatorluğun Myra ve çevresi için ticaret bakımından idari merkez olduğu üzerindeki Theodosius Dönemi ölçü birimi düzenleme yazıtından anlaşılmaktadır[380].

Benzer bir durum, imparatorluğu temsil eden bir diğer yapı olan Agora için de geçerli olmalıydı. Ancak Agora yapısı 5. yy'ın ilk yarısında tamamen tek organizasyona sahip bir mureks mor boya fabrikasına dönüştürülmüştür. Bu fabrikanın da devletin elinde olması mümkün olmakla birlikte, daha büyük ihtimal tek bir özel girişimcinin burada üretim yapıyor olmasıdır.

Andriake yerleşimi için Bizans Dönemi'nde 'Emporion' (ticaret merkezi) tabiri kullanılmaktadır. Bu ifade, ticaretin eskinin Agora yapıları ile sınırlı zamanının aksine yerleşimin tamamında yapıldığını ifade etmesi bakımından önemlidir ve Bizans'tan önceye uzanmakta olmalıdır. Andriake'de liman kıyısı boyunca giden caddede 3. yy başı itibarıyla dükkânlar dizilerinin yaygın şekilde bulunduğu kazılarla anlaşılmıştır. Ticari faaliyet Roma Dönemi itibarıyla tüm yerleşime yayılmış haldeydi ve Emporion kavramı Agora'nın yerini o dönemlerde almaya başlamış olmalıdır.

Andriake'deki yapılaşma dönemler ilerledikçe artmıştır. Doğrudan ticarete yönelik dükkân yapılarının yanı sıra, sivil ihtiyaçlar için olan hamam yapıları da zaman içinde artmıştır. Güney Yerleşim'in doğu kesiminde Hadrian dönemi olduğu tahmin edilen Batı Hamam'ın yanına 4. yy'da Doğu Hamam eklenmiştir. Kuzey Yerleşim alanında da küçük bir hamam daha yine bu dönemde yapılmıştır. Yerleşimin büyüklüğüyle karşılaştırıldığında Güney Yerleşim'deki hamamlar birim başına daha büyüktür ve bu durum, Güney Yerleşim'in limanın merkezi olarak sadece yerli halka değil, yoğun liman trafiği ile bağlantılı kalabalıklara da hizmet verilmesi ile bağlantılandırılmıştır. Hamamlarla ilgili bir başka nokta da, güney ve kuzeyde yerleşimin giriş bölümüne yakın olmalarıdır. Bu durum, yapılaşmanın bu döneme kadar ilerleyip yerleşimin sınırındaki mezarlara dayanması ile açıklanabileceği gibi, Andriake'ye gelen su kanallarının yerleşim alanlarına doğudan girmesiyle bağlantılı olarak su tedariği ile ilgili de olabilir.

Güney Yerleşim'in batı tarafındaki Tersaneler bölgesindeki yapılaşmanın da esas olarak Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmesi önerilmektedir. Buradaki referans noktalarından birisi batı çekeklerin Bizans olduğu bilinen C Kilisesi kompleksinden erken olmasıdır. Ancak aynı tarzda bir diğer çekek de kompleksin çevresindeki sur benzeri duvardan geçtir. Dolayısıyla tarihlendirilmesi zor yapılardır.

[380] Manganaro 1992, 283 vd.; Çevik – Bulut 2010, 45.

Bir diğer referans ise Güney Yerleşim'in doğu taraftaki hamam ile yapılaşmasını tamamlaması ve Kuzey Yerleşim'in de bu dönemde son sınırlarında olması durumları ile karşılaştırmalı olarak batı tarafta da çekeklerin olduğu bölge ile yapılaşmanın tamamlanmış olduğunun tahmin edilmesidir. Erken dönem için ise yerleşimdeki yapı tipi düzeni genellikle bozulmadan tüm dönemlerde devam etmiştir ve erken dönemde de bu bölgede gemi bakımıyla ilgili yapılaşmanın olduğu tahmin edilebilir, ancak izi bulunmadığını da belirtmek gerekir.

Duvar işçilik karakteri bakımından tarihlendirme yapmak oldukça büyük risk taşımaktadır çünkü benzer ama küçük farkları olan duvarlar aynı yapılarda organik ilişki içinde bulunmaktadır ve yerleşimin tamamında bu durum vardır.

Çekeklerin tipleri bakımından ise tonozlu olan tiptekiler farklı büyüklüklerde bulunmaktadır ve geniş karınlı tekneler için olmalıdır. Doğu taraftaki ince uzun çekek yapılarının ise Roma ve Bizans dönemlerinde imparatorluk donanmasının belkemiğini oluşturan kadırga tarzı kürekli savaş gemileri için olduğu tahmin edilmektedir.

Geç Roma Dönemi'nde Kuzey Yerleşim'in de kuzeydeki kayalıktan güneye ve doğuya doğru büyümesini tamamladığı tahmin edilmektedir. Yerleşimin, Kuzey Hamam yapıldığı dönemde doğu tarafta sahildeki mezarlıklara kadar büyüdüğü anlaşılmaktadır. Hamam yapısı erken dönemdeki mezarlıkların arasında kalmıştır.

Kuzey Yerleşim'de mezarların sivil yerleşimle ilişkisi bakımından dikkat çekici gözlemler yapılabilmektedir. Roma Dönemi'nde yerleşim nispeten küçük olduğundan, Roma mezarlıkları, Likya tipi erken dönem mezarlıkları devam ettirmiştir. Ancak yerleşim alanı yetmemeye başlayınca ve hem Güney Yerleşim'de hem Kuzey Yerleşim'de erken dönem mezarlıklarına tamamen ulaşılmış, yer yer yerleşim içinde bırakılmışlardır.

Mezarlardan Hellenistik ve Erken Roma dönemine ait Likya tipi olan lahitlerin bölgesinin Roma Dönemi'nde genellikle yerleişmin içinde kalacak kadar işgal edilmediği anlaşılabilmektedir. Erken mezarlıklar Andriake'de genellikle Roma Dönemi'nde döneme özgü üçgen alınlıklı ya da dörtgen blok kapaklı ve pilasterli tekneye sahip lahitler ile devam ettirilmiştir. Erken mezarların içine de muhtemelen gömü yapılmaya devam etmiş olmalıdır. Bu Roma Dönemi mezarları da erken mezarlarla beraber bir aşamadan sonra, kendilerinden sonraki yapılaşmanın içinde kalmışlardır. Buna ilişkin gözlemler Güney Yerleşim'in doğu kesimi ile Kuzey Yerleşim'de Kuzey Hamam başta olmak üzere güney sahil kesimindeki yapıların olduğu bölgede yapılabilmektedir.

Bizans Dönemi'nin dikkat çekici özelliği, 'Roma' merkezli Eski İmparatorluk zamanında Antik Yunan'a öykünen Klasisizm düşüncesindeki kimi kavramların eridiğinin

gözle görülebilir hale gelmesidir. Buna Andriake'de gözlenebilir bir örnek olarak Agora kavramının yerini tüm yerleşime yayılmış dükkânlar ile Emporion'un alması verilebilir. Ayrıca Klasik ve Hellenistik dönemlerde katı kurallarla belirlenmiş, sivil yerleşimden ayrı extramural nekropol alanları kavramının da artık kaybolup, yapılaşan yerlerin içinde kalan mezarların, yine de korunarak, kullanılmaya devam etmesi de bir diğer örnek olabilir.

4.5. Bizans Dönemi – 2. Evre

İmparator I. Anastasius dömneminde imparatorluk çapında çok önemli ekonomik ve idari reformlar gerçekleştirilmiştir. 5. yy içinde imparatorlukta ticari faaliyet düzensizleşmiş ve azalmıştı ve merkezi otoritenin ticareti düzenleyici önlemler almasına çok ihtiyaç vardı[381]. 490'lı yıllarda ülke çapında ticaret, asker donanımı, vergilendirme gibi birçok alanda standart paranın kullanımını arttırmak amacıyla yasalar çıkarılmıştır. Arkeolojik olarak Follis birimi sikkelerin ortaya çıkması ile 6. yy ve sonrası, kendinden öndeki dönemlerden belirgin şekilde ayrılan bir tabakadır (**Lev. 30-31**).

Anastasius dönemindeki reformlar devleti ekonomik ve askeri bakımdan önemli ölçüde rahatlatmıştır. Öyle ki kendisinden sonra gelen I. Justinian uzun iktidarı boyunca, kapsamlı askeri kampanyalar gerçekleştirebilmiş ve Konstantinoupolis başta olmak üzere eyaletlerde de ciddi mimari yatırımlar yaptırmıştır[382].

4.5.1. Hac Merkezi Myra'nın Limanı

Myra, Aziz Nikolaos için bir hac merkezi haline gelince liman yerleşimi Andriake de bu hac trafiğine hizmet eden bir liman olmuştur. Yerleşimdeki birçok kilise bu durumu açık şekilde göstermektedir. Andriake'de Hıristiyan hac ziyaretleriyle ilgili hacıların taşıdığı kimi eşyalar da ele geçmiştir[383].

Sionlu Aziz Nikolaos, I. Justinian döneminde Myra'nın piskoposu olarak yaygın bir üne kavuşmuştur. Hayatının anlatıldığı Vita'da[384] yaşamı boyunca Hıristiyanlık'a verdiği hizmetler ve halkın saygısını kazanan dini ve sivil faaliyetleri anlatılmaktadır.

Sionlu Nikolaos'ın Vitası, azizin hayatını anlatması bakımından öneminin yanı sıra, hayatı boyunca Myra çevresinde yaptığı gezilerde ziyaret ettiği yerleri de anlatması bakımından çok önemlidir. Bu kaynak sayesinde Myra çevresinde küçüklü büyüklü birçok

[381] Scafuri 2002, 41-43; Laiou 2002, 6-8.
[382] Mimari yatırımlar için özellikle eyaletler ile ilgili olarak bk. Prok. aed. V, ancak Likya'ya doğrudan referans yoktur.
[383] Akyürek 2015, 36.
[384] bk. Nik. Sion.

Bizans Dönemi yerleşimi ve yol güzergâhı lokalize edilebilmektedir[385]. Bunun yanı sıra bu kaynak, Andriake'yi Myra'nın limanı (λιμήν) olarak tanımlaması bakımından da önemlidir[386].

Sionlu Aziz Nikolaos'ın önemli bir icraatı, 4. yy'da Myra'da piskoposluk yaptığı bilinen Pataralı Aziz Nikolaos'ın kültünü yaratmış olmasıdır. Myra'daki Nikolaos Kilisesi'nin arkeolojik olarak tesbit edilebilen ilk evresi I. Justinian dönemine, yani Sionlu Aziz Nikolaos zamanına tarihlenir[387]. Kilisede, 4. yy'daki Nikolaos'ın mezar şapeli olduğu tahmin edilen galeride azizin hayatını anlatan Orta Bizans Dönemi freskleri vardır. Burada aynı zamanda Nikolaos'ın mezarı olabilecek devşirme bir Roma Dönemi lahdi bulunur. Anlaşıldığı kadarıyla Sionlu Nikolaos, hakkında halk arasında bir inanış olan ve muhtemelen küçük ve gösterişsiz bir türbesi olan erken Nikolaos için aynı yerde görkemli bir kilise yaptırarak bu yerel azizin bildiğimiz anlamdaki dünya çapında ünlü kültünü yaratmıştır.

Sionlu Nikolaos'tan sonra Myra'daki Aziz Nikolaos kültü büyük ün kazanır ve Hıristiyan dünyasından çok miktarda ziyaretçi almaya başlar. Myra aynı zamanda Kudüs'e giden hacıların da seyir rotası üzerindedir. Bu dönemlerden itibaren Nikolaos'ın kültü hacıların önemli uğrak yerlerinden birisi haline gelmiştir, Orta Çağ'dan birçok antik kaynak Nikolaos'ın kültüne ilişkin ziyaretlerden bahsetmektedir. Azizin bu ünü, sonuçta mezarının tahrip edilerek kemiklerinin İtalya'ya kaçırılmasıyla sonuçlanmıştır[388].

4.5.2. Kilise Yoğunluğu

Hıristiyanlık Dönemi'nde hac merkezi Myra'nın liman yerleşimi Andriake'de de bu hac trafiği ile ilgili bir değişimin başladığı anlaşılmaktadır. Yerleşimde farklı yerlerde ama genelde benzer tiplerde 6 kadar kilise vardır. Bu kiliselerin birbirlerinden ayrı konumlarda ve bu kadar çok sayıda olması ile ilgili farklı yorumlar yapılabilir.

Andriake'deki kiliseler genelde çevresinde geniş yapı kompleksleri olan bir düzene sahiptirler. Hiç birisi tek başına naostan ibaret değildir. Apsislerinin yanında pastaphoria, vaftizhane, martyrion gibi ek mekânlar ve standart nartheks ve atriumların yanı sıra bitişik başka mekân grupları da vardır.

Kiliselerdeki kazılardan şimdiye kadar ele geçen veriler, Andriake'deki kiliseleri 5. yy başına kadar indirmiştir. Ancak imparatorluğun 4. yy'dan itibaren Hıristiyanlaşması düşünüldüğü zaman daha erken dönemde de bir kilise beklenebilirdi. 4. yy'da Hıristiyanlık

[385] bk. Alkan 2011a; Alkan 2011b; Alkan 2013.
[386] Nik. Sion. 9.
[387] Çorağan Karakaya 2010, 127; Çaylak Türker 2010, 138-139; Doğan 2016, 238-239.
[388] Çorağan Karakaya 2010, 132.

için önemli bazı kent ve güzergâhlarda imparatorluk tarafından büyük bazilikal kiliseler yaptırılmıştır.

Andriake'de en merkezi kesimde bulunan B Kilisesi (**Kat.No. 22**), doğu, kuzeydoğu ve kuzeyindeki (**Kat.No. 27, 26, 21**) alanlarla da birlikte büyük bir yapı kompleksidir. Kompleksin merkezindeki kilise üç nefli bazilikal planlı bir yapıdır. Kuzeydoğu ve kuzey taraftaki mekânlar vaftizhane ve mezar şapeli olarak tanımlananabilmiştir. Bunların haricinde birçok başka oda da mevcuttur. Yapı kompleksinin kuzeydeki liman caddesinden erişim sağlayan kendi iç sokağı vardır. Genel planlama itibarıyla, sınırlı miktarda girişi olan, kendi içine kapalı ve birçok odadan oluşan Manastır benzeri bir yapı kompleksidir.

Kompleks, kuzeydeki liman caddesi üzerindeki dükkân dizisinin hemen üst kotundadır. Bu özelliği ile caddedeki ticari trafiği engellemeyen bir konumdadır. Güneybatı tarafında Agora yapısı vardır. Kilise kompleksinin güneybatı köşesindeki düzenleme, kompleksi Agora'dan ve bu kesimdeki sokaklardan ayırmakta gibidir.

B Kilisesi kompleksinin kuzeyinde, caddenin karşısında liman kıyısında F Kilisesi olarak tanımlanan yapı bulunur (**Kat.No. 19**). Andriake'deki diğer kiliseler birbirlerine oldukça benzer planlara sahiptirler ve bu küçük yapı bundan oldukça farklıdır. Apsisli mekân / naos ancak B Kilisesi'nin vaftizhanesi büyüklüğündedir. Konumu itibarıyla B Kilisesi kompleksine yakın olmakla birlikte kompleksin parçası olarak düşünmek mümkün değildir. B Kilisesi kompleksi kuzeyinde alt kottaki dükkân dizileriyle sınırlanmıştır ve bunun da kuzeyinde yerleşimin ana caddesi uzanmaktadır. F Kilisesi yapısı bu caddenin karşısındadır. Bu yapının belki de tam fonksiyonlu bir kilise değil ancak örneğin Martyrion benzeri, farklı bir dini yapı olması da mümkündür.

Yerleşimin en doğusunda A Kilisesi yapısı bulunur. Güney Yerleşim'in yapılaşma süreci dikkate alındığında bu yapının en geç kilise olması beklenir. Kiliseye bağlı yapılar azdır, apsisin iki tarafındaki şapellerden başka kuzey tarafta alt kotta da bir takım odalar vardır.

Bu kilisenin en dikkat çekici özelliği, bu bölgede kendisinden erken dönemde var olan mezarlık alanının tam üzerine yapılmış olmasıdır. Kilisenin içinde, kilise faaliyette iken de mezar olarak kullanıldığı tahmin edilen bir hyposorion vardır. Ayrıca apsisin güney tarafındaki trikonkhos planlı yan mekân da erken döneme ait bir lahit ile birlikte mezar şapeli olarak kullanılmıştır.

Kilisenin özellikle bu kesimdeki mezarlığın olduğu yere yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu bölgede arazi sınırlı olmasına rağmen, kiliseye nartheks yapılmamış ve küçük bir atrium ile yetinilmiştir. Kuzey tarafta alt kottaki mezarlık, doğu tarafta, kilise ile bağlantılı odalar

tarafından kısmen çevrelenmiş gibidir ve kilise ile bağlantılı kapalı bir mezarlık haline getirilmiş olabilir. Apsisin yanındaki mezar şapeli ve naosun içindeki hyposorion da dikkate alındığında bu kilisenin bir 'Mezar Kilisesi' olduğunu önermek makul görünmektedir.

C Kilisesi kompleksi Güney Yerleşim'in en batısındadır. Güney tarafta yamaç boyunca ve kuzeyde liman kıyısı olduğu değerlendirilen kesim boyunca doğu-batı doğrultusunda yerleşmiştir. Alan 4 tarafında bina ve yüksek çevre duvarlarıyla sınırlanmış mazgal pencereleri olan, neredeyse bir kale gibi çevrelenmiş, yaklaşık 105 x 36 m. ölçülerinde büyük bir komplekstir. Kilisenin kendisi bu kompleksin güneydoğusunda üst kottadır ve batısı ile kuzeyindeki binalarla bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır. Kilise yapısından kuzeyde alt kotta birçok iç bölümlenmeye sahip ve en az 3 katlı büyük bir yapı bloğu bulunur. Alanın ortasında güney tarafı tamamen anakayadan oyulu bir iç avlu vardır. Avluda doğu tarafta, kenarında bir Geç Roma lahdi bulunan bir alan ile batı tarafta yine birçok bölümlenmeye sahip mekânlar vardır. Kuzey tarafta ise erken döneme ait çekek yapıları da sonradan çevre duvarları içine alınarak komplekse dâhil edilmiştir.

Bu kompleksin dâhilindeki alanda erken dönemde farklı bir fonksiyon olabileceği önerilmişti. Özellikle avlunun muazzam anakaya işçiliği, erken döneme gittiği çağrışımını yapmaktadır. Arkası temelde anakaya işçilikli yapılar Güney Yerleşim'in merkezinde Geç Roma ve Bizans Dönemi ile bağlantılı olarak da mevcuttur ancak hiçbirisi bu derece derin ve geniş alanlı değildir. Ayrıca şunu da belirtmekte yarar vardır ki, kilisenin kendi naosu da çok derin anakaya işçiliğine sahiptir ve erken dönem varlığına ilişkin hiç iz yoktur.

Kilisenin bu bölgede yapılmış olması, bu kesimde belki daha erken bir tapınak bulunmakta olmasına bağlanabilir. Buna ilişkin alt kottaki alanda sütun ve mimari eleman kalıntıları vardır ve nitelikli taş işçiliğine sahip teras duvarlarına dair izler vardır. Kilisenin kendi mimari elemanları ise orijinal Geç Roma / Bizans işçiliği gibi görünmektedir.

Kilise buraya yapıldığında çevresindeki kompleksin de aynı anda yapıldığı değerlendirilmektedr. Kilisenin naosunun güneyinde anakaya duvarının üzerindeki duvar batıya doğru nartheksi de sınırlayıp devam etmektedir ve kompleksin çevre duvarı ile birlikte planlandığı değerlendirilmektedir. Benzer şekilde kilisenin kuzey tarafındaki büyük yapı bloğu da teras duvarına dayanmakta ve kilisenin naosundan kuzeye bu tarafa kapılar açılmaktadır. Bu yapıların kiliseden geç olması muhtemel görünmemektedir.

Avludaki lahit, Hıristiyanlık dönemi ile çağdaş bir Geç Roma tipidir ve kompleks yapıldıktan sonra getirilmiş olan bir aziz mezarı olabileceği tahmin edilmektedir. Yerleşimin bu kesiminde, şayet kuzeyde alt kottaki mimari elemanlar tapınak tipli bir mezara ait değilse, erken döneme ait nekropol yoktur.

Şu halde değerlendirmemiz, C Kilisesi'nin buraya çevresindeki kompleks ile birlikte planlanıp yapıldığıdır. Bu kesimde daha erkende var olan çekekler ve belki iç avludaki başka donanımlar da komplekse dâhil edilmiştir. Bu büyük kompleksin, bir kale kadar olmasa da güçlü bir savunma düzeni vardır. İç mekânlarının da çokluğu ve merkezi avlunun çevresine yerleşmiş düzeni dikkate alındığında bir Manastır olduğunu önermek makul görünmektedir. Diğer bir olasılık da, kompleksin güçlü savunma düzeni dikkate alındığında Akdeniz'de deniz egemenliğinin Araplar'a karşı kaybedildikten (7. yy) sonra yapılmış olması da mümkündür. Aşağıda buna ilişkin tartışma devam ettirilmektedir.

D Kilisesi, Kuzey Yerleşim'in yaklaşık olarak merkezindedir. Doğu ve kuzeydoğu taraflarda arazi çok yoğun cangıl durumunda olduğundan buralardaki kalıntılar ile ilgili veri azdır. Andriake'deki diğer kiliseler gibi üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Güney nefte güney duvar üzerinde güneydeki yapılara geçişler var gibi görünmektedir ve bu yapılar ile birlikte küçük bir komplekse sahip olabilir. Ancak B, C ve E kiliseleri gibi sivil yerleşimden ayrışmış, çevre duvarlı bir kompleks değildir.

Kuzey Yerleşim alanının yaklaşık olarak merkezinde bulunmaktadır. Bu kesim erken yerleşimin merkezine yakındır ve kilise yapıldığı zaman yerleşimin en yoğun yapılaşmış yerlerinden biri olmalıdır. Bu sebeple kilisenin yerinin seçilmesinde, belki de burada daha erkende var olan, örneğin bir tapınak ya da sunu alanı gibi bir özelliğin, dikkate alınmış olabileceği mümkündür. Yerleşimdeki diğer kiliseler, konumlandıkları bölgedeki yerleşim düzenini bozmadan yapılmış gibi görünmektedirler ancak bu kilise tam yerleşimin en yoğun bölgesine yapılmıştır. Plan tipi ve mimari düzeni bakımından diğer kiliseler ile aynı döneme 6. yy'a tarihlenmesi beklenmelidir.

E Kilisesi, liman yatağının kuzey kıyısında yerleşim yerlerinden ayrı bir konumdadır. Kuzey Yerleşim alanından yaklaşık 250 m. kadar kuzeydoğuda, yerleşime gelen güzergâh üzerindedir. Kilise binası, Andriake'deki diğer kiliselerle benzer plan ve ölçülere sahip üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Yapının güney va güneydoğu taraflarında, teraslanmış alanda birçok odası olan birimler vardır. Bu birimler naosun batı tarafındaki atrium benzeri avluya açılmakta gibidirler.

Bu kilisenin dikkate değer bulunan bir özelliği, hemen güneyinde sahilde yoğun şekilde kükürtlü su kaynakları bulunmasıdır. Kilisenin yerleşimden ayrı bir şekilde buraya yapılmasında bu su kaynaklarının burada bulunmasının bir rolü olduğu tahmin edilebilir.

4.5.3. Sinagog

Limanın merkezi kesiminde Horrea yapısının kuzeybatı köşesinde kazılar sonucu Sinagog olduğu anlaşılan yapı bulunur (Kat.No65). Güneye, Kudüs'e yönelik apsisi olan küçük bir yapıdır. Naos'unda nitelikli işçilikli Yahudi dini ögelerinin işlendiği ve Yunanca olarak Yahudi dini metinler ile adak yapılmış olan zengin bezemeli mimari elemanları vardır. Tarihleyici dolgu buluntuları birlikte kompakt bir kontekst olarak bulunmuş bölgedeki ilk Sinagog olmasıyla çok önemlidir. Alt ve iç dolgusundan ele geçen buluntuları ile 5. yy olduğu değerlendirilen tarihlendirmesi güvenilirdir.

Bu yapının, limanın ticari merkezinde, özellikle Roma Dönemi'nin baş idari yapısına komşu bir şekilde yapılmış olması ilginçtir. Yerleşimdeki kiliseler, göründüğü kadarıyla bu kadar önemli bir konumda değildir. Bu durum ile ilgili değerlendirilmesi gereken bir mesele, Horrea yapısının, ilk yapıldığı eski imparatorluk zamanındaki önemini koruyup korumadığıdır. Örneğin Agora'nın Sinagog ile eş zamanlı olarak tek başına bir boya fabrikasına dönüştürülmüş olduğu bilinmektedir. Buradan hareketle belki de bu önemli yapıların artık eskisi gibi devletin temsil edildiği idari binalar olmadığı sonucu da çıkarılabilir.

Andriake'de Hıristiyanlık ile eş zamanlı olarak Yahudilik'in de yükselmesi dikkate değerdir. Myra'da 3. yy'da Yahudi cemaati olduğu bilinmektedir[389]. Demek ki I. Konstantin'in imparatorluk topraklarında Hıristiyanlık ve Yahudilik'e izin veren fermanının ardından hızla örgütlenip Sinagog yapacak ve zengin eserler adayacak kadar gelişmişlerdi. Andriake'deki Yahudi yerli varlığının ne derecede yoğun olduğunu anlamak kolay olmasa da Hıristiyanların yanı sıra güçlü bir şekilde var oldukları anlaşılmaktadır. Andriake'de birçok kilise vardır ancak bu bir derecede de Myra'daki ünlü Aziz Nikolaos kültünden kaynaklanmakta olmalıdır.

4.5.4. Ekonomik Canlanış, Dükkânların Yeniden Artması

Anastasius ekonomik reformları ile birlikte ülke çapında yaşanan ekonomik canlanmanın, Andriake'de de hissedildiği anlaşılmaktadır. Son evre olmasından da hareketle, küçük buluntu bakımından en yoğun grup 6. yy ve sonrasıdır. Kiliselerin yanı sıra, son evrede dükkân ve işlik yapıları da belirgin artmıştır.

Yerleşimde en büyük miktarda ele geçen net tarihlenebilir buluntular Follis birimi sikkeler ile Bizans Dönemi cam ve seramik kandilleridir. Bu son katman, yerleşimde birçok yerde kendinden önceki katmanları genellikle boşaltmayıp, iç dolgusuyla birlikte

[389] Çevik vd. 2010c, 346-349.

düzleştirerek üstüne yerleşmiş gibi bir karaktere sahiptir. Bu katmanın altındaki 4. yy ve sonrası Bizans Dönemi katmanı ise birçok durumda kendinden önceki katmanları temizleyip düzelttikten sonra alanları kullanmıştı.

Bu durum en iyi Agora yapısının içinde gözlenmektedir. Mureks işlikleri öncesindeki 4. yy dükkânları evresinde agorada dükkânların ve meydanın temizlenip düzeltildiği ve erken dönem buluntularının büyük oranda yok edildiği anlaşılmaktadır. Ancak 6. yy katmanı mureks işlikleri katmanının üstüne yapılmıştır ve dükkânların içindeki fırınlar sadece kapı eşiği seviyesine gelinceye kadar çok az miktarda sökülmüştür. Mureks atıkları da yerinde bırakılmıştır. Agoranın çevresinde o dönem ayakta olan mekânlar tekrar küçük bölümlere bölünerek yeniden dükkân birimleri haline getirildiği anlaşılmaktadır.

Dikkat çekici bir özellik olarak, agoranın ortasındaki sarnıcın büyük bir depremle doğu ve batı tarafları yıkıldığı anlaşılmaktadır. Bu yıkımın Justinian Dönemi'ndeki 529 depremi olduğu değerlendirilmektedir. Yıkımdan sonra sarnıç tamir edilmemiş, ancak güneydeki mureks atığı tepelerinin içine, arkadaki yamaçta biriken yağmur suyunu sarnıca yönlendiren kaba kanallar yapılarak su toplanmaya devam edilmiştir.

Yerleşimin tamamında bu son evrede olduğu değerlendirilen dükkân yapıları yapılmıştır. Güney Yerleşim'de liman caddesi güzergâhı boyunca birçok dükkân dizisi ve çarşı yapısı zaten Roma Dönemi'nden beri vardı. Yapılarda farklı nitelikte duvar işçiliği örnekleri vardır. Tamamen kesme blok taştan nitelikli işçilikle yapılan erken yapılara dair izler vardır. Özellikle cephesinde blok taş işçiliği olup arka kısımları küçük taşlardan (aynı dönemde) yapılan ve 3. yy başına tarihlenen yapılar, Roma Dönemi evresini tanımlamaktadır. Bundan sonra işçilik karakteri tamamen az işli küçük taşlara döner ve bu yapıların organik duvarlarında farklı nitelikte örgü ile kiremit parçası bulunan ve bulunmayan, aynı dönem olduğu değerlendirilen karakterde yerleşimin sonuna kadar devam eder.

Bu son evre ile bağlantılandırılması makul bir doğrulukta belirlenebilen tek iz, kimi duvarlarda Erken Bizans litürjik mimari parçalarının devşirme olarak kullanılmış olmasıdır. Örneğin **29** ve **74 Kat.No.**'lu dükkân dizisi yapılarında bu tarz parçalar in situ olarak gözlenmiştir. Agora'da mureks atölyelerinin arkasında da muhtemelen sonraki bir evrede zemin taşı olarak ele geçmiştir. Ayrıca yerleşimde molozların arasında hemen hemen her kesimde, kiliselerden uzak olarak litürjik parça bulunmuştur. B Kilisesi'nin kendi iç sokağında da büyük bir parapet parçası zeminde kullanılmıştır. Tüm bu parçaların, 529 depremindeki yıkımda yıkılan kiliselere ait olduğu tahmin edilmektedir.

Güney Yerleşim'de kimi yerlerde dikkat çekici bir özellik, liman caddesi güzergâhının ciddi oranda mekânlar tarafından işgal edilerek daraltılmasıdır. Örneğin **11** ve **14 Kat.No.**'lu

yapıların önünde, Germanicus Meydanı'nda (**Kat.No. 51**), **66 Kat.No.**'lu yapının önünde yapıların kendi düzeni de değiştirilmek suretiyle kuzeye caddeye doğru ek duvarlar bulunur. **Kat.No. 70**, **78** gibi kimi yapılarda da sokağa uzanan taş duvar değil ama ahşap yapı / balkon izleri vardır. **29 Kat.No.**'lu yapı ise özellikle ilginçtir, liamn caddesinin tam ortasına yapılmıştır ve bu kesimde ana güzergâh yalnızca 2.40 m. kadar genişliğe sahip bir sokağa dönüşmüştür. Bu yapının 6. yy ve sonrası tarihi, duvarında devşirme olarak ele geçen bema korkuluğu payesi parçası ile kesindir ve yerleşimde liman caddesi güzergâhındaki bu işgalin tarihlendirilmesi için temel dayanak olarak değerlendirilmiştir.

4.5.5. Mezarlıkların Sivil Yerleşimin İçinde Kabul Edilmesi

Andriake'nin Bizans Dönemi'nde mezarlıkların sivil yerleşimin içinde yer almaya başladığı anlaşılmaktadır. Kuzey Yerleşim'de ve Güney Yerleşimin doğu ve merkez grup mezarlıklarında bu gözlenir. Ayrıca, Hıristiyanlık döneminde yerleşimin içine yeni açılan mezarlar da vardır.

Özellikle Kuzey Yerleşim'de kimisi Hellenistik Dönem kadar eskiden kalan Likya tipi lahitlerin yerleşimdeki sivil yapıların arasında yıkılmadan bırakılmış olduğu gözlenmektedir. Mezarların yönelimleri ve konumları bakımından erken dönemdeki yerleşim alanını sahilden ve giriş taraflarından kuşatır bir düzende oldukları değerlendirilmişti. İçlerinden ikisi kayadan oyulu mezarlardır ve bu durum diğerlerinin de taşınıp mevcut konumlarına getirilmiş olma olasılığını azaltmaktadır. Yaklaşık 800 yıl kadar eskiden kalan bir mezarın sivil yerleşimin içinde çağlar boyunca bu şekilde kabul edilmiş olması oldukça dikkate değerdir. İçlerine gömü yapılmaya devam etmiş olması da yüksek ihtimaldir.

Güney Yerleşim'in doğusundaki mezarlıkta ilginç özellikler vardır. Öncelikle bu mezarlığın bir kısmının A Kilisesi'nin içine dâhil edilip, bir hyposorion ve bir lahdin şapel içine alınarak bu kilisenin belki bir Mezar Kilise niteliğine getirilmiş olduğu gözlenmektedir. Ayrıca **2 Kat.No.**'lu mezarlık alanı da kilisenin kuzeydoğu bağlantılı mekânlar tarafından çevrilmiş bir nevi iç avluya benzer bir alanda bırakılmış gibidirler. **5 Kat.No.**'lu yapının da buraya mezarlığa bitişik olarak yapılması sırasında eski mezarlara dokunulmadığı ve duvarların mezarları özellikle dışarıda bırakarak, güney tarafta girintili çıkıntılı köşelerle ve doğuda tam mezarların önünde bitecek şekilde yapıldığı gözlenmektedir.

Roma Dönemi'nden beri Güney Yerleşim'in içinde kalmış olan küçük bir mezar grubu vardır (**Kat.No. 67**). Bu mezarlığın Roma Öncesi'ne uzanması sebebiyle Roma Dönemi'nde de dokunulmadığı ve yeni mezarlarla devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bizans Dönemi'nde ise, buradaki tonozlu mezardan ele geçen sikke grubu ve zeminden hareketle, mezar odasının

farklı bir amaçla kullanıldığı değerlendirilmektedir. Mezar tahrip olmakla birlikte hyposorion kazılmamıştır ve mekân içindeki eski gömü ile birlikte kullanılmıştır.

Bizans Dönemi'nde yeni yapılan mezarlıklar da Güney Yerleşim'de farklı yerlerde vardır. Agora'nın güneyinde arkasındaki sade mezarlık, **87 Kat.No.**'lu yapının önünde devşirme getirildiği değerlendirilen lahit ile C Kilisesi'nin içindeki Geç Roma lahdi buna örnektir.

Agora yapısının (**Kat.No. 44**) güneybatı kesiminde meydanın çevre duvarının dışında 10 kadar doğu-batı doğrultulu mezar tesbit edilmiştir. İçlerinde gömüden başka kontekst buluntu yoktur. Gömüler buraya yapılırken o dönem ayakta olan agora meydanının duvarının dışına yapıldıkları anlaşılmaktadır. Bu mezarların Agora'nın son evresi zamanına ait Hıristiyan mezarları olduğu değerlendirilmektedir.

Bu değerlendirmeyi şüpheye düşüren bir bulgu, meydanın içinde, mureks atıklarının içinde ele geçen tek bir mezardır. Duvarın dışındakilerle aynı nitelikte ve yönelimdedir. Gömünün mureks işlikleri çalışırken atıkların arasına yapılmasının zayıf bir ihtimal olacağı düşünülmüştür. Zira genellikle mezarlıklar tüm dönemlerde sivil kullanım alanlarının dışında olmuştur. Bu gömü de diğerleri gibi atıkların arasına sonraki evrede yapılmış olmalıdır.

Güney Yerleşim'in batı bölümünde, üst kottaki yapılardan **87 Kat.No.**'lu yapının hemen önünde bir mezar durmaktadır. Bu, üçgen alınlıklı ve düz tekneli bir Roma Dönemi mezarıdır. Mezarın kapak ve tekne ölçüleri birbirinden farklıdır ve Bizans Dönemi'nde devşirme olarak burada kullanıldığı tahmin edilmektedir. Bunun ne anlama geldiği ise çözülememiştir. Bizans Dönemi'nde dini yapıların içinde ve çevresinde mezarlıklar olduğu bilinir, Andriake'de de vardır. Ancak bu yapının dini bir yapı olarak tanımlanması için yeterli gerekçe yoktur.

Yakın kesimde 90 m. kadar doğuda **67 Kat.No.**'lu nekropol alanı vardır, bu nekropol erken dönemden kalmadır ve Roma Dönemi'nde devam ettirilmiştir. Çevresinde az miktarda lahit parçası da vardır ancak mevcut 3 mezardan başka lahit ya da başka mezara ait kalıntı bulunmamıştır. Bu mezarlıkta bir dönem daha fazla mezar olmuş olması mumkindür ancak değerlendirmemiz yerleşimin batı tarafının Roma Dönemi'nde mezarlık değil, yapılaşmış bir alan olmasıdır.

C Kilisesi ve A Kilisesi'nin içindeki mezarlar yerleşimin içindekilerden ayrı tutulmalıdır. A Kilisesi'nin doğrudan erken mezarlığın üzerine, mezarlığı da kullanmak amacıyla yapıldığı değerlendirilmiştir. C Kilisesi'nin avlusundaki lahit ise Hıristiyanlık dönemi ile çağdaş bir Geç Roma tipidir. Bu lahdin orijinal döneminde de bir Geç Roma Dönemi Hıristiyan'ına ait olduğu ve kompleks yapıldıktan sonra buraya getirilmiş olan bir

mezar olması mümkündür. Kilise komplekslerindeki bu mezarlıklar sivil yerleşimin içindeki mezarlardan ayrı düşünülmelidir, dini kontekstle bağlantılıdırlar.

4.5.6. Bizans Dönemi Savunma Yapıları

Andriake'de en az Hellenistik Dönem'den beri teşekküllü bir savunma sistemi vardır. Güneybatı Yerleşim'in sur sistemi ile çevrili sivil bir yerleşim olmasının yanı sıra, Andriake'nin tamamı için saldırı zamanında sığınılan bir akropol görevi de görmüş olmalıdır. Bunun yanı sıra yine Hellenistik Dönem'den itibaren liman girişinin zincirlerle kapatılıp gemi girişinin engellenebildiği de bilinmektedir.

Güney Yerleşim'deki liman merkezi alanının ve Kuzey Yerleşim'de Roma Dönemi itibarıyla savunma yoktur. Her iki yerleşim alanı da Roma Dönemi ile birlikte önemli ölçüde büyümeye başlamıştır ve bu dönemde artık Akdeniz'de Roma'nın egemenliğine rağmen limanları işgal edebilecek bir güç yoktu. Korsan ve haydut tehdidine karşı da liman ağzını kapatan zincir sistemi ve güneybatı akropol yeterli gelmiş olmalıdır.

Kuzey Yerleşim alanının çevresinin tamamen surlarla çevrili olduğu değerlendirilmektedir. Yerleşim alanının kuzey (**Kat.No. 143**), kuzeydoğu (**Kat.No. 153**) ve batı (**Kat.No. 121, 123**) taraflarında surlar yüzeyde gözlenmektedir. Kuzeybatı tarafta (**Kat.No. 127**) az miktardaki izden hareketle tamamlama yapılmıştır. Güney tarafta ise kalıntı alanları bataklık seviyesinin altında kaldığından hiçbir iz yoktur, ancak liman tarafının savunmasız bırakılmadığı ve yerleşimin güneyden de sur duvarı çevrili olduğu tahmin edilmektedir.

Bu surların kuzey ve batı kesiminde duvarlar genellikle dörtgen biçimli büyük düzgün bloklarla nispeten düzensiz bir şekilde örülmüştür. Aralarda büyük miktarda küçük taşlar bulunur. Büyük dörtgen blokların yanı sıra örgünün içinde arşitrav, lento, söve, sütun gibi mimari elemanlar da kullanılmıştır. Özellikle surların batı kesiminde daha çok miktarda devşirme mimari eleman vardır. Ayrıca kuzey kesimde erken döneme ait **142 Kat.No.**'lu yapı da surlar yapıldığı zaman bastion olarak kullanılmıştır.

Kuzey yerleşimin Kuzey ve Doğu surları, devşirme mimari blok elemanların yoğun kullanıldığı, kimi yerleşimlerde erken yapıların fonksiyon değişimiyle sura entegre edildiği bir mimari karakterdedir. Justinian Dönemi'nde birçok kentte sur duvarları yapıldığı bilinmektedir. Likya ile ilgili olarak spesifik kaynak olmamakla birlikte, araştırmacılar genelde bu tarz duvarların Justinian dönemine tarihlenmesi konusunda hemfikirdirler.

Kuzey Yerleşim'deki bu sur duvarında büyük miktarda nitelikli blok taş işçiliğine sahip duvar bloğu ve mimari eleman kullanılmıştır. Bu parçaların duvar yapıldığı zaman

ağırlıklı olarak Güney Yerleşim'den getirildiği tahmin edilmektedir. Kuzey Yerleşim'de de nitelikli blok taş işçiliğine sahip kalıntılar vardır, ancak miktar olarak bu tarz Roma ve öncesi dönem yapılarının Güney Yerleşim'de daha çok bulunması gerektiği çalışmanın önceki bölümlerinde değerlendirilmiştir. Buna karşılık olarak blok taş işçilikli yapı kalıntıları Güney Yerleşim'in son evresinde nispeten azdır ve blok taşlar ile mimari elemanlar devşirme olarak bile çok az görülmektedir. Kimisi daha erken dönemde, örneğin 16, 35, 46, 78, 79 gibi yapılarda küçük taşlardan yapılan örgü ile birlikte kullanılmıştır ve bu kullanımın Bizans Dönemi'nde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Surda kullanılan blokların ise örneğin 529 depremindeki yıkım sonucu Güney Yerleşim başta olmak üzere yıkılan yapılardan elde edilmiş olabileceği düşünülebilir.

Güney Yerleşim'de, kuzeydeki surda kullanılmak üzere görütülmesine karar verilen blokların liman kıyısına indirilip kayıklara yüklenip Kuzey Yerleşim'e götürüldüğü değerlendirilebilir. Kuzey'deki sur duvarı sahile yakındır ve sahilden kayıkla yanaştırılan malzemenin uzun mesafe taşınılmasına gerek yoktur. Duvarın özellikle sahile yakın olan doğu tarafında sütun gibi mimari parçalar daha çoktur.

Kuzey Yerleşim'deki surlarda ikinci bir evre olduğu değerlendirilen bir farklılık vardır. Surların batı tarafında (**Kat.No. 121, 123**) duvarlar, az işli küçük taşlardan örülmüştür ve doğu tarafa göre daha incedir. Duvarların üzerinde ara ara çıkıntı yapan bastionlar yapılmıştır. Batıdaki bu bastionlara benzer bir bastion kuzey surda da vardır (**Kat.No. 143**). Bu kesimdeki bastion, batıdakilere benzer işçilik ve ölçülerde, büyük taşlardan yapılan kalın duvara dıştan eklenmiş şekilde yapılmıştır. Bu gözlemden hareketle, önce surların doğu tarafının büyük taşlardan daha nitelikli şekilde ve daha güçlü olarak yapıldığı değerlendirilmiştir. Sonraki bir evrede ise yerleşimin batı tarafını da surların içine dâhil edecek şekilde kuzeybatı ve batıdan yerleşimi dolanan az işli küçük taşlardan yapılmış daha ince duvar yapılmıştır. Bu ikinci evre ile bağlantılı olarak batı duvarın üzerindeki bastionlara benzer şekilde kuzey duvara da aynı teknikle yapılmış bastionlar eklenmiş olmalıdır. Bu değerlendirmeden hareketle Kuzey Yerleşim'in sur sisteminde kuzeydoğu tarafta (**Kat.No. 143**) ek bastionlar ile kuzeybatı tarafta (**Kat.No. 127**) da batı surlara benzer karakterde serbest surlar önerilmiştir.

Tarihsel olarak Justinian döneminde imparatorluk güçlüydü. Ülkenin doğusuna sur duvarları yaptırılırken aynı zamanda ordu da bu bölgede işgalleri engellemekte ve karşı kampanyalar yürütmekteydi. İslam Devleti de henüz ortaya çıkmamıştı. 7. yy başında İslam yükselmeye başladıktan ve özellikle Hz. Ömer döneminde Levant'ın ardından 641'de İskenderiye'nin ve Mısır'ın son kez kaybından sonra Araplar Akdeniz'de büyük ölçüde

serbestçe dolaşabilir hale gelmişlerdi. İmparatorluğun donanması halen vardı ancak başkentten ayrılıp Akdeniz'de etkili olacak durumda değildi. 655 yılında Finike açıklarındaki Direkler Savaşı'nda Bizans'ın bu son deniz kuvveti de yok edildikten sonra bu dönem I. Muaviye idaresinde hızla güçlenmekte olan Emevi Halifeliği Akdeniz'in tek egemeni haline gelmişti.

Surların tarihlenmesi bakımından, Kuzey Yerleşim'deki doğu sur grubunun Justinian dönemi olduğu değerlendirmesi yukarıda yapılmıştı. İkinci evreyi oluşturan batı kesim ve ek bastionlar ise, Arap saldırılarının iyice arttığı 7. yy ortasında, belki de imparatorluğun Akdeniz egemenliğini kaybettiği 655 yılı sonrasına veya o döneme ait olabilir. Zira Justinian dönemi denilen surların yapımında daha uzun zamanda, daha rahat çalışıldığı ve daha çok büyük malzeme toplanmasıyla uğraşıldığı anlaşılmaktadır. Ancak ikinci evrenin duvarları kolay taşınabilen küçük taşlardan, üstelik erken surdan çok daha ince yapıda örülmüştür. Andriake'nin birçok yerinde yapıları da yok eder şekilde yapılmış olan kireç ocakları da bu son evre ile ilgili olmalıdır. Büyük bloklardan örülen sur da harçlı şekilde yapılmıştır ancak ikinci evrenin duvarlarında küçük taşlar kullanıldığından, taşa nazaran çok daha fazla miktarda harç kullanılmıştır. Ayrıca yerleşimin büyük kısmının da terk edilip kireç ve yapı taşı ocağı olarak kullanılmasının tarihsel alt yapısı da mevcuttur.

Güney yerleşimin batısındaki C Kilisesi'nin ve tersaneleri içine alan büyük kalenin surları da küçük taşlardan, Kuzey Yerleşim'deki ikinci evre surların benzer teknikte yapılmıştır, bu kalede ahşap seyirdim yolları ve mazgal pencereler de vardır. Bu kompleksin, B Kilisesi kompleksi gibi manastır benzeri, sivil bir kompleks olduğu değerlendirilmişti. Ancak çevre duvarlarının B Kilisesi'nden daha içe kapalı ve kale tarzı olduğu da dikkat çekmektedir. Şayet daha erken bir dönem değil de 7. yy ortasında 641-655 arasındaki o son evreye ait bir kaleyse, o zaman da neden yerleşimin bu kesiminde Kuzey Yerleşim'in ancak %12'si büyüklüğündeki bir alanın savunulmasıyla uğraşıldığı sorusu gündeme gelmektedir. Sonuçta bizce daha uygun görülen öneri, C Kilisesi kompleksinin 6. yy'da başlayan sivil bir manastır kompleksi olmasıdır.

Güneybatı Yerleşim alanının Klasik Dönem'den başladığına ilişkin öneri çalışmanın önceki bölümlerinde tartışılmıştı. Roma Dönemi'nden sonra asıl merkezi yerleşimin Güney Yerleşim alanında iyice büyümesi ile beraber Güneybatı Yerleşim'in Andriake yerleşim alanları bakımından öneminin azaldığı tahmin edilebilir. Ancak yine de limanı kontrol eden bir kale olması dolayısıyla tüm dönemlerde yerleşim devam etmiş olmalıdır.

Tepenin zirvesindeki İç Kale yapısı ve çevresindeki kazılarda Hellenistik'ten başlayan, en çok da Bizans Dönemi olduğu değerlendirilen az miktarda buluntu ele geçmiştir. Bizans Dönemi'nde bu yerleşim alanı / kalede bir aktivite olduğu bellidir.

Kalenin içinde kilise yoktur. Özellikle Orta Çağ'da kale tipi yerleşimlerde kilise genellikle bulunmaktadır. Kimi zaman kalenin içindeki tek nitelikli yapının kilise olduğu durumlar bile vardır[390]. Bundan hareketle bu alanda örneğin Kuzey Yerleşim kadar büyük bir sivil yerleşim bulunmadığı değerlendirilebilir.

4.5.7. Orta Çağ – Stamirra

Andriake'de 7. yy sonrasına ait arkeolojik buluntu çok azdır. Güney Yerleşim'deki kazılarda yerleşimin merkezi kesiminde Agora çevresinden sadece birkaç parça yeşil sırlı seramik gelmiştir. Yerleşimin doğu tarafından ise Doğu Hamam ve A Kilisesi kazılarından da çok az miktarda yeşil sırlı seramik ile 11. yy sikkeleri ele geçmiştir.

Mimari olarak Orta Çağ olarak tanımlanabilecek varlık yoktur. Orta Bizans Dönemi'nde karakteristik olarak kullanılan taşların etrafına kiremit parçalarından çerçeve, ya da alternatif sıra ile yapılan duvar tekniği Andriake'de hiç yoktur.

Andriake'de buluntular 7. yy ortasından sonra bıçakla kesilmiş gibi bitmektedir. Bu durum, imparatorluğun Akdeniz'de egemenliğini 655 yılında Araplar'a karşı kaybetmesi ile açıklanmıştır.

10. yy'dan itibaren yeniden artan hac ziyaretlerinin, Demre merkezinin güney tarafında, Andriake'ye göre güneydoğuda kalan Taşdibi bölgesi'nde karaya çıkmak suretiyle yapıldığı anlaşılmaktadır. Antik kaynaklar ve portolanlar üzerinde Myra'ya o dönem Stamirra denmektedir. Taşdibi bölgesi bu dönemden sonra Demre'nin iskelesi olarak kalmıştır.

İskelenin bulunduğu tahmin edilen Taşdibi Burnu'nun doğu tarafındaki koya hâkim bir konumda Anadolu Selçuklu Dönemi olduğu değerlendirilen bir kule kaidesi vardır. Kare kaidesi ve yuvarlak gövdesi ile Antalya'daki aynı döneme ait, ikinci evresinde yanına cami yapılarak minareye çevrilen Yivli Minare'nin, biraz daha küçük ölçekli bir benzeridir. Selçuklular'ın ilk fetihler zamanında ele geçirdikleri bölgeleri işaretlemek ve aynı zamanda aralarında iletişim sağlamak amaçlı olarak yaptıkları ve Manar olarak adlandırılan haberleşme kuleleri sisteminin bir parçası olarak değerlendirilmiştir[391].

Andriake liman yatağı da Myros Çayı'nın getirdiği alüvyonlar ile doğu taraftan dolmaya başlamış olmalıdır. 6. yy'da liman merkezinde ticari faaliyetin yoğun devam ettiği belirgindir. Ancak 10. yy'da Myra'daki arkeolojik varlık yeniden artmaya başladığı zaman

[390] Örn. Patara, bk. Peschlow 2016, 137; Pydnai, bk. Çevik 2015, 208-209.
[391] Duggan – Aygün 2010, 161 vd.; Duggan – Aygün 2014, 245 vd.

Andriake'nin değil, Stamirra iskelesinin kullanılmış olması, Andriake'deki eski limanın artık kullanılmaz halde olmasına bağlanabilir.

4.5.8. Ara Değerlendirme

I. Anastasius ve sonrasındaki I. Justinian dönemlerinde ülke çapında yaşanan yeniden canlanış, Andriake'de de hissedilmiştir. Follis birimi sikkelerin ortaya çıkması ile 6. yy ve sonrası, özellikle son evre olması bakımından Andriake'de belirgin şekilde ayrımsanabilen bir tabakadır. Justinian döneminde de 529 depreminin büyük yıkımına rağmen, ülke çapında özellikle savunma yapılarına yapılan büyük yatırımlar tüm güney Anadolu sahil kentlerinde olduğu gibi Andriake'de de hissedilir (**Plan 13 – 13/4**).

Myra ve çevresinde I. Justinian döneminin önemli bir olgusu Myra Piskoposu Sionlu Nikolaos'tır. Hayatının anlatıldığı Vita azizin hayatını anlatması bakımından öneminin yanı sıra, Myra çevresinde küçüklü büyüklü birçok Bizans Dönemi yerleşimi ve yol güzergâhından bahsetmesi ile de çok önemlidir[392]. Bunun yanı sıra bu kaynak, Andriake'yi Myra'nın ticaret merkezi ve liman olarak tanımlaması bakımından da önemlidir.

4. yy'da Myra'da piskoposluk yaptığı bilinen Pataralı Aziz Nikolaos'ın Myra'daki kültü, büyük oranda 6. yy'daki Sionlu Nikolaos tarafından teşkilatlandırılmıştır. Myra'daki Nikolaos Kilisesi de mimari olarak Sionlu Aziz Nikolaos zamanından başlar[393].

Myra'daki Aziz Nikolaos kültü, 6. yy itibarıyla dünya çapında ün kazanır ve yoğun hac ziyereti almaya başlar. Myra, Aziz Nikolaos için bir hac merkezi haline gelince liman yerleşimi Andriake de, yerleşimdeki birçok kilise ile bu hac trafiğine hizmet eden bir liman olmuştur.

Andriake'de birbirinden ayrı yerlerde ama genelde benzer tiplerde 6 kadar kilise vardır. Bunlar genelde çevresinde pek çok ek yapısı olan kompleks bir düzene sahiptirler. Apsislerinin yanında pastaphoria, vaftizhane, martyrion gibi ek mekânlar ve standart nartheks ve atriumların yanı sıra birçok odalı birleşik mekânları vardır.

Kazı verileri ile Andriake kiliseleri 5. yy başına indirilebilmektedir[394]. Myra'da ünlenen Aziz Nikolaos mezar kilisesinin de ilk yapı evresi 6. yy başına inmekle birlikte daha erken bir kilisenin varlığı tahmin edilmektedir[395]. İmparatorluğun 4. yy'dan itibaren Hıristiyanlaşması düşünüldüğünde ve özellikle 4. yy'da yaşamış olan Aziz Nikolaos dikkate alındığında, daha erken kiliselerin varlığı da beklenir.

---

[392] Alkan 2011a ve 2011b.
[393] Çorağan Karakaya 2010, 127; Çaylak Türker 2010, 138-139.
[394] Akyürek 2016a, 476-477.
[395] bk. y.dn.

Andriake'deki kiliselerden B Kilisesi, yerleşimin ticari merkezinin içinde, liman caddesindeki trafiği engellemeyecek şekilde üst kottadır. Çevresinde vaftizhane, mezar şapeli ve diğer bağlı mekân ve alanlarla birlikte manastır olabileceği değerlendirilen oldukça büyük bir yapı kompleksidir. C Kilisesi de yine çevresindeki çok odalı yapı grupları ve iç avlusuyla, kendi içine kapalı çevre duvarlarıyla çevrilmiş manastır olabilecek büyük bir komplekstir. Güney Yerleşim'in en batı tarafındadır ve B Kilisesi kompleksinden farklı olarak kale benzeri mazgal pencereli duvarları vardır.

A, D ve E Kiliselerine de bitişik yapı grupları vardır ancak bunlar B ve C kadar büyük kompleksler değildir. A Kilisesi erken dönemde burada bulunan bir mezarlığın üzerine, mezarların bir kısmını da kullanmaya devam eder çekilde yapılmıştır ve bir çeşit Mezar Kilise olarak yorumlanabilir. D Kilisesi Kuzey Yerleşim'in merkezinde sivil karakterdedir. E Kilisesi ise yüm yerleşim alanlarından ayrı olarak Kuzey Yerleşim'e gelen yol üzerinde, buradaki kükürtlü su kaynaklarının yanında adeta bir Kaynak Kilisesi gibidir. F Kilisesi olarak adlandırılan yapı ise oldukça küçüktür ve Martyrion ya da başka bir dini yapı olması daha olası görülmektedir.

5. yy başında Horrea yapısının hemen yanında bir Sinagog da yapılmıştır. Bu durum Yahudiler'in Andriake'de impraratorluğun idari binasının önüne tapınaklarını yapacak kadar güçlü oldukları anlamına gelebilir. Ya da Horrea yapısı artık devletin ticari kontrolünü temsil eden fonksiyonunu yitirmiş ve özel işleticilerin elindeki normal bir liman yapısı haline gelmiş de olabilir. Her şekilde Sinagog'un bu dönem Andriake'deki varlığı Yahudiler'in Hıristiyanlar ile aynı dönemde etkili bir varlıkları olduğunu ıspatlayan bir bulgudur.

Andriake'nin 6. yy evresinin dikkate değer bir özelliği, bu dönemde yerleşimde dükkân yapılaşmasında tekrardan bir artış görülmesidir. Anastasius ekonomik reformunun ülke çapında getirdiği iyileşme Andriake'de de etkisini arkeolojik olarak izlenebilir şekilde göstermiştir. Follis birimi sikkeler ile Bizans Dönemi cam ve seramik kandilleri kazılarda bu son evre ile ilgili yoğun veri vermiştir.

Agora yapısının içinde mureks işlikleri bu dönemde belki de artan ticari faaliyet kapsamında pislik sebebiyle uzaklaştırılmak suretiyle kapanmış, fırınlar yıkılıp mekânlar tekrar dükkânlara bölünerek agora yeniden sivil bir çarşı haline getirilmiştir. Güney Yerleşim'de liman caddesi boyunca en az Roma Dönemi'nden beri var olan birçok dükkân dizisi ve çarşı yapısının üzerine, cadde kimi yerlerde daha da işgal edilip daracık bir sokak genişliğine indirgenesiye kadar dükkân ve mekânlar yapılmıştır. Yapılarda devşirme parça olarak ele geçen ve 529 depremi ila yıkılarak yapı taşı yapıldığı değerlendirilen liturjik mimari elemanlar ile bu durum belirlenebilmektedir.

Andriake'nin Bizans Dönemi'nde, erken dönemlerin aksine mezarlıkların sivil yerleşimin içinde yer almaya başladığı anlaşılmaktadır. Özellikle Kuzey Yerleşim'de Hellenistik ve Roma Dönemi lahitler yerleşimdeki sivil yapıların arasında yıkılmadan bırakılmıştır. Mezarların yönelimleri ve konumları dikkate alındığında, Roma Dönemi dâhil olmak üzere yerleşim alanının sahil tarafında ve kuzey giriş tarafında çevresinde yer almakta oldukları anlaşılmaktadır. Bizans Dönemi'nde yerleşim alanının içine yeni yapılan mezarlıklar da vardır. Agora'nın arkasında 11 tanesi tesbit edilen yalın gömülerden oluşan sade mezarlık, **87 Kat.No.**'lu yapının önünde devşirme getirildiği değerlendirilen lahit ile C Kilisesi'nin içindeki lahit buna örnektir.

Savunma yapıları bakımından Andriake'de en az Hellenistik Dönem'den beri bir savunma sistemi vardır. Güneybatı Yerleşim erken dönemde sivil bir yerleşim olmakla birlikte, Roma Dönemi itibarıyla büyüyen liman merkezi için saldırı zamanında sığınılan bir akropol görevi de görmüş olmalıdır. Ayrıca liman girişinin zincirlerle kapatılabildiği de bilinmektedir.

Kuzey Yerleşim'i çevreleyen surlarla ilgili iki evre tesbit edilebilmiştir. Surların doğu tarafında çok miktarda devşirme mimari eleman ile büyük taşlardan güçlü şekilde yapılmış bir duvar gözlenir. Bu duvar, Likya ve çevresinde Justinian döneminde yaptırılan surlarla ilişkilendirilebilir. Devşirme kullanılan mimari elemanların çoğunlukla 529 depremiyle yıkılan Güney Yerleşim yapılarından kayıklarla getirildiği tahmin edilmektedir. İkinci evre ise yerleşimin batı tarafını da kapsayan az işli küçük taşlardan yapılan ince duvardır. Bu ince duvarda ara ara dörtgen bastionlar da vardır ve surların doğu tarafına da bu tarz bastionlar bu ikinci evrede eklenmiştir. Bu son evrede, Akdeniz'de Arap saldırılarının iyice arttığı II. Heraclius ve II. Constans dönemleri ile bağlantı kurmak önerilmektedir. Bu evrede yerleşimin büyük kısmı terk edilip birçok kireç ocağıyla birlikte kireç ve moloz taş ocağı haline getirildiği tahmin edilmektedir.

Andriake'de 7. yy sonrasına ait arkeolojik buluntu çok azdır. Mimari olarak Orta Çağ olarak tanımlanabilecek kalıntı yoktur. Bu durum, imparatorluğun Akdeniz'de egemenliğini 655 yılında Araplar'a karşı kaybetmesi ile açıklanmıştır. Aynı zamanda liman yatağı da Myros Çayı'nın getirdiği alüvyonlar da doğu taraftan dolmaya başlamış olabilir. 10. yy'dan itibaren yeniden artan hac ziyaretleri için, güneydoğudaki Taşdibi bölgesi'nde karaya çıkıldığı anlaşılmıştır[396].

[396] Duggan – Aygün 2010, 161 vd.; Duggan – Aygün 2014, 245 vd.; Akyürek 2016a, 478.

BEŞİNCİ BÖLÜM
KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Likya bölgesi örneği dikkate alındığında bölgede Bronz Çağı'ndan beri ticari denizcilik faaliyeti olduğu tahmin edilebilmektedir[397]. Yapılan kazıların geldiği aşamada, Likya'nın birçok yerinde prehistorik çağlara giden yerleşimler ortaya çıkmaktadır[398]. Eldeki az miktardaki örnek karasal yerleşimlere ait olmakla birlikte, sahil kıyısında da erken yerleşimler olmaması için bir neden yoktur. Ancak erken dönemlerde bu bölgede örneğin Hitit, Assur gibi devletleşmiş bir yapılanmanın olmadığı bilinmektedir ve nüfus, küçük bağımsız yerleşim birimleri içinde olmalıydı. Her şekilde Neolithik'ten beri bu bölgede dünya çapından malzeme giriş çıkışı olduğu arkeolojik olarak belgelenmiştir. Bu durum genel olarak tüm Akdeniz çevresi için geçerlidir[399].

5.1. Kentten Ayrı Liman Yerleşimi

Demir Çağı itibarıyla Akdeniz çevresinde denizci toplumlar yükselmeye başlamıştır. Deniz kıyısında veya denize yakın kentler, bölgelerindeki ticarete egemen olmaya başlamış, koloniler kurmuş, aynı amacı güden başkalarıyla rekabete girmişlerdir. Kıyı kentlerinde bu gelişmeyle birlikte limanlar kurulmaya başlarken, kıyıya yakın bazı karasal kentlerin ise kıyıdaki daha küçük bazı yerleşimleri geliştirerek uydu-liman yerleşimi haline getirdiği de görülür. Myra ve Andriake arasındaki ilişki böyledir. Andriake'de elde ettiğimiz verilerden, liman yatağında üç farklı odakta, Kekova çevresi gibi klasik dönem küçük yerleşim alanları olduğu çıkarımında bulunduk. Myra'nın Klasik'te yükselip ekonomik ve askeri olarak denizlere açılmaya başladığı Klasik Dönem itibarıyla Myra'nın liman yerleşimi Andriake'yi oluşturmaya başladığı değerlendirilmektedir. Ana kentin Myra gibi sahilde bulunmayıp, yakındaki bir sahil yerleşmini liman olarak kullandığı ve kimi zaman geliştirdiği başka örnekler de vardır.

Doğu taraftaki en yakın büyük kent Limyra, birçok açıdan Myra ile paralellik göstermektedir. Denizle ilişkisi bakımından Myra'ya benzer şekilde, güneydeki sahilden içeride bir akropolün üstündeki bir yamaç yerleşimidir. Tarihsel gelişimi de Myra ile benzer

[397] Akdeniz çevresinde prehistorik denizcilik ile ilgili olarak bk. Oppenheim 1954, 6 vd.; Sasson 1966, 126 vd.; Shaw 1972, 88-90; Bass 1975, 87-88; Raban 1987, 122-123; Agouridis 1997, 6 vd.; Girgin 2006, 15-21; Güler 2006, 36 vd.; Hamza 2006, 6-11; Lülleci 2007, 4-7; Vianello 2011, 40 vd.; gündüz ve kıyıya yakın seyir ile ilgili olarak bk. Öniz 2012, 40.

[398] Işın vd. 2015, 149-150.

[399] Neolithik ticaret ile ilgili olarak bk. Robb – Farr 2005, 31-35; Öniz 2012, 43; ayrıca Likya neolitiği ile ilgili bk. Çevik 2015, 29-30; özellikle batı Likya ile ilgili bk. Korkut 2015a, 7-8 ve Işın vd. 2015, 148-149.

şekilde Geç Klasik'ten itibaren hızlı bir yükseliş göstermektedir. Limyra dinastı Perikle döneminde, 6 km kadar güneybatıdaki Finike bölgesinde tahkim edilip liman haline getirilen bir yerleşim kurduğu değerlendirilmektedir. Bu bölge tamamen yapılaşmış olduğundan antik yerleşim oldukça düşük derecede korunmuştur. Hellenistik Dönem'e tarihlenen bir kale ve altındaki koydaki eski liman geçmişteki yüzey araştırmalarında tespit edilebilmiştir. Kalenin yanı sıra yine savunma amaçlı başka kuleler de vardır. Andriake'deki Klasik yerleşim alanlarına benzer yamaç yerleşimleri de var olabilir[400].

Limyra'nın doğu tarafında, aynı ovanın devamında Kumluca'daki Rhodiapolis yerleşimi de Klasik'ten itibaren güçlenen bir yerleşimdir. Erken dönemde Limyra kadar olmasa da, özellikle Roma Dönemi'nde Opramoas ve ailesi, ülke çapında yatırımlar yapan Likya'nın en güçlü toprak sahiplerindendir. Bölge deniz ticaretinde önemli bir pay almadıkları düşünülmemelidir. Kent, Limyra'ya ve limanı Finike'ye oldukça uzaktır ve komşu kente ticaret vergisi vermek istememesi beklenir. Bunun yerine hemen güneyinde, Bronz Çağı'ndan beri insan varlığı bulunan[401] ve Roma Dönemi'nde işlek bir liman olduğu bilinen Gagai yerleşimini liman olarak kullandığı değerlendirilebilir[402].

Batı tarafta Phellos, Likya'nın klasiğine uygun şekilde bir tepe/yamaç yerleşimidir. Çevredeki küçük yerleşimlerdeki mezarlarda Phellos'un adı geçer. Özellikle dinastik dönemde çevre toprakların egemeni beylik merkezi burasıdır. Koyluk sahilde birçok küçük liman yerleşimi bulunur. Bu yerleşimler Phellos'un kurduğu küçük liman yerleşimleridir. Özellikle Hellenistik'ten itibaren bunlardan birisi olan Antiphellos büyüyüp Phellos'un önüne geçmiştir. Tiyatrosu ve sivil yerleşimleriyle bir liman kenti haline gelmiştir[403].

Likya'da kentten ayrı limana dair bir diğer iz, batıda Sidyma ve Kalabantia arasındaki ilişkide bulunabilir. Sidyma Likya'nın büyük ve güçlü kentlerinden birisidir ancak Xanthos vadisinden yukarıda, sahilden uzak karasal bir kenttir. M.S. 1. yy tarihli Stadiasmus Patarensis anıtında Likya yol ağı ile olan bağlantıları haricinde, Sidyma'dan Kalabantia adlı yerleşime bir yol vardır. Kalabantia'nın tek yol bağlantısı burasıdır[404]. Tüm anıt değerlendirildiğinde Andriake'nin de olası tek yol bağlantısı ana kent Myra'yadır ve iki durum birbirine benzemektedir. Kalabantia yerleşimi aynı zamanda, Stadiasmus Maris Magni'de Pydnai'den batıya doğru sonraki liman olarak sayılmaktadır[405]. Lokalizasyonu bilinmemekle birlikte Xanthos'un batısındaki koylardan birinde olduğu tahmin edilmektdir.

[400] Çevik 2015, 405-409.
[401] Çevik 2015, 34.
[402] Çevik – Bulut 2008, 66 vd.
[403] Çevik 2015, 290-295.
[404] Şahin – Adak 2008 128-129.
[405] Anon. peripl. m. m. 250-251.

Anadolu'nun Ege kıyısında, Hellenistik Dönem'in güçlü kenti Pergamon'un liman ihtiyacı için 20 km kadar güneybatıda Çandarlı körfezi kıyısındaki Elaia yerleşimini kurduğu değerlendirilmektedir[406]. Arkeolojik olarak iyi korunmuş bir yerleşim değildir, Bergama kazı başkanlığı altında yüzey araştırması ile incelenmiştir. Yaklaşık 1.2 x 1.2 km'lik bir alanda kurulu, sur duvarlarıyla çevrili büyük bir yerleşimdir. Suriçi alanı, sahildeki liman teşkilatları haricinde tamamen yapılaştığı anlaşılmaktadır, ancak fonksiyonu ve planı net tanımlanan yapı yoktur[407]. Yerleşimdeki yapılaşma alanı, Andriake'den büyüktür. Bu durum, özellikle Hellenistik Dönem'deki güçlü krallıklardan birinin başkenti olan Pergamon'un liman yerleşimi olması ile ilgili olmalıdır. Zira Myra, Hellenistik Dönem'de ancak Ptolemaios Krallığı'nın sömürgesi durumunda olan Likya kentlerinden birisidir.

Peloponnes Yarımadası'nın batı tarafında Pheia liman yerleşimi vardır. Yerleşim tsunami ve deprem sonucu bugün sular altında kalmıştır. İlk kuruluşunun Arkaik Dönem'de hemen yakındaki ünlü Olympia kentinin liman yerleşimi olarak gerçekleştiği araştırmacılar tarafından değerlendirilmektedir. Bir yarımadanın doğu ve batı taraflarında iki yönlü bir liman yerleşimidir[408].

Odysseia'da Odysseus'un oğlu Telemakhos'un, bilge Miken kralı Nestor'un kumluk Pylos ülkesindeki sarayını ziyaret ettiği anlatılır[409]. İlerleyen alüvyon dolgu sebebiyle, yine Peloponnes'in güneybatısındaki bu yer bugün gerçekten kumluktur. Jeofizikçiler, sarayın limanı olarak kullanıldığı değerlendirilen, Bronz Çağı'na ait, çevresi düzenlenmiş antik bir lagün tespit etmişlerdir. Liman yeri dönemin yine kumluk bir plaj olan sahilinde, saraydan 5 km kadar güneybatıdadır. Karasal bir yerleşimin sahilde bir liman kurması konusunda erken bir örnek olması bakımından dikkat çekicidir[410].

Bronz Çağı'nda Thebes'in de yine Pylos'a benzer şekilde sahilde Aulis adlı yeri bilinmeyen geniş bir limanı olduğu antik kaynaklarda geçmektedir. Efsaneye göre 1000 gemilik Akha donanması Troya Savaşı için Anadolu'ya doğru yola çıkmadan önce Agamemnon komutasında burada toplanmıştır[411]. Thebes yerleşiminden 20 km kadar kuzeydoğuda Güney Euboea Körfezi'nde olduğu değerlendirilmektedir[412].

Ege çevresi için Demir Çağı'nda yükseldiği gözlenen sahil, ada ve sahile yakın yerleşimlerden Atina, coğrafya bakımından Myra ile benzerlik göstermektedir. Bronz Çağı'nda kentin 5 km kadar güneybatısında lagün ve kumluk bir plaj bulunmaktaydı ve

[406] Pirson 2004, 209-210; Pirson 2014b, 626-627.
[407] Pirson 2014a, 339 vd.
[408] Vött vd. 2011, 259 vd.
[409] Hom. Od. XVII 108-112.
[410] Zangger vd. 1997, 619-623; 619, Fig.46.
[411] Ovid. Metamorphoses 13, 181-184; Plinius Nat.Hist. 4,12.
[412] Ghilardi vd. 2013, 2074.

Piraeus ise ada idi. Adanın doğusundaki plaj, Atina'nın erken sahil / çekek bölgesi olan Phaleron koyudur. M.Ö. 1.bin'de ise kuzeyden gelen akarsuların getirdiği alüvyon dolgu, Piraeus'u kuzeyden karaya bağladı ve adanın batı tarafında Andriake'ye benzer korunaklı bir liman yarattı[413].

Atina'nın ana ticari limanı olan Kantharos limanı, yarımadanın kuzeyindeki liman yatağındadır. Liman yatağının büyüklüğü yaklaşık olarak Andriake liman yatağı kadardır. Yapılaşma daha yoğun olarak bu limanın güneydoğu tarafında adanın düzlük yerindedir. Liman kıyısında Emporion denilen ticaret bölgesi vardır. Piraeus yarımadasının güney tarafında, ana limanın dışındaki koylarda ise Trieres gemilerinin çekek yerleri bulunan askeri limanlar vardır. Tüm bu büyük kompleks sur duvarlarıyla çevrilmiştir (**Lev. 90**). Atina'nın 6. yy'daki en güçlü döneminde Piraeus yerleşimi Atina demosuna bağlanmıştır. 5. yy'da ise ince uzun bir duvar sistemi ile korunan bir yol ile ana kente birleştirilmiş, dönemin Akdeniz çevresindeki en güçlü iki dünya devletinden birisi olan Atina'nın limanı haline getirilmiştir. Ayrıca Phaleron koyu ile Atina'nın arası da doğu kesime yapılan bir başka uzun sur duvarı ile korumaya alınıp, Phaleron kıyısına başka liman yerleri eklenmiştir[414].

Atina, Likya'dan daha erken dönemde güçlenip Arkaik Dönem'de dünya çapında bir aktör olmuştur ve bu bakımdan Likya'nın hiçbir kenti ile gerçek anlamda pararellik kurmamak gerekir. Ancak özellikle coğrafi bakımdan Myra ve Andriake ile olan benzerlik dikkat çekicidir. Atina da Myra gibi Klasik Dönem'de Akdeniz'de denizciliğin yükseliş zamanında sahile yakın kentlerin nasıl denize açılıp geliştiğine dair az ama iyi örneklerdendir.

Roma kenti de Ege'de Klasik Dönem yaşandığı sırada, kendi bölgesinde güçlenmekteydi. M.Ö. 3. yy itibarıyla Akdeniz'e açılan bir dünya devleti haline gelmeye başlamıştı ve komşu ülkeleri egemenliğine katmaktaydı. Bu gelişim, doğuda Hellenistik Krallıklar zamanı ile paraleldir. Üzerinde kurulduğu Tiber nehrinin, batıda kente 25 km uzaklıkta denize döküldüğü yerdeki liman yerleşimi Ostia'nın arkeolojik varlığı da bu dönemlerde başlar[415].

Ostia kenti nehrin ağzında güney yakadadır ve nehrin kuzey yakasına yeni limanlar yapılarak liman trafiği sivil kentten ayrılmıştır (**Lev. 98**). Aynı zamanda güney taraf alüvyon dolgu altında kaldığından liman da bu şekilde açık tutulmuştur. Yerleşim nehrin tam delta yerinde kurulduğundan dolayı nehrin getirdiği alüvyonlar ile sürekli dolmuştur. Devletin

[413] Goiran vd. 2011, 532-534.
[414] Goiran vd. 2014, 531 vd.; Baika 2014, 472-473.
[415] Kretschmer 1926, 26-30; Bolder-Boos 2014, 7 vd.; Bilir 2006, 32 vd.

güçlü olduğu M.Ö. 1. yy ve M.S. 3. yy arasında dönem dönem temizleme ve kanal açma yoluyla açık tutulmuştur ancak daha sonra dolarak kullanılmaz hale gelmiştir[416].

Roma'nın M.Ö. 1. ve M.S. 2. yy arasındaki güçlü büyüme devrinde bu yerleşim tamamen kentleşmiştir. Bu açıdan Andriake'den farklıdır, zira Andriake hiçbir zaman tam anlamıyla bir kent olmamıştır. Roma kentinin 1 milyona varan nüfusunu beslemek için imparatorluk çapından buraya akan ticaret hacmi sebebiyle yerleşimin büyük bölümü dükkân ve depo yapılarıyla kaplıdır (**Lev. 97**). Andriake de bölge çapında bir ticaret merkezi / emporion olduğundan özellikle Roma ve Bizans dönemlerinde Güney Yerleşim neredeyse tamamen ticari yapılar tarafından parsellenmiş durumdaydı[417].

5.2. Likya Liman Kentleri ile Karşılaştırma

Kentten ayrı liman yerleşimi nadir bir yerleşim tipidir ve Akdeniz çevresinde iyi çalışılmış ve iyi korunmuş örnek azdır. Bununla birlikte Andriake'nin arkeolojik gelişimi, Likya'daki diğer liman kentleriyle paralellik göstermektedir. Likya'nın liman kentlerinin iyi korunmuş ve iyi çalışılmış olması, Andriake'nin de anlaşılması için destekleyici bir durumdur.

Likya'nın en uzun süredir çalışılan ve en iyi korunmuş liman kenti Patara, bizim ekibimizin de orijini olarak ilk karşılaştırma örneğidir (**Lev. 53-56**). Bronz Çağı'ndan beri var olduğu Hitit kaynakları[418] ve bazı buluntular[419] ile değerlendirilmektedir[420]. Bulunan taş baltaların benzeri Andriake'den de ele geçmiştir. Patara'da Arkaik'ten itibaren ise sürekli yerleşim olduğu arkeolojik olarak belgelenmiştir. Bu erken dönem yerleşimi, Tepecik mevkiinde, üzerinde bey konağı olduğu tahmin edilen bir yapı olan, liman kıyısında alçak bir tepedir. Yerleşimin ileriki evreleri bu tepenin güney tarafında, batıdaki limanın kıyısına yayılmıştır[421].

Patara'da mimari varlığın başladığı Erken Klasik Dönem'de hemen kuzeydeki Xanthos kenti bu bölgenin hâkimi olan en güçlü yerleşim konumundaydı. Bu durumda ilk akla gelen Patara'nın Xanthos'un liman yerleşimi olarak kurulmuş olabileceğidir. Buna dair arkeolojik veri yoktur ve ilerleyen süreçte özellikle Hellenistik Dönem ve sonrasında Patara hızla kentleşip yükselirken Xanthos da onunla paralel hızla düşüşe geçip önemini

[416] Bilir 2006, 32 vd.
[417] Bolder-Boos 2014, 10-11.
[418] Çevik 2015, 30-33; Işık 2016a, 29.
[419] Taş baltalar ile ilgili bk. Işık 2016a, 29; bu tarz taş baltalar, Mezolithik'ten beri yerleşim olduğu belgelenen, Xanthos vadisinin kuzeyindeki Tlos'tan da bulunmuştur, Korkut 2015b, 22; seramik ile ilgili bk. Becks 2015, 90-91.
[420] Kolb 2015, 386 vd.
[421] Çevik – Aktaş 2016, 16-23; İşkan – Koçak 2014 275-277; ayrıca yerleşim planı araştırmaları ile ilgili bk. Bruer – Kunze 2010; Patara genel tartışma, Çevik 2016a.

kaybetmiştir. Şayet Patara için bir anakent olsaydı, liman yerleşiminin Andriake gibi sivil bir kent olmadan sadece ticari liman olarak kalması ve anakentin bölgenin en güçlü kenti olmaya devam etmesi beklenirdi. Ancak Hellenistik Dönem'de Likya Birliği'nin kurulmasıyla birlikte bölgenin en güçlü kentinin Patara olduğu kesindir. Bu güç daha çok limanın öneminden kaynaklanmaktadır[422].

Arkeolojik bakımdan Patara'da yerleşimin, Andriake gibi küçük bir sahil yerleşimi şeklinde başladığı anlaşılmaktadır. Patara'daki arkelojik varlık Andriake'ye oranla daha erken ve niteliklidir. Patara'nın Hellenistik öncesi yerleşimi de Andriake ve Kekova bölgesiyle benzer olarak, geniş tarım alanlarından yoksundur. Güneydeki sonradan kentleşen küçük ova bu yerleşimi beslemek için yetersizdir. Limanın kıyısında kurulmuş olması ile de Klasik Andriake ve Kekova bölgesi gibi deniz kaynaklı bir temel ekonomisi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca ele geçen ithal seramikler ile Akdeniz ticaretine erken dönemlerden itibaren katıldığı belgelenmiştir[423].

Geç Klasik dönemde Patara'nın tüm çevresi surlarla çevriliydi[424]. Ticari limanın Patara'da en geç Hellenistik'ten itibaren erken yerleşimin güneyindeki ovada yayıldığı, tiyatro, meclis binası ve başka yapılardaki Hellenistik evrelerden ve buluntulardan bellidir[425]. Andriake Hellenistiği'nde büyük çaplı sivil yerleşim olmadığından sadece liman girişi ve Günaybatı'daki akropol alanı surlarla korunmuştur. Geniş çaplı kent surları muhtemelen o dönemde Demre ovasına inmiş olan Myra'daydı. Mimari kalıntı pek kalmamış olmakla birlikte, Patara'ya benzer buluntu yoğunluğu Andriake'de de Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde vardır[426].

Likya Birliği'nin başkenti konumu, Patara'nın önemini Roma Dönemi'nde de arttırarak devam ettirmesinin sebeplerinden birisi olmuştur. Bir Roma Dönemi kentinin başlıca unsurları olan kamu yapıları, caddelerin, konutların yanı sıra liman yatağının kuzeyinde Andriake'dekinin çok benzeri bir Horrea bulunması ile kentin imparatorluk limanı özelliği tescillenmiştir[427].

Hadrian öncesi Roma İmparatorluk döneminde Andriake'nin önemli bir liman olarak ortaya çıkmaya başladığı, yerleşimdeki imparatorluk ailesi onur kaidelerinden ve Nero dönemi gümrük yasası yazıtından anlaşılmaktadır. Benzeri ancak çok daha büyük ölçekli bir durum Patara'da da söz konusudur. Kentte M.S. 1. yy'a tarihlenen birçok önemli buluntunun

[422] Çevik – Aktaş 2016, 18; Schuler 2016a, 32-37.
[423] Çevik – Aktaş 2016, 16-23.
[424] Kunze 2016, 44-46; Dündar – Rauh 2017, 509 vd.
[425] Schuler 2016a 34-37.
[426] Çevik 2010d, 60-61; 64.
[427] Reitzenstein 2016, 51 vd.; horrea ile ilgili bk. Koçak 2016a, 90-91.; bouleuterion ve liman ilişkisi ile ilgili bk. Korkut – Grosche 2007, 2.

yanı sıra liman ile doğrudan bağlantılı Claudius dönemi Stadiasmus Anıtı ve Nero dönemi fener ve hamam yapıları ile imparatorluğun yeni kurulan Lykia eyaletinin başkentine özel bir önem verdiği anlaşılmaktadır[428]. İmparatorluk, henüz ülkede barışı sağlamayı tamamlamadığı ve lejyonlarını rutin olarak sınır içi ve sınır ötesi harekâtlara sevk etmek zorunda kaldığı bu dönemde bile gücü yettiğince eyaletlerde varlığını pekiştirmeye ve kalkındırma yolu ile halkı kendi safına çekmeye çalışmıştır.

Patara'daki Nero dönemi Pharos yapısının varlığı oldukça önemlidir. 30 m.'ye vardığı tahmin edilen yüksekliği ve gösterişli yazıtı ile tam bir Roma İmparatorluk anıtıdır. Yanındaki onur yazıtından varlığı öğrenilen antipharos ile birlikte liman girişini işaretlemektedir[429]. Andriake liman girişinde de bir fener olma ihtimali değerlendirilmiş olmakla birlikte liman girişindeki kayalıklarda hiç iz yoktur. Ayrıca bu bölgede arazinin 2 m. kadar batmış olması sebebiyle liman girişi ile ilgili net veri almak mümkün değildir.

Patara'da, Nero dönemine tarihlenen bir hamam yapısı bulunur[430]. Andriake'deki Batı Hamam yapısı da Roma Dönemi'nden olmakla birlikte görüşümüz Horrea ve Agora gibi Hadrian Dönemi'nden olduğudur. Patara'nın Roma yerleşimi olarak gelişimi Andriake'den çok daha öncedir ve 1. yy ile ilgili arkeolojik bulgular yoğun ve niteliklidir[431].

Patara'nın liman yatağı Andriake'ye oldukça benzerdir. Güney tarafta Akdeniz'e açılan liman yatağının özellikle doğu tarafı, kısmen de batı tarafında yerleşim vardır. Doğu taraftaki büyük iç liman korunmuştur[432]. Batı tarafta Horrea'nın olduğu bölgede ise bir liman duvarı ya da belki ahşap iskelelerle bir iniş düzenlemesi yapılmış olabilir. Liman yatağının iki tarafının kullanım niteliği ile ilgili olarak Andriake'de Kuzey Yerleşim'de sivil yerleşimin erkende de az da olsa başladığını değerlendirmekteyiz, ancak tam yapılaşma Roma ve özellikle Bizans dönemlerinde olmuştur. Patara ve bir derece de Olympos'ta da Andriake^ye benzer şekilde erken dönemde ağırlıkla nekropol olan karşı yakanın Patara'da Roma, Olympos'ta da özellikle Bizans Dönemi itibarıyla kentleştiği anlaşılmaktadır[433].

Patara'nın Bizans Dönemi, yine kendine özgü şekilde güçlü olmakla birlikte Andriake'den farklıdır. Öncelikle Erken Bizans'ta Myra'daki Aziz Nikolaos kültü bölgedeki tüm kentleri gölgede bırakmıştır ve piskoposluk merkezi de Myra'ya gelmiştir. Patara'da da büyük bazilikalar ve küçük kiliseler vardır, ancak Myra ve Andriake'de gözlenen sivil kent ve

[428] Patara Pharos yapısı ile ilgili bk. Işık 2011, 70-73; İşkan 2016, 83-86; Patara hamamları ile ilgili bk. Korkut 2003, 445 vd.; Nero Hamamı ile ilgili bk. Işık 2011, 48; Erkoç – Aktaş 2016, 64; Stadiasmus ile ilgili bk. Işık vd. 2001; Şahin – Adak 2007; Onur 2016; küçük hamam ile ilgili bk. Aktaş 2015, 37.
[429] Işık 2011, 70-73; İşkan 2016, 83-86.
[430] Işık 2011, 48; Erkoç – Aktaş 2016, 64.
[431] Reitzenstein 2016, 51 vd.
[432] Patara iç liman ile ilgili bk. İşkan – Koçak 2014.
[433] Patara Roma Dönemi kentleşmesi ile ilgili bk. Çevik – Aktaş 2016, 16-23; Reitzenstein 2016, 51 vd.; ayrıca Olympos ile ilgili bk. Olcay Uçkan vd. 2017, 9 vd.; nekropol-kent ilişkisi ile ilgili bk. Koçak 2015, 275 vd.

liman yerleşimi varlığı Patara'da bütünlük içinde bir arada bulunmaktadır. Erken Bizans Dönemi'nde Andriake neredeyse 'Hıristiyanlık limanı' olarak tanımlasak yanlış olmayacak şekilde adeta kiliseler tarafından parsellenmiş bir limana dönüşmüştür. Patara ise ondan farklı olarak, kiliseleri de olan büyük bir sivil kent formatındadır. Ayrıca Patara'da Bizans Dönemi düzenlemelerinin genellikle erken dönem yapılarının ve yerleşiminin fonksiyonunu ve trafiğini ciddi şekilde değiştirmiş olduğu değerlendirilmektedir[434]. Bunun yanı sıra son araştırmalar sur duvarlarının erken evresini M.S. 400 kadar erkene çekmektedir[435]. Andriake'de ise özellikle Roma Dönemi itibarıyla yerleşmiş olan liman caddesi boyunca organize olmuş yapılar dizisi kadar çarpık yapılaşma ve işgalden etkilenmekle birlikte genel olarak yerleşimin sonu gelene bozulmadan devam etmiştir.

Patara'nın Andriake'den en önemli farkı kentte güçlü bir Orta Bizans varlığının da bulunmasıdır. İç limanın kenarında Erken Bizans'tan itibaren devşirme taşlardan surlar örülerek kale haline getirilen bir yerleşim alanı vardır. Bu kastronun erken evresi Andriake'deki Kuzey Yerleşim'in Bizans evresine benzemektedir. Ancak buradaki yerleşim Orta Bizans'ta da devam etmiştir ve hem buluntulardan, hem de seramik kullanılan duvar işçiliği ile açık şekilde tanımlanabilmektedir. Orta Bizans buluntuları kentin başka yerlerinde de yaygın şekilde mevcuttur. Kentte özellikle kiliselerin bir derece korunup saldırı zamanında da liman kıyısındaki iç kaleye sığınılan bir düzeni olduğu anlaşılmaktadır[436]. Orta Çağ'da ayrıca Andriake terk edilip Myra'nın liman yeri olarak Taşdibi bölgesi öne çıkmıştır ancak Patara'da Orta Çağ yerleşimi, hem arkeolojik hem antik kaynaklar bakımından vardır[437].

Konu Patara iken bahsedilmesi gereken son bir konu da Apollon bilicilik merkezi olmasıdır. Kentteki Kaynak Tapınağı olarak tanımlanan bölgede Geç Hellenistik'ten itibaren bir Apollon tapınağının varlığı değerlendirilmektedir[438]. Andriake limanının hemen kuzeyinde, Sura'daki Apollon tapınağı da yine bir kaynağın yanındadır. Bu kaynakta rahipler balıkların hareketleri ile kehanette bulunurlardı[439]. Girit'te de, adeta Andriake ve Kekova çevresi gibi birçok küçük liman alanı olan Phalasarna'da da limanda bir Apollon kutsal alanı olduğuna dair kaynak vardır, yine komşu liman yerleşimi Agneion'da da bir Apollon tapınağı adı geçmektedir. Arkeolojik olarak bulunmamakla birlikte liman kıyısında başka Apollon kültleri olması bakımından dikkat çekicidir[440].

---

[434] Ganzert 2015, 273-278.
[435] Büyükkolancı 2016, 181-182.
[436] Çevik – Aktaş 2016 19-23; Bruen 2016, 139-141; Özkan 2015, 455.
[437] Duggan 2010, 47 vd.; Çevik 2015, 222.
[438] Işık vd. 2016, 105; Çevik 2015, 222.
[439] Çevik 2010b, 193-194; Plin. nat. hist. XXXII, 8; ayrıca Onur 2002, 55'te buna benzer kehanetlerin Limyra'da ve Kyaneai'de de yapıldığı savlanmaktadır.
[440] Anon. peripl. m. m. 336; 338.

Likya'nın iyi çalışılmış ve korunmuş bir diğer liman kenti Olympos'tur (**Lev. 49-52)**[441]. Dağların arasından gelen bir çayın denize döküldüğü sahilde, vadinin iki tarafındaki yamaçlara yayılmış son derece kendine özgü bir yerleşimdir. Bölgede Klasik Dönem Likya tipi mezar azdır ve kazı ekibi tarafından yerleşimin başlangıcının Hellenistik Dönem olduğu düşünülmekte, bir Dor kolonisi olabileceği önerilmektedir[442].

Tarihçesi ve topografyası ile Andriake ile karşılaştırılabilecek kimi özellikleri vardır. Olympos kentinin de Andriake gibi, Hellenistik Dönem'de kentleşip Akdeniz ticaretine açıldığı anlaşılmaktadır. Hellenistik tarihli sur duvarlarının kentin sivil yerleşimini Patara gibi korumaya aldığı anlaşılmaktadır. Surlar yalnızca çayın güneyindeki alanı korumaktadır, batı tarafta yamaçtan yukarı tırmanmakta ve kuzeyde ise çay kıyısını izlemektedir. Bu durum, sivil yerleşimin o dönem güney tarafta başladığını göstermektedir[443]. Ayrıca yine güney kesimdeki orijinal yerleşim düzeni, Andriake'nin Güneybatı yerleşimi gibi, teraslarla düzenlenmiş bir yamaç yerleşimidir[444].

Kent özellikle Roma ve Bizans döneminde gelişmiştir ve çayın her iki yakası da bu dönemde yapılaşmıştır. Kuzey kesimde yerleşimin içinde kalmış Roma Dönemi mezarları da vardır ancak buna karşılık güneydeki mezarlar sadece batıda surların dışındadır. Bu durum, Andriake yerleşimindeki gibi, mezarlığın genellikle yerleşimin dışında tutulmaya çalışıldığı ve yapılaşmanın geç dönemlerde artarak sonradan mezarlıkları kent içinde bıraktığına dair iz vermektedir. Olympos'un kuzey bölümünde mezarların yanı sıra tapınakların da olması, kazı ekibi tarafından bu kesimin Roma Dönemi'nde ağırlıklı olarak dini bir alan olması ve sivil yerleşimin güneyde bulunduğu şeklinde yorumlanmıştır[445].

Bizans Dönemi'nde ise kuzey ve güney alanlar mezarlara bakılmaksızın Andriake'de olduğu gibi tamamen yapılaşmıştır. Yapılaşma yine Andriake'de olduğu gibi erken dönemdeki düzeni bozmadan, yıkılan yapıların yerine aynı düzende devşirme malzemeyle yenilerinin yapılarak yerleşimin devam ettirilmiştir. Roma Dönemi'nde mezarlıkların içinden nehrin kuzey yakasından gelen doğu-batı doğrultulu yol, muhtemelen köprü bölgesinden güneydeki sivil yerleşime girmekteydi. Güneydeki kuzey-güney yönlü ana cadde ise köprüden de geçerek kuzeydeki mezarlıklar ve Bizans yapılaşmasının içinden bir cadde ile kuzeye devam etmektedir ve bu şekliyle klasik bir Roma kentinin bu zor coğrafyaya uyarlanmaya çalışıldığı görülür[446].

---

[441] Yerleşim planı ve modelleme çalışmaları ile ilgili bk. Olcay Uçkan – Evcim 2015.
[442] Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 276; Olcay Uçkan 2017, 1.
[443] Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 276; Olcay Uçkan vd. 2017, 9-10.
[444] Olcay Uçkan vd. 2017, 18.
[445] Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 277; Olcay Uçkan vd. 2017, 10 vd.
[446] Olcay Uçkan – Öztaşkın 2014, 87-89; Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 282; Olcay Uçkan vd. 2017, 9 vd.

Olympos'un Roma Dönemi ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir konu, kentin lokalizasyonu ve Korykos ile ilgili olan tartışmalı durumdur. Stadiasmus Maris Magni'de Phaselis'ten batıya doğru, –metinde başka önemli rotalarda da adı geçirilerek önemli bir yerleşim olduğu vurgulanan– Korykos adlı ticaret merkezi (emporion), ondan sonra da "Olympos denilen yüce dağın altındaki" Phoinikous yerleşimi adları geçer[447]. Adak ise, Patara Yol Kılavuz Anıtı'ndan aldığı veriler de dâhil antik kaynak değerlendirmeleri ile Korykos'u, Olympos'un Roma Dönemi olarak lokalize etmektedir[448].

Mevcut çalışma kapsamında bu tartışmaya katılacak epigrafik alt yapı yoktur, ancak arkeolojik gözlem bakımından Olympos'u bir ticaret merkezi / emporion olarak tanımlamak zordur. Karşılaştırma olarak, en geç 6. yy itibarıyla 'emporion' olarak tanımlandığı bilinen Andriake'de Roma ve Bizans dönemlerinde yerleşimin %50'sinden fazlası horrea, agora, küçük çarşı, dükkân grupları, tek dükkânlar ve işlik olarak tanımlanabilen ticari yapılar tarafından kaplanmaktadır. Olympos ise, kendi bağımsız demosu olan, dönem dönem büyük siyasi güçlere de direnebilmiş, hatta çekişmeler de yaşadığı Likya Birliği'nde 3 oy sahibi olmuş güçlü bir kentir. Örneğin Tiyatro'nun varlığı, Hipodamik planlı kamu merkezi gibi mimari örgeleri ve Bizans Dönemi piskoposluk merkezi özelliği ile Andriake gibi bir liman / epineion değil, örneğin Patara veya Phaselis ile karşılaştırılabilecek sivil bir liman kentidir. Şu halde bizim kanaatimiz, Olympos'un kendi kazı ekibinin de görüşü ile paralel olarak, Korykos lokalizasyonunun Roma Dönemi Olympos kentinden farklı bir yeri tanımlaması gerektiğidir[449]. Bahsi geçen Korykos'un da belki Olympos gibi bağımsız bir kent olmak yerine Andriake gibi fonksiyon odaklı bir ticaret yerleşmesi olması ve Andriake Güney Yerleşim alanı gibi büyük oranda dükkan yapılarından oluşan bir ticaret alanı olması beklenebilir. Belki de Andriake'nin Myra'ya bağlı bir ticaret yerleşimi olması gibi Korykos da, yakındaki Olympos'a, Phaselis'e ya da her ikisine birden bağımlı bir yerleşimdi.

Olympos'un Bizans döneminde de Andriake ile paralellik kurabilecek özellikler vardır. 4. yy'da Aziz Methodius'un varlığı, Myra'daki Aziz Nikolaos gibi Olympos'ta da Hıristiyanlık varlığını güçlendiren bir etmen olmuştur[450]. Olympos'un Hıristiyanlık evresi de, yerleşimin farklı yerlerindeki en az 6 kilise ile Andriake gibi, adeta kiliseler tarafından parsellenmiş bir yerleşim gibidir. Özellikle kuzey yerleşimde, kazı ekibi tarafından Episkopeion olarak tanımlanan kompleks, Andriake'deki B ve C kilise komplekslerini çağrıştırmaktadır. Alan olarak Andriake'deki her iki kompleksten de oldukça büyüktür.

[447] Anon. peripl. m. m. 227-228.
[448] Adak 2004, 29-33; 39-41.
[449] Öztürk 2017, 225-226.
[450] Olcay Uçkan – Kayapınar 2015, 539-541.

Muhtemelen ancak Myra'daki Aziz Nikolaos kilisesi yapı alanı ile karşılaştırılabilecek ölçekte bir komplekstir. Komplekstеki iyi korunmuş kalıntılar, kazı ekibi tarafından fonksiyonlarına göre de tanımlanarak Episkopeion tanımlaması desteklenmiştir[451].

Bugüne kadarki kazılardan anlaşıldığı kadarıyla Olympos kenti de Andriake gibi, 7. yy'da imparatorluğun Akdeniz egemenliğini Araplar'a karşı kaybetmesinden sonra büyük ölçüde terk edilmiştir. Orta Bizans Dönemi'ne ilişkin Olympos'ta da mimari kalıntı yoktur, küçük buluntular da yine Andriake'de olduğu gibi birkaç parça seramik ve sikkeden ibarettir[452].

Phaselis, Likya'da iyi korunmuş bir diğer liman kentidir (**Lev. 46-48**). Aralıklarla giden kazı çalışmaları genellikle yerleşimin Roma Dönemi merkezindeki büyük yapıların açılması ve turistik alan yönetimi üzerine odaklanmıştır. Bu sebeple kentin yeni çalışılmaya başlanan akropolü ve erken dönemine ilişkin veriler yeni gelmeye başlamıştır. Arkeolojik varlığı M.Ö. 6. yy'a kadar iner. Klasik Dönem kent sikkelerindeki gemi motifi, kentin Klasik Dönem'den itibaren önemli bir deniz gücü olarak ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir.

Phaselis'te mimari varlık ise birçok başka Likya kenti gibi ağırlıklı olarak Hellenistik Dönem savunma yapıları ile başlar. Erken dönem yerleşiminin akropol üzerinde başladığı tahmin edilmektedir. Akropol tepesi, Roma yerleşiminin güneydoğu tarafında denize uzanan yaklaşık 450 x 150 m. ölçülerinde aşılmaz sarp yamaçlarla çevrili, 30 m. kadar rakıma ulaşan bir burundur. Bu özelliği ile Andriake Güneybatı Yerleşim alanına oldukça benzemektedir. Araştırma henüz yeni olduğundan, bitki örtüsü sebebiyle nispeten el değmemiş olan bu bölgeden iyi veriler gelmesi beklenebilir. Akropol tepesinden başka, kuzey tarafta 80 m. kadar rakımlı tepenin yamacında bir yamaç yerleşimi daha vardır. Bu kesimde de araştırma yeni başlamıştır.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde akropol tepesinden başka batıdaki aşağı kent bölgesinde yaygın yapılaşma başlamıştır. Kentin içinde kuzey-güney doğrultulu bir ana cadde ve çevresindeki kamu yapıları merkez olmak üzere tam bir Roma kenti ortaya çıkmıştır. Bu ana caddeden başka, kente batıdan giriş sağlayan diğer ana cadde de doğuya doğru gelerek kent limanı kıyısında bu caddeyle dik bir şekilde kesişmektedir. Kentin Roma Dönemi mezarlığı ise Andriake, Patara ve Olympos ile benzer şekilde, batıda giriş bölgesinde ve limanın kuzey tarafında sahildedir. Phaselis'in yapılaşmış alanının Andriake ve Olympos'a nazaran oldukça büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Phaselis'in coğrafyası sebebiyle Patara ve Andriake gibi tek girişli bir liman yatağı yoktur. Kent merkezinin kuzey ve güney taraflarında ikisi de mendireklerle sınırlanmış iki

[451] Öztaşkın 2017, 53 vd.; Olcay Uçkan – Öztaşkın 2017b, 77-84.
[452] Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016, 287; Olcay Uçkan vd. 2017, 15; Öztaşkın 2017, 217.

liman doğrudan açık denize açılır. Bu limanların yanındaki iki büyük koyun ise açık demirleme yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kuzey taraftaki koyun batı tarafında bugün gölet olan alanın ise kent surlarının dışında olmakla birlikte bir başka iç liman olduğu önerilmektedir[453]. Phaselis gibi bir burunun üzerinde kurulu kentlerde burnun iki yanında farklı limanların olması yaygın görülen bir durumdur[454].

Stadiasmus Maris Magni'de kimi bölümlerde limanlara giriş yönleri ve uygun rüzgarlar tarif edilmektedir ve bazı limanlara sadece bazı yönlerden ve bazı rüzgarlar ile girilmesinin uygun olduğu, bazı limanların ise tüm rüzgarlar için uygun olduğu anlatılmaktadır[455]. Bu iki yönlü liman sistemi belki de günümüzde uçakların farklı rüzgarlarda iniş yapabilmesi için farklı yönlerde pistlerin konulması gibi değişen rüzgarlarda gemileri içeri alabilmek için bir yöntem olabilir.

Phaselis'in Bizans Dönemi'nde yerleşim merkezinin tekrar korunaklı akropole çekildiği anlaşılmaktadır. Akropol'de en az 4 kilise tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, genellikle Orta Bizans Dönemi'ne verilen, tuğla-seramik parçası çerçeveli duvar işçiliği örnekleri de görülmektedir[456]. Patara ve Phaselis gibi önemli kentlerin 7. yy'da Arap deniz egemenliği karşısında terk edilmemiş olması normal karşılanmalıdır. Zira bu kentler Andriake gibi ana kentin bir liman mahallesi değil, kentlilerin asıl yerleşim alanı olduğundan, saldırı sırasında küçük de olsa bir iç kaleye çekilmek suretiyle yerleşimin korunmuş olması makuldür.

5.3. Yapı Tipleri Bakımından İnceleme

Andriake yerleşim planı ve yapı kataloğu çalışmasında tespit edilen yapı ve alanlardan bazıları yazıt, mimari form, buluntular gibi veriler ile tanımlanabilmektedir. Bazı yapı ve alanlar için de kimi özelliklerine göre daha geniş tanımlama önerileri getirilebilmiştir. Aşağıdaki bölümde bu gruplandırmalar ele alınmaktadır.

---

[453] Aslan vd. 2017, 2 vd.; Aslan 2016, 31 vd.

[454] Örn. Phaselis (bk. Aslan vd. 2017, 2); Knidos (bk. Blackman 2014, 525; Bruns-Özgan 2002); Myndos (bk. Şahin 2014a, 47; Şahin 2014c, 31; Şahin – Ciner 2014, 76 vd.; Şahin – Seifert 2014, 46 vd.); Side (bk. Alanyalı 2015, 129); Abdera (bk. Baika 2014, 458); Mytilene (bk. Baika 2014, 471); Piraeus (bk. Baika 2014, 472); Rhodos (bk. Baika 2014, 475) hep bu tarz, bir burnun üzerine kurulu ve en az iki yönde de limanları olan yerleşimlerdir.

[455] Anon. peripl. m. m.'de örn. 16; 20; 29; 304; 95 tüm rüzgar koşullarında girilebilen, muhtemelen iki taraflı limanları tanımlar.

[456] Arslan – Tüner Önen 2017, 213 vd.

5.3.1. Kaya İşçilikli Yamaç Yerleşimi

Andriake'de Kuzey Yerleşim'in bir kısmı (**Kat.No. 128, 134, 135**) ve Güneybatı Yerleşim'in suriçi kısmında (**Kat.No. 108, 110-113, 115**) görülen bir karakterdir. Yapıların arka ve dip tarafları anakayadan oyulmuş, yapının üzeri duvar örgüsü ya da ahşapla tamamlanmıştır. Kimi zaman arka taraftaki işçiliğin iki katı da kapsayacak kadar derin ve yüksek olduğu görülür (**Kat.No. 111**). İkinci kat zemini ve çatı için ahşap hatıl yuvaları kaya işçiliğinin içinde gözlenmektedir.

Bu tarz işçilikli yapılar Andriake çevresinde Kekova bölgesinde çok yaygındır. Örneğin Kekova Adası'ndaki Dolichiste yerleşiminin Tersane Koyu (**Lev. 40**) ve Kuzey Yerleşim (**Lev. 41**) denilen bölgelerinde sahil kıyısındaki yapı karakteri aynen Andriake'de izi bulunan kaya işçilikli hibrit yapılar gibi, dik yamaçta yüksek kaya işçilikli şekildedir. Üzerindeki geç dönem yapılaşması sebebiyle daha zor gözlenen Simena (**Lev. 42**) ve Theimioussa (**Lev. 43**) yerleşimlerinde de bu tarz yapılardan çok vardır. Kekova koyundaki küçük adalarda da küçük yerleşimler vardır ve yaygın yapılaşma tarzı bu şekildedir[457].

Likya'nın Klasik döneminde en karakteristik yerleşim tarzı bu tarz kaya işçilikli hibrit yapılardan oluşan yamaç yerleşimidir. Myra'da akropolün güney tarafındaki yamaç yerleşimi[458] ile Limyra'da akropolün altındaki yerleşim alanı bu tarz yamaç yerleşimleridir[459].

5.3.2. Güneybatı Yerleşim: Kale

Andriake Güneybatı Yerleşim alanında Hellenistik Dönem olduğu değerlendirilen sur sistemi (**Kat.No. 107, 109, 114**) ile Klasik yamaç yerleşimi bir kaleye dönüştürülmüştür. Birçok liman kentinde olduğu gibi yerleşimin tamamı surlarla çevrilmemiş, sadece limanın uç tarafındaki bu kesimde bu kale yapılmıştır.

Bu tarz kalelerin, Seleukos veya Ptolemaios Krallığı Likya'yı ele geçirdiğinde garnizon konuşlandırma amacıyla bölgede yer yer inşa edildiği düşünülmektedir[460]. Şayet krallığın yabancı bir garnizon konuşlandırmak için yaptırdığı düşüncesi doğruysa bu kalelerin yerleşimlerden ayrışmış şekilde yapılmaları normal karşılanmalıdır. Bölgede sahildeki Pydnai[461] ve Elmalı'daki Gilevgi Kalesi[462] bu tarz örnekler olabilir. Andriake Güneybatı

[457] Aslan 2011b, 233-235; Aslan 2012b, 27 vd.; Çevik 2015 328-339.
[458] Borchhardt 1975, 45-47; Çevik – Bulut 2010, 32-33; Çevik 2010d, 60-64; Çevik vd. 2018.
[459] Borchhardt 1999, 31-36; Gygax 2001, 7 vd.; Seyer 2013, 55-56; ayrıca Çevik 2015, 301 vd. bu tarz Klasik yamaç / tepe yerleşimleri bolca anlatılmıştır; yerleşim tarzının Pınara'da kaya mezarındaki kabartmada resimsel anlatımı ile ilgili bk. Adam 1982, 37-38.
[460] Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 275; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 317-319; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 261; 273.
[461] Çevik 2015, 208.
[462] A.g.e. 280.

Yerleşim alanı da, Klasik olduğu değerlendirilen yerleşimden sonra daha fazla yapılaşmamış gibi görünmektedir ve bu bölge bir kale fonksiyonuna indirgenmiş gibidir.

5.3.3. Güney Kule

Güney Yerleşim'in güneybatı tarafında ve Güneybatı Yerleşim'in de doğu tarafındaki tepenin üstünde tek başına duran bir kule yapısı vardır (**Kat.No. 103**). En az iki katlı bir yapıdır. Güneydoğu tarafında küçük bir nekropol (**Kat.No. 105**) ve işlikler (**Kat.No. 104**) vardır.

Bu kulenin Likya'nın birçok bölgesinde farklı büyüklüklerde benzer örnekleri vardır. Genellikle çevre arazinin iyi görülebildiği bir yerde konumlanmışlardır. Çevrelerinde kayadan oyulu işlikler ile küçük nekropol alanları bulunur. Çevredeki arazide tarımsal üretim yapılıp ürünlerin bu yapılarda koruma altına alındığı değerlendirilmştir ve onlarla ilgili olarak Kule-Çiftlik tabiri önerilmiştir[463]. Beymelek'teki Ision kulesi, bu tarz Kule-Çiftlik yapılarının büyük ölçekli bir örneğidir[464]. Myra çevresinde daha küçük ölçekli birçok benzer kule bulunur[465]. Bu kulelerin Hellenistik krallıklar zamanında araziyi kontrol altında tutmak için yaptırıldıkları önerilmektedir. Genellikle geniş bir çevre araziyi gözlemleyebilecek konumdadırlar. Kuleler büyük çoğunlukla arazide tek başlarına durmaktadırlar. Andriake örneğinde ise yerleşime yakın olmakla birlikte yine de yerleşimden soyutlanmış bir konumdadır. Bu özelliğiyle yabancı bir gücün çevresini izlemek için yaptırıp elinde tuttuğu bir sistem düşüncesine uymaktadır.

5.3.4. Bizans Dönemi Kuzey Kastron

Andriake Kuzey Yerleşim alanı Bizans Dönemi'nde surlarla (**Kat.No. 121, 123, 127, 143, 153**) çevrilerek kastron haline getirilmiştir. Surların doğu kesimi (**Kat.No. 143, 153**), büyük bloklardan, özellikle de Roma Dönemi mimari elemanlarının devşirme malzeme olarak kullanıldığı kalın, sağlam bir duvardır. Batı kesim (**Kat.No. 121, 123, 127**) ve doğu kesime eklenen bastionlar ise moloz taştan yapılmış ince bir duvardır. Sağlam duvarın Justinian Dönemi'nde ülke çaçpındaki imar faaliyetleri kapsamında yaptırıldığı, ince duvarın ise II. Constans döneminde Araplar'a karşı daha aceleyle yapıldığı değerlendirilmiştir. Bu yerleşim alanı, birçok liman yerleşiminde Bizans Dönemi'nde yapılan kastronlar ile paralellik gösterir.

---

[463] Konecny 1997, 96-103.

[464] McNicoll – Winikoff 1983, 311 vd.; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010, 266-273; Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 311-319.

[465] Konecny 1997, 15-44'te orta ve doğu Likya'da 24 adet kule-çiftlik olarak tanımlanan yapı tespit etmiştir.

5.3.5. Horrea

Horrea Hadriani yapısı (**Kat.No. 50**) Andriake Güney Yerleşim'in merkezinde yer alır. Böylesi önemli bir yapının limanın en merkezi yapısı olarak orada bulunması, Hadrian döneminde Andriake'nin imparatorluk için bir depo ve sevkiyat merkezi haline getirildiğini göstermektedir. Yapının cephesinde binayı 'İmparator Hadrian'ın Depoları' olarak tanımlayan ithaf yazıtı ila imaprator ile eşinin portreleri bulunur. 8 büyük ambar mekânına bölünmüş, yaklaşık 2081 m^2 kapalı alana sahiptir.

Andriake'deki Horrea yapısının çok benzeri Patara'da bulunur. Cephesinde Andriake'dekinin tamemen aynısı olan bir ithaf yazıtı vardır. Cephe mimarisi de detaylarda küçük farklılıklar olmakla birlikte Andriake'ye benzerdir. Andriake'deki yapının üstü çatı örtülüyken Patara'nınki tonoz örtülüdür. Büyüklükleri de benzer olup Patara'daki yaklaşık 1875 m^2 kapalı alana sahiptir. Sonuçta bu iki yapının aynı planın parçası olarak aynı anda ve muhtemelen aynı mimari ekip tarafından yapıldığı açıktır. Patara'da kentin merkezinde değil, liman yatağının karşı tarafında, kentten biraz daha soyutlanmış bir alandadır[466]. Akdeniz çevresinde Horrea olarak tanımlanmış farklı büyüklük, tip ve konumda birçok yapı vardır, özellikle Roma'nın limanı Ostia yerleşiminin büyük bölümü eyaletlerden gelen ürünlerin depolanması için horrea yapılarıyla kaplıdır[467].

Patara Horerası'nın kentten soyutlanmış konumu, imparatorluk deposunun sivil kentten özellikle ayrıştırıldığı izlenimini uyandırsa da bizce durum böyle değildir. Patara'daki Horrea yapıldığı sırada kent liman yatağının doğu yakasında tamamen şehirleşmişti ve batı taraf daha büyük oranda nekropoldü. Doğu yakada muhtemelen limana makul yakınlıkta Horrea yapılacak yer yoktu. Aynı Horera'nın Andriake'de yapılırken sivil limandan ayrı değil, tersine tam merkezine yapılması bunu göstermektedir. Andriake yerleşimi Hadrian öncesinde Patara kadar bütünlüklü bir şekilde kentleşmiş değildi ve imparatorluk yapılarının liman merkezine yapılması hem daha prestijli hem de daha fonksiyonel görülmüş olmalıdır.

5.3.6. Gümrük Yazıtı

Andriake Güney Yerleşimi'nin merkezi kesiminde Nero dönemine tarihlenen ve imparatorluğun Likya Eyaleti Gümrük Yasası'nın bir kısmını içeren uzun bir yazıt bulunmuştur[468]. Yazıt, buluntu durumu itibarıyla orijinal konumunda değildir ve o bölgede erken mimari işçilik gösteren yapı da yoktur. Ancak taşın büyüklüğü sebebiyle devşirme

[466] Koçak 2016a, 91; Andriake ve Patara'daki horrea yapılarıyla ilgili bk. Trombetta – Charniot 1993, 95 vd.; Usman Anabolu 1999, 157-159; Cavalier 2007, 51 vd.; başka örnekler için bk. Rickman 1971; Virlouvet 2011.
[467] Örn. Roma'daki Agrippa horreası dört tarafı magazinlerle çevrili agoraya benzer formlu bir yapıdır, Astolfi vd. 1978, 99-108.
[468] Ayrıntılı bilgi bk. Takmer 2006; Takmer 2007.

kullanım için çok uzağa götürülmediği değerlendirilebilir. Orijinal kullanımında dönemin agorası, ticari liman kıyısı veya gümrük yapısının önü gibi ilgili bir yerde durduğu tahmin edilmektedir[469].

5.3.7. Agora, Liman Agorası

Andriake Ticari Agora / Plakoma yapısı (**Kat.No. 44**), Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea yapısı ile komşu şekilde onunla birlikte Hadrian döneminde yapılmıştır. Yapı yaklaşık 56 x 60 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alandadır. İlk evresinde genel plan itibarıyla merkezi bir meydanı dört tarafından çeviren dükkânlar olan bir plana sahiptir. Ana girişi kuzey tarafta, limana bakar şekilde, dönemin sokak düzenine uygun şekilde yapılmıştır. Arka tarafında ise taşıyıcı hayvanların giriş çıkışı için bir başka giriş olduğu ve bu trafiğin, doğu taraftaki kervan park alanı ile Myra aracılığıyla karasal ticaret bağlantısı kurmaya yönelik olduğu tahmin edilmektedir.

5.3.8. Murex İşlikleri

Güney Yerleşim'deki Agora yapısı (**Kat.No. 44**) 5. yy'ın ilk yarısında mureks mor boya işliği haline getirilmiştir. Kuzey kanattaki tüm mekânların içinde işlik fırın teşkiliatları bulunur. Güney kanat ise tamamen sökülüp atık alanı olarak kullanılmıştır. Hem işlikler hem atık alanı agoranın ayaktaki dış duvarlarının içinde, kendi içine kapalı bir yapıda tutulmuştur[470].

Mureksten boya üretimi Doğu Akdeniz'de en az M.Ö. 2.bin'den beri bilinmektedir. Mor boya üretildiği ilk zamanlardan beri genellikle kıymetli görülerek soylular, zenginler, rahipler gibi ayrıcalık sahipleri tarafından, altın gibi, gösteriş amaçlı kullanılmıştır[471]. Bronz Çağı'ndan Orta Çağ'a kadar tüm dönemlerde, tüm Akdeniz çevresinde ve dünyanın başka bölgelerinde üretim izi vardır[472]. Üritim izleri genellikle yerleşimde ele geçen kırık kabuk atıklarıdır. Andriake gibi Bizans Dönemi olduğu değerlendirilen bazı kalıntılar Aperlai[473], Phaselis[474], Tyros[475], Berenice'de[476] bulunmuştur.

---

[469] Takmer 2006, 9-10; Çevik – Bulut 2010, 27.
[470] İşlikler ile ilgili bk. Aygün 2016, 31 vd.; atıkların zoolojisi ile ilgili bk. Forstenpointner vd. 2007, 201 vd.
[471] Aygün 2016, 3-14.
[472] Aygün 2016, 21-28.
[473] Carter 1978, 183; Hohlfelder – Vann 1998, 29-30; Vann – Hohlfelder 1998, 449; Aslan 2012a, 188; Aslan 2012b, 262; Aslan 2011a, 54.
[474] Arslan – Tüner Önen 2014, 192-193.
[475] Aubet 1987, 290.
[476] Reese 2010, 123.

5.3.9. Dükkân Dizileri

Andriake'de en çok bulunan yapı tipi, yan yana tek ya da iki odalı bağımsız bölümlerden oluşan ve dükkân dizileri olarak tanımlanan yapılardır. Kazı ve temizlik çalışmalarının daha yoğun ilerlediği Güney Yerleşim'de özellikle Roma ve Bizans evrelerinde tanımlanabilen bu tarz yapılar **Kat.No. 5**'in kuzey kısmı, **6, 7, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 20, 25, 29, 30, 36, 48, 56**'nın son evresi, **59, 60, 62, 63, 64, 66, 68, 73, 74, 75, 92** olarak sıralanabilir. Ayrıca **Kat.No. 21, 22, 24, 34, 37, 43, 57, 58** ve Kuzey Yerleşim'de **138, 140, 146** gruplarında dizi sayılmayacak şekilde tek olan ya da dizinin devamı korunmamış şekilde, sokağa açılan, tek mekânlı küçük dükkânlar bulunur. Özellikle Roma Dönemi'nde ticaretin artık agoraların dışına çıktığı gözlenir ve Andriake gibi bir Emporion'da tüm yerleşime yayılmış dükkân ve işliklerin olması dikkan çekicidir[477].

5.3.10. Çarşı Yapıları

Basit dükkân dizileri ve tek dükkânların dışında Andriake'de daha teşkilatlı bir düzende yapılmış olduğu tespit edilebilen dükkân grupları da vardır. Bunlar doğrudan caddeye değil, adeta mini bir agora gibi kendi içindeki bir alana açılan ya da karşıdaki yapı ile birleşerek aradaki sokağı da çarşıya katmak gibi teşkilatları olan, içinde de tek ya da iki mekânlı bağımsız dükkânlardan oluşan çarşılardır. **Kat.No. 11, 35, 45, 46, 78, 79, 112** yapılarının bu tarz çarşı / dükkân grubu yapıları olduğu değerlendirilmiştir[478].

5.3.11. Meydan ve Onurlandırma Anıtları

Güney Yerleşim'in merkezinde, en az M.S. 1. yy'dan beri liman kıyısında anıtların olduğu bir meydan olduğu değerlendirilen alan bulunur (**Kat.No. 51**). Meydanda Tiberius dönemi olduğu anlaşılan ve birisi imparator ailesi üyelerini onurlandığı yazıtlarla belirlenen iki anıt bulunur (**Kat.No. 52, 53**). Meydan, yerleşimi doğudan batıya doğru boydan boya kat eden liman caddesi üzerindedir. Aynı zamanda meydanın güney kenarında, geç yapıların altında Klasik Dönem'e inen erken dönem buluntuları da gelmiştir. Burasının erken dönemden beri limanın merkezi olduğu ve bir nevi karşılama alanı olarak algılandığı

[477] Krş. Patara ana cadde dükkan dizileri, Çevik – Aktaş 2016, 17 vd.; ayrıca bk. Saraçoğlu 2016, 678-681; başka örnekler için bk. Akbaş 2001, 47, 58, 62 vb.; Kilikya blölgesinde de dükkan dizili caddeler yaygındır, Aşkın 2006, 76-91.

[478] Krş. Ostia'da bu tarz çarşılar anıtsal ölçekte ve yaygındır, Bolder-Boos, 10 vd.; 63 vd..

değerlendirilmektedir[479]. Benzer fonksiyonda meydanlar Bizans Dönemi'nde de mevcuttu ve günümüzde de varlığını sürdürmüştür[480].

5.3.12. Çekekler

Güney Yerleşim'in tersaneler bölgesi olarak adlandırdığımız batı bölümünde, sahil kıyısında tonozlu tersane yapıları olduğu değerlendirilen yapılar vardır (**Kat.No. 90, 97, 100**). Bunlar kuzeyde sahile açılan, önleri açık, yan yana bitişik düzende tek mekânlı tonoz örtülü bağımsız bölümlerden oluşan yapı gruplarıdır.

Ayrıca tersaneler bölgesinde farklı bir tarz çekek yapısı daha vardır (**Kat.No. 81**). Bu yapı da kuzeyde sahile bakan tarafı açık, yan yana uzun birimlerden oluşan bir yapıdır. Üstünün muhtemelen ahşap çatı ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Uzun formlarından dolayı, kadırga tarzı teknelerin çekilmesi amacıyla kullanıldığı önerilmektedir[481].

5.3.13. Sinagog

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın hemen kuzeybatı tarafında limana bakar konumda Sinagog yapısı bulunur (**Kat.No. 65**). Yapının güney tarafındaki apsis Kudüs'e yönelmiştir. İçindeki litürjik mimari elemanlardan ve yazıtlardan dolayı Sinagog olarak tanımlanabilmiştir. İçinde kendi dolgusundan gelen buluntulardan hareketle Sinagog'un 5. yy'da yapıldığı değerlendirilmektedir.

Sinagog yapıları kiliselere nazaran nispeten nadirdir. Bunda Andriake'deki gibi iç teşkilatı ile ele geçmeyen güney yönlü apsisli yapıların kiliseler kadar rahatlıkla tanımlanmamasının etkisi olabilir. Anadolu'da Limyra[482], Sardes[483] kentlerinde de antik dönem sinagogları vardır.

---

[479] Krş. Halikarnassos liman agorası, Baran vd. 2007, 18 vd.; Kaunos liman agorası, Diler vd. 2016; Phaselis liman caddesi, Arslan – Tüner-Önen 2017, 215-217; Milet 'hafenhalle', Schupp 2014, 653; de Luca – Lena 2014, 126-127; vb.; ayrıca bk. de Coetlogon Williams 1976, 74.

[480] Bauer 1996, 391-394.

[481] Blackman vd. 2013, 76-100 bu tarz gemiler ile uzun formlu çekek-tersane yapılarının ilişkisi ele alınmaktadır; a.g.e. 42'de *liburna* sınıfı Roma kadırgası için 5 m. genişlik, 22 m. uzunluktaki çekeğin yeterli olduğu değerlendirilmiştir, bu yaklaşık olarak Andriake'de 81 No'lu yapının birimlerinin ölçüsü kadardır; yine a.g.e. 42-43'te çekek yapılarının bölümlerinin genellikle aynı formda olduğu tespit edilmiştir; Blackman 2014, 531'de, küçük gemiler için 4.20 – 4.40 m, büyük gemiler için 6 – 6.30 m. genişlik tespit edilmiştir; üst yapının ise direği sökülmüş tekneler için 6-7 m kadar yükseklikte olduğu tahmin edilebilir, Sears 1904, 228; Klasik Dönem *Trieres* kadırgaları ise 35 ila 40 m. kadar boya sahipti, Fields – Bull 2007, 1, 6-8; ayrıca bk. Shaw 1972, 92-93.

[482] Seyer 2013, 59-61.

[483] Seager 1981, 178 vd.

5.3.14. Kiliseler

Andriake'de Bizans döneminde dikkat çekici şekilde en az 5 kilise yapısı vardır. Bunlar benzer büyüklük ve formda bazilikal planlı Erken Bizans Dönemi kiliseleridir. Çevreleriyle birlikte değerlendirildiğinde hepsi farklı konsepttedir, ancak merkezi kilisenin mimari formu bu dönemde bölgede sıkça bulunan bir tiptir.

Likya'nın diğer liman kentlerinden örneğin Patara'da Orta Bizans kiliseleri hariç en az 3 bazilikal Erken Bizans Dönemi kilisesi vardır[484]. Olympos'ta da kentin farklı yerlerinde, Andriake gibi en az 6 bazilikal planlı kilise vardır, başka şapeller de vardır[485]. Phaselis'te de Orta Bizans haricinde erken döneme ait en az 3 bazilikal kilise vardır[486], araştırmalar arttıkça daha fazlası da çıkacaktır, zira kentin yerleşim karakteri bölgedeki diğer liman yerleşimlerinden farklı değildir. Bunlardan başka Aperlai[487], Dolichiste[488], Theimioussa[489], Kelenderis[490], Knidos[491] liman yerleşimleri, Ksanthos, Limyra ve Anadolu'da pek çok başka yerleşimde de bazilikal planlı Erken Bizans kiliseleri vardır[492].

Güney Yerleşim'in en doğusundaki A Kilisesi (**Kat.No. 3**) burada daha önce bulunan mezarlık alanının üzerine yapılmıştır. Mezarlığın parçası olan kayadan oyulu bir hyposorion, belki üzerindeki lahit ile beraber, kilisenin naos'unun içinde korunarak bırakılmış ve mezar kullanımı sürdürülmüştür. Apsisin güney tarafında da trikonkhos planlı, içinde devşirme bir lahit kalıntısı olan bir mezar şapeli vardır. Kuzey taraftaki eski mezarlık da kilisenin alt kottaki mekânları ve kuzeydeki diğer yapı ile beraber küçük bir avlu içine alınarak mezar kilise alanına dâhil edilmiş gibi görünmektedir.

Komşu kentlerde de Andriake'deki gibi erken mezarlıkların üzerine kurulmuş kiliseler vardır[493]. Patara'da ise çok anıtsal bir örnek vardır. Nekropol kilisesi olarak adlandırılan yapının hem içinde hem avlusunda çok nitelikli erkenden kalan in-situ ve ayrıca birçok devşirme mezar da vardır. Kentte güçlü bir Orta Bizans evresi de olduğundan hacıların da ziyaret ettiği bu mezarlıktaki kimi lahitlerde içinden sıvı akıtıp altından almak için delikler vardır. Myra'daki Aziz Nikolaos mezar kilisesi ile karşılaştırılabilecek çok önemli bir yapıdır[494].

---

[484] İşkan 2016, 126-141.
[485] Olcay Uçkan vd. 2017, 14-19.
[486] Arslan – Tüner Önen 2015a, 69-70; 75, Res.1; Arslan – Tüner Önen 2016, 356-357; 363, Çiz.2; Arslan – Tüner Önen 2017, 215.
[487] Carter 1978, 9.
[488] Aslan 2011b, 233; Çevik 2015, 336-337; ayrıca Akvaryum Adası ile ilgili a.g.e. 339.
[489] Çevik 2015, 328-330.
[490] Zoroğlu 2014, 204.
[491] Bruns-Özgan 2002, 55-59; 85-86.
[492] İşler 2010, 245-246; Harrison 1963, 125 vd.
[493] Örn. Olympos ile ilgili bk. Olcay Uçkan vd. 2017, 14-19; Kyaneai ile ilgili bk. Kolb vd. 1991, 571.
[494] Peschlow 2015, 463 vd.

Kuzey Yerleşim'e gelen yol üzerinde, yerleşim alanlarından ayrı olarak, liman yatağının kuzey kenarında kükürtlü kaynakların yoğun olduğu bir kesimde E Kilisesi bulunur (**Kat.No. 157**). Bu kilisenin çevresinde küçük bir kompleks de vardır. Yaklaşık 850 m^2 kadarlık alanıyla Andriake'deki diğer iki büyük kompleksten çok küçüktür. Kuzey nekropol bu alanda da seyrek olarak devam etmektedir. Buradaki diğer tek kayda değer özellik, yukarıda sözü edilen kaynaklardır. Bir kaynak kilisesi yapmak için de, daha erken dönemden teşkilatların olduğu Nymphaion bölgesi daha uygun olabilirdi. Burada erken dönemden, belki yine kaynaklarla bağlantılı başka bir yapının var olması da bir olasılıktır.

Hemen yakındaki Sura'da deniz kıyısındaki bir kükürtlü kaynağın yanında bir Apollon tapınağı vardır ve burada rahiplerin kaynaktaki balıkların hareketiyle kehanet yaptığı anlatılmaktadır. Bu tapınağın yanına sonraki dönemde bir kilise de yapılmıştır[495]. Patara'daki nekropol kilisesi bir su kaynağının yanındadır. Patara'da da Sura gibi ünlü bir Apollon kültü bulunmaktadır[496].

5.3.15. Kilise Kompleksleri

Andriake'deki kiliselerden özellikle ikisi, B Kilisesi (**Kat.No. 22**) ve C Kilisesi (**Kat.No. 101**), çevrelerindeki bağlı mekânlarla beraber büyük yapı kompleksleri oluşturmaktadır. Her iki grup da sınırlı sayıda girişi olan, iç avlulara açılan mekânları olan komplekslerdir. B Kilisesi kompleksi limanın tam merkezinde, neredeyse Horrea kadar büyük alan kaplamaktadır ve kompleksin içinde kimisi tanımlanabilen birçok mekân vardır. C Kilisesi ise yerleşimin kenarında, adeta bir kale gibi çevre duvarı ile çevrilmiştir. Bu komplekslerin her ikisinin de manastır olma ihtimali kazı ekibi tarafından değerlendirilmektedir.

Akla ilk gelen karşılaştırma örneği, Olympos'ta araştırmacılarının Episkopeion olarak tanımladıkları yapı grubudur. Bu yapı grubu, yaklaşık 8000 m^2 kadar alanıyla, 2400 ve 3200 m^2 alan kaplayan Andriake'deki kilise komplekslerine kıyasla çok daha büyüktür. Başka piskoposluk kentlerindeki komplekslerle karşılaştırılacak büyüklüktedir[497]. Örneğin Myra'nın kuzeyindeki Asarcık'ta yan yana iki kompleks yaklaşık 6500 ve 6000 m^2 ölçüleriyle Sionlu Nikolaos'ın piskoposluk kompleksi olduğu önerilen bir yerleşimdir[498]. Andriake'deki ise çok daha küçük ölçekli bir komplekstir.

---

[495] Çevik 2010b, 193-194; Plin. nat. hist. XXXII, 8.
[496] Kaynağın antik döneme ait olması ve tapınak bağlantısı Işık vd. 2016, 105'te değerlendirilmiştir.
[497] Öztaşkın 2017, 53-78.
[498] İşler 2010, 238-244.

Başka manastır yapılarıyla karşılaştıracak olursak, örneğin Antalya yakınlarındaki Kisle Çukuru Manastırı yaklaşık 1500 m^2 alan kaplamaktadır[499]. Yine Orta Bizans Dönemi'nden, İzmir çevresindeki Kapıkırı Adası Manastırı 3700 m^2, Kurşunlu Manastırı 4800 m^2 kadardır[500].

5.3.16. Su Kanalları, Dividiculum Yapısı

Andriake'deki iki yerleşim bölgesine su getiren kayadan oyulu kanallar (**Kat.No. 164, 165**), Myra'ya Myros Vadisi'nin içinden su getiren kayadan oyulu kanal sisteminin devamıdır. Myra'ya gelen kanal, akropol tepesinin doğusuna kadar izlenebilmektedir, buradan da yüzeyden aquaduct ile kente girmiş olmalıdır. Kentten de yine aquaduct ile Andriake'nin doğu girişine kadar geldiği ve burada tekrar yamacı izleyen kayadan oyulu formda, kuzey ve güney yerleşim alanlarına su getirdiği değerlendirilmektedir[501]. Kanalın Andriake'ye giriş bölümünde iki ana evre izlenebilmektedir. Alt kottaki ilk evreden yukarıdaki ikinci evrede Myra'dan gelen kanalı, Andriake'ye bağlanan bölümündeki düşük kot seviyesine indirmek ve kuzey ve güney olarak ikiye ayırmak için, Dvidiculum olarak adlandırdığımız yapı yapılmıştır (**Kat.No. 163**)[502].

5.3.17. Değirmen

Kuzey Yerleşim'e gelen yol üzerinde su değirmeni olarak tanımladığımız bir yapı vardır (**Kat.No. 160**). Zemin katta iki küçük mekânı olan küçük bir yapıdır. Andriake'nin doğu giriş kısmındaki Nymphaion yapısının olduğu bölgeden kaynaklanan Andriakos Çayı (Kokarçay) üzerindedir. Hemen yanında akarsuyu çarkı çevirmek için yönlendiren kanalın kalıntısı bulunur. Taş işçiliği bakımından Andriake'deki diğer Bizans Dönemi yapılarına benzemektedir.

Bu değirmenin çok benzeri Patara'da Kısık bölgesinde bulunur. Döneminde küçük bir akarsuyun kenarında olmalıdır. Taş işçiliği bakımından Andriake'dekine benzemektedir. Andriake'deki muhtemelen ikinci katında ahşap bir yapıyken, Patara'daki alt katta tonozlu, ikinci katında da yine küçük taş örgüye sahiptir[503]. Olympos kentinde de Kuzey Yerleşim'in merkezinde bir değirmen vardır. Olympos'ta su kaynağı çoktur ve bu kaynaklardan birisinin

[499] Akyürek 2001, 13 vd.; Tiryaki 2010, 447 vd.
[500] Mercangöz 1992, 73 vd.
[501] Bu kanalların debi hesabıyla günde 2.000 ton kadar su taşıma kapasitesine sahip olabileceğine ilişkin kestirim için bk. Baykan vd. 2015, 76.
[502] Andriake'deki bu yapı, Patara'daki havuzların aksine depolama amaçlı değildir, Patara su dağıtım sistemi ile ilgili bk. Şahin 2015, 509 vd.
[503] Işık vd. 2016, 106.

yönlendirilerek, yukarıdan aşağıya akan su ile çarkın çevrilmiş olması gerekir. Araştırmacıları tarafından bu düzenleme modern zamana tarihlendirilmektedir[504].

[504] Olcay Uçkan vd. 2017, 5.

SONUÇ

Myra Antik Kenti'nin liman yerleşimi olan Andriake 2009 yılından beri Kültür Bakanlığı ve Akdeniz Üniversitesi Myra-Andriake Kazıları kapsamında N. Çevik başkanlığındaki ekibimizce incelenmekte ve yayınlanmaktadır. Kazılar genellikle yerleşimin kamu merkezine odaklanmış olup, yerleşimin yüm gelişimi sürecine örnek olacak şekilde, Klasik Dönem'den Orta Çağ'a kadar farklı yoğunlukta buluntular elde edilmiştir ve yerleşimin gelişimi genel olarak anlaşılabilmiştir.

Yazarın ürettiği Andriake yerleşim planı ve bu çalışma süresince yapılan gözlemler ve ölçümler çalışmanın temelini oluşturmakla birlikte, 8 yıllık bir kazının ürettiği tüm finansal ve bilimsel sonuçlar ve lojistik ve ekip destekleri ile bu çalışma ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle bu çalışma, Kazı başkanının da danışmanlığında, Myra-Andriake Kazıları'nın geldiği aşamada tüm çalışmanın bir nevi özeti gibi olmuştur.

Andriake'nin en önemli özelliği, anakenti Myra'dan ayrı bir liman yerleşimi olmasıdır. Yerleşim, özellikle son evresi olan Erken Bizans dönemi bakımından mükemmel korunmuş bir örnektir. Erken dönemlerden ise özellikle kamu yapıları iyi korunmuştur.

Antik dönem sahil yerleşimciliği bakımından, bağımsız liman kenti olma, tüm Akdeniz çevresinde daha sık rastlanan bir yerleşimcilik özelliğidir. Liman kentleri genellikle bir sahil yerleşiminin artan uluslararası deniz ticaret hacmi sebebiyle önem kazanması ve karasal kentleri gölgede bırakması ile yükselmişler ve egemen devletlerce öne çıkarılmışlardır. Daha erkende var olan karasal, ancak sahile yakın bir kentin kendine bir liman kurması nadir bir özelliktir. Çok spesifik sosyo-ekonomik, jeopolitik ve coğrafi faktörlerin bir arada bulunması ile oluşan ve gelişen kendine özgü bir yerleşim tipidir. Bu sebeple kendi demosu olmayıp Myra'ya bağlı olduğu epigrafik olarak da net olan Andriake önem kazanmaktadır ve liman yerleşimciliği bakımından bilim dünyasına tanıtılması önem arz etmektedir.

Andriake'de buluntular bakımından Geç Klasik Dönem'den Erken Bizans'a, II. Constans dönemine kadar yoğun ve yaygın arkeolojik varlık olduğu kazılarla tespit edilmiştir. Çok az miktarda da Orta Çağ'a ait buluntu olmakla birlikte liman kullanımının Orta Çağ itibarıyla son bulmuş olduğu değerlendirilmektedir. Epigrafik kaynaklar ise M.Ö. 2. yy itibarıyla başlamaktadır. Yoğun faaliyet olan bir ticari liman olması sebebiyle her yeni dönem genellikle önceki dönemin buluntu ve yapılarını yok ederek üzerine kurulmuştur. Özellikle

Bizans Dönemi öncesine ait buluntular ancak tesadüfen ele geçmektedir, ancak yaygın yerleşim olduğu buluntuların dağılımından bellidir.

Andriake, genel itibarıyla dağlık ve karasal bir coğrafya olan Likya bölgesindeki sınırlı sayıda önemli limandan birisidir. Gelidonya Burnu'nun doğusunda Phaselis, Olympos ve lokalizasyonu bilinmeyen ticaret merkezi Korykos'tan sonra Doğu Likya'da Rhodiapolis ve Limyra'nın kontrol ettiği Kumluca ve Finike ovalarının kıyısında küçük liman yerleşimleri Melanippe, Gagai ve Phonikos gelir. Batı Likya'da ise Klasik Dönem'in birçok güçlü kentini barındıran kuzeyindeki Xanthos vadisinin limanı konumu sebebiyle yükselen ve Likya'nın başkenti haline gelen Patara liman kenti vardır. İki bölgenin arasında, Kuzeydeki Kasaba Ovası ile Trysa ve Kyaneai gibi Klasik Dönem'in güçlü yerleşimlerinin hinterlandını oluşturduğu Orta Likya'nın en önemli limanı, muhtemelen Myra kentinin hamiliğinde olması sebebiyle yükselen Andriake'dir. Bu sebeple özellikle Hellenistik itibarıyla, denizcilik bakımından aslında daha uygun görünen ve Klasik karakterli yerleşimler ve mezarlar bakımından daha yoğun olan Kekova bölgesinin önüne geçtiği anlaşılmaktadır.

Myra kenti, günümüzde Antalya ili Demre ilçe merkezindedir. Teke Yarımadası'nın güney kıyısındadır. İlçenin, ve erkenindeki Myra kentinin üzerine kurulduğu Demre Ovası kuzeydeki kanyondan güneydoğuya inen Myros Çayı tarafından getirilen alüvyonların birikimiyle oluşmuştur. Myra kenti bu ovanın kuzey kenarındadır. Erken dönemlerinde kuzeydeki akropol tepesi ve yakın çevresinde yoğunlaşmış olup Hellenistik, ve özellikle Roma Dönemi ve sonrasında güneydeki ovaya yayılmıştır.

Akropol tepesi ve çevresinde, daha geç dönem kalıntılarının arasında en az Klasik Dönem'e giden bir arkeolojik varlığın izleri vardır. En net kalıntılar akropol tepesinin güney ve doğu eteklerine yayılmış olan ünlü kaya mezarlarıdır. Akropolün eteğindeki Roma Dönemi tiyatrosu, 600 m. kadar güneydeki Hamam yapısı, ve 1500 m güneydeki, olasılıkla kentin nekropol alanının başlangıcında olması beklenebilecek Aziz Nikolaos kilisesi, kentin yayılım alanına dair iz vermektedir. Hıristiyanlık dönemi ile ilgili olarak ise Aziz Nikolaos kültü sebebiyle Myra kenti ünlü bir hac merkezi olmuştur[505].

Andriake, yukarıda kısaca özetlenen Myra kentinin liman yerleşimidir. Kentin kuzey sınırını oluşturan tiyatrodan kuş uçuşu 4.5 km güneydoğudadır. Güney sınırı olması beklenebilecek Aziz Nikolaos Kilisesi'nden de yaklaşık 3.5 km doğudadır. Burada batıya doğru Çayağzı denilen bugün bataklık altındaki liman yatağı bulunur. Liman yatağı, yaklaşık olarak batı-güneybatıdan doğu-kuzeydoğu yönünde, 2300 m. kadar uzunlukta, 200 ila 300 m. kadar genişlikte uzunlamasına bir forma sahiptir. Kuzeydeki yüksek tepenin eteğinde, Liman

[505] Doğan 2016, 238-239.

yatağının kuzey kıyısı boyunca, genellikle aralıklarla nekropol alanları yayılmıştır, batıda liman kıyısında ise Kuzey Yerleşim alanı vardır. Liman yatağının güney tarafındaki küçük sırtın kuzeyinde ise Andriake'nin en yoğun yerleşim alanı olan Güney Yerleşim bulunur. Erken dönem yerleşim merkezi olan Güneybatı Yerleşim alanı da güney tarafta, batıda liman girişindeki tepe üzerindedir.

Bu çalışma kapsamında Andriake'de bulunabilen tüm arkeolojik kalıntılar gezilerek plana işlenmiştir. Aynı zamanda bölgenin fiziki çalışılma durumundan kaynaklanan olanaklar da dikkate alınarak mantıksal bütünlük yaratacak şekilde tüm yerleşim alanı Yapı, Yapı Grubu ve Alanlar olarak kataloglanıp incelenmeye çalışılmıştır. Özellikle Likya Uygarlıkları Müzesi'nin açılma aşamasından sonra da, Andriake kazıları kapsamında çalışmalar daha çok Güney Yerleşim'e odaklandığından bu bölümde kazılan ve temizlenen alanlar daha fazladır ve bu bölümde daha detaylı veri alınabilmiştir. Katalogda incelenen toplam 165 maddeden 1-102 arası Güney Yerleşim'de, 103-118 arası Güney Kule ve Güneybatı Yerleşim çevresinde, 119-165 arası da Kuzey Yerleşim, Kuzey Nekropol alanları ve kuzeydoğu bölümdeki kalıntılardır.

Andriake yerleşim alanları içindeki en yoğun yapılaşmış alan, liman yatağının güney kıyısındaki Güney Yerleşim alanıdır. Doğu-kuzeydoğu doğrultusunda, ortalama 700 x 100 m. ölçülerinde uzunlamasına bir alandaki yamaç ve sahil boyunca uzanır. Yerleşimin içinden doğu batı doğrultulu liman kıyısına paralel olarak bir cadde güzergâhının geçtiği anlaşılabilmektedir. Bu caddeden yer yer güneye doğru yamacın üst kotuna doğru basamaklı sokakların çıktığı görülür. Bu güzergâh zaman içinde genişleyip daralmakla beraber genel itibarıyla Güney Yerleşim alanının tüm tarihi boyunca varlığını koruduğu ve yerleşimin genel olarak bu düzeni bozmadan yapılaştığı anlaşılmaktadır. Andriake'de özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde artan kamu yapıları genelde bu bölümdedir. İmparatorluk depoları, agora, hamamlar, onurlandırma anıtları gibi kamu yapılarının bu bölümde olması, özellikle Roma Dönemi'nde limanın sosyal ve ticari merkezinin bu bölüm olduğunu göstermektedir.

Güney Yerleşim'in incelenmesinde yapı tipleri bakımından üç alt bölüm düşünülebilir. Yerleşimin doğu bölümü, Andriake'nin iki büyük hamamını barındırması bakımından Sosyal Bölüm, orta kesim, imparatorluk depoları, agora, ayrıca dükkân dizileri ve çarşı olarak tanımlanan yapıların da yoğun olarak bulunması bakımından Ticari Bölüm, son olarak da batı bölüm, çekek olarak tanımlanan yapıların en yoğun bulunduğu bölüm olması bakımından Tersaneler Bölümü olarak adlandırılmıştır. Bu bölümlendirme kesin bir ayrışmaya işaret etmemekte ve farklı dönemlere ilişkin de bir atıfta bulunmamaktadır, daha çok büyük bir

yerleşim alanının incelenmesi bakımından daha anlaşılır kılınması için mantıksal bir bölümlendirmedir.

Sosyal Bölüm dediğimiz doğu kesimin merkezini, Güney Yerleşim'deki hamam yapıları oluşturur. Doğu tarafta yerleşime geliş yolu üzerinde bulunan ve yerleşimin girişinde yoğunlaşan mezarlık alanı ve A Kilisesi vardır. İlk evresi Bizans Dönemi'ne ait Doğu Hamam yapısı ve Hadrian dönemi olduğunu tahmin ettiğimiz Batı Hamam yapılarının arasında birçok küçük dükkân olan bir çarşı yapısı vardır ve hamamlardan batıya doğru Güney Yerleşimin en çok bulunan yapı tipi olan dükkân dizileri başlayarak ticari merkeze geçilir.

Andriake'nin Roma Dönemi İmparatorluk liman merkezi olan Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde en önemli yapılar, yerleşimin merkezinde bulunan Hadrian Dönemi'nde yapılan Horrea Hadriani ve Agora yapılarıdır. Yerleşimin bu bölümünde liman kıyısının bir meydan ve onurlandırma anıtlarıyla adeta bir 'kamu merkezi' veya karşılama alanı gibi düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bizans Dönemi'ne ilişkin önemli yapılar olan Sinagog ve en büyük kilise kompleksi olan B Kilisesi de bu bölümdedir. Bunlardan başka bu alanda her dönemde çok büyük çoğunlukla dükkân dizileri ve tek dükkânlar bulunan tam bir ticaret merkezi / emporion'dur.

Tersaneler Bölgesi dediğimiz, Güney Yerleşim'in batı tarafında, liman caddesinin iki tarafında bulunan dükkân dizileri şeklindeki silsile yoktur. Liman kıyısında çekek olarak tanımladığımız, kuzeyde limana açılan cepheleri olan yanyana önü açık tek mekânlı bölümleri olan yapılardan örnekler bulunur. Bu tarz yapılar, yerleşimin diğer bölümlerinde gözlenmemiştir. Üst kot bölgede ise ticari faaliyete yönelik anlam yüklemek zor olan çok bölümlü kompleks yapılar bulunur.

Güney yerleşimin güney tarafındaki sırttan güneyde arazi, güney yerleşimin güneyine denk gelen kısımlarında 250 ila 350 m. mesafe sonra güneyde Akdeniz'e ulaşır ve bu arazinin oluşturduğu yarımada, Andriake liman yatağını güneyden sınırlar. Sırtın üzerinde küçük bir zirvenin üzerinde bir kule kalıntısı ile aşağısında küçük bir nekropol ile işlikler bulunur. Güney Yerleşim'den çıkan ve Güneybatı Yerleşim'e giden yol, kulenin güneyinden geçerek batıya gitmekte olmalıdır.

Güneybatı Yerleşim alanı, Andriake limanının girişinde kuzeyindeki liman ağzına bakan yamaçtadır. Bu yerleşim alanı, tepenin 80 m. kadar rakımlı olan zirvesi ve bu zirveden kuzey taraftaki yamaç araziye yayılmıştır. Yerleşim alanı, güney tarafından sur duvarlarıyla çevrilmiştir. Kuzey tarafta ise yerleşim alanı aşılmaz sarp kayalıklar ile sınırlanmıştır. Tüm yerleşim alanı yaklaşık 200 m. x 100 m. ölçülerinde bir arazide kuruludur. En kuzey tarafında

aşağıda limana açılan bir kapıdan başlar, buradan güneye patika yol ile tırmanılır. Yerleşim yoğun olarak tepeye yakın bölgede hafifçe azalan eğimli arazidedir.

Yerleşimde genel olarak arka tarafları anakayadan oyulu ve ön tarafları teraslanarak alan kazanılan araziye kurulu küçük yapılardan oluşan bir yerleşim karakteri gözlenir. Yerleşimin yoğun kısımlarında oldukça sık bir düzende yerleştiği anlaşılan yapıların arasında kıvrımlı patikalarla ulaşım sağlandığı anlaşılmaktadır. Sur duvarları, zirvedeki iç kale, merkezdeki küçük bir agora benzeri yapı, çoğunlukla tamamen yıkılıp akıntı moloz dolgu altında kalmış olan yerleşimde dikkat çeken bazı yapılardır. Plana işlenemeyen alanlarda da moloz yoğunluğundan yapılaşma olduğu genellikle anlaşılabilmektedir.

Andriake Kuzey Yerleşim alanı, liman yatağının batı tarafında yaklaşık 300 x 150 m. ölçülerinde alçak bir kayalık çıkıntı görünümündeki alandadır. Güney tarafta bataklık alanın içinde su seviyesinin altında kalmış kalıntılar da vardır. Bitki örtüsü ve kum dolgusu sebebiyle Kuzey Yerleşim'de güneye nazaran çok daha düşük kalitede veri alınabilmiştir.

Kuzey Yerleşim alanı Güney Yerleşim'le karşılaştırıldığında onun ancak 3'te 1'i büyüklüğündedir. Güney Yerleşim'deki kamu yapıları yoğunluğu bu kesimde bulunmaz, ancak yapı tipleri bakımından hamam, çarşı, kilise gibi güneydekilere benzer örnekler seçilebilmektedir. Kuzeydeki kayalık alanda, güneybatıdaki gözlenen kayadan oyulu hibrit yapıların benzerleri gözlenmektedir. Yerleşim, batı, kuzey ve doğu yönlerden Bizans dönemi surlarıyla çevrilidir. Surların içindeki alan, özellikle liman kıyısındaki güneydoğu taraf son evreye kadar tamamen yapılaşmıştır. Kuzey tarafında kuzeydoğuya doğru yerleşime gelen bir yol güzergâhı, bir yerde korunmuş teras izlerinden belirlenebilmiştir ve bu bölümdeki su kanalına paralel olarak ilerlemektedir. Güneye dönük mezar düzenleri de bu yoldan görülmek üzere yerleşmiştir.

Yerleşim alanında, son evre sivil yerleşimin içinde kalmış farklı erken dönemlere ait birçok mezar kalıntısı bulunur. Bunlar çoğunlukla orijinal dönemlerinde, yerleşimin sahil ve çıkış kesimleri çevresine yakın yerlerde bulunan tek ya da birkaç tanelik gruplar halinde lahitlerdir. Orijinal dönemlerinde belki de bu bölgelerde daha geniş bir nekropol bulunmakta olabilir. Bu mezarlar, yerleşimin yapılaşma sürecinin anlaşılması bakımından önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır.

Andriake yerleşiminde nekropol alanları büyük çoğunlukla, kuzey ve güneyde sahili izlediği tahmin edilebilen yol güzergâhları üzerinde limandan yamaca bakıldığında görülecek şekilde yerleşmişlerdir. Mezarların bir kısmı, orijinal dönemlerinde yerleşimin hemen dışında olmalarına karşın, zaman içinde yapılaşan alanlarda, yerleşimin içinde kalmışlardır. Bizans Dönemi itibarıyla nekropol alanları yer yer yapılaşmanın içinde kalmış ve hem erken dönem

lahitleri taşınmak suretiyle, hem de basit gömüler yapılarak yerleşim alanının içinde de mezarlar yapılıp kullanılmıştır.

Yoğunluk ve nitelik bakımından ana nekropol alanı kuzey yerleşime doğudan gelen güzergâh üzerindedir. Güney yerleşimde de en yoğun grup yerleşime gelen güzergâh üzerinde ve yerleşimin girişine yakın yerdedir. Güneydeki sırtın güney tarafındaki bölgede de yine Güneybatı Yerleşim'e giden güzergâh üzerinde mezar grupları vardır. Yerleşim bölgesi ve yakın güzergâhlar haricinde, Andriake ile Myra arasındaki güzergâh üzerinde de nitelikli tapınak tipli mezarlara ait kalıntılar bulunur. Kuzey Yerleşimin içinde, sonraki dönemlerde yerleşim alanının içinde kalmış erken dönem mezar grupları vardır.

Likya'da mezarlık alanları erken dönemlerden beri genellikle yerleşimlerin dışında "extramural" konumdadırlar. Yerleşim yerlerinin içinde yapılmış olan, genellikle önemli kişilere ait istisnai örnekler de vardır[506]. Mezarlıklar, yeri zaman içinde genellikle değişmeyen alanlardır. Andriake'de de gözlemimiz, mezarlıkların kendi dönemlerinde genellikle yerleşimin dışında konumlandığıdır. Erken dönemlerden kalan mezarlıklar sonraki dönemlerde devam ettirilmiştir. Bizans Dönemi'ne kadar Andriake'de yapılaşma genellikle mezarlıkları işgal etmemiştir ve bu nedenle Güney ve Kuzey Yerleşim alanlarında yerleşimin gelişimine dair izler alınabilmektedir.

Andriake yerleşimine kullanım suyu Myra'dan aquaduct aracılığıyla getirilmiştir. Myra'dan gelen su kanalı, yerleşimin doğu girişinde ikiye ayrılarak kuzey ve güney bölümlere, kayadan oyulu kanallar ile su taşınmaktadır. Bu kanal sisteminin liman ile bağlantılı olarak Erken Roma Dönemi'nde yapıldığı, daha sonra yerleşimde yapılaşmanın önemli ölçüde arttığı ve Hamam yapılarının yapıldığı Hadrian Dönemi'nde ise genişletilip dividiculum ile teşkilatlandırıldığı önerilmektedir.

İçme suyu için kaynak olmayınca, kanallar haricinde yerleşimde yağmur suyunun toplanması ve depolanmasına yönelik sarnıç ve kanallar da yapılmıştır. Horrea yapısının çatısından toplanan su, hemen yanındaki Agora'nın ortasındaki büyük sarnıca aktarılmıştır. Ayrıca kazısı yapılan **46 Kat.No.**'lu dükkân dizisi yapısında da ikinci katın çatısından gelen yağmur suyunun, binanın altındaki sarnıca iletilmiş olmasından, buna benzer diğer yapılarda da benzer sistemlerin var olduğu çıkarılabilir.

Yerleşimin doğu girişine yakın kesimde, içinden bir dönem su çıktığı değerlendirilen küçük bir kaynak vardır (**Kat.No. 9**). Bu kaynağın, Andriake'nin liman caddesinden ayrı tutulan arka yol üzerinde, ticari merkeze mal taşıyan hayvanlar için olabileceği tahmin

[506] Çevik vd. 2010d, 34-36; 42-43; Berns 2013, 231 vd.

edilmektedir. Kaynakta modern zamana ait bir yalak da vardır ancak tepenin üst taraflarındaki artezyenler yüzünden kaynakta dip kısım nemli olmakla birlikte artık su alma olanağı yoktur.

Andriake liman yatağı çevresinde dikkate değer miktarda su veren birçok kükürtlü su kaynağı vardır. Liman yatağının doğu tarafındaki en büyük kaynağın üzerine antik dönemde bir termal yıkanma yapısı yapılmıştır (**Kat.No. 162**). Günümüzde de bu kaynaklar, halk tarafından kükürtlü çamur banyosu amaçlı kullanılmaktadır.

Likya'da 2. bin itibarıyla denizcilik yapıldığına dair batık buluntuları vardır. Ayrıca en az Bronz Çağı'nda sahillerde yer yer yerleşim olduğu da arkeolojik olarak farklı yerlerdeki az miktardaki buluntuyla belirlenebilmiştir. Teşkilatlı liman yapılarının ise ancak Hellenistik Dönem'de uluslararası Akdeniz ticaretine açılmasıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Myra'daki güçlü Klasik Dönem varlığından dolayı, Andriake'de de dolayı beklenen Klasik Dönem varlığına ilişkin birkaç grup veri vardır. Küçük buluntular olarak, Güney Yerleşim'in merkezi bölümünden az miktarda Geç Klasik siyah astarlı seramikler ile bir adet Klasik Dönem kent sikkesi ele geçmiştir. Mimari işçilik ve bazı mezarların stilistik özellikleri bakımından da özellikle Güneybatı ve Kuzey yerleşim alanlarında da, geç dönem kalıntılarının arasında Klasik Dönem özelliklerine rastlanmaktadır.

Kuzey Yerleşim'in kuzey tarafındaki kayalık alanda, oldukça az korunmuş olmakla birlikte kayadan oyulu yapı kalıntıları vardır. Bu kayalığın eteklerinde de kaya işçilikli hibrit mekân kalıntıları bulunur. Kuzey yerleşimde yerleşim alanının içinde tesbit edilebilen mezarlar ise genellikle yerleşimin kıyı kesimlerinde sahile bakar şekildedirler. Bu verilerden hareketle Kuzey Yerleşim alanının Klasik Dönem'de komşu Kekova bölgesindeki Simena, Theimioussa, Aperlai, Dolichiste gibi çevresinde sahilde nekropolü olan küçük bir sahil yerleşimi niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir.

Liman yatağının kuzeyinde Kuzey Yerleşim'e gelen güzergâh üzerinde yol boyunca birçok lahit grubu vardır. Özellikle yerleşime en yakın konumdaki alanlarda Likya tipi sivri kemer formlu kapağa sahip lahitlerden daha çok vardır. Bu tarz lahitlerin yerleşimin hemen hemen tüm mezarlık alanlarında izi bulunabilmiştir ancak bu mezarlık alanında daha dikkat çekici miktarda bir yoğunlaşma mevcuttur. Bölgede Klasik ve Hellenistik dönemlerde yaygın olarak görülen ahşap imitasyon tarzındaki kaya mezarlarıyla koşut bir mezar tipidir. Roma Dönemi içlerine kadar kullanılan bir tip olmakla birlikte, başka bölgelerde kazı yapılan veya stilistik olarak tarihlenebilen örnekler Klasik Dönem'e kadar inmektedir.

Güneybatı Yerleşim alanı, genel itibarıyla arka tarafları anakayadan oyulu ve ön taraflarında teraslanmış alanlar bulunan yapılardan oluşan bir yamaç yerleşimidir. Hibrit yapılardaki anakaya işçiliği tek başına tarihlendirici olmaz, Andriake'de Roma ve Bizans

Dönemi'nde de benzer anakaya işçilikli yapılar vardır. Ancak Güneybatı Yerleşim'de olduğu gibi bir yamaç üzerine kurulu bütün yerleşimin anakaya işçilikli teraslanmış yapılardan oluşması Likya Klasik Dönem yerleşim tipinin karakteristik özelliğidir, yakın çevrede ve Likya'nın genelinde çok örneği vardır.

Andriake'de güçlü bir Hellenistik Dönem varlığı az miktardaki mimari izler ve küçük buluntulardan net olarak anlaşılabilmektedir. Her üç yerleşim alanı ile ilgili olarak Klasik'te başladığı değerlendirilen yerleşim Hellenistik Dönem'de kesintisiz devam etmiştir. Yerleşimde yapılan kazılarda kazılan tüm alanlardan kontekst olmayan Hellenistik buluntu gelmektedir. Hellenistik sikkeler yüzeyde de bulunabilmektedir. Tüm yerleşimde yaygın Hellenistik varlık olduğu anlaşılabilmektedir.

Mimari veri bakımından Güneybatı Yerleşim alanının sur duvarları için Hellenistik Dönem tarihi önerilmektedir. Bu tarz duvarların tarihlendirmesi oldukça tartışmalıdır. Tarihi veriler de dikkate alınarak bu sur sisteminin Likya'nın Seleukos Krallığı'nın kontrolüne girdiği 4. yy sonunda yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Likya'da Limyra, Aperlai, Olympos, Phaselis, Patara, Pydnai gibi sahil kentlerinde de Hellenistik tarihli sur duvarları vardır ve Hellenistik Doğu Akdeniz'in savaşlarla şekillenen ortamında önemli bölgeleri düşman devletlere karşı korumak için yapılmış olmalıdırlar.

Bir başka mimari veri olarak, Güney Yerleşim'de merkezi bölümde pseudo-isodomik tarzda bir teras duvarı kalıntısı vardır. Duvarın arkası geç dönemde tamamen temizlenip mekân haline getirilmiştir. Bu bölgede kazılarda kontekst olmayan Hellenistik buluntu rutin şekilde gelmektedir.

Kuzey Yerleşi ile ilgili olarak, kuzey taraftaki kayalık alanı merkez alan yerleşimin Hellenistik Dönem'de de çok büyümeden sürdüğü tahmin edilmektedir. Yerleşimin sahil kesimlerindeki mezarların arasında net Roma Dönemi olan mezarlar da vardır ve Kuzey Yerleşim alanının Hadrian öncesi dönemde yaygın şekilde yerleşime açılmadığı önerilmektedir. Likya tipi mezarlar ile ilgili olarak ise, yerleşime en yakın kesimdeki mezarlıktaki yüksek ve yalın tekneli, Likya tipi kapaklı mezar tipi için de Hellenistik Dönem tarihi önerilmektedir. Bu tarz, Güney Kule'nin güneyindeki mezarlıkta da vardır. Burada ayrıca figürlü kapağı olan bir lahitin de stil bakımından Hellenistik olduğu tahmin edilmektedir.

Erken Roma Dönemi'ne ait, limanın kıyısında Germanicus Meydanı olarak adlandırdığımız alanda, orijinal döneminde doğrudan liman kıyısına bakan yan yana iki onurlandırma anıtı vardır. Yakın dönemli olduğu anlaşılan iki anıttan batıdakinde yan yana limana bakar biçimde dizilmiş Julio-Claudian hanedanının önemli üyeleri için onur heykelleri

vardır. Anıtın Tiberius döneminde yapıldığı tahmin edilmektedir. Güney Yerleşim'in liman caddesi, doğudan gelerek anıtların önündeki alana çıkar, ve batıya doğru devam eder.

Agora'nın kuzeyinde liman kıyısına yakın kesimde Nero dönemine tarihlendirilen bir gümrük yazıtı bulunmuştur. Andriake'nin ticari işleyişinin dönemin Lykia Eyaleti ekonomik reformu içindeki yerine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca ticari limanın merkezinin Erken Roma Dönemi'nde burası olduğuna ilişkin kesin bir bulgudur.

Andriake limanının girişi ile ilgili olarak, M.Ö. 42 yılında liman girişinin zincirle kapatılmış olması ile ilgili antik aktarım mevcuttur. Liman girişi ve sahil yapıları depremler sonucu arazinin batması ile su ve bataklık altında gözden kaybolmuştur ve bu tarz bir düzenlemeye ilişkin hiçbir net veri yoktur, ancak bazı dolaylı verilerden çıkarımlar ile tahmin yapılabilmektedir.

Andriake'nin gerçek anlamda bir Roma imparatorluk limanı haline gelmesi Hadrian döneminde olmuştur. Limanın en merkezi bölgesinde, imparatorluk depoları Horrea Hadriani ve hemen yanında büyük bir Agora yapılmıştır. Güney Yerleişm'in Merkezi bölümde Klasik'ten beri var olduğu değerlendirilen kullanım, Hadrian ve sonrası Roma Dönemi'nde büyük oranda Güney Yerleşim alanının tamamına yayılan bir yapılaşma şeklinde genişlemiştir.

Güney Yerleşim'deki Batı Hamam yapısının Hadrian dönemi, Doğu Hamam'ın ise Bizans Dönemi'nden olduğu değerlendirilmektedir. Kuzey ve Güney Yerleşim'e gelen su kanallarının ise Erken Roma Dönemi'nde yapılıp Hadrian Dönemi'nde geliştirildiği değerlendirilmektedir. 2. ve 3. yy Andriake'de yapılaşmanın en nitelikli ve yoğun olduğu dönemdir.

Kuzey Yerleşim alanı güneydoğuya doğru liman kıyısına doğru genişlemiştir. Bu kesimde, Güney Yerleşim'dekilere benzer dükkân ve çarşı yapılarının yapılmaya başladığı tahmin edilmektedir.

Nekropoller bakımından ise, hem kuzeyde hem güneyde birçok nitelikli işçiliğe sahip üçgen alınlıklı veya dörtgen blok tarzında kapak ile payeli teknelere sahip Roma Dönemi lahit vardır. Andriake nekropollerindeki en yoğun tip bunlardır ve yerleşimin en yüksek dönemi ile bağlantılı olarak nekropollerdeki nitelik ve niceliğin de Roma Dönemi'nde tavan yaptığı anlaşılmaktadır.

4. yy'da I. Konstantin dönemiyle birlikte imparatorluğun doğu bölümünde bir yeniden canlanış görülmektedir. Bu canlanışın Andriake'ye de yansıdığı arkeolojik buluntulardan anlaşılmaktadır. Kazı yapılan birçok alanda 4. yy katmanının altındaki Erken Roma ve Hellenistik evrelere ait ancak tesadüfi izler kalmıştır. Dükkân ve çarşı yapıları 3. yy ve sonrası

süreçte artarak tüm yerleşime yayılmıştır. Horrea yapısının ise Myra ve çevresi için 4. yy sonuna kadar bir idari merkez olduğu, üzerindeki Theodosius Dönemi yazıtından anlaşılmaktadır.

Ancak Agora yapısı 5. yy'ın ilk yarısında tamamen tek organizasyona sahip bir mureks mor boya fabrikasına dönüştürülmüştür. Yapının kuzey kanadındaki mekânlar kısmen yeniden düzenlenerek içlerine fırınlar yapılmış, güney taraftaki boş avlu ise kabuk atıklarının atılması için ayrılmıştır. Pis bir iş olduğu antik kaynaklardan da bilinen mor boya üretimi işi böylece ticari limanın geri kalanından kısmen ayrılmıştır.

Andriake yerleşimi için Bizans Dönemi'nde 'Emporion' (ticaret merkezi) tabiri kullanılmaktadır. Bu ifade, ticaretin Agora yapıları ile sınırlandırılmış alanlarda yapılmasının aksine yerleşimin tamamında yapıldığını ifade etmesi bakımından önemlidir ve Bizans'tan önceye gitmekte olmalıdır. Akdeniz çeversinde en az Klasik Dönem kadar eskiden bilinen bir ifadedir. Andriake'de ticari faaliyet en az Roma Dönemi itibarıyla tüm yerleşime yayılmış haldeydi ve 'Emporion' kavramı, klasisistik 'Agora' kavramının yerini o dönemlerde almaya başlamış olmalıdır.

5. yy başında Horrea yapısının hemen yanında bir Sinagog da yapılmıştır. Büyük şans eseri kazılarda mimari, plastik, küçük eser ve epigrafik buluntularıyla bir arada ele geçmesi ile bölge arkeolojisi için çok önemli bir buluntudur. Yahudiler'in Hıristiyanlar ile aynı dönemde Andriake'de etkili bir varlıkları olduğunu ıspatlamaktadır.

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde Hadrian dönemi olduğu tahmin edilen Batı Hamam'ın yanına 4. yy'da Doğu Hamam eklenmiştir. Kuzey Yerleşim alanında da küçük bir hamam daha yine bu dönemde yapılmıştır. Her iki yerleşim alanındaki artan yapılaşma, nüfus ve ticaret ile bağlantılı yoğunluktan doğan ihtiyaca hizmet etmektedirler.

Güney Yerleşim'in batı tarafındaki Tersaneler bölgesindeki yapılaşma için de genel olarak Bizans Dönemi tarihlendirilmesi önerilmektedir. Güney Yerleşim'in doğu taraftaki hamam ile yapılaşmasını tamamlaması da dikkate alınarak bu kesimde de yapılaşmanın Bizans Dönemi'nde tamamlandığı değerlendirilmektedir. Andriake'de, ve bölgedeki başka kentlerde de genellikle yapı tipi düzeni bozulmadan tüm dönemlerde devam etmiştir. Erken dönemde de bu bölgede gemi bakımıyla ilgili yapılaşmanın olduğu tahmin edilebilir, ancak mimari izi yoktur.

Kuzey Yerleşim'in de kuzeydeki kayalıktan güneye ve doğuya doğru büyümesini tamamladığı değerlendirilmektedir. Kuzey Hamam yapısı, o bölgede var olan erken dönemdeki mezarlıkların arasında kalmıştır.

Nekropol alanlarının Roma Dönemi'nde genellikle yerleşimin içinde kalacak kadar işgal edilmediği anlaşılabilmektedir. Bizans Dönemi'nde ise erken döneme ait mezerlıklar, çekincesiz bir şekilde yerleşimin içinde kabullenilmiş gibidir. Erken mezarların içine de muhtemelen gömü yapılmaya devam etmiş olmalıdır. Bu durum Güney Yerleşim'in doğu kesimi ile Kuzey Yerleşim'de Kuzey Hamam başta olmak üzere güney sahil kesimindeki yapıların olduğu bölgede açıkça görülebilmektedir.

I. Anastasius ve sonrasındaki I. Justinian dönemlerinde ülke çapında yaşanan yeniden canlanış, Andriake'de de hissedilmiştir. 6. yy ve sonrası, özellikle son evre olması bakımından Andriake'de belirgin şekilde ayrımsanabilen bir tabakadır. Önceki evrelerde artarak yayılan dükkân ve çarşı yapılaşması, Bizans Dönemi'nde de devam etmiştir ve dükkân yapıları, Andriake limanını kiliselerle birlikte karakterize eden en önemli yapı tipi olmaya devam etmiştir. Follis birimi sikkeler ile Bizans Dönemi cam ve seramik kandilleri kazılarda bu son evre ile ilgili yoğun veri vermiştir. Agora yapısının içinde mureks işlikleri bu dönemde belki de artan ticari faaliyet kapsamında pislik sebebiyle uzaklaştırılmak suretiyle kapanmıştır.

Myra ve çevresinde I. Justinian döneminde yaşayan Myra Piskoposu Sionlu Nikolaos'ın da önemli etkisi vardır. 4. yy'da Myra'da piskoposluk yapan Pataralı Aziz Nikolaos kültü, Myra'daki mezar kilisesi ile büyük oranda 6. yy'daki Sionlu Nikolaos tarafından geliştirilmiştir. Bu kült, 6. yy itibarıyla dünya çapında ün kazanır ve liman yerleşimi Andriake de, yerleşimdeki 6 kilise ile Myra'daki Nikolaos'a olan hac trafiğine hizmet eden bir liman haline gelmiştir.

Bizans Dönemi'nde, erken dönemlerin aksine mezarlıklar sivil yerleşimin içinde yer almaya başlamıştır. Özellikle Kuzey Yerleşim'de Hellenistik ve Roma Dönemi lahitler yerleşimdeki sivil yapıların arasında yıkılmadan bırakılmıştır. Bizans Dönemi'nde yerleşim alanının içine yeni yapılan mezarlıklar da vardır. Agora'nın arkasındaki yalın gömülerden oluşan sade mezarlık, Güney Yerleşim'deki **87 Kat.No.**'lu yapının önündeki devşirme lahit ve C Kilisesi'nin içindeki lahit buna örnektir.

Kuzey Yerleşim alanı, Bizans Dönemi'nde surlarla çevrilerek bir kastron haline getirilmiştir. Surların doğu tarafında çok miktarda devşirme mimari eleman ile büyük taşlardan güçlü şekilde yapılmış, Justinian dönemi olduğu tahmin edilen bir duvar tekniği vardır. İkinci evre ise yerleşimin batı tarafını da dâhil eden ince moloz taş duvardır. Bu evrede tüm surlara dörtgen bastionlar da eklenmiştir. Bu evrenin Akdeniz'de Arap saldırılarının iyice arttığı II. Heraclius ve II. Constans dönemleri ile bağlantılı olduğu önerilmektedir. Bu en son

evrede yerleşimin büyük kısmı terk edilip kireç ve moloz taş ocağı haline getirildiği tahmin edilmektedir.

Andriake'de 7. yy sonrasına ait arkeolojik buluntu çok azdır. Mimari olarak da Orta Çağ olarak tanımlanabilecek varlık yoktur. Ancak kimi yerlerde çok nadir seramik ve sikke buluntuları ele geçmiştir. İmparatorluk Akdeniz egemenliğini 655 yılında Araplar'a karşı kaybettikten sonra birçok liman yerleşiminde benzer durum görülmüştür. Liman yatağı da alüvyonlar tarafından doğu taraftan doldurulmaya başlamış olabilir. 10. yy'dan itibaren yeniden artan hac ziyaretleri için, güneydoğudaki Taşdibi bölgesi'nin kullanıldığı ve Stamirra adı ile Myra'nın doğrudan anıldığı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak Andriake'de yerleşimin Klasik Dönem'de başladığı değerlendirilmektedir. Bu dönemde Kuzey, Güney ve Güneybatı alanlarda ayrı ayrı üç küçük yerleşim alanı ile, Kekova çevresindeki küçük sahil yerleşimlerine benzer karakterde yerleşimler olmalıdır.

Hellenistik ve sonrasında ise anakent Myra'nın asal liman mahallesi haline getirilerek çevredeki tüm küçük yerleşimleri gölgede bırakan bir limana dönüştürülmüştür. Bu yoğunluk yerleşimin 7. yy'da sonunun gelmesine kadar artarak devam etmiştir. Özellikle Hadrian döneminde liman merkezine yapılan Horrea ve başka kamu yapıları ile yapılaşma hızla artmış ve artan yoğunlukla bağlantılı olarak artan ihtiyaçları karşılamak için hamam ve su kanalı gibi teşkilatlar da eklenmiştir.

Genel olarak tüm tarihi boyunca Andriake'deki yerleşim düzeninin bozulmadan, erken dönem planlaması devam ettirilmek suretiyle sürdüğü anlaşılmaktadır. Cadde ve sokak güzergâhları, yerleşimdeki sosyal, ticari, teknik alanlar genellikle devam etmiştir. Erken dönemlerden kalan mezarlıklar da yıkılmadan devam ettirilmiştir ve özellikle Bizans Dönemi'ne kadar sivil yerleşimi sınırlandırdıkları anlaşılmıştır.

Bizans Dönemi'nde Myra'daki Aziz Nikolaos kültünün de etkisiyle Andriake de yoğun bir hac limanı olmuştur. Yerleşimin ticari kapasitesi de azalmamıştır, dükkân, çarşı ve işlik yapıları Bizans Dönemi'nde de yoğunluğunu korumuştur. Bu durum Andriake'nin antik metinlerde 'liman'ın yanı sıra 'emporion' olarak da anılması ile tescil edilmektedir.

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

Act. Paul Thec. "Acts of Paul and Thecla", bk.: A.C. Coxe – J. Donaldson – A. Roberts (ed.), The Twelve Patriarchs, Excerpts and Epistles, The Clementina, Apocrypha, Decretals, Memoirs of Edessa and Syriac Documents, Remains of the First Ages. Ante-Nicene Fathers Vol.8 (1886), 487-492.

Anon. peripl. m. m. Anonymi Stadiasmus Sive Periplus Maris Magni, bk.: K. Müller (ed.), Geographi Graeci Minores Vol. I (1855), 427-514.

App. civ. L. Mendelssohn (ed.), Appian. The Civil Wars. *bella civilia* (1879).

Cass. Dio Dio Cassius. Roman History. Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία. Loeb Classical Library. Translation by Earnest Cary Vol I-IX, 1914-1927.

Hom. Id. A. Erhat – A. Kadir (ed.), Ὅμηρος, Ἰλιάς. Homeros, İlyada (1988).

Hom. Od. A. Erhat – A. Kadir (ed.), Ὅμηρος, Ὀδύσσεια. Homeros, Odysseia (1984).

Ios. bell. Iud. W. Whiston (ed.), Iosephos, The Wars of the Jews (bellum Iudaicum) (ἱστορία Ἰουδαϊκοῦ πολέμου πρὸς Ῥωμαίους) (1895).

Ios. ant. Iud. W. Whiston (ed.), Iosephos, The Antiquities of the Jews (antiquitates Iudaicae) (Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία) (1895).

Nik. Sion. I. Ševčenko – N.P. Ševčenko (ed.), The Life of Saint Nicholas of Sion, 1984.

Paus. Graec.	W.H.S. Jones – H.A. Ormerod (ed.), Pausanias, Description of Greece (Ἑλλάδος περιήγησις) (1918).
Plin. nat. hist.	J. Bostock – H.T. Riley (ed.), Plinius, The Natural History of Pliny (naturalis historia) (1855).
Prax. Strat.	Praxis de Stratelatis, bk.: G. Anrich, Hagios Nikolaos. Der heilige Nikolaos in der griechischen Kirche. Texte und Untersuchungen. Band I: Die Texte (1913), 83-91.
Prok. aed.	G. Wirth (ed.), De aedificiis / περί τῶν τοῦ δεσπότου Ἰουστινιανοῦ κτισμάτων, Procopii Caesariensis opera omnia vol. 4 (1964).
Strab.	H.L. Jones (ed.), The Geography of Strabo, London 1924.
Suet. vit. caes.	J.E. Reed (ed.), Suetonius: The Lives of the Twelve Caesars (1889).
Vita Nik. p.M.	Vita per Michaelem, bk.: G. Anrich, Hagios Nikolaos. Der heilige Nikolaos in der griechischen Kirche. Texte und Untersuchungen. Band I: Die Texte (1913), 113-139.

MODERN KAYNAKLAR

Adak 2004 M. Adak, "Lokalisierung von Olympos und Korykos in Ostlykien", Gephyra 1, 2004, 27-51).

Adam 1982 J. P. Adam, L'Architecture Militaire Grecque (1982).

Agouridis 1997 C. Agouridis, "SEA Routes And Navigation In The Third Millennium Aegean", Oxford Journal Of Archaeology 16-1 , 1997, 1-24.

Akalın 1993 E. Akalın, Antik Çağda Batı Anadolu Limanları (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 1993).

Akbaş 2001 A. Akbaş, Anadolu'daki Roma Dönemi Sütunlu Caddeleri (İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2001).

Akdoğu Arca 2001 E.N. Akdoğu Arca, Lykia ve Pamphylia Kentlerinde Euergesia (Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2001).

Akşit 1971 O. Akşit, Hellenistik ve Roma Devrinde Likya (1971).

Aktaş 2013 Ş. Aktaş, Patara Ana Caddesi (Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2013).

Aktaş 2015 Ş. Aktaş, "Patara Küçük Hamam: Kazı Öncesi Düşünceler", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 33-46.

Akurgal 1996 E. Akurgal, "Batı Anadolu'da Konut Yerleşme ve Kent Planlaması (MÖ. 3000-30)", bk.: Y. Sey (ed.), Tarihten

Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme / Housing and Settlement in Anatolia a Historical Perspective (1996), 122-143.

Akyürek 2001 E. Akyürek, "Antalya'nın Doyran Beldesinde Bir Bizans Manastırı", V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler 19-20 Nisan 2001 Ankara, 2001, 13-27.

Akyürek vd. 2003 E. Akyürek – A. Tiryaki – G. Kızılayak, "Antalya'nın Doyran ve Aşağıkaraman Köylerindeki Bizans Mimari Varlığı", Arkeoloji ve Sanat 112, 2003, 13-26.

Akyürek 2010 E. Akyürek, "Myra Şapeli Üzerine İlk Notlar", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 153-160.

Akyürek 2014 E. Akyürek, "Andriake: Geç Antik Çağ'da Myra'nın Limanı", Toplumsal Tarih 246, 2014, 52-57.

Akyürek 2015 E. Akyürek, "Myra, The City of St. Nicholas", bk.: V. Gazeau – C. Guyon – C. Vincent (ed.), En Orient et en Occident le culte de saint Nicolas en Europe X^{e}-XXIe siècle. Actes du colloque de Lunéville et Saint-Nicolas-de-port, 5-7 décembre 2013 Paris (2015), 21-37.

Akyürek 2016a E. Akyürek, "Andriake: The Port of Myra in Late Antiquity", bk.: P. Magdalino – N. Necipoğlu (ed.), Trade in Byzantium. Papers from the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium (2016), 465-487.

Akyürek 2016b E. Akyürek, "Likya'da Bizans Dönemi Mimarlığı", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 520-533.

Akyürek 2018a E. Akyürek, "Myra: Likya'nın Metropolisi", bk.: E. Akyürek (ed.), Alakent Kilisesi: Myra'da Bir Bizans Yapısı (12.-13. Yüzyıllar) (2018), 37-57.

Akyürek 2018b E. Akyürek, "Alakent Kilisesi: Konumu ve Mimarisi", bk.: E. Akyürek (ed.), Alakent Kilisesi: Myra'da Bir Bizans Yapısı (12.-13. Yüzyıllar) (2018), 59-116.

Alanyalı 2015 H.S. Alanyalı, "Side 2014 Yılı Kazı ve Araştırmaları", Anmed 13, 2015, 114-130.

Alkan 2011a M. Alkan, "Parerga to the Stadiasmus Patarensis (8): On the Named Places in the Journeys of Sacrifice Recorded in the Vita of Saint Nicholas of Holy Sion", Gephyra 8, 2011, 99-124).

Alkan 2011b M. Alkan, "Sionlu Nikolaos'un Kurban Töreni Ziyaretleri" bk.: N. E. Akyürek Şahin – B. Takmer – F. Onur (ed.), Eskiçağ Yazıları 1. AKRON 1 (2012), 115–156.

Alkan 2013 M. Alkan, Klasik Çağ'dan Erken Bizans'a Myra Kenti ve Teritoryumu (Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2013).

Alp 1998 A. O. Alp, Şehircilik Açısından Romanizasyon Sürecinde Likya Kentleri (Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 1998).

Altripp 2008 M. Altripp, "Die Zweischiffige Kirche auf Dem İkizkilise Tepesi in Zentrallykien", bk.: F. Kolb (ed.), Keramik, Münzen, Kirchen und Wirtschaftskomplexe des Zentrallykischen Yavu-Berglandes (Gebiet von Kyaneai). Tübinger Althistorische Studien Band 4. Lykische Studien 8 (2008), 189-194

Amedick 2016 R. Amedick, "Mare Nostrum. Der römische Blick auf Land und Meer", bk.: E. Dündar – Ş. Aktaş – M. Koçak – S. Erkoç (ed.), Havva İşkan'a Armağan. LYKIARKHISSA (2016), 27-42.

Anrich 1913 G. Anrich, Hagios Nikolaos. der Heilige Nikolaos in der Griechischen Kirche. Texte und Untersuchungen Band I: Die Texte (1913).

Anrich 1917 G. Anrich, Hagios Nikolaos. der Heilige Nikolaos in der Griechischen Kirche. Texte und Untersuchungen Band II: Prolegomena, Untersuchungen, Indices (1917).

Arslan 2000 M. Arslan, "Sulla'nın Küçükasya Politikası", Arkeoloji ve Sanat 94, 2000, 32-42.

Arslan 2002 M. Arslan**,** "I. Mithridates – Roma Savaşı: Rhodos ve Lykia'nın Durumuna Genel Bakış", bk.: S. Şahin – M. Arslan (ed.), Likya İncelemeleri I (2002), 115-128.

Arslan 2003a M. Arslan, "İ.Ö. 188 Yılından İ.Ö. 67 Yılına Kadar Lykia, Pamphylia ve Kilikia Trakheia Sahillerindeki Korsanlık Faaliyetleri ve Sonuçları", Adalya VI, 2003, 91-118.

Arslan 2003b M. Arslan, "Piracy on the Southern Coast of Asia Minor and Mithridates Eupator", Olba VIII, 2003, 195-211.

Arslan 2012 M. Arslan**,** "Pseudo-Skylaks: Periplous", Mediterranean Journal of Humanities II/1, 2012, 239-257.

Arslan vd. 2013 M. Arslan – K. Demirtaş – N. Tüner Önen, "Phaselis ve Teritoryumu Yüzey Araştırması 2012", Anmed 11, 2013, 224-229.

Arslan – Tüner Önen 2011 M. Arslan – N. Tüner Önen, "Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar", Adalya XIV, 2011, 189-205.

Arslan – Tüner Önen 2014a M. Arslan – N. Tüner Önen, "Phaselis ve Teritoryumu Yüzey Araştırması 2013", Anmed 12, 2014, 189-195.

Arslan – Tüner Önen 2014b M. Arslan – N. Tüner Önen, "2013 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı 32, 2014, 289-300.

Arslan – Tüner Önen 2015a M. Arslan – N. Tüner Önen, "2014 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı 33, 2015, 69-80.

Arslan – Tüner Önen 2015b M. Arslan – N. Tüner Önen, "Phaselis ve Teritoryumu Yüzey Araştırması 2014", Anmed 13, 2015, 197-207.

Arslan – Tüner Önen 2016 M. Arslan – N. Tüner Önen, "2015 Yılı Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu Yüzey Araştırması", Araştırma Sonuçları Toplantısı 34, 2016, 355-368.

Arslan – Tüner Önen 2017 M. Arslan – N. Tüner Önen, "Phaselis ve Teritoryumu Yüzey Araştırması 2016", ANMED 15, 2017, 213-223.

Asal – Kızıltan 2014 R. Asal – Z. Kızıltan, "M.Ö. 7 – M.S. 12. Yüzyıllar Theodosius Limanı'nın 1900 Yılı", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 377-397.

Aslan 2010a E. Aslan, "Kekova Bölgesi Liman Araştırmaları 2009: 'Aperlai limanı'", Anmed 8, 2010, 181-188.

Aslan 2010b E. Aslan, "Myra Çevresinde Antik Denizcilik ve Sualtı Kültür Kalıntıları", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 257-272.

Aslan 2011a E. Aslan, Kekova Bölgesi Limanları (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2011).

Aslan 2011b E. Aslan, "Kekova Bölgesi Liman Araştırmaları 2010: Dolichiste (Kekova Adası) Liman Alanları", Anmed 9, 2011, 231-235.

Aslan 2012a E. Aslan, "Kekova Bölgesi Sualtı Araştırmaları 'Aperlai limanı'", bk.: K. Dörtlük – T. Kahya – R. Boyraz Seyhan – T. Ertekin (ed.), Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyum Bildirileri 4-7 Kasım 2009 (2012), 9-21.

Aslan 2012b E. Aslan, "Simena Limanı", bk.: B. Söğüt (ed.), Stratonikeia'dan Lagina'ya. Ahmet Adil Tırpan Armağanı (2012), 27-38.

Aslan 2015a E. Aslan, "Kekova Adası 2012-2013 Yılı Sualtı Araştırmalarında Bulunan Amphoraların Tipolojik Değerlendirmesi", Olba XXIII, 2015, 321-369.

Aslan 2016 E. Aslan, "Phaselis Merkezi (Kent) Limanı", Phaselis II, 2016, 31-47.

Aslan – Baybo 2015 E. Aslan, "Phaselis Kent Limanları ve Sualtı Araştırmalarının Ön Değerlendirmesi", Phaselis I, 2015, 1-17.

Aslan vd. 2017 E. Aslan – Y. Kılıç – U. Orhan, "Phaselis Güney Limanı", Phaselis IV, 2018, 1-13.

Astolfi vd. 1978 F. Astolfi – F. Guidobaldi – A. Pronti, "Horrea Agrippiana", Archeologia Classica, Vol. XXX, 1978, 31-146.

Aşkın 2006 E. Aşkın, Kent Planı ve Mimari Yapılanması Açısından Cilicia ve Lycia Bölgelerindeki Roma Dönemi Kentlerinin Karşılaştırılması (Mersin Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006).

Aşkın 2012 E. Aşkın, Dağlık Kilikia'daki Korykos Antik Kentinin Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Kentleşme Süreci (Mersin Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2012).

Aşkın – Durugönül 2015 E. Aşkın – S. Durugönül, "Korykos (Kızkalesi) Araştırmaları ve Kaya Kabartmaları", bk.: Ü. Aydınoğlu (ed.), Mersin Arkeolojik Kazıları ve Araştırmaları (2015), 128-147.

Aubet 1987 M.E. Aubet, The Phoenicians and the West, Politics, Colonies and Trade (1987).

Aydıngün vd. 2014 Ş. Aydıngün – H. Aydıngün – H. Öniz, "Küçükçekmece Lake's Basin Antique Harbours", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 437-444.

Aygün 2016 Ç.A. Aygün, Andriake Mureks Boya Endüstrisi. Andriake Murex Dye Industry (2016).

Aygün 2018 Ç.A. Aygün, "Liman Yerleşimciliğine Bir Örnek: Myra'nın Limanı Andriake", bk.: T. Kahya – A. Özdizbay – N. Öner Tünen – M. Wilson (ed.), Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu 04-07 Kasım 2015 Antalya. Sempozyum Bildirileri (2018), 79-90.

Baika 2014 K. Baika, "Ancient Harbour Cities – New Methodological Perspectives and Recent Research in Greece", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 445-491.

Baran vd. 2007 K. Baran – L. Çimen – G. Ünver, "Halikarnassos Tarihi", bk.: A. Diler (ed.), Muğla Kültür Envanteri I Bodrum Kentsel Sit Halikarnassos (2007), 18-42.

Bass 1967 G.F. Bass, "The Cape Gelidonya Wreck: Preliminary Report", American Journal of Archaeology, 65, 1961, 267-276.

Bass 1975 G.F. Bass, A History of Seafaring; Based on Underwater Archaeology (1975).

Bass 1996 G. F. Bass, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ndeki Batıklar (Çev. Sema Pulak) (1996).

Bauer 1996 F. A. Bauer, Stadt Platz und Denkmal in Der Spätantike (1996).

Bayburtluoğlu 2004 C. Bayburtluoğlu, Lykia (2004).

Baykan vd. 2015 N.O. Baykan – N. Baykan – S. Türk, "Likya Bölgesi Eskil Yerleşimlerinin Su Mühendisliği Dizgeleri", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 67-88.

Bean 1997 G.E. Bean, Eskiçağda Lykia Kıyıları (Çev. H. Kökten) (1997).

Beaufort 2002 F. Beaufort, Karamanya (Çev. A. Neyzi – D. Türker) (2002).

Becks 2015 R. Becks, "Patara in the Bronze Age – An Evaluation of the Archaeological and Historical Evidence", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 89-95.

Behrwald 2000 R. Behrwald, Der Lykische Bund: Untersuchungen zu Geschichte und Verfassung (Antiquitas Reihe I) (2000).

Benndorf – Niemann 1884 O. Benndorf – G. Niemann, Reisen in Lykien und Karien (1884).

Berns 2013 C. Berns, "The tomb as a node of public representation", bk.: O. Henry (ed.), 2èmes Rencontres d'archéologie de l'IFEA : Le Mort dans la ville Pratiques, contextes et impacts des inhumations intramuros en Anatolie, du début de l'Age du Bronze à l'époque romaine, Nov 2011 (2013), 231-242.

Bilir 2006 A. Bilir, Ostia Limanı (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006).

Blackman 1982a D.J. Blackman, "Ancient harbours in the Mediterranean. Part 1", International Journal of Nautical Archaeology 11.2, 1982, 79-104.

Blackman 1982b D.J. Blackman, "Ancient harbours in the Mediterranean. Part 2", International Journal of Nautical Archaeology 11.3, 1982, 185-211.

Blackman 2014 D.J. Blackman, "Ancient Shipsheds", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue

Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 523-541.

Blackman vd. 2013 D.J. Blackman – B. Rankov – K. Baika – H. Gerding – J. Pakkanen, Shipsheds of The Ancient Mediterranean (2013).

Blake 1960 M. Blake, "Roman Ostia", The Classical World 54/3, 1960, 83-84.

Blum 2016 H. Blum, "Likya'nın Tarihi Coğrafyası", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 136-141.

de Boer 1999 J.G. de Boer, "Apollonia Pontica and Its Emporia, Ports of Trade?", bk.: M. Faudot – A. Fraysse – É. Geny (ed.), Pont Euxin et commerce : la genèse de la "route de la soie". Actes du IXe Symposium de Vani (1999), 125-138.

Bolder-Boos 2014 M. Bolder-Boos, Ostia - Der Hafen Roms (2014).

Borchhardt 1975 J. Borchhardt (ed.), Myra. Eine Lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit. Istanbuler Forschungen 30 (1975).

Borchhardt 1999 J. Borchhardt, Limyra Zemuri Taşları (1999).

Borchhardt – Pekridou-Gorecki 2012 J. Borchhardt – A. Pekridou-Gorecki, Studien zu Kunst und Epigraphik in den Nekropolen der Antike Limyra (2012).

Bouras 2014 C. Bouras, "On the Urbanism of Roman Harbours: the Evolution of Space Organization in Harbours of the Aegean Sea", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in

byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 669-682.

Bowman – Wilson 2011 A. Bowman – A. Wilson (ed.), Settlement, Urbanization, and Population (2011).

Boyce 1966 A. A. Boyce, "Nero's Harbor Sestertii", American Journal of Archaeology, Vol. 70, No. 1, 1966, 65-66.

Brandon 2014 C. Brandon, "The Herodian Harbour of Caesarea Maritima. Recent Research and Related Studies", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 45-62.

Brandt – Kolb 2005 H. Brandt – F. Kolb**,** Lycia et Pamphylia. Eine römische Provinz im südwesten Kleinasiens (2005).

Bresson – Rouillard 1993 A. Bresson – P. Rouillard, L'Emporion (1993).

Bruer 2016 S.G. Bruer, "Die frühbyzantinishcen und mittelalterischen Stadtmauern", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 137-141.

Bruer – Kunze 2010 S.G. Bruer – M. Kunze, Der Stadtplan von Patara und Beobachtungen zu den Stadtmauern. Patara I.1 (2010).

Bruns-Özgan 2002 C. Bruns-Özgan, Knidos Antik Kent Rehberi (2002).

Brückner vd. 2014 H. Brückner – A. Herda – M. Müllenhoff – W. Rabbel – H. Stümpel, "Der Löwenhafen von Milet – eine geoarchäologische Fallstudie", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.),

Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 773-806.

Bryce 1986 T. R. Bryce, The Lycians in Literary and Epigraphic Sources (1986).

Bulut – Şengül 2010 S. Bulut – M. Şengül, "2009-2010 Yılı Andriake Kazılarında Bulunan Sikkeler Hakkında Ön Rapor", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 119-125.

Bulut – Şengül 2014 S. Bulut – M. Şengül, "2009-2012 Yılları Andriake Kazı Sikkeleri ve Yerleşim Tarihine Katkıları", bk.: K. Dörtlük – O. Tekin – R. Boyraz Seyhan (ed.), Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi 25-28 Şubat 2013 Bildiriler (2014), 79-110.

Busila 2012 A. M. Busila, "Greek and Latin Harbor Terminology in The Ancient Texts. A Case Study of Harbors of The Levantine Coast", Tyragetia Arheologie Istorie Antica, Vol. VI (XXI), No.1, 2012, 233-244.

Büyükkolancı 2016 M. Büyükkolancı, "Patara'nın Doğu Roma (Bizans) Surları", bk.: E. Dündar – Ş. Aktaş – M. Koçak – S. Erkoç (ed.), Havva İşkan'a Armağan. LYKIARKHISSA (2016), 179-184.

Carter 1978 R. Carter, "The Submerged Seaport of Aperlae in Turkey", JRA 55, 1965, 31-39.

Casson 1965 L. Casson, "Harbour and River Boats of Ancient Rome", The Journal of Roman Studies, Vol.55, No.1/2, 1965, 31-39.

Cavalier 2007 L. Cavalier, “Horrea D’andriakè Et Patara : Un Nouveau Type d’Édifice Fonctionnel En Lycie À L’époque Impériale”, Revue Des Études Anciennes, 109, No.1, 2007, 51-65.

Childe 1950 V.G. Childe, “The Urban Revolution”, The Town Planning Review 21/1, 1950, 3-17.

de Coetlogon Williams 1976 P.F. de Coetlogon Williams, “Roman Harbours”, International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration 5.1, 1976, 73-79.

des Courtils 2012 J. des Courtils, “Xanthos: état des questions”, bk.: M. Seyer (ed.), 40 Jahre Grabung Limyra: Akten Des Internationalen Symposions, Wien, 3.-5. Dezember 2009 (Forschungen in Limyra Band 6) (2012), 153-160.

Cuyler 2014 M.J. Cuyler, "Portus Augusti: The Claudian Harbour on Sestertii of Nero", bk.: N.T. Elkins – S. Krmnicek (ed.), Art in the Round: New Approaches to Coin Iconography. Tübinger Archäologische Forschungen (2014), 121-134.

Çaylak Türker 2010 A. Çaylak Türker, “Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi ve Kazılarda Ortaya Çıkarılan Küçük Buluntular”, bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 137-152.

Çevik 2002 N. Çevik, Taşların İzinde Likya (2002).

Çevik 2006 N. Çevik, “The social structure as reflected through the necropolii of Trebenna”, bk.: K. Dörtlük – B. Varkıvanç – T. Kahya – J. Des Courtils – M. Doğan Alparslan – R. Boyraz (ed.), III. Likya Sempozyumu 07-10 Kasım 2005 Antalya. Sempozyum Bildirileri (2006), 175-207.

Çevik 2008 N. Çevik, "Rhodiapolis ve Kumluca Sınırları İçindeki Diğer Antik Yerleşimler", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisi, Tarihi, Doğası ve Tarımıyla Kumluca Rhodiapolis (2008), 13-72.

Çevik 2010a N. Çevik, "Myra ve Andriake Kazılarında İlk Yıl: 2009. First Season of Excavations at Myra and Andriake: 2009", Anmed 8, 2010, 55-60.

Çevik 2010b N. Çevik, "Myra-Demre Çevresinde Bulunan Antik Yerleşimler", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 181-232.

Çevik 2010c N. Çevik, "The Sunken Metropolis of St. Nicholas", Current World Archaeology 41, 2010, 18-25.

Çevik 2010d N. Çevik, "Myra ve Limanı Andriake: Kazıları Başlarken Ön-Düşünceler", Arkeoloji ve Sanat Dergisi 134, 2010, 53-82.

Çevik 2013a N. Çevik, "A Lycian Harbor in the Mediterranean: Andriake", Aktüel Arkeoloji 35, Eylül-Ekim 2013, 4-13.

Çevik 2013b N. Çevik, "Myrrh-Breathing Myra – Andriake Metropolis of Lycia, Sunken City of Saint Nicholas", Actual Archaeology Autumn 2013 Issue 07, 4-13.

Çevik 2015 N. Çevik, Lykia Kitabı (2015).

Çevik 2016a N. Çevik, "Birkaç Patara Sorusu", bk.: E. Dündar – Ş. Aktaş – M. Koçak – S. Erkoç (ed.), Havva İşkan'a Armağan. LYKIARKHISSA (2016), 225-228.

Çevik 2016b N. Çevik, "Sarkophage und unterirdische Kammern: Gräber der klassischen und hellenistischen Zeit", bk.: H. İşkan – C. Schuler

– Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 46-50.

Çevik 2016c N. Çevik, "'Mür Soluyan Kent': Myra", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 224-237.

Çevik 2017a N. Çevik, "A Lycian Harbor in the Mediterranean: Andriake", Actual Archaology 19, 2017, 82-93.

Çevik 2017b N. Çevik, "Andriake Likya Uygarlıkları Müzesi", bk.: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ulusal Müzecilik Sempozyumu Bildirileri 20-22 Mayıs 2015, Türkiye'de Müzecilik. Yeni Kavram ve Uygulamalar (2017), 18-29.

Çevik – Aktaş 2016 N. Çevik – Ş. Aktaş, "Die urbanistische Entwicklung der Stadt: ein Überblick", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 16-23.

Çevik – Bulut 2007 N. Çevik – S. Bulut, "The Belen and Kelbessos farmsteads with towers on the border of Pisidia-Lycia and some thoughts on security in the countryside", Adalya X, 2007, 105-130.

Çevik – Bulut 2008 N. Çevik – S. Bulut, "The rediscovery of GAGAE / 'GAXE' in the south-east corner of Lycia. New finds from the total surface surveys", Adalya XI, 2008, 63-98.

Çevik – Bulut 2010 N. Çevik – S. Bulut, "İkinci Kazı Sezonunda Myra ve Limanı Andriake", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 25-117.

Çevik – Bulut 2011 N. Çevik – S. Bulut, "Myra ve Andriake Kazıları 2010. Excavations at Myra and Andriake in 2010", Anmed 9, 2011, 59-70.

Çevik – Bulut 2014 N. Çevik – S. Bulut, "Andriake Doğu Hamamı: Bölgenin Hamam Mimarlığına Işık Tutan Yeni Bir Örnek", Adalya XVII, 2014, 221-262.

Çevik – Eshel 2010 N. Çevik – H. Eshel, "A Byzantine Synagogue in Andriake in Southern Turkey", Qadmoniot 43, 2010, 41-43.

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2010 N. Çevik – I. Pimouguet-Pedarros, "Fortifications et Systeme Defensif de Myra : Recherches de 2009", Anatolia Antiqua XVIII (2010), 243-275.

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011 N. Çevik – I. Pimouguet-Pedarros, "Le Systeme Defensif de Myra-Andriake", Anatolia Antiqua XIX (2011), 303-319.

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012 N. Çevik – I. Pimouguet-Pedarros, "Les remparts du port d'andriake premiere campagne de fouiLLe 2011", Anatolia Antiqua XX (2012), 261-280.

Çevik vd. 2005 N. Çevik – B. Varkıvanç – E. Akyürek (ed.), Trebenna. Tarihi, Arkeolojisi ve Doğası / Trebenna. Its History, Archaeology and Natural Environment. Adalya Supplement 1 (2005).

Çevik vd. 2010a N. Çevik – S. Bulut – O. Tıbıkoğlu – B. Özdilek – A. Aygün, "Myra ve Andriake Kazılarında İlk Yıl: 2009", Kazı Sonuçları Toplantısı XXXII 1.Cilt, 2011, 403-420.

Çevik vd. 2010b N. Çevik – Ö. Çömezoğlu – H.S. Öztürk – İ. Türkoğlu, "Andriake Sinagogu ve Bölgede Yahudi Varlığı", bk.: N. Çevik

(ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 169-180.

Çevik vd. 2010c N. Çevik – Ö. Çömezoğlu – H.S. Öztürk – İ. Türkoğlu, "A Unique Discovery in Lycia: The Ancient Synagogue at Andriake, Port of Myra", ADALYA XIII , 2010, 335-366.

Çevik vd. 2010d N. Çevik – İ. Kızgut – S. Bulut, "Rhodiapolis, as a Unique Example of Lycian Urbanism", ADALYA XIII , 2010, 29-63.

Çevik vd. 2012 N. Çevik – S. Bulut – E. Akyürek, "Myra-Andriake Kazıları ve Araştırmaları 2011. Excavations and Surveys at Myra-Andriake in 2011", Anmed 10, 2012, 65-72.

Çevik vd. 2013 N. Çevik – S. Bulut – E. Akyürek, "Myra ve Andriake Kazıları 2012. Excavations at Myra and Andriake 2012", Anmed 11, 2013, 90-103.

Çevik vd. 2014 N. Çevik – S. Bulut – Ç.A. Aygün, "Myra'nın Limanı Andriake", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 225-243.

Çevik vd. 2017 N. Çevik – S. Bulut – Ç.A. Aygün – Ö. Çömezoğlu Uzbek, "2016 Yılı Myra ve Andriake Kazıları. Myra and Andriake Excavations of 2016", Anmed 15, 2017, 67-75.

Çevik vd. 2018 N. Çevik – S. Bulut – Ç.A. Aygün – Ö. Çömezoğlu Uzbek, "Myra – Andriake 2016", 39. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt, 2018, 189-204.

Çorağan Karakaya 2010 N. Çorağan Karakaya, "Myra Aziz Nikolaos Kilisesi ve Duvar Resimleri Işığında Aziz Nikolaos'un Yaşamı ve Kişiliği", bk.:

N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 127-135.

Çömezoğlu 2013 Ö. Çömezoğlu, "Andriake B Kilisesi'nden Bronz Objeler", Adalya XVI, 2013 305-320.

Çömezoğlu 2015 Ö. Çömezoğlu, "Byzantine Small Finds From 'Church B' at Andriake (Myra / Antalya): First Results on the Ceramics" Proceedings of the 17th Symposium on Mediterranean Archaeology. SOMA 2013 (2015): 54-64.

Della Rosa 2015 A. Della Rosa, "Mauretania", bk.: C. Letta – S. Segenni (ed.), Roma e le sue province. Dalla prima guerra punica a Diocleziano (2015), 269-273.

Demetriou 2011 D. Demetriou, "What Is An Emporion? A Reassessment", Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte Bd. 60, H. 3, 2011, 255-272.

Diler 2015 A. Diler, "Genel Hatları ile Lykia ve Karia İlişkileri Üzerine Bazı Notlar", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 145-186.

Diler vd. 2016 A. Diler – S. Özen – U. Çörtük – M. Doyran – B. Özen-Kleine – S. Akerdem – N.O. Özer – Y. Say Özer (ed.), BASILEUS. 50. Yılında Kaunos / kbid (2017).

Doğan 2009 M. Doğan, "Tarihi Coğrafyadan Bir Örnek: Telmessos", Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 19, Ocak – 2009, 55-68.

Doğan 2016 S. Doğan, "Likya'da Bir Hac Merkezi: Myra Aziz Nikolaos Kilisesi", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya.

Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 238-259.

Doksanaltı vd. 2016 E.M. Doksanaltı – İ. Karaoğlan – C. Özgan – E. Aslan, "Knidos Kazı ve Araştırmaları: 2015", Kazı Sonuçları Toplantısı 38/3, 2016, 461-482.

Dönmez 2014 A. Dönmez, Xanthos Kenti Batı Agorası (Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2014).

Duggan 2004 T. M. P. Duggan, "A Short Account Of Recorded Calamities (Earthquakes And Plagues) In Antalya Province And Adjacent And Related Areas Over The Past 2,300 Years – An Incomplete List, Comments And Observations", Adalya VII, 2004, 123–170.

Duggan 2010 T. M. P. Duggan, "The Lycian Port of Patara and Its Environs during the 13th and 14 th Centuries –An Interpretation–", Gephyra 7, 2010, 47-72.

Duggan – Aygün 2010 T.M.P. Duggan – Ç.A. Aygün, "Myra'nın Ortaçağ ve Sonrasındaki Limanı 'Taşdibi – Stamira'", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 161-168.

Duggan – Aygün 2014 T.M.P. Duggan – Ç.A. Aygün, "The Medieval and Later Port of Myra/Stamira – Taşdibi", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 245-269.

Dumankaya – Gündüz 2016 O. Dumankaya – S. Gündüz, "Myndos Antik Kenti'nin Doğu Limanı ve Yapıları", bk.: D. Şahin (ed.), Myndos Araştırmaları

I. Myndos Kazı ve Araştırmaları 2004-2013 (2016), 9-34.

Dündar 2016 E. Dündar, "Die "Akropolis" auf dem Tepecik-Hügel: ein Fenster in die frühe Siedlungsgeschichte", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 39-44.

Dündar – Rauh 2017 E. Dündar – N. Rauh, "The North Bastion on the Tepecik Akropolis at Patara. Dating 'Early Hellenistic' Fortification Walls in Southwestern Anatolia", Hesperia 86, 2017, 509-581.

Erkanal 2014 H. Erkanal, "Klazomenai/Liman Tepe'nin Limanları", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 295-303.

Erkoç 2015 S. Erkoç, "Liman Hamamı 2010-2013 Yılı Kazı Çalışmaları", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 239-251.

Erkoç – Aktaş 2016 S. Erkoç – Ş. Aktaş, "Die Thermen", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 63-68.

Ersoy 2014 A. Ersoy, "Smyrna: Yeni Keşfedilen Kamu Yapıları ve Alanlar (2007-2010) Çerçevesinde Bir Değerlendirme", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 305-324.

Fellows 1840 C. Fellows, Discoveries in Lycia. A Journal Kept During a Second Excursion in Asia Minor (1840).

Feuser 2014 S. Feuser, "Torbauten und Bogenmonumente in römischen Hafenstädten", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 683-704.

Fields – Bull 2007 N. Fields – P. Bull, Ancient Greek Warship 500-322 BC (2007).

Forstenpointner vd. 2007 G. Forstenpointner – U. Quatember – A. Galik – G. Weissengruber – A. Konecny, "Purple-Dye Production in Lycia – Results of an Archaeozoological Field Survey in Andriake (South-West Turkey)", OxfJA 26(2), 2007, 201-214.

Foss 1994 C. Foss, "The Lycian Coast in the Byzantine Age", Dumbarton Oaks Papers 48, 1994, 1-52.

Fouache vd. 1999 E. Fouache – P. Sibella – R. Dalongeville, "Holocene variations of the shoreline between Antalya and Andriake (Turkey)", The International Journal of Nautical Archaeology 28.4, 1999, 305-318.

Fowler – Stillwell 1932 H.N. Fowler – R. Stillwell, Corinth. Results of Excavations Conducted by The American School of Classical Studies at Athens Volume I: Introduction, Topography, Architecture (1937).

Friedman – Zoroğlu 2006 Z. Friedman – L. Zoroğlu, "Kelenderis Ship – Square or Lateen Sail?", The International Journal of Nautical Archaeology 35.1, 2006, 108-116.

Frost – Hadjidaki 1990 F.J. Frost – E. Hadjidaki, "Excavations at the Harbor of Phalasarna in Crete: The 1988 Season", Hesperia Vol.59 No.3, 1990, 513-527.

Gambash 2013 G. Gambash, "Caesarea Maritima and The Grand Strategy of The Roman Empire", Skyllis Zeitschrift für Unterwasserarchaologie 13/1, 2013, 53-58.

Ganzert 2015 J. Ganzert, "Town and 'Meta-Town'? Considerations on the Urban Development of Patara", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 273-288.

Georgiou 1997 H. Georgiou "Seafaring, Trade Routes, And The Emergence of The Bronze Age: Urban Centers In The Eastern Mediterranean" bk.: S. Swiny – R. L. Hohfelder – H. W. Swiny (ed.), Res Maritimae : Cyprus And The Eastern Mediterranean From Prehistory To Late Antiquity : Proceedings Of The Second International Symposium "Cities on the Sea", Nicosia, Cyprus, October 18-22, 1994 (1997), 117-162.

Ghilardi vd. 2013 M. Ghilardi – M. Colleu – K. Pavlopoulos – S. Fachard – D. Psomiadis – P. Rochette – F. Demorya – A. Knodell – M. Triantaphyllou – D. Delanghe-Sabatier – A. Bicket – J. Fleury, "Geoarchaeology of Ancient Aulis (Boeotia, Central Greece): human occupation and Holocene landscape changes", Journal of Archaeological Science 40, 2013, 2071-2083.

Girgin 2006 G. Girgin, Fenikeliler'de Akdeniz Ticareti (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006).

Goddio – Fabre 2014 F. Goddio – D. Fabre, "Heracleion-Thonis and Alexandria, Emporia of Egypt. New Researches and Recent Discoveries",

bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 63-100.

Goiran vd. 2011 J.P. Goiran – K.P. Pavlopoulos – E. Fouache – M. Triantaphyllou – R. Etienne, "Piraeus, the ancient island of Athens: Evidence from Holocene sediments and historical archives", Geology, June 2011, 531-534.

Goiran vd. 2014 J.P. Goiran – N. Marriner – C. Morhange – J. Cavero – C. Oberlin – J.Y. Empereur, "Geoarchaeology of Alexandria (Egypt): 8,000 Years of Coastal Evolution", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 727-741.

Groh vd. 2013 S. Groh – S. Ladstätter – A. Waldner, "Neue Ergebnisse zur Urbanistik in der Oberstadt von Ephesos: Intensive und extensive Surveys 2002 – 2006", Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, 82, 2013, 93-194.

Grossmann 2014 E. Grossmann, "The Harbours of Tel Michal and Apollonia 1750 B.C. – A.D. 1265", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 165-175.

Güler 2006 T. Güler, Antik Çağ Doğu Akdeniz Ticareti ve Ticaret Gemileri (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006).

Gygax 2001 M. D. Gygax, Untersuchungen zu den Lykischen Gemeinwesen in Klassischer und Hellenistischer Zeit (2001).

Haensch 2008 R. Haensch, "Die Provinz Aegyptus: Kontinuitäten und Brüchte zum ptolemäischen Ägypten. Das Beispiel des administrativen Personals", bk.: I. Piso (ed.), Die Römischen Provinzen. Begrief und Gründung (2008), 81-105.

Haensch 2010 R. Haensch, "The Roman Provincial Administration", bk.: C. Hezser (ed.), The Oxford Handbook of Jewish Daily Life in Roman Palestine (2010), 71-84.

Haggis 1996 D. C. Haggis, "The Port of Tholos in Eastern Crete and The Role of a Roman Horreum Along the Egyptian 'Corn Route'" Oxford Journal of Archaeology, Vol.15, No.2, 1996, 183-209.

Hamza 2006 L. Hamza, Antik Çağda Doğu Akdeniz'de Deniz Ticareti (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006).

Hansen 1998 M.H. Hansen (ed.), Polis and City-State An Ancient Concept and its Modern Equivalent. Symposium, January 9, 1998. Acts of The Copenhagen Polis Centre Vol. 5 (1998).

Harrison 1963 R. M. Harrison, "Churches and Chapels of Central Lycia", Anatolian Studies, Vol. 13, 1963, 117-151.

Held 2002 W. Held, "Die Residenzstädte der Seleukiden. Babylon, Seleukeia am Tigris, Ai Khanum, Seleukeia in Pieria, Antiocheia am Orontes", JdI 117, 2002, 217–249.

Held 2014 W. Held, "Häfen der rhodischen Peraia", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue

Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 357-375.

Hellenkemper – Hild 2004 H. Hellenkemper – F. Hild, Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylien (2004).

Hild 2003 F. Hild, "Klöster in Lykien", bk.: V. Ruggieri – L. Pieralli (ed.), Εύκοσμία. Studi Miscellanei per il 75 di Vincenzo Poggi (2003), 313-334.

Hohlfelder 1988 R. L.Hohlfelder, "Procopius, De Aedificiis, 1.11.18-20: Caesarea Maritima and The Building of Harbours in Late Antiquity", bk.: R. L. Hohlfelder – I. Malkin (ed.), Mediterranean Cities: Historical Perspectives, Vol.3 (1988), 54–62.

Hohlfelder vd. 1983 R. L. Hohlfelder – J. P. Oleson – A. Raban – R. L. Vann, "Sebastos Herod's Harbor at Caesarea Maritima", Biblical Archaeologist, Vol. 46, No. 3, 1983, 133-144.

Hohlfelder – Vann 1998 R.L. Hohlfelder – R.L. Vann, "Uncovering the Maritime Secrets of Aperlae, A Coastal Settlement of Ancient Lycia", Near Eastern Archaeology 61:1, 1998, 26-37.

Hohlfelder – Vann 2000 R.L. Hohlfelder – R.L. Vann, "Cabotage at Aperlae in Ancient Lycia", International Journal of Nautical Archaeology 29.1, 2000, 126-135.

Hülden 2006 O. Hülden, Graber und Grabtypen im Bergland von Yavu (Zentrallykien) Studien zur antiken Grabkultur in Lykien (2006).

Hülden 2016 O. Hülden, "Likya Nekropolleri ve Ölü Kültü", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz

Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 376-387.

Işık 2011 F. Işık, "Caput Gentis Lyciae". Patara. Lykia Soyunun Başkenti (2011).

Işık 2015 F. Işık, "Arkeolojik Bulgular Işığında Milyas", Anadolu 41, 2015, 187-237.

Işık vd. 2001 F. Işık – H. İşkan – N. Çevik, Miliarium Lyciae: Patara Yol Klavuz Anıtı. Das Wegweisermonument von Patara. Lykia IV 1998/1999 (2001).

Işık 2016a F. Işık, "Das frühe Patar / P(a)ttara", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 29-32.

Işık 2016b F. Işık, "Beylikler Dönemi'nin Likya Egemeni: Ksanthos", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 166-185.

Işık vd. 2016 H. Işık – Ş. Aktaş – E. Dündar – M. Koçak – B. Ceylan, "Patara 2015 Yılı Kazı ve Koruma Çalışmaları Excavations and Conservation Work at Patara in 2015", Anmed 14, 2016, 98 – 108.

Işın vd. 2015 G. Işın – T. Takaoğlu – K. Sezgin – T. Yücel, "Tlos Seramikleri", bk.: T. Korkut (ed.), Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu (2015), 148-212.

İplikçioğlu 2016 B. İplikçioğlu, "Bir Roma Eyaleti Olarak Likya", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz

Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 60-67.

İşkan 2016 H. İşkan, "Der Leuchtturm", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 83-86.

İşkan – Koçak 2014 H. İşkan – M. Koçak, "Der Hafen von Patara. Altes Wissen, neue Forschungen", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 271-294.

İşkan vd. 2016 H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016).

İşler 2010 B. İşler, "Myra ve Çevresinde Bizans Dönemi", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 233-255.

Jones – Little 1971 G.D.B. Jones – J. H. Little, "Coastal Settlement in Cyrenaica", The Journal of Roman Studies, Vol. 61, 1971, 64-79.

Jones 1972 J.P. Jones, "The Inscription from the Sea-Wall at Anemurium", Phoenix, Vol. 26, No. 4, 1972, 396-399.

Jones 2010 J. Jones, "The tersa¯ne at Alanya and the galleys of Charles d'Anjou", bk.: D.J. Blackman – M.C. Lentini, Ricoveri per Navi Militari Nei Porti del Mediterraneo Antico e Medievale Atti del Workshop Ravello, 4-5 Novembre 2005 (2010), 185-188.

Kaiser 2011 A. Kaiser, Roman Urban Street Networks (2011).

Karagöz 2014 Ş. Karagöz, "Marmaray Kazıları ve Antik Liman Khrysopolis Liman", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 399-415.

Kashtan 1988 N. Kashtan, "Akko-Ptolemais: A Maritime Metropolis In Hellenistic and Early Roman Times, 332 BCE-70 CE, As Seen Through The Literary Sources", bk.: R. L. Hohlfelder – I. Malkin (ed.), Mediterranean Cities: Historical Perspectives, Vol.3 (1988), 37-53.

Keay 1984 S.J. Keay, Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean a typology and economic study: the Catalan evidence. BAR International Series 196 (i)(ii) (1984).

Keen 1998 A. G. Keen, Dynastic Lycia. A Political History of The Lycians and Their Relations with Foreign Powers c. 545-362 B.C. (1998).

Kızgut vd. 2009 İ. Kızgut – S. Bulut – N. Çevik, "An East Lycian City: Idebessos", Adalya XII, 2009, 145-172.

Koçak 2015 M. Koçak**,** "Su Kenarında Sonsuzluk: Patara Liman Nekropolis'i Işığında Antik Limanlar ve Mezarlar İlişkisi Üzerine", Mediterranean Journal of Humanities V/2, 2015, 275-285.

Koçak 2016a M. Koçak, "Die Hafenbucht", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 87-91.

Koçak 2016b M. Koçak, "Nekropolen und Gräber im kaiserzeitlichen Patara", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A.

Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 110-116.

Kokkinia 2014 C. Kokkinia, "Rome, Ephesos, and the Ephesian Harbor: a Case Study in Official Rhetoric", bk.: A. Kolb (ed.), Infrastruktur und Herrschaftsorganisation im Imperium Romanum. Herrschaftsstrukturen und Herrschaftspraxis III Akten der Tagung in Zürich 19.–20. 10. 2012 (2014), 180-196.

Kolb 1984 F. Kolb, Die Stadt im Altertum (1984).

Kolb 2008a F. Kolb**,** Burg-Polis-Bischofssitz. Geschichte der Siedlungskammer von Kyaneai in der Südwesttürkei (2008).

Kolb 2008b F. Kolb, "Terrassenkoplexe, Pressanlagen und Wirtschaftsgebaude im Yavu-Bergland" bk.: F. Kolb (ed.), Keramik, Münzen, Kirchen und Wirtschaftskomplexe des Zentrallykischen Yavu-Berglandes (Gebiet von Kyaneai). Tübinger Althistorische Studien Band 4. Lykische Studien 8 (2008), 195-246.

Kolb vd. 1991 F. Kolb – B. Kupke – M. Miller – M. Zimmermann, "Spätantike und Byzantinische Besiedlung auf dem Gebiet der Lykischen Polis Kyaneai", Klio, Volume 73, 1991, 563–585.

Kolb 2015 F. Kolb, "Predynastic Lycia and Patara: What is the Evidence?", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 385-416.

Kolb 2016 F. Kolb, "Beylikler Dönemi'nde Likya (MÖ 550-360)", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 36-45.

Konecny 1997 A. Konecny, Hellenistische Turmgehöfte in Zentral- und Ostlykien. Wiener Forschungen zur Archaologie Band 2 (1997).

Korkut 2000 T. Korkut, "Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit", Adalya IV, 1999-2000, 181-194.

Korkut 2003 T. Korkut, "Zur lykischen Badearchitektur im Lichte der Thermen von Patara", IstMitt 53, 2003, 445-459.

Korkut 2006 T. Korkut, Girlanden-Ostotheken aus Kalkstein in Pamphylien und Kilikien. Untersuchungen zu Typologie, Ikonographie und Chronologie. Sarkophag-Studien Band 4 (2006).

Korkut 2008 T. Korkut, "Antik Çağlarda Amphiktionia, Symmachia, Sympoliteia Yapılanmaları ve Likya Birliği", bk.: B. Can – M. Işıklı (ed.), Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı. Doğudan Yükselen Işık. Arkeoloji Yazıları (2008), 129-139.

Korkut 2013 T. Korkut, "Ostotheken oder Kindersarkophage", bk.: M. Tekocak (ed.), K. Levent Zoroğlu'na Armağan (2013), 405-413.

Korkut 2015a T. Korkut, "Geçmişten Günümüze Tlos", bk.: T. Korkut (ed.), Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu (2015), 5-9.

Korkut 2015b T. Korkut, "Arkeolojik Kalıntılar", bk.: T. Korkut (ed.), Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu (2015), 12-65.

Korkut 2015c T. Korkut, "Şehircilik Anlayışı", bk.: T. Korkut (ed.), Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu (2015), 65-69.

Korkut – Grosche 2007 T. Korkut – G. Grosche, Das Bouleuterion von Patara. Versammlungsgebäude des lykischen Bundes. Patara II.1 (2007).

Korkut vd. 2015 T. Korkut – G. Işın – T. Takaoğlu – B. Özdemir, "Tlos Antik Kenti Yakınlarındaki Tavabaşı Mağarası Kaya Resimleri", TÜBA-AR 18, 2015, 37-49.

Kourtzellis 2013a I. Kourtzellis, "The Northern Harbour", bk.: Z. Myroyianni (ed.), Mytilene. Unique Approaches (2013), 11-14.

Kourtzellis 2013b I. Kourtzellis, "The Southern Harbour", bk.: Z. Myroyianni (ed.), Mytilene. Unique Approaches (2013), 47-49.

Körpe – Yavuz 2014 R. Körpe, M.F. Yavuz, "Eski Çağlarda Gelibolu Yarımadası'nın Limanları", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 417-436.

Kretschmer 1926 M. Kretschmer, "Ostia, The Harbour of Ancient Rome", The Classic Journal 22/1, 1926, 26-30.

Kunze 2016 M. Kunze, "Pataras spätklassische Stadtmauer", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 44-46.

Küçükaşçı 2006 M. S. Küçükaşçı, "VII-XII. Yüzyıllarda Likya'ya Arap İlgisi", bk.: K. Dörtlük – B. Varkıvanç – T. Kahya – J. des Courtils – M.

Doğan Alparslan – R. Boyraz (ed.), III. Likya Sempozyumu 07-10 Kasim 2005 Antalya, Sempozyum Bildirileri, 1.Cilt (2006), 375-384.

Ladstätter 2011 S. Ladstätter, "Bizans Döneminde Ephesos. Büyük Bir Antik Kentin Tarihinde Son Sayfa", bk.: F. Daim – S. Ladstätter (ed.), Bizans Döneminde Ephesos (2011), 3-28.

Ladstätter 2016 S. Ladstätter, "Hafen und Stadt von Ephesos in hellenistischer Zeit", Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, 85, 2016, 233-272.

Laiou 2002 A. E. Laiou, "Writing the Economic History of Byzantium", bk.: A. E. Laiou (ed.), The Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century, Vol. 1 (2002), 3-8.

Lavan 2012 L. Lavan, "From polis to emporion? Retail and Regulation in the Late Antique City" bk.: C. Morrison (Ed.), Trade and Markets in Byzantium. Dumbarton Oaks Byzantine Symposia and Colloquia (2012), 333-377.

Lehmann-Hartleben 1923 K. Lehmann-Hartleben, Die Antiken Hafenanlagen des Mittelmeeres. Beiträge zur Geschichte Des Städtebaus im Altertum, Klio Beiheft XIV (1923).

Leonard 1997 J. R. Leonard, "Harbor terminology in Roman Periploi" bk.: S. Swiny – R. L. Hohfelder – H. W. Swiny (ed.), Res maritimae : Cyprus and the eastern Mediterranean from prehistory to late antiquity : proceedings of the Second International Symposium "Cities on the Sea", Nicosia, Cyprus, October 18-22, 1994 (1997), 163-200.

Leonard 2005 J.R. Leonard, Roman Cyprus: Harbors, Hinterlands and "Hidden Powers" (State University of New York Yayınlanmamış Doktora Tezi 2005).

Lewartowski – Misiewicz 2015 K. Lewartowski – K. Misiewicz, "Searching for an ancient port of Ptolemais", bk.: P. Jaworski – K. Misiewicz, Ptolemais in Cyrenaica. Results of Non-Invasive Surveys (2015), 133-141.

Lewis – Short 1891 C.T. Lewis – C. Short, Harpers' Latin Dictionary. A New Latin Dictionary. Founded on the Translation of Freund's Latin-German Lexicon Edited by E.A. Andrews (1891).

Liddell – Scott 1996 H.G. Liddell – R. Scott, A Greek-English Lexicon, With a Revised Supplement (1996).

Liebeschuetz 1992 W. Liebeschuetz, "The end of the ancient city" Bk. J. Rich (ed.), The City in Late Antiquity (1992), 1-49.

Lorenzen 1964 E. Lorenzen, The Arsenal of Piraevs Designed by Philo and Reconstructed After His Description by Eivind Lorenzen (1964).

de Luca – Lena 2014 S. de Luca – A. Lena, "The Harbor of the City of Magdala/Taricheae on the Shores of the Sea of Galilee, from the Hellenistic to the Byzantine Times. New Discoveries and Preliminary Results", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 113-163.

Lülleci 2007 U. Lülleci, Troia Antik Limanı'nın Tunç Çağı Deniz Ticaretindeki Önemi (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2007).

Mader 2003 I. Mader, "Die frühe Keramik von Limyra", bk.: B. Rückert – F. Kolb (ed.), Probleme der Keramikchronologie des südlichen und westlichen Kleinasiens in geometrischer und archaischer Zeit. Internationales Kolloquium, Tübingen 24.3.–26.3.1998 (2003), 31-36.

Manganaro 1992 G. Manganaro, "Due Note Tardoantiche", Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 94, 1992, 283-294.

Mango 2002 C. Mango (ed.), The Oxford History of Byzantium (2002).

Mango vd. 1997 C. Mango – R. Scott – G. Greatrex (ed.), The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and Near Eastern History, AD 284-813 (1997).

Marksteiner 2006 T. Marksteiner, "Andriake Yüzey Araştırması 2005 Yılı Çalışmaları", Anmed 4, 2006, 71-74.

Marksteiner 2010 T. Marksteiner, Lykien. Ein archäologischer Führer (2010).

Marksteiner 2013 T. Marksteiner, "Andriakè un port lycien", bk.: P. Brun – L. Cavalier – K. Konuk – F. Prost (ed.), Euploia. La Lycie et la Carie Antiques. Dynamiques des territoires, échanges et identités. Actes du colloque de Bordeaux, 5, 6 et 7 novembre 2009 (2013), 281-289.

Marriner – Morhange 2005 N. Marriner – C. Morhange, "Under the city centre, the ancient harbour. Tyre and Sidon: heritages to preserve", Journal of Cultural Heritage 6, 2005, 183-189.

Martini 1984 W. Martini, Das Gymnasium von Samos (1984).

Mayer 1803 L. Mayer, Views in the Ottoman Empire, Chiefly in Caramania (1803).

Mazza 2016 A. Mazza, "Reconstructing the coastal landscape of Selinus (Sicily, Italy) and Lipari Sotto Monastero (Lipari, Italy)", bk.: M. Ghilardi (ed.), Géoarchéologie des îles de Méditerranée (2016), 177-190.

McCann 1979 A.M. McCann, "The Harbor and Fishery Remains at Cosa, Italy", Journal of Field Archaeology Vol.6, 1979, 391-411.

McNicoll – Winikoff 1983 A. McNicoll – T. Winikoff, "A Hellenistic Fortress in Lycia – The Isian Tower?", American Journal of Archaeology Vol.87 No.3, 1983, 311-323.

Mitchell 1996 S. Mitchell, "The Development of Classical Cities and Settlements in Late Roman Anatolia", bk.: Y. Sey (ed.), Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme (1996) / Housing and Settlement in Anatolia a Historical Perspective (1996), 193-205.

Młynarczyk 1990 J. Młynarczyk, Nea Paphos III. Nea Paphos in the Hellenistic Period (1990).

Mørkholm – Zahle 1976 O. Mørkholm – J. Zahle, "The coinage of the Lycian dynasts Kheriga, Kherêi and Erbbina. A numismatic and archaeological study", Acta Archaeologica, 47, 1976, 47, 71-75.

Möller 2001 A. Möller, "Naukratis: Griechisches Emporion Und Ägyptischer 'Port Of Trade'." bk.: U. Höckmann – D. Kreikenbom (ed.), In Naukratis: Die Beziehungen Zu Ostgriechenland, Ägypten Und Zypern In Archaischer Zeit. Akten Der Table Ronde In Mainz, 25.–27. November 1999, Möhnesee, Paderborn: Bibliopolis (2001), 1-25.

Murphy – Mengel 2000 D. Murphy – M. Mengel, "The Stair Step Structure at Andriake, Turkey. Ancient Mill or Water Cascade?", Babesch Supplement 6, 2000, 155-158.

Niewöhner 2017 P. Niewöhner, The Archaeology of Byzantine Anatolia From The End of Late Antiquity Until The Coming of The Turks (2017).

Olcay Uçkan 2010 B.Y. Olcay Uçkan (ed.), Frigya (Phrygia) Bölgesinde Bizans Dönemi Kaya Mimarisi (2010).

Olcay Uçkan – Evcim 2015 B.Y. Olcay Uçkan - S. Evcim, "Arkeolojik Alanlarda Lazer Ölçümle Belgeleme ve Kent Modeli Oluşturma Üzerine Bir Örnek: Olympos Antik Kenti." Journal of Academic Social Sciences 16, 2015, 1-15.

Olcay Uçkan 2017 B.Y. Olcay Uçkan (ed.), Olympos I. 2000 – 2014 Araştırma Sonuçları (2017).

Olcay Uçkan – Kayapınar 2015 B.Y. Olcay Uçkan – L. Kayapınar, "Olympos Piskoposu Methodios ve Olympos Kenti", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 535-544.

Olcay Uçkan – Öztaşkın 2015 B.Y. Olcay Uçkan – G.K. Öztaşkın, "Olympos Kazısı 2014", ANMED 13, 2015, 87-90.

Olcay Uçkan – Öztaşkın 2016 B.Y. Olcay Uçkan – G.K. Öztaşkın, "Ateş ve Suyla Kutsanan Kent: Olympos", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 274-287.

Olcay Uçkan – Öztaşkın 2017a B.Y. Olcay Uçkan – G.K. Öztaşkın, "Olympos", Aktüel Arkeoloji 56, Mart-Nisan 2017, 84-93.

Olcay Uçkan – Öztaşkın 2017b B.Y. Olcay Uçkan – G.K. Öztaşkın, "Olympos Kazısı 2016", ANMED 15, 2017, 76-84.

Olcay Uçkan vd. 2017 B.Y. Olcay Uçkan – Ö.E. Öncü – S. Evcim, "Olympos'un Roma ve Bizans Dönemi Kent Dokusu", bk.: B.Y. Olcay Uçkan (ed.), Olympos I. 2000 – 2014 Araştırma Sonuçları (2017), 9-30.

Oleson 1985 J.P. Oleson, "Herod and Vitruvius: Preliminary Thoughts on Harbour Engineering at Sebastos; bk.: A. Raban (ed.), Harbour Archaeology Proceedings of the First International Workshop on Ancient Mediterranean Harbours Caesarea Maritima 24-28.6.83. BAR International Series 257 (1985), 165-172.

Oleson 1988 J. P. Oleson, " The Technology of Roman Harbours", The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration 17-2, 1988, 147-157.

Oleson 2014 J.P. Oleson, "The Evolution of Harbour Engineering in the Ancient Mediterranean World", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 509-522.

Onur 2002 F. Onur, "Antik Veriler Işığında Likya'nın Hidrografyası", bk.: S. Şahin – N. Adak (ed.), Likya İncelemeleri I (2002), 53-61.

Onur 2016 F. Onur, "Patara Yol Anıtı", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 570-577.

Oppenheim 1954 A. L. Oppenheim, "The Seafaring Merchants of Ur", Journal of the American Oriental Society, Vol. 74, No. 1, 1954, 6-17.

Oxford Dictionary of Byzantium A.P. Kazhdan (ed.), Oxford Dictionary of Byzantium (1991).

Öncü 2017 Ö.E. Öncü, "Olympos Hellenistik ve Roma Dönemi Mimari Araştırmaları: Köprü, Köprü Caddesi ve Kent Surları", bk.: B.Y. Olcay Uçkan (ed.), Olympos I. 2000 – 2014 Araştırma Sonuçları (2017), 31-48.

Öner 2000 E. Öner, "Demre Çayı Deltasının Jeomorfolojik Gelişimi ve Myra Antik Kenti, Limanı ve St. Nicholaus Kilisesi", Arkeometri Sonuçları Toplantısı 16, 2000, 1-18.

Öniz 2012 H. Öniz, Konumlarına ve Kullanımlarına Göre Antalya İli Kıyılarında Antik Limanlar ve Demirleme Yerleri (Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2012).

Öniz 2016 H. Öniz, "Demre Beymelek Gölü'nde Sualtında Kalmış Liman ve Yapı Formları", Adalya XIX, 2016, 151-168.

Özdilek 2015 B. Özdilek, "Andriake Sinagogu'ndan Seçilmiş Örneklerle Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiklerine Genel Bir Bakış", Cedrus III, 2015, 89-117.

Özdilek 2016 B. Özdilek, "2009-2012 Andriake Kazılarından Ele Geçen Unguentarium, Şişe, Lykion Ve Mortar Örnekleri", OLBA XXIV, 2016, 217-265.

Özdilek 2017a B. Özdilek, "Andriake Sinagogu'ndan Ele Geçen DSA Grubu Seramikler", Cedrus V, 2017, 337-395.

Özdilek 2017b B. Özdilek, "Andriake Limanından Ele Geçen Doğu Sigillata C Grubu Pergamon-Çandarlı Sigillataları", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 14 Sayı 40, 2017, 260-276.

Özdilek 2018 B. Özdilek, "Andriake Limanından Ele Geçen DSD Grubu / Kıbrıs Sigillataları Işığında Lykia'nın Doğu Akdeniz ile Deniz Ticareti", Phaselis IV, 2018, 57-77.

Özdizbay 2012 A. Özdizbay, Perge'nin M.S. 1.-2. Yüzyıllardaki Gelişimi. Adalya Ekyayın Dizisi 10 / Die Stadtentwicklung von Perge im 1.-2. Jh. n. Chr. (2012).

Özer 2016 E. Özer, "Likya Lahitleri", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 422-433.

Özkan 2015 H. Özkan, "Patara'da 1989-1990 Yıllarında Kazılan Bizans Kiliseleri", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 451-462.

Öztaşkın 2012 G.K. Öztaşkın, "Yanartaş (Khimera)'taki Bizans Dönemi Bazilikası", bk.: K. Dörtlük – T. Kahya – R. Boyraz Seyhan – T. Ertekin (ed.), Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyum Bildirileri 4-7 Kasım 2009 (2012), 313-327.

Öztaşkın 2017 G.K. Öztaşkın, "Olympos Kenti Episkopeion Yapı Topluluğu", bk.: B.Y. Olcay Uçkan (ed.), Olympos I. 2000 – 2014 Araştırma Sonuçları (2017), 49-78.

Öztürk 2006 H.S. Öztürk, M.Ö. II. – M.S. IV. Yüzyıllarda Likya-Pamfilya Bölgesinde Kırsal Alan Güvenliği (Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2006).

Öztürk 2008 H. S. Öztürk, "Likya'da Unutulmuş Bir Kent: Melanippe / Melanippion", Arkeoloji ve Sanat Dergisi Yayınları 128, 2008, 33-44.

Öztürk 2009 H.S. Öztürk, "M.Ö. III. Yüzyıldan M.Ö I. Yüzyılın Başlarına Kadar Doğu Akdeniz Ve Küçük Asya'nın Güney Kıyılarında Korsanlık/Haydutluk", bk.: O. Tekin (ed.), Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World. Studies in memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baydur, Istanbul (2009), 299-308.

Öztürk 2010 H.S. Öztürk, "Yazıtların Işığında Myra ve Çevresinin Antik Çağ Tarihi", bk.: N. Çevik (ed.), Arkeolojisinden Doğasına Myra / Demre ve Çevresi (2010), 295-303.

Öztürk 2011 H.S. Öztürk, "Lykia ve Pisidia'daki Haydut Avcıları *Lestodeioktes* (λῃστοδειώκτης)", bk.: H. Şahin – E. Konyar – G. Ergin (ed.), Özsait Armağanı. Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler (2011), 351-355.

Öztürk 2012 H.S. Öztürk, "İ.Ö. II. - İ.S. IV. Yüzyıllarda Lykia'nın Kırsal Güvenlik Problemleri", bk.: K. Dörtlük – T. Kahya – R. Boyraz Seyhan – T. Ertekin (ed.), Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyum Bildirileri 4-7 Kasım 2009 (2012), 347-360.

Öztürk 2017 H.S. Öztürk, "Yazıtların Işığında Olympos", bk.: B.Y. Olcay Uçkan (ed.), Olympos I. 2000 – 2014 Araştırma Sonuçları (2017), 225-234.

Paget 1968 R.F. Paget, "The Ancient Ports of Cumae", The Journal of Roman Studies Vol. LVIII, 1968, 152-169.

Pamir 2014 H. Pamir, "Recent researches and new discoveries in the harbors of Seleucia Pieria", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 177-198.

Parman vd. 2006 E. Parman – O. Atvur – Y. Olcay Uçkan – E. Uçkan – Y. Mergen – E. Uğurlu – A.N. Topoğraf – S. Evcim – G. Öztaşkın – M. Bursalı – H. Yeşilova – Z. Demirel Gökalp – Z. Kaya, Lykia'da Bir Korsan Kenti Olympos (2006).

Parrish 2001 D. Parrish, "The urban plan and its constituent elements", bk.: D. Parrish(ed.), Urbanism in Western Asia Minor (2001), 8-41.

Peacock – Williams 1986 D.P.S. Peacock – D.F. Williams, Amphorae and the Roman economy an introductory guide (1986).

Peschlow 2015 U. Peschlow, "The Cemetery Church at the Tepecik Necropolis of Patara. A Preliminary Report", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 463-474.

Peschlow 2016 U. Peschlow, "Heiligengrab, Kirche und Friedhof: eine anonyme Verehrungsstätte in der antiken Nekropole", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 134-137.

Petersen – von Luschan 1889 E. Petersen – F. Von Luschan, Reisen im Südwestlischen Kleinasien Band II. Reisen in Lykien Milyas und Kibyratis (1889).

Pirson 2004 F. Pirson, “Elaia, der maritime Satellit Pergamons”, IstMitt 54, 2004, 197-213.

Pirson 2014a F. Pirson, “Elaia, der (maritima) Satellit Pergamons”, bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 339-356.

Pirson 2014b F. Pirson, “Antike Hafenstädte – Gestaltung, Funktion, Wahrnehmung”, bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 619-643.

Pirson vd. 2015 F. Pirson – G. Ateş – M. Bartz – H. Brückner – S. Feuser – U. Mania – L. Meier – M. Seeliger, “Elaia: Eine aiolische Polis im Dienste der hellenistischen Residenzstadt Pergamon?”, bk.: A. Matthaei – M. Zimmermann (ed.), Urbane Strukturen und bürgerliche Identität im Hellenismus. Die hellenistische Polis als Lebensform Band 5 (2015), 22-55.

Pulak 1988 C. Pulak, “The Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun, Turkey: 1985 Campaign”, American Journal of Archaeology 92/1, 1988, 1-37.

Raban 1985 A. Raban, “Caesarea Maritima 1983-1984”, The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration, 14.2, 1985, 155-177.

Raban 1987 A. Raban, “The Harbor of the Sea Peoples at Dor”, The Biblical Archaeologist, Vol. 50, No. 2, 1987, 118-126.

Raban 1989 A. Raban, The Harbours of Caesarea Maritima. Results of the Caesarea Ancient Harbour Excavation Project 1980-1985. Volume I: The Site and The Excavations. BAR International Series 491 (1989).

Radt 2001 W. Radt, "The urban development of Pergamon", bk.: D. Parrish (ed.), Urbanism in Western Asia Minor (2001), 43-56.

Reese 2010 D.S. Reese, "Shells from Sarepta (Lebanon) and East-Mediterranean Purple-Dye Production", Mediterranean Archaeology and Archaeometry Vol.10/1 (2010), 113-141.

Reitzenstein 2016 D. Reitzenstein, "Der Beginn einer neuen Ära: Patara unter römischer Herrschaft", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 51-58.

Rickman 1971 G. Rickman, Roman Granaries and Store Buildings (1971).

Rickman 1988 G . E. Rickman, "The Archaeology and History of Roman Ports", The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration 17.3, 1988, 251-261.

Robb – Farr 2005 J.H. Robb – R.H. Farr, "Substances in Motion: Neolithic Mediterranean "Trade"", bk.: E. Blake – A.B. Knapp (ed.), The Archaeology of Mediterranean Prehistory (2005), 24-45.

Robinson 1994 O.F. Robinson, Ancient Rome City Planning and Administration (1994).

Rothaus 1995 R. Rothaus, "Lechaion, Western Port of Corinth: A Preliminary Archaeology and History", Oxford Journal of Archaeology 14/3, 1995, 293-305.

Rückert 2008 B. Rückert, "Die Keramik aus den Feldforschungen im Yavu-Bergland und den Ausgrabungen auf dem Avşar Tepesi", bk.: F. Kolb (ed.), Keramik, Münzen, Kirchen und Wirtschaftskomplexe des Zentrallykischen Yavu-Berglandes (Gebiet von Kyaneai). Tübinger Althistorische Studien Band 4. Lykische Studien 8 (2008), 1-104.

Saraçoğlu 2016 A Saraçoğlu, "Tralleis Sütunlu Caddesi Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", bk.: E. Dündar – Ş. Aktaş – M. Koçak – S. Erkoç (ed.), Havva İşkan'a Armağan. LYKIARKHISSA (2016), 675-686.

Sasson 1966 J. M. Sasson, "Canaanite Maritime Involvement in the Second Millennium B. C.", Journal of The American Oriental Society, Vol. 86, No. 2, 1966, 126-138.

Scafuri 2002 M.P. Scafuri, Byzantine Naval Power And Trade: The Collapse of The Western Frontier (Texas A&M University Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2002)

Scherrer 2001 P. Scherrer, "The historical topography of Ephesos", bk.: D. Parrish (ed.), Urbanism in Western Asia Minor (2001), 57-93.

Schmidts 2014 T. Schmidts, "Der Einfluss der römischen Administration auf die Entwicklung der Hafenstadte im östlichen Mittelmeerraum", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 571-592.

Schuler 2016a C. Schuler, "Patara in klassischer und hellenistischer Zeit", bk.: H. İşkan – C. Schuler – Ş. Aktaş – D. Reitzenstein – A. Schmölder-Veit – M. Koçak (ed.), Patara. Lykiens Tor zur römischen Welt (2016), 32-37.

Schuler 2016b C. Schuler, "Hellenistik Dönem'de Likya ve Likya Birliği (MÖ 4. – 1. yüzyıl)", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 46-59.

Schupp 2014 M. Schupp, "Caput Ioniae. Zur Untersuchung römischer Hafenfassaden am Beispiel von Milet", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 645-667.

Scweyer 2002 A.V. Schweyer, Les Lyciens et la mort. Une étude d'histoire sociale. Varia Anatolica XIV (2002).

Seager 1981 A.S. Seager, "The Synagogue at Sardis", bk.: L.I. Levine (ed.), Ancient Synagogues Revealed (1981), 178-184.

Sears 1904 J. M. Sears Jr., "Oeniadae: VI. The Ship-Sheds", American Journal of Archaeology, Vol. 8, No. 2, 1904, 227-237.

Sears 2007 G. Sears, Late Roman African Urbanism. Continuity and transformation in the city. BAR International Series 1693 (2007).

Seeliger vd. 2012 M. Seeliger – H. Brückner – M. Bartz – S. Feuser – M. Knipping – F. Pirson, "The Harbour of Pergamum – Coastal Evolution of the Bay of Elaia (NW Turkey)", eTopoi Journal for Ancient Studies Special Volume 3, 2012, 107-112.

Seeliger vd. 2013 M. Seeliger – M. Bartz – E. Erkul – S. Feuser – D. Kelterbaum – C. Klein – F. Pirson – A. Vött – H. Brückner, "Taken from the sea, reclaimed by the sea – the fate of the closed harbour of

Elaia, the maritime satellite of Pergamum", Quaternary International 312, 2013, 70-83.

Seeliger vd. 2014 M. Seeliger – D. Brill – S. Feuser – M. Bartz – E. Erkul – D. Kelterbaum – A. Vött – C. Klein – F. Pirson – H. Brückner, "The Purpose and Age of Underwater Walls in the Bay of Elaia of Western Turkey: A Multidisciplinary Approach", Geoarchaeology 29, 2014, 138-155.

Seyer 2013 M. Seyer, "Urbanistische Forschungen in Limyra (Lykien)", Archäologie Österreichs, 24/1, 2013, 55-63.

Seyer 2016 M. Seyer, "Geophysikalische Untersuchungen in Limyra", bk.: E. Dündar – Ş. Aktaş – M. Koçak – S. Erkoç (ed.), Havva İşkan'a Armağan. LYKIARKHISSA (2016), 735-750.

Shaw 1972 J. W. Shaw, "Greek and Roman Harbourworks", bk. G. F. Bass (ed.), A History of Seafaring Based on Underwater Archaeology (1972), 88-101.

Solé – Vallverdú 2010 J.M.M. Solé – J.A.R. Vallverdú, "Portus Tarraconensis (Hispania Citerior)", Bollettino di Archeologia on line I 2010/ Volume speciale B / B7 / 10, 2010, 129-140.

Spratt – Forbes 1867 T.A.B. Spratt – E. Forbes, Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis (1867).

Steskal 2014 M. Steskal, "Ephesos and its Harbors: A City in Search of its Place", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 325-338.

Strasser 2010 T.F. Strasser, "Location and Perspective in the Theran Flotilla Fresco", Journal of Mediterranean Archaeology 23.1, 2010, 3-26.

Şahin 2011 M. Şahin, "Senato Sarayı mı, Liman mı?", bk.: M. Şahin – İ.H. Mert (ed.), Uluslararası İznik 1. Konsil Senato Sarayı'nın Lokalizasyonu Çalıştayı Bildirileri, 22-23 Mayıs 2010 (2011), 139-169.

Şahin 2014a M. Şahin, "Myndos. Eine karische Hafenstadt an der kleinasiatischen Westküste", Antika Welt 6 / 2014, 46-57.

Şahin 2014b M. Şahin, "A New Discovery in the Myndos Harbor Survey: The West Harbor", TINA Maritime Archaeology Periodical 2014/1, 64-69.

Şahin 2014c M. Şahin, "New Research on the Harbors of Myndos in Caria", 20th Annual Meeting of the European Association of Archaeologists 10-14 September 2014 İstanbul (2014), 31.

Şahin 2015 F. Şahin, "Patara Kent İçi Su Dağıtım Yapıları", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 507-524.

Şahin 2016 M. Şahin, "Geç Antik ve Bizans Çağına Ait Myndos Sikkeleri", bk.: D. Şahin (ed.), Myndos Kazı ve Araştırmaları Myndos Excavatıons and Researches 2004-2013 (2016), 307-342.

Şahin – Adak 2007 S. Şahin – M. Adak, Stadiasmus Patarensis Itinera Romana Provinciae Lyciae. Monographien Zur Gephyra Band 1 (2007).

Şahin – Ciner 2014 M. Şahin - C. Ciner, "Myndos İç Liman Sualtı Araştırmaları - 2014", TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi 2014/2, 76-84.

Şahin – Seifert 2014 M. Şahin – M. Seifert, "Myndos - Eine karische Hafenstadt an der kleinasiatischen Westküste", Antike Welt 6, 2014, 46-57.

Şengül 2011 M. Şengül, Myra'nın Limanı Andriake'de Bulunan Granarium'un Müzeleştirilmesi (Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2011).

Takaoğlu vd. 2014 T. Takaoğlu – T. Korkut – B. Erdoğu – G. Işın, "Archaeological evidence for 9th and 8 th millennia BC at Girmeler Cave near Tlos in SW Turkey", Documenta Praehistorica XLI, 2014, 111-118.

Takmer 2002 B. Takmer, "Likya Orografyası", bk.: S. Şahin – N. Adak (ed.), Likya İncelemeleri I (2002), 33-51.

Takmer 2006 B. Takmer, Lex Portorii Provinciae Lyciae: Likya Eyaleti Gümrük Yasası (Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2006).

Takmer 2007 B. Takmer, "Lex Portorii Provinciae Lyciae. Ein Vorbericht über die Zollinschrift aus Andriake aus neronischer Zeit", Gephyra 4, 2007, 165 – 188).

Tekinalp 2000 V.M. Tekinalp, Geç Antik Dönem Sonrasında ve Ortaçağ'da (M.S. 4-14.yy.) Andriake Kenti (Hacettepe Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2000).

Testaguzza 1970 O. Testaguzza, Portus: Illustrazione dei porti di Claudio e Traiano e della città di Porto a Fiumicino (1970).

Texier 1862 C. Texier, Asie Mineure Description Geographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonnése d'Asie (1862).

Theodoulou 2014 T. Theodoulou, "Recording the Harbour Network of Ancient Lesbos (2008-2009)", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 493-508.

Theodoulou – Memos 2007 T. Theodoulou – C. Memos, "A Voyage to Ancient Greek 2007, Harbours on Board the Limenoscope", Water Science & Technology: Water Supply 7/1, 253-260.

Tiryaki 2003 A. Tiryaki, "Silifke Karakabaklı'da Erken Dönem Bizans Ev Mimarisi", Sanat Tarihi Yıllığı, XVI(2003), 123-155.

Tiryaki 2010 A. Tiryaki, "Kisleçukuru Manastırı: Antalya'da Onikinci Yüzyıla Ait Bir Bizans Manastırı", bk.: A. Ödekan – E. Akyürek – N. Necipoğlu (ed.), I. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul 2010, 447-457.

Toramanoğlu 2006 S. Toramanoğlu, Anadolu'da Antik Çağ Şehir Planları (Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2006).

Trombetta – Charniot 1993 P. J. Trombetta – J. N. Charniot, "Les Greniers d'Hadrien à Andriake et à Patara (Turquie)", Bulletin Monumental 151, No.1 (1993), 95-109.

Tunay 1984 M.İ. Tunay, Türkiye'de Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Duvar Tekniğine Göre Tarihlendirme (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 1984).

Uğurlu 2003 E. Uğurlu, "Sarcophagi in the necropoleis of Andriake, near Myra (Lycia)", Journal of Roman Archaeology 16, 2003, 355-368.

Uğurlu 2006 E. Uğurlu, Olympos Nekropolü (Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2006).

Uğurlu 2007 E. Uğurlu, "Olympos ve Zeniketes'in Kalesinin Lokalizasyonu", Adalya X, 2007, 81-103.

Usman Anabolu 1999 M. Usman Anabolu, "Lykia'daki İki Granarium", XII. Türk Tarih Kongresi, 1999, 157-159.

Vann – Hohlfelder 1998 R.L. Vann – R.L. Hohlfelder, "Survey of Ancient Harbors in Turkey: 1997 Season at Aperlae in Lycia", Araştırma Sonuçları Toplantısı 16, 1998, 443-460.

Veikou 2015 J. Vroom, "Mediterranean Byzantine Ports and Harbours in the Complex Interplay Between Environment and Society. Spatial, Socio-Economic and Cultural Considerations Based on Archaeological Evidence from Greece, Cyprus and Asia Minor", bk.: J. Preiser-Kapeller – F. Daim (ed.), Harbours and Maritime Networks as Complex Adaptive Systems (2015), 39-60.

Vianello 2011 A. Vianello, "Late Bronze Age long-distance maritime trade as cultural agency The case of non-palatial contexts" Skyllis Zeitschrift für Unterwasserarchaologie, 11-2, 2011, 40-48.

Virlouvet 2011 C. Virlouvet, "Les entrepôts dans le monde romain antique, formes et fonctions. Premières pistes pour un essai de typologie", bk.: J. Arce – B. Goffaux (ed.), Horrea d'Hispanie et de la Méditerranée (2011), 7-22.

Vött vd. 2011 A. Vött – G. Bareth – H. Brückner – F. Lang – D. Sakellariou – H. Hadler – K. Ntageretzis – T. Willershäuser, "Olympia's Harbour Site Pheira (Elis, Western Peloponnese, Greece) Destroyed by Tsunami Impact", Die Erde 142, 2011(3). Contributions to Geoarchaeology, 259-288.

Vroom 2016 J. Vroom, "Byzantine Sea Trade in Ceramics: Some Case Studies in the Eastern Mediterranean (ca. Seventh-Fourteenth Centuries)", bk.: P. Magdalino – N. Necipoğlu (ed.), Trade in Byzantium. Papers From the Third International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium (2016), 157-177.

Vulpe 2002 R. Vulpe, Columna lui Traian. Trajan's Column (2002).

Wilson 2004 A. Wilson, "Urban economies of late antique Cyrenaica", Ancient West & East 3/1, 2004, 28-43.

Wörrle 1975 M. Wörrle, "Zwei neue Inschriften aus Myra zur Verwaltung Lykiens in der Kaiserzeit", bk.: J. Borchhardt (ed.), Myra Eine Lykische Metropole in Antiker und Byzantinischer Zeit (1975), 254-300.

Wurster 1975 W. Wurster, "Die Sperrmauer Oberhalb Der Südstadt von Andriake", bk.: J. Borchhardt (ed.), Myra Eine Lykische Metropole in Antiker und Byzantinischer Zeit (1975), 52-55.

Wurster 1995 W.W. Wurster, "Dynastensitz wird Römerstadt: eine Skizze über Prozesse der Romanisierung in Lykien", bk.: F. Blakolmer – K.R. Krierer – F. Krinzinger – A. Landskron-Dinstl – H.D. Szemethy – K. Zhuber-Okrog (ed.), Fremde Zeiten. Festschrift für Jürgen Borchhardt zum sechzigsten Geburtstag am 25. Februar 1996, dargebracht von Kollegen, Schülern und Freunden. Band I (1996), 161-174.

Yener-Marksteiner 2009 B. Yener-Marksteiner, "Andriake Yüzey Araştırması 2008", Anmed 7, 2009, 105-107.

Yener-Marksteiner 2013 B. Yener-Marksteiner, "Vorläufige Ergebnisse der Untersuchungen der Keramikfunde des Andriake-Surveys", bk.: P. Brun – L. Cavalier – K. Konuk – F. Prost (ed.), Euploia. La Lycie et la Carie Antiques. Dynamiques des territoires, échanges et identités. Actes du colloque de Bordeaux, 5, 6 et 7 novembre 2009 (2013), 225-232.

Yılmaz 2015 L. Yılmaz, Bizans Devrinde Likya Bölgesi Liman Yerleşmeleri (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi 2015).

Zahle 1991 J. Zahle, "Achaemenid Influences in Lycia (Coinage, Sculpture, Architecture). Evidence for Political Changes During the 5th Century B.C.", bk.: H. Sancisi-Weerdenburg – A. Kuhrt (ed.), Proceedings of the Groningen 1988 Achaemenid History Workshop. Achaemenid History VI. Asia Minor and Egypt: Old Cultures in a New Empire (1991), 145-160.

Zangger vd. 1997 E. Zangger – M.E. Timpson – S.B. Yazvenko – F. Kuhnke – J. Knauss, "The Pylos Regional Archaeological Project Part II: Landscape Evolution and Site Preservation", Hesperia 66/4, 1997, 549-641.

Zarmakoupi 2014 M. Zarmakoupi, "Die Hafenstadt Delos", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/2 (2014), 553-570.

Zimmermann 1992a M. Zimmermann, Untersuchungen zur Historischen Landeskunde Zentrallykiens (1992).

Zimmermann 1992b M. Zimmermann, "Die Lykischen Häfen Und Die Handelswege im Östlichen Mittelmeer", Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 92 (1992), 201–217.

Zimmermann 2015 M. Zimmermann, "Patara und die Städte des Xanthostales. Urbane Standards und ihre Entwicklung", bk.: H. İşkan – F. Işık (ed.), Kum'dan Kent'e. Patara Kazılarının 25 Yılı. Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 11-13 Kasım 2013 Antalya. Patara VII.1 (2015), 593-602.

Zimmermann 2016 M. Zimmermann, "Osmanlı Fethine Kadar Doğu Roma ve Bizans Dönemi'nde Likya", bk.: H. İşkan – E. Dündar (ed.), Lukka'dan Likya'ya. Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi. From Lukka to Lycia. The Land of Sarpedon and St. Nicholas (2016), 68-77.

Zoroğlu 1994 L. Zoroğlu, "Bir Mozaik Üzerinde Kelenderis Betimlemesi", bk.: S. Mutlu – Z. Işıklı (ed.), 1993 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları (1994), 31-45.

Zoroğlu 2014 L. Zoroğlu, "Kelenderis Limanları ve Çapalama Yerleri", bk.: S. Ladstätter – F. Pirson – T. Schmidts (ed.), Häfen und Hafenstädte im östlichen Mittelmeerraum von der Antike bis in byzantinische Zeit. Neue Entdeckungen und aktuelle Forschungsansätze. BYZAS Vol. 19/1 (2014), 199-224.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI **:** Çakır Afşin AYGÜN

Doğum Tarihi ve Yeri **:** 02.01.1984 TRABZON

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise **:** Özel İstanbul Amerikan Robert Lisesi

Lisans Diploması **:** Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 2009

Y. Lisans Diploması **:** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı 2012

Yabancı Dil / Diller **:** İngilizce, Almanca

Makaleler:

T.M.P Duggan, **Ç.A.Aygün**, "**Myra'nın Ortaçağ ve Sonrasındaki Limanı Taşdibi – Stamira**", N. Çevik (Ed), Myra – Demre. Arkeoloji, Tarih, Doğa, Tarım ve Turizmiyle. 2010.

N.Çevik, S.Bulut, O.Tıbıkoğlu, B.Özdilek, **Ç.A.Aygün**, "**Myra and Andriake Excavations : 2010**", ANMED 9, 2011.

T.M.P. Duggan, **Ç.A. Aygün**, "**The Medieval and Later Port of Myra / Stamira – Taşdibi**", in S. Ladstatter, F. Pirson, T. Schmidts (Eds.), Harbours and Harbour Cities in the Eastern Mediterranean, BYZAS 19/1 (2014), 245-269.

N. Çevik, S. Bulut, **Ç.A. Aygün**, "**Myra'nın Limanı Andriake**", in S. Ladstatter, F. Pirson, T. Schmidts (Eds.), Harbours and Harbour Cities in the Eastern Mediterranean, BYZAS 19/1 (2014), 225-243.

Ç.A. Aygün, "**Liman Yerleşimciliğine Bir Örnek: Myra'nın Limanı Andriake**", bk.: T. Kahya – A. Özdizbay – N. Öner Tünen – M. Wilson (ed.), Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu 04-07 Kasım 2015 Antalya. Sempozyum Bildirileri (2018), 79-90.

Monografi :

Andriake Mureks Moya Endüstrisi / Andriake Murex Dye Industry, Adalya Ek Yayın 14 (2016).

Sunulan Bildiriler:

"**Andriake Antik Kenti**", V. Müzecilik Çalıştayı "Andriake Granariumunun Müzeleştirilmesi" 19 Mart 2009 Demre.

"Myra - Andriake Kazıları 2010 Yılı Çalışmaları", 33. Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-27 Mayıs 2011, Malatya.

"Myra / Demre Arkeojeofizik Araştırmaları", 27. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, 23-27 Mayıs 2011, Malatya.

"Myra'nın Limanı Andriake", Harbors and Harbor Cities in the Eastern Mediterranean from Antiquity to Byzantium. Recent Discoveries & New Approaches, 30 Mayıs – 01 Haziran 2011, İstanbul.

"**Andriake Granarium ve Ticari Agora**", Myra-Andriake Kazıları 3.Yıl Kolokyumu, 5 Mayıs 2012, Antalya.

"**Myra'nın Limanı Andriake: Yerleşim Planı**", Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdenizi Sempozyumu, 04-07 Kasım 2015, Antalya.

İş Deneyimi

Stajlar :

2006 - 2009	Rhodiapolis Kazıları
2008	Beydağları Yüzey Araştırmaları

Projeler :

2009 -	Myra ve Andriake Kazıları
2009 - 2010	Myra / Demre Arkeojeofizik Araştırmaları
2011	Andriake Liman Anıtları Röleve ve Restitüsyon Projesi

Çalıştığı Kurumlar :

2009 - 2018	Akdeniz Üniversitesi

E-Posta : caaygun@akdeniz.edu.tr; caaygun@yahoo.com

LEVHALAR DİZİNİ

1- Likya Bölgesi Uydu Görüntüsü (earth.google.com 2018)
2- Demre Çevresi Sahilleri Uydu Görüntüsü (earth.google.com 2018)
3- Likya Bölgesi Uydu Görüntüsü (earth.google.com 2018)
4- Andriake Uydu Görüntüsü (earth.google.com 2018)
5- Andriake Havadan Genel Görünüm (doğudan) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2012)
6- Andriake Havadan Genel Görünüm (batıdan) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
7- Güney Yerleşim Havadan Genel Görünüm (doğudan) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2012)
8- Güney Yerleşim Genel Görünüm (güneybatıdan) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
9- Güney Yerleşim Havadan Genel Görünüm (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
10- Güney Yerleşim Genel Görünüm (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2010)
11- Güney Yerleşim Doğu Bölüm (kuzeydoğudan) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2012)
12- Güney Yerleşim Doğu Bölüm (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2012)
13- Güney Yerleşim Merkez Bölüm (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2012)
14- Güney Yerleşim Merkez Bölüm (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2012)
15- Güney Yerleşim Batı Bölüm (kuzeyden) (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2017)
16- Güney Yerleşim Batı Bölüm (kuzeyden) (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2017)
17- Andriake Güneybatı Bölüm (kuzeydoğudan) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2012)
18- Güneybatı Yerleşim Havadan Genel Görünüm (kuzeyden)
(Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
19- Güneybatı Yerleşim Genel Görünüm (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
20- Güneybatı Yerleşim Genel Görünüm (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2010)
21- Güneybatı Yerleşim (batıdaki tepeden görünüş) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
22- Kuzey Yerleşim Havadan Genel Görünüm (güneybatıdan)
(Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
23- Kuzey Yerleşim Merkez ve Doğu Bölüm Havadan Görünüm (güneybatıdan)
(Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
24- Kuzey Yerleşim Genel Görünüm (doğudan) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2011)
25- Kuzey Yerleşim Genel Görünüm (kuzeyden) (Myra-Andriake Kazı Arşivi, 2010)
26(a)- Andriake Gümrük Yazıtı (Myra-Andriake Kazı Arşivi)
26(b-c)- Andriake Gümrük Yazıtı Buluntu Yeri (Aygün)
27(a-l)- Andriake Geç Klasik ve Hellenistik Seramik Örnekleri
(Özdilek 2015, 93-103, Fig. 8a, 10a, 11a, 16, 20a, 23a, 32, 33)

28(a-f)- Andriake Terra Sigillata Örnekleri
(Özdilek 2017a, 369-370, Fig. 22b, 23b, 27a; Özdilek 2017b, 265-267)
28(g)- Andriake Terra Sigillata Dağılımı (Özdilek 2018, 74, Grafik 2)
29- Andriake Amphora Örnekleri (Tomay, Devam Eden Doktora Tezi)
30- Andriake'den Sikke Örnekleri (Bulut – Şengül 2014, 107-110)
31(a)- Andriake Sikkeleri Yüzyıllara Göre Dağılım
(Bulut – Şengül 2014, 81, Tablo 2)
31(b)- Andriake Roma İmp. Dönemi Şehir Sikkeleri Darphanelere Göre Dağılım
(Bulut – Şengül 2014, 83, Tablo 3)
32(a)- Andriake Mureks İşlik Fırınları (Aygün 2016, Lev.17b)
32(b-d)- Mureks Atık Örnekleri (Aygün 2016, Lev. 1a, 43, 45a)
32(e-g)- Kurşun Kazan Buluntuları (Aygün 2016, Kat.No. 1-3)
32(h-i)- Andriake Mureks Boya Endüstrisi Konumu (Aygün)
33- Andriake Genel Şematik Çizimi (Borchhardt 1975, 64, Abb.12)
34- Andriake Güney Yerleşim Batısı Plan (Wurster 1995, 171, Abb.8)
35- Andriake Ölçekli Kroki (Tekinalp 2000, Lev.181)
36(a)- Demre Ovası Jeolojik Gelişim M.Ö. 5000 – 4000 (Öner 2000, 11, Harita 6)
36(b)- Demre Ovası Jeolojik Gelişim M.Ö. 1000 – 0 (Öner 2000, 12, Harita 7)
37(a)- Andriake Limanı Jeolojik Gelişim M.Ö. 5000 – 4000 (Öner 2000, 11, Harita 6)
37(b)- Andriake Limanı Jeolojik Gelişim M.Ö. 1000 – 0 (Öner 2000, 12, Harita 7)
38(a)- Taşdibi Burnu Uydu Görüntüsü (earth.google.com 2011)
38(b)- Taşdibi Burnu (kuzeybatıdan) (Duggan – Aygün 2014, 248, Fig.2)
38(c)- Taşdibi Burnu (kuzeydoğudan) (Duggan – Aygün 2014, 250, Fig.4)
39(a)- Beymelek Gölü Liman Kalıntıları (Öniz 2016, 163, Res.3; earth.google.com 2016)
39(b)- Beymelek Gölü Rıhtım Kalıntıları (Öniz 2016, 164, Res.6)
40(a)- Dolichiste Tersane Koyu Plan (Aslan 2011b, 233, Res.4)
40(b)- Dolichiste Tersane Koyu (Aslan 2011b, 233, Res.3)
41(a)- Dolichiste Kuzey Yerleşim Plan (Aslan 2011b, 235, Res.7)
41(b)- Dolichiste Kuzey Yerleşim Limanı (Aslan 2011b, 235, Res.8)
42(a)- Simena Kıyı Şeridi Plan (Aslan 2012b, 37, Res.8)
42(b)- Simena (Aslan 2011, 255, Lev.112, Res.1)
43(a)- Theimioussa Kıyı Şeridi Plan (Aslan 2011a, 258, Lev.115)
43(b)- Theimioussa Kaya İşçilikli Yerleşim (Aslan 2011a, 260, Lev.117, Res.2)
44(a)- Aperlai Kenti Genel Plan (Hohlfelder-Vann 1998, 29)

44(b)- Aperlai Kenti Genel (Hohlfelder-Vann 1998, 28)
45(a)- Aperlai Kıyı Şeridi Plan (Aslan 2010a, 183, Plan 2)
45(b)- Aperlai Kıyı Şeridi (Aslan 2010a, 183, Res.1)
46- Phaselis Kent Planı (Aslan vd. 2017, 2, Figür 1)
47- Phaselis Uydu Görüntüsü (earth.google.com 2018)
48(a)- Phaselis Merkez Liman Planı (Aslan 2016, 32, Fig.1)
48(b)- Phaselis Güney Liman Planı (Aslan vd. 2017, 4, Fig.2)
49- Olympos Kent Planı (Olcay Uçkan 2017, Ek Plan)
50(a)- Olympos Limanı Doğudan (Olcay Uçkan vd. 2017, 23, Res.2)
50(b)- Olympos Batıdan Genel Görünüm (Olcay Uçkan vd. 2017, 28, Res.19)
51(a)- Olympos 3D Canlandırma (Öncü 2017, 43, Res.6)
51(b)- Olympos Liman Kalıntıları (Olcay Uçkan vd. 2017, 23, Res.3)
52(a)- Olympos'tan Kaptan Eudemos'un Lahdi (Olcay Uçkan – Öztaşkın 2017a, 92)
52(b)- Yanartaş'tan Gemi Graffitisi (Öztaşkın 2012, 326, Res.13)
53- Patara Kent Planı (Çevik – Aktaş 2016, s17, Abb.8)
54(a)- Patara Güneyden Genel (İşkan - Koçak 2014, 273, Abb.1)
54(b)- Patara Kuzeyden Genel (Çevik – Aktaş 2016, 22, Abb.11)
55(a)- Patara Pharos Hava Fotoğrafı (Işık 2011, 71)
55(b)- Patara Pharos (Işık 2011, 72)
56(a)- Patara Stadiasmus Anıtı Canlandırma ve Buluntu Durumu
(Reitzenstein 2016, 52-53, Abb.36-37)
56(b)- Patara'daki Horrea Hadriani (Koçak 2016a, 90, Abb.72)
57(a)- Pydnai Kalesi Uydu Görüntüsü (earth.google.com 2018)
57(b)- Pydnai Kalesi (kuzeyden) (Aygün)
58(a)- Finike'deki Antik Kalıntılar (Çevik 2015, 406)
58(b)- Finike Kalesi, Osmanlı Dönemi eskiz (Çevik 2015, 407)
59- Side Kent Planı (Alanyalı 2015, 129, Plan 1)
60- Kelenderis Kent Planı (Zoroğlu 2014, 204, Res.5)
61- Korykos, Kilikya Genel Plan (Aşkın 2012, Fig.40)
62- Soli-Pompeiopolis Kent Planı (Feuser 2014, 689, Abb.4)
63- Seleukeia Pieria Genel Planı (Pamir 2014, 182, Fig.5)
64- Antiocheia ad Orontem Kent Planı (Held 2002, 242, Abb.10)
65- Bybassos Liman Yerleşimi Planı (Held 2014, 361, Abb.5)
66- Kaunos Kent Merkezi ve Liman Planı (Öğün 2003, Map.2)

67- Knidos Kent Planı (Blackman 2014, 525, Fig.3)
68- Halikarnassos Kent Planı (Pedersen)
69(a)- Myndos Kent Planı (Şahin 2014a, 47, Abb.2)
69(b)- Myndos Limanları Genel Görünüm (Şahin 2014b, 65, Fig.2)
70- Miletos Kent Planı (Schupp 2014, 657, Abb.3)
71- Ephesos Kent Planı (Groh vd. 2013, 94, Abb.1)
72- Smyrna Kent Planı (Ersoy 2014, 308, Çizim 1)
73- Elaia Yerleşim Planı (Pirson 2014a, 343, Abb.4)
74- Konstantinopolis Limanları (Schmidts 2014, 581, Abb.7)
75- Rhodos Kent Planı, Limanlar (Bouras 2014, 672, Fig.1)
76- Rhodos Kenti Canlandırma (Baika 2014, 475, Fig.18)
77- Samos Kent Planı (Martini 1984, XII, Abb.1)
78- Thasos Liman Kenti Planı (Baika 2014, 450, Fig.3)
79- Kos Kent Planı (Baika 2014, 476, Fig.19)
80- Mytilene Liman Kenti (Baika 2014, 471, Fig.16)
81- Delos Limanı Plan (Zarmakoupi 2014, 557, Abb.1)
82- Abdera Genel Plan (Baika 2014, 458, Fig.9)
83- Aigina Kent Planı (Baika 2014, 454, Fig.7)
84- Korkyra Genel Plan (Baika 2014, 478, Fig.20)
85- Lekhaion Liman Yerleşimi Planı (Baika 2014, 457, Fig.8)
86- Nea Paphos Kent Planı (Młynarczyk 1990, 162, Fig.16)
87- Oinidae Kent Planı (Baika 2014, 460, Fig.10)
88- Sounion Kent Planı (Baika 2014, 467, Fig.14)
89- Phalasarna Liman Bölgesi Planı (Frost – Hadjidaki 1990, 514, Fig.1)
90- Piraeus Liman Yerleşimi Planı (Baika 2014, 472, Fig.17)
91- Tyros Kenti Antik Limanın Tahmini Yeri (Marriner – Morhange 2005, 186, Fig.3)
92- Sidon Kenti Antik Limanın Tahmini Yeri (Marriner – Morhange 2005, 188, Fig.6)
93- Caesarea Maritima Kent Planı (Raban 1985, 172, Fig.19)
94- Alexandria Antik Liman Planı (Goddio – Fabre 2014, 88, Fig.13)
95- Lepcis Magna Kent Planı (Sears 2007, 165, Fig.19)
96- Cartago Kent Planı (Sears 2007, 147, Fig.1)
97- Ostia Liman Kenti Planı (Bolder-Boos 2014, 10, Abb.1)
98- Ostia Kenti ve Portus Liman Yerleşimi İlişkisi (Bolder-Boos 2014, 42, Abb.32)
99(a)- Cosa Kenti ve Portus Cosanus Liman Yerleşimi (McCann 1979, 392, Fig.2)

99(b)- Portus Cosanus Liman Yerleşimi Planı (McCann 1979, 394, Fig.6)

100- Cumae Kenti ve Limanları Planı (Paget 1968, 167, Fig.7)

101- Selinus, Sicilya Kent Planı (Mazza 2016, 181, Fig.3)

102(a)- Küçükçekmece Antik İskele Örneği (Aydıngün vd. 2014, 440, Fig.4)

102(b)- İstanbul Antik İskele Örneği (Karagöz 2014, 413, Res.13)

103- Tel Michal Tepe / Höyük Yerleşimi Basit Liman, Canlandırma (Grossmann 2014, 169, Fig.5)

104(a)- Mozaik üzerinde Kelenderis betimlemesi (Friedman – Zoroğlu 2006, 109, Fig.2)

104(b)- Africa Proconsularis bölgesine ait mozaik üzerinde liman sahnesi (http://www.getty.edu/art/exhibitions/roman_mosaics/, 2018)

105(a)- Portus Limanı adak kabartmasında liman sahnesi (Testaguzza 1970, s171)

105(b)- M.S. 2.yy Lahit üzerinde liman sahnesi, Vatikan (www.spp-haefen.de, 2018)

106(a-e)- Traian Sütunu üzerinde gemilerden yük ve asker indirme-bindirme sahneleri (Vulpe 2002, 116; 135; 137; 144; 144)

107- Thera Adası'ndan, bir kıyıdaki limandan ayrılıp karşı kıyıdaki limana giden gemileri gösteren, Bronz Çağı'na ait fresk (Strasser 2010, 17, Fig.5)

108(a-b)- Pompeii, Isis Tapınağı fresklerinden, limandan çıkan savaş gemileri (commons.wikimedia.org, 2018, Kaynak: Museo Archeologico di Napoli)

108(c)- Pompeii, villa maritima sahnesi (commons.wikimedia.org, 2018, Kaynak: Museo Archeologico di Napoli)

109- Stabiae'den M.S. 1.yy tarihli liman sahnesi freski (commons.wikimedia.org, 2018, Kaynak: J. M. Roberts: Kelet-Ázsia és a klasszikus Görögország (1999))

110(a)- Gallienus Sikkesi üzerinde Side Limanı (www-numisbids-com, 2018)

110(b)- Gallienus Sikkesi üzerinde Side Limanı (Lehmann-Hartleben 1923, Münztafel 9)

110(c)- Nero Sikkesi üzerinde Portus Limanı (Cuyler 2014, 131, Fig.2)

110(d)- Nero Sikkesi üzerinde Portus Limanı (Lehmann-Hartleben 1923, Münztafel 1)

110(e)- Traian Sikkesi üzerinde Portus Limanı (Lehmann-Hartleben 1923, Münztafel 2)

110(f)- Pescennius Niger Sikkesi üzerinde Caesarea Germanica Limanı (Lehmann-Hartleben 1923, Münztafel 3)

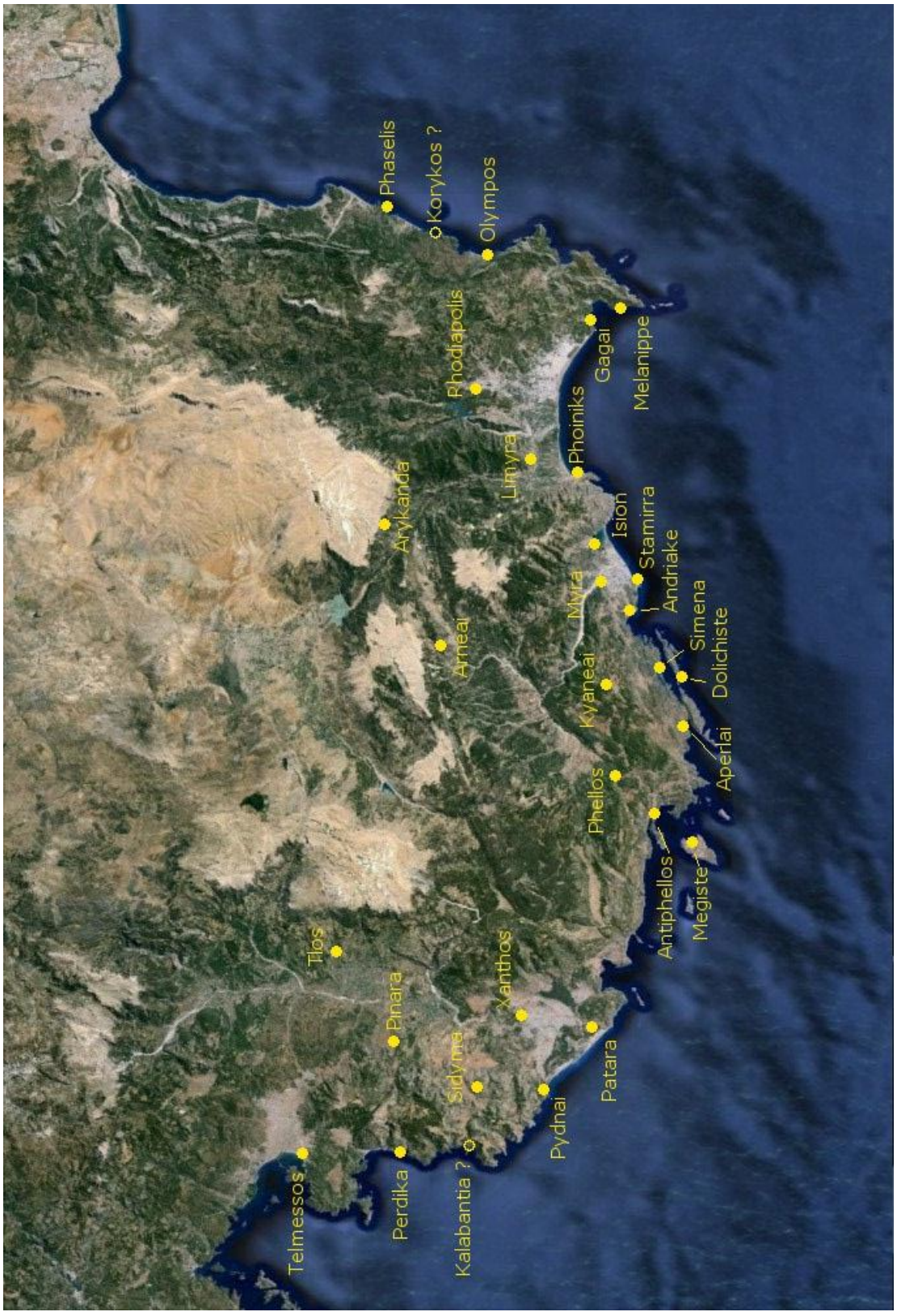
110(g)- Caracalla Sikkesi üzerinde Methone Limanı (Lehmann-Hartleben 1923, Münztafel 5)

110(h-i)- Septimius Severus Sikkeleri üzerinde Patrai Limanı (Lehmann-Hartleben 1923, Münztafel 6; 8)

110(j)- Antoninus Pius Sikkesinde Corinth Limanı (Lehmann-Hartleben 1923, Münztafel 10)

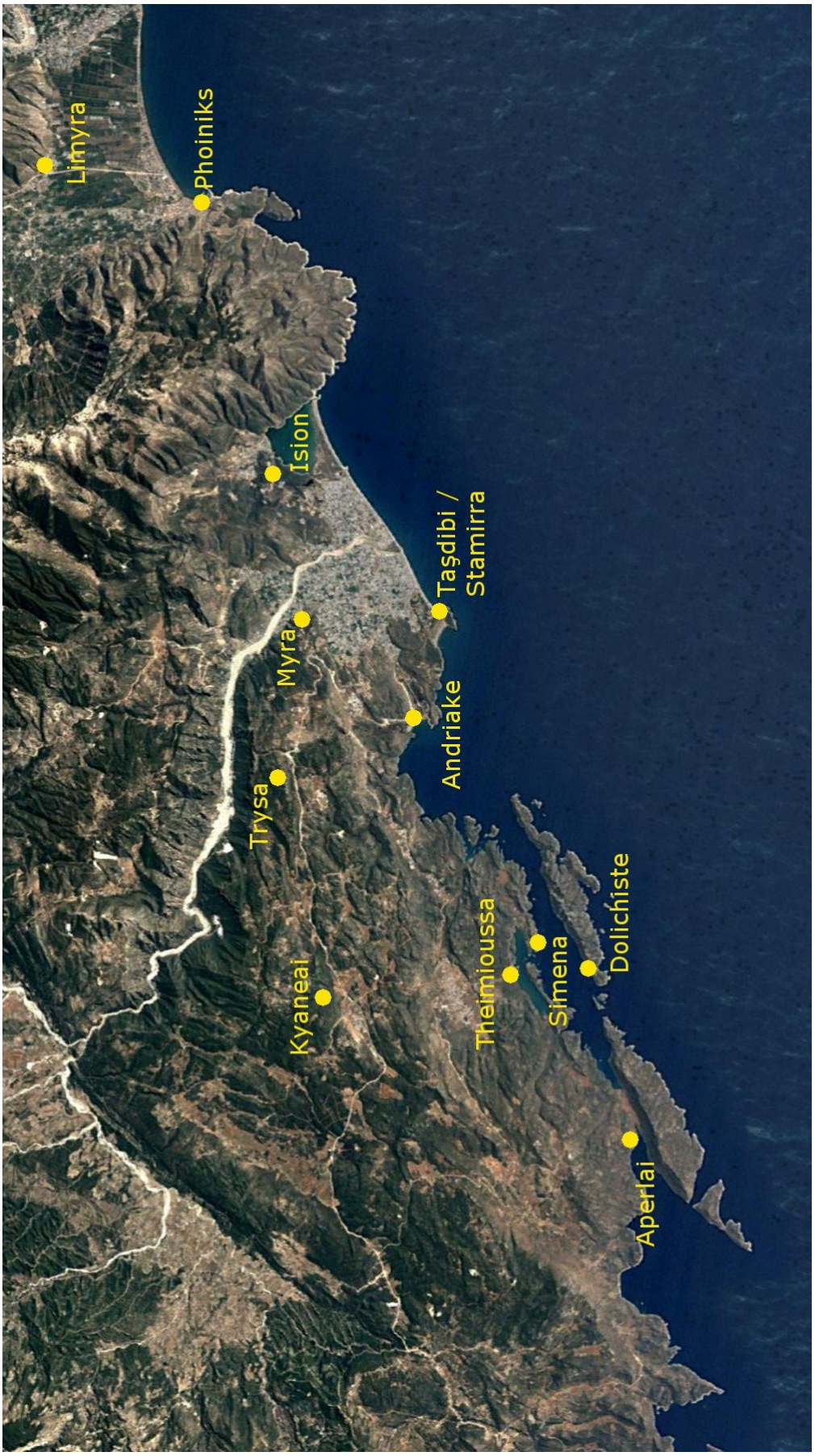
L E V H A L A R

Levha 1

Likya Bölgesi Uydu Görüntüsü

Levha 2

Demre Çevresi Sahilleri Uydu Görüntüsü

Levha 3

Demre İlçe Merkezi Uydu Görüntüsü

Levha 4

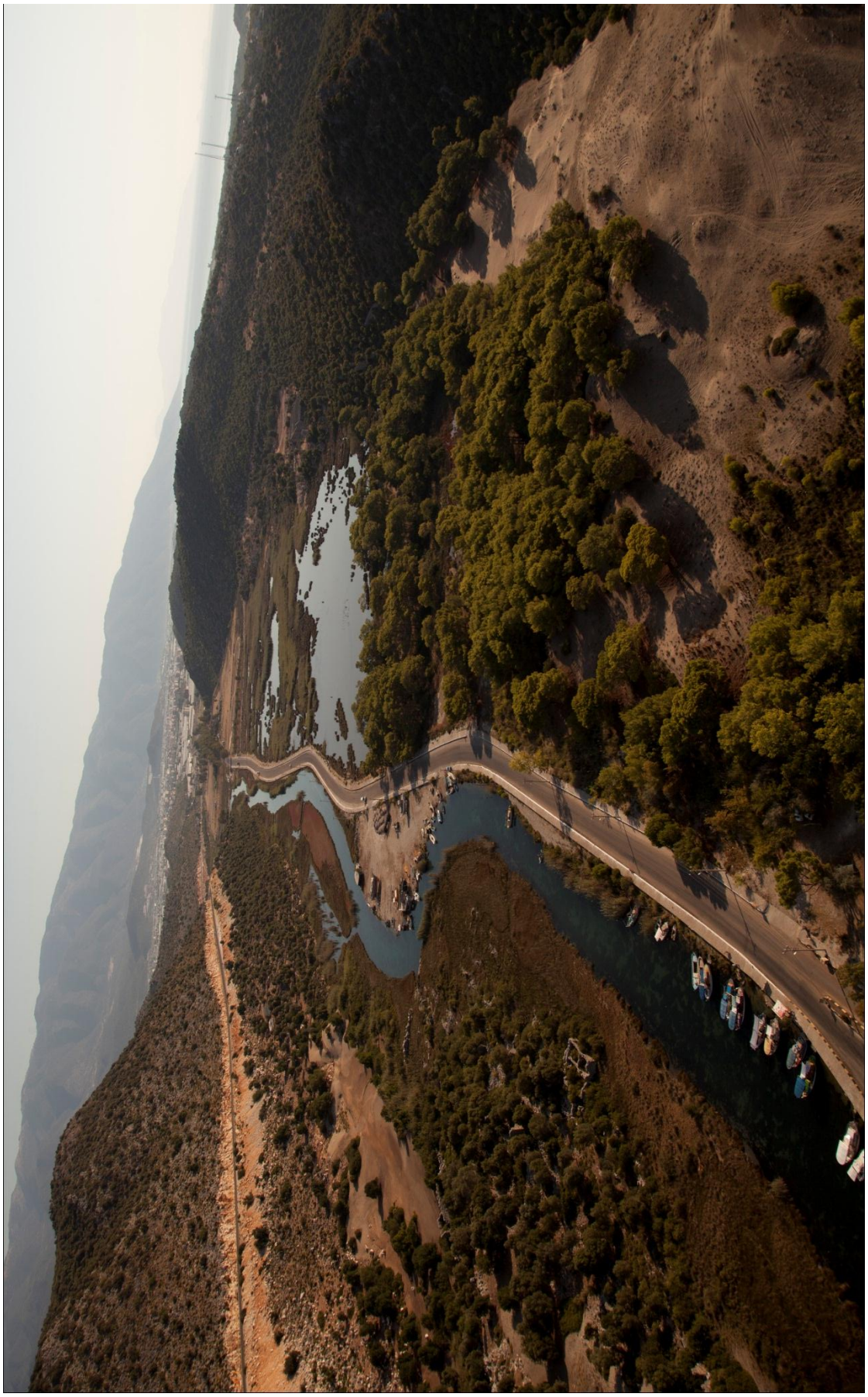
Andriake Uydu Görüntüsü

Levha 5

Andriake Havadan Genel Görünüm (doğudan, 2012)

Levha 6

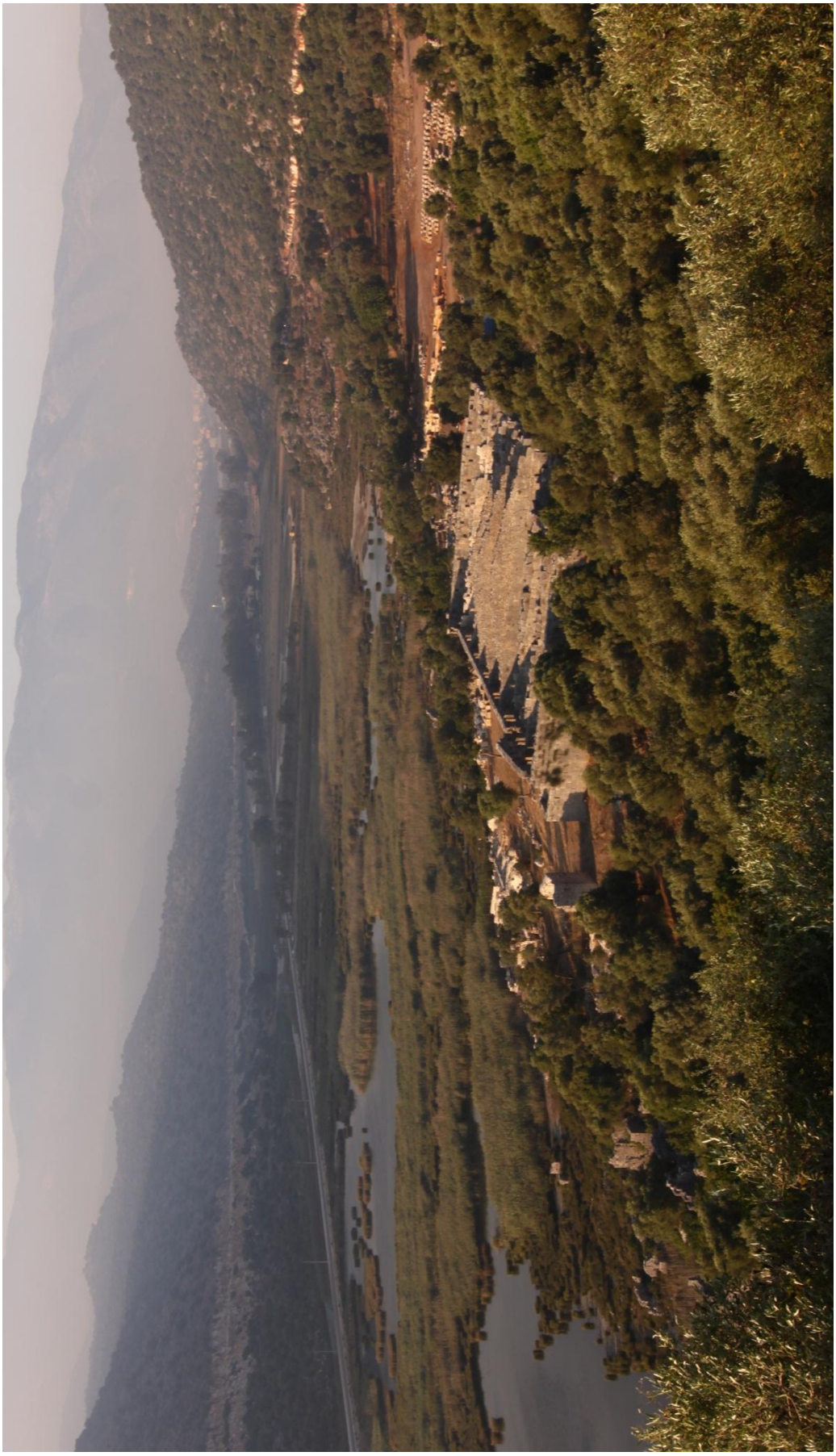
Andriake Havadan Genel Görünüm (batıdan, 2011)

Levha 7

Güney Yerleşim Havadan Genel Görünüm (doğudan, 2012)

Levha 8

Güney Yerleşim Genel Görünüm (güneybatıdan, 2011)

Levha 9

Güney Yerleşim Havadan Genel Görünüm (kuzeyden, 2011)

Levha 10

Güney Yerleşim Genel Görünüm (kuzeyden, 2010)

Levha 11

Güney Yerleşim Doğu Bölüm (kuzeydoğudan, 2012)

Levha 12

Güney Yerleşim Doğu Bölüm (kuzeyden, 2012)

Levha 13

Güney Yerleşim Merkez Bölüm (kuzeyden, 2012)

Levha 14

Güney Yerleşim Merkez Bölüm (kuzeyden, 2012)

Levha 15

Güney Yerleşim Batı Bölüm (kuzeyden, 2017)

Levha 16

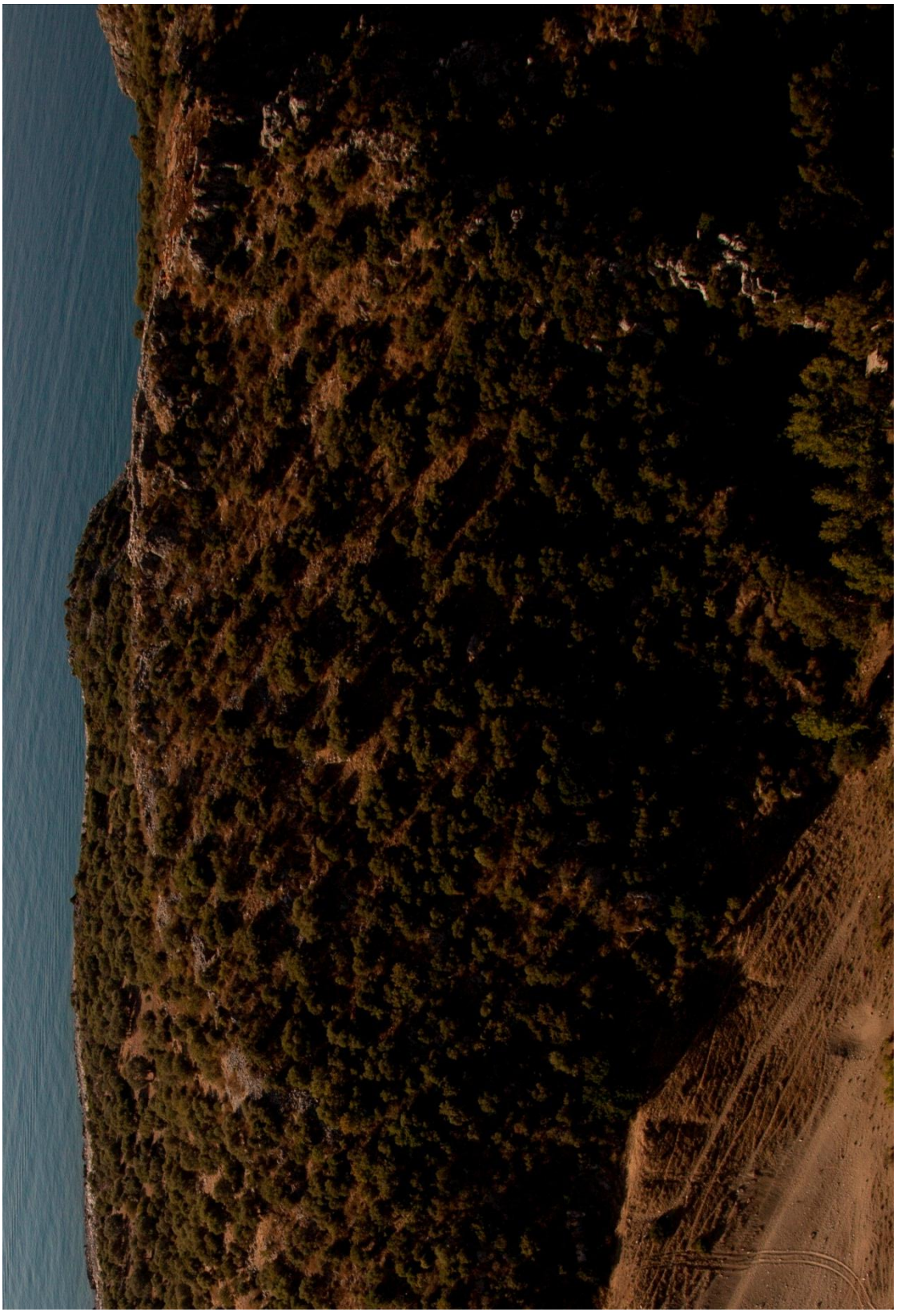
Güney Yerleşim Batı Bölüm (kuzeyden, 2017)

Levha 17

Andriake Güneybatı Bölüm (kuzeydoğudan, 2012)
Güneybatı Yerleşim (üstte), Güney Kule (solda), Güney Yerleşim Batı Bölümü (altta)

Levha 18

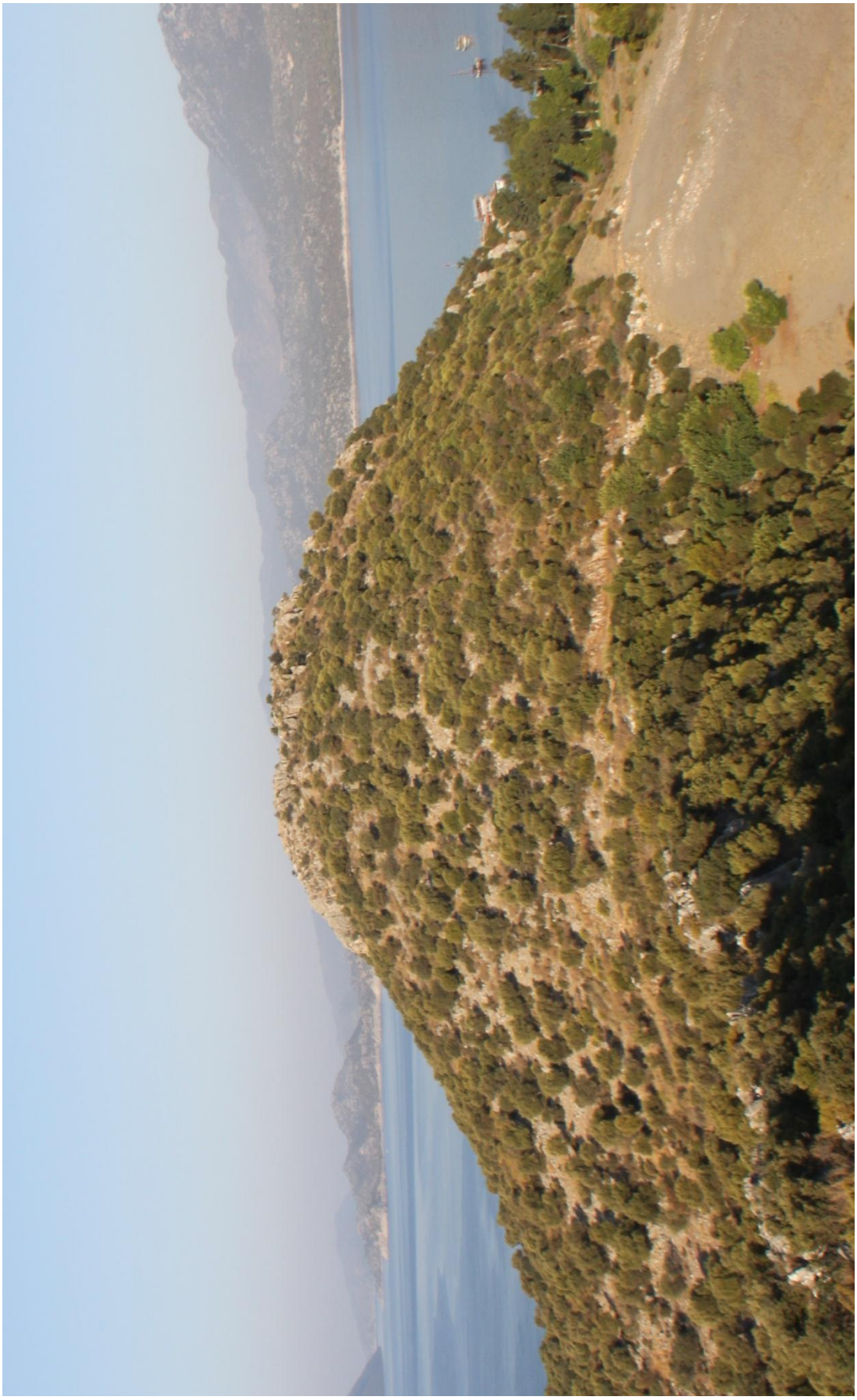
Güneybatı Yerleşim Havadan Genel Görünüm (kuzeyden, 2011)

Levha 19

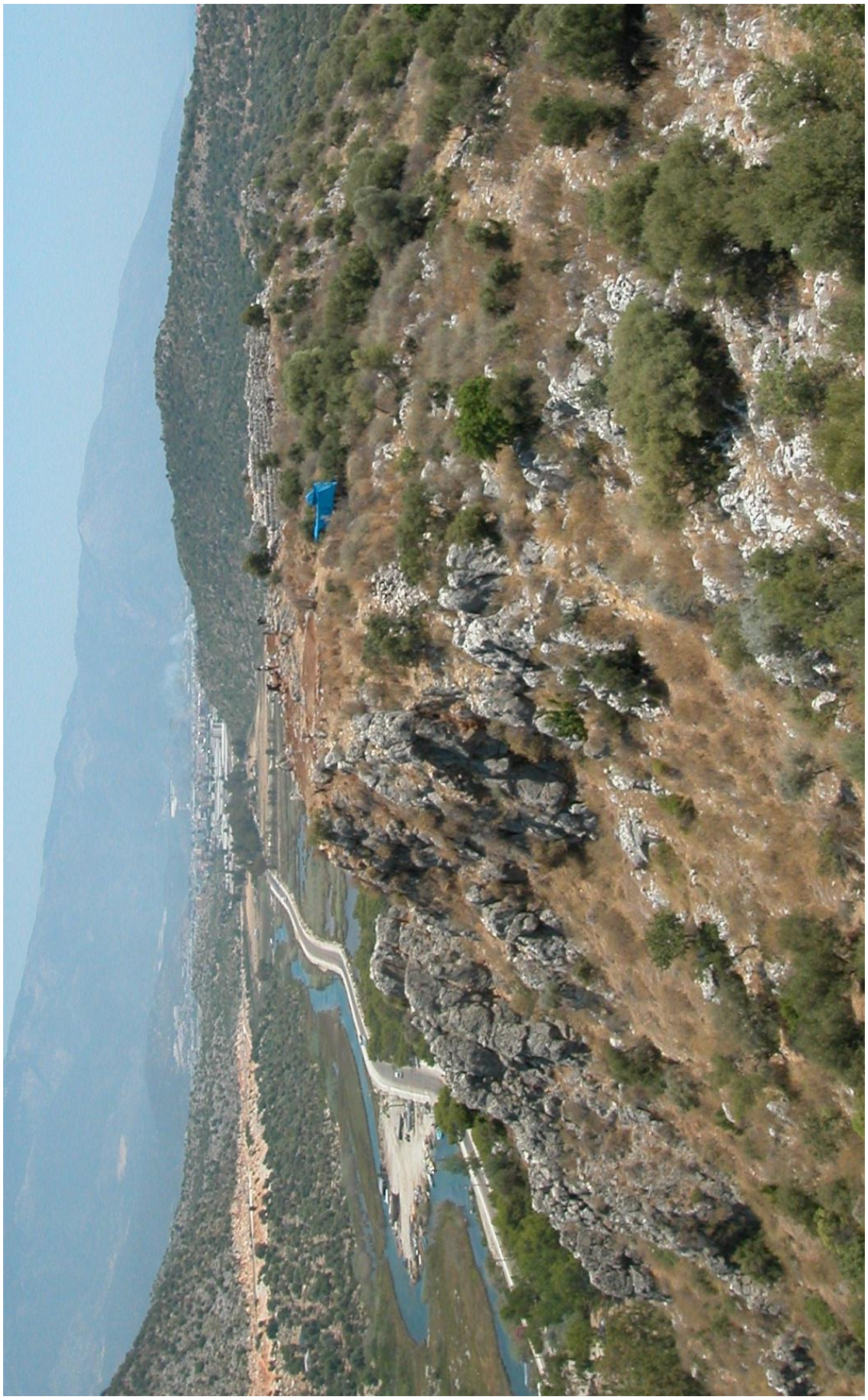
Güneybatı Yerleşim Genel Görünüm (kuzeyden, 2011)
(yerleşim soldaki alçak tepededir)

Levha 20

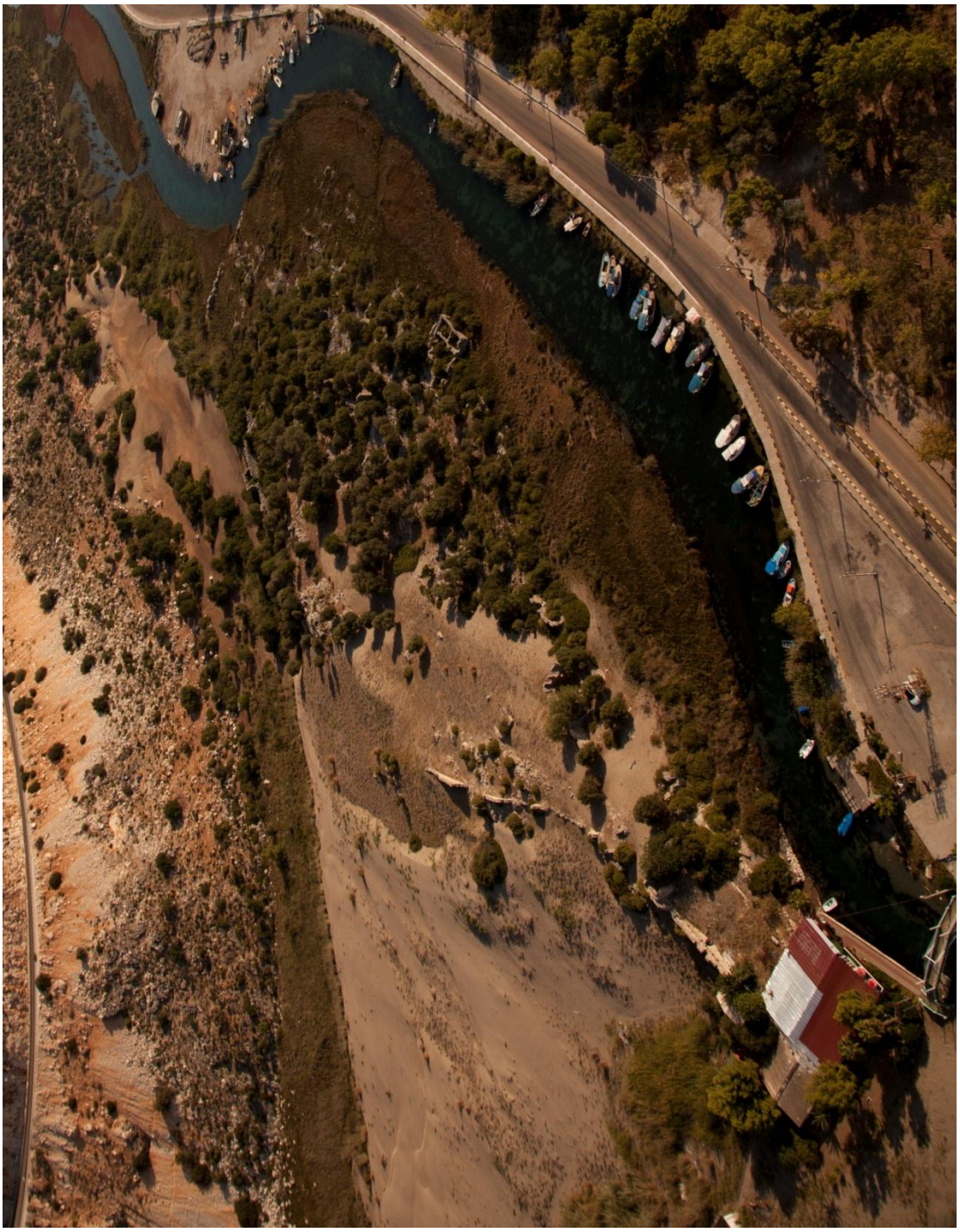
Güneybatı Yerleşim Genel Görünüm (doğudan, Güney Kule'den görünüş, 2010)

Levha 21

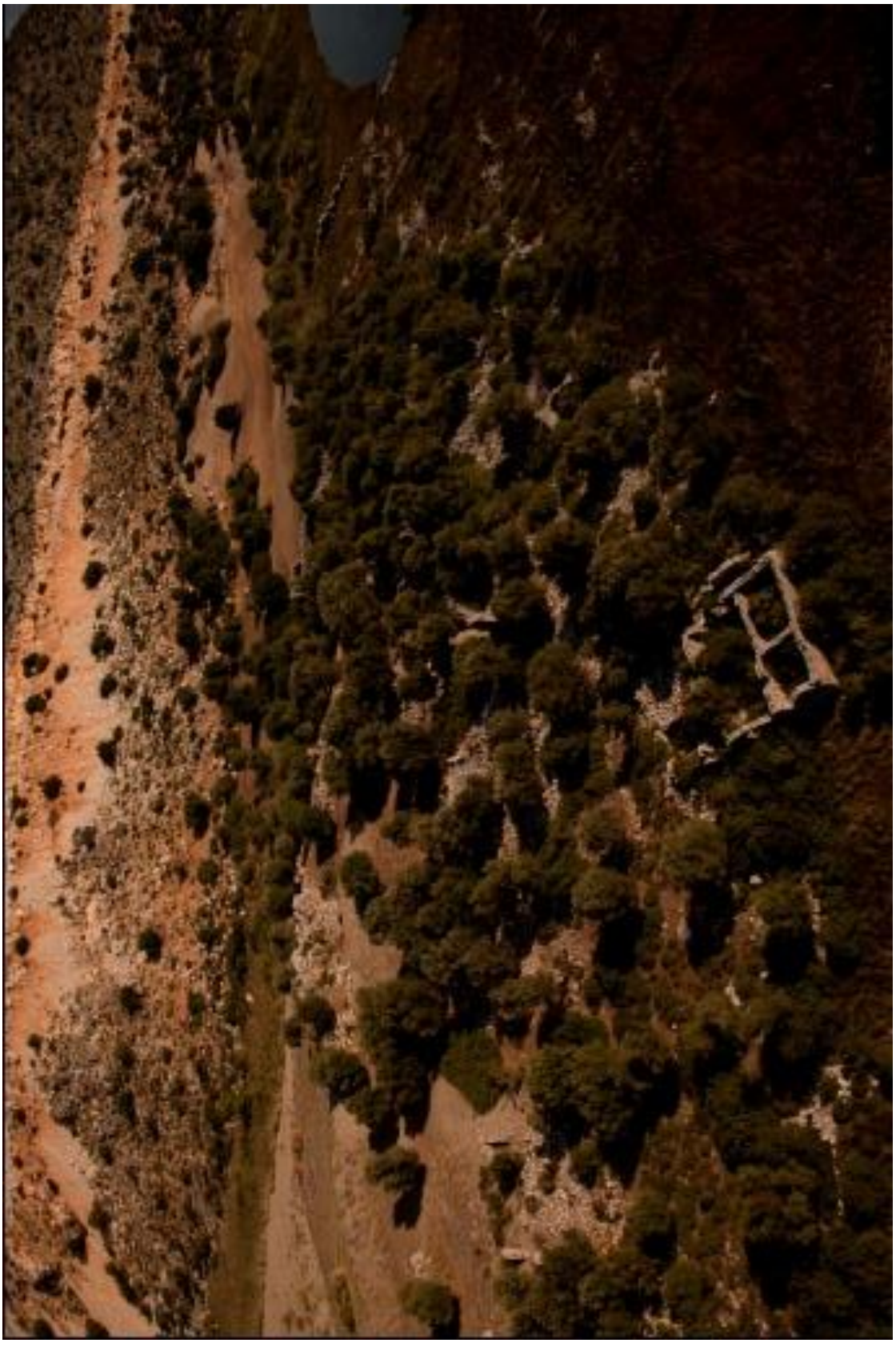
Güneybatı Yerleşim (batıdaki tepeden görünüş, 2011)

Levha 22

Kuzey Yerleşim Havadan Genel Görünüm (güneybatıdan, 2011)

Levha 23

Kuzey Yerleşim Merkez ve Doğu Bölüm Havadan Görünüm (güneybatıdan, 2011)

Levha 24

Kuzey Yerleşim Genel Görünüm (doğudan, 2011)

Levha 25

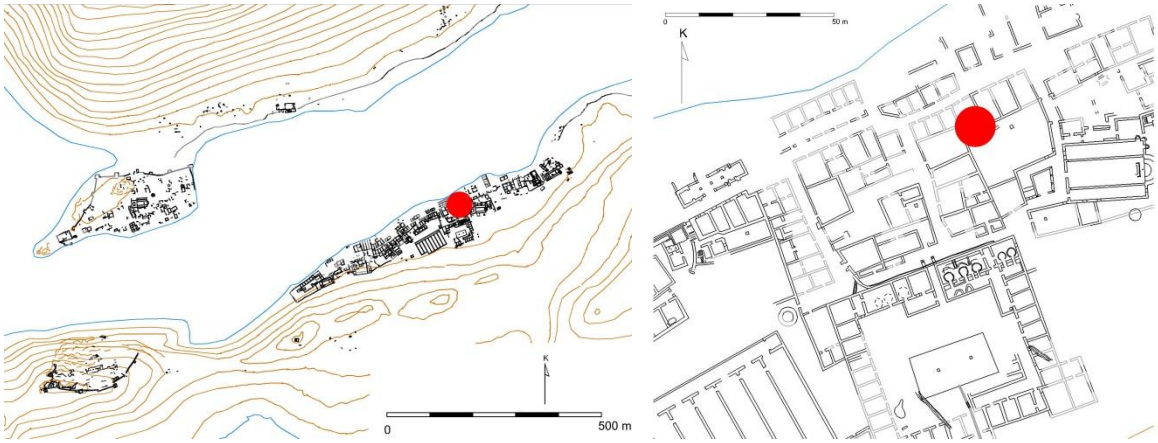

Kuzey Yerleşim Genel Görünüm (kuzeyden, 2010)

Levha 26

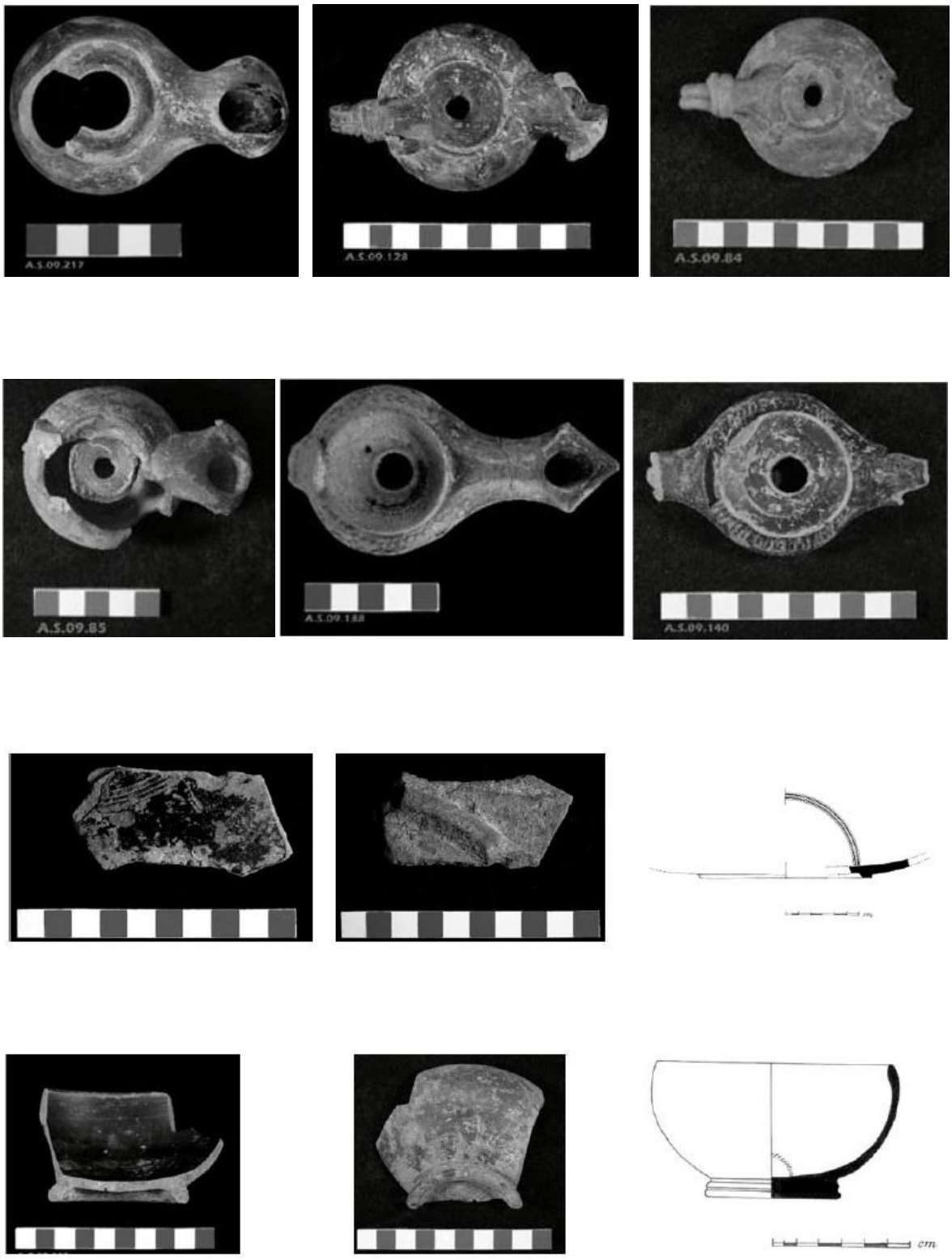

(a) Andriake Gümrük Yazıtı

(b-c) Andriake Gümrük Yazıtı Buluntu Yeri

Levha 27

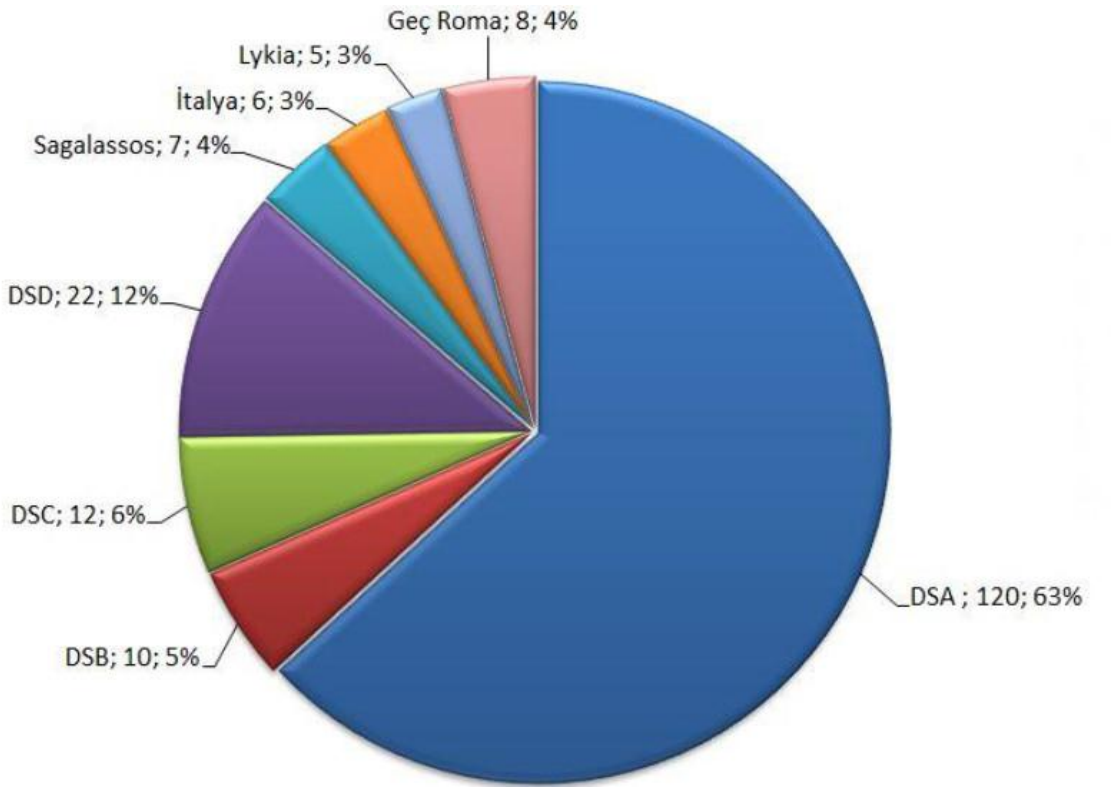

(a-l) Andriake Geç Klasik ve Hellenistik Seramik Örnekleri (Özdilek)

Levha 28

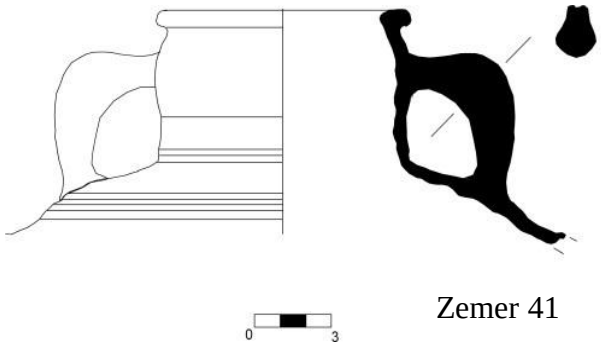

(a-f) Andriake Terra Sigillata Örnekleri (Özdilek)

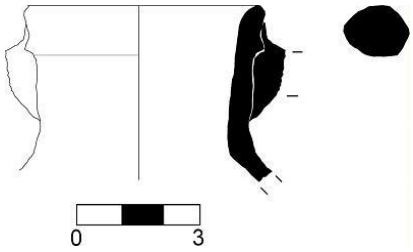

(g) Andriake Terra Sigillata Dağılımı (Özdilek)

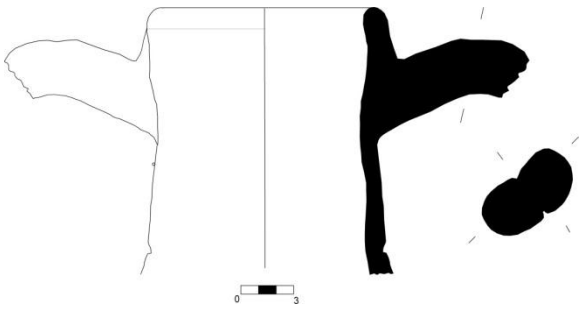
Levha 29

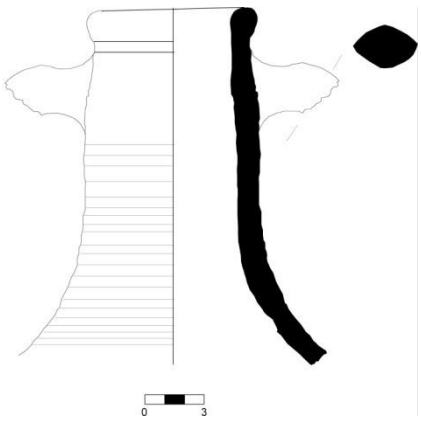
Zemer 41

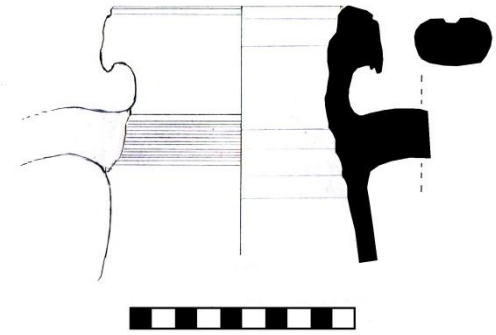

LR1 B

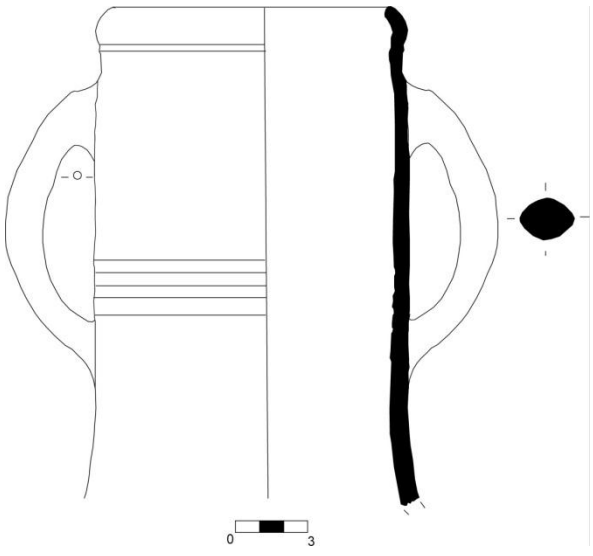

Dresden 2-4

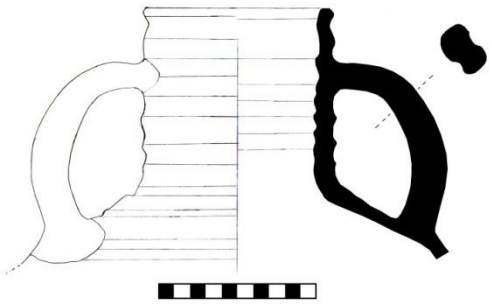

Kuzey Afrika

Mısır

Samos

Andriake Amphora Örnekleri (Tomay)

Levha 30

Hellenistik

Roma

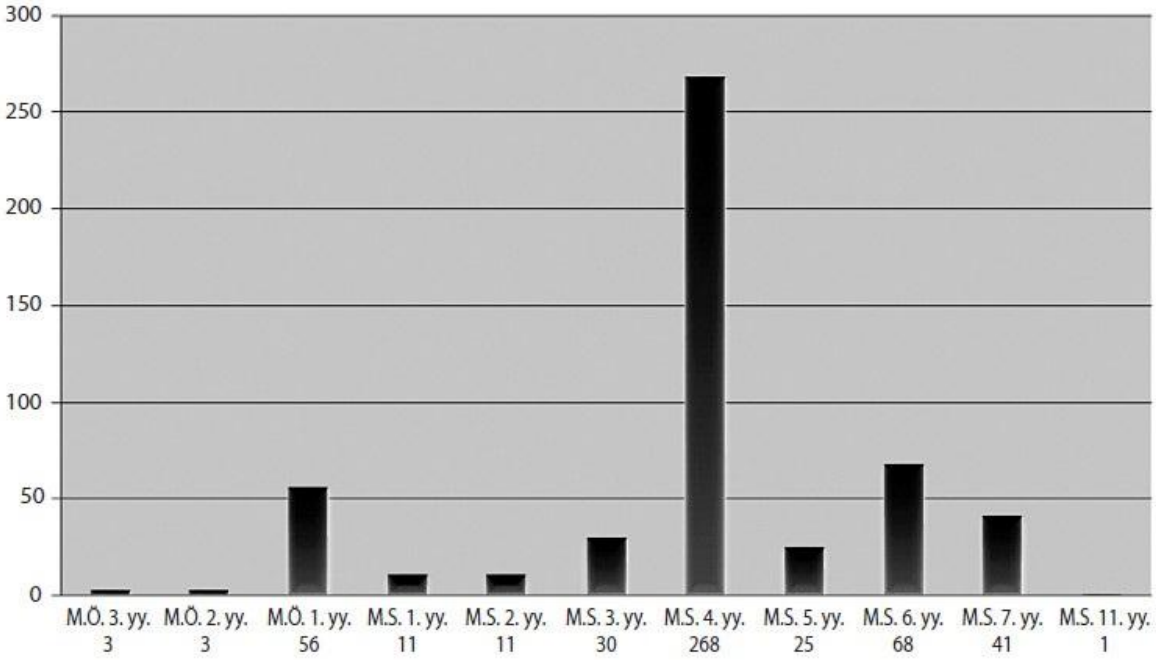

Bizans

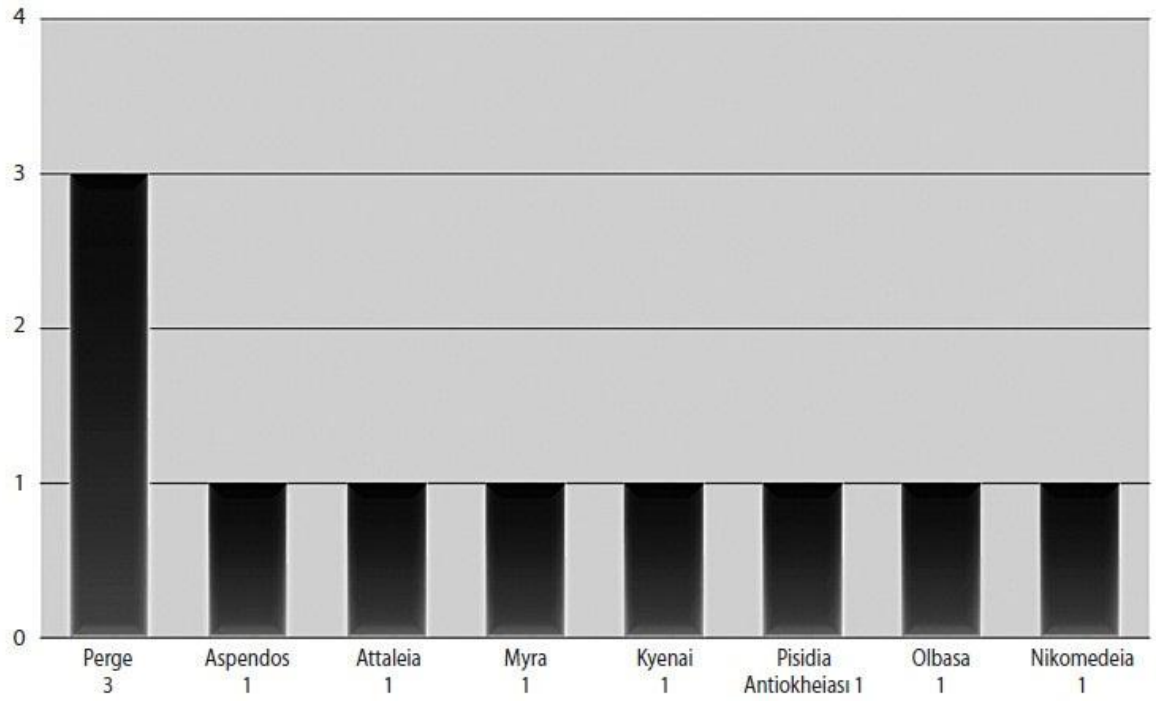

Andriake'den Sikke Örnekleri (Bulut – Şengül)

Levha 31

(a) Andriake Sikkeleri Yüzyıllara Göre Dağılım (Bulut – Şengül)

(b) Andriake Roma İmp. Dönemi Şehir Sikkeleri
Darphanelere Göre Dağılım (Bulut – Şengül)

Levha 32

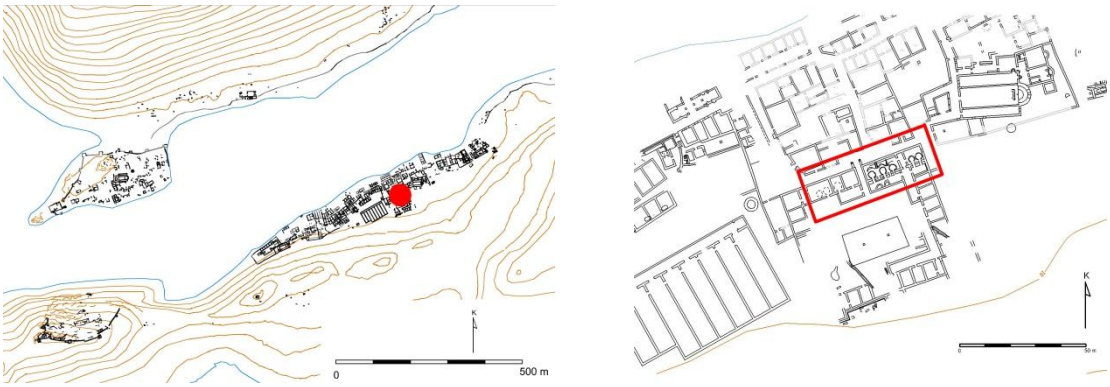
(a) Andriake Mureks İşlik Fırınları (Aygün)

(b-d) Mureks Atık Örnekleri (Aygün)

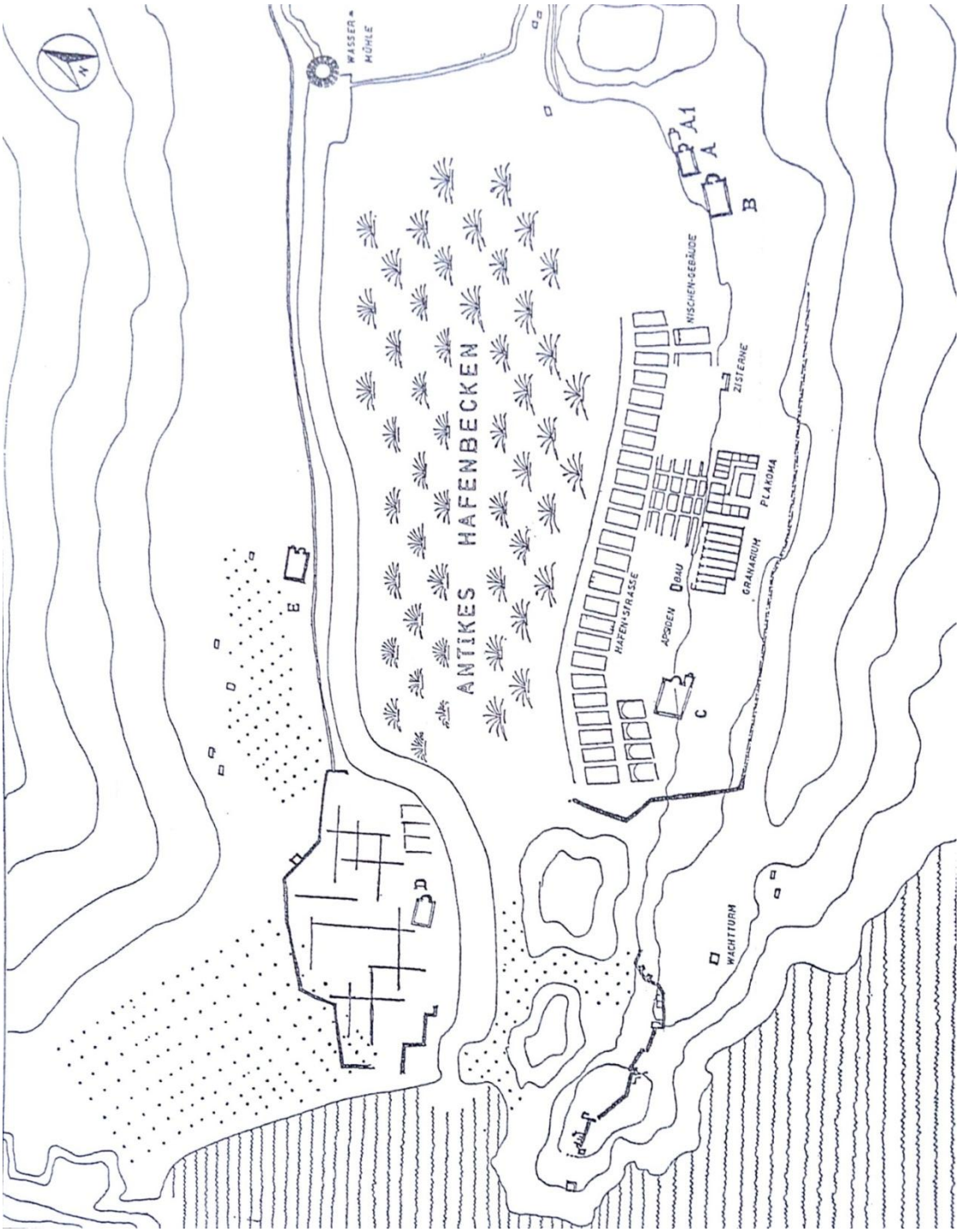

(e-g) Kurşun Kazan Buluntuları (Aygün)

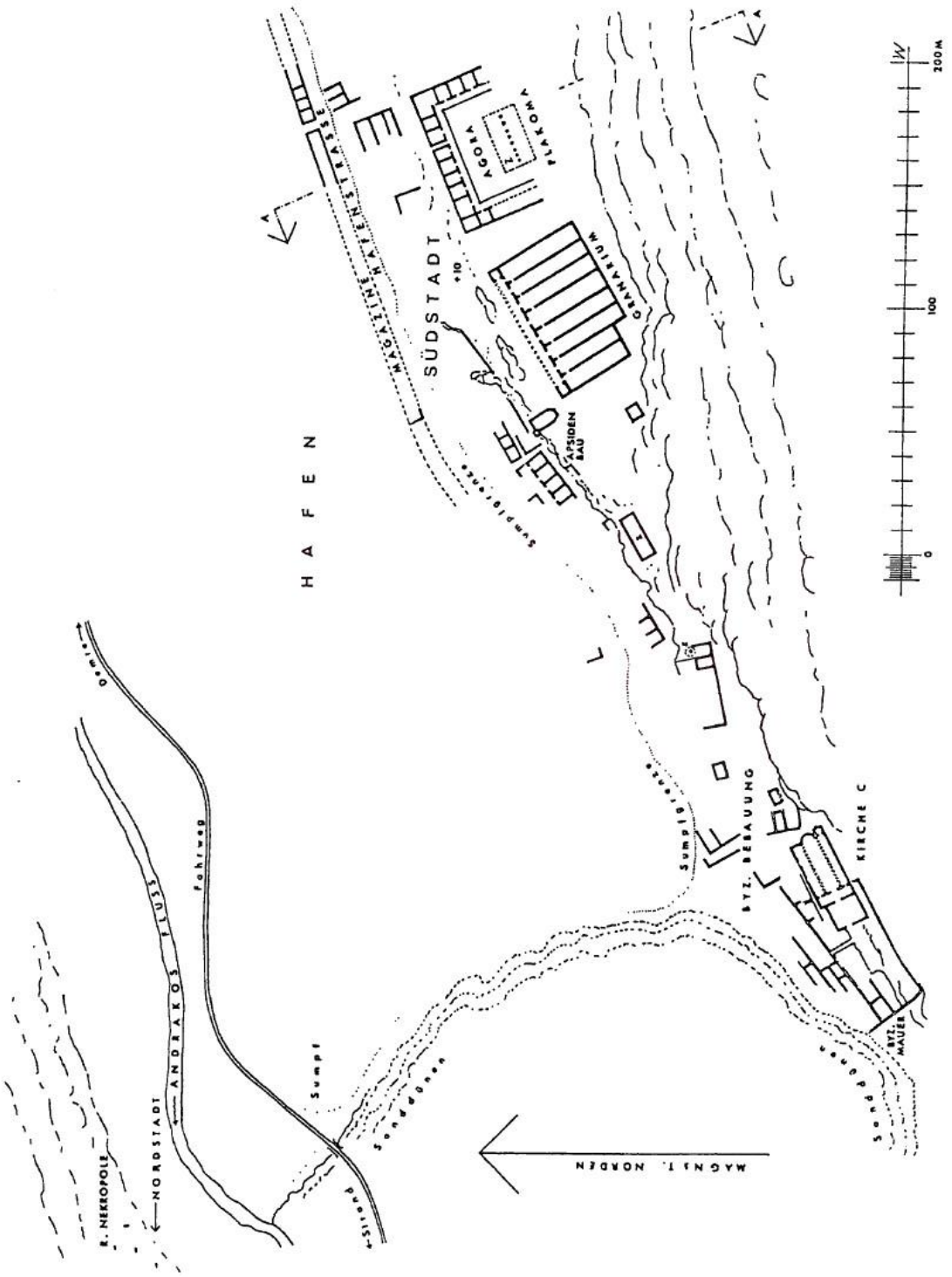
(h-i) Andriake Mureks Boya Endüstrisi Konumu (Aygün)

Levha 33

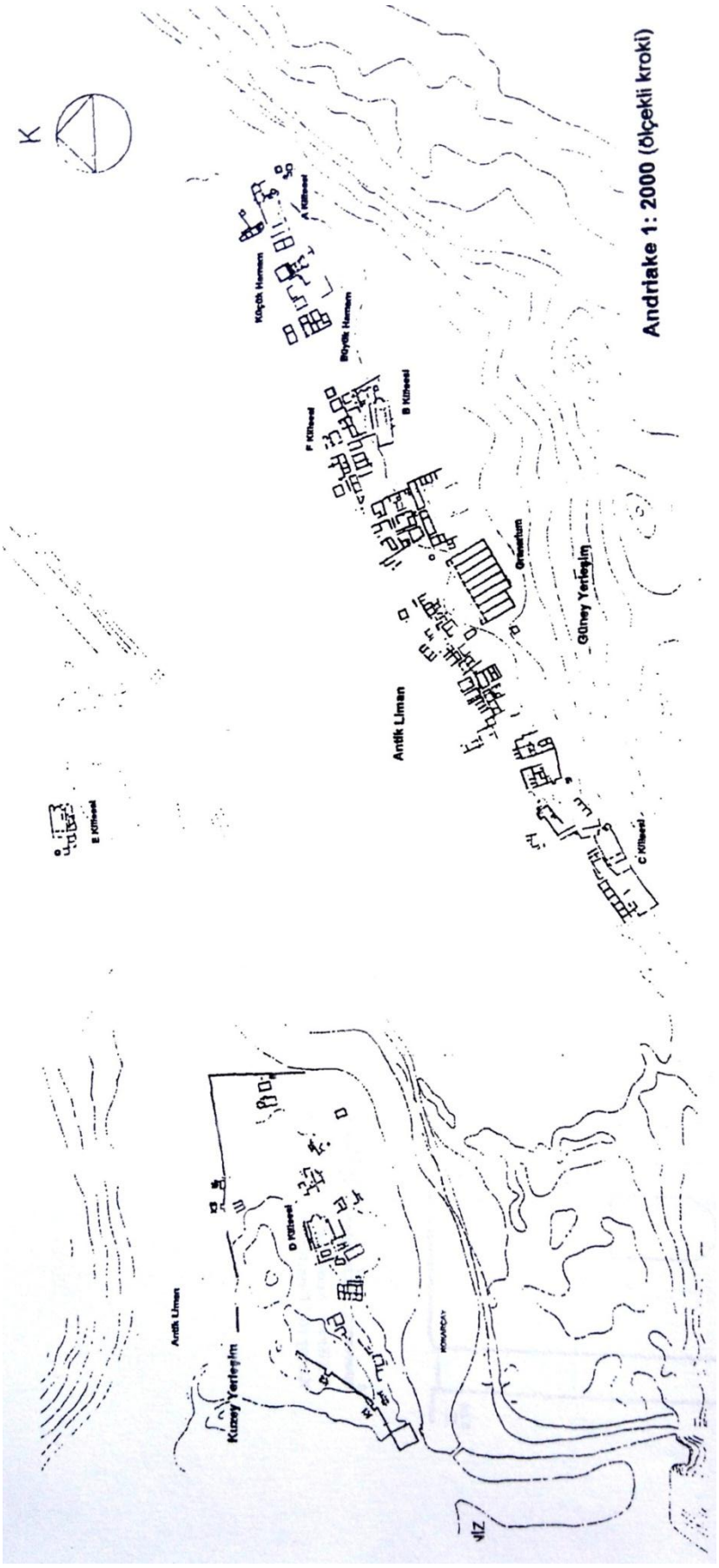
Andriake Genel Şematik Çizimi (Borchhardt)

Levha 34

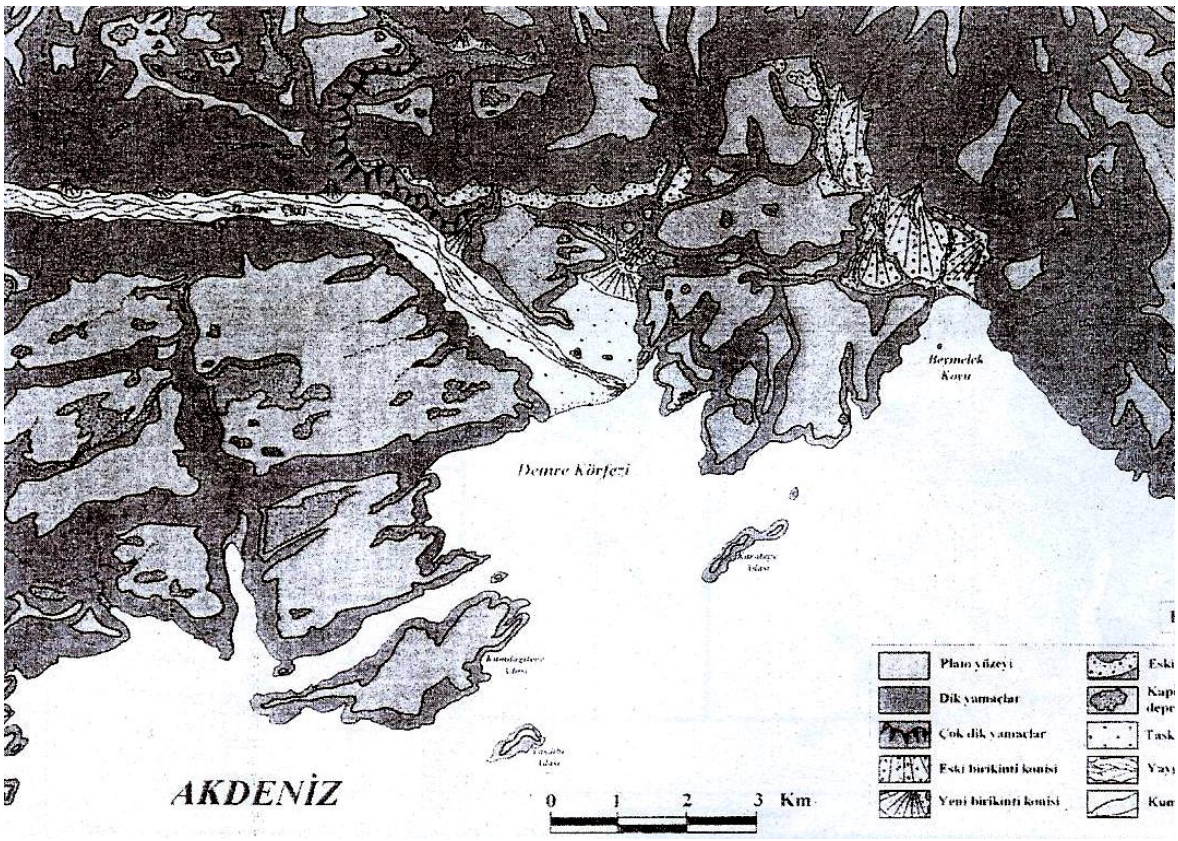
Andriake Güney Yerleşim Batısı Plan (Wurster 1995, 171, Res. 8)

Levha 35

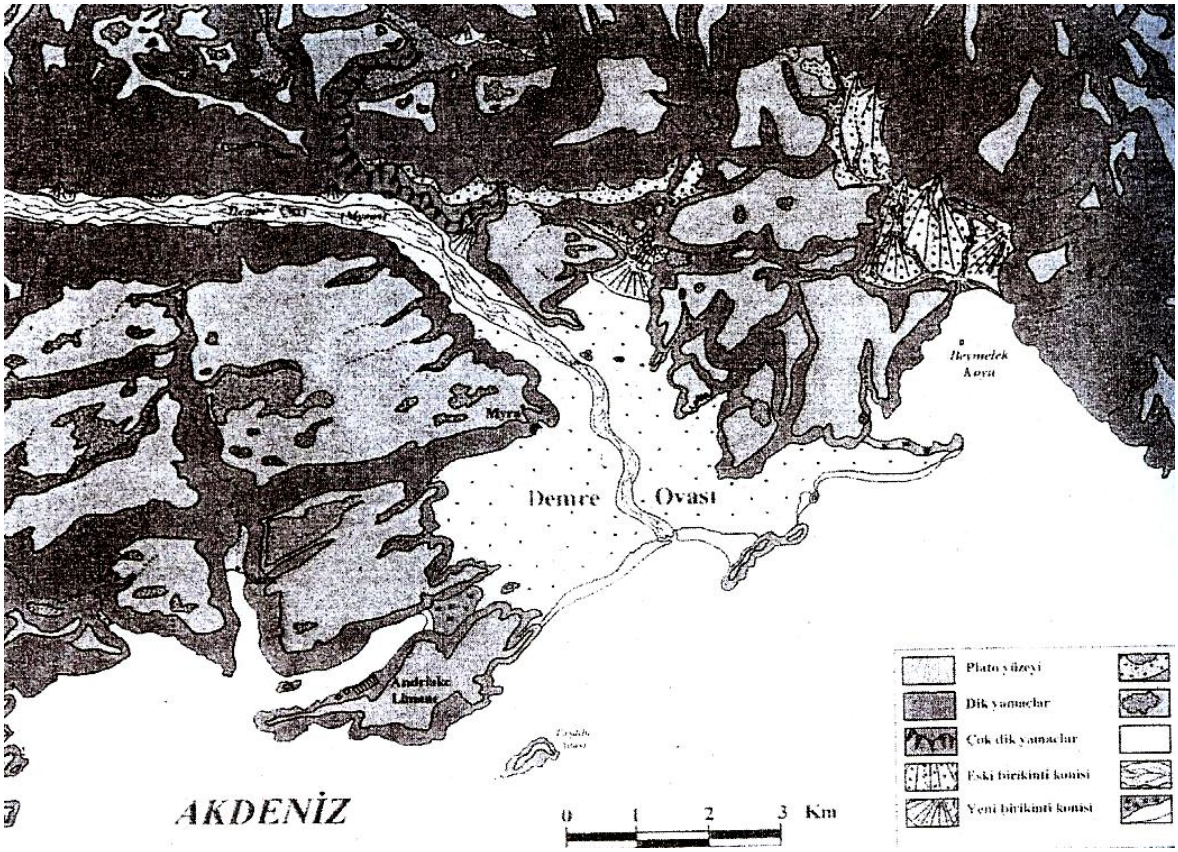

Andriake Ölçekli Kroki (Tekinalp)

Levha 36

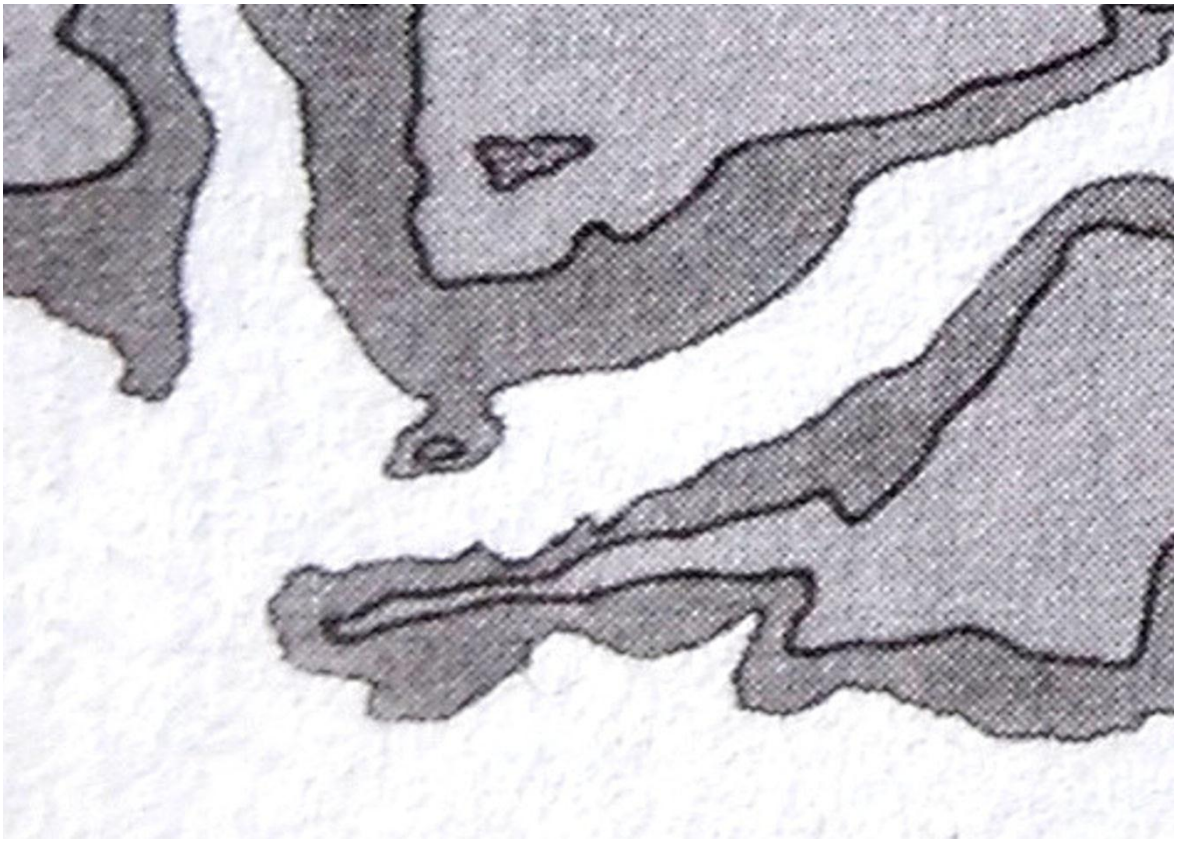

(a) Demre Ovası Jeolojik Gelişim M.Ö. 5000 – 4000 (Öner)

(b) Demre Ovası Jeolojik Gelişim M.Ö. 1000 – 0 (Öner)

Levha 37

(a) Andriake Limanı Jeolojik Gelişim M.Ö. 5000 – 4000 (Öner)

(b) Andriake Limanı Jeolojik Gelişim M.Ö. 1000 – 0 (Öner)

Levha 38

(a) Taşdibi Burnu Uydu Görüntüsü,
kuzeydoğuda Orta Çağ, ortada Hellenistik kalıntılar (Duggan – Aygün)

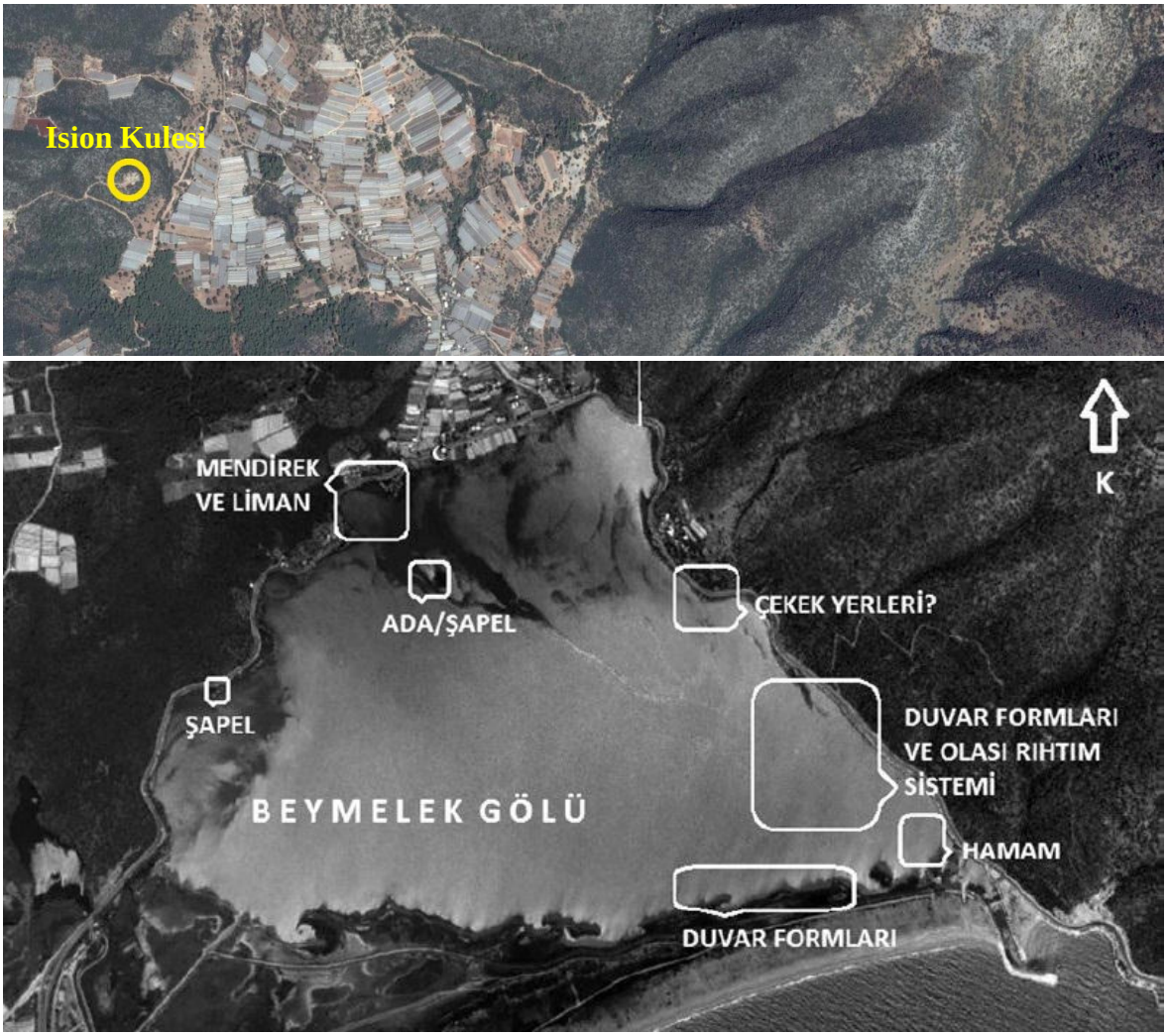

(b) Taşdibi Burnu (kuzeybatıdan),
solda Orta Çağ, sağda Hellenistik kalıntılar (Duggan – Aygün)

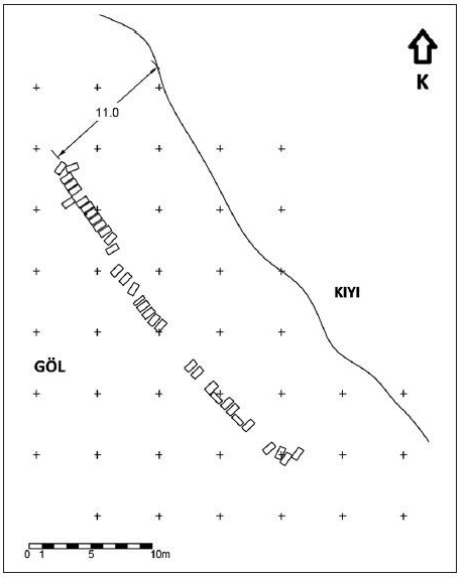

(c) Taşdibi Burnu (kuzeydoğudan), Orta Çağ kule kalıntısı (Duggan – Aygün)

Levha 39

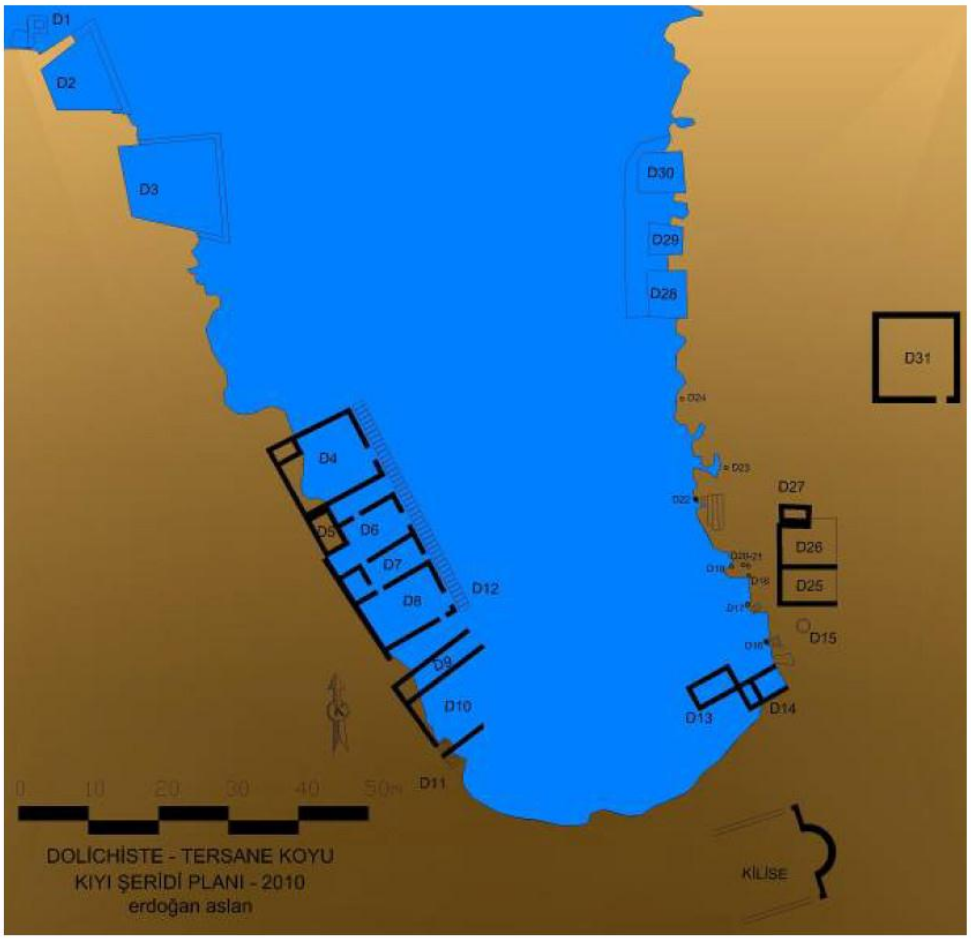

(a) Beymelek Gölü Liman Kalıntıları (Öniz)

(b) Beymelek Gölü Rıhtım Kalıntıları (Öniz)

Levha 40

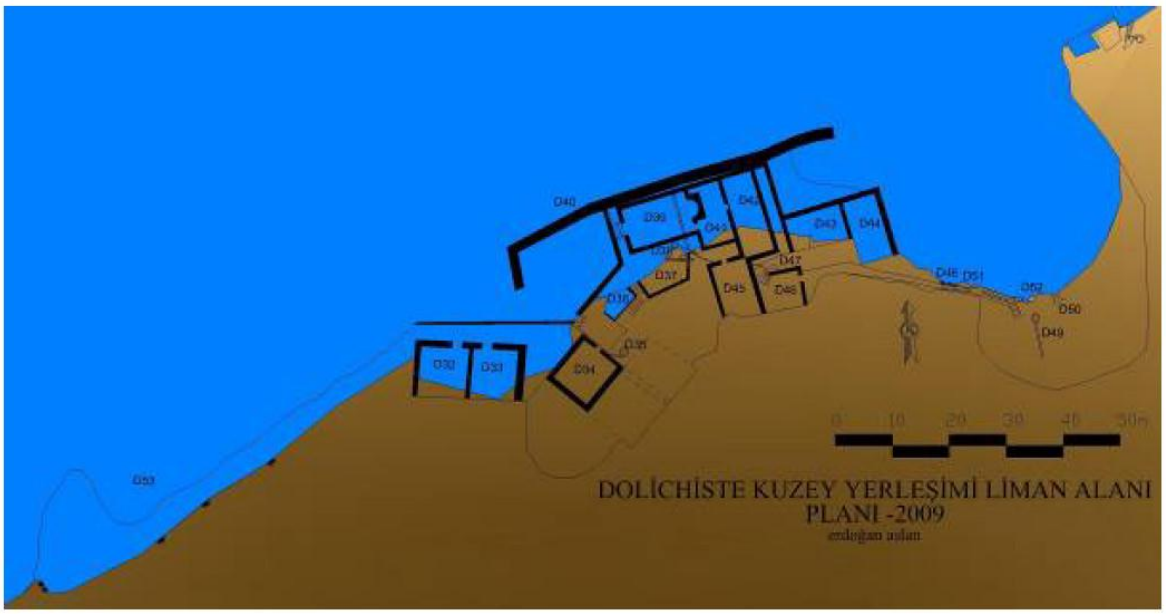

(a) Dolichiste Tersane Koyu Plan (Aslan)

(b) Dolichiste Tersane Koyu (Aslan)

Levha 41

(a) Dolichiste Kuzey Yerleşim Plan (Aslan)

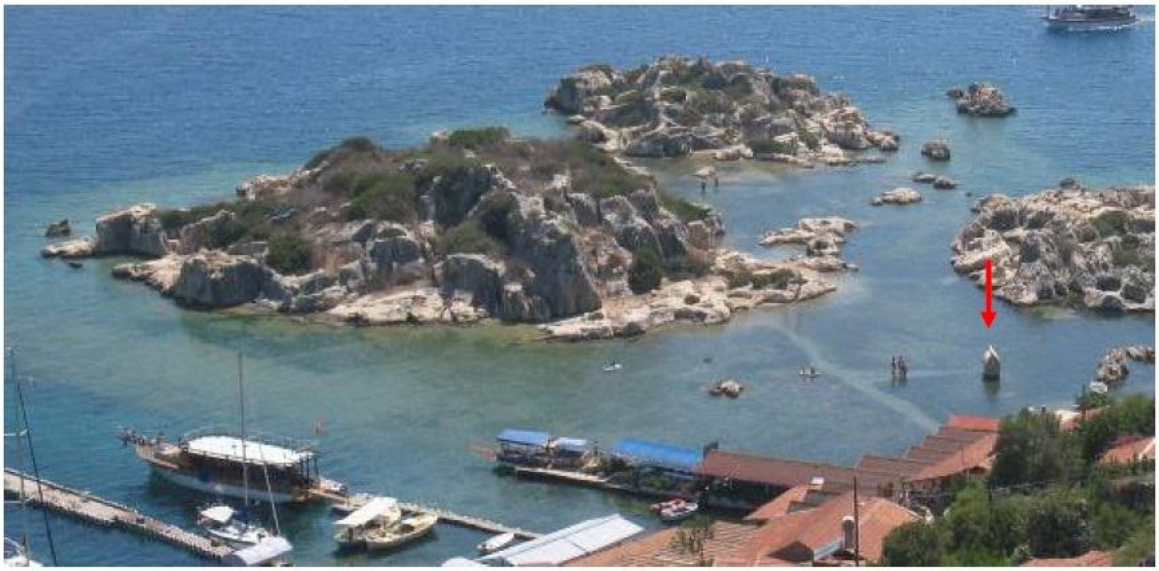

(b) Dolichiste Kuzey Yerleşim Limanı (Aslan)

Levha 42

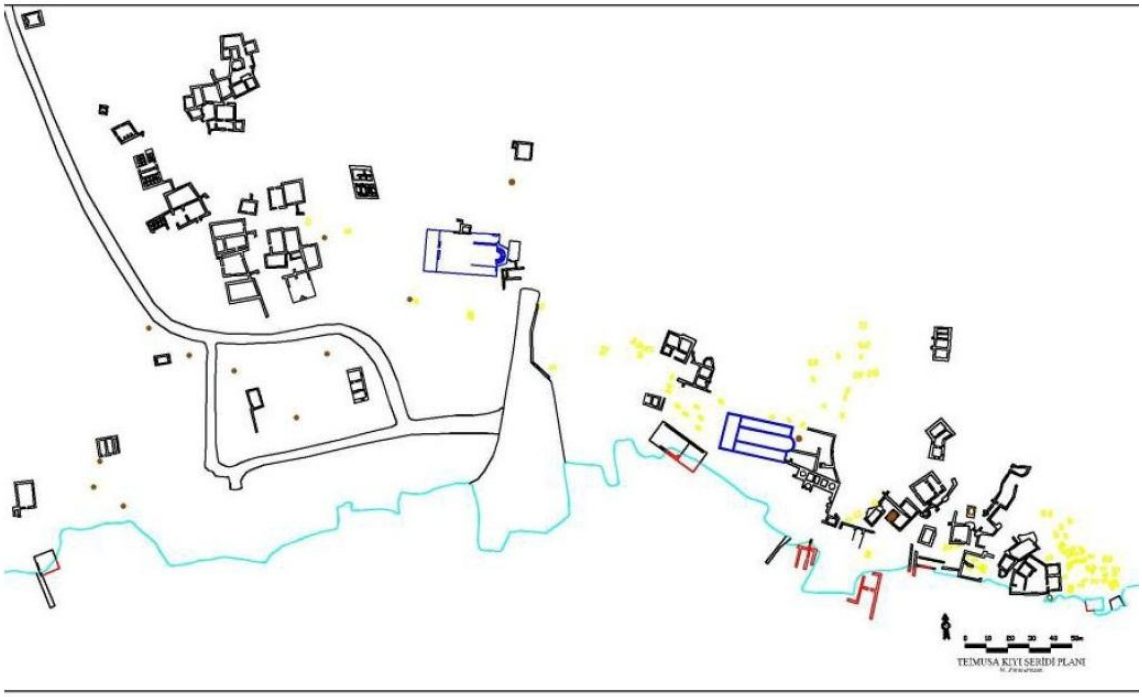

(a) Simena Kıyı Şeridi Plan (Aslan)

(b) Simena (Aslan)

Levha 43

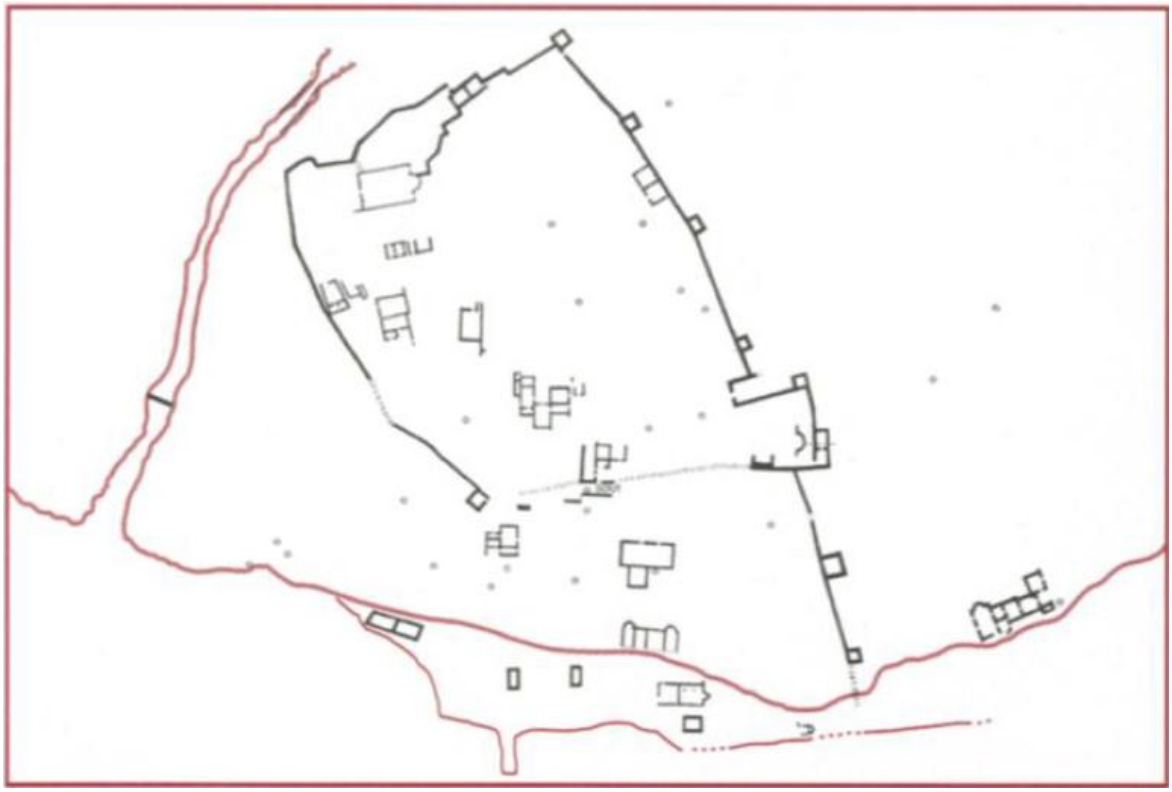

(a) Theimioussa Kıyı Şeridi Plan (Aslan)

(b) Theimioussa Kaya İşçilikli Yerleşim (Aslan)

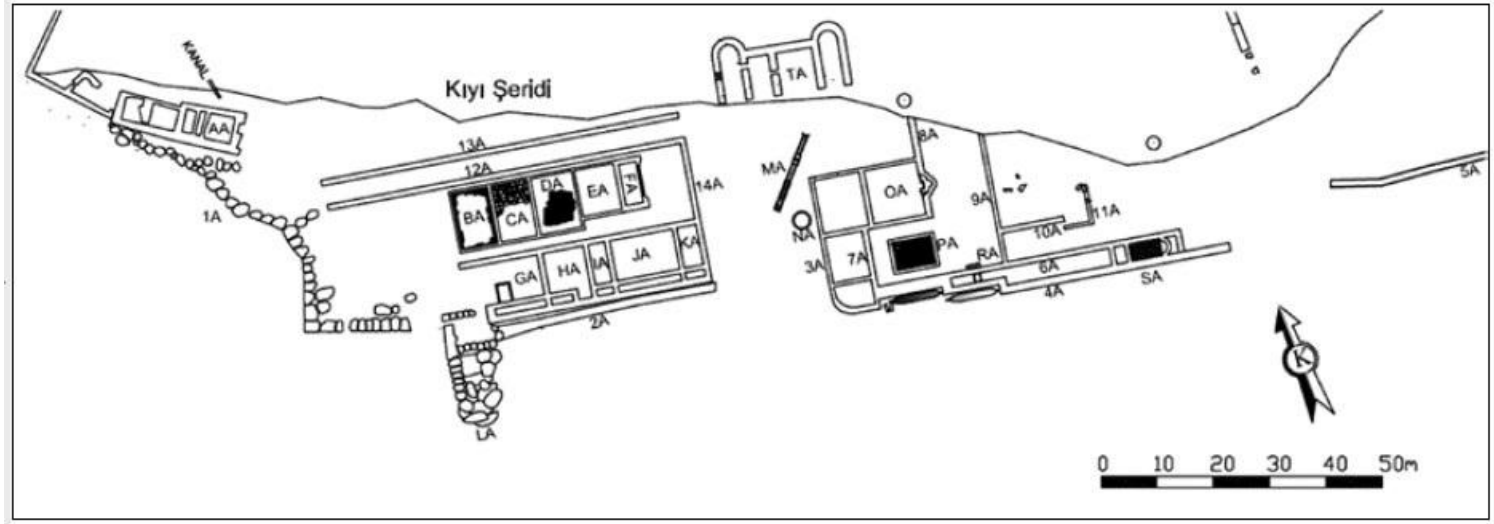
Levha 44

(a) Aperlai Kenti Genel Plan (Hohlfelder – Vann)

(b) Aperlai Kenti Genel (Hohlfelder – Vann)

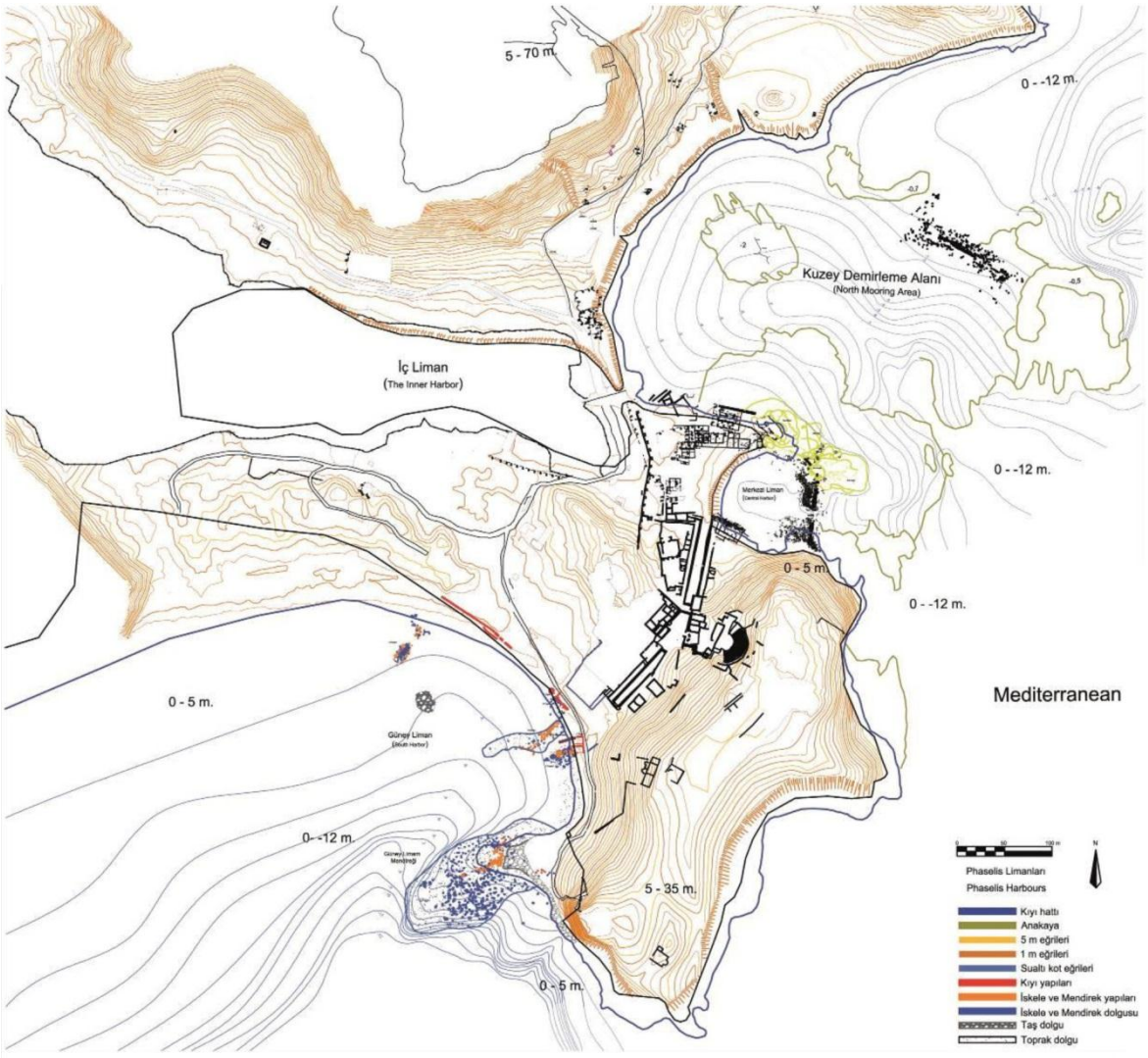

(a) Aperlai Kıyı Şeridi Plan (Aslan)

(b) Aperlai Kıyı Şeridi (Aslan)

Levha 46

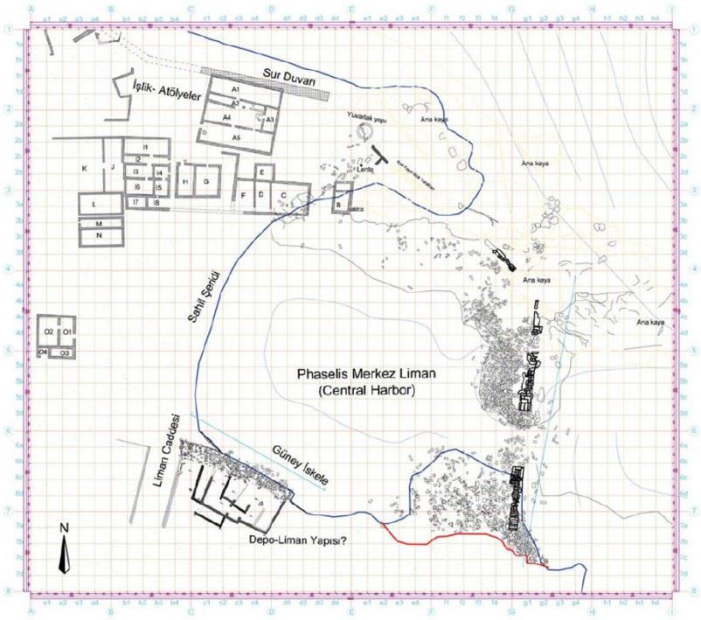
Phaselis Kent Planı (Aslan)

Levha 47

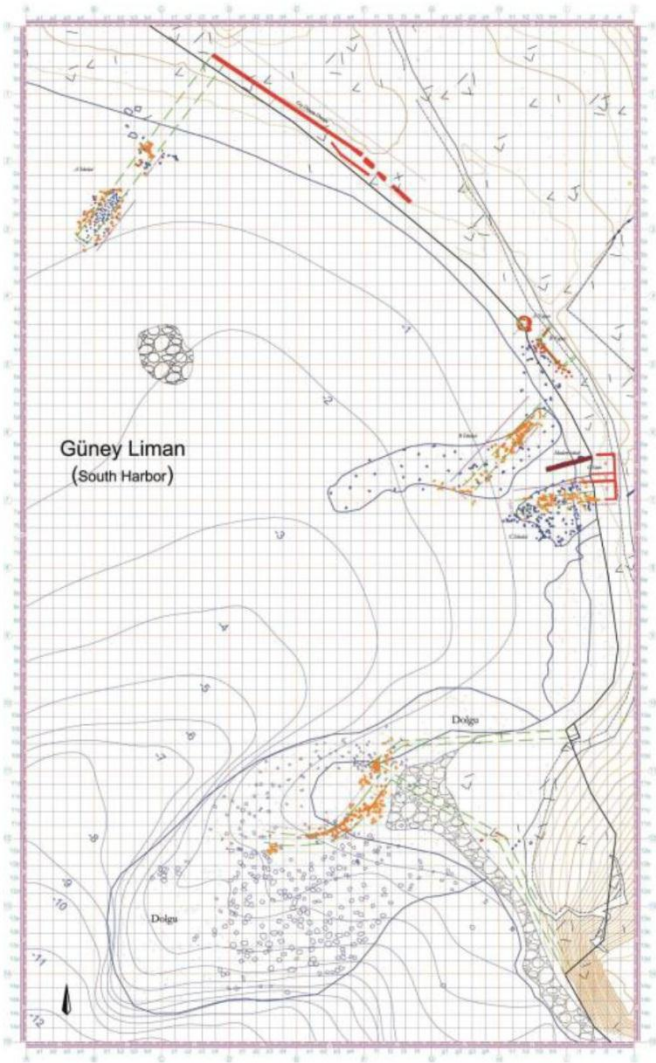

Phaselis Uydu Görüntüsü

Levha 48

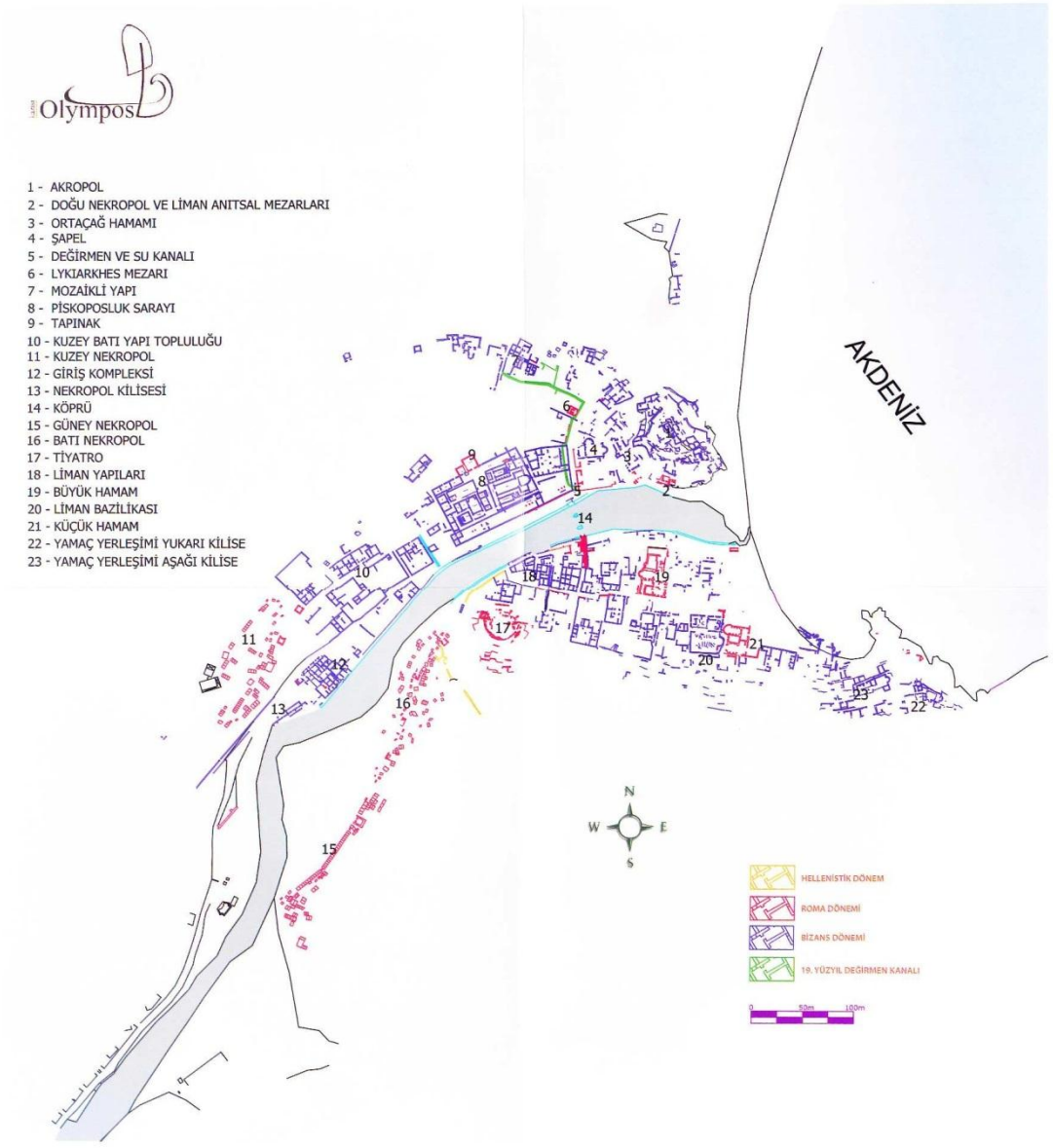

(a) Phaselis Merkez Liman Planı (Aslan)

(b) Phaselis Güney Liman Planı (Aslan)

Levha 49

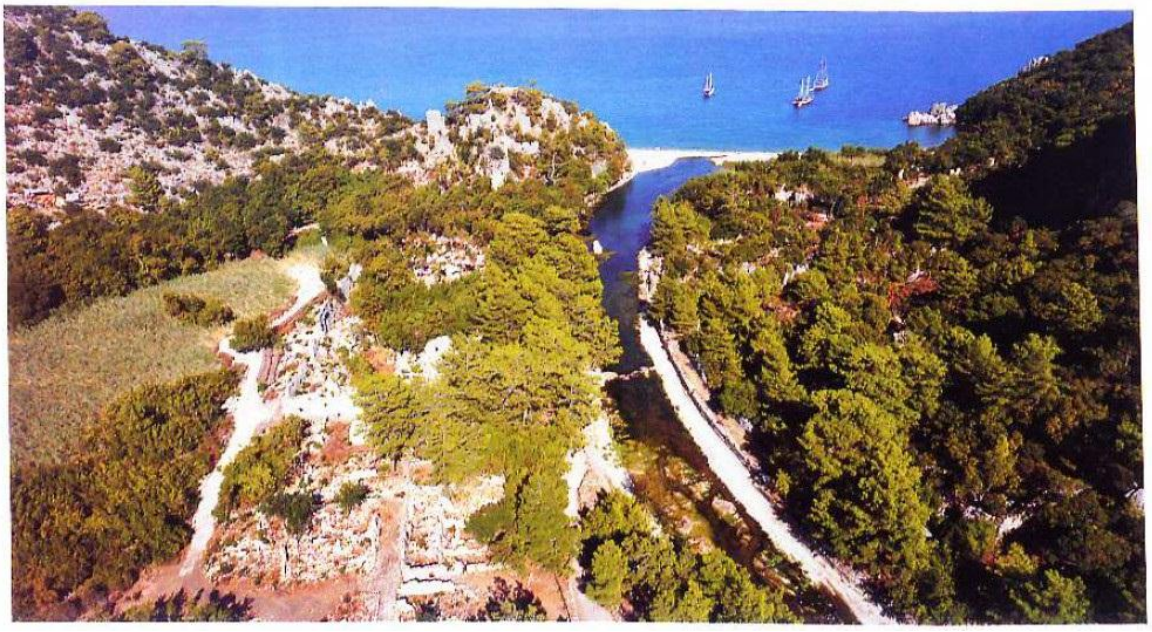
Ek 1: Olympos Kent Planı

Olympos Kent Planı (Olcay Uçkan)

Levha 50

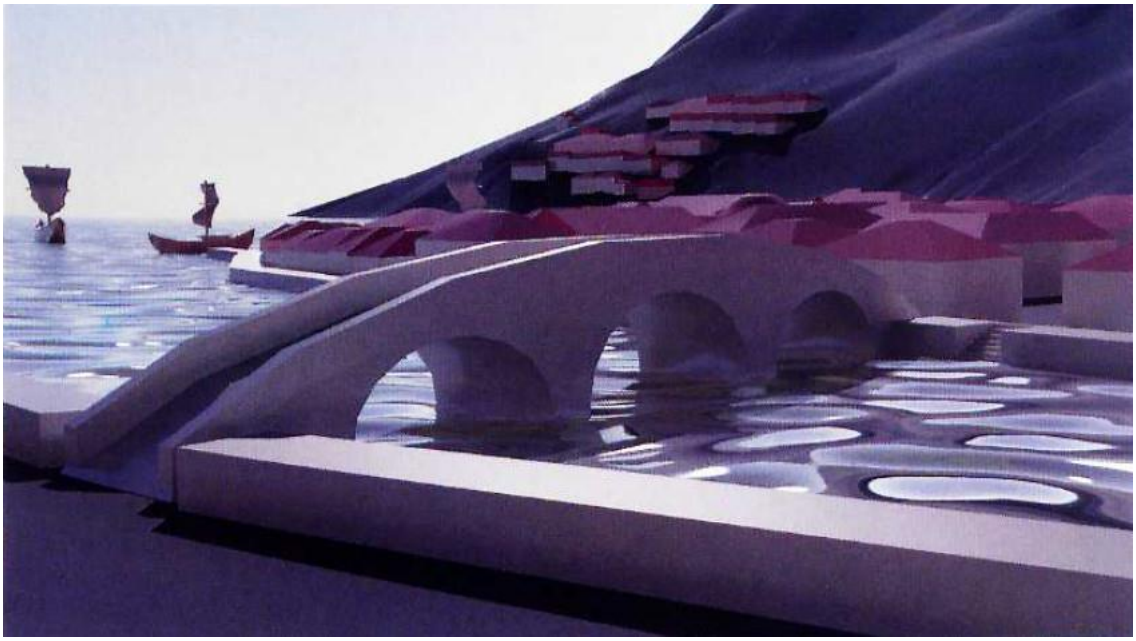

(a) Olympos Limanı Doğudan (Olcay Uçkan)

(b) Olympos Batıdan Genel Görünüm (Olcay Uçkan)

Levha 51

(a) Olympos 3D Canlandırma (Öncü)

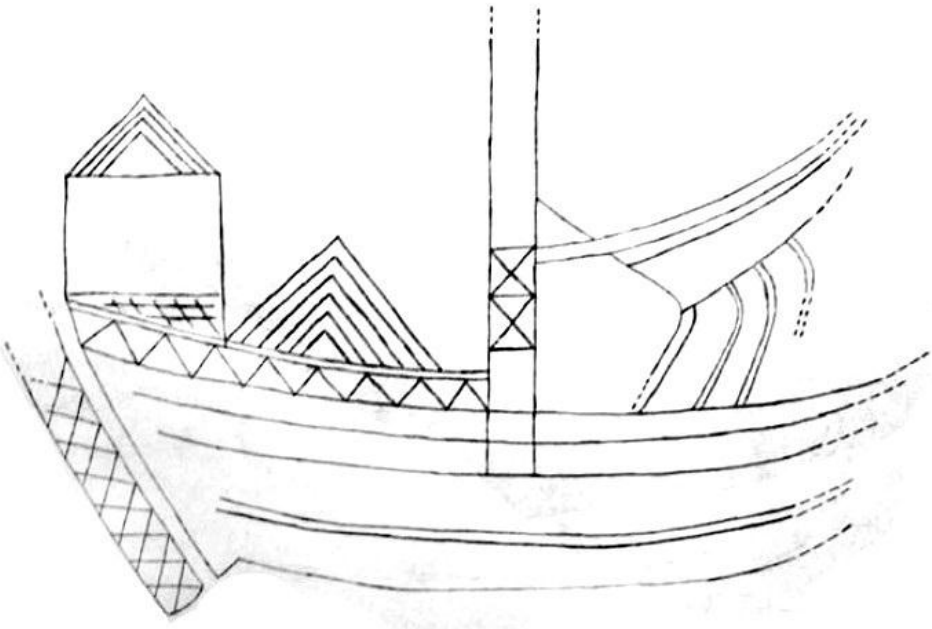

(b) Olympos Liman Kalıntıları (Olcay Uçkan)

Levha 52

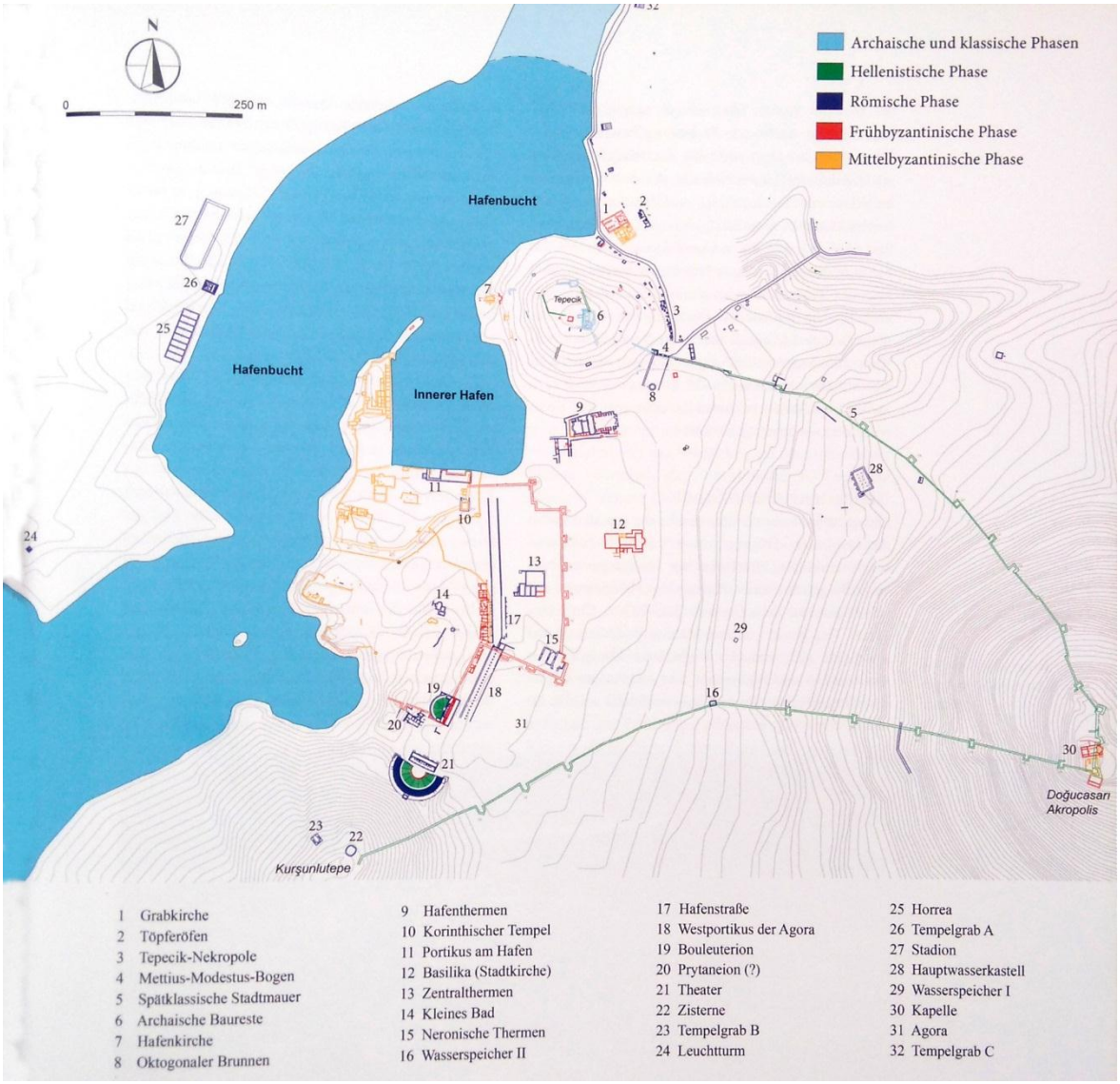

(a) Olympos'tan Kaptan Eudemos'un Lahdi (Öztaşkın)

(b) Yanartaş'tan Gemi Graffitisi (Öztaşkın)

Levha 53

Patara Kent Planı (İşkan)

Levha 54

(a) Patara Güneyden Genel (İşkan – Koçak)

(b) Patara Kuzeyden Genel (İşkan)

Levha 55

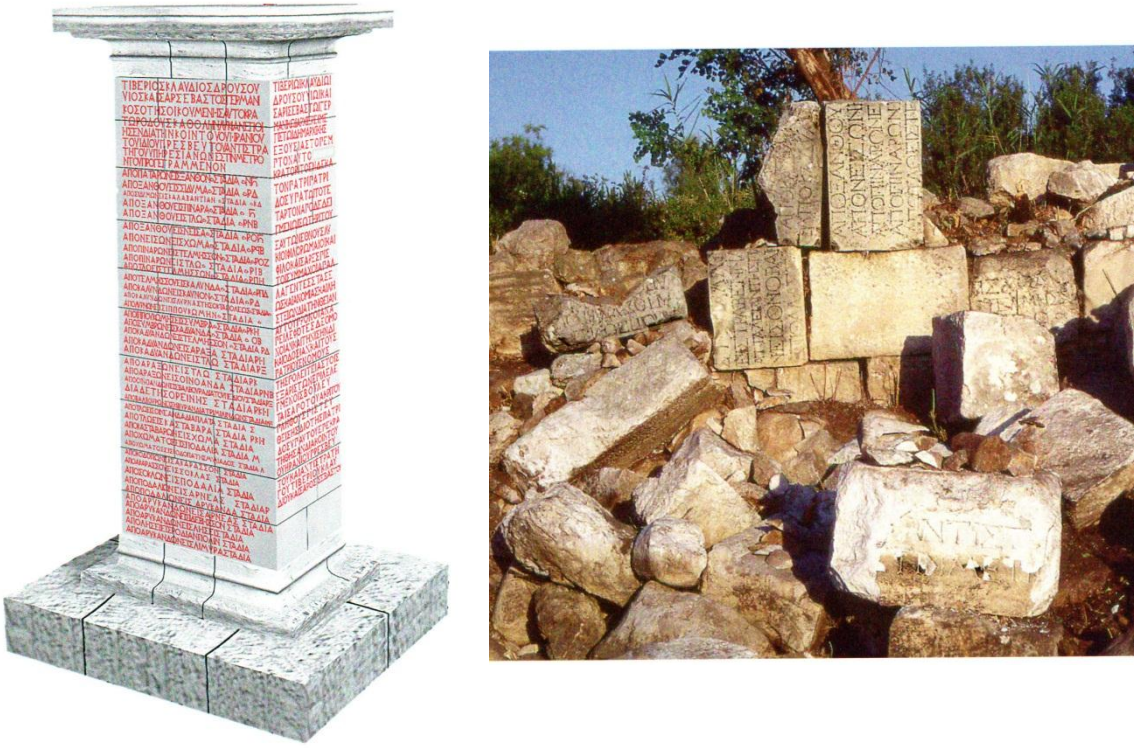

(a) Patara Pharos Hava Fotoğrafı (Işık)

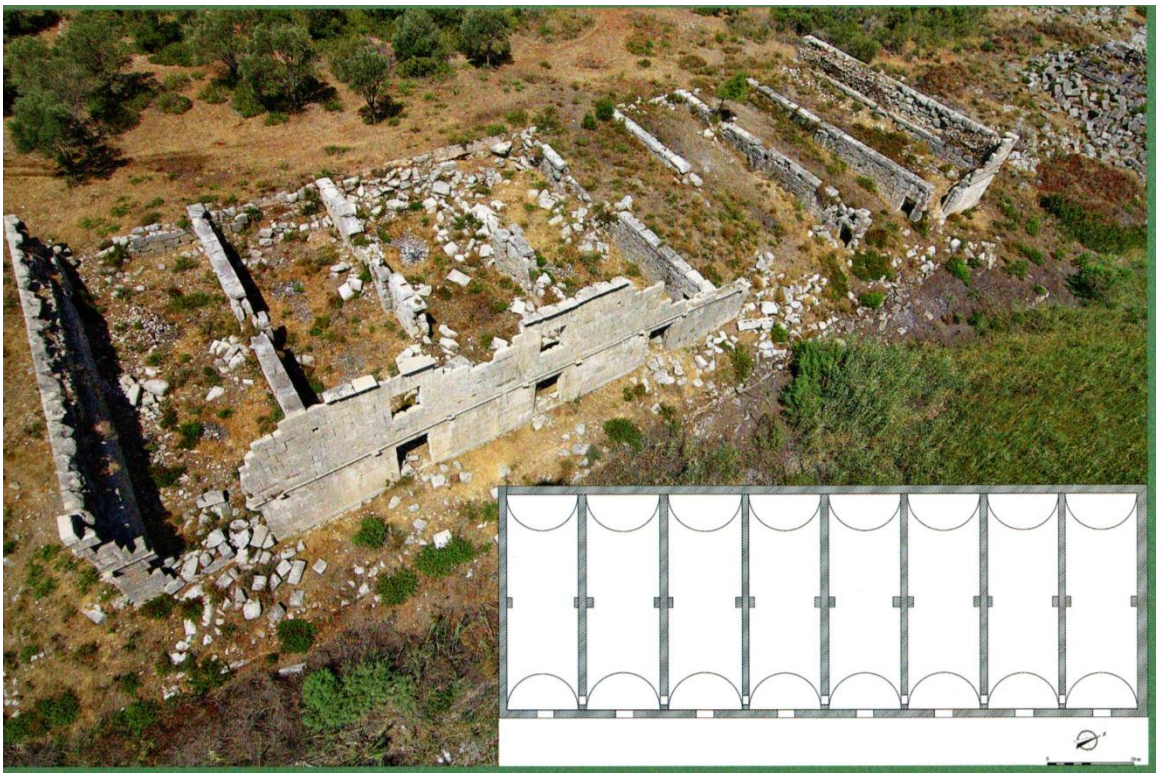

(b) Patara Pharos (Işık)

Levha 56

(a) Patara Stadiasmus Anıtı Canlandırma ve Buluntu Durumu (Tietz)

(b) Patara'daki Horrea Hadriani (Koçak)

Levha 57

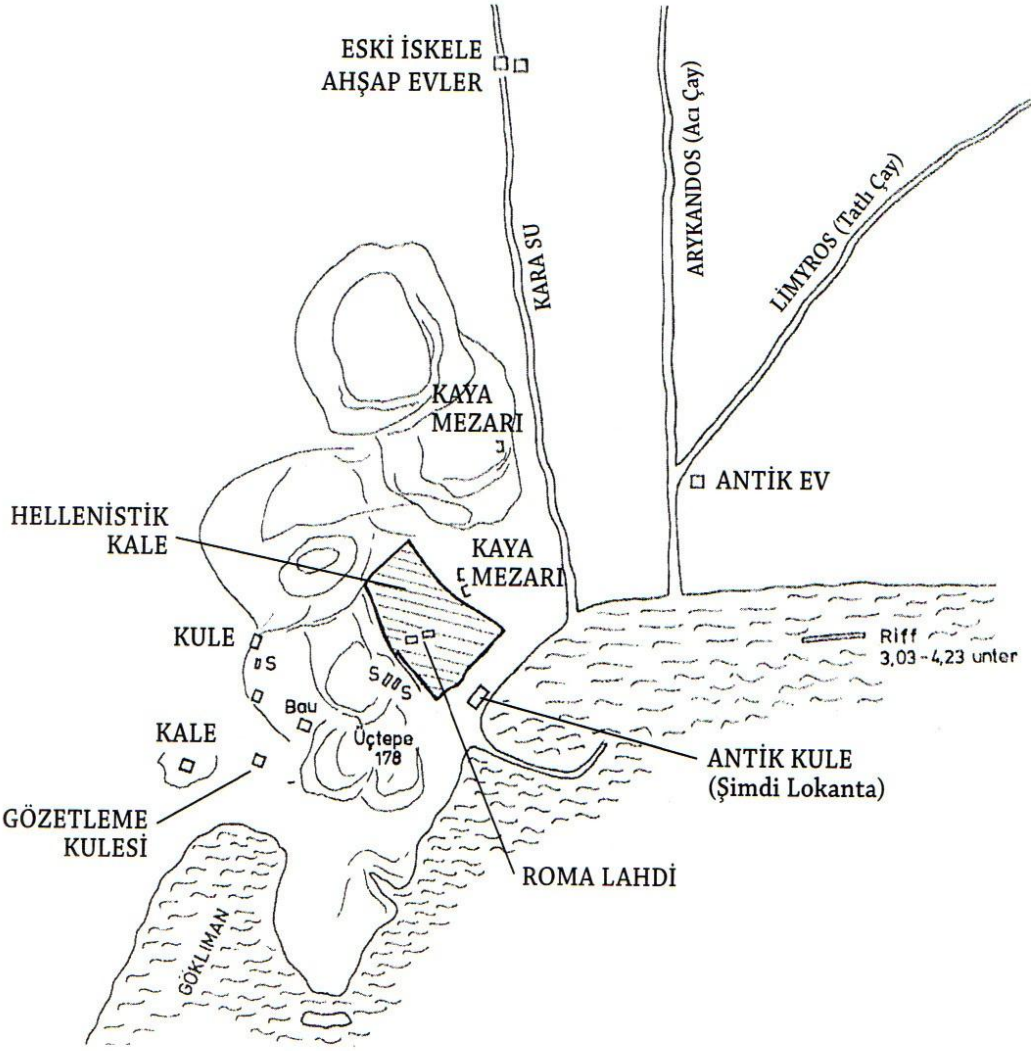

(a) Pydnai Kalesi Uydu Görüntüsü

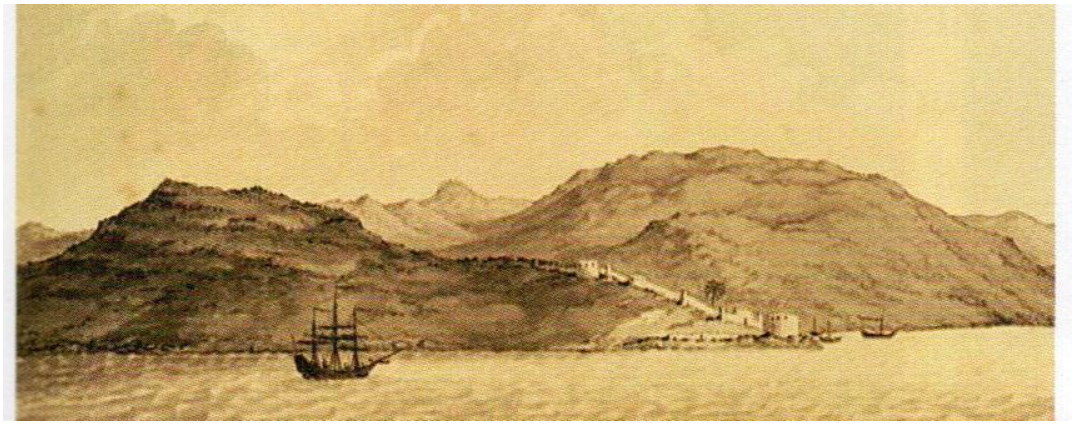

(b) Pydnai Kalesi (kuzeyden)

Levha 58

(a) Finike'deki Antik Kalıntılar (Çevik, Borchhardt'tan)

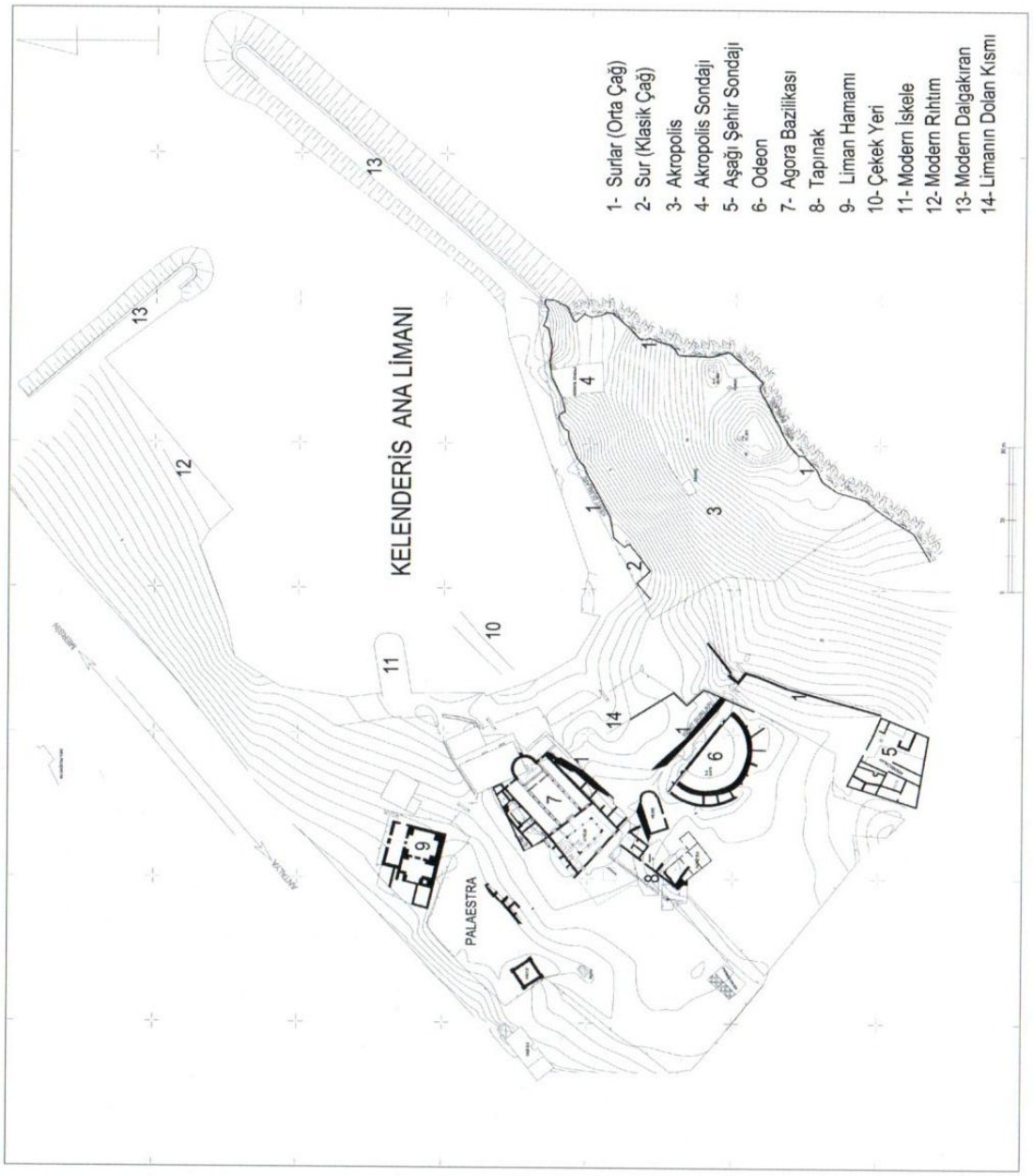
(b) Finike Kalesi, Osmanlı Dönemi eskiz (Çevik)

Levha 59

Side Kent Planı (Alanyalı)

Levha 60

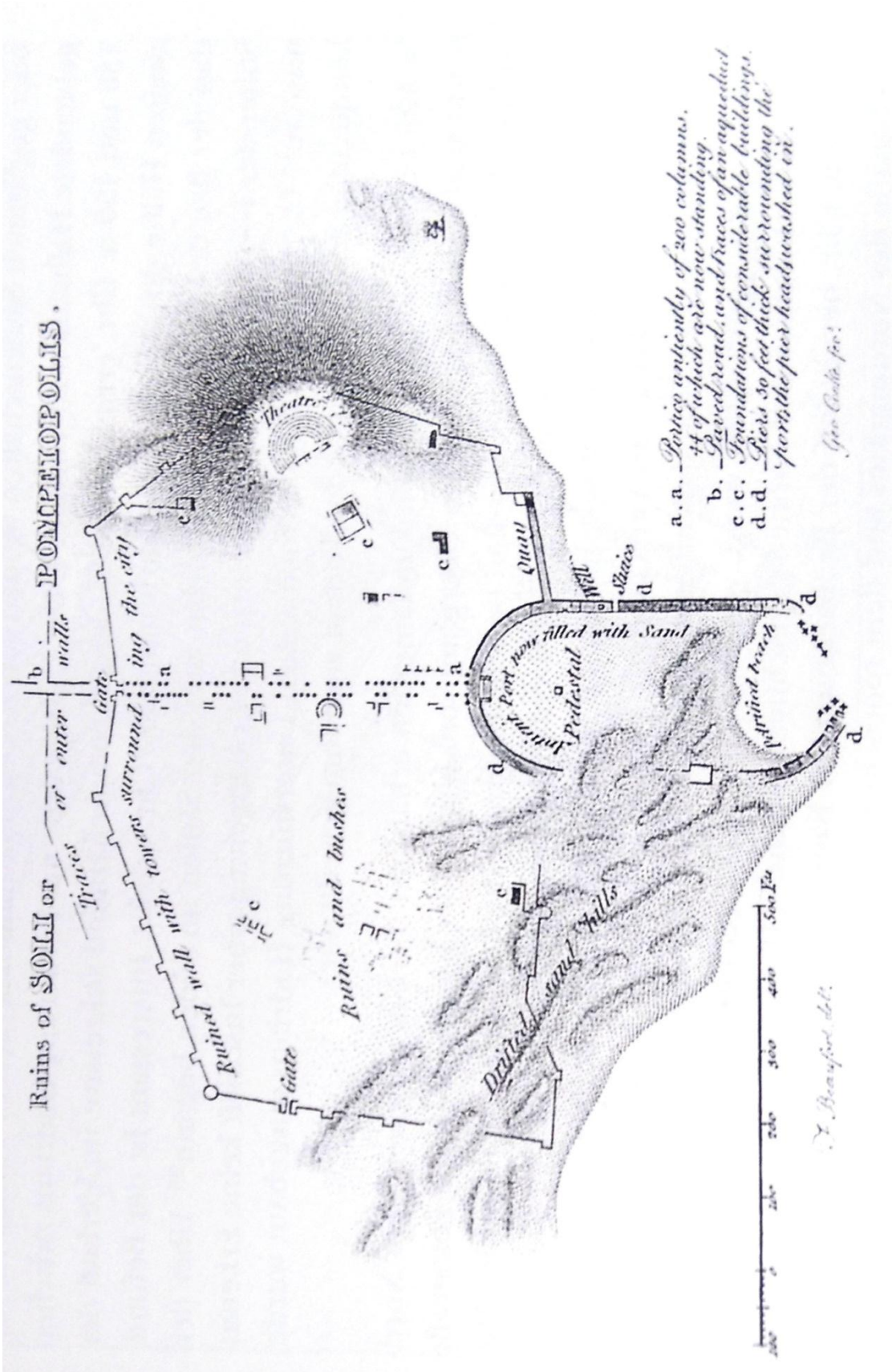
Kelenderis Kent Planı (Zoroğlu)

Levha 61

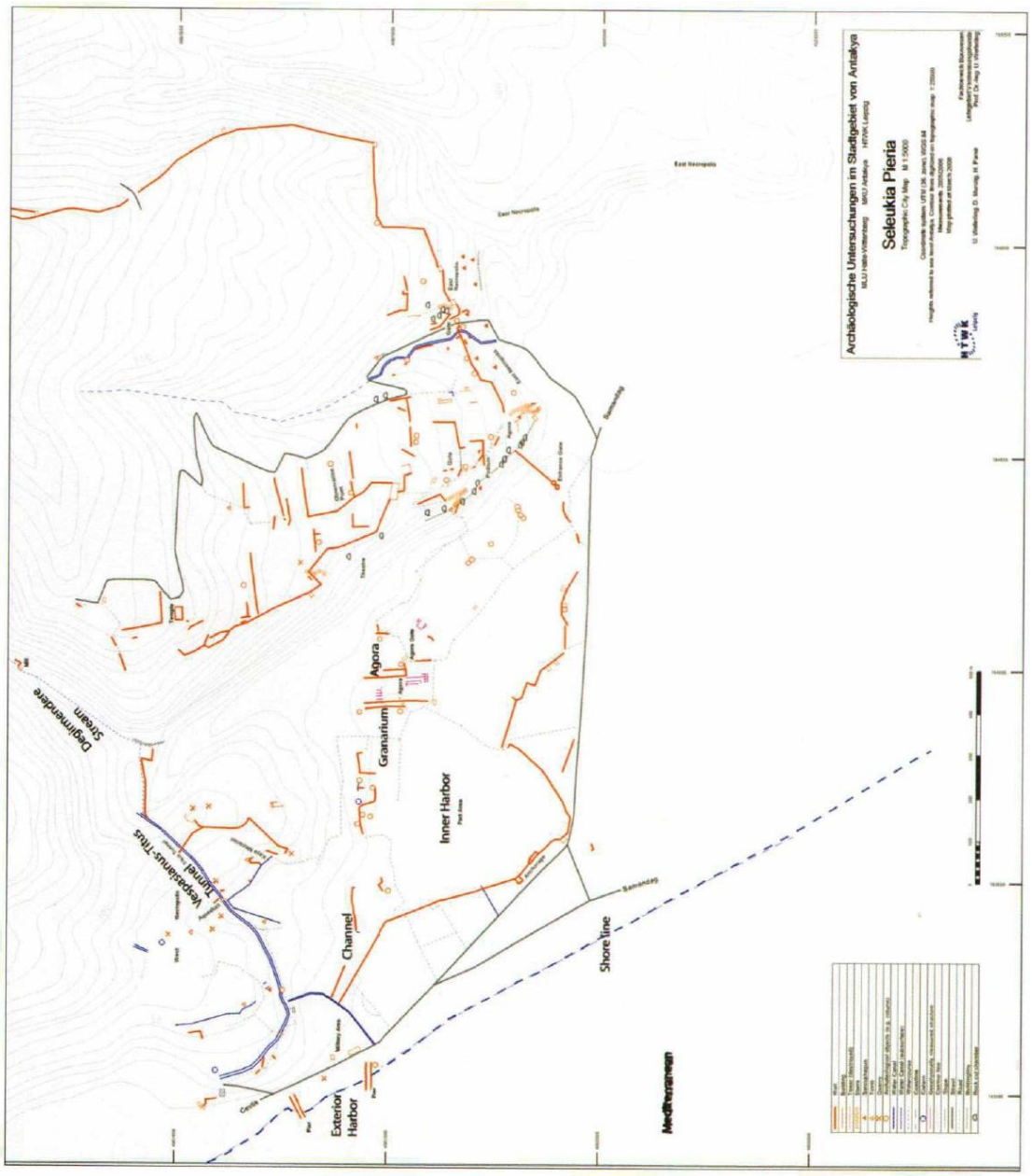
Korykos, Kilikya Genel Plan (Aşkın)

Levha 62

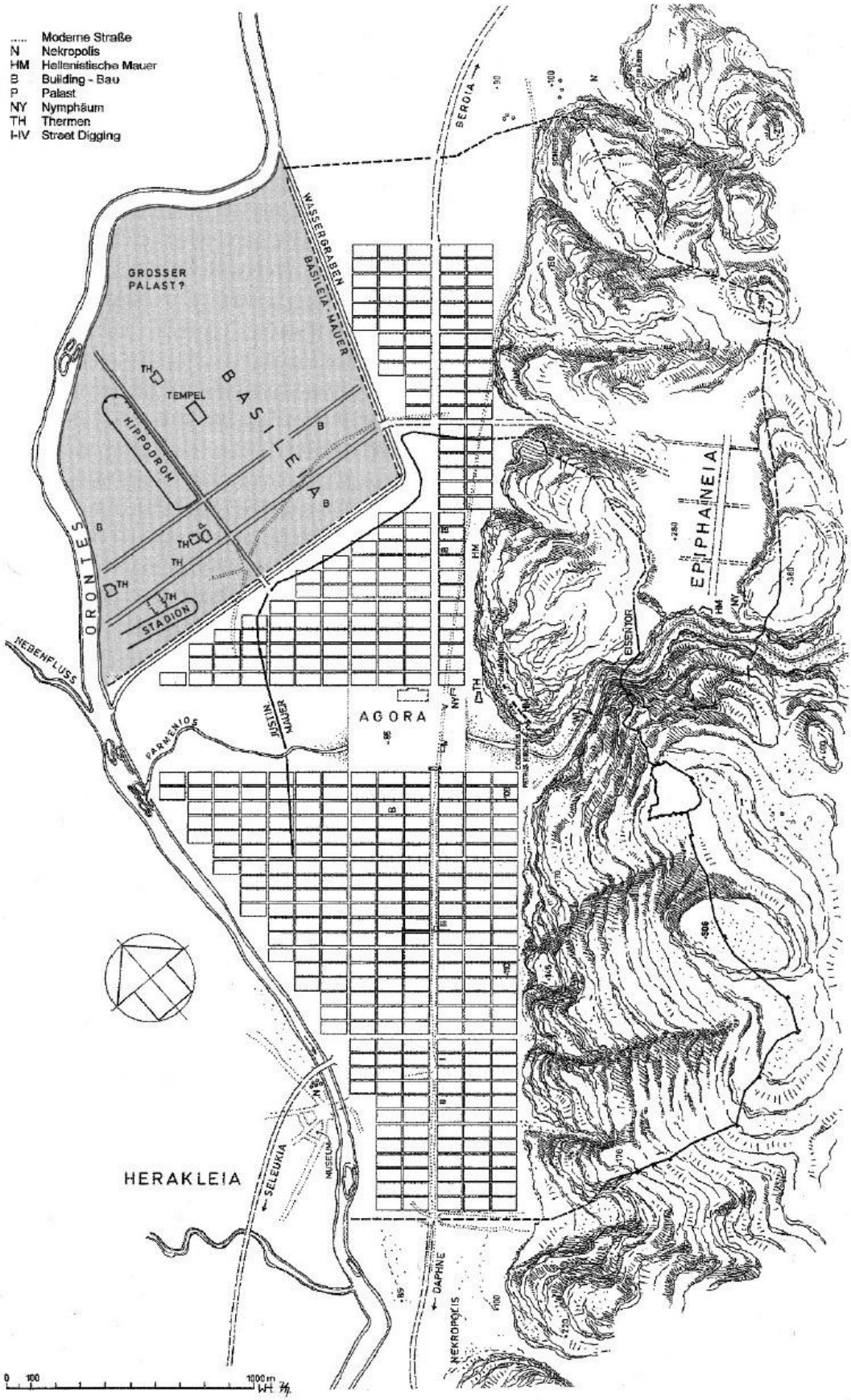
Soli-Pompeiopolis Kent Planı (Beaufort)

Levha 63

Seleukeia Pieria Genel Planı (Pamir)

Levha 64

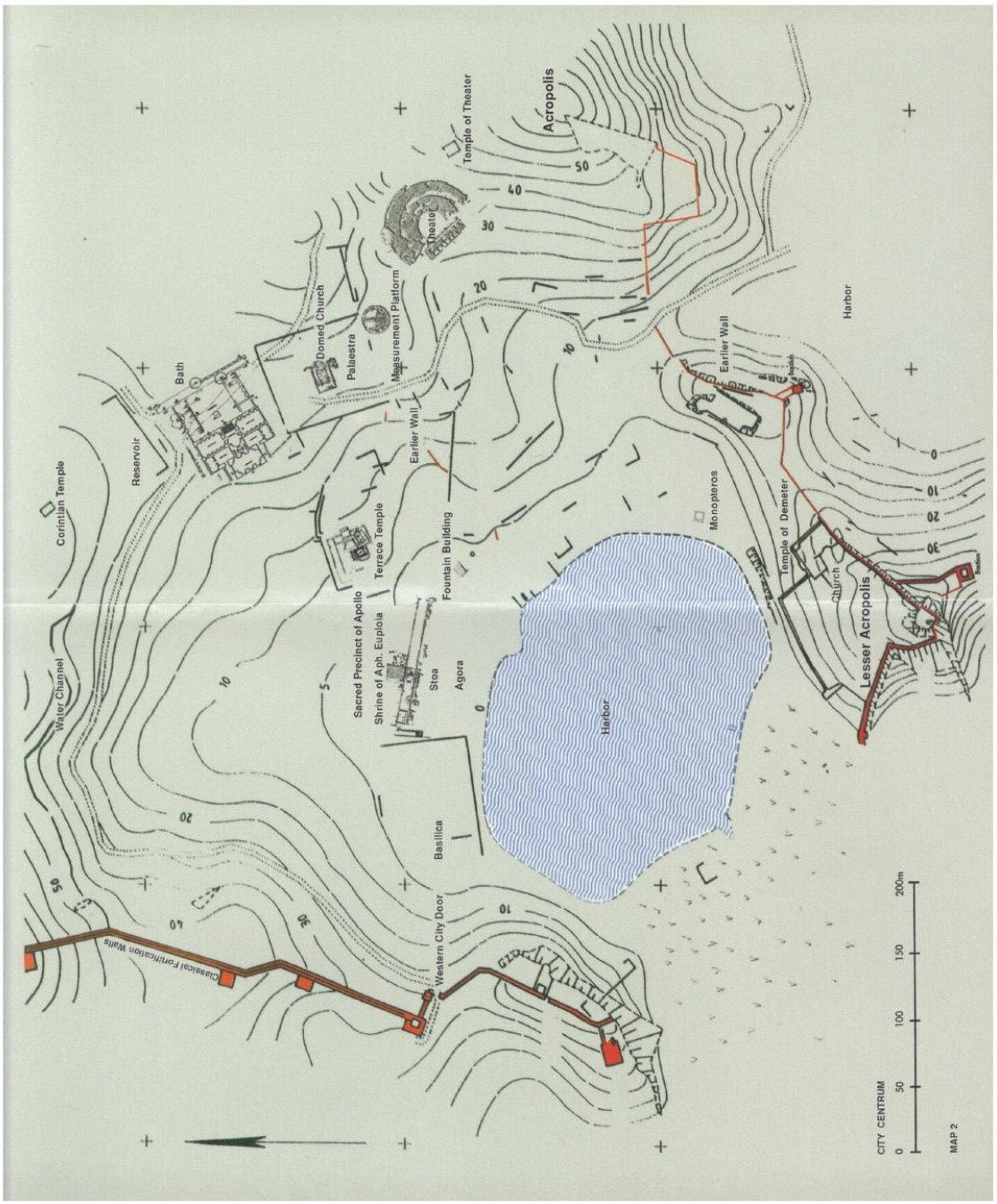
Antiocheia ad Orontem Kent Planı (Hoepfner)

Levha 65

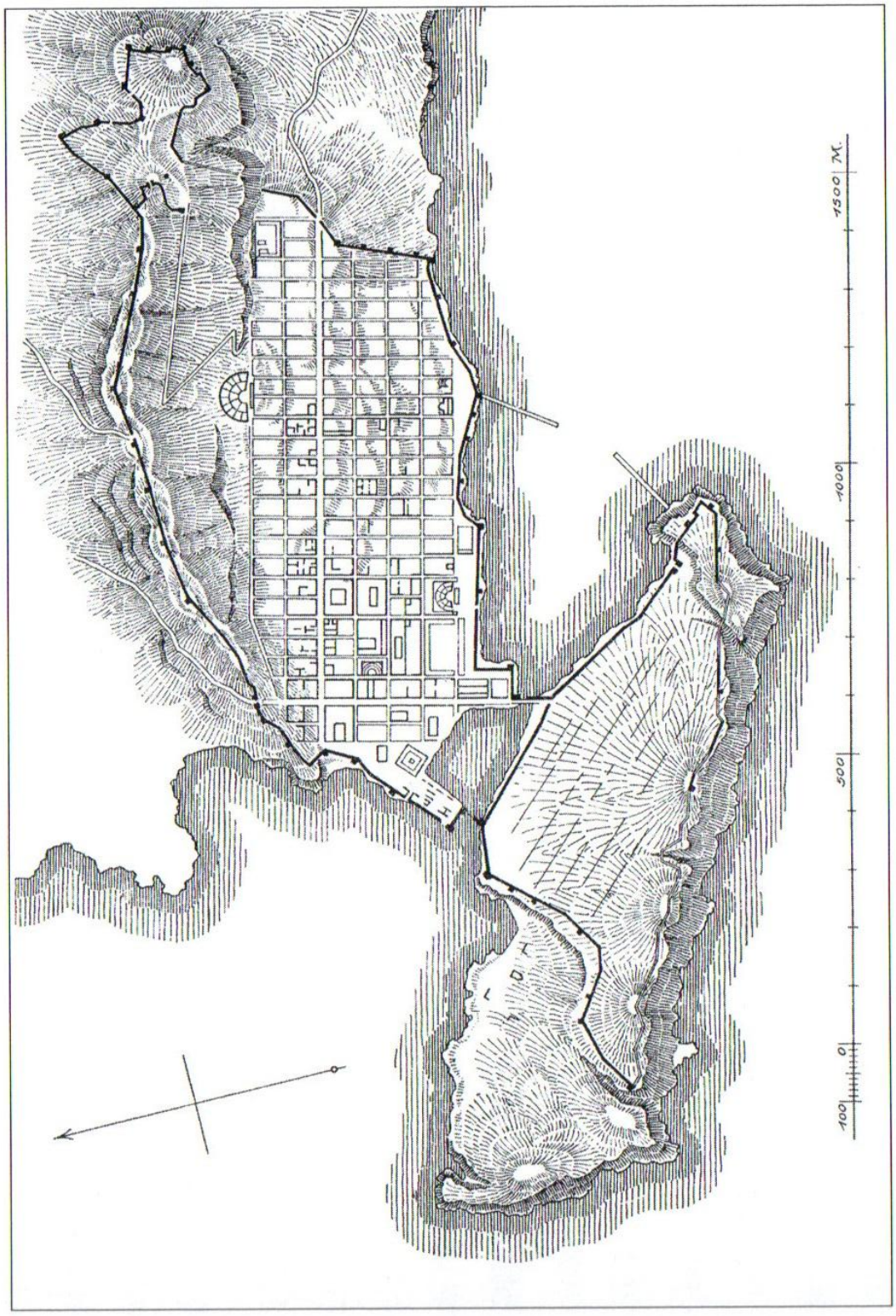
Bybassos Liman Yerleşimi Planı (Tiersch)

Levha 66

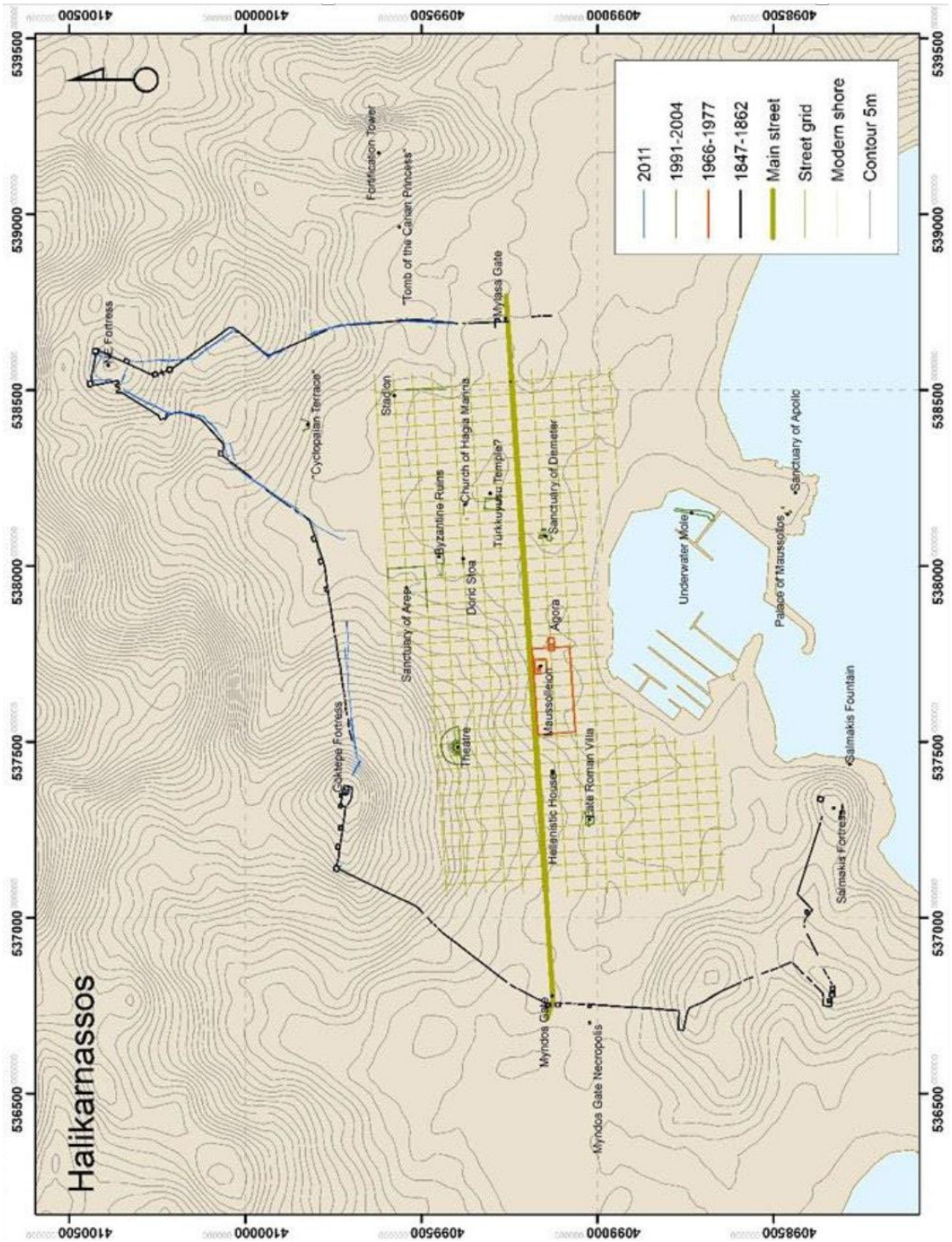
Kaunos Kent Merkezi ve Liman Planı (Öğün)

Levha 67

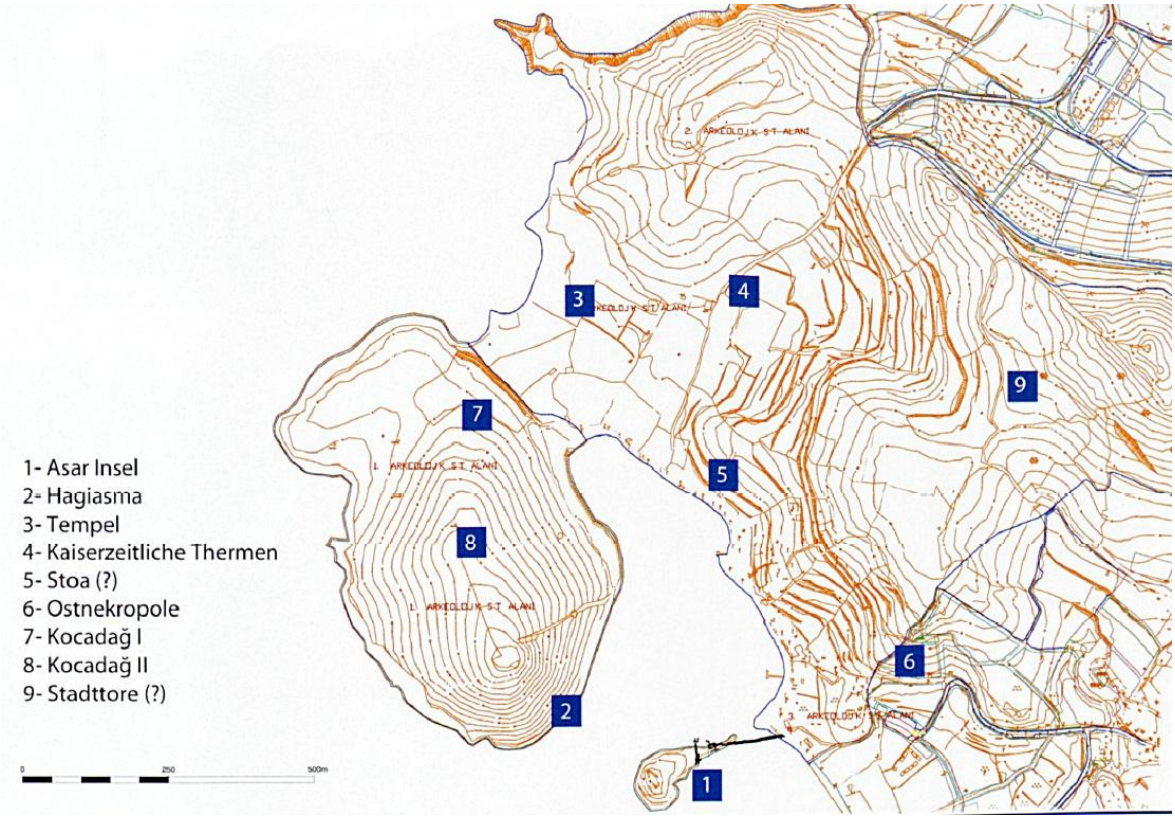
Knidos Kent Planı (von Gerkan)

Levha 68

Halikarnassos Kent Planı (Pedersen)

Levha 69

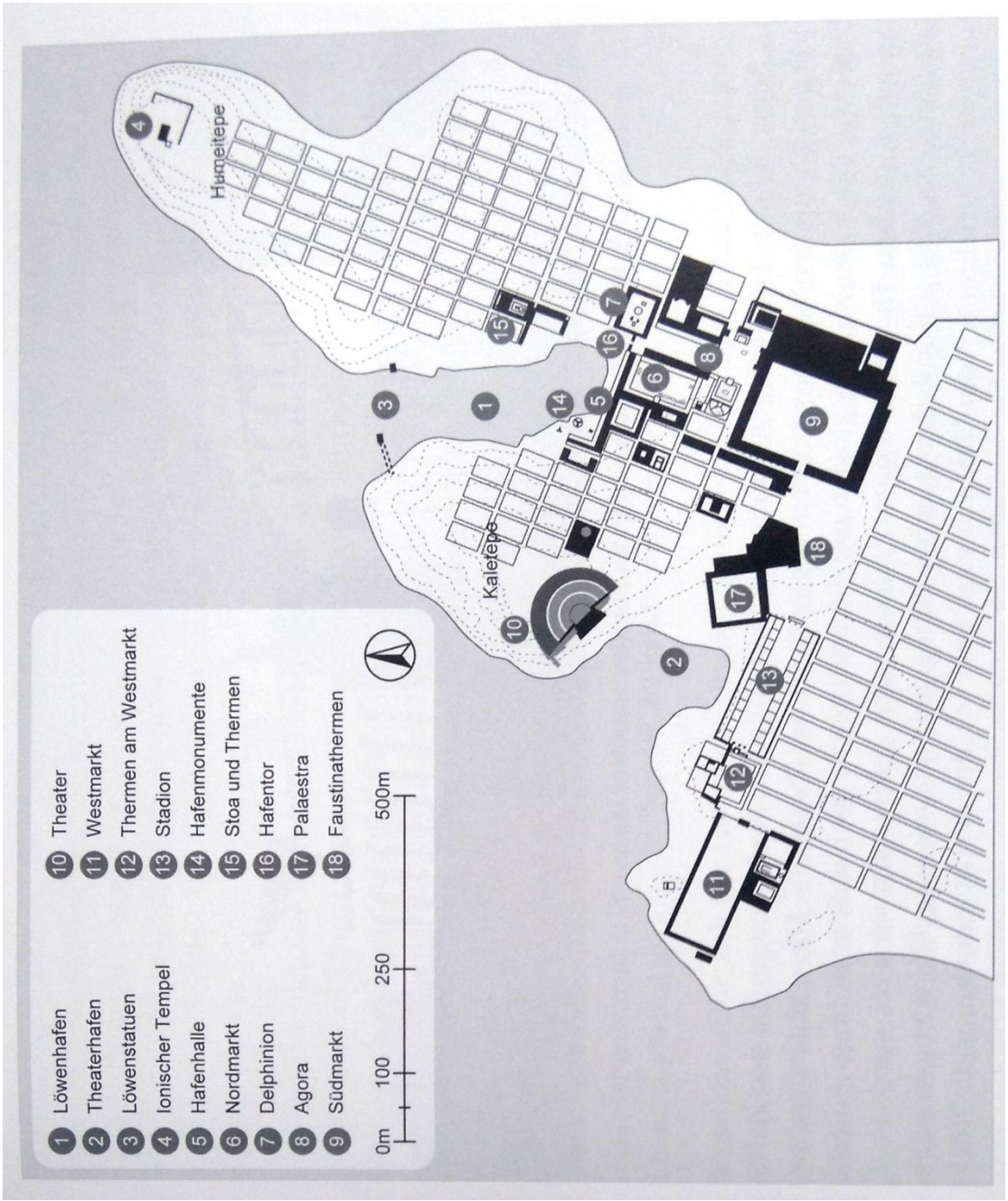

(a) Myndos Kent Planı (Şahin)

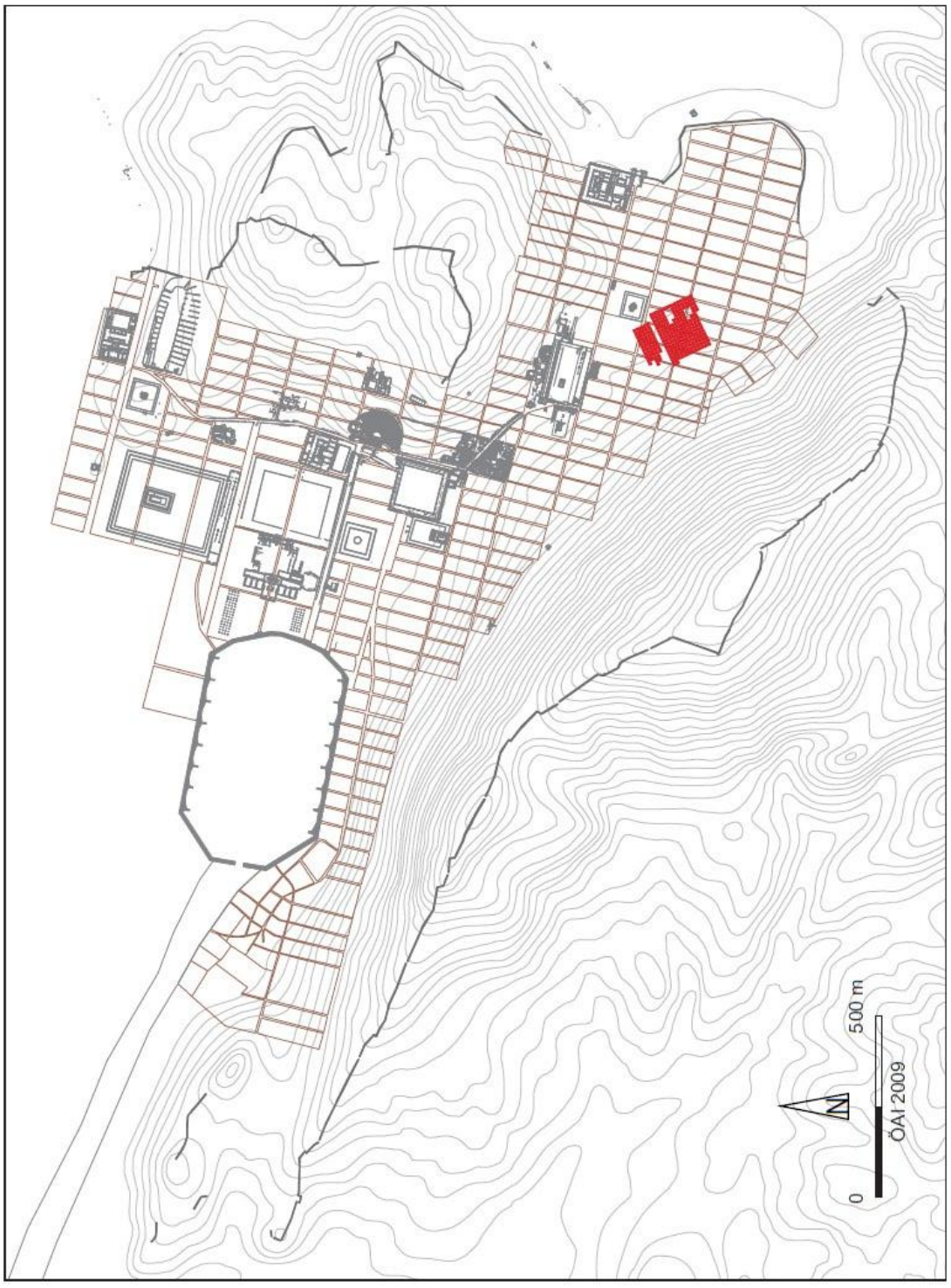
(b) Myndos Limanları Genel Görünüm (Şahin)

Levha 70

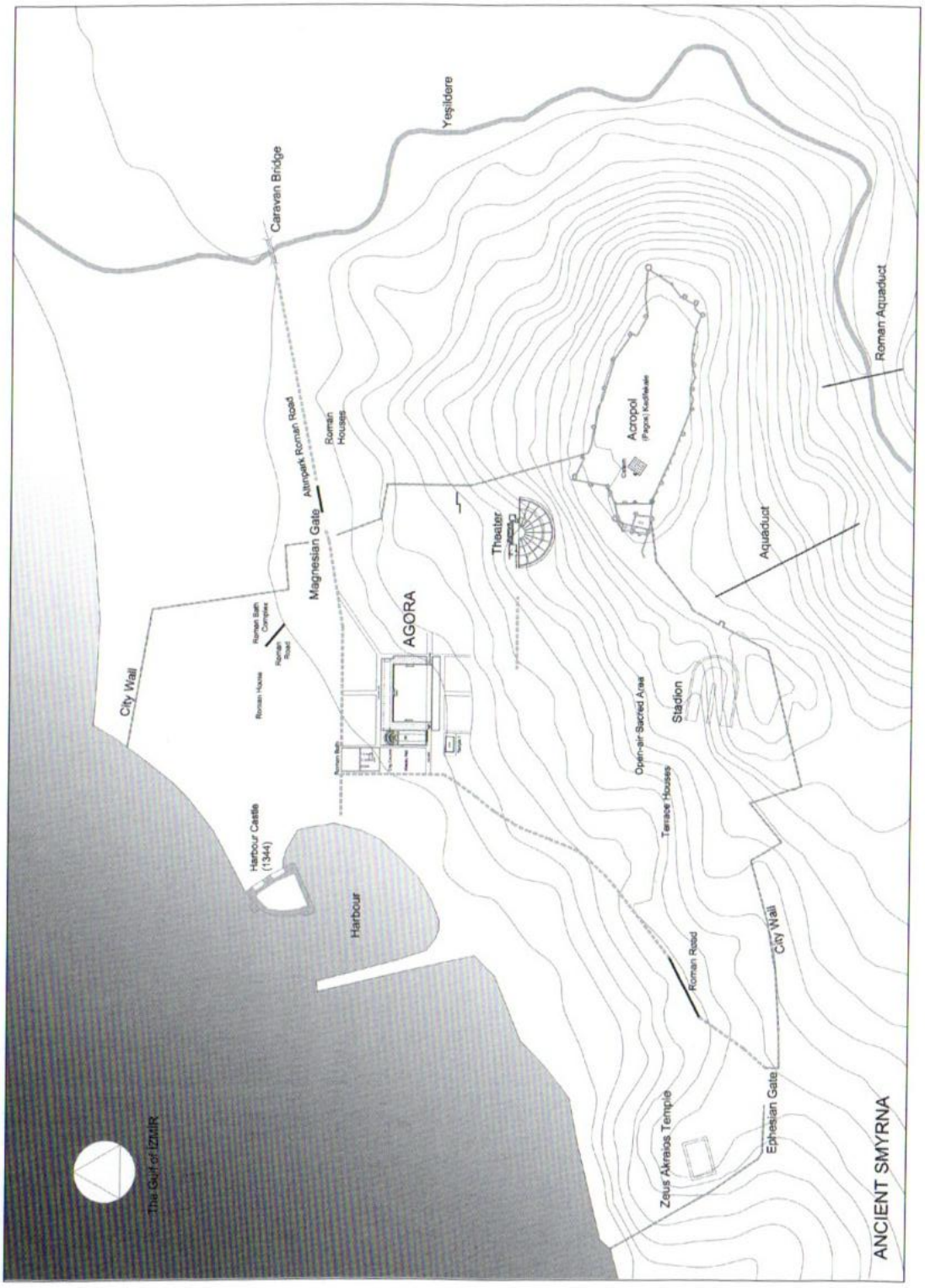
Miletos Kent Planı (Schupp, Dally'den)

Levha 71

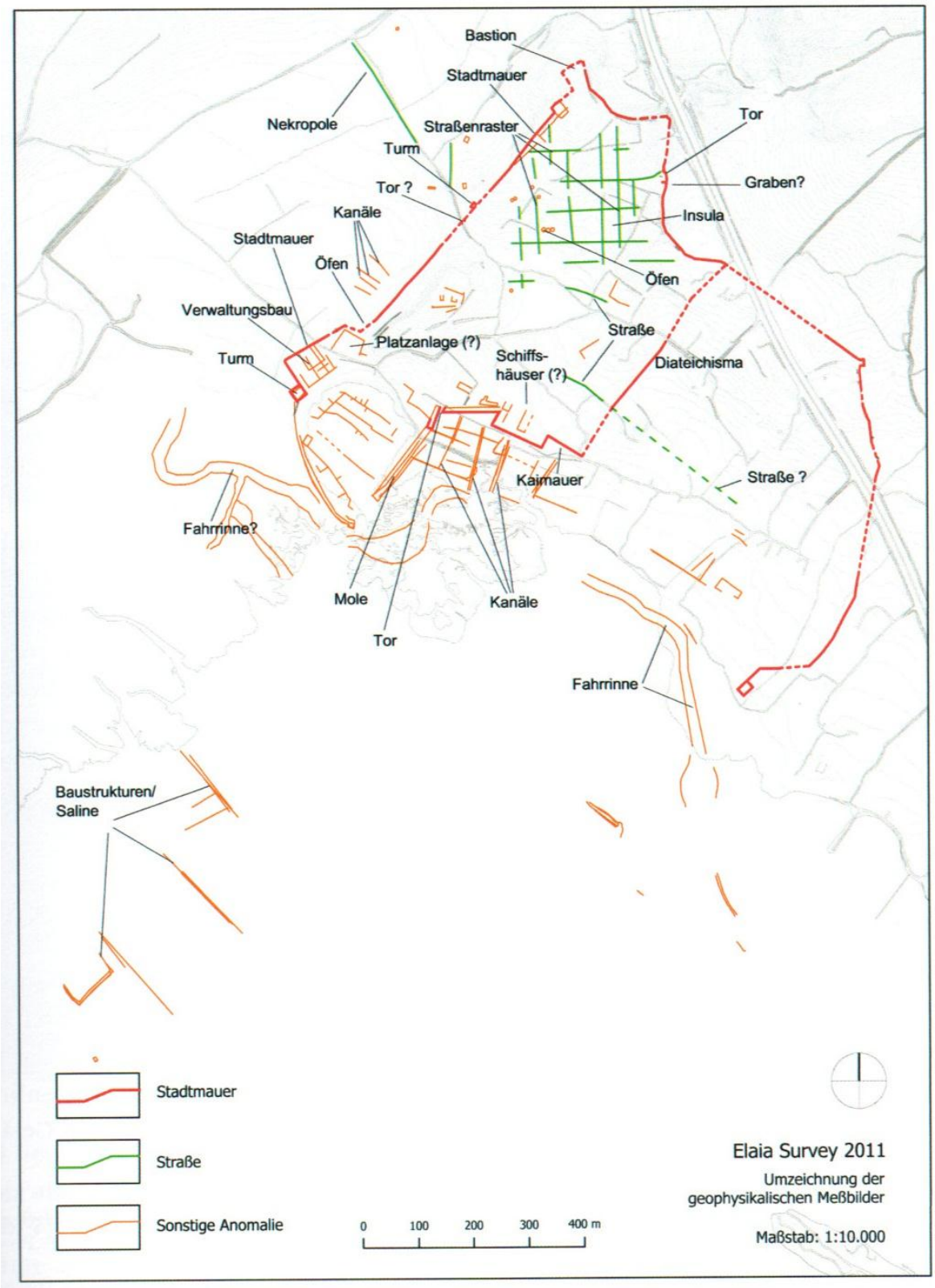
Ephesos Kent Planı (Groh)

Levha 72

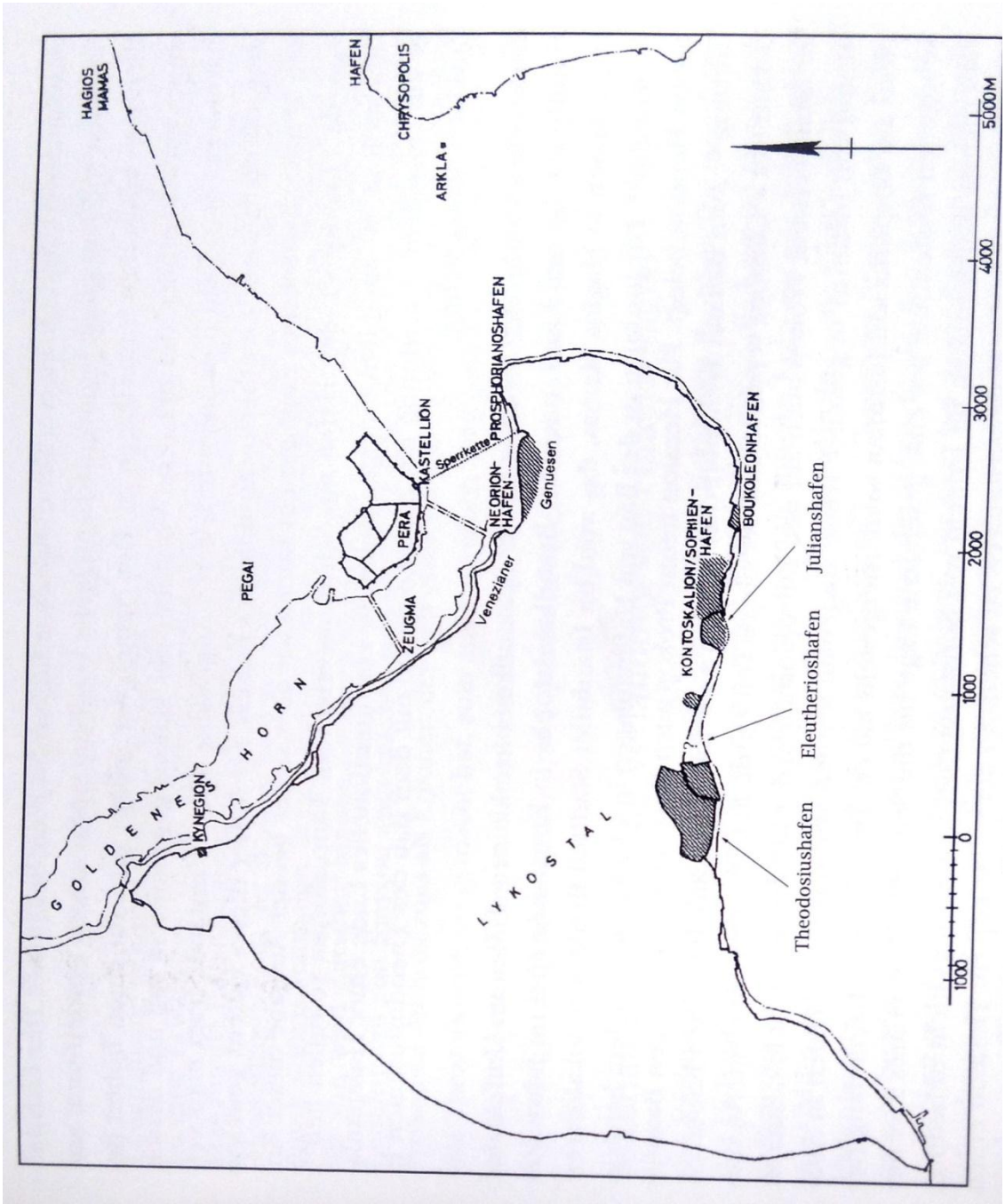
Smyrna Kent Planı (Ersoy)

Levha 73

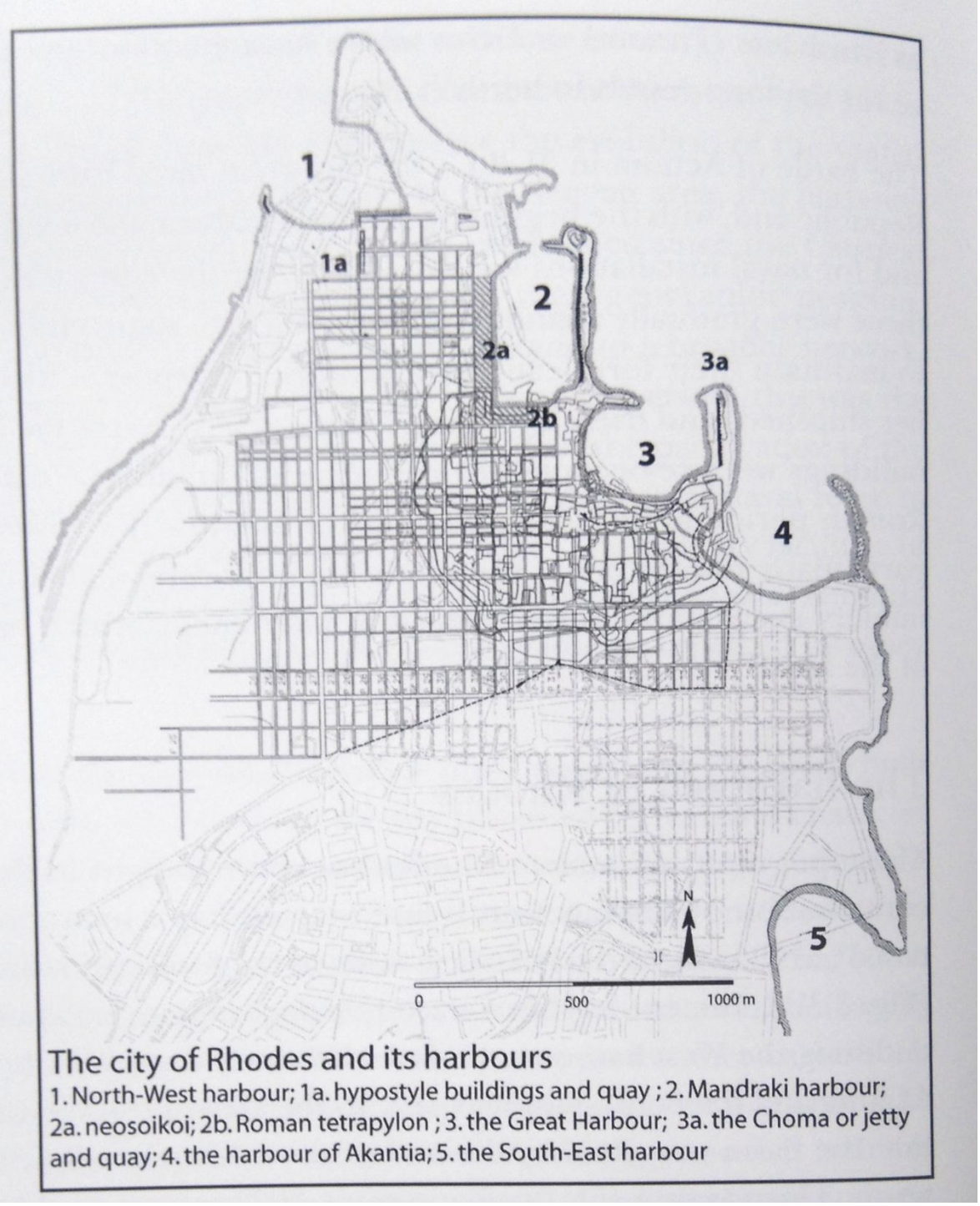
Elaia Yerleşim Planı (Pirson)

Levha 74

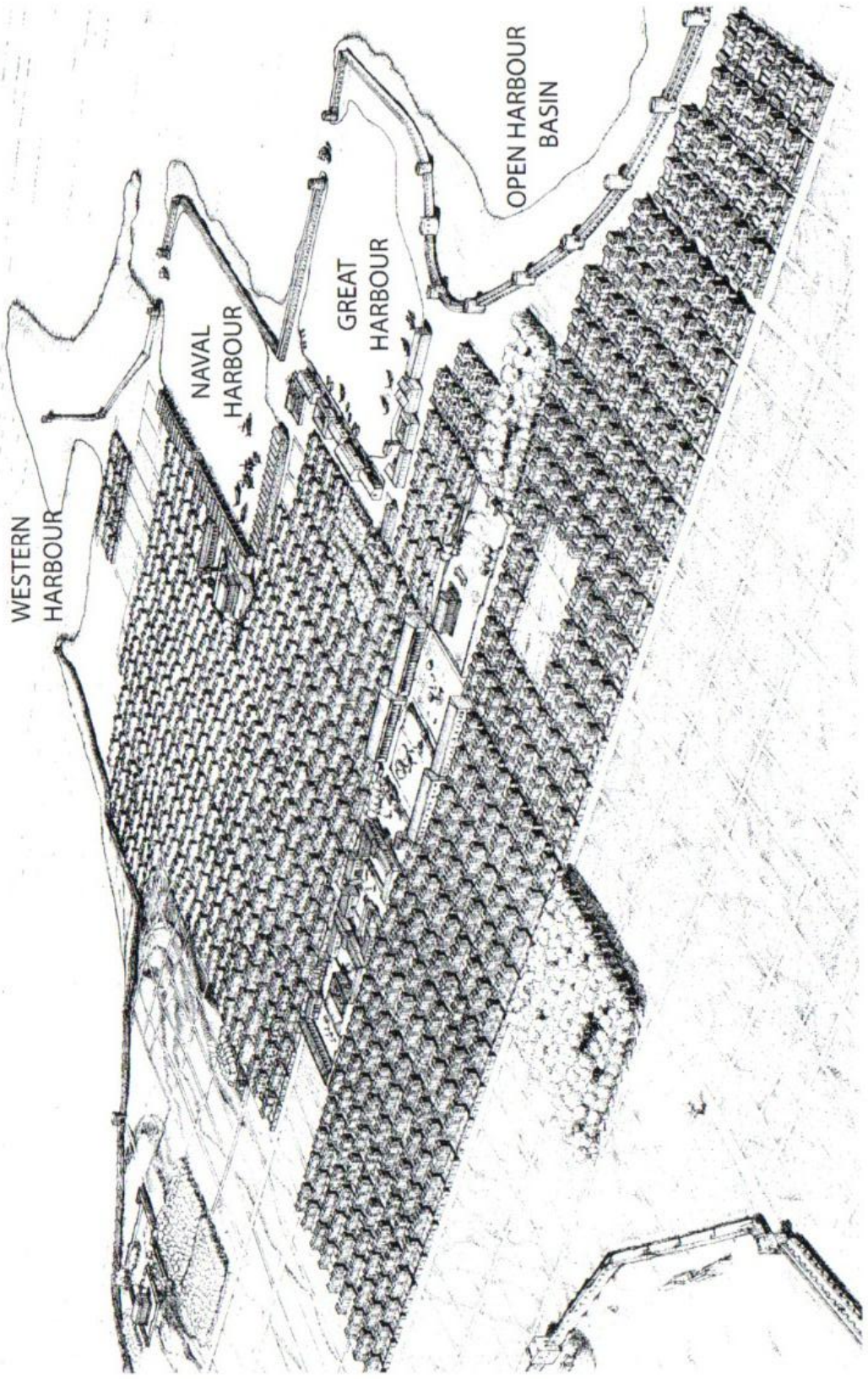
Konstantinopolis Limanları (Schmidts, Müller-Wiener'den)

Levha 75

Rhodos Kent Planı, Limanlar (Bouras, Filimonos-Tsopotpou'dan)

Levha 76

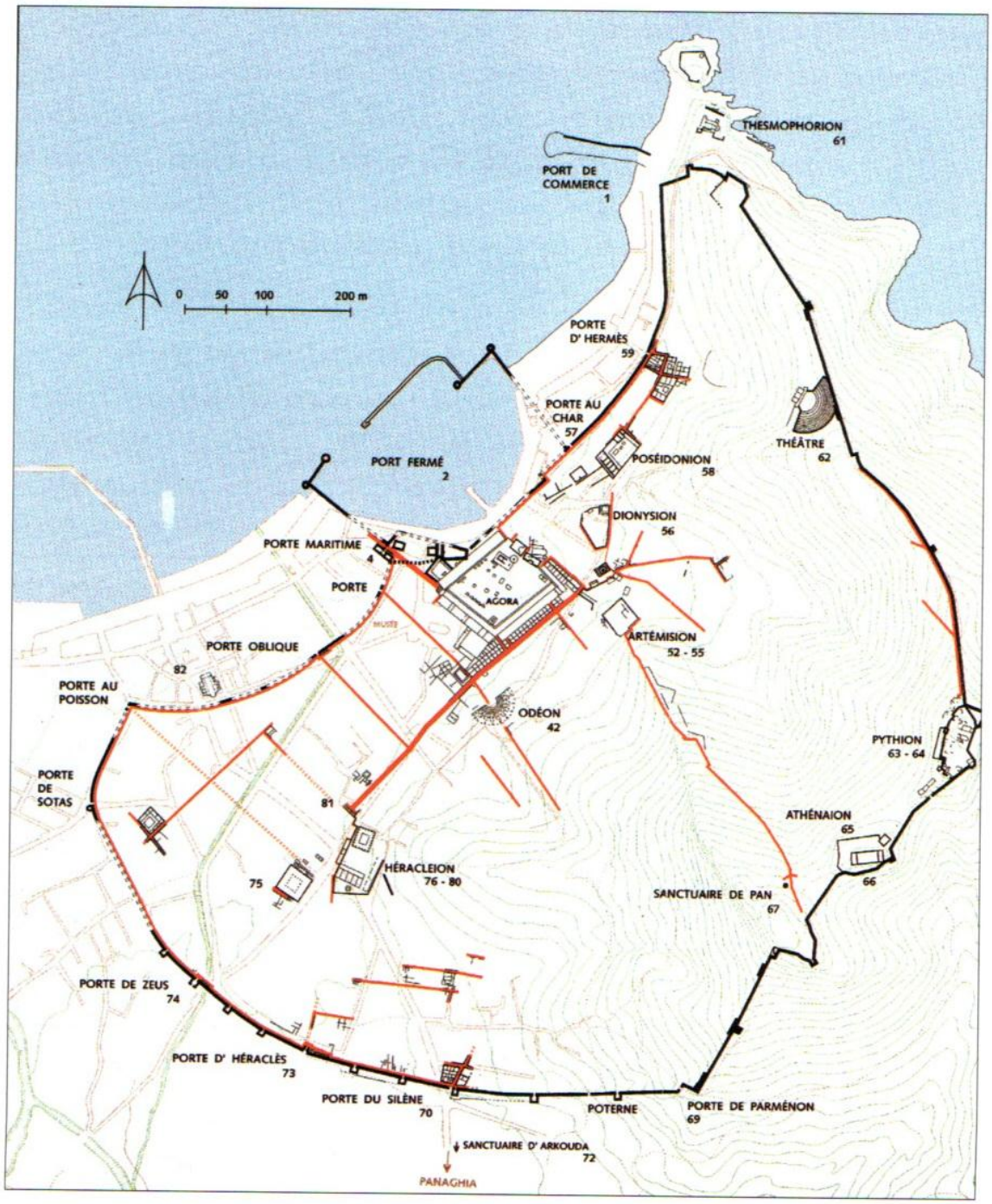
Rhodos Kenti Canlandırma (Baika, Hoepfner-Schwandner'den)

Levha 77

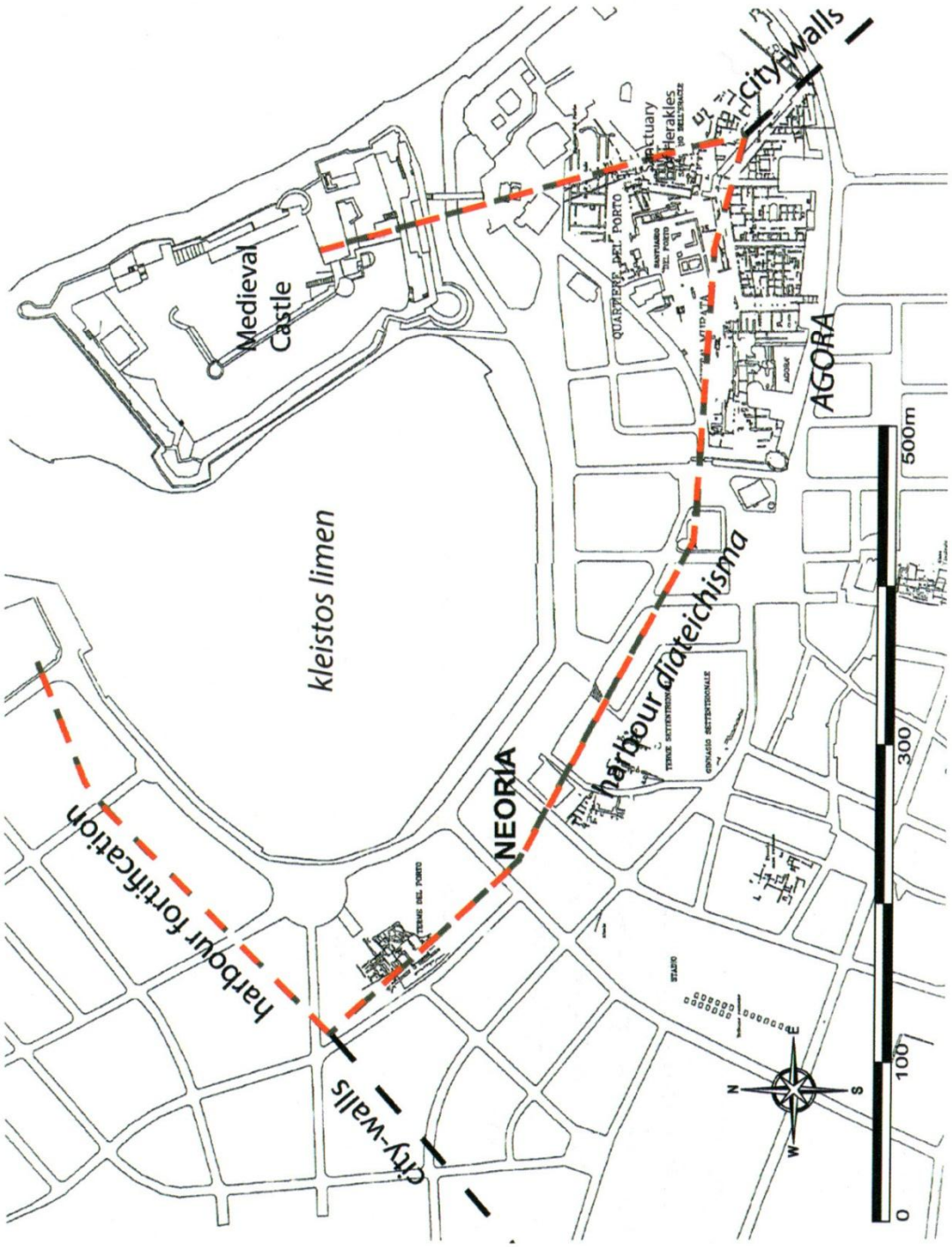
Samos Kent Planı (Martini)

Levha 78

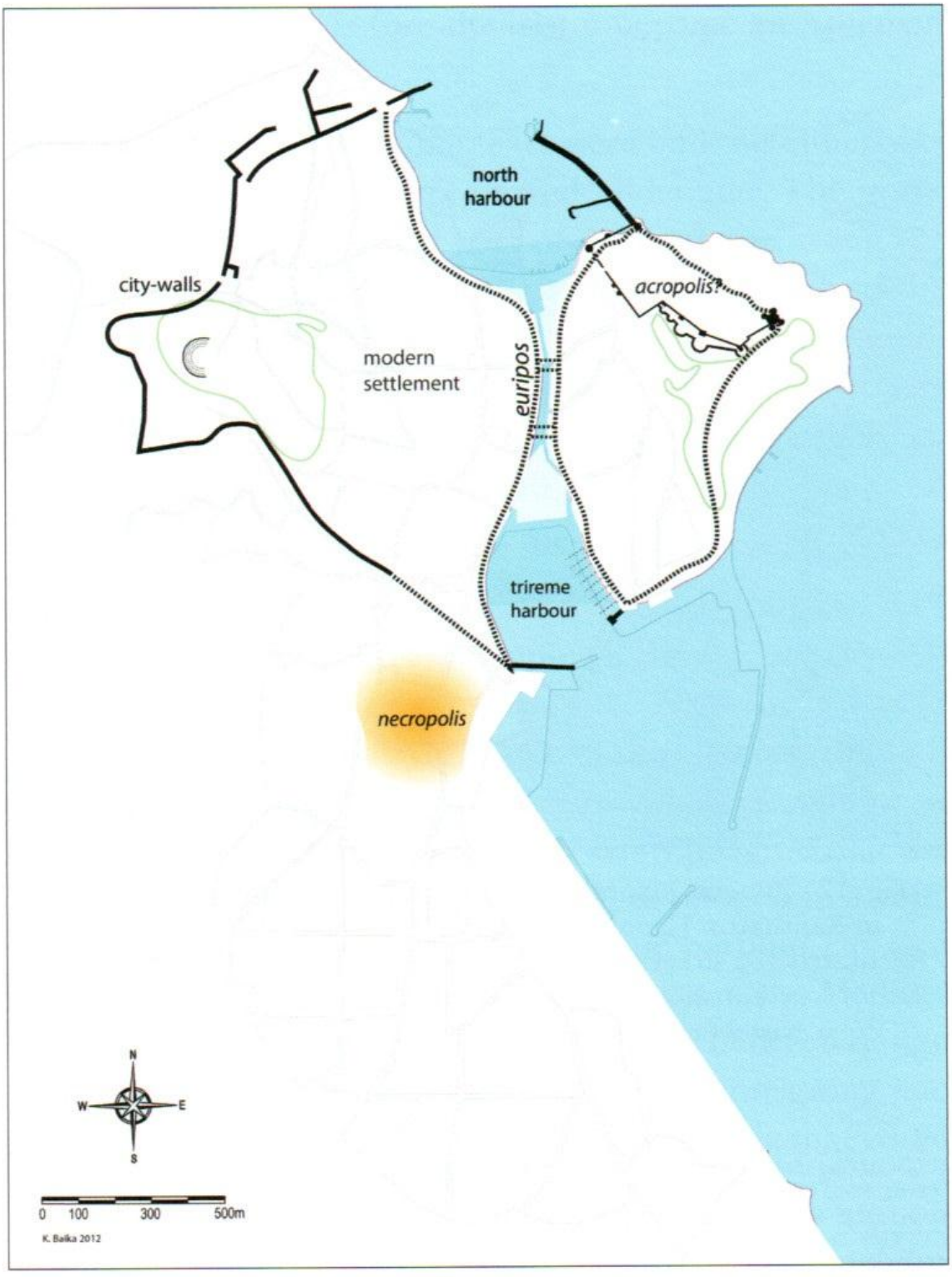
Thasos Liman Kenti Planı (Baika, Granjean – Salviat'tan)

Levha 79

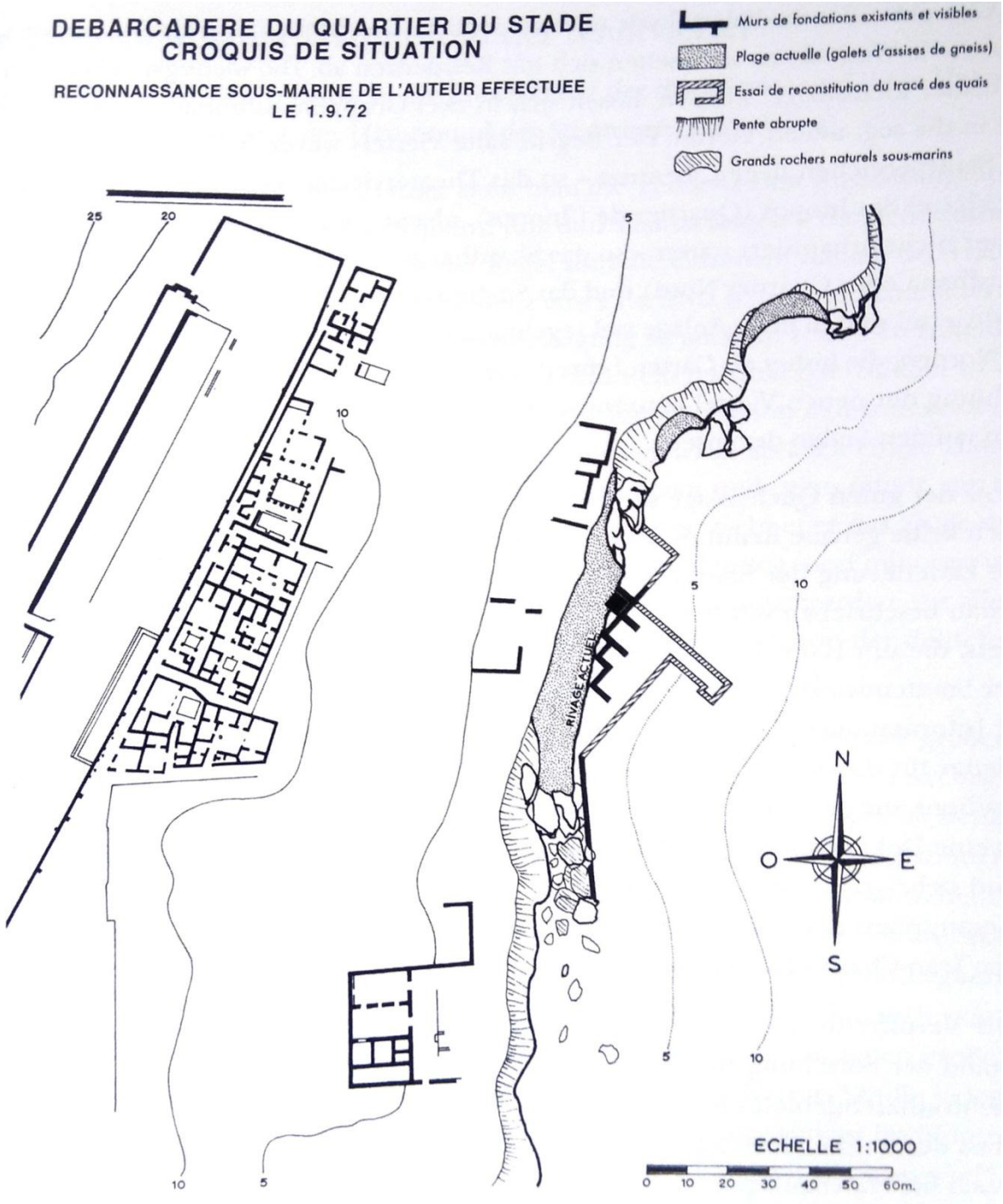
Kos Kent Planı (Baika, Livadiotti – Rocco'dan)

Levha 80

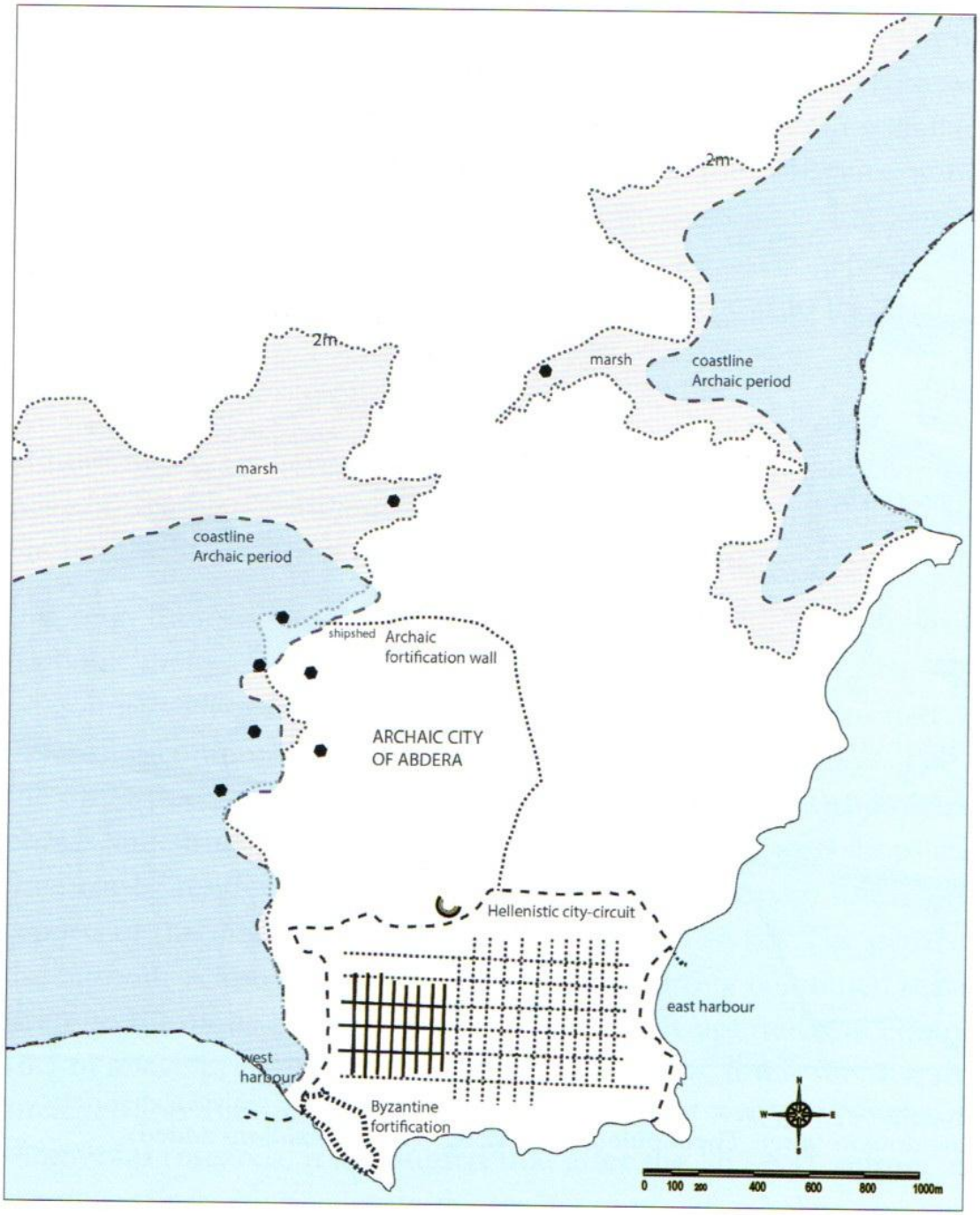
Mytilene Liman Kenti (Baika)

Levha 81

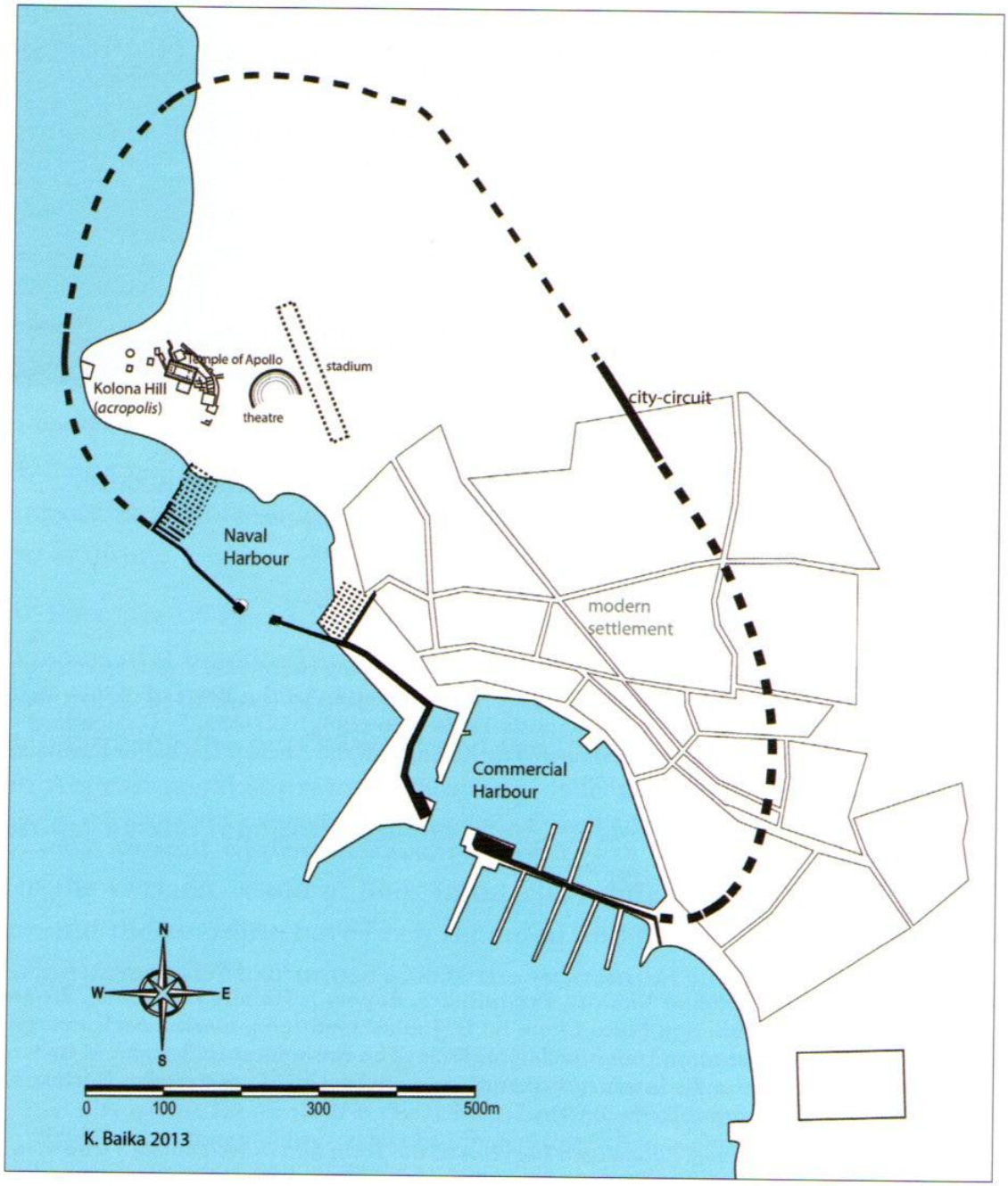
Delos Limanı Plan (Papageorgiou-Venetas)

Levha 82

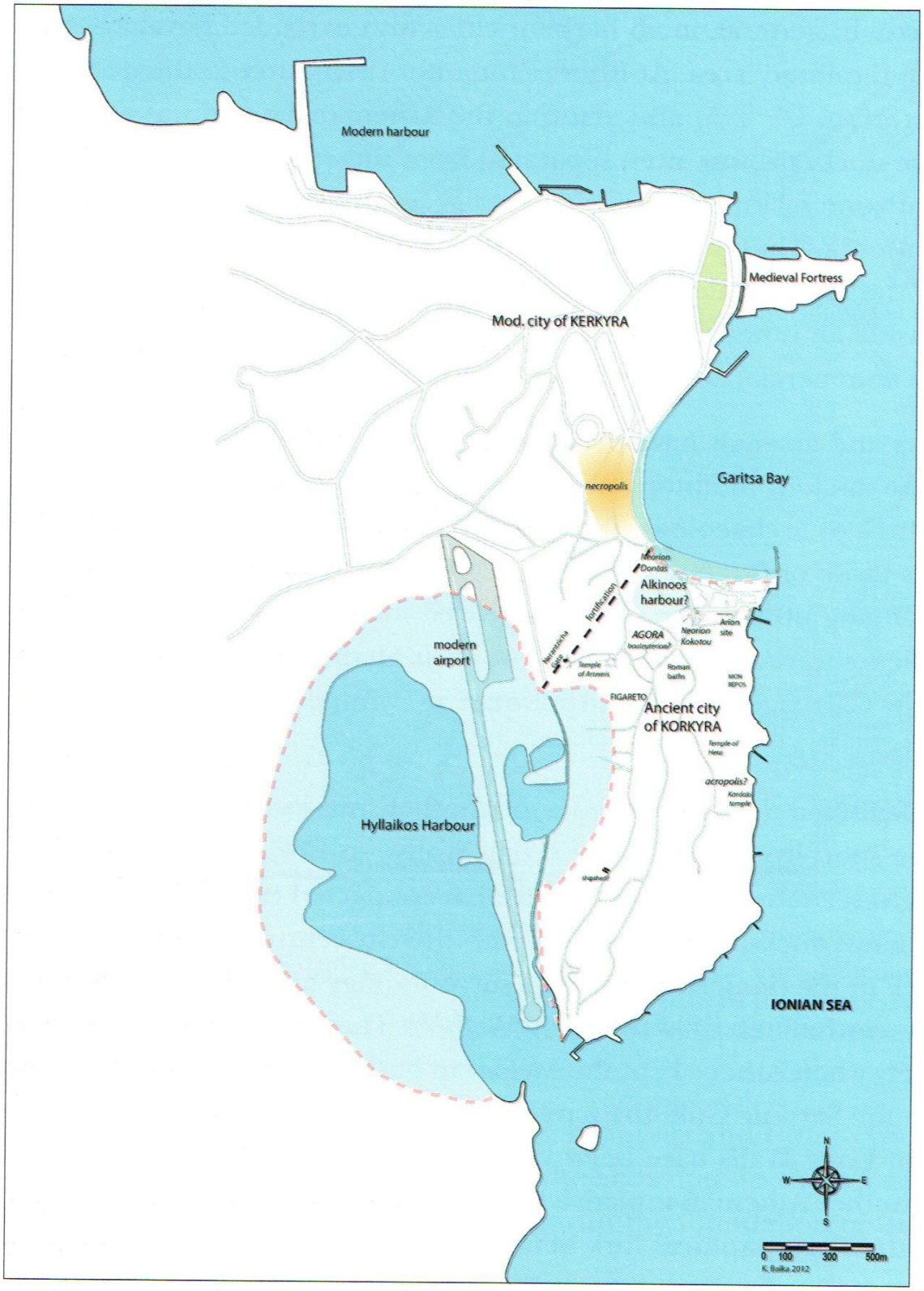
Abdera Genel Plan (Baika)

Levha 83

Aigina Kent Planı (Baika)

Levha 84

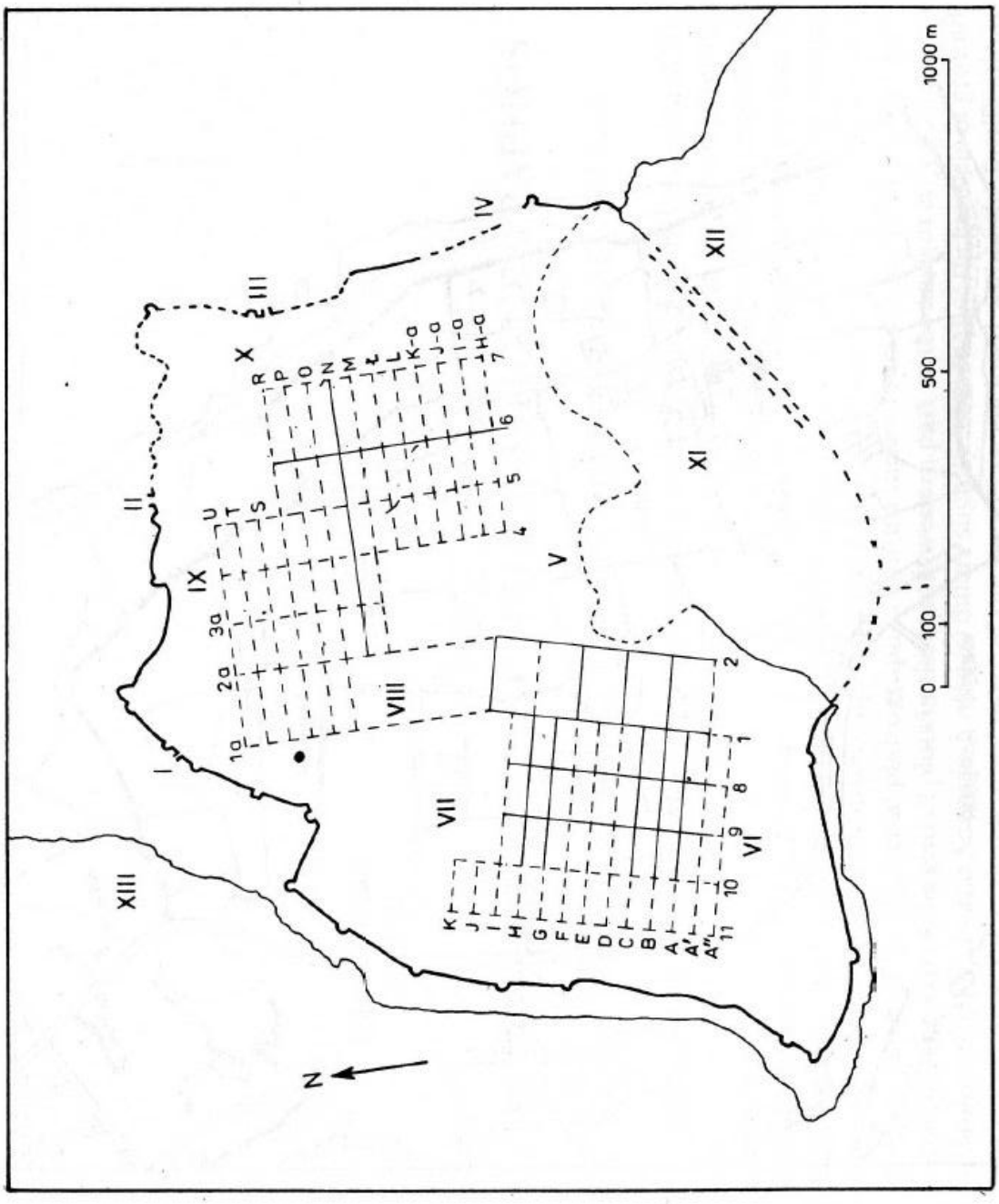
Korkyra Genel Plan (Baika)

Levha 85

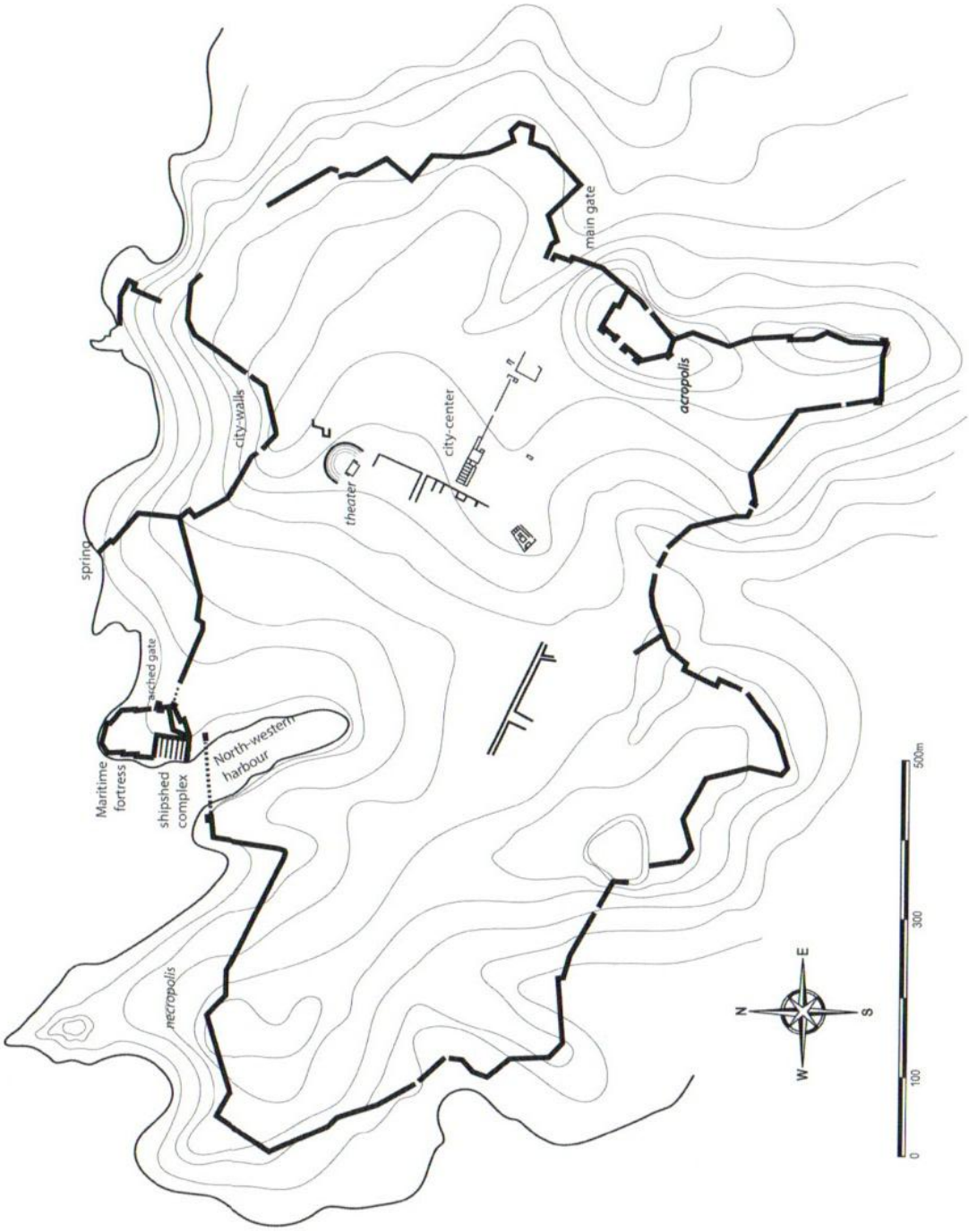
Lekhaion Liman Yerleşimi Planı (Theodoulou)

Levha 86

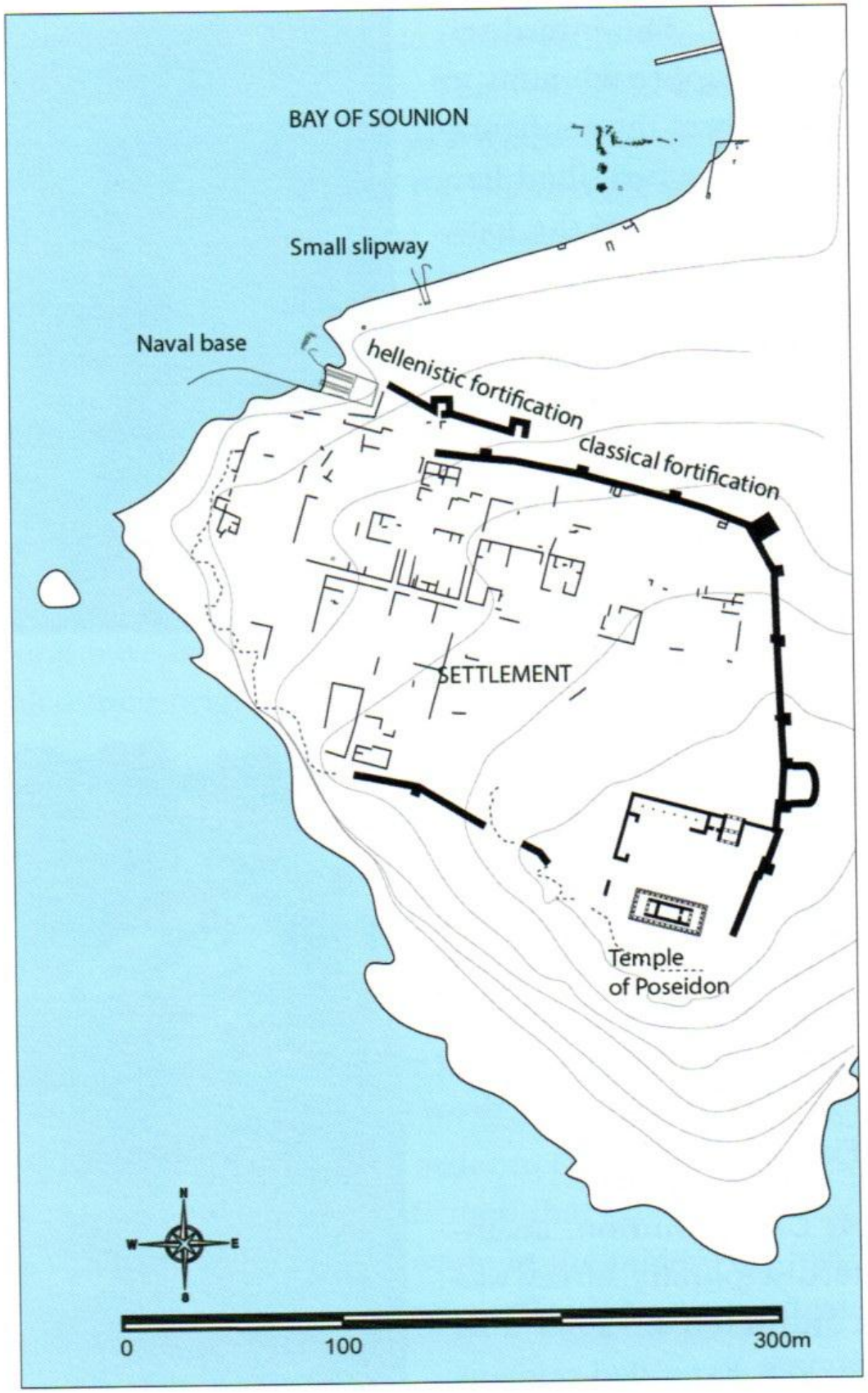
Nea Paphos Kent Planı (Mlynarczik)

Levha 87

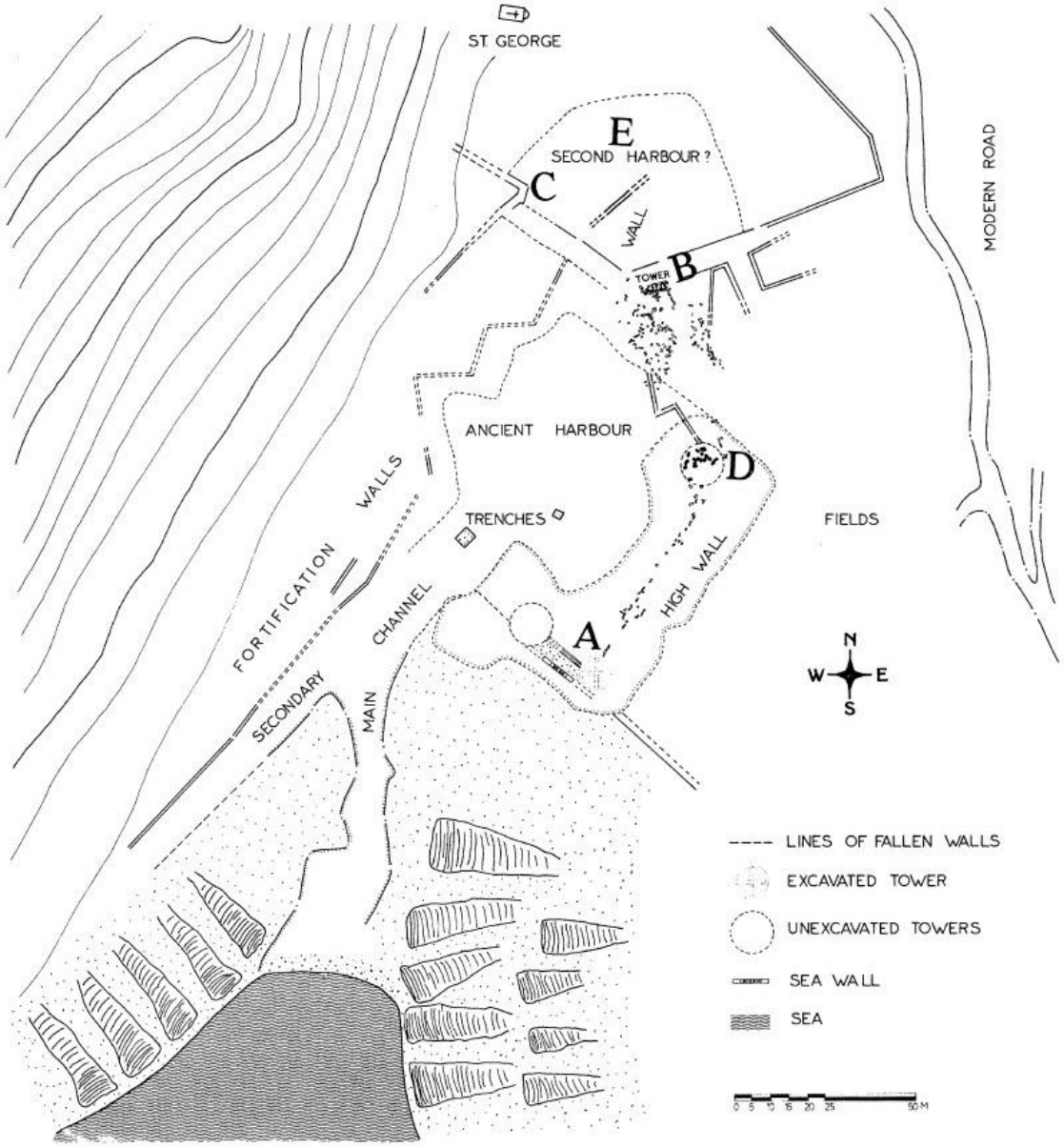
Oinidae Kent Planı (Baika)

Levha 88

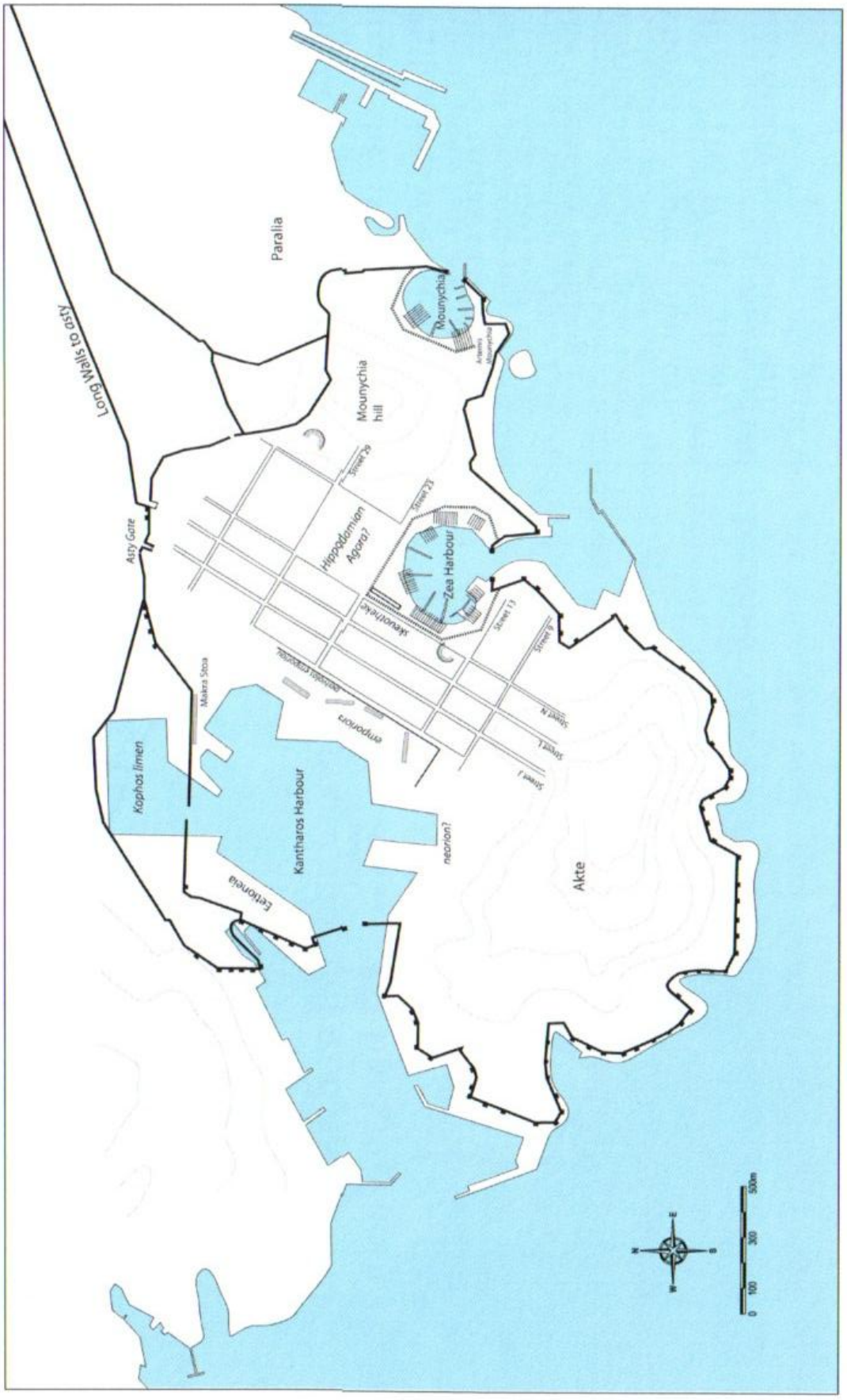
Sounion Kent Planı (Baika)

Levha 89

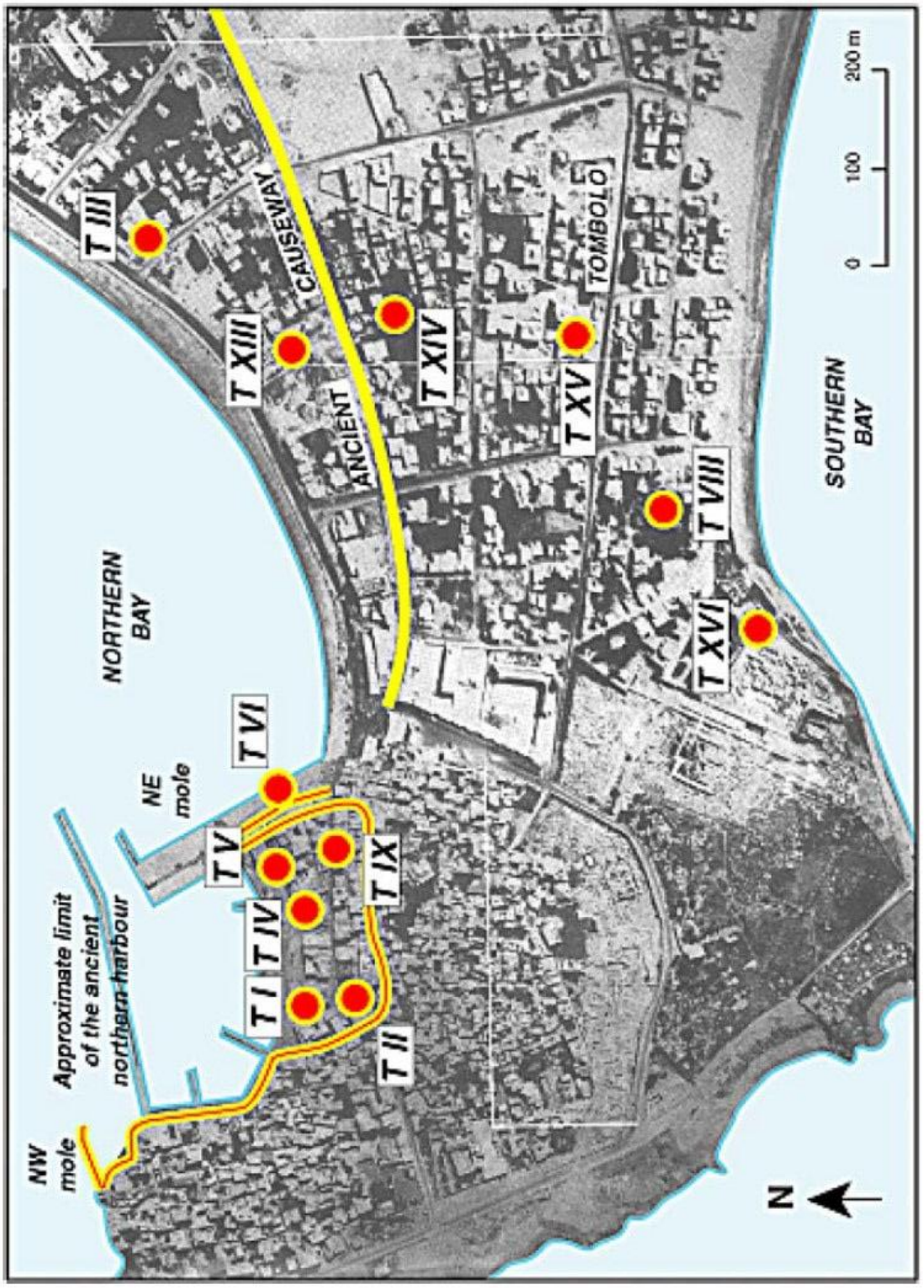
Phalasarna Liman Bölgesi Planı (Frost – Hadjidaki)

Levha 90

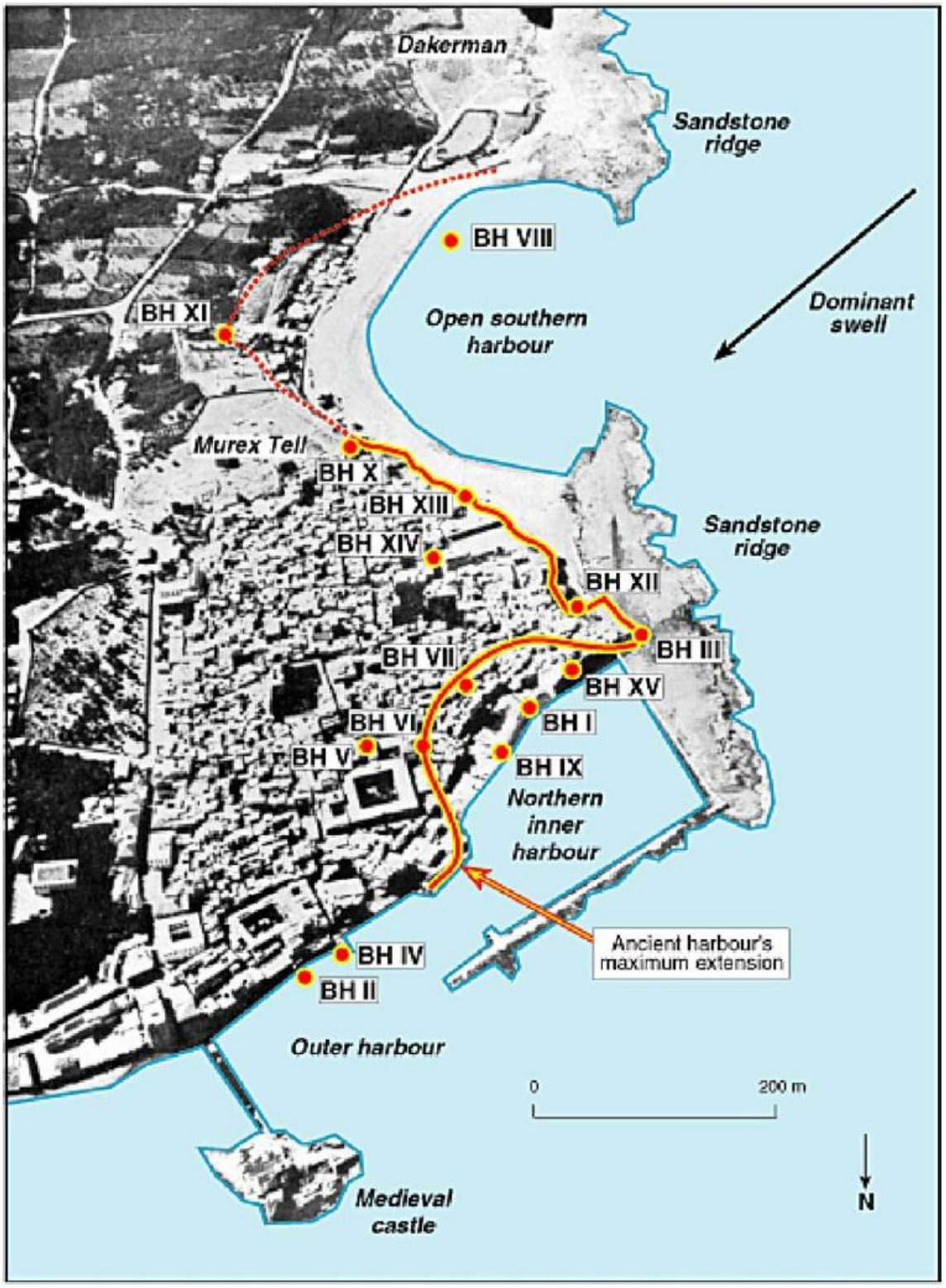
Piraeus Liman Yerleşimi Planı (Baika)

Levha 91

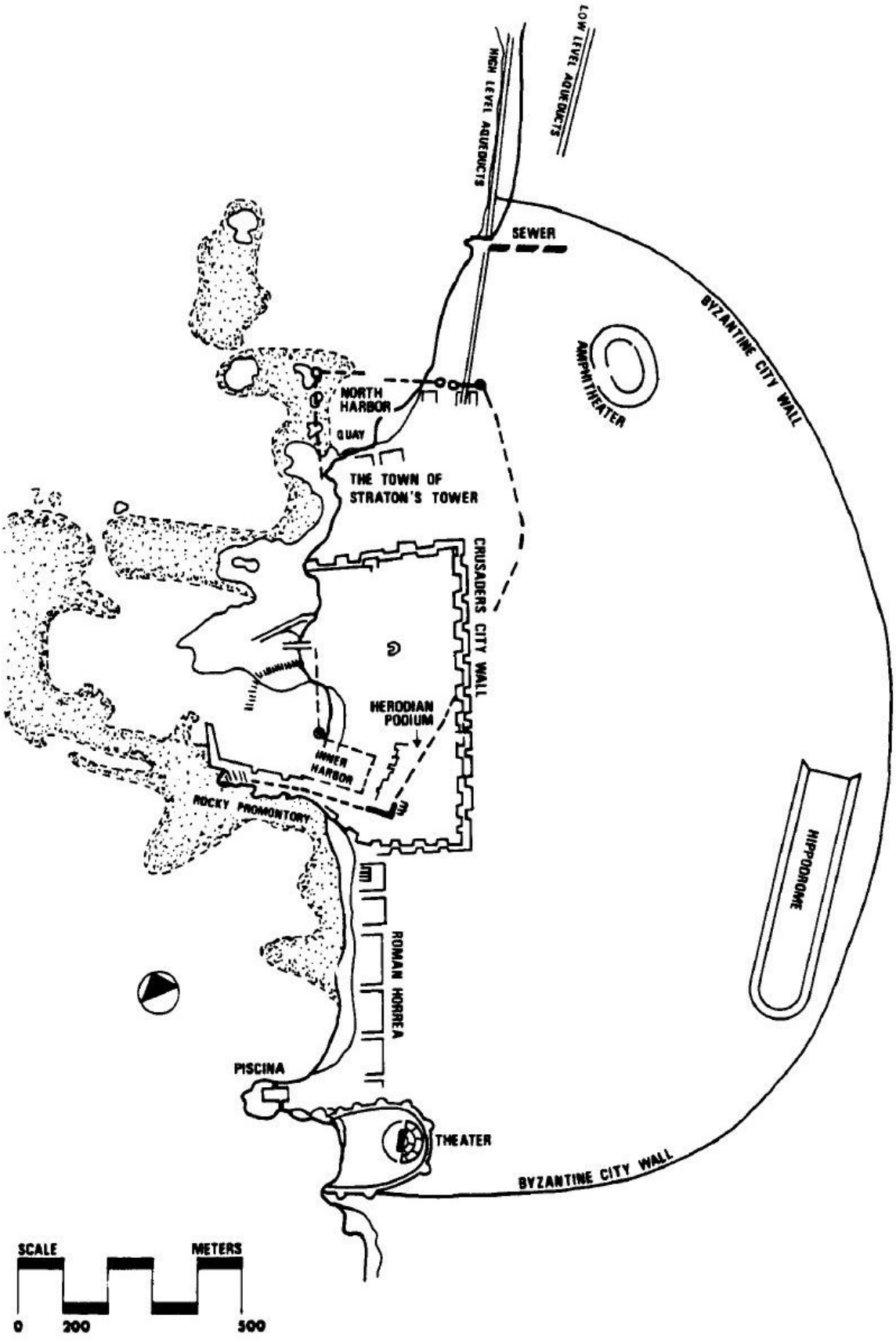
Tyros Kenti Antik Limanın Tahmini Yeri (Marriner – Morhange)

Levha 92

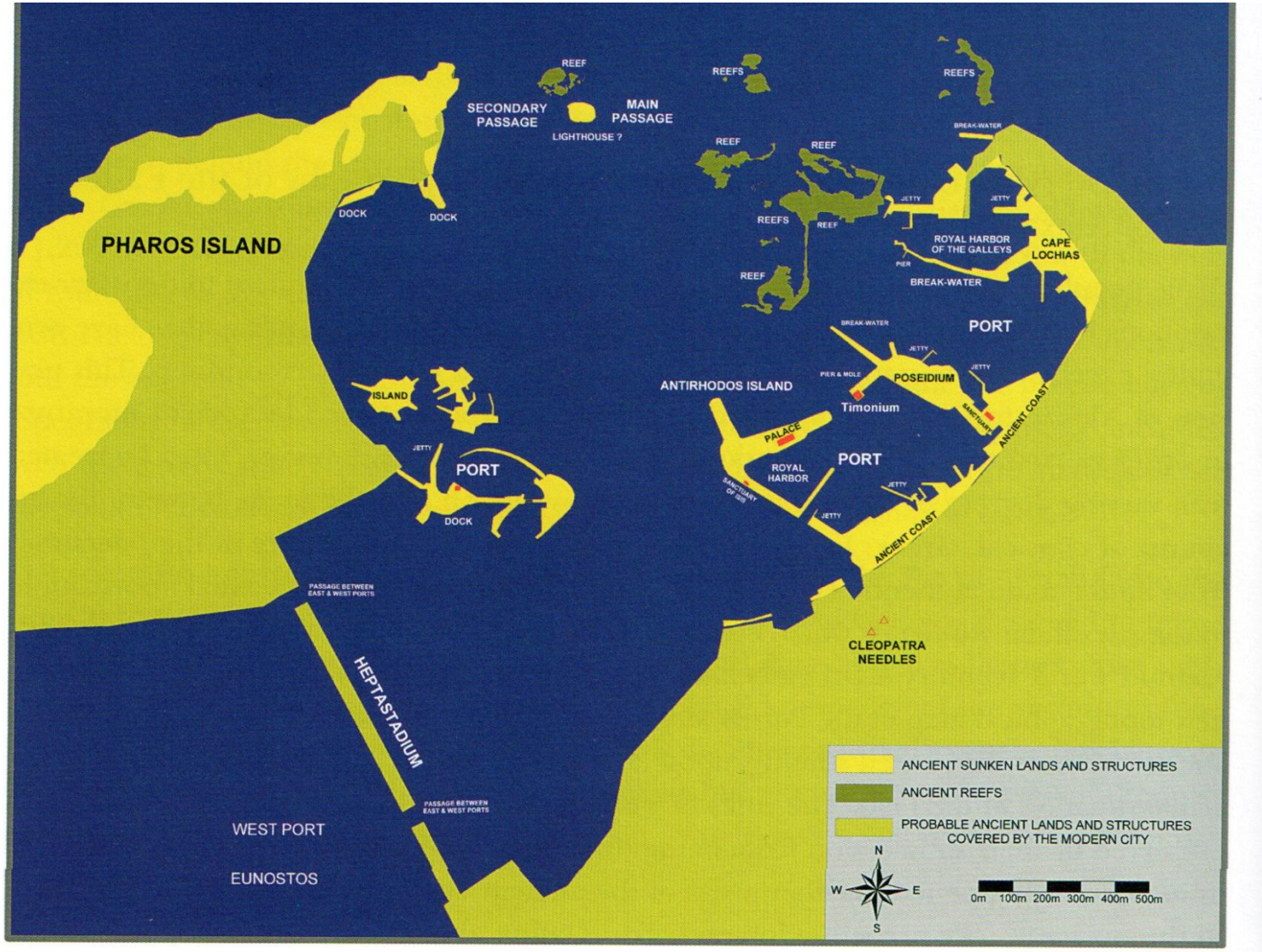

Sidon Kenti Antik Limanın Tahmini Yeri (Marriner – Morhange)

Levha 93

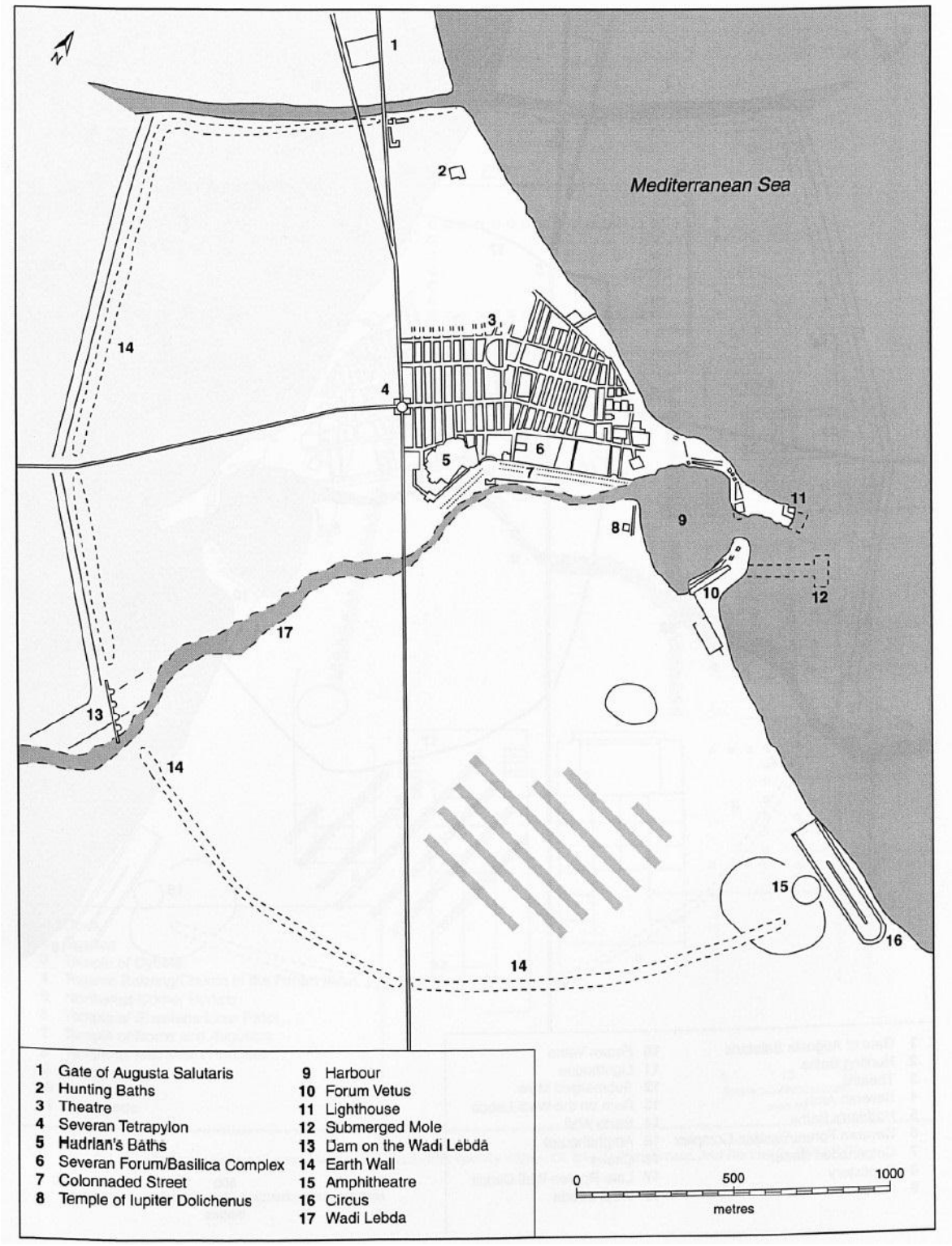
Caesarea Maritima Kent Planı (Raban)

Alexandria Antik Liman Planı (Goddio – Fabre)

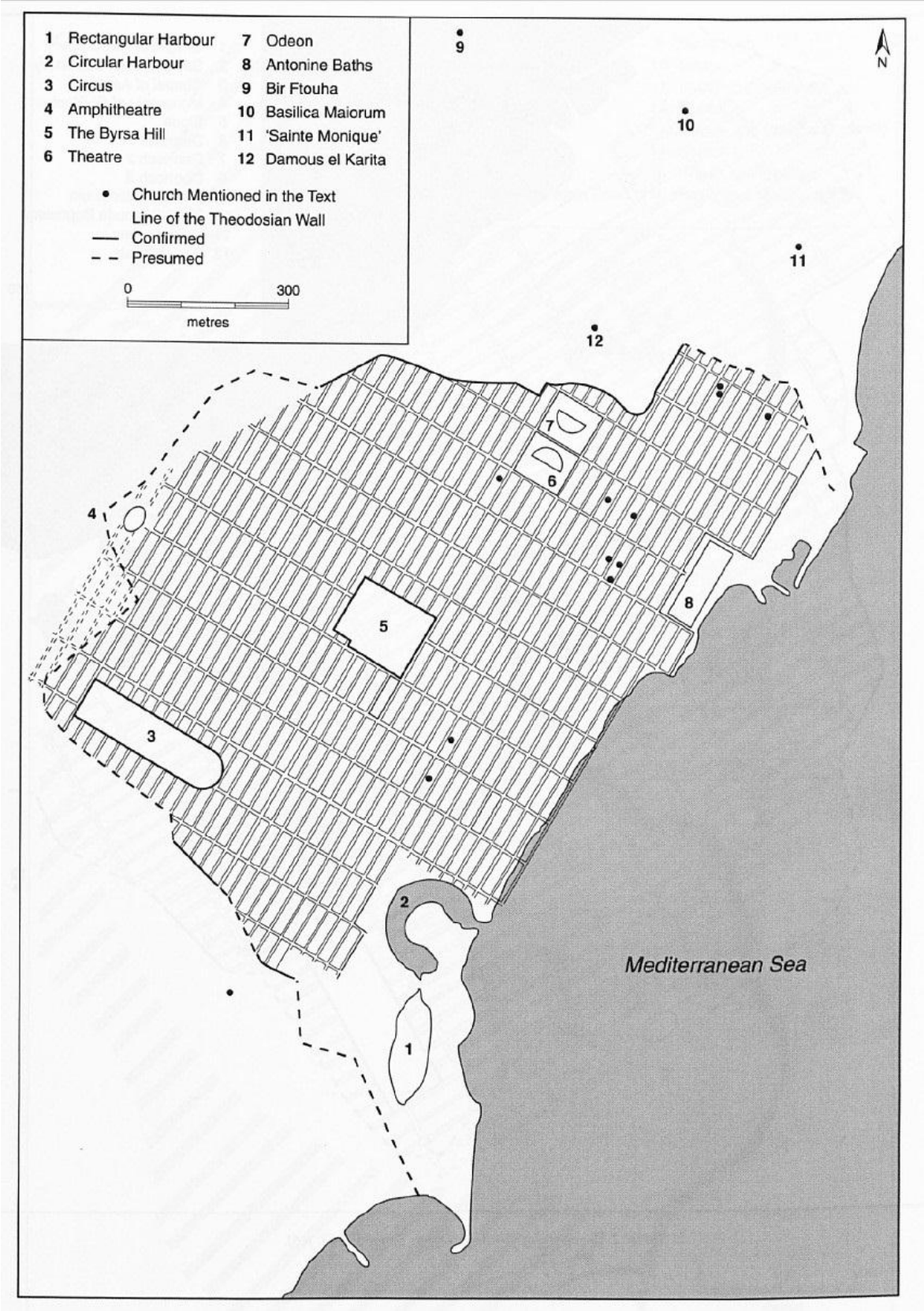
Levha 94

Levha 95

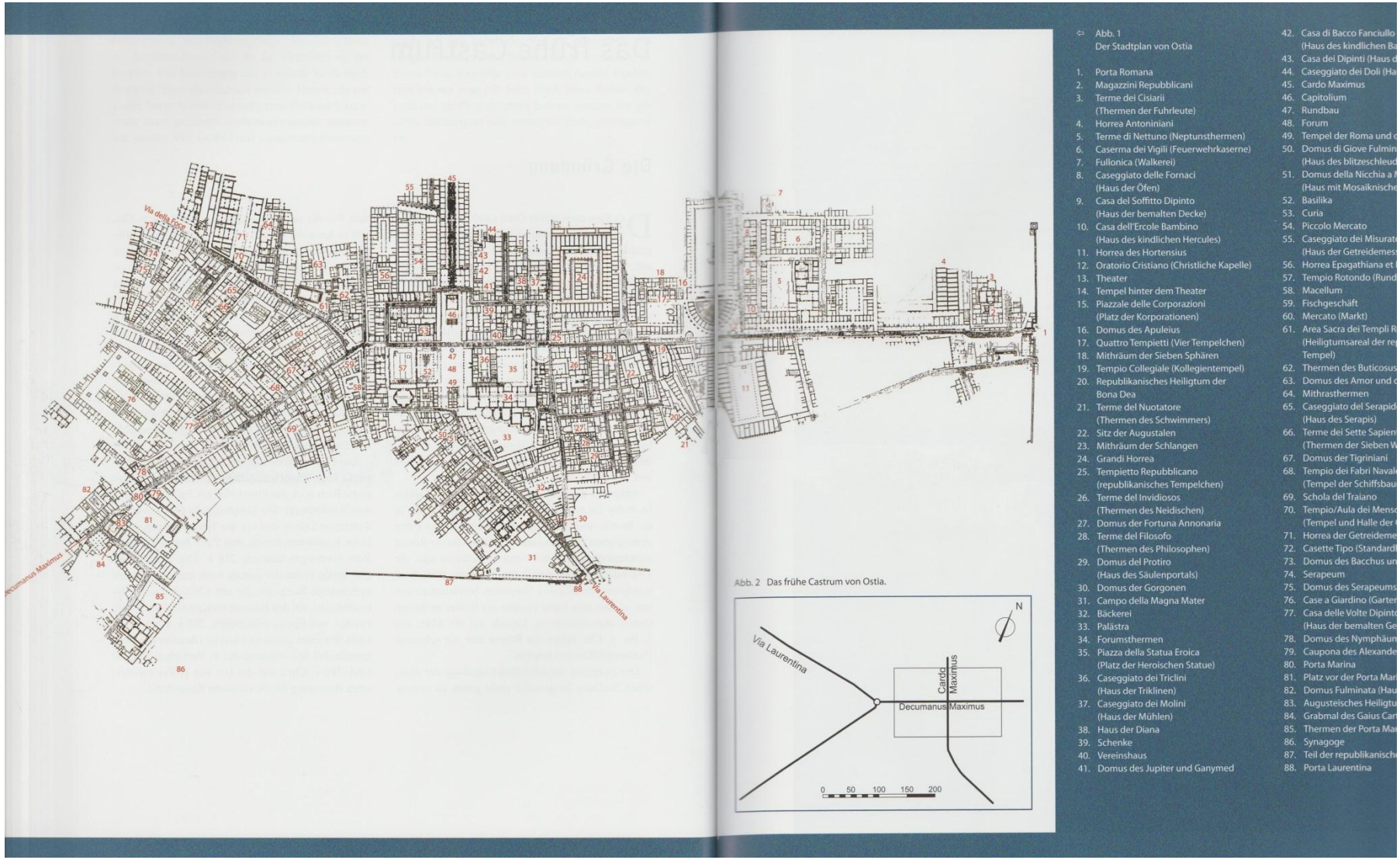

Lepcis Magna Kent Planı (Sears)

Levha 96

Cartago Kent Planı (Sears, Ennabli'den)

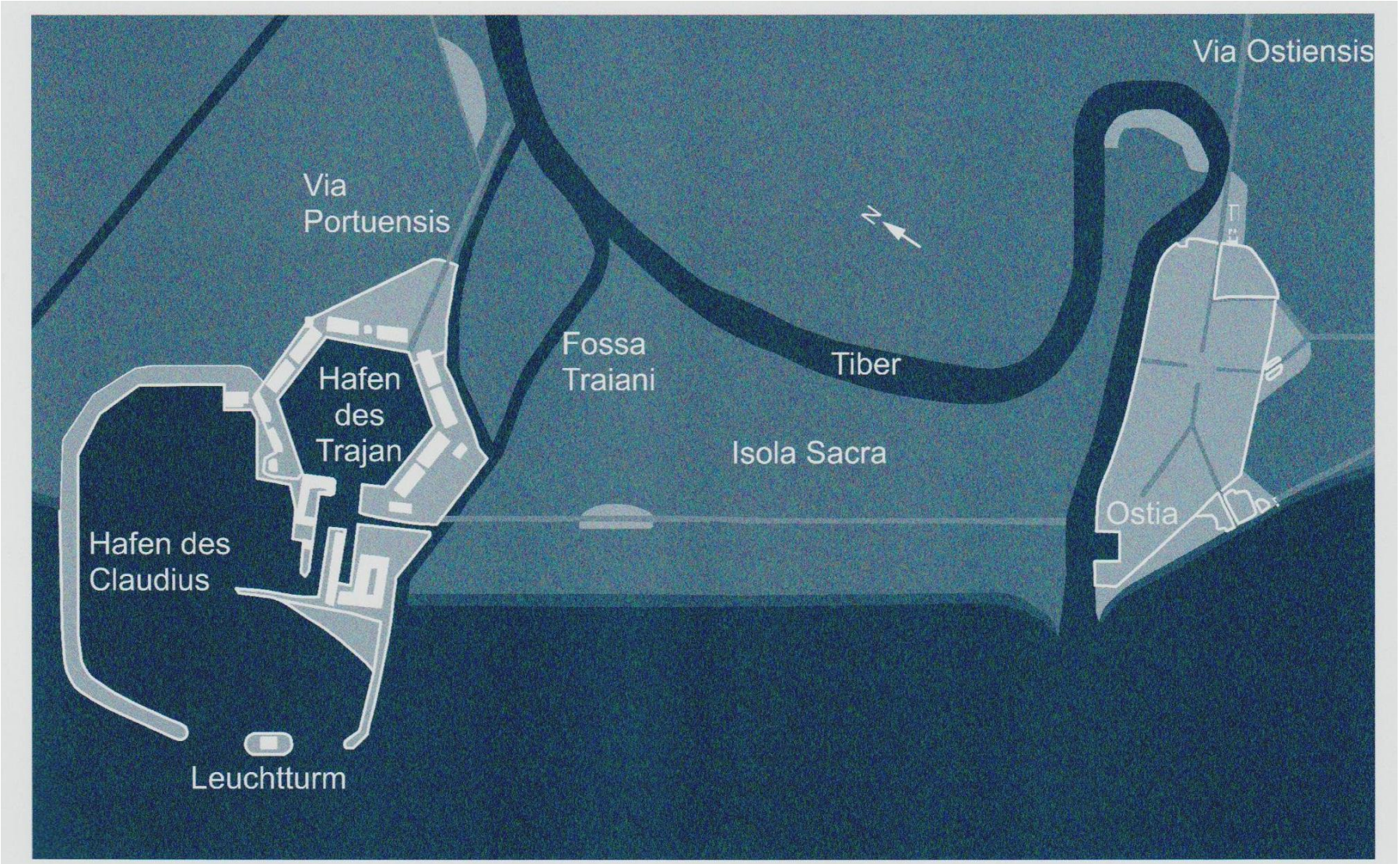
⇦ Abb. 1
Der Stadtplan von Ostia

1. Porta Romana
2. Magazzini Repubblicani
3. Terme dei Cisiarii (Thermen der Fuhrleute)
4. Horrea Antoniniani
5. Terme di Nettuno (Neptunsthermen)
6. Caserma dei Vigili (Feuerwehrkaserne)
7. Fullonica (Walkerei)
8. Caseggiato delle Fornaci (Haus der Öfen)
9. Casa del Soffitto Dipinto (Haus der bemalten Decke)
10. Casa dell'Ercole Bambino (Haus des kindlichen Hercules)
11. Horrea des Hortensius
12. Oratorio Cristiano (Christliche Kapelle)
13. Theater
14. Tempel hinter dem Theater
15. Piazzale delle Corporazioni (Platz der Korporationen)
16. Domus des Apuleius
17. Quattro Tempietti (Vier Tempelchen)
18. Mithräum der Sieben Sphären
19. Tempio Collegiale (Kollegientempel)
20. Republikanisches Heiligtum der Bona Dea
21. Terme del Nuotatore (Thermen des Schwimmers)
22. Sitz der Augustalen
23. Mithräum der Schlangen
24. Grandi Horrea
25. Tempietto Repubblicano (republikanisches Tempelchen)
26. Terme del Invidiosos (Thermen des Neidischen)
27. Domus der Fortuna Annonaria
28. Terme del Filosofo (Thermen des Philosophen)
29. Domus del Protiro (Haus des Säulenportals)
30. Domus der Gorgonen
31. Campo della Magna Mater
32. Bäckerei
33. Palästra
34. Forumsthermen
35. Piazza della Statua Eroica (Platz der Heroischen Statue)
36. Caseggiato dei Triclini (Haus der Triklinen)
37. Caseggiato dei Molini (Haus der Mühlen)
38. Haus der Diana
39. Schenke
40. Vereinshaus
41. Domus des Jupiter und Ganymed
42. Casa di Bacco Fanciullo (Haus des kindlichen Ba
43. Casa dei Dipinti (Haus d
44. Caseggiato dei Doli (Ha
45. Cardo Maximus
46. Capitolium
47. Rundbau
48. Forum
49. Tempel der Roma und d
50. Domus di Giove Fulmin (Haus des blitzeschleud
51. Domus della Nicchia a M (Haus mit Mosaiknische
52. Basilika
53. Curia
54. Piccolo Mercato
55. Caseggiato dei Misurat (Haus der Getreidemes
56. Horrea Epagathiana et
57. Tempio Rotondo (Rund
58. Macellum
59. Fischgeschäft
60. Mercato (Markt)
61. Area Sacra dei Templi R (Heiligtumsareal der re Tempel)
62. Thermen des Buticosus
63. Domus des Amor und d
64. Mithrasthermen
65. Caseggiato del Serapid (Haus des Serapis)
66. Terme dei Sette Sapien (Thermen der Sieben W
67. Domus der Tigriniani
68. Tempio dei Fabri Naval (Tempel der Schiffsbau
69. Schola del Traiano
70. Tempio/Aula dei Mens (Tempel und Halle der
71. Horrea der Getreideme
72. Casette Tipo (Standard
73. Domus des Bacchus un
74. Serapeum
75. Domus des Serapeums
76. Case a Giardino (Garte
77. Casa delle Volte Dipint (Haus der bemalten Ge
78. Domus des Nymphäum
79. Caupona des Alexande
80. Porta Marina
81. Platz vor der Porta Mar
82. Domus Fulminata (Hau
83. Augusteisches Heiligtu
84. Grabmal des Gaius Car
85. Thermen der Porta Ma
86. Synagoge
87. Teil der republikanisch
88. Porta Laurentina

Abb. 2 Das frühe Castrum von Ostia.

Ostia Liman Kenti Planı (Bolder-Boos)

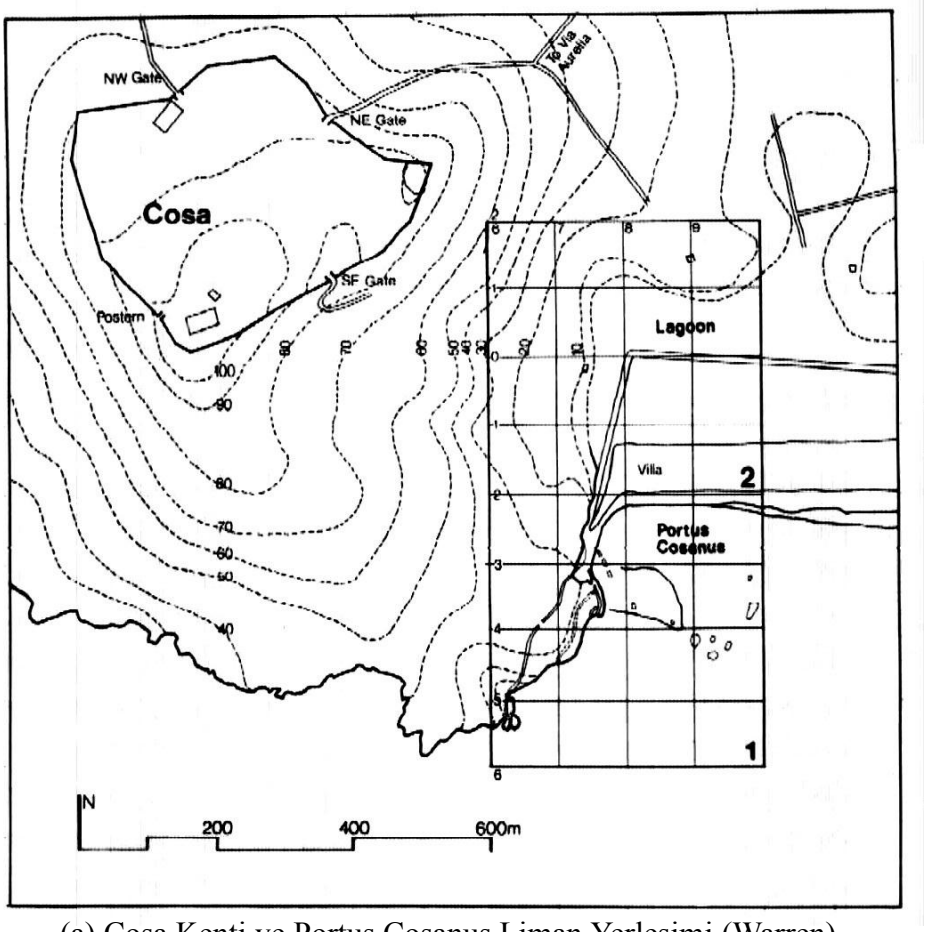
Levha 97

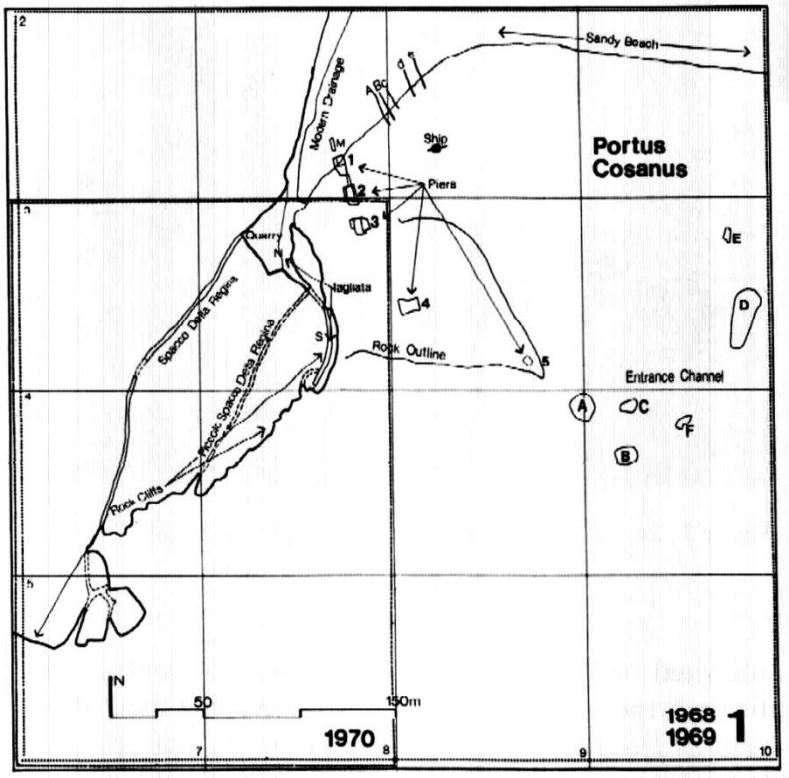
Ostia Kenti ve Portus Liman Yerleşimi İlişkisi (Bolder-Boos)

Levha 98

Levha 99

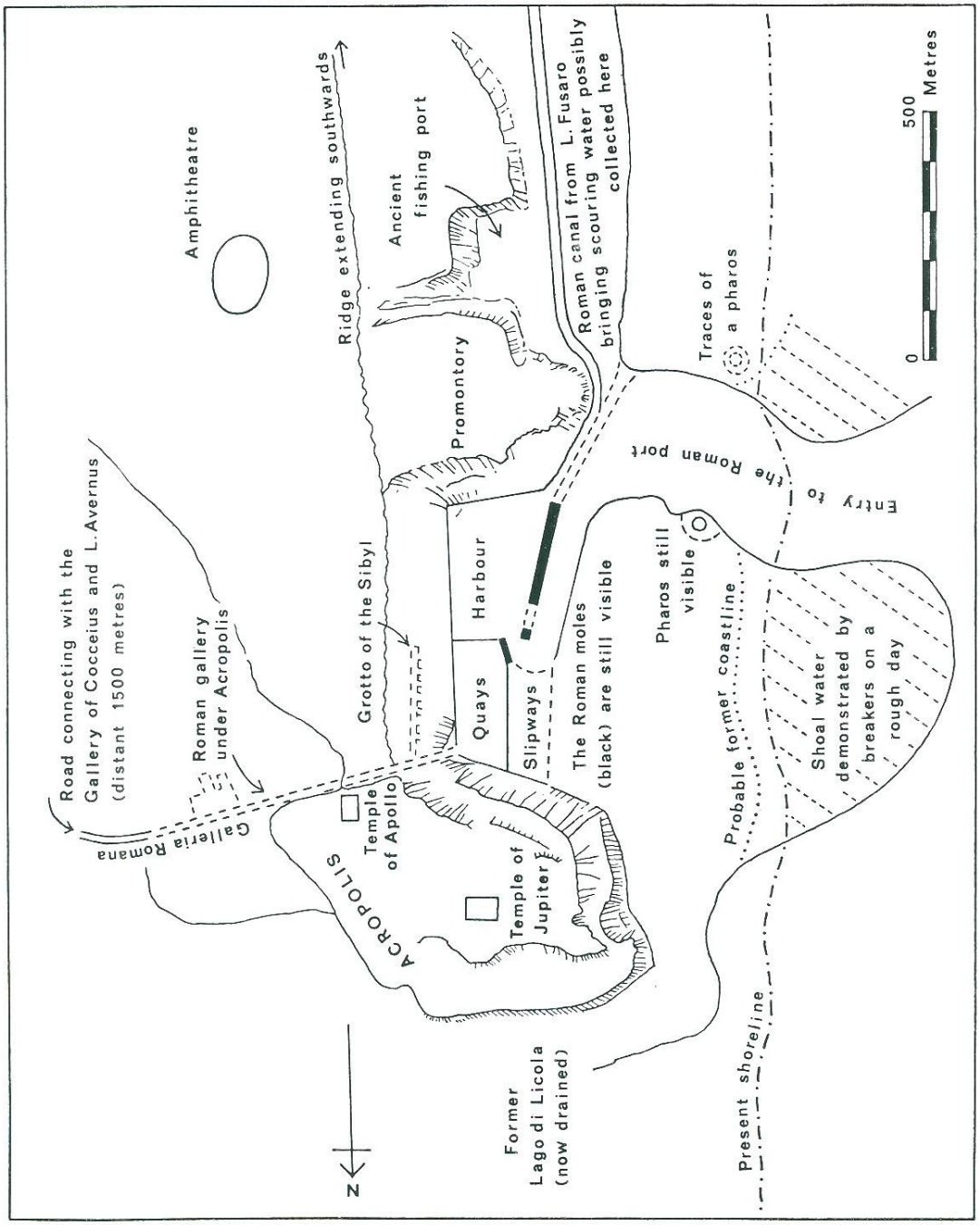

(a) Cosa Kenti ve Portus Cosanus Liman Yerleşimi (Warren)

(b) Portus Cosanus Liman Yerleşimi Planı (Warren)

Levha 100

Cumae Kenti ve Limanları Planı (Paget)

Levha 101

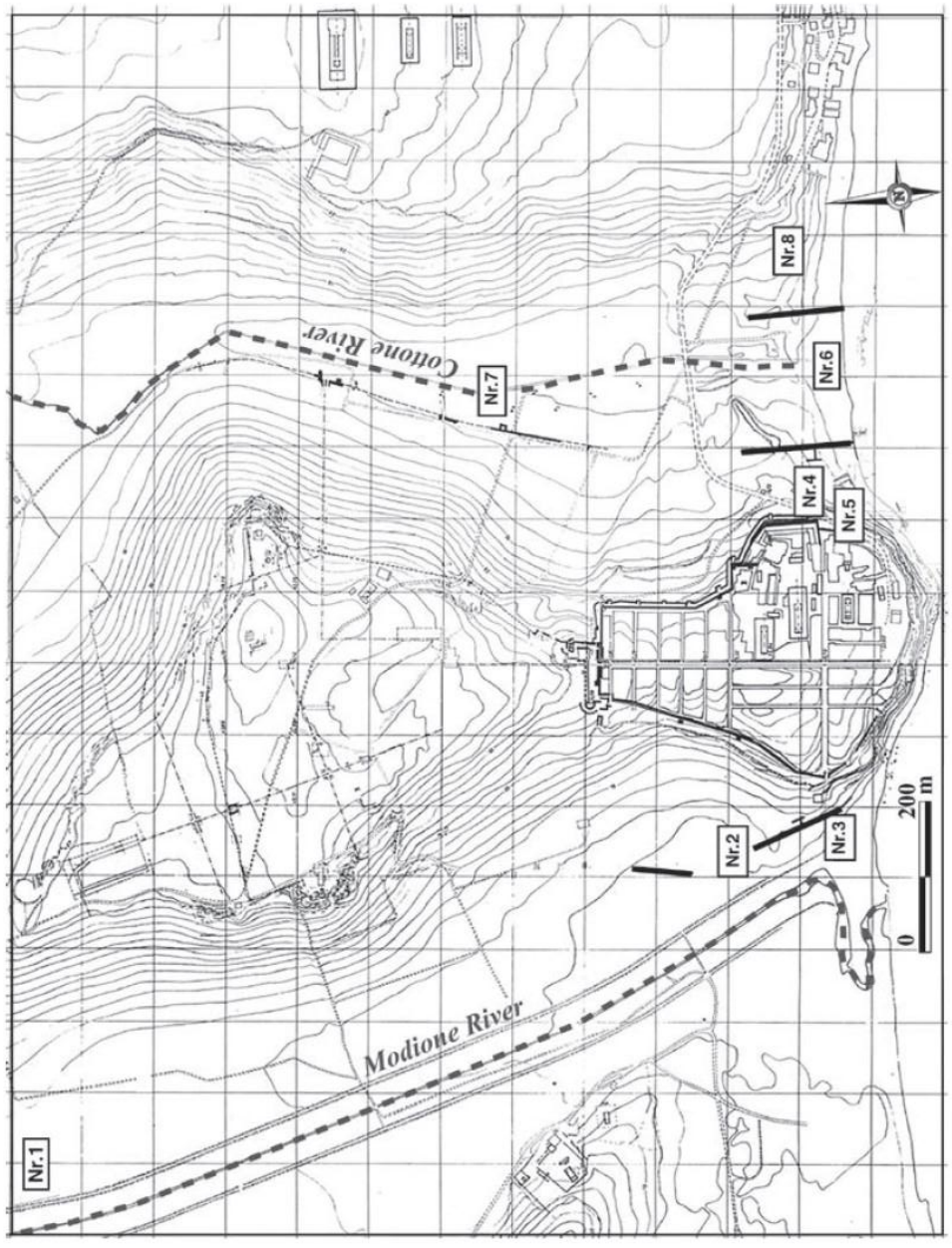

Figure 3: Map of Selinus with the harbor-related infrastructure after Hermanns (2014). N° 1: Structures discovered in *ca.* 1980; N° 2: Harbor structures discovered by Cavallari and observed by Hulot and Fougeres; N° 3: Late Roman dock; N°s 4 and 6: Elongated structures identified by Jean-Pierre Houel in 1772 and located in a map by William Harris in 1826; N° 5: Docking structures excavated by Bovio Maroni; N° 7: Part of the defensive structures of the eastern wall; N° 8: Core samples of the Rabbel *et al.* (2014) geophysical investigation.

Selinus, Sicilya Kent Planı (Paget)

Levha 102

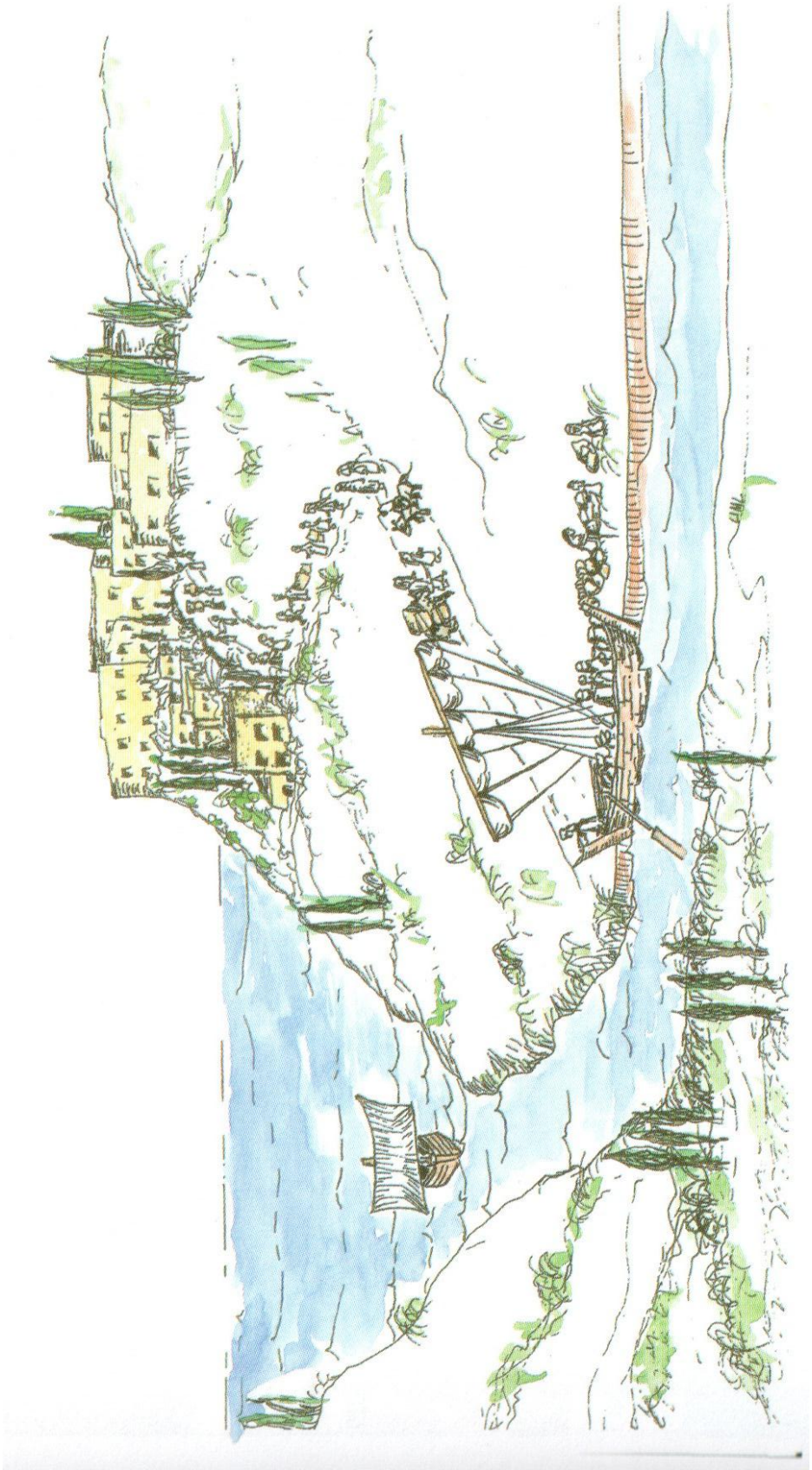

(a) Küçükçekmece Antik İskele Örneği (Öniz)

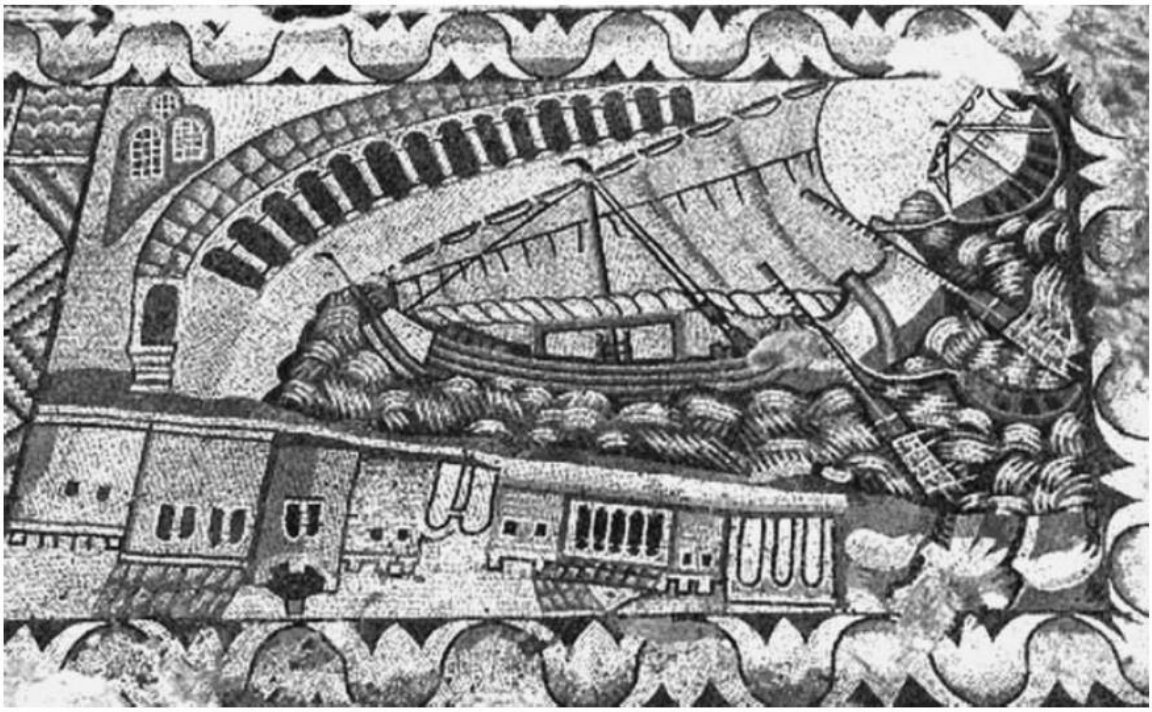
(b) İstanbul Antik İskele Örneği (Karagöz)

Levha 103

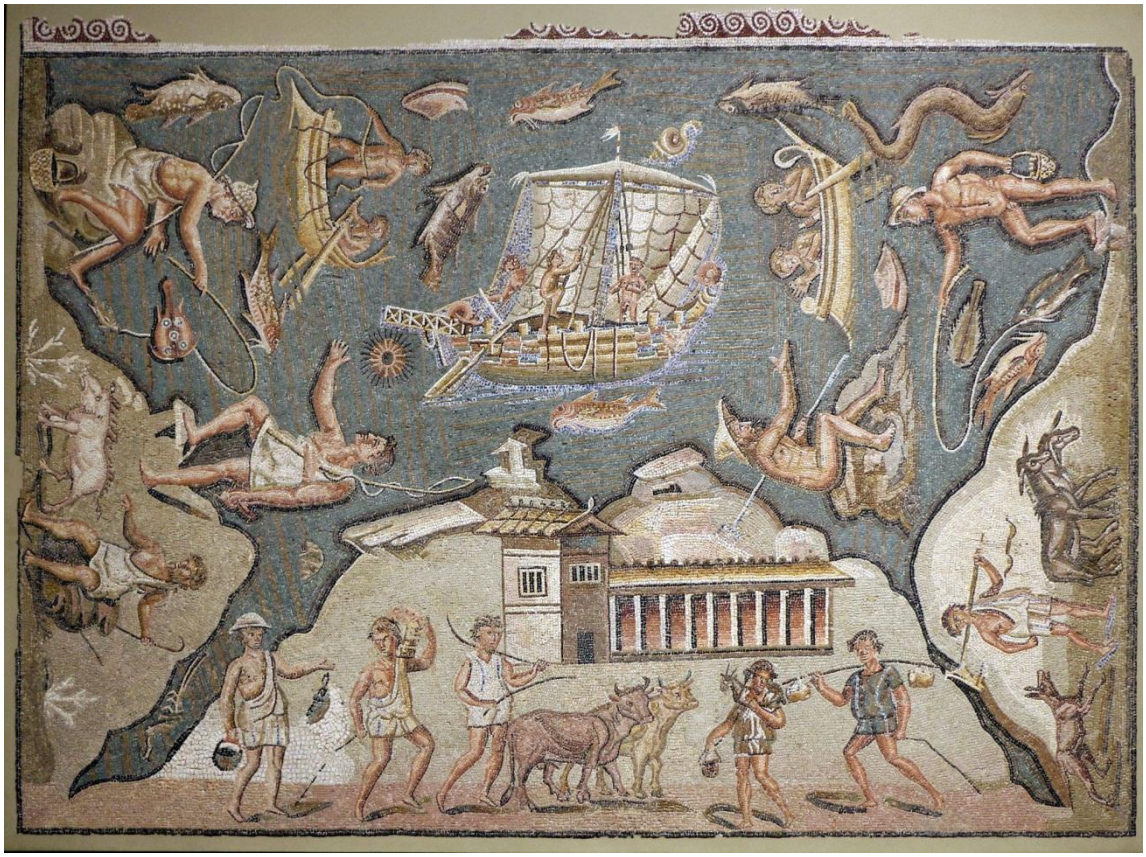

Tel Michal Tepe / Höyük Yerleşimi Basit Liman, Canlandırma (Grossmann)

Levha 104

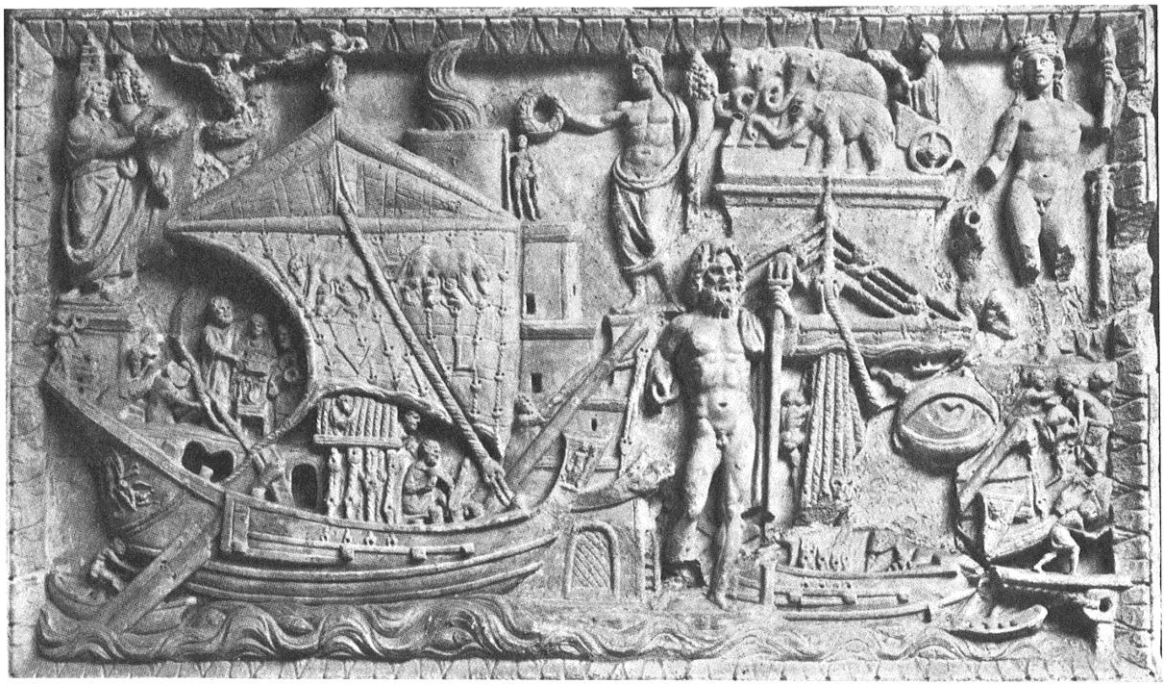

(a) Mozaik üzerinde Kelenderis betimlemesi (Zoroğlu)

(b) Africa Proconsularis bölgesine ait mozaik üzerinde liman sahnesi (Getty Müzesi)

Levha 105

(a) Portus Limanı adak kabartmasında liman sahnesi (Testaguzza)

(b) M.S. 2.yy Lahit üzerinde liman sahnesi (Vatikan Müzesi)

Levha 106

Traian Sütunu üzerinde gemilerden yük ve asker indirme-bindirme sahneleri (Vulpe)

Levha 107

Thera Adası'ndan, bir kıyıdaki limandan ayrılıp karşı kıyıdaki limana giden gemileri gösteren, Bronz Çağı'na ait fresk (Strasser)

Levha 108

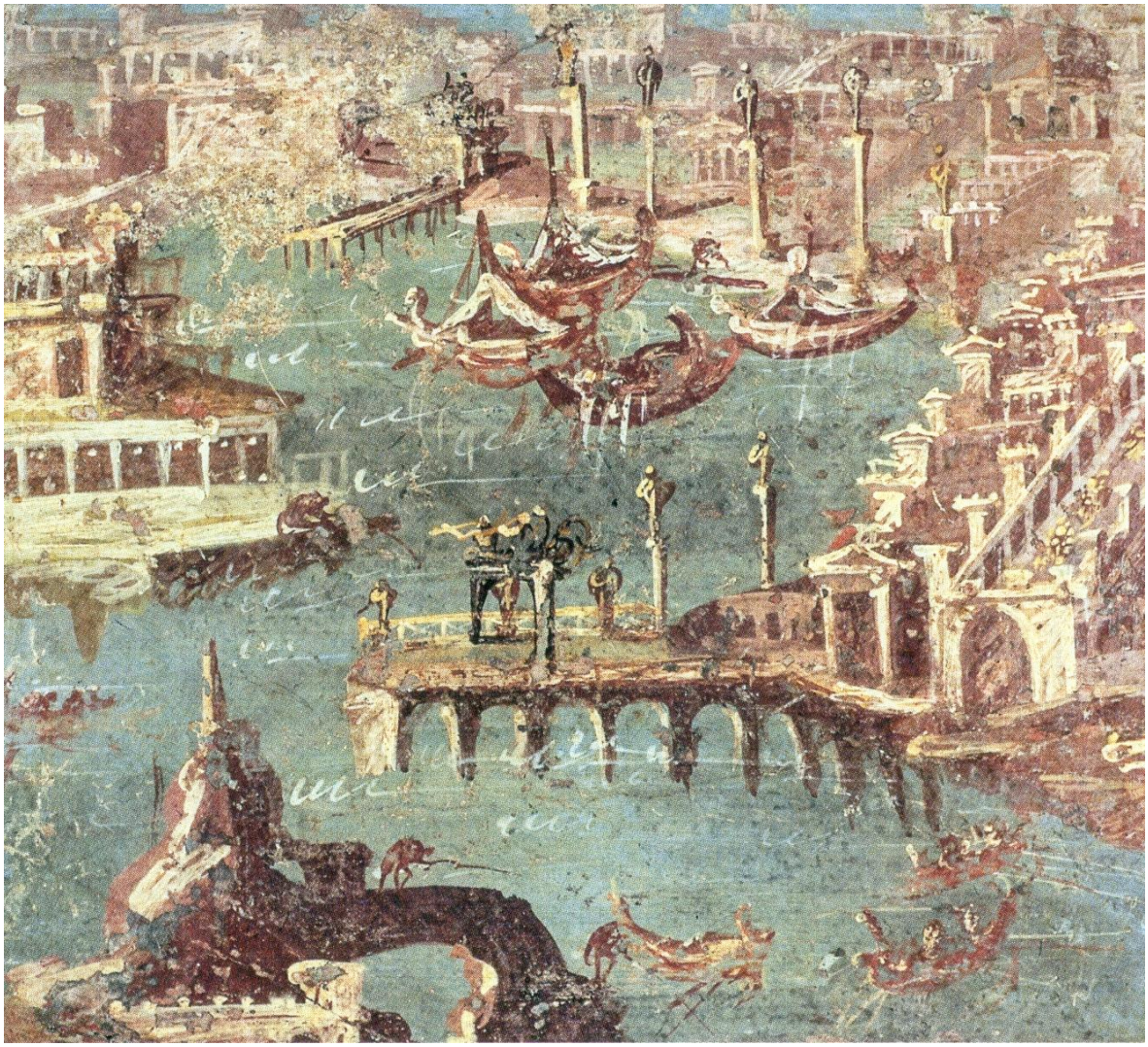

(a-b) Pompeii, Isis Tapınağı fresklerinden, limandan çıkan savaş gemileri (Museo Archeologico di Napoli)

(c) Pompeii, villa maritima sahnesi (Museo Archeologico di Napoli)

Levha 109

(c) Stabiae'den M.S. 1.yy tarihli liman sahnesi freski (Roberts)

Levha 110

(a-b) Gallienus Sikkeleri üzerinde Side Limanı (M.S. 253-268)

(c-d) Nero Sikkeleri üzerinde Portus Limanı (M.S. 64)

(e) Portus Limanı
Traian (M.S. 114-117)

(f) Caesarea Germanica
P. Niger (M.S. 193-194)

(g) Methone Limanı
Caracalla (M.S. 198-217)

(h-i) Patrai Limanı, S. Severus (M.S. 193-211)

(j) Corinth Limanı
Ant. Pius (M.S. 138-161)

PLANLAR DİZİNİ

1- Akdeniz Çevresindeki Roma Dönemi Liman Kentleri
2- Andriake 1/2000 Paftaları Bulduru Planı
3- Andriake Yerleşim Planı, Rölöve
4- Andriake Yerleşim Planı, Antik Dönem Restitüsyon
4/1- Andriake Güney Yerleşim Planı
4/2- Andriake Güneybatı Yerleşim Planı
4/3- Andriake Kuzey Yerleşim Planı
4/4- Andriake Kuzeydoğu Bölüm Planı
5- Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
5/1- Andriake Yapı ve Alan Kataloğu Güney Yerleşim
5/2- Andriake Yapı ve Alan Kataloğu Güneybatı Yerleşim
5/3- Andriake Yapı ve Alan Kataloğu Kuzey Yerleşim
5/4- Andriake Yapı ve Alan Kataloğu Kuzeydoğu Bölüm
6- Andriake Nekropolleri
7- Andriake Su Sistemleri
8- Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı
8/1- Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı Güney Yerleşim
8/2- Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı Güneybatı Yerleşim
8/3- Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı Kuzey Yerleşim
8/4- Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı
9- Andriake Hellenistik Dönem Yerleşim Planı
9/1- Andriake Hellenistik Dönem Yerleşim Planı Güney Yerleşim
9/2- Andriake Hellenistik Dönem Yerleşim Planı Güneybatı Yerleşim
9/3- Andriake Hellenistik Dönem Yerleşim Planı Kuzey Yerleşim
10- Andriake Erken Roma Dönemi Yerleşim Planı
10/1- Andriake Erken Roma Dönemi Yerleşim Planı Güney Yerleşim
10/2- Andriake Erken Roma Dönemi Yerleşim Planı Güneybatı Yerleşim
10/3- Andriake Erken Roma Dönemi Yerleşim Planı Kuzey Yerleşim
11- Andriake Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi Yerleşim Planı
11/1- Andriake Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi Yerleşim Planı Güney Yerleşim
11/2- Andriake Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi Yerleşim Planı Güneybatı Yerleşim
11/3- Andriake Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi Yerleşim Planı Kuzey Yerleşim

11/4- Andriake Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi Yerleşim Planı Kuzeydoğu Bölüm
12- Andriake Bizans Dönemi 1. Evre Yerleşim Planı
12/1- Andriake Bizans Dönemi 1. Evre Yerleşim Planı Güney Yerleşim
12/2- Andriake Bizans Dönemi 1. Evre Yerleşim Planı Güneybatı Yerleşim
12/3- Andriake Bizans Dönemi 1. Evre Yerleşim Planı Kuzey Yerleşim
12/4- Andriake Bizans Dönemi 1. Evre Yerleşim Planı Kuzeydoğu Bölüm
13- Andriake Bizans Dönemi 2. Evre Yerleşim Planı
13/1- Andriake Bizans Dönemi 2. Evre Yerleşim Planı Güney Yerleşim
13/2- Andriake Bizans Dönemi 2. Evre Yerleşim Planı Güneybatı Yerleşim
13/3- Andriake Bizans Dönemi 2. Evre Yerleşim Planı Kuzey Yerleşim
13/4- Andriake Bizans Dönemi 2. Evre Yerleşim Planı Kuzeydoğu Bölüm

P L A N L A R

Olbia
Pantikapaion
Theodosia
Torikos
IBERIA
Phasis
Apsarsos
Trapezus
Tripolis
Sinope
Amastris
Heraclea Pontica
Apollonia Pontica
Odessus
Karon Limen
Torres
MOESIA
THRACIA
CAPPADOCIA
Byzantium
Perinthus
Nicomedia
Prokonnesos
Daskyleion
Ainos
Parion
Abydos
Troia
Imbros
Sale
Abdera
MACEDONIA
Dyrrachio
Thessalonika
Kapros
Peanthos
Macyberna
EPIRUS
Panormos
Elaias
Comarus
Actium
Herakleous
Olnidae
Petras
Kyllene
Pheia
Sikionia
Corinthos
Kirrha
Aulis
Nisa
Piraeus
Aegina
Epidauros
Nauplia
Pylos
Kyphanta
ACHAIA
Pegasai
Phokaia
Smyrna
Elaia
Mytilene
Chios
Samos
Ephesos
Miletos
Myndos
Halikarnassos
Knidos
Kaunos
Telmessos
Kos
Naxos
Thera
Rhodos
ASIA
PAMPHYLIA
LYCIA
Attaleia
Perge
Side
Phaselis
Korykos Emp.
Olympos
Antiphellos
Myra
Ision
Limyra
Patara
Andriake
Selinus
Anemurium
Kelenderis
Seleucia
Korykos
CILICIA
Antiocheia ad Pyramum
SYRIA
Alexandretta
Seleucia Pieria
Antiocheia ad Orontem
Carpasia
Akra
CYPRUS
Akamas
Paphos
Salamis
Kourion
Tripolis
Berytus
Sidon
Tyre
IUDAIA
Caesarea Maritima
Ascalon
ARABIA
Petra
Kydonia
Heraklion
Palaikastro
Phalasarna
Phoinix
CRETA
Aquileia
Altinum
Venetia
Genoa
Classis
Portus Veneris
Arimimum
Massa
Forum Iulii
Massalia
Narbo
NARBONENSIS
Liburnus
Populonia
Fermo
ITALIA
Elba
Cosa
Aleria
Aternum
Ostia
Antium
Circei
Cumae
Herculaneum
Pompeii
Paestum
Salapia
Barium
Tarentum
Brundisium
Kroton
Leucosia
Locri
Rhegium
Messina
Palermo
Tauromenium
Selinus
Agrigentum
Syracusa
SICILIA
Olbia
Porto Torres
SARDINIA
Palmaeria
Ibisa
Caralis
Salonae
Pharos
DALMATIA
TARRACONENSIS
Emporio Neapolis
Tarraco
BAETICA
Onuba
Carthago Nova
Cadera
Carteia
Tirgi
Lixus
Siga
Tapsa
Caesarea Mauretaniae
Saldas
MAURETANIA
Utica
Castra Cornelii
Carthago
Aspis
Leptis Minor
AFRICA
Meninx
Gergis
Zeucharis
Locri
Leptis Magna
Aspis
Euphrantae
Ptolemais
Teuchira
Euesperides
Apollonia
CYRENAICA
Antipyrgos
Petras
Sallum
Marsa Matruh
Phoinicus
Zephyrium
Alexandria
AEGYPTUS
Plan : 1
Akdeniz Çevresindeki
Roma Dönemi Limanları
0
500 km

4- Kuzeydoğu Bölüm

3- Kuzey Yerleşim

2- Güneybatı Yerleşim

1- Güney Yerleşim

Plan : 2

Andriake Pafta Bulduru Planı

K

1 : 7500

0

1000 m

Plan : 3

Andriake Yerleşim Planı - Rölöve

K

1 : 7500

0

1000 m

Plan : 4
Andriake Yerleşim Planı
Antik Dönem Restitüsyon

K

1 : 7500

0

1000 m

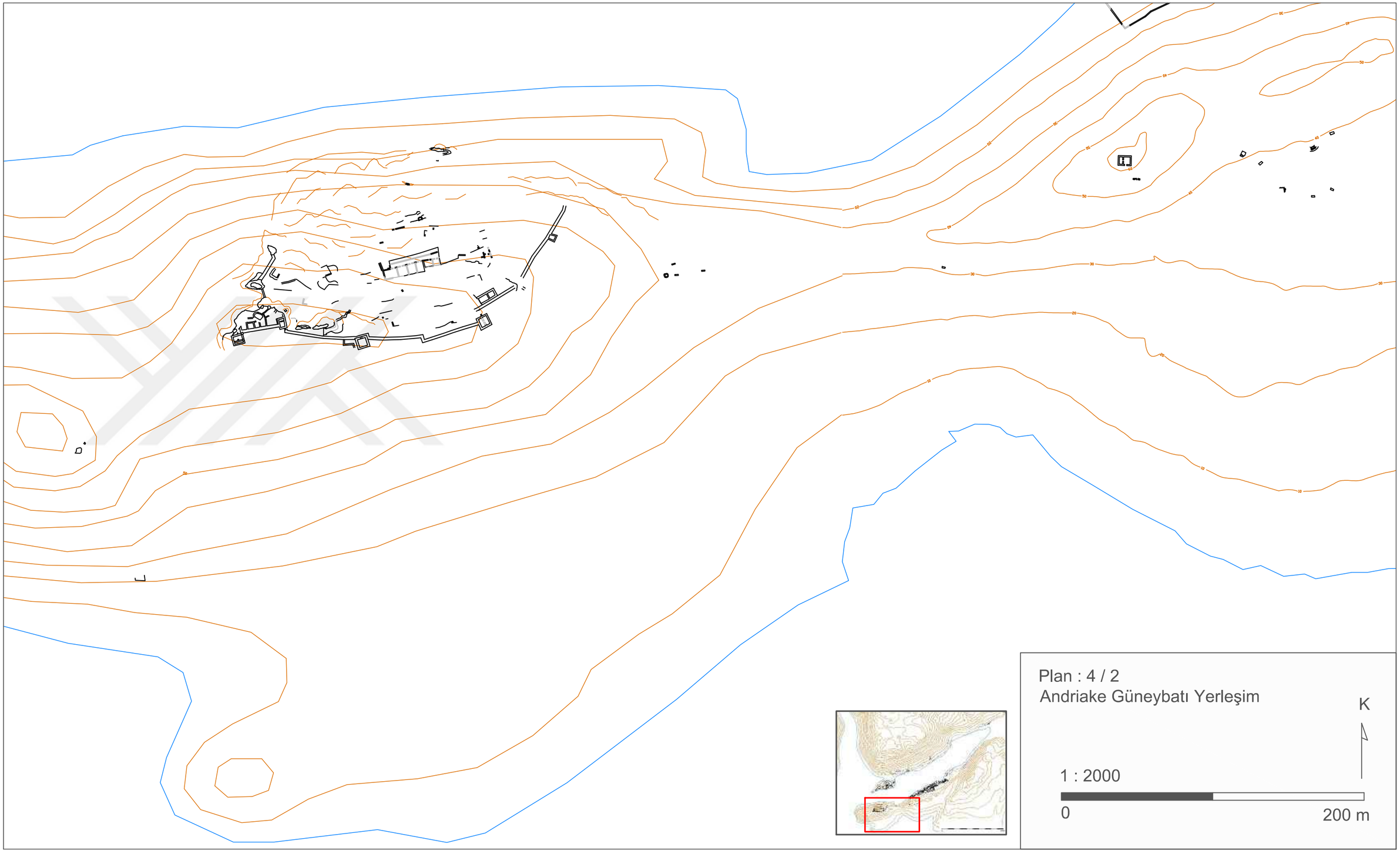
Plan : 4 / 1
Andriake Güney Yerleşim

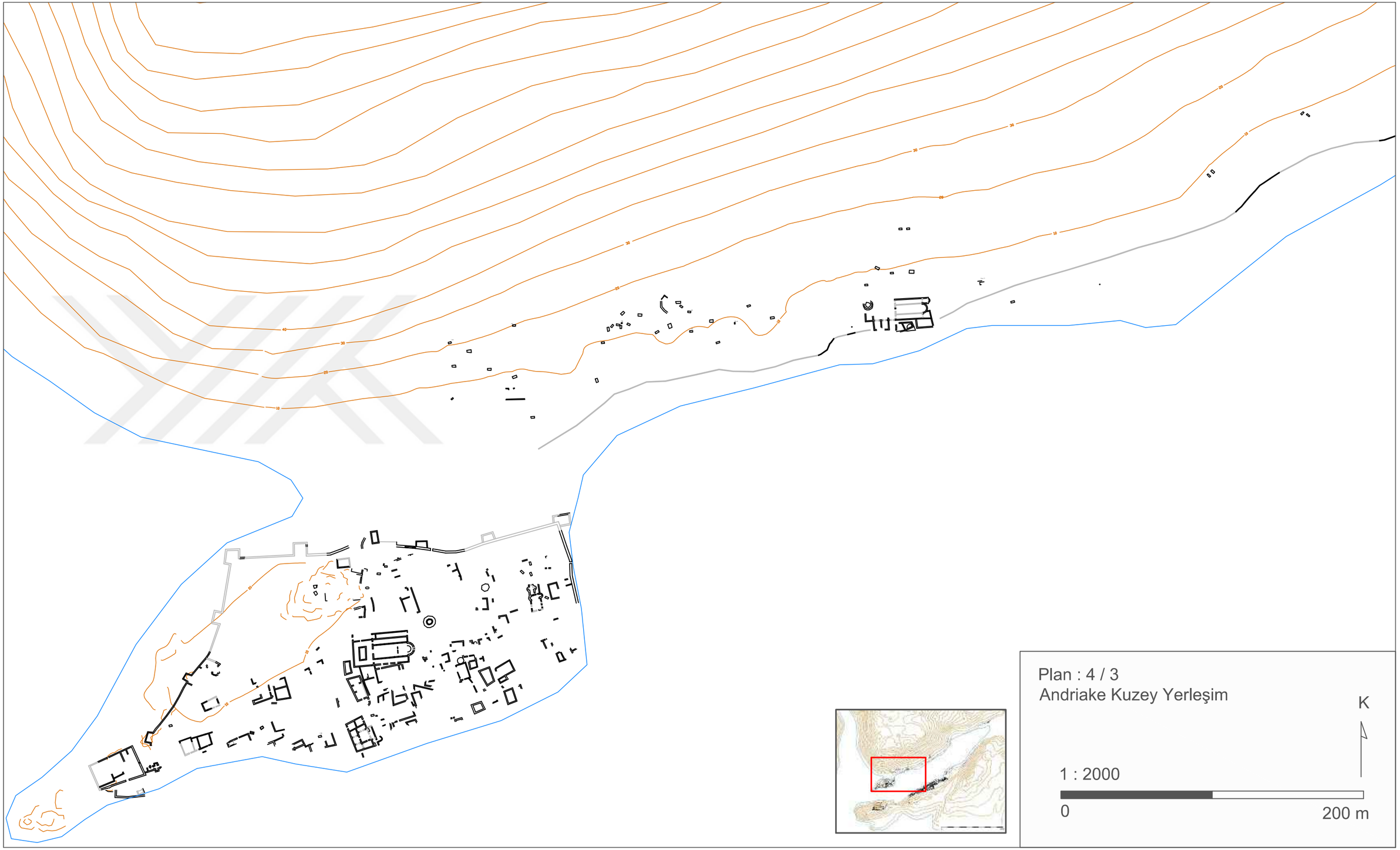
K

1 : 2000

0

200 m

D
C
Plan : 4 / 2
Andriake Güneybatı Yerleşim
K
1 : 2000
0
200 m

Plan : 4 / 3
Andriake Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

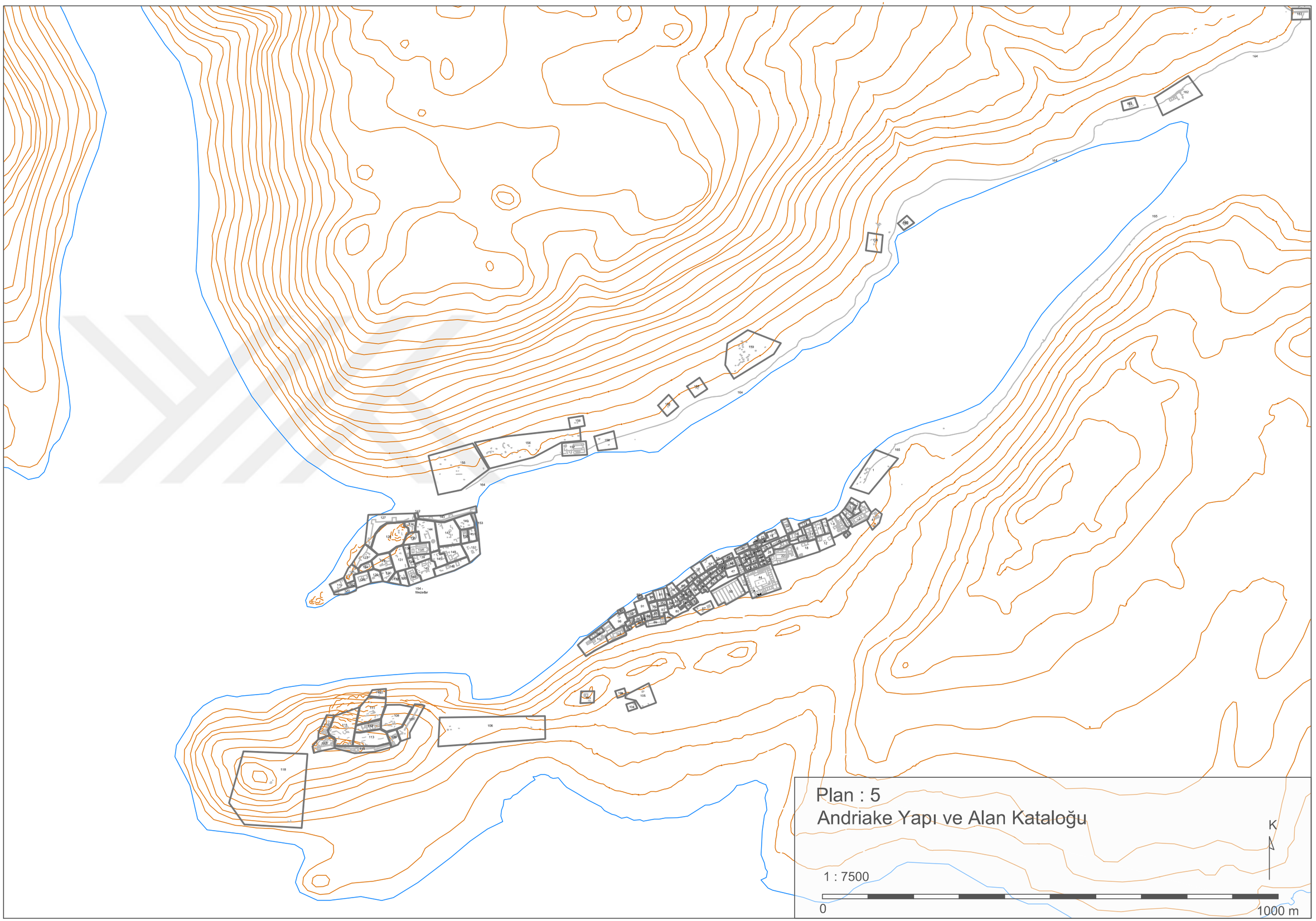
Plan : 4 / 4
Andriake Kuzeydoğu Bölüm

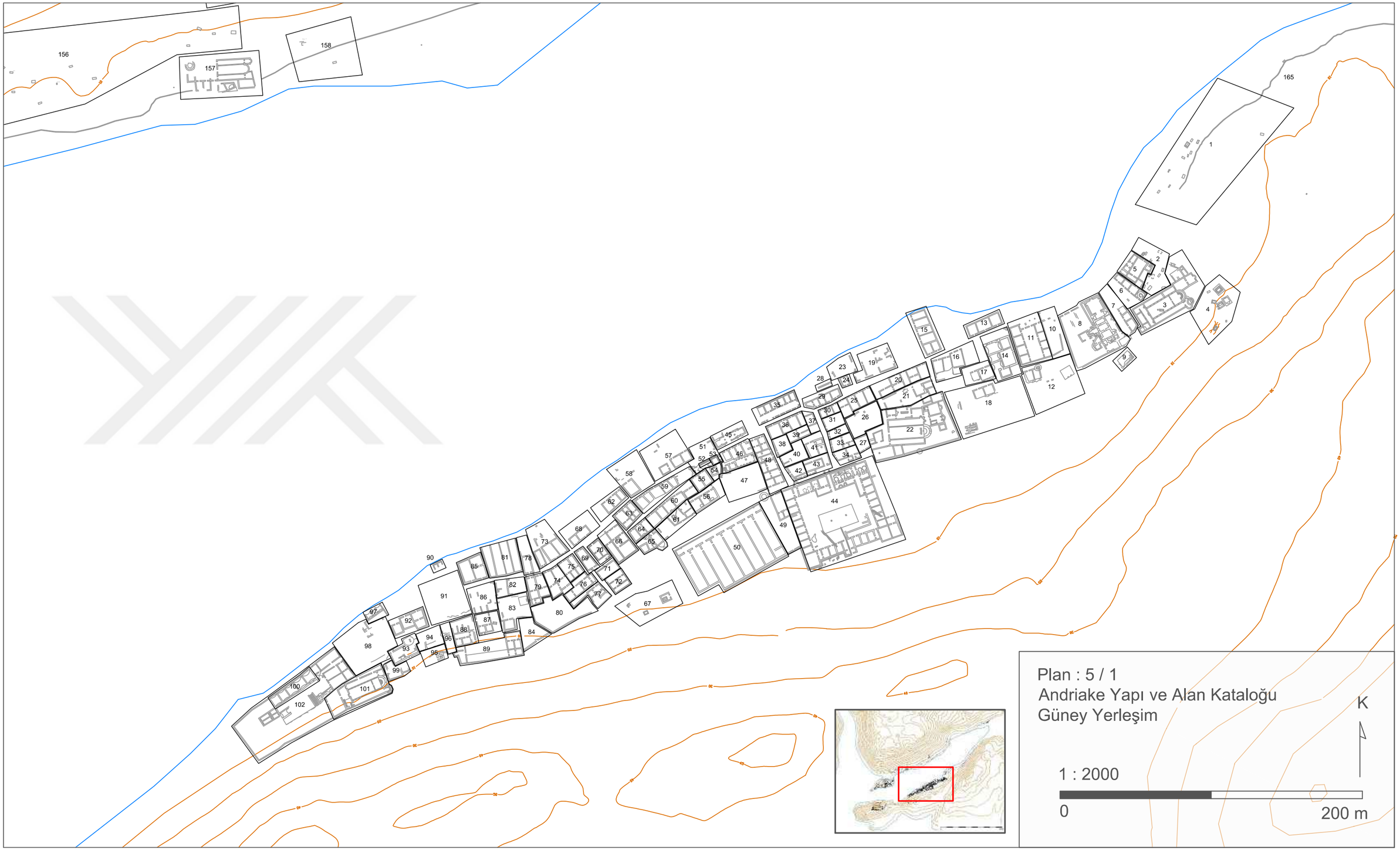
K

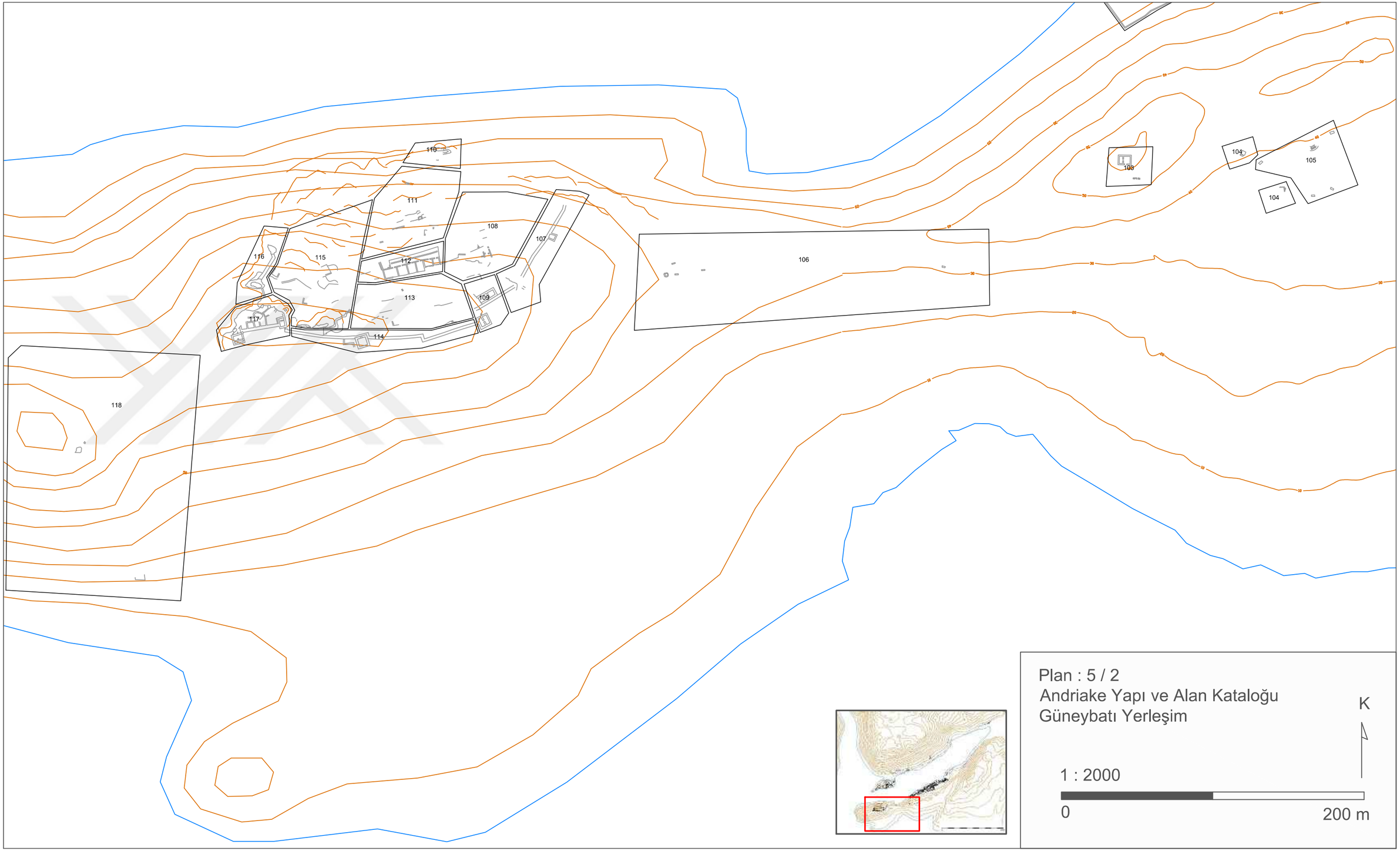
1 : 2000

0

200 m

Plan : 5
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
K
1 : 7500
0
1000 m

Plan : 5 / 1
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
Güney Yerleşim
K
1 : 2000
0
200 m

Plan : 5 / 2
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
Güneybatı Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Plan : 5 / 3
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

163

164

162

161

160

164

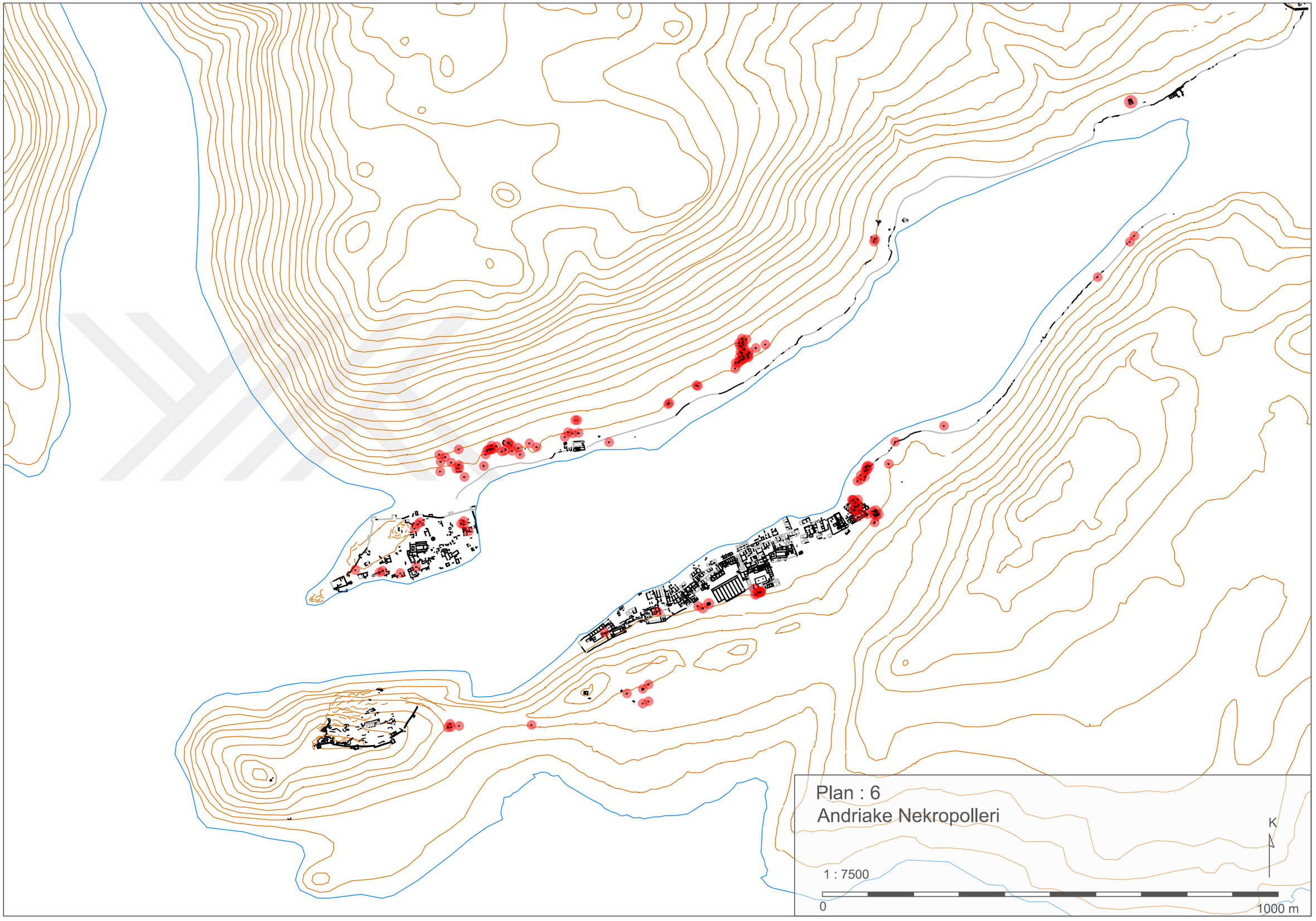
Plan : 5 / 4
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
Kuzeydoğu Bölüm

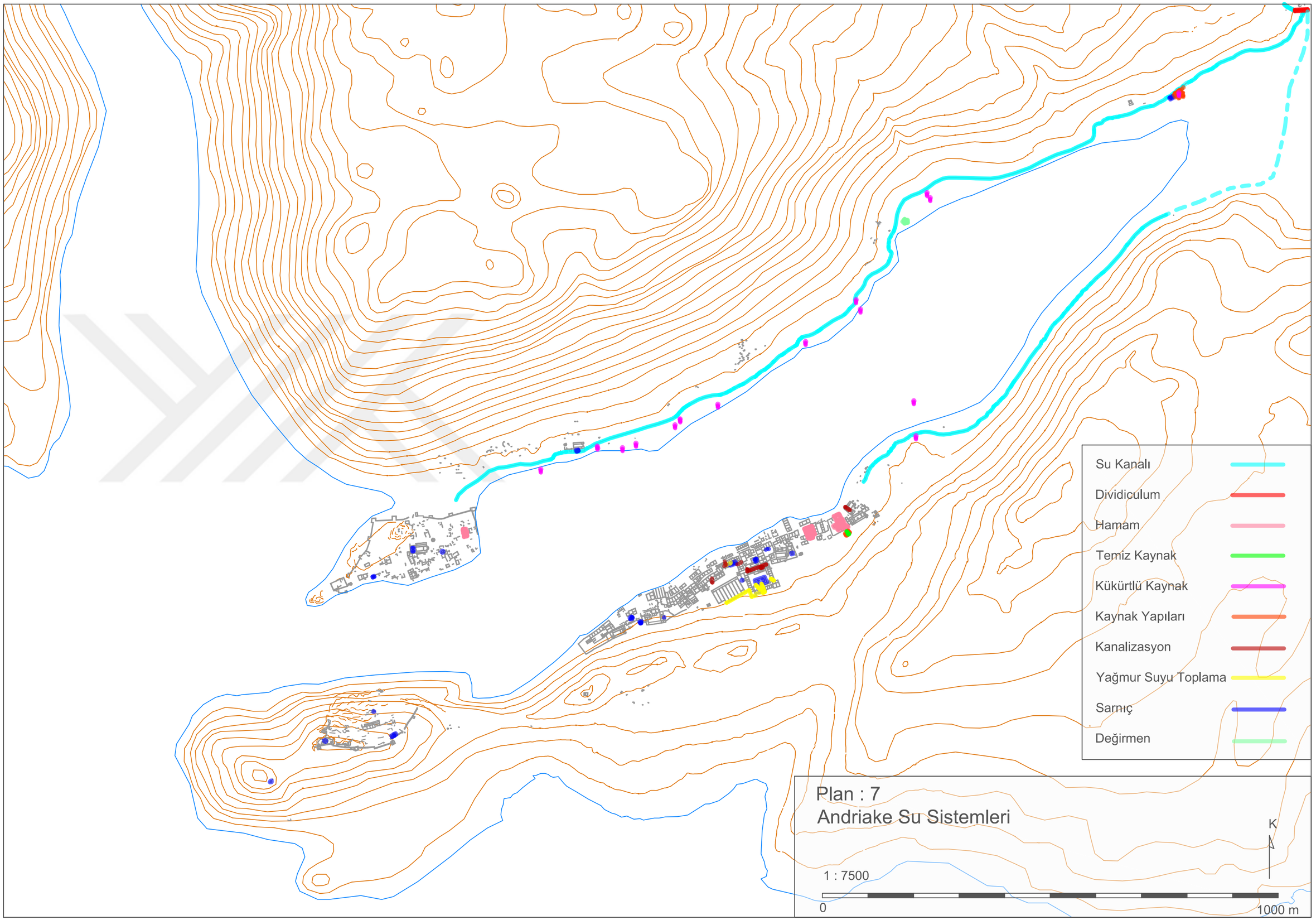
K

1 : 2000

0

200 m

Plan : 6
Andriake Nekropolleri
K
1 : 7500
0
1000 m

Su Kanalı
Dividiculum
Hamam
Temiz Kaynak
Kükürtlü Kaynak
Kaynak Yapıları
Kanalizasyon
Yağmur Suyu Toplama
Sarnıç
Değirmen
Plan : 7
Andriake Su Sistemleri
K
1 : 7500
0
1000 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 8

Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı

K

1 : 7500

0

1000 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 8 / 1

Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı

Güney Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 8 / 2

Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı

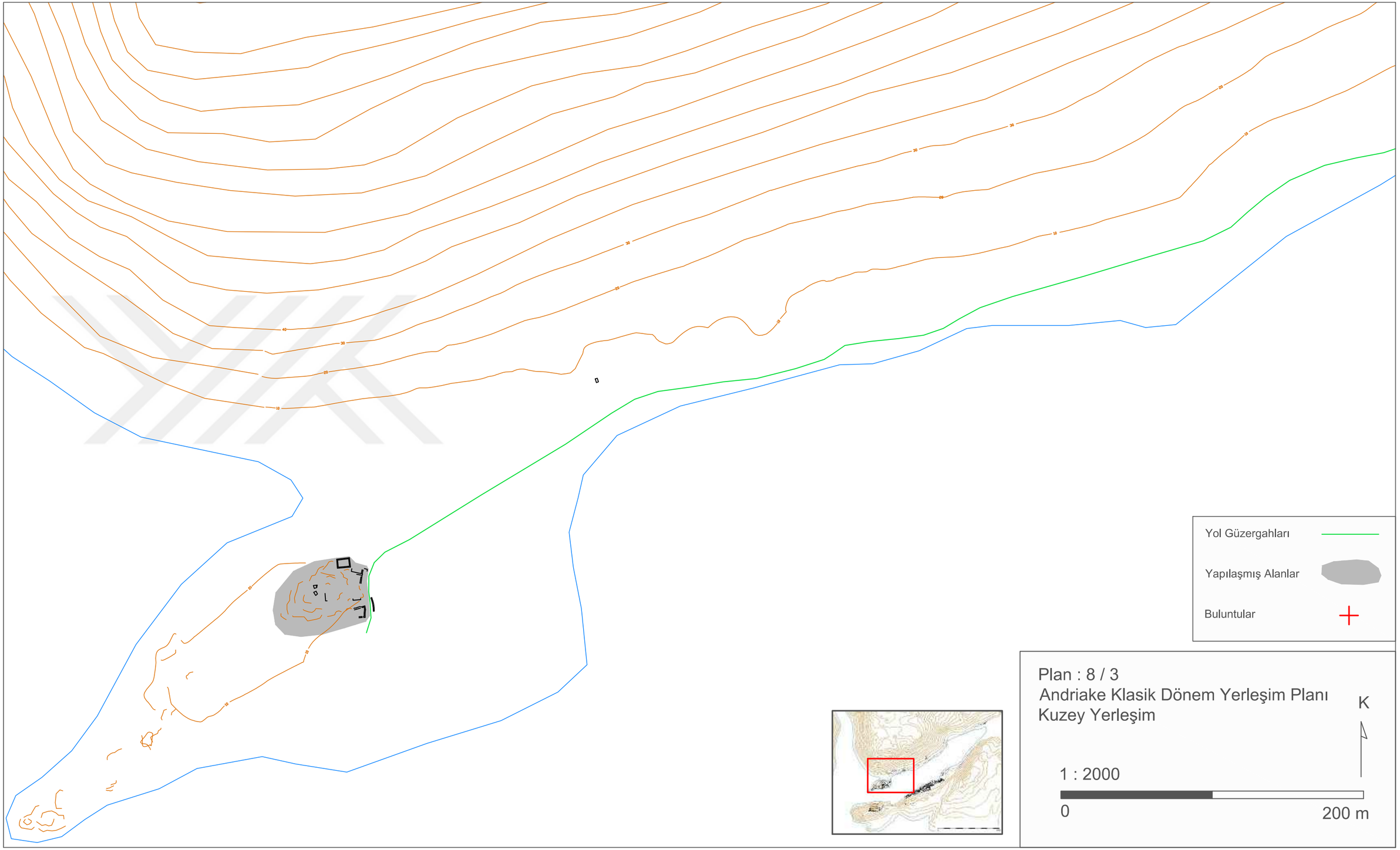
Güneybatı Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Plan : 8 / 3

Andriake Klasik Dönem Yerleşim Planı

Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 9

Andriake Hellenistik Dönem Yerleşim Planı

K

1 : 7500

0

1000 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 9 / 1
Andriake Hellenistik Dönem
Yerleşim Planı
Güney Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 9 / 2

Andriake Hellenistik Dönem

Yerleşim Planı

Güneybatı Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 9 / 3
Andriake Hellenistik Dönem
Yerleşim Planı
Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 10

Andriake Erken Roma Dönemi Yerleşim Planı

K

1 : 7500

0

1000 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 10 / 1

Andriake Erken Roma Dönemi

Yerleşim Planı

Güney Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 10 / 2

Andriake Erken Roma Dönemi

Yerleşim Planı

Güneybatı Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 10 / 3

Andriake Erken Roma Dönemi

Yerleşim Planı

Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 11

Andriake Hadrian ve Sonrası Roma Dönemi Yerleşim Planı

K

1 : 7500

0

1000 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 11 / 1
Andriake Hadrian ve Sonrası
Roma Dönemi Yerleşim Planı
Güney Yerleşim

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 11 / 2

Andriake Hadrian ve Sonrası
Roma Dönemi Yerleşim Planı
Güneybatı Yerleşim

K

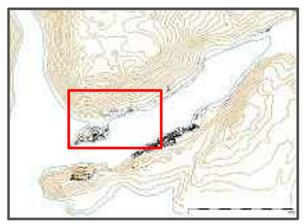
1 : 2000

0 200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 11 / 3

Andriake Hadrian ve Sonrası
Roma Dönemi Yerleşim Planı
Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Yol Güzergahları

Yapılaşmış Alanlar

Buluntular

Plan : 11 / 4
Andriake Hadrian ve Sonrası
Roma Dönemi Yerleşim Planı
Kuzeydoğu Bölüm

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Plan : 12

Andriake Bizans Dönemi 1. Evre

Yerleşim Planı

K

1 : 7500

0

1000 m

Yol Güzergahları

Plan : 12 / 1
Andriake Bizans Dönemi 1. Evre
Yerleşim Planı
Güney Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Yol Güzergahları

Plan : 12 / 2
Andriake Bizans Dönemi 1. Evre
Yerleşim Planı
Güneybatı Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Yol Güzergahları

Plan : 12 / 3
Andriake Bizans Dönemi 1. Evre
Yerleşim Planı
Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Yol Güzergahları

Plan : 12 / 4
Andriake Bizans Dönemi 1. Evre
Yerleşim Planı
Kuzeydoğu Bölüm

K

1 : 2000

0

200 m

Yol Güzergahları

Plan : 13
Andriake Bizans Dönemi 2. Evre
Yerleşim Planı

K

1 : 7500

0 1000 m

Yol Güzergahları

Plan : 13 / 1
Andriake Bizans Dönemi 2. Evre
Yerleşim Planı
Güney Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

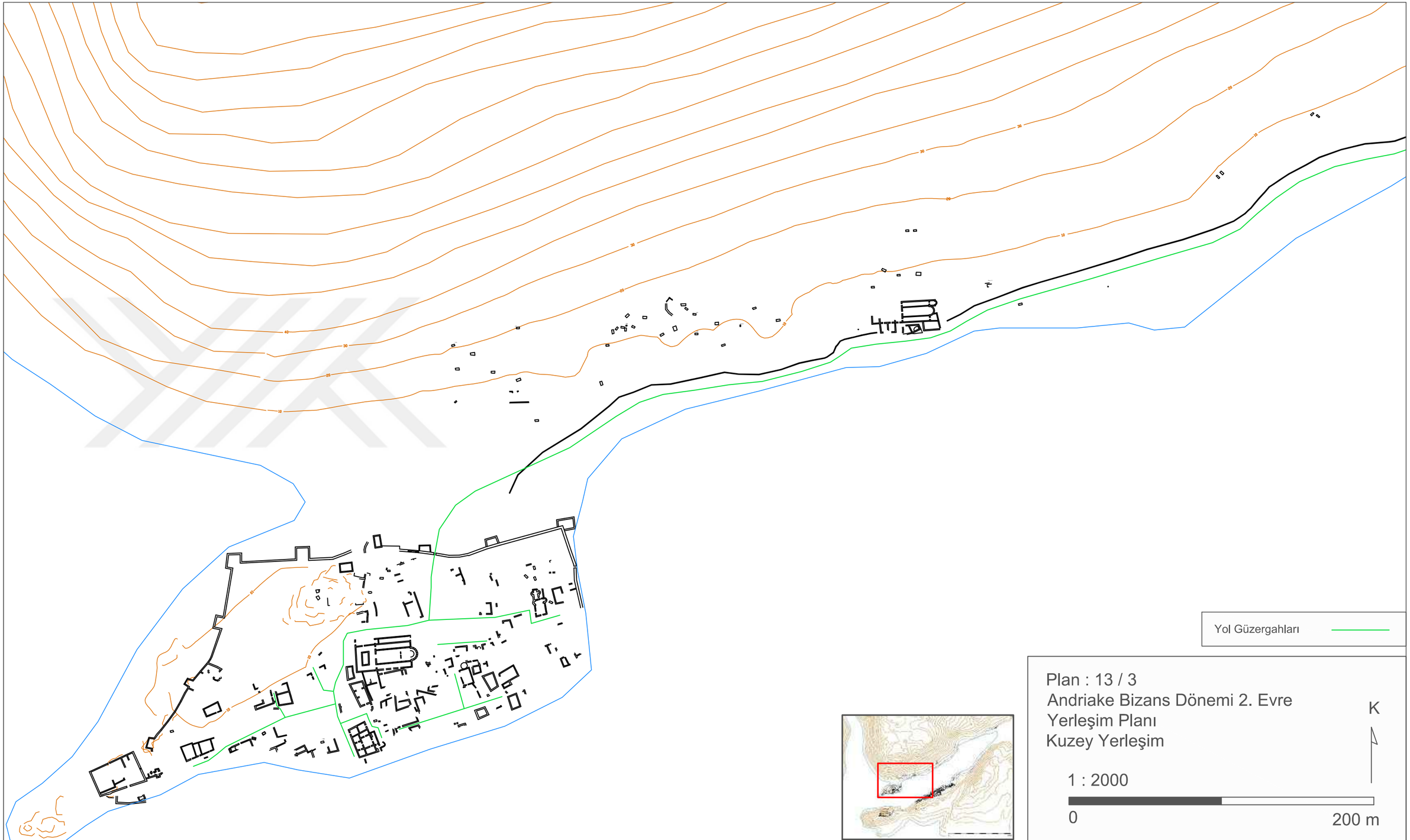
Yol Güzergahları

Plan : 13 / 2
Andriake Bizans Dönemi 2. Evre
Yerleşim Planı
Güneybatı Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Plan : 13 / 3
Andriake Bizans Dönemi 2. Evre
Yerleşim Planı
Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Yol Güzergahları

Plan : 13 / 4
Andriake Bizans Dönemi 2. Evre
Yerleşim Planı
Kuzeydoğu Bölüm

K

1 : 2000

0

200 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Çakır Afşin AYGÜN

MYRA'NIN LİMANI ANDRİAKE'NİN YERLEŞİM PLANI

II – Katalog

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Çakır Afşin AYGÜN

MYRA'NIN LİMANI ANDRİAKE'NİN YERLEŞİM PLANI
II – Katalog

Danışman
Prof.Dr. Nevzat ÇEVİK

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2018

K A T A L O G

YAPI VE ALAN KATALOĞU - İÇİNDEKİLER

Güney Yerleşim

1 Güneydoğu Nekropol, Doğu Yolüstü Grubu 1
2 Güneydoğu Nekropol, Yerleşim Girişi 5
3 A Kilisesi 9
4 Güneydoğu Nekropol, Oda Mezarlar Grubu 13
5 Tanımsız Yapı 17
6 Dükkan Dizisi 21
7 Dükkan Dizisi 24
8 Doğu Hamam 27
9 Kaynak Yapısı / Sarnıç 35
10 Tanımsız Yapı 38
11 Çarşı Yapısı 41
12 Hibrit Yapılar, Dükkanlar 44
13 Dükkan Dizisi 47
14 Batı Hamam 50
15 Dükkan Dizisi 54
16 Dükkan Dizisi 57
17 Hibrit Yapılar 61
18 Hibrit Yapılar, Dükkanlar 64
19 F Kilisesi 67
20 Dükkan Dizisi 70
21 B Kilise Kompleksi Kuzey Kısım 74
22 B Kilisesi Kompleksi 78
23 Bataklık İçi Kalıntılar 83
24 Tanımsız Yapı 86
25 Dükkan Dizisi 89
26 B Kilisesi Kompleksi Kuzeybatı Avlu 93
27 Tanımsız Yapı 96
28 Bataklık İçi Kalıntılar 99
29 Dükkan Dizisi 102
30 Dükkan Dizisi 105
31 Tanımsız Yapı 108

32 Tanımsız Yapı 111
33 Odalı Yapı 114
34 Dükkanlar 117
35 Çarşı Yapısı 120
36 Dükkan Dizisi 124
37 Tanımsız Yapı 127
38 Tanımsız Yapı 130
39 Odalı Yapı 133
40 Tanımsız Alan 136
41 Odalı Yapı 139
42 Tanımsız Yapı, Tek Dükkan 142
43 Tanımsız Yapı, Tek Dükkan 145
44 Agora / Plakoma 148
45 Açık Çarşı (LY-I) 159
46 Dükkan ve Depo Grubu (LY-II) 163
47 Tanımsız Alan 170
48 Dükkan Dizisi 173
49 Tanımsız Alan 177
50 Horrea Hadriani / Granarium 180
51 Germanicus Meydanı 186
52 Claudiuslar Onurlandırma Anıtı (Batı Anıt) 190
53 Doğu Anıt 193
54 Tanımsız Yapı 196
55 Tanımsız Yapılar 199
56 Şarap İşlikleri 202
57 Dükkanlar 206
58 Dükkanlar 209
59 Dükkan Dizisi 212
60 Dükkan Dizisi 216
61 İşlikler 220
62 Dükkan Dizisi 224
63 Dükkan Dizisi 227
64 Dükkan Dizisi 231
65 Sinagog 234

66 Portikli Dükkanlar 238
67 Nekropol - Güney Yerleşim İçi 242
68 Dükkan Dizisi 245
69 Tanımsız Yapı 248
70 Sunak Kabartmalı Yapı 251
71 Ahır / Ambar 255
72 Odalı Yapı 258
73 Dükkanlar 261
74 Dükkanlı, Odalı Yapı 264
75 Dükkan Dizisi 267
76 Odalı Yapı 270
77 Odalı Yapı 274
78 Dükkan, Çarşı Yapısı 278
79 Dükkan Dizisi, Çarşı Yapısı 282
80 Avlu 286
81 Kadırga çekekleri 289
82 Bataklık İçi Kalıntılar 292
83 Bataklık İçi Kalıntılar 295
84 Avlu 298
85 Liman Kıyısı Yapı 301
86 Önü Açık Mekanlar Dizisi 304
87 Nitelikli Taş İşçilikli, Odalı Yapı, Mezar 307
88 Odalı, Bölümlü Yapı 311
89 Organize Avlu ve Mekanlar 315
90 Çekekler 319
91 Boş Bataklık Görünümlü Alan 322
92 Dükkanlar 325
93 Organize Avlu ve Mekanlar 328
94 Hibrit Yapı Alanı 332
95 Sarnıçlı Oda 335
96 Hibrit Yapı Kompleksi 338
97 Çekekler 341
98 Bataklık İçi Kalıntılar 344
99 Tanımsız Yapılar 347

100 Çekekler 350
101 C Kilisesi 353
102 C Kilisesi Kompleksi 358

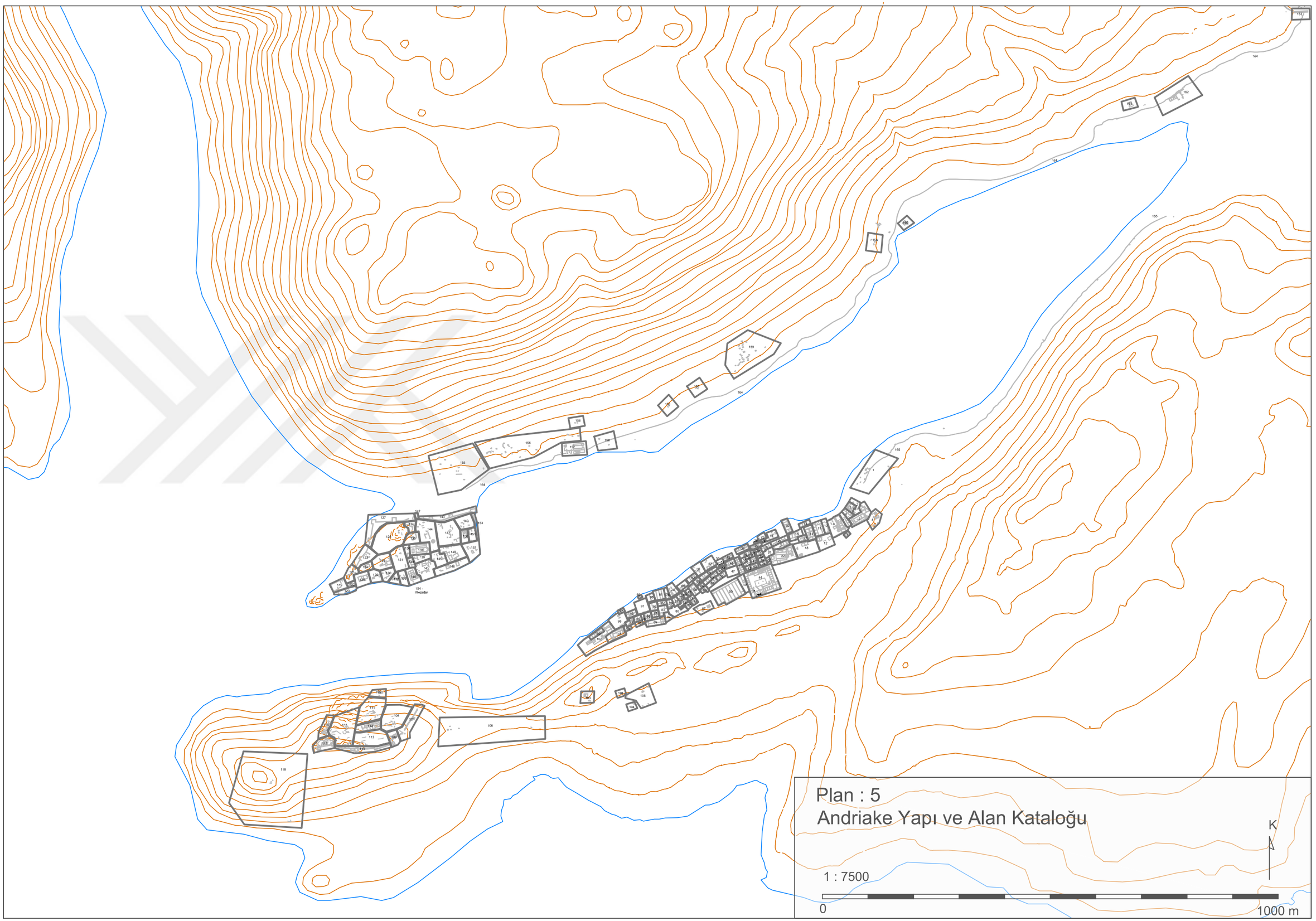
Güneybatı Yerleşim ve Güney Kule

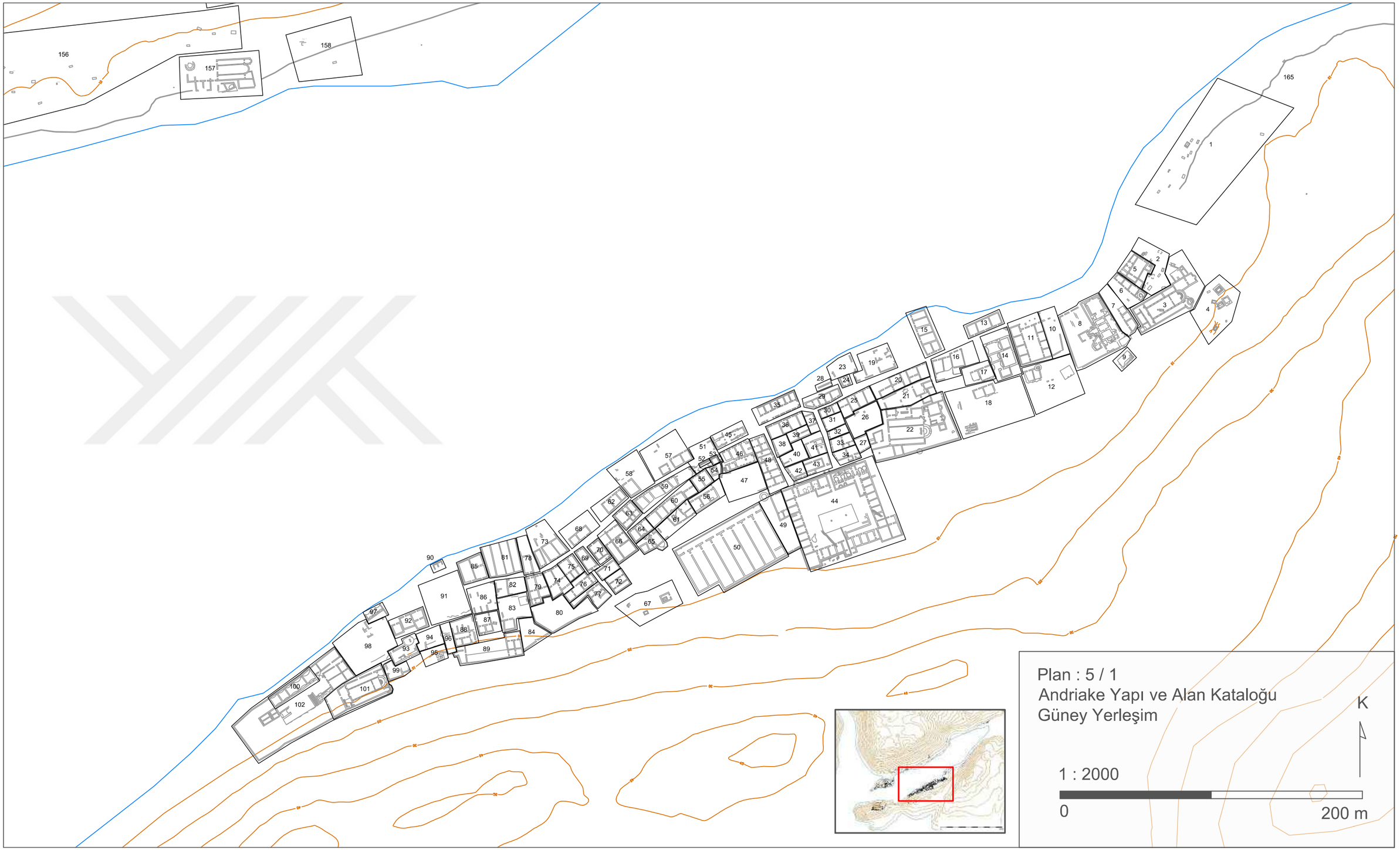
103 Güney Kule 364
104 Güney İşlikler 367
105 Güney Nekropol 370
106 Güneybatı Nekropol 373
107 Doğu Surlar 376
108 Doğu Suriçi 379
109 Doğu Kapı 382
110 Liman Kapısı 385
111 Kuzey Kısım 388
112 Çarşı Yapısı 391
113 Güney Suriçi 394
114 Güney Surlar 397
115 Batı Suriçi 401
116 Batı Surlar 405
117 İç Kale 408
118 Güneybatı Uç Tepe Çevresi 412

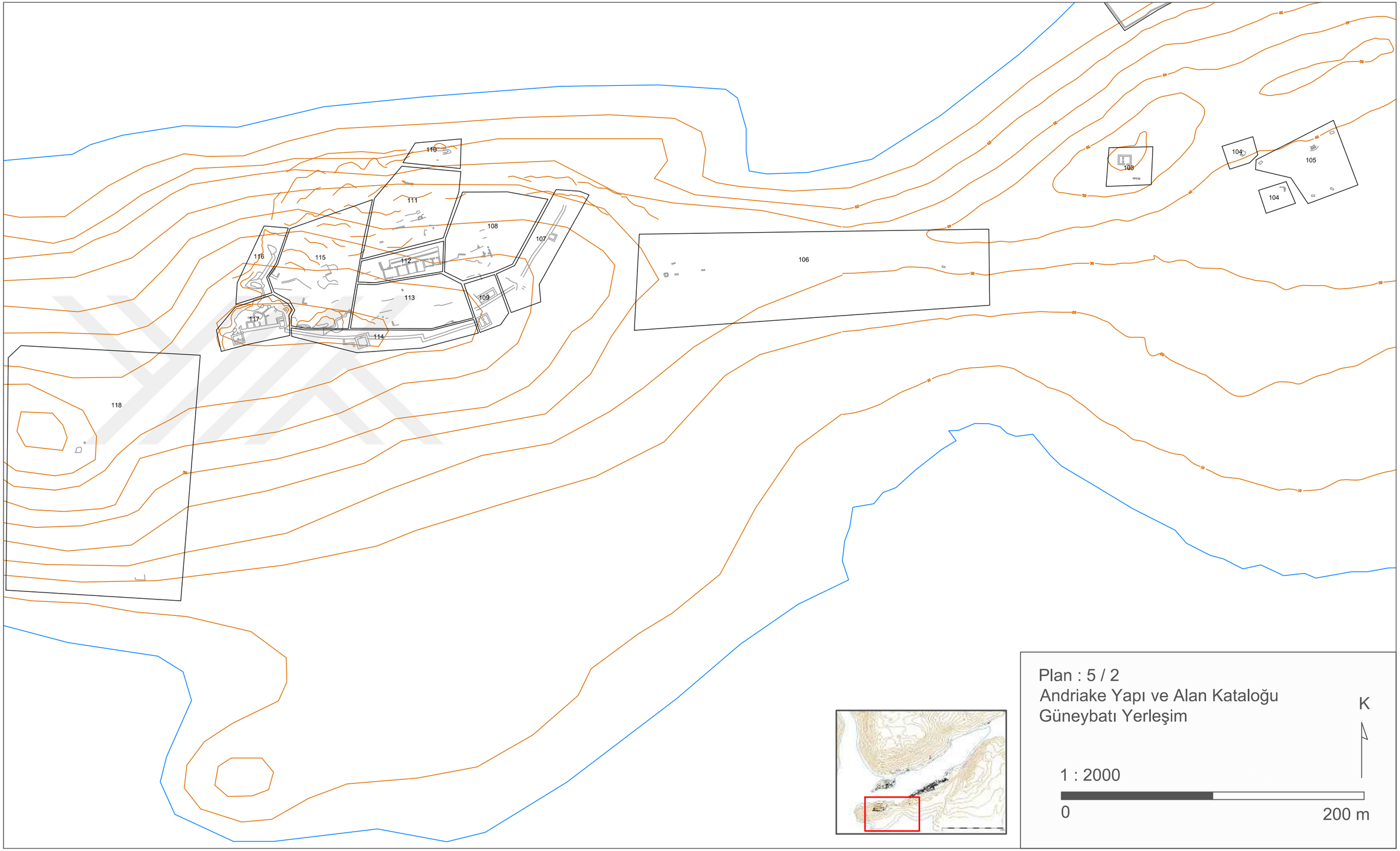
Kuzey Yerleşim ve Kuzeydoğu Bölüm

119 İç Kale 415
120 Güneybatı Sahil Duvarı 418
121 Batı Sur 1. Bastion 421
122 Haç Planlı Yapı 424
123 Batı Sur 2. Bastion ve Apsisli Yapı 427
124 Tanımsız Yapı 430
125 Tanımsız Yapı 433
126 Tanımsız Yapı 437
127 Kuzeybatı Surlar 440
128 Kuzey Kayalık Hibrit Yapı Alanı 443
129 Tanımsız Yapılar 446
130 Güney Sahil Kalıntılar 449
131 Tanımsız Alan 452

132 Güney Sahil Kalıntılar 455
133 Güney Sahil Kalıntılar 458
134 Hibrit Yapı Alanı 461
135 Hibrit Yapı Alanı 464
136 Tanımsız Alan 467
137 D Kilisesi 470
138 Tanımsız Yapı 474
139 D Kilisesi Güney Bitişik Yapılar 477
140 Çok Odalı Yapı 480
141 Güney Sahil Kalıntılar 484
142 Kuzey Anıt Mezar / Bastion 487
143 Kuzey Surlar 490
144 Kuzey Suriçi 493
145 Güney Bölüm, Çarşı ve Dükkan Kalıntıları 496
146 Güney Sahil Kalıntılar 499
147 Kuzey Suriçi 502
148 Güneydoğu Kalıntı Alanı 505
149 Kuzeydoğu Suriçi 508
150 Kuzey Hamam 511
151 Doğu Suriçi 515
152 Güneydoğu Sahil Kalıntılar 518
153 Doğu Surlar 521
154 Kuzey Nekropol Yerleşim İçi Gruplar 524
155 Kuzey Nekropol Likya Grubu 527
156 Kuzey Nekropol Roma Grubu Batı 530
157 E Kilisesi 533
158 Kuzey Nekropol Küçük Gruplar 537
159 Kuzey Nekropol Roma Büyük Grup 540
160 Değirmen 543
161 Kuzeydoğu Anıt Mezar 546
162 Nymphaion 549
163 Dividiculum Yapısı 553
164 Kuzey Su Kanalı 557
165 Güney Su Kanalı 560

Plan : 5
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
K
1 : 7500
0
1000 m

Plan : 5 / 1
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
Güney Yerleşim
K
1 : 2000
0
200 m

Plan : 5 / 2
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
Güneybatı Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

Plan : 5 / 3
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
Kuzey Yerleşim

K

1 : 2000

0 200 m

163

164

162

161

160

164

Plan : 5 / 4
Andriake Yapı ve Alan Kataloğu
Kuzeydoğu Bölüm

K

1 : 2000

0

200 m

Kat. No. 1

Güneydoğu Nekropol, Doğu Yolüstü Grubu

Güney Yerleşim'e gelen yol üzerinde yer alır. Bu bölüm, yerleşimin sivil alanının uzanmadığı doğudaki kayalık alanın altındaki mezarlar grubudur. Yerleşime gelen yol üzerinde daha uzak kesimlerde de tekil mezar kalıntıları bulunur ancak bu belirgin grup yerleşime en yakın kesimde nitelikli mezarların yoğunlaştığı bir nekropol alanıdır.

Mezar kalıntıları gözlenebildiği kadarıyla kesintisiz bir şekilde yerleşimin başlangıcına kadar uzanır ancak arazi ve tahribat sebebiyle çoğunluk az korunmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla bazı mezarlar daha sağlam ve yüksek zemine oturduğundan bataklığın yükselmesine rağmen yüzeyde kalıntılar kalmıştır. Özellikle grubun batı tarafında seviye daha düşüktür ve lahit teknesi kalıntıları yüzeyin altındadır. Hemen batıdaki diğer belirgin nekropol grubunun yüksek kotuna kadar da mezar kalıntılarının yüzeyin altında devam ettiği değerlendirilmektedir. Tüm mezarlar farklı derecelerde tahrip olmuştur. Birkaç lahit ve kapağı in-situ devrik olarak sağlam kalmış olmakla birlikte çoğunluğa ait sadece in-situ parçalardan izler belirlenebilmiştir. Kabartma bezemeli bir lahit kırık olmakla birlikte kapağı ile birlikte in-situ ayaktadır.

Mezarlık grubu güneydoğudaki kayalık alanın çevresini izler şekilde alt kotta konumlanmıştır. Ana grupta in-situ veya in-situ yakınında tespit edilebilen kalıntılar yaklaşık 40 x 15 metrelik bir alana yayılmıştır. Bunlar haricinde 40 m batıda kayalık üstünde tek bir khamosorion, ayrıca 80 m ve 180 m kuzeybatıda yol üstünde tek lahitler ve antik yol güzergahının 800 m'ye kadar ileri taraflarında da başka parça kalıntılar mevcuttur. Kayalığın dibinden yerleşime gelen kayadan oyulu su kanalı geçmektedir ve mezarlar kanalın kuzey ve batı tarafında kanalın ve bundan hareketle de yolun yönüne benzer şekilde çoğunlukla kuzeydoğu-güneybatı yönlü konumlanmışlardır.

Mezarlıkta kalıntıları tespit edilebilen 7 adet birisi çatı kiremiti bezemeli olmak üzere üçgen alınlıklı ve akroterli, 2 Likya tipi mahya kirişli sivri kemer formlu, 1 dörtgen blok formlu lahit kapağı bulunmuştur. Tespit edilebilen teknelerden 2'si köşe pilasterli, 2'si yalın tiplidir. Ayrıca en az 3 hyposorion'a ait in situ kalıntı mevcuttur. Ölçülebilen tekneler 225 - 240 cm uzunluk, 112 – 149 cm genişlik ve ölçülebilen bir adedi de 142 cm yüksekliğe sahiptir. Ölçülebilen üçgen alınlıklı akroterli kapaklar 251 – 281 cm uzunluk, 133 – 171 cm genişlik, 45 – 112 cm yüksekliğe sahiptir. Ölçülebilen Likya tipi kapak 120 cm yüksekliğe sahiptir. Ölçülebilen hyposorion'ların dış podyum ölçüleri 256 – 348 cm uzunluk ve 147 – 242 cm genişliktir.

Kat. No. 1

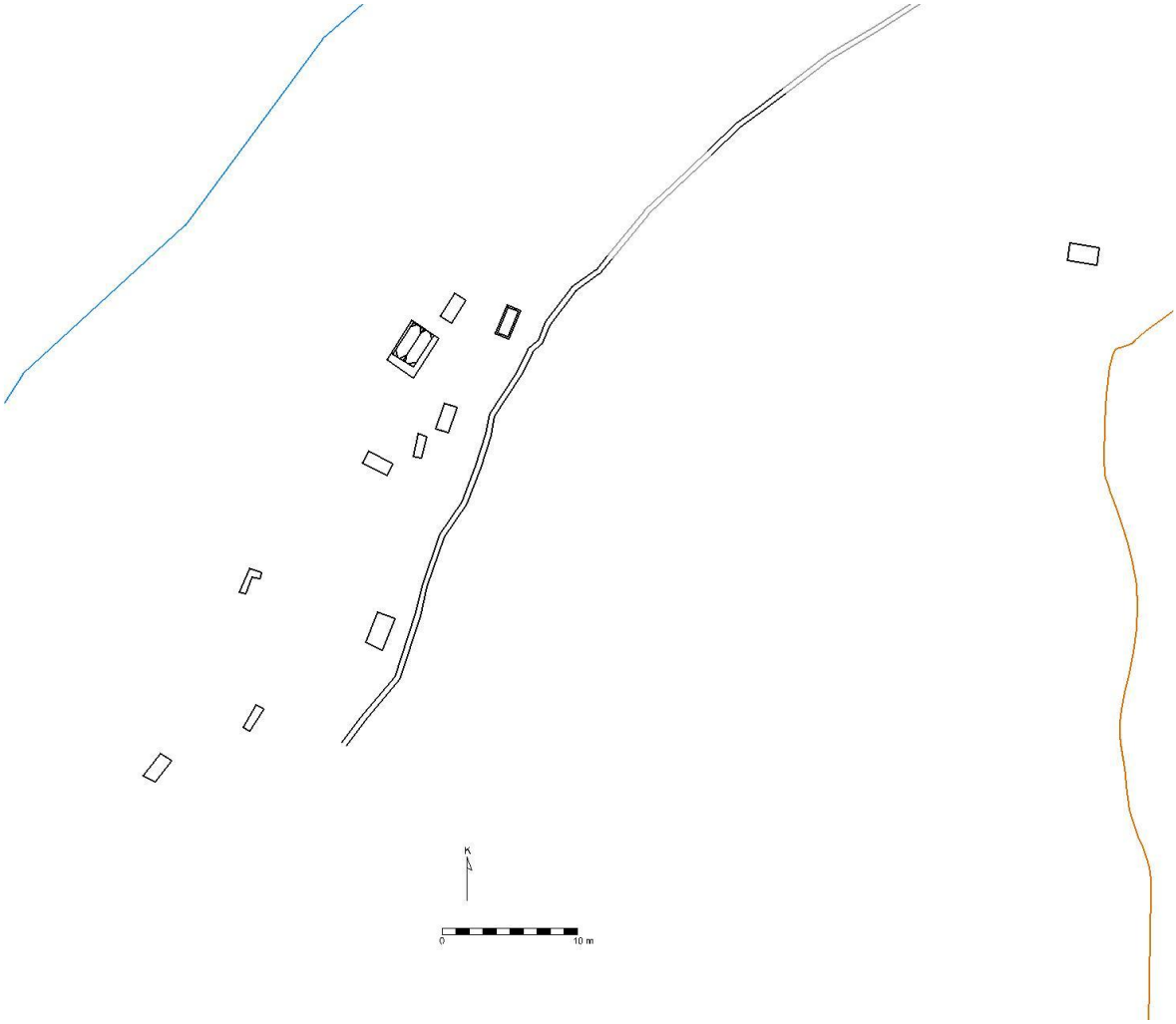
Yerleşimdeki en nitelikli bezenmiş lahit buradadır. In-situ konumdaki lahit teknesinin kuzeydoğudan geliş yönüne bakan dar yüzünde kemerli bir mimari içerisinde ve bir kaide üzerinde togalı bir figür işlenmiştir. Kuzeybatıya bakan uzun yüz büyük oranda yok olmuştur ancak geride kalan dip kısmından bu yüzün de kabartma ile bezenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Batı tarafta yerleşime bakan dar yüzde bir kapı motifi bulunur. Güneydoğuya bakan yüz bezemesizdir. Yine benzer şekilde teknenin köşelerindeki pilasterlerin üstlerindeki başlık alanları kuzeybatı dar yüz ve kuzeydoğu uzun yüzde korinth başlığı tarzında incelikli işlenmiş olup güneybatı dar yüzün güney tarafı ile güneydoğu uzun yüzdekiler daha yalın bırakılmışlardır. Kapak üçgen alınlıklı formdadır ve 6 adet yalın bırakılmış sarmallı palmet tarzında akroter mevcuttur. Alt kısmı ve tympanonları sade profillerle bezenmiştir ve iki ucundaki kaldırma tutamaklarına medusa başı ve başka bir portre bezemesi işlenmiştir. Kapağın çatısı da lahdin genel işçiliğine uygun olarak büyük dörtgen çatı kiremitleri şeklinde bezenmiştir. Bezeme ve işçilik tarzından lahdin görülmesi en beklenilen yüzlerinin kuzeydoğu dar yüz ve kuzeybatı uzun yüz, ve sonrasında güneybatı dar yüz olduğu, kayalık yamaca bakan güneydoğu uzun yüzün ise arkada görünmeyecek yerde kaldığı kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Ölçü olarak da tesbit edilebilen diğer lahitlerden biraz daha büyüktür.

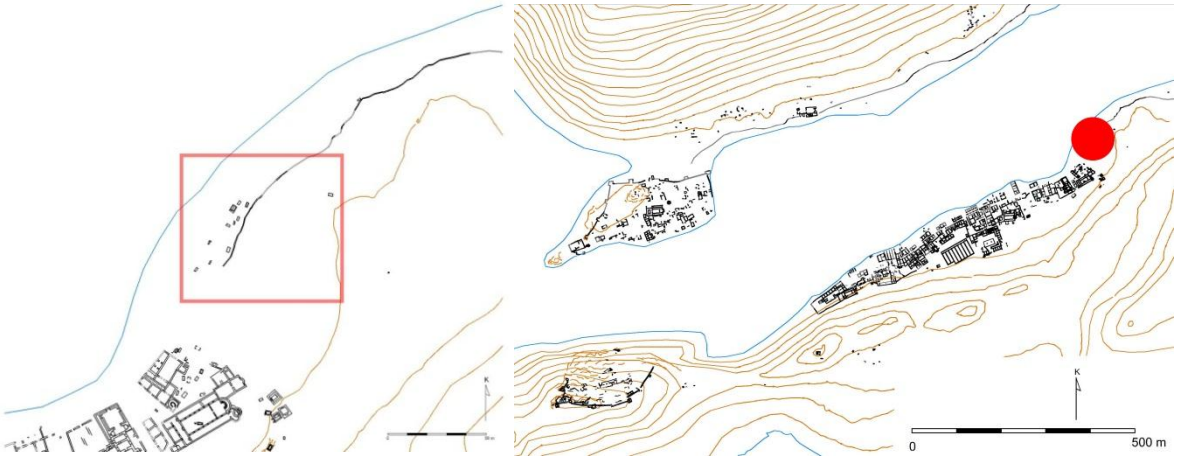
2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece kısmi temizlik ve tahrip edilen bir lihitin kurtarılması için müze tarafından kazı yapılmıştır.

Literatür :

Borchhardt 1975, 74-75
Uğurlu 2003, 357-358
Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 1

Kat.No. 1

Resim 1 – Güneydoğu Nekropol hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – Güneydoğu Nekropol (doğudan)

Resim 3 – Güneydoğu Nekropol (güneyden)

Resim 4 – Güneydoğu Nekropol Lahit (güneyden)

Resim 5 – Güneydoğu Nekropol Lahit (doğudan)

Kat. No. 2

Güneydoğu Nekropol, Yerleşim Girişi

Güney Yerleşim'de sivil yapıların başladığı alandaki lahit mezarlar grubudur. 5 No'lu yapının güneyi ile A Kilisesi'nin (Kat.No.3) arasındaki alandadır. Doğudaki diğer nekropol grubu (Kat.No.1) ile kesintisiz bağlı olduğu değerlendirilmektedir ancak aradaki mezarlar arazi formundan ve tahribattan dolayı korunmamış olmalıdır. Ayrıca kendi döneminde hemen güneyde üst kottaki A Kilisesi'nin olduğu bölgede de devam etmiş olduğu kilisenin içinde korunmuş mezar kalıntılarından anlaşılmaktadır.

Korunmuşluk bakımından tahribat yüksek olmasına karşın birçok mezarın izi kalmıştır. yüksek kayalık kotunda kalmasından dolayı bataklık yükselmesinden az etkilenmiştir. Ayrıca antik dönemde bu bölge şehirleşirken mezarların büyük oranda dışarıda bırakılarak duvarların örüldüğü anlaşılmaktadır. 3 lahit kapağıyla birlikte in-situ ayaktadır. En az 2 lahit teknesinin kalıntısı in-situ yerindedir. Ayrıca en az 2 hyposorion da lahitlerin parçalanıp dağılmış olmasına rağmen in-situ yerindedir. Bunlardan başka en az 2 adet anakaya podyum kalıntısı da burada bulunmuş olan mezarlara dair iz vermektedir.

Mevcut nekropol grubu yaklaşık 35 x 30 metre ölçülerinde bir alanda yer alır. Bu alan güneydeki A Kilisesi, kuzeydeki 5 No'lu Yapı ve batıdaki 6 No'lu Yapı duvarları arasında kalan, güneyden kuzeye kayalık arazinin alçaldığı düzensiz bir alandır. Düzenleme bakımından nekropol alanındaki lahitlerin nispeten sıkışık bir düzen içinde yerleştiği görülür. Öyle ki bazı lahitlerin uzun yüzleri birbirine oldukça yakın yerleştirilmiş ve içlerinden birisinin dar yüzüne yazıt yazılıp cephe olarak kullanılmıştır. Bazı mezarlar, özellikle de hyposorion'lu olanların ise daha geniş alana sahip şekilde daha aralıklı yerleştiği anlaşılmaktadır. Lahitler aynı tip olduğundan bu durumu dönem farkına yönelik yorumlamak zordur.

Yönelimi tespit edilebilen mezarlardan anlaşılabildiği kadarıyla, genel olarak mezarların yönelimi bu grupta güney ve batı yönlere doğrudur. Sıkışık düzende yerleştirilen dar yüzü yazıtlı lahit güneybatıya dönüktür. İn-situ yerinde hyposorion'u üzerinde ayakta duran bir başka lahit de yine batı tarafa yönelmiştir. Sadece hyposorion'u korunmuş bir mezar kuzey-güney doğrultuludur ve genelde arka tarafa bakar şekilde açılan hyposorion girişi kuzeye bakmaktadır. Benzer şekilde A Kilisesi'nin içinde korunmuş olan anakayadan oyulu hyposorion'un girişi de doğuya dönüktür.

İzi tespit edilebilen toplam yaklaşık 13 kadar lahit mezara ait kalıntı bulunmaktadır. Bunlar arasında 2 adet üçgen alınlıklı tipte, 1 adet de düz dörtgen formlu tipte kapak; 5 adet yalın, 2 adet köşe pilasterli tipte tekne ile toplam 3 ya da 4 hyposorion bulunur. Ölçülebilen

Kat. No. 2

tekneler 226 – 243 cm uzunluk, 90 – 111 cm genişlik ve tam korunmuş 1 tekne 130 cm yüksekliğe sahiptir. Üçgen alınlıklı sağlam kapak 239 x 129 x 90 cm, düz dörtgen blok kapak 212 x 86 x 49 cm ölçülere sahiptir.

2018 tarihi itibarıyla bu bölgede bitki ve moloz temizliği yapılmıştır.

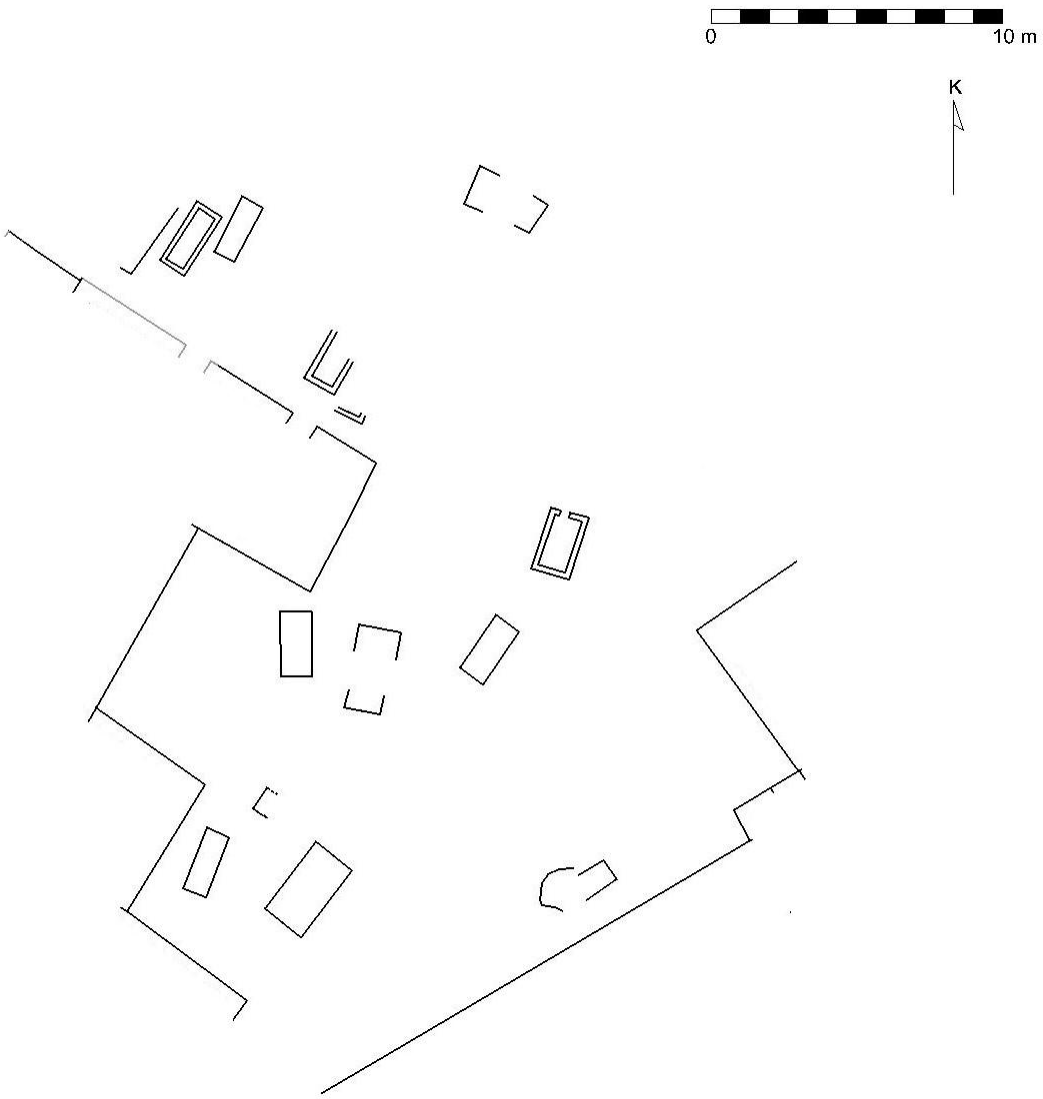
Literatür :

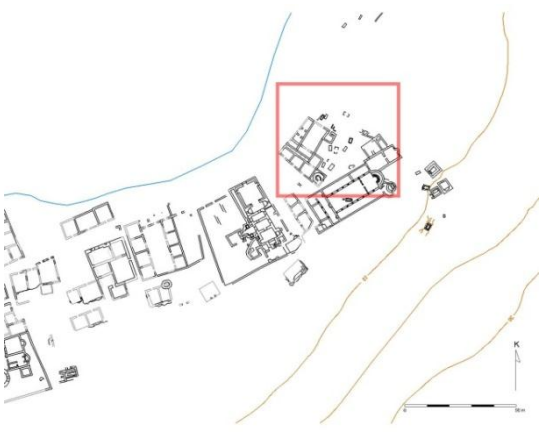
Borchhardt 1975, 74-75

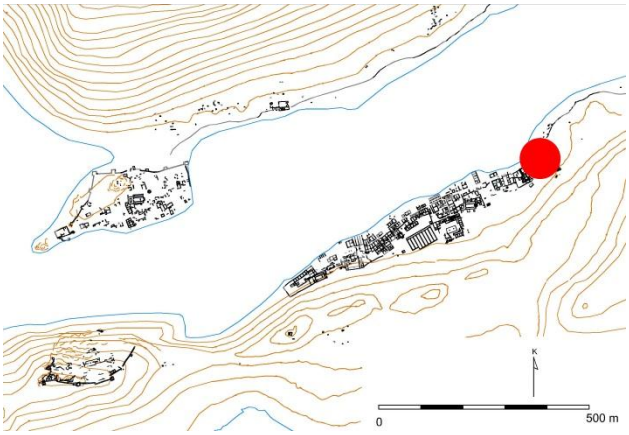
Uğurlu 2003, 357-358

Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 2

Kat.No. 2

Resim 1 – Güneydoğu Giriş Nekropolü hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – Güneydoğu Giriş Nekropolü (doğudan)

Resim 3 – Güneydoğu Giriş Nekropolü (güneyden)

Resim 4 – Güneydoğu Giriş Nekropolü (güneyden)

Resim 5 – Güneydoğu Giriş Nekropolünde Lahitler (güneybatıdan)

Kat. No. 3

A Kilisesi

Güney Yerleşim'in doğu kesimindeki ilk yapıdır. Bu bölgede daha erken dönemde var olan mezarlığın üzerine yapılmıştır. Mezarlık kilisenin kuzey ve güney taraflarında devam etmektedir. Ana kaya üzerine yapılmış doğu tarafı yer yer apsis pencereleri seviyesine kadar korunmuş olup, naos duvarlarının 1 m'den yüksek korunduğu yerler nadirdir. Giriş, nartheks ve atrium benzeri bölümün olduğu batı kesim ise eşik seviyesinde korunmuştur.

Üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Apsis Doğu-Kuzeydoğu yönündedir. Güneydoğu köşede apsisle aynı doğrultuda trikhonkhos planlı bir ek mekan bulunur. Kuzeydoğu köşede de yine aynı doğrultuda dikdörtgen planlı iki mekanlı bir başka ek yapı vardır. Bu ek yapının kuzey tarafında ise alt kota doğru uzayan başka mekanlar bulunur. Kilisenin batı tarafında nartheks bulunur. Nartheksle bağlantılı olarak batıya doğru küçük bir atrium benzeri bir alan ile iki yanında iki küçük mekan daha bulunur.

Düzgün dikdörtgen planlı naos dıştan yaklaşık 23.91 x 16.90 metre ölçülerindedir. Apsis bu yapıdan doğuya doğru yaklaşık 4.05 metre çıkıntı yapmaktadır. Synthronon basamaklarından 4'ü korunmuş olup, bir üsttekinin de temelleri kalmıştır. İçeride naos, üç nefe ayrılmıştır, ana nef 7.67 m, kuzey nef 3.20 m, güney nef 3.23 m genişliktedir. Nef aralarında 7'şer adet sutun, ortalama 0.65 m genişlikteki blok taş stylobatlar üzerinde ortalama 2.84 m aralıklarla sıralanmış olduğu anlaşılmaktadır. Ana nefin apsisin önünde bema, üç yönden doğudan ikinci sütunlara kadar bir korkuluk ile kapatılarak ayrılmıştır. Ana nefin ortasına yakın bir yerde, erken dönem mezarlığına ait anakayadan oyulmuş bir hyposorion, zeminin üzerinde kalacak şekilde yerinde bırakılmıştır. Kilise faaliyette iken mezar olarak kullanılmaya ya da en azından kutsallık atfedilmeye devam ettiği anlaşılmaktadır.

Güneydoğu ek mekan trikonkhos planlı olup dıştan yaklaşık 8.11 x 6.64 m ölçülerindedir. Orta apsisin içinde, kabartmalı olduğu anlaşılan Roma Dönemi'nden mermer bir lahite ait tekne parçası in-situ olarak kalmıştır. Lahitin buraya muhtemelen bu bölgedeki mezarlıktan sonradan getirilerek ek mekanın bir mezar şapeli olarak kullanıldığı yorumu yapılabilir. Yan apsislerin de önlerinin ince duvar örülerek yine muhtemelen mezar yapıldığı anlaşılmaktadır. Geç dönemde orta apsisin yayı içeriye duvar örülerek tam daireye tamamlanmış ve mekan kireç ocağı olarak kullanılmıştır.

Kuzeydoğu ek mekan, dıştan yaklaşık 16.06 x 7.37 m ölçülerindedir. Doğudaki mekan içten yaklaşık 5.87 x 4.92 m ölçülerindedir. Doğu duvarda küçük bir apsis ve yanlarında küçük dörtgen nişler bulunur. Yan duvarlarında da nişler bulunduğuna dair izler vardır. Batı mekan içten yaklaşık 8.29 x 6.24 m ölçülerindedir. Doğu mekan ile bir duvar ile ayrılmıştır ve

Kat. No. 3

bir kapı ile geçiş sağlanmaktadır. Batı taraftaki kapı ile kilisenin naos kısmına, kuzey nefin doğusuna açılmaktadır. Kuzeybatı tarafında bir kapı daha bulunur ve buradan da kuzeyde alt kottaki, diğer mekanlara çıkış bulunur.

Kuzeyde alt kottaki mekan kalıntıları, kuzey taraftaki diğer yapının güney sınırlarıyla beraber sanki kuzeydeki bu alanı kilisenin bir mezar avlusu görüntüsünde çevirmektedir.

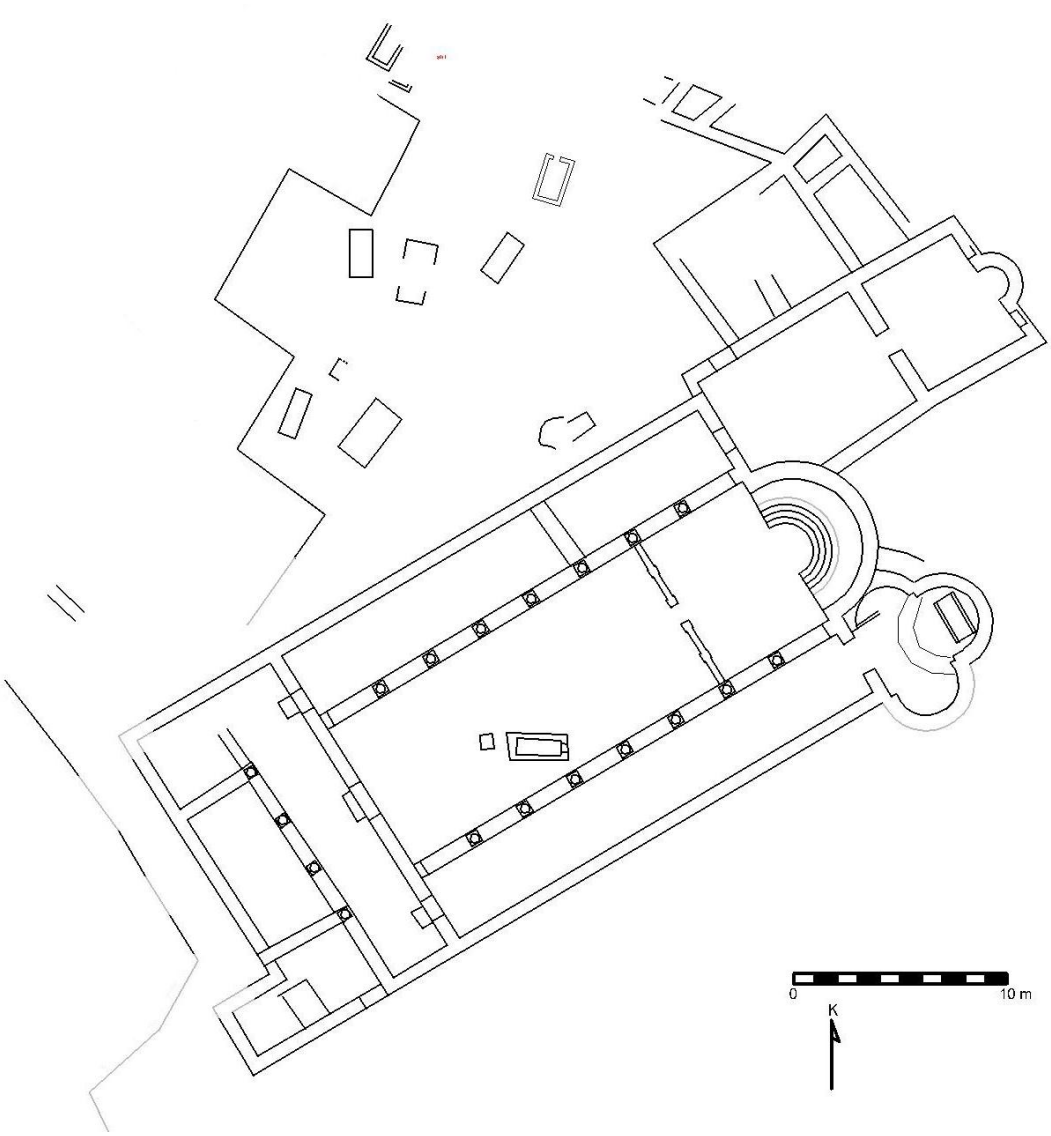
Kilise, yamaç bir araziye kurulu olduğundan naosun güney tarafı zemin kotuna yakın, kuzey tarafı ise dolgu alanı üzerine oturur şekilde yapılmıştır. Özellikle kuzey ve batı taraflarında yapının dış tarafı, batıdaki sokaktan ve kuzeydeki avlu / mezarlıktan yüksekte kalmaktadır. Nartheks'e komşu güney taraftaki küçük mekanda güneye açılan bir kapı bulunur. Arazi durumu dikkate alındığında bu kapının kilise yapısına dışarıdan ana girişi oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu kapının açıldığı alana geliş güzergahları ile ilgili olarak, kilisenin batısındaki sokak, kuzeye doğru aşağıya inip, yerleşime doğudan giren ana yol ile bağlantı sağlamaktadır. Bu alan güneyde üst kotta kaldığından aynı zamanda doğu hamam alanının güneyinden Andriake Güney Yerleşim'in üst kottaki (güney yamaç) yapılarıyla bağlantılıdır.

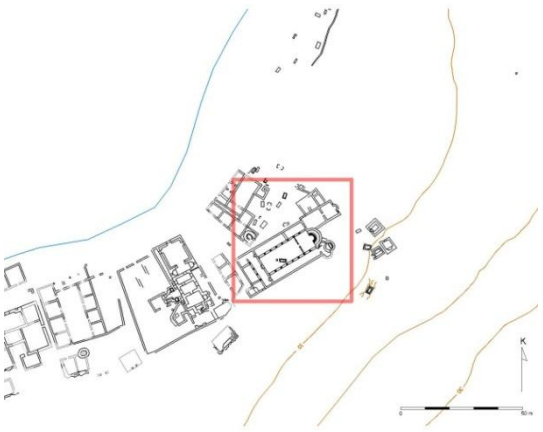
Literatür :

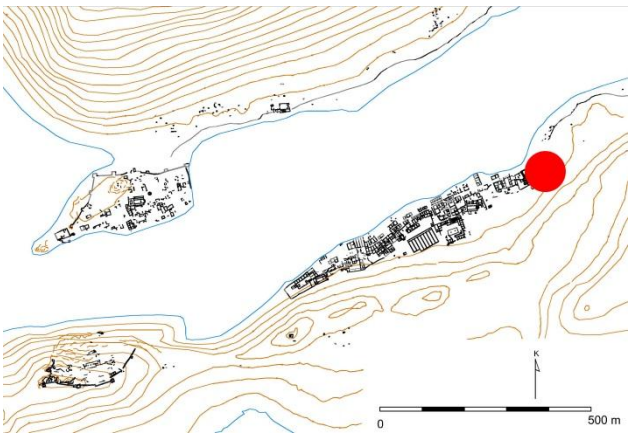
Tekinalp 2000, 61-79

Çevik vd. 2017, 72

Kat.No. 3

Kat.No. 3

Resim 1 – A Kilisesi hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – A Kilisesi naos (doğudan)

Resim 3 – A Kilisesi apsis (güneybatıdan)

Resim 4 – A Kilisesi güney şapel (güneybatıdan)

Resim 5 – A Kilisesi kuzey şapel (güneybatıdan)

Kat. No. 4

Güneydoğu Nekropol, Oda Mezarlar Grubu

A Kilisesi'nin hemen güneyindeki kayalık yamaçta yer alan mezar grubudur. Mezarlıkta 3 adet Tonoz Örtülü Oda Mezar ile bunlarla bir arada olarak 1 adet Tonoz Örtülü Khamosorion, yaklaşık 15 x 15 m. Ölçülerinde bir alanda bir aradadır. Bu grubun 10 m. Kadar güneyinde de 1 adet Lahit Kapaklı Khamosorion mezar korunmuştur. Ayrıca aynı bölgede parçalanmış bir lahit teknesine ait kalıntılar da bulunmuştur.

Oda Mezar Grubu, göründüğü kadarıyla kuzeyindeki lahitler grubu ile aynı nekropol alanının bir devamı niteliğindedir. Muhtemelen lahitlerin arasından ve önünden oda mezarların olduğu bölgeye ulaşan bir patika bulunmaktaydı ve bu yol ve belki boş alan, mezarlığı güney yerleşimin sivil kısmından ayırmaktaydı.

Oda mezarlardan en kuzeydeki (1) üzerinin tonoz örtüldüğü anlaşılan yalın dörtgen bir odadır. Güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu yerleşmiştir. Dış ölçüleri 5.47 x 5.52 m., odanın iç ölçüleri 3.80 x 4.13 m.'dir. Güneybatı cephesinin yaklaşık olarak ortasında batıya açılan kapısı bulunur. Duvarlar en yüksek 1.5 m. seviyesine kadar korunmuş olup özellikle giriş cephesi oldukça tahrip olmuştur. Odanın üç tarafı moloz taş ve harç ile örülmüş ve sıvanmış ölü yataklarıyla çevrelenmiştir. Üst kısımlarında kare kireçtaşı levhalar ile yatak zemini oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bunlar büyük oranda sadece temel seviyesinde korunmuştur.

Grubun doğu kenarındaki oda mezar (2), üzeri tonoz örtülü olduğu tahmin edilen dörtgen bir plana sahiptir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu yerleşmiştir. Güneydoğu tarafı içten apsisli olup dıştan yalın dörtgen plandadır. Yapının dış ölçüleri 4.51 x 5.83 m., odanın iç ölçüleri 3.20 x 4.34 m.'dir. Yapı oldukça tahrip olmuş, duvarlar 0.5 ila 1 m. seviyesine kadar korunmuştur. Odanın güneydoğu tarafında apsisli kısmın zemininde, moloz taş ve harç ile örülmüş ve kireçtaşı levhalarla kaplanmış yükseltilmiş zemin kalıntısı bulunur. Ölü yatağı düzenlemesi yoktur.

Güneydeki oda mezar (3), üzeri tonoz örtülü olduğu anlaşılan yalın dörtgen bir plana sahiptir. Güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu yerleşmiştir. Dış ölçüleri 3.95 x 4.02 m., odanın iç ölçüleri 2.88 x 2.59 m.'dir. Güneybatı cephesinde, cephenin güney tarafına çekilmiş giriş kapısı bulunur. Oda nispeten iyi korunmuş olup duvarlar üst örtü seviyesine kadar ayaktadır. Kapının her iki yanında muhtemelen bir saçak düzenlemesine ait duvar çıkıntıları vardır. Odanın orta kısmında, kapının aksi tarafta kuzeye yakın konumda moloz taş ve harç ile örülmüş ve sıvanmış 1.12 x 2.09 m. Ölçülerinde ölü yatağı kalıntısı bulunur.

Oda mezar grubu ile bir arada bir khamosorion bulunur (4). Mezarlıktaki bir kaya kütlesinin içi oyulup üzeri tonoz örülerek oluşturulmuştur. Yaklaşık batı-doğu doğrultuludur.

Kat. No. 4

Batıya açılan bir girişi olmalıdır. Dış tarafı işlenmemiş doğal anakaya olup, içerideki oda düzensiz olarak yaklaşık 1.98 x 1.20 m. ölçülerindedir. Üst kısım daha nitelikli şekilde tekne formunda oyulmuştur, 90 cm derinliğindedir. Alt kısımda ise kayanın içindeki boşluğun alt gömü alanı gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Grubun güney tarafında kayalık yamaçta tek başına bir khamosorion bulunur (5). Yamaç üzerinde tamamen anakayaya oyulu tekne formunda, lahit kapaklı khamosorion mezardır. Yaklaşık güneybatı-kuzeydoğu doğrultulu olup cephesi kuzeybatıya bakmaktadır. Tekne ölçüleri 2.39 x 1.17 cm'dir, iç kısımda 55 cm derinlik vardır. Çevresindeki kaya, tekne formunu verecek şekilde kanal gibi oyulmuştur. Üçgen alınlıklı kapak ön tarafa devrilmiştir.

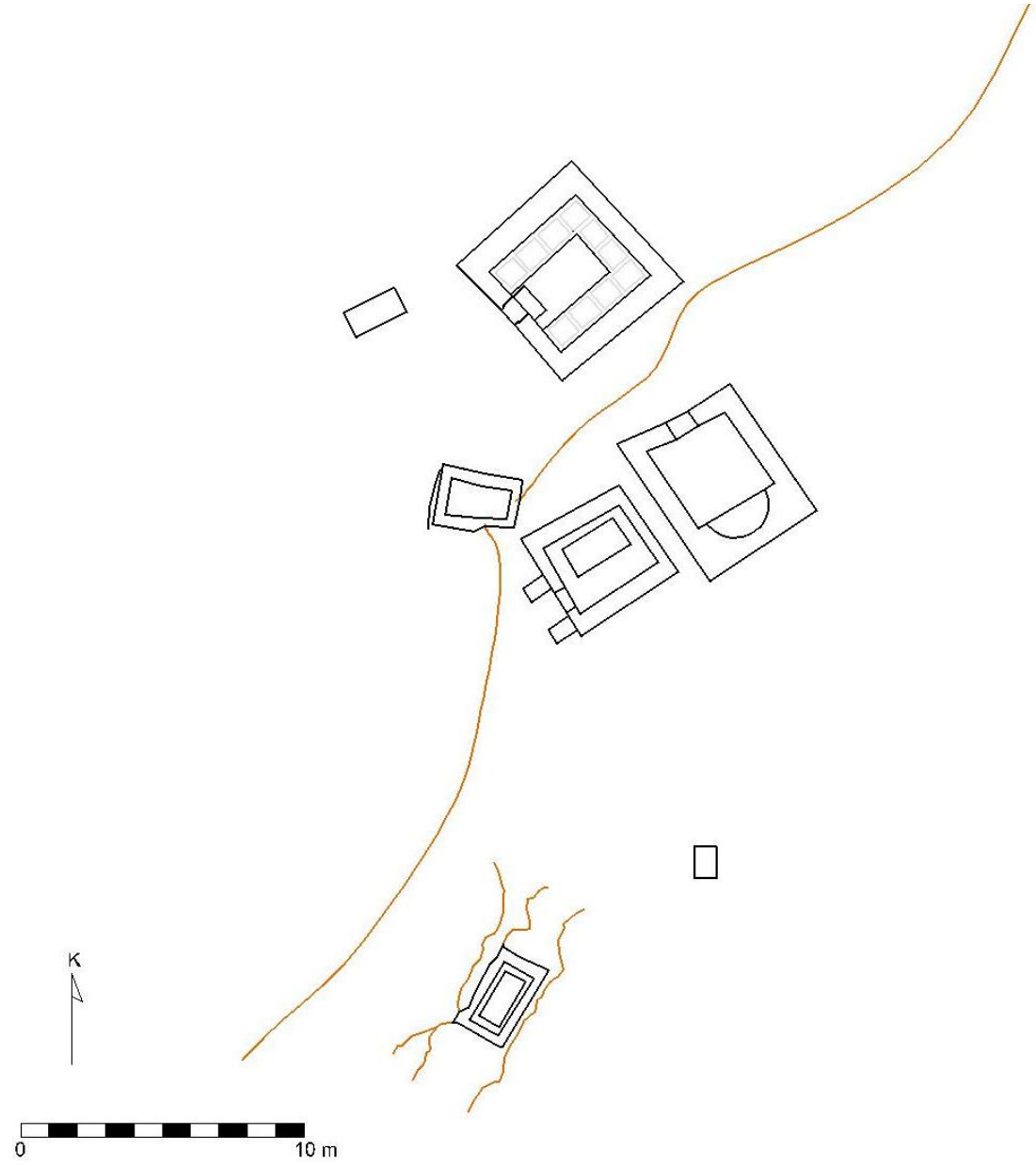
2016 sezonunda bu mezarların kazısı yapılmıştır.

Literatür :

Çevik – Bulut 2010, 46

Çevik vd. 2017, 67-70

Kat.No. 4

Kat.No. 4

Resim 1 – Güneydoğu Nekropol, Oda Mezarlar Grubu hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Güneydoğu Nekropol Oda Mezar 3 (güneyden)

Resim 3 – Güneydoğu Nekropol Oda Mezar 2 (kuzeybatıdan)

Resim 4 – Güneydoğu Nekropol Kaya Khamosorionu (batıdan)

Resim 5 – Güneydoğu Nekropol Lahit Kapaklı Khamosorion (güneyden)

Kat. No. 5

Tanımsız Yapı

Güney Yerleşim'in doğu tarafında, yerleşim alanının en sonunda yer alır. Kuzey tarafta yerleşime giden ana güzergah üzerindedir. Batı tarafta 6 No'lu Yapı ile komşudur. Güney tarafta ise Güneydoğu Nekropol'e ait mezarlar grubu (Kat.No.2) ile sınırlanmıştır. Yapı yapılırken mezarlık alanındaki mezarları dışarıda bırakacak şekilde alan kullanımına dikkat edilmiş gibi bir görüntü vardır.

Yapı genel olarak oldukça düşük bir korunmuşluk durumundadır. Duvarlar çoğu yerde yüzeyin hemen üzerindeki seviyede kalmıştır. Doğu köşedeki mekan dikkat çekici şekilde sağlamdır ve neredeye üst örtü seviyesine kadar ayaktadır. Zemin bataklık seviyesinin altındadır. Ayrıca kuzey taraf, modern dönem duvarı tarafından örtülüp anlaşılmaz hale getirilmiştir.

Yapı yaklaşık olarak 17 x 16 m.'lik bir alanı kaplamaktadır. Mekanlar ve duvarlar araziye ve yerleşimin düzenine uygun olarak kuzeydoğu-güneybatı istikametlidir. Genel olarak birbirinden bağımsız bölümlerden oluşan bir gruptur.

Orta kısımda içten yaklaşık 11.75 x 6.73 m. ölçülerinde büyük bir mekan vardır (1). Kuzeydoğuya doğru bir girişi olduğu anlaşılmaktadır. İç bölümlendirmesi belirsizdir. Güneybatı tarafında, mekanın arka kısmında içten yaklaşık 6.86 x 2.36 m. ölçülerinde küçük bir arka oda bulunur (2).

Yapının kuzeybatı kısmında, merkezi mekanın kuzeybatı duvarı ile ortak arka duvara sahip olarak yan yana küçük bölümler vardır. Bu bölümlerin kuzeybatıdaki sokağa açıldığı değerlendirilmektedir. Güneybatıdan 1. Bölüm içten 4.09 x 2.18 m. ölçülerindedir (5). Sonraki 3 bölümün (4) kendi aralarında geçiş sağlayan kapılar bulunur. Bunlardan ortadakinin, kuzeybatıya açılan bir merkezi mekan olduğu ve diğer bölümlerin de bununla birlikte bir bağımsız bölüm oluşturduğu değerlendirilmektedir. Mekanlar güneybatıda 3.76, kuzeydoğuda 2.57 m. genişliğe sahip olup, yine güneybatıdan kuzeydoğuya sırasıyla 2.52, 2.56 ve 4.96 m. uzunluktadırlar.

Yapı grubunun doğu köşesinde nispeten iyi korunmuş kare formlu bir mekan bulunur (3). Bu blok dıştan yaklaşık 5.10 x 4.75 m. ölçülerindedir. İçindeki merkezi oda içten 2.50 x 3.20 m. ölçülerindedir. İç mekanın girişi kuzeydoğu cephede bağımsız olarak dışarıya açılmaktadır, cephenin kuzey köşesindedir. Bu girişin güneydoğu kenarında, içinde 1.28 x 0.56 m. ölçülerinde bir göz bulunan bir çıkıntı bulunur. Çıkıntının en altında kuzeydoğuya dışarı açılan ve üst katların atıklarını dışarı atan bir kanalizasyon çıkışını andıran bir kemerli geçit bulunur.

Kat. No. 5

Yapının güney köşesinde, batıdaki komşu yapı ile bağlantılı bir mekan bulunur. Güneydoğu taraftaki sınırlayıcı duvarlar, bu bölgedeki mezarları dışarıda bırakaak şekilde mezar alanının etrafını dolanmakta ve mezarlıktan ayrı sivil kullanım alanları oluşturmaktadırlar.

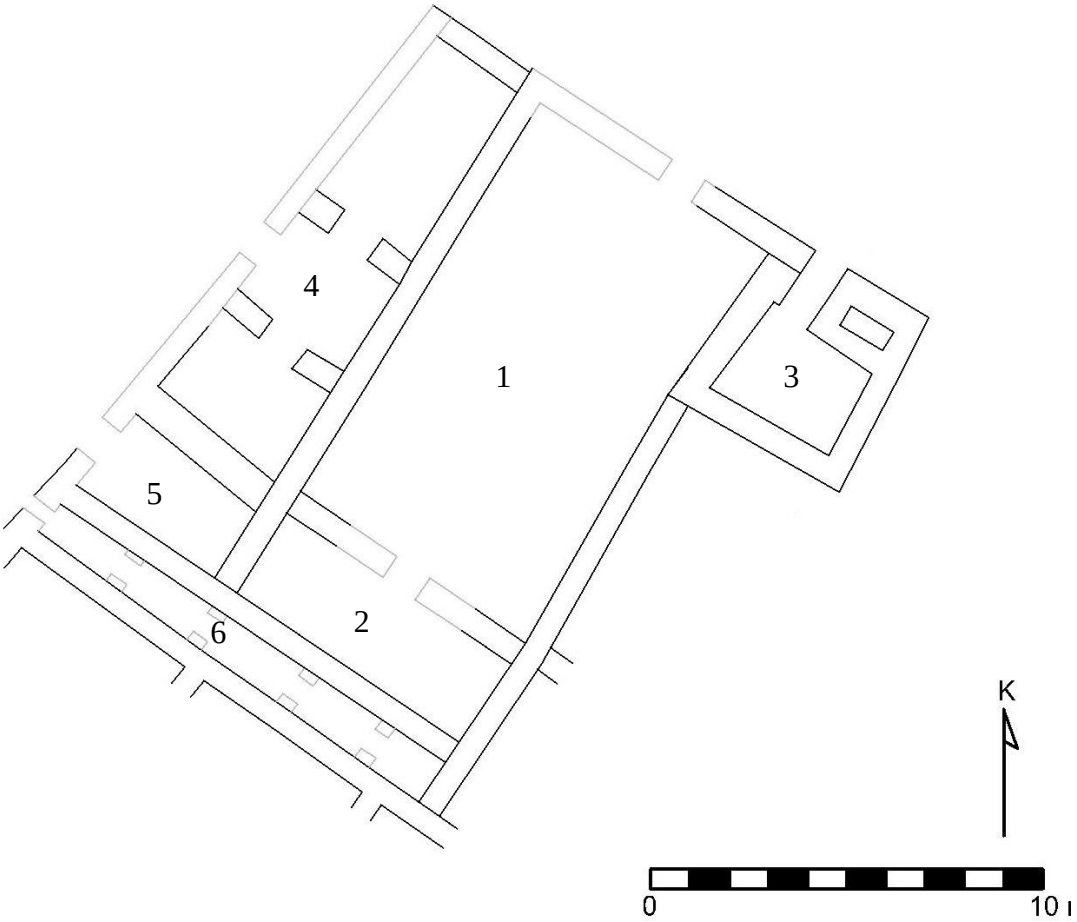
Yine batıdaki 6 No'lu Yapı ile arada yaklaşık 11.81 x 1.05 m. ölçülerinde ince ve uzun bir mekan bulunur (6). Mekanın içinde aralıklarla yerleşmiş 4 adet kemerli geçite ait kalıntı vardır. İnsan kullanımına uygun olmayan bu kısım kuzeybatı tarafta sokağa açılan bir kanalizasyon olmalıdır.

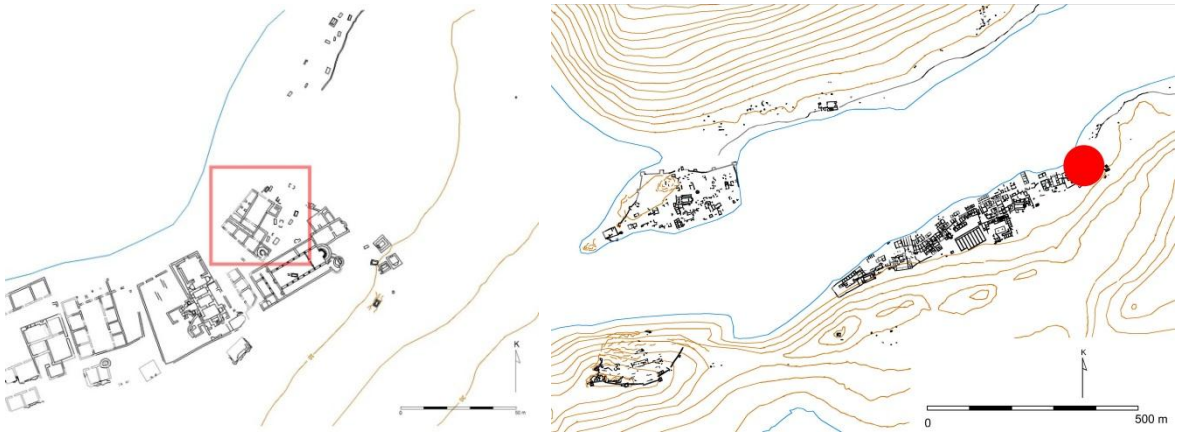
Bu yapıda 2017 yaz ve kış sezonlarında detaylı moloz temizliği çalışması yapılmıştır. Zemin seviyesi bataklık kotunun altında olduğundan kazı yapılması zordur.

Literatür :

Çevik vd. 2018

Kat.No. 5

Kat.No. 5

Resim 1 – 5 No'lu Yapı hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 5 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 3 – 5 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 4 – 5 No'lu Yapı merkezi mekan (kuzeybatıdan)

Resim 5 – 5 No'lu Yapı detay (kuzeyden)

Kat. No. 6

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde yer alır. A Kilisesi'nin (Kat.No.3) kuzeybatısında ve Doğu Hamam'ın (Kat.No.8) doğusundadır. Doğusundaki 5 No'lu yapı ile arkadan komşudur.

Yapı genel itibarıyla yan yana sıralanmış tek mekanlı bağımsız bölümlerden ibarettir. Mekanlar tek girişlidir ve girişler batıdaki alana açılır. En güneydeki mekanın içine sonradan bir kireç ocağı yapılmıştır. Güneyden ikinci bölüme ise sonradan doğuya doğru bir arka mekan eklenmiştir. Bağımsız bölümlerin kuzeydeki ana caddeye açılımı, doğu taraflarındaki alandan sağlanmaktadır. Bu tarafta güneybatıda bir duvar izi daha vardır ancak burada karşıt mekanlar mı olduğu veya başka bir yapının arka tarafı mı olduğuna dair bir iz yoktur. Doğudaki bu alan zemin kotuna kadar dümdüz olmuş, hiçbir iz kalmamıştır.

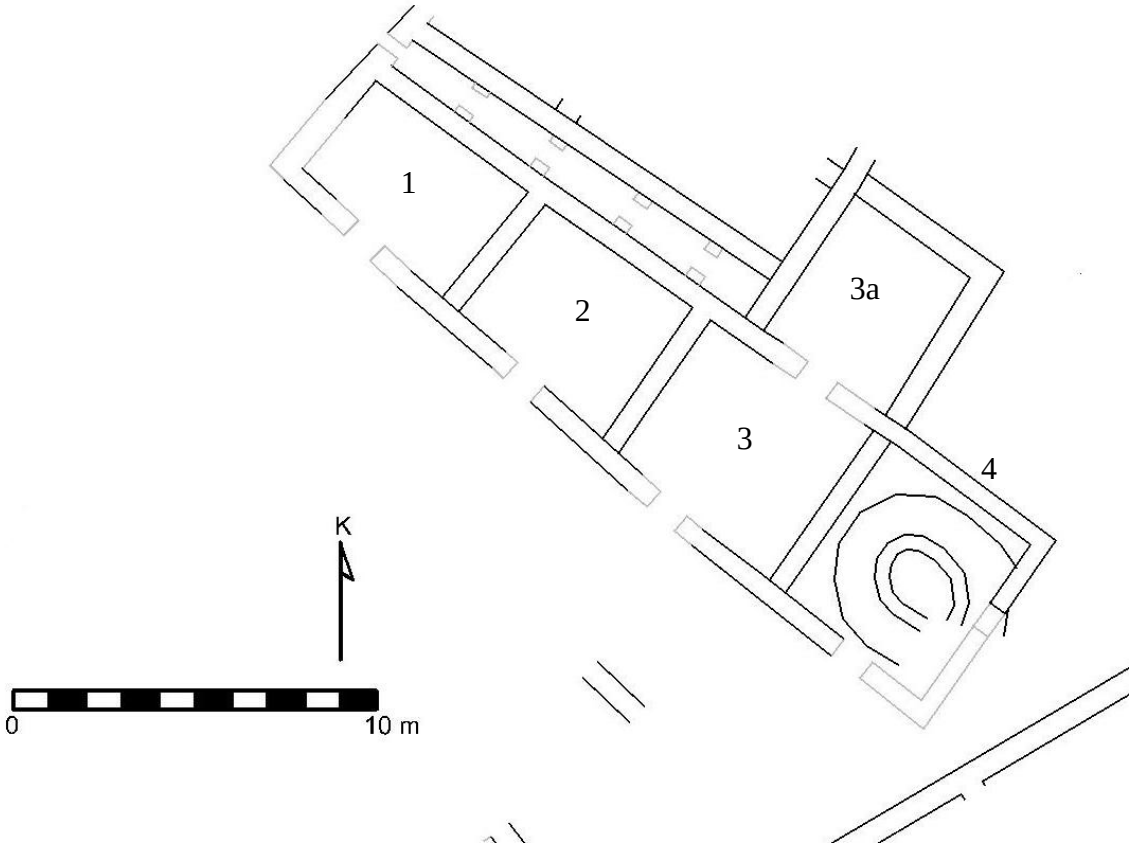
Yapı büyük oranda yıkılmıştır, ancak 2. ve 3. mekanların arasındaki batı cephe duvarı 5m. kadar ayaktadır. Ayrıca en kuzey mekanın doğu duvarları da yer yer 2 m. kadar ayaktadır. En güneydeki mekan içindeki kireç ocağı sebebiyle nispeten sağlam kalmıştır, tüm duvarlar 3 m. kadar ayaktadır. Geri kalanı hemen hemen zemin seviyesine yakın seviyeye kadar yıkılmıştır.

Yapı kuzeyden güneye doğru hafifçe genişlemektedir. Mekanların iç ölçüleri sırasıyla (1) 5.18 x 3.36 m., (2) 5.08 x 4.03 m., (3) 5.40 x 4.68 m., (3a) 3.94 x 4.43 m. ve (4) 4.73 x 5.13 m.'dir. Duvarlar az miktarda seramik ve kiremit parçaları kullanılmış olup moloz taştan yapılmışlardır. Duvar kalınlığı ortalama 55-60 cm kadardır.

4 No'lu mekanın içine sonradan bir kireç ocağı yapılmıştır. Ocağın alt haznesinin kubbeye benzer bir formda olduğu kalıntılardan anlaşılmaktadır. Mekanın ayaktaki güneydoğu duvarı üzerinde yaklaşık 0.80 m. genişlikte bir pencere kalıntısı vardır. Bu pencerenin buraya kireç ocağı yapıldığında ocağın üst haznesinin girişi olarak kullanıldığı değerlendirilebilir. Odanın içi ocak tarafından tamamen doldurulmuştur.

Bu alanda 2018 yılı itibarıyle sadece bitki ve biraz moloz temizliği yapılmıştır.

Kat.No. 6

Kat.No. 6

Resim 1 – 6 No'lu Yapı hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 6 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Resim 3 – 6 No'lu Yapı (kuzeyden)

Resim 4 – 6 No'lu Yapı detay (kuzeyden)

Resim 5 – 6 No'lu Yapı kireç ocağı (güneyden)

Kat. No. 7

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde yer alır. A Kilisesi'nin (Kat.No.3) batısında, alt kotta ve Doğu Hamam'ın (Kat.No.8) doğubitişiğindedir. Arka (doğu) tarafında A Kilisesi'ne doğru çıkan bir sokak vardır.

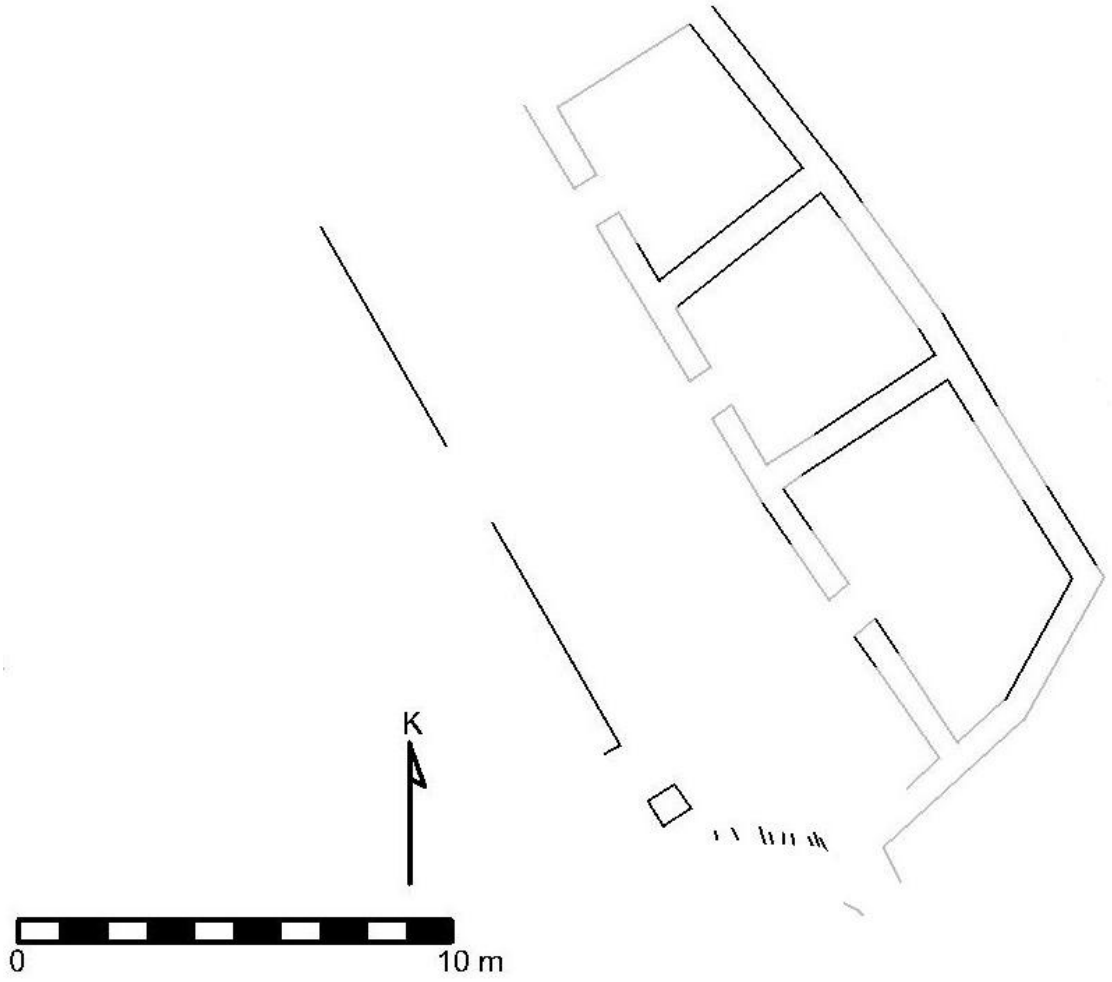
Yapı genel itibarıyla yan yana sıralanmış tek mekanlı bağımsız bölümlerden ibarettir. Mekanlar tek girişlidir ve girişler batıdaki alana açılır. Yapı yapılırken güneydoğu tarafının araziye uydurulduğu anlaşılmaktadır. Güney duvar doğuya doğru ilerleyerek üst kot için bir istinad duvarı işlevi de görmektedir. Mekanların açıldığı doğudaki alan, kuzeye doğru ana caddeye açılım asğlamaktadır. Bu alan Doğu Hamam yapısıyla ilişkili de olabilir.

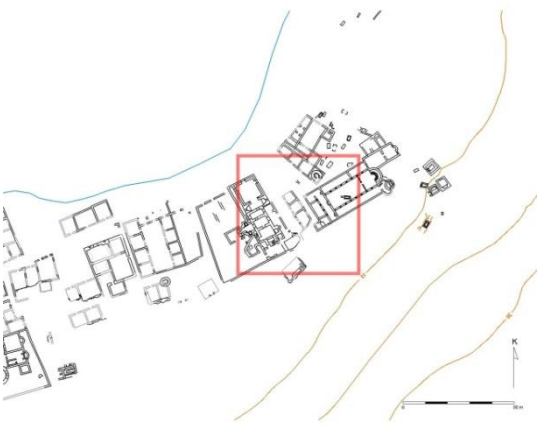
Yapı büyük oranda yıkılmıştır. Batı ön cephe duvarları moloz yığını altında, zemin kotuna kadar yıkılmıştır. Doğu arka duvarlar daha üst seviyede ayaktadır ancak burası da moloz dolgu altındadır. Ara duvarlardan birisi 1.5 m. kadar ayaktadır ve buradan duvar karakteri gözlenebilmektedir.

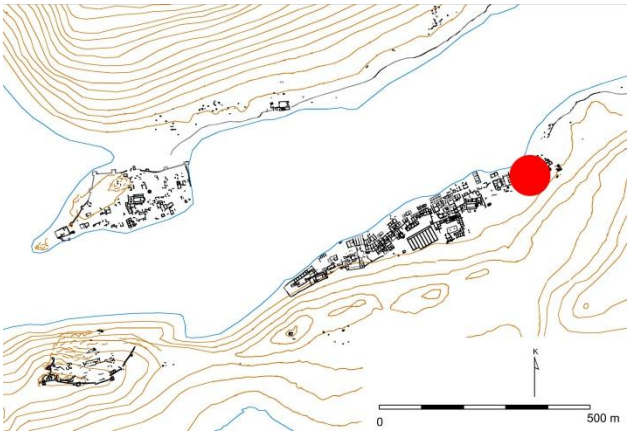
Ölçü ksetirilebildiği kadarıyla en güneydeki mekan yaklaşık 6.95 x 4.41 m. ölçülerindedir. Mekanın güneydoğu köşesi araziye uydurularak kesik yapılmıştır. Bu aynı zamanda arka taraftan geçen sokağa da alan bırakan bir düzenlemedir. İkinci mekan yaklaşık 4.38 x 4.42 m. ölçülerindedir. Üçüncü mekanın kuzey tarafı gözlenememektedir ve ölçüleri belirsizdir. Buradan da kuzeyde, aynı diziyi devam ettiren başka bağımsız bölümlerin olup olmadığına dair bir iz yoktur. Kuzeydeki alan bataklık kotunda dümdüz olmuştur. Duvarlar moloz taştan örülmüştür ve içinde çok az miktarda kiremit parçaları vardır. Kalınlık 60 ila 69 cm'dir.

Bu alanda 2018 yılı itibarıyle sadece bitki ve biraz moloz temizliği yapılmıştır.

Kat.No. 7

Kat.No. 7

Resim 1 – 7 No’lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 7 No’lu Alan (kuzeyden)

Resim 3 – 7 No’lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 7 No’lu Alan (güneydoğudan)

Resim 5 – 7 No’lu Alan (kuzeybatıdan)

Kat. No. 8

Doğu Hamam

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde yer alır. Burada sonraki döneme ait A Kilisesi'nin (Kat.No.3) batısında ve 11 No'lu Çarşı yapısının doğusundadır. Yaklaşık 50 x 38 m. ölçülerinde dörtgen biçimli bir alanda yer almaktadır. Banyo mekanları, servis mekanları ve çevre duvarı ile sınırlanan açık alanlar ile bir kompleks biçmindedir. Kuzey tarafta doğrudan ana caddeye açılmaktadır.Güney ve batı taraflarda giriş izi yoktur. Doğu tarafta ise bir arka kapı ile servis mekanları doğudaki çarşı alanına (Kat.No.7) açılım sağlamakta gibi görünmektedir.

Hamamın özellikle merkezi mekanları oldukça iyi korunmuştur. Kazılar ile açığa çıkan ısıtma sistemleri, zemin haricinde büyük oranda ayaktadır. Üst yapılar çoğu yerde üst örtü seviyesine kadar ve yer yer üst örtü de dahil olarak ayaktadır. Çevre duvarları yer yer 4 m. kadar ayaktadır. Güney taraftaki erken *praefurnium* belirgin şekilde daha düşük düzeyde korunmuştur.

Merkezi bölümler kuzeybatı-güneydoğu yönünde yerleşmiş yaklaşık 32 x 13 m. ölçülerinde bir dikdörtgen formundadır. 5 bölümden oluşur (No. 1-5), ayrıca batı tarafına sonradan yeni bir *caldarium* ile servis birimleri eklenmiştir (6-7). Hamam bloğunun kuzeybatı tarafında, doğrudan caddeye açılan ayrı bir yapı vardır (10). Güneybatı tarafta çevre duvarı ile çevrili avlu (11) ve içinde servis birimleri (9). Bloğun güney tarafında erken *caldarium*'um servis birimleri vardır (12). Doğu tarafta bir servis koridoru (13) ile güneydoğu köşede bir su deposu (14) bulunur.

Hamam genelde tek yüzleri kabaca düzeltilmiş küçük taşlarla, az miktarda kiremit parçaları içeren bir duvar ile örülmüştür. Alçak servis mekanlarında yer yer daha kaba moloz taş duvar örgüsü de vardır. Üst örtüyü oluşturan tonozlar tuğladan örülmüştür. Dış duvarda kırmızı sıva kalıntıları vardır.

1 ve 2 No'lu mekanlar hamamın *Apoditerium / Frigidarium* bölümüdür. Birbirine bağlı olarak tasarlanıp kullanılmış, açık geçişli birimlerdir.

1 No'lu mekan kareye yakın plana sahip olup içten 9.80 x 9.12 m. ölçülerindedir. Ana girişi kuzeyde ana caddeye açılan 1.71 m. genişliğindeki kapıdır. Doğu ve batı taraflarda da kuzey tarafa yakın, 1.15 m. ve 1.30 m. genişlikli karşılıklı daha küçük iki kapı daha vardır. Çevre duvar boyunca ortalama 0.60 m. genişliğinde moloz taştan örülmüş ve mermer kaplanmış oturma sekileri bulunur. Zemin büyük dikdörtgen kireçtaşı plakalarla kaplıdır. Mekan ahşap çatı ile örtülü olduğu değerlendirilmektedir. Güney tarafta 3.48 m. genişliğinde geniş ve açık bir kemerli geçit ile 2 No'lu mekana geçilir.

Kat. No. 8

2 No'lu mekan dar ve uzun bir dikdörtgen formlu olup, 1 No'lu bölümün güneyi boyunca enlemasine yerleşimiştir. Merkezi alan 5.95 x 2.88 m. ölçülerinde bir dikdörtgendir ve doğu ve batı uçlarında yarım daire formlu havuzlar bulunur. Batı taraftaki sonradan doldurularak niş haline getirilmiştir, 2.31 m. çapındadır. Doğu taraftaki havuz orijinal şekilde ele geçmiş olup 2.40 m. çapındadır. Havuzların arkasında, doğu ve batı duvarlarda havuz apsislerinin ortasında birer küçük pencere bulunur. Zemin ortada büyük ve yanlarda küçük kireçtaşı plakalarla kaplıdır. Mekanın üstü tonoz örtülü olmalıdır. Güney duvarın yaklaşık olarak ortasından bir kapıyla hamamın iç yıkanma bölümlerine girilir.

3 No'lu mekan ikincil *Tepidarium*'dur. 6.07 x 2.65 m. ölçülerindedir. Kuzeydoğu köşesinde 1.10 m. genişliğinde giriş kapısı vardır. 4 No'lu mekana geçiş, cereyan sebebiyle ısı kaybını azaltmak için karşıt köşedeki kapıyla sağlanır. Mekanın üstünün tuğladan örülmüş beşik tonoz örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Doğu ve batı uçlarda tuğla kemerli pencereler bulunur. Zemin ısıtma sistemi muhtemelen mekanın sonraki dönemlerde farklı fonksiyonda kullanımları sebebiyle az korunmuştur. Sadece köşelerdeki dörtgen *pilae*'ler kalmıştır. Güney tarafta bir tünel ile sıcak hava girişi sağlanır. Duvarlarda da ısıtma sistemi izleri ve baca çıkışları bulunur. Batı tarafta iki evreli bir kapı bulunur. İlk evrede geniş bir çıkış kapısı olarak avluya açılım sağlamaktaydı. Bizans Dönemi'nde ise kapı daraltılarak arka tarafına içinde yıkanma teknesi bulunan 2.58 x 1.03 m. ölçülerinde küçük bir odacık yapılmıştır. Odacığın ortasında kare bir yıkanma küveti, güney tarafta bir platform ile kuzey tarafta oturma basamağı vardır. Duvar içinden seramik boru ile temiz su girişi sağlanır.

4 No'lu mekan birincil *Tepidarium*'dur. Her iki evre *caldarium*'larına bağlantılıdır. 6.10 x 3.65 m. ölçülerindedir. Tuğladan örülü beşik tonoz örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey duvarda batıya yakın yerleştirilmiş 1.13 m. genişliğindeki kapıdan girilir. Doğu ve batı duvarlarda birer pencere bulunur. Zemin ısıtma sistemi iyi korunmuştur. 3 x 5 sırada toplam 15 yuvarlak *pilae* ve kenarlarda toplan 22 kare *pilae* ile aemin taşınır. Güneyde caldarium ısıtma sisteminden 5 adet kemerli tünel ile sıcak hava alınır. Bu geçitler Bizans Dönemi'nde kapatılmış ve batıdaki yeni *caldarium* devreye sokulmuştur. Odanın tüm duvarlarında ısıtma sistemi bulunduğu, seramik çivi kalıntılarından anlaşılmaktadır.

5 No'lu mekan erken *Caldarium*'dur. Merkezi mekan 6.15 x 4.77 m. ölçüleridnedir. Güney kenarda doğu ve batı taraflara doğru 1.82 x 2.10 ile 1.65 x 1.45 m. ölçülerinde nişler bulunur. İçlerinde yıkanma tekneleri olduğu anlaşılmaktadır. Doğu nişin üst örtüsü olan tuğla örgülü tonoz sağlandır. Güney tarafta da doğu ve batı nişler gibi içinde yıkanma teknesi olması gereken 2.97 x 2.13 m. ölçülerinde bir girinti daha vardır. Zemin ısıtma sistemi tahrip

Kat. No. 8

olmakla birlikte anlaşılmaya elverişli olacak şekilde korunmuştur. Merkezi kısımda 4 x 6 sırada toplam 24 yuvarlak *pilae* ve duvarlar boyunca dizili toplam 24 kare *pilae* bulunur. Tekne olan kenarlarda ise ağırlıktan dolayı daha sık bir şekilde yerleştirilmiş kare *pilae*ler ile zemin taşınır. Tüm duvarlarda ısıtma sistemi bulunduğuna dair izler vardır. Isıtma sisteminin güney ucunda *praefurnium* kanalı bulunur. 2.17 x 0.47 m ölçülerindedir. Taştan örülü yan duvarları korunmuş, üstündeki tuğla kemer çökmüştür. Bu kanal, güney tarafta ocağın yakılmasına yönelik kullanılan servis birimine (12) açılır.

6 No'lu mekan Geç *Caldarium*'dur. Asıl *caldarium* yıkılıp kullanılmaz hale geldikten sonra temizlenip yeniden yapılmak yerine *tepidarium*'dan (4) batıya doğru yeni bir giriş açılarak yeni *caldarium* eklenmiştir. Odanın merkezi mekanı 3.81 x 3.20 m. ölçülerindedir. Giriş hariç üç tarafında dışarı çıkıntı yapan nişler bulunur. Kuzey ve güney taraflardakiler simetrik yapılmıştır, içlerinde 1.02 x 0.95 m ölçülerinde ısıtma sistemi ile donatılmış mermer yıkanma tekneleri bulunur. Batı taraftaki nişte yıkanma teknesi izi yoktur. Zeminin ve teknelerin altında kare *pilae*ler ile ısıtma sistemi oluşturulmuştur. Batı tarafta geç *praefurnium* kanalına ait kalıntılar bulunur.

7 No'lu mekan geç *praefurnium*'un işletilmesi amacını taşıyan servis ve yakacak depolama birimidir. İçten yaklaşık 5.74 x 4.34 m. ölçülerindedir. Güney tarafından avluya açılmaktadır. Doğu tarafında geç *caldarium*'un batı tarafına bağlanan *praefurnium* bulunur.

9 No'lu mekan da avlunun içine geç evre ile bağlantılı olarak yapılmış bir servis mekanı olmalıdır. İçten yaklaşık 3.01 x 2.73 m. ölçülerinde yamuk dörtgen formundadır. Kuzeydoğu köşesinde bir kapı ile girilen küçük bir odadır. 7 ve 9 nolu mekanların arasında ayrıca çatı suyunu tahliye etmeye yönelik bir atık su kanalı bulunur.

12 No'lu mekan erken *praefurnium*'un işletilmesi amacını taşıyan servis ve yakacak depolama birimidir. Erken *caldarium*'un güney tarafında, hamam kompleksinin en güneydoğu kenarındadır. Arka kesimi anakayadan oyulmuştur ve arka tarafı üst kotu teraslamaktadır. İçten yaklaşık 8.02 x 4.77 m. ölçülerindedir. Mekana doğudan girilmekte olmalıdır. Batı taraftaki kapıdan da avluya geçilir.

13 No'lu mekan da bir servis ve depolama birimi olmalıdır. Hamamın doğu tarafındaki 17.94 x 3.86-2.95 m. ölçülerinde alanın, koridor ve küçük odalar halinde düzenlendiğine dair izler vardır. Güney tarafta ise doğudaki çarşı alanına açılan bir kapı, servis girişi olarak işlev görmekte olmalıdır.

14 No'lu alan hamamın su deposudur. Büyük oranda anakayadan oyulmuş olup üst yapısı yıkılmıştır. Yaklaşık 6 x 4 m. ölçülerindedir. Hamama göre yüksek kotta yerleştirilmesi

Kat. No. 8

ile hamama basınçlı su sağlayabilecek bir konumdadır. Deponun nasıl doldurulduğu belirsizdir.

Hamam kompleksinin çevresi güney ve batıda bir çevre duvarı ile çevrelenmiş ve güneybatıda bir avlu (11) oluşturulmuştur. Güneybatıdaki avlu yaklaşık 19.50 x 20.70 m. ölçülerindedir. Avlunun kuzey tarafında, geç caldarium'un kuzey tarafında bir başka yapı bulunur (10). Yaklaşık 15.85 x 17.50 m.'lik bir alandadır. İlk bakışta hamamın çevre duvarının içinde gibi görünse de, ana caddeye açılan iki veya üç kapısı olan ayrı bir bina da olabilir. Bu kesimde kalıntı seviyesi bataklık kotunun altında olduğundan bu kesimle ilgili veri azdır. Kuzey tarafta caddeye açılan kapılar, nitelikli blok taş işçiliğine sahiptir.

Doğu Hamam yapısının 2012 sezonunda kazıları yapılıp bitirilmiştir. Duvar ve ısıtma sistemi konsolidasyon ile konservasyonunun yanı sıra daha hassas nitelikli 6 No'lu bölümde yapının üstüne koruyucu bir çatı yapılmıştır. Bilimsel kazılardan elde edilen bulgulardan hareketle hamamın ilk evresi 4.yy'a tarihlenmektedir. İlk evrede yapılan 1-5 No'lu mekanlar, 5.yy boyunca da onarımlarla kullanıma devam ettiği değerlendirilmektedir. İlk *caldarium*'un yıkılması sonrasında yeni *caldarium* ve servis birimlerinin yapılması ile gözlenen Bizans evresi de 6.yy ile limanın büyük oranda sonlandığı 7.yy ortası arasına tarihlendirilmektedir.

Literatür :

Borchhardt 1975

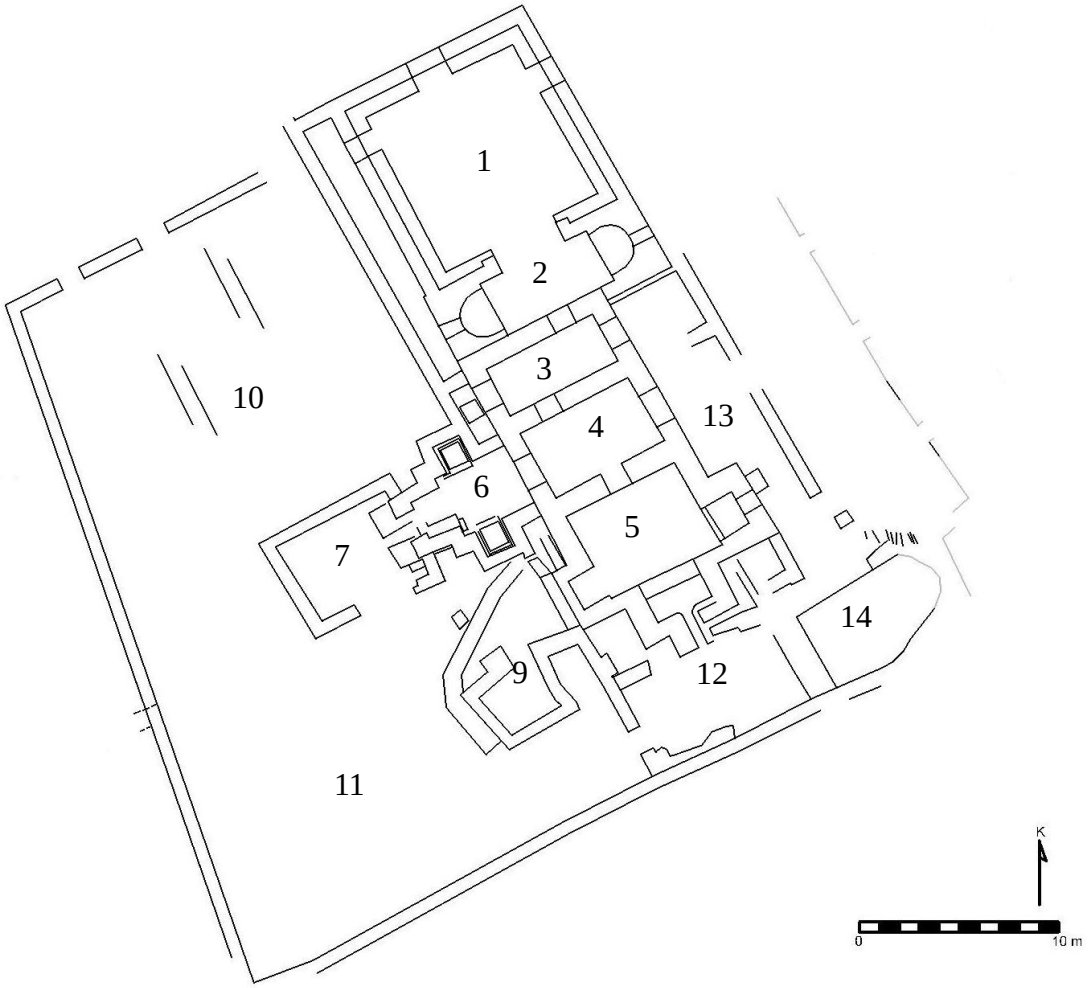
Farrington 1995, 149

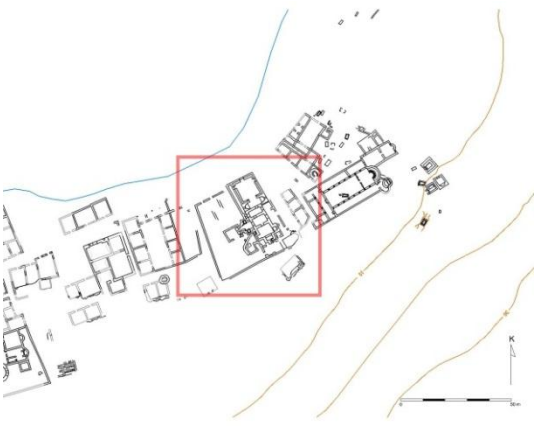
Çevik – Bulut 2010, 46

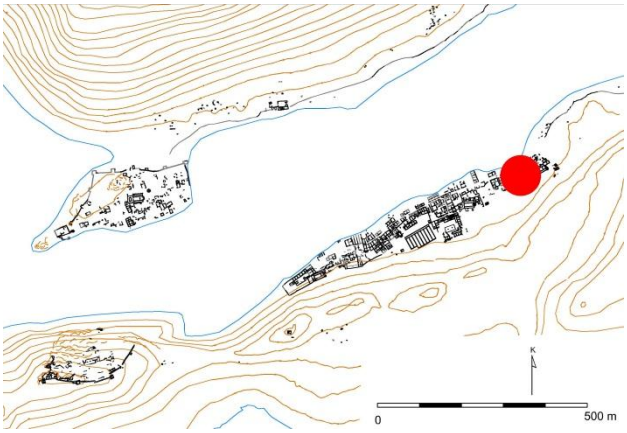
Çevik vd. 2013, 91-93

Çevik – Bulut 2014, 221-262

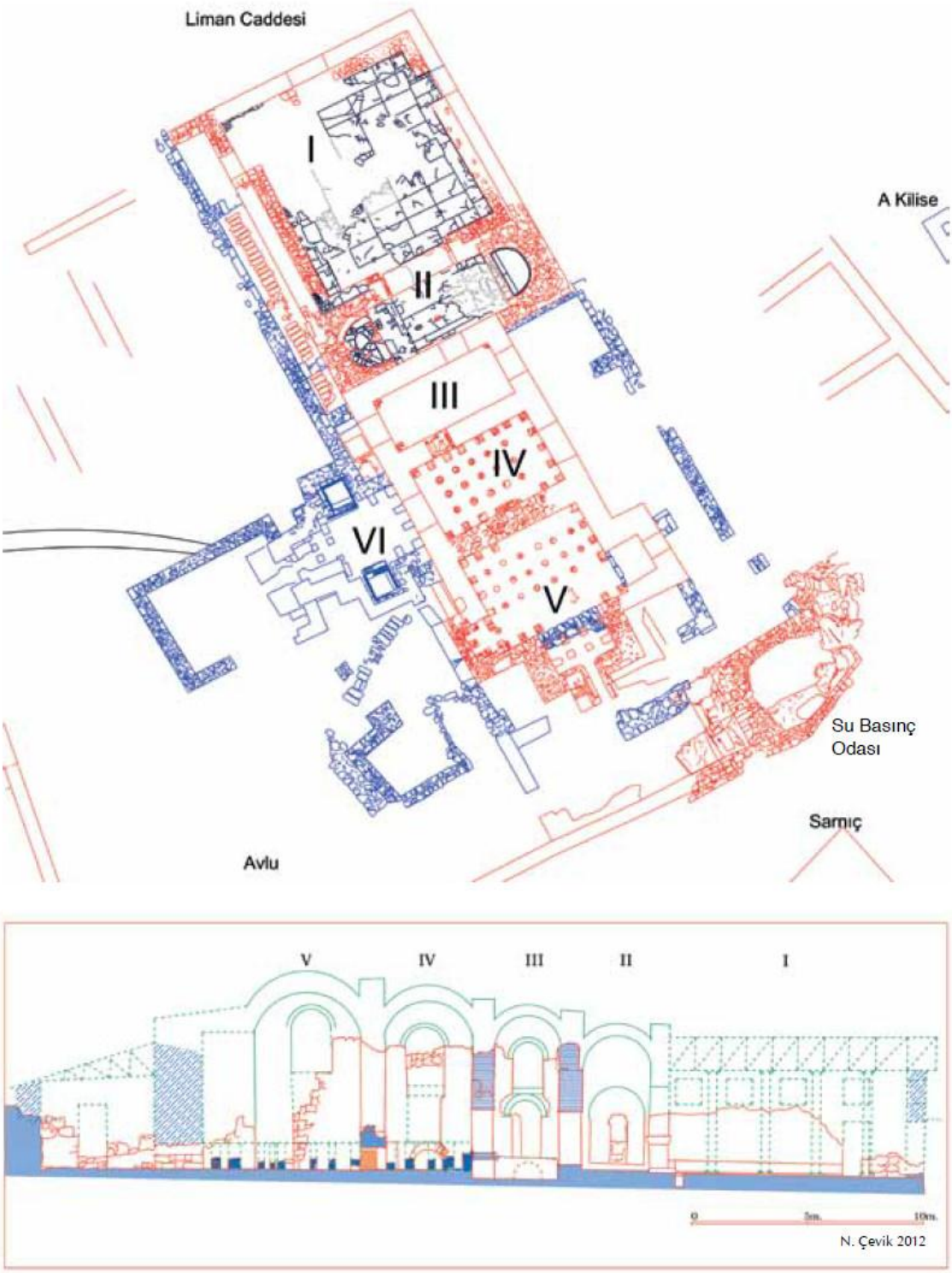
Kat.No. 8

Kat.No. 8

Resim 1 – Doğu Hamam plan, kesit, rekonstrüksiyon (Çevik)

Kat.No. 8

Resim 2 – Doğu Hamam hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 3 – Doğu Hamam (güneyden)

Resim 4 – Doğu Hamam (güneybatıdan)

Resim 5 – Doğu Hamam praefurnium ve caldarium (güneydoğudan)

Resim 6 – Doğu Hamam 3D (güneyden) (Çevik – Bulut 2014)

Kat.No. 8

Resim 7 – Doğu Hamam hava fotoğrafı (kuzeydoğudan)

Resim 8 – Geç dönem caldarium (doğudan)

Resim 9 – Apoditerium / Frigidarium (kuzeyden)

Resim 10 – İlk evre caldarium (batıdan)

Resim 11 – Geç dönem caldarium'da ısıtma sistemli yıkanma teknesi

Kat. No. 9

Kaynak Yapısı / Sarnıç

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde, Doğu Hamam (Kat.No.8) yapısının hemen güneydoğusundadır. Hamam kompleksinin arka tarafındaki yamaçta, üst kottadır. Burada kayalık arazide yaklaşık 9.41 x 5.58 m. ölçülerinde dörtgen formunda oyulmuştur.

Yapı oldukça tahrip olmuştur. Kayadan oyulu dikdörtgen haznenin haricinde sadece yer yer kayanın üstünün yükseltildiği moloz taş duvar örgü kalıntıları kalmıştır. İç kısım, modern zamanlarda hayvan sulağı olarak kullanıldığından dolayı kısmen boşaltılmış ve ortasına betondan yalak yapılmıştır.

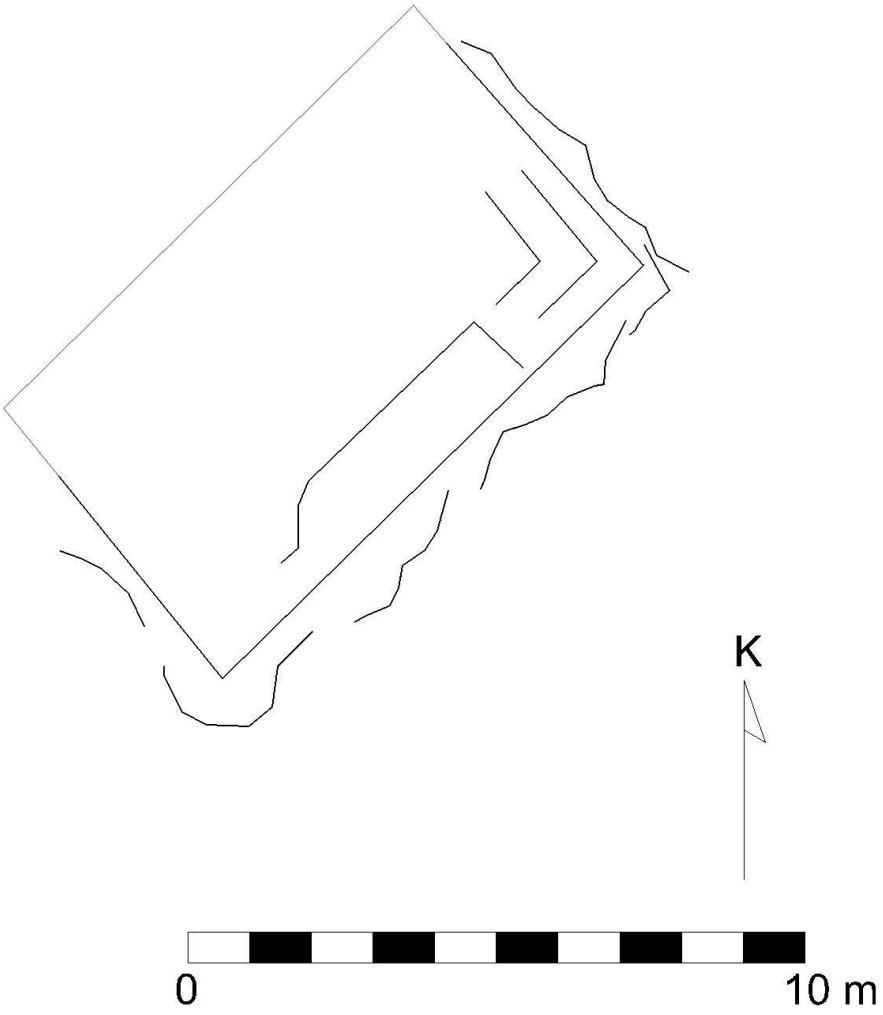
Yapının olduğu kayalık arazi, güneyden kuzeye hafifçe alçalan bir yamaçtır. Kayalığın daha yüksek olan özellikle güney tarafı düz duvar şeklinde oyulmuştur. Bu kesimde kayalığın üzerine 50 cm kadar daha yükselen moloz taş duvar kalıntıları vardır. Kuzey tarafta kayalık daha düzensiz ve alçaktır. Duvar örgüsünün bu taraflarda da devam ediyor olabileceğine iz veren moloz taş dizisi mevcuttur.

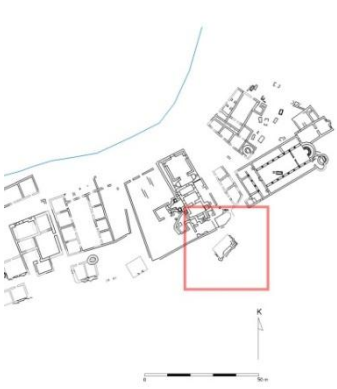
Güney tarafta, kayalık duvarın dip kısmında günümüzde de hafifçe su sızan bir kaynak bulunur. Bu kaynağın çevresi, sarnıcın içi antik dönemde dolduktan sonra sızan suyu kullanmak için modern zamanda kazılıp temizlenip, kayadan suyun sızdığı yere doğru bir tünel haline getirilmiş gibi görünmektedir. Doğu tarafta aşağıdaki kaynağa iner gibi görünen bir taş dizisi var gibi görünmektedir ancak bunun antik döneme dair bir kalıntı olup olmadığı belirsizdir.

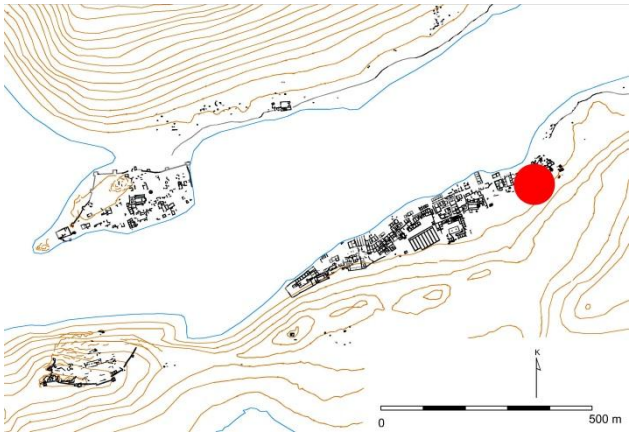
Moloz taş örgü değerlendirildiğinde bu yapının, dört tarafı da eşit yükseklikte bir sarnıç olmayıp, sadece güney kenardaki kaynağa erişim saylayan bir kaynak düzenleme yapısı olması da mümkündür. Mevcut durum dikkate alındığında kuzey tarafta da yüksekçe kaya kalıntıları vardır ve bu tarafın giriş gibi düzeltilmek yerine yüksek bırakılmış olmasının dört tarafın da duvar örgüsüyle yükseltilerek alttaki kaynaktan su sızarak dolan bir sarnıç elde edildiği izlenimi uyandırmaktadır. Kaynaktan bugün sızan su, hemen kuzeydeki hamamda kullanılmak için çok azdır ancak yapıların yakınlığı bu çağrışımı uyandırmaktadır.

2018 yılı itibarıyla bu yapıda herhangi bir çalışma olmamıştır.

Kat.No. 9

Kat.No. 9

Resim 1 – Sarnıç-Kaynak hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Sarnıç-Kaynak hava fotoğrafı (kuzeydoğudan)

Resim 3 – Sarnıç-Kaynak (kuzeydoğudan)

Resim 4 – Sarnıç-Kaynak, kaynağa iniş (kuzeyden)

Kat. No. 10

Tanımsız Yapı

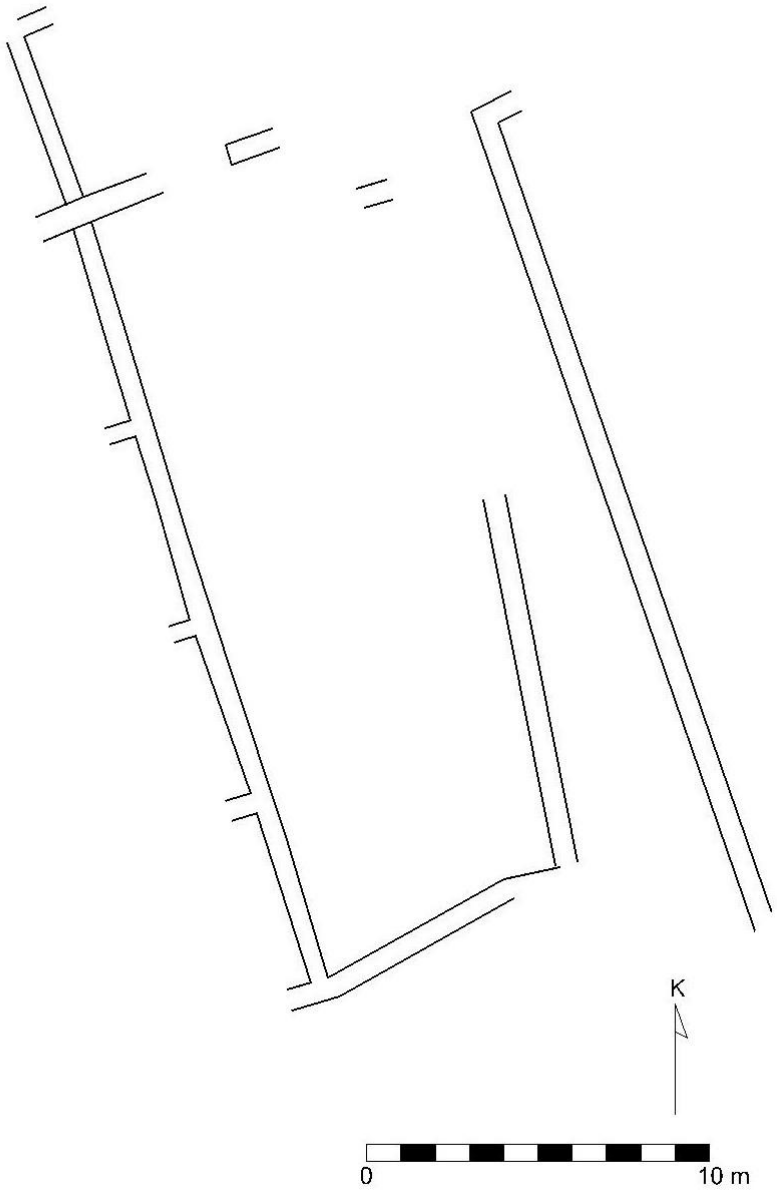
Güney Yerleşim'in doğu kesiminde, Doğu Hamam kompleksiyle (Kat.No.8), 11 No'lu Çarşı yapılarının arasındaki alandır. Burada anlanlı bir veri elde edilebilecek ölçüde kalıntı azdır. Mevcut vaziyet itibarıyla sadece bataklık kotu seviyesinde toprak ve moloz dolgu arasında duvar izleri seçilebilmektedir.

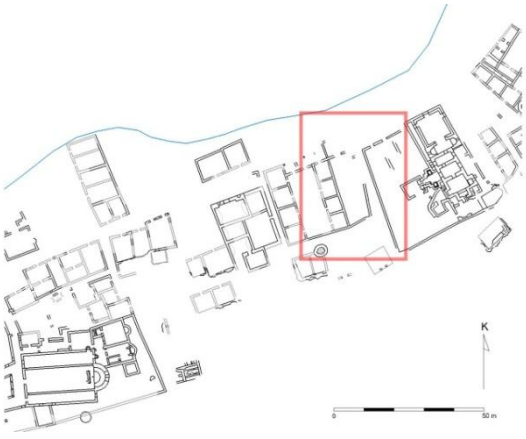
Doğu Hamam ile 11 No'lu Çarşı yapılarının arasındaki yaklaşık 29.40 x 12.00 m.'lik dörtgen alan, hamamın batı çevre duvarı ve çarşının doğu dış duvarı ile sınırlanmıştır. Burada da yerleşimin karakterine uygun olarak kuzeydeki sokağa açılan mekanlar beklenmelidir ve buna dair kuzey tarafta kapı olması gereken bir duvar izi belirlenmiştir. Bir cephe duvarı olabileceği değerlendirilen kuzey kesimdeki duvardan da kuzeye, sokağı da daraltır şekilde bir başka duvar eklentisi uzanmakta ve kuzeydeki alanı mekan haline getirmekte gibidir.

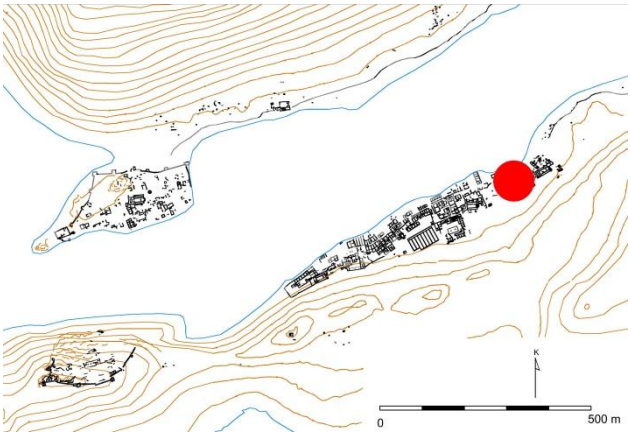
Modern zamana ait çoban dıvarları alanın ortasından geçmektedir. Alandaki diğer duvar izlerinden anlamlı bir değerlendirme çıkartmak mümkün değildir.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece bitki ve kısmi moloz temizliği yapılmıştır.

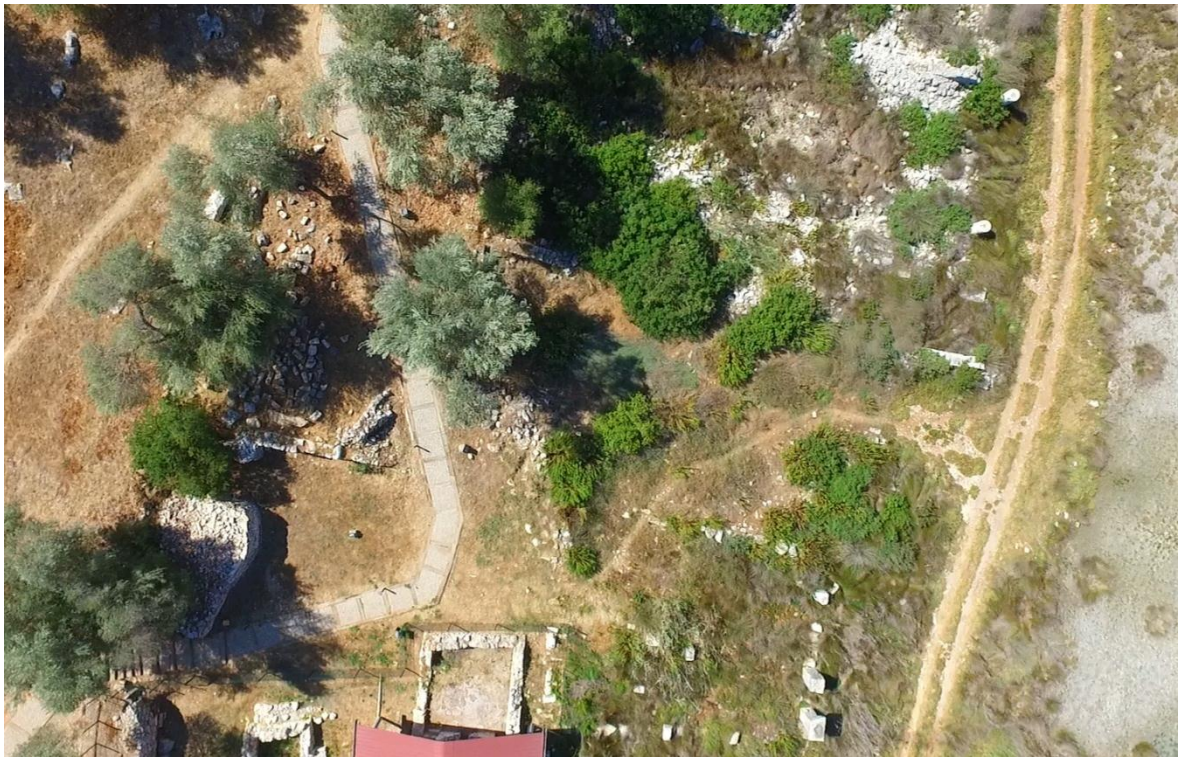
Kat.No. 10

Kat.No. 10

Resim 1 – 10 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 10 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 10 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 10 No'lu Alan (batıdan)

Resim 5 – 10 No'lu Alan (güneyden)

Kat. No. 11

Çarşı Yapısı

Güney Yerleşim'in doğu bölümünde, iki hamam yapısının arasında yer alır. Kuzey bitişiğindeki ana cadde üzerinde, bu caddeye açılmaktadır. Batı tarafında dar bir sokak ile Batı Hamam yapısından (Kat.No. 3) ayrılır. Doğu tarafında yer yer ortak duvarlar ile başka yapı kalıntıları (Kat.No. 126) ve sonrasında Doğu Hamam (Kat.No. 2) vardır . Güney taraf yapının arkasıdır, arka tarafta yamaçta yukarı kotta hibrit yapılar bulunur (Kat.No. 123).

Yapının genel korunmuşluk durumu düşüktür. Zeminin bataklık kotunun altında kaldığı anlaşılmaktadır. Duvarlar güney tarafta yer yer 1.5 m kadar yüksekte görülebilmektedir, kuzeye gittikçe seviye düşmektedir.

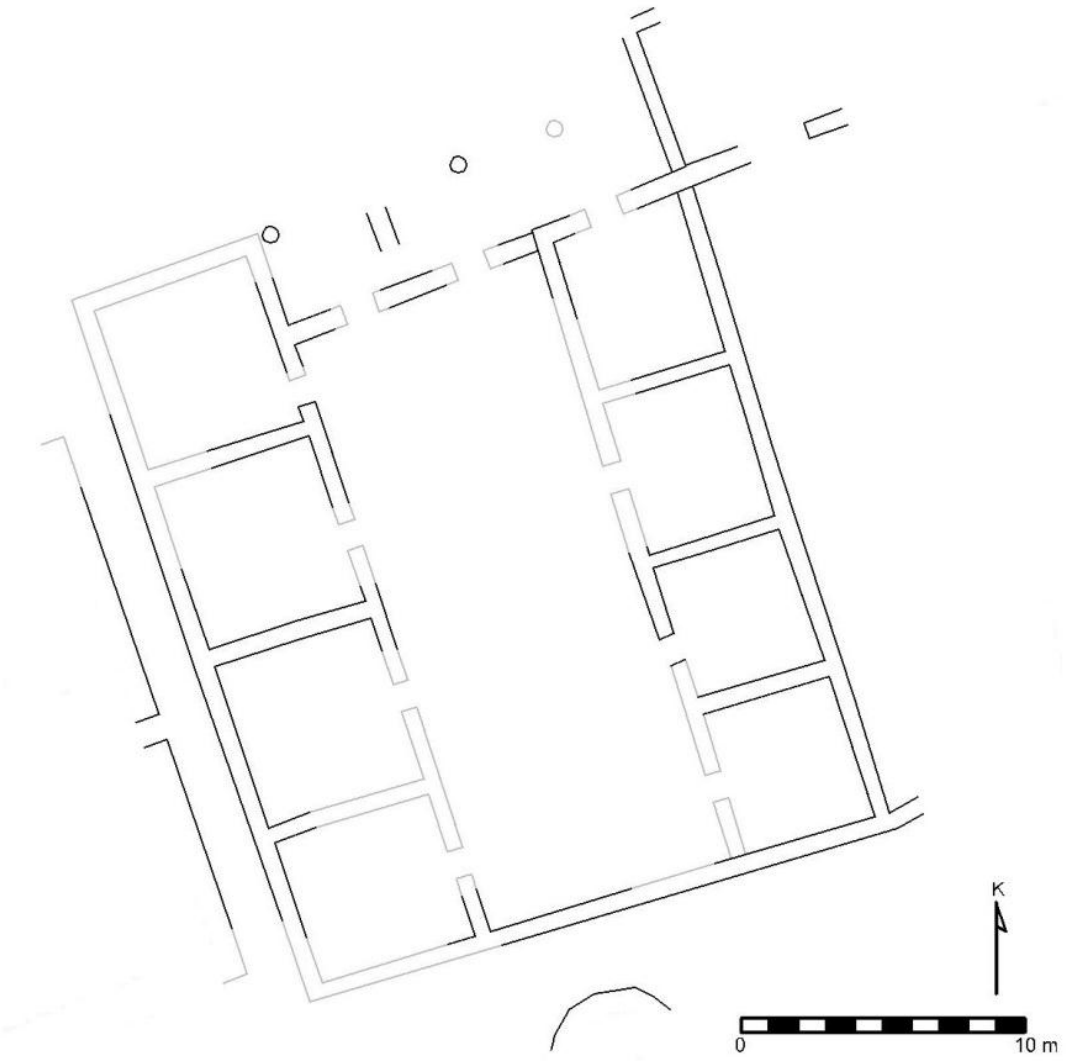
Tüm yapı yaklaşık olarak 26.11 x 21.95 m. ölçülerinde kabaca dikdörtgen bir alandadır. Genel plan, merkezi bir avlu çevresine sıralanmış ve buraya açılan bağımsız mekanlar şeklindedir. Merkezi alan 21.77 x 9.18 m. ölçülerindedir. Doğu tarafta 3, batı tarafta 4 mekanın kapıları bu merkezi alana açılmaktadır. Güney yönde mekan yoktur, sadece yamaca yaslanan bir arka duvar vardır. Doğu tarafta en kuzeydeki mekan, merkezi alan ile bağlantılı olmayıp doğrudan caddeye açılır şekildedir. Batıdaki odalar yaklaşık 5.20 x 5.70 ila 6.05 x 5.78 m. arasında ölçülere sahip olup, doğudakiler doğu-batı doğrultusunda biraz daha dar olarak yaklaşık 4.78 x 4.63 ila 5.83 x 4.71 m. arasında ölçülere sahiplerdir.

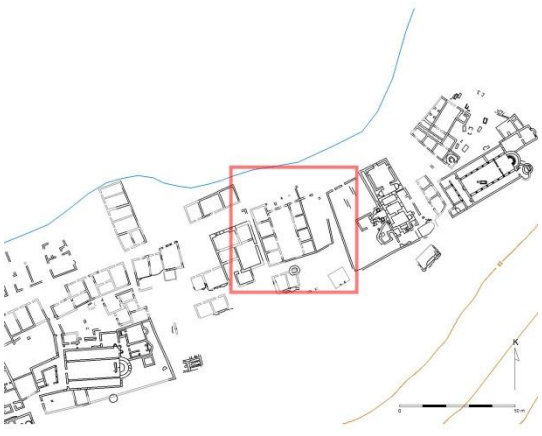
Kuzey cephesinde, merkezi avludan iki adet kapı kuzeydeki caddeye doğru geçiş sağlamaktadır. Kapıların önündeki alanda, dikkate değer şekilde ayakta duran sütunlar korunmuştur. Bunlar alt tambur parçasının üst kısmında yaklaşık 60 cm. çapa sahip dor sütunlarıdır. Ayakta korunmuş olan iki tanesi haricinde bir üçüncüsüne ait parça da mevcuttur. Buluntu konumlarından hareketle, bunların 3.61 ila 3.54 cm aralıklı olarak yerleştirilmiş 4 sütunluk bir diziye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu sütunlu alanın batı tarafı, merkezi avluya açılan mekanın duvarı ile ve doğu tarafı da cephe duvarına eklenmiş ya da doğudaki yapıyla bağlantılı bir duvar ile sınırlanmış bir revak görünümündedir.

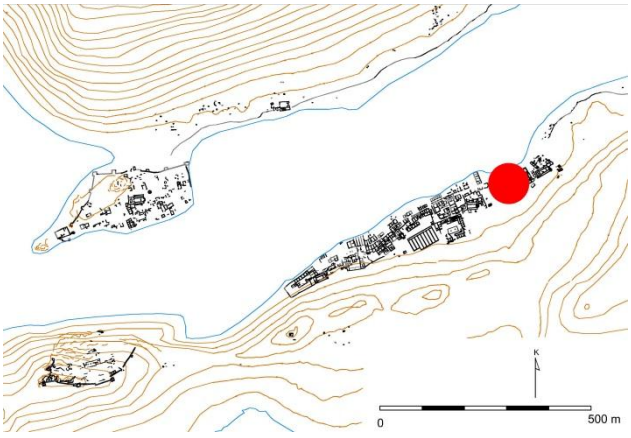
Mevcut son evre mekanların planları ve sütunlar bağlantılı görünmemektedir, zira kapılar sütun aralarını karşılamamaktadır, ve ayrıca kimi duvarlar sütunlara nazaran düzeni bozucu şekilde yerleşmişlerdir. Bu sütun dizisi daha erken döneme ait bir evredeki bir yapıya veya belki de bir sütunlu caddeye ait in-situ kalıntılar olmalıdır.

Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde seramik bulunmaz. Büyük taşların araları daha küçük taş ve yongalarla örülmüştür. Duvar kalınlığı 60 cm kadardır.

Kat.No. 11

Kat.No. 11

Resim 1 – 11 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 11 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Resim 3 – 11 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 4 – 11 No'lu Yapı caddeye açılan kuzey cephe (kuzeyden)

Resim 5 – 11 No'lu Yapı caddeye açılan kuzey cephe (güneydoğuya bakış)

Kat. No. 12

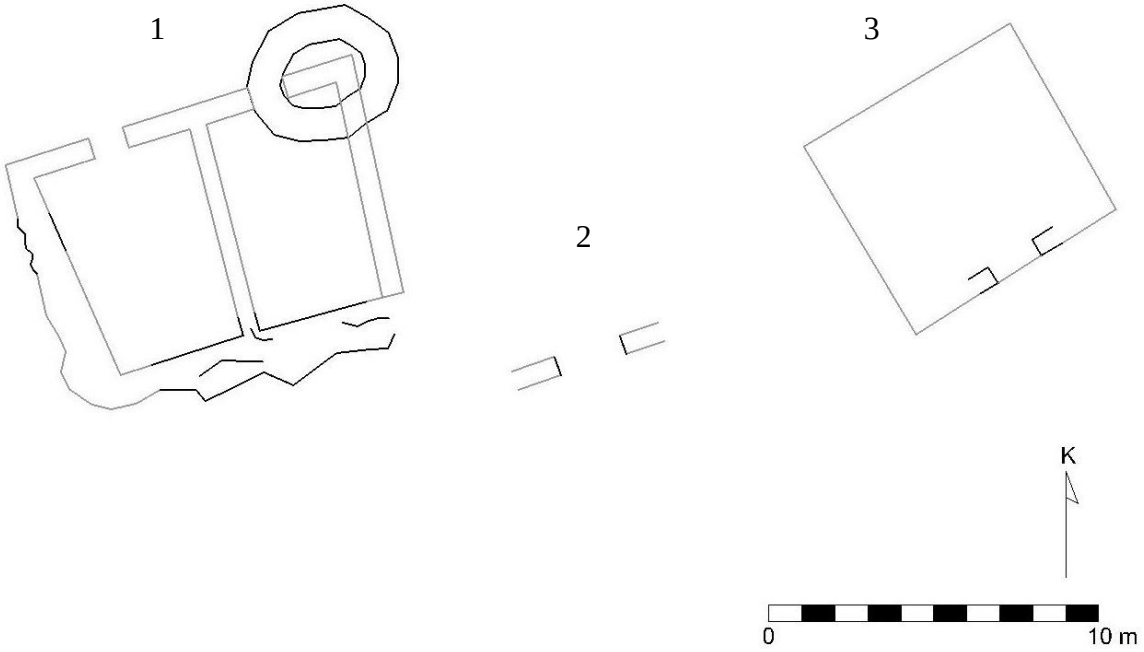
Hibrit Yapılar, Dükkanlar

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde yer alır. 11 No'lu yapının güneyindeki alandır. Ana cadde üzerindeki yapı dizisinin üst kotunda kalır. Bu bölgede alt kısımları anakayadan oyulu hibrit yapı kalıntıları vardır. Yapıların varlığı sadece yüzeyde gözlenen anakaya üzerindeki duvar yataklarından ve kesim izlerinden belirlenebilmektedir.

Alanda ayrı ayrı 3 farklı mekan kalıntısına ait anakaya üzerinde izler mevcuttur. En batıda anakaya üzerinde yanyana iki mekanın arka ve batı kısmını oluşturan kesim izleri vardır (1). Mekanlardan batıdakinin yaklaşık 4.50 m. genişliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeye açılan yanyana bağımsız bölümler olduğu değerlendirilebilir ancak ölçüler belirsizdir. Doğuya doğru aynı kotta anakaya üzerinde kapı sövesi olduğu tahmin edilen bir iz daha vardır (2). Alanın en doğusunda ise ahşap kasa yatakları belirgin, anakayadan oyulu bir kapı eşiği vardır (3). Kapının güneye doğru dışarıya çıkış sağladığı anlaşılmaktadır, iç mekan kuzey taraftadır. (1) nolu kalıntının kuzeydoğu köşesinde yaklaşık 4 m. çapında bir kireç ocağı kalıntısı vardır.

2018 sezonu itibarıyla bu bölgede sadece temizlik ve çevre düzenleme çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 12

Kat.No. 12

Resim 1 – 12 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 12 No'lu Alan kayaya oyulu hibrit yapı kalıntıları (doğudan)

Resim 5 – 12 No'lu Alan kayaya oyulu kapı eşiği (batıdan)

Resim 4 – 12 No'lu Alan kireç ocağı (doğudan)

Kat. No. 13

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in doğu bölümünde, Batı Hamam yapısının (Kat.No. 14) kuzeyinde ana caddenin tam karşısında yer alır. Yan yana bitişik en az üç bağımsız mekandan oluşan bir yapıdır. Mekanların Güney yönde ana caddeye açıldığı anlaşılmaktadır, diğer yönlere çıkış yoktur. Güneyindeki ana cadde tarafı hariç çevresinde başka kalıntı görülmemektedir. Bu durum, bu bölgede kuzey yönde antik sahil şeridinin yakın olduğu anlamına gelmekte olmalıdır. Cadde boyu yapı dizisi dikkate alındığında doğu ve batıya doğru komşu yapılar olması beklenir ancak vardıysa da bataklığın altında kalmıştır.

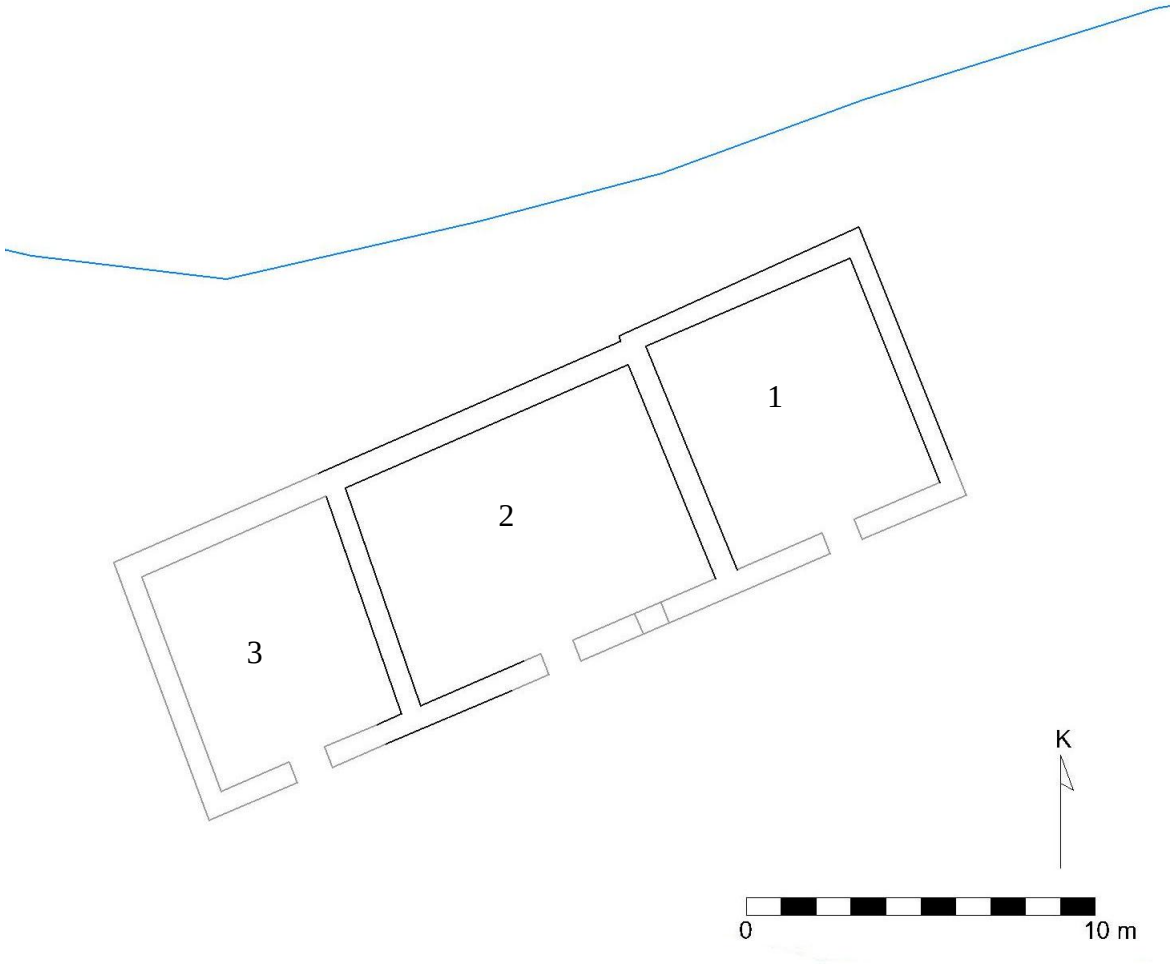
Yerleşimin bu bölümünde bataklık kotu yapılara göre yüksekte olduğundan bu yapının da zemini bataklık kotunun altında kalmıştır. Yapının orta mekanının (2) güneybatı köşesinde duvarlar geri kalanına göre daha yüksek korunmuştur, 3.50 m. kadar yüksekliğe ulaşmaktadır. Geri kalan kısımlar hemen hemen yüzey seviyesine kadar yıkılmıştır. Duvar kalıntıları ve yıkıntı yoğunluğu yapının planı ile ilgili tamamlama olanağı sağlamaktadır ve yalnızca güney yönde girişler olduğu anlaşılmaktadır.

Yapı dıştan yaklaşık olarak 17.02 x 8.27 m. ölçülerindedir. Birbirine bitişik bağımsız mekanlardan en doğudaki (1) içten 6.93 x 6.37 m, doğudan ikincisi (2) 8.83 x 6.60 m. ölçülerindedir. İkinci mekan daha geniş olup, ortasında bir ara duvar ile belki de iki ayrı mekan olma olasılığı da vardır ancak mevcut kalıntılar dikkate alındığında buna dair iz yoktur. Ayrıca güney duvarın korunmuşluk derecesi, bu duvarında kapı olacak bir mekan olasılığını azaltmaktadır. Bu kısım, doğu kısmından girişli iki mekanlı bir bağımsız bölüm de olabilir, zira yerleşimin başka taraflarına örneği vardır, ancak buna dair de iz yoktur. Yüksek seviyede korunmuş olan ikinci mekanın batı duvarı üzerinde ikinci katın varlığına işaret eden ahşap hatıl yuvaları mevcuttur. Yüzeyden yaklaşık 1.95 ila 2.05 m. yüksekliktedirler. Buradan hareketle yapının zemin kotunun yüzeyin 0.5 ila 1.00 m. altında olduğu çıkarılabilir. Duvarın batı tarafında bir başka bağımsız mekan daha (3) olduğuna dair, bu duvarın batı dip tarafında organik bağlı bir taş vardır. Ayrıca duvarın batı yüzünde de ikinci kata dair ahşap hatıl yuvaları bulunur ve duvarın iki yüzünün de eş dönemli iç mekanlar olduğunu gösterir.

Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında büyük çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır ancak çok az miktarda ince kiremit parçaları da vardır. Duvar kalınlığı 60 ila 64 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 13

Kat.No. 13

Resim 1 – 13 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 13 No'lu Yapı genel görünüş (doğudan)

Resim 3 – 13 No'lu Yapı detay (doğudan)

Resim 4 – 13 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Kat. No. 14

Batı Hamam

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde ana caddenin güney tarafında yer alır. Hemen doğusunda dar bir sokağın karşısında 11 No'lu yapı bulunur. Batı tarafında günümüzde boş ve düz görünen alanda 16 ve 17 No'lu yapı kalıntıları vardır.

Hamama doğu taraftaki kuzey-güney doğrultulu sokaktan giriş sağlandığı anlaşılmaktadır. İlk mekan (1) içten 10.56 x 8.15 m. ölçülerinde geniş bir mekandır. Doğu tarafında Sokağa açılan giriş kapısı vardır.

(1) mekanından güney ve batı yönlere geçiş olmadığı anlaşılmaktadır. Bunlardan başka tek olasılık kuzeydeki küçük odaya geçiş olabileceğidir. Kompleksin kuzeydoğu köşesindeki mekan (2) içten yaklaşık 6.46 x 5.47 m. ölçülerindedir. Güney ve batı taraflarda tamamen yıkılmış ve dolgu altındadır.

(3) nolu mekan hamamın en iyi korunmuş bölümüdür. İçten yaklaşık 10.16 x 6.32 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafta 1.91 m. genişlikte, yüksek bir pencere vardır.Mekanın üstü doğu-batı doğrultulu beşik tonoz örtülüdür. Duvarda ısıtma sistemine ait seramik çivilier vardır. Ayrıca ısıtma sisteminin bacası, odanın kuzeybatı köşesinde tonozun içinde korunmuştur.

(3) nolu mekanın kuzey duvarının dış cephesi ana caddeye bakmaktadır ve hareketlendirilmiş bir fasada sahiptir. Duvarın ortasında yüksekteki pencerenin iki tarafında dışta iki niş vardır. Nişler, duvarın geri kalanı gibi blok taştan örülmüştür, üst kısımları, yine blok taş örgüyle yapılmış yarım kubbe ile sonlanmaktadır.

Hamamın bölümleri (3) mekanıyla birlikte güneye doğru sıralı bir şekilde uzanmaktadır. Kapılar dolgu altında kalmış olmakla birlikte, doğu ve batıya çıkış olmadığı anlaşılmaktadır. Bir sonraki mekan (4), içten yaklaşık 7.19 x 4.67 m. ölçülerindedir. Doğu batı doğrultulu beşik tonoz örtülüdür.

Üçüncü mekan (5), içten yaklaşık 6.96 x 4.78 m. ölçülerindedir. Diğer iki mekan gibi doğu-batı doğrultulu beşik tonoz örtülüdür. Güneydoğu tarafında bir kapı ile (6) nolu mekana açılmaktadır. Hamam yapısı, mekanın batı tarafında güneye doğru devam etmektedir ve buradaki bölümlenme anlaşılmamaktadır.

Hamamda blok taştan örülmüş duvar işçiliği vardır. Kuzey cephede alt sıralar daha nitelikli isodomik benzeri bir örgüye sahiptir. Üst kısımlarda ise daha küçük blok taşlardan, yer yer aralarda daha küçük taşlar sokularak yapılmış bir örgü vardır. Batı duvarda ve iç duvarlarda poligonal benzeri bir örgü vardır. Taşların cepheleri bosajsızdır ve kaba murçla düzeltilmiştir.

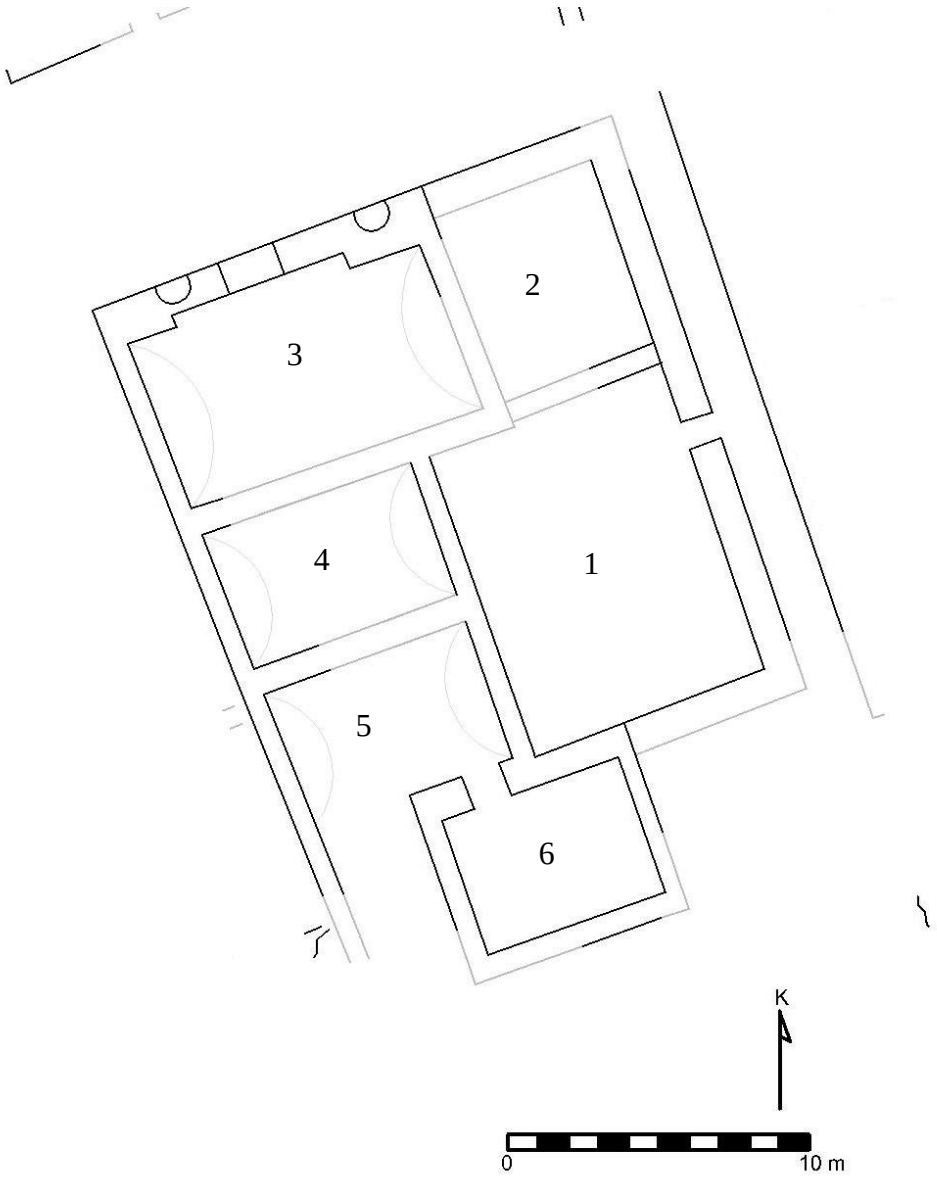
Kat. No. 14

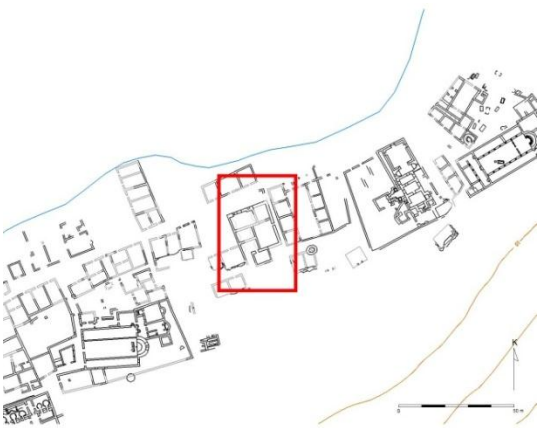
2018 yılı itibarıyla hamamda sadece bitki temizliği çalışması yapılmıştır. Taş işçiliği ve yerleşimin gelişimi dikkate alınarak hamamın ilk yapılışının M.S. 2.yy tarihli olduğu tahmin edilmektedir.

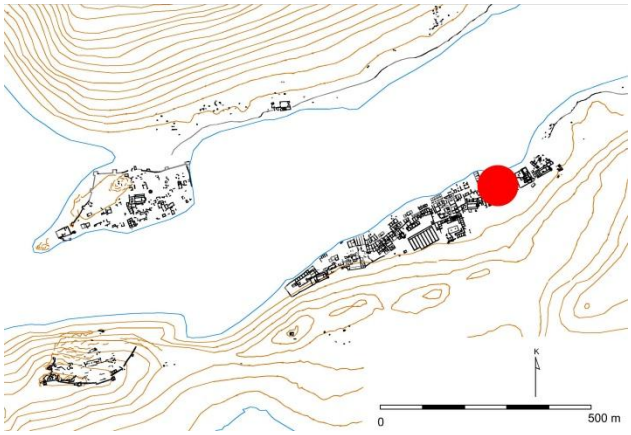
Literatür :

-Borchhardt 1975
-Farrington 1995, 149
-Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 14

Kat.No. 14

Resim 1 – Batı Hamam hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – Batı Hamam (batıdan)

Resim 3 – Batı Hamam (güneydoğudan)

Resim 4 – Batı Hamam caddeye bakan kuzey cephe (kuzeyden)

Resim 5 – Batı Hamam ısıtma sistemi detayı (güneyden)

Kat. No. 15

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in doğu bölümünde, B Kilisesi kompleksinin (Kat.No. 22) kuzeyinde liman yatağının kıyısında yer alır. Bu kesimde ana caddenin kenarından kuzeye doğru uzayan kalıntı grubudur. Kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla yapı küçük mekanlara bölünmüştür. Güney tarafında caddenin karşısında 16 No'lu yapı vardır. Doğu ve batı taraflarda caddenin kuzey kanadında kalıntı gözlenmemektedir, ancak burada kalıntılar bataklık kotunun altında kalmış olabilir.

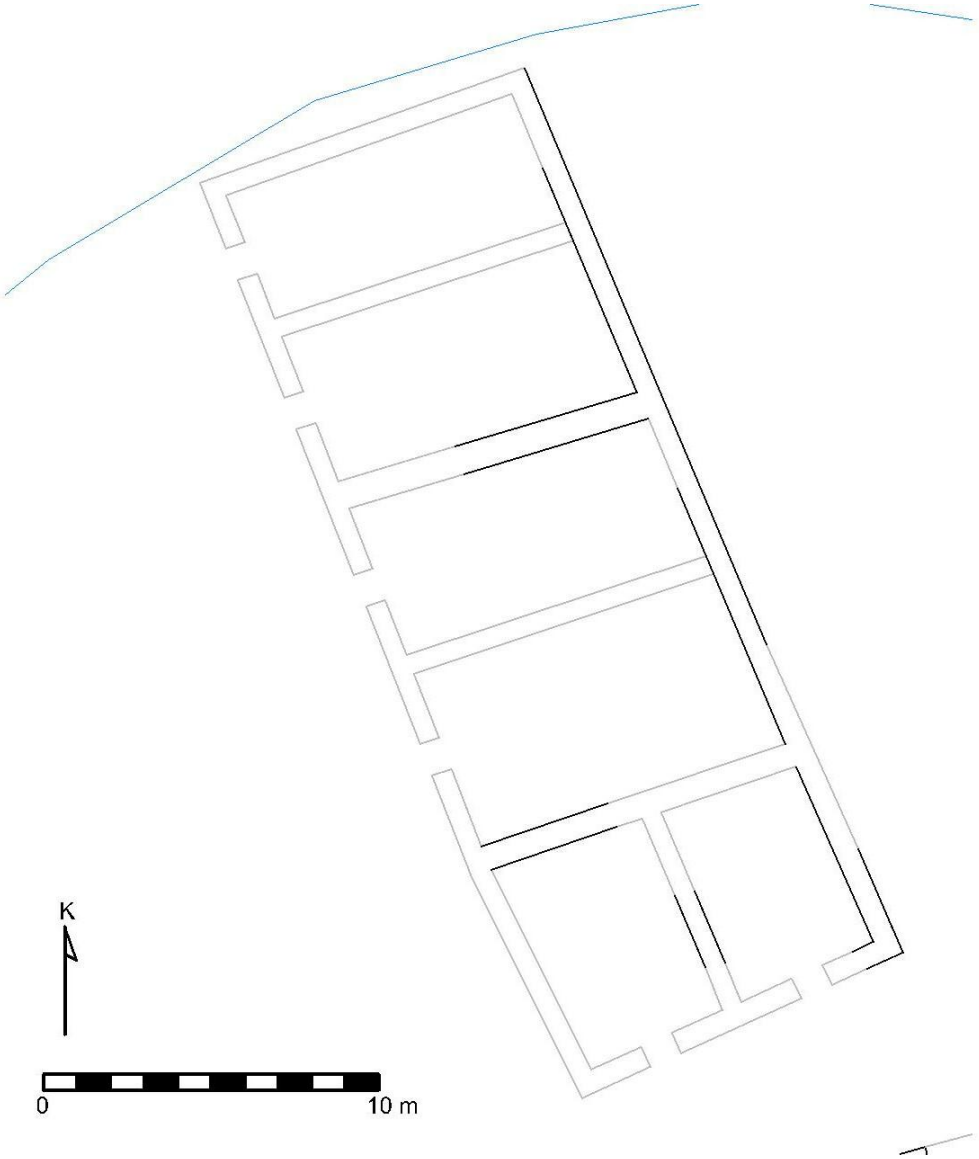
Yapının korunmuşluk derecesi düşüktür. Arazi eğiminden dolayı güney taraf daha sağlam zemine oturmakta olmalıdır ve biraz daha iyi korunabilmiştir. Güney tarafta 1 m'ye yakın duvar kalıntıları bulunsa da büyük kısım yüzey kotuna çok yakın moloz yığınları şeklindedir. Kimi yerlerde yapının planı duvar kalıntılarından izlenebilmekte olmasına karşın, çoğunlukla ancak moloz dolgu yoğunluğuna bakılarak mekanların içi ve yönelimleri belirlenebilmiştir.

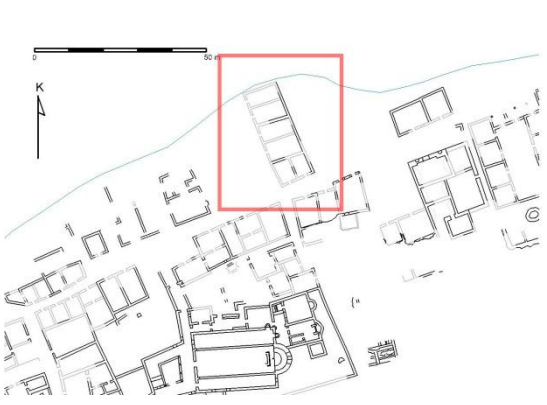
Yapı dıştan yaklaşık 28.85 x 10.85 m. ölçülerindedir. Güney tarafta ana caddeye açılan birbirine benzer büyüklükte yan yana iki bağımsız mekan olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan doğudakinin ölçüleri yaklaşık 5.92 x 4.28 olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeye doğru doğu duvarın kesintisiz gittiği anlaşılmaktadır ve bir yerde batıya doğru bir ara duvar izlenmektedir. Ayrıca yine bu ara duvara koşut olarak güney ve kuzeyde doğu-batı yönlü moloz yığınlarının varlığı da bu alanın daha fazla bağımsız bölüme ayrıldığına işaret etmektedir. Buradan hareketle yapının kuzey tarafının doğu-batı doğrultulu ve doğuya açılan yaklaşık 9.20 x 4.65 m. ölçülere sahip 4 kadar bağımsız bölüme ayrıldığı tahmin edilmektedir.

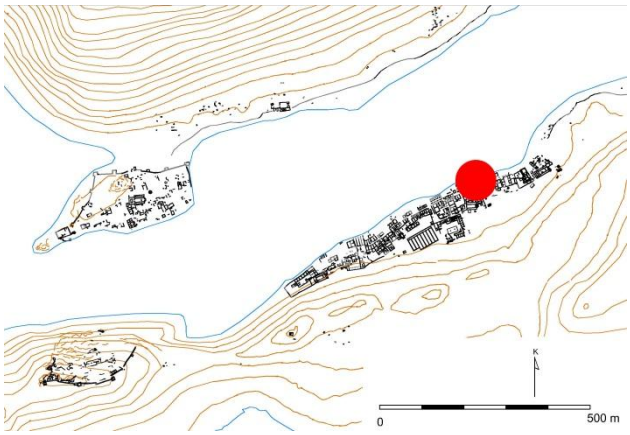
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında büyük çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır ancak çok az miktarda ince kiremit parçaları da vardır. Duvar kalınlığı 65 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 15

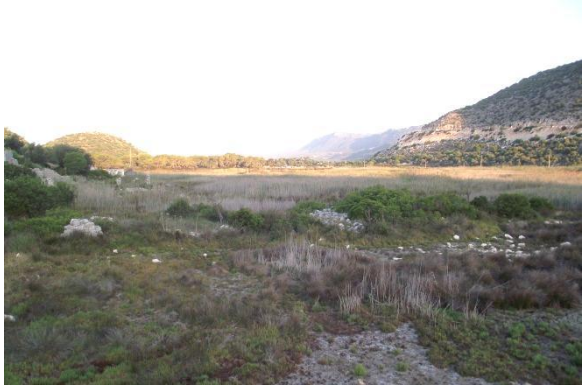
Kat.No. 15

Resim 1 – 15 No'lu Yapı hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 15 No'lu Yapı hava fotoğrafı
(kuzeydoğudan)

Resim 4 – 15 No'lu Yapı (doğudan)

Resim 5 – 15 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Kat. No. 16

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in doğu bölümünde, Batı Hamam yapısının (Kat.No. 14) batı tarafında ana caddenin güney kenarında yer alır. Yan yana düzensiz şekilde bitişik en az üç bağımsız mekandan oluşan bir yapıdır. Mekanların kuzey yönde ana caddeye açıldığı anlaşılmaktadır, diğer yönlere çıkış yoktur. Güney tarafta yer yer anakaya kesilip düzleştirilerek mekanların arkaları oluşturulmuştur.

Doğu tarafta modern dönem harçsız yığma bir duvar yapı grubunun içinden geçip yukarı kota çıkmaktadır. Doğuda Batı Hamam yapısı ile arasında yaklaşık 14.80 x 14.80 m. ölçülerinde kalıntı gözlenmeyen bir alan vardır. Batı tarafta ana caddeden bir sokak güneye doğru tırmanmaktadır ve sokağın karşısında B Kilisesi kompleksi ile kuzeyindeki yapı grubu vardır (Kat.No. 20). Güney tarafta üst kotta 17 No'lu alan vardır.

Yapının kuzey cephesindeki nitelikli kesmetaş kısmen korunmuştur. Pencere ve kapılar söveleri ve lentolarıyla ayaktadır. Bunun dışında küçük taşlardan yapılmış ara duvarlar zemin kotuna yakın derecede tamamen yıkılmıştır.

Yapı dıştan yaklaşık olarak 21.45 x 10.90 m. ölçülerinde bir alan kaplamaktadır. En doğudaki mekan (1) en iyi korunmuş olanıdır. İçten yaklaşık 9.82 x 7.58 m. ölçülerindedir. Yamuk bir dörtgen formundadır. Bu yamukluk kısmen, ön (kuzey) cephenin ana caddeye koşut olmasından ve arka (güney) tarafın anakayadan kesilerek şekil almış olmasından kaynaklanmaktadır. Ana caddeye açılan ön cephe, kesme blok taştan nitelikli bir işçiliğe sahiptir. Mekanın cephesinde doğuda 1.30 m. genişliğinde bir kapı, ardından batıya doğru toplam 1.68 m. genişliğe sahip bir çift pencere, ve en batıda diğer kapıyla simetri oluşturur şekilde 1.30 m. genişliğinde bir kapı daha bulunur. Kapı ve pencere söve ve lentoları sade fascia profilleriyle bezenmiştir ve üstlerinde sade sembolik saçaklar vardır. Korunmuş olan cephe bloklarının doğu köşesi, yuvarlak formda, bir sütuna uyacak şekilde oyulmuştur. Dip kısımda da sütunun oturduğu muhtemelen orijinal stylobat bloğu görünmektedir. Cephe duvarı bu sütun ile birleşmekte ve buradan daha niteliksiz moloz taş bir duvar ile güneye doğru mekan kapanmaktadır. İzi görünen bu sütunun kendisi mevcut değildir. Bu mekanın güney tarafında, anakayadan yamaç içine doğru kesilmiş bir başka arka mekan (4) olduğuna dair güney kenarda içi sonradan örülmüş bir kapı vardır. Bu alan sonradan bozulup iptal edilen bir alan veya daha erken başka bir mekan olabilir. Tamamen dolgu altında olduğundan detaylarını kestirmek mümkün değildir.

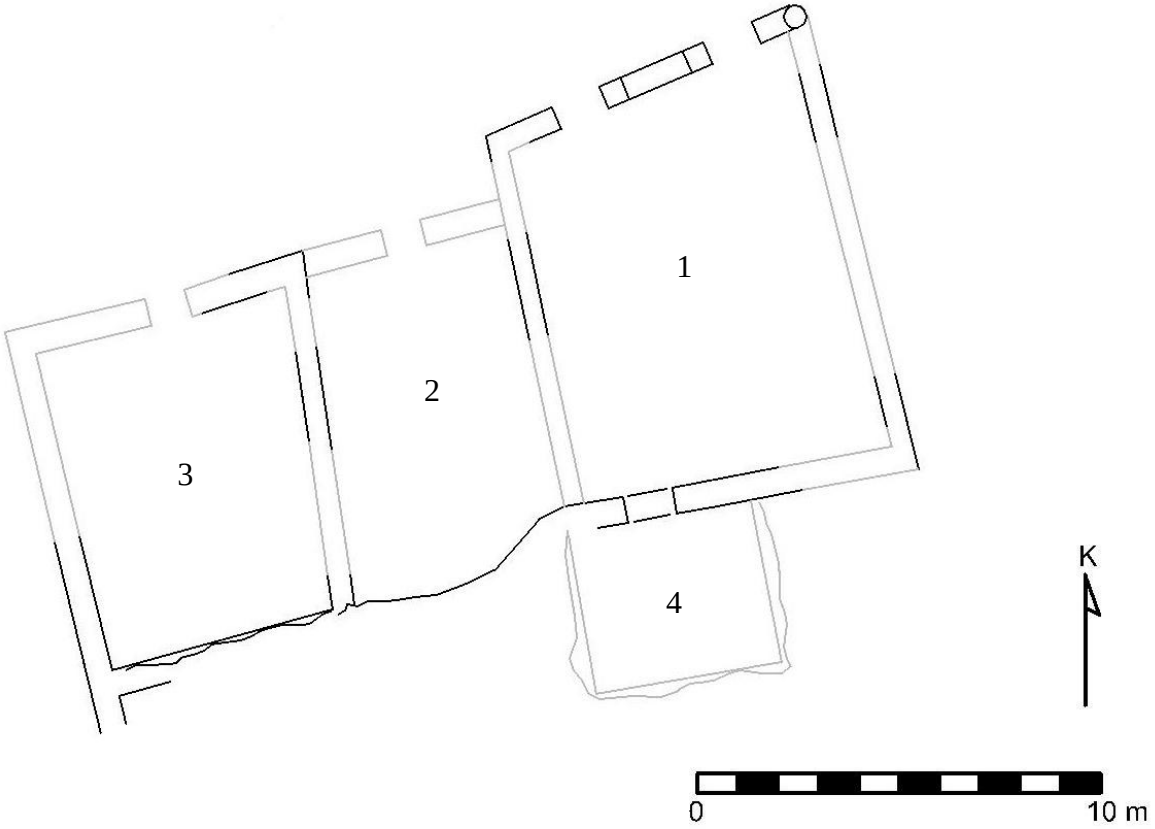
Yapı grubunun en batısında yaklaşık 7.96 x 6.00 m. ölçülerinde olduğu anlaşılan bir mekan vardır (3). Yine yamuk bir plana sahiptir. Arka tarafı anakayadan kesilmiştir.

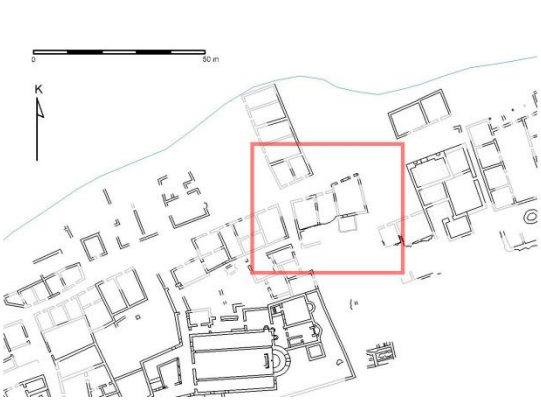
Kat. No. 16

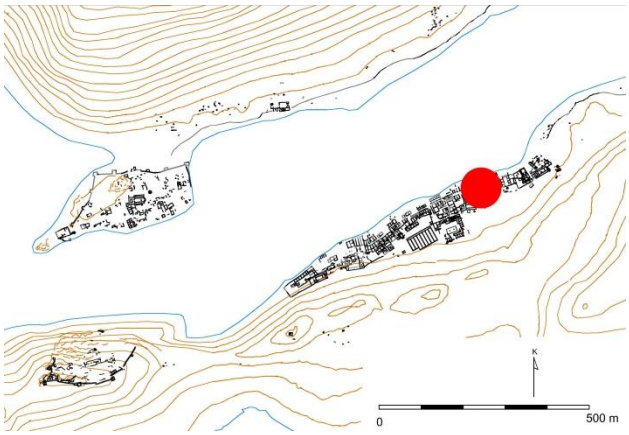
Tamamen küçük moloz taşlardan örme duvarları vardır. Bu mekan ile (1) mekanı arasındaki alan da daha da niteliksiz şekilde kuzey tarafı bir duvar ile kapatılıp mekan haline getirildiği anlaşılmaktadır (2). Yaklaşık 8.17 x 5.27 m. ölçülerindeki bu alanın arka tarafındaki anakaya da daha düzensizdir. Bu üç mekan, görünüşe göre birbirleriyle ilgisiz zamanlarda eklenerek yapılmış olmalıdır, zira ölçüleri ve duvarları belirgin bir düzene göre yapılmamıştır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda bitki ve az miktarda moloz temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 16

Kat.No. 16

Resim 1 – 16 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 16 No'lu Yapı genel görünüş (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 16 No'lu Yapı arkadan görünüş (güneyden)

Resim 4 – 16 No'lu Yapı kuzey cephe (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 16 No'lu Yapı kuzey cephe (batıdan)

Kat. No. 17

Hibrit Yapılar

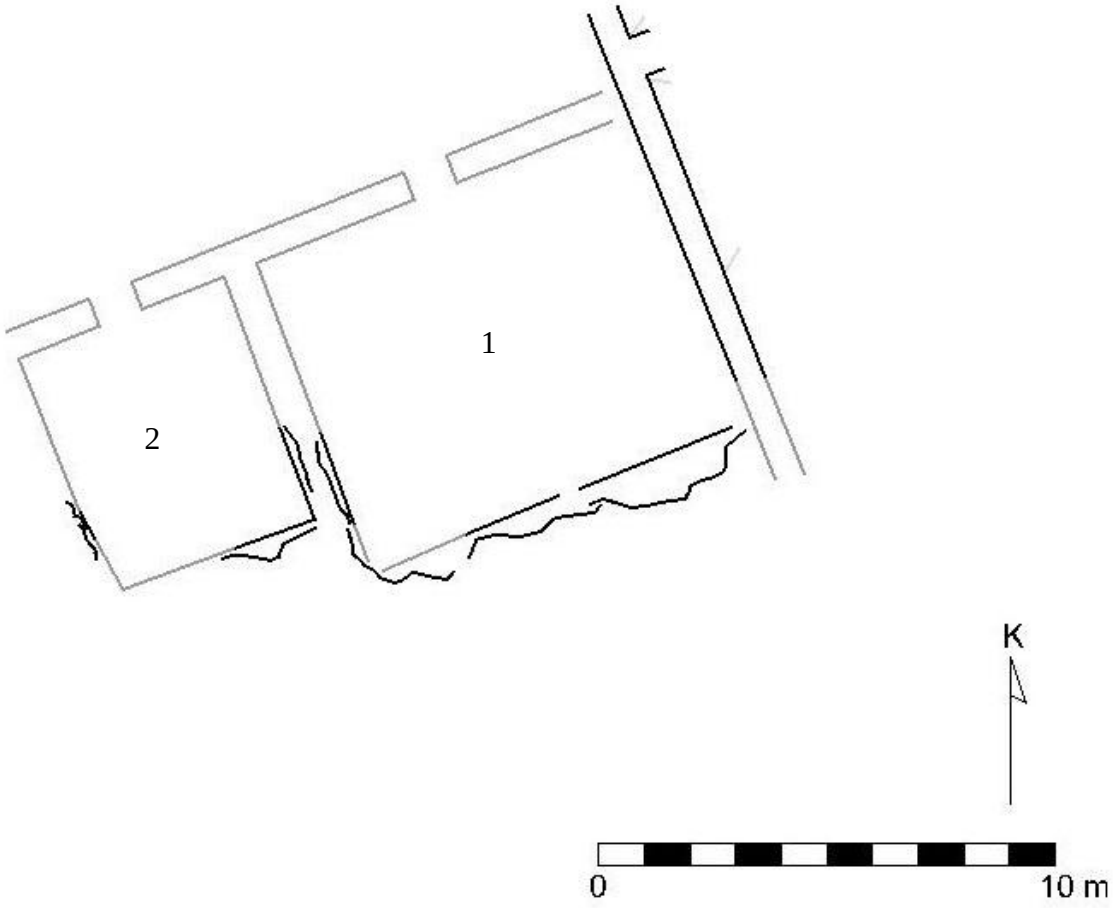
Güney Yerleşim'in doğu kesiminde yer alır. Batı Hamam (Kat.No.14) yapısının batısında, ona bitişiktir. Burada arka tarafı anakayadan kesilmiş, kuzeye açılan mekanlar vardır. Yapıların varlığı sadece yüzeyde gözlenen anakaya üzerindeki duvar yataklarından ve kesim izlerinden belirlenebilmektedir. Kuzeye doğru ana caddeye kadar bataklık kotuna yakın geniş bir boşluk vardır ve bu boşluğun ne kadarının yapılar tarafından kapatıldığı belirsizdir. Alanın kuzeybatı tarafında 16 No'lu yapı bulunur. Batıya doğru arazi 16 No'lu yapının arka tarafındaki üst kota doğru yükselmektedir. Güney tarafta üst kotta ise benzer şekilde anakayadan oyulu başka hibrit yap kalıntıları vardır (Kat.No.18).

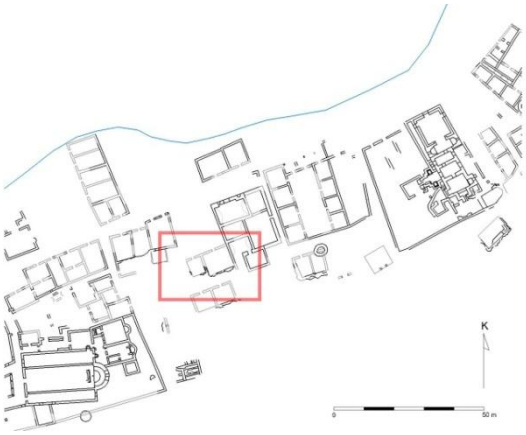
Alanda net tespit edilebilen yanyana iki mekan kalıntısı vardır. Bunlardan doğudaki (1) Batı Hamam yapısına bitişiktir. Arka tarafında dayandığı anakayadaki kesim izlerinden tespit edilebilmektedir. Yaklaşık 8.90 m. genişliğe sahip, belki de iki mekana bölünmüş olabilecek bir bölümdür. Batıdaki diğer mekan (2), anakaya yapısından dolayı ilkine göre 1.60 m. kadar daha kuzeyde başlamaktadır. Arka kesiminde yaklaşık 4.71 m. genişliğe sahiptir. Aralarındaki anakaya çıkıntısı, yaklaşık 0.75 m. kalınlıklı ara duvar tabanı oluşturacak şekilde kesilmiştir.

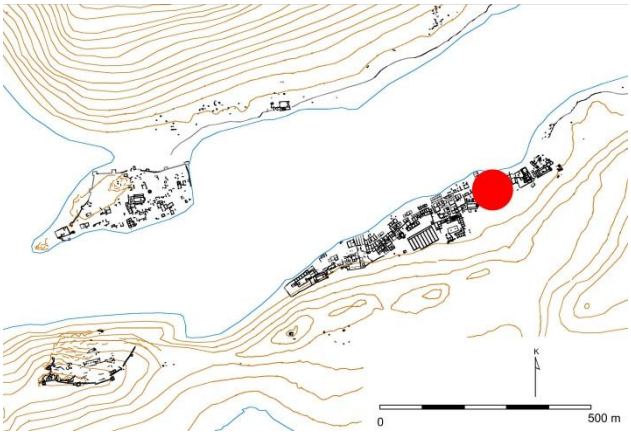
Mekanların içi ve kuzey taraf hiç korunmamış, tamemen dümdüz olmuştur. Bu mekanların kuzey tarafa doğru açılan bağımsız bölümler olduğu tahmin edilmektedir. Hemen doğu bitişikteki hamam kompleksi ile bağlantılı olduğuna dair bir belirti de gözlenmemiştir. Yine hamam yapısının batı duvarı sınır alınarak anakaya kesilmiş gibi bir izlenim uyandığından dolayı bu yapıların hamamdan daha geç olduğu değerlendirilmektedir.

2018 sezonu itibarıyla bu bölgede sadece bitki temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 17

Kat.No. 17

Resim 1 – 17 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 17 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 17 No'lu Alan (batıdan)

Resim 4 – 17 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 5 – 17 No'lu Alan kayadan oyulu hibrit yapı kalıntıları (kuzeyden)

Kat. No. 18

Hibrit Yapılar, Dükkanlar

Güney Yerleşim'in doğu kesiminde yer alır. Batı Hamam'ın (Kat.No.14) güneybatısında ve B Kilisesi'nin (Kat.No.22) doğusunda kalan alandır. Ana cadde üzerindeki yapı dizisinin üst kotunda kalır. Bu bölgede alt kısımları anakayadan oyulu hibrit yapı kalıntıları vardır. Yapıların varlığı yüzeyde gözlenen anakaya üzerindeki duvar yataklarından ve kesim izlerinden belirlenebilmektedir.

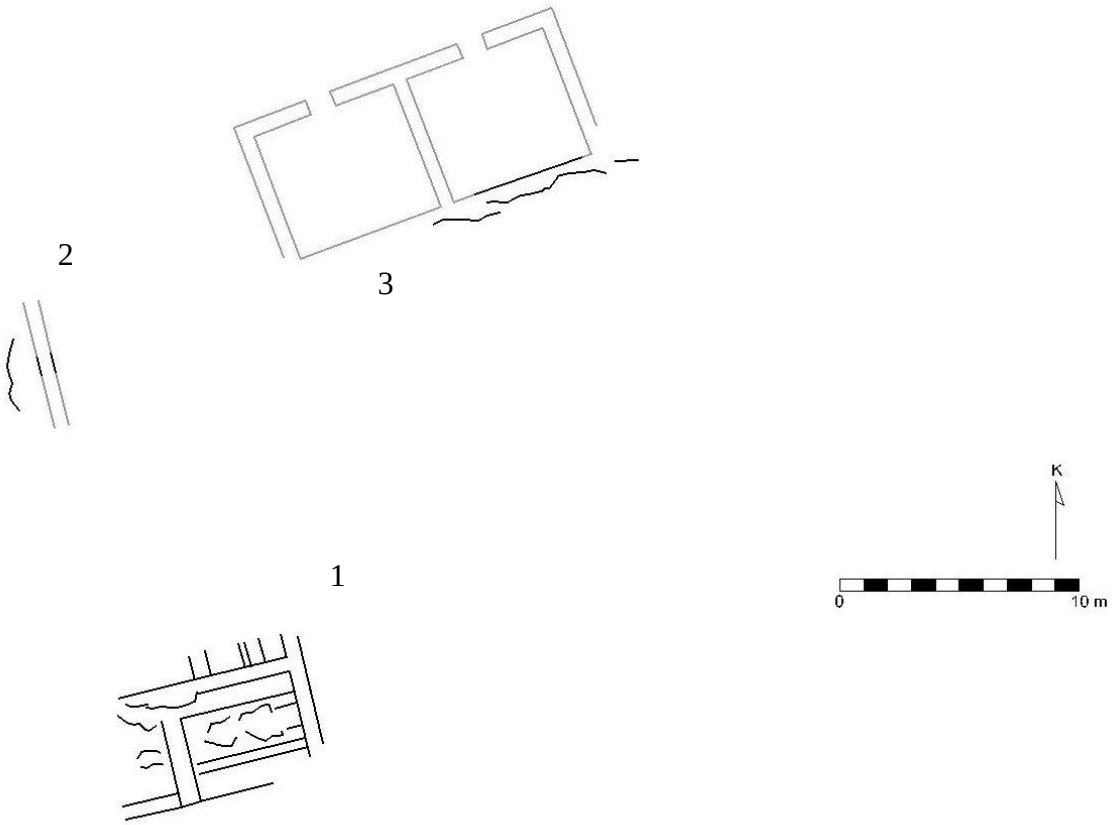
Alanda ayrı ayrı 3 farklı mekana ait kalıntı ve izler mevcuttur. Güneybatı tarafta temel seviyesinde korunmuş bir yapı kalıntısı bulunur (1). Burası 8.71 x 6.26 m. ölçülerinde bir kalıntı alanıdır. Anakaya yer yer traşlanarak, yer yer de dolgu yapılarak bir yapıya temel oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Güneydoğuda, büyük bir anakaya çıkıntısına dayanır şekilde, 6.31 x 4.96 ölçülerinde dörtgen biçimli bir düzenleme seçilebilmektedir. Merkezde biraz tıraşlanmış bir anakaya çıkıntısı ve çevresinde aralıklarla yapılmış duvar ve dolgu kalıntısı vardır. Bu düzenlemeden batıya ve kuzeye doğru başka benzer duvar veya dolgu çıkıntıları seçilebilmektedir. Bu yapı en azından bu yönlerde devam etmekte olmalıdır.

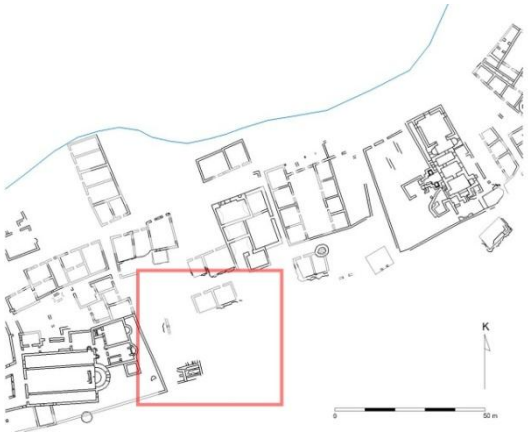
(1) nolu yapıdan 11 m. kadar kuzeyde anakaya üserinde bir mekanın batı duvarına altlık oluşturacak şekilde kesilmiş bir anakaya izi vardır (2). Duvar kalınlığı yaklaşık 60 cm'dir ve iç mekan doğu taraftır. Başka bir detay elde edilememektedir.

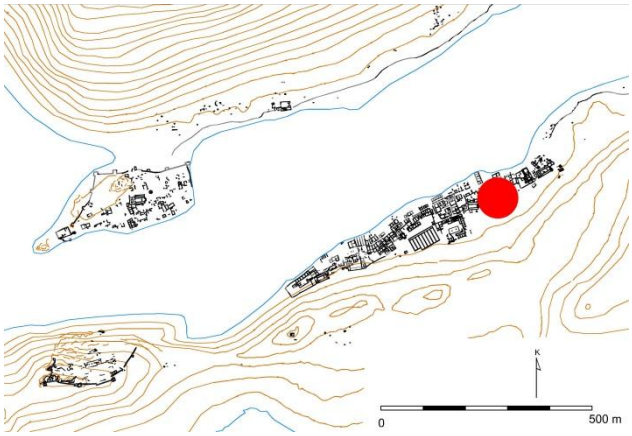
Alanın kuzeydoğu tarafında anakaya üzerinde bir mekanın arka kısmını oluşturan kesim izleri vardır (3). Kaya çıkıntısı, bir noktada iç mekana doğru yükselmekte olduğundan burada 6 m. civarı genişliğe sahip bir mekan ve batıda ayrı bölüm olarak bir başka mekanın arka taraflarının bulunduğu kestirilebilmektedir. Mekanlar kuzeye doğru açılmakta olmalıdır. Kuzey tarafta alt kotta 17 No'lu hibrit yapılar bulunur ve mekanların önünden, alt kottaki yapıların arkasındaki teraslı alanda, buraya erişim sağlamak için doğu-batı yönlü bir sokak geçmekte olmalıdır.

2018 sezonu itibarıyla bu bölgede sadece temizlik ve çevre düzenleme çalışması yapılmıştır.

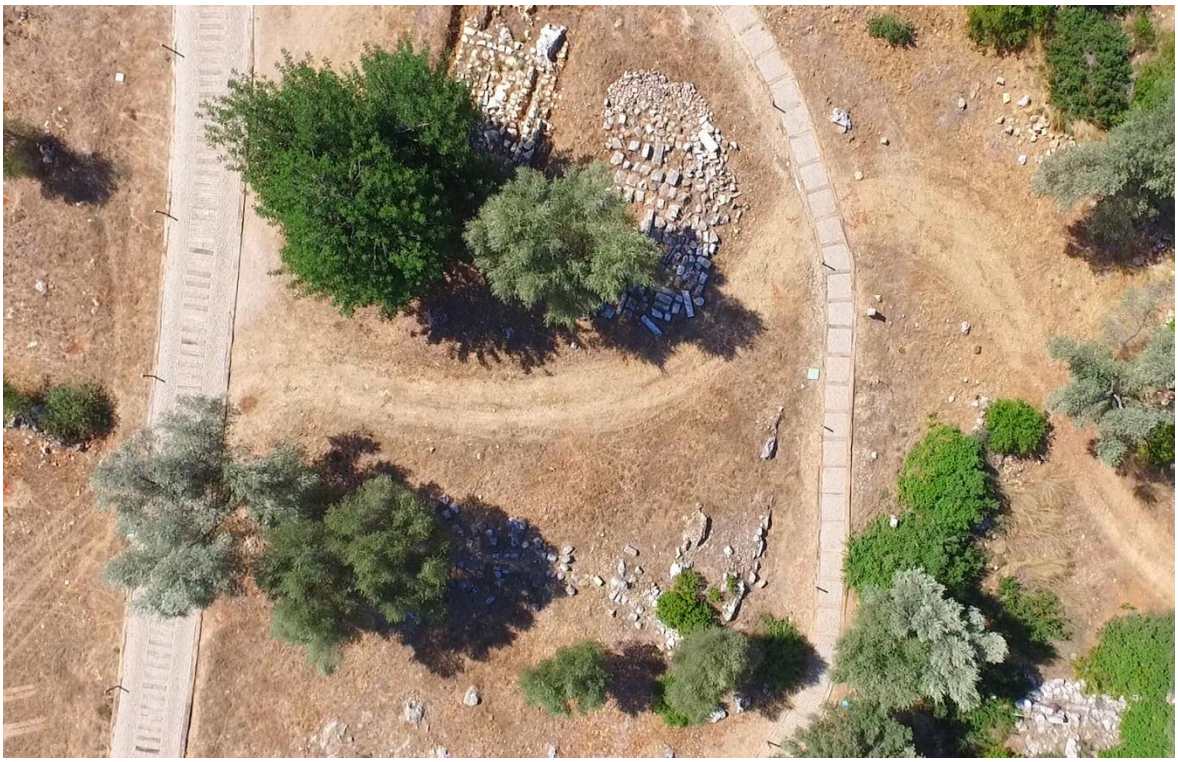
Kat.No. 18

Kat.No. 18

Resim 1 – 18 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 18 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 18 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 18 No'lu Alan kayadan oyulu hibrit yapı kalıntıları (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 18 No'lu Alan yapı temeli (güneybatıdan)

Kat. No. 19

F Kilisesi

Güney Yerleşim'in merkezi kesimindedir. B Kilisesi kompleksinin (Kat.No.22) kuzeyinde ana caddenin kuzey tarafında liman kıyısındadır. Yerleşimin bu bölgesi tamamen bataklık içindedir. Doğu tarafta yapı kalıntısı gözlenmemektedir, batı tarafta 23 ve 24 No'lu alanlar bulunur. Güneyde ana caddenin karşısında 20 No'lu yapı vardır.

En net izlenebilen mekan (1) içten yaklaşık 9.51 x 7.37 m. ölçülerindedir. Doğu duvarında dıştan yaklaşık 1.60 m. çapında küçük bir apsis bulunur. Kuzey tarafta (2) nolu alana yönelen ve kapı oldupu değerlendirilen bir duvar kenarı vardır. (2) nolu alan içten yaklaşık 8.74 x 6.02 m. ölçülerindedir. İçinde burayı bölümlere ayırdığı tahmin edilen duvar kalıntıları olan bir mekandır. Özellikle kuzey tarafında tamamen bataklık kotunun altındadır. Bu iki mekanın batı tarafında bir ön oda olabileceği tahmin edilen bir alan vardır (3). Bu alanın aynı yapı grubu içinde değerlendirilmesinin sebebi, güney duvarlarının ortak görünmesidir.

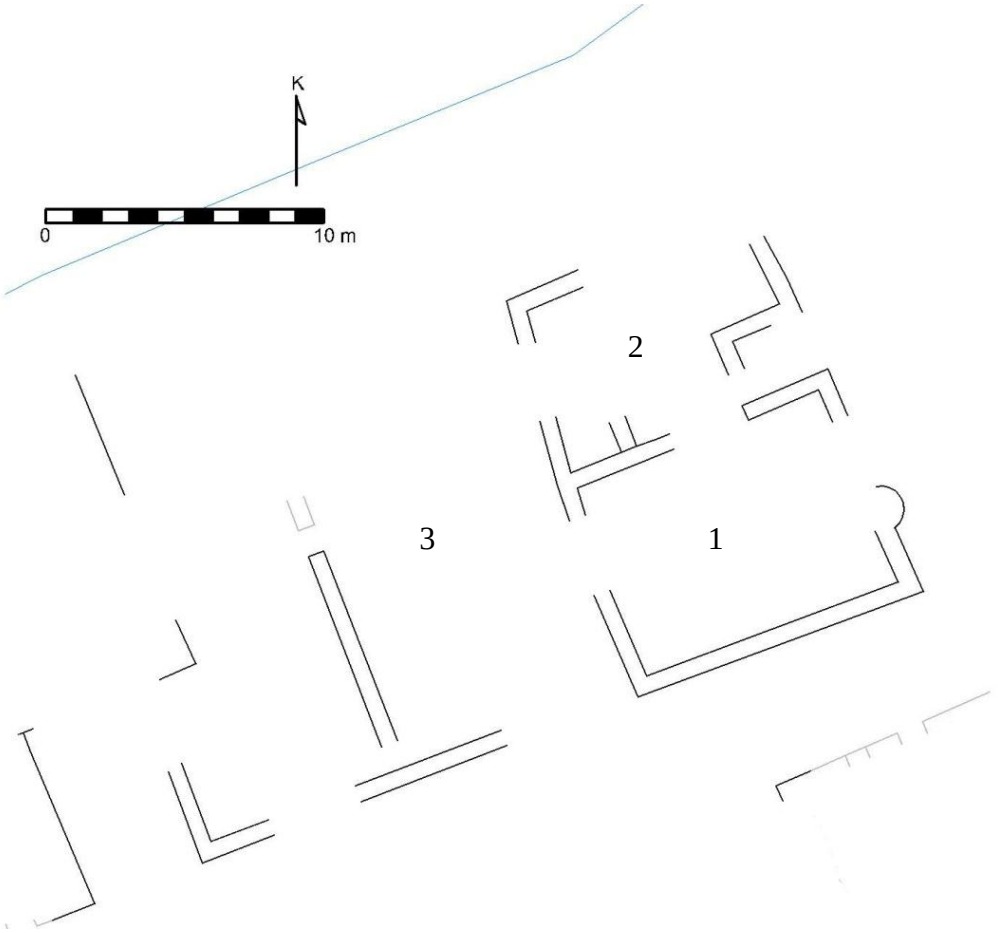
Bu alanda genel olarak korunmuşluk derecesi çok düşüktür. Kimi yerlerde 1 m'ye yakın duvar kalıntıları bulunsa da büyük kısım yüzey kotuna çok yakın seviyeye kadar yıkılmış ve bataklık altında kalmıştır.

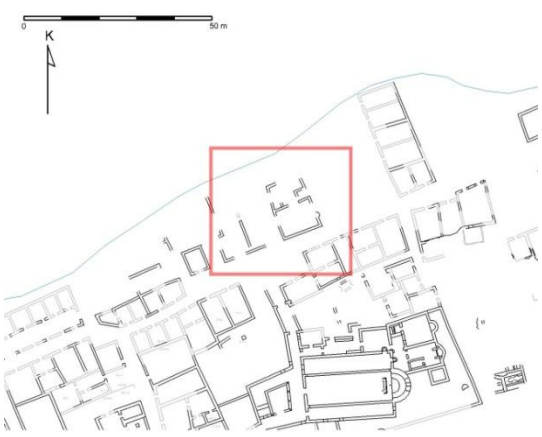
2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

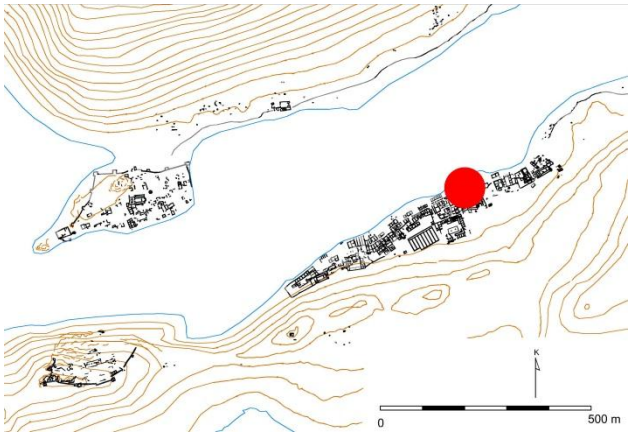
Literatür :

Tekinalp 2000, 61-79

Kat.No. 19

Kat.No. 19

Resim 1 – F Kilisesi hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – F Kilisesi genel görünüş (batıdan)

Resim 3 – F Kilisesi naos (batıdan)

Resim 4 – F Kilisesi apsis (batıdan)

Resim 5 – F Kilisesi naostan batıya bakış

Kat. No. 20

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, B Kilisesi kompleksinin (Kat.No.22) kuzey tarafında ana caddenin güney kenarındadır. Kuzey tarafta caddenin karşısında F Kilisesi (Kat.No.19) bulunur. Doğuda sokağın diğer tarafında 16 No'lu yapı vardır, batıda sokağın diğer tarafında 25 No'lu yapı vardır. Güney tarafta arkada üst kotta 21 No'lu alan bulunur. Yapı grubu genel olarak kuzeydeki ana caddeye açılan, kimisinin tek mekanlı, kimisinin bir ön ve bir arka mekan olarak iki mekanlı olarak düzenlendiği, yan yana bağımsız bölümler dizisi görünümündedir. En az iki katlı oldukları korunmuş izlerden anlaşılmaktadır.

Yapı grubu genel planı anlamaya elverişli olacak kadar korunmuştur. Özellikle güney duvarlar, arazi eğiminden dolayı daha sağlam zemine oturduğundan olsa gerek daha iyi, yer yer 4 m'yi aşan yükseklikte korunmuştur. Ara duvarlar da özellikle batı tarafta yüksek şekilde ayaktadır. Caddeye bakan kuzey tarafta duvarlar dip seviyesine kadar yıkılmıştır.

Yapı dıştan yaklaşık olarak 36.08 x 10.32 m. ölçülerindedir. En doğuda izlenebilen büyük bir iç alan vardır (1). İçten yaklaşık 13.40 x 9.14 m. ölçülerindedir. Özellikle güney ve iç kısım çok tahrip olduğundan iç bölümlendirmesine dair kesin ölçüm yoktur. Ancak yıkıntı durumundan hareketle yapının bu kesiminin kuzey-güney yönlü iki bağımsız birime bölündüğü, bunlardan batıdakinin büyük ihtimalle ön ve arka mekan olarak iç bölümlendirmeyle ayrıldığı anlaşılmaktadır. Kuzey cephede muhtemelen kapı açıklığı olan bir aralık batı mekanın ortasına denk gelmektedir. Doğudaki mekanda ise doğu duvar nispeten sağlam kaldığından iç bölümlendirme önerilmemiştir.

Sonraki bağımsız bölüm (2) net olarak belirgindir. İçten 9.14 x 3.76 m. ölçülerindedir. Kuzeye açılan dar ve uzun bir mekandır. Batı duvarı sağlam olduğundan iç bölümlendirme olmadığı kestirilmektedir. Batı duvarda ikinci katın zeminini taşıyan ahşap hatılların oturduğu delikler dizisi korunmuştur. Bu izler eğimli gelen arazide dolgu kotuna yakındır. Seviyeleri bataklık kotundan yaklaşık 2 m. kadar yukarıdadır ve giriş katın zemini bataklık kotunun altında kalmış olmalıdır.

Batıdaki bağımsız bölümde (3-4) batı ve doğu duvarlar iç bölümlendirmeyi de gösterir şekilde yüksekçe korunmuştur. Duvarlarda komşu (2) nolu mekanın aksine ikinci katın zeminine dair izler gözlenmemiştir. Hatıl yuvaları velki de korunmamış olan doğu-batı istikametli duvarlar üzerindeydi. Caddeye açılan kuzeydeki ön mekan (3) içten 7.07 x 4.93 m. ölçülere sahiptir. Giriş cephesi korunmamıştır ancak mekan ölçüleri bellidir. Korunmuş olan ara duvardan güneye geçiş olduğu kestirilebilmektedir. Arka mekan (4) içten 7.05 x 3.79 m.

Kat. No. 20

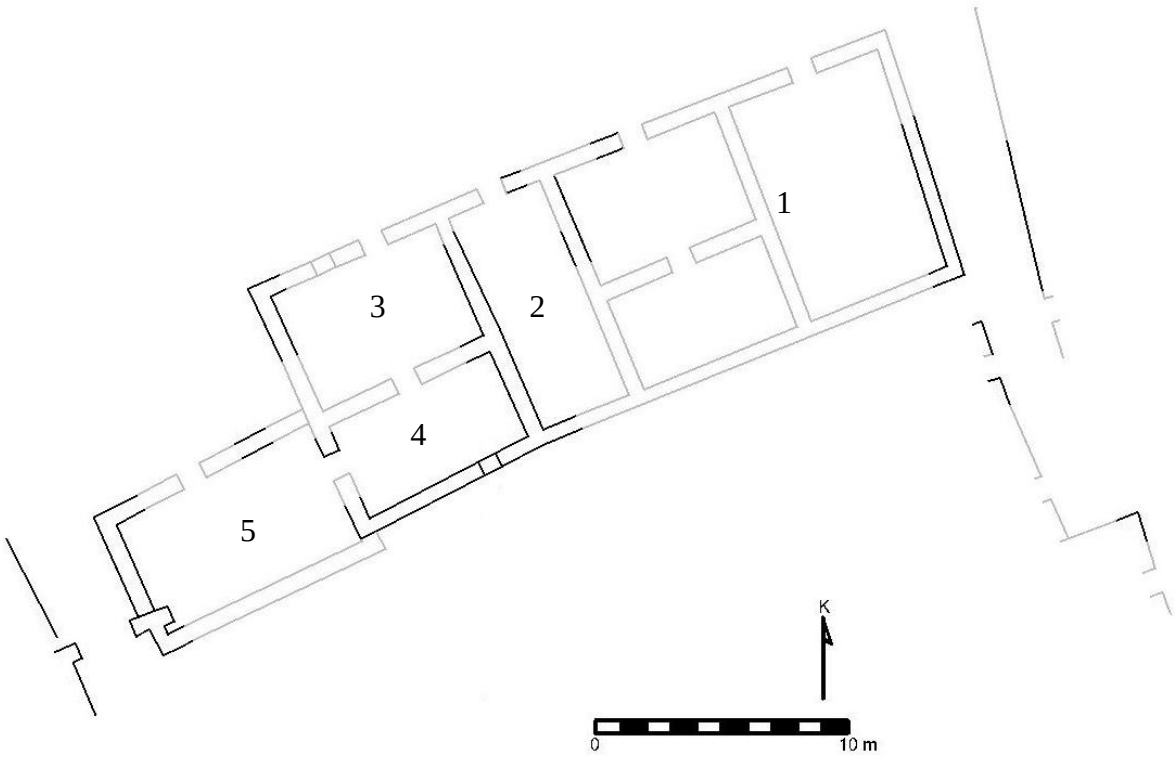
ölçülere sahiptir. Güney yönde üst kota bakan 0.73 m. genişliğinde bir pencere izlenebilmektedir. Ayrıca batı duvar üzerinde batıya açılan bir kapının sövesi korunmuştur.

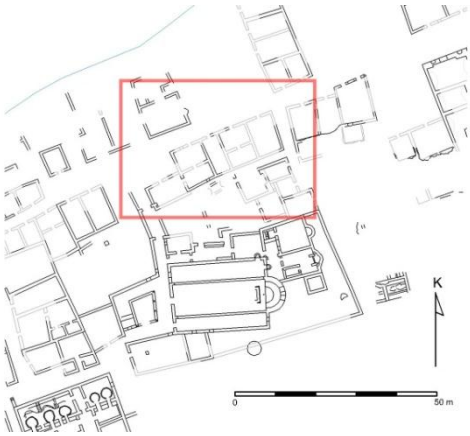
Yapının güneybatı köşesinde bir mekan daha vardır (5). İçten yaklaşık 8.60 x 4.91 m. ölçülere sahiptir. Kuzey duvarı, yapının geri kalanıyla koşut değildir ve bu şekilde belki de (3-4) mekanları gibi aynı düzendeki bir bağımsız bölümün arka mekanı olabilir ancak bu kesimde kalıntılar tamamen bataklık altında kaldığından buna dair bir iz yoktur. Ayrıca duvarların inorganik ilişkisi sebebiyle batıdaki B Kilise kompleksine çıkan sokağın yan duvarına ve doğusundaki (4) mekanının batı duvarına sonradan eklenmiş bir görüntüsü vardır. (3-4) bağımsız bölümünün yapımı sırasında veya sonradan buraya eklenen bir 3. Oda olabileceği tahmin edilebilir.

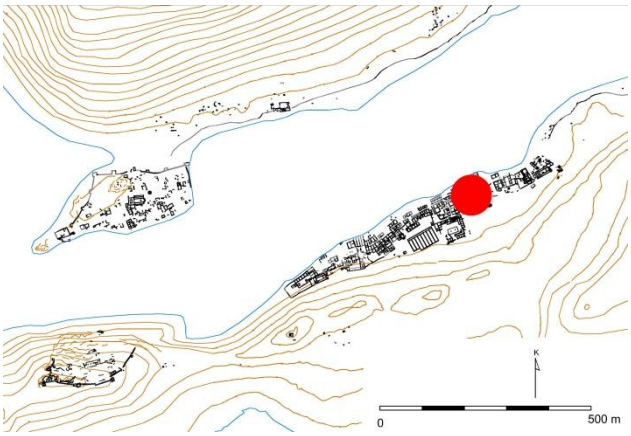
Bu yapı grubunda duvarlar tek yüzleri biraz işlenmiş küçük taşlardan örme bir duvar tekniğine sahiptir. Taşların arasında daha küçük yassı taşlar ve yongalar kullanılmıştır, seramik ve kiremit görülmez. Duvar kalınlıkları 55 ila 61 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece az miktarda moloz temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 20

Kat.No. 20

Resim 1 – 20 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 20 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 3 – 20 No'lu Yapı caddeye açılan kuzey cephe (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 20 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 20 No'lu Yapı (doğudan)

Kat. No. 21

B Kilise Kompleksi Kuzey Kısım

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, B Kilisesi kompleksinin (Kat.No.22) kuzey bitişiğinde yer alır. Ana cadde kenarındaki yapı dizisine göre üst kottadır. Kuzey tarafta alt kotta 20 No'lu yapıya üstten komşudur. Doğu tarafta sokağın karşısında 17 No'lu alan bulunur. Batı tarafta, B Kilisesi'ne çıkan sokağın karşısında 26 No'lu alan bulunur. Güney tarafında, eğimli arazide hafif üst kottaki B Kilisesi'ne bağlantılı kuzey birimlerin hemen kuzeyinde olup, bunların bir devamı niteliğinde ve B Kilise kompleksinin parçası olabilir.

Bu alan oldukça düşük bir korunmuşluk derecesindedir. Duvarlar tamamen yıkılmış olup arazi dolgu kotunun üzerine çıkmamaktadır. Kalıntı alanı genel olarak hafifçe yükselen bir yıkıntı dolgu alanı görüntüsündedir. Özellikle batı tarafta ancak bazı izler görülebilmektedir. Doğu tarafta plan nispeten daha iyi çözülebilmiştir.

Burası B Kilisesi kuzey birimlerden sonra hafif alt kotta bulunur ve kuzeydeki ana cadde kenarındaki yapıların arkasına kadar yaklaşık 34.70 x 13.15 m. ölçülerinde bir alandır. Doğu ve batıda sokaklar tarafından sınırlanmaktadır. Doğu taraftaki sokaktan bu alana ulaşan bir çıkmaz olabilecek 1.86 m. genişlikli bir koridor vardır (4). Batı taraftaki sokağa açılan bir geçit tespit edilememiştir ancak ihtimal dahilindedir. Güney tarafta B Kilisesi birimlerine doğru açılan kapılar vardır ve bu bölümün kompleks ile bağlantılı olduğuna dair iz vermektedir. Kuzey tarafta ise bazı kalıntıların (7) kendi ayrı duvarının izlenmesi ve kuzeydeki yapıda arkaya bakan pencerenin varlığı sebebiyle alt kottaki yapılar ile üst kattan veya başka bağlantı olmadığı belirgindir.

Doğu tarafta (1), (2), (3) mekanları, doğudaki sokağa açılan bağımsız bölümlerdir. Bunlardan en güneydeki (1) nolu mekan güneyde B Kilisesi kuzey şapel mekanlarının kuzey duvarına dayanır. İçten 6.85 x 4.74 m. ölçülerindedir. Bunun kuzeyinde küçük bir başka bağımsız mekan (2) olduğu belirgindir ancak detay ölçü almak mümkün değildir. En kuzeyde 5.46 x 3.47 ölçülerinde bir bağımsız bölüm daha vardır (3). Bu bölümün doğuya açılan yaklaşık 0.99 m. genişlikli kapısı belirgindir. Kuzeyde ana caddeden tırmanan ve (3, 2) mekanlarının doğu önünden geçen sokak, cephesi daha doğuya uzanan (1) mekanının orada kıvrım yapmaktadır. Ayrıca (3) mekanının kuzey tarafında batıya doğru koridor benzeri bir bölüm (4) uzanmaktadır ve komplekse bu yönden giriş sağlayan küçük bir çıkmaz sokak olabilir.

Doğudaki bağımsız mekanların batı tarafındaki grubun merkezi alanında, gözlendiği kadarıyla merkezi bir avlunun çevresinde avluye açılan düzensiz mekanlar şeklinde bir yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeydoğuda içten yaklaşık 6.40 x 6.69 m. ölçülerinde bir

Kat. No. 21

mekan bulunur (5). Mekanın kuzey tarafta nasıl sonlandığı belirlenememiştir. Bu kesimde alana doğudan bir giriş olabilir. Mekanın doğu duvarı üzerinde 2.65 x 0.75 m. ölçülerinde geniş bir niş vardır. Çok alt seviyede kaldığından kesin olmamakla birlikte üzerinde kemerli bir üst yapı olması beklenebilir. Ölçüleri dikkate alındığında burası dikkate değer şekilde örneğin bir lahit için yapılmış bir mezar nişini andırmaktadır.

Alanın güneydoğu tarafında 5.72 x 5.10 ölçülerinde bir mekan vardır (6). Batıya açılan girişin olduğu duvarı belirgindir. Güney tarafta ise anakayanın şeklinden dolayı güneydeki yapılara dayandırılmadan daha alt kotta yapılmıştır.

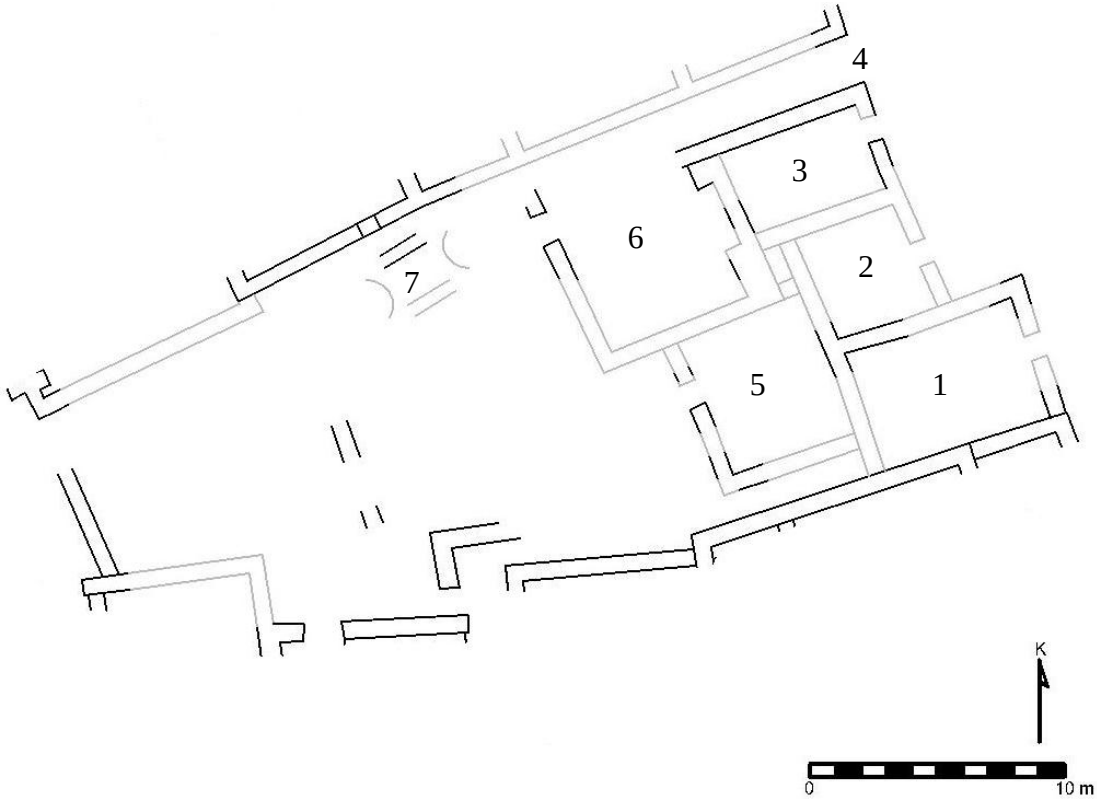
Tesbit edilebilen diğer bir detay alanın kuzey tarafındaki tonozlü küçük bir mekandır (7). Burası sadece kuzey tarafındaki tonoz taşıyıcı duvarı ile gözlenmektedir. Kuzey tarafta alt kottaki yapının arka tarafındaki pencere, bu yapı ile alt kottaki yapı arasındaki sokak olmak için çok dar olan aralığa bakmakta ve iki yapı grubu bu aralıkla birbirinden ayrılmaktadır.

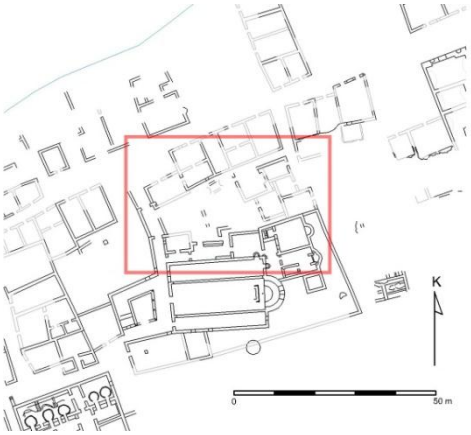
Alanın geri kalanında birkaç duvar izi haricinde dikkate değer detay gözlemek mümkün olmamıştır. Yalnız güney tarafta üst kottaki kilise birimlerinin kuzey kapıları bu alana açılmakta gibi görünmektedir ve sanki birbirlerinin organik devamı görüntüsündedir. Özellikle (5, 6) yapılarının batısında ve (7) yapısının güneyinde kalan alan, bu yapıların açıldığı bir iç avluyu andırmaktadır.

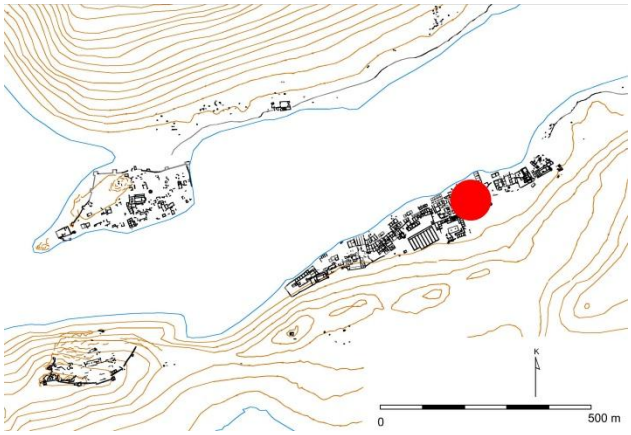
Bu yapı grubunda duvarlar tek yüzleri biraz işlenmiş küçük taşlardan örme bir duvar tekniğine sahip olduğu ve işçiliğin güneydeki kilise kompleksi ile kuzeydeki yapılar ile benzerlik gösterdiği değerlendirilmektedir Duvarlar daha iyi gözlem yapabilecek kadar yüksek korunmamıştır. Duvar kalınlıkları 62 ila 67 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu alanda bitki temizliği ile az miktarda moloz temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 21

Kat.No. 21

Resim 1 – 21 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 21 No'lu Alan (batıdan)

Resim 3 – 21 No'lu Alan ve solda B Kilisesi'nin kuzey mekanları (güneydoğudan)

Resim 4 – 21 No'lu Alan (güneyden)

Kat. No. 22

B Kilisesi

Güney Yerleşim'de Agora'nın (Kat.No.44) kuzeydoğusundaki alanda yer alır. Burada kuzeyde ana cadde kenarındaki yapıların (Kat.No.20) arka tarafındaki üst kot alandan Agora'nın doğusundaki boş alan arasında, çevresi genellikle kendi çevre duvarı veya komşu yapılar ile sınırlandırılmış, içinde birçok mekan, açık ve yarı açık alan bulunan bir kompleks şeklinde bir düzenin merkezindedir. Kompleksin girişi kuzey tarafta liman caddesinin hemen üstüne açılmaktadır.

Kilise yapısının apsis kısmı nispeten iyi korunmuştur, apsis pencereleri söve seviyesinde ayaktadır. Naos duvarları yer yer 2.50 m yüksekliğe kadar korunmuştur. Batı tarafta giriş kapıları eşik seviyesinden bir blok yukarıda korunmuştur. Doğudaki ek mekanlarda apsisler ve duvarlar da hasarlı olmakla birlikte genelde 2 - 3 m kadar yükseklikte ayaktadır. Kompleksin kuzey kesiminin genellikle daha düşük bir korunmuşluk durumunda olduğu anlaşılmaktadır.

Üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Apsis tam Doğu yönündedir. Kuzey doğu tarafta, kuzey nefin doğusuna doğru bir kapı ile geçilen, doğu tarafları apsisli iki şapel ve bunlarla bağlantılı başka küçük mekanlar bulunur. Güney nefin doğusundaki kazılarda ortaya çıkan sonradan örülmüş bir kapı, güneydoğuda da ek mekanlar olduğuna dair iz vermektedir. Batı tarafta natheks bulunmaz ve naos kapıları doğrudan atrium'a açılır. Kilisenin kuzeyindeki alanda aynı kompleks içinde olduğu anlaşılan birçok mekan bulunur. Güney ve doğu tarafları ise çevre duvarı ile çevrilerek avlu haline getirildiği anlaşılmaktadır.

Naos planı hafif yamuk dörtgen biçimlidir. Dıştan yaklaşık 17.88 m. genişlikte olup kuzeyde 24.63 m., güneyde 23.82 m. uzunluktadır. İçten ve dıştan yarım daire formlu apsis 4.40 m. doğuya çıkıntı yapmaktadır. Yaklaşık 1.20 m. ortalama genişlikte iki penceresi vardır. Synthronon 5 basamaklıdır. Apsisin önünde yaklaşık 2.60 m. genişliğe sahip örme bir sunak masasına ait kalıntı vardır. Neflerin arasında blok taştan stylobatların üzerinde kuzey ve güney nefleri ana neften ayıran sütun dizileri bulunur. Ölçülere ve stylobat üzerindeki izlere bakılarak dizide 7'şer sütun bulunduğu anlaşılmaktadır. Naos'un batı tarafında, her birisi bir nefe ait 3 kapı, batıdaki atriuma açılır.

Batı tarafta nartheks bulunmaz ve naos kapıları doğrudan atrium'a açılır. Yamuk dörtgen planlı atrium alanının sınırlayıcı duvarları içten içe yaklaşık 11.90, 11.80, 14.27, 15.06 metre uzunluktadır. Dört tarafı revak ile çevrili olup, ortasında yine yamuk dörtgen planlı 5.72, 4.45, 6.59, 5.56 metre ölçülerinde bir impluvium bulunur. Impluvium'um çevresindeki stylobat üzerinde toplam 10 tane olduğu anlaşılan sütunlar revağı taşımaktadır.

Kat. No. 22

Kilise trafiğinin büyük ölçüde bu atrium'dan gelip geçtiği anlaşılmaktadır, zira naos kapıları hariç, kimisi farklı evrelere ait beş adet daha kapı ile bitişik mekanlara geçiş vardır. Güneydoğudaki kapı, kilise kompleksinin güney tarafındaki mekan grubuyla bağlantı sağlamaktadır. Güneybatıdaki kapı merkezi bir giriş olmalıdır ve agora'nın kuzey tarafındaki sokağa çıkmaktadır. Kuzeydoğudaki giriş, kuzeye liman tarafına giden iç sokağa ve bu vesileyle kompleksin diğer birimlerine açılır. Kuzeyde sonradan kapatılmış olan kapı ile kuzey tarafta, kilise kompleksi dahilinde olma olasılığı olan, geniş avlu benzeri alana (Kat. No. 25) geçilir.

Kuzeydoğu şapeller grubuna kuzey nefin doğu ucundan bir kapı ile geçilir. Arada kot farkı olduğundan yarım dairesel planlı basamaklar ile, içten ortalama 9.75 x 3.57 metre ölçülerinde, yamuk dörtgen planlı bir bağlantı mekanına geçilir. Bu bağlantı mekanının doğu tarafında iki ayrı kapıdan, birbirine paralel ve bitişik olarak yerleşmiş iki ayrı şapele geçilir.

Güneydeki şapel içten yaklaşık 7.84 x 5.70 metre ölçülerinde olup, doğu tarafında içten 3.81 x 1.53 m. ölçülerinde sığ bir trikonkhos planlı apsisi vardır. Apsisin içinde iki yanında sembolik basamaklar ile inilip çıkılan bir vaftiz havuzu bulunur. Şapelin güneybatı tarafında içten 3.50 x 1.78 m. ölçülerinde küçük bir mekan ayrılmıştır. Şapelin zemini tessera mozaik kaplamalı olduğu anlaşılmaktadır. Şapelin güneyine bitişik şekilde üst kotta 4.72 x 4.41 m. ölçülerinde içi sıvalı bir su deposu bulunur.

Kuzeydeki şapel içten yaklaşık 7.12 x 6.94 m. ölçülerinde olup, doğu duvarında içten yaklaşık 2.25 x 1.48 m. ölçülerinde yarım dairesel planlı apsisi vardır. Zemini kireçtaşı zemin plakalarıyla kaplıdır. Batı tarafta, güneydeki girişin haricinde kuzeye yakın bir kapı ile küçük bir mekana geçilir. Mekan yaklaşık 2.80 x 2.31 m. ölçülerinde olup, batı tarafında duvar boyunca bir yükselti bulunur.

Kompleksin güney tarafı, kuzey şapelleri ve kilise naos'unu dışarıdan çevreleyecek şekilde bir çevre duvarı ile kapatılmıştır. Yapıların dışı ile duvarın arası, naos'u güney ve doğudan çeviren bir bahçe haline gelmiştir. Bahçenin güneybatı tarafında, kuzeye açılan ve belki de bahçeye de geçiş olan yan yana yaklaşık 13.11 x 6.95 ve 5.01 x 6.39 m. ölçülerinde iki mekan bulunur. Batıdaki mekan, aynı zamanda batıya sokağa açılır durumdadır ancak atrium'dan girişi olması sebebiyle burası kilise kompleksine ait olmalıdır. Bahçenin güneydoğu köşesine yakın şekilde yüzeyde yaklaşık 1.70 m. çapında taştan bir üzüm ezme teknesi parçası bulunmaktadır.

Naos'un kuzey duvarının dış tarafı boyunca alt kotta bir grup mekan bulunur. Doğudaki mekan yaklaşık 6.99 x 5.76 m. ölçülerindedir. Güneye doğru üst kottaki kuzey nef'e

Kat. No. 22

birkaç basamak çıkılarak açılan bir kapısı vardır. Doğu taraftaki kapı ise iki şapelin önündeki bağlantı mekanına açılır. Batı tarafındaki kapıyla bu gruptaki ikinci mekana geçilir. İkinci mekan ince uzun olup 9.84 x 3.83 m. ölçülerindedir. Kuzey ve güney duvarlar boyunca oturma sekilerine ait kalıntılar vardır. Doğu ve batı ile kuzey taraflarında iki adet olmak üzere birçok yöne geçişi bulunur. Grubun batı kenarında ise kuzey ve güney olmak üzere iki mekan daha bulunur. Güneydeki mekan yaklaşık 5.07 x 2.25 m. ölçülerindedir, buraya orta mekandan geçiş vardır ve buradan da batıya, kilisenin iç sokağına çıkılır. Kuzey tarafındaki kapı ile kuzeydeki diğer mekana geçilir. Kuzey mekan yaklaşık 5.78 x 3.58 m. ölçülerindedir. Güneydeki mekana olan kapısından başka batıya, iç sokağa açılan sonradan kapatılmış bir çıkışı daha bulunur. Bahsedilen bu mekanlar grubu, kilisenin naos'una göre alt kotta olup, daha alttaki diğer mekan gruplarına göre de biraz yukarıda kalmaktadır. Orta mekanın kuzeyine açılan kapılar ile muhtemelen birkaç basamak ile buralara geçilmekte olmalıdır.

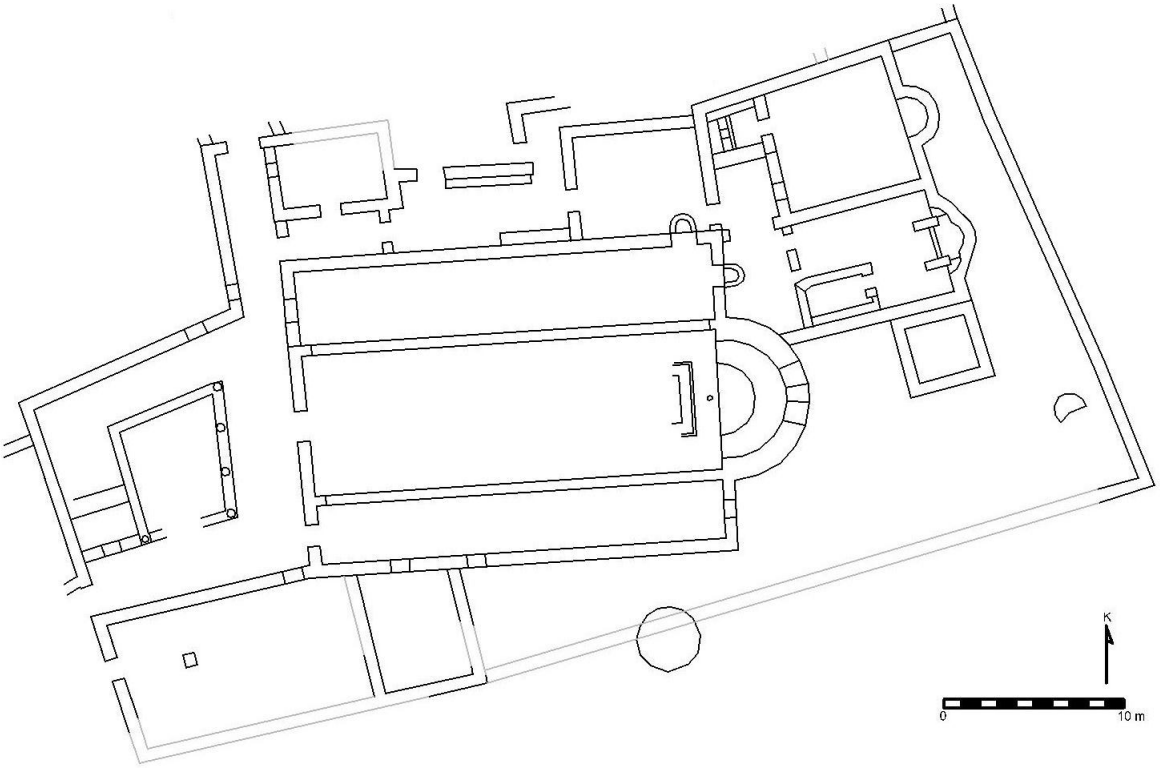
Kilise kompleksinin kuzey tarafı (Kat.No. 22), naos'un kuzeyinde alt kottaki mekanların da alt kotunda kalır ve buradaki orta mekandan geçişi vardır. Daha alt kottaki cadde kenarındaki dükkanların da üst tarafında kalır ve kilisenin caddeye açılan iç sokağı ile birlikte aynı kompleksin parçası olmalıdır.

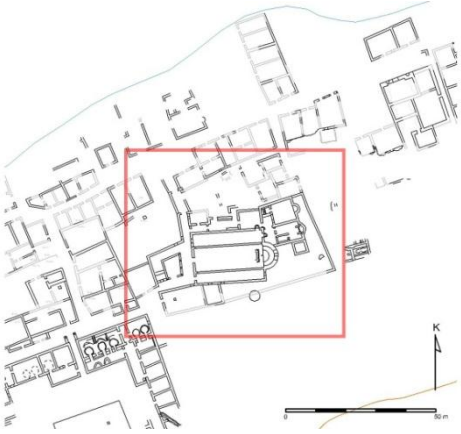
Kilisede 2010 yılından beri N. Çevik kazı başkanlığı altında Prof.Dr. Engin Akyürek'in yönettiği ekip tarafından kazı, dökümantasyon ve konservasyon çalışmaları yapılmaktadır. Bilimsel kazılardan elde edilen mimari, plastik, seramik, nümizmatik, küçük eser buluntularından hareketle kazı ekibi tarafından kilise 5.yy başları ile 7.yy ortası arasına tarihlendirilmektedir. Ayrıca çevresindeki kompleks ile birlikte bir manastır olma olasılığı da yine kazı ekibi tarafından güçlü görülmektedir.

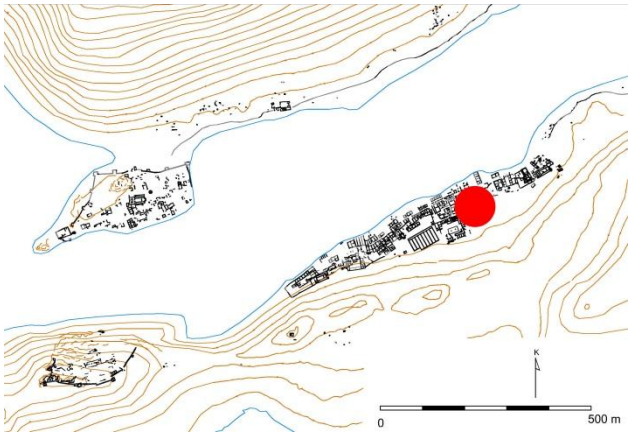
Literatür :

Tekinalp 2000, 80-116
Çevik – Bulut 2011, 65-66
Çevik vd. 2012, 68-70
Çevik vd. 2013, 95-96
Akyürek 2014, 55-56
Akyürek 2016, 472-476

Kat.No. 22

Kat.No. 22

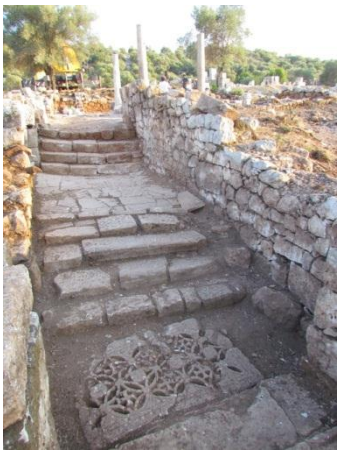
Resim 1 – B Kilisesi hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – B Kilisesi atrium (güneybatıdan)

Resim 3 – B Kilisesi apsis (güneybatıdan)

Resim 4 – B Kilisesi kompleksi iç sokak (kuzeyden)

Resim 5 – B Kilisesi kuzey mekanlar (doğudan)

Kat. No. 23

Bataklık İçi Kalıntılar

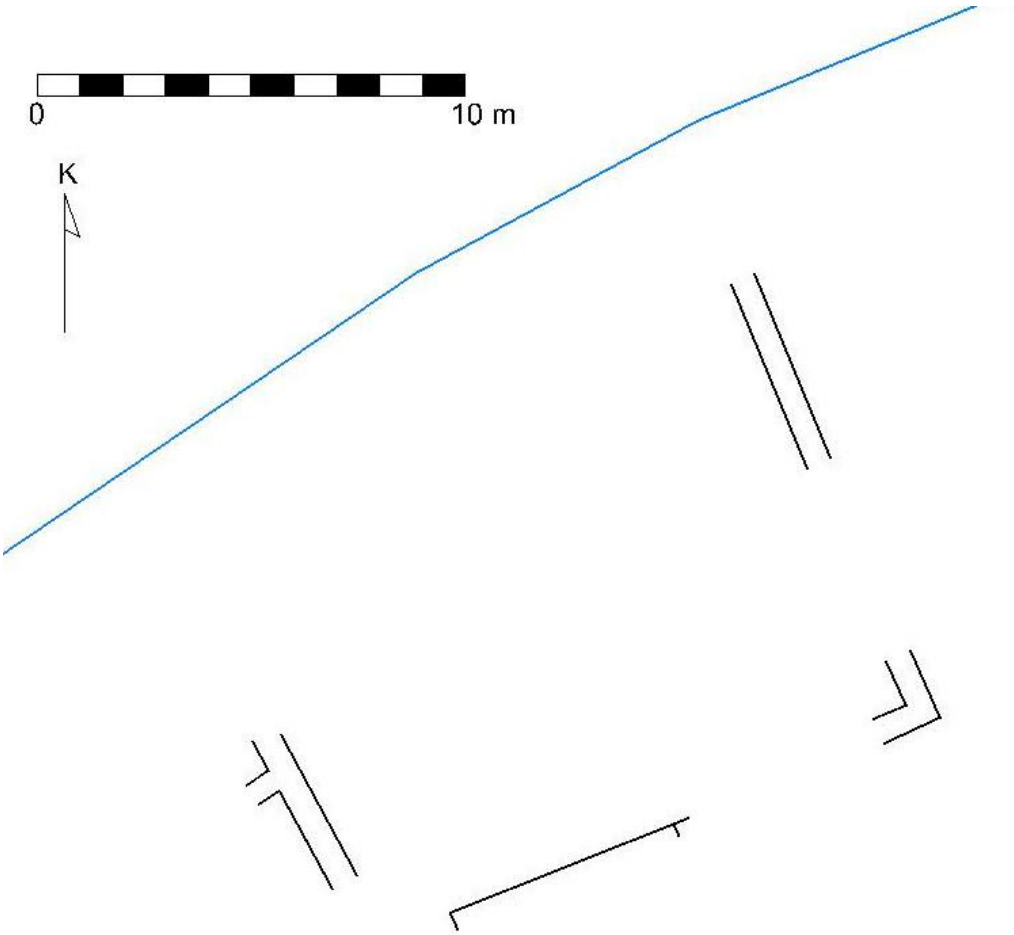
Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde liman yatağının kıyısında, F Kilisesi alanının (Kat.No. 19) batısında yer alır. Bu bölgede kalıntılar bataklık kotunun altındadır ve burada sadece bataklığın yüzey seviyesinde bazı duvar izleri belirlenebilmiştir.

Bu kesim yaklaşık olarak 17.50 x 13.00 m. ölçülerinde bir alandır. Alanın doğu tarafında kuzey-güney doğrultulu bir duvar izi vardır ve güney tarafta köşe belirlenebilmiştir. Batı tarafta ise yine bir duvar izi ile iki bölümlü bir yapı biriminin iç köşesine dair iz gözlenebilmiştir.

Duvarların, az işli küçük moloz taşlardan yapıldığı gözlenmiştir. Duvar kalınlığı 56 ila 64 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 23

Kat.No. 23

Resim 1 – 23 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 23 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 3 – 23 No'lu Alan (doğudan)

Resim 4 – 23 No'lu Alan (güneydoğudan)

Kat. No. 24

Tanımsız Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, F Kilisesi alanının (Kat.No. 19) batısında yer alır. Güneyinden geçen ana caddenin kuzey kenarındadır. Başka yapılarla bağlantısı gözlenmeyen yaklaşık kare biçimli tek bir bağımsız mekan görünümündedir. Korunmuş duvarlarından hareketle güneydeki ana caddeye açıldığı anlaşılmaktadır.

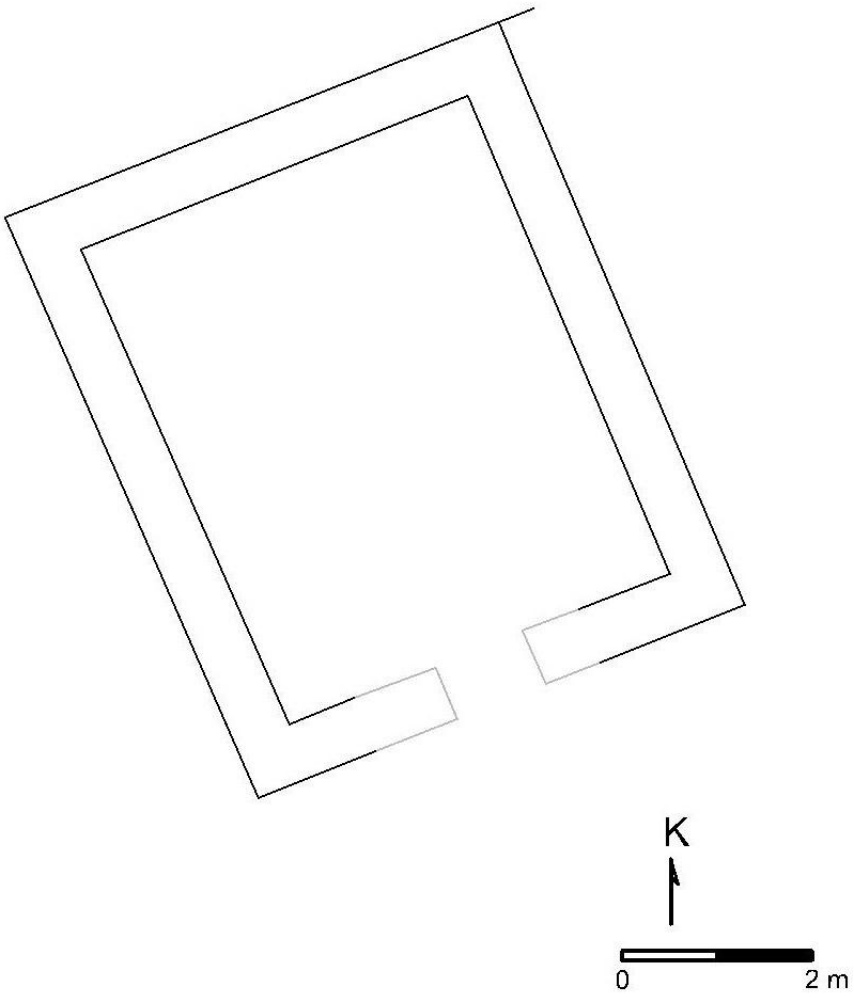
Yerleşimin bu bölümünde bataklık kotu yapılara göre yüksekte olduğundan bu yapının da zemini bataklık kotunun altında kalmıştır. Kuzey duvar yaklaşık 2.5 m. kadar ayaktadır. Diğer taraflar yüzey kotuna kadar yıkılmıştır.

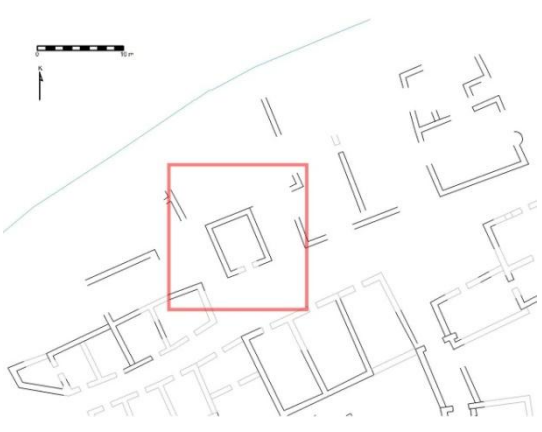
Yapı dıştan yaklaşık olarak 6.66 x 5.55 m. ölçülerindedir. Tek mekan içten 5.44 x 4.35 m. ölçüsündedir. Duvarlar üç yönde kısmen ayakta olduğundan ve güney taraf ana cadde olduğundan güney taraftaki yıkık alanda giriş olduğu bellidir.

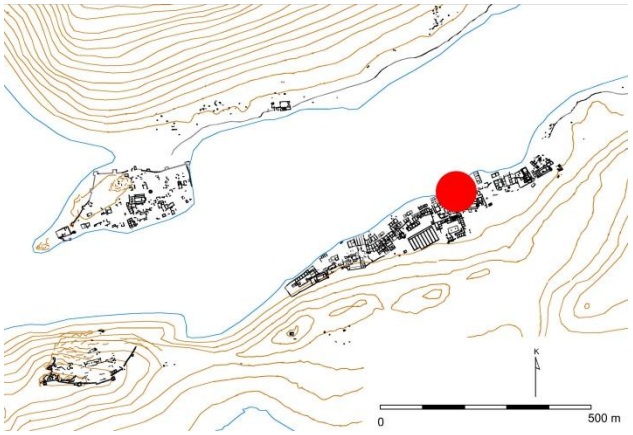
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında büyük çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır ancak az miktarda ince kiremit parçaları da vardır. Duvar kalınlığı 60 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 24

Kat.No. 24

Resim 1 – 24 No'lu Yapı ve çevresi hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 24 No'lu Yapı ve çevresi hava fotoğrafı (güneydoğudan)

Resim 3 – 24 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 4 – 24 No'lu Yapı içeriden ayaktaki kuzey duvara bakış

Resim 5 – 24 No'lu Yapı arkadan görünüş (kuzeydoğudan)

Kat. No. 25

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, B Kilisesi kompleksinin (Kat.No.22) kuzeybatı tarafında ana caddenin güney kenarındadır. Kuzey tarafta caddenin karşısında F Kilisesi (Kat.No.19) ve 24 No'lu yapı bulunur. Doğuda B Kilisesi'ne çıkan sokak vardır. Batıda cadde üzerinde aynı yapı dizisinin devamı şeklinde 30 No'lu yapı ile komşudur. Güney tarafta arkada üst kotta 26 No'lu alan bulunur. Yapı grubu genel olarak kuzeydeki ana caddeye açılan, kimisinin tek mekanlı, kimisinin bir ön ve bir arka mekan olarak iki mekanlı olarak düzenlendiği, yan yana bağımsız bölümler dizisi görünümündedir. En az iki katlı oldukları korunmuş izlerden anlaşılmaktadır.

Yapı grubu planı anlamaya elverişli olacak kadar korunmuştur. Özellikle güney duvarlar, arazi eğiminden dolayı daha sağlam zemine oturduğundan olsa gerek daha iyi, yer yer 6 m'yi aşan yükseklikte ikinci kat seviyesinde korunmuştur. Ara duvarlar da yüksek şekilde ayaktadır. Caddeye bakan kuzey taraf ise bataklık seviyesine yakındır ve duvarlar dibe kadar yıkılmıştır.

Yapı dıştan yaklaşık olarak 24.40 x 12.28 m. ölçülerindedir. En doğudaki mekan (1) içten yaklaşık 8.96 x 5.27 m. ölçülerindedir. Kuzeyde ana caddeye açılan muhtemelen tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Bu tarafta duvarlar alt seviyeye kadar yıkılmış olduğundan detay almak zordur ancak yapının diğer taraflarının karakteri dikkate alındığında burasının da iki katlı bir düzende olduğu kestirilebilir.

Doğudan ikinci mekan (2) içten yaklaşık 9.05 x 5.25 m. ölçülerindedir. Kuzeyde ana caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Duvarlar yüksekçe ayaktadır ve ara bölümlendirme izi yoktur. Yüzeyden yaklaşık 2.20 m. seviyesinde ikinci kata ait ahşap zemin izi kalmıştır ve giriş zemininin bataklık kotunun biraz üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Doğudan üçüncü mekan (3) içten yaklaşık 9.21 x 4.91 m. ölçülerindedir. Kuzeyde ana caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Duvarlar yüksekçe ayaktadır ve ara bölümlendirme izi yoktur. Yüzeyden yaklaşık 2.25 m. seviyesinde ikinci kata ait ahşap zemin izi kalmıştır ve giriş zemininin bataklık kotunun biraz üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Ön cephe duvarı da dip seviyesinde olmasına rağmen daha iyi izlendiğinden yapının ölçüleri net anlaşılabilmektedir.

Grubun en batısındaki birim (4, 5) kuzeyde ana caddeye açılan ön ve arka olarak iki mekanlı bağımsız bir bölümdür. Bu kesimde dolgu kotu daha yüksektir ve batı duvar çökmüş, ön taraf da modern dönem yığma duvar tarafından örtülmüştür. Ancak bu kesimin de önceki bölümleri olan yapı ile aynı ortak duvara sahip olduğu ve onlarla koşut yapıldığı bellidir.

Kat. No. 25

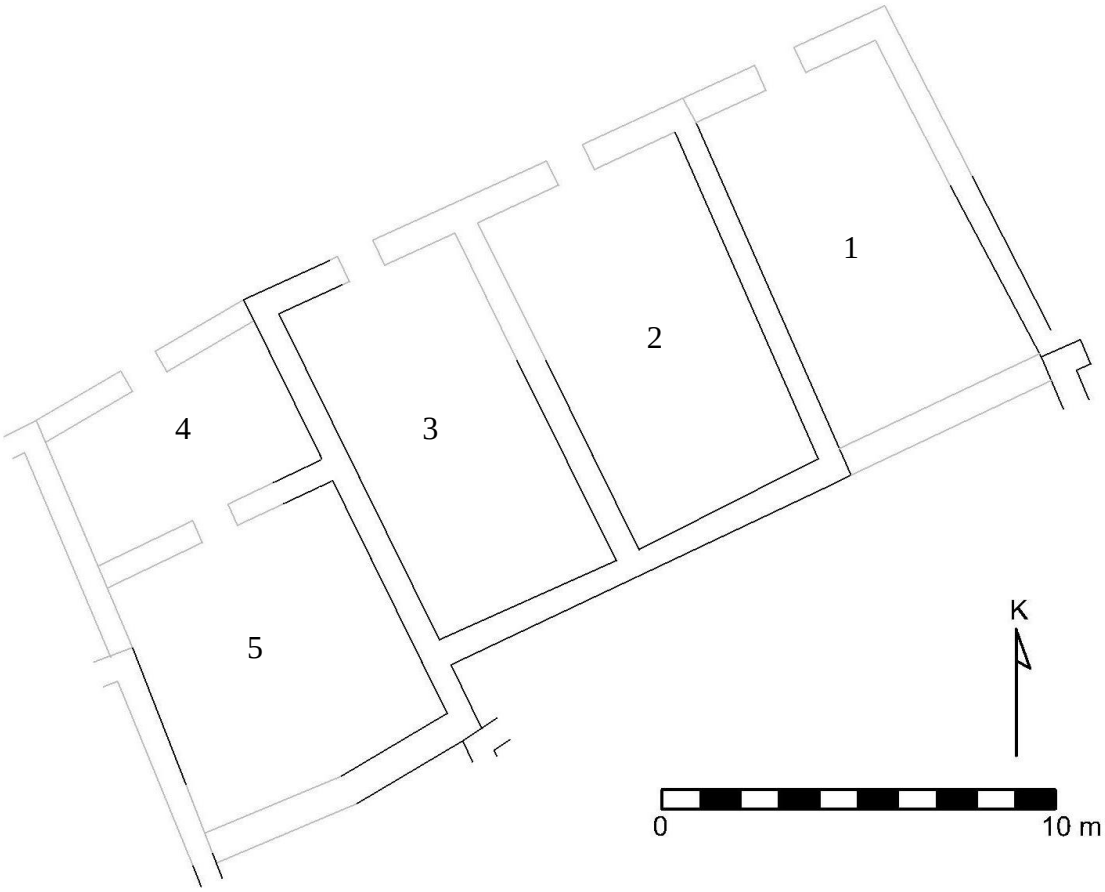
Doğu duvar üzerinde ara bölüm duvarının organik bağlandığı ek köşesi bellidir. Diğer mekanlarla benzer seviyede ikinci kat zemini izi burada da verdır. Ön mekan (4) içten yaklaşık 6.19 x 3.69 m., arka mekan (5) ise içten yaklaşık 6.85 x 6.47 m. ölçülerindedir.

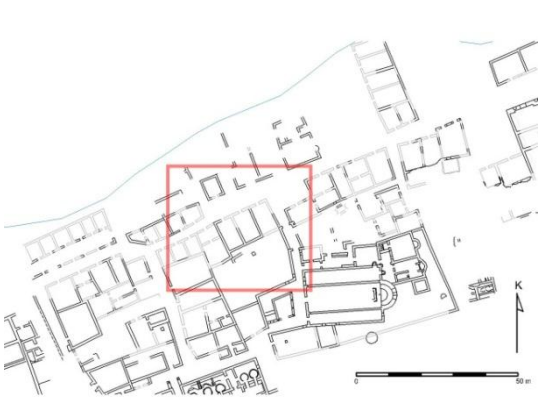
Yapının arka duvarları üst kottaki 26 No'lu alanda bulunan sarnıcın kuzey duvarıyla komşu olmalıdır ancak bu kesim muhtemelen büyük oranda anakayadan oyulmuş olduğundan tüm bu düzen çok dolgu olmamasına rağmen sağlam kalmıştır.

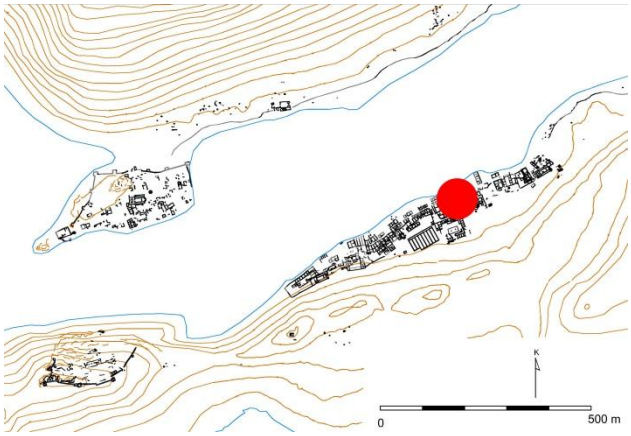
Bu yapı grubunda duvarlar tek yüzleri biraz işlenmiş küçük taşlardan örme bir duvar tekniğine sahiptir. Taşların arasında daha küçük taşlar ve yongalar ile az miktarda kiremit parçaları kullanılmıştır. Duvar kalınlıkları 58 ila 65 cm, güneybatı arka köşede ise 76 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 25

Kat.No. 25

Resim 1 – 25 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 25 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 25 No'lu Yapı caddeye bakan kuzey cephe (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 25 No'lu Yapı arkadan görünüş (güneybatıdan)

Resim 5 – 25 No'lu Yapı (doğudan)

Kat. No. 26

B Kilisesi Kompleksi Kuzeybatı Avlu

Güney Yerleşim'in merkez kesiminde B Kilsesi'nin (Kat.No.22) kuzeybatısında yer alır, atriuma ve kuzeye giden iç sokağa komşudur. Burası göründüğü kadarıyla zemininin altında bir sarnıç olan kısmen açık bir alandır. Güney ve doğuya doğru B Kilisesi kompleksine açılan sonradan örülmüş kapılar vardır. Kuzeyde ana cadde kenarındaki yapıların (Kat.No.25) arka tarafında üst kottadır. Batı tarafta ise Agora'nın kuzeyindeki yapılar dizisinin (Kat.No.31-33) arka (doğu) duvarları ile sınırlıdır.

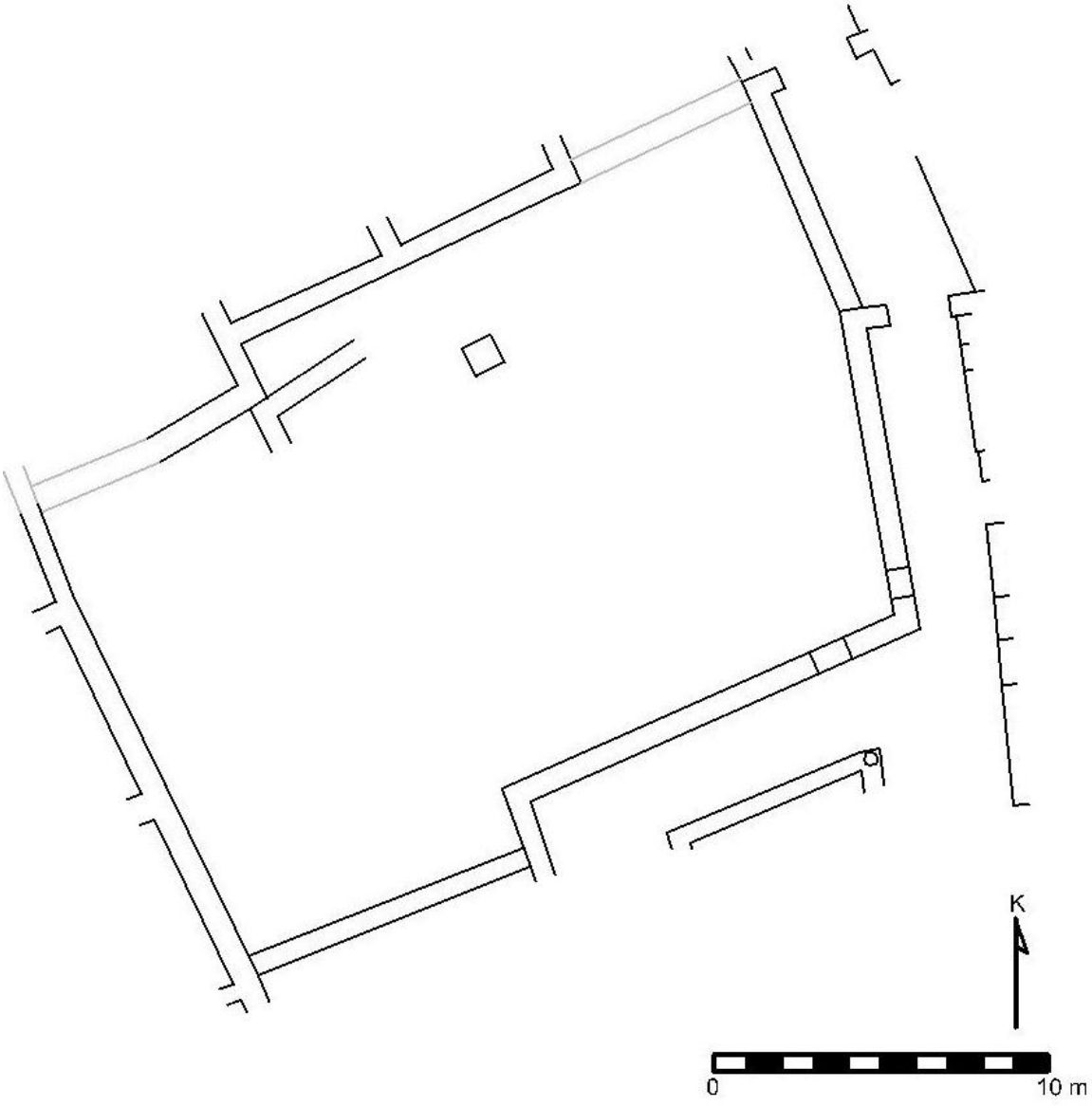
Alan yaklaşık 24.05 x 15.20 m. ölçülerinde kabaca dikdörtgen biçimli bir alandır. Kuzeye yakın tarafında zemin altında sağlam bir sarnıç vardır. Bu kesimde gözlenen duvar izi bu sarnıcın dış istinad duvarının üst kısmı olmalıdır. Sarnıcın üstünde muhtemelen su almak için bir açıklık olan kesim biraz yıkılmıştır. Burada sarnıca su girişi sağlayan künkler görünmektedir.

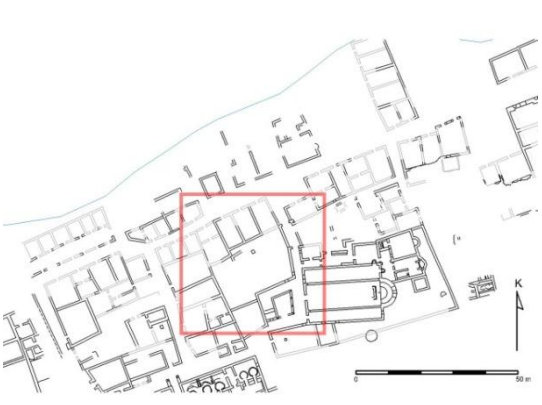
Kuzey tarafta alt kot yapılarının (Kat.No.25) güney arka duvarı yüksekçe ayaktadır. Bu duvar üzerinde belki ahşap aplikler için delikler vardır ve kuzey tarafta bir revağın varlığına işaret etmekte olabilir. Alan güney tarafta doğrudan B Kilisesi'nin atrium'una komşudur. Burada 1.08 m. genişliğinde bir dönem örülüp kapatıldığı anlaşılan bir kapı ile atrium'a geçiş vardır. Güneydoğu köşede kilise kompleksinin iç sokağına açılan 0.85 m. genişliğinde bir pencere veya küçük bir geçit daha vardır.

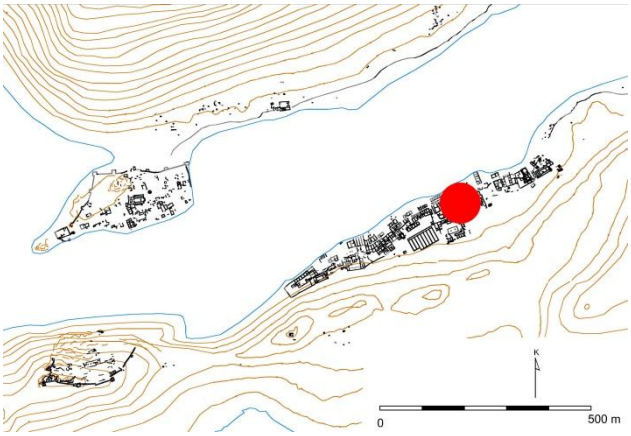
Alanda başka yapı kalıntısı yoktur ve çevresi belki revaklı açık bir alan olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Yine kilise kompleksi ile bağlantıları ve komşuluğu birlikte düşünüldüğünde muhtemelen B Kilisesi kompleksinin bir parçası olmalıdır.

2018 sezonu itibarıyla bu alanda sadece bitki ve moloz temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 26

Kat.No. 26

Resim 1 – 26 No'lu Alan ve çevresi hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 26 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 26 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 4 – 26 No'lu Alan, B Kilisesi atriumdan görünüş (güneyden)

Resim 5 – 26 No'lu Alan (batıdan)

Kat. No. 27

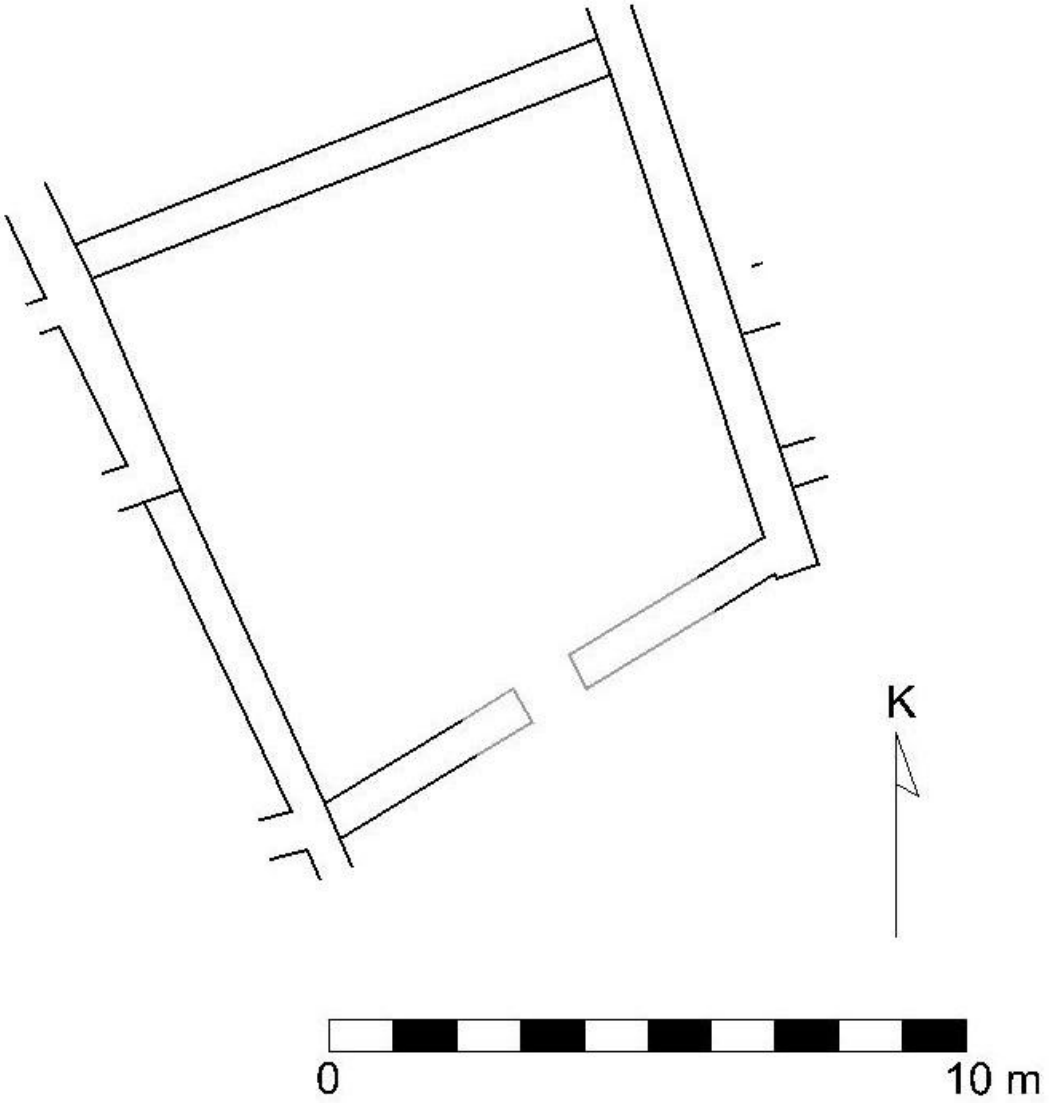
Tanımsız Yapı

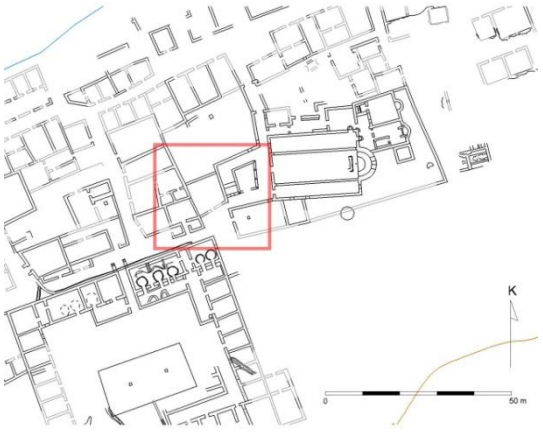
Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, B Kilisesi'nin (Kat.No.22) batısında yer alır. Güney tarafta Agora'nın (Kat.No.44) önünden geçen sokak vardır. Doğuda B Kilisesi'nin atriumu ile komşudur. Kuzey tarafta 26 No'lu alan ile komşudur. Batı tarafta ise Agora'nın kuzeyindeki yapı dizisinin (Kat.No.33-34) arka duvarları ile sınırlanır. Yaklaşık kare biçimli tek bir mekan görünümündedir. Doğusunda komşu olduğu B Kilisesi kompleksinin parçası olabilir.

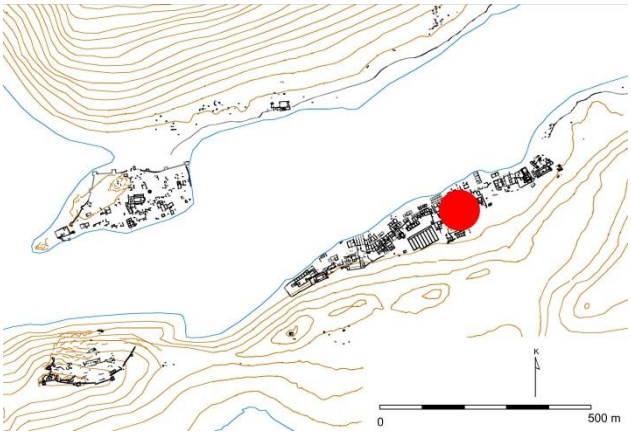
Bu mekan içten yaklaşık 8.35 x 8.33 m. ölçülere sahip yamuk dörtgen biçimli bir alandır. Korunmuşluk derecesi düşük olup duvarlar dip seviyesine kadar yıkılmıştır. Çevresindeki yapıların duvarlarına dayanarak ve güney taraf kapatılarak oluşturulan özensiz bir mekan görünümündedir.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece biraz moloz temizliği çalışması yapılmıştır.

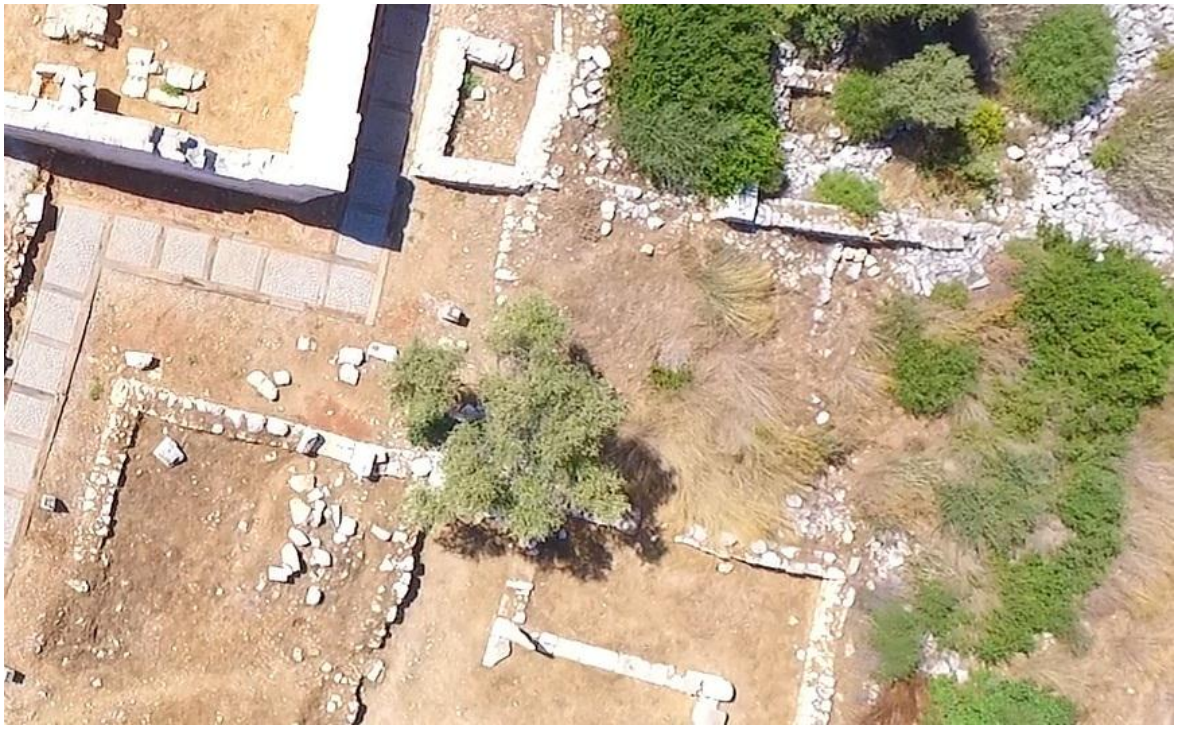
Kat.No. 27

Kat.No. 27

Resim 1 – 27 No'lu Yapı hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 27 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 27 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 4 – 27 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 28

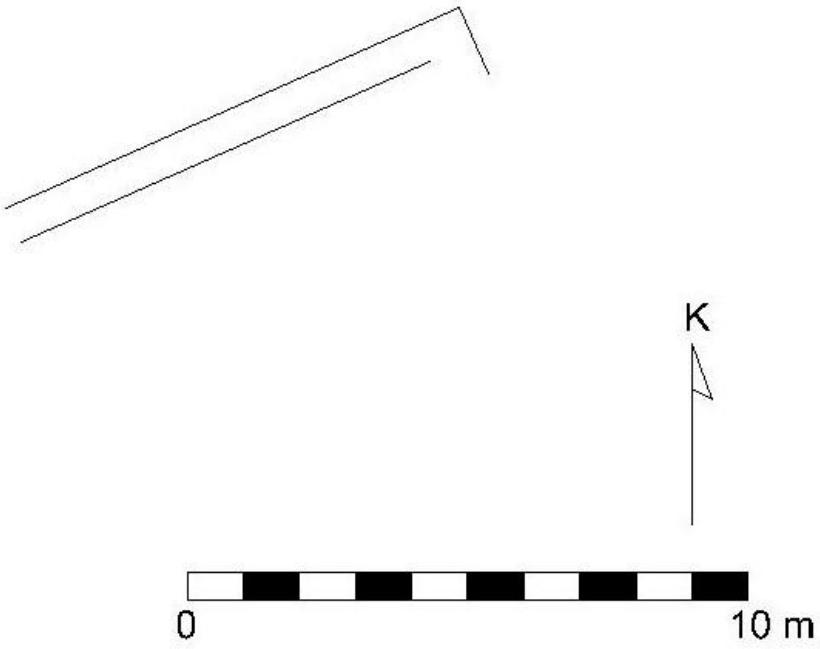
Bataklık İçi Kalıntılar

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında liman yatağının kıyısında, F Kilisesi alanının (Kat.No. 19) batı tarafında yer alır. Bu bölgede kalıntılar bataklık kotunun altındadır ve burada bataklığın yüzey seviyesinde duvar blokları kalmıştır. Güney tarafta 29 No'lu yapı bulunur.

Bu alanda yaklaşık 8.90 m. uzunluğunda nitelikli blok taş işçiliğe sahip bir duvar bulunur. Duvarın işçiliği belirgin şekilde çevredeki diğer moloz taş duvar örgülerinden farklıdır. Ortalama 67 cm kalınlıkta, çoğunlukla iki yüzlü olarak ya da tek büyük taş ile izodomik olarak örülmüş, Agora ile benzer işçilikte bir duvardır. Doğu tarafta yapının kuzeydoğu köşesi olduğu tahmin edilen bir köşe dönüşü vardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 28

Kat.No. 28

Resim 1 – 28 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 28 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – Yapı 35 28 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 28 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Kat. No. 29

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Agora'nın (Kat.No. 44) kuzey tarafında liman kıyısında ana cadde üzerinde yer alır. Yan yana bitişik 5 mekandan oluşan bir yapıdır. Mekanların Güney yönde ana caddeye açıldığı anlaşılmaktadır, diğer yönlere çıkış yoktur. Güney tarafta caddenin karşısında 30 No'lu yapı bulunur.

Yapı genel olarak düşük seviyeye kadar yıkılmış olmakla birlikte planı anlaşılacak kadar gözlenebilmektedir. Kuzey tarafta bazı duvar parçaları 1.20 m. kadar ayakta kalmış olmakla birlikte yapının çoğunluğu zemin seviyesine yakın yıkılmıştır.

Yapı dıştan yaklaşık olarak 24.47 x 6.00 m. ölçülerindedir. En doğudaki mekan (1) içten yaklaşık 5.48 x 4.42 m. ölçülerindedir. Güneydoğu taraf yıkılmış olmakla birlikte kuzey ve batı duvarlar izlenmektedir. Güney yönde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır.

Doğudan ikinci mekan (2) içten yaklaşık 4.20 x 4.92 m. ölçülerindedir. Tüm duvarları izlenebilmektedir. Güney yönde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Kapısının bir sövesi yerindedir. Bu mekanın arka (kuzey) tarafında organik bir duvar kuzeye doğru uzanmaktadır ancak çok az korunmuştur ve buradaki düzen belirsizdir.

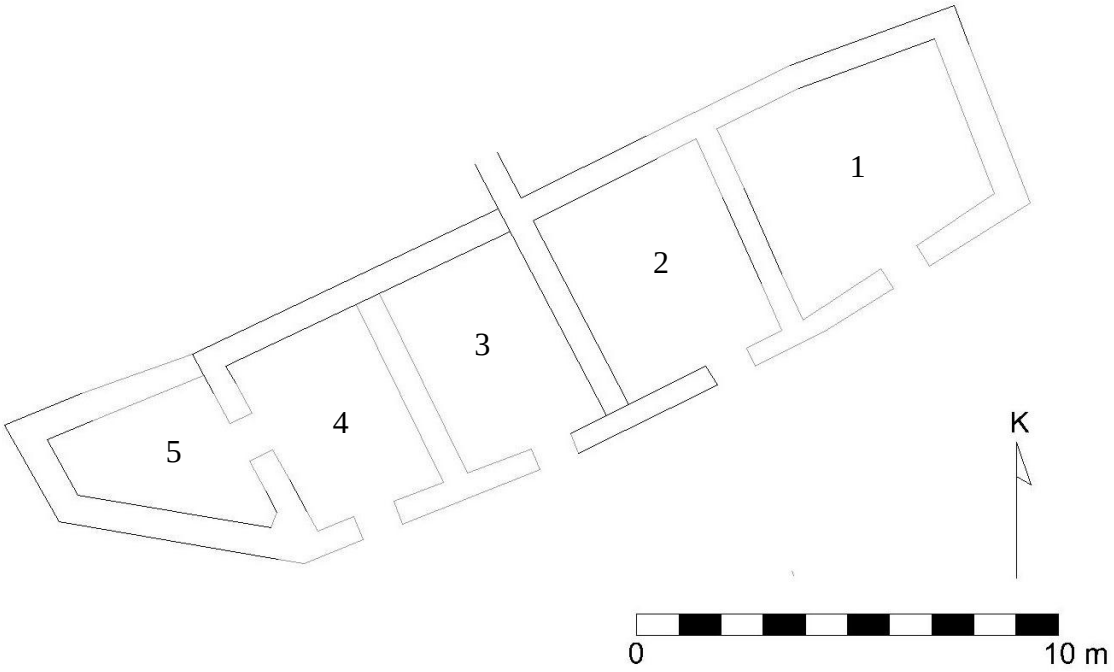
Ortadaki mekan (3) içten yaklaşık 3.50 x 4.85 m. ölçülerindedir. Güney yönde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Bu yöndeki kapı sövesi yerindedir. Batı tarafta bölüm duvarı olduğu bellidir ancak dağılmıştır.

Yapının batı tarafında iki mekanlı bir bağımsız bölüm bulunur. Bunlardan (4) nolu mekan içten yaklaşık 3.26 x 4.51 m. ölçülerindedir. Özellikle güneye doğru duvarları dağılmış olmakla birlikte planı bellidir. Batı taraftaki yan mekana geçiş için batı dıvarda bir kapı olmalıdır. Yapının batı köşesinde, sokak güzergahına uyacak şekilde üçgen bir formda bir mekan bulunur (5). Bu mekan içten yaklaşık 3.98 x 3.87-1.45 m. ölçülerindedir. Dış duvarları takip edilebilmektedir ve doğuya doğru, (4) nolu mekana açıldığı anlaşılmaktadır. Bu iki mekan birlikte iki mekanlı bağımsız bir bölümü oluşturmaktadırlar.

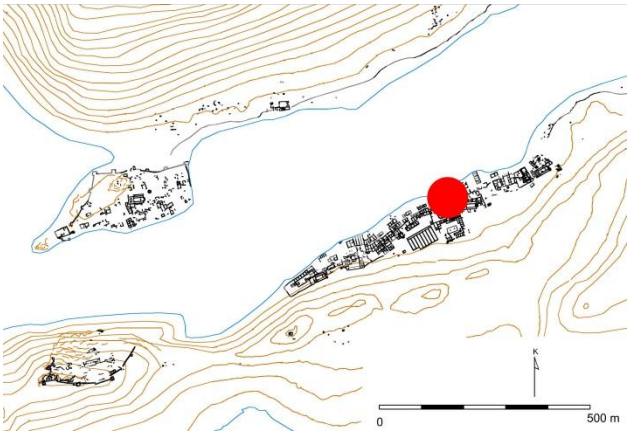
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit veya seramik gözlenmemiştir. (4) ile (5) mekanının ara duvarında devşirme malzeme olarak B Kilisesi'nin elemanlarına benzer bir bema korkuluğu parçası kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 60 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 29

Kat.No. 29

Resim 1 – 29 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 29 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan))

Resim 3 – 29 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 4 – Yapı 34 29 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 5 – 29 No'lu Yapı duvarda malzeme olarak kullanılmış devşirme parça

Kat. No. 30

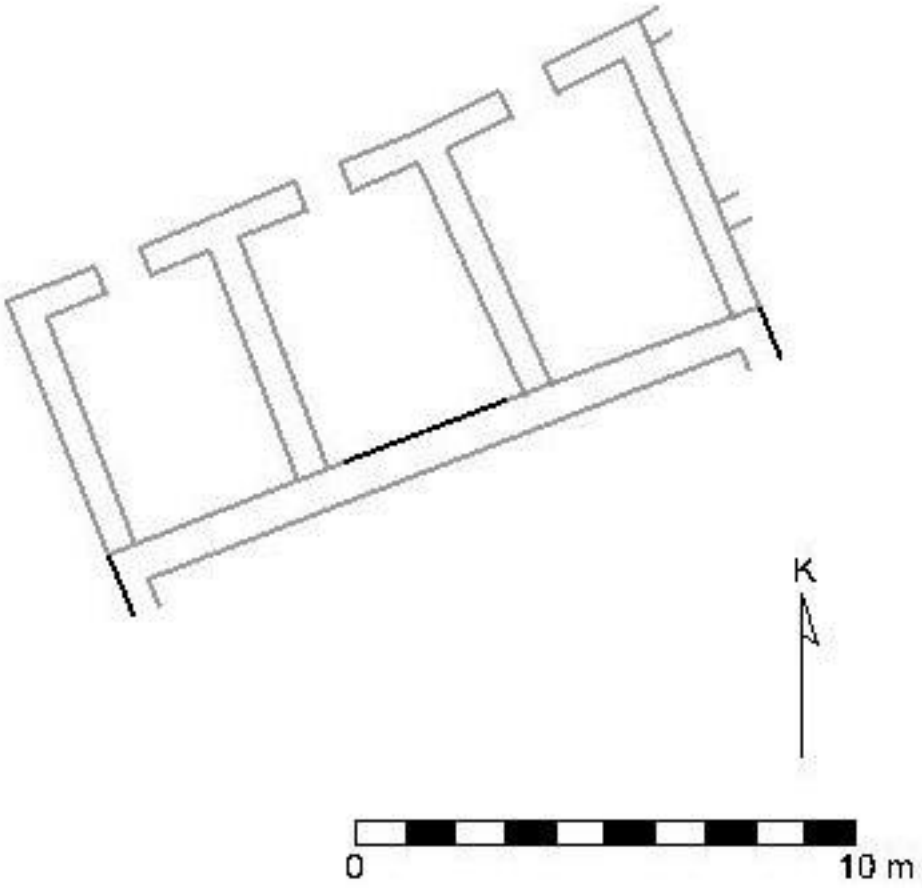
Dükkan Dizisi

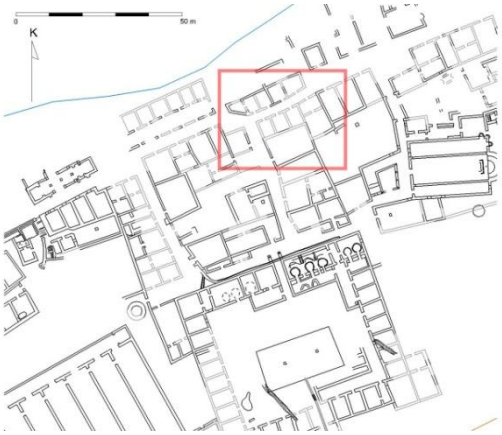
Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında liman kıyısında, ana caddenin güney kenarındadır. Kuzey tarafta caddenin karşısında 29 No'lu Yapı bulunur. Batıda Agora'ya çıkan sokak vardır. Doğuda cadde üzerinde aynı yapı dizisinin devamı şeklinde 25 No'lu yapı ile komşudur. Güney tarafta arkada üst kotta 31 No'lu yapı bulunur. Yapı grubu oldukça az korunmuştur ancak kısmen izlenebilen güney duvarından ve çevresindeki düzenden hareketle planı kestirilebilmektedir. Genel olarak kuzeydeki ana caddeye açılan, tek mekanlı yan yana bağımsız bölümler dizisi şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

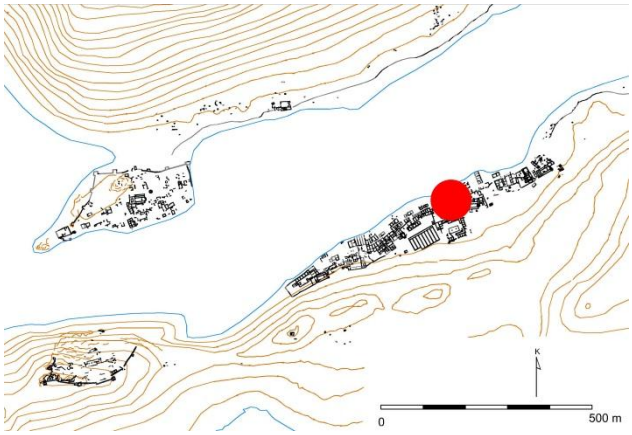
Yapı alanı yaklaşık olarak 13.80 x 5.60 m. ölçülerindedir. Yerleşimin ve komşu yapıların benzer düzeni dikkate alınarak kuzeye açıldığı anlaşılan bu uzun alanın, içten ortalama 3.50 m. kadar genişlikte kuzeye açılan tek mekanlı bağımsız bölümlere ayrıldığı tahmin edilebilmektedir.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 30

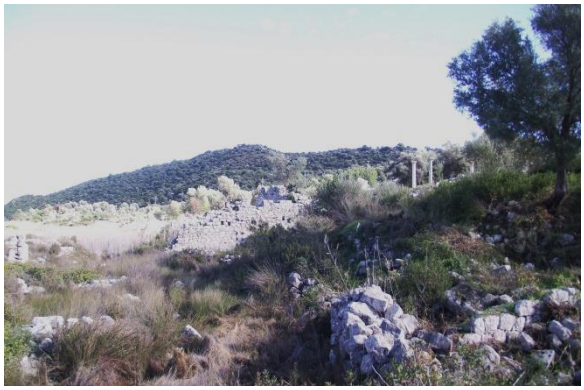
Kat.No. 30

Resim 1 – 30 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 30 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 30 No'lu Alan (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 30 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 5 – 30 No'lu Alan (batıdan)

Kat. No. 31

Tanımsız Yapı

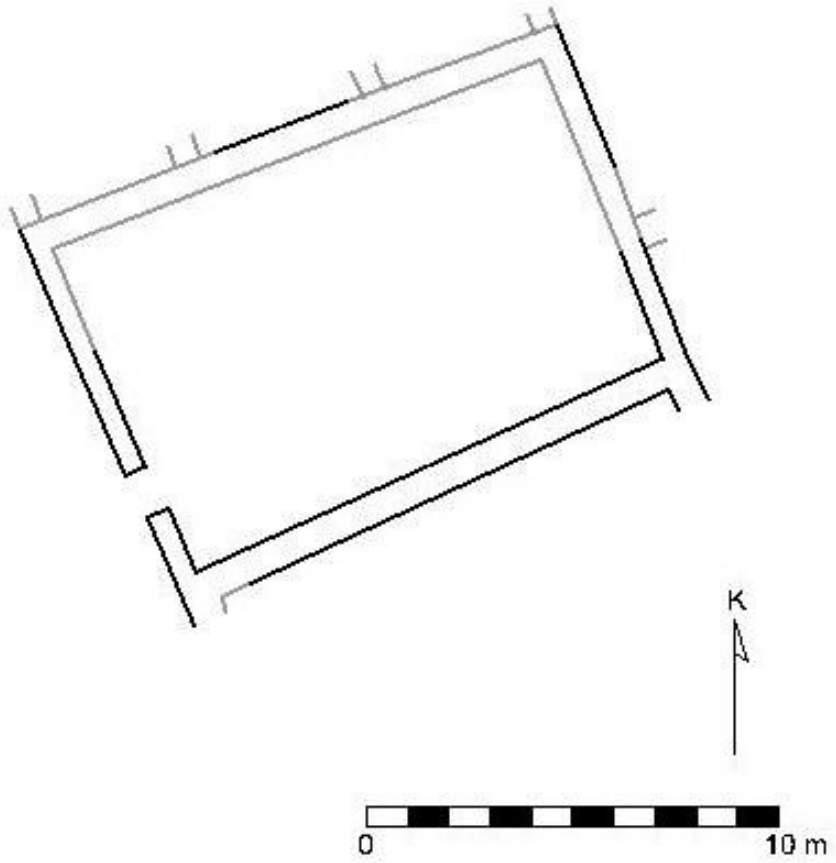
Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında yer alır. Burada Agora'nın kuzeyinden liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokağın üzerinde, doğu kenarındadır. Kuzey tarafta alt kotta 30 No'lu yapı ile komşudur. Güney tarafta aynı sokağın üzerinde yukarıya doğru 32 No'lu yapı ile komşudur. Doğu tarafta arka duvarı ile 25 No'lu yapı ile ve 26 No'lu alan ile komşudur. Batı tarafta sokağa açılır ve sokağın karşısında aynı yapı adasında 39 ve 41 No'lu yapılar vardır.

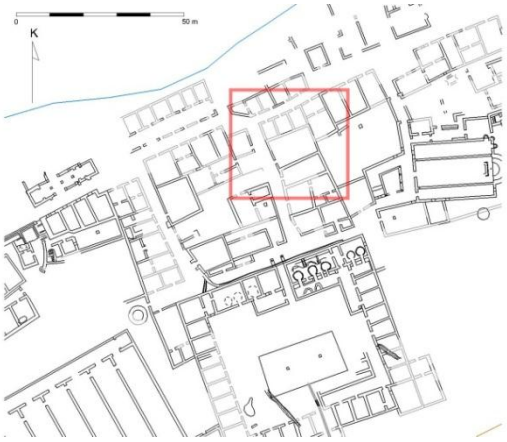
Bu yapı göründüğü kadarıyla büyükçe tek mekandır. İç ölçüleri 12.72 x 8.25 m. olan düzgünce bir dikdörtgen formundadır. Batı duvar üzerinde güneye yakın tarafta 1.15 m. genişliğinde bir kapı ile sokağa açılır. Bu büyük alanın içinde küçük mekanların olması çevredeki diğer düzen ile kıyaslandığında beklenen bir şeydir, ancak moloz dolgunun yüksekliği sebebiyle iç bölümlendirmeye ilişkin veri gözlenmemiştir.

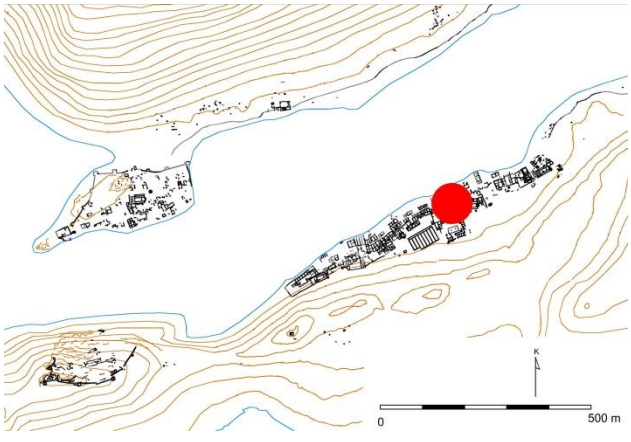
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit veya seramik gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı güneydeki üst kotu istinad fonksiyonu da olan duvarda 78 cm'e yakın olup diğer duvarlarda 60 cm. kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece bitki temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 31

Kat.No. 31

Resim 1 – 31 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 31 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 31 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 4 – 31 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 5 – 31 No'lu Yapı (kuzeyden)

Kat. No. 32

Tanımsız Yapı

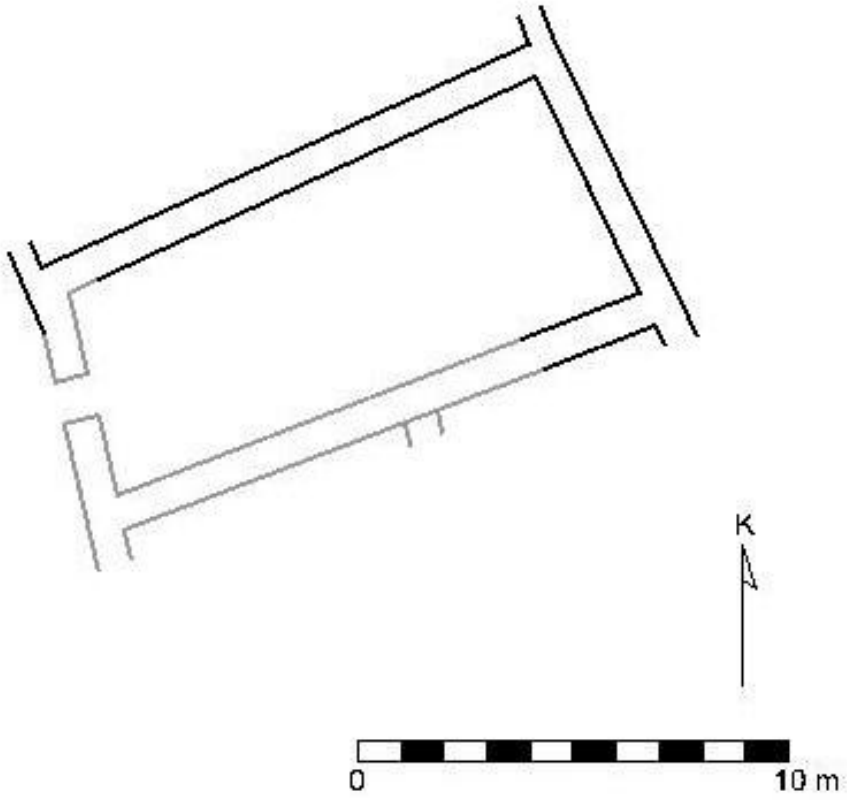
Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında yer alır. Burada Agora'nın kuzeyinden liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokağın üzerinde, doğu kenarındadır. Kuzey tarafta alt kotta 31 No'lu yapı ile komşudur. Güney tarafta aynı sokağın üzerinde yukarıya doğru 33 No'lu yapı ile komşudur. Doğu tarafta arka duvarı ile 26 No'lu alan ile komşudur. Batı tarafta sokağa açılır ve sokağın karşısında aynı yapı adasında 41 No'lu yapı vardır.

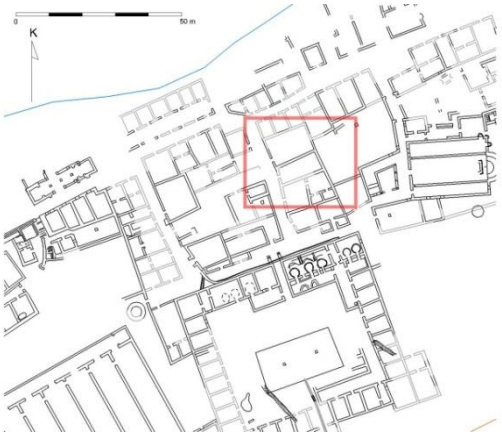
Bu yapı göründüğü kadarıyla dar ve uzun tek mekandır. Batı taraf yıkılmış olmakla birlikte sokak düzeninden kestirilebilmektedir. İç ölçüleri yaklaşık 12.40 x 5.06 m. olan düzgünce bir dikdörtgen formundadır. İç bölümlendirmeye ilişkin veri gözlenmemiştir.

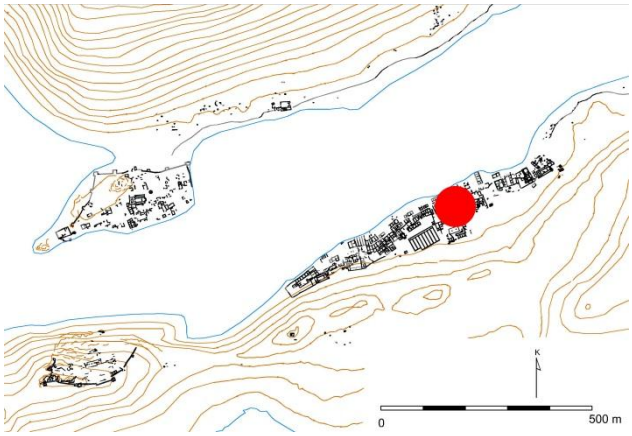
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit veya seramik gözlenmemiştir.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece kısmi bitki temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 32

Kat.No. 32

Resim 1 – 32 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 32 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 32 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 4 – 32 No'lu Yapı (kuzeyden)

Resim 5 – 32 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Kat. No. 33

Odalı Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında yer alır. Burada Agora'nın kuzeyinden liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokağın üzerinde, doğu tarafındadır. Kuzey tarafta alt kotta 32 No'lu yapı ile komşudur. Güney tarafta aynı sokağın üzerinde yukarıya doğru 34 No'lu yapı ile komşudur. Doğu tarafta arka duvarı ile 26 ve 27 No'lu alanlar ile komşudur. Batı tarafta sokağa açılır ve sokağın karşısında aynı yapı adasında 41 No'lu yapı vardır.

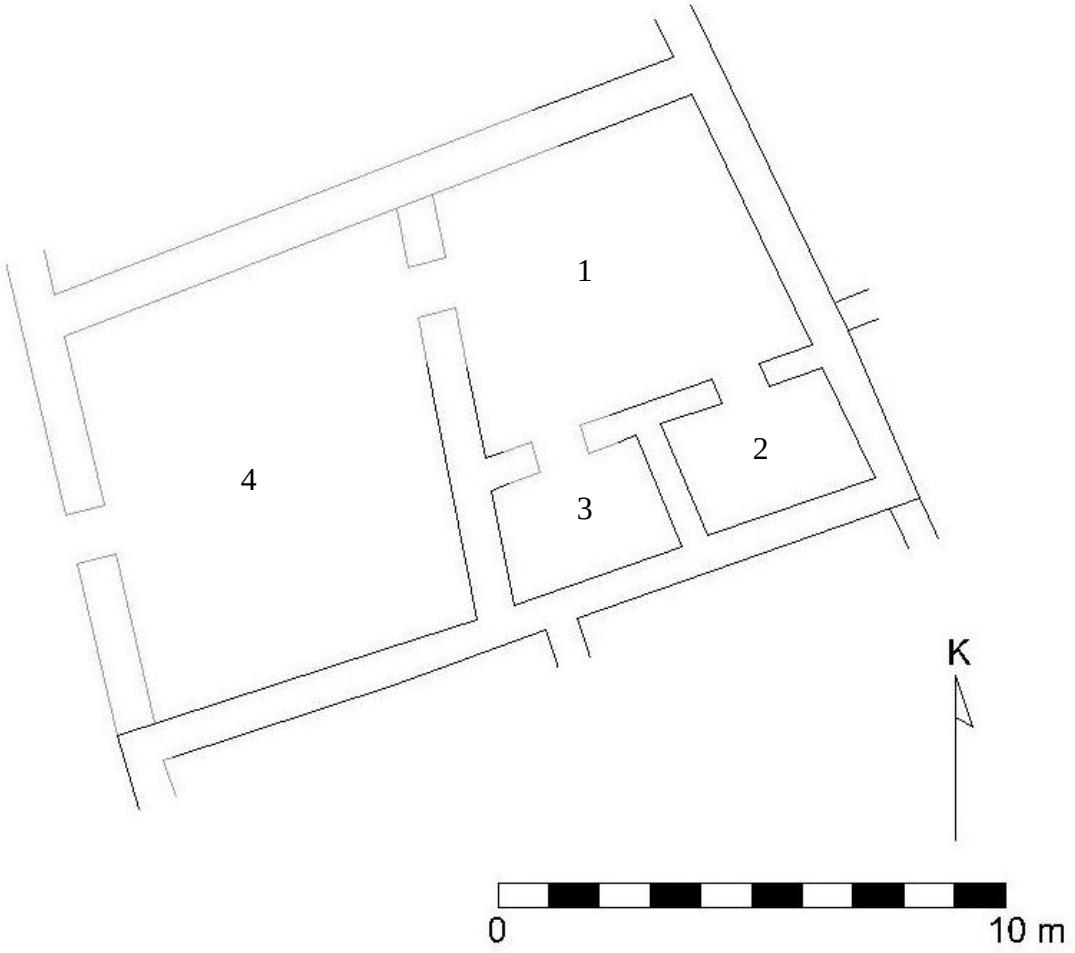
Yapı yaklaşık olarak 15.42 x 8.93 m. ölçülerinde yamuk dikdörtgen formunda bir alandadır. Yoğun ve yüksek moloz dolgu vardır. Batı taraf iyi korunmuş, iç bölümlendirmeler belirgindir. Doğu tarafta ise yapının sokağa açıldığı anlaşılmaktadır ancak ölçüleri komşu yapı düzeninden çıkarılabilmektedir.

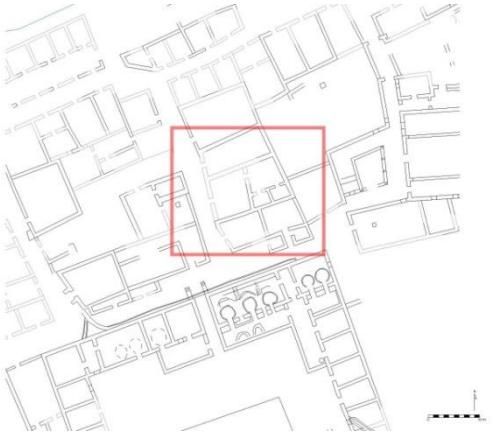
Yapı alanının doğu ve batı olarak yaklaşık olarak ortadan bölündüğü görülmektedir. Batı bölümde kuzeydoğu tarafta büyük bir mekan bulunur (1). İçten yaklaşık 5.27 x 6.09 m. ölçülerinde yamuk dörtgen formludur. Batı taraftan girişi olduğu anlaşılmaktadır. Güney yöndeki diğer iki küçük mekana bağlantı sağlayan merkezi bir oda olmalıdır. Güneydoğu köşede dörtgen formlu iki küçük oda bulunur. Bunlardan doğudaki (2) içten 3.40 x 2.36 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafta 0.96 m. genişliğinde giriş kapısı ile (1) nolu mekana açılır. Batı oda (3) içten 3.24 x 2.33 m. ölçülerindedir. Kuzey taraftan (1) nolu mekana açıldığı bellidir ancak bu kesim büyük oranda moloz dolgu altındadır. Bu odalar grubunun merkezi mekanı (1) doğudaki (4) alanına açılmaktadır. Bu alan yaklaşık 6.79 x 8.00 m. ölçülerindedir. Moloz dolgu ve bitki örtüsü altında olduğundan iç bölümlenme gözlenmemiştir. Yapının düzeni dikkate alındığında üstü açık bir avlu olabilir.

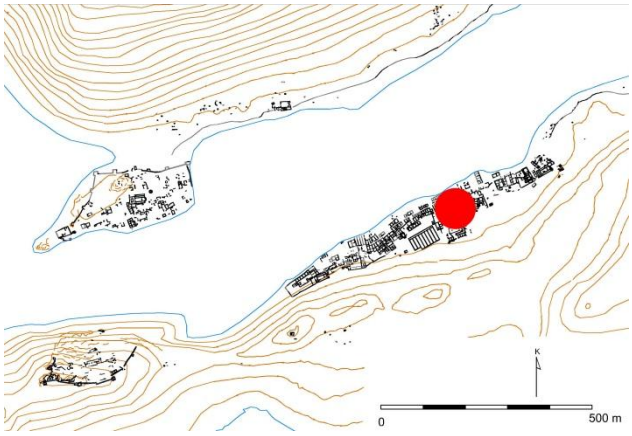
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, az miktarda da kiremit parçaları vardır. Yapının güneydoğu köşesinin sağlamlık sağlaması açısından büyük blok taşlar ile örüldüğü görülmektedir. Duvar kalınlıkları iç duvarlarda 55 cm ile dış duvarlarda 76 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 33

Kat.No. 33

Resim 1 – 33 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 33 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 33 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 4 – 33 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 5 – 33 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 34

Dükkanlar

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzeydoğusunda yer alır. Burada Agora'nın kuzeyinden liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokak ile Agora'nın önünden doğu-batı doğrultusunda geçen sokağın köşesindedir. Kuzey tarafta alt kotta 33 No'lu yapı ile komşudur. Doğu tarafta arka duvarı ile 27 No'lu alan ile komşudur. Batı tarafta sokağın karşısında aynı yapı adasında 43 No'lu yapı vardır.

Yapı yaklaşık olarak 16.70 x 9.37 m. ölçülerinde dörtgen formunda bir alandadır. Oldukça düşük seviyede korunmuştur. Kuzeye doğru artan moloz dolgu ile birlikte yüzeyde ancak görülebilen duvar kalıntılarından plan anlaşılabilmektedir.

Batı tarafta, doğrudan batıdaki sokağa açıldığı anlaşılan bağımsız bir bölüm vardır (1). İçten 5.38 x 6.79-7.95 m. ölçülerinde yamuk dörtgen formundadır. Yapının güneybatı köşesinin sokağın şekli sebebiyle yamuk yapıldığı tahmin edilebilir.

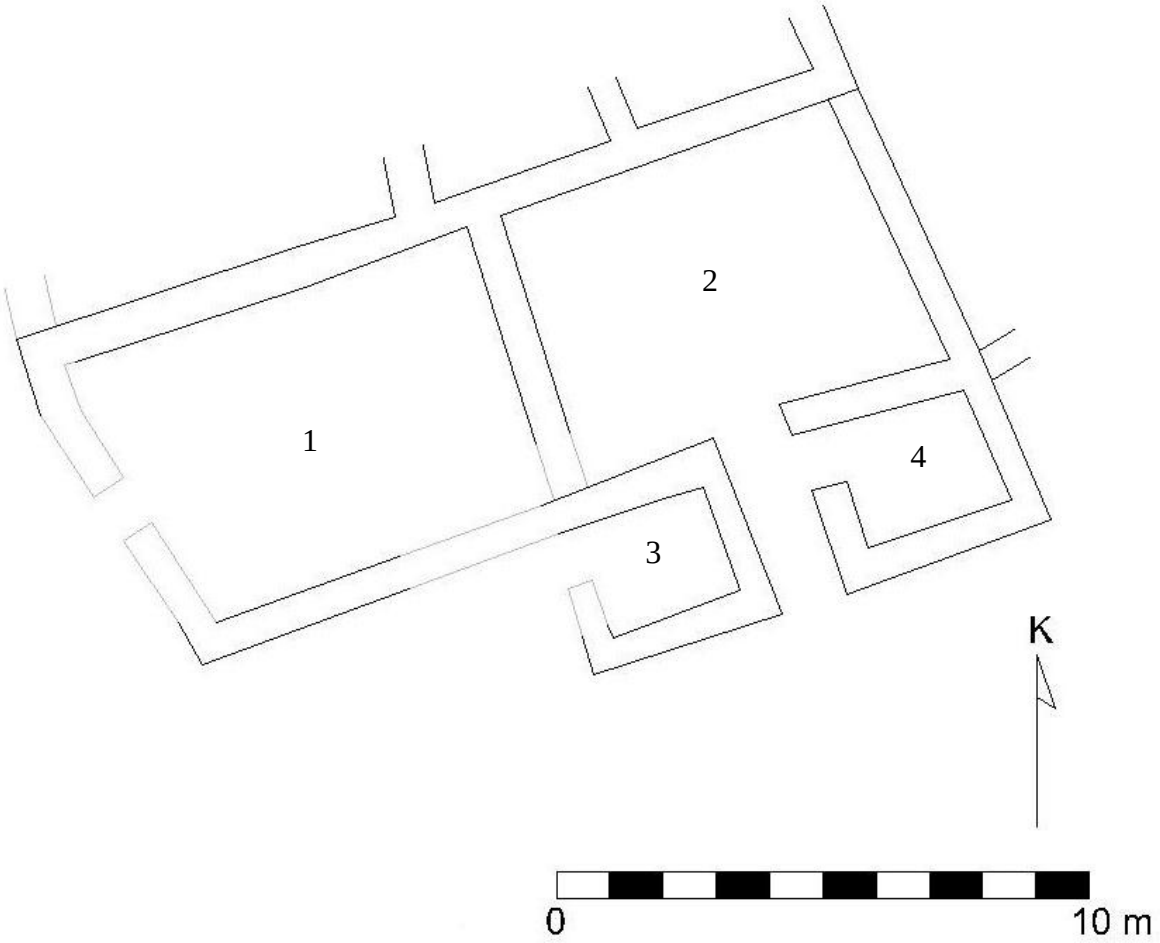
Bu mekanın güney tarafında batıya açılan kareye yakın biçimli küçük bir oda bulunur (3). İçten yaklaşık 2.14 x 2.55 m. ölçülerindedir. Batı tarafındaki alan oldukça boş görünmektedir ve bu küçük odanın yarı açık ön mekanı olarak kullanılmış olabilir.

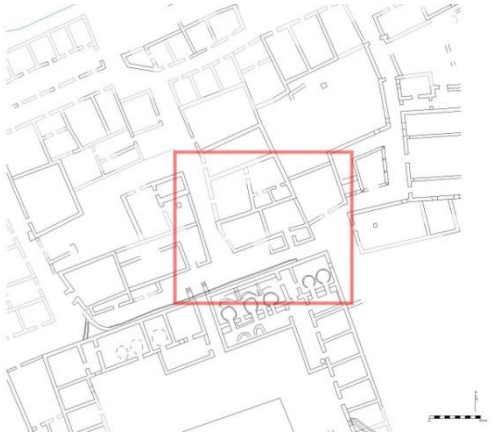
Yapının doğu tarafında güneye açılan 1.34 m. genişliğinde bir giriş koridoru vardır. Bu koridordan girildiğinde hemen sağda, güneybatıdakine benzer kareye yakın formlu küçük bir mekan bulunur (2). İçten 2.33 x 2.73 m. ölçülerindedir. Batı tarafında 1.05 m. genişliğinde kapı ile bu giriş koridoruna açılır. Koridorun sonu ise büyük bir mekana çıkar (1). İçten 6.74 x 5.05 m. ölçülerinde dörtgen formunda bir mekandır.

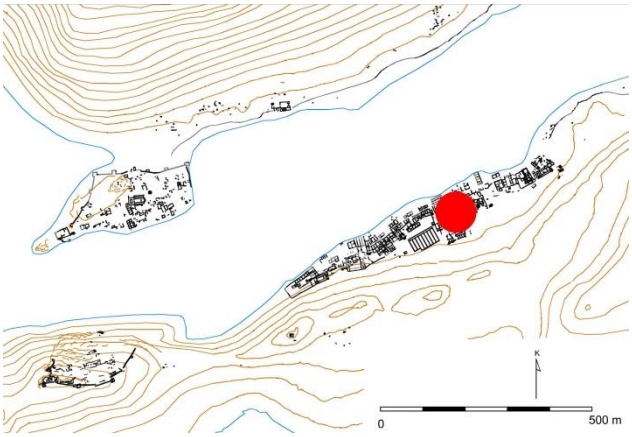
Duvarlar, az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar kalınlıkları iç duvarlarda 54 ile 68 cm arasındadır.

2013 yılında Agora restorasyon projesi kapsamında bu yapıda yüzeysel kazı ve temizlik ile kepping çalışması yapılmıştır. Kazılarda M.S. 3.yy – 7.yy arası sikke ve seramik buluntuları ele geçmiştir.

Kat.No. 34

Kat.No. 34

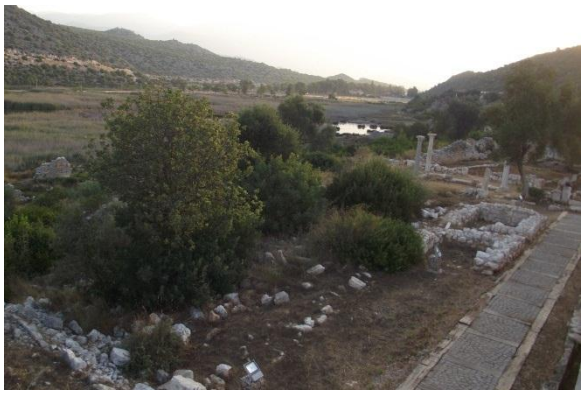
Resim 1 – 34 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 34 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 2 – 34 No'lu Yapı (doğudan)

Resim 3 – 34 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 4 – 34 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 35

Çarşı Yapısı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Agora'nın (Kat.No. 44) kuzey tarafında liman kıyısında ana cadde üzerinde yer alır. Bu kesimde kalıntılar bataklık kotunun altındadır ve sadece yüzeyde görünebilen izlerden plan anlaşılabilmektedir. Yapı büyük oranda yıkılmış ve bataklığa batmıştır. Özellikle güney ve güneydoğu tarafta kısmen yüzeye yakın kalan duvar ve kapı izleri vardır.

Burası yaklaşık 29.25 x 11.30 m. ölçülerinde bir alandır. Merkezi bir sokak veya iç koridorun kuzey ve güneyine sıralanmış ve buraya açılan, 0.98 ila yaklaşık 1.10 arası genişlikte oldukları değerlendirilen kapılar gözlenmektedir. Bu kapılar dizisinin kuzey taraftaki bölümünün kuzeye doğru mekan içlerine geçiş sağladığı, gözlenebilen sövelerin yönlerinden anlaşılabilmektedir. Ayrıca kuzey tarafta bataklığa gömülü moloz yığınlarının yüzeyde görünen kısımlarından bu tarafın güneye açılan bir bağımsız mekanlar dizisi olduğu kestirilebilmektedir. Kuzey taraftaki bu dizide 3.15 ile 3.90 m. arasında genişliklerde en az 6 bağımsız bölüm olduğu tahmin edilmektedir. Bu bölümlerin güneye açılan kapılarından konumu ölçülebilen 4 tanesi, düzenin anlaşılmasına yönelik iz vermektedir.

Ara koridorun güney tarafında da kuzeye benzer ancak onlarla simetrik olmayan bir kapılar dizisi vardır ve ilk bakışta sanki sokağın iki yanında karşılıklı bir mekanlar dizisi olduğu izlenimi oluşmaktadır. Ancak güneydeki kapıların güney tarafında mekan olduğuna dair iz yoktur. Ayrıca güney taraftaki 34 No'lu yapının mekanları kuzeye açılmaktadır. Yine doğudaki 29 No'lu yapının güneyinde geçen ve o yapının kesik köşesini dönerek batıya ilerleyen sokak, bu kapılar dizisinin güneyinden ve 34 No'lu yapının kuzeyinden geçerek batıya ilerlemekte olmalıdır. Şu halde güney taraftaki kapılar dizisinin bağımsız mekanlarla bağlantılı olmadığı değerlendirilmektedir.

Karşılıklı kapıların arasındaki koridorun doğu ucunda bu alana girişi sağlayan 2.24 m. genişliğinde geniş bir geçit vardır. Burası, üst kısmı kemer ya da 45 No'lu yapıdaki arşitravlara benzer büyük bir lento ile geçilen görkemli bir giriştir.

Bu yapının güney tarafta bölünmemiş bir koridor ve kuzey tarafta buraya açılan bağımsız dükkanlar dizisinden oluşan bir nevi çarşı benzeri bir yapı olduğu değerlendirilebilir. Hemen batıdaki 45 No'lu yapıya benzer bir düzenleme olabilir.

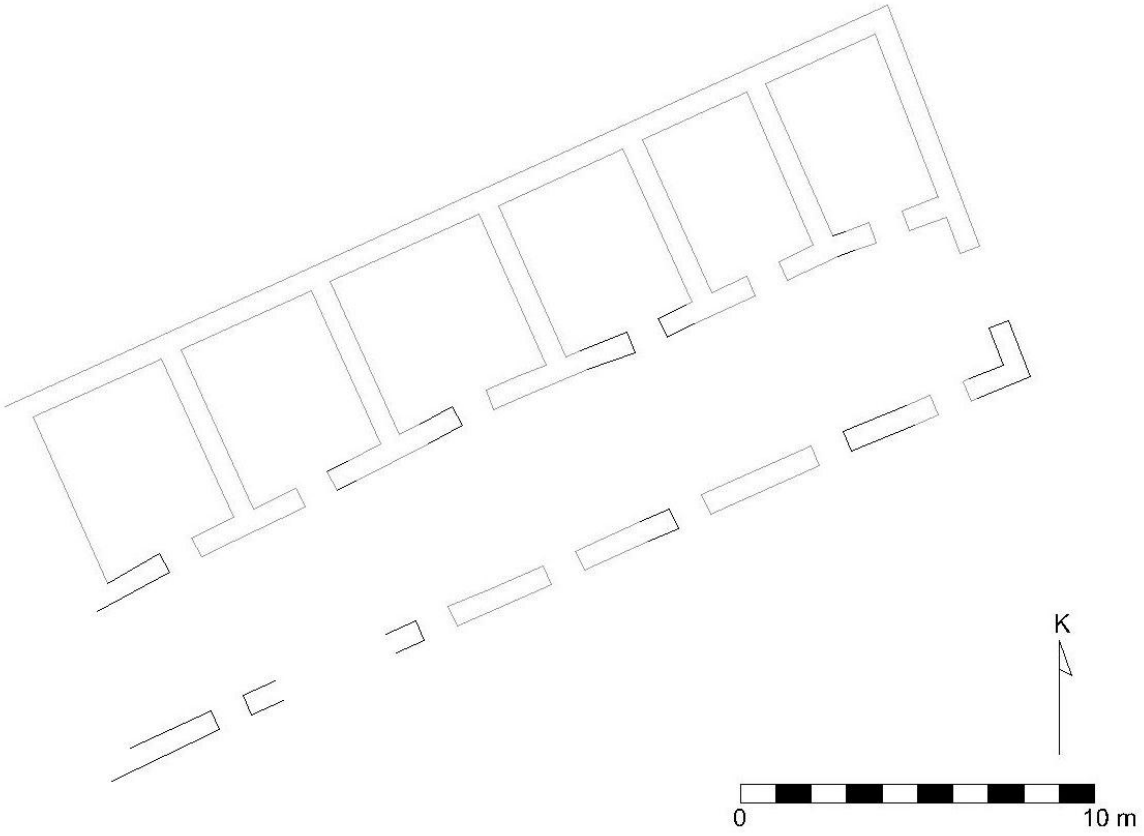
Yapıda nitelikli bir blok taş işçilik vardır. Kalıntılar oldukça seyrek ve dağınıktır ancak özellikle doğu taraftaki girişte ve aralardaki kapılarda gözlendiği kadarıyla büyük ve düzgün blok taşlardan izodomik benzeri bir örgüyle yapılmıştır. Korunan kapı elemanları arasında ahşap kasa oturtmak için düzgün işlemeleri olan sade profillerle bezeli taş elemanlar

Kat. No. 35

vardır. Kapılardan birisinde profilli ve yazıtlı bir onur kaidesi düzgün cephesi görünecek şekilde devşirme olarak kullanılmıştır. Korunan duvarlarda blok taşların yanında moloz taş örgü de görülmektedir. Göründüğü kadarıyla nitelikli işçiliğe sahip bir yapı, dönem dönem onarılmış ancak genel düzeni değiştirilmeden kullanıma devam etmiş gibidir.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 35

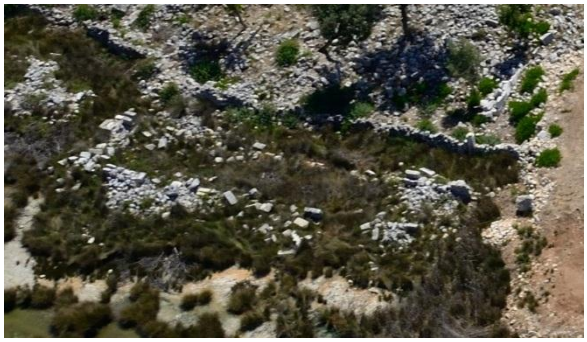

Kat.No. 35

Resim 1 – 35 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 35 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 35 No'lu Yapı (doğudan)

Resim 4 – 35 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 5 – 35 No'lu Yapı devşirme onur kaidesi ve kapı elemanları (güneyden)

Kat. No. 36

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında liman kıyısında, ana cadde üzerinde güney taraftadır. Kuzey tarafta caddenin karşısında 35 No'lu yapı bulunur. Batıda Agora'ya çıkan bir sokak vardır. Doğuda ana cadde güneydoğuya doğru kıvrım yapar ve burada köşede 37 No'lu yapı ile komşudur.

Yapı grubu yüksek seviyede korunmuştur ancak dolgu oldukça yüksektir. Kuzey tarafı yoğun bitki örtüsü ve modern zaman yığma duvarı altında kalmıştır. Planın genel olarak kuzeydeki ana caddeye açılan, tek ya da iki mekanlı yan yana bağımsız bölümler dizisi şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yapı alanı yaklaşık olarak 25.68 x 9.21 m. ölçülerindedir. En doğudaki bölüm (1) içten yaklaşık 8.08 x 3.54 m. ölçülerinde in uzun bir dikdörtgen formundadır. Dolgu yüksektir ve iç bölümlenme ile ilgili iz gözlenmemiştir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölümdür.

Doğudan ikinci mekan (2) içten 8.19 x 5.96 m. ölçülerindedir. Bu bölümde de dolgu yüksektir ve iç bölümlenme gözlenmemektedir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Güney tarafa yakın yerde pencereye ait blok taş mimari elemanlar bulunmasından dolayı güney tarafa açılan bir pencere önerilmektedir.

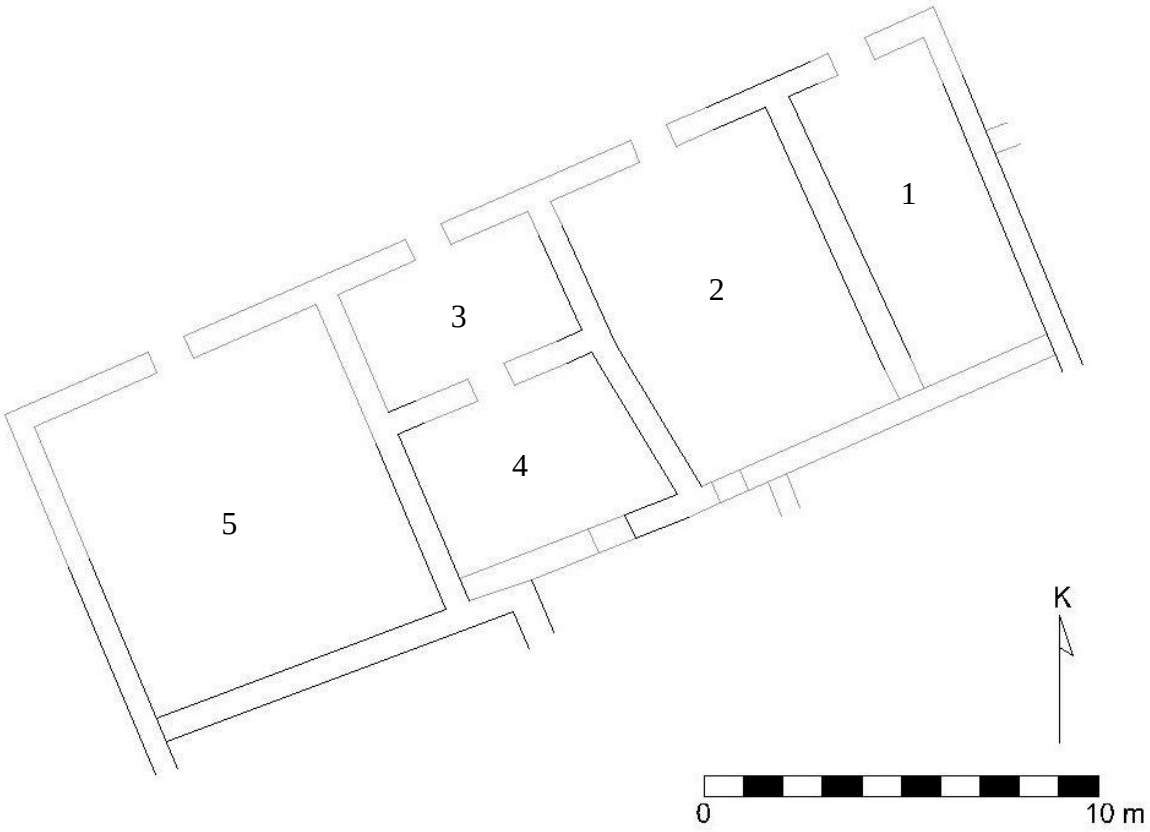
Bir sonraki bağımsız bölüm iki mekanlıdır. Kuzey tarafta caddeye açılan mekan (3) kuzey tarafında ölçü almak mümkün olmamıştır ancak yapının planından hareketle yaklaşık 5.27 x 3.26 m. ölçülerinde olduğu kestirilebilmektedir. Güneyindeki arka oda (4) içten yaklaşık 5.60 x 4.01 m. ölçülerindedir. Ön mekan ile arasındaki bölümlendirme duvarı belirgindir. Güney tarafında güneye bakan pencereye ait blok taş söve in-situ korunmuştur.

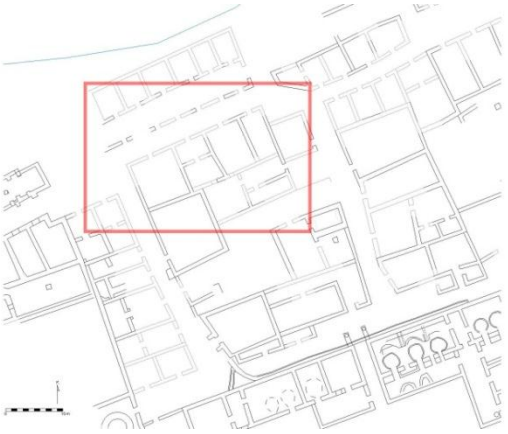
Grubun en batısında büyükçe bir mekan daha bulunur (5). Ön tarafı görülememekle birlikte yaklaşık 8.21 x 7.83 m. ölçülerinde olduğu kestirilebilmektedir. Yoğun bitki ve moloz dolgu altındadır, iç bölümlenme gözlenememiştir.

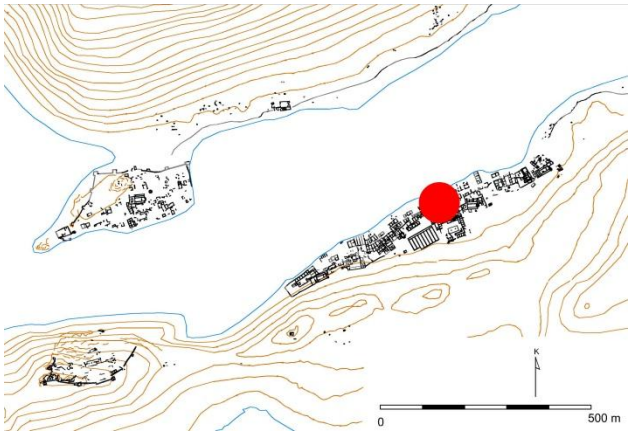
Bu yapıda nitalikli blok taşlardan izodomik bir duvar örgüsü vardır. Gözlenebilen pencerelerde ahşap kasa oturtulan düzgün kesilmiş taş elemanlar kullanılmıştır. Yapının içindeki dolgu genelde aynı tarz düzgün kesilmiş izodomik bloklardan oluşmaktadır. Duvar kalınlığı 60 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 36

Kat.No. 36

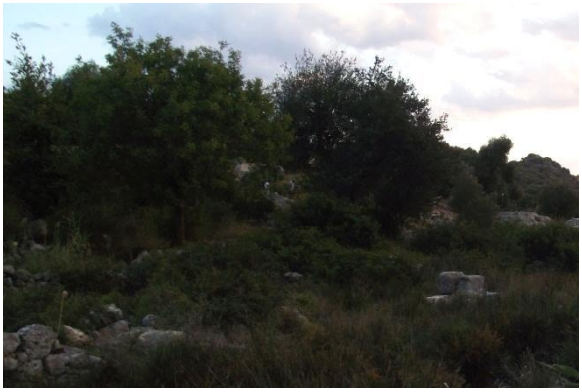
Resim 1 – 36 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 36 No'lu Yapı fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 36 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 4 – 36 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 36 No'lu Yapı (güneyden)

Kat. No. 37

Tanımsız Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında yer alır. Burada Agora'nın kuzeyinden liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokağın üzerinde, ana caddenin güneye kıvrım yaptığı kesim ile sokağın köşesindedir. Batı tarafta arka duvarı ile 36 ve 39 No'lu yapılar ile komşudur. Güney tarafta aynı sokağın üzerinde yukarıya doğru 41 No'lu yapı ile komşudur. Doğu tarafta sokağa açılır ve sokağın karşısında aynı yapı adasında 30 ve 31 No'lu yapılar vardır.

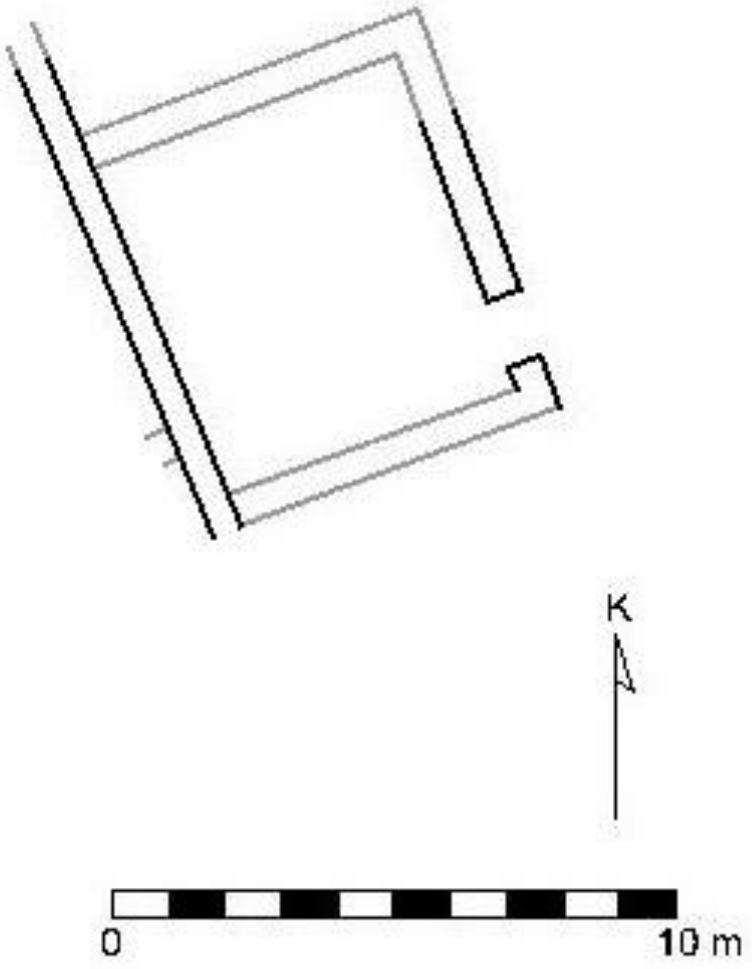
Bu yapı göründüğü kadarıyla doğuya sokağa açılan tek mekandır. Güney tarafı daha sağlam kalmıştır. Kuzey tarafı tamamen yıkılmış olmakla birlikte iç ölçüleri yaklaşık 6.20 x 5.60 m. kadar olmalıdır. Doğu duvar üzerinde güneye yakın tarafta 1.19 m. genişliğinde bir kapı ile sokağa açılır.

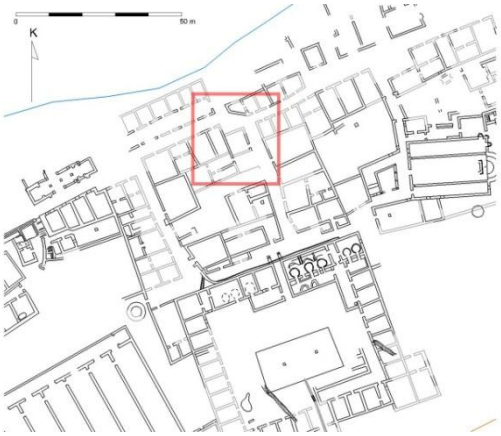
Mekanın güney tarafında üst kotta içteki yapıya erişim sağlayan 5.95 x 5.05 m. ölçülerinde bir alan gözlenmektedir.

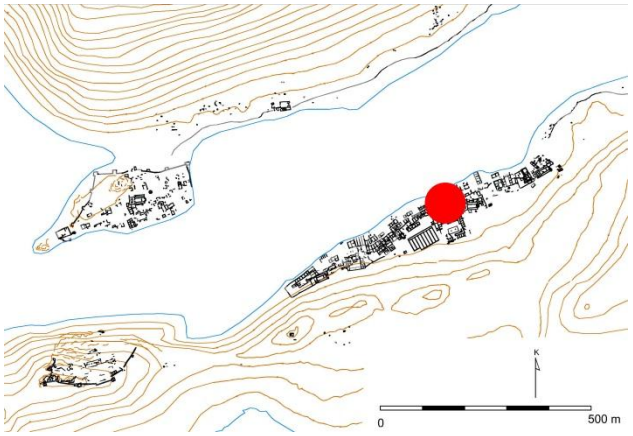
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit veya seramik gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı 62 cm. kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 37

Kat.No. 37

Resim 1 – 37 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 37 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 37 No'lu Yapı (doğudan)

Resim 4 – 37 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 37 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 38

Tanımsız Yapı

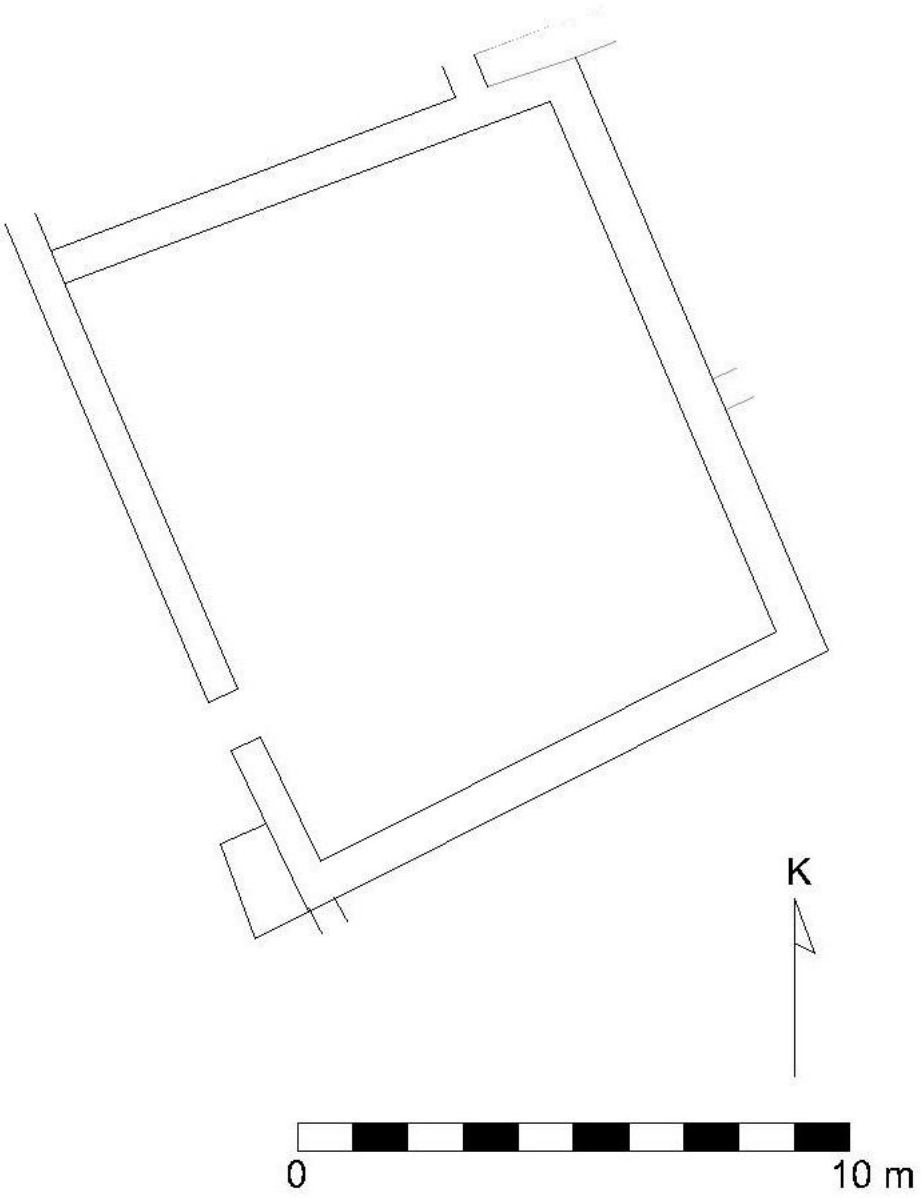
Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında yer alır. Burada Agora'nın kuzeybatısından liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokağın üzerinde, doğu kenarındadır. Kuzey tarafta alt kotta 36 No'lu yapı ile komşudur. Güney tarafta aynı sokağın üzerinde yukarıya doğru 40 No'lu alan bulunur. Doğu tarafta arka duvarı ile 39 No'lu yapı ile komşudur. Batı tarafta sokağa açılır ve sokağın karşısında 48 No'lu yapı grubu vardır.

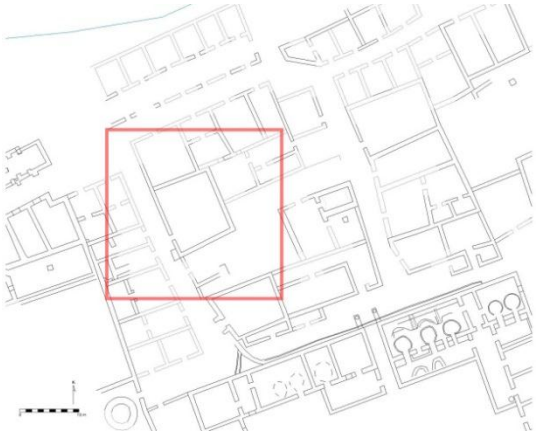
Alandaki dolgu çok yüksek değildir ve yapı kalıntısı da düşük seviyede korunmuştur. Bu yapı göründüğü kadarıyla büyükçe tek mekandır. İç ölçüleri 9.43 x 10.92 m. olan bir dikdörtgen formundadır. Batı duvar üzerinde güneye yakın tarafta 0.95 m. genişliğinde bir kapı ile sokağa açılır. Kapının güney tarafında muhtemelen kapının üstünde bir saçağı ya da üst katta bir balkonu taşıyan 1.80 x 0.95 m. ölçülerinde bir paye vardır. Bu büyük alanın içinde küçük mekanların olması çevredeki diğer düzen ile kıyaslandığında beklenen bir şeydir. Özellikle batıya açılan kapının güney tarafa yakın olması, mekanındoğu-batı doğrultusunda bölünmüş olabileceğini akla getirir, ancak iç bölümlendirmeye ilişkin veri gözlenmemiştir. İçerideki dolgunun azlığı da burasının ahşap çatı örtülü büyükçe bir tek mekan olma olasılığını akla getirmektedir.

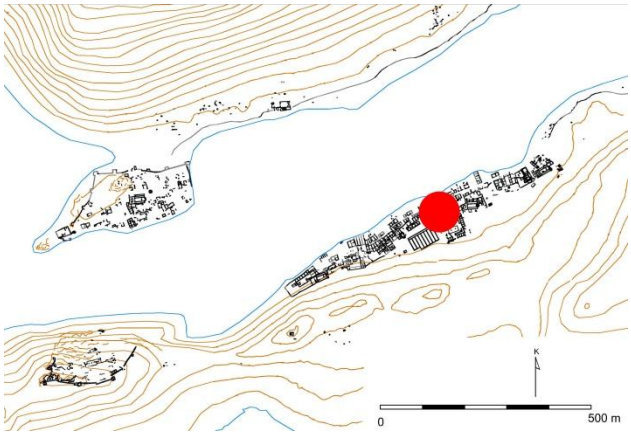
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit veya seramik gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı 57 ila 73 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece biraz moloz temizliği temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 38

Kat.No. 38

Resim 1 – Yapı 32 38 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 38 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 38 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 4 – 38 No'lu Yapı sokağa açılan batı cephe (batıdan)

Resim 5 – Yapı 32 38 No'lu Yapı alt kottan görünüş (kuzeybatıdan)

Kat. No. 39

Odalı Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafındaki yapı adasının orta kesimindedir. Kuzeyde 36 No'lu, doğuda 37 No'lu, batıda 38 No'lu, güneyde 40 No'lu yapıların arasındadır. Doğu tarafındaki giriş kapısı, Agora'dan kuzeye caddeye inen sokağın batı tarafındaki küçük bir açıklığa açılır ve yapıya erişim buradan sağlanmaktadır.

Yapı grubu yüksek seviyede korunmuştur ancak dolgu da oldukça yüksektir. Çevresindeki yapıların arasında, yaklaşık 15.12 x 6.72 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alanda bulunmaktadır. Yapı birbirine bağlı 3 mekandan oluşmaktadır.

Kuzeydoğu tarafta (1) nolu mekan içten yaklaşık 7.51 x 3.14 m. ölçülerinde dar ve uzun bir odadır. Doğu duvarında güney tarafa yakın 0.97 m. genişlikte bir kapı ile doğuya açılır. Kapının güneyde olması, hemen kuzeydoğudaki 37 No'lu yapının güney duvarı sebebiyle olabilir. Doğuda sokağa çıkmadan önce gelinen bu alan bu yapının önünde bir sundurma gibi kullanılmış olabilir.

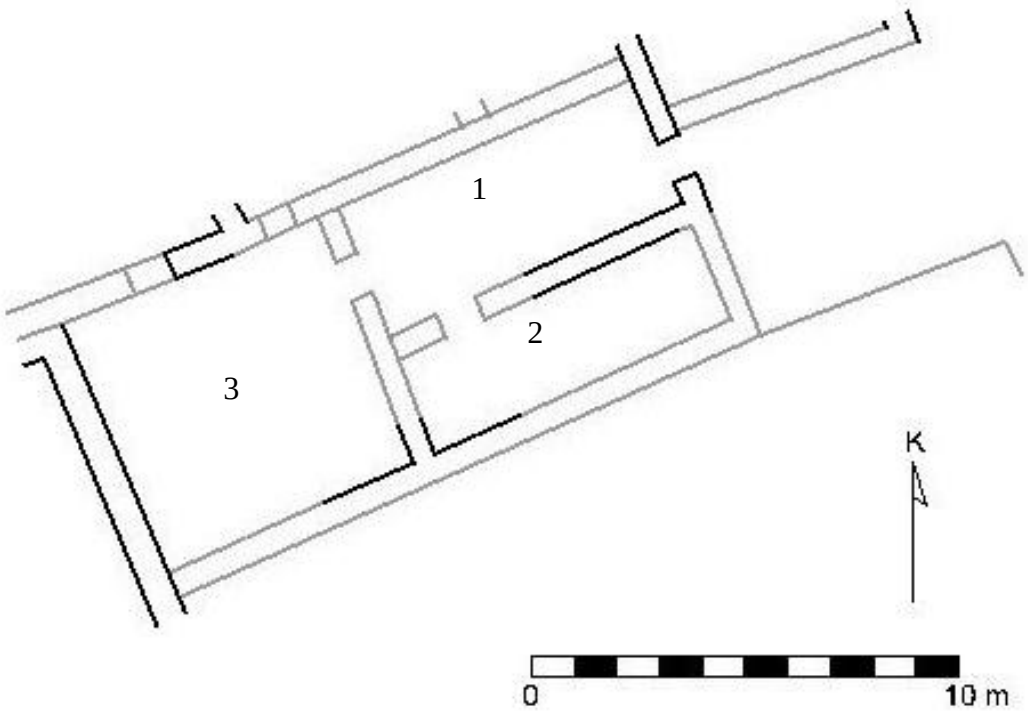
Doğu taraftaki diğer mekan (2) içten yaklaşık 7.60 x 2.34 m. ölçülerinde, yine dar ve uzun bir odadır. Kuzey tarafında, batıya yakın bir geçişle (1) nollu mekana açılmakta olmalıdır. Güney taraftaki duvar, aynı zamanda üst kottaki alanı teraslamaktadır.

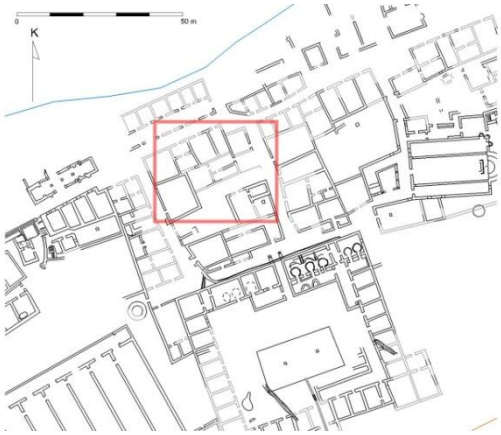
Yapının batı tarafında yaklaşık 6.41 x 6.18 m. ölçülerinde kareye yakın bir alan bulunur (3). Bu alana doğudaki (1) nolu mekandan geçilerek ulaşılmakta olmalıdır, başka giriş yoktur. Hemen kuzeydeki yapıların bu tarafa bakan pencereleri olduğundan dolayı burasının üstü açık bir arka bahçe olduğu değerlendirilebilir.

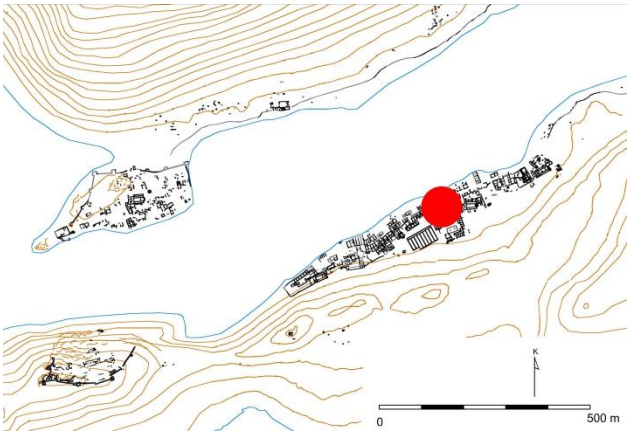
Bu yapıda nitelikli blok taşlardan izodomik benzeri bir duvar örgüsü vardır. Gözlenebilen kapı ve pencerelerde ahşap kasa oturtulan düzgün kesilmiş taş elemanlar kullanılmıştır. Yapının içindeki dolgu genelde aynı tarz düzgün kesilmiş izodomik bloklardan oluşmaktadır. Duvar kalınlığı 50 ila 59 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 39

Kat.No. 39

Resim 1 – 39 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 39 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 39 No'lu Yapı (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 39 No'lu Yapı (doğudan)

Resim 5 – 39 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 40

Tanımsız Alan

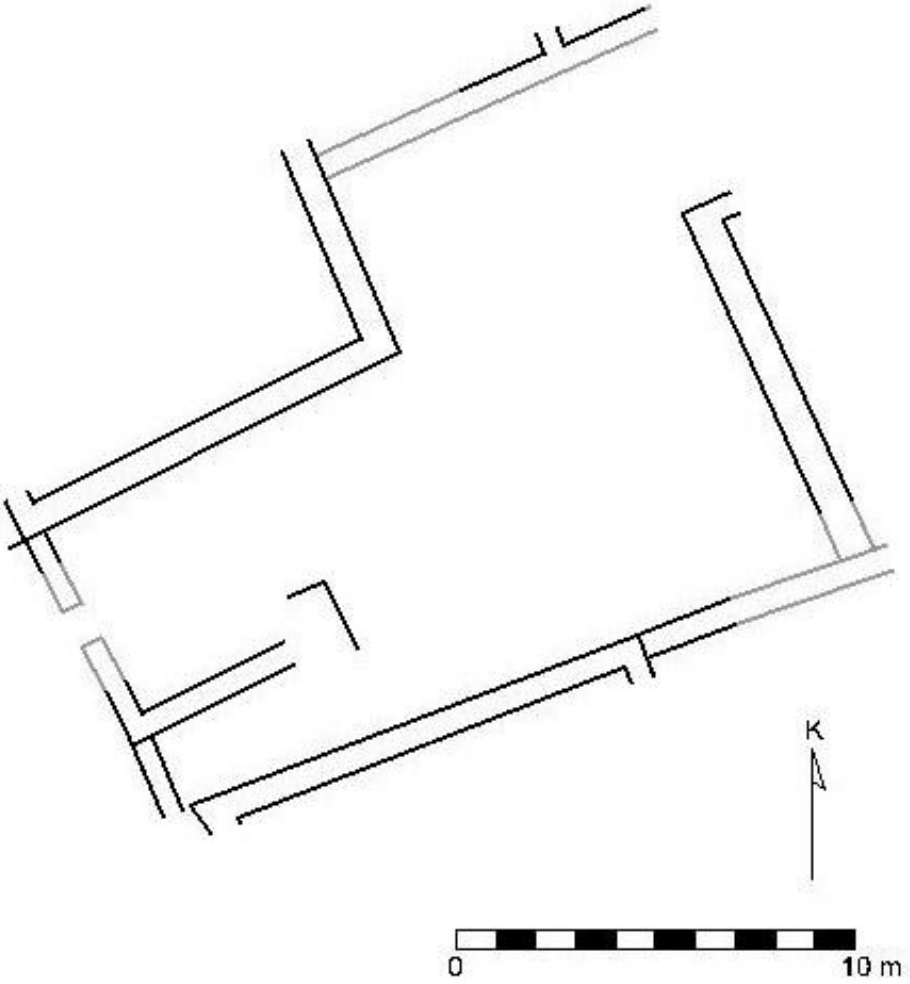
Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında yer alır. Burada Agora'nın kuzeybatısından liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokağın üzerinde, doğu kenarındadır. Kuzey tarafta alt kotta 38 No'lu yapı ile komşudur. Güney tarafta aynı sokağın üzerinde yukarıya doğru 42 No'lu yapı bulunur. Doğu tarafta 41 No'lu yapı ile komşudur. Batı tarafta sokağa açılır ve sokağın karşısında 48 No'lu yapı grubu vardır.

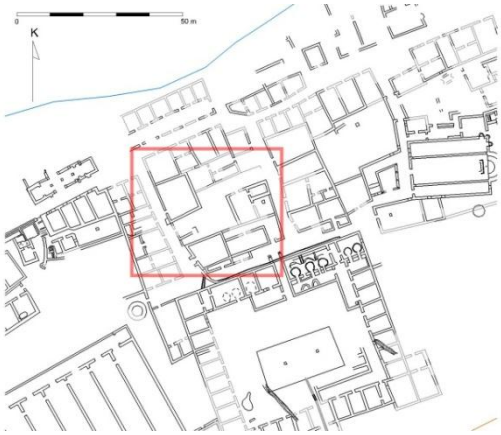
Alandaki dolgu çok yüksek değildir ve yapı kalıntısı da az olup burası düz bir boşluk görüntüsündedir.

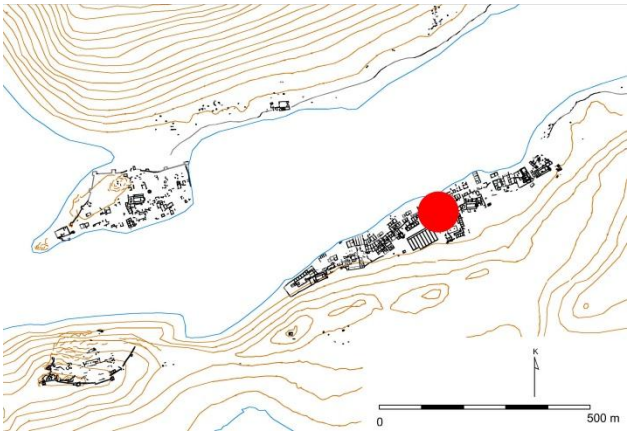
Yaklaşık 17.70 x 9.43 m. ölçülerinde bir alandır. Batı tarafta sokağın kenarında cephe duvarı gözlenmektedir ve buradan batıya açılan bir kapı olduğu değerlendirilebilir. Bu tarafta doğu-batı doğrultulu duvar izleri de gözlenmektedir ancak nasıl bir mekan olduğu anlaşılamamıştır. Alanda dolgunun çok yüksek olmaması, duvarlarla çevrili bir avlu olabileceği izlenimini de uyandırmaktadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece biraz moloz temizliği temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 40

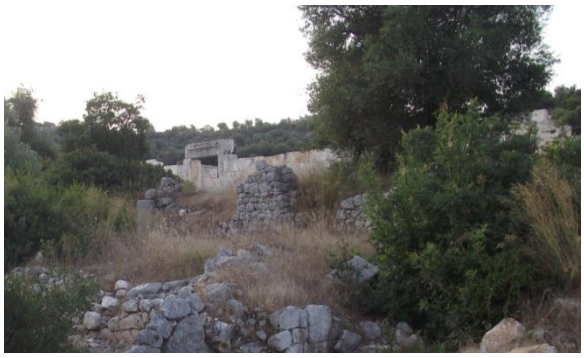
Kat.No. 40

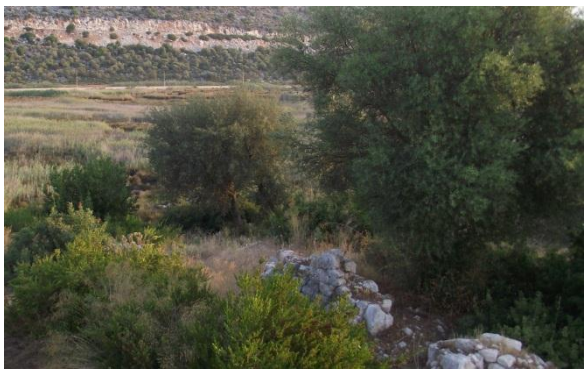
Resim 1 – 40 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 40 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 40 No'lu Alan (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 40 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 5 – 40 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Kat. No. 41

Odalı Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzey tarafında yer alır. Burada Agora'nın kuzeyinden liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokağın üzerinde, batı tarafındadır. Kuzey tarafta alt kotta 37 ve 39 No'lu yapılar vardır. Güney tarafta aynı sokağın üzerinde yukarıya doğru 43 No'lu yapı ile komşudur. Batı tarafta 40 No'lu alan ile komşudur. Doğu tarafta sokağın karşısında aynı yapı adasında 32 ve 33 No'lu yapılar vardır.

Yapı yaklaşık olarak 12.63 x 10.19 m. ölçülerinde yamuk dikdörtgen formunda bir alandadır. 3 bölümden oluşmaktadır. Bölümlerden batı taraftaki (1), içten yaklaşık 9.18 x 5.43 m. ölçülerindedir. Doğusundaki iki mekanın kendisine açıldığı bir avlu görünümündedir. Tüm duvarları izlenebilmektedir ve kuzey taraftaki yıkılmış kesimden girişinin olduğu değerlendirilmektedir. Bu yapı doğudaki sokağın üzerinde olmasına rağmen, burada kuzeydeki alan da yapının girişinin açıldığı bir ara çıkmaz ya da belki kendisine özel bir sundurma olabilir. Bu alan, alt kottaki yapılara göre yukarıda kalan teraslanmış bir alandır.

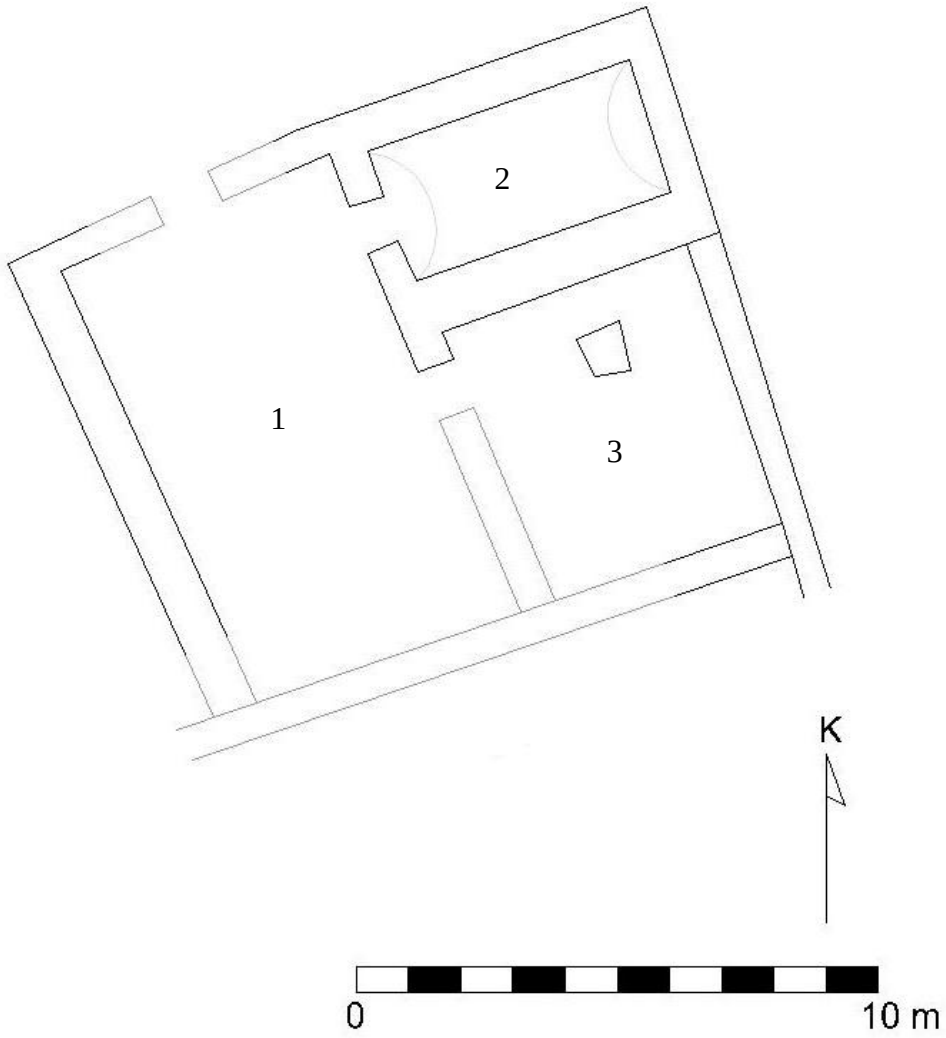
Kuzeydoğu köşedeki mekan (2) içten yaklaşık 5.23 x 2.65 m. ölçülerindedir. Doğu-batı yönünde tonoz örtülüdür ve üst örtü seviyesine kadar ayaktadır. Batı tarafında (1) nolu avlu olduğu değerlendirilen alana açılan 0.90 m. genişliğinde kapısı vardır.

Grubun güneydoğusundaki mekan (3) içten 5.63 x 4.79 m. ölçülerindedir. Batı tarafında kuzeye yakın bir kapı ile (1) nolu alana açılmaktadır. Dolgu yüksek olmasına karşın, mekanın içinde zeminin altında bir sarnıç olduğu değerlendirilen bir çöküntü alan vardır. Doğu tarafta duvarın dışında nitelikli pencere blokları bulunmaktadır.

Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş ve kabaca dörtgenimsi biçimlere getirilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit ya da seramik gözlenmemiştir. Doğu tarafta binanın dışındaki yıkıntıların arasında nitelikli pencere elemanları görülmüştür. Duvar kalınlıkları 54 ile tonoz taşıyıcılarında 102 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece bitki temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 41

Kat.No. 41

Resim 1 – 41 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 41 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 41 No'lu Yapı (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 41 No'lu Yapı arkadan görünüş (güneydoğudan)

Resim 5 – Yapı 30 41 No'lu Yapı (kuzeyden)

Kat. No. 42

Tanımsız Yapı, Tek Dükkan

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzeyinde yer alır. Burada Agora'nın kuzeybatısından liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokak ile Agora'nın önünden doğu-batı doğrultusunda geçen sokağın köşesindedir. Kuzey tarafta alt kotta 40 No'lu alan ile komşudur. Doğu tarafta arka duvarı ile 43 No'lu yapı ile komşudur. Batı tarafta sokağın karşısında 48 No'lu alan vardır.

Yapı yaklaşık olarak 12.08 x 10.56 m. ölçülerinde yamuk dörtgen formunda bir alandadır. Duvarlar dolgu yüzeyinden genelde en çok 70-80 cm kadar yukarıda korunmuştur, plan anlaşılabilmektedir.

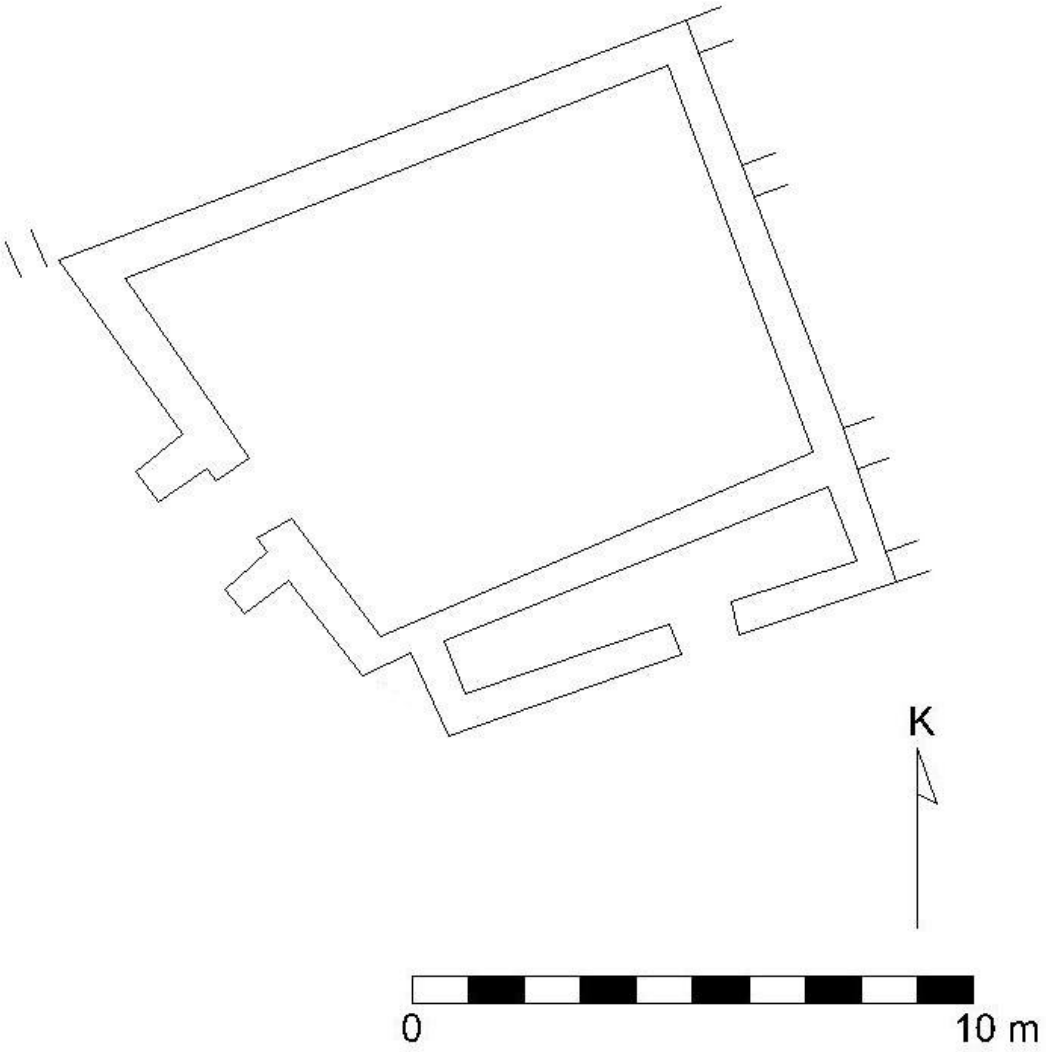
Yapının asıl mekanı içten yaklaşık 7.45 x 8.41-10.42 m. ölçülerinde yamuk dörtgen formludur. Batı tarafında 1.27 m. genişliğinde bir kapı ile kuzeye inen sokağa açılır. Kapının dışında iki yanda 0.72 x 1.08 ile 0.65 x 1.05 m. ölçülerinde iki paye bulunur. Bunlar muhtemelen kapının önünde kemer ya da başka bir saçak sistemini taşıyan ayaklar olmalıdır. Yapının güneybatısında, Agora'dan gelen ve batıdaki sokağı izleyerek limana dökülen kanalizasyon kanalının dönüş yaptığı yer bulunur. Yapının planı muhtemelen bu kanalizasyon ve sokak yapısına uymak için güneybatı kesimde yamuk yapılmış olmalıdır.

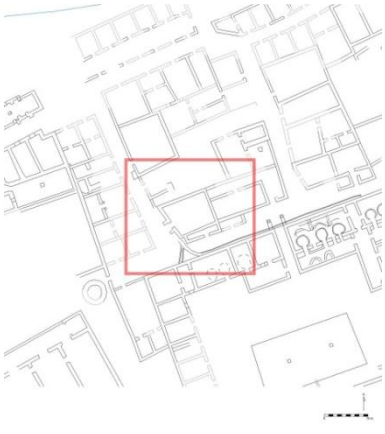
Büyük odanın güney tarafında, buradan bağımsız olarak güneye bakan küçük bir mekan daha vardır. İçten yaklaşık 7.36 x 1.18 m. ölçülerinde derin olmayan, uzun bir odadır. Güney tarafında 1.15 m. genişliğinde bir kapıyla Agora'nın önünden geçen sokağa açılır. Bu odanın batı tarafı da kuzeye giden sokağın altındaki kanalizasyon kanalına varmadan bitmektedir.

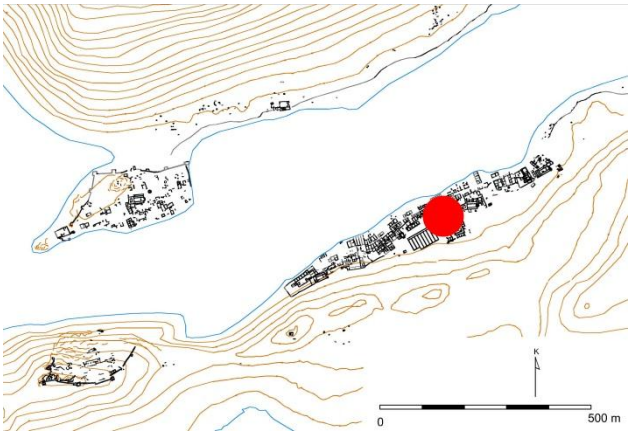
Duvarlar, az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Kapı çevresinde ve duvar köşelerinde daha iyi ve dörtgene yakın işlenmiş taşlar kullanılmıştır. Büyük taşların aralarında küçük taşlar, taş yongaları ile kiremit parçaları kullanılmıştır. Duvar kalınlıkları iç duvarlarda 60 ile 71 cm arasındadır.

2013 yılında Agora restorasyon projesi kapsamında bu yapıda yüzeysel kazı ve temizlik ile kepping çalışması yapılmıştır. Kazılarda M.S. 3.yy – 7.yy arası sikke ve seramik buluntuları ele geçmiştir.

Kat.No. 42

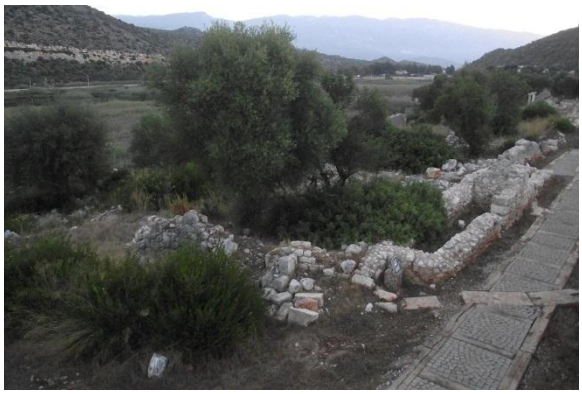
Kat.No. 42

Resim 1 – 42 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

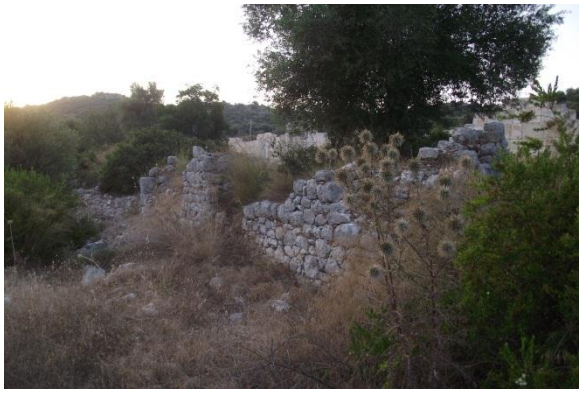
Resim 2 – 42 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 42 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 4 – 42 No'lu Yapı arkadan görünüş (güneydoğudan)

Resim 5 – 42 No'lu Yapı alt kottan görünüş (kuzeybatıdan)

Kat. No. 43

Tanımsız Yapı, Tek Dükkan

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzeyinde, kuzey ana girişin tam karşısında yer alır. Burada Agora'nın kuzeyinden liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokak ile Agora'nın önünden doğu-batı doğrultusunda geçen sokağın köşesindedir. Kuzey tarafta alt kotta 41 No'lu yapı ile komşudur. Batı tarafta 42 No'lu yapı ile komşudur. Doğu tarafta sokağın karşısında aynı yapı adasında 34 No'lu yapı vardır.

Yapı yaklaşık olarak 17.10 x 10.11 m. ölçülerinde dörtgen formunda bir alandadır. Duvarlar dolgu yüzeyinden genelde en çok 50-60 cm kadar yukarıda korunmuştur, plan anlaşılabilmektedir. Özellikle kuzeye alt kota inen kesimde dolgunun daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

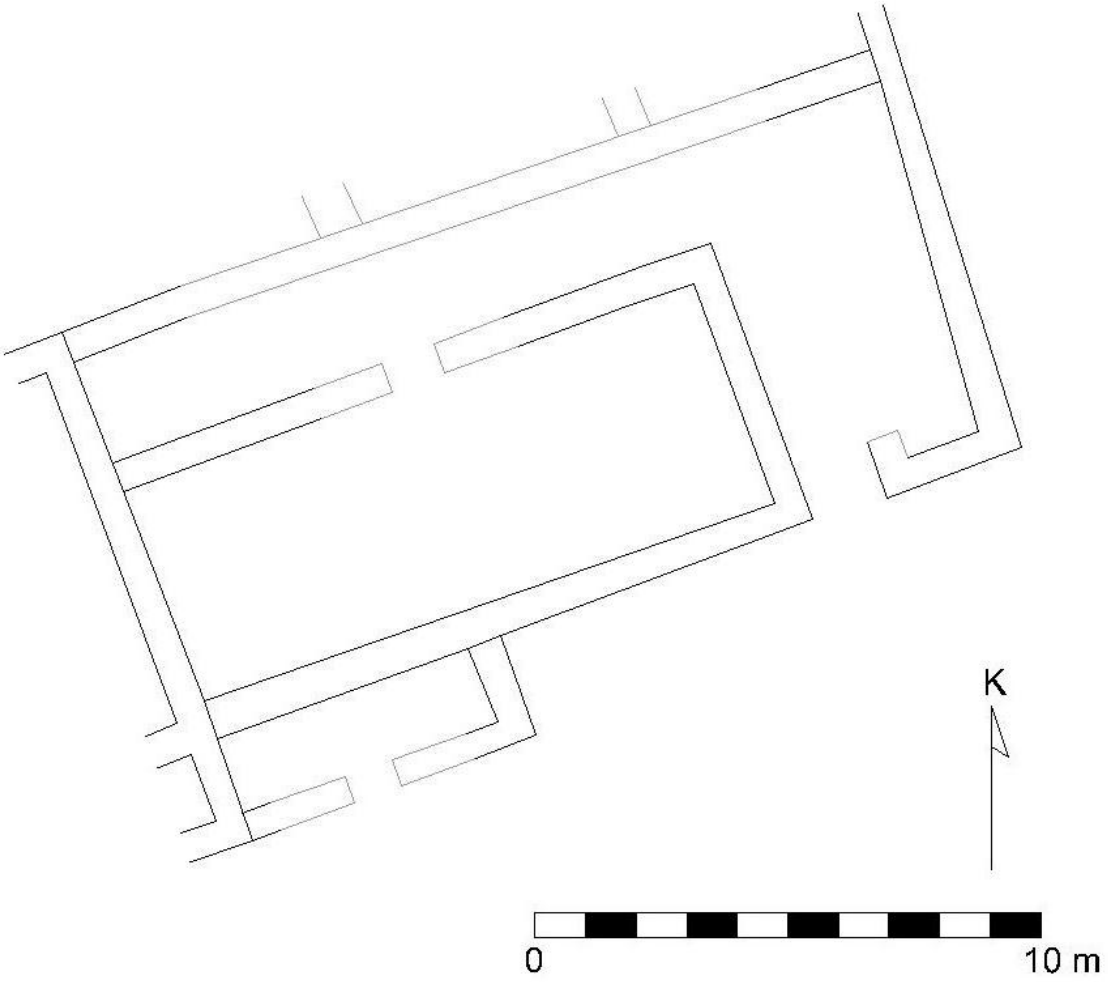
Binanın ana mekanı içten 16.41 x 7.76 m. ölçülerinde dikdörtgen bir formdadır. Bu büyük iç mekanda güneybatı tarafta içten 11.89 x 4.54 m. ölçülerinde büyük bir iç oda yapılmıştır. Ana mekana güneydoğu tarafına yakın 1.52 m. genişliğinde bir kapı ile girilir. Kapı güneyde Agora'nın önündeki sokağa açılmaktadır. Kapıdan girildiğinde 7.20 x 3.94 m. ölçülerinde bir hol vardır ve bu holün arka tarafında sola doğru 12.65 x 2.04 m. ölçülerinde bir koridor ile iç kısıma gidilir. Arkadaki iç oda, kuzeyde bu iç koridora açılır. Yerleşimin genelinde ana mekanlardan kolay erişim sağlanacak şekilde yakın girişleri olan arka odaların aksine bu yapıda iç oda arka tarafa gizlenmiş gibidir. Yapının ana giriş kapısındaki içe dönük duvar ucundan ve bu holün küçüklüğünden haraketle, bu giriş holünün üstünün açık bir ön bahçe olması da mümkündür.

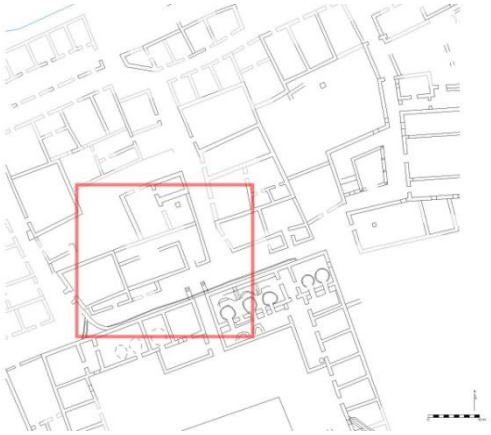
Ana mekanın güney tarafında, buradan bağımsız olarak güneye bakan küçük bir mekan daha vardır. İçten yaklaşık 5.29 x 1.53 m. ölçülerinde dikdörtgen formdadır. Güney tarafından Agora'nın önünden geçen sokağa açıldığı anlaşılmaktadır. Bu oda, sokaktaki trafiği Agora'nın girişinin önünde daraltarak engellememek adına küçük bırakılmış olmalıdır.

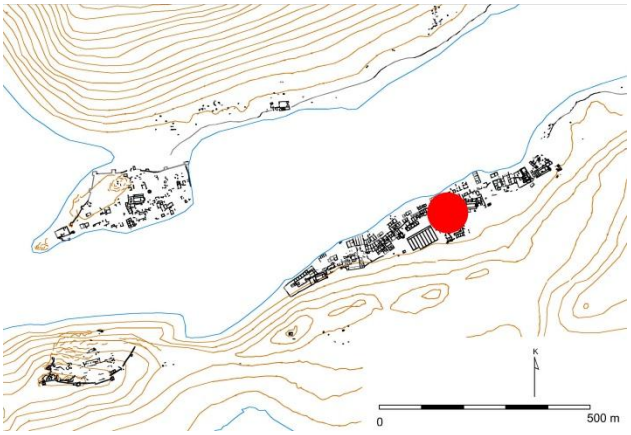
Duvarlar, arka kesimlerde az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Özellikle güney cephede ve duvar köşelerinde daha iyi ve dörtgene yakın işlenmiş taşlar ile devşirme kesme blok taşlar kullanılmıştır. Büyük taşların aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası gözlenmemiştir. Duvar kalınlıkları 62 ile 73 cm arasındadır.

2013 yılında Agora restorasyon projesi kapsamında bu yapıda yüzeysel kazı ve temizlik ile kepping çalışması yapılmıştır. Kazılarda M.S. 3.yy – 7.yy arası sikke ve seramik buluntuları ele geçmiştir.

Kat.No. 43

Kat.No. 43

Resim 1 – 43 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 43 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 43 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Resim 4 – 43 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Resim 5 – 43 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Kat. No. 44

Agora / Plakoma

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde Horrea'nın (Kat.No.50) doğusundaki alandadır. Burada güneye doğru yamaç başlar ve başka yapı yoktur. Kuzey tarafta ise limana doğru inen iki sokak üzerinde sağlı sollu yapılar bulunur. Agora'nın doğu tarafında da üzerinde yapı kalıntısı olmayan boş ve düz bir alan bulunur. B Kilisesi kompleksi (Kat.No.22) kuzeydoğu tarafta bulunur.

Yapı yaklaşık 56 x 60 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alandadır. Genel plan itibarıyla merkezi bir meydanı dört tarafından çevreleyen küçük bağımsız bölümler vardır. Meydanın ortasında 23.7 x 12.8 m. ölçülerinde plaka taşlarıyla kaplı yükseltilmiş bir alan vardır (1). Bu alanın altında dip kısmı anakayadan oyulu ve yer yer örme duvarla tamamlanmış içten yaklaşık 23.6 x 12.1 m. ölçülerinde ve 6.3 m. derinliği olan büyük bir sarnıç bulunur. İçte kuzey, orta ve güney olmak üzere üç sırada 8'er paye tarafından taşınan ikili kemerler üst yapıyı taşır. Sarnıcın üstünde meydanda su çekmek için iki adet kuyu açıklığı bırakılmıştır.

Kazı ve restorasyon öncesinde Agora yapısı tamamen yıkılmış haldeydi. Tüm yapı yıkılmış ve mekanların içi ve çevresi yıkıntı dolgu altındaydı. Kazılardan sonra yapının kuzey kanadının ve doğu ile batı kanatlarının kısmen 1.5 m kadar yükseklikte korunmuş olduğu ortaya çıkmıştır. Alanın güney tarafı ise Agora'nın murex boya işlikleri evresinde atık alanı olarak kullanılmıştır ve güney taraftaki mekanlar tamamen sökülmüştür. Mevcut durumda eldeki kullanılabilir bloklardan mekanlar kuzey, doğu ve batı taraflarda kısmen restore edilip ayağa kaldırılmıştır.

Yapının kuzey cephesinin ortasına yakın konumda, merkezi bir giriş kapısı bulunur (11). Kapı cephenin tam ortasında değildir, doğu kenardan 25, batı kenardan 32 m. uzaklıktadır. Bu durum orijinal evredeki sokak düzenlemelerine uyum sağlamak amaçlı olabilir. Genişliği 2.08 m., yüksekliği 3.00 m. olan anıtsal bir kapıdır. Lentosunun üzerinde sade bir çerçeve ve sembolik bir saçak işlenmiştir. Eşik üzerinde farklı evrelere ait ahşap kasa oturtma yuvaları bulunur. Kapının önünde orijinal evrede burada girişi vurgulayan bir saçağı taşıyan iki dor sütunu durmaktaydı. Kapının güneyinde dükkanların genişliğini aşarak meydana giden bir giiş koridoru vardır (10). İçten 5.75 x 2.24 m. ölçülerindedir. Koridorun güney tarafında kuzeydeki kapınınkine benzer bir eşik daha vardır. Bu kapının söveleri sonraki bir evrede sökülüp kapı iptal edilmiştir ve sadece bir söve bloğu yerinde kalmıştır.

Kuzey kapıdan batıya doğru ilk mekan (9) içten 5.62 x 6.03 m. ölçülerindedir. Güney duvar üzerinde 1.13 m. genişliğinde bir kapıdan girişi oaln güneye açılan bağımsız bir bölümdür. Kapının tam yanına denk geldiğinden dolayı Agora'nın genel planına göre

ortalama bölüm genişliğinden daha büyüktür. Cephesinde kapının hemen batısında bir pencere olduğuna dair in-situ eşik bulunur.

Kapının batı tarafındaki ikinci mekan (8) içten 5.88 x 4.10 m. ölçülerindedir. Güney duvarı üzerinde 1.17 m. genişliğinde bir kapıdan güneye açılan bağımsız bir bölümdür. Bu kapının eşiği mureks işlikleri evresinde sökülerek buraya bir fırın ağzı yapıldığına dair izler kalmıştır. Mureks işlikleri evresinde ayrıca odanın batı duvarı sökülerek mekan, batıdaki diğer iki bölümle birleştirilerek işlik fonksiyonlu kullanılmıştır. İşlik fonksiyonunun bitmesinden sonra ara duvar yeniden moloz taşlarla örülerek mekan tekrar bağımsız bir bölüm haline getirilmiştir.

(7) nolu alan, Agora'nın ilk evresinde iki adet bağımsız bölümden oluştuğu anlaşılan içten 9.10 x 5.94 m. ölçülerinde bir alandır. Burası mureks işlikleri evresinde ara duvarlar sökülerek doğudaki (8) mekanı ile beraber büyük bir tek hacim haline getirildiği anlaşılmaktadır. İşlik evresinde mekanların güneye açılan kapılarının içine eşikler sökülerek fırın ağızları yapılmıştır. Son evrede gözlenen büyük bağımsız bölüm güney duvarda doğu tarafında 1.09 m. genişliğinde kapıyla güneye açılır.

Agora'nın kuzeybatı köşesinde iki mekanlı bir bağımsız bölüm vardır. Bölümün büyük odası (5) içten 6.45 x 5.96 m. ölçülerindedir. İçeride zemin giriş kotunun altındadır ve ahşap döşemeden yükseltilmiş bir zemin yapıldığına dair izler vardır. Yapının köşesine denk geldiğinden cephesi yoktur ve doğu duvarda güneye yakın 1.25 m. genişliğinde kapı ile (6) nolu mekana açılır, meydana erişim bu giriş mekanı aracılığıyla sağlanır. (6) nolu mekan içten 6.05 x 2.42 m. ölçülerindedir. Güney duvar üzerinde 1.14 m. genişliğindeki kapısıyla meydana açılır. Mekanın doğu duvarında kuzey tarafa yakın 0.97 m. genişliğinde bir kapı doğudaki (7) nolu mekana açılır. Bu kapı, (7) ve (8) mekanları işlik olarak kullanıldığı dönemde işliklerin arka hazne bölümlerine erişim sağlamak için açılmış olmalıdır.

Batı kanadın ilk mekanı (4) içten 4.08 x 5.94 m. ölçülerindedir. Doğu duvarında 1.14 m. genişliğinde bir kapıyla agor meydanına açılır. Tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. İkinci mekan (3) ilk evrede içten yaklaşık 6.13 x 4.16 m. ölçülerinde bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Bu kanattaki mekanlar sonraki evrelerde güneye doğru tamamen sökülmüştür. Mureks işlikleri evresinde buraya daha niteliksiz bir duvar daha örülüp (2) yeniden mekan haline getirilmiş, güney taraf atık alanı olarak kullanılmıştır.

Kuzey giriş kapısının hemen doğu tarafında içinde mureks işlikleri ele geçem büyük bir mekan vardır (12). Son evrede içten 13.73 x 5.76 m. ölçülerindedir. Mekanın içinde dış çapları 2.70 ila 2.95 m. arasında olan 3 büyük fırın kalıntısı vardır. Güney tarafta erken evre

Kat. No. 44

kapılarının içine eşikler sökülmek suretiyle fırın ağızları yapılmıştır. Fırınların arka (kuzey) tarafında fırınların işletilmesine yönelik platformlar ve aralarında atıkların dışarı atılmasına yönelik havuzlar vardır. Havuzlardan kuzeye doğru dışarıdaki kanalizasyonla birleşen kanallar gitmektedir. Büyük fırınların aralarında güney tarafta daha küçük ocaklar vardır. Büyük mekanın ilk evrede 3 ayrı bağımsız bölüm olduğuna dair işlik evresinde sökülen ara duvarların en dip taş sıraları yerinde kalmıştır. Yine güney duvar üzerinde 3 mekanın giriş kapıları eşikleri sökülmüş olduğu halde in situ yerlerindedir. İşlik mekanının arka (kuzey) taraftan işletildiği anlaşılmaktadır ve bu kesimin girişi batı tarafta 1.14 m. ölçülerindeki kapıdan (13) nolu mekandan sağlanmaktadır.

Agora'nın kuzeydoğu köşesindeki mekan (14) içten 6.80 x 5.75 m. ölçülerindedir. İlk evrede (13) ile birlikte, kuzeydoğu köşedeki (5, 6) bölümüne benzer bir bağımsız bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Batı duvarda güney tarafa yakın olan kapısı ile (13) nolu mekana açılmaktadır. Mureks işlikleri evresinde içine (12) nolu mekandakilere benzer, çapları yaklaşık 2.80 m. olan iki adet fırın bulunduğu anlaşılmaktadır ancak bu kesimin korunmuşluk durumu düşüktür. Fırınlar güney duvar üzerine açılan ağızlar ile (15) nolu mekana açılmaktadırlar.

(13) nolu mekan, ilk evrede (14) ile birlikte bir bağımsız bölüm oluşturmaktadır ve bölümün giriş mekanıdır. İçten 5.75 x 2.10 m. ölçülerindedir. Güney tarafta 1.10 m. genişliğindeki kapı ile (37) nolu alana açılır. Batı duvara işlikler evresinde yapılan kapısı ile de (12) nolu işlik mekanının arka kesimine erişim sağlamaktadır. Batı taraftan da (14) nolu işlik mekanına erişim sağlamaktadır.

(36) nolu alan içten 12.91 x 3.35 m. ölçülerindedir. Doğu tarafta yoğun kullanım sonucu oldukça aşınmış eşiği olan bir kapı ile (37) nolu mekana açılır. Bu mekanın güney duvarı, anlaşıldığı kadarıyla agoranın ilk evresindeki portikonun sütunlarının oturduğu bir stylobatın üzerine ve yerine yapılmıştır. Mureks işlikleri evresinde doğu ve batıdan da çevrilerek mekan haline getirilmiştir. Mekanın içinde kuzey tarafta, (12) nolu mekandaki işlik fırınlarının güneye açılan ağızları vardır. Güney kenarda da fırınların işletilmesine yönelik odunluk vb. Kaba depo ihtiyacı için kullanılan harçsız moloz taş hazneler vardır. Burası fırınların ocaklarının yakıldığı bir oda olmalıdır.

(37) nolu alan, içten 13.58 x 3.35 m. ölçülerindedir. Özellikle batı duvarı, ilk evredeki stoa stylobatının olması beklenen yerde, stoa ve dükkanlara ait devşirme bloklarla örülmüştür. Mureks işlikleri evresinde işlik mekanlarının açıldığı merkezi bir hol görünümündedir.

Kat. No. 44

Güneydoğu tarafında in-situ bir işlik teknesi durmaktadır. Doğu tarafında (15), (16), (17) nolu mekanların giriş kapıları bu mekana açılır.

Doğu kanataki ilk bağımsız bölüm (15) 5.91 x 4.26 m. ölçülerindedir. Batı tarafta 1.20 m. genişlikteki kapısıyla (37) nolu mekana açılır. İlk evreye ait agora dükkanının içi, mureks işlikleri evresinde kuzeyde (14) nolu mekandaki fırınların ağızlarının işletildiği bir servis birimi haline getirilmiştir. Mekanın güney ve doğu kenarında ise binanın temeli seviyesinde erken evreye ait bir kanal bulunur.

İkinci ve üçüncü bağımsız bölümler (16) ve (17) sırasıyla 5.98 x 4.16 ve 6.04 x 4.31 m. ölçülerine sahiplerdir. Batıya açılan kapıları 1.19 m. genişliktedir. Erken evrede agoranın doğu revağının içine bakan mekanların, mureks işlikleri evresinde (37) nolu mekan aracılığıyla bu komplekse entegre edilmiş olduğu anlaşılmaktadır, ancak içlerinden işlik düzenlemelerine ilişkin buluntu gelmemiştir. Olasılıkla depo vb. Yardımcı fonksiyonda kullanılmış olmalıdırlar.

(18) nolu mekan 6.04 x 4.05 ölçüsüne sahip tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Batı tarafındaki 1.14 m. genişlikteki kapısıyla agora meydanına açılmaktadır. (19) nolu mekan 6.19 x 4.04 ölçüsüne sahip tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Batı tarafındaki 1.28 m. genişlikteki kapısıyla agora meydanına açılmaktadır. Bu iki bölüm, ilk evredeki agoraya ait dükkanlardır ve son evreye kadar büyük oranda bozulmadan gelmişlerdir. Mureks işlikleri evresinde de bir şekilde kullanılmış olmalıdırlar ancak içlerinde doğrudan işlik fonksiyonu ile ilgili düzenleme yoktur.

Doğu kanatta (20) nolu mekan ve daha güneydeki mekanlar agoranın Geç Roma evresinde sökülmüşlerdir. Batı taraflarındaki kapıların içi mekanlar sökülünce örülerek, mekanların ön (batı) duvarları meydanı sınırlayıcı bir çevre duvarı haline getirilmiştir. Dip seviyesinde izlenen orijinal evredeki planlamaya göre (20) nolu mekan 6.12 x 4.01 m., (21) nolu mekan yaklaşık 5.93 x 4.21 m. ve (22) nolu mekan yaklaşık 5.71 x 4.17 m. ölçülerindedir. (21) ve (20) nolu mekanların içinden üst kotta güneydoğudan kuzeybatıya doğru taşların kabaca sıralanmasıyla bir kanal yapılmıştır. Bu kanal, agoranın son evresinde burayı dolduran mureks atık yığınının içine sonradan yığın kazılarak yerleştirilmiştir. Güneybatı taraftaki arazide toplanan suyun mureks atık tepesinin içinden meydanın altındaki büyük asrnıca aktarılması için yapıldığı değerlendirilmektedir.

Benzer bir kanal batı kanatta da bulunur. Burada da atık tepesinin içine sonradan kazılarak (30) nolu mekanın olduğu kesimden kuzeybatıya doğru bu tarz kaba bir kanal eklendiğine dair kalıntılar vardır. Batı kanatta ayrıca atık yığınının içinde sonradan kazılarak

Kat. No. 44

yaklaşık 3.15 m. çapında bir ocak yapılmıştır (40). Oldukça kaba ve niteliksiz bir yapısı olan bu ocak, belki mureks atıklarından kireç üretilen bir kireç ocağı olabilir.

Agoranın tüm güney kanadının Geç Roma evresinde sökülüp düzleştirilerek meydana dahil edildiği anlaşılmaktadır. Bu kanatta da orijinal evrede kuzey kanada benzer bir planlama izlendiği anlaşılmaktadır. Sökülmüş olan mekanların temel kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla güney cephede Doğudan batıya doğru (25), (26), (27) ve girişin batısında (30), (31), (32) mekanları, yaklaşık 4.12 ila 4.30 m. genişlikte ve 5.99 ila 6.13 m. derinlikte, kuzeye açılan tek mekanlı bağımsız bölümlerdir. Bu bölümlerin özellikle ön tarafları tamamen sökülmüş ve düzeltilmiş olup, güney duvarlarının ayakta bırakılarak meydanı sınırlayan çevre duvarı haline getirildiği anlaşılmaktadır. Mureks işlikleri evresinde de atık yığınları bu geç çevre duvarının kuzey tarafına, meydanın içine atılmıştır.

Güneydoğu köşede (24) nolu mekan, köşedeki (23) nolu mekanla birlikte iki mekanlı bağımsız bölümün giriş mekanıdır. 6.18 x 2.21 m. ölçülere sahiptir. Kuzey cephede 1.06 m. genişliğinde kapıyla meydana açılır. Batı tarafta güneye yakın 1.08 m. genişliğindeki kapıyla sonradan (25) nolu mekana bağlanmıştır. Doğu duvarında kuzeye yakın yerde (23) nolu mekana açılmış olan kapısı, bu kanadın söküldüğü evrede örülerek kapatılmıştır ve bu mekanın doğu duvarı meydanı sınırlayan çevre duvarı haline getirilmiştir. Güneybatı köşede de (33) ve (34) nolu mekanların oluşturduğu iki odalı bir bağımsız bölüm olduğu anlaşılmaktadır.

Agoranın güneybatı tarafında bir su kanalı bulunur. Kanalın haznesi ortası derin, yanları yüksek kavisli formdadır ve ortalama 60 cm. genişliğindedir, bir yanı agoranın dış duvarına dayanır ve dış yanı da ortalama 15 cm genişliğinde ve 12 cm kadar yüksekliğinde bir bariyerle sınırlanır. Tüm yapı moloz taştan örülmüştür ve üzeri ile yanı su yalıtımını sağlamak için kalın ve nitelikli kırmızı bir harç ile sıvalıdır. Bu kanal güneybatı kanat dükkanlarının dış duvarlarını dolanır ve batıya doğru gider. Hemen batıdaki Horres (Kat.No.50) yapısının arkasında bu yapının çatısından yağmur suyunu toplamak amaçlı yapıldığı anlaşılan aynı teknik, ölçü ve formdaki kanalın devamı olduğu anlaşılmaktadır. Horrea'nın çatısının güney eğimli kısmından toplanan yağmur suyu bu kanal aracılığıyla agora meydanının ortasındaki büyük sarnıca aktarılmıştır.

Güney kanadın orta kesiminde kanalın ve dış duvarın tekrar güneye döndüğü (29), ayrıca meydanın içinde kuzeye giden bir kanal daha olduğu gözlenmiştir. Buradan hareketle güney cephenin ortasında da kuzeydeki gibi bir ana giriş kapısı önerilmektedir (28). Bu kapı belki de hayvan veya mal giriş çıkışı amaçlı bir arka kapı olabilir. Agoranın doğu tarafında

Kat. No. 44

geniş ve üzerinde yapı olmayan bir düzlük bulunmaktadır. Bu düzlüğün yapılaşma ile ilgili kullanılmamış olmasının nedeni, buranın taşıyıcı hayvanların konduğu bir alan olması olabilir. Agora oldukça büyüktür ve kuzey tarafında limana doğru çok yoğun yapılaşma ve trafik söz konusudur. Deniz ticareti ile birlikte karasal ticaret ve taşımacılık da agora ile bağlantılı olarak düşünülmelidir. Bu fonksiyonu karşılamak için bu düzlükten başka bir alan bulunmamaktadır. Yine bununla bağlantılı olarak (41) nolu alanda agoranın planının dışında olduğu anlaşılan duvar izleri vardır. Burasının doğudaki bu alanla bağlantılı revak veya benzeri destek mekanları ile ilgili olduğu önerilmektedir.

Güneybatı kesimde agora duvarının dışında 10 kadar mezar tespit edilmiştir (39). Bu mezarlar doğu-batı doğrultuludur, içlerinde gömüden başka buluntu yoktur. Agora'nın son evresi zamanına ait Hıristiyan mezarları olduğu değerlendirilmektedir. Gömüler buraya yapılırken agora meydanının duvarının dışına yapıldıkları anlaşılmaktadır ve o dönem dış duvarın ayakta olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca yine mezarlar yapılırken bir yerde güneydeki kanal da çukura denk gelmiştir ve bu da kanalın mezarların yapıldığı dönemde dolgu altında kalmış olduğunu göstermektedir. Bunların dışında tek bir mezar meydanın içinde, murek atıklarının içinde bulunmaktadır.

Agoranın genelinde nitelikli bir blok taş işlilik vardır. Tüm cepheler ve iç duvarlar çoğunlukla iki taraflı, yer yer de geniş tek blok ile izodomik benzeri bir duvar ile örülmüştür. Duvar derz seviyesi ara ara küçük kertiklerle ve farklı ölçüdeki taşlarla birkaç cm yükseltilip alçaltılmıştır. Taşların dış cephesi genellikle kaba murç ile işlenmiştir. Bazı taşlarda ise Güneybatı Kule'ye (Kat.No.103) benzer şekilde kaba murç çerçeveli ve bosajlı bir işçiliğin ikinci işçilikle bosajı silinip sadece çerçeveli bir görüntüye getirildiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde taşlar genellikle kuzeydoğu tarafta daha yoğundur ancak kuzey kanadın çoğu kesiminde ara ara rastlanmaktadır. Kuzey giriş kapısının lentosu daha incelikli işlenmiştir. İnce murç ile işlenmiştir ve sade bir çerçeve profili ile üstünde sade sembolik bir saçak bulunur. Mureks işlikleri evresinde işlik fırınları moloz taşlarla örülmüştür. Moloz örgünün içinde kırılmış daha nitelikli mimari parçalar da vardır. Fırın ağızları ısıya dayanması amacıyla tuğladan örülmüştür. Ek mekanlar ise devşirme bloklarla daha niteliksiz bir işçilikle örülmüştür.

Agora'da 2009 ila 2013 yılları arasında kazılar ile 2013-2014 yıllarında restorasyon yapılmıştır. Kazılardan anlaşıldığı kadarıyla bu alanın kullanımı M.Ö. 1.yy Hellenistik Dönem'e kadar inmektedir. Tüm alanda yaygın şekilde diğer buluntu ve dolguyla karışık

olarak az miktarda Hellenistik sikke ele geçmiştir ancak bu dönem ile ilişkilendirilebilen mimari kalıntı yoktur.

Mevcut dükkanlar dizisi ve sarnıç, Hadrianus döneminde Horrea ile birlikte yapılmış olmalıdır. Horrea ile taş işçiliği benzerdir, ayrıca Horrea'nın arkasındaki su kanalı Agora'nın da çevre duvarı ile koşut olarak merkezi sarnıca gelmektedir. Her iki yapı da limana bakan nitelikli cephesel bir mimari ile planlanmıştır. Dükkanlardan bazılarının etmel seviyesinde Hadrianus dönemine ait sikke ve seramik buluntu ele geçmiştir. Bu evrede agora dükkanlarının meydanın dört tarafını da çevirdiği, önlerinin sütunlu ve revaklı olduğu, ayrıca devşirme ele geçen konsol bloklarından anlaşıldığı kadarıyla da iki katlı olduğu değerlendirilmektedir.

Dükkan duvarlarında yaygın olarak ele geçen konsol blokları sebebiyle agoranın tek katlı evresinden önce iki katlı bir ilk evre önerilmiştir. Bu konsol blokları uzundur ve ara duvarların içine girer şekilde kullanıldıkları, dış cephede ise Horrea'nın dışındakilere benzer konsollar oluşturdukları değerlendirilmektedir. Uzunluklarından dolayı birçoğu kapı lentosu olarak ikinci kullanım görmüştür. Bu evrenin 3.yy tarihli olduğu, olasılıkla M.S. 240 depremi sonrasında yeniden inşa edilme ile bağlantılı olduğu değerlendirilmektedir.

Kazı buluntuları dikkate alındığında net gözlenen bir Geç Roma evresi vardır. Bu katman, özellikle güney kanat ve agora meydanı içinde mureks atıklarının altında bulunan katmandan en geç 4.yy tarihli sikkelerin ele geçmiş olması ile kendini gösterir. Horrea üzerindeki I. Theodosius dönemine tarihlenen yazıt, bu kesimde ticari faaliyetin devam ettiğini belgelemektedir ve agoranın boya fabrikasına çevrilmeden önceki son evresi ile eş zamanlıdır. Bu evrede meydanın ve makanların çoğunun zemine hatta temele kadar kazılıp yeniden tesviye edildiği anlaşılmaktadır.

O dönem artık "Agora" adı ile anılmamış olması gereken yapının 5.yy ortasına tarihlenen dikkate değer bir evresi, tamamının mureks boyası üretim fabrikasına dönüştürülmesidir. Kuzey kanattaki tüm mekanların içinde farklı korunmuşluk derecesinde işlik fırın teşkiliatları bulunur. Bu evrede yapının güney tarafı batıda (2) nolu mekandan, ve doğuda (20) nolu mekandan itibaren, güney kanat ise tamamen sökülüp atık alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Muhtemelen bir yıkım sonucu bu mekanlar kullanılmaz hale geldiğinden malzeme sökülüp taşınmış ve hem başka yapılarda, hem de mureks işliklerinin ek mekanlarının (35, 36, 37 vb.) yapımında kullanılmış olmalıdır. Meydanın güney tarafı (20, 21, 22, 23) mekanlarının ön duvarları ve (24 ila 34) mekanlarının arka duvarı ayakta bırakılarak çevre duvarı içinde bırakılmış ve işliklerin kabuk atıkları tamamıyla bu tarafa atılmıştır. Bu

Kat. No. 44

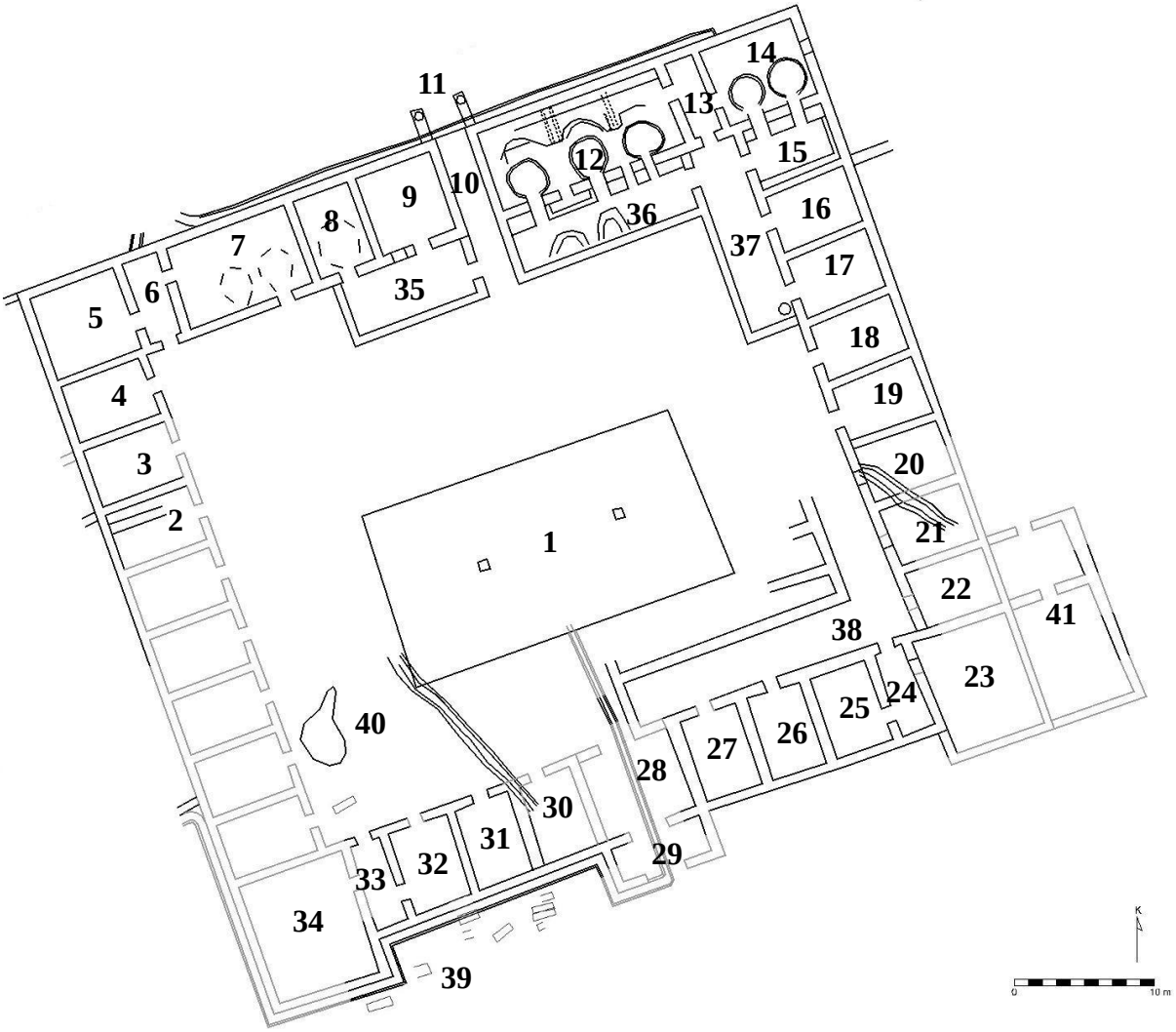
düzenleme belki de oldukça pis bir iş olan mureks işlenmesinin yerleşimin genelinden ayırma amaçlı olabilir.

Mureks boya fabrikası evresinin üzerinde üçüncü bir ticari canlanış evresi daha tespit edilmiştir. Bu evrede özellikle 6.yy başı ve sonrası tarihli Follis birimi sikkeler ve seramik ve cam Erken Bizans kandilleri ile günlük kullanım seramikleri yoğunluktadır. Kuzey kanattaki işlik düzenlemeleri yıkılmış, mekanlar çoğu kesimde fırınlar sökülmeden üst seviyede tekrar tesviye edilerek kullanılmıştır. Bir döneminde meydandaki sarnıcın doğu ve batı duvarları çökmüş, güney tarafı kaplayan atık yığınlarının içine kaba kanallar açılarak güney yamaçta toplanan su yıkılan yan taraflardan sarnıcın içine biriktirilmiştir. Bu son düzenlemenin de M.S. 529 depremi sonrası bir dönem olduğu değerlendirilebilir.

Literatür :

Mayer 1803
Borchhardt 1975, 65-66
Çevik – Bulut 2010, 40-43
Çevik 2010a, 58
Çevik – Bulut 2011, 62-63
Çevik vd. 2012, 66-69
Aygün 2016, 31-45

Kat.No. 44

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
K
0
10 m

K
0
500 m

Kat.No. 44

Resim 1 – Agora hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Agora kuzey kanat (doğudan)

Resim 3 – Agora (güneydoğudan)

Resim 4 – Agora meydanı ve sarnıç (kuzeybatıdan)

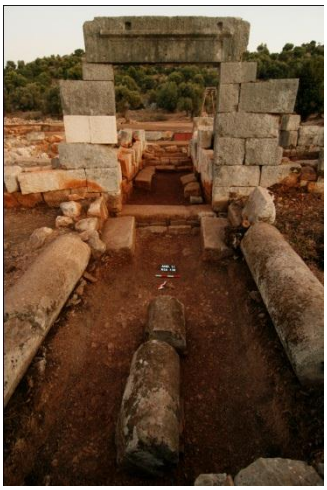

Resim 5 – Agora sarnıç (doğudan)

Kat.No. 44

Resim 6 – Agora hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

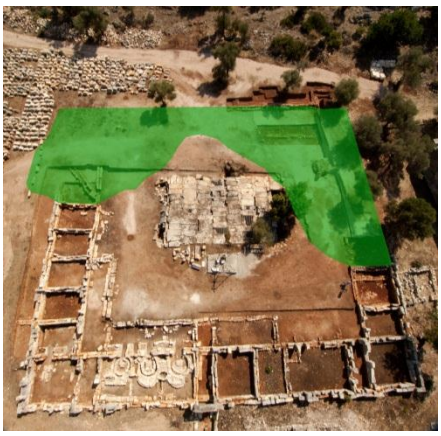
Resim 7 – Agora ana giriş kapısı (kuzeyden)

Resim 8 – Agora mureks işlikleri (kuzeyden)

Resim 9 – Agora mureks atıkları (doğudan)

Resim 10 – Murex atıkları alanı (kuzeyden)

Kat. No. 45

Açık Çarşı (LY-I)

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Horrea'nın (Kat.No.50) kuzeyinde liman kıyısında yer alır. Ana cadde üzerinde kuzey taraftadır. Hemen batısında Germanicus Meydanı (Kat.No.51) bulunur. Güney tarafında caddenin karşısında 46 No'lu yapı bulunur. Doğu tarafta caddenin biraz ilerisinde ise yine benzer bir çarşı yapısı (Kat.No.35) bulunur.

Yapı, doğu ve batı tarafında duvarları 2.50 m. kadar ayakta olarak ve mimari elemanları da büyük oranda in-situ devrilmiş şekilde korunmuş olarak ele geçmiştir. Kireçtaşı zeminler iyi derecede korunmuştur. Restorasyon ve konservasyon çalışmaları sonrasında büyük ölçüde ayağa kaldırılmıştır.

Yapı yaklaşık 21.72 x 5.49 m. ölçülerinde uzun dikdörtgen formunda bir alandadır. Merkesinde 3 sırada 3'er ader paye ile taşınan arşitravlarla bunların aralarında 4 geçit ile anıtsal bir giriş düzenlemesi yapılmıştır. Doğu ve batı taraflarda içe dönük kareye yakın formda birer oda bulunur.

Merkezdeki tetrapylon benzeri düzenlemeyi oluşturan payeler 57 ila 65 x 59 ila 83 cm ölçülerindedir. İki ya da üç blok taş parçanın üst üste bindirilmesiyle yapılmışlardır. Güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu 3'er payelik 3 sıra halinde yerleştirilmişlerdir. Bu düzenleme doğudan batıya doğru ilk sıra ile (1) nolu mekan arasındaki alanda (2) 2.68 m., ilk sıra ile orta sıra arasında (3) 3.00 m., orta sıra ile üçüncü sıra arasında (4) 3.06 m., ve üçüncü sıra ile batıdaki (6) nolu mekan arasındaki alanda (5) 2.69 m. genişliğinde geçitler oluşturmaktadır. Payelerin sıra üzerinde yerleştirilme aralıkları güneyde 1.49 ila 1.50, kuzeyde 1.56 ila 1.68 m. arasındadır. Sıralar boyunca sade şekilde ikişer fascia profili ve üst profil ile üç taraflı işlenmiş arşitrav blokları yerleştirilmiştir.

Payeli geçidin batı ucundaki mekan (1) içten 3.60 x 2.60 m. ölçülerinde küçük bir odadır. Ön (doğu) tarafında ahşap bir giriş cephesi olan ya da tamamı ile yarı açık, eyvan benzeri bir düzenlemedir. Simetriğinde doğu tarafta (6) içten 3.40 x 2.90 m. ölçülerinde benzer bir bölüm vardır. Bu yarı açık bölümler Horrea'daki kuzeybatı ve kuzeydoğu odalara benzemektedirler.

Yapının geçitlerinden en azından (2, 4, 5) numaralı olanların sonradan duvar örülerek kapatıldığı ve yapının tamamının kapalı mekan haline getirildiği görülmektedir.

Geçitler, güneyde caddenin karşısındaki 46 No'lu yapının kapılarıyla karşılıklı konumlanmıştır. Taş işçiliği de benzerdir ve bu iki yapının birlikte tasarlanıp yapıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Ayrıca aralarındaki sokak boşluğunun batı girişinde kesme taştan 78 ve 79 No'lu yapıların arasındaki kemerlere benzer bir kemerin ulduğu, son evresinde de

Kat. No. 45

sokağın tümünün tuğla tonoz ile örtüldüğüne dair kalıntılar vardır. Doğudan ve batıdan yapıların arasına gelen ana cadde burada bir nevi bir iç sokak-çarşı görüntüsüdedir.

Yapının ilk evre duvar ve mimari elemanlarında nitelikli kesme blok taş işçiliği vardır. Duvarlar izodomik benzeri bir örgü ile genelde iki, kimi yerde iki yüzlü tek blok ile örülmüştür. Taşların dış cepheleri ince murç ile düzeltilmiştir. Arşitravlara sade profiller işlenmiştir. Araların kapatıldığı geç dönem duvarlarda genellikle tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlar kullanılmıştır. Büyük taş aralarında küçük taşlar kullanılmıştır, kiremit parçası görülmez. Korunan zeminler kireçtaşı kare zemin plakalarıyla kaplanmıştır.

Yapıda 2010 yılında kazı, hemen sonrasında da restorasyon ve konservasyon çalışması yapılmıştır. İçinde ele geçen buluntulardan hareketle ilk evre M.S. 3.yy'a tarihlenmiştir. En büyük çoğunlukla son evreye ait 6.yy buluntuları ele geçmiştir. Bu durumdan hareketle yapının 529 depreminde yıkılıp sonrasında ancak kısa süreli ve küçük ölçekli kullanıldığı değerlendirilmiştir.

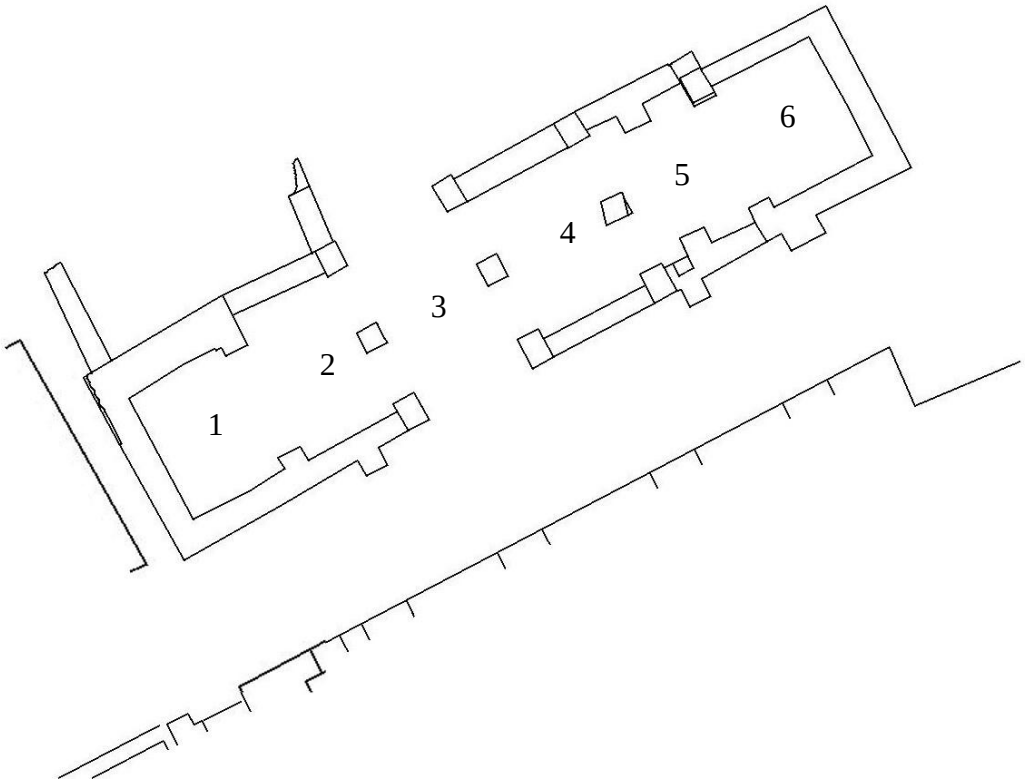
Literatür :

Çevik – Bulut 2010, 45-46

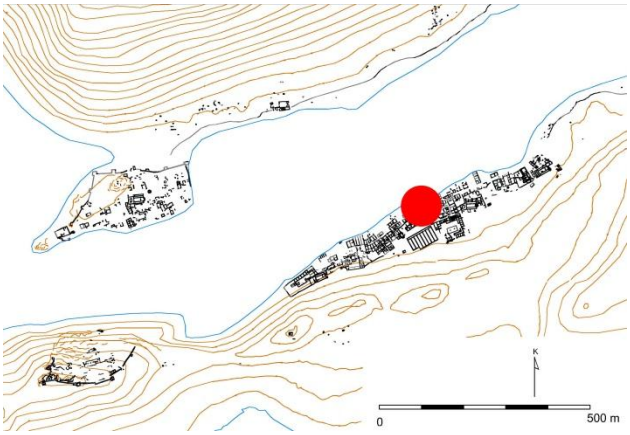
Çevik – Bulut 2011, 63-65

Kat.No. 45

Kat.No. 45

Resim 1 – 45 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 45 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 3 – 45 No'lu Yapı kuzey/liman tarafı (kuzeybatıdan)

Resim 5 – 45 No'lu Yapı detay (batıdan)

Kat. No. 46

Dükkan ve Depo Grubu (LY-II)

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Horrea'nın (Kat.No.50) kuzeyinde liman kıyısında yer alır. Ana cadde üzerinde güney taraftadır. Hemen batısında Germanicus Meydanı (Kat.No.51) bulunur. Kuzey tarafında caddenin karşısında 45 No'lu yapı bulunur. Doğu tarafta bitişik nizamda 48 No'lu yapı grubu ve sonrasında liman kıyısından güneye çıkan bir sokak vardır. Güney tarafta üst kotta 47 No'lu alan ve Horrea bulunur.

Yapının kuzey bölümündeki dükkan grubu birinci kat seviyesinde tamamen ayaktadır. Cephesindeki kapı, pencere ve arşitrav dizisi in-situ ayaktadır. Güney taraftaki depo birimi de birinci kat seviyesinde iyi korunmuştur. Bu kesimde zemin altı sarnıç tamamen ayaktadır. Restorasyon ve konservasyon çalışmaları sonrasında sağlamlaştırılarak korumaya alınmıştır.

Yapı dıştan yaklaşık 23.73 x 14.83 m. ölçülerindedir. Ceddenin kenarındaki ön (kuzey) tarafta kazılar sonucu dükkan olarak tanımlanan 4 adet yan yana tek mekanlı bağımsız bölüm bulunur. Kuzey taraflarında caddeye açılırlar Kuzey cephe nitelikli blok taş mimariye sahiptir ve sade profillerle işlenmiş dor tarzı kapı ve pencereleri vardır.

Doğudan ilk dükkan (1) içten 8.28 x 5.23 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafı, muhtemelen caddedeki trafiğe ya da döneminin komşu yapılarına uymak amacıyla doğuda 1.65 m. kadar geriye (güneye) çekilmiştir. Kuzey tarafın batı yanında 1.30 m. genişlikteki kapı caddeye açılır. Doğu yanındaki girik kısımda ise 1.18 m. genişlikte bir pencere bulunur. İç kısımda mekanın doğu tarafı, 2.52 m. uzunlukta kör bir duvar ile iki adet yarı açık eyvan benzeri alana ayrılmıştır. Mekanın batı tarafındaki kuzey-güney yönlü beşik tonoz doğu tarafta bu alanların üzerindeki doğu-batı yönlü tonozların üzerine binmekte olmalıdır. Mekanın içinde duvarlarda (2) mekanına benzer hatıl yuvaları vardır ancak bunlar kapının lento seviyesinin altındadır ve zemin taşıma amaçlı olamazlar, dükkanın iç teşkilatına ait raf benzeri düzenlemeler olmalıdırlar.

İkinci dükkan (2) içten 7.74 x 3.78 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafında 1.32 m. genişliğinde kapı ile sokağa açılmaktadır. Mekanın üstünün kuzey güney yönlü tuğladan beşik tonoz ile örtülü olduğuna dair duvarların üstünde kalıntılar vardır. (2) ve (3) nolu mekanların arasında arka köşede duvarın içinde bir yağmur suyu tahliye bacası vardır. Çatıdan gelen suyu arka taraftaki sarnıca aktardığı değerlendirilmektedir. 1.13 x 0.44 m. ölçülerinde tuğladan örülü baca sebebiyle mekanların arka köşelerinde içeriye doğru küçük kolon çıkıntıları girmiştir. Mekanın içinde duvarlarda hatıl yuvaları vardır ancak bunlar kapının lento seviyesinin altındadır ve zemin taşıma amaçlı olamazlar.

Kat. No. 46

Üçüncü dükkan (3) içten 6.99 x 3.50 m. ölçülerindedir. Yapı bu kesimde arka (güney) tarafa doğru muhtemelen arazi yapısına uymak amacıyla batı tarafa göre biraz daha uzundur. Kuzey tarafında 1.32 m. genişliğinde kapı ile sokağa açılmaktadır. Mekanın üstünün kuzey güney yönlü tuğladan beşik tonoz ile örtülü olduğuna dair duvarların üstünde kalıntılar vardır.

En batıdaki dükkan (4) içten 5.52 x 4.11 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafında 1.33 m. genişliğinde kapı ile sokağa açılmaktadır. Kapının batı tarafında 0.87 m. genişlikte bir pencere bulunur. Mekanın içinde arka (güney) tarafta kapı seviyesinin hemen üstünde asma kat benzeri bir düzenlemeyi taşıdığı değerlendirilen hatıl yuvaları bulunur. Bu düzenleme ikinci kat olmak için çok alçaktır ve üst tarafta da tavanın altında az mesafe kalmaktadır. Mekanın üstünün kuzey güney yönlü tuğladan beşik tonoz ile örtülü olduğuna dair duvarların üstünde kalıntılar vardır.

Arka (güney) bölümde ise zemin kuzey tarafa göre yüksektedir. Zeminin altında kısmen anakayadan oyulu üstü tuğla tonoz örtülü sarnıç vardır. Bölümün en büyük mekanı (5) içten 13.32 x 5.13 m. ölçülerindeki sarnıcın üstünde bulunan mekandır. Batı tarafında bir koridordan (6) girişi vardır. Üzeri doğu-batı doğrultulu geniş bir beşik tonoz örtülüdür ve tonozun yanları, kuzey ve güney duvarlara duvarlara dayalı 50 ila 60 cm çıkıntı yapan ayaklara oturan kemerlere biner. Mekanın ortasında, zeminin altındaki sarnıçtan su çekmek için bir kuyu ağzı yer alır. Kuyu ağzının üzerine taştan, ortasi delik bir kaide formunda profilli bir blok yerleştirilmiştir. Doğu ve batı tarafta geç dönemde devşirme taşlardan kaba bölümler yapılmıştır. Mekanın batı tarafında kuzeyden güneye doğru taştan bir merdiven ile üst kata çıkılır.

Batı tarafa doğru 7.30 x 1.51 m. ölçülerinde bir koridor (6), büyük odaya (5) ve daha küçük olan (7) nolu odaya erişim sağlar. Koridor betı tarafta (9) nolu basamaklı giriş holüne çıkar, doğu tarafta ise dar bir kapı ile (5) nolu odaya açılır. Doğu-batı doğrultusunda yarım tonoz ile örtülüdür.

(7) nolu oda içten 3.35 x 3.68 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafında 1.10 m. genişliğinde kapıdan (6) nolu mekana açılır. Doğu tarafında ise (5) nolu mekana bakan 0.73 m. genişliğinde bir pencere bulunur. Üzerini örten tonoz ayaktadır. Batı tarafta küçük bir oda (8) daha vardır. İçten 3.57 x 1.84 m. ölçülerindedir. Bu oda batı tarafında 0.88 m. genişliğindeki kapıyla (9) nolu mekana açılır.

(9) nolu alan ortalama 6.83 x 1.74 m. ölçülerindedir ve kuzeyden güneye doğru basamaklarla yükselen bir holdür. Kuzey tarafında yapının dışında ana caddeye açılan basamaklı sokak başlangıcının yapı içindeki devamıdır. Kuzey tarafta 1.47 m. genişlikteki ana

Kat. No. 46

kapı yapının içine giriş sağlar. Bu hol batıda (6) nolu mekan ve buradan (7) ve (5) nolu mekanlara erişim sağlar. Güneye doğru yine batıda (8) nolu mekana kapı vardır. Burada kapının olduğu kesim, merdivenlerle yükselen holün uygun kotundadır ve hol, güneye doğru mekanın yan duvarı boyunca merdivenlerle yükselerek yukarıya çıkmaktadır. Güney tarafta doğuya doğru tonozların üstünde 2. kat seviyesine çıkar.

Yapının tamamının ikinci kat seviyesinde aynı seviyede olduğu değerlendirilmektedir. Kuzey tarafta dükkanların üstünde yüksek tonozlu tavanlar, arka tarafta üst kottaki depo bölümlerinde daha basık tonozlu tavanlar ile tepe noktalarında aynı seviyede tüm yapı boyunca 2. katı oluşturmaktadır. İkinci kata ait birçok mimari pencere parçası kazılar sırasında dolgu içinde ve yüzeyde ele geçmiştir. Bu 2. kat güney taraftaki 47 No'lu alandaki zemin kotuyla yakın seviyededir ve muhtemelen yapı bu tarafta güneye açılmakta olmalıdır. İçten (5) nolu mekanın doğu tarafında ve batıda (9) nolu mekanın güneyinde üst kota taş merdivenlerle ulaşım vardır.

Kuzey cephede kapılar, kuzeydede caddenin karşısındaki 45 No'lu yapının geçitleriyle karşılıklı konumlanmıştır. Taş işçiliği de benzerdir ve kazılardan da sonra bu iki yapının birlikte tasarlanıp yapıldığı değerlendirilmektedir. Ayrıca aralarındaki sokak boşluğunun batı girişinde kesme taştan 78 ve 79 No'lu yapıların arasındaki kemerlere benzer bir kemerin olduğu, son evresinde de sokağın tümünün tuğla tonoz ile örtüldüğüne dair kalıntılar vardır. Doğudan ve batıdan yapıların arasına gelen ana cadde burada bir nevi bir iç sokak-çarşı görüntüsüdedir.

Yapının kuzey cephesinde nitelikli kesme blok taş işçiliği vardır. Duvarlar izodomik benzeri bir örgü ile örülmüştür. Taşların dış cepheleri ince murç ile düzgünce çerçevelenmiş, ortaları da kaba murç ile hafif yükseltilmiş bosaj benzeri bir şekilde işlenmiştir. Cephenin üst kısmını sınırlayan sade bir saçağı andıran tek bir profil vardır. Batı duvar da ön ceğheye benzer bir işçiliğe sahiptir. Kuzey cepheden güneyde ara duvarlarda ise duvarlarda genellikle tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlar kullanılmıştır. Büyük taş aralarında küçük taşlar kullanılmıştır, kiremit parçası görülmez. Tüm dükkanlarda duvarın orta seviyesinde birkaç sıra tuğladan bir örgü ile çepeçevre kayıtlar atılmıştır. (6) nolu mekanın içinde kullanılan az işli küçük taşlar genellikle daha düzgün işlenmiş ve dörtgenimsi formlara getirilmiş, derz yüksekliği korunmaya çalışılarak daha düzgünce örülmüştür. Tonozlar tuğladan örülmüştür ve üzerlerine moloz taş ve harç ile dolgu yapılmıştır.

Yapıda 2010 yılında kazı, hemen sonrasında da restorasyon ve konservasyon çalışması yapılmıştır. İçinde ele geçen buluntulardan hareketle ilk evre M.S. 3.yy'a tarihlenmiştir.

Kat. No. 46

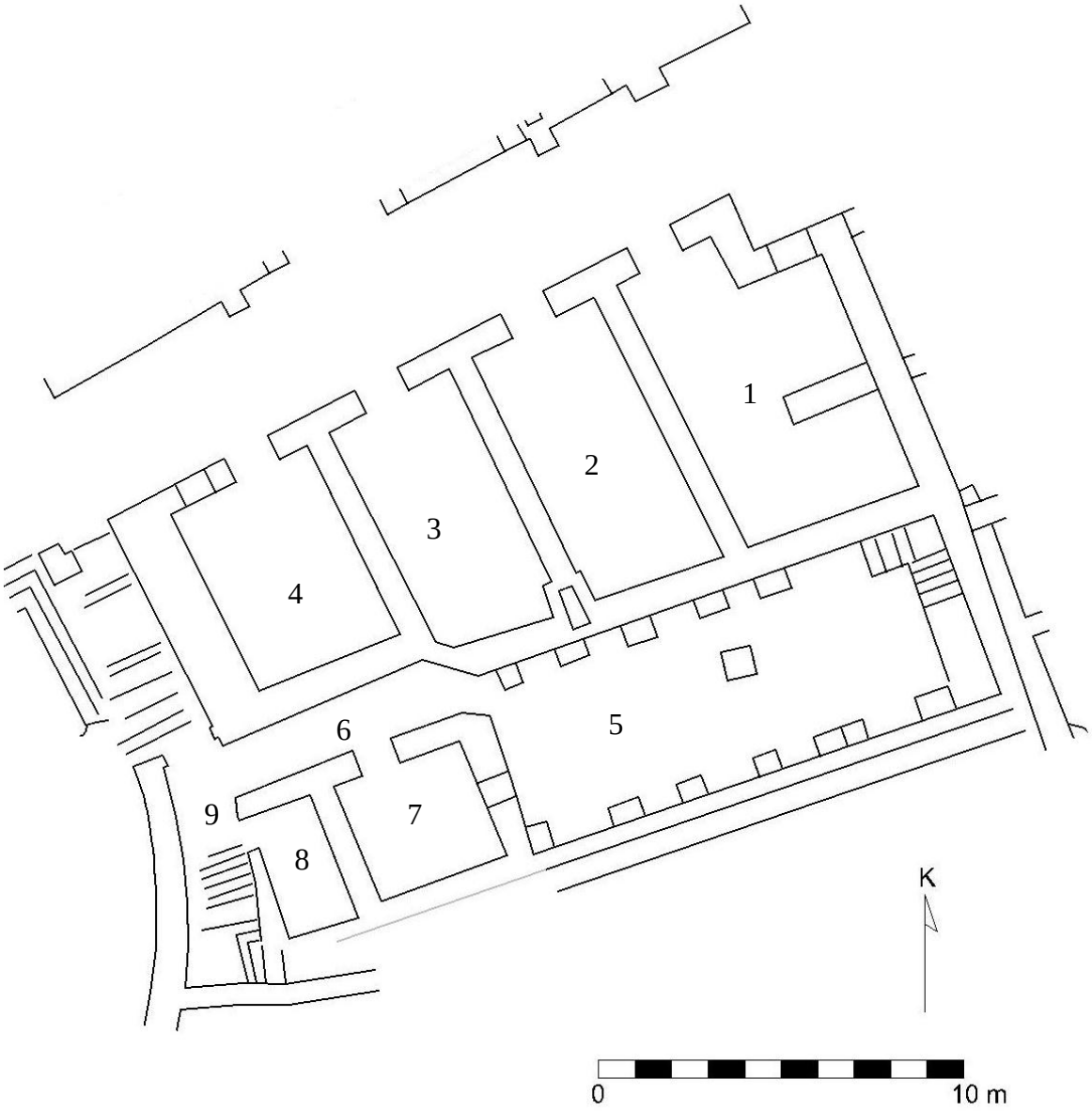
Buluntu yoğunluğuna göre en yoğun kullanım M.S. 4. ve 5.yy, son evre ise 6.yy'a tarihlenmiştir. Dükkanlarda ele geçen kurşun ağırlık, terazi parçaları ve sikke grupları, bu bağımsız bölümlerin dükkan olarak tanımlanmasını netleştirmiştir. Yapının kuzeybatı köşesinde dış cephede batıya ana caddeye ve Germanicus Meydanı'na (Kat.No.51) bakar şekilde Mısır tanrısı Serapis büstü vardır.

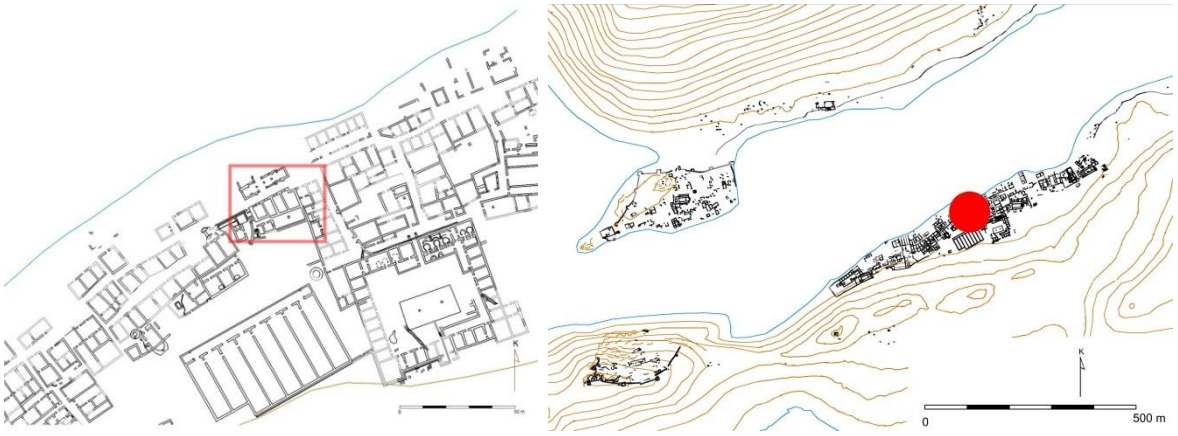
Literatür :

Çevik – Bulut 2010, 45-46

Çevik – Bulut 2011, 63-65

Kat.No. 46

Kat.No. 46

Resim 1 – 46 No'lu Dükkan Grubu Yapısı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 46 No'lu Dükkan Grubu Yapısı arkadan (güneyden)

Resim 3 – 46 No'lu Dükkan Grubu Yapısı cepheden (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 46 No'lu Dükkan Grubu Yapısı arka bölüm (doğudan)

Resim 5 – 46 No'lu Dükkan Grubu Yapısı kuzey cephe (kuzeydoğudan)

Kat.No. 46

Resim 6 – 46 No'lu Dükkan Grubu Yapısı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 7 – 45 ve 46 No'lu yapıların arasından geçen ana cadde güzergahı (batıdan)

Resim 8 – Yapının yan cephesindeki Serapis kabartması (batıdan)

Resim 9 – Depo bölümünün altındaki sarnıcın içi

Resim 10 – 46 No'lu Dükkan Yapısı iç detay (kuzeyden)

Kat. No. 47

Tanımsız Alan

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) hemen kuzey tarafındadır. Kuzey tarafta 46 No'lu yapının arkasında üst kotta bulunur. Batıda 56 No'lu yapı ve doğuda 48 No'lu alanın arka (batı) duvarı ile sınırlanır.

Tanımlanan alan yaklaşık 28 x 20 m. ölçülerinde içinde kalıntı ve yıkıntı olmayan düz bir arazi görünümündedir. Alanın doğu tarafında 48 No'lu alanın batı duvarı, güneyden kuzeye doğru boydan boya uzanır. Bu duvar üzerinde batıya birleşen duvar izi bulunmaz. Güney tarafta bu duvardan batıya doğru gelen ve alanı güneyden sınırlayan bir duvar uzantısı bulunur. Bu duvarın güneyinde de doğudan 48 No'lu alanın güneyindeki sokaktan gelen bir kapı vardır.

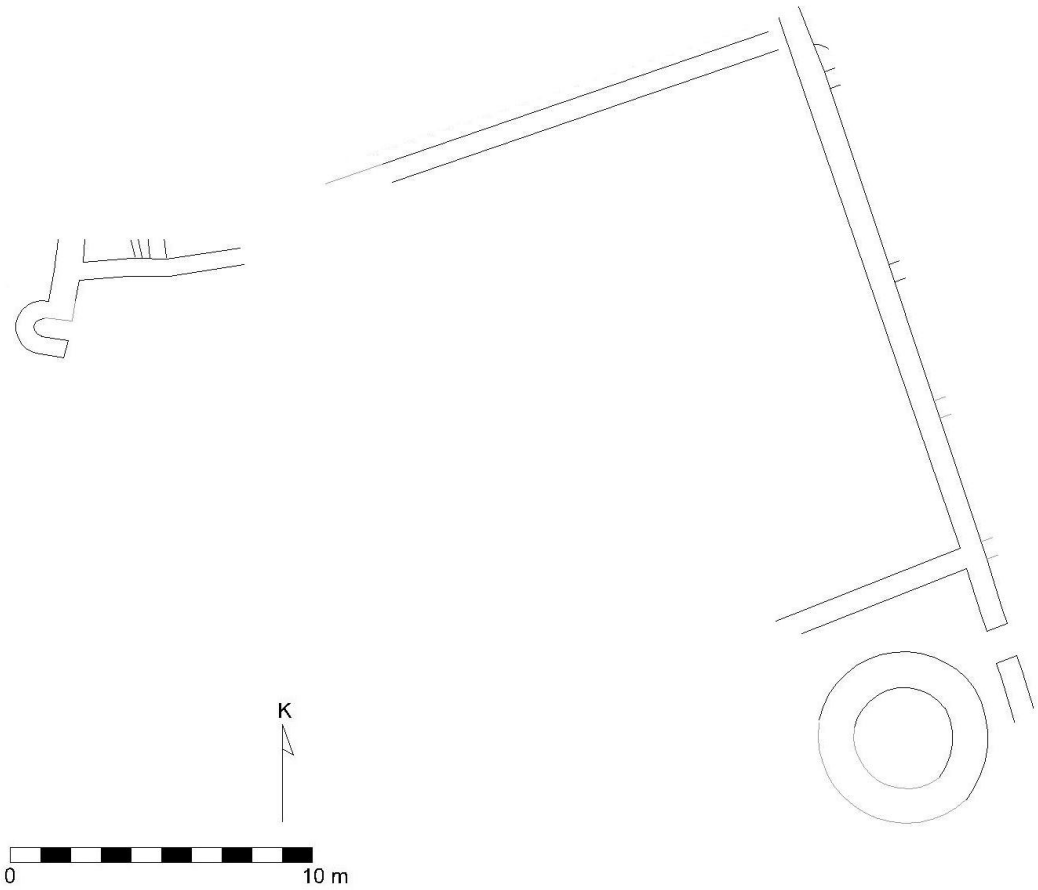
Kuzey tarafta alt kotta 46 No'lu yapının arka (güney) tarafı üst katın zemin kotu sevityesinde komşudur. Bu kesimde 46 No'lu yapının güney duvarı boyunca birleşik uzanan bir kat duvar daha vardır. Bu duvar, güneyindeki alanın iç mekan olduğunu ve kuzeye geçiş olmadığını göstermekte olabilir. Alt kottan 46 No'lu yapının üst katına çıkan doğu ve batı taraflarında iç merdivenler vardır ve bu kesimde kuzey güney arasında bağlantı olması daha muhtemeldir.

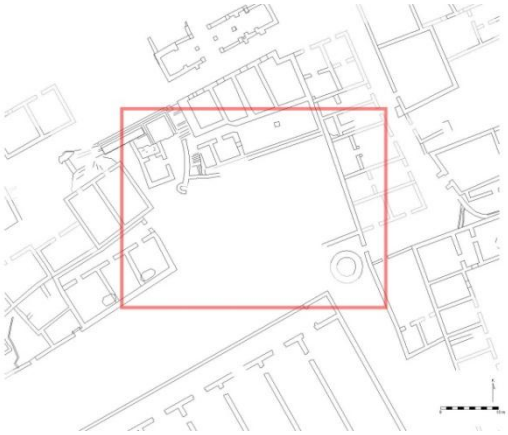
Alanın kuzeybatı köşesinde kuzeydeki 46 No'lu yapının batı tarafındaki iç holün batı duvarının devamı olarak güneye gelen ve apsis benzeri bir planı olan bir yapı vardır. İçten 1.22 x 0.61 m. alanı olan bu küçük ve derin niş / apsis, batı tarafta duvarın dışına 0.95 m. kadar şıkıntı yapmaktadır. Fonksiyonu belirsizdir.

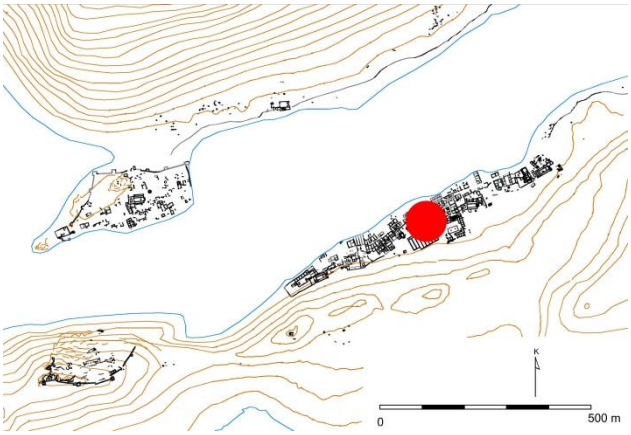
Alanın batı tarafında yamaç arazide aşağıda 56 No'lu yapının doğu tarafındaki girişinin açıldığı bir alan vardır. Burası güneye Horrea'nın önündeki alana bağlanan bir ara sokak olmalıdır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece çevre düzenlemesi yapılmıştır, şimdiye kadarki kazı ve müze çalışmalarında önemli bir kullanım alanı olarak rezerv bırakılmıştır.

Kat.No. 47

Kat.No. 47

Resim 1 – 47 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 47 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 3 – 47 No'lu Alan (güneydoğudan)

Resim 4 – 47 No'lu Alan (batıdan)

Kat. No. 48

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Agora'nın (Kat.No.44) kuzeybatı tarafında yer alır. Burada Agora'nın kuzeybatısından liman kıyısına inen güney-kuzey yönlü sokağın üzerinde, batı kenarındaki alandır. Doğuda sokağın karşısında 36, 38, 40, 42 No'lu yapılar bulunur. Batıda 47 No'lu alan vardır. Güneyde üst kotta Agora ve 49 No'lu alan bulunur. Kuzey tarafta ana caddeye açılan mekanlar batıda 46 No'lu yapı ile bitişik nizamda komşudur.

Tanımlanan alan yaklaşık 34.70 x 10.20 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultulu bir alandır. Bu alanda kuzeyden güneye yükselen kotlarda genelde iki odalı bağımsız bölümler bulunur. Batı taraflarındaki arka duvar ortaktır. Batı duvar haricinde oldukça düşük bir korunmuşluk durumu mevcuttur. Özellikle güney taraftaki kalıntılar tamamen yıkılıp arazi düz yamaç haline gelmiştir. Alt kotlardaki mekanlarda akıntının aşağısında olmaları sebebiyle nispeten daha yüksek dolgu kalmıştır. En alt kottaki mekanlar özellikle güney taraflarında 3 m. seviyesinde korunmuştur.

Kuzey tarafta liman caddesinin güney kenarında iki odalı bir bağımsız bölüm vardır. Batı tarafında 46 No'lu yapının sağlam korunmuş doğu duvarı ile sınırlanır. Bölümün ilk odası (1) içten 3.80 x 4.57 m. ölçülerindedir ve kuzeye açıldığı anlaşılmaktadır. İlk odadan güney yönde 1.30 m. genişliğinde bir kapı ile geçilen bir arka oda bulunur (2). İçten 4.60 x 3.81 m. ölçülerindedir. Odanın güney duvarı, erken dönemden kalma tam isodomik nitelikli blok taş işçiliğine sahip bir teras duvarıdır. Bu bölümün doğu tarafında, güneye gelen sokaktan önce yine buna benzer komşu bir bölüm olduğu tahmin edilmektedir.

Liman caddesinin kenarındaki bölümlerden güney taraftaki alan, kuzeyden güneye çıkan sokak boyunca dizilmiş iki mekanlı bağımsız bölümler olduğu anlaşılmaktadır. Bölümlerin doğu kesimlerinin üzerinden kuzeye inen iş yolu geçmektedir ve bu kesimde kazılar başladığından beri kazı yapılmadan rezerv olarak bırakılmıştır. Bölümlerin arka mekanları ise batı duvarın doğu tarafında kazılarla ortaya çıkmıştır.

Kuzeydeki teras duvarının arkasındaki ilk mekan (3) içten 2.77 x 3.17 m. ölçülerinde küçük bir odadır. Odanın zemini düzgün taşlar ve az miktarda seramik zemin karosuyla kaplanmıştır. Doğu tarafındaki duvar güney duvarından 1.25 m. kuzeyde kesilerek burada bir giriş oluşturmuştur. Bu kapıdan bölümün ön odasına geçilir.

Yukarı kottaki ikinci bölüm (4) yaklaşık 3.52 m. genişliğindedir. Odanın sınırı belirsizdir, içerisinde mekanı kuzey-güney ve doğu-batı yönlü bölen duvarlar bulunur. Ayrıca güneybatı köşede işlenmiş olması muhtemel bir anakaya alan bulunur.

Kat. No. 48

Güneye doğru bir sonraki mekan (5) içten yaklaşık 6.09 x 3.08 m. ölçülerinde büyük bir odadır. Doğu tarafında 1.00 m. gegişlikte bir kapıdan girişi vardır. Duvarlar zemine yakın seviyede az korunmuş durumdadır. Burada zeminde anakayanın kısmen tıraşlanıp düzeltildiği görülür. Odanın zemini anakayanın arası doldurulup tesviye edilerek mureks kabuğu da içeren sıkıştırılmış topraktır.

Kazı yapılan alanın güney tarafında en üst kotta (6) kalıntılar tamamen yıkılıp dümdüz bir arazi haline gelmiştir. Bu kesimde de alt kottakilere benzer doğuya ve güney tarafta güneye açılan bağımsız bölümler önerilmektedir. Alanın güney tarafında Agora'nın önünden batıya gelen sokak alanı vardır ve batı tarafta bir kapı ile batıya geçildiği anlaşılmaktadır. Bu kesimlerde kalıntı korunmuşluk derecesi çok düşüktür.

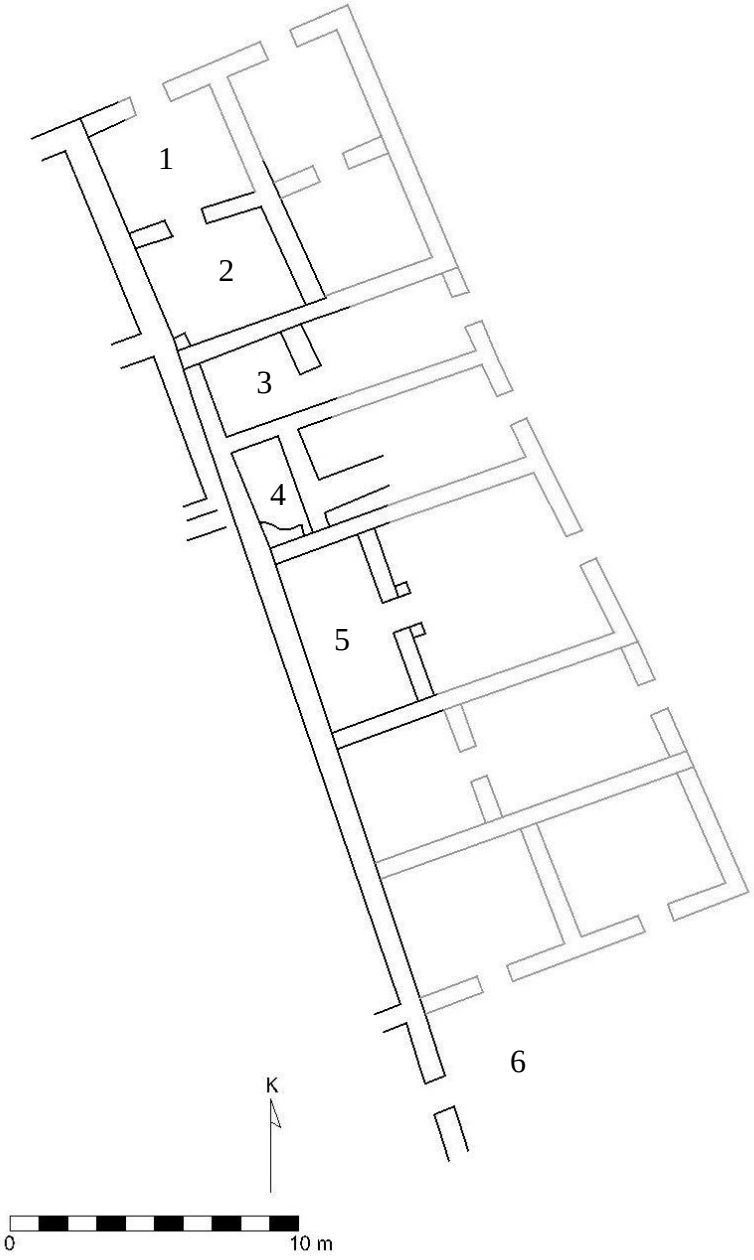
Bu yapılarda genellikle az işli taşlardan düşük kalitede bir işçilikle yapılmış duvarlar bulunur. Taşların aralarında büyük çoğunlukla taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçaları sadece batı duvarda görülür. Kuzey tarafta alt kotta nitelikli blok taş işçiliğine sahip tam isodomik teras duvarı vardır. Bu duvarın blokları yatay derz yüksekliği değişmez şekilde isodomiktir. Dikey derzler çoğunlukla dik olmakla birlikte açılı yükselen derzler de vardır. En alt mekanın zemin döşemesinde bu karakterde başka duvarların sökülerek taşlarının kullanıldığı anlaşılmaktadır.

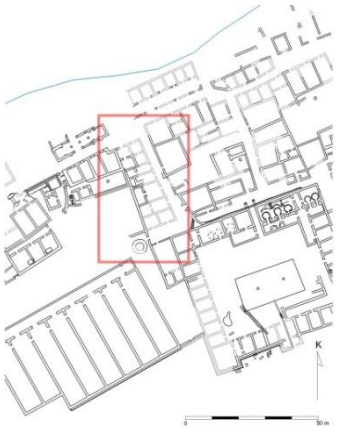
Bu alanda 2017 Yaz sezonunda kazı yapılmıştır. Mekanların iç dolgularında yoğunlukla 6.yy tarihli buluntular ele geçmiştir ve son kullanım evreleri için 6.yy önerilmektedir. Bu alanda yoğunlukla 4.yy ve sonrası buluntu gelmesine rağmen özellikle zemin altı dolgularda Erken Hellenistik döneme kadar eskiye işaret eden siyah astarlı seramikler ve davamında red slipware ve Megara kap parçaları gelmiştir.

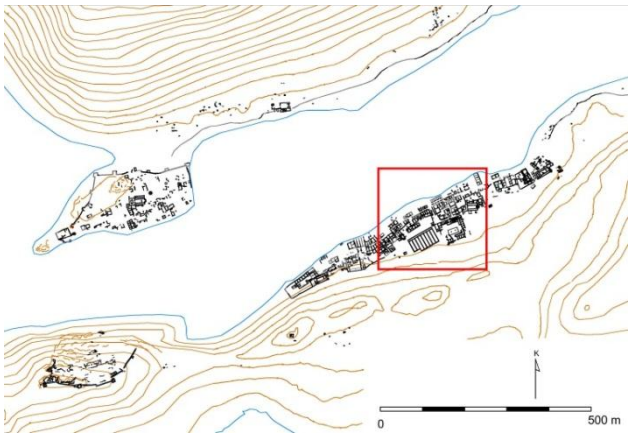
Literatür :

Çevik vd. 2018

Kat.No. 48

Kat.No. 48

Resim 1 – 48 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 48 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 48 No'lu Alan (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 48 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 5 – 48 No'lu Alan isodomik duvar (kuzeyden)

Kat. No. 49

Tanımsız Alan

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Horrea (Kat.No.50) ve Agora (Kat.No.44) yapılarının arasındaki alandır.

Tanımlanan alan toplam 39.90 m. uzunlukta, güneyde yaklaşık 10.10 m., kuzeyde ise 16.25 m. genişlikte yamuk dörtgen formlu bir alandır. Batı tarafta Horrea'nın batı duvarıyla ve doğuda Agora'nın batı duvarıyla sınırlanır.

Kuzeydoğu kesimde Agora'nın batı duvarına bitişik yapılmış 3 odalı bir yapı vardır. Yapının ana mekanı (1) içten 11.60 x 7.04 m. ölçülerindedir. Kuzey duvarındaki 1.05 m. genişlikteki kapıyla dışarı açılır. Güney tarafta iki küçük arka odaya bağlantı vardır. Güneybatıdaki mekan (2) içten 4.03 x 2.91 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafında 1.07 m. genişlikte kapı ile girişi vardır. Güneydoğudaki mekan (3) yaklaşık 3.94 x 3.17 m. ölçülerindedir ve kuzeyden girişi olduğu anlaşılmaktadır. Yapının hemen batı tarafında zeminin altında sağlam bir sarnıç bulunmaktadır.

Alanın kuzeybatı tarafında (4), Horrea'nın doğu duvarı üzerine açılmış ahşap hatıl yuvalarından anlaşıldığı kadarıyla burada iki katlı ahşap bir yapı bulunmaktaydı. Alanın güney tarafında, Horrea'nın doğu cephesinde yaklaşık olarak (2) odasının arka duvarına denk gelen kesimde kapı kasası oturtmak için bir yuva ve duvarda kilit kanalı işlenmiştir. Buradaki iki katlı yapı batıda Horrea'ya ve doğuda da 3 odalı yapıya bağlanmaktaydı.

Güney tarafta büyük ve kalıntı olmayan bir alan vardır. Bu alanın güneyinde Horrea ile Agora'nın arası bir duvar ile kapatılmıştır ve duvarda güneye açılan bir kapı vardır. Bundan anlaşıldığı kadarıyla bu kesimde de bir yapı olma ihtimali vardır, ya da bir açık avlu olabilir. Duvarın dışından Horrea'nın çatısından toplanan yağmur suyunun Agora'nın ortasındaki sarnıca aktarıldığı su kanalı geçmekte olmalıdır ancak kalıntısı korunmamıştır.

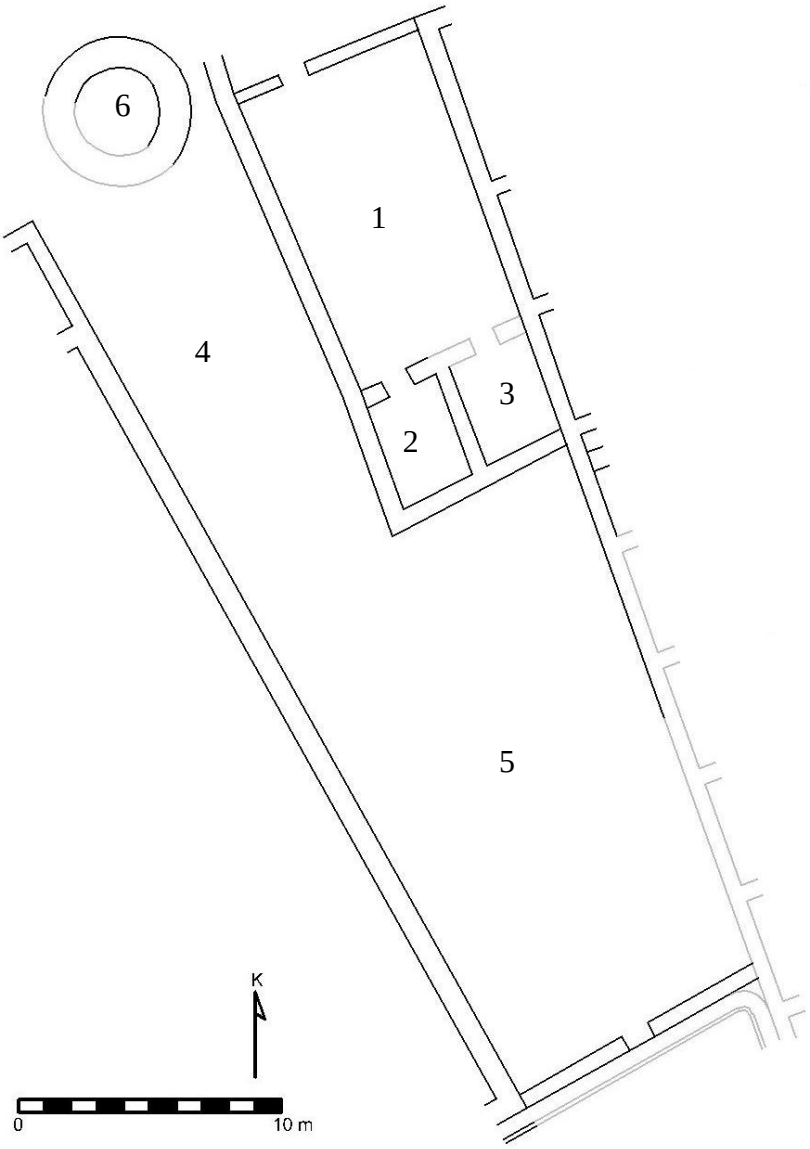
Bu alan 2010-2011 sezonlarında kısmen kazılıp konservasyonu yapılmıştır ancak yerleşimin batı tarafına başka ulaşım olanağı bulunmadığından yol olarak korunmuştur. Kazı verilerinden hareketle burasının M.S. 4.yy'dan itibaren kullanıldığı değerlendirilmektedir.

Literatür :

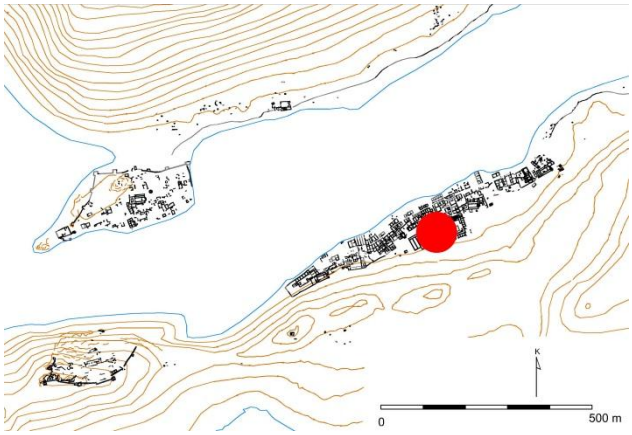
Çevik – Bulut 2010, 40-43

Aygün 2016, 31-45

Kat.No. 49

Kat.No. 49

Resim 1 – 49 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 49 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 3 – 49 No'lu Alan (doğudan)

Resim 4 – 49 No'lu Alan (batıdan)

Kat. No. 50

Horrea Hadriani / Granarium

Güney Yerleşim'in merkezinde, güney yamaca yakın düzeltilmiş bir alanda kuzeye limana bakar bir konumdadır. Doğu tarafında Agora (Kat.No.44) bulunur. Kuzey tarafında önünde ve liman kıyısına doğru kademe kademe liman kıyısına inen yapılar vardır. Kuzeybatı köşesinde Sinagog (Kat.No.65) bulunur.

Yapı küçük hasarlar haricinde oldukça iyi korunmuştur. Kazı ve restorasyon öncesinde (6 ve 7) nolu mekanların arka (güney) duvarları kısmen yıkılmıştı. Ayrıca kuzey cephedeki doğu alınlık da hemen hemen tamamıyla kayıptır. Bu eksikler dışında yapı tamamen in-situ ayaktadır.

Horrea (depo) yapısı dıştan 64.24 x 38.65 m. ölçülerindedir. Batı taraftan ilk iki odanın (7, 8) olduğu yerde güneyde 6.04 m. kadar daha az derinliği vardır. Toplam 2081 m2 kapalı alan sahip büyük bir imparatorluk depo yapısıdır. İç hacim, kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu yan yana 8 adet bağımsız depolama bölümüne bölünmüştür. Bölümler ayrı ayrı kapılarla kuzeye açılırlar. Ara duvarlar üzerinde kuzeye yakın yerde birbirleri arasında içten geçiş vardır. Kuzey cephede kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerde küçük kare ofisler bulunur.

Depolama bölümleri doğudan batıya doğru içten sırasıyla (1) 32.71 x 7.06 m., (2) 32.72 x 7.10 m., (3) 32.74 x 7.04 m., (4) 32.75 x 7.01 m., (5) 32.77 x 7.08 m., (6) 32.78 x 7.16 m., (7) 26.67 x 7.10 m., ve en batıdaki (8) 26.65 x 7.04 m. ölçülerindedir.

Bölümler, kuzey duvarları üzerinde 1.20 ila 1.33 m. arasında değişen genişlikte ve 2.10 – 2.25 m. arasında değişen yükseklikte kapılarla kuzeye açılırlar. (2 – 7) bölümlerinde cephe duvarlarının yaklaşık olarak ortasındadırlar. Kapılar en batıdaki (8) mekanında ve en doğudaki (1) mekanında yapının köşesindeki ofislere yer açmak için iç kenara yakın yerleşmişlerdir. Kapıların söve, eşik ve lentolarında ahşap kasa oturtmak için düzgün dörtgen formda işlenmiş yuvalar bulunur. İki kanatlı oldukları anlaşılmaktadır.

Bölümlerin aralarında, ön (kuzey) tarafa yakın kısımda doğu-batı yönünde geçiş sağlayan iç kapılar vardır. Bunlar 1.20 – 1.33 m. genişliğe sahiptir. Bu kapıların söveleri binanın ortasındaki bölümlerden biri olan (4) numaralı bölüme dönük olacak şekilde yapılarak bir simetri gözetilmiştir. Kapılar içten kuzey cephe duvarına 0.73 - 3.09 m. uzaklıktadırlar.

Binanın ön (kuzey) cephesinin doğu ve batı köşelerinde iki küçük oda bulunur. Bunlardan batıdaki (9) içten 3.72 x 3.53 m., doğudaki ise (11) 3.73 x 3.59 m. ölçülerindedir. Kuzeye bakan duvarda yüksek konumda mazgal pencereleri vardır. Önlerinde binanın merkezine bakan sırasıyla 2.83 ve 2.77 m. açıklığı sahip kemerli geçitlerden girişleri vardır. Bu geçitlerin içine tamamen ahşap konstrüksiyondan cephe ve giriş yapılmış olduğuna dair

yuvalar bulunur. Aynı zamanda odaların içinde duvarlar boyunca rafların olduğuna dair delikler vardır. Bunlar, depo yapısının kayıtlarının tutulup güvenliğinin sağlandığı ofisler olmalıdır.

Ofislerin arasındaki ve depolama bölümlerinin kapılarının açıldığı uzun 54.55 x 4.21 m. ölçülerindeki uzun alanda (10) ahşap bir revak bulunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu revak, kuzey kenarda blok taştan stylobata oturan ahşap direklerle ve güney tarafta yapının cephesindeki konsollarla taşınmaktadır. Revağın ön tarafının da stylobat üzerinde boydan boya uzanan ahşap bir korkuluk sistemi ile dışarıdan ayrıştırılıp kontrol altına alındığı ve bu korkuluğun da üzerinde 3 adet kapının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yapının nitelikli isodomik taş işçiliğe sahip cephesi dıştan iki katlı bir düzene sahiptir. Alt katta depolama bölümlerinin giriş kapıları ile bunların üstlerinde ikinci kat seviyesinde ikiz pencereler bulunur. Pencerelerin içlerinde dikey ve yatay demir parmaklık bulunduğuna dair yuvalar vardır. Üst tarafta ön ve yan cepheler boyunca bir saçak profili bulunur ve bunun içine çatının ahşap hatıllarının uzatıldığı oluklar açılmıştır. Cephede iki uçta alınlık formunda bir başlangıç vardır ve bu yarım alınlıklar doğuda ve batıda ilk iki mekanın önüne kadar gelir. Doğu ve batıda ikişer mekan bu şekilde dışarıya doğru kuzey-güney yönlü tek eğime sahip ve cephedeki alınlıklarla koşut çatılarla örtülüdür. Ortadaki 4 mekanın ara duvarlarının üstünde ise bu mekanları örten doğu-batı yönlü kırma çatıyı taşıyan üçgen duvarlar bulunur.

Binanın duvarları çatı hariç 6.40 m. yüksekliktedir. Cephedeki iki katlı görüntüye karşın içerisi yüksekçe tek hacimdir. Bazı odalarda duvarlarda ahşap rafların olduğuna dair zeminde ve duvarlarda izler bulunur. Doğu ve batı duvarlarda çatıya yakın kesimde dışarıya bakan mazgal pencereler bulunur. Ara duvarlarda da ara ara taşların arasında boşluklar bırakılarak binanın havalandırması sağlanmıştır. Bu detaylar haricinde 8 depolama bölümü uzun ve yüksek ambarlardır. Güney tarafta zemin içinde daha yüksekte kalan anakaya tıraşlanıp düzleştirilmiş ve boşlukları doldurulmuştur. Kuzey tarafta geç dönem kullanımına ait, dibinde mureks kabuklu bir harç üzerinde seramik zemin karoları ile yapılmış zemine ait izler kalmıştır.

Cephe boyunca arşitrav ve lentoların oluşturduğu profil üzerinde büyük harflerle yapıyı "İmparator Hardianus'un Depoları" olarak tanımlayan ithaf yazıtı bulunur. (4) nolu bölümün kapısının lentosunda Hadrianus ve eşi Sabina'nın yan yana portreleri vardır. (5) nolu bölümün kapısının doğu tarafında M.S. 388-392 yılları arasına tarihlenen ve Myra ile Arneai kentlerine gönderilecek ölçü kontrol birimlerine ilişkin düzenlemeler içeren bir kararname bulunur. (2) nolu bölümün kapısının doğusunda bir blok üzerinde muhtemelen resmi bir

Kat. No. 50

görevli olan Herakleon adlı kişi tarafından gördüğü rüya üzerine yaptırılan adak kabartması bulunur. Kabartmada İsis-Serapis ve Pluton ile Griphon resmedilmiştir.

Yapıda ön (kuzey) ve doğu ve batı yanlarda ince işçilikli isodomik blok taş duvar örgüsü vardır. Blokların kenarları ince murç ile çerçevelenmiş, ortaları da 4-5 cm kadar yükseklikte kaba murç işli bosajlı olarak bırakılmıştır. Kuzey cephede kapıların lentosunu da oluşturan üzerinde ithaf yazıtı olan ince işçilikli blok dizisinde boydan boya sade bir profil uzanır. Cephenin en üstünde yine ince işçilikli saçak profili yine boydan boya uzanır. İkiz pencerelerin arasındaki bloklar adeta postament gibi dip ve tepe profilleriyle zenginleştirilmiştir. Bunlardan birisi üzerinde mızrak ve kalkan kabartması vardır.

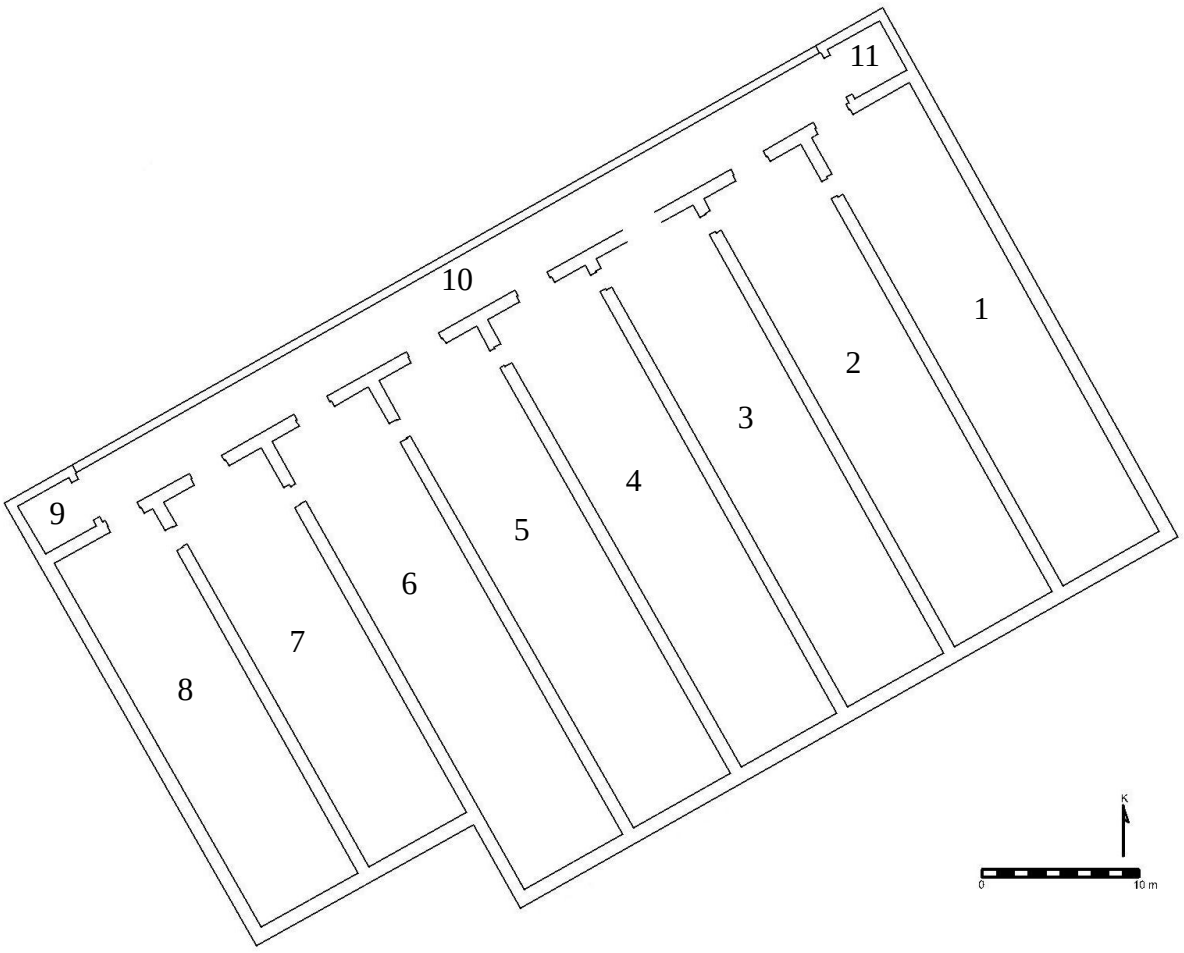
Horrea yapısının 2009 sezonunda kazısı yapılmış, hemen ardından müzeleştirme girişimine başlanmıştır. 2012-2013 yıllarında restorasyonu yapılmış ve 2014 yılında Likya Uygarlıkları Müzesi olarak faaliyete geçmiştir.

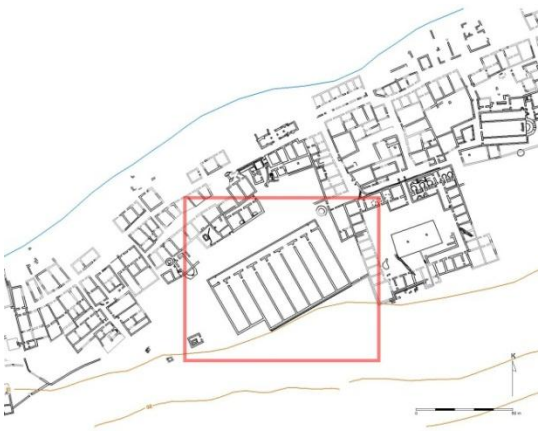
Cephedeki yazıtı ile İmparator Hadrianus'un III. Consulluk dönemine (M.S. 119-138) tarihlendirilir. M.S. 131 yılındaki ikinci Anadolu seyahatinde Andriake'deki ve buradaki imparatorluk depolarını ziyaret etmiş olabileceği değerlendirilerek bu tarihten önce deponun bitirilmiş olduğu önerilmektedir. Sürekli temizlenip yeniden kullanım gördüğü anlaşılan yapıda ele geçen en yoğun buluntu grubu Andriake'nin genelinde olduğu gibi 4.yy tarihlidir. Alandaki buluntular Hellenistik Dönem'e kadar inmektedir. Zemin seviyesinden genellikle 40-50 cm geçmeyen az bir dolgu bulunmaktaydı. İnşasından sonra en az 5.yy başına kadar limanın bu bölgesinde yoğun ticari faaliyetin devam ettiği düşünüldüğünde 2.yy ve sonrasındaki katmanlar sürekli temizlenip yeniden kullanma sebebiyle yoğunluğunu kaybetmiş olmalıdır. 7.yy ortasına kadar sürekli kullanım gördüğü ele geçen buluntularla anlaşılmıştır. 2.yy öncesi buluntular da yerleşimin bu kesimindeki Geç Klasik'ten beri süren yoğun faaliyetin kalıntılarıdırlar.

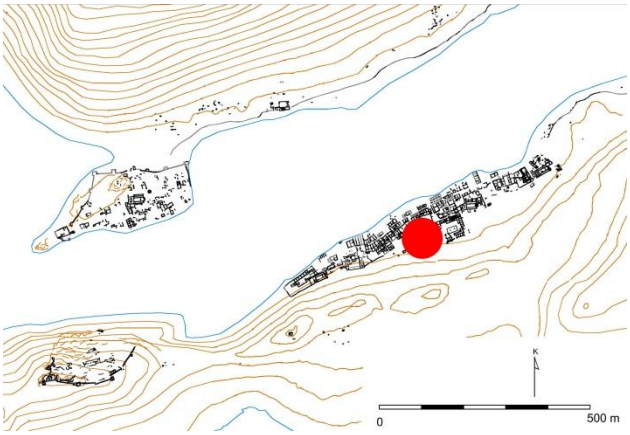
Literatür :

Mayer 1803
Borchhardt 1975, 66-71
Çevik – Bulut 2010, 43-45
Çevik 2010, 57

Kat.No. 50

Kat.No. 50

Resim 1 – Horrea hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Horrea kuzey cephe (kuzeybatıdan)

Resim 3 – Horrea iç mekanlar (güneyden)

Resim 4 – Horrea kuzey cephe detay (kuzeydoğudan)

Resim 5 – Horrea kuzey cephe detay

Kat.No. 50

Resim 6 – Doğu Ofis mekanı (batıdan)

Resim 6 – Cephedeki adak kabartması (kuzeyden)

Resim 6 – Horrea restorasyon sonrası / Likya Uygarlıkları Müzesi (batıdan)

Resim 6 – Horrea restorasyon sonrası / Likya Uygarlıkları Müzesi (kuzeydoğudan)

Kat. No. 51

Germanicus Meydanı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Horrea'nın (Kat.No.50) kuzeyinde liman kıyısında yer alır. Batı tarafta 45 ve 46 No'lu yapıların arasından yerleşimin ana caddesi gelip meydana ulaşır, doğuya doğru 57 ve 59 No'lu alanların arasından devam eder. Güney tarafta iki anıt bulunur (Kat.No.52, 53) ve bunlardan güneyde yukarı kottaki yapılar (Kat.No.54, 55) gelir. Kuzey tarafta ise bataklık seviyesi kalıntıların üzerindedir ve yüzeyde kalıntı görülmez.

Meydan yaklaşık 17.50 x 13.10 m. ölçülerinde bir alandır. Doğu tarafta 45 No'lu yapıyla ve batı tarafta 57 No'lu yapıyla sınırlıdır. Güney kenarında anakayadan kabaca basamaklı bir şekilde oyulmuş alan üzerine düzgün kesme taşlardan podyumlarda yan yana iki onurlandırma anıtı yapılmıştır. Nitelikli podyumlarıyla beraber iki anıt toplam 13.27 m. uzunluğa sahiptir.

Güneykenardaki anakaya işçiliği anıtlardan sonra batıya doğru 4.80 m. kadar daha devam eder. Burada güneyde üst kottaki 55 No'lu yapının önüne doğru 5.50 x 5.60 m. ölçülerinde anakaya işçilikli bir alan yükselir. Alan, batı tarafta kaya çıkıntılarının arasında bir duvarla sınırlanır. Bu kesimin 55 No'lu yapının giriş kısmına çıkan merdivenler olduğu değerlendirilebilir.

Anıtların doğu tarafında basamaklı podyum 0.94 x 0.85 m. ölçülerinde bir payede biter. Bu paye ile doğusundaki 46 No'lu yapının batı cephesi arasında güneye doğru çıkan merdivenli bir sokak başlangıcı vardır ve bu sokak 6.10 m. güneyde 46 No'lu yapının depo mekanlarına giren kapının içinden geçerek binanın iç holü olarak devam eder. Yolun cadde tarafında 46 No'lu yapının batı köşesinde Mısır tanrısı Serapis olduğu değerlendirilen kabartma büst vardır.

Meydanın ortasında doğu tarafta 45 No'lu yapının batı tarafında sonradan bir mekan yapıldığına air duvar kalıntıları bulunur. Bu mekanın doğu duvarı ayaktadır ve 5.22 m. genişliği vardır.

Meydanın olduğu bölgede kalıntı seviyesi bataklık kotuna çok yakındır, kuzey ve batı taraflar ise su altındadır. Anıtların cephesel mimarisinden dolayı ve komşu 45 No'lu yapının cephe mimarisinden dolayı bu kesimin liman kıyısında olduğu ve limana yanaşan gemiler tarafından görüldüğü düşünülmüştür. Doğu ve batıda daha uzek taraflardaki kalıntılardan hareketle liman kıyısının anıtların önünden 30 m. kadar ileride olabileceği uygun görünmektedir. Bu durumda meydan ile sahil arasında bir yapı sırası daha olabilir. Buna yönelik bataklığın içinde resistivite yöntemiyle jeofizik inceleme de yapılmıştır ve bu kesimde

Kat. No. 51

yüksek direnç alanları olduğu görülmüştür. Ancak arazi yapısı ve incelenen alanın bataklık olması sebebilye bu yöntem ile alınan sonuç ancak olasılıktır.

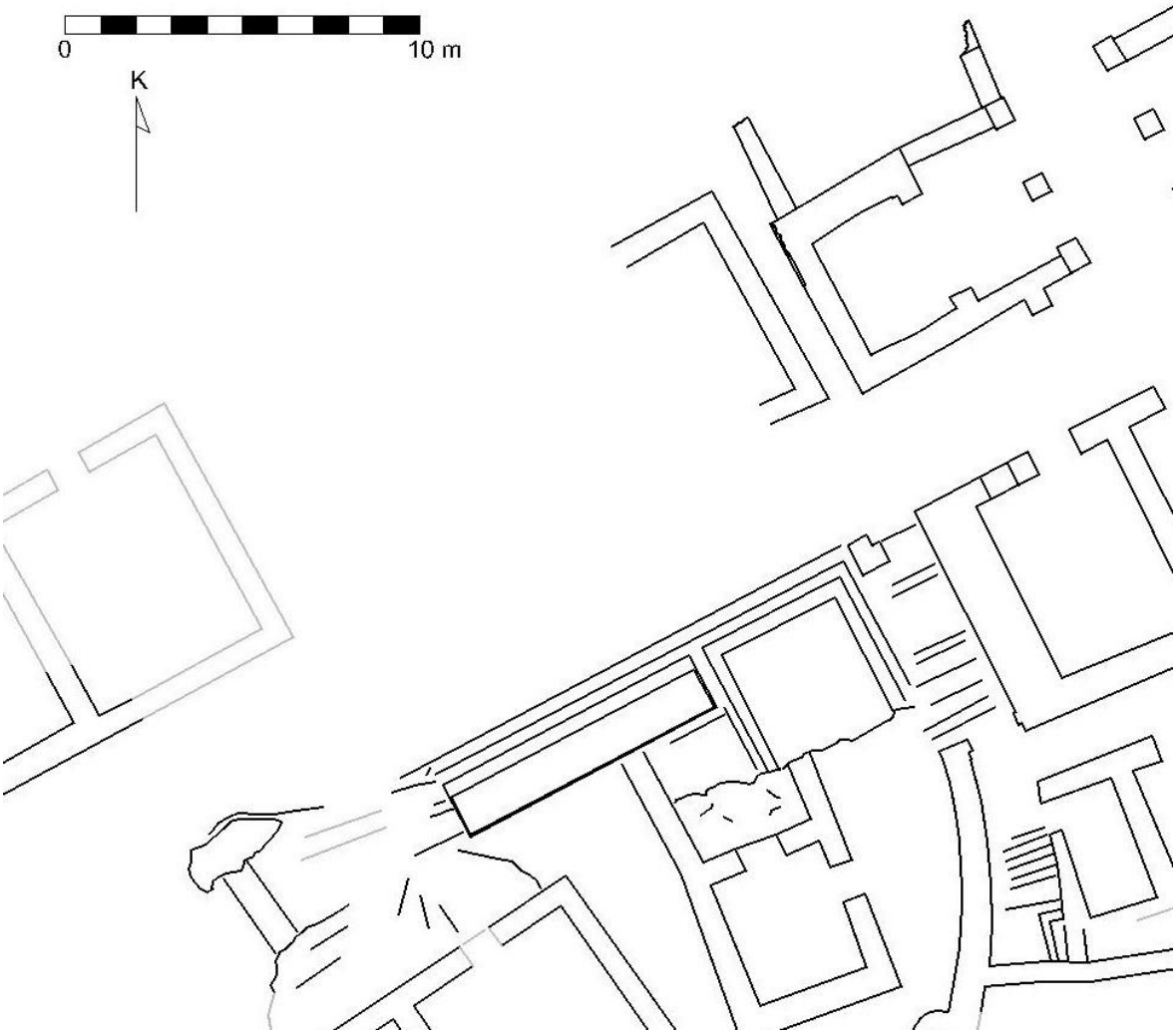
Yapıda 2010 yılında kazı yapılmıştır ve anıtlar ile doğusundaki 45 ve 46 No'lu yapılar restorasyonla ayağa kaldırılmıştır. Doğu anıtta ismi geçen ve kimi araştırmacılar tarafından karısı Agrippina ile birlikte Myra ve Andriake'yi ziyaret ettiği düşünülen Germanicus onuruna kazı ekibimiz tarafından Germanicus Meydanı adı verilmiştir.

Literatür :

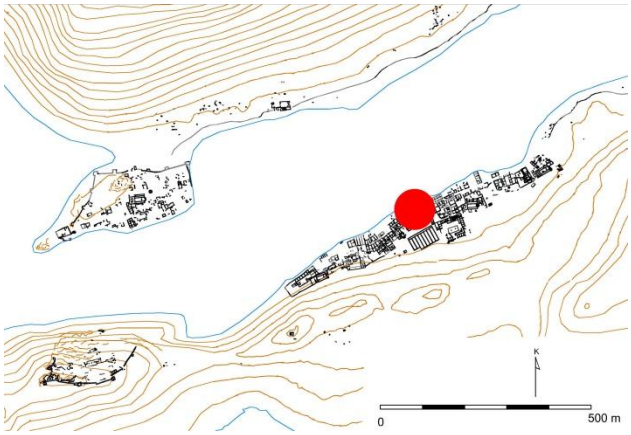
Çevik – Bulut 2010, 45-46

Çevik – Bulut 2011, 63-65

Kat.No. 51

Kat.No. 51

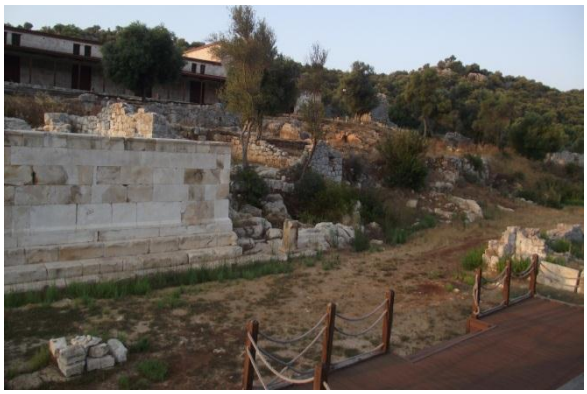
Resim 1 – Germanicus Meydanı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Germanicus Meydanı (kuzeyden)

Resim 3 – Germanicus Meydanı (batıdan)

Resim 4 – Germanicus Meydanı (kuzeydoğudan)

Resim 5 – Germanicus Meydanı (doğudan)

Kat. No. 52

Claudiuslar Onurlandırma Anıtı (Batı Anıt)

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Germanicus Meydanı'nda (Kat.No.51) meydanın güney kenarında, kuzeye meydana ve limana bakar şekilde konumlanmıştır. Doğusunda aynı podyum dizisi üzerinde 53 No'lu Anıt bulunur. Güney tarafında arkasında üst kotta 54 No'lu yapı bulunur.

Anıt yüksek bir podyum üzerinde yan yana bitişik şekilde heykel altlıklarının bulunduğu bir yapıdır. Alt kısımda meydanın güney tarafında basamaklı bir şekilde işlenmiş anakaya üzerine kireçtaşı bloklardan 3 basamaklı bir podyum yapılmıştır. Bu ortak podyum batıdan doğuya 14.30 m. kadar devam eder. İki anıtın da üst podyumları bu ortak alt basamak üzerindedir.

Ana gövde 7.40 x 0.85 m. ölçülerindedir. Kaidelerin üstü zeminden toplam 3.85 m. yüksekliktedir. Son blok dizisinde toplam 13 adet yazıtlı heykel altlığı bulunur. Genelde her birisi ayrı blok olarak işlenmiştir ancak aynı profil tüm üst kenarı ortan bir şekilde dolanır. Kaidelerin üst tarafında bronz heykel zıvanaları bulunur. Bunlar genellikle tek bloğa tek heykel olacak şekilde yapılmıştır ve düzenden anlaşıldığı kadarıyla yan yana kuzeye bakmaktadırlar. Yazıtlarda Myralılar'ın demosu Augustus, Tiberius, Germanicus, Agrippina, Agrippa, Drusus, Julia Augusta ve Gaius Caesar'ı onurlandırmaktadır. Yunanca asıl onur yazıtları haricinde gövde üzerinde sonradan büyük harflerle latince yazıt da eklenmiştir.

Anıtta nitelikli blok taş işçilik vardır. Ön ve yan cephelerde üst ve alt kenarlarında basit kaide profilleri bulunur. Arka cephe daha kaba bırakılmıştır. Gövdenin yüzeyi ince murç ile düzeltilmiştir. Alt podyumda da sade profiller bulunur. Üçüncü basamak oturma sırası formundadır ve doğu ve batı başlarda sade aslan ayağı motifi ile sonlanır.

Yapıda 2010 yılında kazı yapılmıştır ve anıtlar ile doğusundaki 45 ve 46 No'lu yapılar restorasyonla ayağa kaldırılmıştır. Yazıtlardan hareketle anıtın Tiberius döneminde yapıldığı anlaşılmıştır. Restorasyon sırasındaki sökümde anıtın orta kesiminde erken bir evre de saptanmıştır. Bu evrede anıt yine aynı düzende uzunlamasına formdadır ancak daha kısadır.

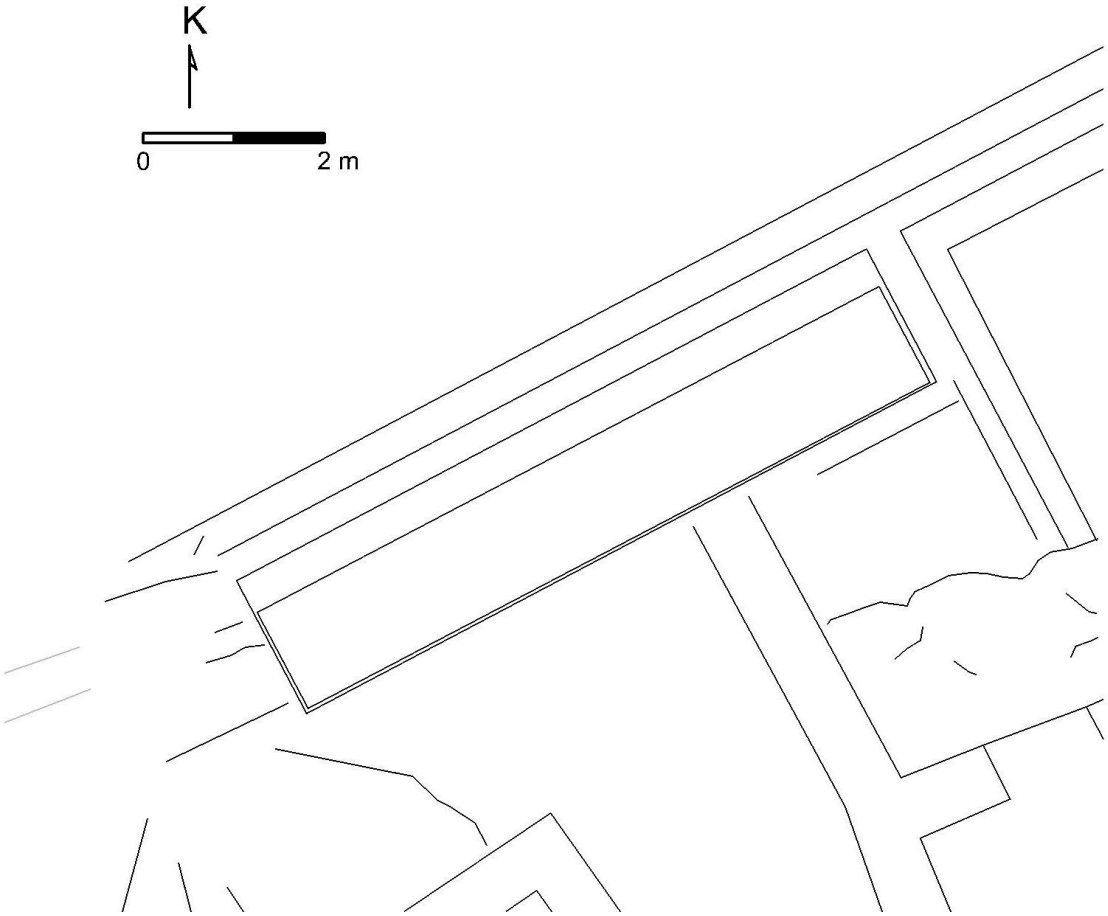
Literatür :

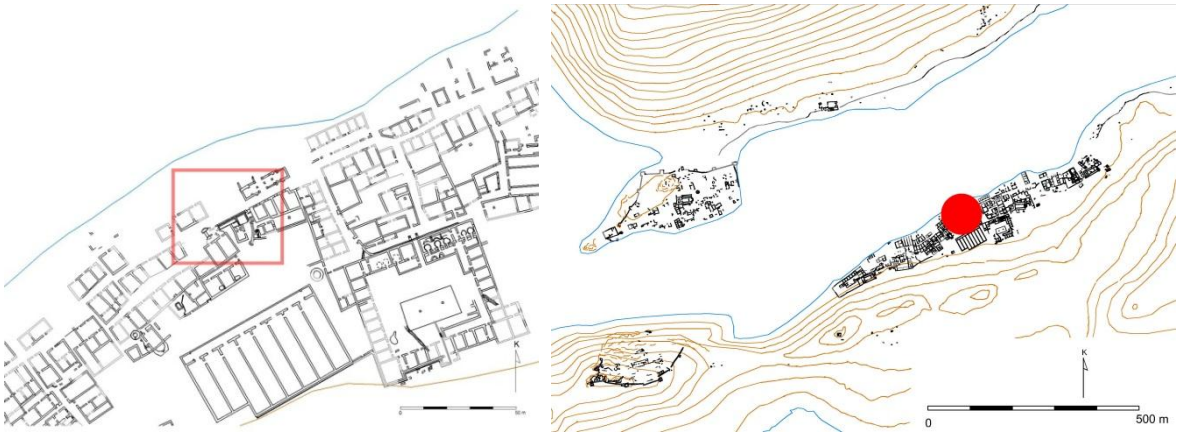
Çevik – Bulut 2010, 46

Öztürk 2010, 297

Çevik – Bulut 2011, 65

Kat.No. 52

Kat.No. 52

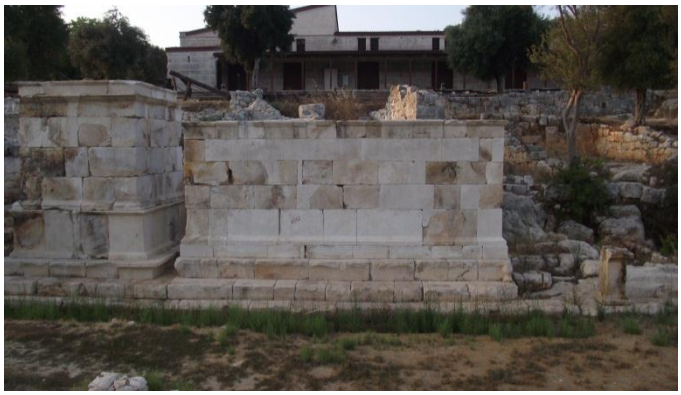
Resim 1 – Claudiuslar Anıtı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – Claudiuslar Anıtı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – Claudiuslar Anıtı (kuzeybatıdan)

Resim 4 – Claudiuslar Anıtı (kuzeyden)

Kat. No. 53

Doğu Anıt

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Germanicus Meydanı'nda (Kat.No.51) meydanın güney kenarında, kuzeye meydana ve limana bakar şekilde konumlanmıştır. Batısında aynı podyum dizisi üzerinde 52 No'lu Anıt bulunur. Güney tarafında arkasında üst kotta 54 No'lu yapı bulunur. Doğu tarafında güneye doğru çıkan merdivenli bir sokak başlangıcı vardır ve bu sokak 6.10 m. güneyde 46 No'lu yapının depo mekanlarına giren kapının içinden geçerek binanın iç holü olarak devam eder.

Anıt yüksek bir podyum üzerinde bir heykel grubunun bulunduğu bir yapıdır. Alt kısımda meydanın güney tarafında basamaklı bir şekilde işlenmiş anakaya üzerine kireçtaşı bloklardan 3 basamaklı bir podyum yapılmıştır. Bu ortak podyum batıdan doğuya 14.30 m. kadar devam eder. İki anıtın da üst podyumları bu ortak alt basamak üzerindedir.

Ana gövde 3.60 x 3.50 m. ölçülerinde kare bir formdadır. Kaidenin üstü zeminden toplam 5.30 m. yüksekliktedir. En üstte bir grup ya da sahne düzeninde bronz heykel zıvanaları bulunur. Orijinal evreye ait kazınmış yazıt yoktur, sadece gövde üzerinde güney yüzde 4.yy tarihli bir yazıt vardır.

Anıtta nitelikli blok taş işçilik vardır. Ön ve yan cephelerde üst ve alt kenarlarında basit kaide profilleri bulunur. Arka cephe daha kaba bırakılmıştır ve alt kısımda arkadaki anakaya yapısıyla birleşir. Gövdenin yüzeyi ince murç ile düzeltilmiştir. Alt podyumda da sade profiller bulunur. Üçüncü basamak oturma sırası formundadır ve doğu ve batı başlarda sade aslan ayağı motifi ile sonlanır.

Yapıda 2010 yılında kazı yapılmıştır ve anıtlar ile doğusundaki 45 ve 46 No'lu yapılar restorasyonla ayağa kaldırılmıştır. Batı Anıt'ın (Kat.No.52) ikinci evre podyum blokları bu anıtın podyum blokları üzerine bindirilerek podyumlar birleştirilmiştir.Bundan hareketle bu anıtın ilk evresinin Tiberius döneminde ya da daha önce yapıldığı anlaşılmıştır.

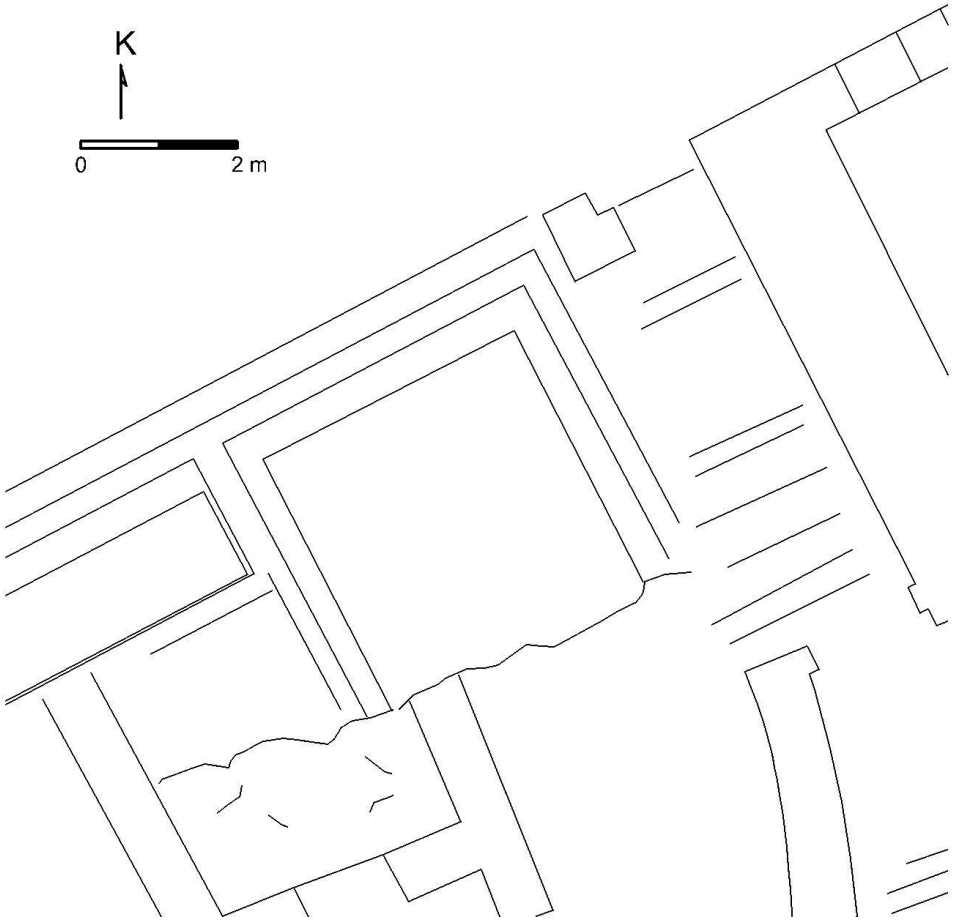
Literatür :

Çevik – Bulut 2010, 46

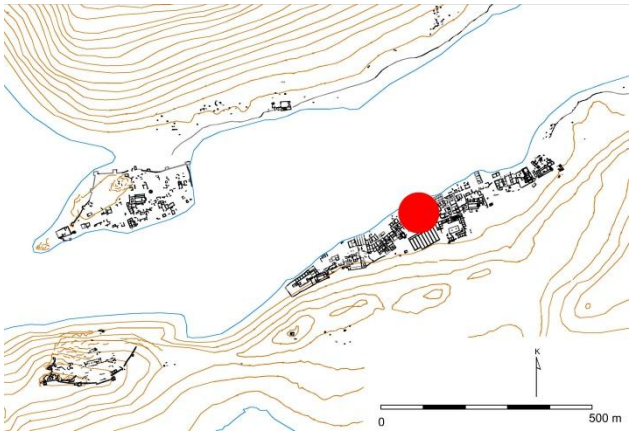
Öztürk 2010, 297

Çevik – Bulut 2011, 65

Kat.No. 53

Kat.No. 53

Resim 1 – Doğu Anıt hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – Doğu Anıt hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – Doğu Anıt (kuzeybatıdan)

Resim 4 – Doğu Anıt (kuzeyden)

Kat. No. 54

Tanımsız Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Horrea'nın (Kat.No.50) kuzeyinde yer alır. Kuzeyinde alt kottaki Batı Anıt (Kat.No.52) yapısının arkasındadır. Doğu tarafında ana caddeden yukarı güneye gelen basamaklı sokaktan ayrılan küçük bir geçit bulunur. Batı tarafında 55 No'lu yapı ve güneyde üst kotta 47 No'lu alan bulunur.

Yapının duvarları 1.00 ila 1.80 m. seviyesinde ayaktadır. Kuzey bölüm daha fazla yıkılmıştır ancak planı tamamen anlaşılmaktadır. Yapı dıştan yaklaşık 9.20 x 4.64 m. ölçülerindedir. Bir oda ve önünde daha niteliksiz bir kapalı alan olmak üzere iki mekanlı basit bir yapıdır.

Güneydeki oda içten 3.77 x 3.29 m. ölçülerinde kareye yakın formdadır. Doğu tarafında 1.03 m. genişliğinde bir kapıdan girişi vardır. Bu kapı, doğu tarafta küçük çıkmaz bir geçide açılır ve bu geçit hemen kuzeyde liman caddesinden güneye gelen basamaklı sokağa bağlanır. Geçidin altında kanalizasyon kanalı bulunur.

Ana mekanın kuzey tarafında yaklaşık 3.87 x 3.21 m. ölçülerinde bir alanın kapalı mekan haline getirildiği anlaşılmaktadır. Doğu ve batı tarafta yapının duvarları kuzeye aşağıya uzatılmış ve Doğu Anıt (Kat.No.53) ile Batı Anıt (Kat.No.52) yapılarına arkadan bağlanmıştır. Bu duvarlar ve anıtların belli ki o dönem kullanılmayan kenarları arasındaki alanın kapalı mekan olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanda güney taraftaki anakaya yapısı anıtlar yapılırken kuzeye yakın tarafta tıraşlanmıştır ve mekan olarak kullanıldığı evrede tekrar doldurulup tesviye edilmiş olmalıdır.

Duvarlarda tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlar kullanılmıştır. Büyük taş aralarında küçük taşlar ve çok az kiremit parçası kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 65 ila 83 cm arasındadır.

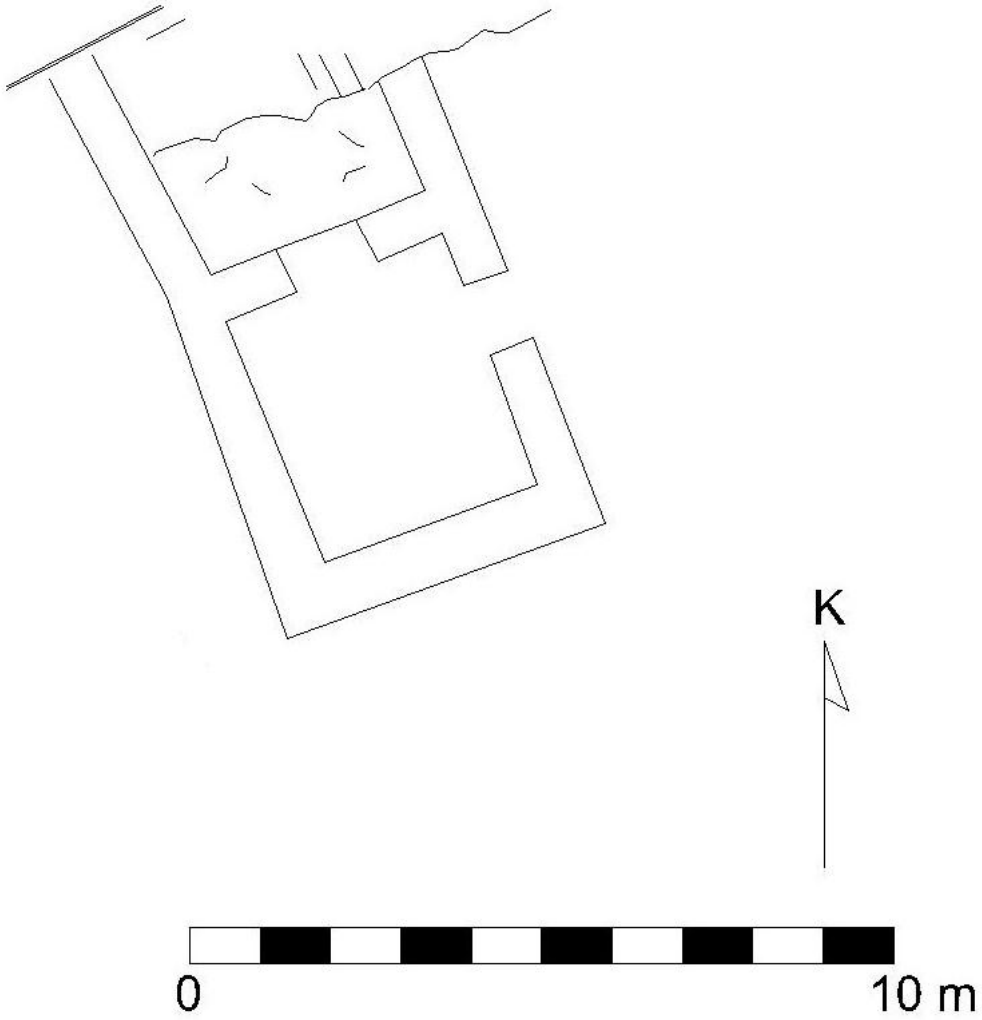
Yapıda 2010 yılında kazı çalışması yapılmıştır. İçinde ele geçen buluntulardan hareketle ilk evre M.S. 5.yy'a tarihlenmiştir. Kuzeyindeki anıtlara bağlanan duvarları ile anıtların iptal edildiği bir döneme ait olmalıdır.

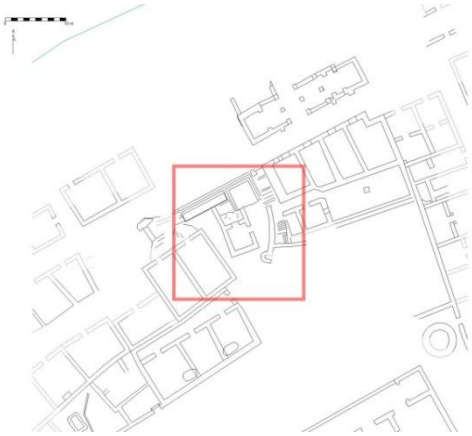
Literatür :

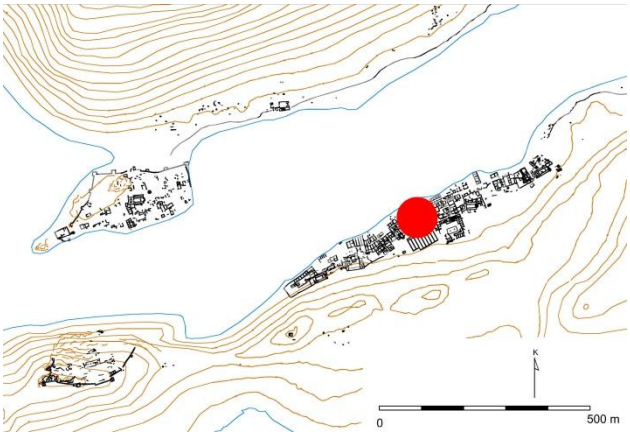
Çevik – Bulut 2010, 45-46

Çevik – Bulut 2011, 63-65

Kat.No. 54

Kat.No. 54

Resim 1 – 54 No'lu Yapı hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 54 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 54 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 54 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 5 – 54 No'lu Yapı alt kottan görünüş (kuzeyden)

Kat. No. 55

Tanımsız Yapılar

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) kuzey tarafındadır. Kuzey tarafta Germanicus Meydanı'nın (Kat.No.51) güneyinde üst kotta bulunur. Güneyde daha üst kotta 56 No'lu yapı vardır. Doğuda 54 No'lu yapı, batıda ise 60 No'lu yapı bulunur.

Yapı planı anlaşılır ölçüde korunmuş durumdadır. Özellikle güney tarafta anakayaya oturan duvarlar ve yan duvarlar zeminden 2.50 m'ye varan seviyede ayaktadır. Kuzey cephe nispeten daha kötü durumdadır, giriş kısımları yıkılmıştır.

Yapı dıştan 11.29 x 11.93 m. ölçülerindedir. Yan yana iki adet tek odalı bağımsız bölümden oluşan bir yapıdır. Bölümlerden doğudaki içten 8.78 x 5.06 m. ölçülerindedir, batıdaki ise içten 9.15 x 4.88 m. ölçülerindedir. Kuzey taraflarından girişleri olduğu bellidir ancak buralarda kapı olan kısımlar yıkılmıştır. İç kısımda güney taraf anakayadan oyuludur ve zemin daha yüksektir.

Girişin ön (kuzey) tarafında sokak ile arada 2 m. kadar kot farkı vardır. Buradaki 5.50 x 5.60 m. ölçülerinde anakaya işçilikli bir alan bulunur. Alan, batı tarafta kaya çıkıntılarının arasında bir duvarla sınırlanır. Bu kesimin yapının giriş kısmına çıkan merdivenler olduğu değerlendirilebilir, zira başka giriş olanağı yoktur.

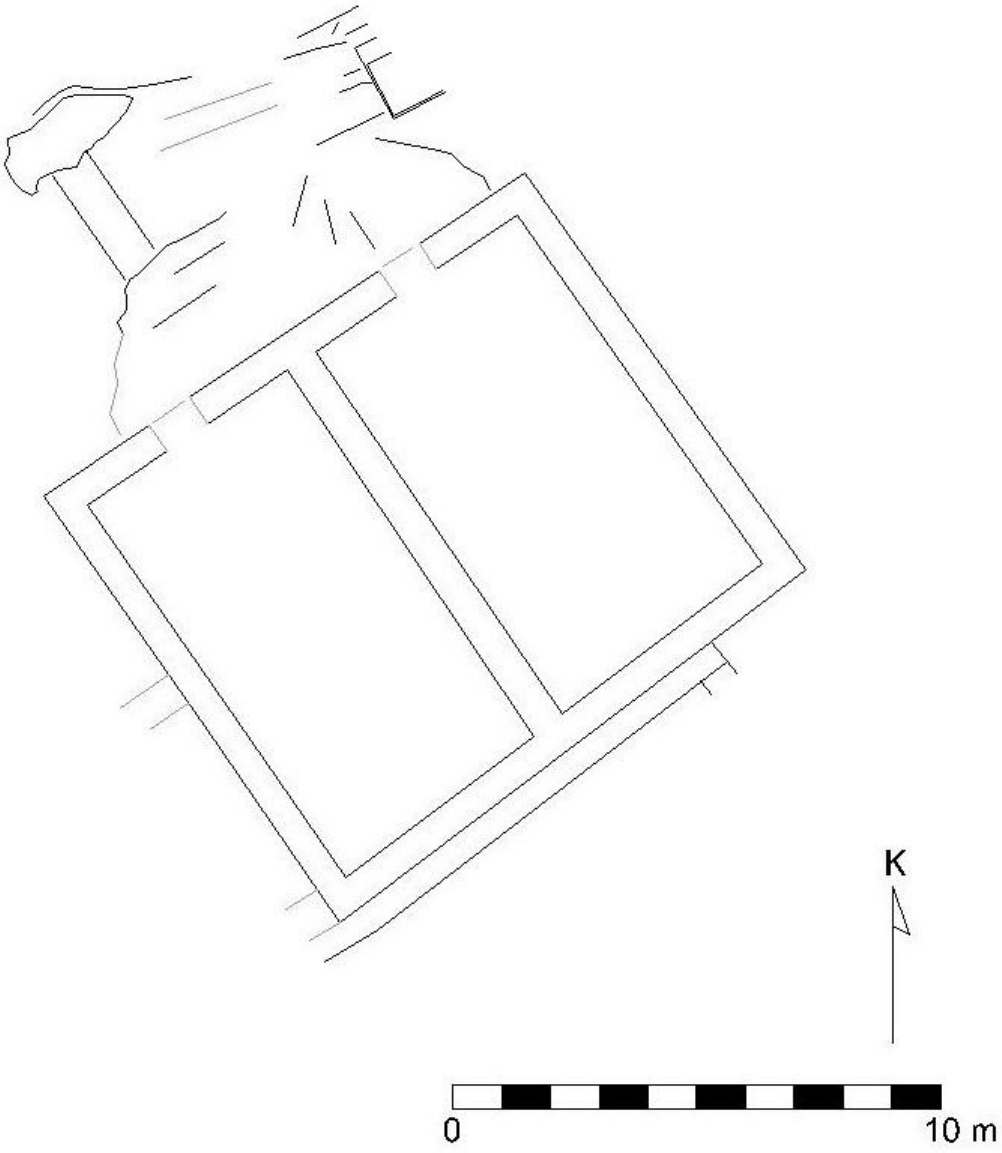
Yapıda genellikle tek yüzleri düzgün ve dörtgen ya da poligonal benzeri formlara getirilmiş taşlardan bir duvar örgüsü vardır. Özellikle güneyde anakaya üzerine binen duvarlar ve cephenin dığu tarafındaki taş işçiliği daha niteliklidir. Taşlar genellikle birbirleriyle düzgün derz oluşturacak şekilde işlenmiş olup, aralarda düzensizlikler ve küçük taşlar ve taş yongalarıyla doldurulan ayerler de vardır. Batı taraf daha az işlenmiş taşlardan örülmüştür ancak burada da köşe kısmı daha dörtgen formda düzgün işlenmiş taşlarla sağlam olmasına özenilerek örülmüştür. Duvarlarda kiremit parçası gözlenmez. Duvar kalınlığı 67 ila 80 cm arasındadır.

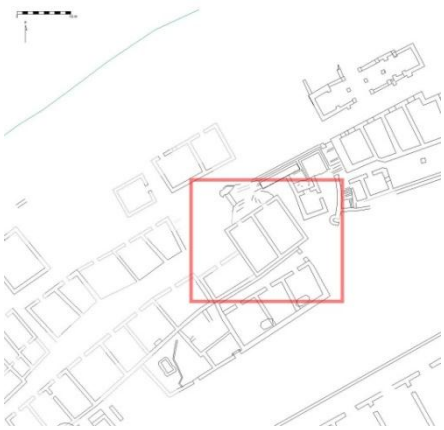
Bu yapıda 2012 sezonunda kazı çalışması yapılmıştır. İçinden ele geçen buluntulardan hareketle yapı M.S. 4.yy'a tarihlenmiştir.

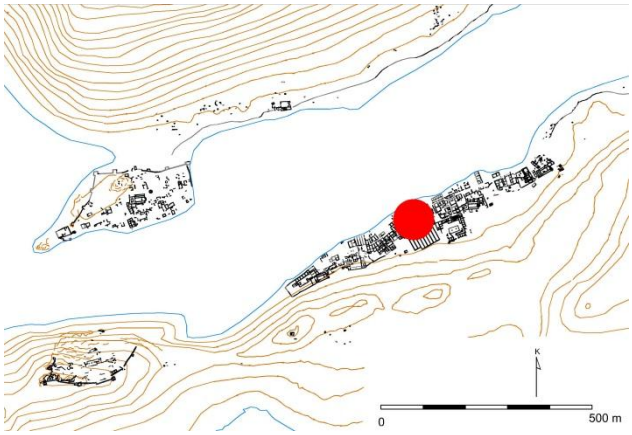
Literatür :

Çevik vd. 2013, 93-94

Kat.No. 55

Kat.No. 55

Resim 1 – 55 No'lu Yapı hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 55 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 55 No'lu Yapı kuzey cephe (kuzeyden)

Resim 4 – 55 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 5 – 55 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 56

Şarap İşlikleri

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) hemen kuzey tarafındadır. Kuzey tarafta 60 No'lu alanın arkasında üst kotta bulunur. Batıda 61 No'lu yapıyla aynı kotta komşudur. Doğuda ise 47 No'lu alan vardır.

Yapı grubu, kayalık yamaçta, anakayanın işlenerek duvar ve yapılara taban haline getirildiği bir düzende yapılmıştır. Güney tarafta anakaya üzerine oturan duvarlar 1. Kat seviyesine yakın ayaktadır. Güneyinde üst kot zemine yakın seviyededir. Kuzey tarafta ancak zemin seviyesine yakın derecede korunmuştur.

Yapı dıştan yaklaşık olarak 19.78 x 10.33 m. ölçülerindedir. Yan yana üç adet mekan kuzeyde bir koridora açılmaktadır ve buradan da doğuya doğru ana giriş vardır. En batıdaki mekan (1) içten yaklaşık 6.63 x 6.51 m. ölçülerindedir. Mekanın güneydoğu tarafında anakaya içine 2.30 x 1.61 m. ölçülerinde 1.55 m. derinliğinde kabaca oval biçimli bir havuz bulunur. Doğu bölme duvarı bu havuzun üstüne yapılmıştır ve ondan daha geçtir. Güneydeki duvar üzerinde pres kolu dayamak için kare bir delik vardır.

İkinci mekan (2) içten yaklaşık 6.26 x 4.73 m. ölçülerindedir. Güneydeki duvar üzerinde pres kolu dayamak için kare bir delik vardır. Mekan içindeki anakaya zeminde de tıraşlanma izleri vardır.

En doğudaki mekan (3) içten yaklaşık 6.05 x 5.02 m. ölçülerindedir. Mekanın güneybatı tarafında anakaya içine 2.70 x 1.46 m. ölçülerinde ve 1.45 m. derinliğinde kabaca oval biçimli bir havuz bulunur. Batı bölme duvarı bu havuzun üstüne yapılmıştır ve ondan daha geçtir. Güneydeki duvar üzerinde pres kolu dayamak için kare bir delik vardır.

Bölümlerin ön tarafında mekanlara erişim sağlayan koridor (4) bulunur. İçten yaklaşık 17.65 m. uzunluktadır ve genişliği 1.76 ila 2.56 m.'dir. Batı tarafında sadece eşiği kalmış olan bir kapıyla dışarı açılır.

Yapının güney duvarı, yamaç arazide anakayanın kesilip düzeltilmesiyle yapılmıştır. Anakayanın kesilmesiyle elde edilen ve yer yer 1 m.'yi aşan yüksekliğin üzeri, aralarda küçük taşların da kullanıldığı poligonal bir duvar örgüsüyle yükseltilip arka duvar haline getirilmiştir. Binanın doğu ve batıdaki dış duvarları da anakayadan kesilmiş ve üzerinin blok taş duvarla tamamlandığı anlaşılmaktadır. Mekanın içindeki bölme duvarları ve ön (kuzey) taraftaki duvarlar az işli küçük taşlardan örülmüştür.

Yapıda 2012 sezonunda kazı yapılmıştır. Orijinal evresinde tek büyük mekanlı bir şarap işliği olduğu sonucuna varılmıştır. İçinden ele geçen buluntular M.S. 1.yy'dan başlamaktadır. Toplama havuzlarının içi sonradan doldurulmuş ve üstlerine, yapıyı 3 bölüme

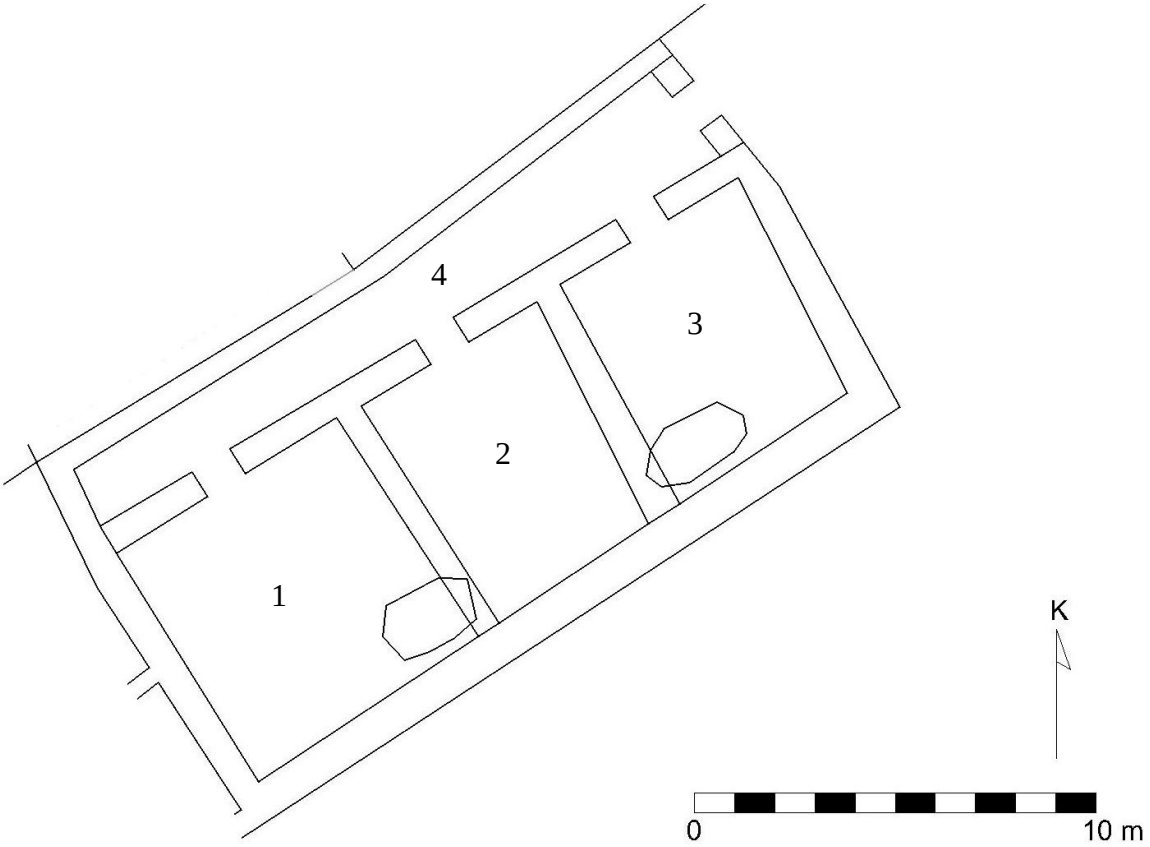
Kat. No. 56

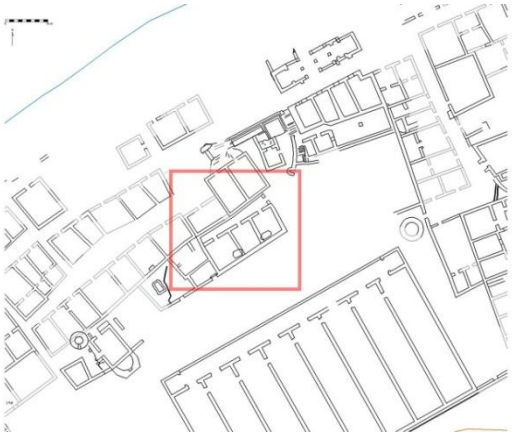
ayıran duvarlar yapılarak kullanım değiştirilmiştir. Büyük çoğunlukla 4. – 6. Yy arası buluntular ele geçmesi sebebiyle bu ikinci evre için 4.yy tarihi önerilmiştir.

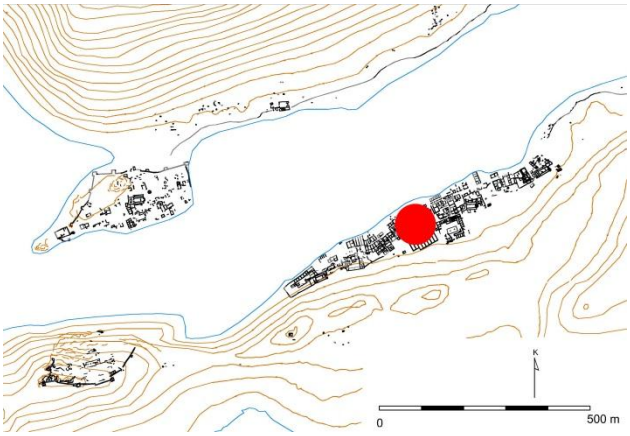
Literatür :

Çevik vd. 2013, 93-94

Kat.No. 56

Kat.No. 56

Resim 1 – İşlik 42 hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – İşlik 42 hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – İşlik 42 (kuzeydoğudan)

Resim 4 – İşlik 42 (kuzeybatıdan)

Resim 5 – İşlik 42 detay (kuzeyden)

Kat. No. 57

Dükkanlar

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Germanicus Meydanı'nın (Kat.No.51) batı yanında yer alır. Batı tarafta 58 No'lu alan bulunur. Güney tarafta, yerleşimin ana caddesi Germanicus Meydanı'ndan batıya ilerlemektedir ve caddenin karşısında 59 No'lu yapı dizisi bulunur.

Alandaki kalıntıların korunmuşluk derecesi düşüktür. Arazi eğiminden dolayı güney taraf daha sağlam zemine oturmakta olmalıdır ve biraz daha iyi korunabilmiştir. Güney tarafta 1 m'ye yakın duvar kalıntıları bulunsa da çoğunlukla ancak moloz dolgu yoğunluğuna bakılarak mekanların içi ve yönelimleri belirlenebilmiştir. Kalıntılar kuzey tarafa doğru bataklık kotunun altında kalmaktadır.

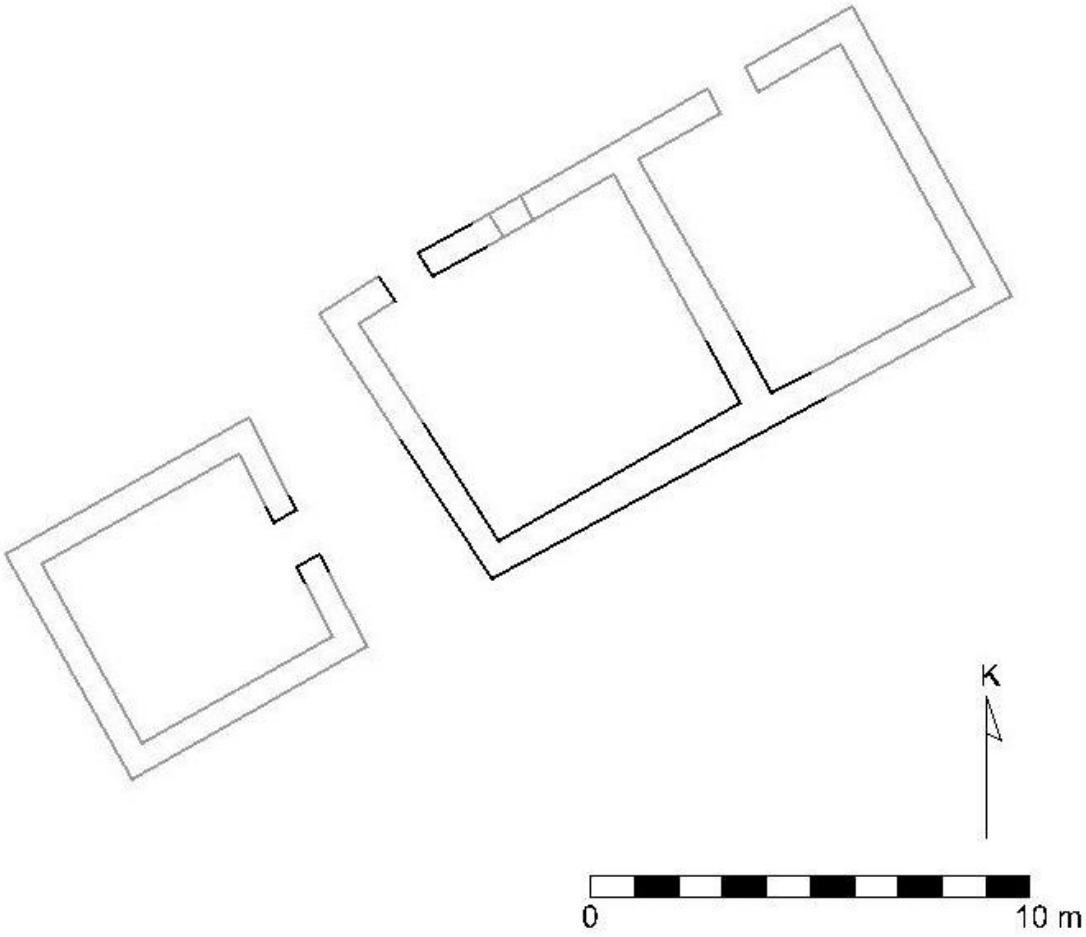
Görülebilen en belirgin kalıntı içten yaklaşık 6.48 x 5.97 m. ölçülerinde olduğu anlaşılan bir mekandır. Mekanın güney duvarı izlenebilecek kadar korunmuştur. Kuzey tarafta ise kuzeye açılan giriş kısmı korunmuştur. Yaklaşık 1.04 m. genişliğinde olduğu kestirilen bir kapı ile kuzeye açılır. Kapı cephenin batı tarafına yakın olduğundan bu cephede doğu tarafta bir pencere önerilmektedir. Bu mekanın güneydoğu köşesindeki duvar kalıntısı, doğuya doğru bir mekan daha olduğunu göstermektedir ancak bu doğu mekanla ilgili başka veri yoktur. Yerleşimin genel karakterine uygun olarak yanyana bağımsız bölümler önerilmiştir.

Batı tarafta, kuzey-güney yönlü küçük bir ara sokak olduğu anlaşılan alanın karşısında bir mekana ait kalıntı daha vardır. Burada moloz yığınlarından 6 x 6 m kadar olduğu ancak tahmin edilebilen bir mekanın yalnızca doğuya açılan kapısının söveleri isitu korunmuştur.

Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş, genelde dörtgenimsi forma getirilmiş küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı 62 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece az miktarda moloz temizliği yapılmıştır.

Kat.No. 57

Kat.No. 57

Resim 1 – 57 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 57 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 57 No'lu Alan (doğudan)

Resim 4 – 57 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Kat. No. 58

Dükkanlar

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, liman kıyısında, Germanicus Meydanı'nın (Kat.No.51) batı tarafında yer alır. Batı tarafta 62 No'lu alan, doğu tarafta 57 No'lu alan bulunur. Güney tarafta, yerleşimin ana caddesi Germanicus Meydanı'ndan batıya ilerlemektedir ve caddenin karşısında 59 No'lu yapı dizisi bulunur.

Alandaki kalıntıların korunmuşluk derecesi düşüktür. Büyük oranda bataklık kotuna çok yakın moloz yığınlarından ibarettir. Yığınların arasından izlenebilen duvar izlerinden plan anlaşılmaya çalışılmıştır.

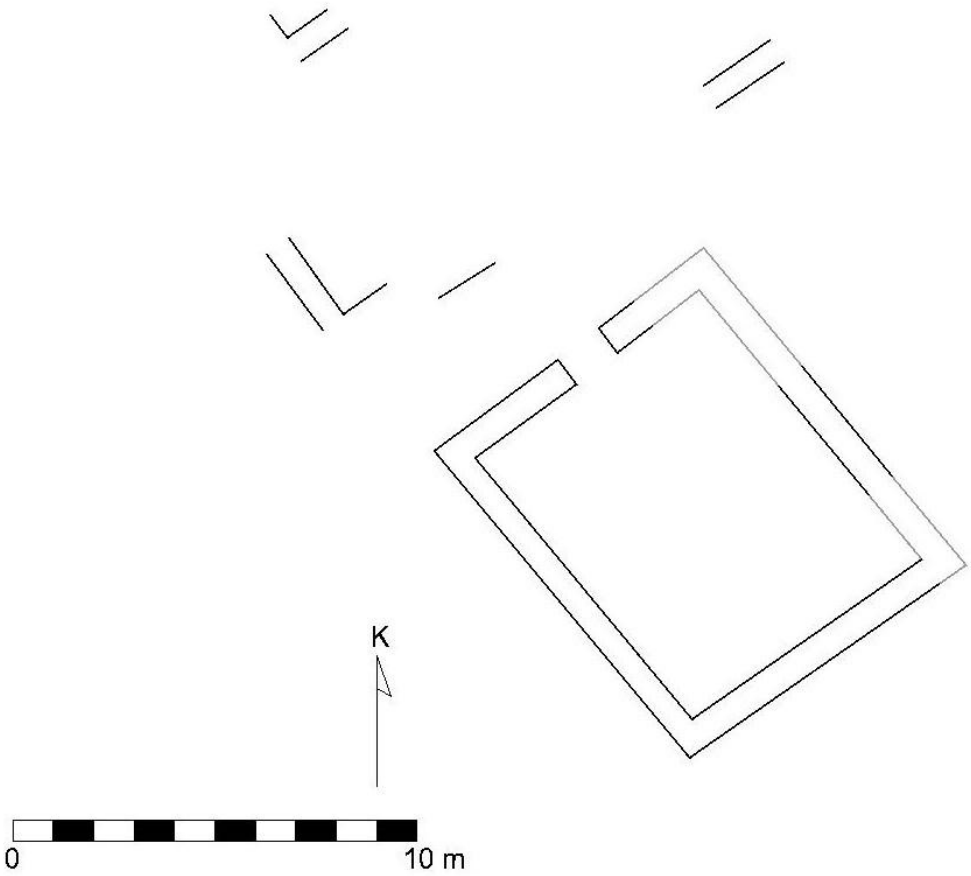
Görülebilen en belirgin kalıntı içten yaklaşık 8.42 x 6.71 m. ölçülerinde olduğu anlaşılan bir mekandır. Kuzey tarafta 1.24 m. genişliğinde bir kapı ile kuzeye açılmaktadır.

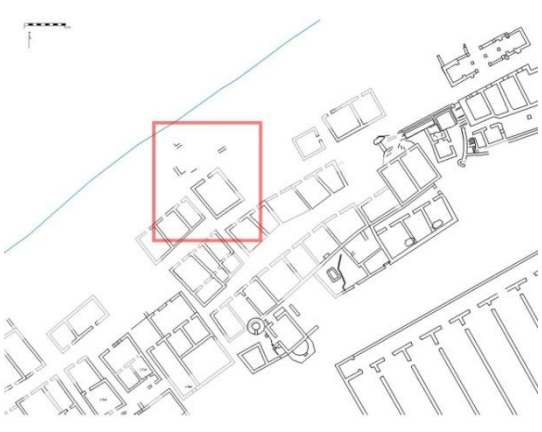
Kuzey tarafta, bataklık içinde başka duvar izleri de belirlenmiştir. Ancak bunlardan plan anlamak mümkün değildir. Sadece kuzey tarafta bir dizi daha yapının varlığına dair iz vermektedir.

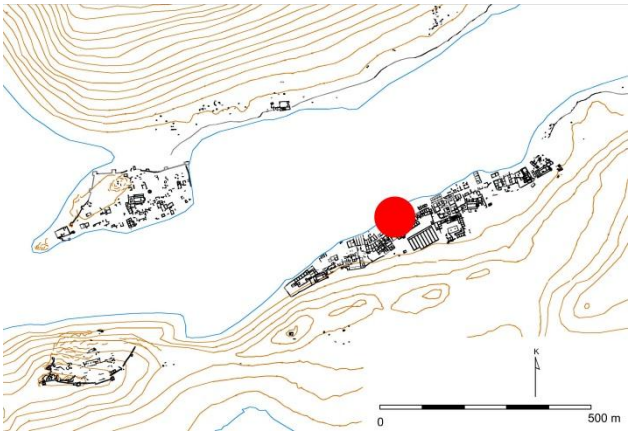
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş, küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı 60 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece az miktarda moloz temizliği yapılmıştır.

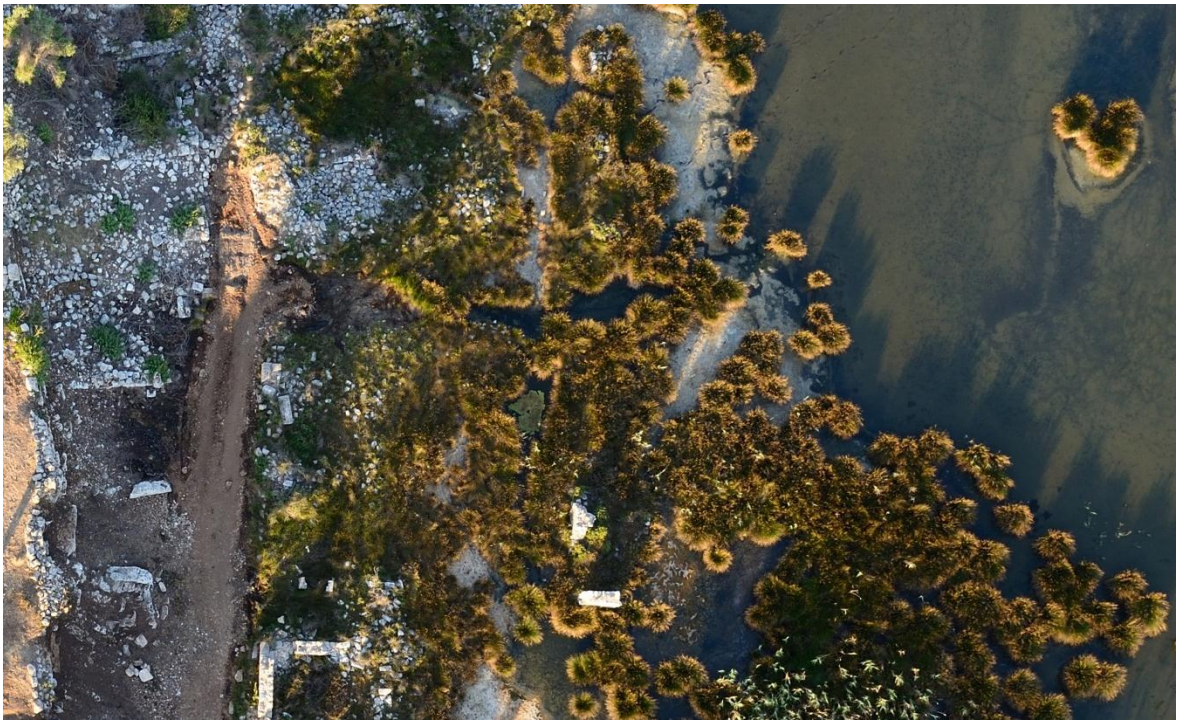
Kat.No. 58

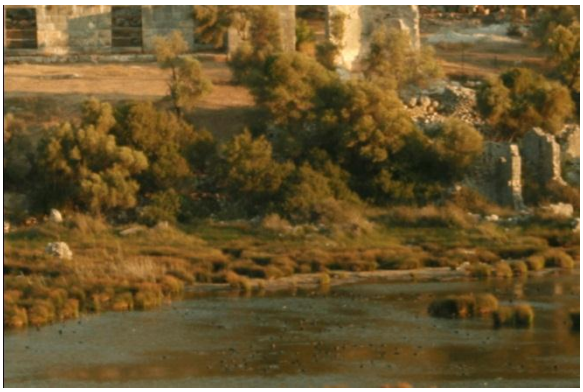
Kat.No. 58

Resim 1 – 58 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 58 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 58 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 58 No'lu Alan (doğudan)

Resim 5 – 58 No'lu Alan (güneydoğudan)

Kat. No. 59

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.59) batıya ilerleyen cadde üzerinde güney taraftaki yapı grubudur. Kuzey tarafta caddenin karşısında 57 ve 58 No'lu alanlar bulunur. Batıda aynı cadde üzerinde 63 No'lu yapı vardır. Güneyde yukarı kotta 60 No'lu alan vardır.

Yapı grubu oldukça düşük seviyede korunmuştur. Güney tarafı anakayaya oluyu olduğundan bu kesimden hareketle plan anlaşılabilmektedir. Planın genel olarak kuzeydeki ana caddeye açılan, tek mekanlı yan yana bağımsız bölümler dizisi şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Yapı alanı yaklaşık olarak 32.15 x 7.80 m. ölçülerindedir. En doğudaki bölüm (1) yamuk planıyla içten ortalama 4.10 m. kadar genişliktedir ve 6.30 m. kadar uzunlukta olduğu tahmin edilebilmektedir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Güney tarafta, yüzeyden yaklaşık 2 m. kadar seviyede anakayada ikinci kat zeminini taşımak için kare hatıl yuvaları oyuludur. Mekanın doğu ve batı tarafında anakaya yapısı, yan duvarlara taban oluşturacak şekilde oyulmuştur. Anakaya yapılarının üzerinde hiç duvar izi kalmamıştır.

Doğudan ikinci mekan (2) içten yaklaşık 5.45 m. genişliğindedir ve 6.60 m. kadar uzunlukta olduğu tahmin edilebilmektedir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Arka (güney) kesim kısmen anakayadan oyulmuş, kaya olmayan yerler taş örgüyle tamamlanarak mekan oluşturulmuştur. Doğu duvara taban oluşturan anakaya işlemesi bellidir. Batı tarafta ise anakaya yapısı düşük kaldığından örgü duvar yapılmıştır.

Üçüncü mekan (3) içten yaklaşık 7.15 m. genişliğindedir ve 6.60 m. kadar uzunlukta olduğu tahmin edilebilmektedir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu değerlendirilmektedir. Mekanda anakaya seviyesi düşüktür ve güneyde yüzeyden yaklaşık 1 m seviyesinden itibaren taş örgüyle tamamlanarak mekan oluşturulmuştur.

Batıdan ikinci mekan (4), içten yaklaşık 3.94 x 6.37 m. ölçülerindedir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Burada yamaç oluşturan moloz dolgu yüksektir ve ayrıca mekanın ön ve yan duvarları da izlenebilmektedir. Arka duvar dolgu ve yukarı kottaki modern dönem yığma duvar altında kalmıştır ancak diğer mekanların arkasını oluşturan hibrit duvar ile aynı güzergahta olduğu anlaşılabilmektedir.

En batıdaki mekan (5) , içten yaklaşık 5.53 x 7.16 m. ölçülerindedir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Burada yamaç oluşturan akıntı moloz dolgu

Kat. No. 59

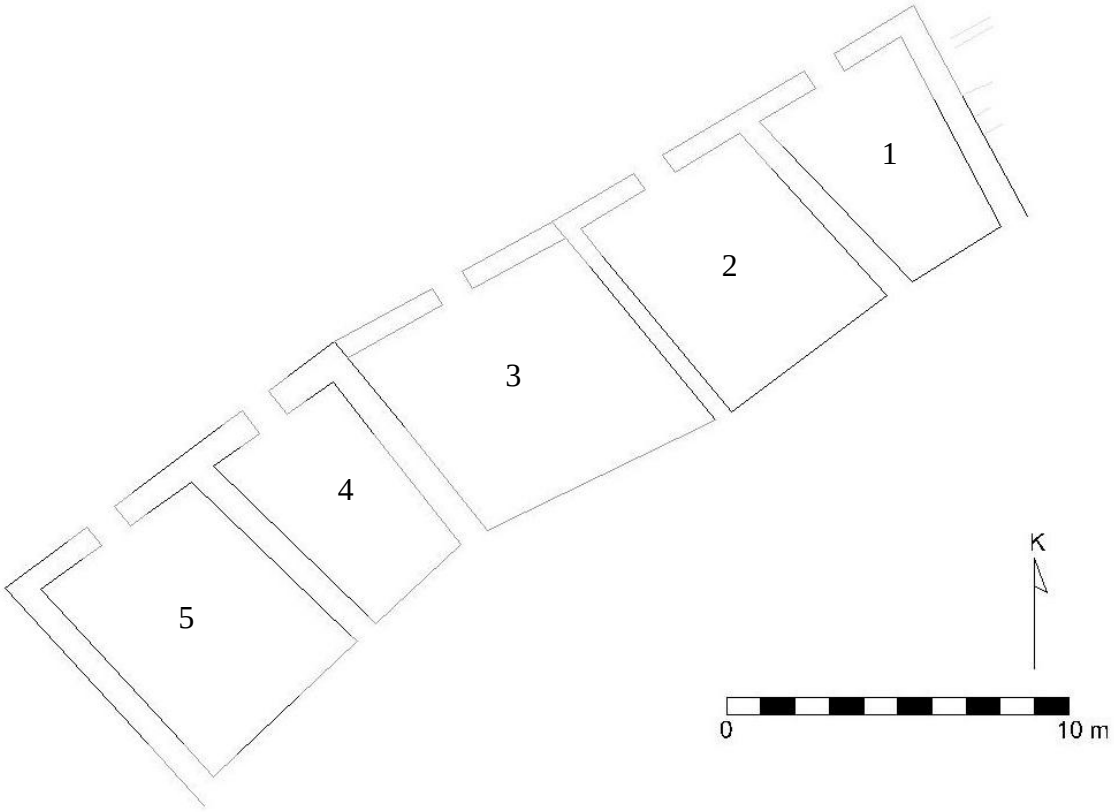
yüksektir ve mekanı büyük oranda örtmektedir. Ön ve yan duvarları net izlenebilmektedir. Arka duvar dolgu ve yukarı kottaki modern dönem yığma duvar altında kalmıştır ancak diğer mekanların arkasını oluşturan hibrit duvar ile aynı güzergahta olduğu anlaşılabilmektedir.

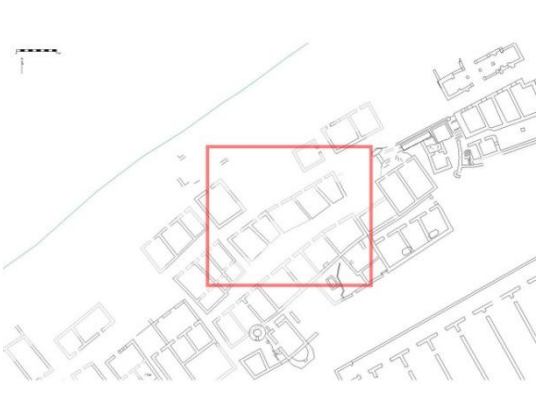
Yapı dizisinin anakayadan oyulu hibrit arka duvarı aynı zamanda arkadaki alanı yukarı kotta teraslamaktadır. Bu terasın üst tarafının, üst kottaki yapı dizileri (Kat.No.60) için bir ön sokak oluşturduğu anlaşılmaktadır. İkinci kat, arka duvarın orta seviyesine yakın yere gelmektedir ve yukarı kot ile bağlantılı olduğuna dair belirti yoktur.

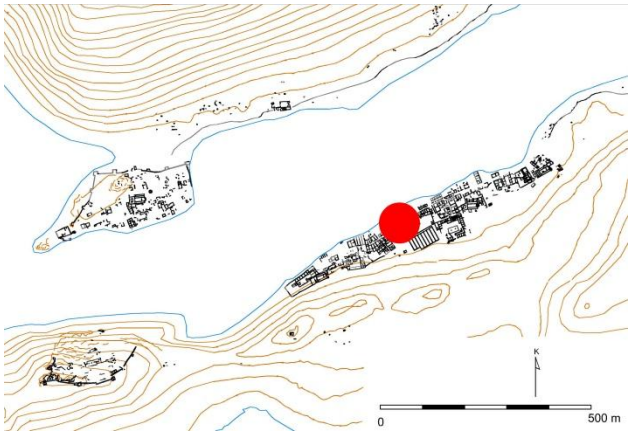
Bu yapıda genelde dörtgenimsi şekle getirilmiş az işli küçük taşlarla duvar örülmüştür. Arkadaki anakayanın duvar olarak tamamlandığı yerlerde genelde az işli daha büyük taşlardan poligonal benzeri bir işçilik vardır. Bu arka duvar, küçük taşlardan yapılan ara ve ön duvarlardan erken döneme ait olabilir. Duvar kalınlığı anakaya taban kullanılması sebebiyle değişkendir, 51 ila 80 cm arası kalınlıklar ölçülmüştür.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda bitki ve kısmi moloz temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 59

Kat.No. 59

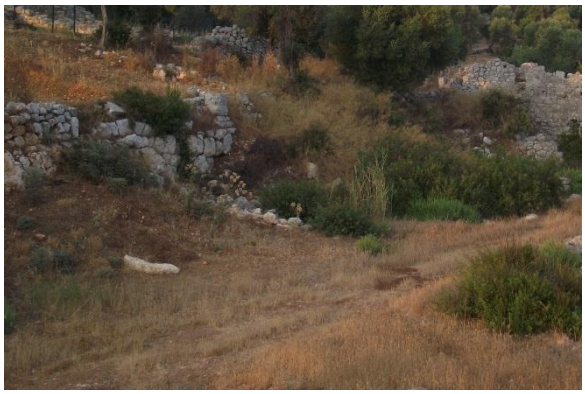
Resim 1 – 59 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 59 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 59 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 59 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 59 No'lu Alan (kuzeyden)

Kat. No. 60

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) kuzey tarafındadır. Kuzey tarafta cadde üzerindeki yapıların (Kat.No.59) arkasında üst kotta bulunur. Güneyde daha üst kotta 56 ve 61 No'lu yapı grupları vardır. Doğuda 55 No'lu yapıyla komşudur. Batıda ise 64 No'lu yapı, aynı sokak üzerinde komşudur.

Yapı grubu oldukça düşük seviyede korunmuştur. Kazı öncesinde hafif yamaç arazide hiçbir izi belirsizdi. Kazı sonrasında en çok güneyde 0.90 m. yüksekliğinde kalmış duvarlar vardır ve seviye kuzeye doğru daha düşüktür. Zeminler nispeten sağlam kalmıştır. Planın genel olarak kuzeydeki sokağa açılan tek mekanlı yan yana bağımsız bölümler dizisi şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeydeki sokak, alt kottaki yapıların arka duvarını oluşturan anakayadan oyulu hibrit duvar tarafından oluşturulan terasın üstüdür. Alt kottaki yapıların üst katları bu sokağı ve yapıların giriş seviyesini örtmektedir. Bu sokağa erişim doğu ve batı taraflardan merdivenli çıkışlarla sağlanmakta olmalıydı.

Tanımlanan yapı alanı yaklaşık olarak 38.25 x 8.00 m. ölçülerindedir. En doğudaki bölüm (1) içten yaklaşık 8.34 x 4.38 m. ölçülere sahiptir. Kuzeyde sokağa açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Güney tarafta, üst kottaki yapının kuzey duvarına dayanan ayrı bir duvar örülmüştür. Bu duvar örgüsünde düzgün kesilmiş blok taşlardan izodomik bir teknik kullanılmıştır. Devşirme malzeme olabilir. Bu mekanın kuzeyde ön tarafında alt kottan yukarıya geliş olabileceği değerlendirilmektedir.

Doğudan ikinci mekan (2) içten yaklaşık 7.90 m. genişliğindedir ve 5.80 m. kadar derinlikte olduğu tahmin edilebilmektedir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır. Arka (güney) kesimin dip kısmı anakayadan oyulmuş, kaya olmayan yerler taş örgüyle tamamlanarak mekan oluşturulmuştur. Mekanın içinde çıkıntı yapan anakaya blokları tıraşlanmıştır.

Üçüncü mekan (3) içten en az 6.30 m. genişliğindedir ve 6.70 m. kadar uzunlukta olduğu tahmin edilebilmektedir. Batıda kazı kesiti sonlandığından ölçü kesin değildir ancak bir sonraki ara duvar ve dizinin genel karakterinden hareketle kestirilebilmektedir. Kuzeyde caddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu değerlendirilmektedir. Güney duvar, doğudaki mekanın arka duvarı ile aynı örgüdür. Kireçtaşı plakalarla zemin döşemesi yapılmıştır.

(3) nolu mekandan batıya doğru, 64 No'lı yapıya kadar iki mekanın daha varlığı önerilmektedir. (4) ve (5) ile belirlenen alanların arasında kuzey-güney yönlü, mekan dizisi ile

Kat. No. 60

benzer düzende bir ara duvar belirlenmiştir. Ayrıca 64 No'lu mekanın güneydoğu köşesindeki arka duvarın doğuya doğru devam ettiği de tespit edilmiştir.

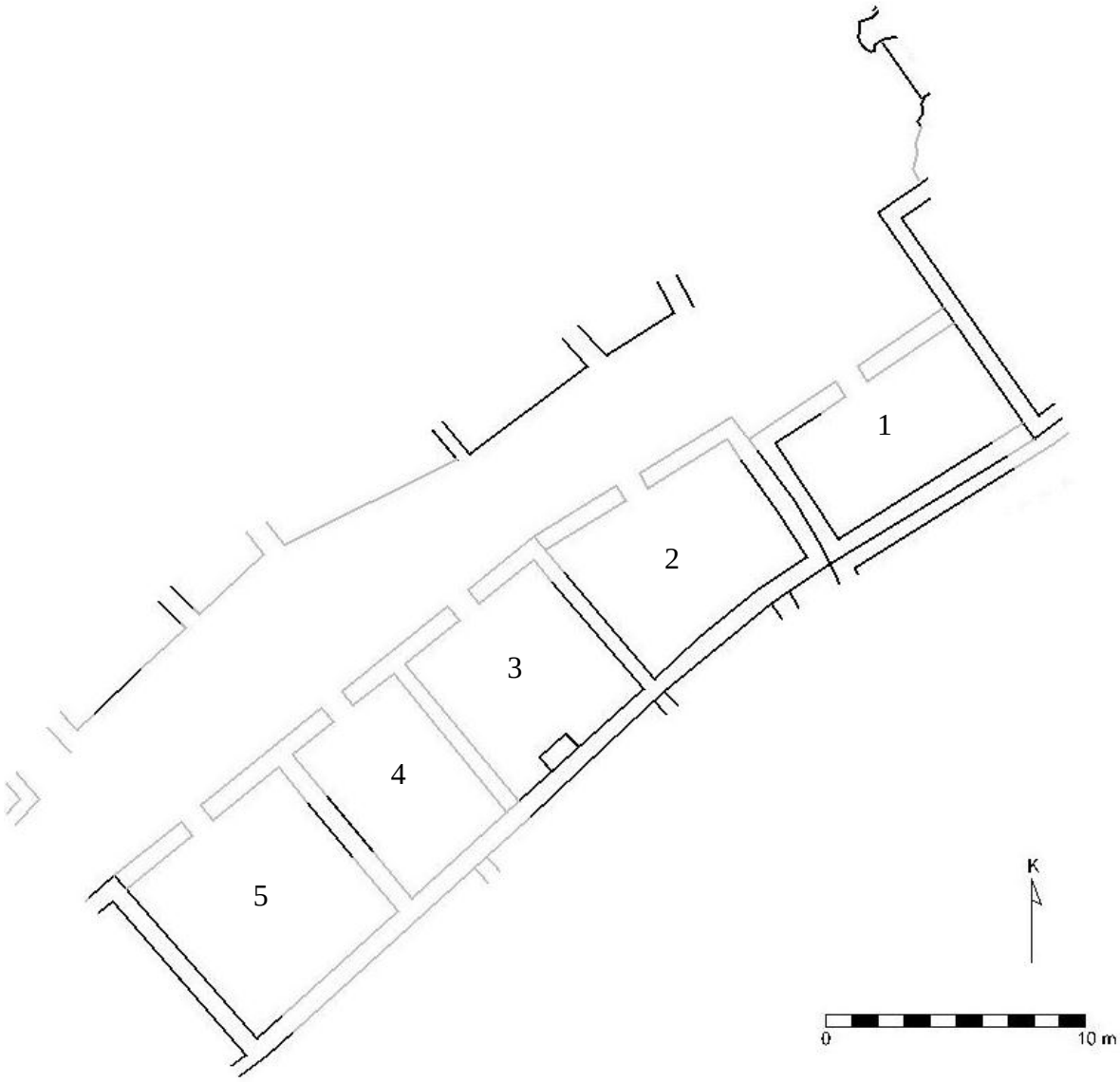
Bu yapıda genelde tek yüzleri kaba murçla düzgünce işlenmiş, kabaca dörtgenimsi ya da poligonalvari şekle getirilmiş taşlarla duvar örülmüştür. 56 ila 73 cm arası duvar kalınlıkları ölçülmüştür.

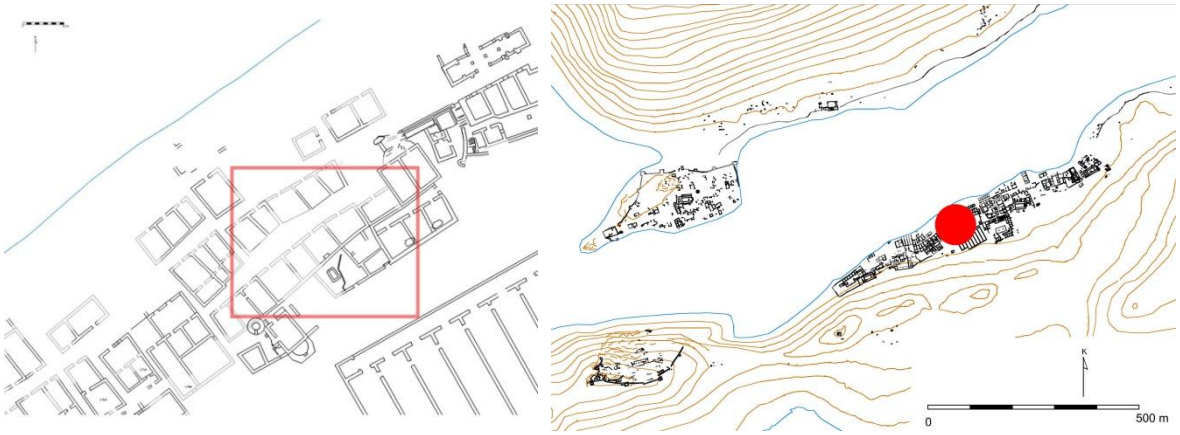
2018 yılı itibarıyle bu yapıda kısmi kazı çalışması yapılmıştır. İçlerindeki akıntı dolgudan genellikle Roma ve Bizans dönemi seramik ve sikke buluntuları gelmiştir.

Literatür :

Çevik vd. 2017, 73-74

Kat.No. 60

Kat.No. 60

Resim 1 – 60 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 60 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 60 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 60 No'lu Alan üst kottan görünüş (güneybatıdan)

Resim 5 – 60 No'lu Alan alt kottan görünüş (kuzeydoğudan)

Kat. No. 61

İşlikler

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) hemen kuzey tarafındadır. Kuzey tarafta 60 No'lu alanın arkasında üst kotta bulunur. Doğuda 56 No'lu yapıyla aynı kotta komşudur. Batıda ise Sinagog (Kat.No.65) vardır.

Yapı grubu, kayalık yamaçta, anakayanın işlenerek duvar ve yapılara taban haline getirildiği bir düzende yapılmıştır. Güney tarafta anakaya kotu kuzeye nazaran 3 m. kadar daha yüksektir ve mekanların içinde büyük kot farkı oluşmaktadır. Bu yapıların güneyde üst kota açılan tek mekanlı işlikler olduğu anlaşılmaktadır.

Tanımlanan yapı alanı yaklaşık olarak 17.40 x 9.85 m. ölçülerindedir. Batıdaki bölüm (1) içten yaklaşık 8.57 ile tahmini 8.60 m. boyutlara sahiptir. Batı tarafta mekanın sonu kazı kesitinin dışındadır. Güney tarafta anakayaya oyulmuş 1.17 m. genişliğinde giriş kapısı eşiği korunmuştur. Güney duvar bu kesimde düzeltilimş anakaya üzerine yapılmıştır. Mekanın içinde anakaya kotu kuzeye doğru alçalmaktadır. Bu farkın nasıl işlendiği belirsizdir ancak tüm alan kullanılmış görünmektedir. Kuzeyde aşağıdaki yapıyla bağlantı yok görünmektedir. Mekanın içinde batıya yakın kesimde içten yaklaşık 2.35 x 1.17 m. ölçülerinde bir havuz-tekne bulunmaktadır. Dip kısmı seramik karolarla döşenmiş, yanları sıva ile kaplanmıştır. Bu havuzun doğu tarafında güneyden kuzeye doğru alçalan anakayanın yarıklarını da kullanan bir atık su kanalı aşağı uzanmaktadır.

Batı tarafta, güneyde içten yaklaşık 5.79 x 3.51 m. ölçülerinde bağımsız bir mekan daha vardır (2). Güney tarafta anakayaya oyulmuş 1.28 m. genişliğinde giriş kapısı eşiği korunmuştur. Güney duvar bu kesimde diğer mekan duvarları gibi düzeltilmş anakaya üzerine yapılmıştır. Mekanı oluşturan diğer duvarlar da tıraşlanıp duvar yatağı haline getirilmiş anakaya üzerine yapılmıştır. Kuzey tarafa doğru anakaya kotu alçalmaktadır ancak kuzey tarafta mekan duvarla sınırlandırılıp zemin kısmen doldurularak nispeten düzgün bir zemin elde edilerek kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Grubun kuzeydoğu köşesinde içten yaklaşık 7.11 x 5.83 m. ölçülerinde bir mekan daha vardır (3). Bu mekanın girişi belirsizdir ve çevresindeki diğer mekanlarla ilişkisi anlaşılamamıştır. Üst kottaki (2) mekanından aşağıya doğru ya da alt kottaki 60 No'lu yapıdan yukarıya doğru geçiş ile buralara dahil edilmiş olmalıydı ancak buna dair kuvvetli bir öneri getirilememektedir. Bu mekan da genel itibarıyla içinde kot farkı olan tıraşlanmış anakaya çıkıntılarının olduğu (1) ve (2) gibi bir mekandır. İçinde mekanın kullanımını düzenlemek için doğuya ve güneye uzanan duvar izleri vardır.

Kat. No. 61

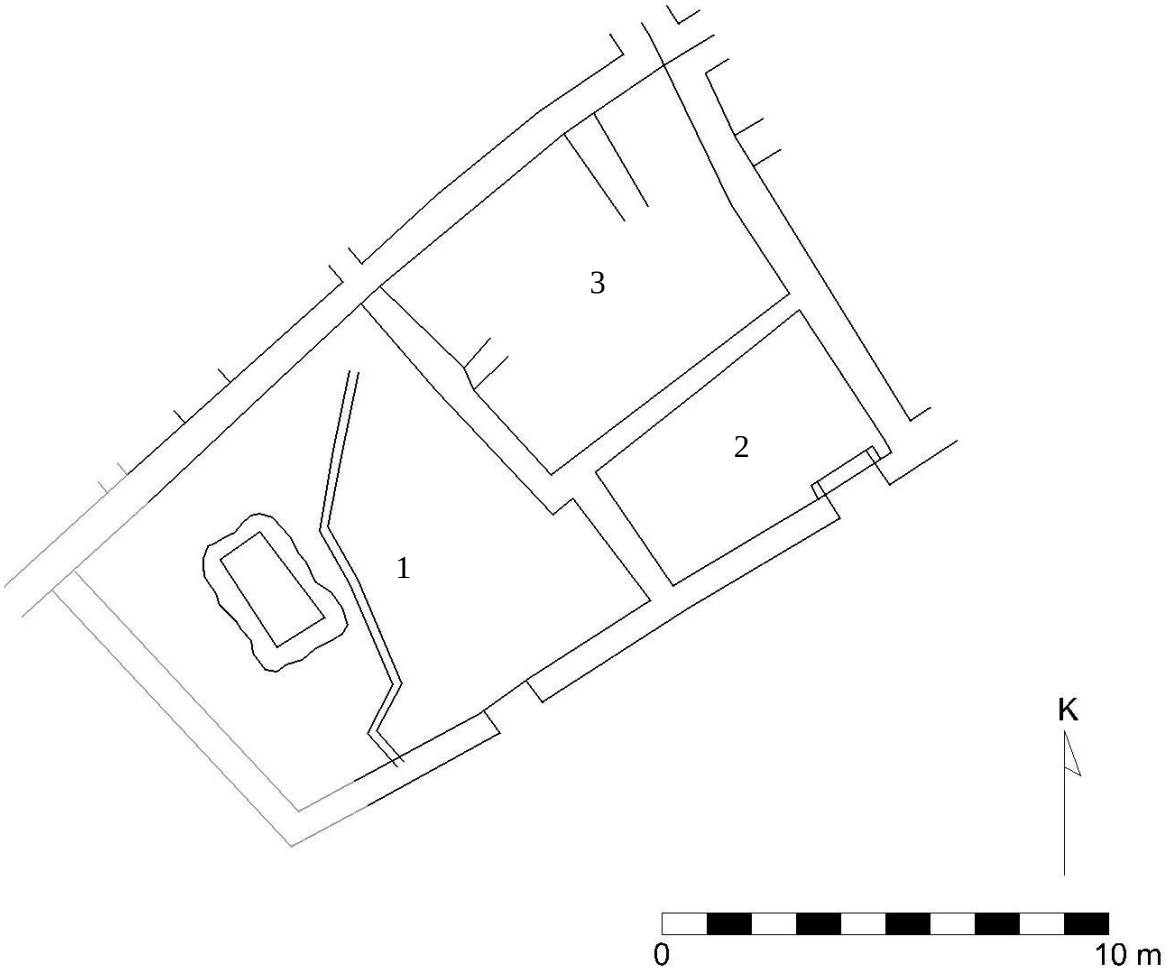
Bu yapıda genelde az işli küçük taşlarla yapılmış bir duvar örgü tekniği vardır. Güney taraftaki hibrit duvarın biraz daha nitelikli örüldüğü anlaşılmaktadır. Duvarlar genelde çok düşük seviyede korunm uştur.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda kısmi kazı ve konservasyon çalışması yapılmıştır. İçlerindeki dolgudan genellikle Roma ve Bizans dönemi seramik ve sikke buluntuları gelmiştir.

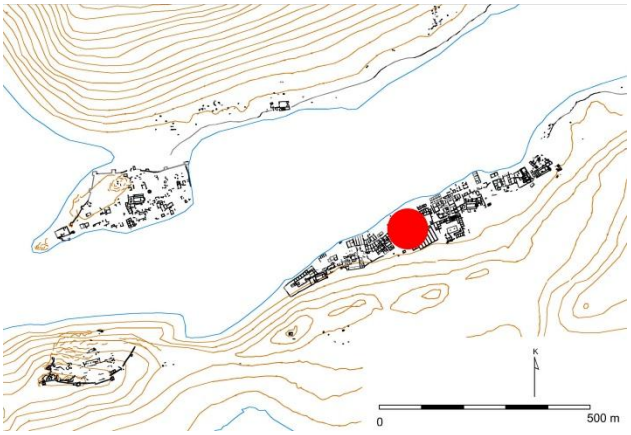
Literatür :

Çevik vd. 2017, 73-74

Kat.No. 61

Kat.No. 61

Resim 1 – 61 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 61 No'lu Alan (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 61 No'lu Alan (güneydoğudan)

Resim 4 – 61 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 5 – 61 No'lu Alan'daki işlik teknesi (batıdan)

Kat. No. 62

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Sinagog'un (Kat.No.65) kuzey tarafında liman yatağının kıyısındadır. Yerleşimdeki ana caddenin üzerinde kuzey taraftadır. Doğu tarafta 58 No'lu alan, batı tarafta 68 No'lu alan bulunur. Güney tarafta caddenin karşısında 63 No'lu yapı bulunur.

Alandaki kalıntıların korunmuşluk derecesi genelde düşüktür, ancak duvarlar planı anlayacak kadar izlenebilmektedir. Yer yer 1.2 m'ye varan duvar kalıntıları korunmuştur. Mekanların içi büyük oranda bataklıktır. Kuzey tarafta liman kıyısında yapılar devam etmekte olabilir ancak bataklık içinde kalıntı izlenmemiştir.

Görülebilen en belirgin kalıntı içten yaklaşık 5.45 x 6.39 m. ölçülerinde bir mekandır (2). Kuzey tarafta yaklaşık 1.08 m. genişlikte bir kapı ile kuzeye açılmaktadır. Tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu değerlendirilmektedir.

Aynı dizi üzerinde doğuda bir mekan daha vardır (1). İçten yaklaşık 6.02 x 3.33 m. ölçülerinde olduğu anlaşılmaktadır. Doğu tarafında duvar köşe yapıp dönmektedir ve buradan sonra caddeden bir ara sokak kuzeye yönelmektedir. Bu mekanın da ilk mekan gibi kuzeye açılan bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır.

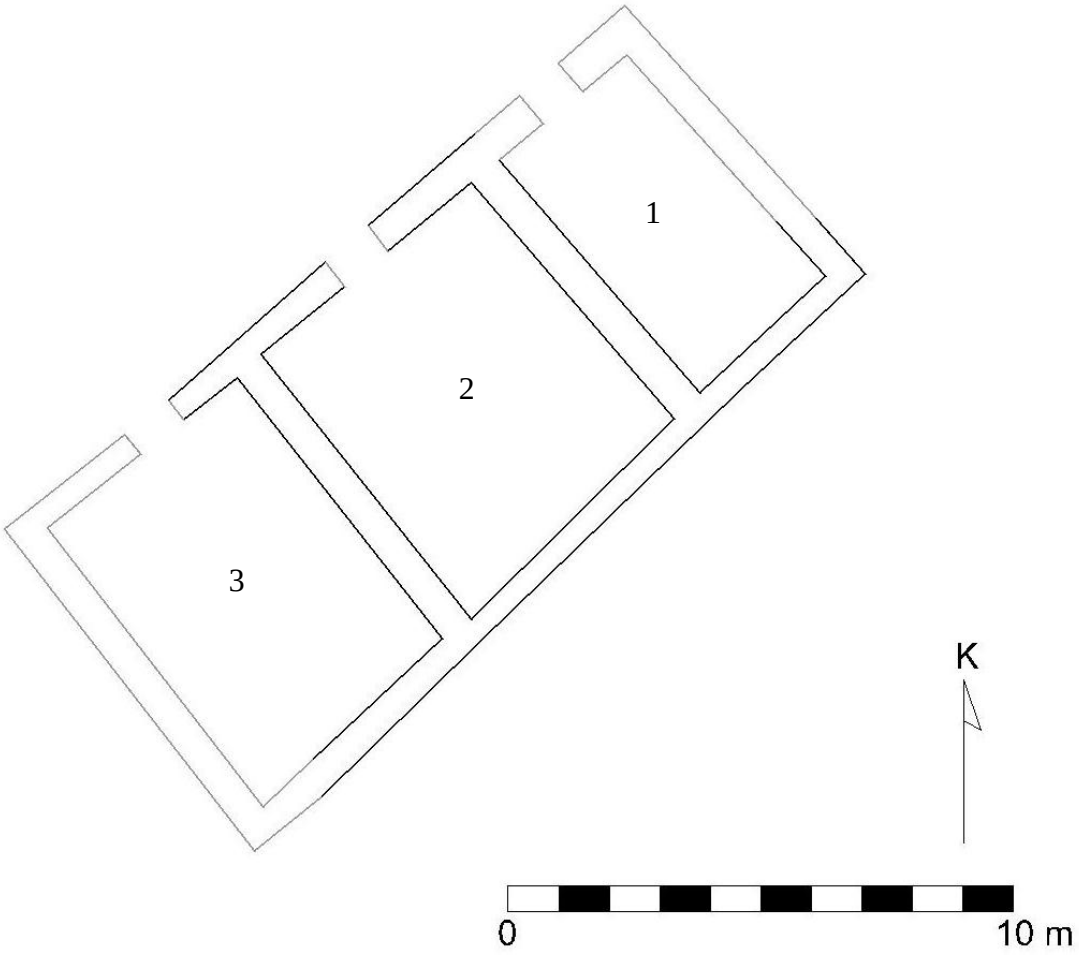
Batı tarafta aynı dizi üzerinde bir başka mekanın daha varlığı belirgindir (3). Yaklaşık 6.76 m. uzunluğu vardır ve yaklaşık 4.80 m. genişliğinde olduğu tahmin edilebilmektedir. Kuzeye açılan giriş kapısı bellidir. Bu mekanın da diğer ikisi gibi kuzeye açılan bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılmaktadır.

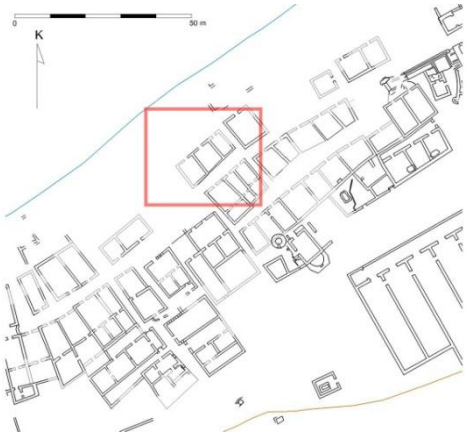
Tek mekanlı bağımsız bölümler dizisinin batıya doğru devam edip etmediği belli değildir. Bu kesimde kalıntılar bataklık kotunun altında kalmıştır.

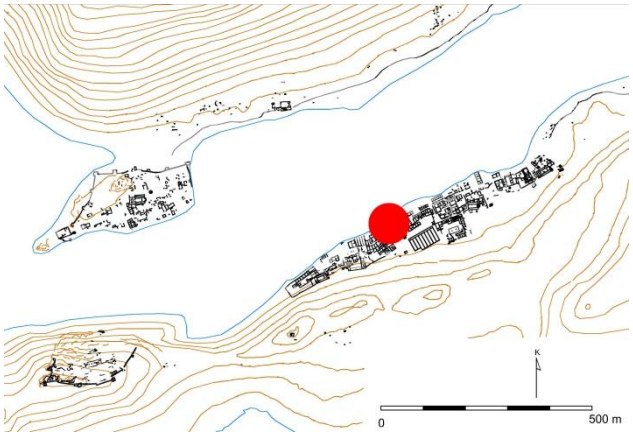
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş, kimisi dörtgenimsi forma getirilmiş küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı 51 ila 67 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır. Yapı yüzeyden görülen duvarları haricinde bataklık kotunun altındadır.

Kat.No. 62

Kat.No. 62

Resim 1 – 62 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 62 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 62 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 62 No'lu Alan (doğudan)

Resim 5 – 62 No'lu Alan (güneydoğudan)

Kat. No. 63

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Sinagog'un (Kat.No.65) kuzey tarafında yer alır. Yerleşimdeki ana caddenin üzerinde güney taraftadır. Doğu tarafta muhtemelen ara sokağın öbür tarafında cadde üzerinde 59 No'lu alan, batı tarafta da 66 No'lu yapı bulunur. Kuzey tarafta caddenin karşısında 62 No'lu alan bulunur.

Yapı ikinci kat seviyesinde iyi korunmuştur. Özellikle güney tarafta daha sağlam zemine oturduğundan duvarlar sağlam şekilde ayaktadır. Yapı ayakta olduğundan iç dolgu azdır, iç kısımda yüzey bataklık kotuna yakındır. Kuzey tarafta giriş cepheleri genelde zemin kotuna yakın yıkılmıştır ancak tüm plan anlaşılabilmektedir. Tüm mekanlarda yüzey kotundan yaklaşık 2.20 m. yükseklikte duvarlarda ikinci katın taşıyıcı hatılları için delikler bulunur. İkinci katın duvarları da oldukça yüksek korunmuştur ve en azından ahşap bir 3. Kat ihtimali de güçlüdür.

Yapı dıştan yaklaşık 11.97 x 14.65 m. ölçülerindedir. Birer ön ve birer daha küçük arka odaya sahip, yan yana 3 bağımsız bölümden oluşan bir plana sahiptir. Bölümler kuzeyde ana caddeye açılırlar, görülebildiği kadarıyla birbirlerine ve arkada üst kota başka geçit yoktur.

Bağımsız bölümlerden en batıdakinin ön odası (1) içten 7.10 x 5.78 m. ölçülerindedir. Kuzey cepheden caddeye açılmaktadır ancak giriş kısmı yıkılmıştır. Güney tarafta bölme duvarının başlangıçları izlenmektedir ancak ortadaki geçiş ksımı yıkılmıştır. Bölümün arka odası (2) içten 6.08 x 3.16 m. ölçülerindedir.

İkinci bölümün ön odası (3) içten 6.60 x 2.78 m. ölçülerindedir. Kuzey cepheden caddeye açılmaktadır ancak giriş kısmı yıkılmıştır. Güney tarafta bölme duvarının başlangıçları izlenmektedir ancak ortadaki geçiş ksımı yıkılmıştır. Bölümün arka odası (4) içten 2.75 x 2.31 m. ölçülerindedir.

Doğudaki bağımsız bölümün ön odası (5) içten 5.77 x 3.51 m. ölçülerindedir. Kuzey cepheden caddeye açılmaktadır ancak giriş kısmı yıkılmıştır. Güney tarafta bölme duvarının başlangıçları izlenmektedir ancak ortadaki geçiş ksımı yıkılmıştır. Bölümün arka odasının (6) arka duvarları dolgu altında kalmıştır, içten yaklaşık 3.25 x 3.50 m. ölçülerinde olduğu anlaşılmaktadır.

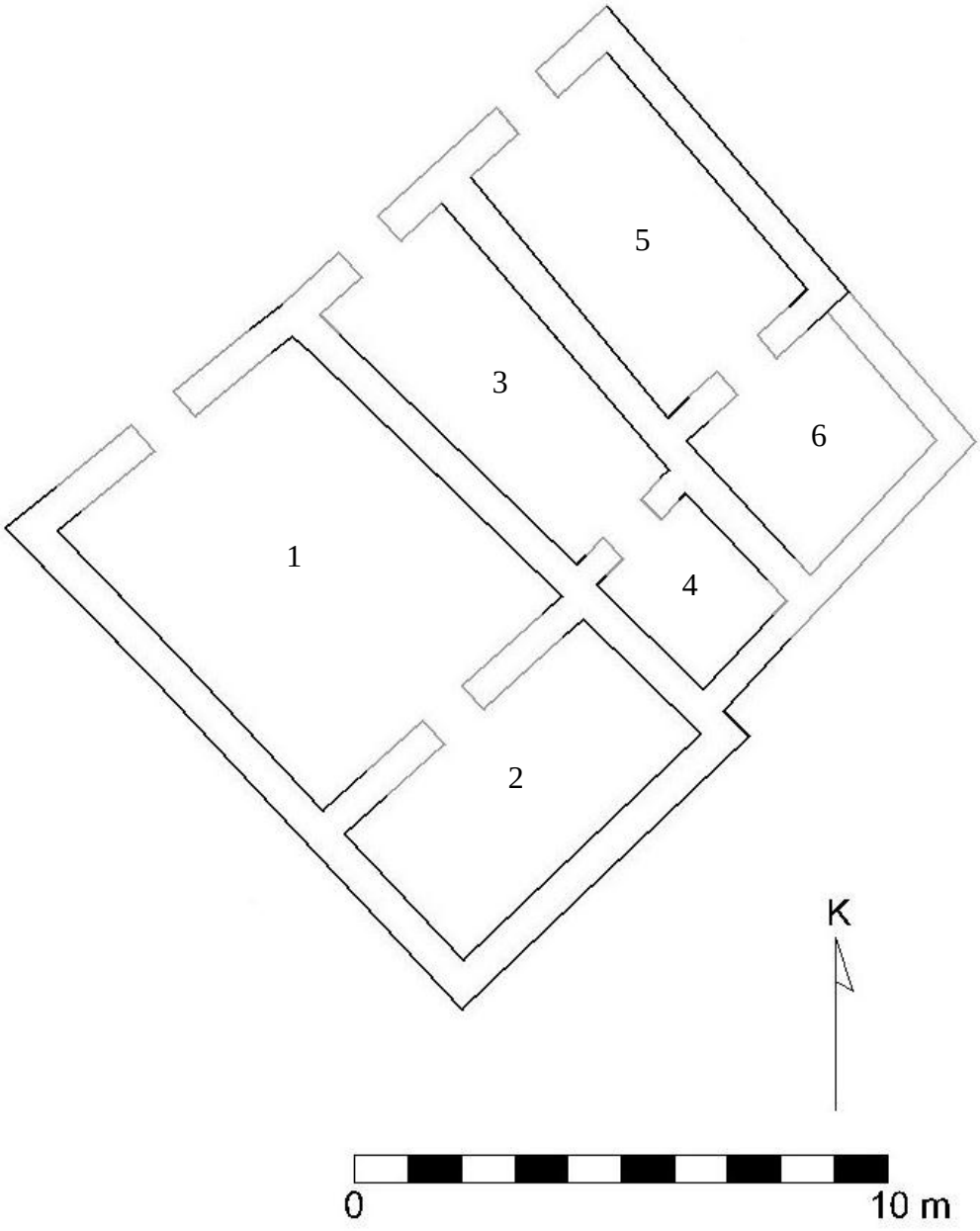
Yapı çevresindeki yapılardan ayrı olarak tek başına yapılmış gibi görünmektedir. Duvar bağlantısı yok gibidir. Doğu ve batı tarafta güneye doğru ara sokaklar çıkmaktadır. Bu sokaklar üst kotta, yapının arkasında doğu-batı doğrultusunda uzanan sokağa ulaşım sağlamaktadırlar.

Kat. No. 63

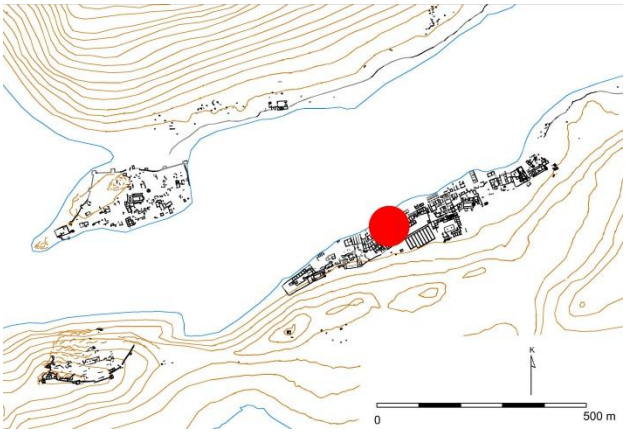
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş, kimisi dörtgenimsi forma getirilmiş küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Özellikle köşelerde daha büyük ve düzgün taşlar da kullanılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları ile kiremit parçaları da kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 64 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

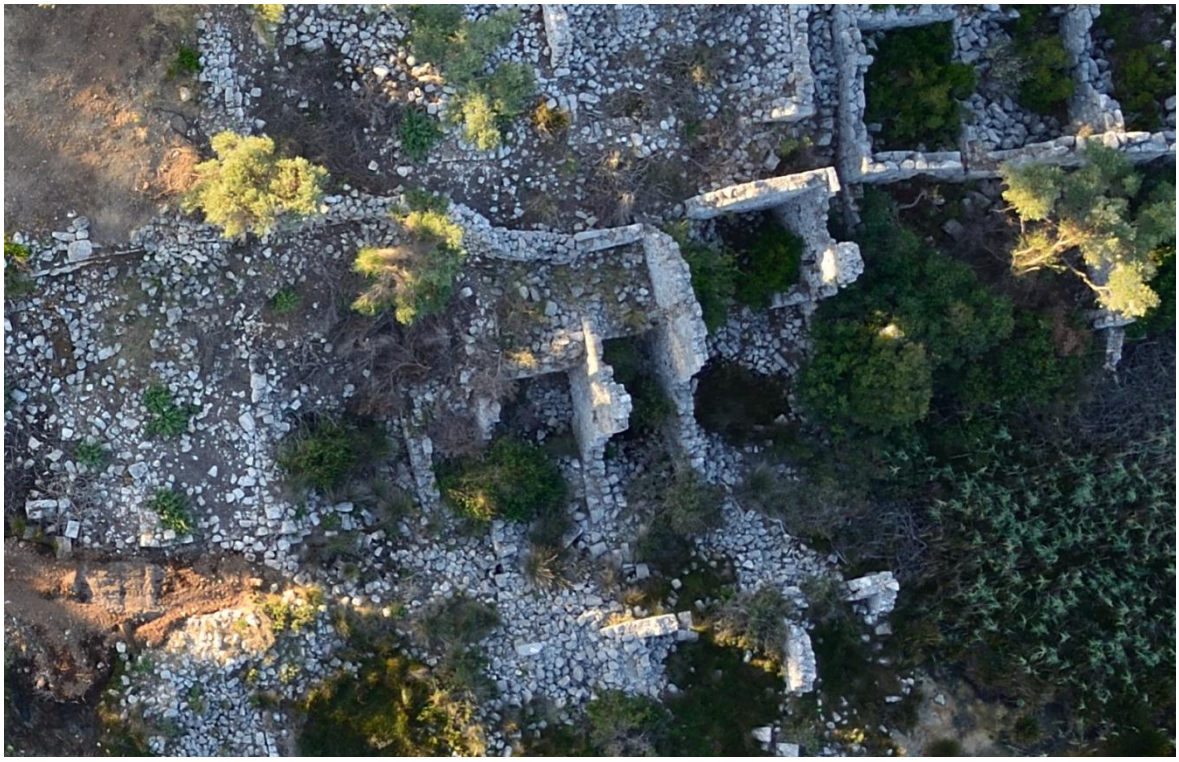
Kat.No. 63

Kat.No. 63

Resim 1 – Yapı 46 hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Yapı 46 hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – Yapı 46 (kuzeyden)

Resim 4 – Yapı 46 ikinci kat izleri
(kuzeydoğudan)

Kat. No. 64

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Sinagog'un (Kat.No.65) hemen kuzey tarafında alt kotta yer alır. Yerleşimdeki ana caddenin üzerindeki yapıların (Kat.No.63) üst kotundadır. Doğu tarafta 59 No'lu alandaki mekanlarla aynı dizi üzerindedir. Batı tarafta güneye giden bir sokak vardır ve sokağın karşısında 66 No'lu yapı bulunur.

Yapının korunmuşluk durumu düşüktür. İçinde yamaç şeklinde akıntı ve iç dolgu doludur. Güney tarafta daha yüksek dolgu altındadır, kuzey tarafta zemin seviyesine yakındır.

Yapı dıştan yaklaşık 15.27 x 8.44 m. ölçülerindedir. Yan yana kuzeye açıldıkları değerlendirilen mekanlardan oluştuğu değerlendirilmektedir. Doğu tarafta duvarlar daha iyi izlenmektedir ancak batı tarafta duvarlar dolgu ve bitki örtüsü altında kalmıştır.

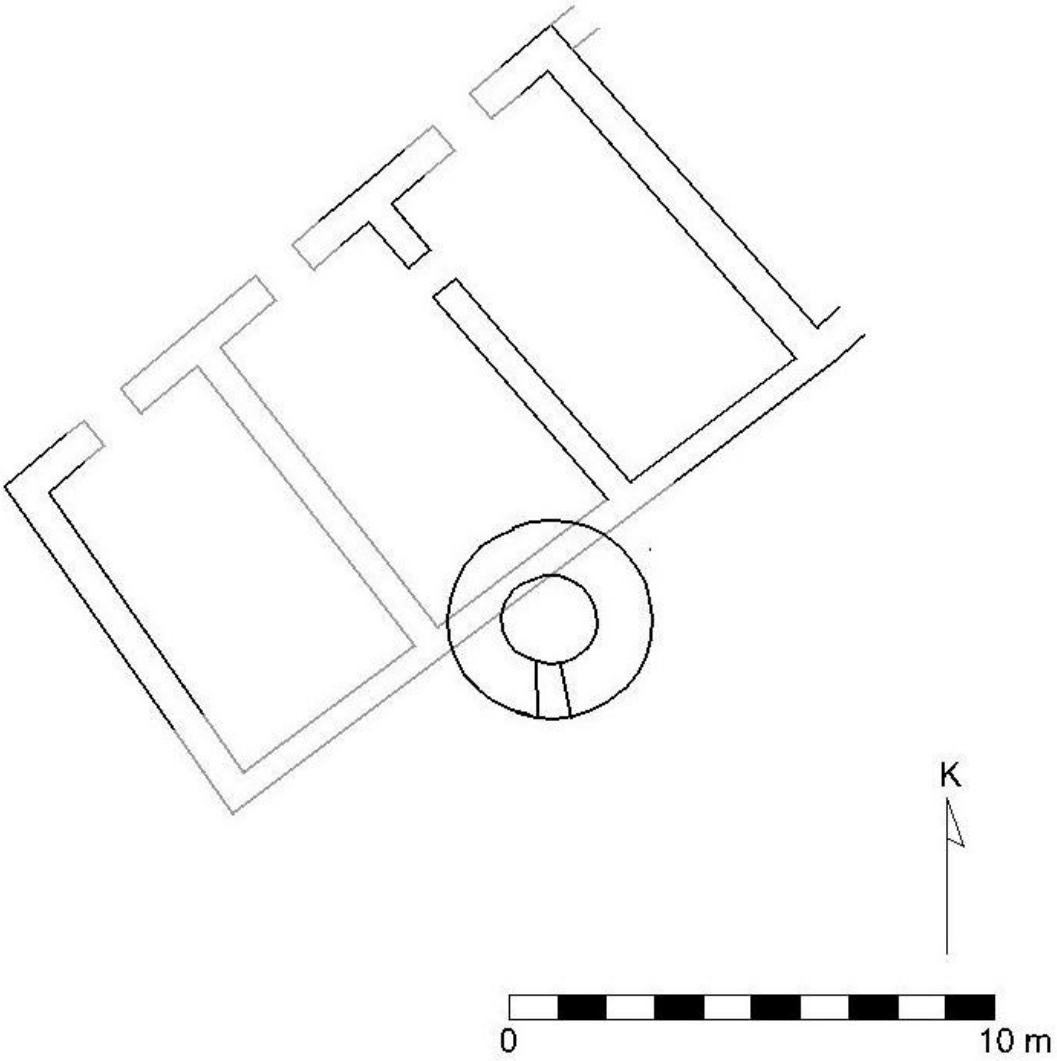
Bölümlerden en doğudaki içten 7.75 x 4.17 m. ölçülerindedir. Kuzey cepheden sokağa açıldığı değerlendirilmektedir ancak giriş kısmı yıkılmıştır. Batı tarafında kuzeye yakın yerde yan mekana açılan 0.79 m. genişliğinde küçük bir iç kapı vardır. Yapının batı tarafta bittiği yer bellidir ancak buraya kadarki iç bölümlendirmeye ilişkin gözlem yapılamamıştır. Yapı dizisinin genel karakteri ve kalıntı durumu dikkate alınarak burada ilkine benzer plan ve ölçülerde iki tane daha kuzeye açılan bölüm önerilmektedir.

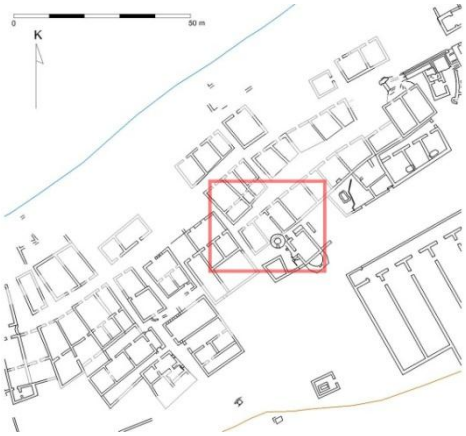
Mekanların önünde doğu-batı doğrultusunda bir sokak uzanmaktadır. Bu sokak, alt kottaki yapıların arkası tarafından teraslanan arazi üzerindedir. Doğuya doğru Germanicus Meydanı'nın (Kat.No.51) güney tarafındaki üst kota kadar 40 m. kadar daha 60 No'lu yapının önünde devam etmektedir. Kuzeydeki alt kottan bu sokağa ulaşım sağlayan dikey sokaklar ara ara binaların arasında gözlenmektedir.

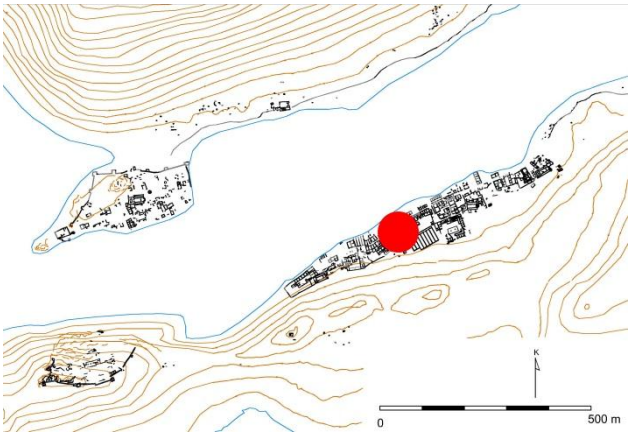
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş, kimisi dörtgenimsi forma getirilmiş küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Özellikle köşelerin daha düzenli örüldüğü gözlenmiştir. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası görülmemiştir. Duvar kalınlığı 54 ila 56 cm ile yan dış duvarlarda 66 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 64

Kat.No. 64

Resim 1 – 64 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 64 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 64 No'lu Yapı (doğudan)

Resim 4 – 64 No'lu Yapı kalıntıları ve alt kottaki yapı arasındaki sokak (güneydoğudan)

Kat. No. 65

Sinagog

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) hemen kuzeybatı tarafında limana bakar konumdadır. Kuzey tarafta 64 No'lu alanın arkasında üst kotta bulunur.

Yapının güney tarafındaki apsis, üst örtü seviyesine kadar ayaktadır. Geri kalan kısımlarda tamamen yıkılmıştır. Mekanların iç kısımlarındaki zemin ve iç buluntular nispeten iyi korunmuştur ve yapının tarihçesine yönelik önemli bilgiler vermiştir.

Yapı 13.80 x 16.20 m. ölçülerinde bir alandadır. Ana naos (1) içten 5.15 x 6.90 m. ölçülerindedir. Kuzeydatı tarafında 1.39 m. genişlikte bir kapıdan girişi vardır. Güneybatı tarafta ise 1.20 m. genişliğinde bir kapıyla yan taraftaki ek mekana (3) geçilir. Kuzey tarafta in-situ korunmuş kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla naos mekanının zemini pişmiş toprak levhalarla kaplıydı.

Naos'un güneydoğu tarafında 3.90 m. çapında yarım daire formlu bir apsis (2) bulunur. Güneydoğuya, yaklaşık olarak Kudüs'e yönlendirilmiştir. Apsisin dış yüzünde bina 5 kenarlı çokgen bir plana sahiptir. İç kısımda, merkezde 0.98 m. genişlikte, 0.79 m. derinlikte ve 1.85 m. yükseklikte bir niş bulunur. Nişin üstünde kemer vardır. Naosun alt kat zemininden 4.24 m. yukarıdadır.

Ayrıca apsisin iç kısmının önünde, naos ile arasında bir duvar bulunur. Ayrıca naosun dışında kuzeybatı tarafta yukarı çıkan merdivenlerin başlangıcı görülmektedir. Bu verilerden hareketle naosun asıl mekanının mevcut seramik zeminin üzrinde ahşap zeminli bir oda olduğu ve apsisin iç dolgusu ile aynı seviyede olduğu önerilmektedir. Apsisin içindeki nişteki Torah dolabı da böylece naos'un içinde ancak zemininden yüksekte, küçük ahşap bir merdivenle çıkılan bir niştir.

Naos içinde, apsisin içindeki bema'yı naos'tan ayırdığı anlaşılan mermer parapet levha ve payeleri bulunmuştur. Bunlar üzerlerinde Yahudi dini motifleri Menorah, Şofar, Lulav işlemeleri bulunan, üzerleri yunanca yazıtlı adak levhalarıdır. Bu bezemeli korkuluğun apsisin kuzeyindeki duvarın üstünde naos'taki cemaatin önünde durduğu anlaşılmaktadır. Bu ayırma sistemine ait küçük sütunlar ve küçük arşitrav parçaları da burada zengin bir düzenlemenin varlığını göstermektedir.

Naos'un güneybatı tarafında iki ek oda bulunur. Bunlardan ilki (3) içten yaklaşık 7.15 x 4.22 m. ölçülerindedir. Naos zeminindekine benzer pişmiş toprak zemin bulunmaktadır. Bu odanın güneybatısında da (4) içten 4.56 x 3.86 m. ölçülerinde bir oda daha vardır ve (3)

Kat. No. 65

içinden girişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu iki oda da yıkılmış ve zemin seviyesine kadar dümdüz olmuştur.

Sinagog'un kuzeybatı tarafında 4.27 m. çapında bir kireç ocağı vardır. Bu kesimdeki duvarların üzerine biner şekilde yapılmıştır. Geç dönemde yıkılmış olan yapının mermer elemanlarının yakılıp kireç yapılmasında kullanılmış olmalıdır.

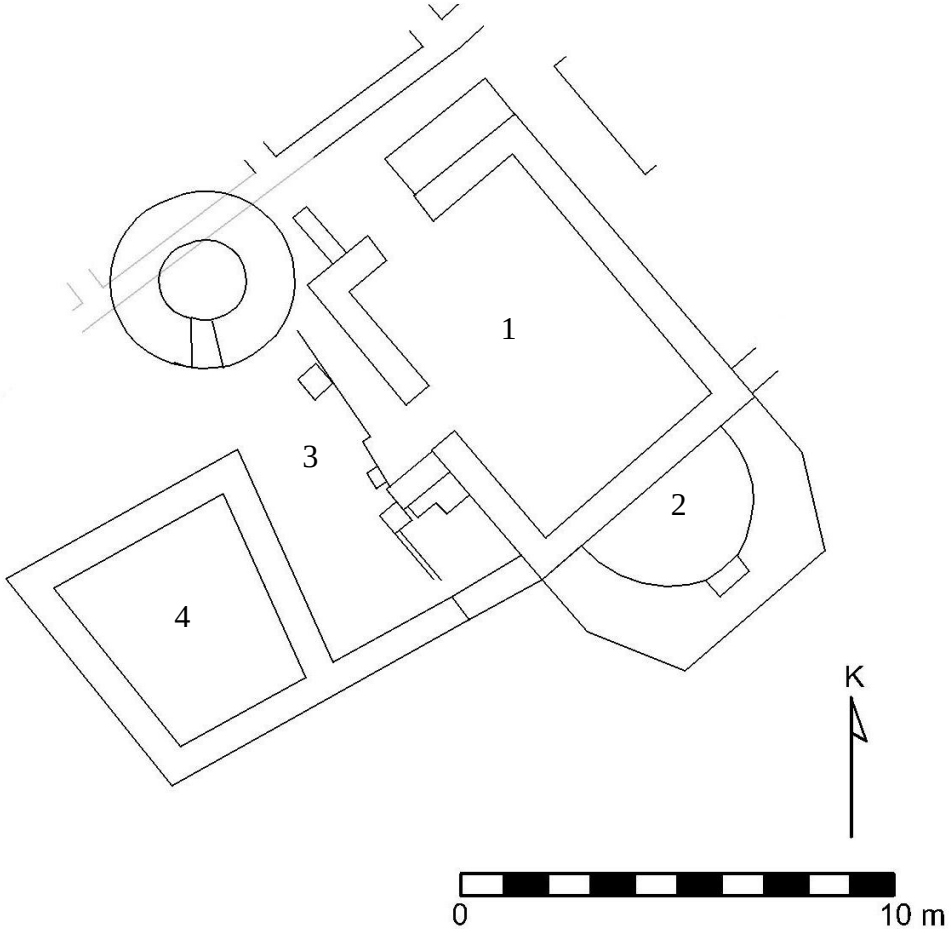
Sinagog'un duvarları genelde tek yüzleri kaba murçla düzeltilmiş ve dikdörtgenimsi formlara getirilmiş az işli küçük taşlarla örülmüştür. Özellikle apsisin örgüsünde küçük taşların benzer büyüklükte kullanılarak kabaca isodomik bir düzende özenli şekilde örüldüğü görülmketedir. Taşların aralarında daha küçük taşlar ve taş yongaları ile az miktarda kiremit parçaları da kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 68 cm kadardır.

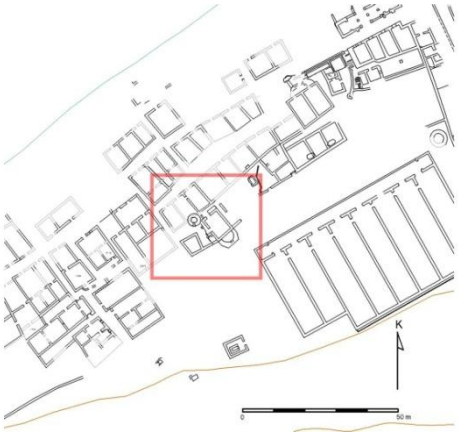
Yapıyı daha önce ziyaret etmiş olan Borchhardt, apsisli mimarisinden dolayı imparator kültü olabileceğini tahmin etmiştir. Yapıda 2009 sezonunda kazı ve sonrasında restorasyon yapılmıştır. Kendine özgü Kudüs yönelimli mimarisi, nitelikli işçilikli Menorah ve diğer Yahudi dini ögelerinin işlendiği ve Yunanca olarak Yahudi dini metinler ile adak yapılmış olan bezemeli elemanlar ile tarihleyici dolgu buluntuları birlikte kompakt bir kontekst olarak bulunmuş bölgedeki ilk Sinagog olmasıyla çok önemlidir. Apsisin iç kısmındaki dolguda Sinagog'dan erken dönemlere ait en geçi 4.yy tarihli buluntular gelmiştir. İçinde kendi dolgusundan gelen buluntulardan hareketle Sinagog'un 5.yy'da yapıldığı değerlendirilmektedir.

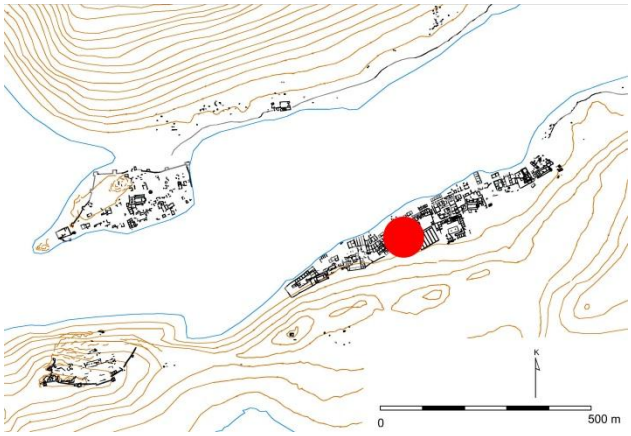
Literatür :

Borchhardt 1975, 71
Çevik – Bulut 2010, 46-47
Çevik vd. 2010b, 169-180
Çevik vd. 2010c, 335-366
Akyürek 2016, 476

Kat.No. 65

Kat.No. 65

Resim 1 – Sinagog ve yakın çevresi hava fotoğrafı (kuzeydoğudan)

Resim 2 – Sinagog hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – Sinagog naos (kuzeybatıdan)

Resim 4 – Sinagog yan mekanlar (batıdan)

Resim 5 – Sinagog arka görünüş (güneybatıdan)

Kat. No. 66

Portikli Dükkanlar

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Sinagog'un (Kat.No.65) batı tarafında alt kotta yer alır. Yerleşimdeki ana caddenin üzerinde güney taraftadır. Doğu tarafta ara sokağın öbür tarafında 63 ve 64 No'lu alanlar, batı tarafta da 70 ve 71 No'lu yapılar bulunur.

Yapı birinci kat seviyesinde iyi korunmuştur. Nitelikli blok taş duvarları ve kapıları lentolarıyla yer yer, 5 m. yüksekliğe kadar ayaktadır. İç kısımda blok taşlardan oluşan yıkıntı dolgu bulunur ancak kuzey tarafta çok yüksek değildir. Güney tarafta yapının güneyinin terasladığı arazi çökerek bu kesimi daha yüksek dolgu altında bırakmıştır.

Yapı dıştan yaklaşık 15.49 m. eninde ve yaklaşık 21.55 m. uzunluğunda olduğu anlaşılan oldukça düzgün dikdörtgen bir formdadır. Farklı evreler olmakla birlikte, orijinal planda yan yana üç bağımsız bölümün (1, 2, 3) olduğu ve bunların kuzeye açılan nitelikli işçilikli cephelerinin olduğu bir düzen vardır. Bu bölümlerin ön (kuzey) alanları (5) orijinal evrede düzgün bir stylobat üzerinde revaklı bir şekilde kuzeydeki ana caddeye açılmaktadır. Bu düzen sonradan bozularak (5) nolu alan kapalı mekan haline getirilmiştir.

Bölümlerden en doğudaki (1) içten 5.38 x 4.31 m. ölçülerinde tek mekanlı bağımsız bir bölümdür. Kuzey duvar üzerinde 1.01 m. genişliğinde kapısıyla kuzeye açılmaktadır.

İkinci bölümün ön odası (2) içten 5.36 x 4.24 m. ölçülerindedir. Kuzey duvar üzerinde 0.99 m. genişliğinde kapısıyla kuzeye açılmaktadır. Güney yönde batıya yakın bir geçitle güneydeki geniş arka mekana (4) geçilmektedir. Bu arka mekan içten 9.28 m. genişlikte olup derinliğinin 7.70 m. kadar olduğu tahmin edilmektedir, güney taraf dolgu altındadır. Doğu duvar üzerinde kuzey tarafa yakın bir pencere, yapının doğusundan güneye gelen sokağa bakmaktadır. Bu pencere ön mekanlara kıyasla daha üst kottadır. Bu arka mekanın, (2) nolu bölüme ait olarak kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü bölüm (3) içten diğer iki bölüme benzer şekilde 4.21 m. genişliktedir ve geriye kadar yaklaşık 13.65 m. uzunlukta tek hacimli olduğu değerlendirilmektedir. Ara bölmeye dair veri gözlenmemiştir. Kuzey duvar üzerinde 1.04 m. genişliğinde kapısıyla kuzeye açılmaktadır.

Yan yana düzgün bir şekilde yapılmış üç bağımsız bölümün ön (kuzey) taraflarındaki yaklaşık 6.40 m. genişliğinde bir ön alan bulunur. Alanın kuzey tarafında ana ceddenin kenarında düzgün bir stylobat dizisi korunmuştur. Bu kesimin yapının orijinal evresinde revaklı bir ön alan olduğu değerlendirilebilir. Sonraki bir evrede, bu ön alanın doğu tarafı (5) kapalı mekan haline getirilmiştir. İlk iki bölümün batı duvarı hizasında, adeta bu bölümlerin ön mekanı olarak yeni ve daha büyük bir birim oluşturulmuştur. Bu mekan içten 9.21 x 5.76

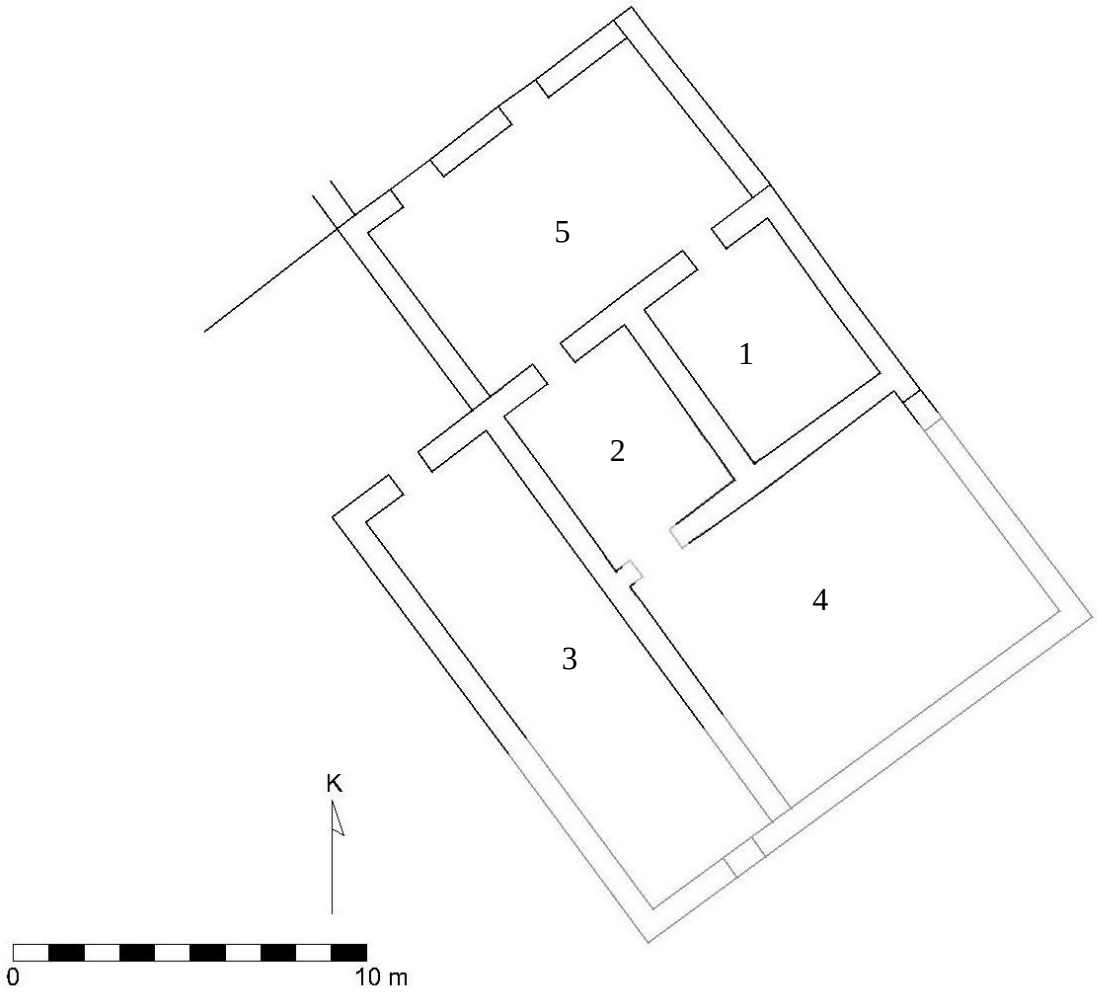
Kat. No. 66

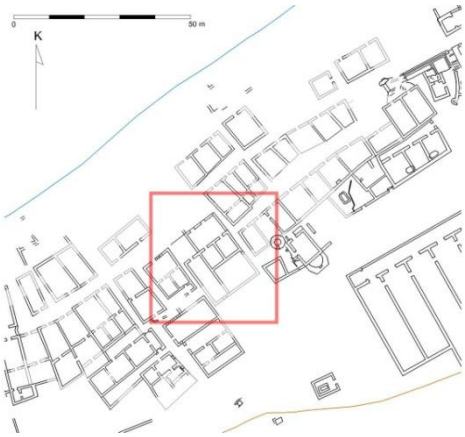
m. ölçülere sahiptir. Kuzey tarafta muhtemelen farklı evrelere ait 1.39 ve 1.28 m. genişlikte iki kapı bulunur.

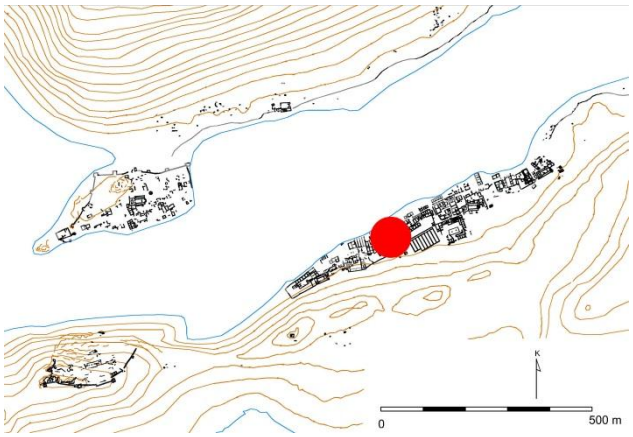
Yapının ön cephesi nitelikli işlenmiş dikdörtgen blok taşlardan izodomik bir örgü ile yapılmıştır. Taş sıraları zaman zaman tırnak yaparak ve küçük düzgün taşlar kullanılarak yükseklik değiştirmektedir. Taşların cepheleri 6-7 cm kadar bosajlıdır. Bosajlı alanın çevresi, murçla çizgi çizgi işlenerek çerçevelenmiştir. Cephedeki işçilik Güneydoğu Kule (Kat.No.103) yapısının dış cephe işçiliğine ve Agora'nın (Kat.No.44) batı tarafında görülen taş işçiliğine benzemektedir. Ön cephenin iç tarafı, yan cepheler ve ara duvarlar, yüzleri kaba murçla düzeltilmiş poligonal bir örgü ile yapılmıştır. Çoğunlukla büyük taşlar kullanılsa da örgü sıklıkla daha küçük taşlarla tamamlanmıştır. Bu teknik, Horrea (Kat.No.50) yapısının iç ve arka duvar işçiliğine benzemektedir. Duvar kalınlığı 66 ila 68 cm ölçülmüştür.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 66

Kat.No. 66

Resim 1 – 66 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 66 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 66 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 66 No'lu Yapı içeriden görünüş (güneyden)

Resim 5 – 66 No'lu Yapı içeriden görünüş (güneyden)

Kat. No. 67

Nekropol - Güney Yerleşim İçi

Güney Yerleşim'de Horrea'nın (Kat.No.50) batı tarafında yeralır. Bu kesimde güneye doğru yükselen yamacın üzerinde, yapılaşmanın olmadığı bir alandadır. Burada 1 Oda Mezar, 1 Blok Taş Örme Mezar, 1 adet de Kare Formlu Khamosorion mezar bulunmaktadır.

Batı tarafta dıştan 6.65 x 5.35 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı bir oda mezar bulunur (1). Mezar odası içten 5.30 x 4.05 m. ölçülerindedir. Doğu tarafında yaklaşık 1.08 m. genişliğinde giriş kapısı bulunur. Odanın üstünün ortalama 30 x 30 cm ölçülerinde tuğladan yapılma tonoz ile örtüldüğü anlaşılmıştır. Yapı tonoz başlangıç seviyesine kadar ayaktadır. Odanın içinde güneybetıya yakın konumda altında hyposorion olan bir lahit yerleştirilmiştir. Podyum dıştan yaklaşık 2.87 x 2.07 m. ölçülerindedir. Podyumu içinde 1.85 x 0.77 m. ölçülerinde hyposorion bulunur. Üstündeki lahit, sembolik köşe pilasterleri olan, palmet bezemeli köşe akroterleri olan dörtgen blok formunda kapağa sahip bir Roma Dönemi lahdidir. Mezar orijinal evresine ait buluntularıyla M.S. 3.yy'a tarihlenmektedir. Bizans Dönemi'nde 5.6. yy'dan M.S. 7.yy'a kadar mezar fonksiyonu dışında bir evresi olduğu anlaşılmıştır. Mezarın duvarları az işli küçük taşlarla örülmüştür. Taşların arasında küçük taşlar ve taş tongalatı kullanılmıştır, seramik veya kiremit parçası yoktur.

Oda Mezardan 11 m. kadar batıda blok taştan örme bir mezar olduğu değerlendirilen bir kalıntı vardır (2). Yapı tamamıyle parçalanıp dağılmıştır. Yaklaşık 1.98 x 1.43 ölçülerinde bir iç oda tespit edilebilmektedir. Yaklaşık 47 cm duvar kalınlığı olduğu değerlendirilmektedir. Yapıya ait çevrede dağılmış birkaç düzgün dörtgen blok taş haricinde nitelikli kalıntı yoktur.

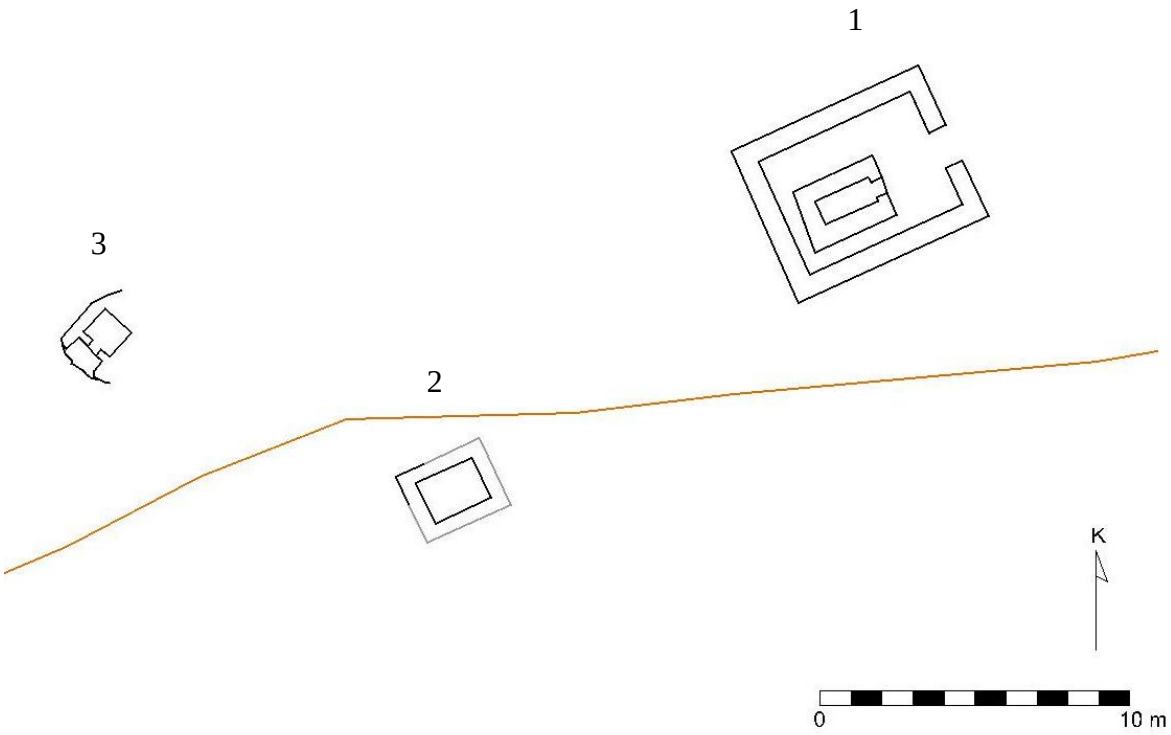
Batı tarafta anakaya içine kare şeklinde oyulmuş bir khamosorion bulunur (3). Mezar odası 1.01 x 1.12 m. ölçülerindedir. Güneybatı tarafta 0.42 m. genişliğinde bir girişi vardır ve bu girişin önü yaklaşık 0.52 m.'si düzgün sonrası kaba kaya şeklinde bir ön alan olarak düzenlenmiştir. Üstü düz olduğundan tonoz ya da blok taş kapaklar ile örtüldüğü değerlendirilmektedir.

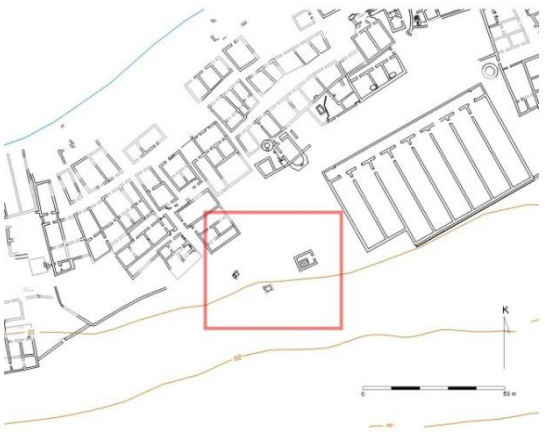
2016 sezonunda buradaki oda mezarda kazı yapılmıştır ve bununla ilgili ön rapor yayınlanmıştır.

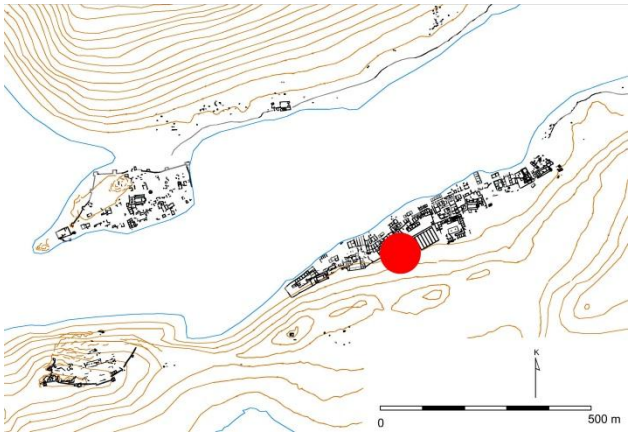
Literatür :

Çevik – Bulut 2017, 71-72

Kat.No. 67

Kat.No. 67

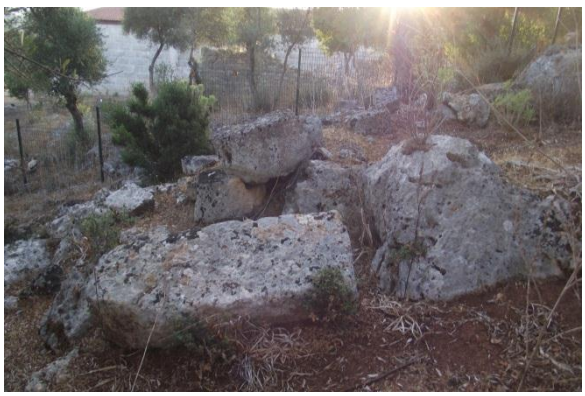
Resim 1 – 67 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 67 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 67 No'lu Alan oda mezar ve içinde lahit (doğudan)

Resim 4 – 67 No'lu Alan blok taş örme mezar kalıntıları (batıdan)

Resim 5 – 67 No'lu Alan khamosorion kalıntısı (kuzeyden)

Kat. No. 68

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Sinagog'un (Kat.No.65) kuzeybatı tarafında liman yatağının kıyısındadır. Yerleşimdeki ana caddenin üzerinde kuzey taraftadır. Doğu tarafta 52 No'lu alan, batı tarafta 73 No'lu alan bulunur. Güney tarafta caddenin karşısında 69 ve 70 No'lu yapılar bulunur.

Alandaki kalıntılar tamamen bataklık kotunun altındadır. Bir kapı, dikkate değer biçimde lentosuyla ayakta kalmıştır. Güney tarafta sadece bazı duvar izleri yüzeyde gözlenmektedir. Kuzey ve doğu taraflarda liman kıyısında yapılar devam etmekte olabilir ancak bataklık içinde kalıntı izlenmemiştir.

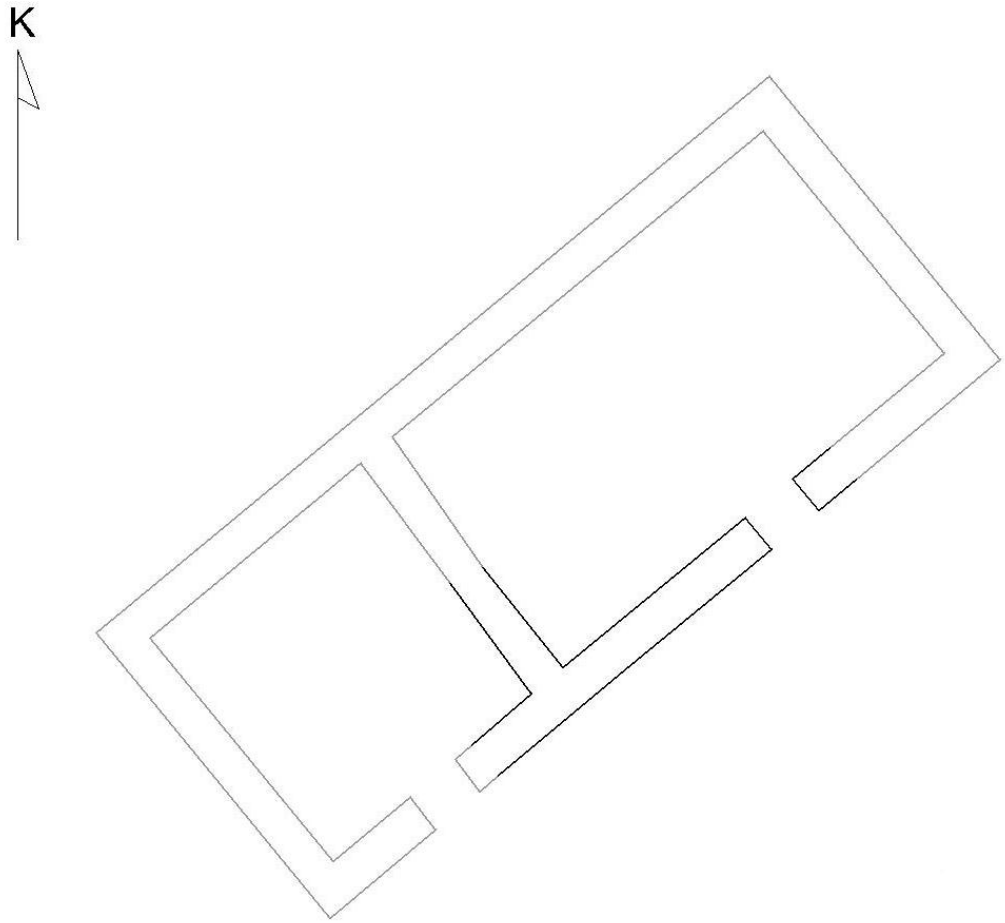
Görülebilen en belirgin kalıntı alanın güney tarafındaki ayakta duran ve kuzeydeki mekana girişi sağlayan kapıdır. 1.03 m. açıklığı vardır. Düzgün blok taştan, nitelikli bir işçilikle yapılmıştır. Fascia profilleriyle bezenmiş ve üst tarafında sade sembolik bir saçak işlenmiştir. Bu kapının kuzeyindeki mekanın yaklaşık 8.30 m. kadar genişlikte olduğu değerlendirilebilir. Güney duvarından kuzeye dönen ara duvar da gözlenebildiğinden, batı tarafta ayrı bir mekanın daha varlığı belirlenebilmiştir. Bu mekana dair başka veri yoktur. Kapının yöneliminden hareketle bu mekanların güneydeki caddeye açılan bağımsız bölümler olduğu önerilmiştir.

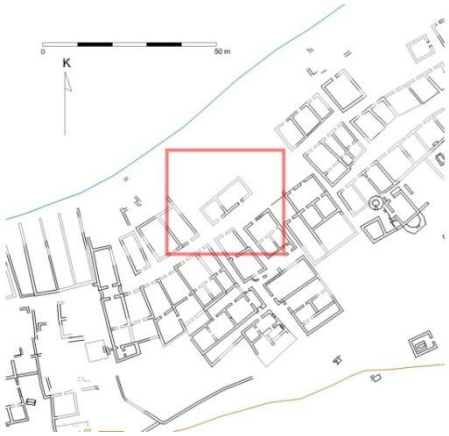
Lentosuyla ayakta olan bu kapıdan anlaşıldığı kadarıyla yapının zemin seviyesi, bataklık kotunun 1 m. kadar altındadır. Caddenin karşı (güney) tarafında ise zemin kotu yüzeye oldukça yakın, belki 20-30 cm kadar aşağıdadır. Taş işçiliği benzerdir. Caddenin iki tarafındaki bu seviye farkı arazinin eğimli olması ve yapıların bu eğimin sağladığı düzgün zeminlere oturtulması sebebiyle olabilir.

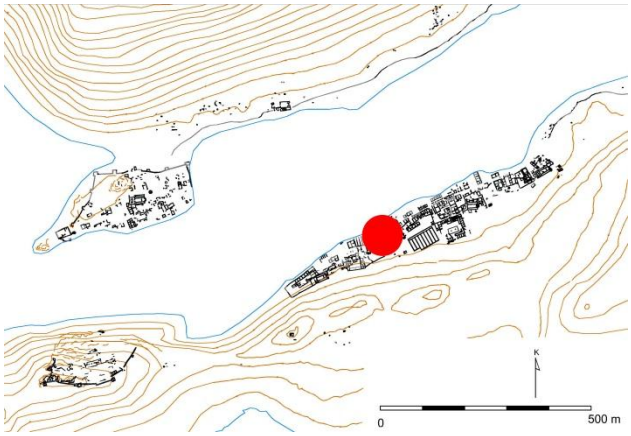
2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır. Yapı yüzeyden görülen duvar izleri ve kapı haricinde bataklık kotunun altındadır.

Kat.No. 68

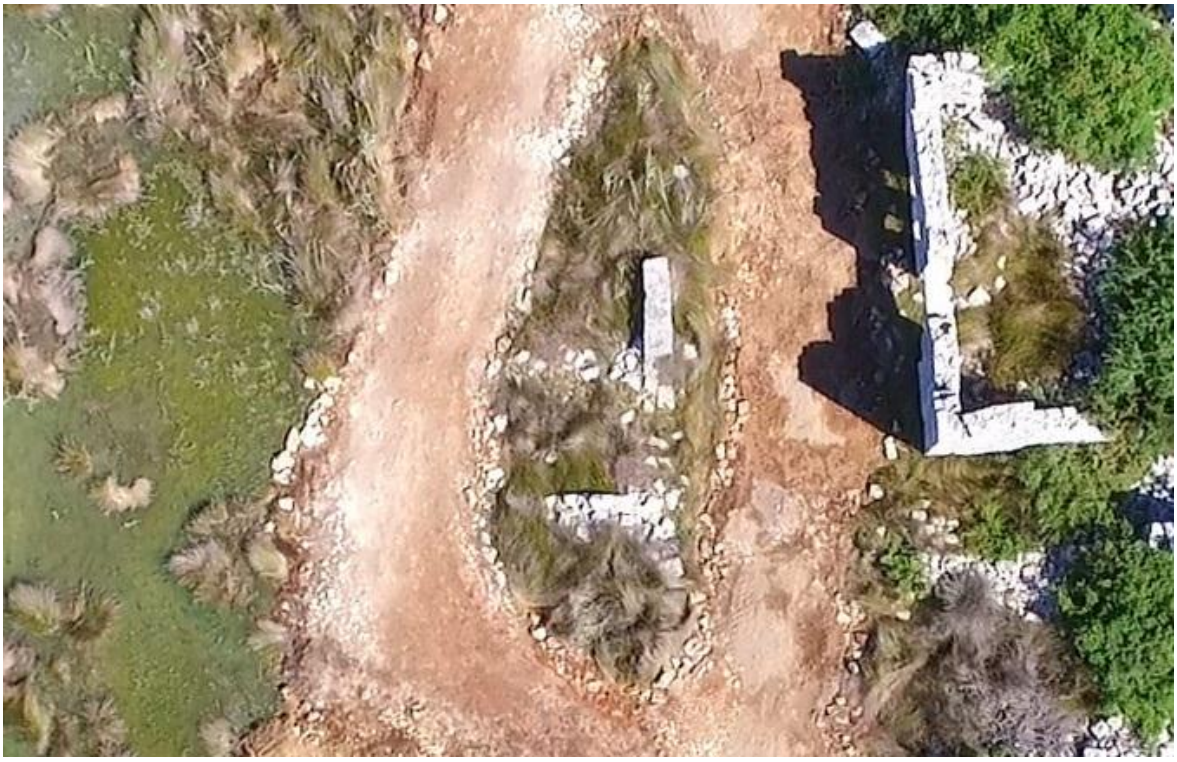

Kat.No. 68

Resim 1 – 68 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 68 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 68 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 4 – 68 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 69

Tanımsız Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.51) batıya giden ana cadde üzerinde güney taraftadır. Doğusundan ve batısından güneye doğru ara sokaklar çıkmaktadır. Sokakların karşısında doğuda 70 No'lu yapı, batıda 75 No'lu yapı bulunur. Kuzeyde caddenin karşısında 68 No'lu alan vardır.

Yapı özellikle güneybatı tarafta yer yer ikinci kat seviyesine kadar korunmuştur. Burada yamaç dolgu üzerinde korunmuş duvar 3.50 m. yüksekliğe varmaktadır. Korunmuş duvarların üzerinde ikinci kata dair iz gözlenmemiştir. Kuzey tarafa doğru korunmuşluk oldukça azdır ve yapı büyük oranda bataklık kotuna kadar yıkılmıştır. Kuzey giriş kısmı hariç plan genellikle izlenebilmektedir.

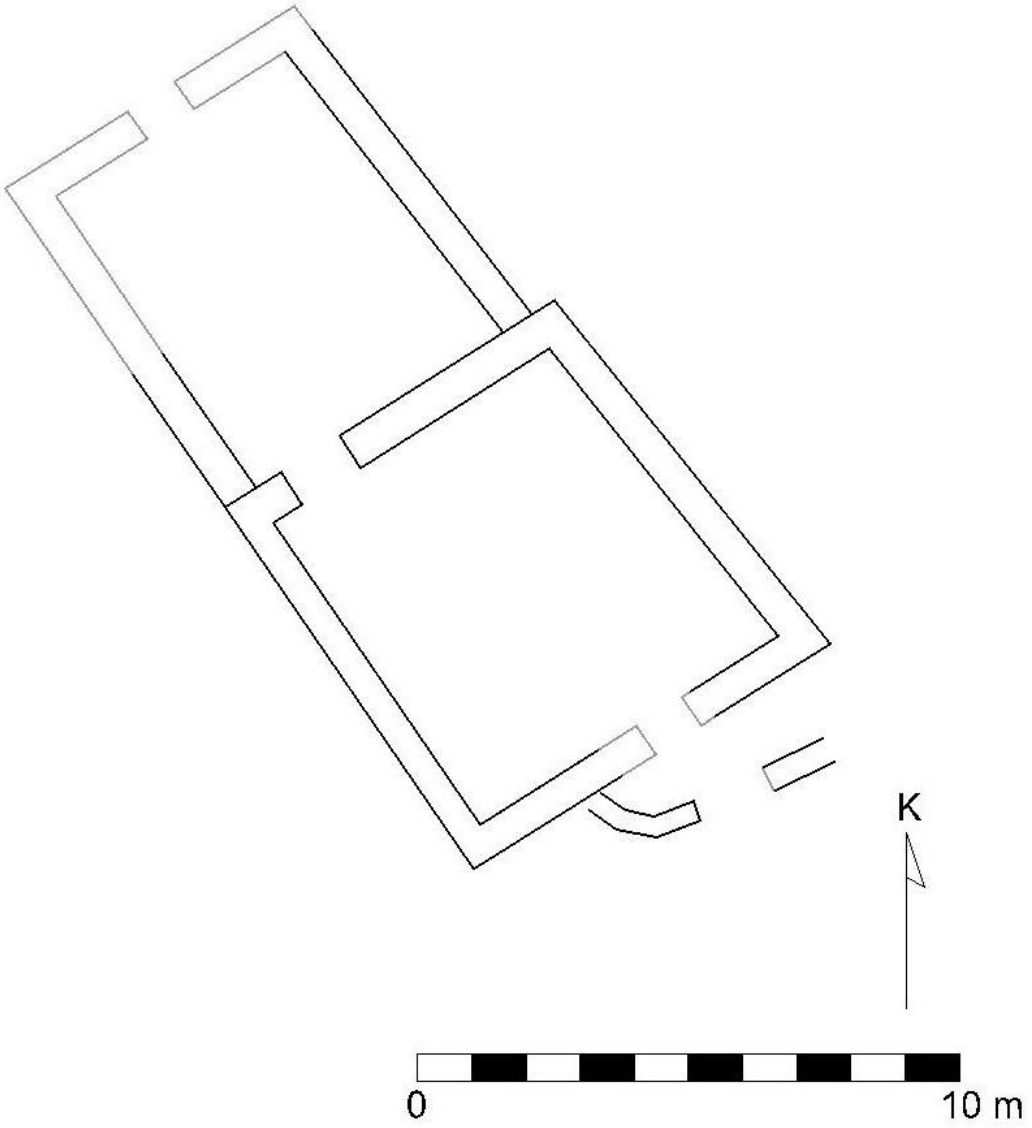
Yapı dıştan yaklaşık 16.85 x 7.25 m. ölçülerindedir. Merkezi mekan içten 6.21 x 6.77 ölçülere sahip kareye yakın planlı bir odadır. Odanın kuzey duvarında batıya yakın tarafta 1.25 m. genişliğinde bir kapı ile kuzeye açılır. Kuzey tarafta içten yaklaşık 5.13 x 6.55 m. ölçüleri olduğu değerlendirilen bir ön oda bulunur. Bu oda, plan düzensizliği ve organik olmayan duvar bağlantısı sebebiyle sonradan eklenmiş gibi görünmektedir ancak bunu dönem farkına yorumlamak zordur.

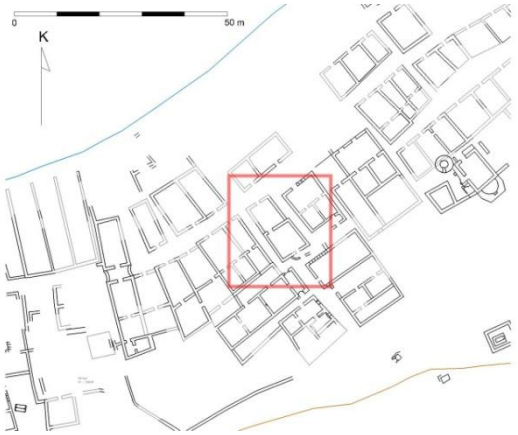
Ana mekanın güney tarafında, ikinci kat seviyesinde güneyde üst kota açılan bir kapı vardır. Kapı burada, 35 cm kalınlıkta ince bir duvar ile kabaca oluşturulmuş yaklaşık 4.10 x 1.15 m. ölçülere sahip bir giriş holü benzeri alana açılır. Bu alan da güneye çıkışı sağlamaktadır. Burası yapının ara sokakta kalan bir nevi arka girişi olmalıdır.

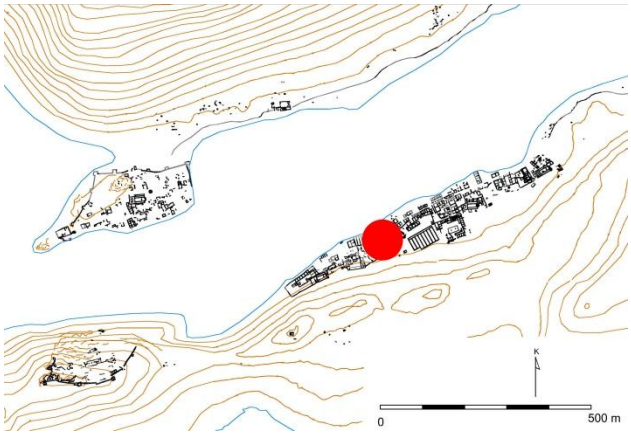
Duvar tekniği güney tarafın alk seviyelerinde tek yüzleri kaba murçla düzeltilmiş ve kabaca poligonal forma getirilmiş taşlardan harçsız bir tekniktir. Burasının üst seviyelerinde ve ön taraf ile arkada sonradan eklendiği değerlendirilen giriş mekanında tek yüzleri kabaca düzeltilmiş küçük taşlardan harçlı bir örgü vardır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı güneydeki giriç holünde 35 cm, diğer kısımlarda 64 ila 68 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 69

Kat.No. 69

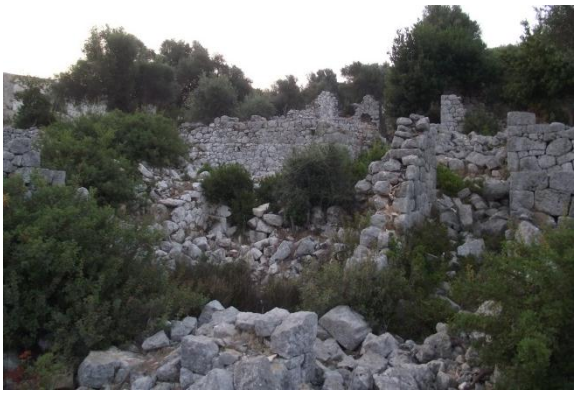
Resim 1 – 69 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 69 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 69 No'lu Yapı arkadan görünüş (güneyden)

Resim 4 – 69 No'lu Yapı (kuzeybatıdan)

Resim 5 – 69 No'lu Yapı içeriden duvar detayı (doğudan)

Kat. No. 70

Sunak Kabartmalı Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.51) batıya giden ana cadde üzerinde güney taraftadır. Doğusundan ve batısından güneye doğru ara sokaklar çıkmaktadır. Doğuda belki de sokak olmayan dar bir aralığın diğer yanında 66 No'lu yapı, batıda sokağın karşısında 69 No'lu yapı bulunur. Kuzeyde caddenin karşısında 68 No'lu alan vardır.

Yapı genel olarak ikinci kat seviyesine kadar ayakta korunmuştur. Burada kuzey cephede yüzeyden 6.50 metreye varmaktadır. İçeride duvarlar üzerinde ikinci kat zeminini taşıyan hatıllar için delik dizileri vardır.

Yapı dıştan yaklaşık 13.80 x 8.80 m. ölçülerindedir. Ana mekan (1) içten yaklaşık 7.60 x 5.05 m. ölçülerindedir. Kuzey duvar üzerinde batı tarafa yakın 1.38 m. genişliğinde bir kapıyla ana caddeye açılmaktadır. Bu kapının doğusunda 0.67 ve 0.71 m. genişlikte ikili bir pencere vardır. Kapının üzerinde, lentoyu eşik olarak kullanan ikinci kata ait bir kapı daha kuzeye açılmaktadır. Dış cephedeki hatıl yuvaları da dikkate alındığında bu kapının yapının ön tarafında bulunan ahşap bir balkona açıldığı değerlendirilebilir.

Yapının ana hacminin arka kısmını iki mekana bölen ara duvar gözlenmektedir. Yan duvarlardaki izlerden de ön mekan ile arka mekanların ayrımı da kestirilebilmektedir ancak girişleri oluşturan duvar yıkılmıştır ve moloz dolgu altındadır. Batıdaki arka mekan (2) içten yaklaşık 4.61 x 3.48 m. ölçülerindedir. Doğudaki (3) ise yaklaşık 4.80 x 3.30 m. ölçülerindedir. Doğudaki mekanda ikinci kat seviyesinde güneye açılan 0.95 m. genişlikte bir kapı vardır. Güney tarafta üst kotta 1.74 m. genişlikte dar bir oda bulunur (4). Bu oda da güney duvarındaki 1.12 m. genişlikteki kapıyla dışarıya açılır.

Yapının cephesindeki ana giriş kapısının iki sövesinin üzerinde birer sunak kabartması vardır. Bunlar söve zemini hafifçe oyularak, toplam 2 cm'i aşmayan bir derinlikte sonradan oyulmuşlardır. Üzerlerinde 5 satır kadar tahrip olmuş Roma Dönemi'ne ait tanrısal adak yazıtları vardır.

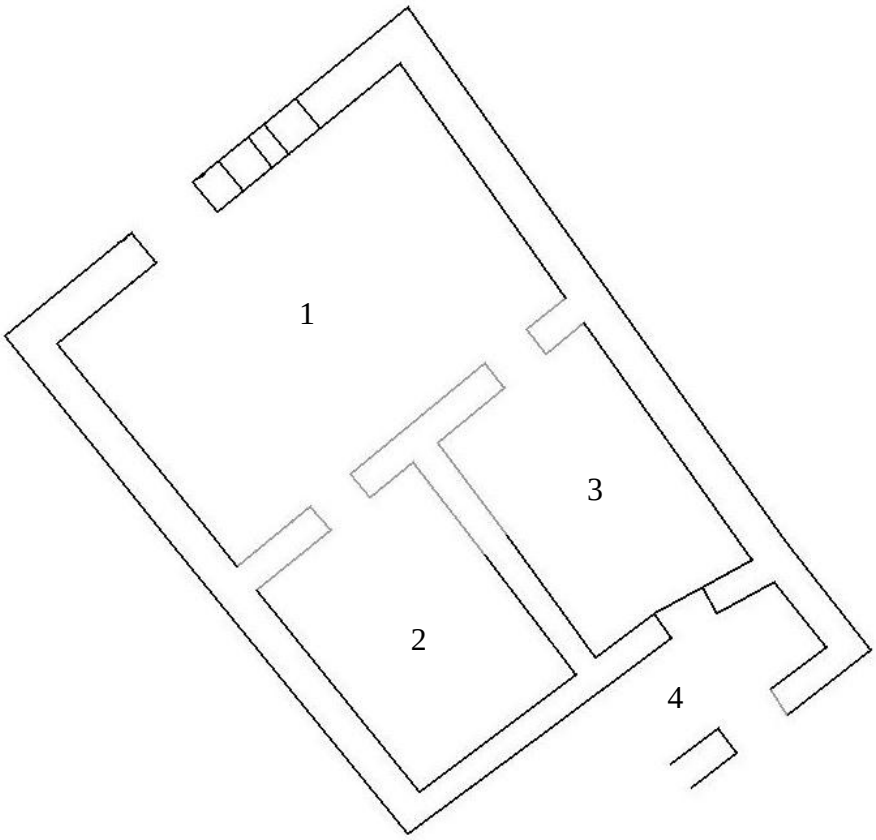
Duvarlar kuzey cephenin dış tarafında düzgün poligonal blok taş işçiliğine sahiptir. Kapı ve pencereler profilsiz olup içlerinde ahşap kasa oturtma yuvaları işlidir. İkinci kat ve yan duvarlar daha niteliksiz işçilikle tek yüzleri kabaca düzeltilmiş küçük taşlardan örülmüştür. Kapı ve duvar köşelerinde daha dörtgene yakın düzgün taşlarla daha sağlam bir örgü yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı iç duvarlarda 50 cm kadar, 1. Katın dış duvarlarında 66 – 68 cm kadardır.

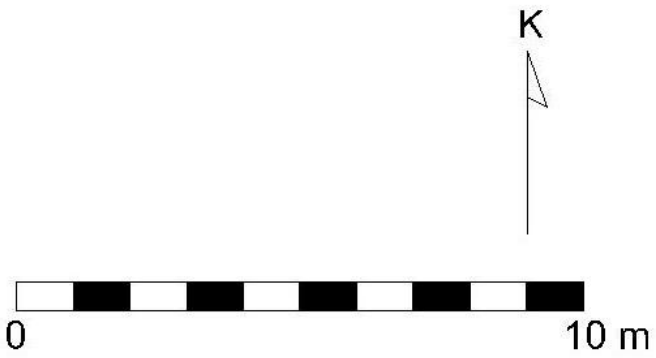
Kat. No. 70

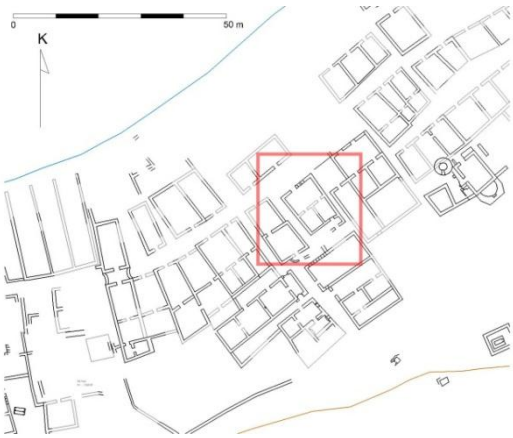
Yapının zemin kotu, caddenin karşısındaki yapıdan (Kat.No.68) 1 m. kadar yüksek olduğu, karşılıklı olarak sağlam kalmış kapılardan anlaşılmaktadır. Doğu tarafta cadde üzerindeki 66 No'lu yapının kotuyla benzerdir. Kuzey taraftaki alçalmanın nedeni arazinin kuzeye doğru alçalması ve kuzeydeki yapının sağlam zemine oturtulması olabilir.

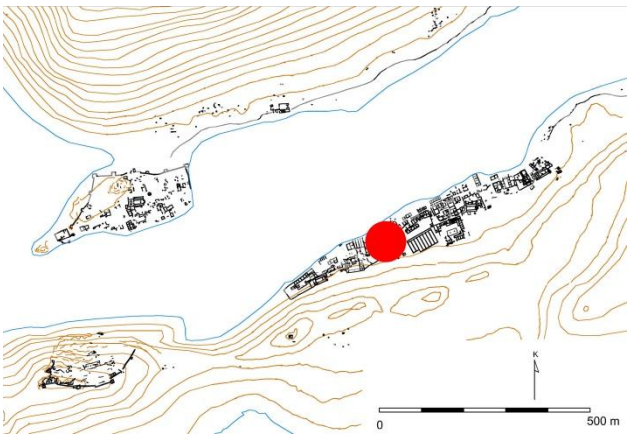
2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 70

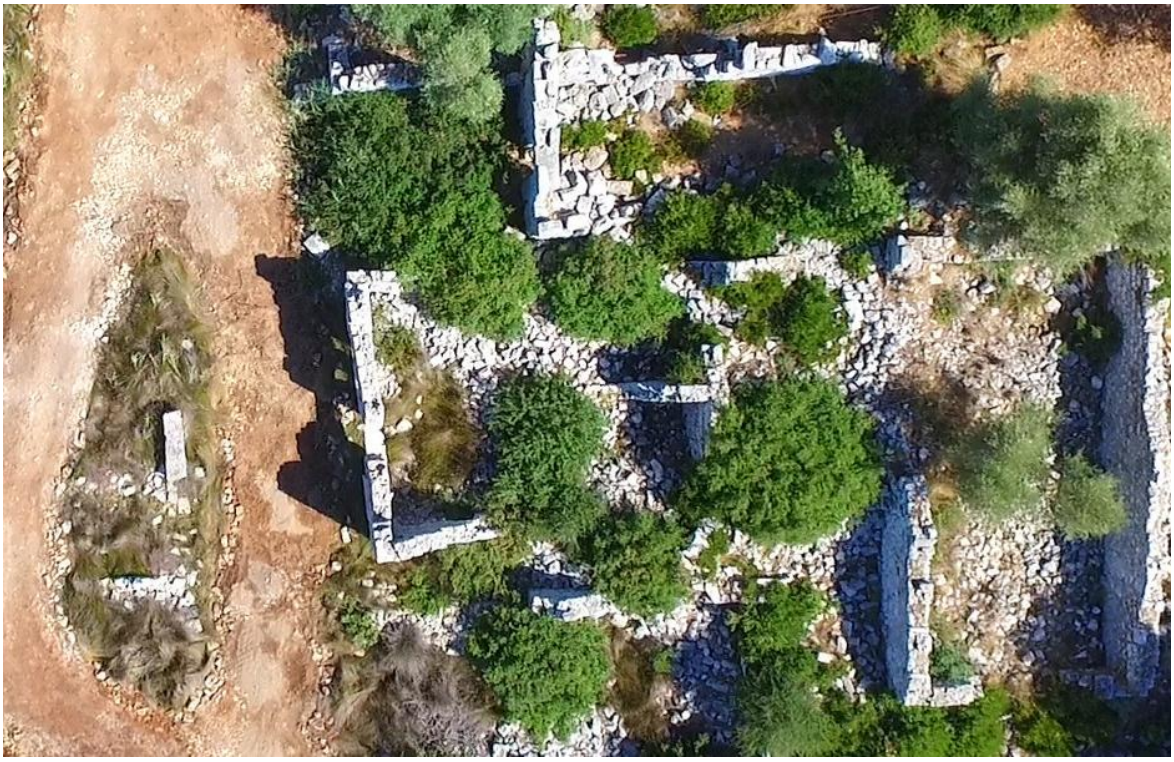

Kat.No. 70

Resim 1 – 70 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 70 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 70 No'lu Yapı caddeye açılan kuzey cephe (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 70 No'lu Yapı içten görünüş (güneydoğudan)

Resim 5 – 70 No'lu Yapı cephedeki yazıtlı sunak kabartmaları (kuzeyden)

Kat. No. 71

Ahır / Ambar

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) batı tarafındaki bölümdedir. Burada liman caddesinden 69 ve 75 No'lu yapıların arasından güneye 67 No'lu mezarlığın olduğu bölgeye çıkan sokağın üzerinde doğu taraftadır. Güney tarafta aynı sokak üzerinde 72 No'lu yapıyla komşudur. Kuzey tarafta alt kotta 69 ve 70 No'lu yapılar vardır. Batıda sokağın karşısında 76 No'lu yapı bulunur.

Yapının tüm duvarları genelde pencere seviyesine kadar, seminden 2 metre kadar ayaktadır. Sağlam olduğundan iç dolgu çok yüksek değildir ve zemin seviyesine yakın olmalıdır.

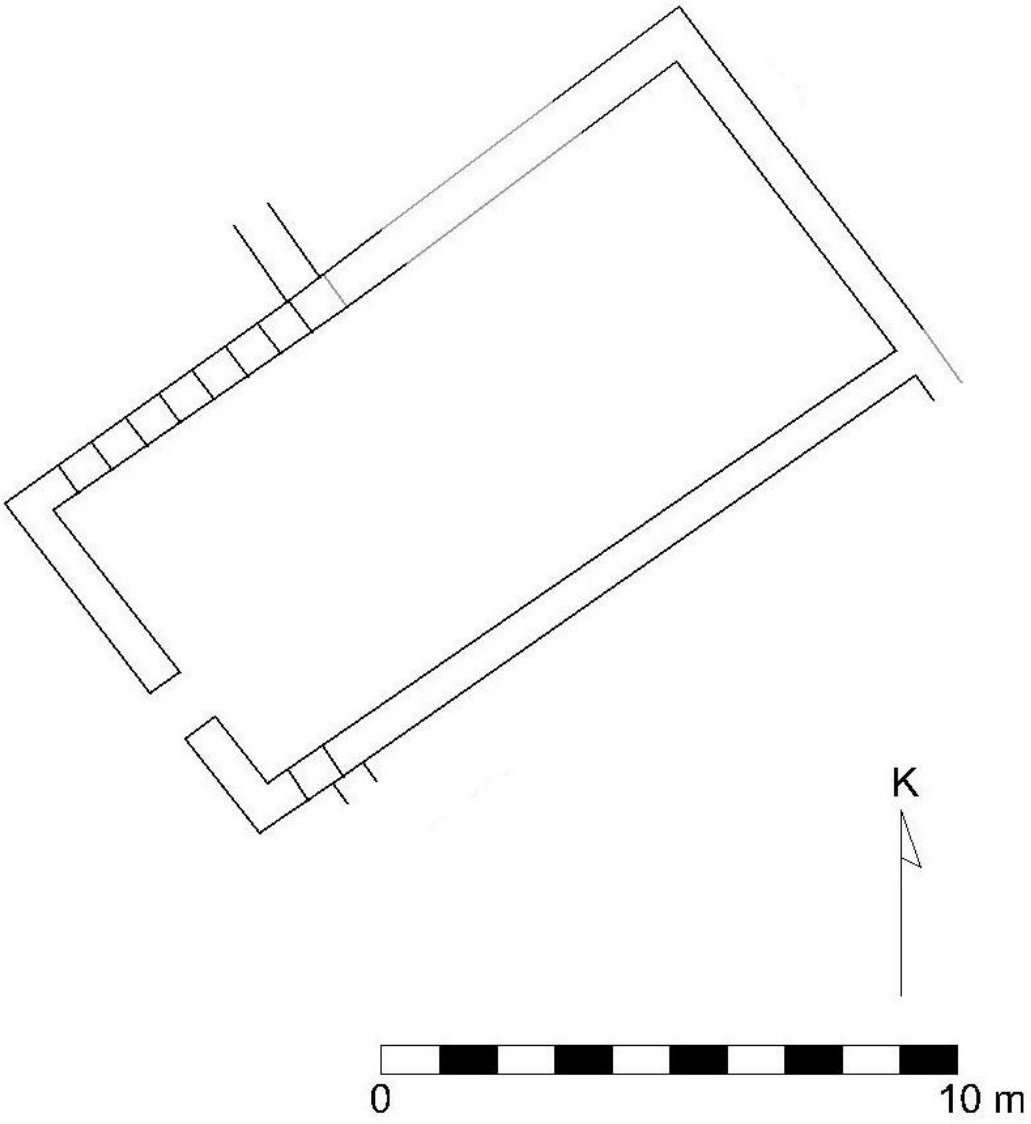
Bu yapı göründüğü kadarıyla büyükçe tek mekandır. İç ölçüleri 13.28 x 6.03 m. olan düzgünce bir dikdörtgen formundadır. Batı duvar üzerinde güneye yakın tarafta 0.99 m. genişliğinde bir kapı ile sokağa açılır.Yapının içinde iç bölümlendirmeye ilişkin veri gözlenmemiştir. Kuzey duvar üzerinde, yüzeyden 1.60 m. kadar yükseklikte yan yana küçük pencereler bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar 66 ila 72 cm. genişliğe sahiptirler. Benzer pencerelerden bir tane de güney duvarda, batı köşede bulunmaktadır. Bu duvar üzerinde pencere tektir, zire bu pencereden doğu tarafta güneydeki komşu 72 No'lu yapı bulunmaktadır. Tüm pencerelerin içinin sonradan örülerek kapatıldığı anlaşılmaktadır.

Pencereler zeminden oldukça yüksekte bulunduklarından dışarıya bakma amaçlı olma ihtimalleri yoktur. Havalandırma ya da ışık amaçlı olmalıdırlar. Bu pencerelerden hareketle bu yapı gündelik insani kullanım amaçlı olmaktan çok, bir nevi depo ya da hayvan ağılı fonksiyonlu kullanılmış olabileceği tahmin edilebilir.

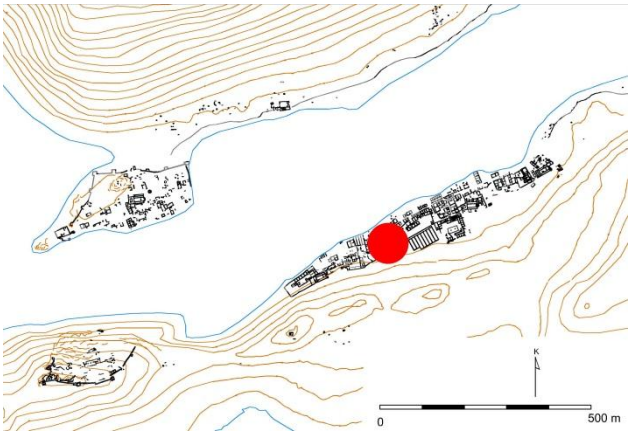
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Köşelerde düzgün taşlardan daha sağlam bir örgü yapılmaya çalışılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları ile kiremit parçaları kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 56 ile 61 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

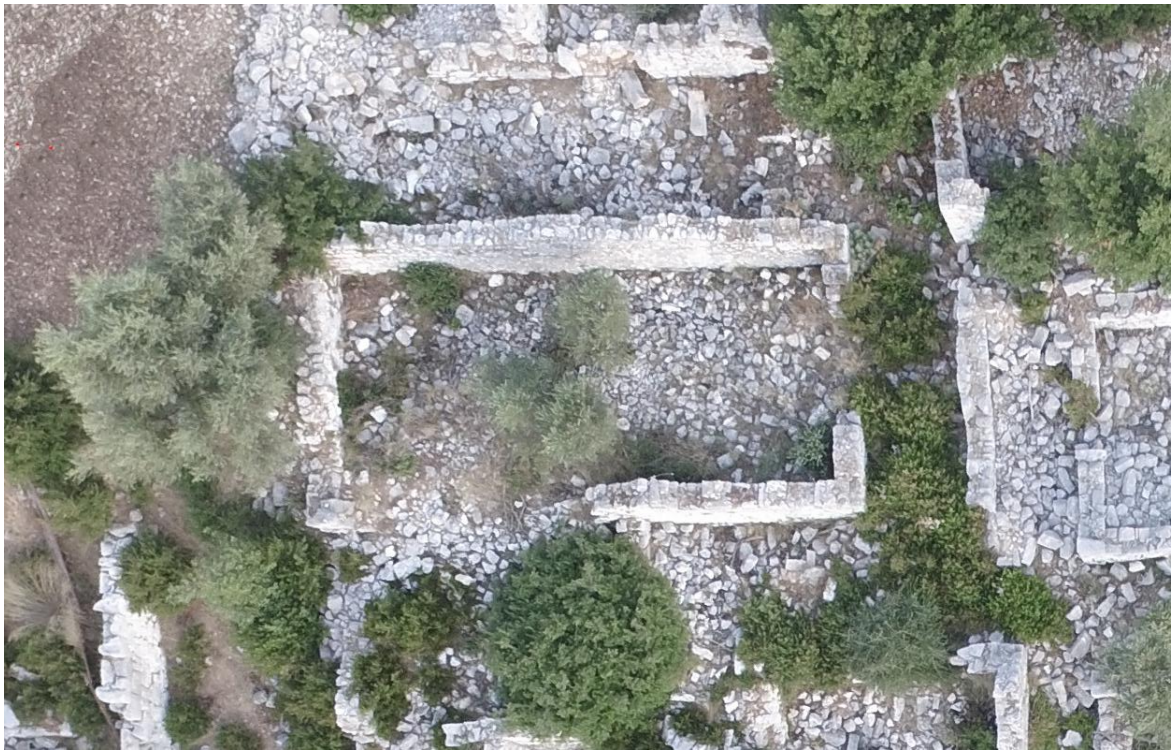
Kat.No. 71

Kat.No. 71

Resim 1 – 71 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 71 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 71 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 4 – 71 No'lu Yapı arka içten görünüş (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 71 No'lu Yapı kuzey duvar detayı, sonradan örülmüş yüksekte pencereler (güneyden)

Kat. No. 72

Odalı Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) batı tarafındaki bölümdedir. Burada liman caddesinden 69 ve 75 No'lu yapıların arasından güneye 67 No'lu mezarlığın olduğu bölgeye çıkan sokağın üzerinde doğu taraftaki son binadır. Kuzey tarafta aynı sokak üzerinde 71 No'lu yapıyla komşudur. Batıda sokağın karşısında 77 No'lu yapı bulunur.

Yapı planı anlaşılabilecek kadar korunmuştur. Özellikle güney taraftaki ara duvarlar yer yer 2 ila 3 m. seviyesine kadar ayaktadır. Sağlam yerlerde iç dolgu çok yüksek değildir ve zemin seviyesine yakın olmalıdır.

Yapı 12.07 x 12.09 m. ölçülerinde bir alanda yer alır. Sokak kapısından girildiğinde ilk mekan (1) içten 11.66 x 3.97 m. ölçülerinde uzun bir mekandır. Batı duvarı üzerinde 1.38 m. genişliğinde bir kapıyla sokağa açılır. Bu duvar güneydeki mekan duvarına yüzeyde yaklaşık 1.20 m. seviyesine kadar bağlandığına dair kalıntı vardır. Bu mekanın yapının kapalı mekanlarına geçişi sağlayan bir avlu olabileceği izlenimini uyandırmaktadır.

İlk mekandan güneye doğru iki ayrı odaya geçiş vardır. Bunlardan batıdaki (2) içten 5.42 x 3.64 m. ölçülerindedir. Kuzey duvarı üzerinde 0.98 m. genişliğinde bir kapıyla kuzeye (1) nolu mekana açılır. Güney tarafta da (4) nolu arka odaya geçiş sağladığı değerlendirilmektedir. Mekanın duvarları oldukça yüksek seviyede ayaktadır ancak duvarlarda ikinci kata dair iz gözlenmemektedir.

Doğu taraftaki oda (3) içten 5.49 x 3.57 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafından (1) nolu mekana geçiş olduğu anlaşılmaktadır ancak burası yıkılmıştır.

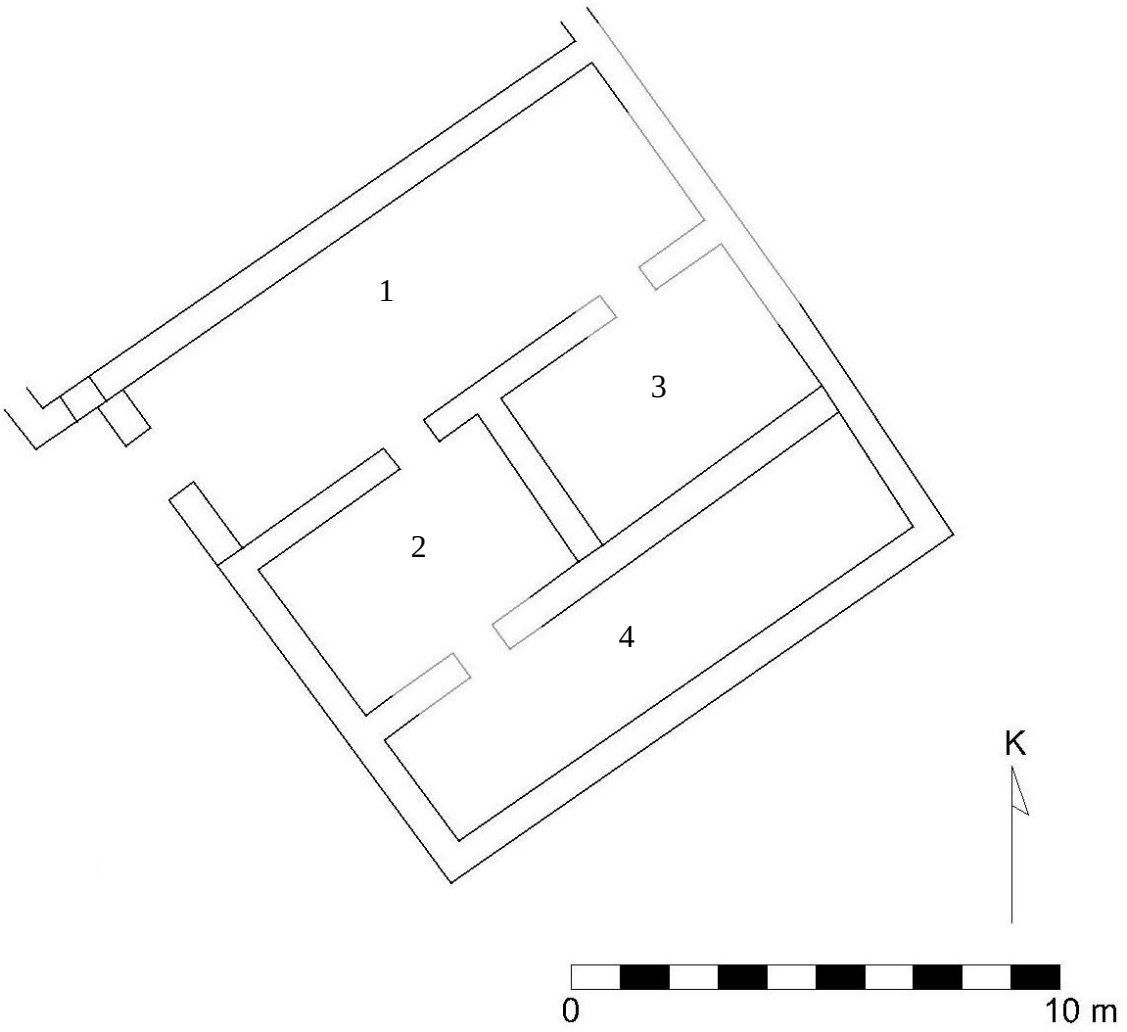
Arka oda (4) içten 11.36 x 2.67 m. ölçülerinde dar ve uzun bir mekandır. İç bölümlendirme olduğuna dair kalıntı gözlenmemiştir. Batı tarafa yakın bir kapı ile kuzeydeki (2) nolu mekana geçilmekte olmalıdır ancak burası yıkılmıştır.

(2) nolu mekanın giriş kapısının batı sövesi üzerinde 70 No'lu yapıdakilere benzer bir sunak kabartması vardır. Üzerinde 5 satır kadar tahrip olmuş Roma Dönemi'ne ait tanrısal adak yazıtı vardır.

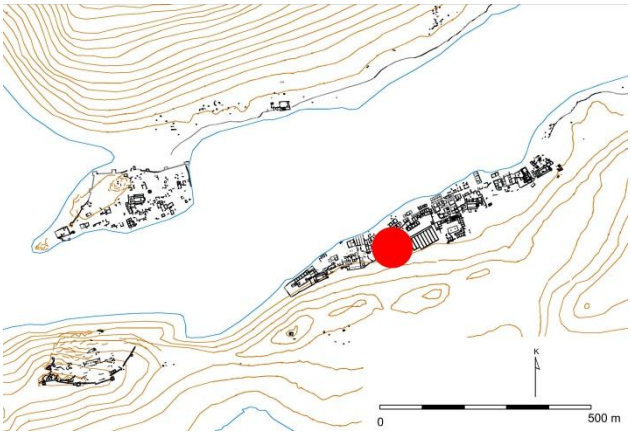
Duvarlar, az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Köşelerde düzgün taşlardan daha sağlam bir örgü yapılmaya çalışılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları ile kiremit parçaları kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 56 ile 60 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 72

Kat.No. 72

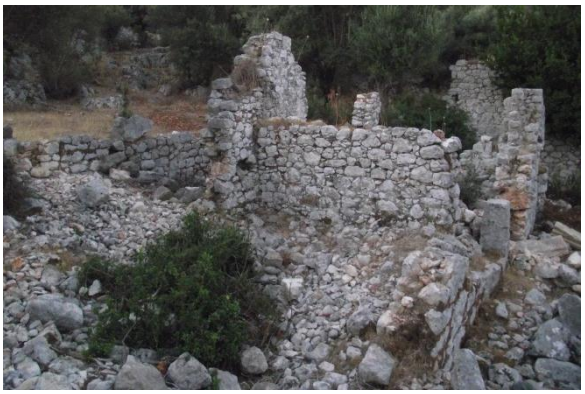
Resim 1 – 72 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 72 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 72 No'lu Yapı (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 72 No'lu Yapı güney mekanlar (doğudan)

Resim 5 – 72 No'lu Yapı kapı sövesinde adak yazıtı

Kat. No. 73

Dükkanlar

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.51) batıya giden caddenin üzerinde kuzey tarafta liman kıyısındadır. Doğu tarafta 68 No'lu alan, batı tarafta 78 No'lu yapı bulunur. Güney tarafta caddenin karşısında 74 ve 75 No'lu yapılar bulunur.

Alandaki kalıntılar bataklık kotuna yakın seviyede moloz yığınları halindedir. Sadece yüzeyde molozların arasında görülebilen duvar izlerinden plan anlaşılmaya çalışılabilmiştir. Güney taraf nispeten daha anlaşılabilir olup, moloz dolgu yoğunluğundan ve izlenebilen duvar izlerinden mekan planları anlaşılabilmiştir. Kuzey taraf ise büyük oranda bataklığın altında kalmıştır.

Alanın güney tarafında güneydeki ana caddeye açılan bağımsız bölümler olduğu anlaşılmaktadır. Doğu tarafta birbirine bitişik iki mekandan (1) nolu mekan içeriden yaklaşık 10.48 x 4.94 m. ölçülerindedir. Güney taraftan caddeye açılan bağımsız bir bölüm olduğu değerlendirilmektedir. Batı bitişiğinde (2) nolu mekan bulunur. İçten yaklaşık 10.41 x 6.35 m. ölçülerindedir. Güney tarafında caddeye açılan kapısı belirlenebilmiştir.

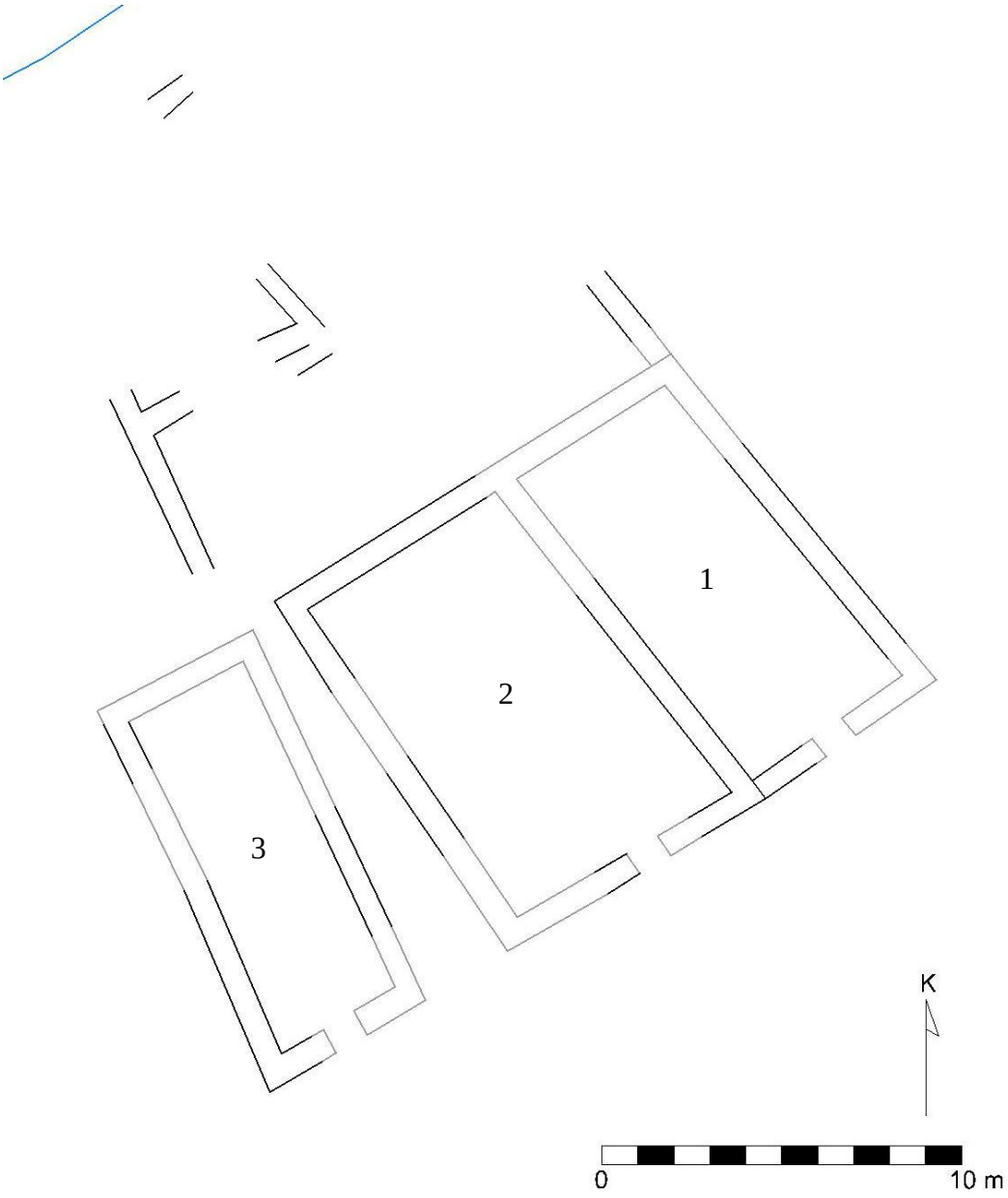
Güneybatı tarafta (3) nolu mekan içten yaklaşık 10.12 x 3.44 m. ölçülerinde olduğu tahmin edilmektedir. Güney tarafta ceddeye açılan tek mekanlı bağımsız bir bölüm olduğu değerlendirilmektedir.

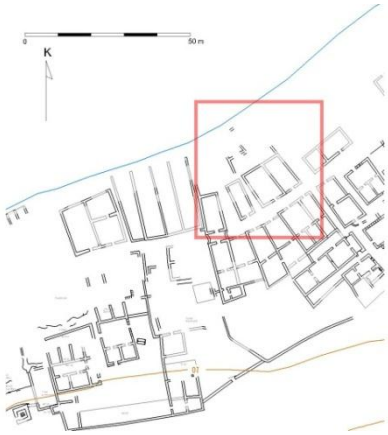
Alanın kuzey tarafında ise bataklık kotunda kimi duvar izleri belirlenebilse de bunlardan plan anlamak mümkün olmamıştır. Sadece bu kesimde yapılaşmanın devam ettiği belirlenebilmiştir.

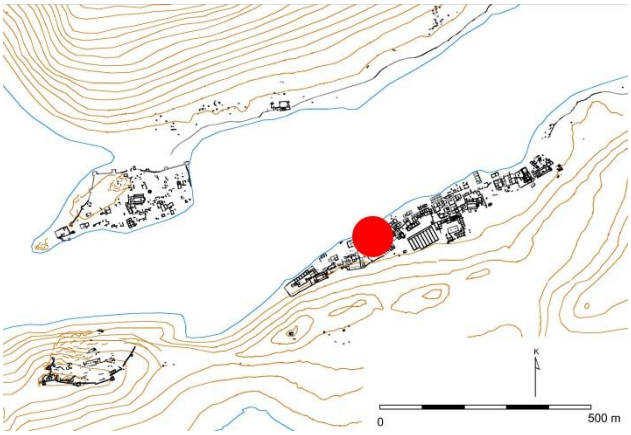
Bu bölgede duvar işçiliğini anlamak mümkün olmamıştır. Alandaki kalıntılar genelde az işli küçük taşlardır. Belirlenebilen duvar kalınlıkları 60 ila 70 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 73

Kat.No. 73

Resim 1 – 73 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 73 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 73 No'lu Alan (güneyden)

Resim 4 – 73 No'lu Alan (batıdan)

Kat. No. 74

Dükkanlı, Odalı Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.51) batıya giden ana cadde üzerinde güney taraftadır. Doğuda 75 No'lu yapı ve batıda 79 No'lu yapı ile bitişik düzende komşudur. Güneyde üst kotta 76 No'lu yapı ve 80 No'lu alan vardır. Kuzeyde caddenin karşısında 73 No'lu alan vardır.

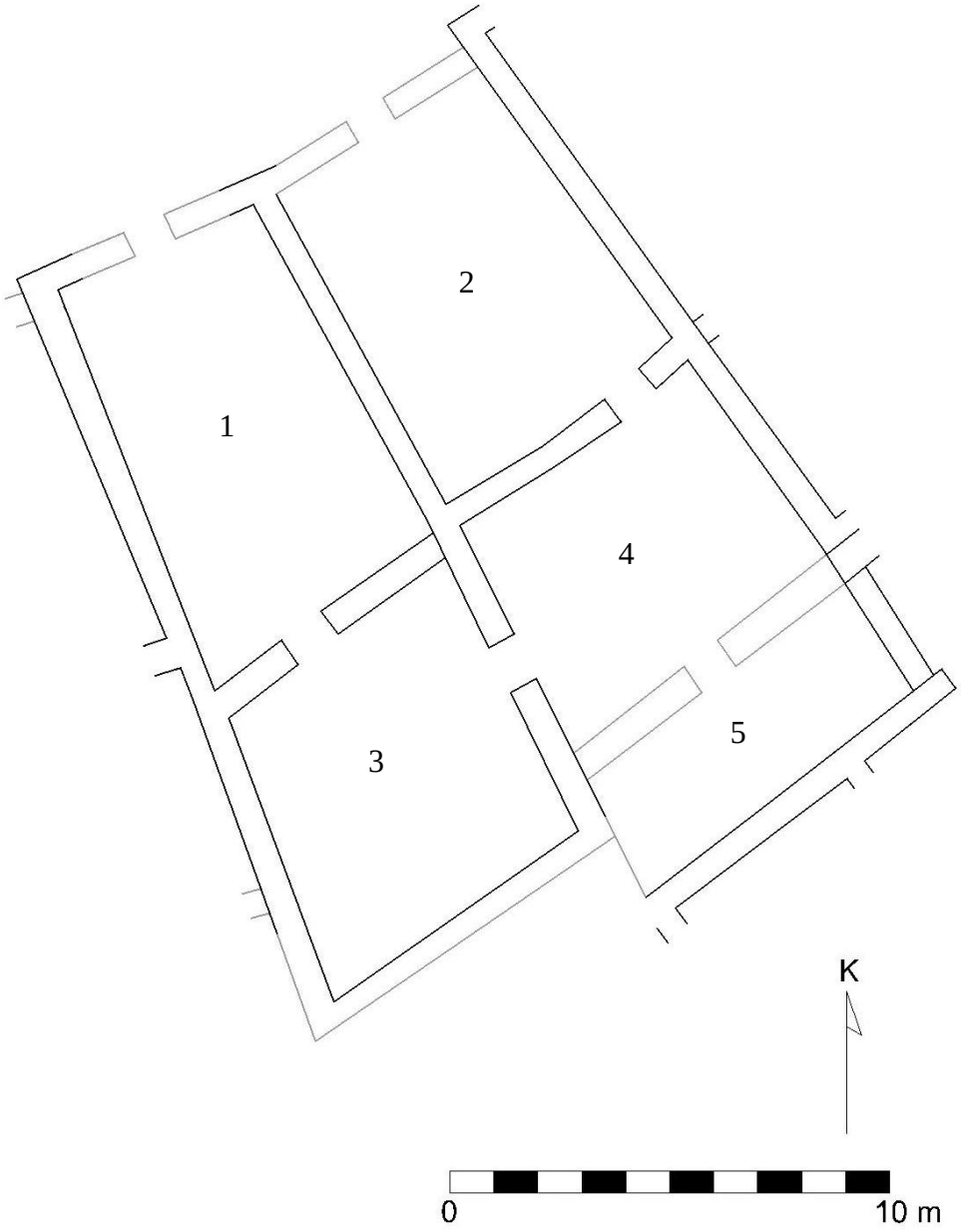
Yapı büyük ölçüde yıkılmıştır. Güney tarafta yüksek araziye yaslanan arka tarafı daha yüksek korunmuştur. Kuzey tarafta ara duvarın bir kısmı 5 m.'ye varan seviyede ayaktadır. Geri kalan kısımlar yıkılmış ve moloz dolgu altındadır ancak plan genel olarak izlenebilmektedir. Korunmuş duvarların üzerinde ikinci kata dair kesin iz gözlenmemiştir ancak olması beklenir. Özellikle güney tarafta üst kottaki yapılarla ortak duvarlar belki 3. kat seviyesine kadar yüksektir.

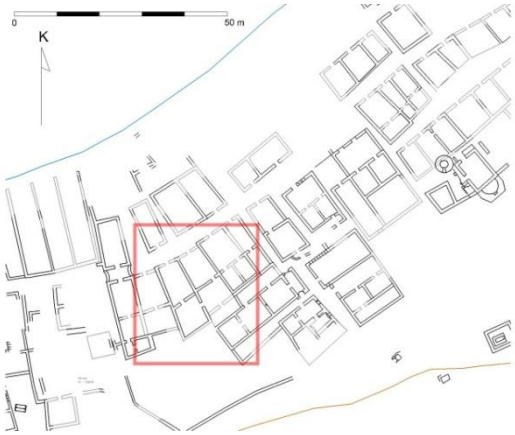
Yapı dıştan yaklaşık 18.60 x 13.20 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafta caddeye açılan iki ön oda bulunur. Bunlardan batıdaki (1) içten 8.96 x 5.37 m. ölçülerindedir. Kuzey taraftan caddeye açıldığı anlaşılmaktadır ancak bu kesim yıkılmıştır. Güney taraftan 1.14 m. genişliğinde bir kapıyla (3) nolu arka odaya geçilir. Doğudaki ön oda (2) içten 7.97 x 5.88 m. ölçülerindedir. Kuzey taraftan caddeye açıldığı anlaşılmaktadır ancak bu kesim yıkılmıştır. Güney tarafta bölme duvarı üzerinde batıya yakın 1.04 m. genişliğinde kapıyla (4) nolu arka odaya geçilir. Güneybatıdaki arka oda (3) içten yaklaşık 6.87 x 6.18 m. ölçülerinde yamuk bir dörtgen formundadır. Kuzey taraftan (1) nolu ön mekana açılır ve doğu duvarında 1.11 m. genişliğinde bir kapıyla (4) nolu mekana geçiş vardır. Doğudaki arka oda (4) içten yaklaşık 5.38 x 6.72 m. ölçüleri olduğu değerlendirilmektedir. Güney tarafta sınırı kesin değildir ancak burada doğuda duvar bağlantısı göslendiğinden ve güneydeki alan yüksek kotta dolduğundan burada ayrı ve belki de sadece üst kot bir mekan olduğu değerlendirilmektedir. Şu halde bu odanın güneyinde yaklaşık 2.91 x 7.48 m. ölçülerinde bir arka mekan daha önerilmektedir. Ayrıca bu kesimde yapının en az 2 katlı olduğu anlaşılmaktadır.

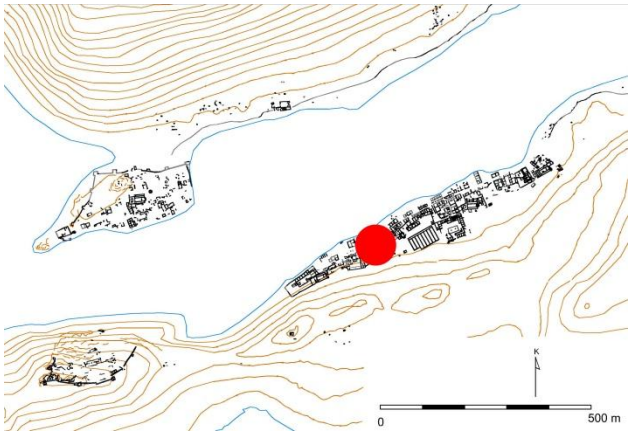
Duvarlar, tek yüzleri kabaca düzeltilmiş küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Özellikle köşelerde daha düzgün taşlar da kullanılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları ile kiremit parçaları da kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 56 ila 63 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 74

Kat.No. 74

Resim 1 – 74 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 74 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 74 No'lu Yapı caddeye açılan kuzey taraftan genel görünüş (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 74 No'lu Yapı üst kottan genel görünüş (doğudan)

Resim 5 – 74 No'lu Yapı (batıdan)

Kat. No. 75

Dükkan Dizisi

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünde, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.51) batıya giden ana cadde üzerinde güney taraftadır. Doğusunda ana caddeden güneye doğru çıkan bir sokak bulunur. Batı tarafta cadde üzerinde 74 ile bitişik düzende komşudur. Güneyde üst kotta 76 No'lu yapı vardır. Kuzeyde caddenin karşısında 73 No'lu alan vardır.

Duvarlar güney kesimde ikinci kat seviyesine kadar korunmuştur. Kuzeye gidildikçe korunmuşluk azalmaktadır ve caddenin kenarındaki kısım bataklık kotuna kadar yıkılmıştır. Güney tarafta arkadaki yapılara dayanan güney duvar, zeminden 3.50 m. kadar seviyede kesintiye uğrar görünmektedir ve burasının üst katın zemini olabileceği değerlendirilmektedir.

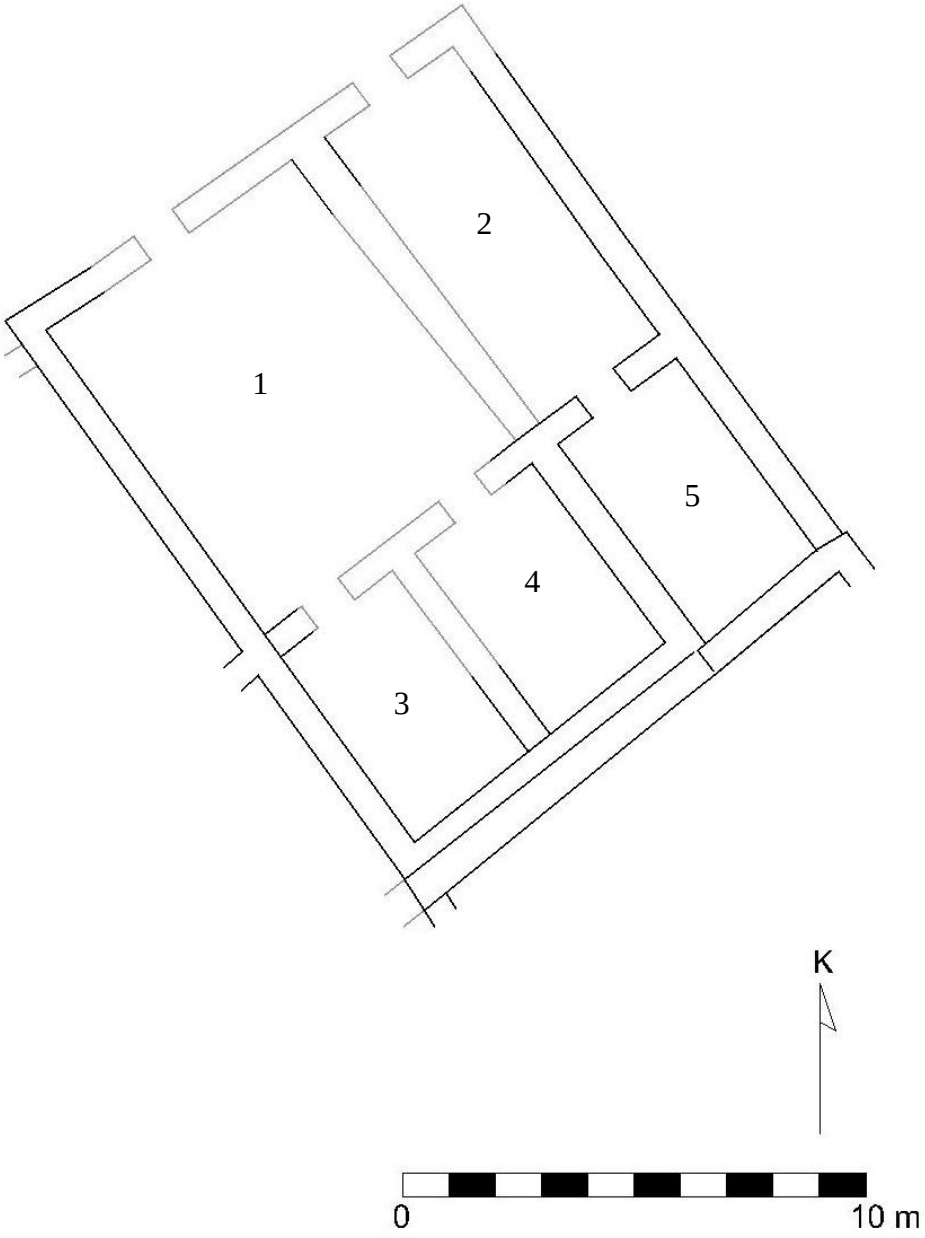
Yapı dıştan yaklaşık 14.45 x 11.89 m. ölçülerindedir. Birisi büyük ve 3 odalı, birisi küçük ve iki odalı olmak üzere iki bağımsız bölümden oluşan bir yapıdır. Bölümlerden büyük olanının ön odası (1) içten yaklaşık 7.87 x 6.55 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafta ana caddeye açıldığı anlaşılmaktadır ancak bu kesim yıkılmıştır. Bölümün güney tarafı arkada iki mekana ayrılmıştır. Arka odalardan batıdaki (3) içten 4.83 x 3.10 m., doğudaki ise (4) içten 4.77 x 3.16 m. ölçülerindedir. Kuzeydeki giriş kısımları yıkılmıştır.

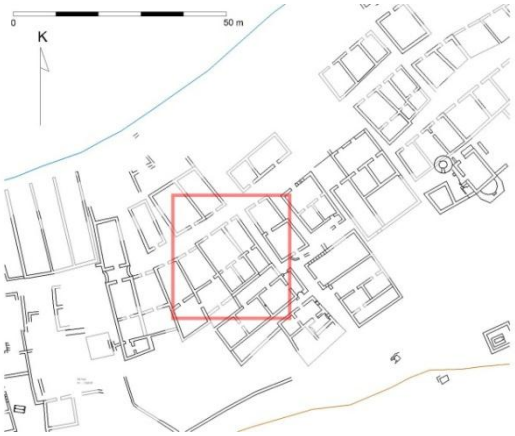
Doğudaki iki odalı bağımsız bölümün ön odası (2) içten yaklaşık 7.65 x 3.26 m. ölçülerindedir. Kuzeyde ana caddeye açıldığı anlaşılmaktadır ancak bu kesim yıkılmıştır. Güney tarafta 1.00 m. genişliğindeki kapıyla bölümün arka odasına (5) geçilir. Arka oda içten 5.16 x 3.11 m. ölçülerindedir. Arka duvar olarak üst kottaki yapının altındaki güçlü poligonal teras duvarı kullanılmış, ayrı duvar örülmemiştir.

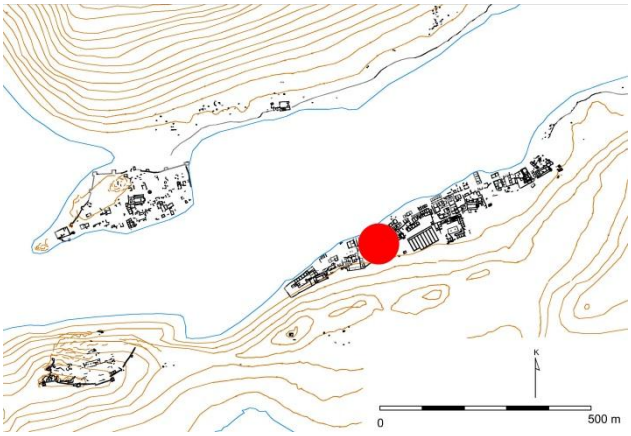
Duvarlar, az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları ile çok az miktarda kiremit parçaları da kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 58 ila 66 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 75

Kat.No. 75

Resim 1 – 75 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 75 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 75 No'lu Yapı genel görünüş (kuzeyden)

Resim 4 – 75 No'lu Yapı üst kottan genel görünüş (güneyden)

Resim 5 – 75 No'lu Yapı içeriden detay (kuzeydoğudan)

Kat. No. 76

Odalı Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) batı tarafındaki bölümdedir. Burada liman caddesinden 69 ve 75 No'lu yapıların arasından güneye 67 No'lu mezarlığın olduğu bölgeye çıkan sokağın üzerinde batı taraftadır. Güney tarafta aynı sokak üzerinde 77 No'lu yapı bulunur. Doğuda sokağın karşısında 71 No'lu yapı bulunur. Kuzeyde alt kotta 74 ve 75 No'lu yapılar vardır.

Yapı planı anlaşılabilecek kadar korunmuştur. Duvarlar çoğunlukla 2 m. üzerinde ayaktadır. Sağlam yerlerde iç dolgu çok yüksek değildir ve zemin seviyesine yakın olmalıdır. Batı taraf daha yıkıktır ve iç dolgu daha yüksektir.

Yapı 23.20 x 10.26 m. ölçülerinde bir alanda yer alır. Kuzeydeki ana caddeden güneye çıkan sokağı tam karşılayacak konumda bir giriş mekanı vardır (1). Bu mekan içten 5.31 x 2.19 m. ölçülerindedir. Kuzeyden gelen sokak kuzeybatı-güneydoğu istikametinde tam bu mekanın hizasındadır ve buraya vardığında doğuya doğru kıvrım yaparak doğu taraftan güneydoğuya doğru devam etmektedir. Mekan kuzey ve güney taraflarında kemerli çıkışları olan bir koridor görüntüsündedir. Kuzey tarafta 1.24 m. açıklığı sahip ve 60 cm kadar genişlikte olduğu gözlenen bir kemer, güneyde de buna benzer ölçüleri kestirilemeyen bir kemer ile iki yönden dışa açılır. Batı tarafta yapının ilk iç mekanının (2) girişi vardır.

İlk oda (2) içten 6.51 x 5.40 m. ölçülerindedir. Yapıya girişin ve arka mekanlara erişimin sağlandığı merkezi bir mekan gibidir. Doğu duvarı üzerinde 1.13 m. genişliğinde bir kapıyla giriş holüne (1) açılır. Batı duvarında ise ortada 0.39 m. genişliğinde, dolgu dikkate alındığında zeminden 60-70 cm. yükseklikte olabileceği değerlendirilen küçük bir niş vardır. Kuzey duvar üzerinde 1.17 m. genişliğinde kapıyla (3) mekanına geçilir.

(3) nolu mekan içten 11.07 x 2.81 m. ölçülerinde uzun bir koridordur. İki ucu sonradan duvar örülerek kapatılarak yapıya katılan bir ara sokak görüntüsündedir. Güney taraftan (2) ve (4) mekanlarına geçiş sağlamaktadır.

(4) nolu mekan içten 6.46 x 5.47 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafında 1.15 m. genişliğinde bir kapı ile (3) nolu mekana açılır. Batıya doğru ise (5) nolu mekana geçildiği anlaşılmaktadır ancak bu geçiş kısmı yıkılmıştır. Yapının bu kesimi doğu tarafa nazaran daha kötü korunmuştur.

Yapının en batı tarafında son bir oda vardır (5). Burası içten 4.81 x 5.43 m. ölçülerindedir. Doğu tarafından (4) nolu mekandan geçilerek girildiği anlaşılmaktadır.

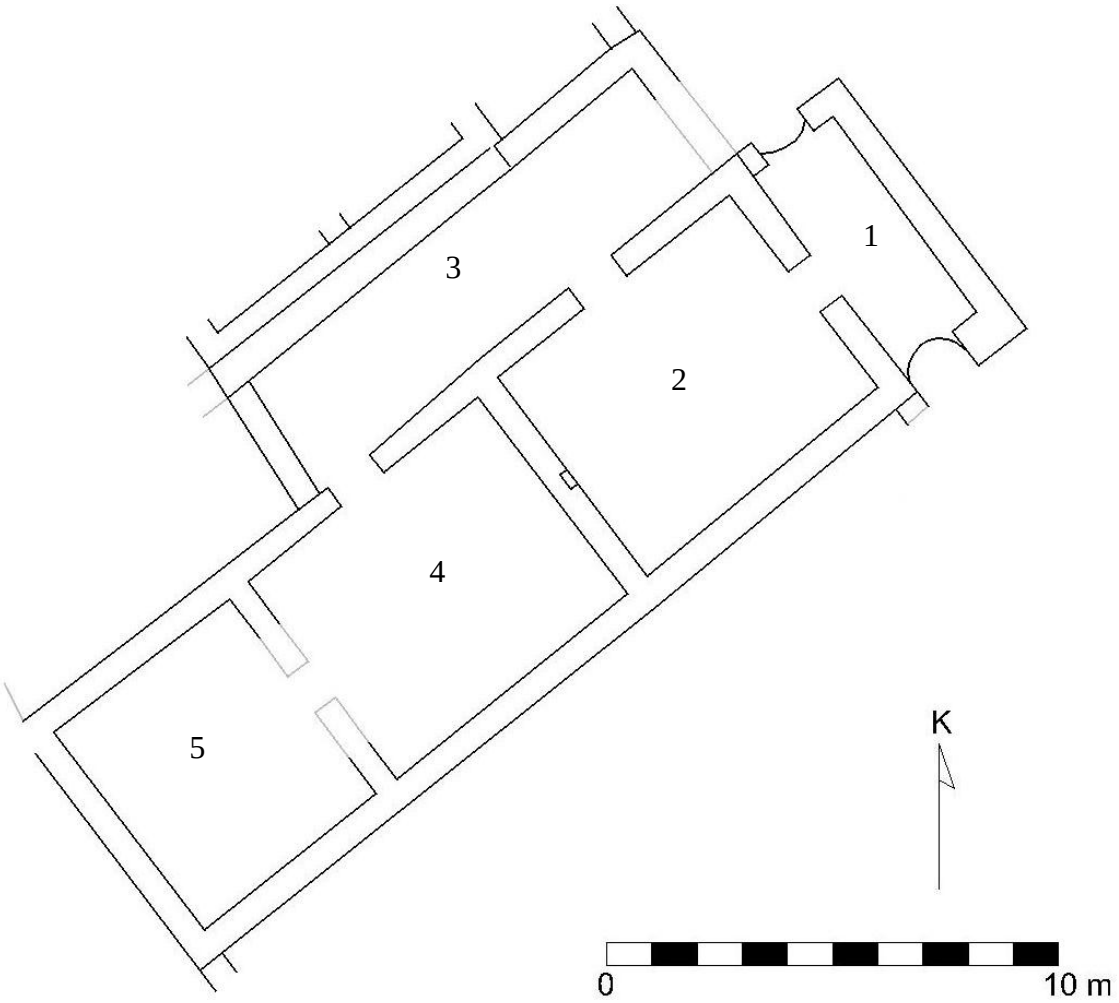
Duvarlar tek yüzleri kabaca düzeltilen az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Köşelerde dörtgenimsi biçimlere getirilmiş daha düzgün taşlardan daha sağlam bir

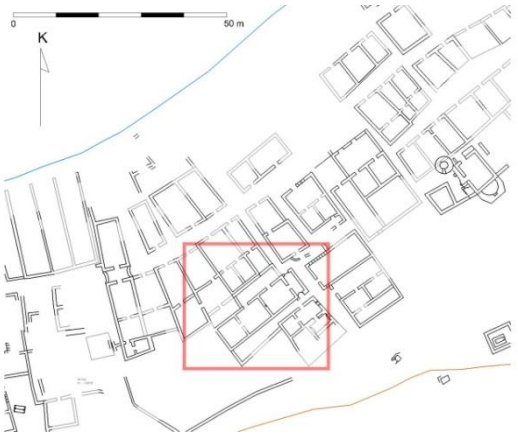
Kat. No. 76

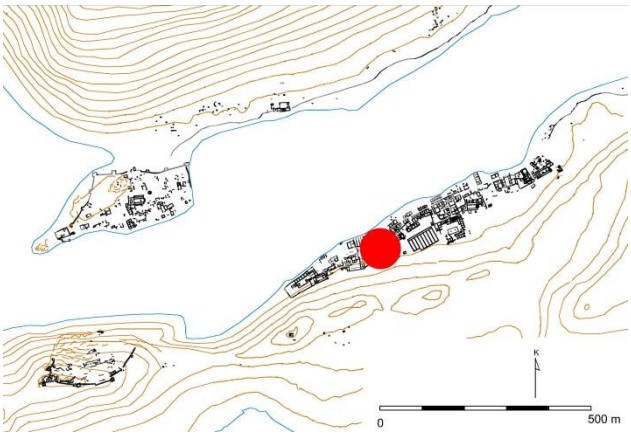
örgü yapılmaya çalışılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve daha büyük çoğunlukla taş yongaları kullanılmıştır, seramik veya kiremit parçaları gözlenmez. Duvar kalınlığı 55 ile 62 cm arasında ölçülmüştür.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 76

Kat.No. 76

Resim 1 – 76 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 76 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 76 No'lu Yapı genel görünüş (doğudan)

Resim 4 – 76 No'lu Yapı genel görünüş (batıdan)

Resim 5 – 76 No'lu Yapı merkezi mekan (kuzeyden)

Kat. No. 77

Odalı Yapı

Güney Yerleşim'in merkezi kesiminde, Horrea'nın (Kat.No.50) batı tarafındaki bölümdedir. Burada liman caddesinden 69 ve 75 No'lu yapıların arasından güneye 67 No'lu mezarlığın olduğu bölgeye çıkan sokağın üzerinde batı taraftaki son yapıdır. Kuzey tarafta aynı sokak üzerinde 76 No'lu yapı bulunur. Doğuda sokağın karşısında 72 No'lu yapı bulunur. Batı tarafında 80 No'lu alan bulunur.

Yapı genelde düşük derecede korunmuştur. Doğu taraftaki tonozlu mekanın bir kısmı ayaktadır ve kuzeydoğu tarafta da duvarlar yer yeer 2 m. üzerinde korunmuştur. Güney taraf tamamen yıkılmış ve moloz altındadır. Batı tarafta da yıkılmış olmasına rağmen plana dair kimi izler gözlemek mümkün olabilmiştir.

Yapı yaklaşık 11.21 x 12.00 m. ölçülerinde olduğu kestirilen çok odalı bir yapıdır. Kuzeydoğu köşede ilk mekan (1) içten 5.47 x 3.43 m. ölçülerindedir. Kuzey duvarında yaklaşık 1.05 m. genişliğinde olduğu kestirilen bir kapıyla giriş sağlanır. Doğu duvarda sokağa bakan 0.23 ve 0.21 m. genişlikte dar pencereler vardır. Pencereler giriş katında olduğundan, içeriye kaçak girilebilmesini engellemek için dar yapılmış olmalıdır. Mekanın güney ve batı taraflarından yapının diğer odalarına geçilir.

Yapı bloğunun batı köşesindeki mekan (2) içten 3.29 x 3.56 m. ölçülerinde kareye yakın planlı küçük bir odadır. Doğu duvarında 1.05 m. genişlikte olduğu kestirilen kapıyla (1) mekanına açılır. Bu giriş kısmı yıkılmıştır.

(3) nolu mekan içten 4.92 x 2.09 m. ölçülerinde olduğu anlaşılabilen tonoz örtülü bir odadır. Kuzeybatı duvarda 0.99 m. genişlikte bir kapıyla (1) nolu mekan içinden girişi vardır. Doğu bölümde tonoz örtüsüne kadar ayaktadır ancak batı taraf tamamen yıkılmıştır. Doğu ucunda yüksekte 0.66 m. genişlikte bir pencere bulunur. Batı tarafındaki yıkılmış kesimden binanın iç kısımlarına geçişin olduğu değerlendirilmektedir.

(4) nolu alan 4.21 m. genişliktedir. Güney taraf tamamen yıkıldığından net ölçü almak mümkün değildir, ancak yıkıntı durumundan 6.80 m. kadar uzunlukta olduğu tahmin edilebilmektedir. Bu alana kuzeydoğu taraftan (3) nolu mekandan geçilerek gelindiği değerlendirilmektedir. Alanda iç bölümlendirme izi gözlenmemiştir. Üstü açık veya ahşap çatılı olabilir.

(5) nolu alan 4.95 m. uzunluktadır, (3) nolu mekanla koşut olarak ortak ön ve arka duvarları vardır. Güney taraf tamamen yıkıldığından net ölçü almak mümkün değildir, ancak yıkıntı durumundan 3.05 m. kadar uzunlukta olduğu tahmin edilebilmektedir. (3) nolu mekan gibi batı tarafından girişi olması muhtemeldir ancak bu kesimler tamamen yıkılmıştır ve

Kat. No. 77

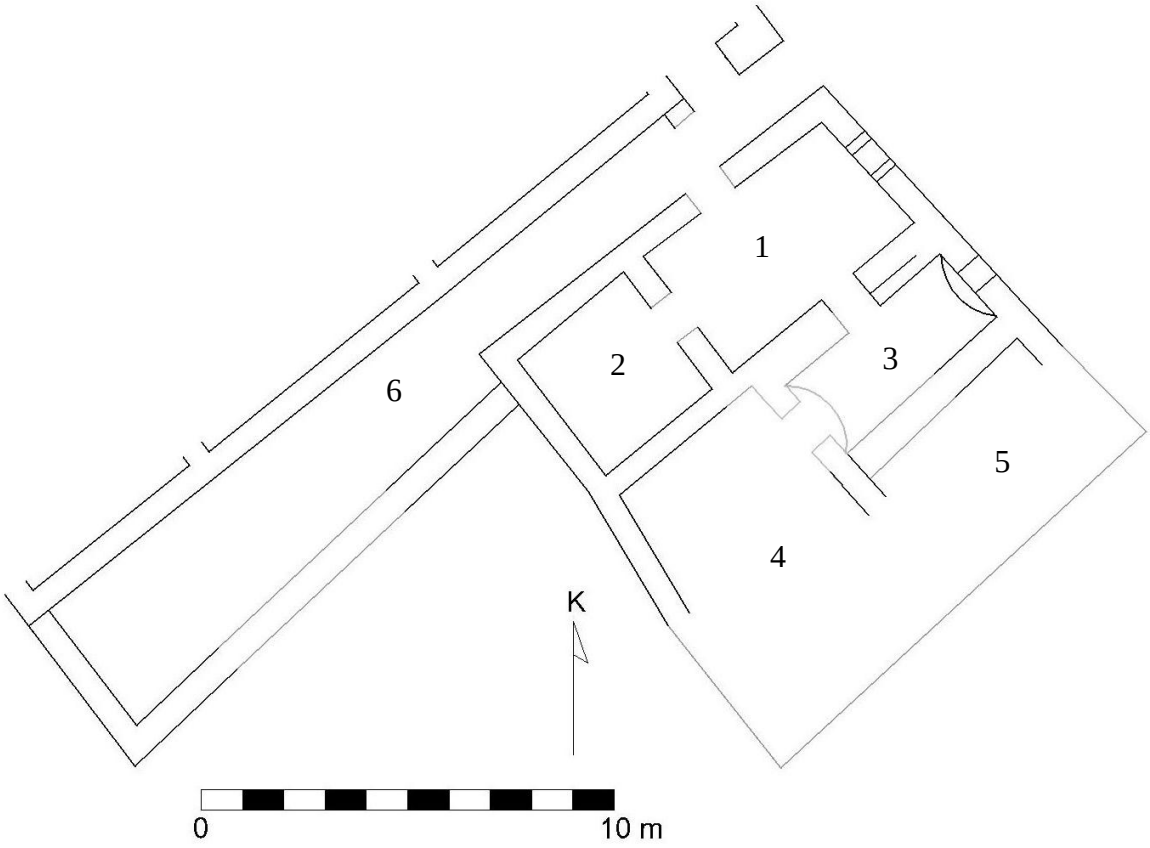
zemin seviyesindeki az miktarda duvar izlerinden çıkarım yapılmaktadır. Mekanda kuzey duvarda bir adet hatıl yuvası benzeri iz vardır ancak ikinci kata dair net öneri getirilememektedir.

Yapı bloğunun kuzey tarafında uzun bir koridor formunda bir alan vardır (6). Koridor toplam 22.50 m. uzunluktadır ve doğu tarafta 1.67 ve batıda 2.80 m. kadar genişlik vardır. Burasının bir dönem ara sokak olduğu ve sonradan yapıya katıldığı tahmin edilmektedir. Koridorun doğu ucunda, doğudaki ana sokaktan 2.70 m. kadar içeride kuzeyde bir paye ile ayrı bir giriş yapılmış gibidir. (1) nolu mekan tam buraya açılır.

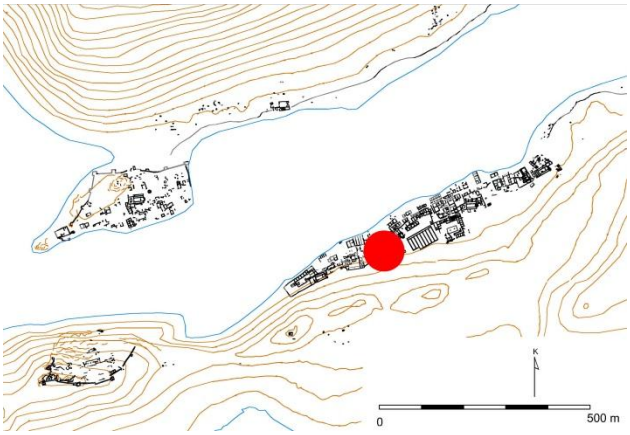
Duvarlar tek yüzleri kabaca düzeltilen az işli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, seramik veya kiremit parçaları gözlenmez. Duvar kalınlığı 55 ile 63 cm arası ile tonoz örtülü odada 73 ila 103 cm ‘dir.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan ve az miktarda moloz temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 77

Kat.No. 77

Resim 1 – 77 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 77 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 77 No'lu Yapı genel görünüş (güneybatıdan)

Resim 4 – 77 No'lu Yapı (kuzeyden)

Resim 5 – 77 No'lu Yapı içeriden detay (batıdan)

Kat. No. 78

Dükkan, Çarşı Yapısı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünün batı tarafında, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.51) batıya giden caddenin üzerinde kuzey tarafta liman kıyısındadır. Bu yapıdan batı tarafta tersaneler bölgesi vardır. Doğu tarafta 73 No'lu alan, batı tarafta 81 No'lu yapı bulunur. Güney tarafta caddenin karşısında 79 No'lu yapı bulunur.

Yapının güney cephesi giriş kat seviyesinde kapısı dahil ayaktadır. Batı duvarın da güney tarafı ikinci kat seviyesinde ayaktadır. Geri kalan kısımlar, özellikle kuzey taraf bataklık kotuna yakın seviyede tamamen yıkılmıştır ve plan ancak kısmen gözlenebilen duvar izlerinden ve moloz kalıntılarından anlaşılabilmektedir.

Yapının net gözlenebilen tek bir mekanı vardır. Burası içten 10.45 x 4.82 m. ölçülerinde uzun bir dörtgen formundadır. İç bölümlenme görülmemiştir. Güney duvar üzerinde 1.35 m. genişlikte kapı ile giriş sağlanır. Bu kapı nitelikli blok taş işçiliğe sahiptir, söve ve lentosu profillerle bezenmiştir. Lentonun iç tarafında ikinci katın zeminini taşımak için hatıl yuvaları oyulmuştur. İkinci katın zemini batı duvar üzerinde de izlenebilmektedir. Bu tarafta ikinci katta dışarı (batıya) açılan bir kapı kalıntısı da vardır. Mekanın batı dışında yaklaşık 1.29 m. uzunlukta bir duvar çıkıntısına ait kalıntı gözlenmiştir. Bu duvar, ikinci kattaki kapı da düşünüldüğünde bir balkonu taşıyan paye olabilir.

Mekanın güney tarafındaki sokağın iki tarafında üzeri nitelikli taş işçiliğine sahip fascia profilli kemerler vardır. Kemerler bu yapı ve sokağın karşısındaki 79 No'lu yapı arasındaki 2.66 m. genişliğindeki sokağın iki tarafına basmaktadır, batıdaki kemer ayaktadır. Kemerin dış cephesindeki kilit taşı, Nymphaion (Kat.No.162) yapısındaki ve Myra tiyatrosundaki kimi örnekler gibi işlenmeden kaba bırakılmıştır. Sokağın karşısındaki diğer yapı ile arada kot ve tarz farkı görülmektedir ve bu yapıların ayrı yapılar olduğu açıktır.

Alanın kuzey tarafında ise bataklık kotunda kimi duvar izleri belirlenebilse de bunlardan plan anlamak mümkün olmamıştır. Sadece bu kesimde yapılaşmanın devam ettiği belirlenebilmiştir. Batı duvar kesintisiz bir şekilde kuzeye doğru devam etmektedir.

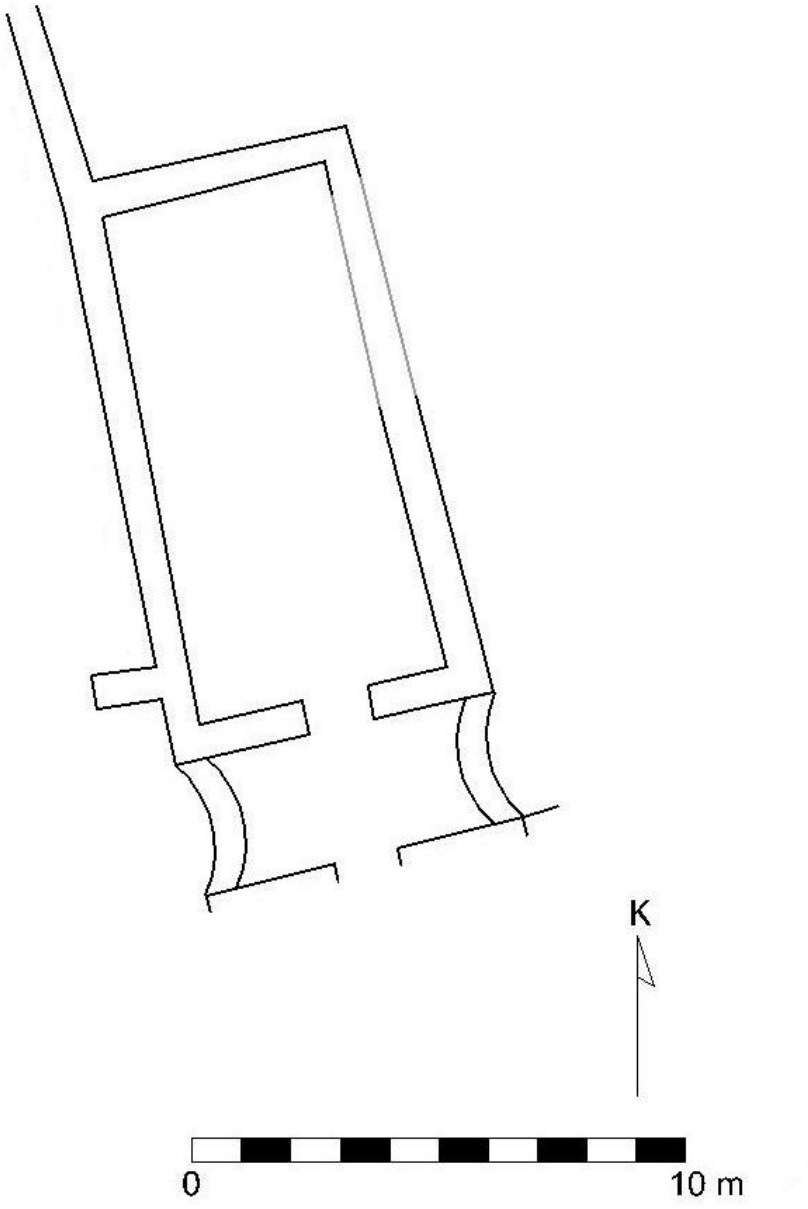
Sağlam kalmış kapının olduğu güney duvarda daha büyük taşlardan poligonala yakın bir işçilik vardır ancak sıkça onarım görmüş gibidir, özellikle iç yüzün kimi yerleri moloz taşla örülmüştür. Kapının etrafında profilli bir çerçeve dönmektedir ve üst tarafında profilli sembolik bir saçak işlenmiştir. İşçilik 16 No'lu yapıya ve Agora'nın (Kat.No.44) kuzey giriş kapısına benzemektedir. Batı duvarda ise yine kaba murçla tek yüzleri düzeltilmiş taşlardan, kabaca poligonala yakın harçlı bir işçilik gözlenmekle birlikte duvarların başka yerlerinde ve aralarda daha niteliksiz şekilde az işli küçük taşlarla örgü daha yaygındır. Birbiriyle iç içe

Kat. No. 78

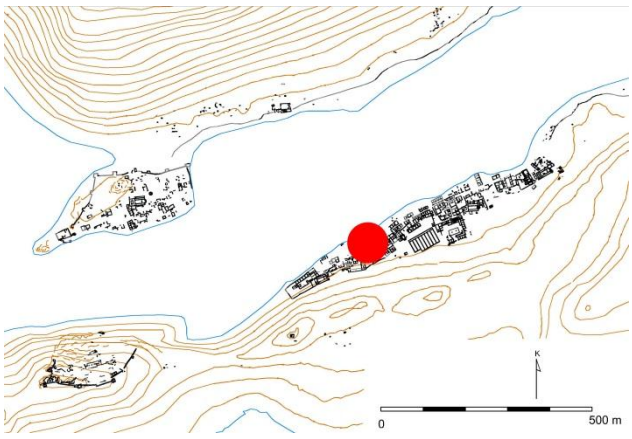
olan bu farklı işçilik tipini dönem farkına yorumlamak zordur. Özellikle köşelerde dörtgenimsi şekle getirilmiş daha düzgün taşlar kullanılarak örgünün sağlam olmasına özen gösterilmiş gibidir. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit veya seramik görülmez. Duvar kalınlığı 68 ila 74 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 78

Kat.No. 78

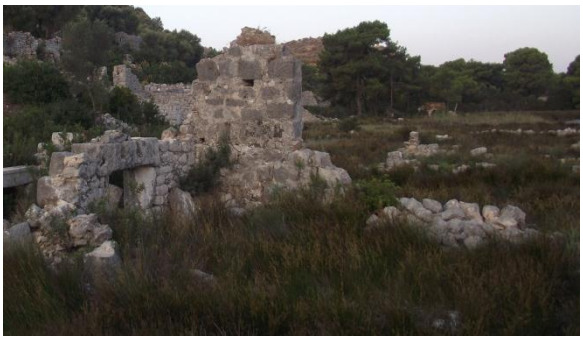
Resim 1 – 78 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 78 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 78 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 4 – 78 No'lu Yapı içeriden detaylar (doğudan)

Resim 5 – 78 No'lu Yapı dışarıdan detay ve güneydeki kemerli sokak (batıdan)

Kat. No. 79

Dükkan Dizisi, Çarşı Yapısı

Güney Yerleşim'in merkezi bölümünün batı tarafında, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.51) batıya giden caddenin üzerinde güney tarafta liman kıyısındadır. Bu yapıdan batı tarafta tersaneler bölgesi vardır. Kuzey tarafta caddenin karşısında 78 No'lu yapı bulunur. Doğu tarafta ise aynı cadde üzerinde 75 No'lu yapı ile bitişik nizamda komşudur.

Yapı, planı anlaşılabilecek derecede korunmuştur. Kuzey cephesinin batı tarafı giriş kat seviyesinde kapısı dahil ayaktadır. Batı duvar yer yer ikinci kat seviyesinde ayaktadır. Güneye doğru arazi yükselmektedir ve duvarlar daha yüksek kota kadar ayaktadır ancak iç kısım büyük miktarda moloz dolgu altındadır. Doğu taraf daha düşük korunmuşluk derecesine sahiptir.

Yapı dıştan yaklaşık 18.16 x 12.92 m. ölçülerinde bir alandadır. Genel plan itibarıyla kuzeyde ana caddeye bakan, çok odalı yan yana iki bağımsız bölümden oluşmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bölümlerden daha iyi korunmuş olan batıdakinin ön odası (1) içten 8.13 x 5.15 m. ölçülerindedir. Kuzey duvar üzerinde 1.30 m. genişlikte kapı ile giriş sağlanır. Bu kapı nitelikli blok taş işçiliğe sahiptir. Duvarlarda ikinci kata ait iz gözlenmemekle birlikte seviye yüksektir ve ikinci kat makul bir önermedir. Bu ön mekan güneyde tarafında arka odalara açılmaktadır.

Batı bölümün ikinci odası (2) içten yaklaşık 4.90 x 5.07 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafta ön mekandan girişi olduğu anlaşılmaktadır ancak bu bölüm yıkılmıştır. Doğu taraf yıkılmıştır ancak yapının genel düzeni ve moloz dolgu dikkate alınarak doğuya geçiş olmadığı, bu bölümlerin birbirinden tam bağımsız olduğu önerilmektedir. Güney duvarda batıya yakın 1.00 m. genişliğinde kapıyla arka odalara geçilir. Arka odalardan batıdaki (3) içten 3.11 x 1.81 m. ölçülerinde küçük bir odadır. Kuzeyden girişi vardır ve doğuya doğru 0.96 m. genişlikte kapı ile diğer arka odaya (4) geçilir. Bu ikinci oda da içten 3.16 x 2.77 m. ölçülerindedir.

Bağımsız bölümlerden doğu taraftaki daha düşük derecede korunmuştur. Ön mekan (5) içten yaklaşık 7.90 x 5.90 m. ölçülerindedir. Güney taraftaki ara bölme duvarı bellidir ve buradan güneye geçiş olduğu değerlendirilmektedir, ancak bu geçiş yıkılmıştır. Güneydeki ikinci mekan (6) içten yaklaşık 6.91 x 5.13 m. ölçülerindedir. Güney duvar iyi korunmuştur ve batı bölümle organiktir. Batıya geçiş olmadığı önerilmektedir.

Batı bölümün kuzey tarafındaki sokağın iki tarafında üzeri nitelikli taş işçiliğine sahip fascia profilli kemerler vardır. Kemerler bu yapı ve sokağın karşısındaki 78 No'lu yapı arasındaki 2.66 m. genişliğindeki sokağın iki tarafına basmaktadır, batıdaki kemer ayaktadır.

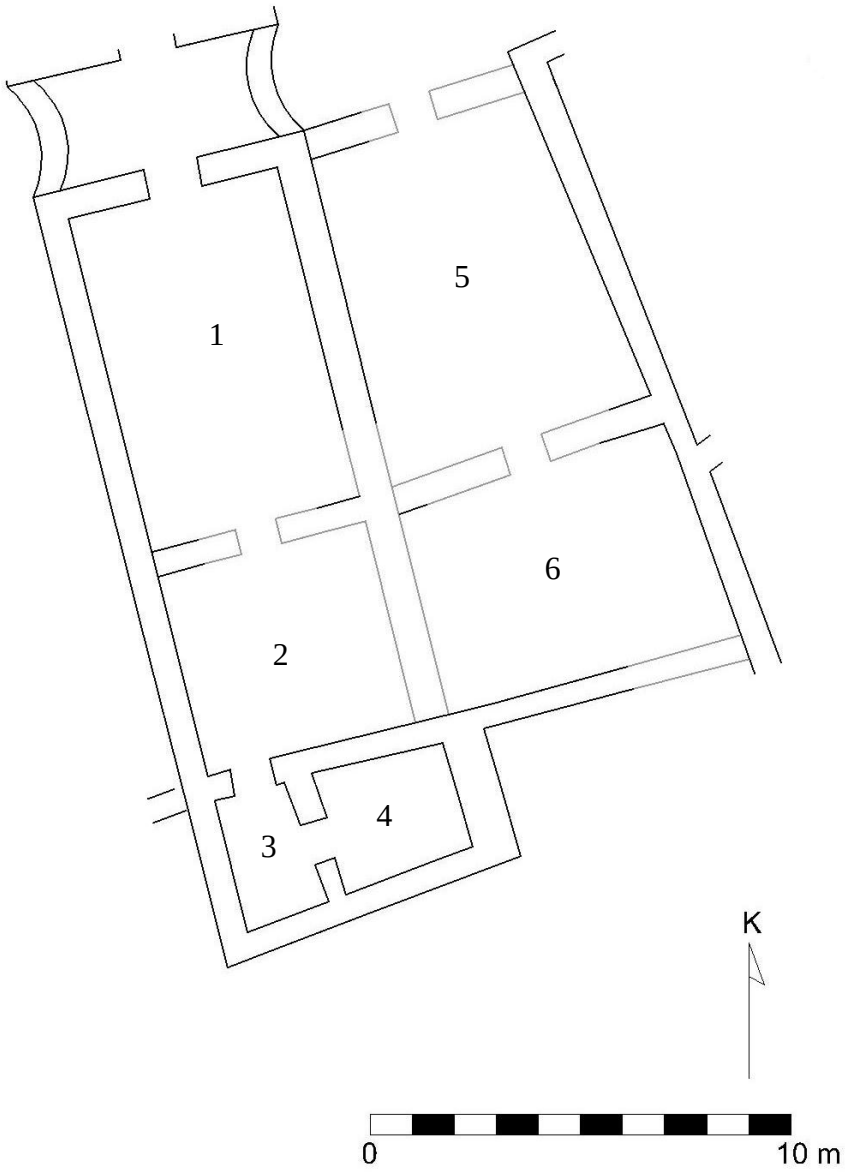
Kat. No. 79

Kemerin dış cephesindeki kilit taşı, Nymphaion (Kat.No.162) yapısındaki ve Myra tiyatrosundaki kimi örnekler gibi işlenmeden kaba bırakılmıştır. Sokağın karşısındaki diğer yapı ile arada kot ve tarz farkı görülmektedir ve bu yapıların ayrı yapılar olduğu açıktır. Bu yapının cephe kapısının lento kotu kuzeydeki kapıya nazaran 50 cm kadar aşağıdadır.

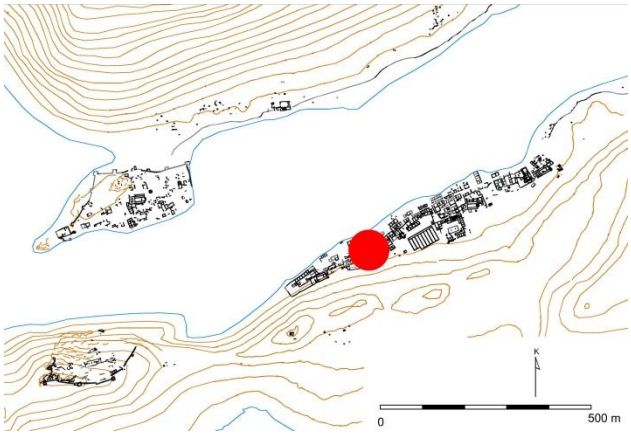
Sağlam kalmış kapının olduğu kuzey duvarda daha büyük taşlardan poligonala yakın bir işçilik vardır ancak özellikle iç yüzün kimi yerleri moloz taşla örülmüştür. Kapının lentosunda içte ve dışta sade bir profil bulunur. Bu haliyle devşirme kullanılmış bir dor düzeni stoa arşitravına benzemektedir. İşçilik 45 ve 46 No'lu yapılardaki daha sade tarza benzemektedir. Diğer duvarlarda genelde kaba murçla tek yüzleri düzeltilmiş taşlardan, kabaca poligonala yakın harçlı bir işçilik gözlenmekle birlikte duvarların başka yerlerinde ve aralarda daha niteliksiz şekilde az işli küçük taşlarla örgü daha yaygındır. Birbiriyle iç içe olan bu farklı işçilik tipini dönem farkına yorumlamak zordur. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit veya seramik görülmez. Duvar kalınlığı oldukça değişkendir, genelde 61 ila 83 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 79

Kat.No. 79

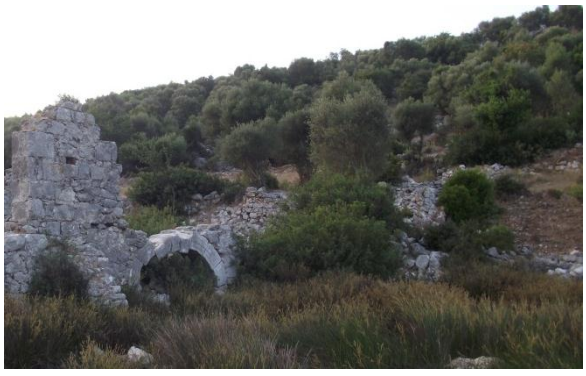
Resim 1 – 79 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

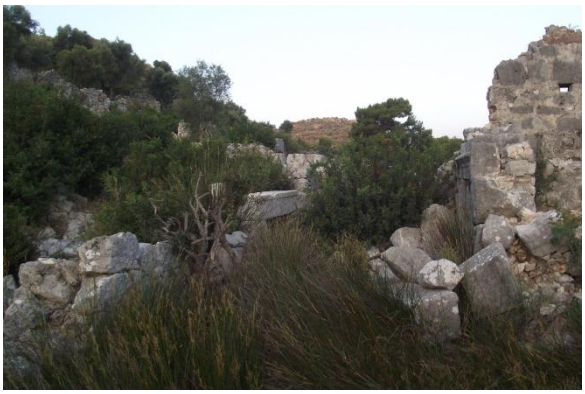
Resim 2 – 79 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 79 No'lu Yapı (kuzeyden)

Resim 4 – 79 No'lu Yapı ve kuzeyindeki kemerli sokak (kuzeybatıdan)

Resim 5 – 79 No'lu Yapı kuzeydeki kemerli sokağa açılan kapı (doğudan)

Kat. No. 80

Avlu

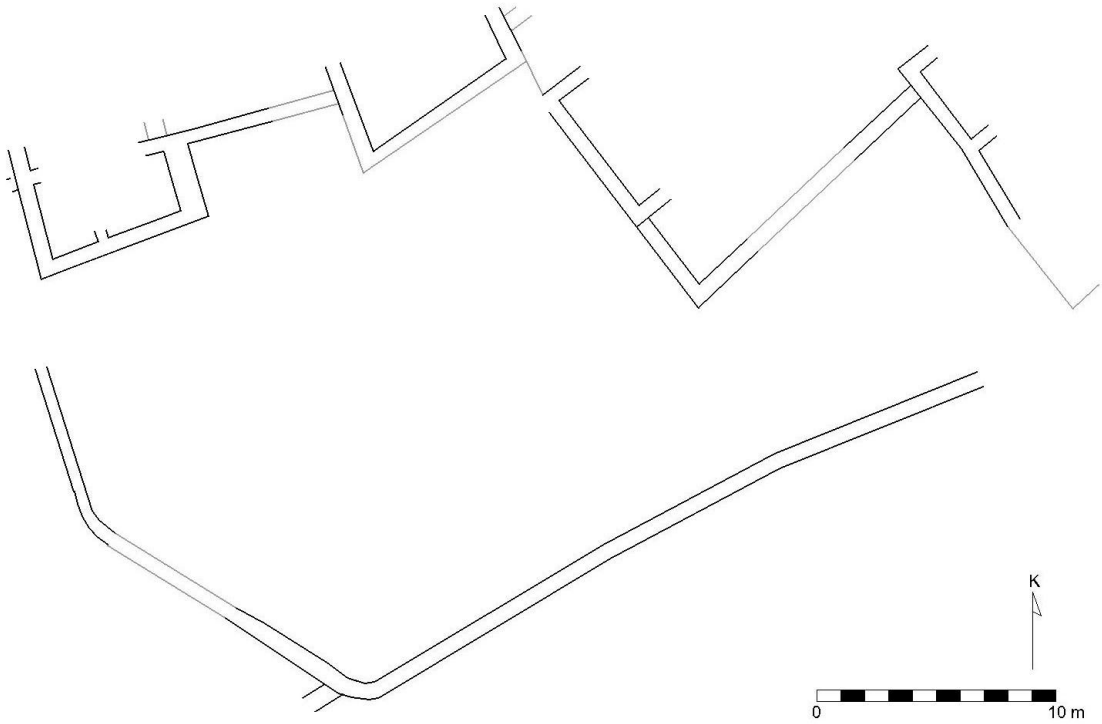
Güney Yerleşim'in merkezi kesiminin güneybatı tarafında, Horrea'nın (Kat.No.50) batı tarafındaki bölümdedir.

Bu alan yaklaşık olarak 38.90 x 19.50 m. ölçülerinde, kuzeyde alt kotta 79 ve 74 No'lu yapılar ve doğu tarafta 76 ve 77 No'lu yapılarla sınırlandırılmış, batı ve güneyde çevre duvarı ile çevrelenmiş bir alandır. Batı tarafta çevre duvarının öteki tarafında 84 No'lu alan vardır. Arazi güneyden kuzeye doğru hafif bir eğimle alçalmaktadır. Arazi genel olarak kayalık olmayan, yumuşak eğimli bir avlu görüntüsündedir.

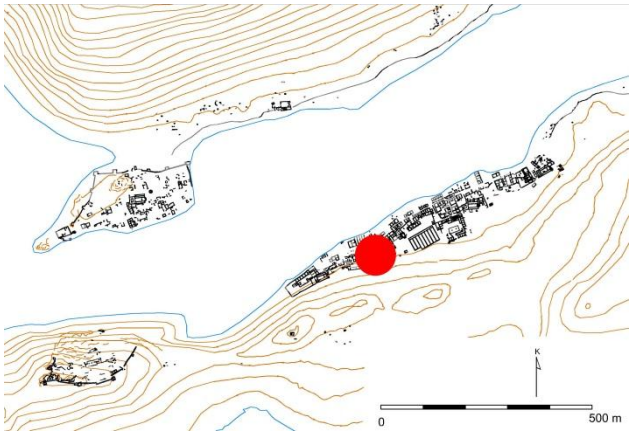
Alanın çevre duvarı üzerinde bir giriş kapısı gözlenmemiştir. Sınırlayan yapılardan alt kotta olanların üst kat seviyeleri bu alana bakmakta olmalıdır ancak geçiş olduğuna dair iz görülmeiştir. Doğu taraftaki yapılardan de geçiş olup olmadığı net değildir. En olası ihtimal, yıkıntının daha fazla olduğu güneydoğu taraftan 77 No'lu yapı ile bağlantılı bir bahçe olmasıdır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan ve az miktarda bitki ve moloz temizliği çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 80

Kat.No. 80

Resim 1 – 80 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 80 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 80 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 80 No'lu Alan (güneybatıdan)

Kat. No. 81

Kadırga Çekekleri

Güney Yerleşim'in batı bölümünün başlangıcında, liman kıyısındadır. Doğu tarafta 78 No'lu yapı, batı tarafta 85 No'lu yapı bulunur. Güney tarafta sokağın karşısında 82 No'lu alan bulunur.

Alandaki kalıntılar bataklık kotuna yakın seviyede az miktarda moloz yığınları halindedir. Sadece yüzeyde molozların arasında görülebilen duvar izlerinden plan anlaşılmaya çalışılabilmiştir. Güney taraf nispeten daha anlaşılabilir olup, kuzey taraf ise büyük oranda bataklığın altında kalmıştır. Bu yapının çok yüksek ve güçlü mimarisi olan bir yapı olmaması, moloz dolgunun az miktarda olmasıyla sonuçlanmıştır. Duvarlar yüzeyde kaldıkları yerlerde nispeten izlenebilirdirler.

Yapı dıştan yaklaşık 22.00 x 23.20 m. ölçülerindedir. Genel plan itibarıyla yan yana 4 adet, arka tarafları karaya bakan, ön tarafları ise deniz tarafına açık olan dar ve uzun tek hacimli mekanlardır.

Batıdan ilk mekan (1) içten arkada (güney) 3.61 ve kuzeyde ölçülebilen son noktada 4.67 m. kadar genişliktedir. Tam uzunluğu, yapının sonu yüzeyin altında kaldığından anlaşılamamıştır. İkinci mekan (2) içten arkada (güney) 5.84 ve kuzeyde ölçülebilen son noktada 5.60 m. kadar genişliktedir. Tam uzunluğu, yapının sonu yüzeyin altında kaldığından anlaşılamamıştır.

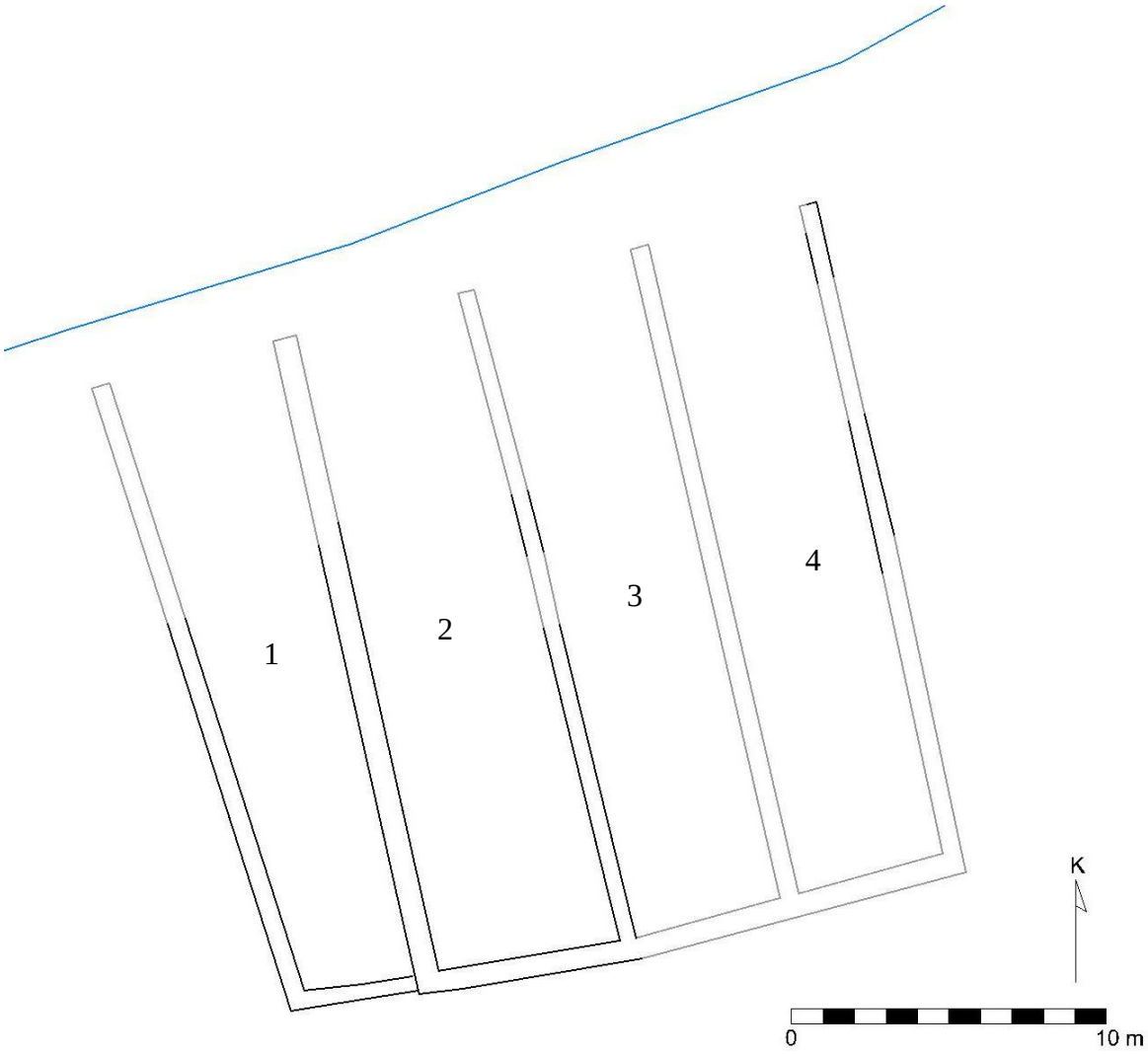
Yapının doğu tarafı tamamen bataklık kotunun altındadır. Sadece yüzeye yakın duvar izlerinden ve moloz dolgu yoğunluğundan plan anlaşılmaya çalışılmıştır. Batı tarafta (4) yapının kuzey son kısmında sahile yakın kesimde köşe yapmayan bir duvar ucu gözlenmiştir. Batıdaki diğer mekanların da seviyeleri bu son mekan ile benzer olduğundan bu yapının yan yana 4 mekandan oluşan bir dizi olduğu önerilmektedir.

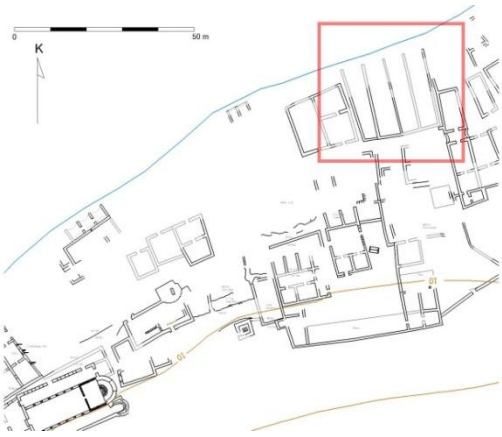
Yapıların korunan kesimde arkadan girişi olup olmadığı belirsizdir. Sadece kuzeyde sahile yakın kesimden giriş olması da mümkündür. Bu tarz çekek mekanlarında sadece önden giriş olması yaygın bir durumdur. Andriake'de de çekek olarak tanımlanan diğer mekanlarda göründüğü kadarıyla sadece önden giriş vardır (Kat.Nolar: 88, 97, 100).

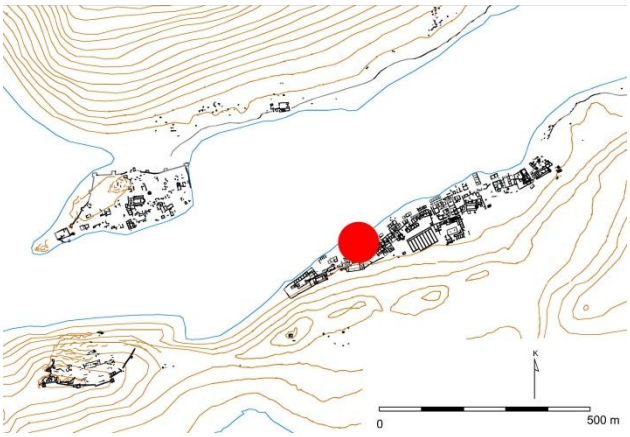
Bu bölgede duvar işçiliğini anlamak mümkün olmamıştır. Alandaki kalıntılar genelde az işli küçük taşlardır. Belirlenebilen duvar kalınlıkları 54 ila 76 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 81

Kat.No. 81

Resim 1 – 81 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 81 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 81 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 4 – 81 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 82

Bataklık İçi Kalıntılar

Güney Yerleşim'in batı bölümünde, Germanicus Meydanı'ndan (Kat.No.51) batıya giden caddenin 78 ve 79 No'lu yapıların arasında nitelikli bir kemerle sonlandığı yerin batı tarafıdır. Doğu tarafta 78 ve 79 No'lu yapılar, batı tarafta 86 No'lu alan bulunur. Kuzey tarafta 73 No'lu yapı, güneyde 83 No'lu alan vardır.

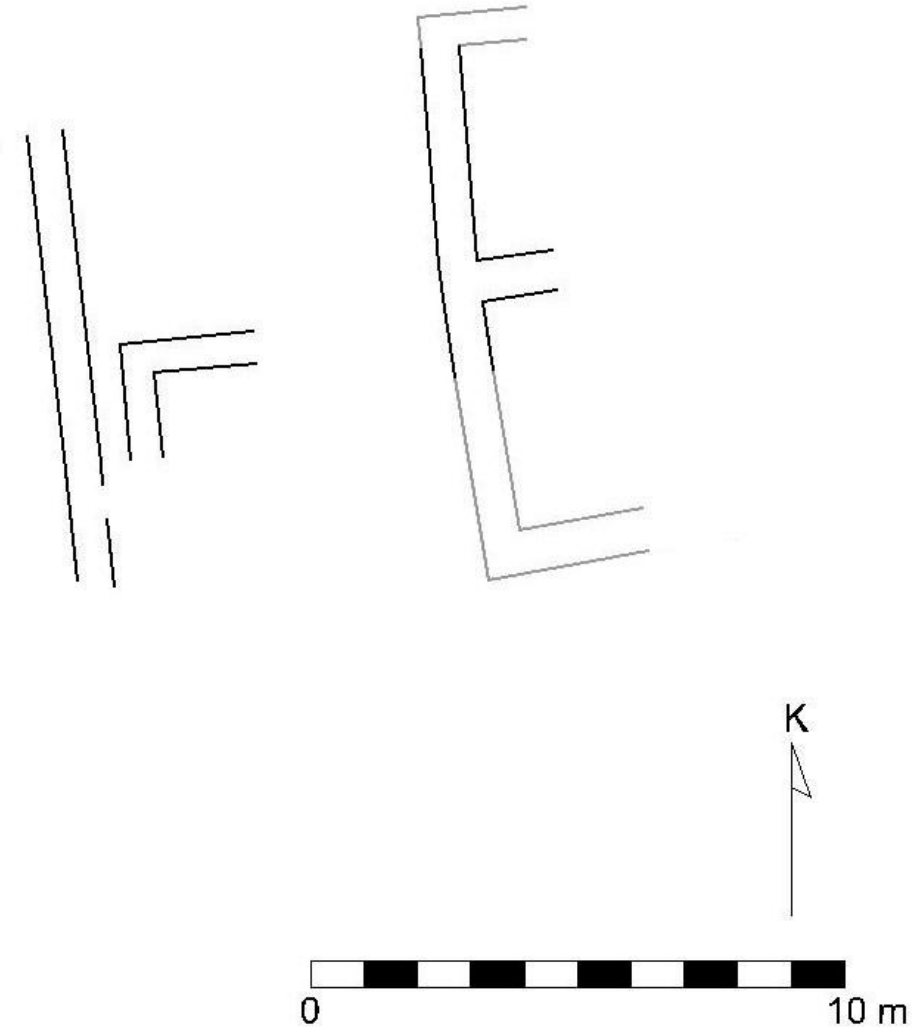
Alandaki kalıntılar bataklık kotuna yakın seviyede moloz yığınları halindedir. Sadece yüzeyde molozların ve bitki örtüsünün arasında görülebilen duvar izlerinden plan anlaşılmaya çalışılabilmiştir.

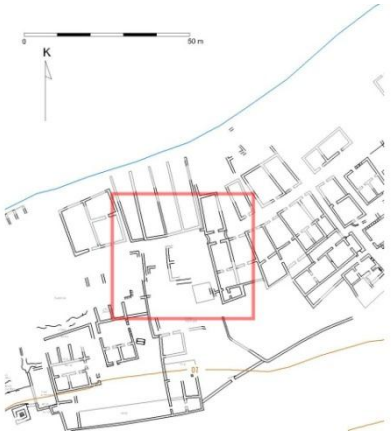
Tanımlanan alan yaklaşık 20.70 x 13.30 m. ölçülerindedir. Birbirleriyle ilişkilendirilemeyen az miktarda duvar izleri belirlenebilmiştir. Doğu taraftaki kuzey ve güneyinde iki oda olduğuna dair iz vermektedir ancak yönelim veya başka veri yoktur. Batı tarafta da kuzey-güney doğrultulu duvar izleri vardır. Bu kalıntılar burada hemen doğu kesimde olduğu gibi kuzeye açılan yan yana bağımsız bölümlere ait olabilir ancak eldeki kalıntıların niteliği bunu kestirmeyi çok zor kılmaktadır. Doğudan gelen ana caddenin yerleşimin batı tarafında devam edip etmediğine dair iz almak zordur zira bu kesimde kalıntı seviyesi çok düşüktür.

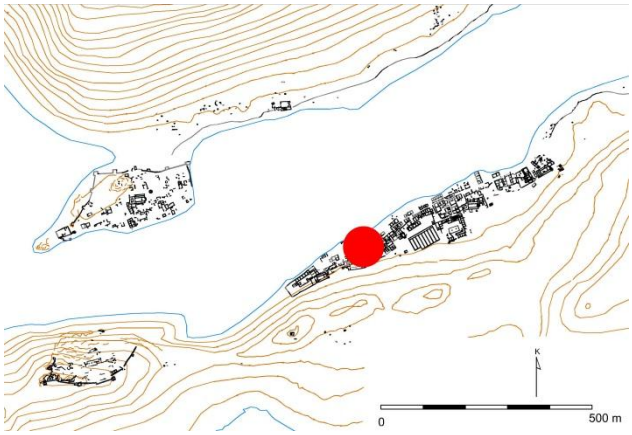
Bu bölgede duvar işçiliğini anlamak mümkün olmamıştır. Alandaki kalıntılar genelde az işli küçük taşlardır. Belirlenebilen duvar kalınlıkları 63 ila 72 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 82

Kat.No. 82

Resim 1 – 82 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneydoğudan)

Resim 2 – 82 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 82 No'lu Alan (güneydoğudan)

Resim 4 – 82 No'lu Alan (güneyden)

Kat. No. 83

Bataklık İçi Kalıntılar

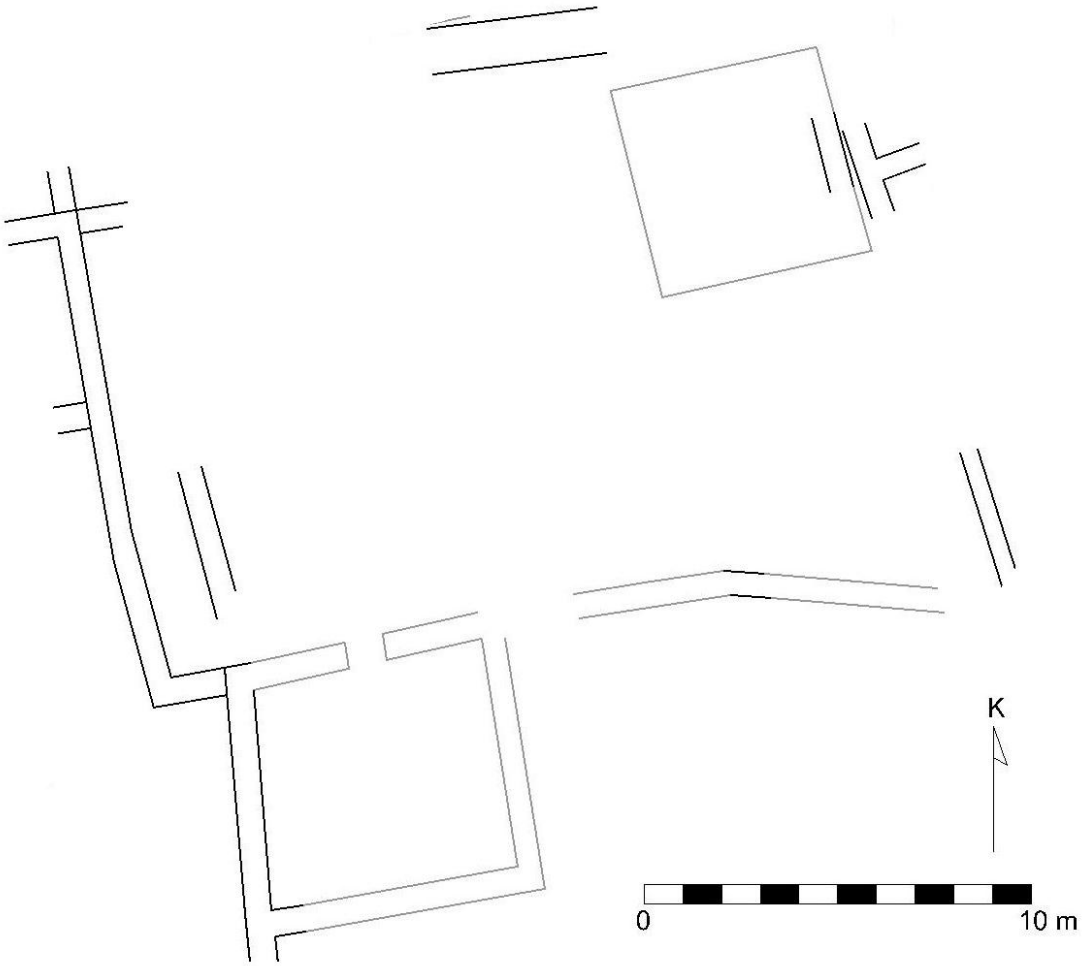
Güney Yerleşim'in batı bölümünün doğu başlangıç kesimindedir. Kuzeyindeki 82 No'lu alanın güneyinde yamaç tarafındadır. Doğu tarafta 79 No'lu yapı ve üst kotta 80 No'lu alan, batı tarafta 87 No'lu yapı bulunur. Güney tarafta üst kotta 89 No'lu yapının terası ve, güneyde 84 No'lu alan vardır.

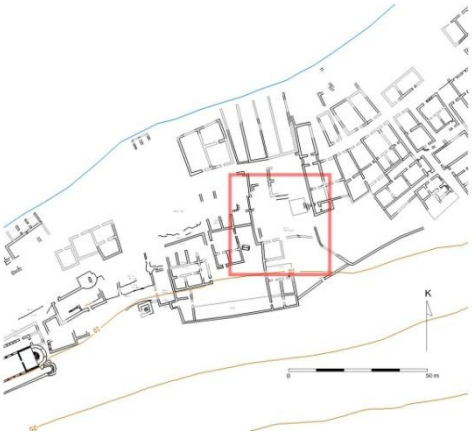
Tanımlanan alan yaklaşık 22.20 x 22.10 m. ölçülerindedir. Güney taraf yamaçta akıntı dolgu altındadır ve kuzey tarafta kalıntılar bataklık kotunda duvar izleri ve moloz yığınları halindedir. Sadece yüzeyde molozların arasında görülebilen duvar izlerinden ve dolgu yoğunluğundan kestirim yapılarak plan anlaşılmaya çalışılabilmiştir.

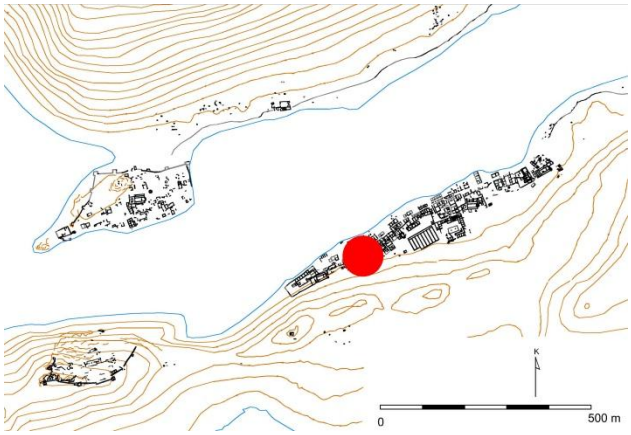
Gözlenebildiği kadarıyla alanın batı tarafı boyunca bir yapının dış duvarı uzanmaktadır. Alanın içi bir yapının içi olabileceği gibi, dolgunun çok az ve seviyenin bataklık kotunun altında olmasından dolayı avlu benzeri açık bir alan olması da mümkündür. Kuzeyde 1.15 m. genişliğinde kalın bir duvar izi görülmüştür. Doğu tarafta 80 No'lu alanın çevre duvarı kuzeye inmekte ve 79 No'lu yapıya bağlanmaktadır. Burada doğuda ayrı bir duvar daha vardır ve bir mekanın varlığına iz vermektedir. Alanın güney tarafında yamaçta bir duvar izi görülmüştür ve buradaki dolgu durumundan bir teras duvarı olabileceği önerilmiştir. Alanın güneybatı tarafında yoğun bitki örtüsü içinde kuzeye açılan bir mekan olduğu değerlendirilen bir alan vardır. Buradan güney tarafta kot oldukça yüksektir ve güneydeki yapıların (Kat.No.89) teras duvarı ile aşağıdaki arazi ayrılmıştır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 83

Kat.No. 83

Resim 1 – 83 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 83 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 83 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 83 No'lu Alan (batıdan)

Resim 5 – 83 No'lu Alan (güneyden)

Kat. No. 84

Avlu

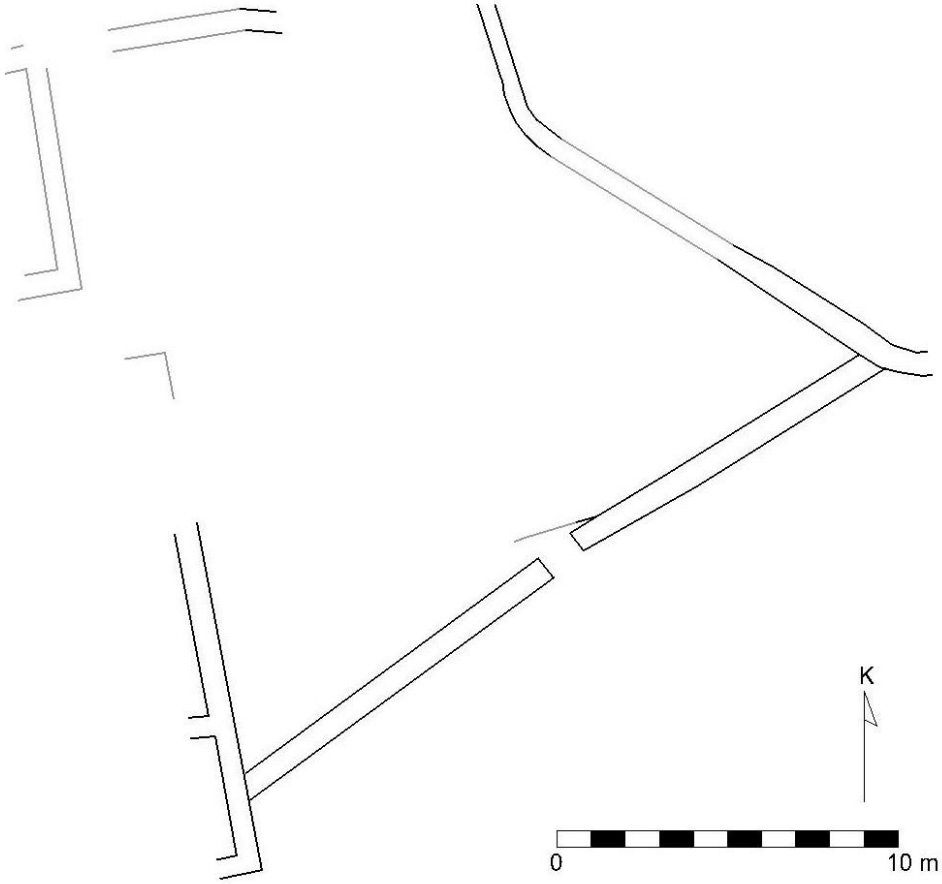
Güney Yerleşim'in batı kesiminin doğu başlangıcında güney yamaç üzerinde üst kottadır.

Bu alan yaklaşık olarak 19.80 x 16.60 m. ölçülerinde bir alandır. Doğuda 80 No'lu alanın batı çevre duvarı ile sınırlanır. Kuzeyde akıntı dolgu yamacında gözlenebilen izlerden bir teras duvarı ile sınırlandığı kestirilmektedir. Güneyinde yamaç boyunca 66-69 cm kalınlıkta küçük taşlardan örülmüş sınırlayıcı bir duvar vardır ve bu duvar üzerinde 1.20 m. kadar genişlikte kaba anakaya eşiği olan bir kapıdan alana girilir. Bu kapının hemen iç tarafında küçük bir teras, giriş yolunu batıdaki yapılara doğru yamaç boyunca yönlendirmektedir. Batı tarafta 89 No'lu yapı grubunun doğu mekanları vardır ve bu mekanların kuzey tarafındaki teraslı alana doğru bir gidişin olduğu anlaşılmaktadır.

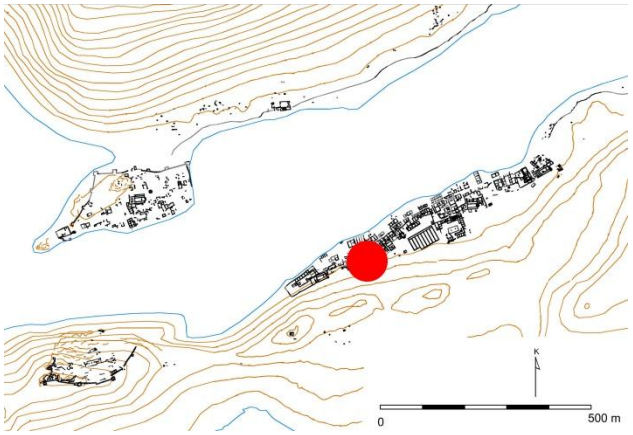
Bu alanın 89 No'lu yapı grubu ile bağlantılı çevre duvarı ile sınırlandırılmış bir avlu olduğu değerlendirilmektedir.

2018 yılı itibarıyle bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 84

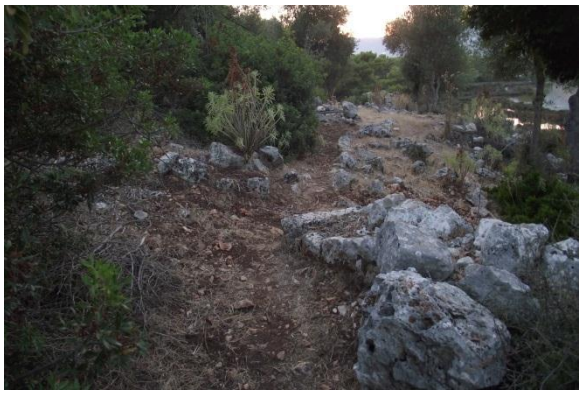
Kat.No. 84

Resim 1 – 84 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 84 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 84 No'lu Alan avlu duvarı ve güneye açılan kapı dışarıdan görünüş (güneydoğudan)

Resim 4 – 84 No'lu Alan avlu duvarı ve güneye açılan kapı içeriden görünüş (kuzeybatıdan)

Resim 5 – 84 No'lu Alan (doğudan)

Kat. No. 85

Liman Kıyısı Yapı

Güney Yerleşim'in batı bölümünde, liman kıyısındadır. Doğu tarafta 81 No'lu yapı, batı tarafta 91 No'lu alan bulunur. Güney tarafta sokağın karşısında 86 No'lu alan bulunur.

Alandaki kalıntılar bataklık kotunda ve suların altında moloz yığınları halindedir. Sadece yüzeyde molozların arasında görülebilen duvar izlerinden plan anlaşılmaya çalışılabilmiştir. Bu kesimde bataklık kotu kalıntıların üzerinde olmasına rağmen yoğun moloz kalıntıları vardır ve yapının yüksek olabileceğine dair izlenim uyandırmaktadır.

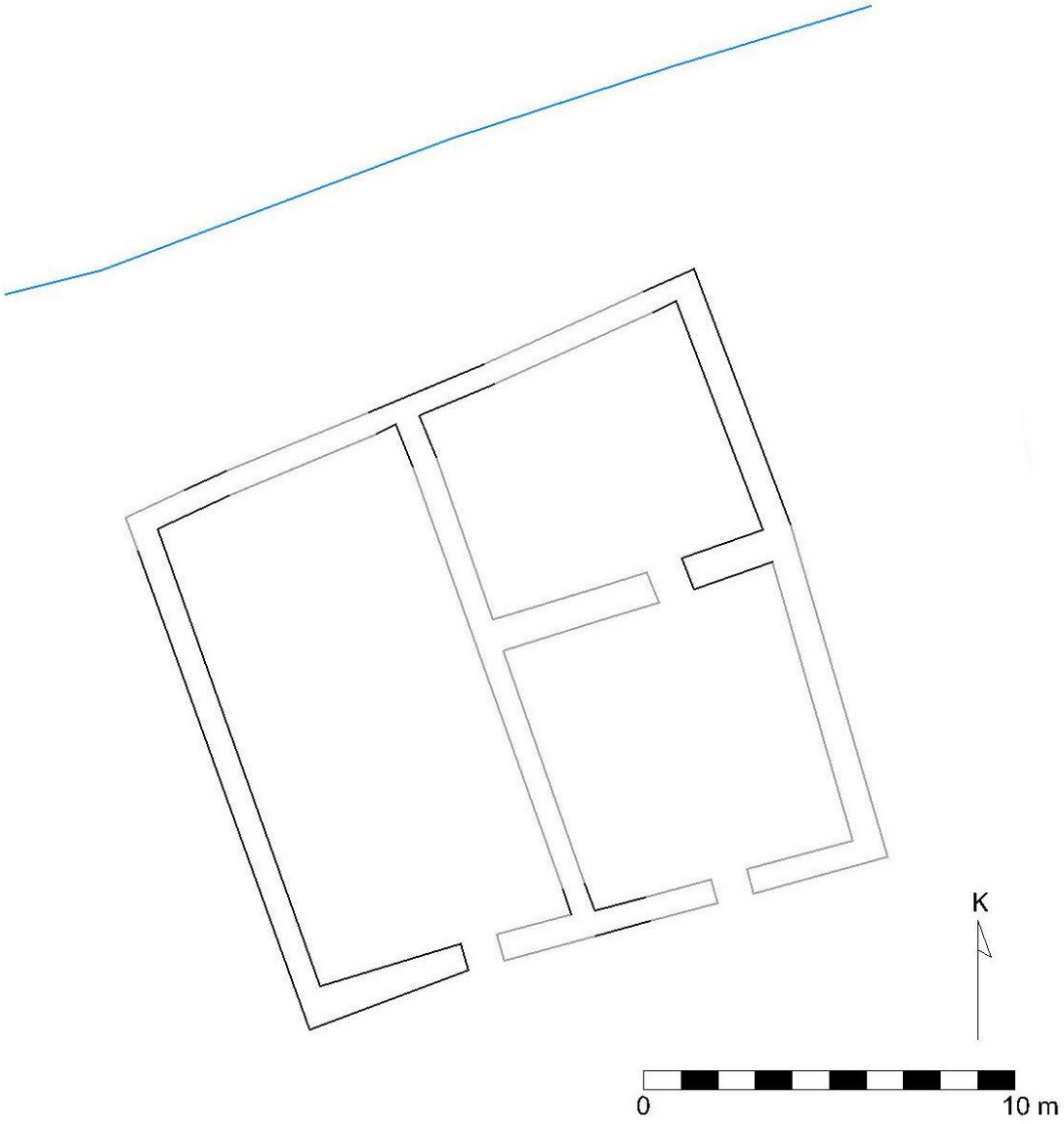
Yapı dıştan yaklaşık 15.34 x 16.87 m. ölçülerindedir. Yapının içinde en az 3 oda olduğu anlaşılabilmektedir ancak özellikle orta kısım tamamen moloz yığını halindedir. Mevcut duvar izlerinden ve moloz dolgu yoğunluğundan kestirim yapılarak burada yan yana birisi tek odalı birisi de iki odalı güneye açılan iki bağımsız bölüm olduğu önerilmiştir. Batıdaki bölümün güney kapısının bir sövesi gözlenebilmiştir. Doğudaki bölümün ara duvarı olduğu değerlendirilen yerde de güneye açılan bir söve daha gözlenmiştir. Batıdaki bölüm 6.96 x 13.50 m. ölçülerindedir, doğudaki bölümün arka (kuzey) odası 6.25 x 7.49 m., güneydeki odası ise tahminen 7.50 x 7.40 m. ölçülerinde olmalıdır.

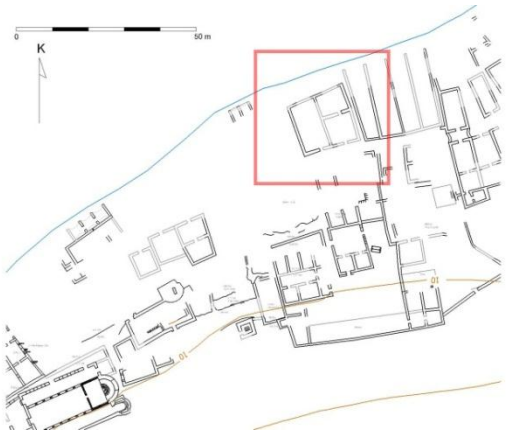
Mekanların güneye açılması sebebiyle bu bölgede güneyde doğudan gelen ana caddenin devamında bir sokak olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bu bölgede kalıntı seviyesi çok düşüktür ve veri azdır.

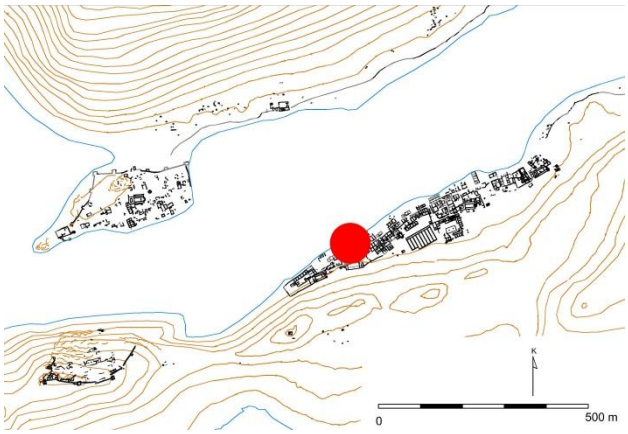
Bu bölgede duvar işçiliğini anlamak mümkün olmamıştır. Alandaki kalıntılar genelde az işli küçük taşlardır. Belirlenebilen duvar kalınlıkları 58 ila 73 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 85

Kat.No. 85

Resim 1 – 85 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 85 No'lu Yapı hava fotoğrafı
(kuzeybatıdan)

Resim 4 – 85 No'lu Yapı (güneyden)

Kat. No. 86

Önü Açık Mekanlar Dizisi

Güney Yerleşim'in batı bölümündedir. Güneyinde üst kottaki 87 No'lu yapının altındaki alandır. Kuzeyde karşıda 85 No'lu yapı bulunur. Doğu tarafta 82 No'lu alan ve batıda tarafta 91 No'lu alan bulunur.

Alanda güney tarafta yamaca dayanan kısımda korunmuşluk yüksektir. Bu kesimdeki yapılar asğlam ve 2. kat seviyesinde ayaktadır. Kuzey taraf ise bataklık kotunun altındadır ve ancak yüzeyde moloz ve bitki örtüsü altından gözlenen duvar izlerinden plan anlaşılmaya çalışılabilmektedir.

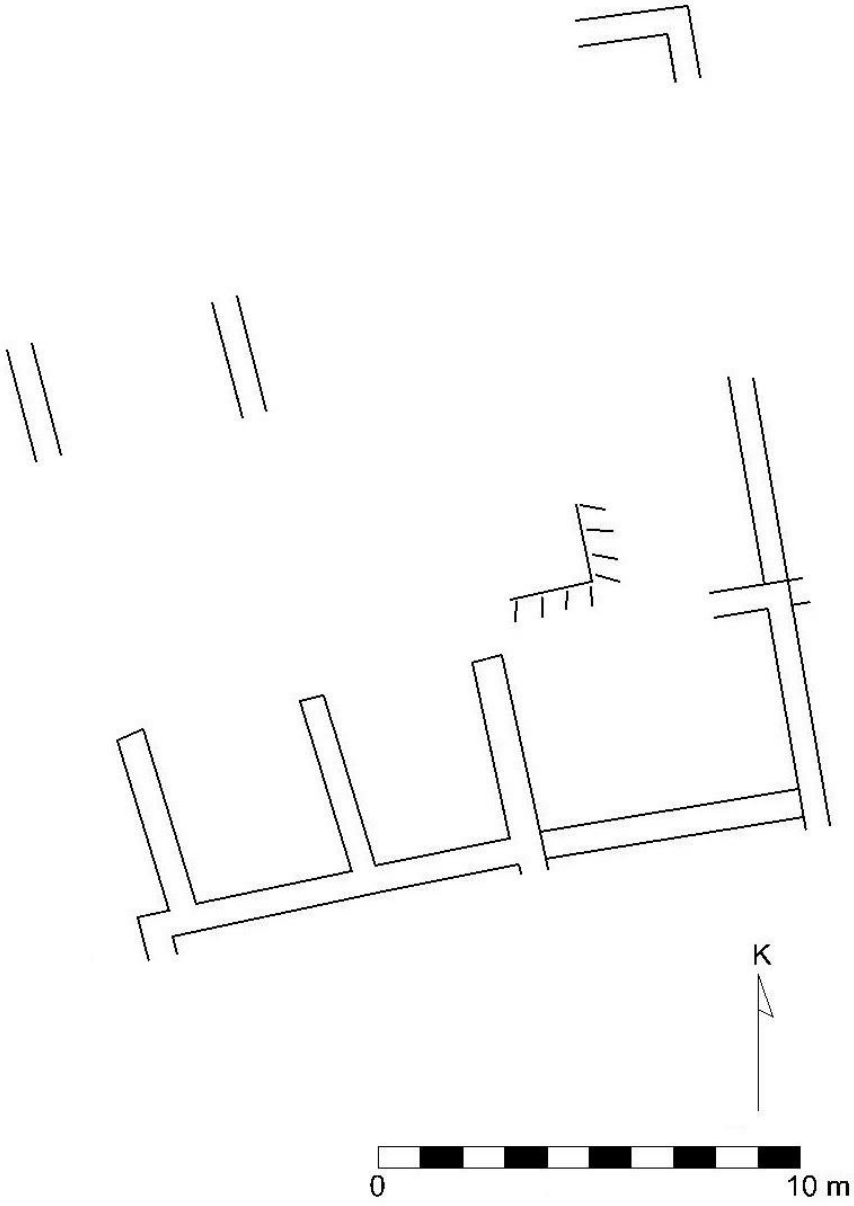
Tanımlanan alan yaklaşık 19.40 x 17.80 m. ölçülerindedir. En dikkat çekici ve iyi korunmuş kalıntı güney taraftaki yan yana kuzeye bakan iki önü açık mekandır. Bunlardan doğudaki 3.75 x 4.24 m., batıdaki 3.42 x 4.26 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafları tamamen açıktır ve duvarlar düz bir şekilde sonlanmaktadırlar. Mekanların içinde yüzeyden yaklaşık 2.00 m. seviyesinde ikinci kat zeminini taşıyan hatıllara ait delikler bulunur. Duvarlar bunun da üzerinde yüksekçe korunmuştur ve üst kottaki 87 No'lu yapının iç zemini seviyesine kadar yükseldikleri anlaşılmaktadır. Bu yapıların ikinci katlarının da üstü 87 No'lu mekanın önünde (kuzey) balkon benzeri bir alan yaratmakta kullanılmış olabilir.

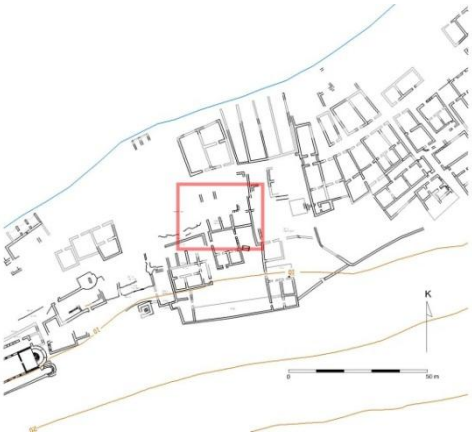
Alanda alt kottaki diğer buluntular ancak az miktarda izlerdir. Kuzeyde bataklık kotunda yan yana kuzey-güney doğrultulu duvar izleri vardır ve bunlar kuzeye sokağa açılan yan yana bağımsız bölümlere ait olabilir ancak eldeki veriyle bu tamamen spekülatiftir. Doğu tarafta da bitki örtüsü altında duvar izleri gözlenmiştir. Bu kesimde ayrıca kuzeye dönük bir mekanın anakayaya oyulu güneydoğu köşesi gözlenmiştir. Alanın güneydoğu tarafında güneydeki araziyi teraslayan bir duvar bulunmaktadır.

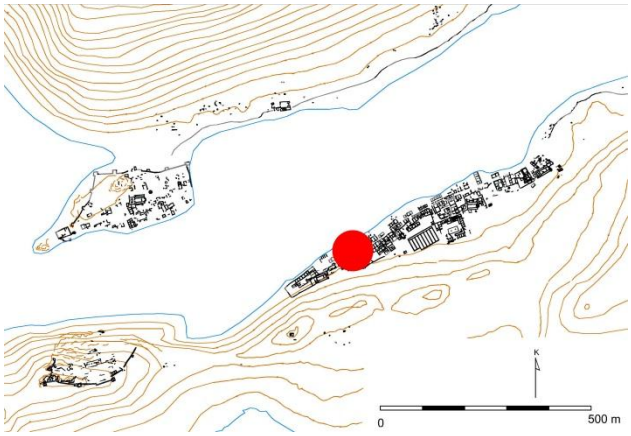
Güneydeki iyi korunmuş yapılarda tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan harçlı bir duvar örgüsü vardır. Özellikle köşelerde dörtgenimsi şekle getirilmiş daha düzgün taşlar kullanılarak örgünün sağlam olmasına özen gösterilmiş gibidir. Yapıların kuzeye uzanan kör duvarlarının uçları düzgündür. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar ve az miktarda taş yongaları ile az miktarda kiremit parçaları da vardır. Duvar kalınlığı 62 ila 73 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 86

Kat.No. 86

Resim 1 – 86 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 86 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 86 No'lu Alan (doğudan)

Resim 4 – 86 No'lu Alan duvarlardan detay (güneybatıdan)

Resim 5 – 86 No'lu Alan (kuzeyden)

Kat. No. 87

Nitelikli Taş İşçilikli, Odalı Yapı, Mezar

Güney Yerleşim'in batı bölümündedir. Yapı teraslanmış bir alana oturmaktadır ve liman kıyısındaki yapılara göre üst kottadır. Güney tarafında daha üst kotta 89 No'lu alan vardır ve yapı güneyinde üst kattan buraya açılmaktadır. Batı tarafta 88 No'lu yapı vardır. Kuzeyde alt kotta 86 No'lu alan ile batıda teras duvarından alt kotta 83 No'lu alanlar vardır.

Yapı, oldukça iyi korunmuştur. Özellikle güney taraf yamaca oturmaktadır ve ikinci kat seviyesinde ayaktadır. Kuzey tarafta alt kottaki önü açık mekanların güçlü duvarları bu kesimin teras duvarını sağlam tutmuştur ve mekanın içi sağlam kalmıştır. Birinci kat yer yer 2.50 m.'ye varan yükseklikte ayaktadır ve doğu taraftaki nitelikli işçiliğe sahip giriç cephesinde pencere ve kapının mimari elemanları kısmen yerindedir.

Yapının kapalı mekanı yaklaşık 13.90 x 9.77 m. ölçülerindedir. Birinci kat seviyesinde üç odalı bir plan izlenmektedir. Merkezi mekan (1) içten 7.57 x 8.40 m. ölçülerindedir. Doğu cephesinde nitelikli işçilikli 1.00 m. genişlikte kapıdan girişi vardır. Kapının üzerinde bir blok giriş bir blok çıkış tarafında olmak üzere ince taş işçiliğine sahip yalın iki taraflı bir kemer bulunmaktadır, kemerlerin en alt taşları yerindedir. Kapının kuzey yanında bir, güney yanında ise yan yana en az iki pencere bulunur. Bu pencerelerin üstünde de kapıdakine benzer taş kemerler bulunmaktadır ve birisininin en alt taşları yerindedir. Mekanın batı tarafında 1.56 m. genişlikte bir geçit olduğu anlaşılmaktadır ve güneyden liman tarafından yukarıya çıkan bir sokak ya da yapı içi koridora baktığı anlaşılmaktadır. Bu kesim yoğun bitki örtüsü altında olduğundan etaylar gözlenememiştir. Odanın kuzey tarafı, alt kottaki 86 No'lu yapının ikinci katın tavan seviyesine bakmaktadır. Bu cephe tamamen moloz dolgu altındadır ve detaylar belirsizdir ancak burada liman tarafına bakan ve alt kottaki yapının taşıdığı büyük balkon benzeri ahşap zeminli bir alan bulunduğu değerlendirilmektedir.

Merkezi mekanın güney tarafında iki adet daha küçük oda bulunur. Odalardan batıdaki (3) içten 3.97 x 3.84 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafındaki kapıyla (1) nolu mekana açıldığı anlaşılmaktadır, bu kesimdeki ara duvar izlenebilmektedir ancak kapı yıkılmıştır.

Doğudaki küçük oda (2) içten 3.96 x 4.06 m. ölçülerindedir. Batıdaki oda gibi birinci katta kuzeye açıldığı anlaşılan küçük kare bir odadır. Odanın güney tarafında ikinci kat seviyesinde 1.22 m. genişliğinde bir kapı üst kotta dışarıya açılmaktadır. Bu kesimde yapının dış tarafında, dış duvarın dışına 0.45 m. genişliğinde ve alt seviyede gözlenen bir duvar katmanı daha eklenmiştir.

Yapının doğu tarafında, nitelikli kapı ve pencerelerin olduğu cephenin dışında 6.02 m. genişliğinde bir avlu vardır (4). Bu avlu kuzey ve doğu tarafta teras ve üzerinde bahçe

Kat. No. 87

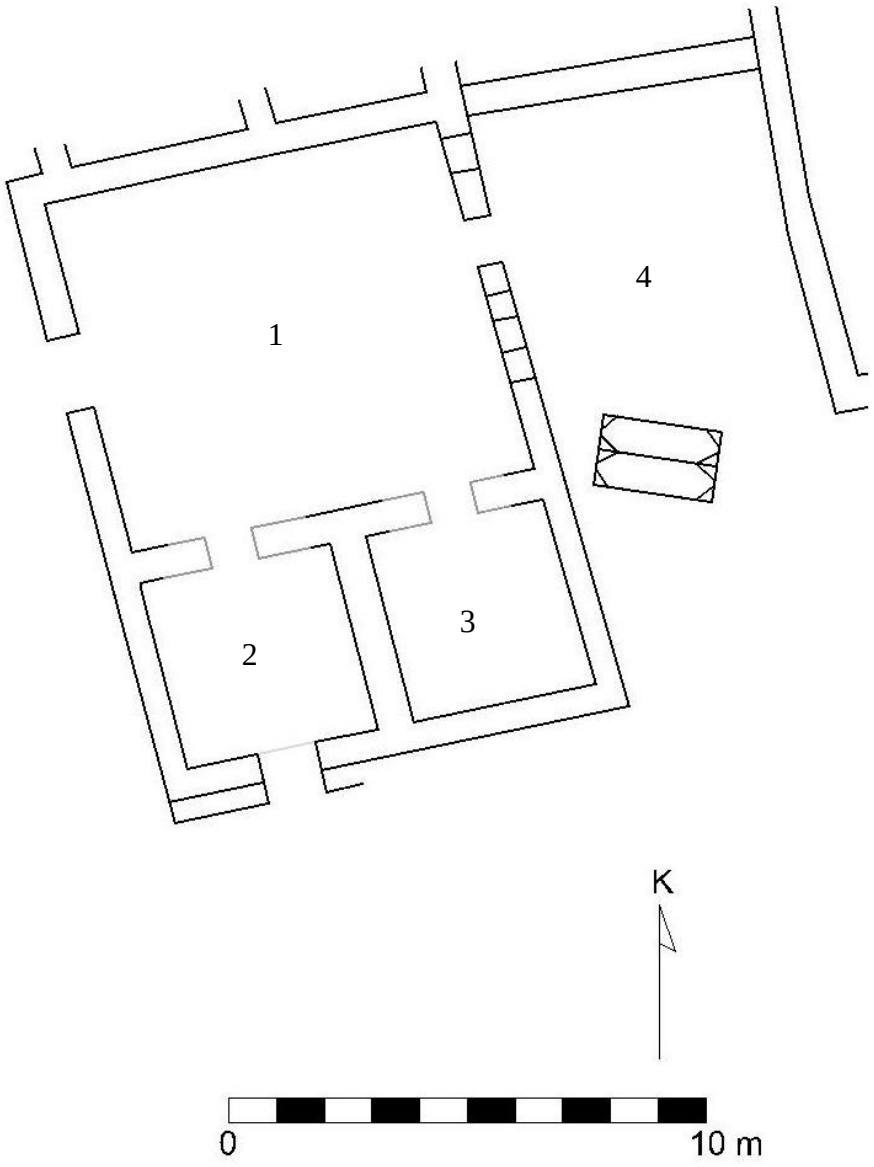
duvarları ile sınırlanır. Güney tarafta yamaca doğru arazi yükselir ve bu kesim yoğun moloz dolgu altındadır. Kapıdan çıkınca sağa doğru (güney) bir lahit bulunur. Tekne ve kapak ölçüldüğünde orijinal olmayıp devşirme getirildiği izlenimi uyandıran mezarın yüzeyden göründüğü kadarıyla sade bir teknesi ve üçgen laınlıklı kapağında yalın palmet akroterleri vardır. Muhtemelen bizans döneminde getirilip mezar olarak kullanıldığı tahmin edilmektedir.

Genel planlama değerlendirildiğinde bu yapının batı taraftaki 88 No'lu yapı ve güneydeki 89 No'lu alan ile birlikte aynı kompleksin parçası olduğu değerlendirilebilir.

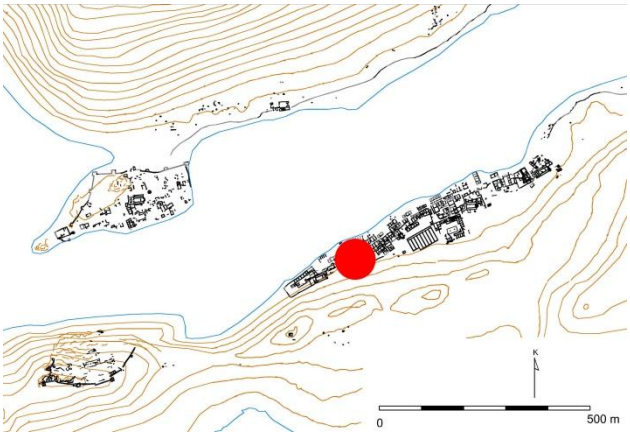
Batı cephedeki kapı ve pencerelerin üzerinde ince murç işçilikli taştan kemerler vardır. Bu ince işçilik sadece burada gözlenmiştir. Yapının dış cephesinde tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan bir duvar örgüsü vardır. Özellikle köşelerde dörtgenimsi şekle getirilmiş daha düzgün taşlar kullanılarak örgünün sağlam olmasına özen gösterilmiş gibidir. İç duvarlarda işçilik dikkat çekici derecede daha niteliksizdir. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları ile az miktarda kiremit parçaları da vardır. Duvar kalınlığı 58 ila 75 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 87

Kat.No. 87

Resim 1 – 87 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 87 No'lu Yapı hava fotoğrafı (günkuzeyden)

Resim 3 – 87 No'lu Yapı (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 87 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Resim 5 – 87 No'lu Yapı pencere ve kapı detayı (batıdan)

Kat. No. 88

Odalı, Bölümlü Yapı

Güney Yerleşim'in batı bölümündedir. Yapı teraslanmış bir alana oturmaktadır ve liman kıyısındaki alanlara göre üst kottadır. Güney tarafında daha üst kotta 89 No'lu alan vardır. Batı tarafta 87 No'lu yapı vardır. Kuzeyde alt kotta 91 No'lu alan ile batıda arka duvarın öbür tarafında alt kotta 96 No'lu alan vardır.

Yapı iyi korunmuş olmakla birlikte oldukça yüksek moloz dolgu ve yoğun bitki örtüsü altındadır. Güney tarafta yamaç arazide yapı tamamen moloz yığını helindedir ancak duvarlar görülebilmektedir, birinci kat seviyesinde ayakta olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey tarafta alt kottaki yapı da yüksek seviyede ayaktadır ve içi yüksek moloz dolgu altındadır. Liman kotundaki teras ve ön duvar olan duvar kuzey tarafında 6 m. kadar yüksektir.

Yapı dıştan 17.86 x 15.03 m. ölçülerindedir. Tanımlanan alanda alt kotta (1) ve üst kotta (2, 3, 4, 5) olmak üzere iki ayrı yapı gözlenmektedir. Bu yapıların duvarları ortak görünmektedir ve birbiriyle ilişkili oldukları değerlendirildiğinden beraber tanımlanmışlardır. Yıkık bölümden ya da ikinci kattan aralarında geçiş olması da mümkündür.

Alt kottaki yapı (1) yaklaşık 13.70 x 8.23 m. ölçülerinde iç mekanı olan tek hacim bir mekandır. Mekanın güney tarafı duvara dayalı 3 duvar çıkıntısı ile 4 yarı açık bölüme ayrılmıştır. Bölümler batıdan doğuya sırasıyla 2.87, 2.88, 2.97 ile en doğuda ölçülemeyen bölüm yaklaşık 2.90 m. genişliğinde, ölçülebilen bir tanesi de 4.67 m. kadar derinliktedir. Bu kesim yoğun moloz ve bitki örtüsü altındadır. Bu yapının girişinin batıdan mı doğudan mı olduğu net değildir. Batı tarafta liman kıyısından yukarı yumuşak bir çıkış vardır ve buradaki duvar düz sonlanmaktadır. Doğu tarafta ise 87 No'lu yapı ile bu yapının arasında kuzeyden güneye çıkan bir sokak veya iç koridor var gibi görünmektedir. Giriş her iki tarafta da olabilir. Ayrıca mekanın ikinci katının seviyesi güneydeki üst kottaki yapının seviyesine yakındır ve duvarlarının da ortak olması sebebiyle aralarında üst katta geçiş olması mümkündür.

Üst kottaki yapı göründüğü kadarıyla birinci katında 4 odalı bir yapıdır. Dıştan 13.91 x 8.94 m. ölçülerindedir. Doğu tarafındaki oda (2) içten yaklaşık 7.62 x 2.23 m. ölçülerinde dar bir odadır. Doğu duvarında güneye yakın bir kapıyla dışarı açılmaktadır ve batı duvarında kuzeye yakın bir kapıyla da iç odalara erişim sağlayan bir giriş holü gibidir. (3) nolu oda içten yaklaşık 9.83 x 3.04 m. ölçülerindedir. Doğu tarafından girişi vardır ve güneyde iki ayrı odaya geçiş sağlar. Kuzey tarafında alt kottaki yapılarla duvarı ortaktır ve burada ikinci kat seviyesinde kuzeye geçiş olabilir. (4) nolu mekan içten 3.95 x 3.79 m. ölçülerindedir ve kuzey tarafında bir kapı ile girişi vardır. Diğer oda (5) içten yaklaşık 3.99 x 5.24 m. ölçülerindedir

Kat. No. 88

ve burası da kuzey tarafından (3) nolu odaya açıldığı anlaşılmaktadır. Bu odaların güney duvarları yamaca dayanmaktadır ve yüksek derecede korunmuştur.

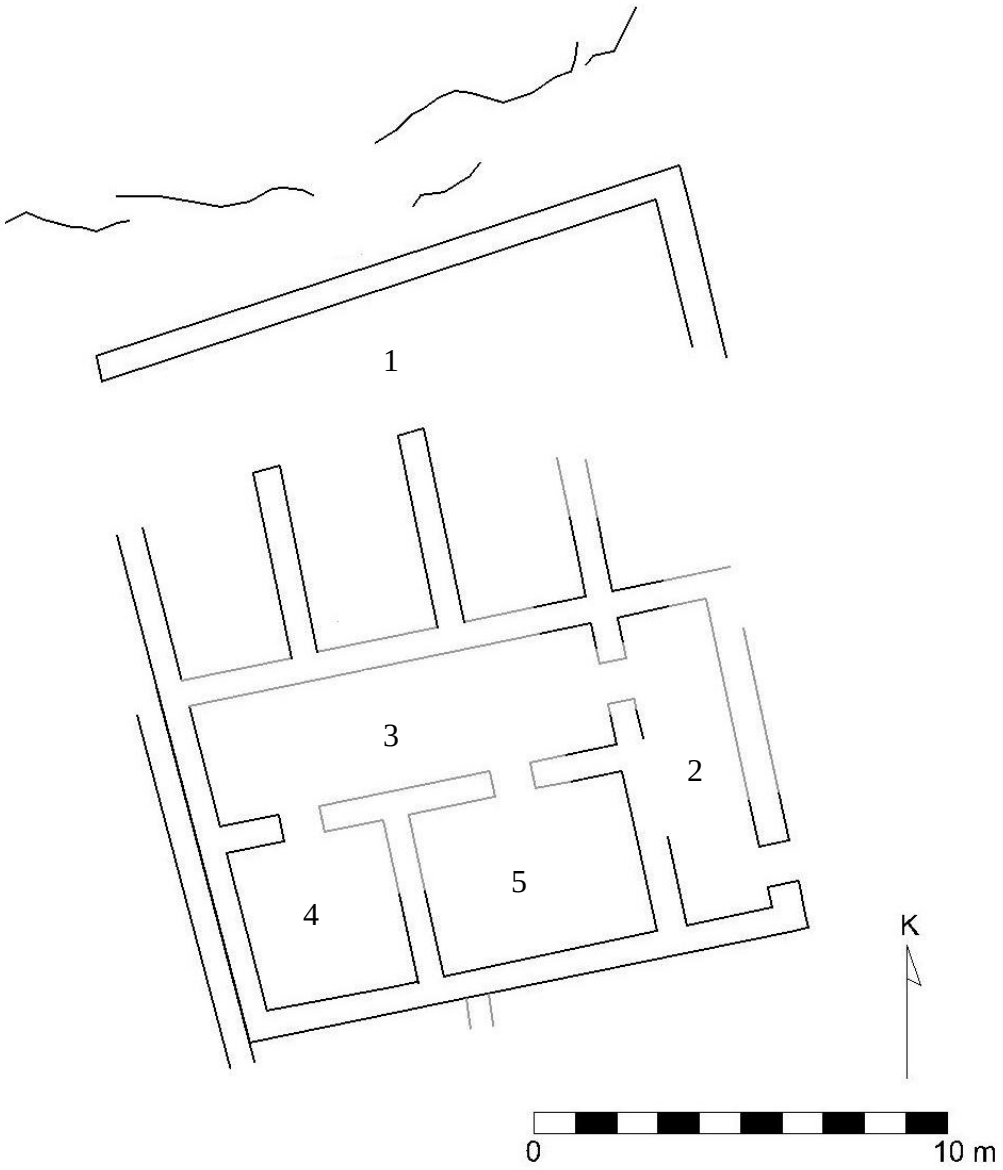
Bu yapının özellikle güney tarafta iki katlı olduğu, özellikle moloz dolgu miktarı dikkate alındığında makul görünmektedir. Yapının batı duvarı güneyden kuzeye birbiriyle bütünleşiktir ve batıdaki diğer yapının duvarıyla temas halinde ancak ayrıdır.

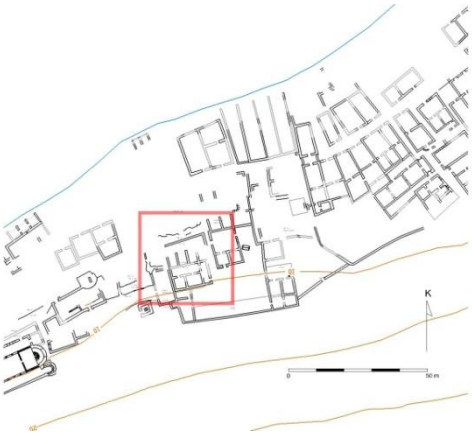
Alt kottaki açık mekanlı bölüm belki üst kottaki bu çok odalı yapı ile bağlantılı depo ya da işlik benzeri fonksiyonlara sahip servis bölümleri olabilir. Ayrıca Genel planlama değerlendirildiğinde doğu taraftaki 87 No'lu yapı ve 89 No'lu alan ile birlikte aynı kompleksin parçası olduğu değerlendirilebilir.

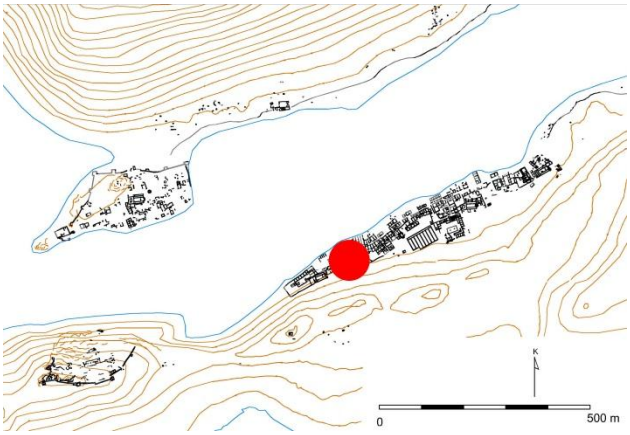
Yapıda tek yüzleri kabaca düzeltilmiş, çoğu genelde kabaca dörtgenimsi formlara getirilmiş az işli küçük taşlardan bir duvar örgüsü vardır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları ile az miktarda kiremit parçaları da vardır. Duvar kalınlığı 63 ila 73 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 88

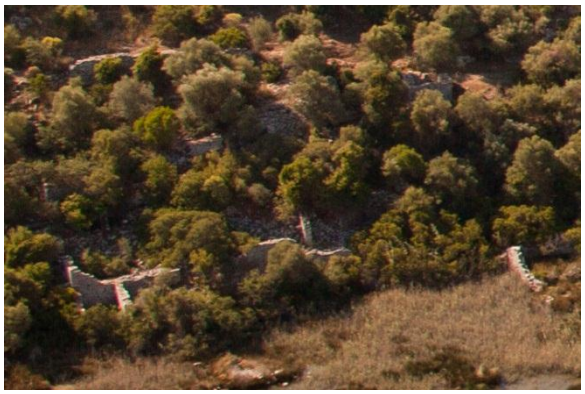

Kat.No. 88

Resim 1 – 88 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 88 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 88 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 4 – 88 No'lu Yapı dışarıdan görünüş (güneybatıdan)

Resim 5 – 88 No'lu Yapı (doğudan)

Kat. No. 89

Organize Avlu ve Mekanlar

Güney Yerleşim'in batı bölümündedir. Bu kesimde güney taraftaki yamaç arazide, arka (güney) kısmında yamaca yaslı ve önü alçalan bir arazi formunda bir alandır. Doğu tarafında 84 No'lu alan bulunur. Kuzey tarafta alçalan arazide 87 ve 88 No'lu yapılar vardır. Yine alt kotta kuzeydoğuda 83 No'lu alan ile kuzeybatıda 96 No'lu alan bulunur.

Alan genel itibarıyla düşük seviyede dolgu altında olan yamaç bir arazidir. Doğu ve batı taraflarındaki yapı kalıntıları plan anlaşılabilecek kadar korunmuştur. Dolgu daha çok aşağıya akmış ve alt kottaki yapıları doldurmuştur. Güney taraf tamamen anakayaya işlendiğinden sağlamdır.

Tanımlanan alna yaklaşık 46 x 18 m. ölçülerindedir. Güney taraftaki yamaç üzerine arazinin formuna uygun şekilde doğu-batı doğrultusunda yerleşmiş birimler bulunur. Merkezde güneyde kısmen düzeltilmiş anakayaya dayanan revaklı bir alan bulunur. Doğu ve batı taraflarda birkaç odalı yapı alanları bulunur. Eğimli arazi alt tarafta 87 ve 88 No'lu yapıları ve hatta doğudaki 84 No'lu avluyu da dahil eden bir kompleks görüntüsündedir. Batı tarafta net giriş gözlenmemiştir ve trafik sadece doğu taraftaki 84 No'lu alandaki kapıdan ve kuzeyde liman tarafından sağlanmakta olabilir.

Doğu tarafta 84 No'lu yapıdan gelen yol ilk olarak yaklaşık 9.25 x 4.80 m. ölçülerinde olduğu kestirilen teraslı bir alana girer (1). Bu alanın güneyinde iki adet tek odalı bağımsız bölüm olduğu değerlendirilen birimler bulunur. Bu kesimde kuzey taraf yıkıldığından girişler korunmamıştır. Doğu bölüm (3) içten 5.20 x 3.82 ölçülerindedir. Kuzey tarafta hemen ön kısmında zeminin altında sağlam bir sarnıç vardır ve sarnıcın ağzı mekanın girişinin hemen doğu tarafındadır. Batı bölüm (2) içten yaklaşık 5.05 x 4.15 m. ölçülerinde olduğu tahmin edilmektedir. Terasın batı tarafında kuzeye bir duvar izi gitmektedir ancak bunun yüksek bir duvar değil, terası sınırlayıcı dip seviyede bir duvar olduğu ve batıya serbest geçişin bulunduğu değerlendirilmektedir.

Teraslı alanın batısında 27.15 x 12.25 m. ölçülerinde geniş bir meydan vardır. Burası kuzeye doğru 3 m. kadar kot farkı olan eğimli bir arazidir. Güney duvar dipte anakayaya oturur ve mekanı güney tarafta çevre duvarı gibi kapatır. Bu duvar üzerinde revak bulunduğuna dair iz veren hatıl yuvaları vardır. Revaklı bir alanın yaklaşık 5 m. kadar genişliği olduğu tahmin edilmektedir.

Merkezi meydanın batı tarafında iki odalı bir yapı alanı daha vardır. Odalardan ilki (7) içten 7.95 x 4.36 m. ölçülerindedir ve batı tarafında ,çten 2.42 x 1.71 m. ölçüleri olan bastion

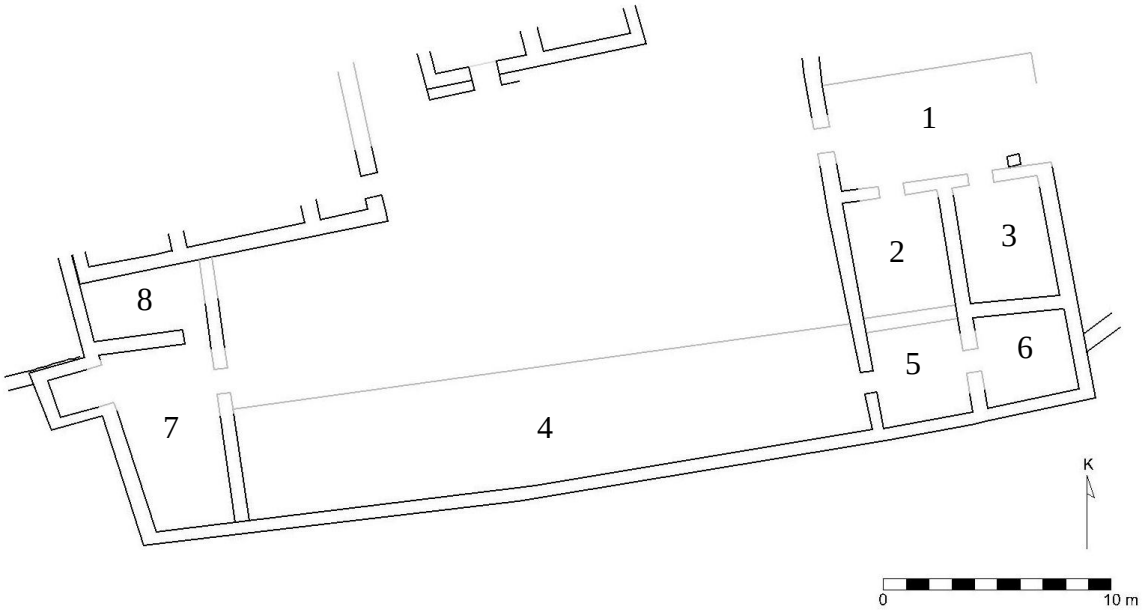
Kat. No. 89

formunda bir çıkıntısı vardır. Kuzey tarafta bu oda ile bağlantılı 5.21 x 2.74 m. ölçülerinde ikinci bir oda daha vardır (8).

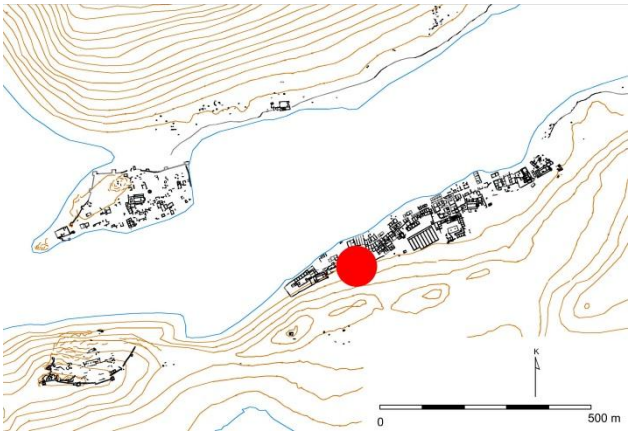
Yapıda tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan bir duvar örgüsü vardır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, seramik veya kiremit parçası gözlenmemiştir. Duvar kalınlıkları 42 ile 69 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 89

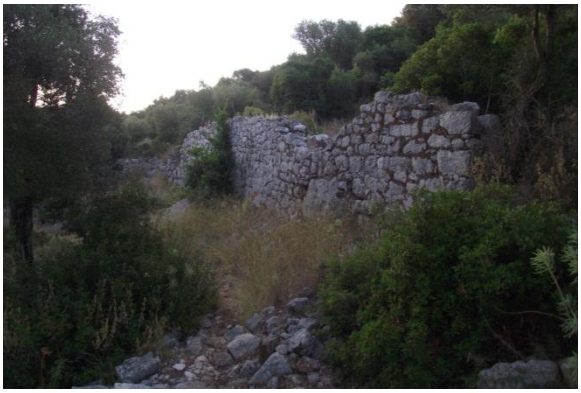
Kat.No. 89

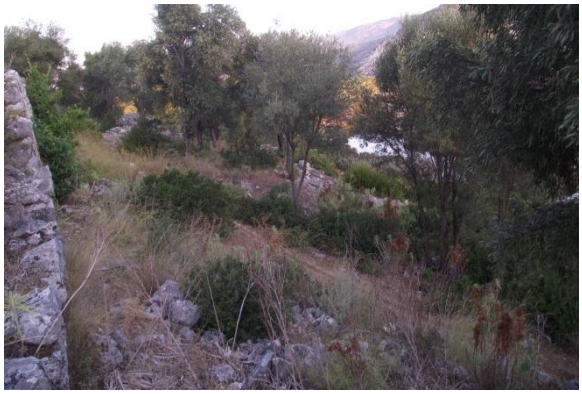
Resim 1 – Alan 128 hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – Alan 128 hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – Alan 128 (kuzeybatıdan)

Resim 4 – Alan 128 (güneydoğudan)

Resim 5 – Alan 128 mekanlar ve sarnıç (kuzeyden)

Kat. No. 90

Çekekler

Güney Yerleşim'in batı bölümünde liman kıyısındadır.

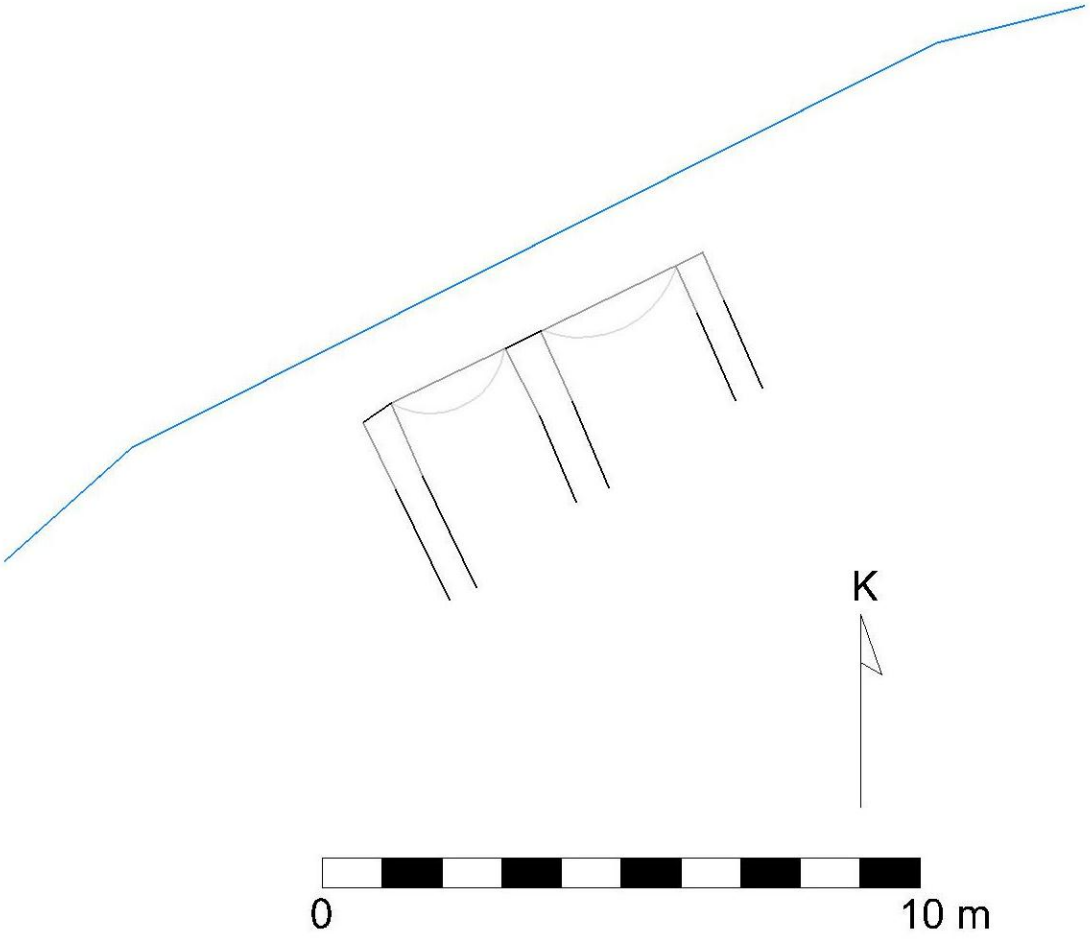
Alandaki kalıntılar bataklık kotuna yakın seviyede az miktarda moloz yığınları halindedir. Sadece yüzeyde molozların arasında görülebilen duvar izlerinden plan anlaşılmaya çalışılabilmiştir. Yakın çevrede yüzeyde başka kalıntı görülmemiştir. Bu durum, buradaki yapının tonozlu sağlam bir yapısı olup daha iyi korunabilmiş olmasıyla açıklanabilir.

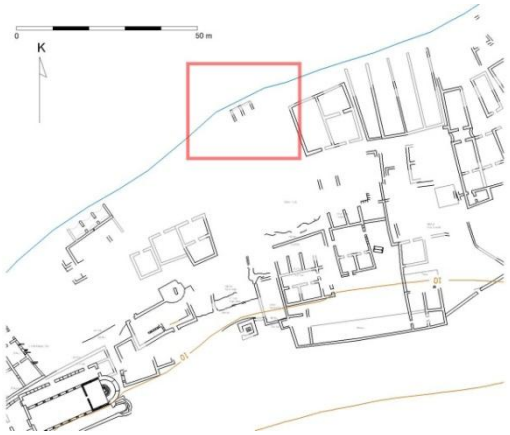
Yapı kalıntısı, yan yana iki tanesi tespit edilen önü (kuzey) açık tonoz örtülü bölümlerdir. Batıdaki 2.16, doğudaki 2.50 m. genişliğindedir. Yapılar tamamen bataklık kotunun altındadır ve yüzeyde ancak duvar uçları gözlenmiştir.

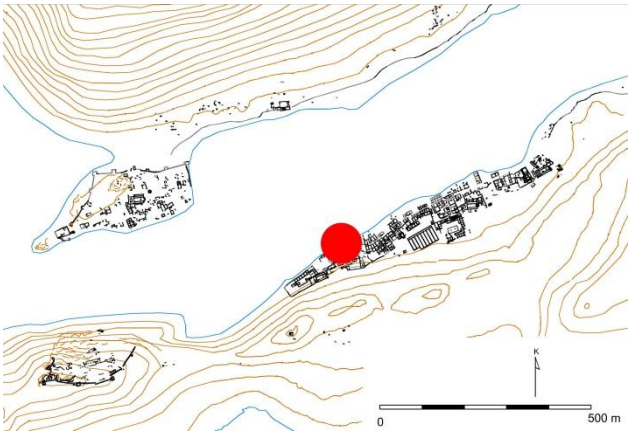
Bu yapıların 97 ve 100 No'lu çekek yapılarına benzer daha küçük boyutlu yapılar olduğu değerlendirilmektedir. Liman kıyısına çok yakın olmalıdırlar.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 90

Kat.No. 90

Resim 1 – 90 No'lu Alan hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 90 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 90 No'lu Alan (güneydoğudan)

Kat. No. 91

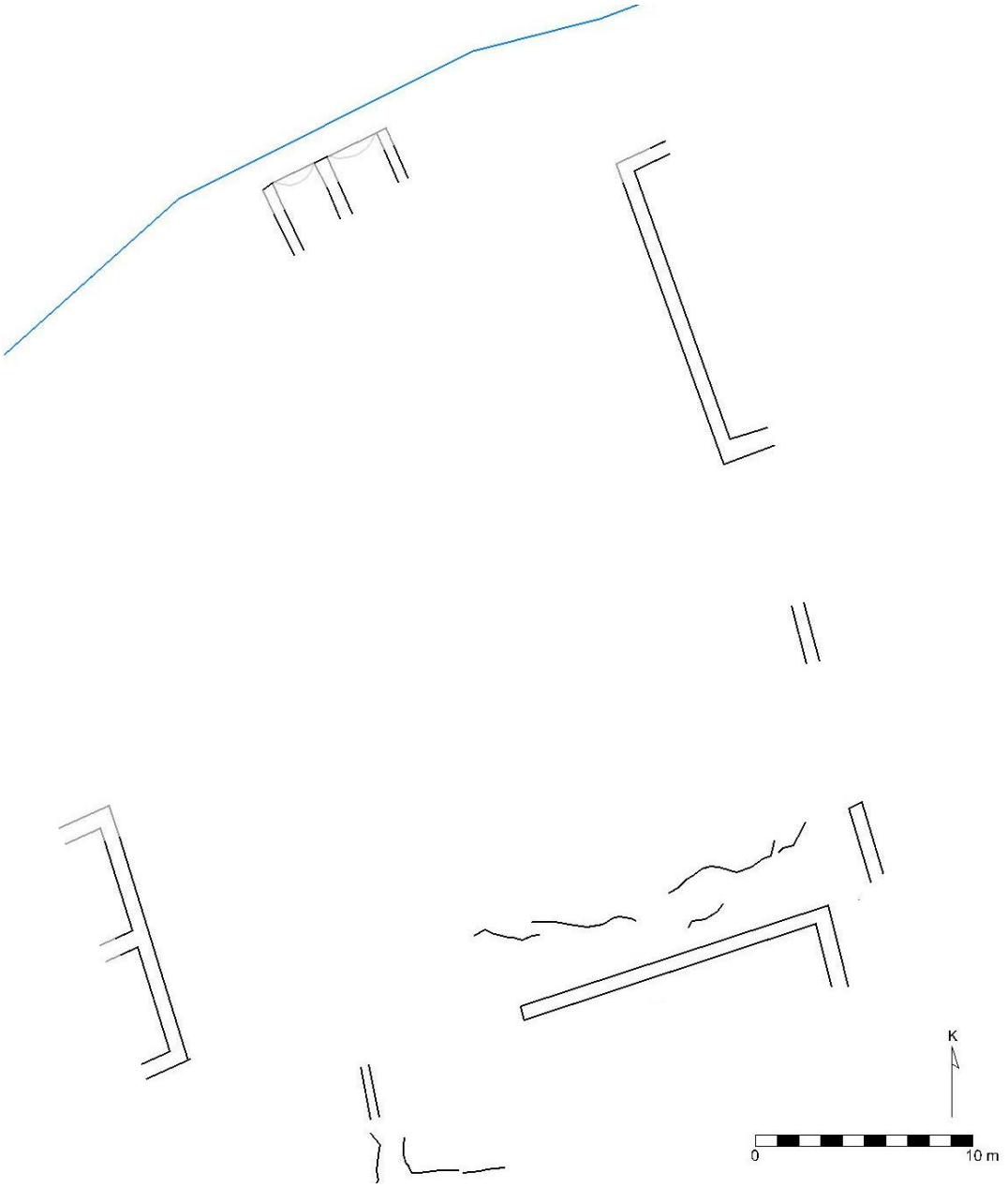
Boş Bataklık Görünümlü Alan

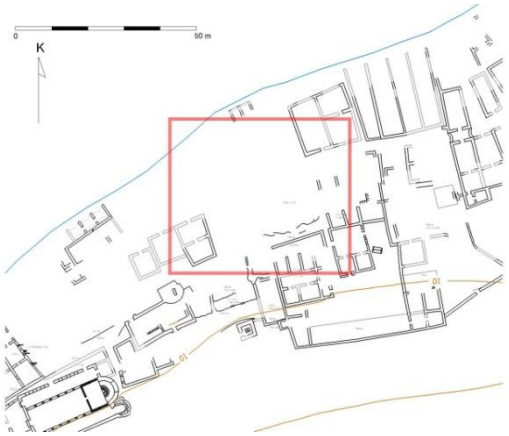
Güney Yerleşim'in batı bölümündedir. Bu kesimde güneyde 96 ve 88 No'lu yapılarla, doğuda 85 ve 86 No'lu alanlarla ve batıda 92 No'lu yapıyla sınırlanmış, içinde hiç kalıntı gözlenmeyen tamamen bataklık altında kalmış bir alandır.

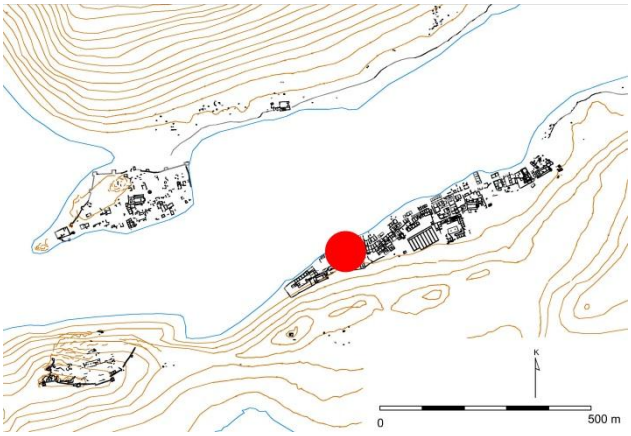
Güney tarafta, üst kottaki 88 No'lu yapının yüksek teras duvarının altında anakaya görünmektedir. Bu kesimde yaklaşık 3, 4 metre kadar bir alanda yapılaşma olmadığı kesindir ve ondan sonra su altındaki arazi vardır. Bu arazide kuzey tarafta 30 m. kadar ileride bataklığın içinde 90 No'lu yapı bulunur. Yerleşimin tüm kısımlarında liman kıyısı ile güney yamaç arasında kesintisiz yapılaşma gözlenmiştir ve bu alanda da korunmamış yapılaşma bulunduğu değerlendirilmektedir.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 91

Kat.No. 91

Resim 1 – 91 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 91 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – Alan 67 91 No'lu Alan (güneydoğudan)

Resim 4 – 91 No'lu Alan (doğudan)

Resim 5 – 91 No'lu Alan (kuzeybatıdan)

Kat. No. 92

Dükkanlar

Güney Yerleşim'in batı bölümünde, liman kıyısındadır. Doğu tarafta 92 No'lu alan, batı tarafta 98 No'lu alan bulunur. Güney tarafta üst kotta 93 ve 94 No'lu yapı grupları bulunur.

Alandaki kalıntılar genelde kotuna yakın moloz yığınları halindedir. Doğu tarafta yüzeyde yer yer 1.50 m. yüksekliğe varan duvarlar korunmuştur. Çoğunlukla moloz yığınlarının dağılımından plan anlaşılmaya çalışılmıştır.

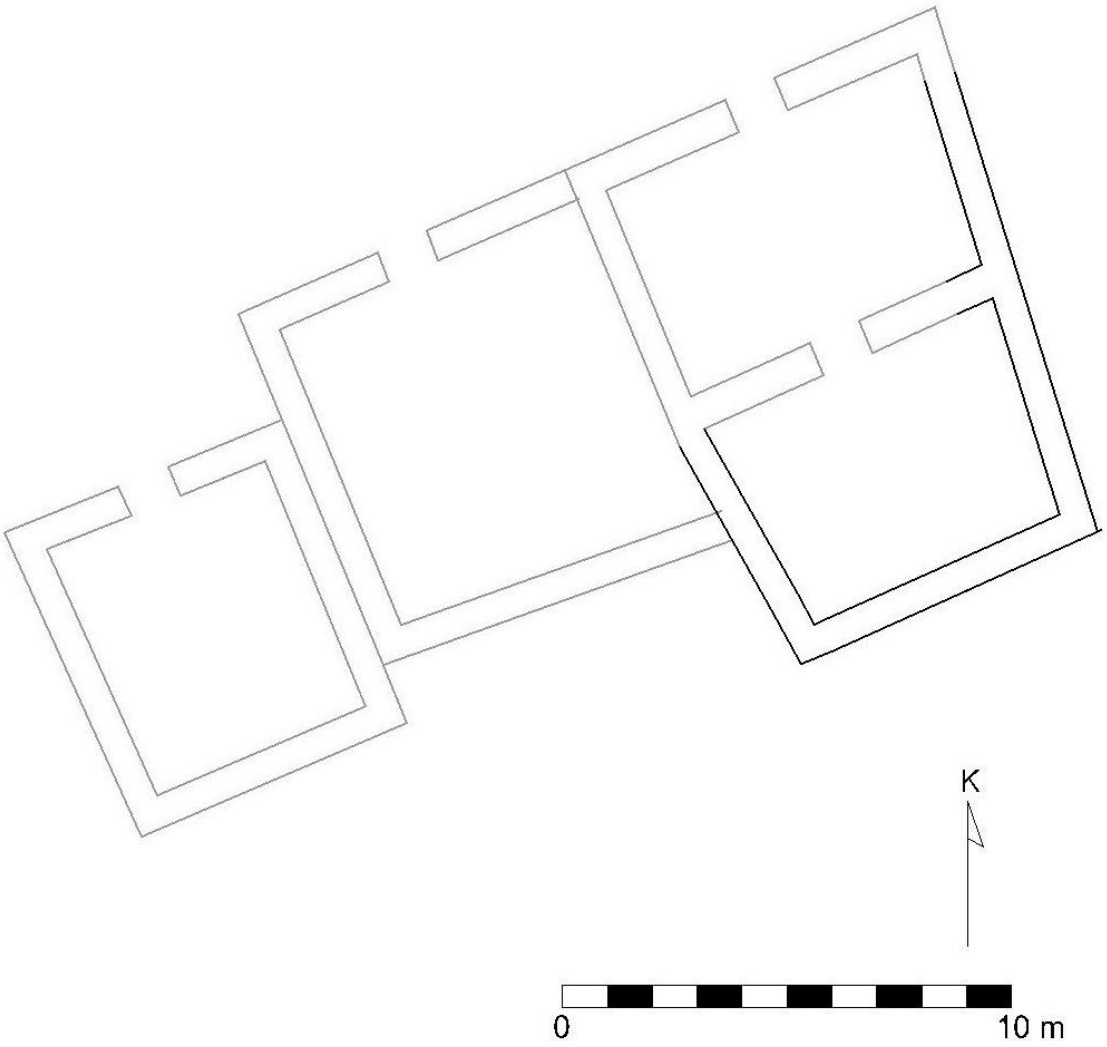
Tanımlanan alan yaklaşık 23.20 x 12.50 m. ölçülerindedir. Doğu tarafta güney bölümü korunan ve iki odalı kuzeye açılan bir bölüm olduğu değerlendirilen bir kalıntı vardır. Güneydoğu köşede korunmuş olan oda içten 4.85 x 6.54 m. ölçülerindedir. Korunan doğu duvarından, ön (kuzey tarafta bir oda daha olduğu anlaşılmaktadır ancak ölçüsü belirsizdir, yıkıntı şeklinden 4.80 x 7.30 m. kadar olduğu tahmin edilebilir.

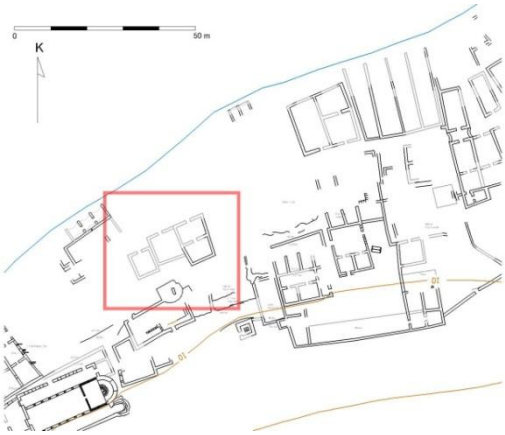
Korunmuş olan doğu bölümün batı bitişiğinde bir başka bölüm ve onun da ilerisinde üçüncü bir bölüm daha olduğu alandaki yıkıntılardan anlaşılmaktadır, ancak ölçü veya başka detay almak mümkün değildir. Bu kesimin birbirine bitişik kuzeye açılan bağımsız bölümler olduğu önerilmiştir.

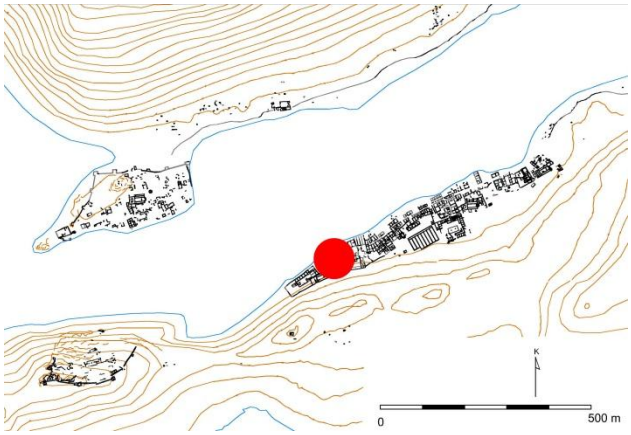
Görünen duvarlar da genellikle az işli küçük taşlar, güney duvarın alt kısmında da farklı olarak daha düzgün küçük taşlardan poligonal benzeri bir işçilik görülür. Poligonal benzeri alt sırada derzler birbirine iyi oturur. Moloz taş kısımda ise taş aralarında küçük taşlar, taş yongaları ve az miktarda kiremit parçaları kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 70 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 92

Kat.No. 92

Resim 1 – 92 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 92 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 92 No'lu Alan (güneydoğudan)

Resim 4 – 92 No'lu Alan (doğudan)

Resim 5 – 92 No'lu Alan yapı kalıntısı (kuzeyden)

Kat. No. 93

Organize Avlu ve Mekanlar

Güney Yerleşim'in batı bölümündedir. Yapı teraslanmış bir alana oturmaktadır ve liman kıyısındaki alanlara göre üst kottadır. Kuzey tarafında aşağıda 98 ve 92 No'lu alanlar vardır. Doğu tarafta 94 No'lu yapı vardır. Güneyde üst kotta 99 No'lu alan bulunur.

Yapı güneydeki yamaç taraflarında daha iyi korunmuştur, bu kesimde ayakta mekan ve duvarlar vardır. Kuzey taraftaki sarnıç da ayaktadır. Kuzey tarafının teras duvarı büyük oranda yıkılmıştır. Yapı alanında yoğun moloz dolgu vardır ve daha karmaşık bölümler ve üst katlar olabileceğine işaret eder.

Tanımlanan alan yaklaşık 20.90 x 12.50 m. ölçülerindedir. Yapı alanında gözlenen içten yaklaşık 16.85 x 6.93 m. ölçülerinde, güçlü bir çevre duvarı ile çevrili bir mekan bulunur. Bu mekanın iç kısmının daha küçük duvarlarla iç bölmelere ayrıldığı anlaşılmaktadır. Mekana güney tarafta üst kotta 1.10 m. genişliğinde bir kapıdan giriş vardır. Kapı, iki yanında duvardan 33 cm çıkıntı yapan payeler ile vurgulanmıştır. Ayrıca kuzeybatı tarafta teras duvarının içinden 1.46 m. genişliğinde bir geçitle de alt kota iniş bulunur. Bu geçidin doğu tarafında 0.60 m. çıkıntı yapan bir duvar destek payesi bulunur.

Alanda en dikkat çekici yapı, kuzeydoğu taraftaki sarnıçtır. Dıştan yaklaşık 6.42 x 4.75 m. ölçülerindedir, teras duvarı ile birleşir ve güneyde zemine bağlanır. Dış duvarları 6 m. kadar seviyededir. Üst tarafı düz zemin haline getirilmiştir ve burada orijinal su çekme açıklığı olabileceği değerlendirilen bir boşluk vardır.

Güneybatı tarafta, yapının güney duvarına dayanır şekilde 3.99 x 1.56 m. ölçülerinde üzeri tonoz örtülü bir oda vardır. Odanın batı tarafı açıktır. Doğu duvarında 0.75 m. genişliğinde bir pencere ve kuzey duvarında 0.59 m. genişliğinde bir pencere daha vardır. Kuzeydeki pencerenin iki yanında 0.59 m. genişlikte ve 0.17 m. derinlikte iki biş bulunur. Bu odadan aşağı taraflarda başka mekanların olduğuna dair duvar izleri ve yıkıntılar görülmektedir.

Alanın batı tarafı da mekan olarak düzenlendiği anlaşılan arkası anakayadan oyulu bir bölge vardır. Mekanın doğu tarafı duvar ile sınırlanır ancak detay almak mümkün değildir. Tüm alanda genel olarak yoğun moloz dolgu vardır ve büyük alanın içerisinin bu şekilde küçük odalara bölündüğü ve muhtemelen çok katlı olduğu anlaşılmaktadır.

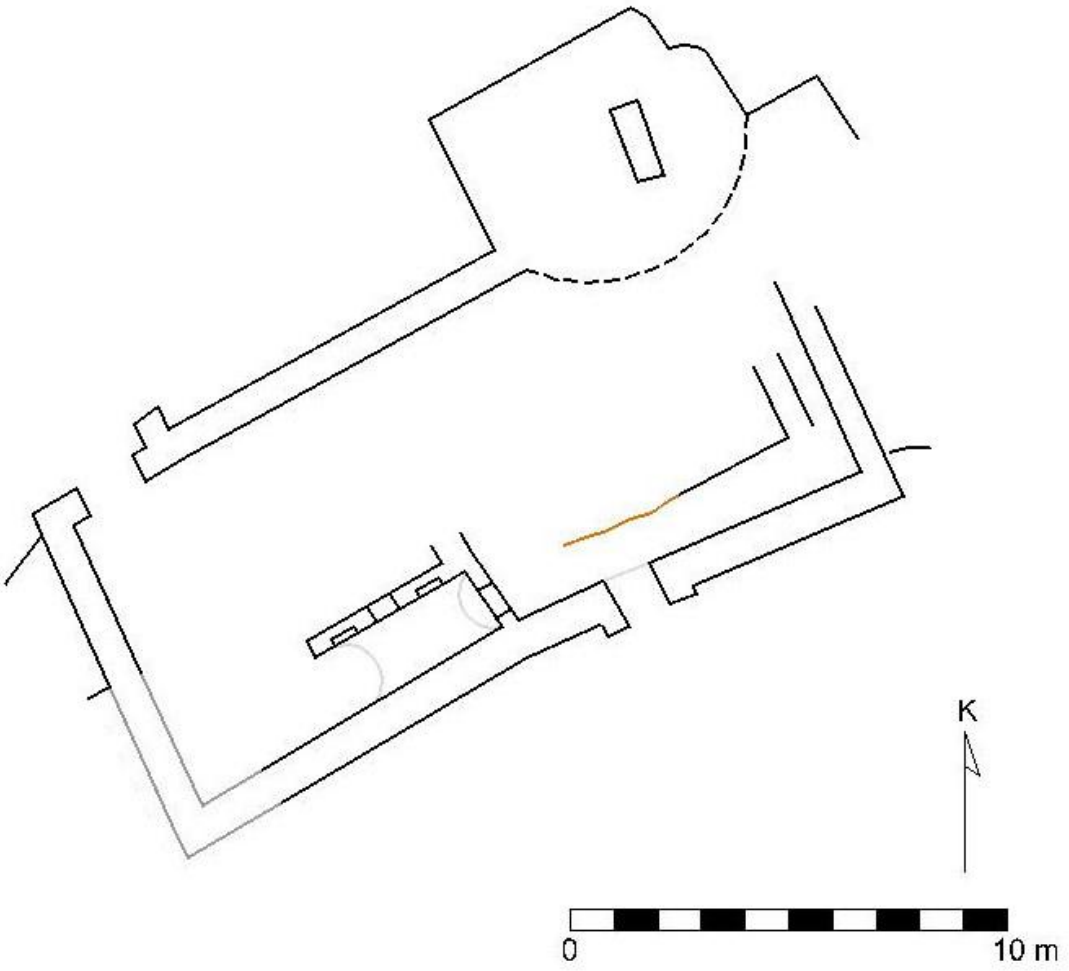
Yapıda genellikle tek yüzleri kaba murçla düzgünce işlenmiş ve dörtgen veya poligonale yakın formlara getirilmiş orta büyüklükte taşlardan bir duvar örgüsü görülür. Aynı alanda daha küçük taşlardan daha özensiz işçilikler de vardır. Duvarlarda taş yongalarının

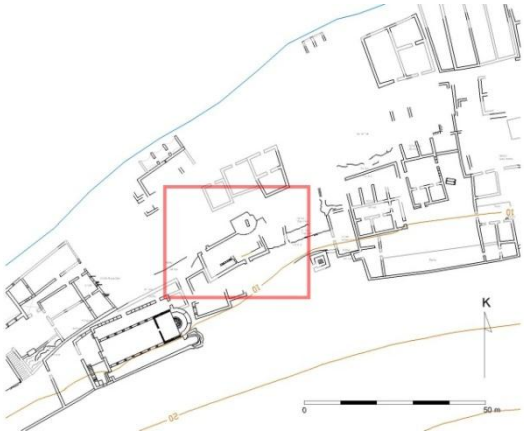
Kat. No. 93

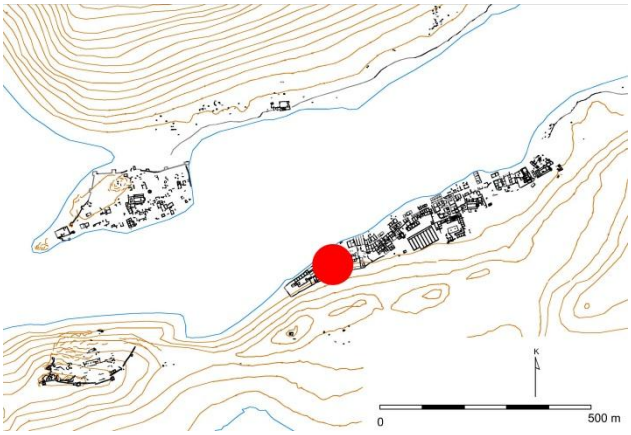
yanı sıra kiremit parçaları da kullanılmıştır ve özellikle güneydeki tonozlu mekanın duvarlarında taç örgünün içinde karışık olarak tuğla dizileri de vardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 93

Kat.No. 93

Resim 1 – 93 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 93 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 93 No'lu Yapı (kuzeyden)

Resim 4 – 93 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 5 – 93 No'lu Yapı avlu ve güney mekanlar (kuzeybatıdan)

Kat. No. 94

Hibrit Yapı Alanı

Güney Yerleşim'in batı bölümündedir. Burası arka (güney) tarafında anakaya yapısına yaslanan bir yapı alanıdır. Kuzey tarafında aşağıda 92 No'lu alan vardır. Doğu tarafta 96 No'lu yapı ile orta kotta komşudur. Batı tarafta 93 nolu yapı bulunur. Güneyde üst kotta 95 No'lu yapı vardır.

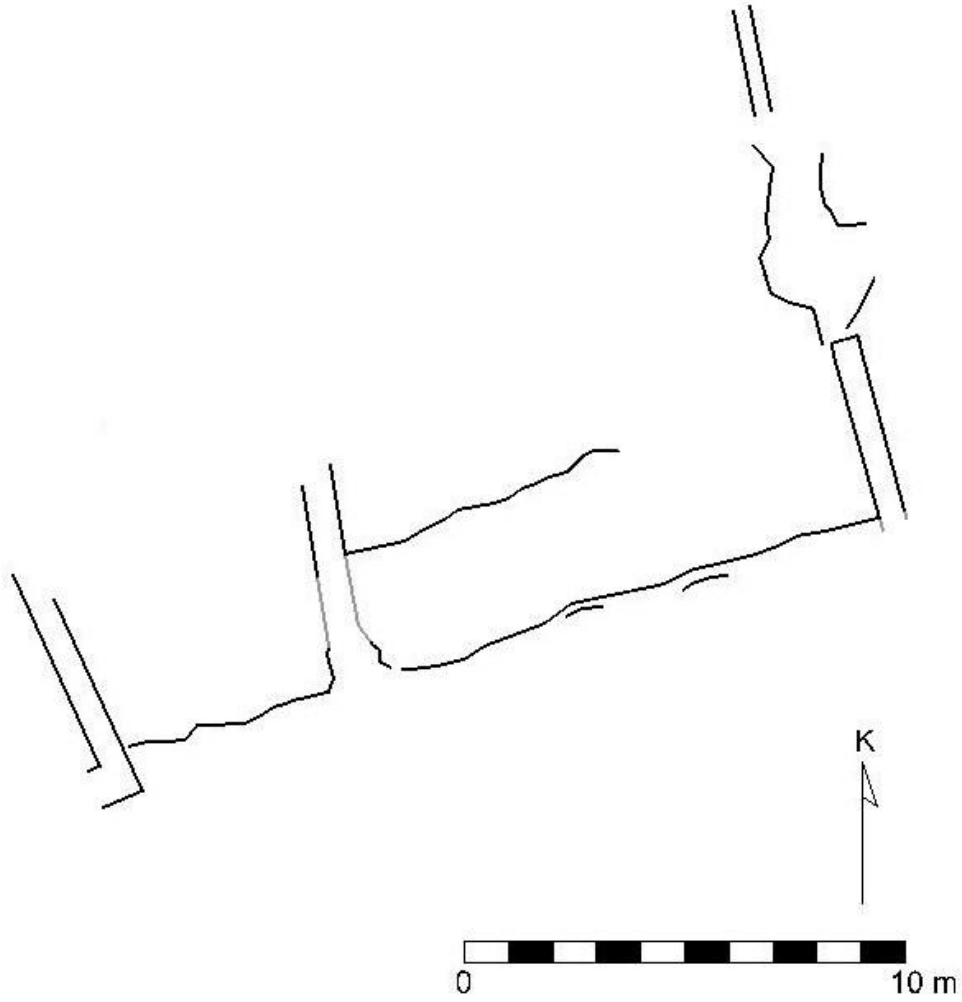
Yapının anakayaya oturan güney ve doğu duvarları korunmuştur. İç mekanda ve alt kotta ise tamamen yıkılmış ve dağılmıştır.

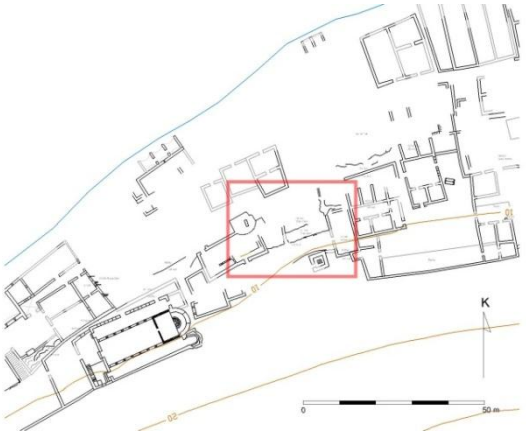
Tanımlanan alan yaklaşık 18.40 x 10.00 m. kadar bir alandır. Burada bataklık kotundan 3 m. kadar üst kotta arkası anakayadan oyulu ve duvar örgü ile tamamlanmış düz bir alan bulunur. Bu alanın bu kesimdeki bir mekanın içi olduğu anlaşılmaktadır. Duvar örgüsü doğuda kuzeye alt kota doğru devam etmektedir. Alt kottaki anakaya yapısı da düzeltilmiş ve mekan arkası haline getirilmiştir. Bu kesimde alt kotta bir mekan ve üstünde de bu mekanın ikinci katı seviyesinde bir başka mekan olduğu değerlendirilmektedir. Batıya yakın kesimde anakaya üzerinde bir bölüm duvarı izi gözlenmiştir. Çok az kalıntı kaldığından buradaki yapının niteliği anlaşılamamaktadır ancak iki katlı arkası kayadan oyulu hibrit bir yapı olduğu bellidir.

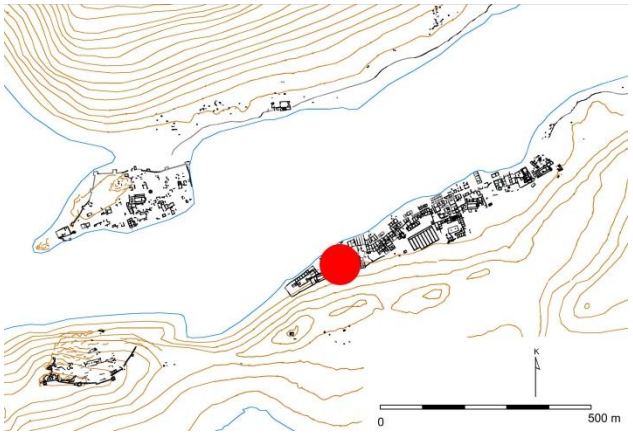
Yapının anakayadan oyulu arka kesiminde anakaya yapısının üzeri kaba murçla düzgün şekilde işlenmiş poligonal ve dörtgen bloklardan örülmüştür. Özellikle doğu duvarı oluşturan poligonal bloklar büyüktür. Küçük taşlı bölümde aralarda az miktarda taş yongası vardır, kiremit parçası bulunmaz.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 94

Kat.No. 94

Resim 1 – 94 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 94 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 94 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 94 No'lu Alan üst kottan görünüş (güneybatıdan)

Resim 5 – 94 No'lu Alan (kuzeyden)

Kat. No. 95

Sarnıçlı Oda

Güney Yerleşim'in batı bölümünde, güney taraftaki yamaç arazidedir. Doğu tarafında 89 No'lu alan bulunur. Kuzey tarafta alt kotta 94 No'lu alan ile kuzeydoğuda alt kotta 96 No'lu alan vardır. Arazide yamaç boyunca batıya doğru C Kilisesi kompleksine doğru ilerlenir.

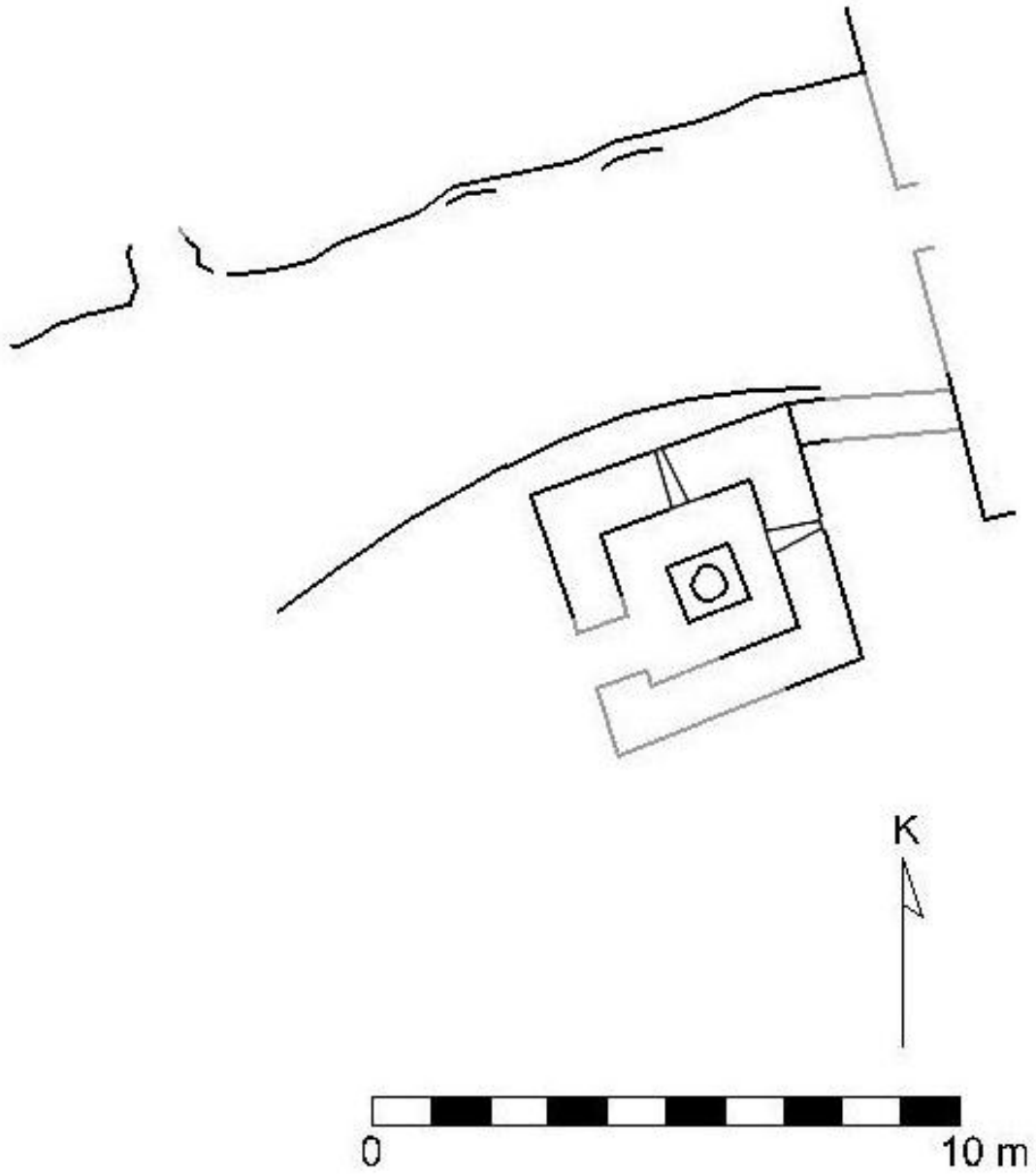
Alanda dıştan 4.57 x 4.54 m. ölçülerinde kare bir oda tek başına durmaktadır. Oda üstündeki tonoz örtüsü hariç tamamen ayaktadır, 2.30 yüksekliğe kadar korunmuş duvarları vardır. Yapının altında sağlan bir sarnıç vardır. Odanın ortasında sarnıcın üstünden su çekmek için taş bir kuyu ağzı bulunur. Odanın doğu ve kuzey cephelerinde yaklaşık ortada birer mazgal pencere vardır. Girişin yıkılmış olan güneybatı taraftan batıya doğru olduğu anlaşılmaktadır.

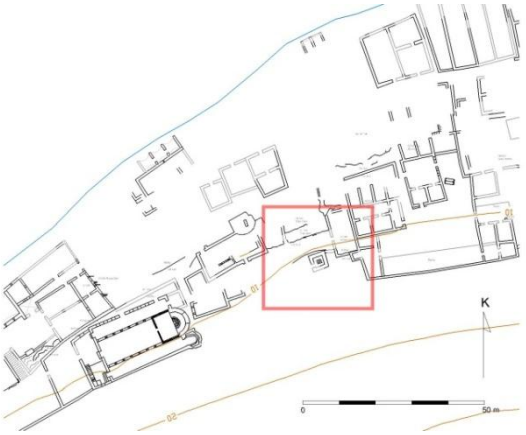
Yapının kuzey tarafında alttaki sarnıcın dış duvarı yapının etrafında döndüğü izlenebilmektedir. Buradan alt kotta kuzey tarafta ise akıntı dolgu ile yamaçlaşmış bir arazi vardır. Burada yapı olup olmadığı belirsizdir ancak doğudaki yapıya (Kat.No.96) ve kuzeydeki yapının üst katına (Kat.No.94) erişim sağlayan boş bir alan da olabilir.

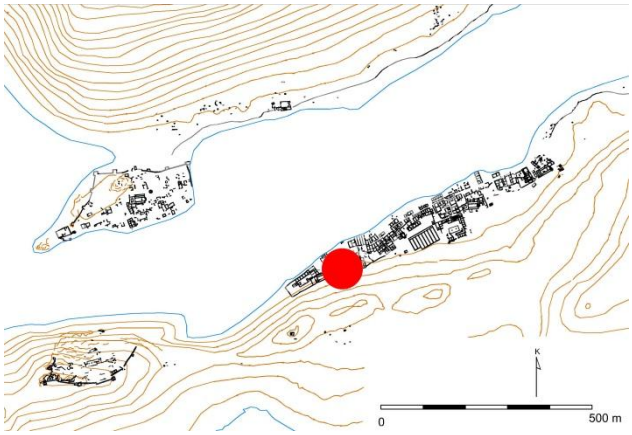
Yapıda tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan bir duvar örgüsü vardır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar kullanılmıştır, seramik veya kiremit parçası gözlenmemiştir. Duvar kalınlığı 100 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 95

Kat.No. 95

Resim 1 – 95 No'lu Yapı hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 95 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 95 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 95 No'lu Yapı (batıdan)

Resim 5 – 95 No'lu Yapı iç kısım ve sarnıç ağzı (güneyden)

Kat. No. 96

Hibrit Yapı Kompleksi

Güney Yerleşim'in batı bölümündedir. Burası arka (güney) tarafında anakaya yapısına yaslanan bir yapı alanıdır. Kuzey tarafında aşağıda 92 No'lu alan vardır. Doğu tarafta 96 No'lu yapı ile orta kotta komşudur. Batı tarafta 93 nolu yapı bulunur. Güneyde üst kotta 95 No'lu yapı vardır.

Yapının anakayaya oturan güney tarafı ve doğu duvarları korunmuştur. İç mekanda ve alt kotta ise tamamen yıkılmış ve dağılmıştır. Bu kesimde oldukça çok miktarda moloz dolgu vardır ve yüksek bir yapının varlığına işaret etmektedir.

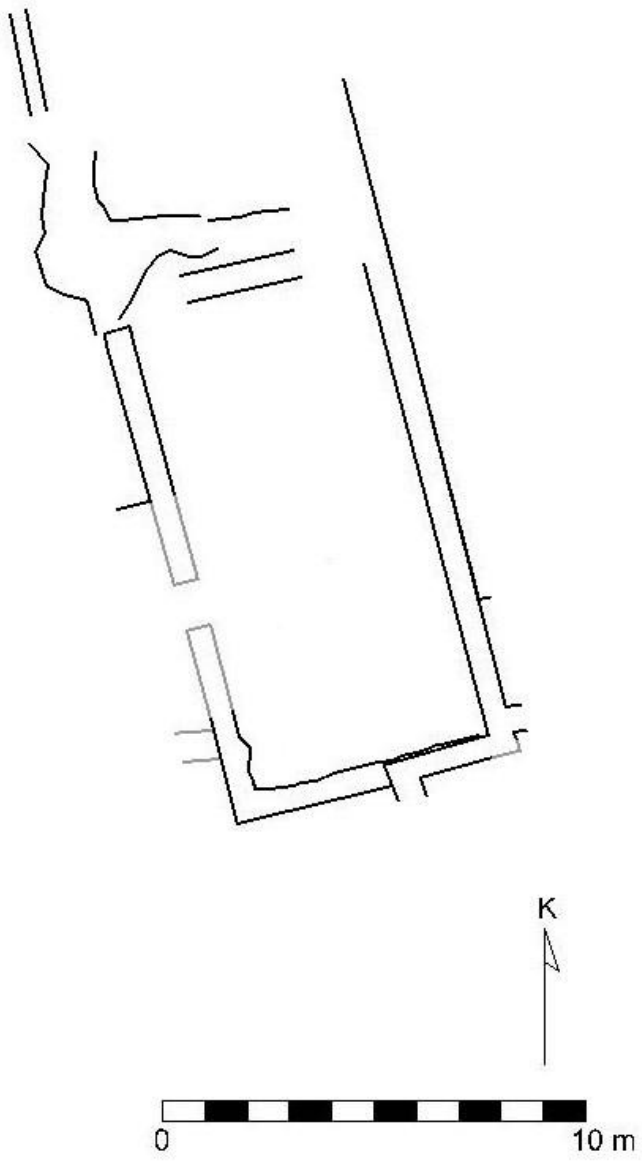
Tanımlanan alan yaklaşık 19.70 x 6.99 m. kadar bir alandır. Anlaşıldığı kadarıyla burada kuzeyde liman kotundan güneye yamaca doğru üç farklı mekan kotu bulunur. En arka (güney) tarafta ise bunun üzerinde ahşap zeminli bir kat daha vardır. Güney mekanın kuzey tarafta anakaya yapısının üzerine yapılmış ve izi tespit edilen bir duvarla 11.61 x 5.61 m. ölçülerinde bir mekan olduğu değerlendirilmiştir. Bu mekanda kuzey tarafında güneye nazaran büyük kot farkı vardır ve içinde iki bölüm olma ihitmali vardır. Batı tarafta güneybatıdaki sarnıcın altına doğru giden alana açılan bir çıkışı olduğu değerlendirilmiştir. Güney tarafta kesilmiş anakaya üzerine yükseltilen duvarda ikinci katı taşıyan hatıl yuvaları bulunur. Bu ikinci kat, mekanın ön (kuzey) tarafındaki kısmın üçüncü kat seviyesine ulaşmakta olmalıdır.

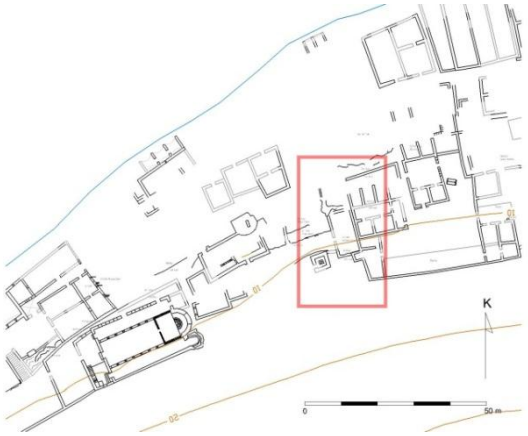
Üst taraf ile liman kıyısındaki alt kottaki kesimin doğu duvarları ortaktır ve tek yapı olduğu izlenimi oluşmaktadır. Alt kottaki alanda olması gereken mekanın ikinci katı ancak üst kottaki mekanın en alt katına yakın seviyeye denk gelmektedir ve bu kesimde toplam 4 kata yayılan kademeli bir yapılaşma olması mümkündür.

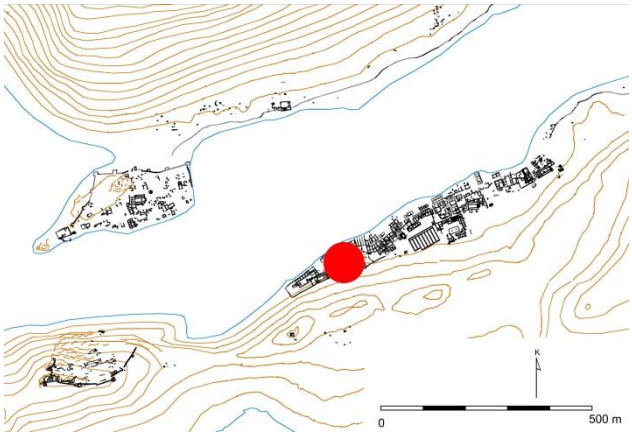
Duvarlar genelde tek tarafları kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan örülmüştür. Taş aralarında az miktarda taş yongası vardır, kiremit parçası bulunmaz.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

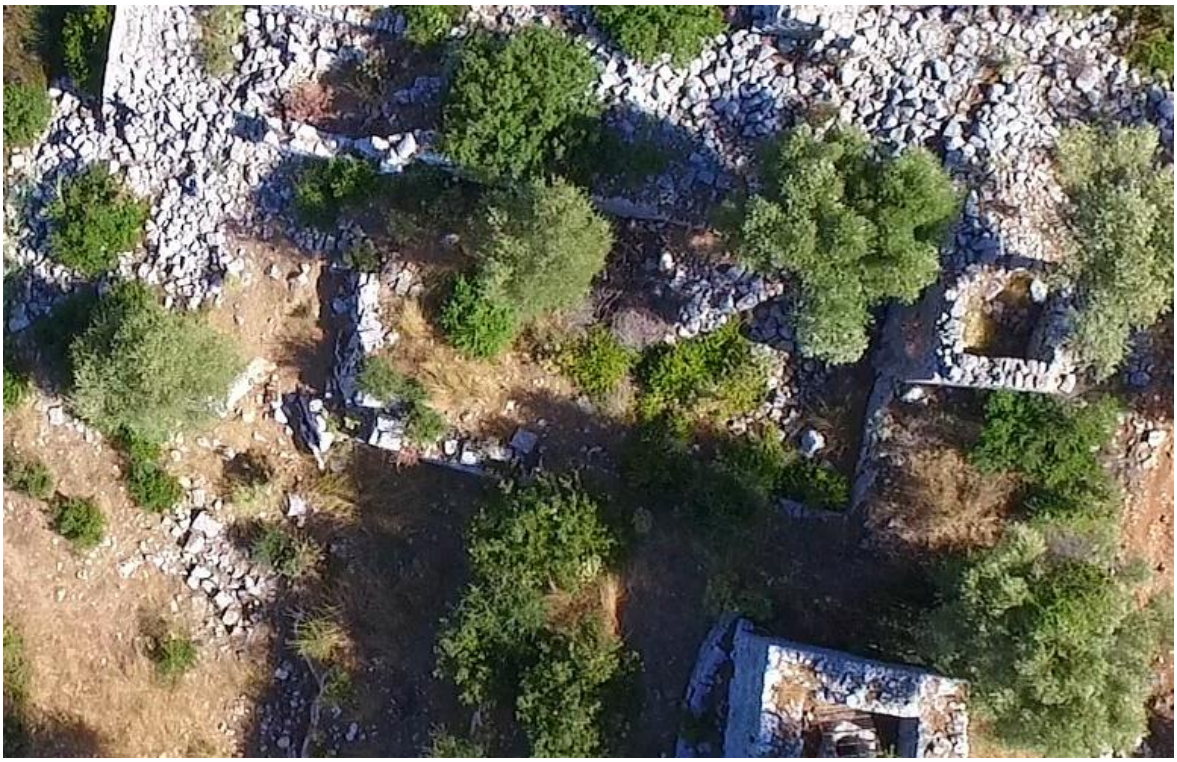
Kat.No. 96

Kat.No. 96

Resim 1 – 96 No'lu Alan hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 96 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 3 – 96 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 96 No'lu Alan (batıdan)

Resim 5 – 96 No'lu Alan içeriden görünüş (kuzeyden)

Kat. No. 97

Çekekler

Güney Yerleşim'in en batı kesiminde, liman kıyısındadır. C Kilisesi kompleksinin kuzeydoğu tarafındadır. Yapı, diğer çekek yapıları gibi sahile çok yakın olmalıdır.

Bu yapı, yan yana önü (kuzey) açık tonoz örtülü bölümlerden oluşmaktadır. Ayakta olan (2) nolu bölüm içten 3.42 x 3.82 m. ölçülerindedir. Bu bölümün doğu (1) ve batı (2) taraflarında birer tane komşu bölüm bulunur. Bu bölümler yıkılmış ve dolgu altında kaldığından ölçüleri kesin değildir ancak ayakta olan bölüme benzer olduğu değerlendirilmektedir. Bölümlerin arasında iç kısımda 1.17 m. genişlikte kemerli geçitlerle bağlantı vardır.

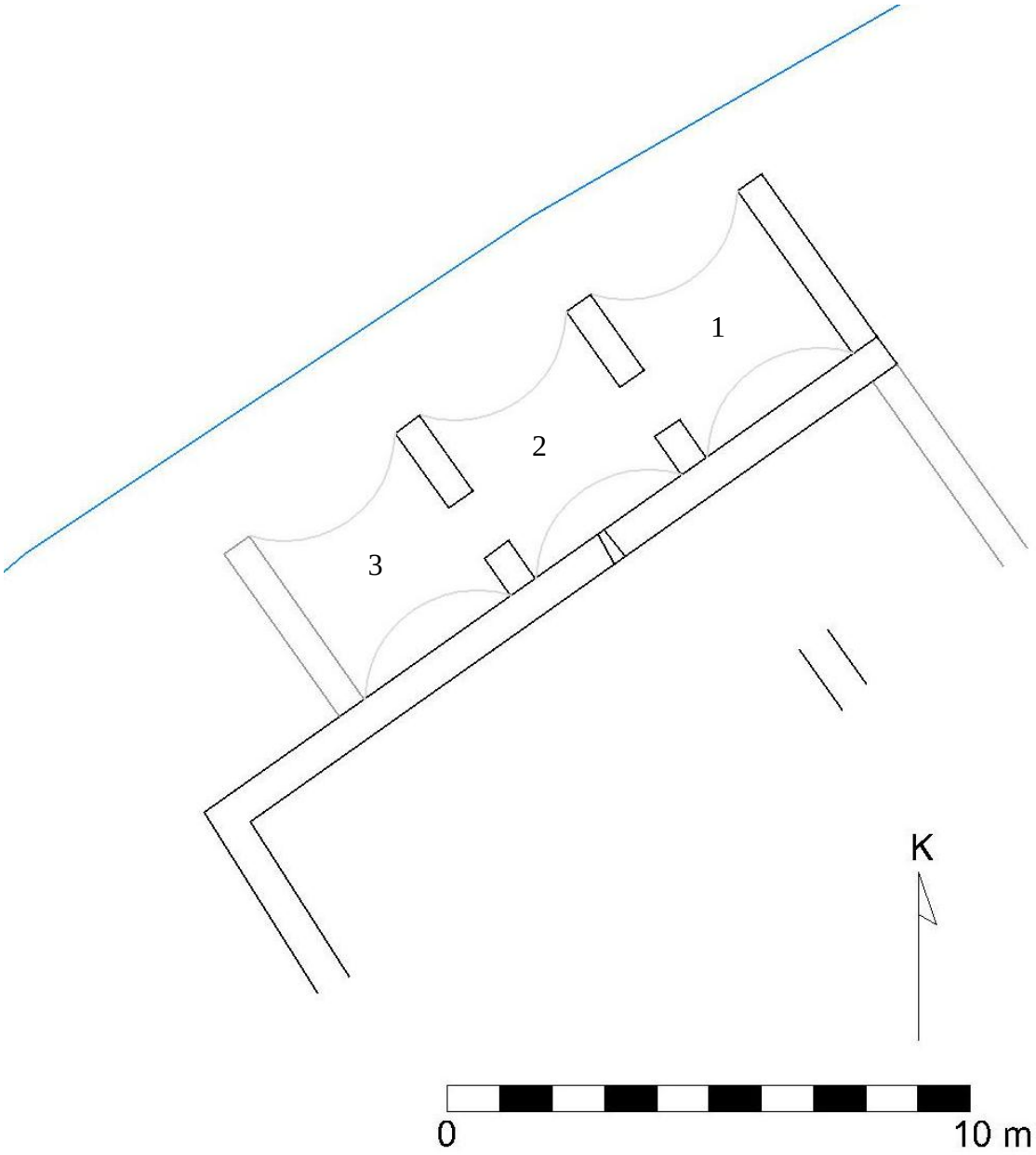
Ayakta olan bölümde birinci kat cephesinin üstünde cephede kavisli sığ nişlerle bir hareketlendirme gözlenmektedir. Sadece iki tanesi kısmen korunmuş olan düzenlemenin dekoratif mi fonksiyonel mi olduğu belli değildir.

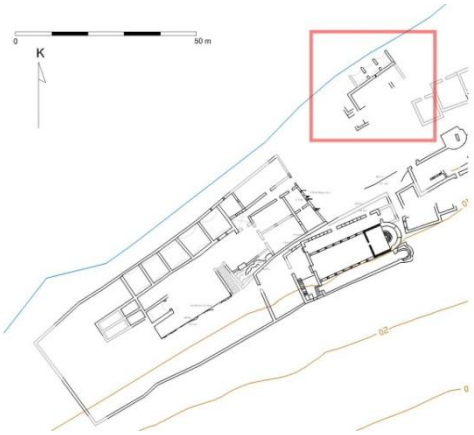
(2) bölümünün arka duvarında dış kısmı mekanın içine bakan mazgal pencere bulunur. Bu arka duvar ayrıca, tonozlu bölümlerden daha ileriye gitmekte ve güneydeki yapı grubunda mekanları çevirmektedir. Bundan hareketle bu çekek yapısının buraya bu duvarın önüne dış tarafa sonradan yapılmış olabileceği önerilebilir.

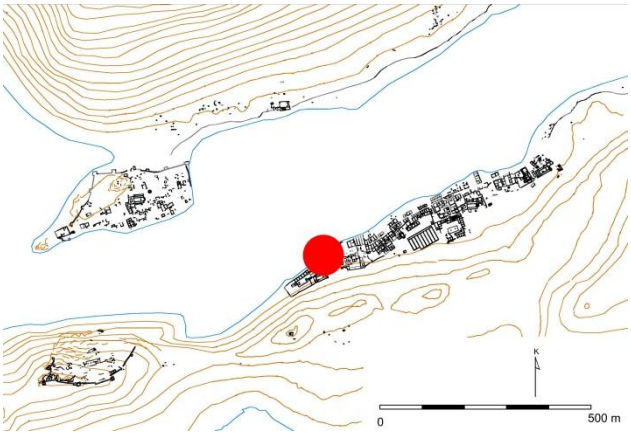
Görünen duvarlar da genellikle tek tarafları kabaca düzeltilmiş ve dörtgenimsi forma getirilmiş küçük taşlardan örülmüştür. Taş aralarında az miktarda küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası bulunmaz. Cephedeki nişlerde daha nitelikli, ince murçlu bir taş işçiliği vardır. Tonoz örtülü mekanda tonozun dış cephesi de duvar örgüsüne benzer az işli taşlardan nispeten düzgün bir kemer örgüsü biçiminde yapılmıştır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 97

Kat.No. 97

Resim 1 – 97 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeydoğudan)

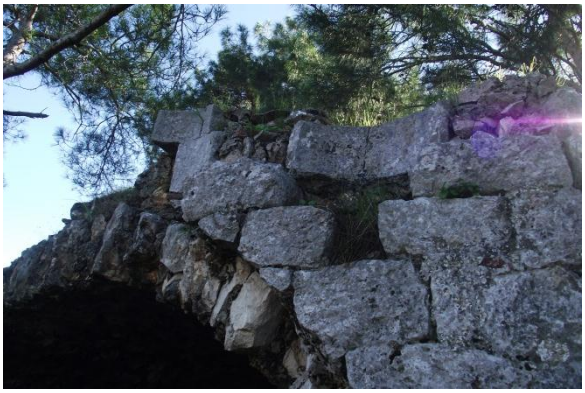
Resim 2 – 97 No'lu Yapı limana açılan kuzey cephe (batıdan)

Resim 3 – 97 No'lu Yapı (doğudan)

Resim 4 – 97 No'lu Yapı iç geçişleri gösteren detay (doğudan)

Resim 5 – 97 No'lu Yapı kuzey cephedeki hareketlendirme (kuzeybatıdan)

Kat. No. 98

Bataklık İçi Kalıntılar

Güney Yerleşim'in en batı bölümündedir. C Kilisesi'nin (Kat.No.101) kuzeyinde alt kottaki alandır.

Bu kesimde güneyde C Kilisesi'nin teras duvarıyla, doğuda 92 No'lu alanla ve batıda C Kilisesi kompleksinin (Kat.No.102) doğu kesimiyle sınırlanmış, büyük oranda bataklık altında kalmış bir alandır.

Alanın kuzeydoğu tarafında 97 No'lu yapının güney tarafıyla birleşik yapı kalıntıları vardır. Yapı kalıntısı 19.10 x 11.50 m. ölçülerinde bir alandadır. Ancak bu kalıntı bataklık kotuna yakındır ve bitki örtüsü ile de örtülü olduğundan ancak bazı duvar izleri gözlenebilmiştir. Kuzeydoğu tarafta 97 No'lu yapının güney bitişiğinde 14.50 x 5.25 m. ölçülerinde kapalı bir mekan olduğu anlaşılmaktadır ve bu mekanın içinin de bölümleri olduğu duvar izlerinden anlaşılmaktadır ancak detayları anlaşılamamıştır. Bu mekanın güneybatısında sanki batıya açılan bir geçit, büyük kapı ya da bastion gibi bir düzenleme olabileceği izlenimi uyandıran duvar kalıntıları gözlenmiştir. Bu kesimde korunmuşluk derecesi düşük ve bitki örtüsü elverişsiz olduğundan detaylı bir kestirim yapmak zordur.

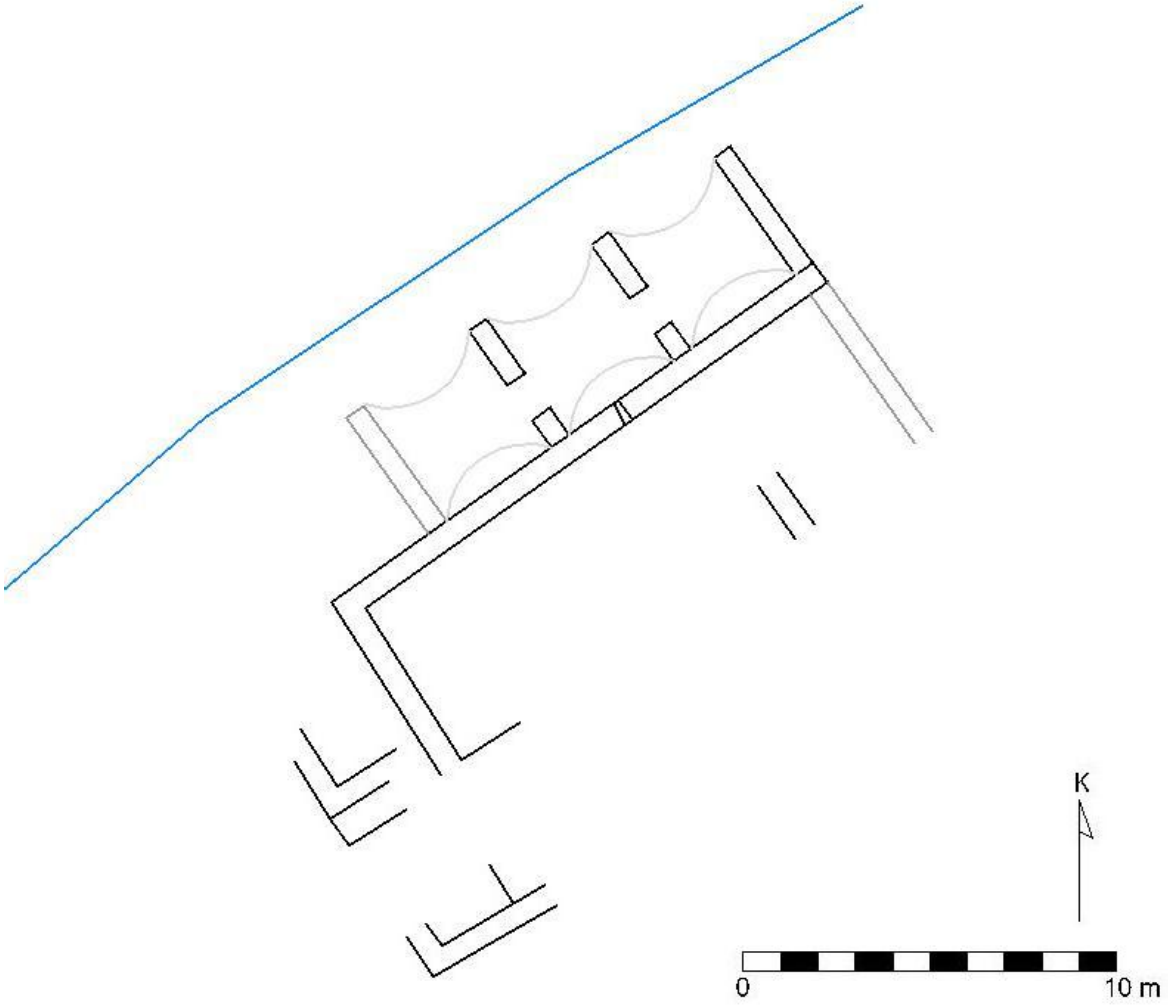
Alanın C Kilisesi'nin kuzeyinde aşağıda kalan güney tarafında yaklaşık 20 x 20 m. ölçülerinde su seviyesinde bir boşluk vardır. Boşluğun batı tarafında C Kilisesi kompleksinin doğu yapılarının dış (doğu) tarafında ahşap yapı izleri olması, bu kesimde de birtakım yapılaşmanın olmasını beklenir kılmaktadır ancak hiçbir veri yoktur.

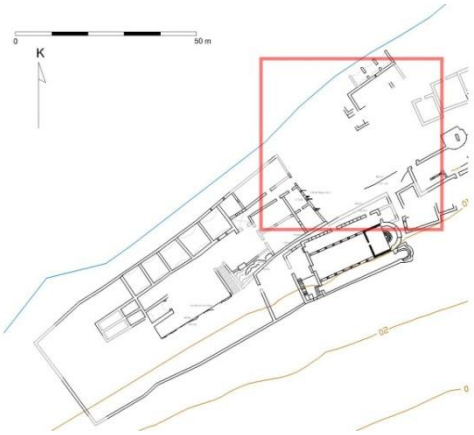
Bu boş alanın güneydoğusunda moloz ve bitki örtüsü arasında, içlerinde mermer iyon sütunu ve mimari bloklar da olan bir yıkıntı bulunur. Hiçbir duvar izi alınamayan bu bölgede tapınak formlu bir anıt mezar olabileceği tahmin edilmektedir.

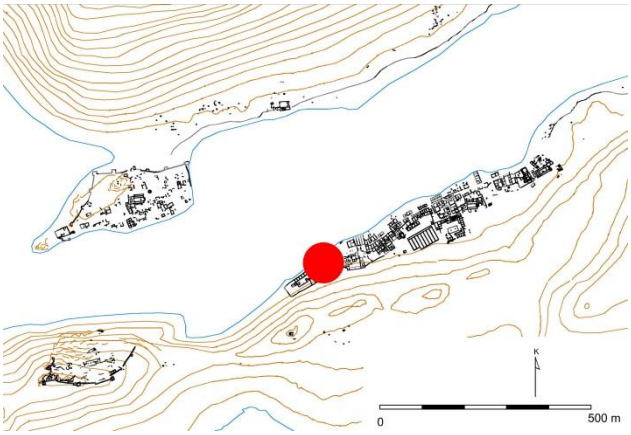
Kuzeydoğudaki yapılarda genellikle az işli küçük taşlardan örülmüş duvarlar gözlenir. Köşelerde daha büyük blok taşlardan daha sağlam örülmüş kısımlar vardır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 98

Kat.No. 98

Resim 1 – 98 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 98 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 98 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 4 – 98 No'lu Alan (kuzeybatıdan)

Resim 5 – 98 No'lu Alan içinde bulunan mimari parçalar

Kat. No. 99

Tanımsız Yapılar

Güney Yerleşim'in en batı bölümündedir. Bu kesimde güney taraftaki yamaç arazide, C Kilisesi'nin apsisinin hemen arkasında (doğu) bulunur. Kuzeyde alt kotta 93 No'lu yapı ve 98 No'lu alan vardır.

Buradaki yapı kalıntıları yaklaşık 1.50 m. seviyesinde korunmuş duvarları olduğu ve içinin büyük oranda kendi moloz yıkıntısıyla dolu olduğu görülmektedir. Bitki örtüsü yoğundur ancak plan genel itibarıyla anlaşılabilmektedir.

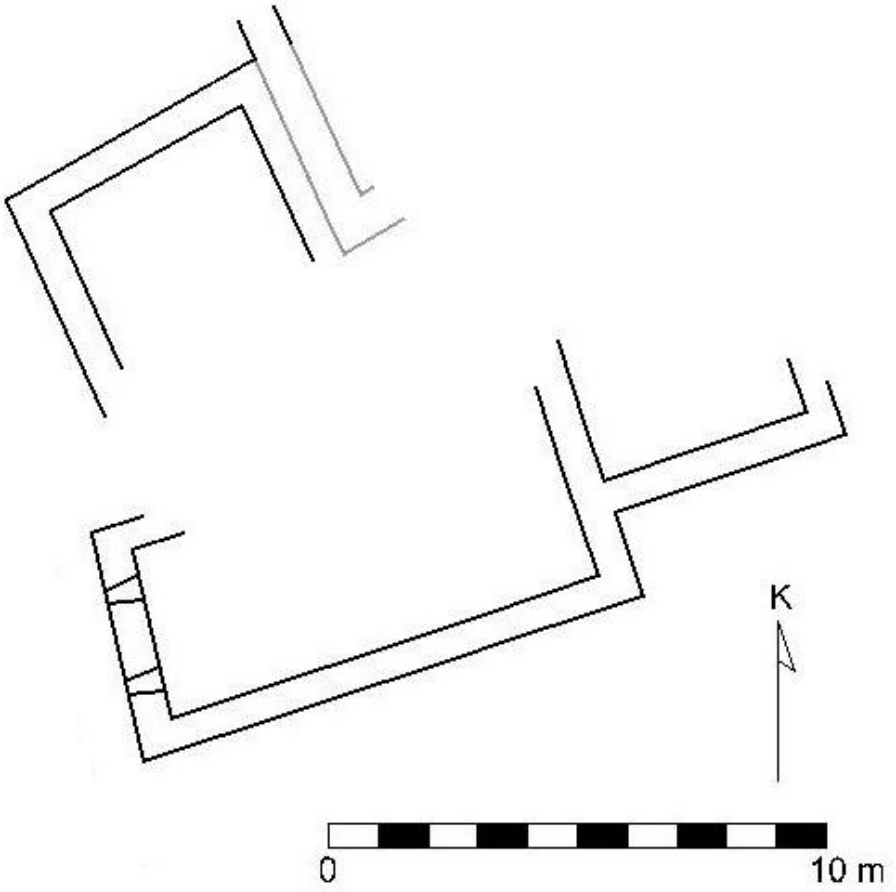
Tanımlanan alna yaklaşık 16.05 x 12.70 m. ölçülerindedir. Güneybatı tarafta yaklaşık 8.86 x 3.31 m. ölçülerinde bir mekan bulunur. Mekanın batı duvarında iki adet mazgal pencere batıya C Kilisesi'nin apsisinin arkasına açılmaktadır. Bu mekana bitişik olarak doğuda 4.32 m. genişliğinde bir mekan daha vardır. Grubun kuzey tarafı moloz ve bitki örtüsü altında kaldığından girişler ve yapının geri kalanı belli değildir. Muhtemelen birkaç odalı bir yapının güney bölümüdür.

Kuzey tarafta aynı zamanda teras da oluşturan dörtgen bir mekan kalıntısı daha vardır. Bu kesimde bitki örtüsü çok yoğun olduğundan detaylı gözlem yapılamamıştır. Bu yapının kuzeyinde kot oldukça sert şekilde düşmektedir.

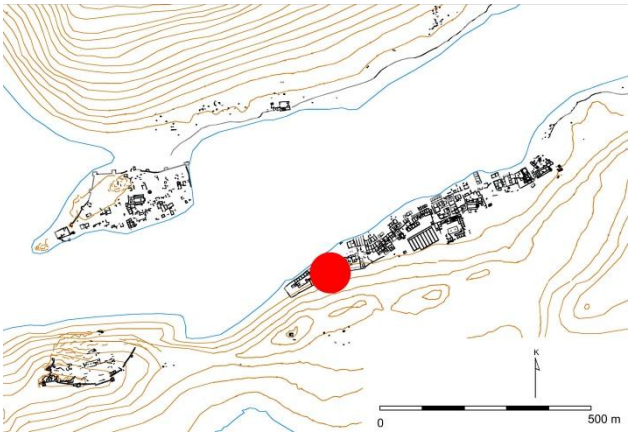
Yapıda tek yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan bir duvar örgüsü vardır. Duvar örgüsünde büyük taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, seramik veya kiremit parçası gözlenmemiştir. Köşelerde düzgün dörtgenimsi forma getirilmiş taşlarla daha biraz daha özenli bir işçilik gözlenmektedir. Duvar kalınlıkları 63 ile 67 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 99

Kat.No. 99

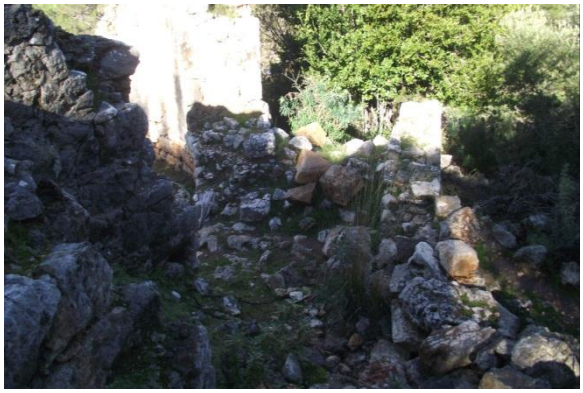
Resim 1 – 99 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

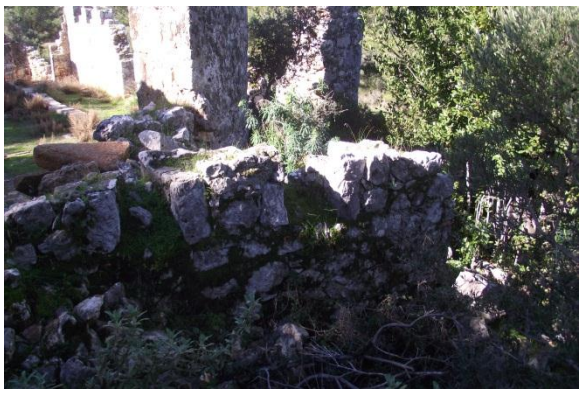
Resim 2 – 99 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 99 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 4 – 99 No'lu Alan (güneyden)

Resim 5 – 99 No'lu Alan mazgal pencereler (doğudan)

Kat. No. 100

Çekekler

Güney Yerleşim'in en batı kesimindedir. C Kilisesi kompleksinin kuzey kenarındadır. Yapı, diğer çekek yapıları gibi sahile çok yakın olmalıdır.

Bu yapı, yan yana önü (kuzey) açık tonoz örtülü bölümlerden oluşmaktadır. Dıştan yaklaşık 34.10 x 8.40 m. ölçülerinde olan yapıda 5 adet bölüm tanımlanabilmiştir. Bölümler doğudan batıya sırasıyla (1) içten 6.94 x 6.38 m. ölçülerindedir, (2) içten 6.75 x 6.65 m. ölçülerindedir, (3) içten 6.67 x 6.14 m. ölçülerindedir, (4) içten 6.55 x 5.45 m. ölçülerindedir, en batıdaki (5) içten 6.71 x 5.39 m. ölçülerindedir. Bölümlerden (1, 2, 3) tonozları dahil ön taraflarında bir kısmı çökmüş olarak ayaktadır. Son ikisinin tonozları çökmüştür.

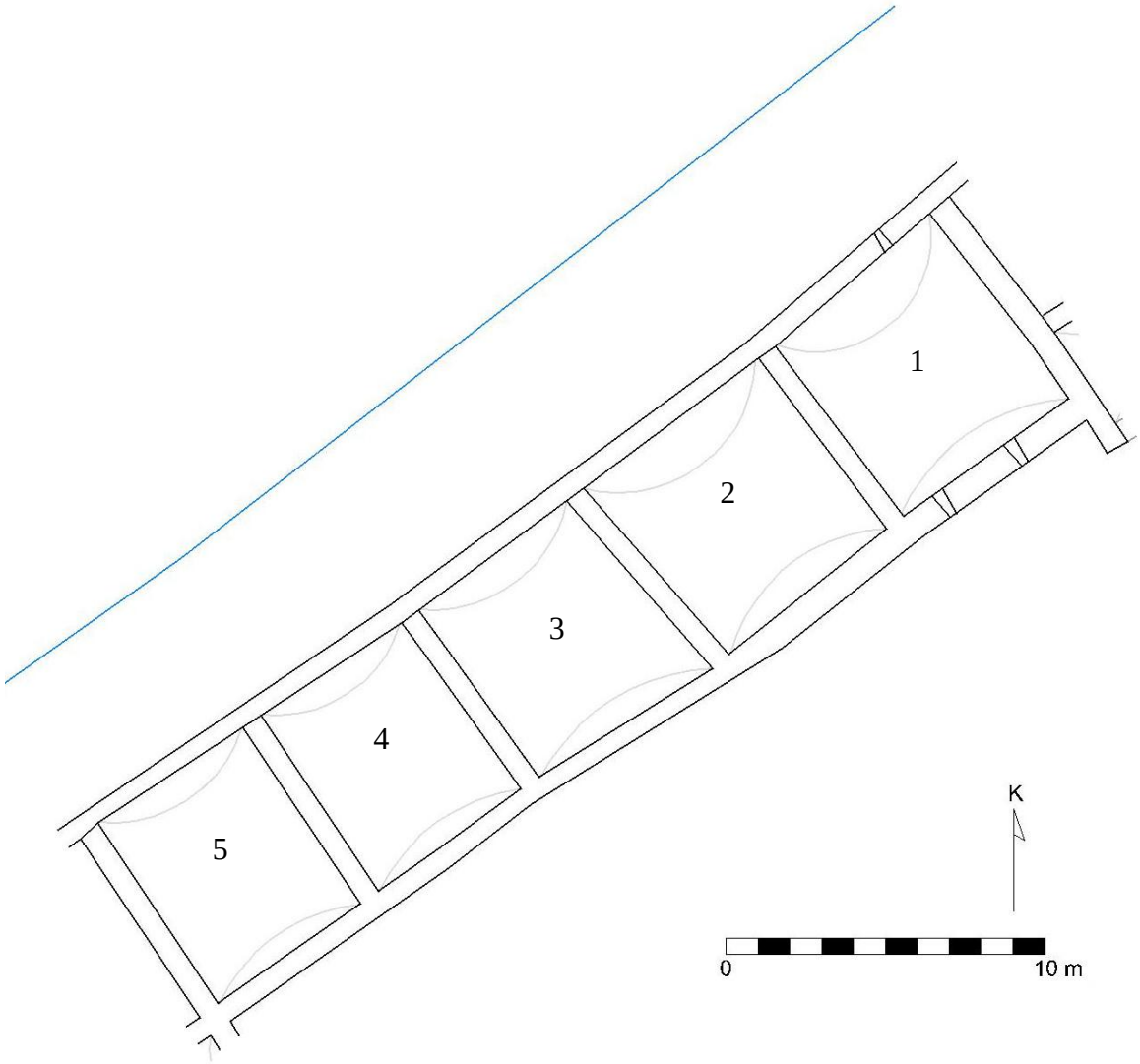
Bölümler orijinalinde kuzeye açılan bağımsız çekek birimleridir. Ön ara duvarları düz sonlanmaktadır ve tonozların sonları da düzdür. Geç dönemde Ön tarafa boydan boya duvar örülerek kastrona dahil edilmiştir. (1) nolu bölümün arka duvarında iki adet mazgal pencere güneye dışarı bakmaktadır ve burasının orijinal dönemde dış mekan olduğunu gösterir. Ön taraftaki duvar üzerinde ise kuzeye doğru dışarı bakan mazgallar bulunur ve bölümlerin kuzey ön tarafının kalenin dış kısmı olduğunu gösterir. Bölümlerin arasında geçiş bulunmaz. Arka taraflarıda da orijinal giriş görülmemiştir ancak bu kesimler genellikle yıkıntı halindedir.

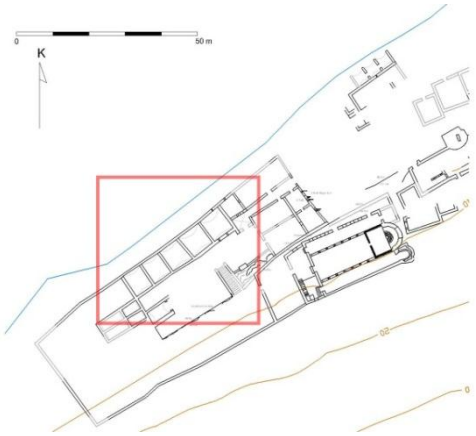
Bölümlerin tonoz örtülerinin üstü düz bir zemin durumundadır. Bu kesimin, mekanlar kastrona dahil edildiği zaman ön duvarın arkasında seyirdim zemini seviyesinde bırakıldığı anlaşılmaktadır.

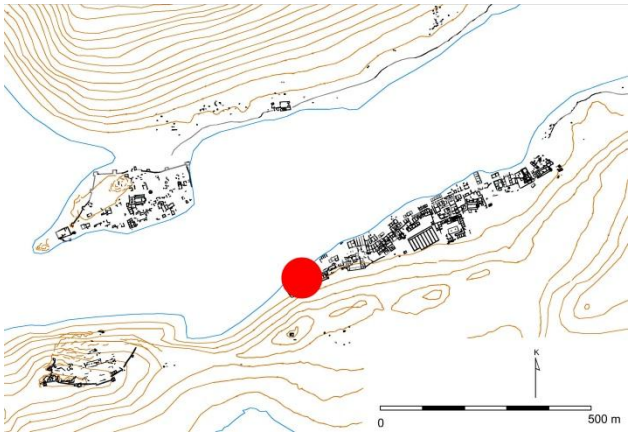
Görünen duvarlar da genellikle tek tarafları kabaca düzeltilmiş ve dörtgenimsi forma getirilmiş küçük taşlardan örülmüştür. Taş aralarında az miktarda küçük taşlar ve taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası bulunmaz.

2018 yılı itibarıyle bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 100

Kat.No. 100

Resim 1 – 100 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 100 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 100 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 100 No'lu Yapı (kuzeybatıdan)

Resim 5 – 100 No'lu Yapı iç görünüş (kuzeyden)

Kat. No. 101

C Kilisesi

Güney Yerleşim'in en batı tarafındadır. Çevresinde büyük bir kompleks bulunur (Kat.No.102). Bu kompleksin güneydoğu tarafında üst kottadır. Güney taraftaki yamaçta yaklaşık +10 m. kotundadır. Arka (güney) tarafı anakayadan oyulu, ön (kuzey) tarafı teras üzerinde yapılmıştır. Doğu tarafta 99 ve 98 No'lu alanlar vardır.

Yapı ikinci kat seviyesinde ayaktadır. Güney nef, nartheksin bir kısmı ve ön avlu anakayadan oyulmuştur ve sağlam kalmıştır. Kuzey taraftaki teras duvarı da sağlamdır ve yapıyı ayakta tutmuştur.

Üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Apsis Doğu-Kuzeydoğu yönündedir. Güneydoğu köşede apsisle aynı doğrultuda apsisli bir ek mekan bulunur. Kuzeydoğu köşede de yine aynı doğrultuda dikdörtgen planlı bir başka ek mekan vardır. Kuzey nefin kuzey tarafında balkon belnzeri dar bir koridor oluşturmuştur, buradan alt kottaki yapıların üçüncü katına geçiş olabilir. Kilisenin batı tarafında nartheks bulunur. Nartheksle bağlantılı olarak batıya doğru küçük bir avlu benzeri bir alan daha bulunur.

Düzgün dikdörtgen planlı naos dıştan yaklaşık 23.21 x 16.14 metre ölçülerindedir. Apsis bu yapıdan doğuya doğru yaklaşık 3.55 metre çıkıntı yapmaktadır. Synthrononun 6 basamağı korunmuştur. İçeride naos, üç nefe ayrılmıştır, ana nef 7.11 m, kuzey nef 3.23 m, güney nef 3.26 m genişliktedir. Nef aralarında 8'er adet sutun, ortalama 0.57 m genişlikteki stylobatlar üzerinde ortalama 2.32 m aralıklarla sıralanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Ana nefin apsisin önünde bema, üç yönden doğudan ikinci sütunlara kadar bir korkuluk ile kapatılarak ayrılmıştır. Orta nefe bakan ön kısmında bur korkulukların oturduğu taş altlıklar iyi korunmuştur ve ikişer paye ve sonda birer sütun arasında ikişer levhadan oluştuğu anlaşılmaktadır. Ortasında ahşap kasaya sahip 0.82 m. açıklığı olan bir kapısı vardır.

Güney nef ikinci kat seviyesine kadar bütünüyle anakayadan oyulmuştur. Kayanın eksikleri duvar örülerek tamamlanmıştır. Zemin orta nefe göre 25 cm kadar daha yüksektir. Stylobat da anakayadan oyulmuştur. Bu kesimden sonra orta nefte anakaya oyma seviyesi bir basamak düşmektedir ve daha kuzeyde zeminin teras dolgusu üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kuzey nef de ikinci kat / galeri seviyesinde ayaktadır. Birinci katta kuzeye açılan iki kapı bulunur. Doğuda nefin sonuna yakın olanı 1.26 m. genişliktedir, diğeri ortaya yakındır ve 1.60 m. genişliktedir. Kapılar kuzey taraftaki balkon benzeri alana açılmaktadır. Kapıların üstünde nef boyunca pencereler bulunur. 6 tanesi korunmuş olmakla birlikte birer tane de

kapıların üstünde olarak orijinalinde 0.99 ila 1.03 m. genişlikte toplam 8 adet olduğu değerlendirilebilir.

Kilise binasının kuzeyinde, teras duvarının kenarı boyunca koridor / balkon benzeri bir alan uzanır. Doğuda yaklaşık 2.40 m. genişliği olduğu tahmin edilebilir. Batıya doğru daralarak galmektedir. Alanın doğu tarafında teras duvarının köşesi vardır. Bu kesimden bir giriş olup olmadığı net değildir ancak kilise kompleksinin içe kapalı düzeni sebebiyle önerilmemiştir. Bu koridorun batı tarafa yakın kesiminde alt kottaki yapılar bulunur ve bu yapıların üçüncü katına koridordan geçiş olması muhtemeldir. Neften buraya açılan iki kapı bu trafiği sağlamak için açılmış olmalıdır.

Apsisin güneyindeki güneydoğu ek mekan dıştan yaklaşık 5.30 x 4.20 m ölçülerindedir. Güney tarafı üst örtü seviyesine kadar anakayadan oyuludur. Doğusunda yapının dışına 0.90 m. kadar çıkıntı yapan sığ bir apsis bulunur. İçte odanın kuzey ve güney taraflarında mekan birer geniş kemerli niş şeklinde düzenlenmiştir. Batı tarafta 1.90 m. genişlikte olasılıkla kapısız bir geçitten güney nefe açılan girişi vardır. Geç dönemde odanın içi bütünüyle kireç ocağına çevrilmiştir.

Kuzeydoğu ek mekan, dıştan 4.20 x 5.10 m ölçülerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu kesim yıkılmış ve yoğun bitki örtüsü altında olduğundan net gözlem yapmak zordur. Doğu tarafta mekanın arka duvarı olduğu tamin edilen, kuzeydeki teras duvarının köşesiyle koşut bir duvar bulunur. Apsis olmadığı tahmin edilebilmektedir. Odanın batı tarafında 1.24 m. genişlikte bir kapı ile kuzey nefe geçiş vardır.

Naos'un batı tarafında bir nartheks vardır. İçten yaklaşık 14.30 x 5.01 m. ölçülerindedir. Doğu tarafa naosa açılan kuzeyden güneye sırasıyla 1.41, 1.72, ve 1.34 m. genişlikte kapılar bulunur. Kapıların önünde birer basamak vardır. Güneydeki nef içeriden bir basamak daha yüksek olduğundan kapısı da yüksektir ve önünde bir basamak daha vardır. Bu kesimde nartheksin zemini de yükseltilmiş bir podyum gibi bir basamak yüksektir. Güney tarafta zemin tamamen anakayadan oyulmuştur. Nartheksin güneyinde duvarlar ikinci kat dahil ayaktadır. Dip kısımda anakayaya oturduğundan sağlam kalmıştır. 1.06 m. genişlikte bir merdiven nartheksin batı duvarının güney bölümünde güneybatı köşeye doğru tırmanır ve burada doğuya doğru köşe dönerek ikinci kata ulaşır. Burada ikinci kat seviyesinde 1.01 m. genişlikte bir pencere bulunur. Nartheksin kuzey tarafında dışarı açılan 1.36 m. genişlikte bir pencere vardır. Kuzey duvardan 0.95 m. daha kuzeyde kilisenin teras duvarı bulunur ve ikisinin arasında muhtemelen dar bir koridor kalmış gibidir. Bu bölge yıkılmış olduğundan

Kat. No. 101

nartheksin arkasından doğudaki koridora geçiş olup olmadığı net değildir. Batı tarafta yaklaşık 1.50 m. kadar genişliği olduğu tahmin edilen bir kapıyla batıdaki avluya geçilir.

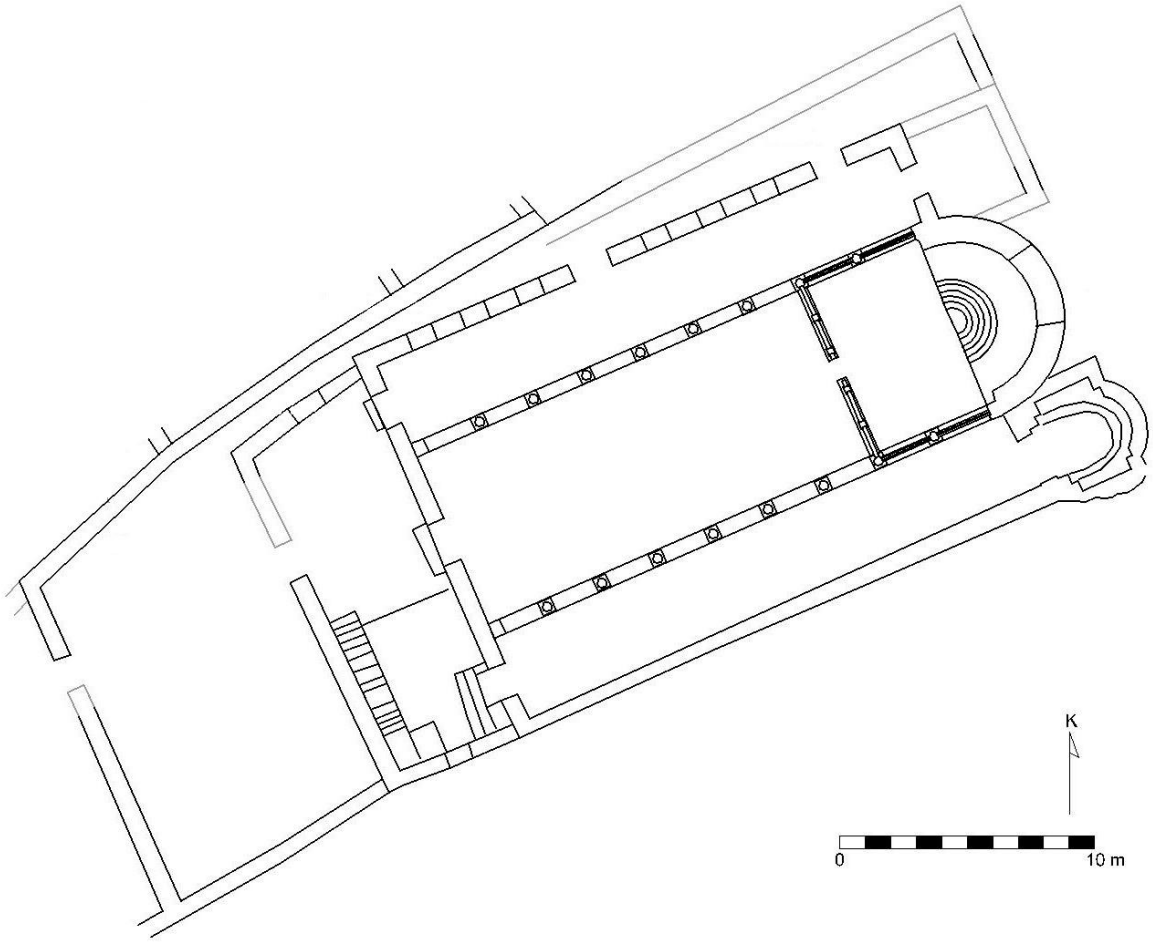
Kilise yapısının batısında, nartheksin de dışında kendi duvarlarıyla çevrili bir avlu bulunur. İçten yaklaşık 14.66 x 8.96 m. ölçülerinde bir alandır. Güney tarafta anakaya yüksektir ve işlenmiştir. Batı duvarda kuzeye yakın 1.30 m. kadar genişliği olan bir kapı ile batıya geçilir. Batıda kiliseyi çevreleyen kompleksin güney üst kot avlusu vardır. Kilise yapısı bu avlu ile bu kompleksten kısmen de olsa ayrışmıştır. Avlunun ve kilisenin güneyindeki üst kot çevre duvarı kesintisiz bir şekilde batıya doğru devam eder ve kompleksin etrafını çevirir.

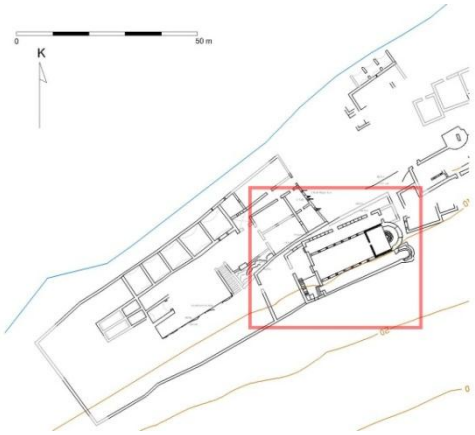
Yapıda genellikle tek tarafları kaba murçla düzeltilmiş küçük taşlarla duvar örülmüştür. Özellikle köşelerde daha düzgün dörtgenimsi formda taşlarla daha özenli bir örgü vardır. Taş aralarında büyük çoğunlukla taş yongaları, ayrıca küçük taşlar kullanılmıştır, seramik veya kiremit gözlenmez.

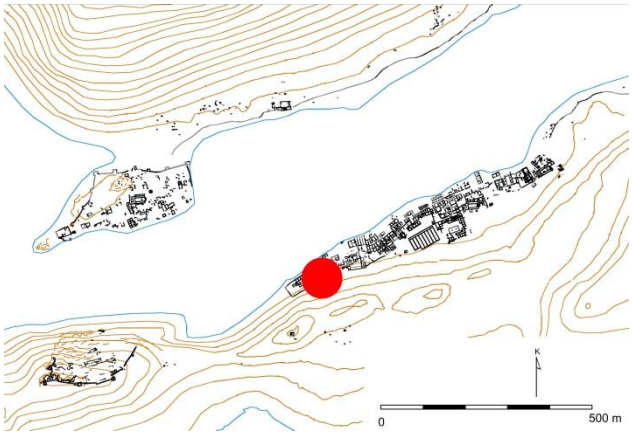
Literatür :

Tekinalp 2000, 117-138
Çevik – Bulut 2010, 48
Akyürek 2016, 476-477

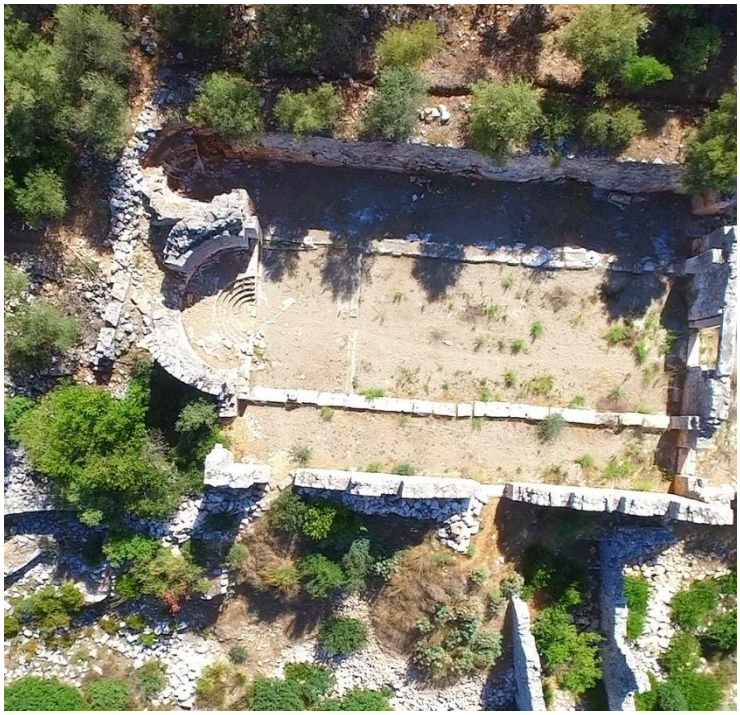
Kat.No. 101

Kat.No. 101

Resim 1 – C Kilisesi hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – C Kilisesi hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – C Kilisesi naos (güneybatıdan)

Resim 4 – C Kilisesi nartheks (batıdan)

Resim 5 – C Kilisesi naos (güneydoğudan)

Kat. No. 102

C Kilisesi Kompleksi

Güney Yerleşim'in en batı bölümündedir. C Kilisesi'nin (Kat.No.101) kuzey ve kuzeybatısında kiliseyi de içine alan çevre duvarı ile çevrelenmiş alandır. Güney Yerleşim'in yapı dizisi bu kompleksle biter. Güney taraftaki tepenin zirvesinde 90 m. kadar güneyde Güney Kule (Kat.No.103) bulunur.

Tanımlanan alan yaklaşık 105 x 36 m. ölçülerindedir. Güney tarafta yamaç boyunca ve kuzeyde liman kıyısı olduğu değerlendirilen kesim boyunca doğu-batı doğrultusunda yerleşmiştir. Alan 4 tarafında bina ve yüksek çevre duvarlarıyla sınırlanmış mazgal pencereleri olan, neredeyse bir kale gibi çevrelenmiş bir komplekstir. Güneydoğusundaki, ön mekanları ile birlikte 42.90 x 18.30 m. alanda bulunan C Kilisesi (15) üst kotta bu komplekse dahildir ve girişleri buraya açılır. Kilise yapısından kuzeyde alt kotta birçok iç bölümlenmeye sahip ve en az 3 katlı, 21.60 x 20.60 m. ölçülerinde büyük bir yapı bloğu bulunur (1 – 8). Alanın ortasında güney tarafı tamamen anakayadan oyulu yaklaşık 38.00 x 13.80 m. ölçülerinde bir iç avlu vardır (9 – 11). Avludan batı tarafta kum dolgusu altında birçok bölümü olan bir yapı grubu bulunur (12) ve buradan ileride de devam ediyor olabilir. Avlunun kuzey tarafında (14) erken döneme ait 100 No'lu Çekek yapıları da sonradan çevre duvarları içine alınarak komplekse dahil edilmiştir.

Alanın kuzeydoğusundaki ana yapı bloğu güney tarafta kilise yapısının teras duvarına bitişiktir. Bu kesimde korunmuş yükseklik kilisenin naos zemin kotundan yüksektir ve en az 3 katlı olduğu anlaşılmaktadır. En üst katlardan muhtemelen kilisenin kuzeyindeki balkon-koridora geçiş vardır. Binanın Ortasından bir nevi merkezi giriş koridoru geçer (5). Koridor 15.53 x 2.61 m. ölçülerindedir. Doğu tarafta 1.99 m. genişliğinde büyük bir kapı veya geçitle dışarıya açılır. Koridorun güney ve kuzey taraflarında yapının bölümlerine geçen kapılar vardır. Koridorun doğu tarafta sonunda ise avluya erişim sağlayan (8) mekan bulunur. Bu oda içten yaklaşık 4.39 x 3.45 m. ölçülerindedir. Üstü çapraz tonoz örtülüdür. Doğu tarafında kapısız bir şekilde giriş koridoruna (5) geçiş vardır. Güney tarafında ise duvar üzerinde bir kapı ya da geçitle avluya açıldığı anlaşılabilmektedir. Kuzey taraftan da (7) nolu mekana bağlantı vardır.

Ana yapının güney kısmında zemin katta 4 oda gözlenmektedir. Kuzeydoğu taraftaki (1) nolu oda içten 5.38 x 4.51 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafında 1.03 m. genişlikteki kapısıyla merkezi koridora açılır (5). Güney tarafta bölme duvarındaki 0.75 m. genişlikteki kapıyla (2) nolu odaya geçiş vardır. Doğu duvarında zemin katta dışarı açılan bir kapı bulunur. Bu kapının iki yanında yine doğuya dışarı açılan mazgal pencereler vardır. Odanın 2.

Kat. No. 102

Katında da zemindeki doğuya açılan kapının tam üstünde 2. Kattan doğuya açılan bir kapı daha vardır.

Bloğun güneydoğu tarafındaki oda (2) içten 5.97 x 4.95 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafından (1) nollu odaya açılır. Zemin katta başka çıkış görülmemektedir, sadece doğuya dışarıya bakan mazgal pencere vardır. İkinci katta doğuya ve batıya açılan birer kapı bulunur.

Bu iki odanın batı tarafında bina yıkılmış ve moloz dolgu altındadır. Zemin katta doğuya geçiş olmadığı görülmektedir. Molozların arasında görülebilen duvar izlerinden bu kesimde batıya avluya açılan iki oda (3, 4) önerilmektedir ancak daha fazla küçük iç bölüm olması da olasıdır. Mekanlardan kuzey taraftaki (3) kuzeybatı taraftaki 1.11 m. genişlikteki kapısıyla merkezi koridora (5) açılır.

Koridorun kuzey tarafında içten 15.40 x 5.63 m. ölçülerinde uzun bir mekan vardır (6) . Güney tarafta mekanın ortasına yakın yerde 1.55 m. genişliğinde kapıyla merkezi koridora (5) açılır. İç bölümlenmesi olması mümkündür, zira kuzey duvarı yıkıldığından ara duvar gözlemek mümkün değildir, ancak güney taraftaki kapı odanın ortasında olduğundan tek hacimli olması daha yüksek olasılıktır. Binanın koridorun kuzey tarafındaki kısmı muhtemelen güney taraftan daha alçak olmalıdır, zira dolgu bu kesimde güneye nazaran daha azdır. Tonoz örtülü olması gereken (5) nolu mekanın üzeri de dahil kuzey tarafta çekek yapılarının üstünde oluşturulan zemin ile aynı kotta geniş bir üst alan olmalıdır. Uzun odanın batı bitişiğinde içten 5.13 x 4.62 m. ölçülerinde küçük bir mekan daha vardır (7). Güeny tarafta 0.93 m. genişliğinde kapı olduğu değerlendirilen bir geçitle güneyde (8) nolu mekana açılır. Güney ve doğu duvarlarda 0.46 ve 0.58 m. genişlikte pencerelerde komşu odalara bakarlar. Kuzeyde, aynı zamanda çekeklerin önünü kapatan çevre duvarı geçer ve bu duvarda kuzeye açılan içte 0.37 dışta 0.23 m. genişlikte mazgal pencere vardır.

Ana binanın batı tarafında, kompleksin merkezinde toplam yaklaşık 38.00 x 13.80 m. ölçülerindeki iç avlu, doğu (9) ve batı (11) taraf olarak iki bölüm olarak değerlendirilmiştir. Doğu taraf (9) yaklaşık 11.80 x 9.60 m. ölçülerindedir, (8) mekanından girişler buraya açılır ve kompleksin merkezine giriş sağlanır. Doğu ve kuzeyinde ana binanın mekanlarıyla sınırlanır, buralar tamamen moloz yıkıntı dolgu altındadır. Yapının planlaması dikkate alınarak avludan komşu mekanlara geçişler olduğu önerilmektedir. Güney tarafta kayalık bir alan bulunur, bu kayalığın üst tarafında 8 m. kadar yüksekte kilisenin teras duvarı bulunur. Kayalığın altı bir duvar ile sınırlanarak avlu düzenlenmiş gibidir ve burada bir lahit bulunur. Kompleks yapıldıktan sonra buraya getirildiği değerlendirilen lahit, yivli gövdeye sahip bir Geç Roma dönemi mezarıdır.

Kat. No. 102

Merkezi avlunun batı tarafı (11) yaklaşık 22.30 x 14.00 m. ölçülerinde dikdörtgen bir alandır. Güney tarafı tamamen ve kısmen doğu ve batı tarafları anakayadan oyuludur. Güneydeki anakaya duvar üzerinde bir takım teşkilat izleri vardır. Meydanın batı tarafının iki bölüm duvarı ile 3 bölüme ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Duvarlardan kuzey taraftaki doğuya doğru daha fazla devam etmektedir ve bu tarafta başka iç bölümlenmeler olabilir. Ortadaki mekan tonoz örtülü, içten 6.50 x 3.43 m. ölçülerinde doğuya avluya bakan bir eyvandır. Bunun güney tarafı ile anakaya duvar arasında da bir alan veya bölüm olduğu anlaşılmaktadır.

Avlunun iki bölümünün ortası tamamen yıkıntı moloz altındadır. Burada yıkıntı seviyesi yüksektir ve güneyden kuzeye alçalır bir görüntüsü olduğundan bu kesimde yukarı meydan ile aşağı avlu arasında bir merdiven önerilmektedir. Üst ile alt kot arasında başka doğrudan erişim görünmemektedir.

Avlu ve ana binanın yer aldığı alt kot bölümün güneyinde yamaç boyunca anakaya ve duvar örgüsüyle teraslanmış olan yaklaşık 6 m. kot farklı üst kot alanda doğu tarafta 42.90 x 18.30 m. ölçülerinde toplam alanıyla C Kilisesi (15) bulunur. Kilisenin ön mekanlarının dışında ise güneyde yamaç üstünde çevre duvarı ile, kuzeyde de alt avlunun anakaya duvarı ile sınırlanmış 11 m. genişlikte bir düzlük alan vardır (13). Bu düzlükte dolgu içinde anakaya işçilikleri görülmektedir ve boş bir alan olmadığı anlaşılmaktadır.

Kompleksin batı tarafı yoğun kum altındadır. Bu kesimde her birinin üstü tonoz örtülü en az 4 mekanlı yaklaşık 12.80 x 6.60 m. ölçülerinde bir yapı vardır (12). Bu yapının tonozlu tavanı üst kottaki düzlük alan ile ve kuzey taraftaki çekeklerin üstü ile yakın kottadır, zeminleri de merkezi avlu ile yakın kottadır. Muhtemelen içeride avludan girişi ve birbirleri arasında geçiş olmalıdır. Sarnıca benzer bir planı vardır ancak buna dair sıva kalıntısı gözlenmemiştir.

Çevre duvarı güney tarafta yamaç boyunca giderek köşe yapar ve kuzeye limana dönerek kompleksi çevirir. Batı tarafta duvar yıkılmış olmakla birlikte geçiş izi bulunmamıştır. Yerleşimin bu tarafında başka yapı bulunmamasından dolayı batı tarafta çıkış önerilmemiştir.

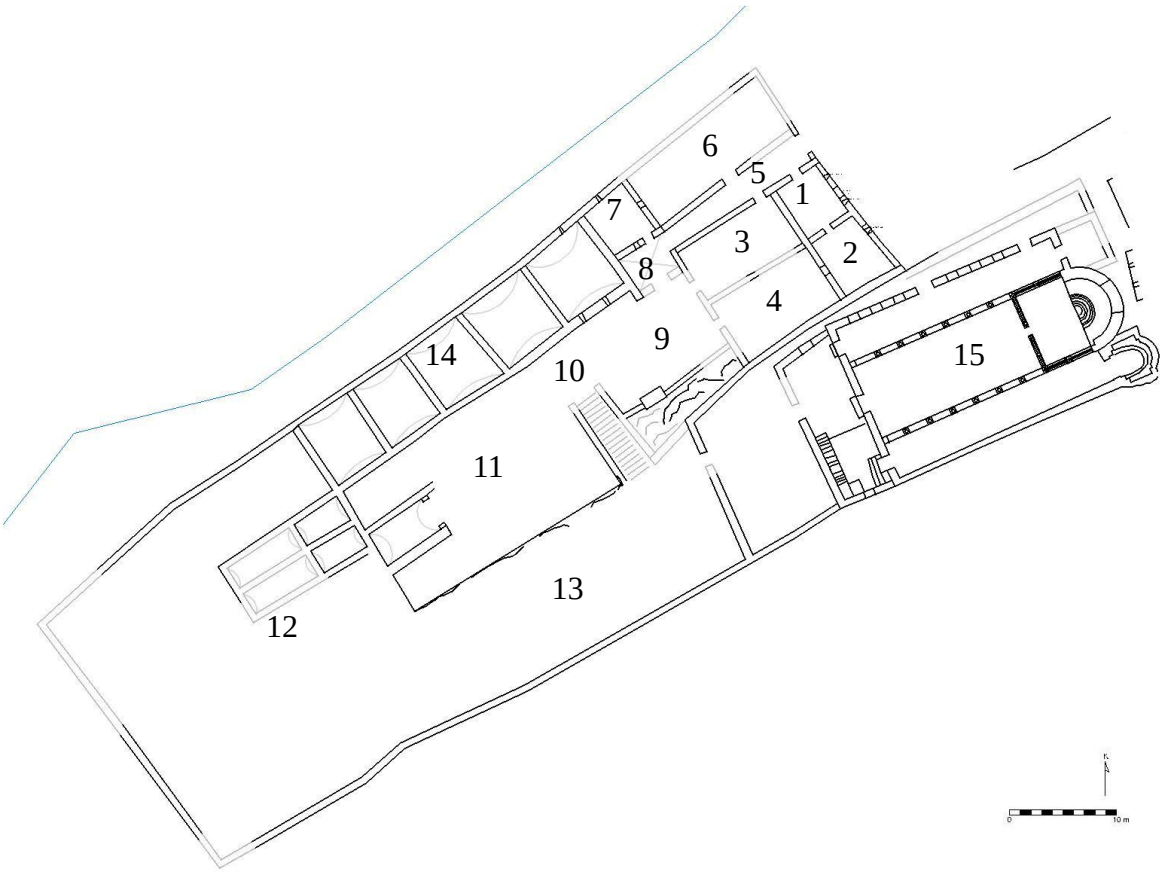
Kompleksin kuzey tarafında toplam 34.10 x 8.40 m. ölçülerinde bir alanda 100 No'lu çekekler grubu bulunur. Bunların arka taraflarında mazgal pencereler vardır ve bundan dolayı manastır kompleksinden erken oldukları önerilmektedir. Ön (kuzey) tarafları kompleksin çevre duvarı tarafından bloke edilerek komplekse dahil edilmişlerdir. Giriş gözlenmeiştir ancak dolgu altında avluden kuzeye doğru girişler olması beklenir. Bu yapıların tonoz örtülü

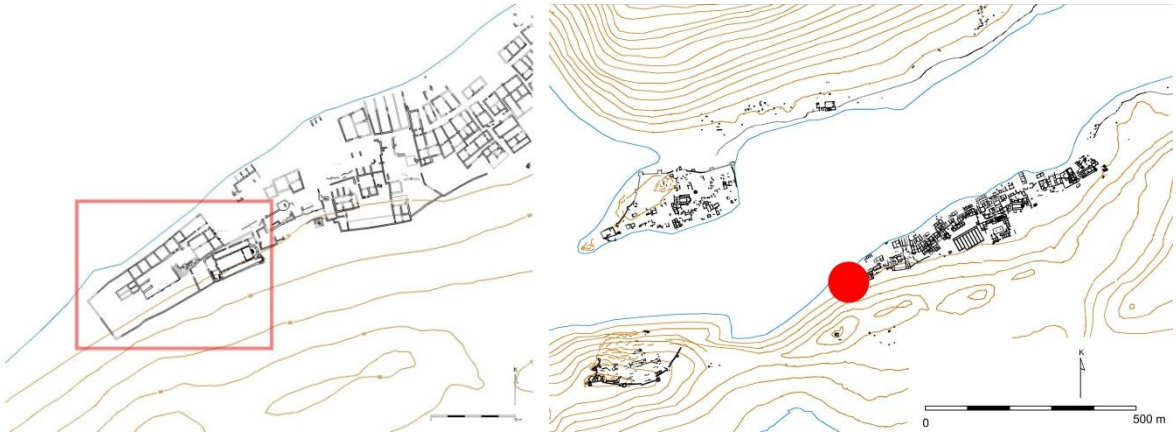
Kat. No. 102

tavanlarının üst kısmı düz bir alandır ve kompleksin içinde doğudaki ve batıdaki yapıların üstü ile aynı kotta düz bir kullanım alanı elde edilmiştir. Çevre duvarının bu düz alanın üzerinde biraz daha yükseldiği anlaşılmaktadır.

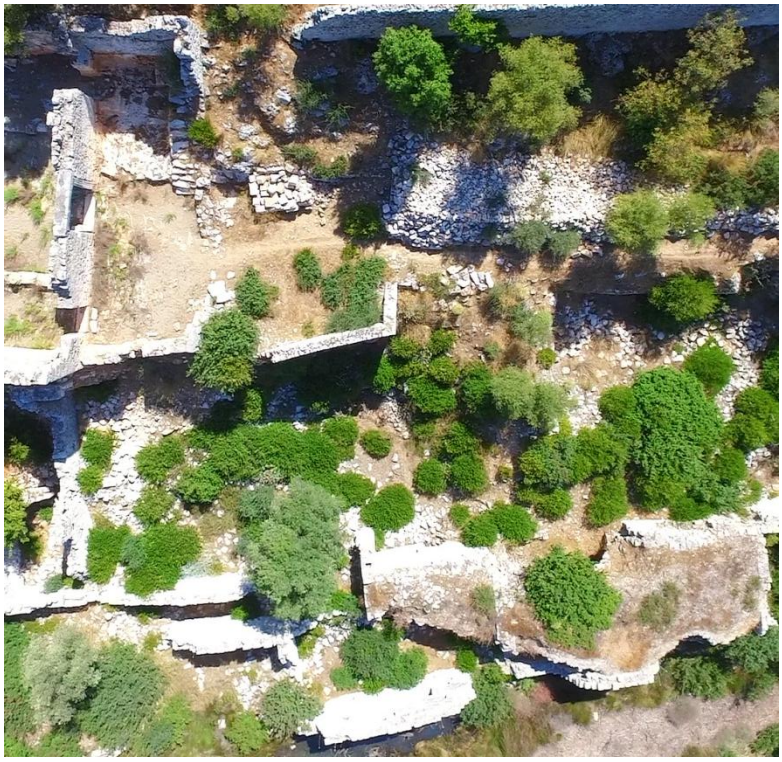
Kompleksin dahilinde büyük çoğunlukla kaba murçla bir tarafları düzeltilmiş ve dörtgen forma getirilmiş az işli küçük taşlardan bir duvar işçiliği vardır. Özellikle tonoz örtüler böyle daha düzgün küçük taşlarla yapılmıştır. Bununla birlikte daha niteliksiz işlenmiş küçük taşlardan duvar örgüsü de kimi zaman aynı duvarda gözlenir. Küçük taş aralarında taş yongaları ve az kiremit parçası kullanılan işçilik vardır. Kilisenin teras duvarında büyük taşlardan kaliteli poligonal taş işçiliği vardır. Tek tarafı kaba murçla düzgünce düzeltilmiş taşlar, Horrea'nın (Kat.No.50) arka tarafındaki poligonal işçiliğe benzemektedir.

Kat.No. 102

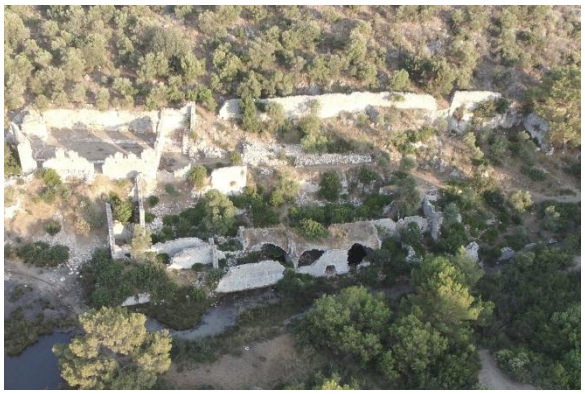

Kat.No. 102

Resim 1 – 102 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 102 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – 102 No'lu Alan dışarıdan genel görünüş (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 102 No'lu Alan iç avlu (batıdan)

Resim 5 – 102 No'lu Alan avlu içindeki lahit

Kat. No. 103

Güney Kule

Güney Yerleşim'in güneybatı tarafında C Kilisesi'nin 100 m güneybatısındaki tepenin zirvesinde tek başına durmaktadır. Güneydoğu tarafında düz arazide işlikler (Kat.No.104) ve küçük bir nekropol (Kat.No.105) bulunur. 400 m. kadar batıdaki tepede Güneybatı Yerleşim alanı vardır.

Kule büyük ölçüde yıkılmıştır ve bloklar zirveden aşağıya etrafa dağılmıştır. Yerinde korunmuş duvarlar yer yer 2.50 m.'ye varan yükseklikte korunmuştur. Zemin kat planı anlaşılabilmektedir. Blok miktarından anlaşıldığı kadarıyla en az 2 katlı olmalıdır.

Kule zemin katında 8.67 x 6.44 m. ölçülerindedir. İki odası vardır. Doğudaki oda içten 4.92 x 4.26 m. ölçülerindedir, güney tarafında 1.40 m. genişlikte büyük bir kapıdan kulenin girişi vardır. Bu oda batıda 0.90 m. genişliğinde bir kapıyla ikinci bir odaya açılır. Doğudaki bu oda içten 4.87 x 2.11 m. ölçülerinde daha küçük bir odadır.

Kulenin giriş kapısından 10 m. kadar aşağıda kaya üzerinde işlenmiş merdivenler bulunmuştur. Bu merdivenler kuleye aşağıdaki düz araziden erişim sağlayan yol olmalıdır. Kulenin önündeki yamaçta güneyde batıdan doğuya doğru aşağı inmektedir. Buradan yaklaşık 70 m. kadar doğuda işlikler ve nekropol başlamaktadır.

Kulede nitelikli blok taş işçilik vardır. Düzgün kesilmiş kireçtaşı bloklarla isodomik biçimde örülmüştür. Blokların dış cephesinde 4 ila 10 cm denişlikte bir çerçeve kaba murçla çizgi çizgi işlenerek çerçeve yapılmıştır. Ortalarındaki alan da kaba murç işçilikli bosaj vardır. Duvar kalınlığı 72 ila 76 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyla kulede sadece plan çalışması yapılmıştır.

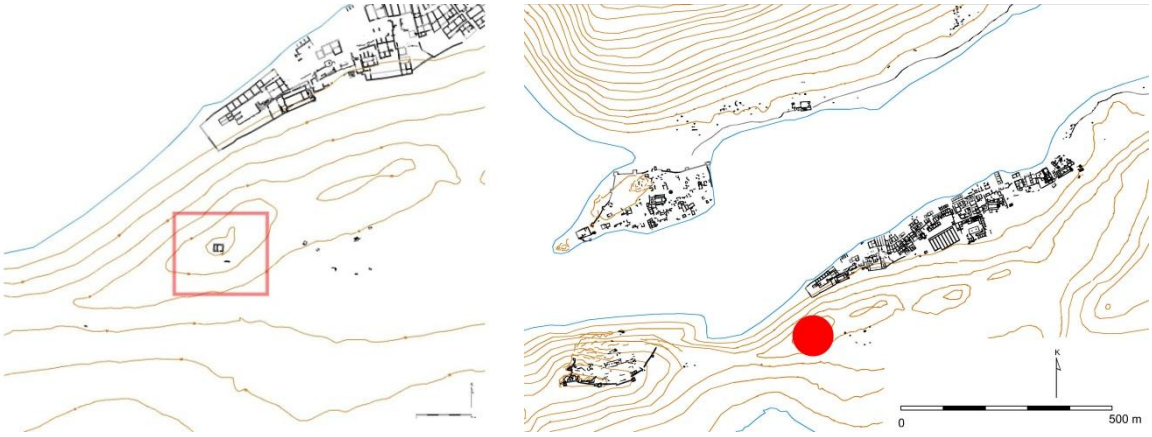
Literatür :

Borchhardt 1975 49-50

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2011, 308

Kat.No. 103

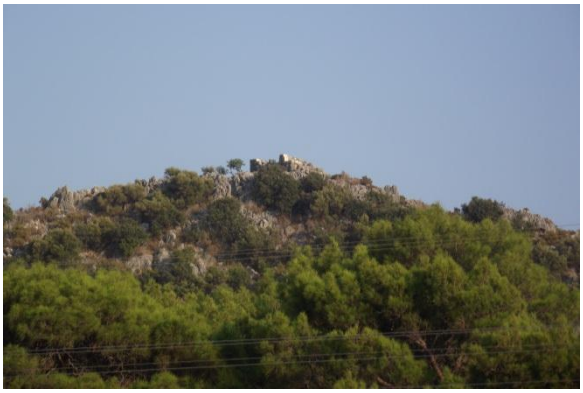

Kat.No. 103

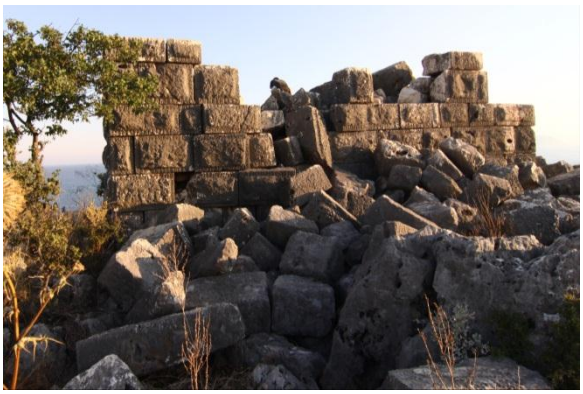
Resim 1 – Güney Kule hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – Güney Kule (kuzeyden)

Resim 3 – Güney Kule (doğudan)

Resim 4 – Güney Kule (kuzeyden)

Resim 5 – Güney Kule (kuzeybatıdan)

Kat. No. 104

Güney İşlikler

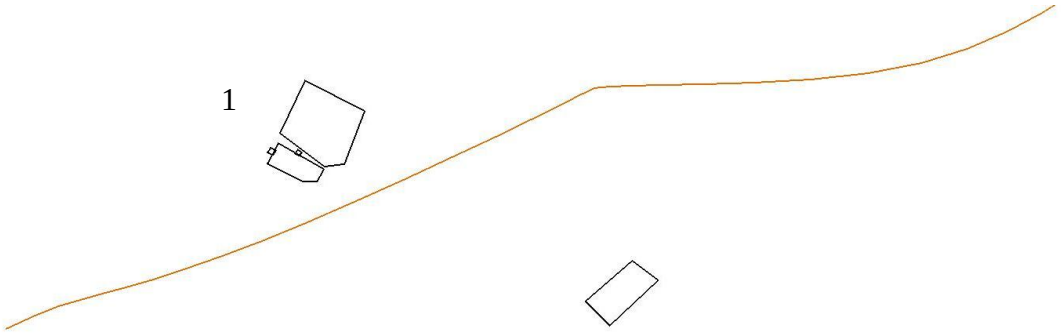
Güney Kule'nin doğusundaki alanda tespit edilebilen işlik kalıntılarıdır. Bu bölgede kulenin güney eteğinden aşağıda arazi düzleşmektedir. İşliklerin çevresinde küçük bir nekropol de vardır (Kat.No. 105).

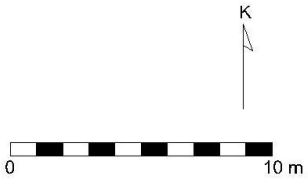
Tespit edilebilen iki işlik kalıntısı vardır. (1) nolu işlik Güney Kule'den 70 m. kadar doğuda yamacın azaldığı bir yerdedir. Hemen aşağıda düz arazi başlamaktadır. Burada anakayada yan yana iki hazne kalıntısı vardır. Daha iyi korunmuş olanı yaklaşık 2.00 x 0.90 m. ölçülerindedir ve iki tarafında kare oyuklar bulunur. Diğer kalıntı (2) ilkinden 30 m kadar güneydoğudadır. Burada anakaya üzerinde düz duvar köşesi halince işlenmiş bir alanda kayada kare biçimli pres kolu yuvası bulunur.

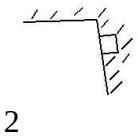
Arazi kayalık boş bir arazidir. Etraftaki kayalarda işleme olabileceği düşünülen başka izler de vardır ancak net olarak tespit edilebilen başka kalıntı olmamıştır. Bu bölge de daha fazla işlik olabileceği ve düz arazide üretilen zeytinlerin işlenmesine yönelik oldukları değerlendirilmektedir.

2018 yılı itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi yapılmıştır.

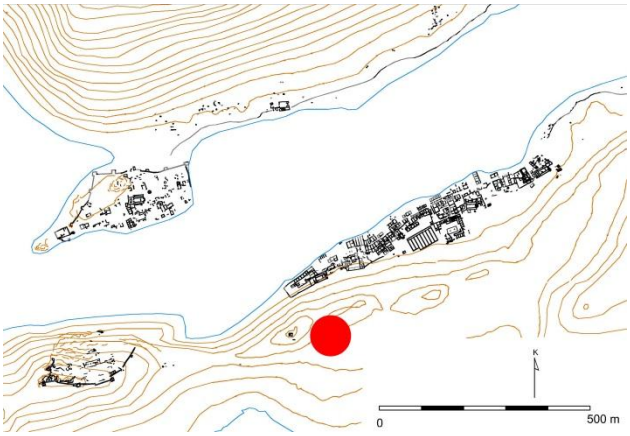
Kat.No. 104

Kat.No. 104

Resim 1 – 104 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeydoğudan)

Resim 2 – 104 No'lu Alan kuzey işlik (güneydoğudan)

Resim 3 – 104 No'lu Alan kuzey işlik (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 104 No'lu Alan güney işlik (güneybatıdan)

Resim 5 – 104 No'lu Alan güney işlik (batıdan)

Kat. No. 105

Güney Nekropol

Güney Kule'nin (Kat.No.103) güneyinden inen yolun ilerisinde doğu tarafta kuleden yaklaşık 80 ila 130 m. mesafe arasında seyrek şekilde yerleşmiş lahitlerden oluşan bir mezarlıktır.

Mezarların bulunduğu alan yaklaşık 50 x 40 m.'lik bir alandır. Güney Yerleşim'in güneyindeki yamacın güney tarafında 30 ile 40 m. kotunda bulunur. Yaklaşık 5 adet lahit mezara ait kalıntı bulunur. Bunların 4 tanesi Likya tipi yüksek sivri kemer formlu kapağa sahiptir, 1 tanesi de alçak sivri kemer formlu kapaklıdır. Bu mezarlar oldukça dağılmıştır, tekne parçası hemen hemen hiç kalmamıştır, bazılarına ait in-situ hyposorionlar vardır.

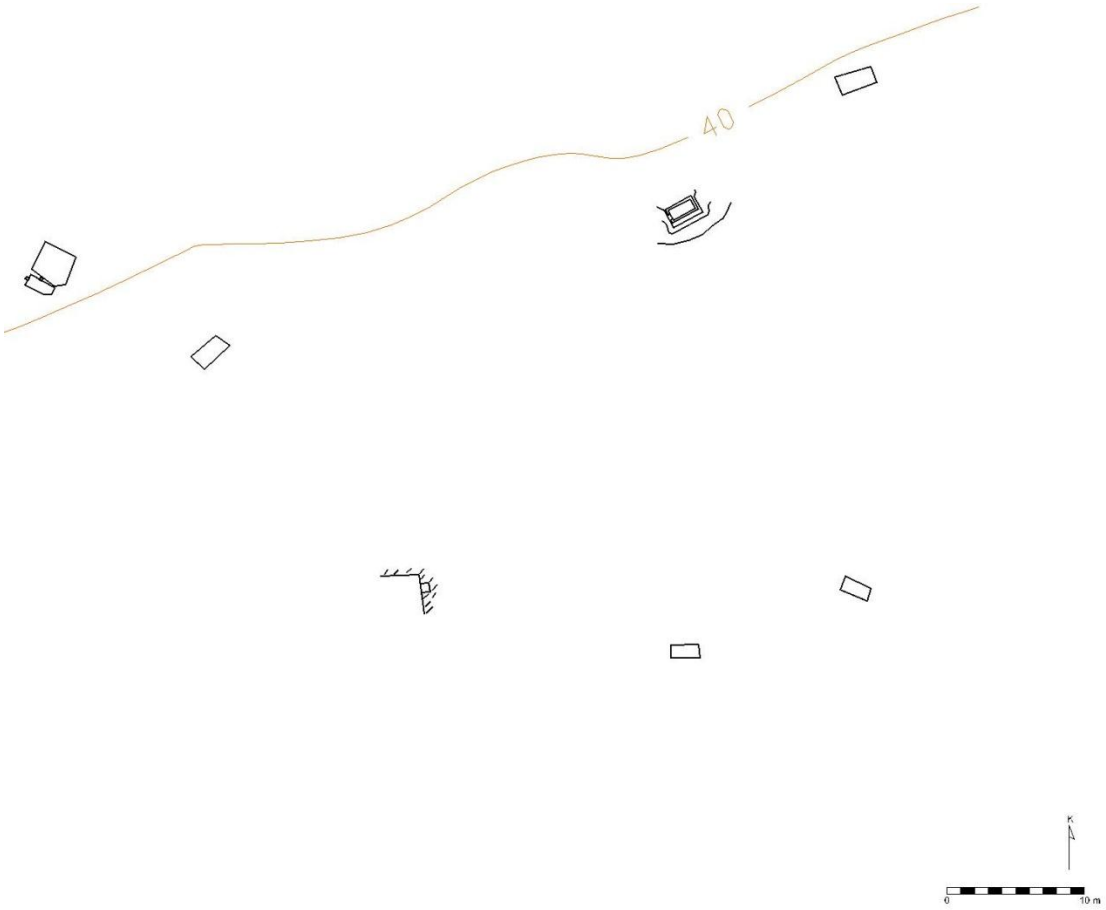
Likya tipi lahitlerden bir tanesinin kapağındaki kaldırma tutamakları figür olarak işlenmiştir. Kuzeye bakan arka yüzdeki iki tutamak boğa başı, güneye bakan ön yüzdekiler aslan başı şeklinde işlenmiştir. Ayrıca doğuya bakan dar yüzdeki kaldırma tutamağı yüksek bırakılmış ve büst ya da pudicithia tipli yarım gövde bir kadın figürü şeklinde işlenmiştir. Bu yüzün doğudan geliş güzergahına dönük olduğu anlaşılmaktadır. Bu mezarın hyposorion girişi de kadın figürü olan tarafın aksi yönde, batıdadır.

Mezarların genelde doğu-batı doğrultulu olduğu anlaşılmaktadır. Ön cephelerin güneye düzlüğe baktığı, arka taraflarının kuzey yamaca dönük olduğu anlaşılmaktadır. Bazılarında ön ve arka arasındaki işçilik kalitesi farkı vardır.

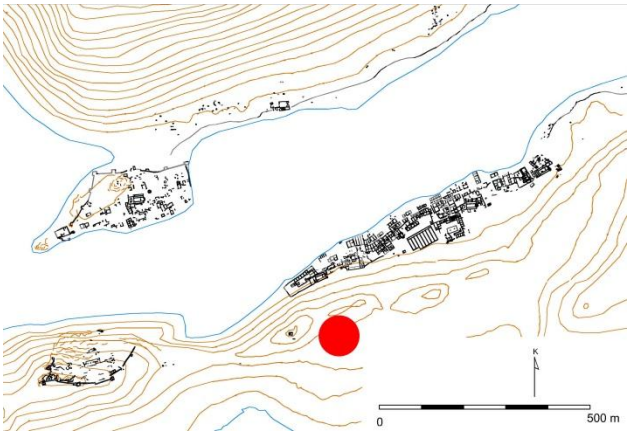
Literatür :

Uğurlu 2003, 355-357
Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 105

Kat.No. 105

Resim 1 – 105 No'lu Nekropol hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 105 No'lu Nekropol (güneybatıdan)

Resim 3 – 105 No'lu Nekropol lahit kapağı üzerinde portre

Resim 4 – 105 No'lu Nekropol (kuzeyden)

Resim 5 – 105 No'lu Nekropol lahit kapağı

Kat. No. 106

Güneybatı Nekropol

Güney Kule'nin (Kat.No.103) güneyinden Güneybatı Yerleşim'e giden güzergah üzerinde kuzeydeki yamaçta ve Güneybatı Yerleşim'in yakınındaki mezarlık alanları birlikte değerlendirilmiştir.

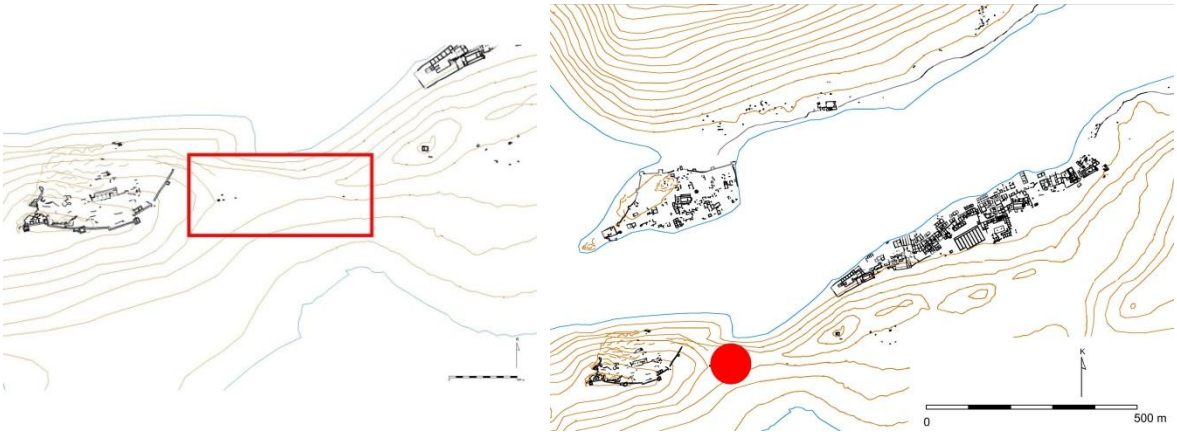
Güney Kule'nin doğusundaki mezar grubundan (Kat.No.105) 250 metre kadar batıda, Güneybatı Tepe Yerleşimi'ne doğru yamaç boyunca 30 – 40 m. kotu arasında giden güzergah üzerinde kuzey yamaçta bir tek mezar bulunur. Kayaya oyulu alçak bir tekne formunda, lahit kapaklı bir khamosoriondur.

Yukarıda sözü edilen khamosorion'dan da 200 metre kadar batıda, sırtın boğaz yerinde Güneybatı Yerleşim'in girişinden 130 m. kadar doğuda 4 mezara ait kalıntı daha vardır. 30 x 10 m.'lik bir alanda mezar bulunabilmiştir. Bunlardan birisi kare formlu bir khamosoriondur, bir tarafında küçük bir girişi vardır ve üzeri düz kesilmiştir. Bundan başka 3 adet de toprak ve kayadan kazılı daha az nitelikli khamosorion-oygu mezarlardır. Bu arazide bunlar gibi daha fazla mezar olması muhtemeldir, zira çevrede kayalarda işleme mi doğal mı tam anlaşılmayan düz oluşumlar gözlenmiştir.

2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 106

Kat.No. 106

Resim 1 – 106 No’lu Nekropol hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 106 No’lu Nekropol lahit kapaklı khamosorion (güneydoğudan)

Resim 3 – 106 No’lu Nekropol girişli khamosorion (doğudan)

Resim 4 – 106 No’lu Nekropol yalın khamosorion (batıdan)

Resim 5 – 106 No’lu Nekropol yalın khamosorion (doğudan)

Kat. No. 107

Güneybatı Yerleşim Doğu Surlar

Güneybatı Yerleşim'i doğu tarafında sınırlayan sur kalıntılarıdır. Doğu Giriş Kapısı'ndan (Kat.No.109) kuzeydoğuya doğru inen sur parçasıdır.

Tanımlanan sur parçası, Doğu Giriş'ten sonra yaklaşık 90 m. kadar, arazinin sırtını takip ederek kuzeydoğuya, aşağıya ilerler. Güzergah üzerinde giriş kapısının karşısındaki sarnıçlardan 15 m. kadar doğuda kayalık bir alanda kademe inerek biraz daha kuzeydoğuya döner ve yamaç araziden aşağıya ilerler.

Kayalıktan 35 m. kadar ileride yamaçtan aşağıda duvardan doğuya doğru çıkıntı yapar şekilde yaklaşık 4.30 x 4.70 m. ölçülerinde küçük, kare bir bastionun kalıntıları tespit edilmiştir.

Sur, bastiondan sonra 25 m. kadar daha kuzeydoğuya gider ve anlaşılabildiği kadarıyla bu kesimde yaklaşık 10 m. yükseklikte sarp bir yamaç oluşturan kayalığın tepesinde biter. Buradan kuzeybatıya doğru yerleşim alanı bu sarp kayalık ile sınırlandırılmıştır.

Surların bu kesimi oldukça az korunmuştur. Duvar kalıntıları hiçbir yerde bir bloktan fazla yükselmez. Çoğu kesimde ise yamaca dağılmış blok ve moloz yığınlarından ibarettir. Duvarın izlenemediği yerlerde anakaya üzerine oyulmuş blok yataklarından duvarın varlığı takip edilebilir.

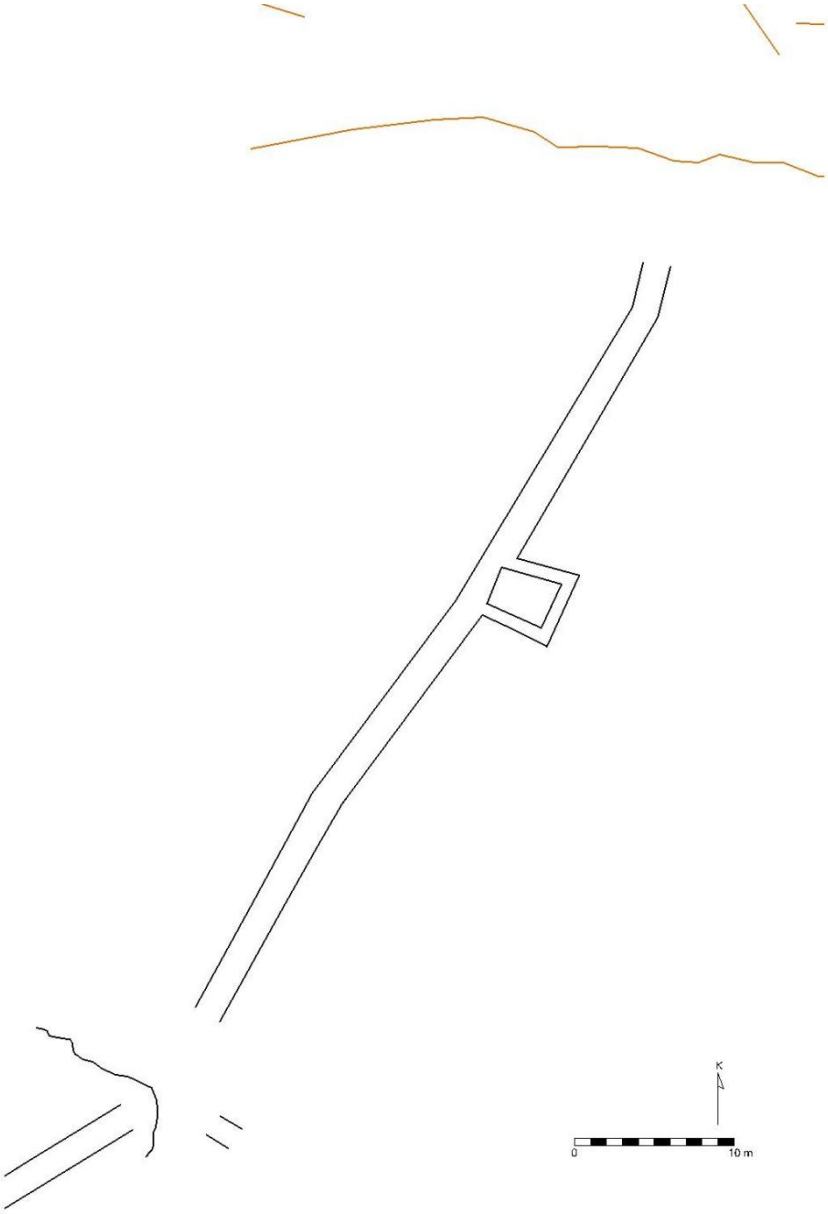
Duvarlar kaba bosajlı büyük bloklardan, isodomik benzeri bir örgü ile yapılmıştır. Blokların dış yüzlerinde derzlere gelen kenar kısımlarda derz eşleşsin diye genelde düzgün kesilmiş, cephelerindeki bosajlar minimal işçilikle işlenmiştir.

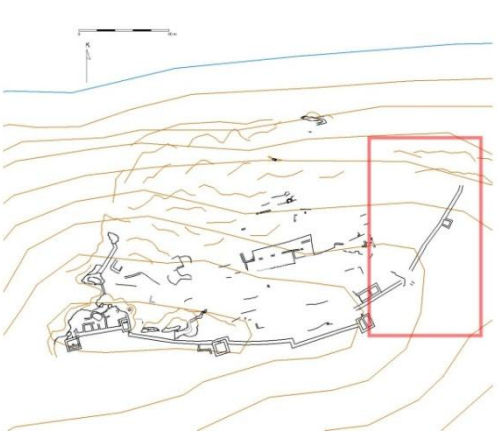
2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

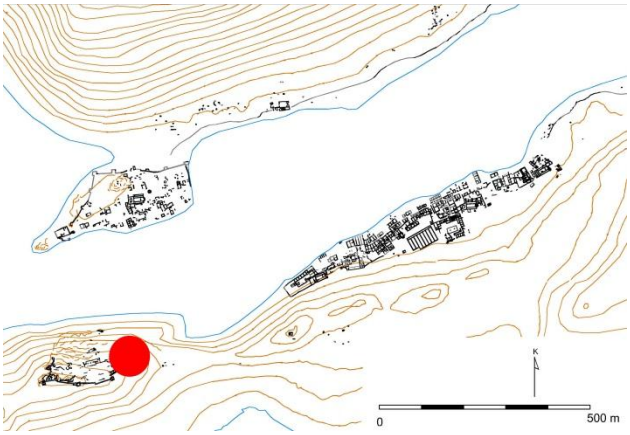
Literatür :

-Wurster 1975, 52-55

Kat.No. 107

Kat.No. 107

Resim 1 – GB Yerleşim Doğu Surlar hava fotoğrafı (kuzeybatıdan)

Resim 2 – GB Yerleşim Doğu Surlar hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – GB Yerleşim Doğu Surlar (güneybatıdan)

Resim 4 – GB Yerleşim Doğu Surlar duvar yatağı (kuzeyden)

Resim 5 – GB Yerleşim Doğu Surlar bastion kalıntısı (güneybatıdan)

Kat. No. 108

Güneybatı Yerleşim Doğu Suriçi

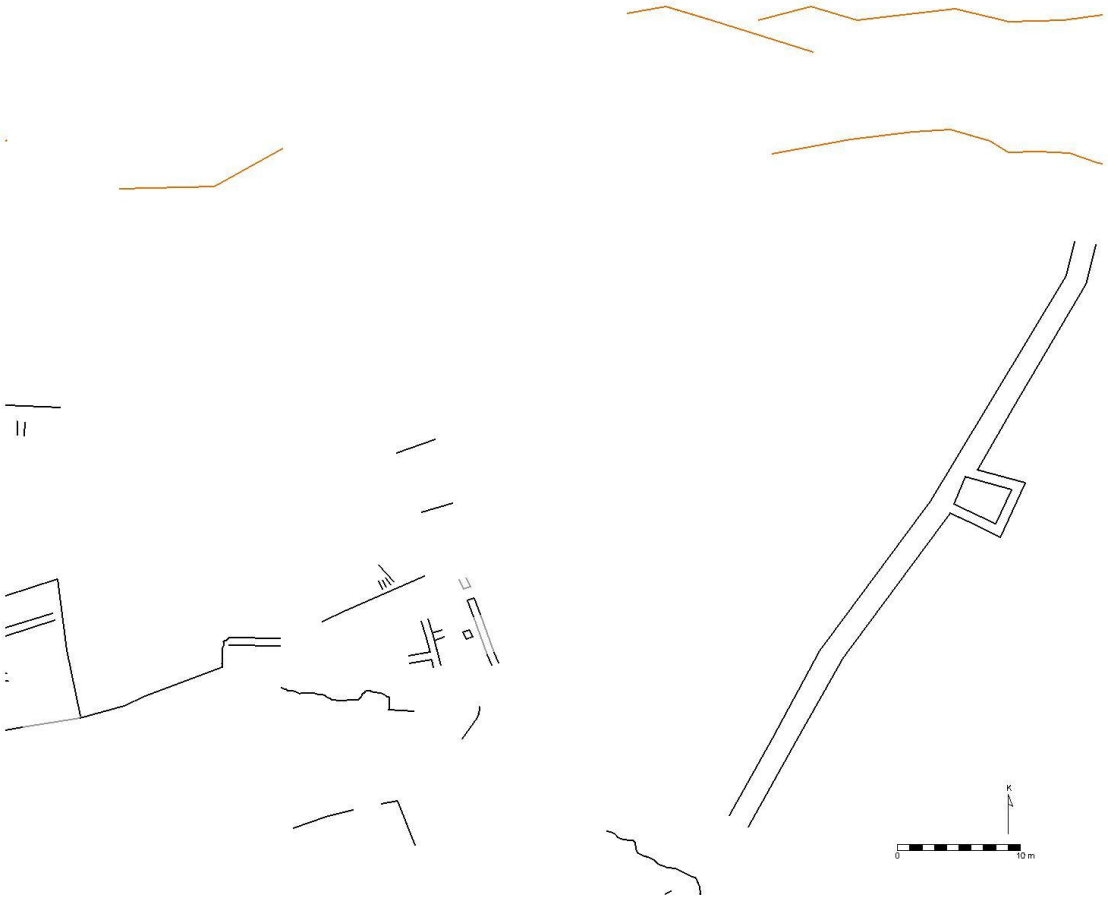
Güneybatı Yerleşim'in doğu tarafında surların içindeki alandır. Doğu tarafta Doğu Surlar (Kat.No.107) ile sınırlanır. Doğu Giriş Kapısı (Kat.No.109) hemen güneydedir. Kuzey tarafta kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan 10 m. kadar kot farkı oluşturan sarp bir kayalık bu yerleşim alanını kuzeyden sınırlandırır, bu tarafta sur tespit edilmemiştir.

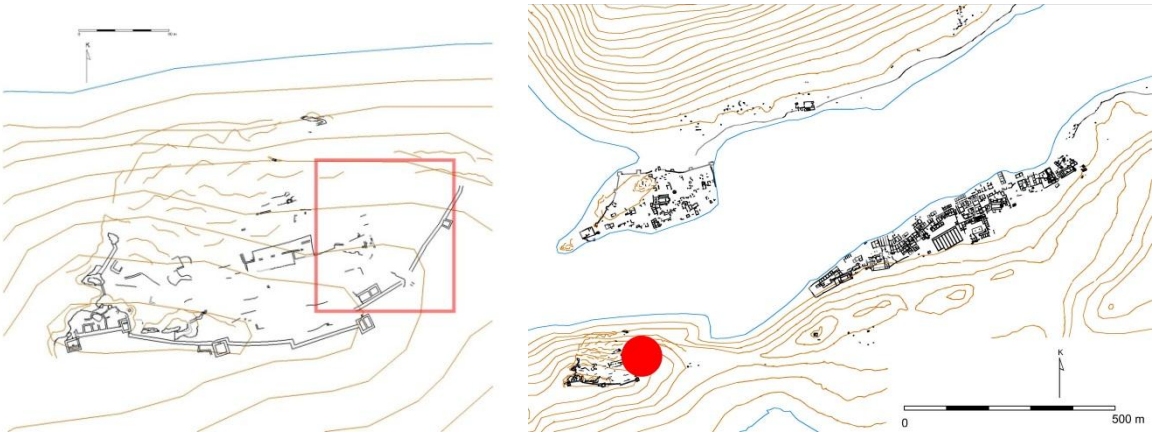
Tanımlanan alan yaklaşık 55 x 60 m. ölçülerindedir. Güneyden kuzeye doğru alçalan, 50 m.'de 20 m. kadar kot farkının oluştuğu yamaç bir arazidir. Arazi büyük oranda çalı ve bitki örtüsü altında olduğundan fazla veri alınamamıştır.

Doğu Kapı'nın kuzeyinde moloz akıntıların arasında bazı duvar izleri bulunmuştur. Dikkate değer bir buluntu, bir zeytin pres yatağı olabileceği değerlendirilen üzerinde akıtma oluğu olan yassı bir taştır.

2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 108

Kat.No. 108

Resim 1 – GB Yerleşim Doğu Suriçi hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – GB Yerleşim Doğu Suriçi hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – Pres yatağı olabilecek oluklu taş

Kat. No. 109

Güneybatı Yerleşim Doğu Kapı

Güneybatı Yerleşim'e doğudan gelen giriştir. Kuzeydoğudan Doğu Surlar (Kat.No. 107) ve batıdan Güney Surlar (Kat.No.114) ile birleşir. Doğudan gelen yol, kapıdan geçerek Güney Suriçi bölgesine girer (Kat.No.113)

Tanımlanan yapılar yaklaşık 30 x 15 m. bir alanda iki bölümdür. Giriş kapısının güneyinde bir bastion (1) ile kuzeyinde bir sarnıç grubu (3) bulunur. Batıdan gelen Güney Surlar, bu kesimde dıştan 8.15 x 7.95 m. ölçülerindeki kuleye (1) batı duvarının ortasından bağlanır. Kulenin zemin seviyesinde girişi görünmemektedir, ancak bu bölge tamamen yıkıntı blok ve molozların altında olduğundan net tespit mümlün değildir. Yaklaşık ortasında kuzey-güney doğrultulu bir ara duvar zemin katı ikiye bölmektedir.

Kulenin kuzey tarafında doğu surlar, betıdan gelen surlardan ayrı bir parça olarak başlar ve doğuya ilerler. Doğuya giden bu sur parçası ve kulenin arasında 4.55 m. genişliğinde bir giriş koridoru vardır (2). Koridorun güneydeki kulenin yaklaşık ortasına gelen yerinde yaklaşık 3.07 m. açıklığı olduğu anlaşılan büyük bir kapı bulunur. Alandaki yıkıntıların arasındak kapının söveleri ve devrilmiş lentosu olduğu değerlendirilen bloklar vardır.

Koridorun kuzeyinde, doğuya giden sur parçasının arka (kuzey) tarafında iki bölümlü büyük bir sarnıç vardır (3). Alt kısmı anakayadan oyulduğu anlaşılan sarnıç güney ve batı tarafta daha yüksek anakaya duvarlara sahiptir. Batı bölüm içten 6.00 x 3.70 m., doğu bölüm ise 4.04 x 3.52 m. ölçülerindedir. Sarnıcın içi kırmızı renkli su geçirmez sıva ile sıvalıdır. Güneyindeki surdan ayrı dış duvarı vardır.

Doğu surlar sarnıcın yanından doğuya ilerler ve 15 m. kadar ileride kuzeydoğuya dönerek yamaçtan aşağı devam eder.

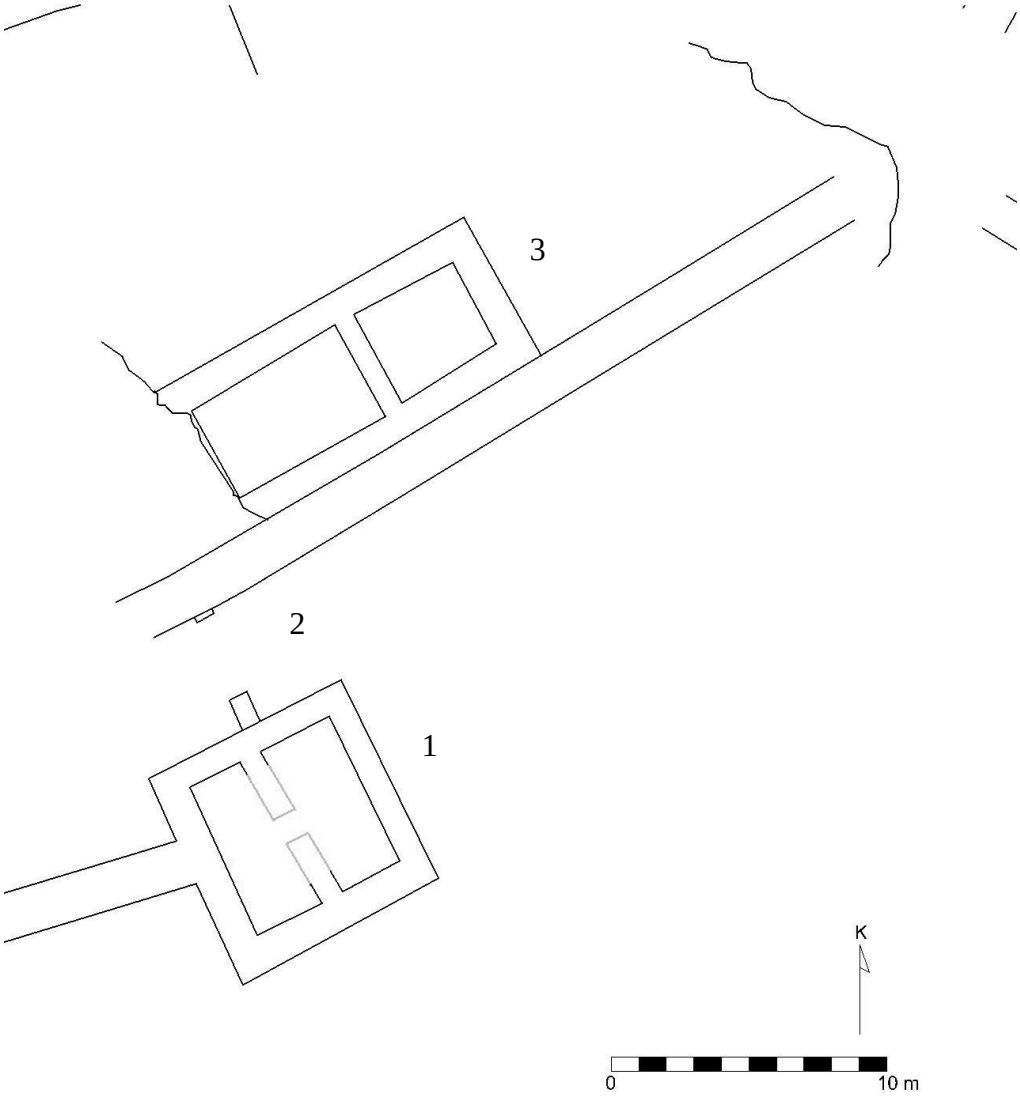
Surlarda ve sarnıcın duvarlarında büyük taşlardan isodomik benzeri bir duvar örgüsü vardır. Blokların dış yüzlerinde derzlere gelen kenar kısımlarda derz eşleşsin diye genelde düzgün kesilmiş, cephelerindeki bosajlar minimal işçilikle işlenmiştir. Duvarlar alt kısımlarında duvar yatağı şeklinde işlenmiş anakayaya oturmaktadır.

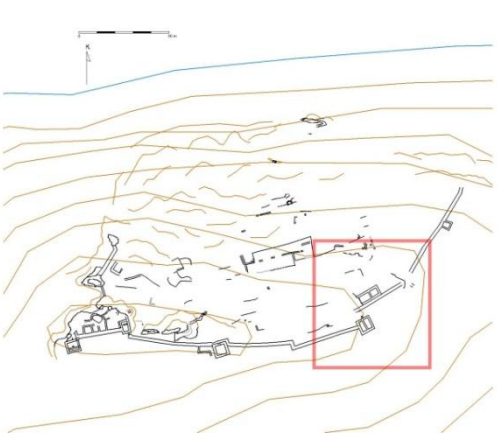
2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

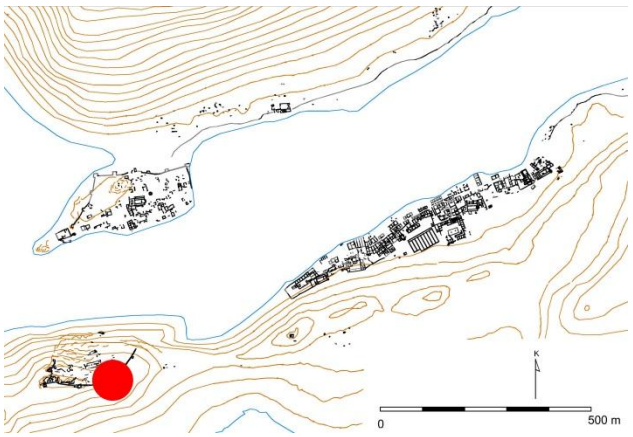
Literatür :

-Wurster 1975, 52-55

Kat.No. 109

Kat.No. 109

Resim 1 – GB Yerleşim Doğu Kapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – Resim 1 – GB Yerleşim Doğu Kapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – GB Yerleşim Doğu Kapı (batıdan)

Resim 4 – GB Yerleşim Doğu Kapı yanında sarnıçlar (batıdan)

Resim 5 – GB Yerleşim Doğu Kapı duvarlar (kuzeybatıdan)

Kat. No. 110

Güneybatı Yerleşim Liman Kapısı

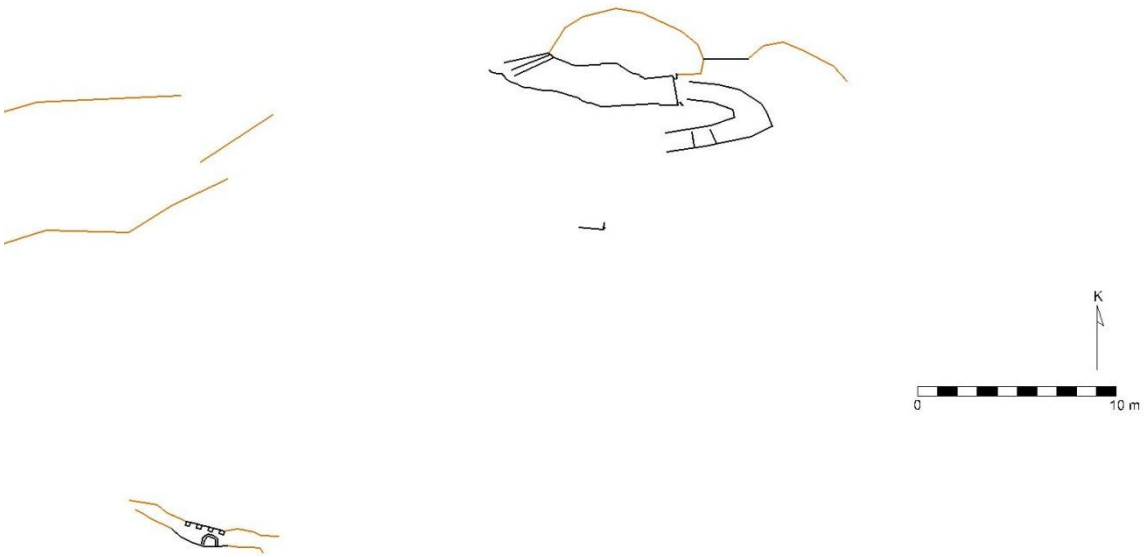
Güneybatı Yerleşim'in kuzey tarafında, yamacın dip kısmında deniz seviyesindedir. Çevrede başka kalıntı yoktur. Güneye doğru güney yerleşime kıvrılarak çıkan bir yol olduğu değerlendirilmektedir.

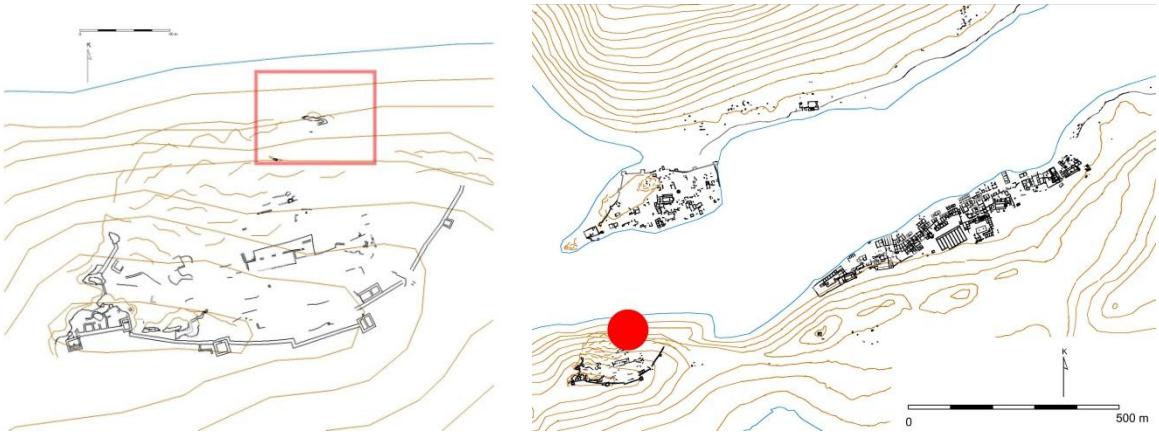
Kayalığın dibinde, deniz seviyesine yakın kumluk alanın hemen bitiminde kayadan oyulu bir kapı açıklığı vardır. Dip kısmı eşik olarak, yanlar da söve olarak oyulmuştur. Yaklaşık 1.40 m. genişliği vardır. Zeminden 3 m. kadar yüksektedir. Kapıdan batı tarafta 8 m. kadar uzeklıktan kaya üzerindeki merdivenler ile başlayan kısa yoldan kapıya gelinir. Kayadan oyulu yol, kapıdan içeride de (doğu) devam eder. Yol kapıdan yaklaşık 5 m. doğuda kıvrılarak tam ters yöne (batıya) döner ve yükselerek Güney Yerleşime tırmanır. Bu kesimde de kayada basamaklar vardır. Yolun kıvrım yaptığı yerin alt tarafında kayadaki bir boşluk duvar örülerek kapatılmış, hem yol teraslanmış, hem de dışarısı ile ilişkisi kesilmiştir. Arazi buradan güneyde yolun takip edilmesini imkansız kılacak kadar sarp ve yoğun bitki örtüsü kaplıdır.

Yolun bu şekilde kıvrılarak yamacı tırmandığı anlaşılmaktadır ve güney yerleşime çıktıkça yol üstünde bazı kalıntılar belirlenebilmiştir (Kat.No.111)

2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 110

Kat.No. 110

Resim 1 – Kuzey Yerleşim Liman Kapısı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Kuzey Yerleşim Liman Kapısı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – Kuzey Yerleşim Liman Kapısı merdivenler (kuzeybatıdan)

Resim 4 – Kuzey Yerleşim Liman Kapısı (batıdan)

Resim 5 – Kuzey Yerleşim Liman Kapısı detayı

Kat. No. 111

Güneybatı Yerleşim Kuzey Bölüm

Güneybatı Yerleşim'in kuzey tarafında, Liman Kapısı (Kat.No.110) ile yerleşim merkezi arasındaki kısımdır. Bu arazi oldukça dik ve bitki örtüsünün çok yoğun olduğu bir yamaçtır ve ancak aralarda görülebilen kalıntılar işlenebilmiştir.

Tanımlanan arazi Güney Yerleşim Merkezi ile Liman Kapısı arasındaki 60 m. mesafeyi içeren alandır. Bu mesafede yaklaşık 50 m. kadar bir kot farkı da vardır, arazi oldukça diktir. Liman kapısından (1) gelen kayadan oyulu merdivenli yolun kıvrılarak yamacı tırmandığı anlaşılmaktadır.

Güney yerleşime çıktıkça yol üstünde bazı kalıntılar belirlenebilmiştir. Liman kapısından kuş uçuşu 30 m güneybatıda, +20 m. kadar yüksek kotta arka tarafı kayadan oyulu hibrit bir mekan kalıntısı vardır (2). Kayada, ikinci katın zeminini taşıyan ahşap hatıl yuvaları gözlenmiştir. Bunun üstünde, ikinci katın zemininde olduğu anlaşılan, ocak benzeri bir hazne gözlenmiştir. Bu ocaklı mekanın bir benzeri Kuzey Yerleşim'deki hibrit yapı alanında da (Kat.No.128) gözlenmiştir.

Hibrit yapıdan 20 m. kadar güneyde, +10 m. kadar yüksek kotta arkası kayadan oyulu bir sarnıç bulunur (3). Üst yapısı güneydeki kayadan 2.90 x 1.80 m. ölçülerinde yarım dairesel bir planda güneye çıkıntı yapar. Bu sarnıcın olduğu kayalık yamaçtan güney tarafta arazi eğimi biraz olsun hafifler ve yapı kalıntıları bulunmaya başlar. Bitki örtüsü ve moloz akıntısının yoğunluğundan nitelik anlaşılamasa da bu kesimde duvar ve kapı kalıntıları gözlenebilmiştir.

Kuzeydeki ilman kapısından kıvrılarak tırmanan yolun yamaçta bulunan yapıların önünden geçerek yerleşime ulaştığı değerlendirilmiştir. Yerleşimin bu bölümünün batı tarafında arazi çok sarp kayalıktır ve yerleşim ya da sur duvarı olmadığı değerlendirilmektedir. Doğu tarafta ise yerleşimin Doğu Suriçi (Kat.No.108) olarak tanımlanan bölümü vardır. Güney tarafta yapılaşmanın başladığı alan, üst kotta 112 No'lu yapının alt terasına varır ve yerleşimin merkezine ulaşılır.

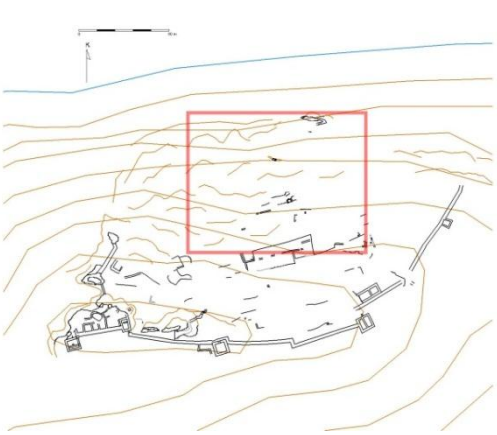
2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

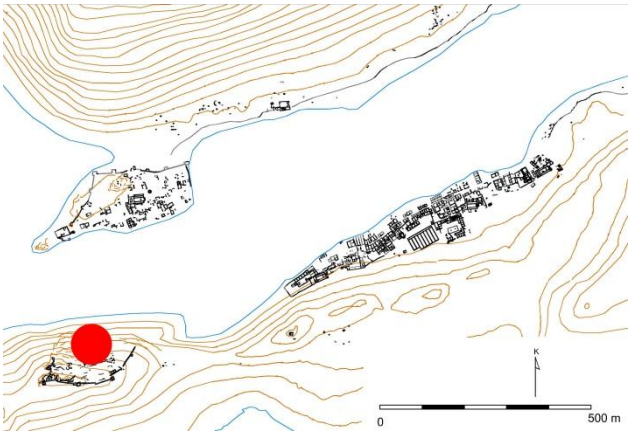
Literatür :

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 263-278

Kat.No. 111

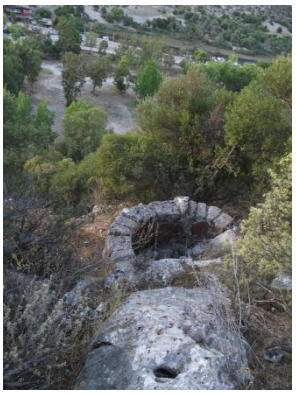
Kat.No. 111

Resim 1 – Alan 119 hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Alan 119 hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – Alan 119 yamaçta sarnıç (güneyden)

Resim 4 – Alan 119 teraslı yapılar (güneydoğudan)

Resim 5 – Alan 119 kapı parçaları

Kat. No. 112

Güneybatı Yarleşim Çarşı Yapısı

Güneybatı Yerleşim'in merkezinde bulunan büyük bir yapıdır. Kuzeyde yamaçtan yerleşime gelen yol (Kat.No.111) bu kesime ulaşmaktadır. Yerleşimin doğu bölümü (Kar.No.108) bu yapıdan doğuda aynı kottadır. Batı tarafta da yine aynı kotta yerleşimin batı bölümü (Kat.No.115) bulunur.

Tanımlanan alan yaklaşık 40 x 13 m. ölçülerinde, yamaç boyunca uzanan dörtgen bir alandır. Güney taraf tamamen anakayadan oyulmuştur. Kuzey tarafta ise uzun bir teras duvarı vardır. Genel plan itibarı ile arka (güney) tarafında anakayadan oyulu, kuzeye açılan, tek odalı yan yana bağımsız bölümlerden oluşan bir yapı görünümündedir. Alanda bitki örtüsü oldukça yoğundur ve mekanlar tamamen yıkılmıştır. Bir adet kapı eşiği, bir ara duvar kalıntısı tam tespit edilmiştir, ön duvarın tüm grup boyunca uzandığı da tespit edilmiştir, ancak planın geri kalanı moloz yıkıntılarından tahmin yürüterek yapılan tamamlamalardır. Grubun doğu tarafında 10 m. genişlikte bir alanda anakaya yapısından dolayı arka duvar 2.70 m. kadar daha içeridedir (kuzey).

Odaların kuzey tarafta teraslanan alana açıldığı anlaşılmaktadır. Burada bölümlerin ön duvarının önünde (kuzey) 3 m. kadar ileride stylobat benzeri bir duvar izi bulunmuştur. Buradan hareketle mekanların önünde bir revak önerilmektedir. Teraslanan ön alan, revak dahil mekanların ön duvarından 4.90 m. açıklıkta bir alan oluşturmaktadır. Doğu tarafta köşe yapıp güneydeki arazi ile bağlanmaktadır. Batı tarafta ise yıkılıp moloz altında kalmış bir alan vardır ve bu kesimde kuzeyden gelen bir giriş olduğu değerlendirilebilir. Teraslanan ve güneyi revaklı kullanım alanı yaklaşık 33 m. uzunluktadır.

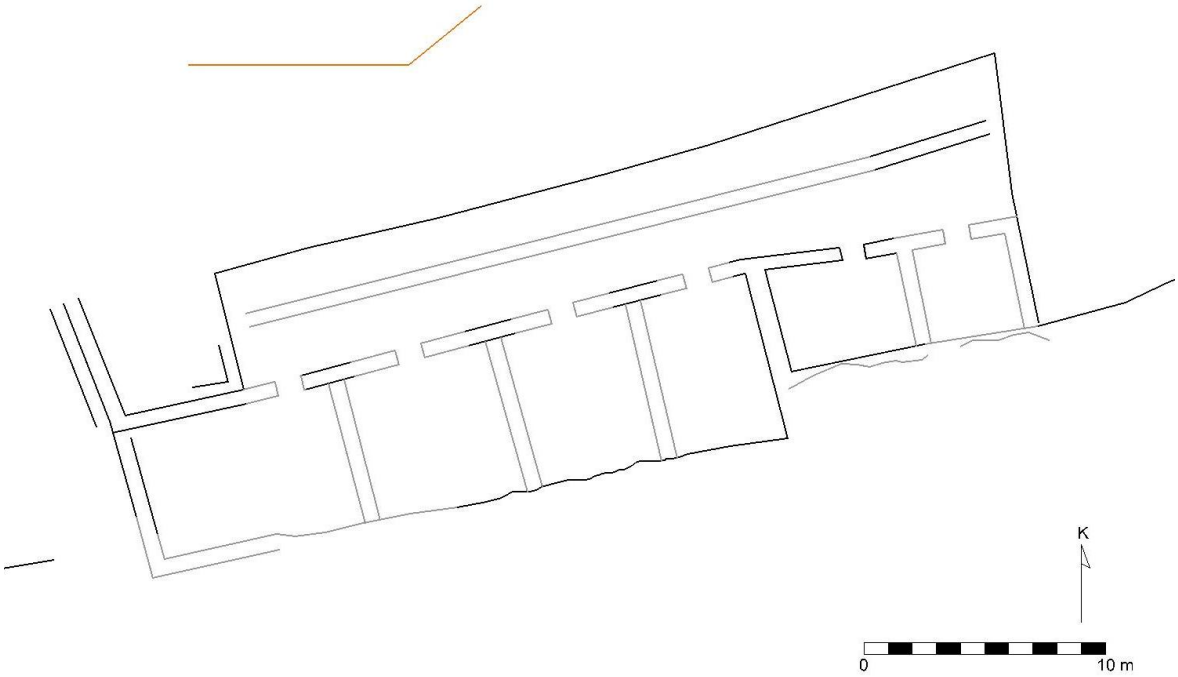
Terasın üstündeki mekanların olduğu kesim tamamen yıkılmıştır ve duvar işçiliğini anlamak mümkün değildir. Kuzeydeki teras duvarı ise çok az işli büyük taşlardan kabaca poligonal veya kiklopik benzeri bir örgü ile yapılmıştır. Taşların dış yüzü çok az işli kaya biçimindedir.

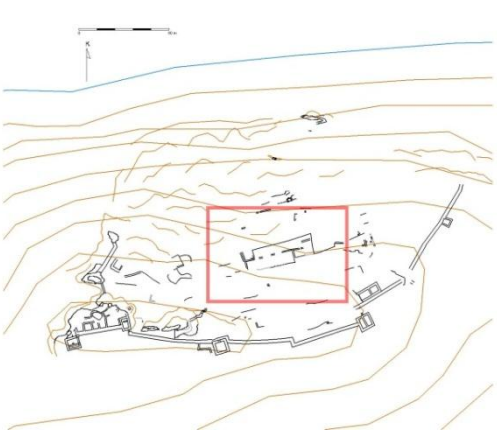
2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

Literatür :

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 263-278

Kat.No. 112

Kat.No. 112

Resim 1 – 112 No'lu Yapı hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 112 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 112 No'lu Yapı teras duvarı (batıdan)

Resim 4 – 112 No'lu Yapı terasın üst tarafı (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 112 No'lu Yapı kapı eşiği (kuzeyden)

Kat. No. 113

Güneybatı Yerleşim Güney Suriçi

Güneybatı Yerleşim'in güney tarafında surların içindeki alandır. Güney tarafta Güney Surlar (Kat.No.114) ile sınırlanır. Doğu Giriş Kapısı (Kat.No.109) hemen doğudadır. Kuzey tarafta 112 No'lu yapının arkasında, üst kottaki alandır. Batıda ise genişçe bir alan olan 115 No'lu alana açılır.

Tanımlanan alan yaklaşık 90 x 40 m. ölçülerindedir. Güneyden kuzeye doğru eğimli, kayalık bir bayır görünümündedir. Yaklaşık -10 m. kot farkı vardır. Arazi oldukça yoğun bitki örtüsü altındadır. Tüm alanda oldukça yoğun moloz akıntı bulunur. Bundan hareketle yoğun bir yapılaşma alanı olduğu değerlendirilebilir. Ancak yüzeyde çok az duvar izi izlenebilmektedir.

Doğu tarafta doğu giriş kapısının (1) hemen 15 m. kadar batısında kaya üzerinde birkaç basamak görülmüştür. Burası, güneyde surun kuzey iç kısmı boyunca ilerleyen bir yola çıkış olmalıdır. Kapıdan giren yol bu meydanda kuzeye dönüp 108 ve 112 No'lu alanlara erişmekte olmalıdır.

Batı tarafta, güneybatıdaki yüksek kayalık alan bu bölümü sınırlandırır. Bu kayalıkta kuzeydoğuya doğru inen kıvrımlı, merdivenli ve yer yer teraslı olduğu anlaşılan bir patika vardır (3). Bu patika güneye, surun hemen altına çıkar ve üst kottan batıdaki iç kaleye ulaşmakta olmalıdır.

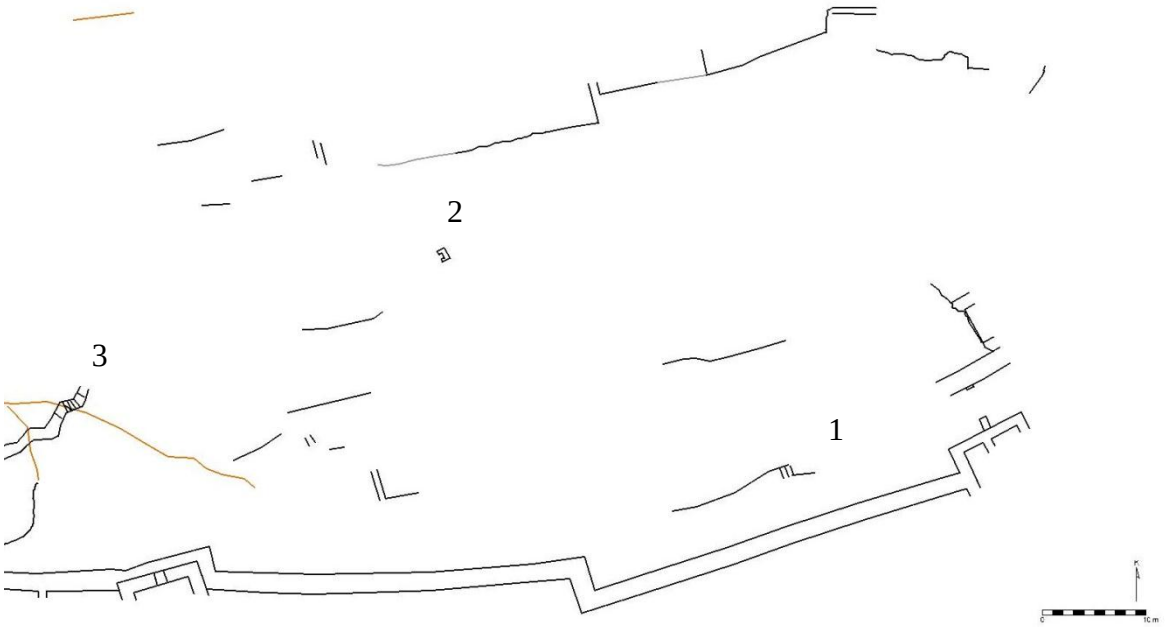
Alanda yer yer teras ve duvar izleri olduğu anlaşılmaktadır ancak anlamlı bir plan elde edilememiştir. Molozların arasında, pres kolu ağırlığı olduğu değerlendirilen bir blok bulunmuştur (2).

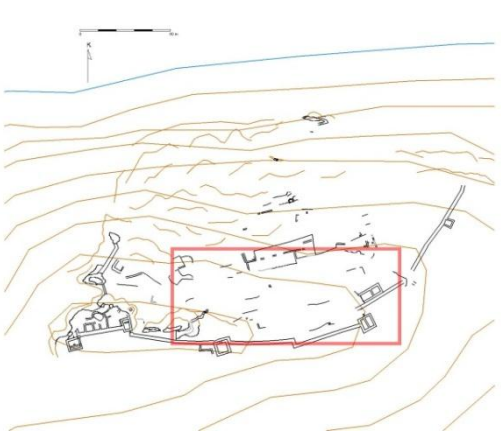
2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

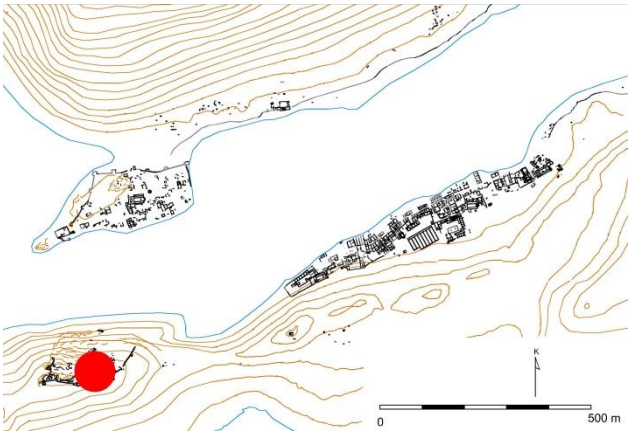
Literatür :

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 263-278

Kat.No. 113

Kat.No. 113

Resim 1 – 113 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 113 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 113 No'lu Alan (batıdan)

Resim 4 – 113 No'lu Alan kayadan oyulu merdivenler (kuzeydoğudan)

Kat. No. 114

Güneybatı Yerleşim Güney Surlar

Güneybatı Yerleşim alanını tepenin sırtı boyunca güneyden çevirir. Batıda İç Kale'den (Kat.No.117) başlar ve doğuda Doğu Giriş Kapısı'na (Kat.No.109) kadar gider. Güney tarafta bayır araziden aşağısı yerleşimin dışıdır ve kalıntı yoktur. Kuzey tarafta ise yerleşimin 113 ve 115 No'lu bölümleri bulunur. Batıda +80 m. ila doğuda +70 m. rakım arasında yaklaşık 130 m. uzunluğunda doğu-batı doğrultulu bir sur bölümüdür.

Surlar, batıdaki küçük giriş kapısından başlar (1). Bu kesimde İç Kale yapısıyla kapının üzerinden bağlı olmalıdır. Batı parçanın kuzey tarafı boyunca bir kaya çıkıntısı uzanır ve duvarla bu çıkıntı arasında duvar boyunca giden bir patika vardır. Patika batıdaki giriş alanından başlar ve duvar boyunca 27 m. kadar doğuya gelip buradan kuzeye doğru dönerek yerleşimin içine erişir.

Surun batı parçası İç Kale'den 45 m. kadar doğuya devam eder ve burada güçlü bir bastiona bağlanır (2). Bu bastion dıştan 7.60 x 8.00 m. ölçülerindedir. Sur duvarı bastiondan ayrılmadan çevresini dolanır ve kuzey tarafında bir yol oluşturarak doğu tarafında tekrar ayrılıp doğuya devam eder. Bastionun içinde 5.40 x 5.25 m. ölçülerinde içi yıkıntı bloklarla dolu bir iç mekan vardır. Bu iç mekan, muhtemelen 1. kat seviyesinde olduğu değerlendirilen 0.99 m. genişliğindeki kapıyla kuzeye doğru, surların üstündeki yola açılır. Bastionun batı tarafında surların dışında aşağıda ek bir duvarla oluşturulan yaklaşık 7.35 x 2.56 m. ölçülerinde bir mekan daha vardır. Bu mekana içeriden erişim görünmemektedir. Surların dışından kullanılan bir alan olduğu tahmin edilebilir.

Bastiondan doğuya doğru 35 m. kadar ileride duvar araziye uyarak 3.50 m.'lik küçük bir zikzak yapar ve buradan da 40 m. kadar doğuda Doğu Giriş Kapısı'nın güney kulesine batıdan bağlanır.

Surların batı tarafında büyük taşlardan isodomik bir duvar örgüsü vardır. Taşların derzleri iyi otursun diye kenarları iyi işlenmiş, ortaları düzgün bir bosaj haline getirilmiştir. Doğu tarafta ise büyük taşlardan poligonal benzeri bir örgü vardır. Bu teknikte de kenarlar nispeten iyi işlenmiş, orta kısımlar ise oldukça kaba bırakılmıştır. Büyük taş aralarında daha küçük taşlar poligonal örgüye uygun biçimde düzgünce işlenip kullanılmıştır. Bu tarz, Doğu Surlar'daki tekniğe benzemektedir. İki farklı tekniğin duvarda organik şekilde bir araya geldiği ek yeri vardır.

Bu alanda 2011 sezonunda sondajlar yapılmıştır. Az miktardaki buluntular Hellenistik Dönem'den Geç Roma dönemlerine kadar tarihlenir. Ok uçları ve sapan taşları ele geçmiştir.

Kat. No. 114

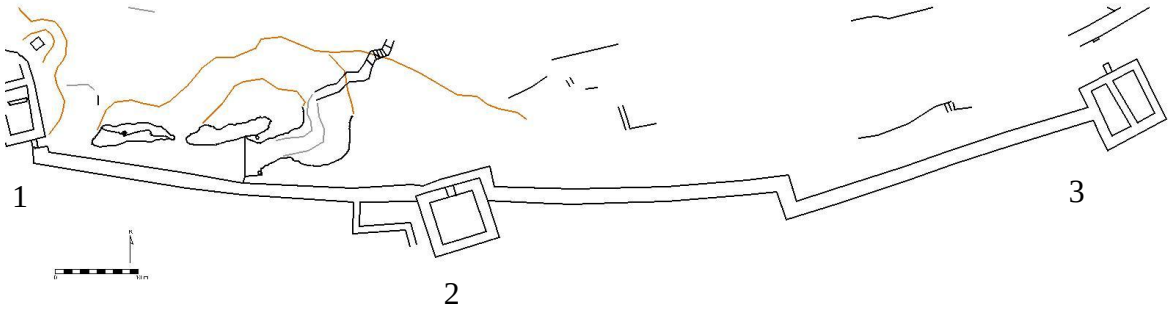
Literatür :

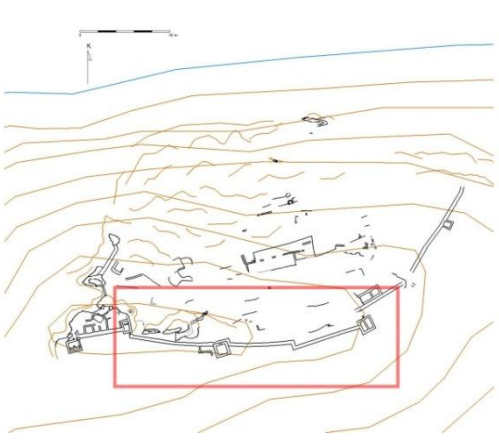
Wurster 1975, 52-55

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 263-278

Çevik vd. 2012, 70

Kat.No. 114

Kat.No. 114

Resim 1a-c – GB Yerleşim Güney Surlar hava fotoğrafları (güneyden)

Resim 2 – GB Yerleşim Güney Surlar (batıdan)

Resim 3 – GB Yerleşim Güney Surlar (güneyden)

Resim 4 – GB Yerleşim Güney Surlar (kuzeybatıdan)

Resim 5 – GB Yerleşim Güney Surlar (güneyden)

Kat. No. 115

Güneybatı Yerleşim Batı Suriçi

Güneybatı Yerleşim'in batı tarafında surların içindeki alandır. Güney ve güneybatı taraflarda Güney Surlar (Kat.No.114) ve İç Kale (Kat.No.117) 'nin kuzeyindeki kayalıklar ile sınırlanır. Batıda Batı Surlar (Kat.No.116) bulunur. Kuzey tarafta sarp kayalık bir yamaç vardır. Doğu tarafta 111, 112 ve 113 No'lu yerleşim alanları vardır.

Tanımlanan alan yaklaşık 50 x 50 m. ölçülerindedir. Güneyden kuzeye doğru eğimli, kayalık bir bayır görünümündedir. Yaklaşık -20 m. kot farkı vardır. Arazide bitki örtüsü nispeten hafiftir, ancak tüm alanda oldukça yoğun moloz akıntı bulunur. Bundan hareketle yoğun bir yapılaşma alanı olduğu değerlendirilebilir. Yüzeyde, özellikle güneydeki geniş alanda birçok duvar izi, teras alanı, anakaya kesiği ve moloz yıkıntılar vardır.

Güney ve güneybatı taraflarda sert şekilde 10 m.'den fazla yükselen kayalıklar vardır. İki kayalığın ortasından (1) İç Kale'den aşağı kuzeydoğuya kıvrılarak inen bir patika olduğu değerlendirilen bir alan vardır. Burası tamamen akıntı dolgu altında olduğundan iz alınamamıştır. Bu yol ancak 15 m. kadar aşağıda makul bir eğime sahip araziye varmaktadır. Benzer şekilde güneydeki kayalığın doğu tarafında bir kısmı izlenebilen bir yol daha vardır (2). Güneyde kayalığın boğaz yerinden başlayıp kuzeydoğuya 25 m. kadar kıvrılarak inerek yerleşim alanına gelir. Buradan batı ve doğudaki yerleşim alanlarına erişim sağlar.

Alanda yaygın şekilde teraslı yapı kalıntıları vardır. Bunlardan izi alınabilen bir grup doğu taraftadır (3). Burada alt alta iki adet, arkası anakayadan oyulu, ön tarafları da teraslanmış yapı alanı tespit edilebilmiştir. Kuzeyde aşağıdaki yaklaşık 6.00 x 4.90 m. ölçülerinde olduğu değerlendirilen bir yapı alanı ve önünde (kuzeydoğu) yaklaşık 5.50 x 5.20 m. ölçülerinde olduğu değerlendirilen bir teras bulunur. Yapı genel olarak dörtgen planda olmasına rağmen teras, araziye uygun şekilde kıvrımlı yapılmıştır. İlk yapının hemen güneyinde benzer bir yapı daha vardır. Anakayadan kesili mekanı yaklaşık 6.40 x 4.50 m. ölçülerindedir. Kuzeyindeki terası ise dar ve uzun bir formda ve araziye uygun şekilde kıvrılarak yaklaşık 11 x 2 m. ölçülerinde bir kullanım alanı oluşturmaktadır.

Alanın batı tarafında batı sur bölgesine yakın net izlenebilen bir yapı vardır (5). Diğer yapılar gibi arkası anakayadan oyulmuş ve duvar örgüyle tamamlanmış yaklaşık 4.80 x 3.70 m. ölçülerinde bir mekana sahiptir. Kuzeye açıldığı ve önünün doğuya doğru teraslandığı anlaşılmaktadır. Bu yapının hemen üst tarafında büyük bir teras duvarı daha vardır (4). Toplam 20 m. kadar uzunlukta, araziye uygun şekilde köşe yapar bir formdadır. Bir üst kotta bir teras izi daha tespit edilmiştir.

Kat. No. 115

Tanımlanan arazide bahsi geçen yapılardan yukarıda (güneyde) tüm kesimde başka yapıların ve terasların da olduğu arazideki moloz akıntının yoğunluğundan ve düz görünen yerlerden anlaşılmaktadır ancak anlamlı bir plan çıkarmak mümkün değildir. Bu kesimde yapılar oldukça yakın ve bitişik gibidir ve ulaşımın aralarından geçen dar patikalarla sağlanmış olduğu değerlendirilebilir. Bu yerleşim bölgesi yerleşimdeki en yoğun yapılaşma alanıdır. Güneyindeki kalenin altındaki kayalıktan başlayıp kuzeyde sarp yamaca kadar bu şekilde yerleşim alanı olduğu anlaşılmaktadır.

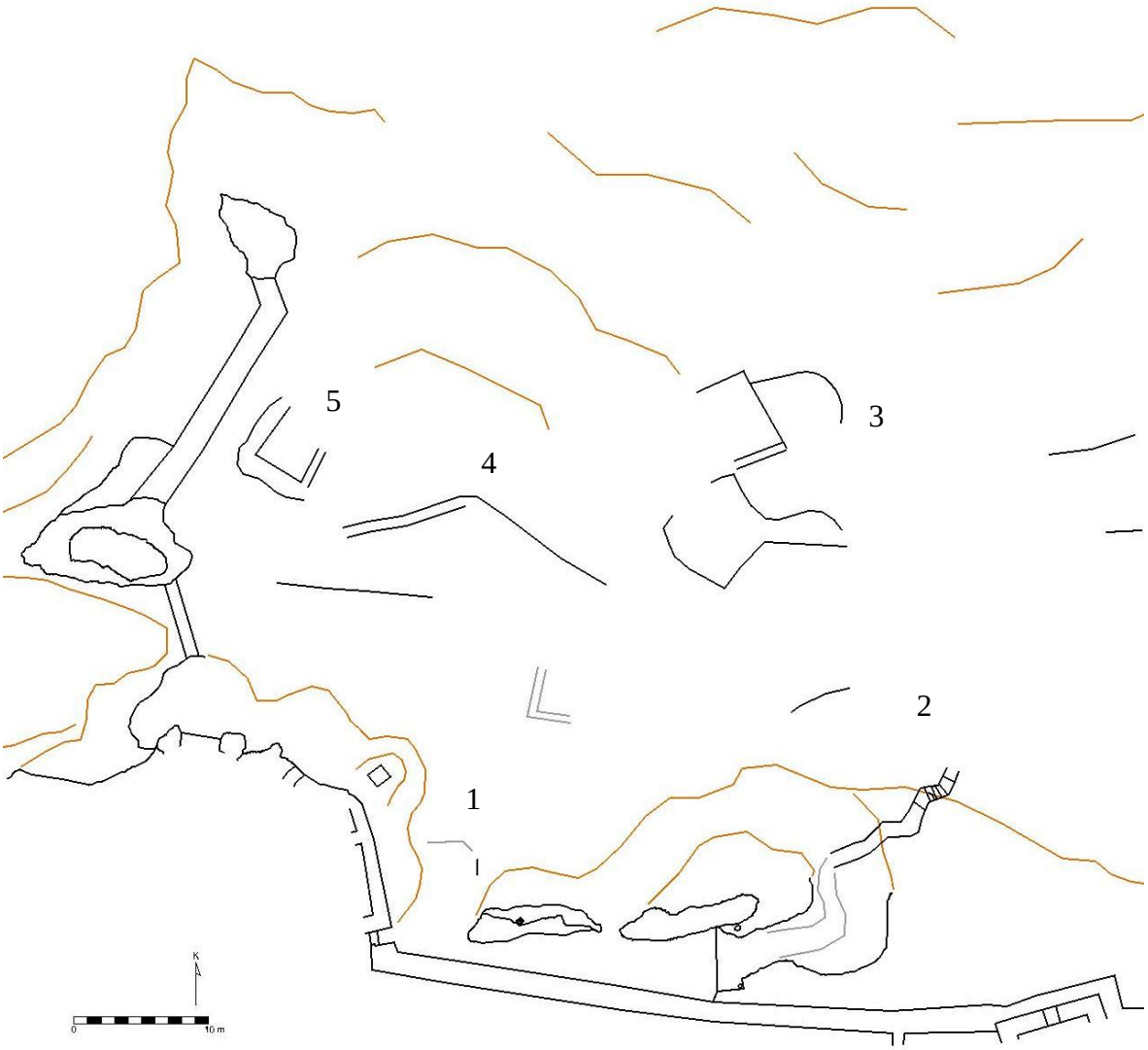
Teras duvarları genelde çok az işli büyük taşlardan kabaca poligonal veya kiklopik benzeri bir örgü ile yapılmıştır. Taşların dış yüzü çok az işli kaya biçimindedir. Mekan duvarlarının ise daha iyi düzeltilmiş ve daha küçük taşlarla poligonal benzeri örgüyle yapıldığı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte az işli daha küçük moloz taşlardan işçilik de vardır. Korunan duvar çok az olduğundan bu konudaki gözlem azdır.

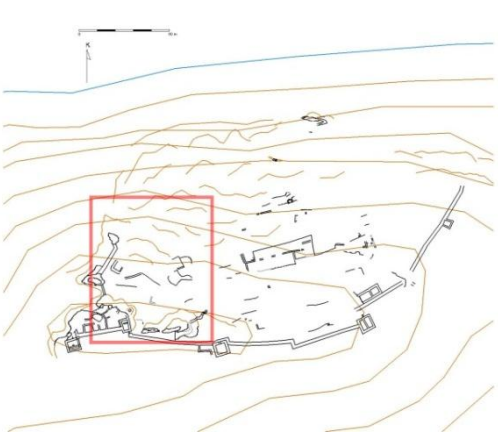
2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

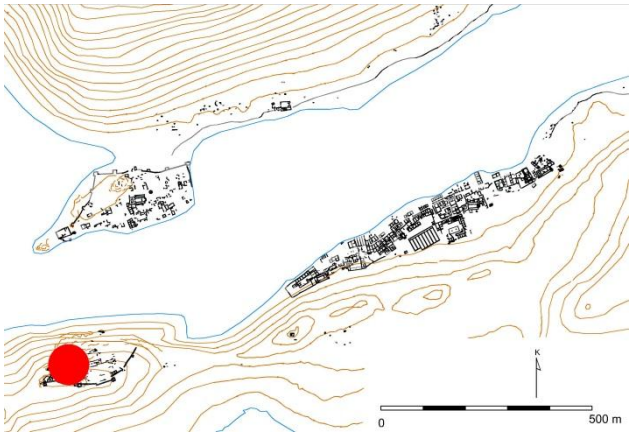
Literatür :

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 263-278

Kat.No. 115

Kat.No. 115

Resim 1 – 115 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 115 No'lu Alan (batıdan)

Resim 3 – 115 No'lu Alan yukarı kaleye çıkan doğudaki merdivenli yol (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 115 No'lu Alan kayadan oyulu teraslı yapılar (kuzeyden)

Resim 5 – 115 No'lu Alan kayadan oyulu teraslı yapılar (kuzeydoğudan)

Kat. No. 116

Güneybatı Yerleşim Batı Surlar

Güneybatı Yerleşim'i batı tarafında sınırlayan sur kalıntılarıdır. Güney tarafta İç Kale'nin (Kat.No.117) altında başlar ve kuzeye doğru kayalıkların arasını kapatır.

Tanımlanan sur bölümü iki parçadır. İç Kale'nin kuzeyinde kayalığın dibinde 6 m. kadar uzunlukta bir bölüm vardır (1). Bu bölüm kuzeyde büyük bir kayalık alana bağlanır. Kayalıktan sonra kuzeydoğuya doğru 18 m. daha giden bir bölüm daha vardır (2). Bu bölüm de aşağıda (kuzey) bir başka kayalık alana bağlanır. Bağlanmadan önce araziye uygunluk sağlamak için bir köşe yapmaktadır.

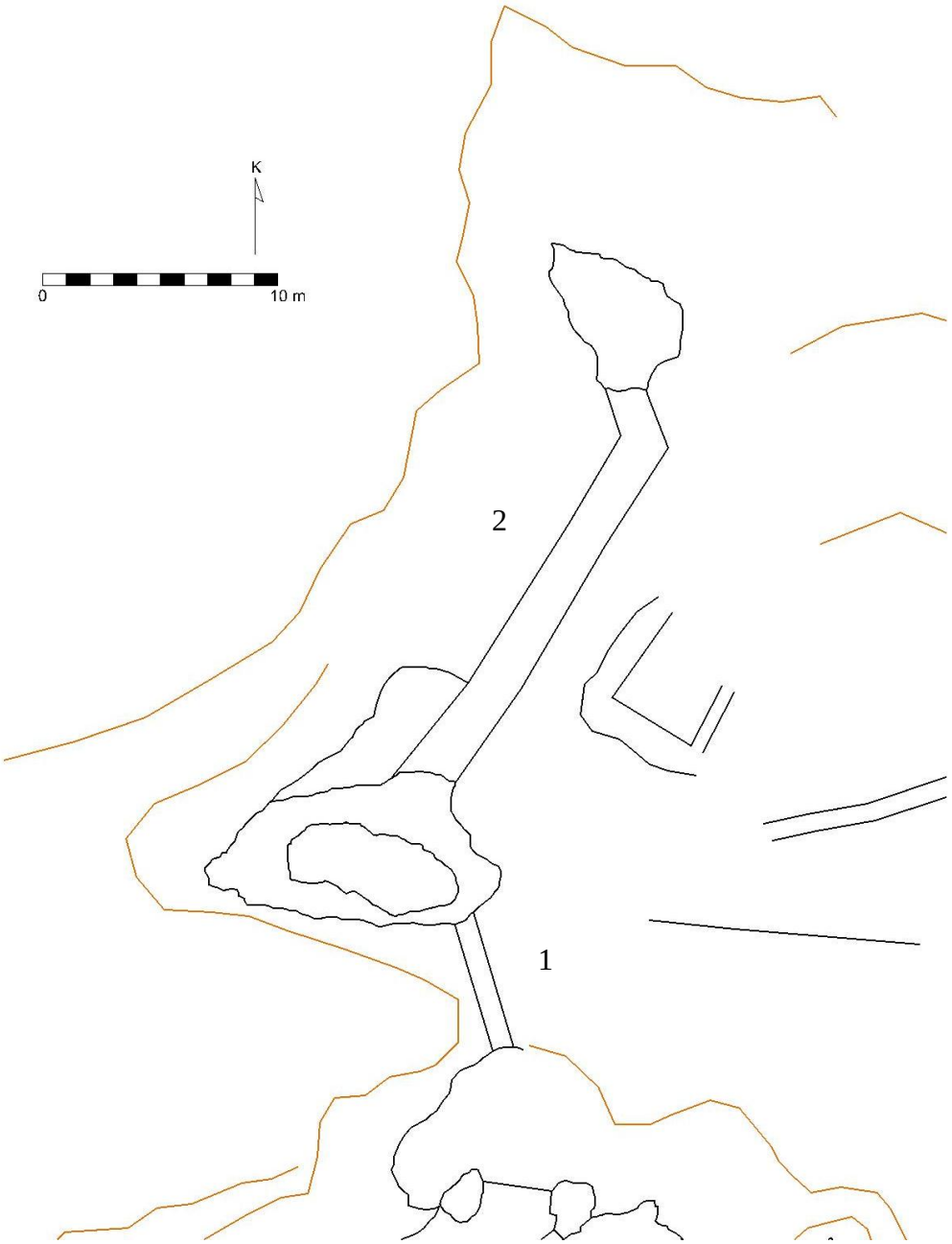
Batı tarafta arazi oldukça sarp olmasına rağmen, bu kesimdeki dik vadilerin üst tarafları, kaya çıkıntılarının arasına duvar örülmek suretiyle kapatılarak batı sur grubu oluşturulmuştur. Surların kuzeyde bağlandığı kaya çıkıntısından sonra (kuzeyde), kuzeydoğuya Kuzey Liman Kapısı'na (Kat.No.110) kadarki arazi aşılmaz şekilde sarp bir uçurum halini almaktadır. Bu sarp bölge aynı zamanda yoğun bitki örtüsü altındadır ve araştırılabildiği kadarıyla bu kesimde sur yoktur. Muhtemelen kayalıkların arasında çıkılması muhtemel görülen küçük vadi ve yarıklar küçük duvar parçalarıyla kapatılarak sınırlandırılmış olduğu tahmin edilebilir.

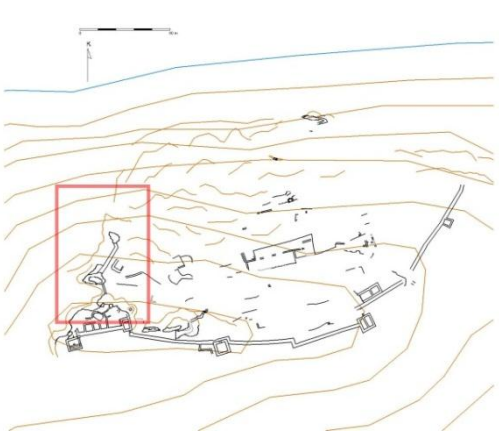
2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

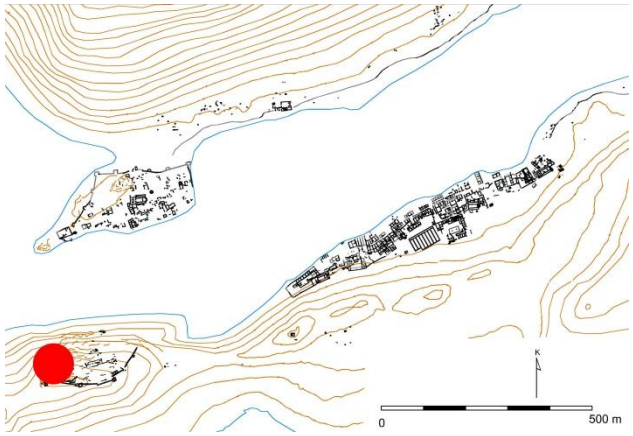
Literatür :

Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 263-278

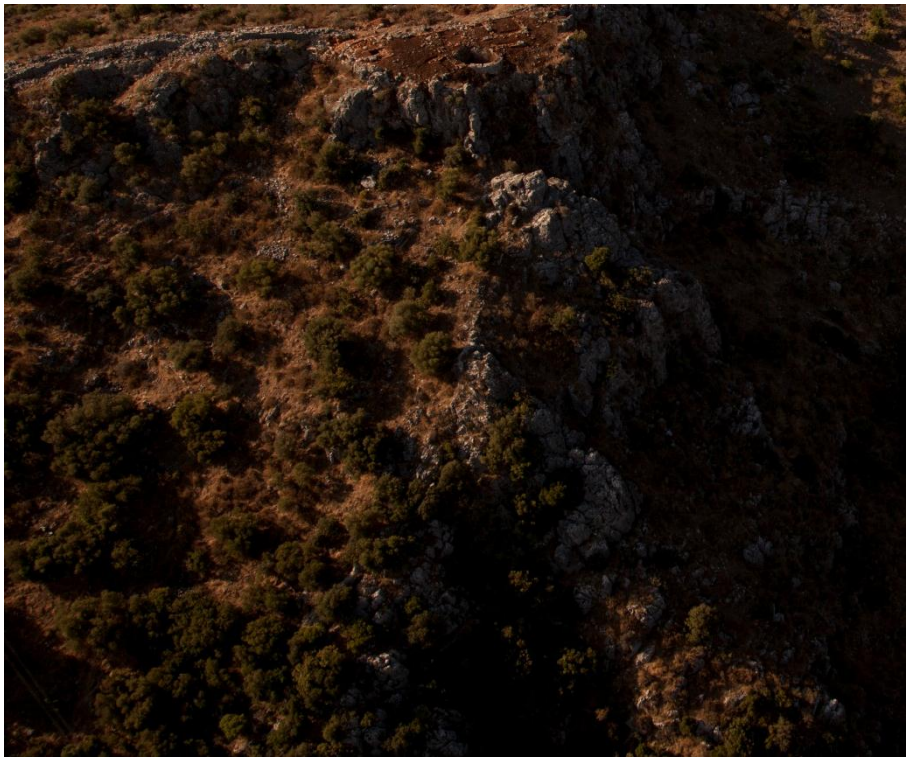
Kat.No. 116

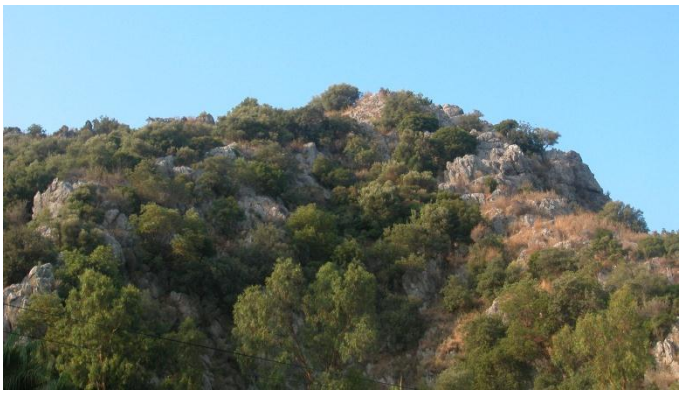
Kat.No. 116

Resim 1 – Güneybatı Yerleşim Batı Surlar hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Batı Surlar (kuzeydoğudan)

Resim 3 – Batı Surların altındaki bölge (kuzeyden)

Kat. No. 117

Güneybatı Yerleşim İç Kale

Güneybatı Yerleşim'in güneybatı tarafında, zirvede yer alır. Surlarla çevrili yerleşim alanının köşesinde, sarp bir kaya çıkıntısının üstünde, yerleşimin geri kalanından ayrışmış bir kaledir. Kuzeydoğu tarafında, kayalıklardan aşağıda batıda 116 No'lu sur grubu ile sınırlanan Batı Suriçi bölümü (Kat.No.115) vardır. Doğu tarafta Güney Surlar (Kat.No.114) bu kaleden başlayarak yerleşimi güneyden çevirir. Batı ve güney taraflar surların dışıdır ve tepeden aşağı boş arazidir.

Tanımlanan yapı yaklaşık 37 x 21 m. ölçülerinde bir alandadır. Güney Yerleşimin güneybatısındaki yaklaşık +80 m. rakımlı kayalık zirveyi kaplamaktadır. Güney ve batı taraflar duvarlar tarafından çevrilmiş, kuzey ve doğu taraflar ise teraslanıp, araları doldurulup düzenlenen sarp kayalık ile sınırlanmıştır. Genelde oldukça düşük bir korunmuşluk derecesi vardır, büyük çoğunluk temel seviyesine kadar yıkılıp dümdüz olmuştur, iç bölümlerde dolgu çok azdır. Yapı ögeleri dağılıp tepeden aşağı saçılmışlardır. Zeminde kalan duvar izlerinden ve kimi zaman 1 sıra bloktan plan anlaşılabilmektedir. Genel plan itibarıyla bu yapı, güneyini güçlü bir sur duvarının çevirdiği ve bunun kuzeyine doğru iç bölümler (3) bağlanan bir plana sahiptir. Güneybatıda ayrıca girişi de olan bir kule (1), doğuda yine surlara bağlı bir başka kule (2) bulunur.

Güneybatıdaki kule (1) dıştan yaklaşık 6.78 x 7.73 m. ölçülerindedir. İç mekanı 4.92 x 5.75 m. ölçülerindedir. Bu odanın ortasında ara katları taşıyan bir paye bulunur. Kule, kuzeydoğu tarafta köşesinden kalenin surlarına bağlıdır ancak zemin kattan geçiş görünmemektedir. Oldukça düşük seviyede korunduğundan kesin değğerlendirme mümkün değildir. Doğu duvar üzerinde güney tarafında yakın 1.12 m. genişliğinde bir kapı ile kalenin dışına ayrı çıkışı vardır.

Doğu taraftaki kule veya yapı (2) dıştan 7.50 x 5.15 m. ölçülerindedir. Batıdaki kuleden doğuya ilerleyen surlar bu kulenin batı tarafında bağlanır. Zemin katta giriş korunmamıştır ancak doğu tarafında kaleye de giriş sağlaması gereken bir giriş olduğu beklenmelidir. Bu kulenin güneyinde yerleşime giren 0.90 m. genişlikte bir kapı vardır. Kapıdan giren yol, kayalıkların arasından kuzeydoğuya doğru yerleşim alanına iner. Kapının güney tarafından doğuya doğru Güney Surlar (Kat.No.114) uzanır. Kapının girişndeki alan bu kesimde hem kaleye ayrı erişim sağlayan hem de yerleşime giriş sağlayan bir kavşak noktası fonksiyonu kazanmıştır.

Bahsedilen iki kulenin arasında güçlü bir duvar bulunur ve duvarın kuzey tarafındaki iç alanda bölme duvarlarıyla mekanlar oluşturulmuştur (3). Duvara bitişik 3.00 ila 3.60 m.

Kat. No. 117

arasında genişlikleri olan 5 kadar bölüm bulunduğu anlaşılmaktadır. Alanın kuzey tarafında da başka bölüm duvarları vardır. Bu kesimde zirvedeki alanda anakayanın tıraşlanarak düz bir alan elde edildiği ve kalenin iç mekanları olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Kuzey ve doğu taraftaki sarp kayalığın üst tarafları duvarlarla tamamlanarak yapının batı ve kuzey sınırları oluşturulmuştur (5). Kuzey tarafta yaklaşık 5.15 x 3.10 m. ölçülerinde oval biçimli bir sarnıç bulunur (4). Sarnıcın üstünün zemin seviyesinde düz olduğu anlaşılmaktadır. Bu kesimden kuzeyde sarp yamaç vardır.

Teras duvarları genelde çok az işli büyük taşlardan kabaca poligonal veya kiklopik benzeri bir örgü ile yapılmıştır. Taşların dış yüzü çok az işli kaya biçimindedir. Mekan duvarlarının ise daha iyi düzeltilmiş ve daha küçük taşlarla poligonal benzeri örgüyle yapıldığı değerlendirilmektedir. Güney dış duvar isodomik ve bosajlı taşlarla yapılmıştır. Korunan duvar çok az olduğundan bu konudaki gözlem azdır.

Bu yapıda 2011 sezonunda kazı yapılmıştır. Zirvedeki alan temizlenip iyi dolgu olduğu değerlendirilen alanlarda kazı ve sondajlar açılmıştır. Az miktardaki buluntular Hellenistik Dönem'den başlar ancak büyük oranda M.S. 3.yy'dan sonra Geç Roma ve Bizans dönemlerinde yoğun kullanıma işaret eder. Özellikle bu zirvenin savunma açısından önemli bir konumda olması sebebiyle her dönemde temizlenerek tekrar tekrar kullanıldığı anlaşılmaktadır.

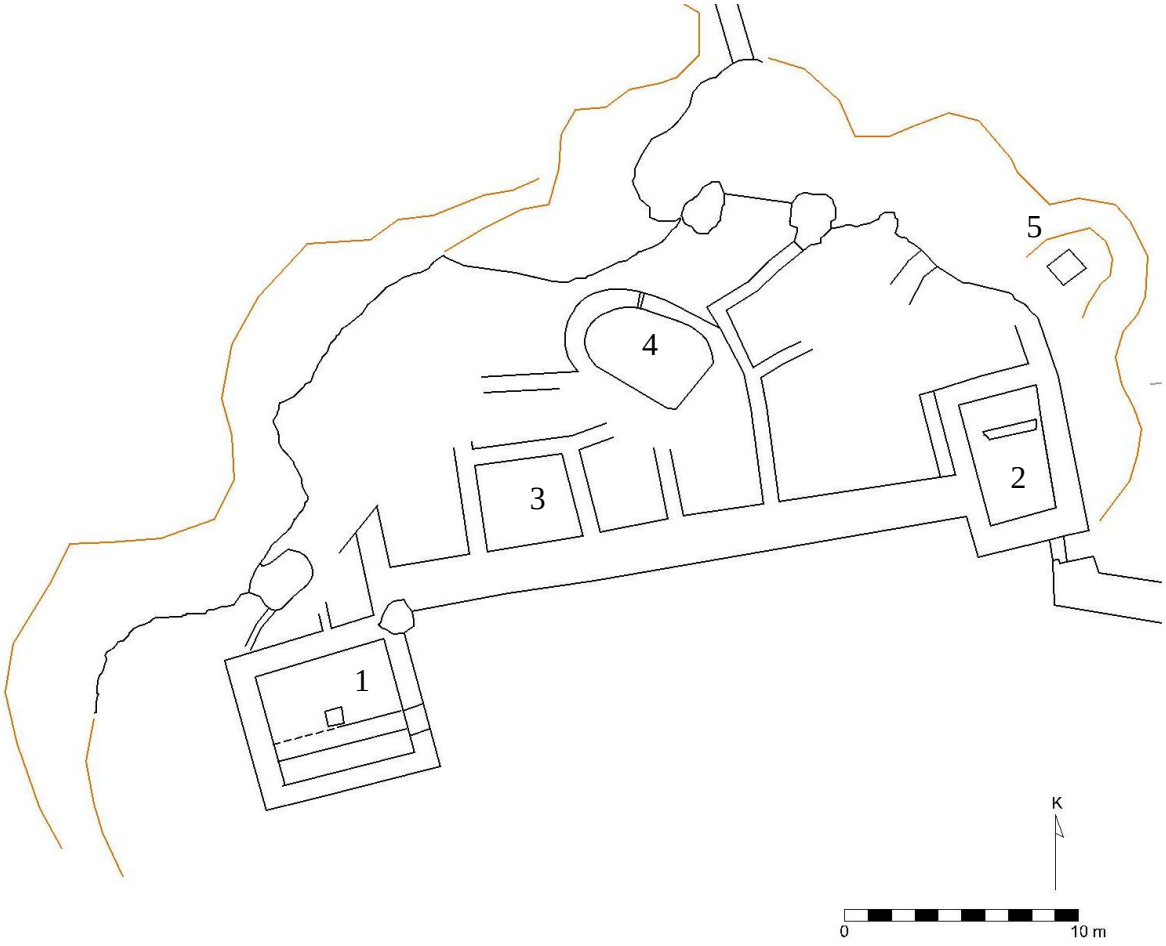
Literatür :

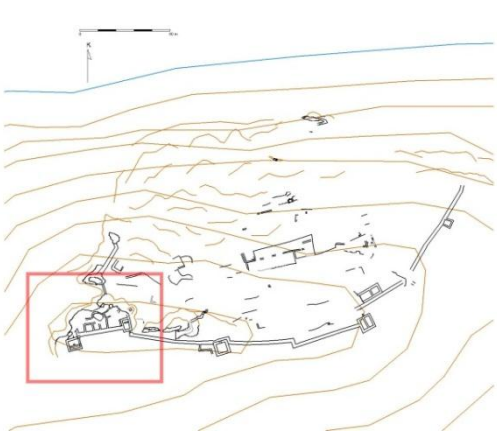
Wurster 1975, 52-55

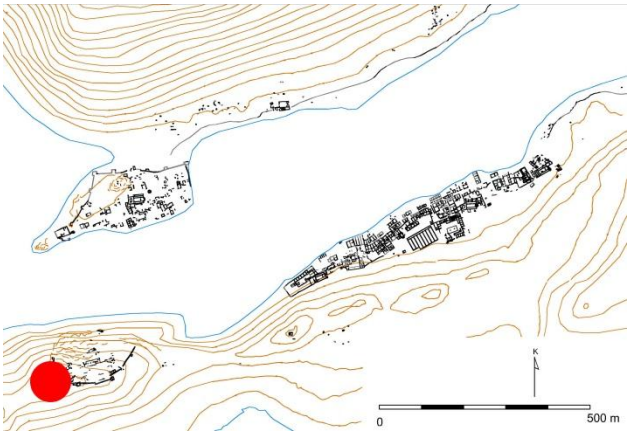
Çevik – Pimouguet-Pedarros 2012, 263-278

Çevik vd. 2012, 70

Kat.No. 117

Kat.No. 117

Resim 1 – Güneybatı İç Kale hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – Güneybatı İç Kale güney giriş (batıdan)

Resim 3 – Güneybatı İç Kale (kuzeydoğudan)

Resim 4 – Güneybatı İç Kale (doğudan)

Resim 5 – Güneybatı İç Kale sarnıç (güneydoğudan)

Kat. No. 118

Güneybatı Uç Tepe Çevresi

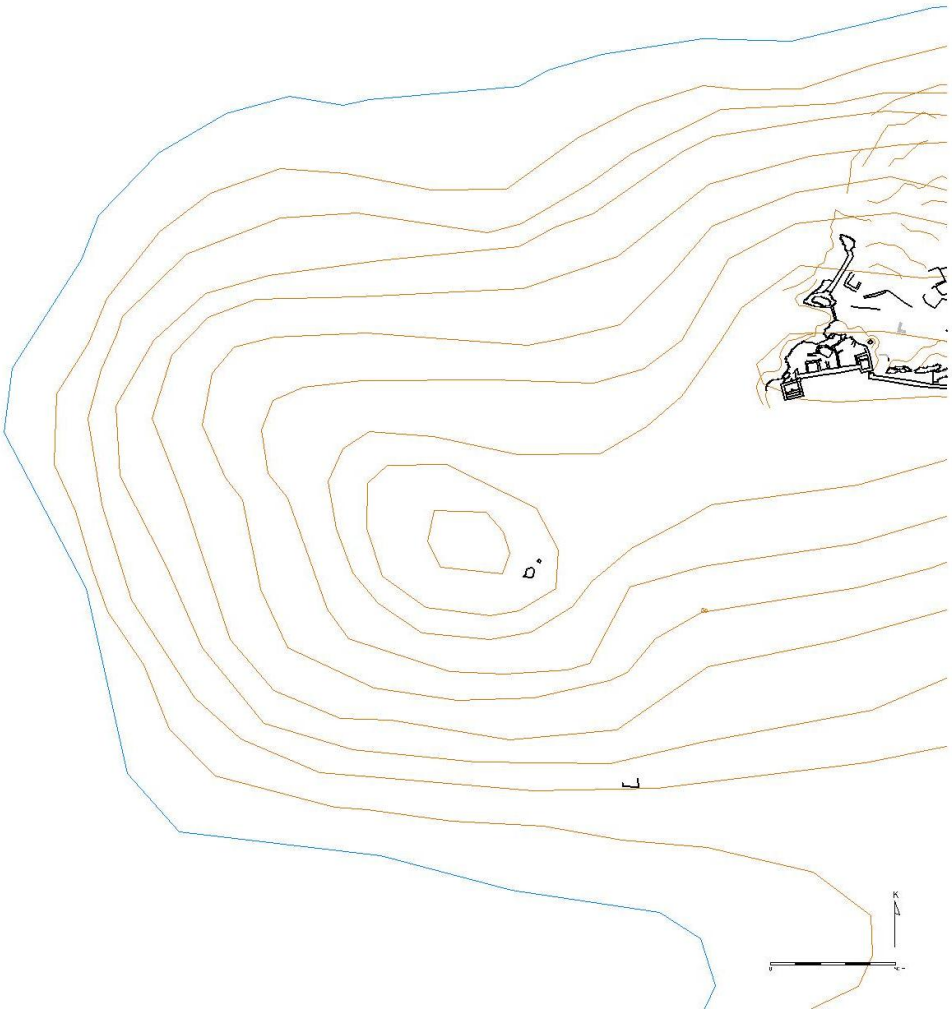
Güneybatı Yerleşim'in batı tarafında, yarımadanın en uç tarafındaki tepedir. İç Kale'den (Kat.No.117) 100 m. kadar batıda, ondan yaklaşık +10 m. yüksek kotta bir zirvedir, rakım +90 m. kadardır. Arada hafif bir sırt vardır. Zirvenin çevresinden deniz kenarına kadar dik ama çok yalçın kayalık olmayan yamaç bir arazi vardır.

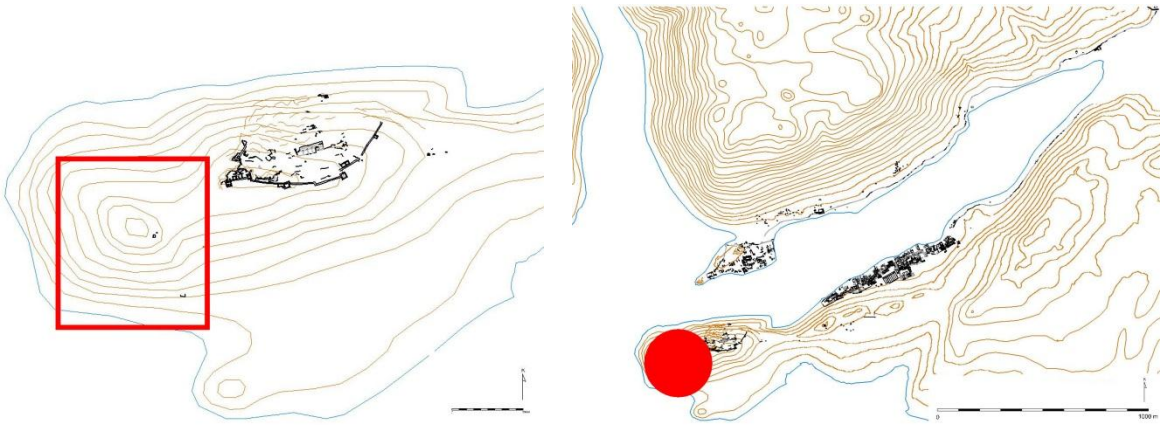
Zirvede (1) kayadan oyulu yaklaşık 3.50 x 3.20 m. ölçülerinde ovalimsi formlu bir sarnıç bulunur. Çevrede anakayada duvar yatağı gibi düzeltilmiş alanlar vardır. Alanda fazla moloz yıkıntı yoktur. Burada çok yaygın ve teşekküllü bir yapılaşma olmasa da muhtemelen ahşap bir gözetleme kulesi olabileceği tahmin edilebilir.

Tepenin 90 m. kadar güneydoğusunda yaklaşık 6.50 m. uzunluğu sahip kaba kayadan bir teras duvarı vardır. Bu çevrede başka hiçbir kalıntı yoktur. Bu terasın, doğudaki arazide sürü tutan modern zaman çobanlarınca yapılmış olabileceği ve doğuda 106 No'lu alandaki kuzey-güney yönlü kaba duvar ile bağlantılı olduğu tahmin edilebilir.

2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece yüzey gözlemi ve plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 118

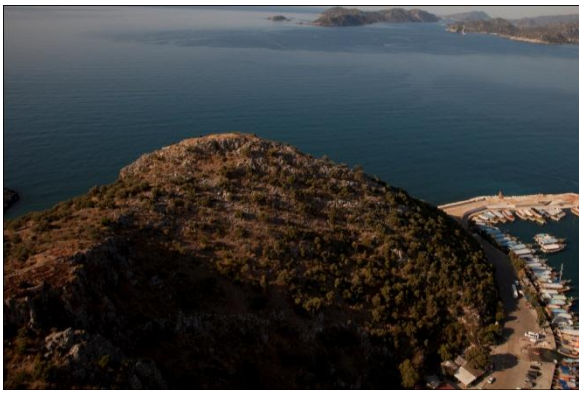

Kat.No. 118

Resim 1 – 118 No'lu Alan hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 2 – 118 No'lu Alan hava fotoğrafı
(kuzeydoğudan)

Resim 3 – 118 No'lu Alan (doğudan)

Kat. No. 119

Kuzey Yerleşim İç Kale

Kuzey Yerleşim'de yerleşimin güneybatı köşesindedir. Kuzey ve batı taraflarda göründüğü kadarıyla yapı yoktur, yerleşimin dışı ve sahil vardır. Güneyinde 120 No'lu alan ve liman kıyısı vardır. Kuzey doğu tarafında batı surların son bölümü bulunur (Kat. No.121). Doğu bitişiğinde ise 122 No'lu yapı vardır.

Yapı dıştan yaklaşık 32.10 x 19.60 m. ölçülerinde biraz yamuk dikdörtgen planlıdır. Güney tarafta 2.20 m. kadar genişlikte büyük bir kapı ile liman kıyısına açılır (1). Bu kesimde duvarlar da kalın ve güçlüdür. Kuzey tarafta dışarı açılan 0.96 m. genişlikte üzeri basit bir kemer formunda küçük bir kapı daha vardır. Doğu duvarda bir mazgal pendere vardır.

Yapının içinin iç duvarlar ile birçok bölüme ayrıldığı anlaşılmaktadır. Batı tarafta yaklaşık 10.50 (3) ve 6.50 (4) m. genişlikte iki bölüm olduğuna dair duvar izleri vardır. Kuzeydoğu köşede ise yan yana 3.60 ve 3.55 m. genişlikte iki bölüm daha olduğu anlaşılmaktadır. Yapının içinde kum dolgu yüksek ve iç duvarlar yıkılmış olduğundan sadece yüzeyde kalan izler vardır.

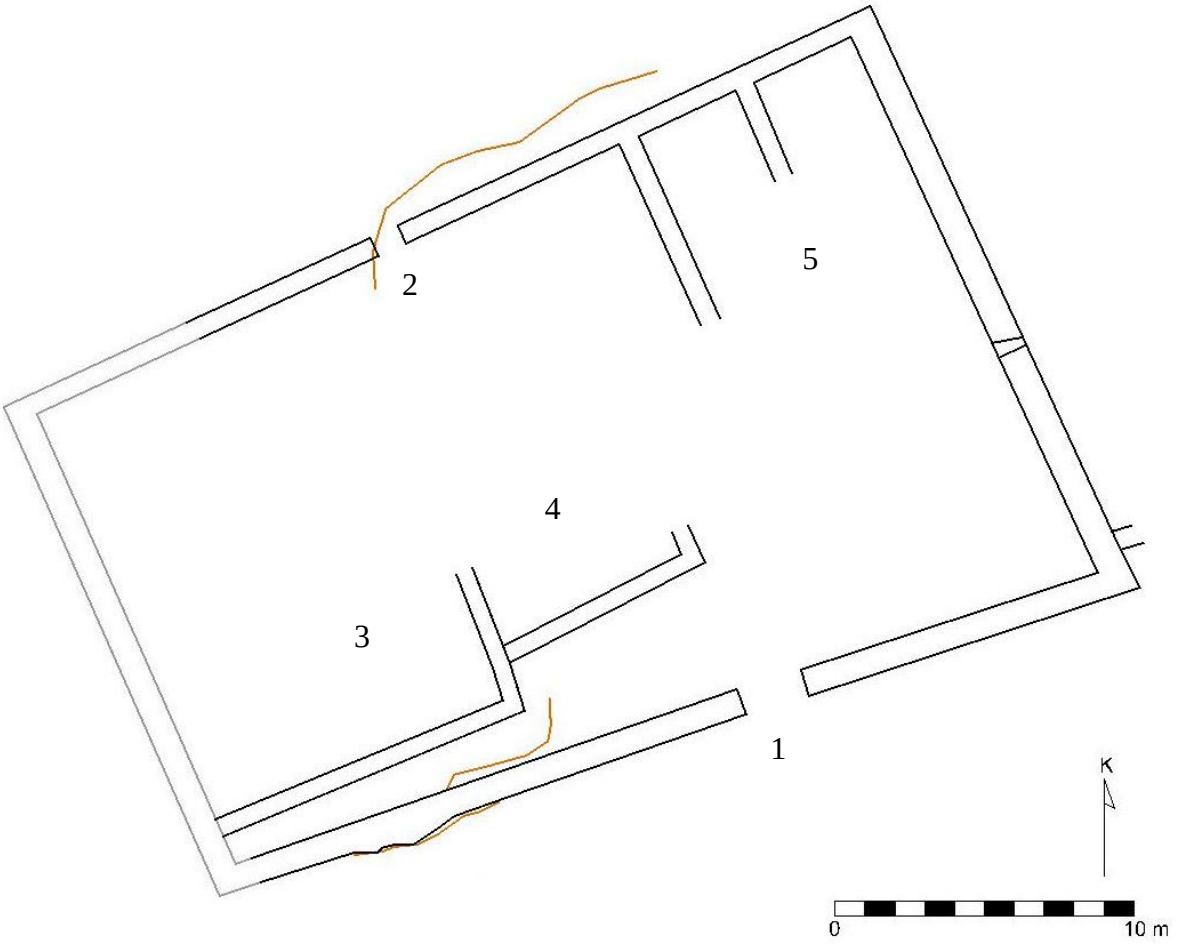
Kuzey Yerleşim'in batı surları yapının kuzeydoğusunda bir kayalıktaki bastion'dan güneye devam etmekte gibidir ancak bağlantı gözlenmemiştir. Bu kesim yüksek kum dolgu altında olduğundan bağlantı olması yüksek ihtimaldir.

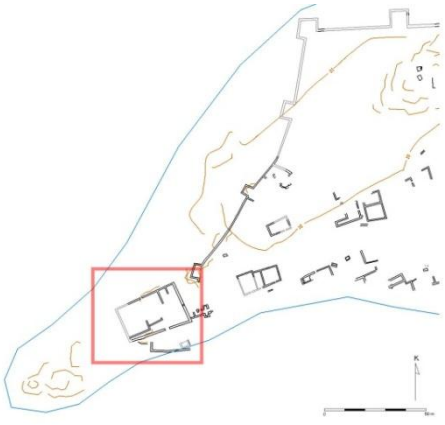
Yapının batı duvarının dışında 2015 yılında yıkılan modern yapının kalıntıları vardır. Bu yapının binanın tamamen dışında olduğu ve burada modern yapı tarafından doğu duvar olarak kullanılan duvarın da yapının batı dış duvarı olduğu anlaşılmaktadır.

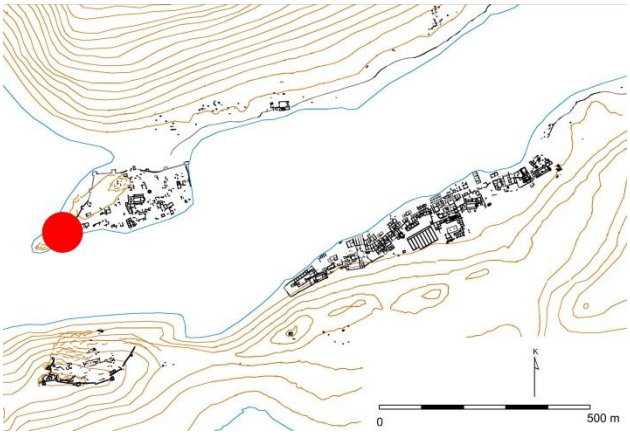
Yapının duvarları genellikle az içli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Güneydeki sağlam duvar ise blok taştan daha sağlam işçiliğe sahiptir.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 119

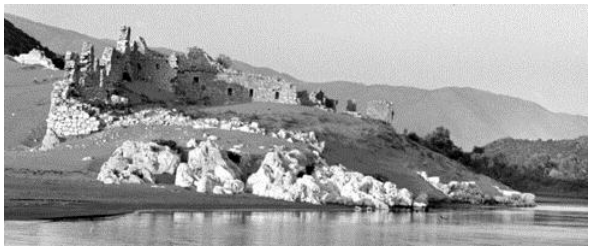

Kat.No. 119

Resim 1 – 119 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 119 No'lu Yapı (batıdan) (DAI Arşivi, 1965)

Resim 3 – 119 No'lu Yapı mekan detayı (doğudan)

Resim 4 – 119 No'lu Yapı iç kısım ve kuzey çıkış (güneyden)

Resim 5 – 119 No'lu Yapı kapı ve sur kalıntıları (güneyden)

Kat. No. 120

Kuzey Yerleşim Güneybatı Sahil Duvarı

Kuzey Yerleşim'de yerleşimin güneybatı köşesindedir. 119 No'lu yapının güney tarafındadır. Limanın kıyısında temeli suyun içindedir.

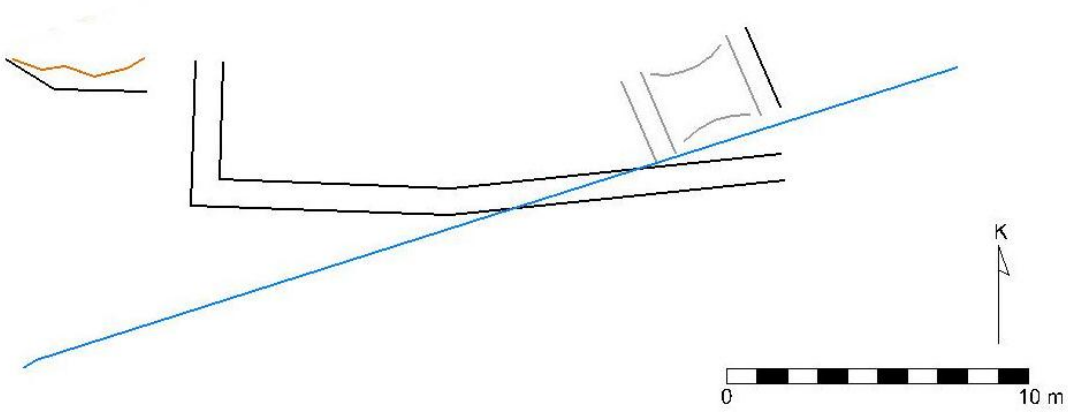
Duvar 119 No'lu yapının güney duvarından yaklaşık 7.80 m. güneyden sahil boyunca 20 m. kadar doğuya gitmektedir. Buradaki modern beton zemin dikkate alınmazsa bu duvar, dinizin kıyısının bitip kayalıkların başladığı yerde olmalıdır. Burada kuzeye dönüp kaya yapılarının üstünden 119 No'lu yapıya bağlanır görünmektedir.

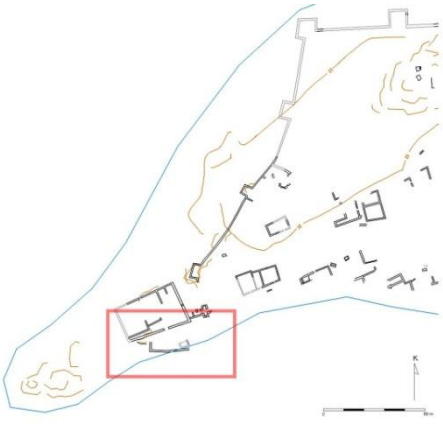
Duvarın iç terafında deniz seviyesine çok yakın seviyede tonozlu küçük bir çekek olabileceği değerlendirilen bir yapı kalıntısı vardır. Bu kesimler çok yoğun bikti örtüsü altında olduğundan sağlıklı veri almak zordur.

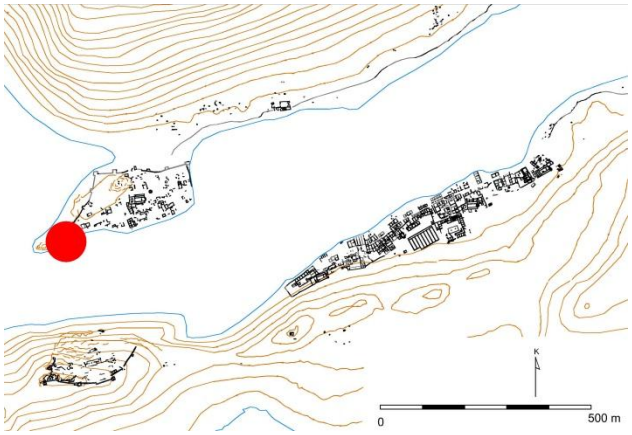
Duvar oldukça büyük ve çok az işli, kaya gibi taşlardan yapılmıştır. 100 cm kadar kalınlığı vardır. Deniz seviyesinden 1.70 m. kadar yükseğe kadar ulaşmaktadır. Dıştan içe doğru eğimlidir. Yapı duvarından çok dalgalara karşı yapılmış bir bariyer gibidir ancak seviyesinin bu kadar yüksek olması antik dönemden olma olasılığını azaltmaktadır, zira Kekova çevresindeki diğer dalgakıran benzeri yapılar bugün denizin 2 m.'den fazla altındadır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 120

Kat.No. 120

Resim 1 – 120 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 120 No'lu Alanda sahildeki duvar (batıdan)

Resim 3 – 120 No'lu Alanda sahildeki duvar (güneybatıdan)

Resim 4 – 120 No'lu Alanda sahildeki duvar (güneydoğudan)

Kat. No. 121

Kuzey Yerleşim Batı Sur 1. Bastion

Kuzey Yerleşim'de yerleşimi batıdan çeviren surların en batıdaki bölümüdür. Daha batıda İç Kale yapısı (Kat.No.119) bulunur. Kuzeydoğu tarafta surların devamındaki 2. Bastion yapı grubu (Kat.No.123) bulunur. Güney ve güneydoğu taraflarda Kuzey Yerleşim'in içindeki 124 ve 125 No'lu alanlar vardır. Güney tarafta 119 No'lu yapının bitişiğinde 122 No'lu yapı bulunur.

Alanda kayalık bir çıkıntının üzerinde 7.36 x 3.72 m. ölçülerinde bir bastion bulunur. Sur duvarı ile bütünleşik olarak duvarın dörtgen şekilde dışarı doğru çevrilmesiyle yapılmıştır. İç kısım kum doludur. Bunun üzerinde ancak 0.50 m. kadar yükseklikte korunmuştur.

Duvar bastiondan sonra kuzeydoğuya doğru 40.10 m. daha ilerleyerek aynı formdaki ikinci bastiona ulaşır. Kayalık çıkıntıların üzerinden gidecek şekilde yapılmıştır. Genel olarak düz bir hat izlemektedir.

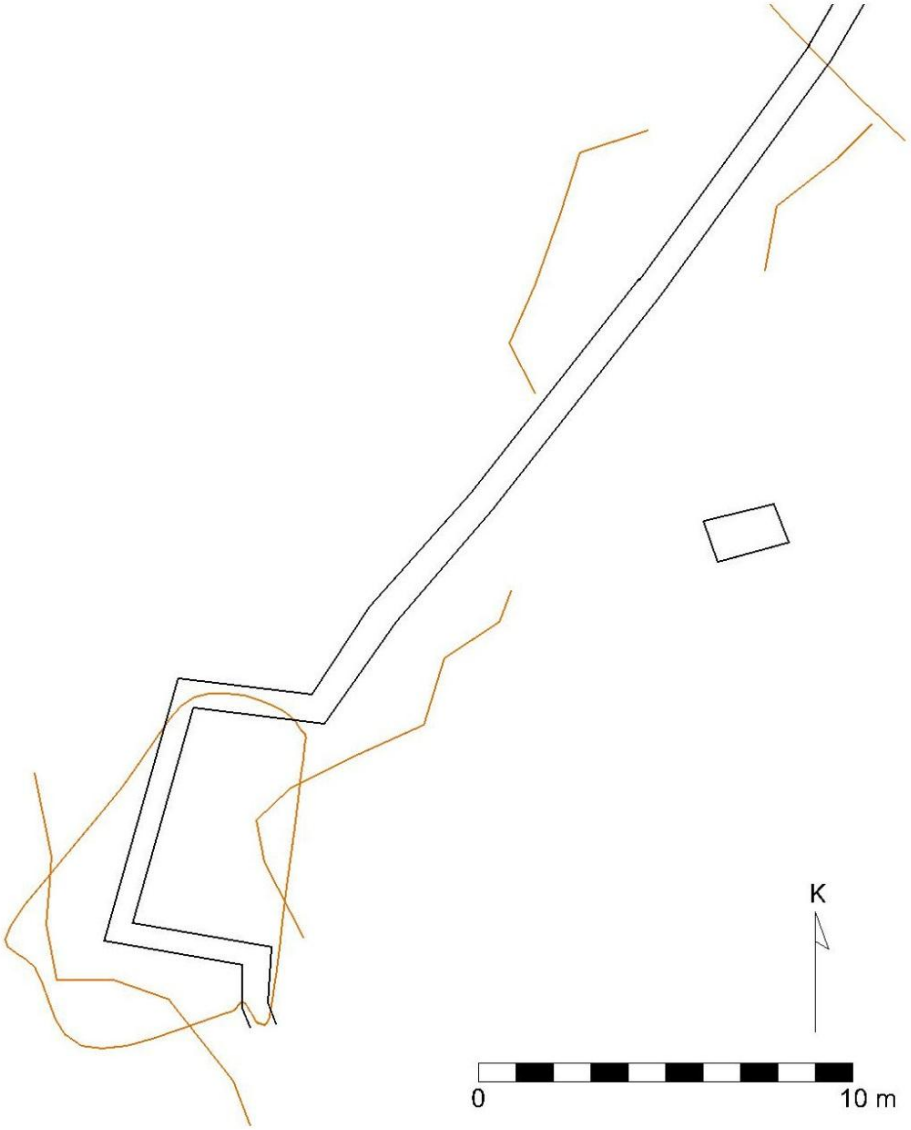
Bastionun güney kenarında da sur başlangıcı vardır. Bu kesim yıkılmıştır ve alt kısım kum dolguya gömülüdür, ne kadar devam ettiği belirsizdir. Yönelim güneybatıdaki 119 No'lu İç Kale yapısına değil, direkt güneye dönük gibidir. Bu parça da kuzeye giden parça gibi düz ise sur, İç Kale yapısını dışarıda bırakır bir yönelimdedir.

Alanda bir hyposorion kalıntısı da bulunur (Kat.No. 154).

Yapının duvarları az içli küçük taşlardan harçlı şekilde yapılmıştır. Duvar kalınlığı 60 cm. kadardır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 121

Kat.No. 121

Resim 1 – Kuzeybatı sur hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – Kuzeybatı sur hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – Kuzeybatı sur bastion (kuzeyden)

Resim 4 – Kuzeybatı sur bastion (güneyden)

Resim 5 – Kuzeybatı sur ve bastion (batıdan)

Kat. No. 122

Kuzey Yerleşim Haç Planlı Yapı

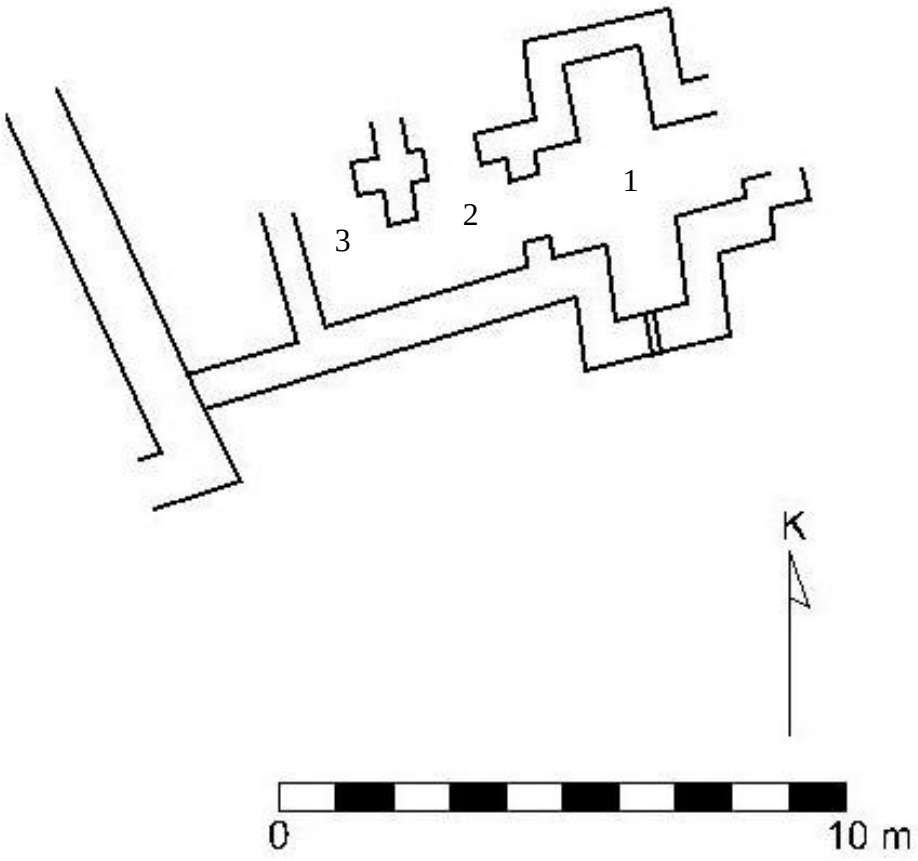
Kuzey Yerleşim'in güneybatı tarafındadır. Hemen batısında İç Kale (Kat.No.119) ile komşudur. Güneyde alt seviyede sahil vardır. Kuzeyindeki kum dolgu altındaki alanın yukarısında Batı Surlar (Kat.No.121) başlar. Doğu tarafında 20 m. kadar ileride 125 No'lu yapı vardır.

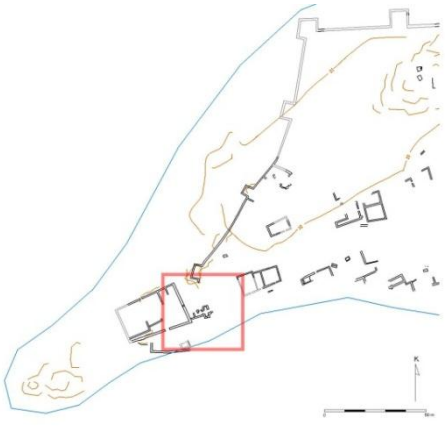
Tanımlanan yapının kum dolgunun dışında gözlenebilen kısmı yaklaşık 11 x 6 m.'lik bir alandadır. 1. Kat seviyesine yakın ayakta gibidir ancak kum dolgu ve yoğun bitki örtüsü altındadır. Doğu tarafında net görülebilen bölümü (1) haç benzeri bir plana sahiptir. Batı tarafında 1.13 m. genişliğindeki kapısından girince yaklaşık 3.57 x 1.57 m. ölçülerindeki mekandan kuzeye 1.38 x 1.34 ve güneye 1.28 x 1.42 m. ölçülerinde kollar çıkar. Güneydeki kolun güney duvarında limana açılan 0.15 m. genişlikte mazgal benzeri dar bir pencere-aralık bulunur. Mekanın doğu bitimi belli değildir. Doğu odanın batı tarafında 1.98 x 1.68 m. ölçülerinde küçük bir oda daha vardır (2). Odanın kuzey, doğu ve batıya olmak üzere üç yöne geçişi vardır. Batıda da yine benzer boyutta üçüncü bir oda daha vardır (3). Burada kuzeye doğru bir bölme duvarı ayrılır.

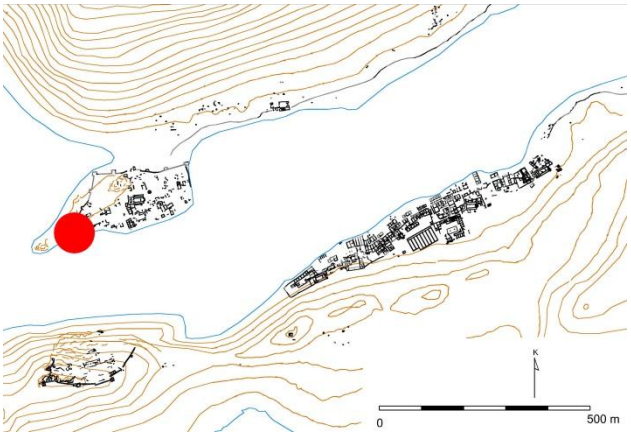
Güney duvar batı tarafta İç Kale yapısının doğu duvarına dıştan bağlanır. Yaklaşık 75 cm kalınlığında güçlü bir duvardır. Güney tarafındaki mazgal benzeri pencere ve içindeki küçük odalı bölümlendirme ile adeta kale kapısı veya kule benzeri savunma fonksiyonlu bir yapıya benzemektedir. Duvarları tek tarafları kaba murçla düzeltilmiş küçük taşlardan yapılmıştır. Taşlar özellikle köşelerde düzgün dörtgenimsi formlara getirilmişlerdir. Taş aralarında çoğunlukla küçük taşlar ile az miktarda seramik parçası da vardır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 122

Kat.No. 122

Resim 1 – 122 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 4 – 122 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Kat. No. 123

Kuzey Yerleşim Batı Sur 2. Bastion ve Apsisli Yapı

Kuzey Yerleşim'de yerleşimi batıdan çeviren surların üzerinde 2. Bastion çevresindeki bölümdür. Güneybatı tarafta surların devamındaki 1. Bastion yapı grubu (Kat.No.121) bulunur. Güney ve güneydoğu taraflarda Kuzey Yerleşim'in içindeki 124 ve 129 No'lu alanlar vardır. Kuzey tarafta Kuzeybatı Surlar Bölgesi (Kat.No.127) vardır.

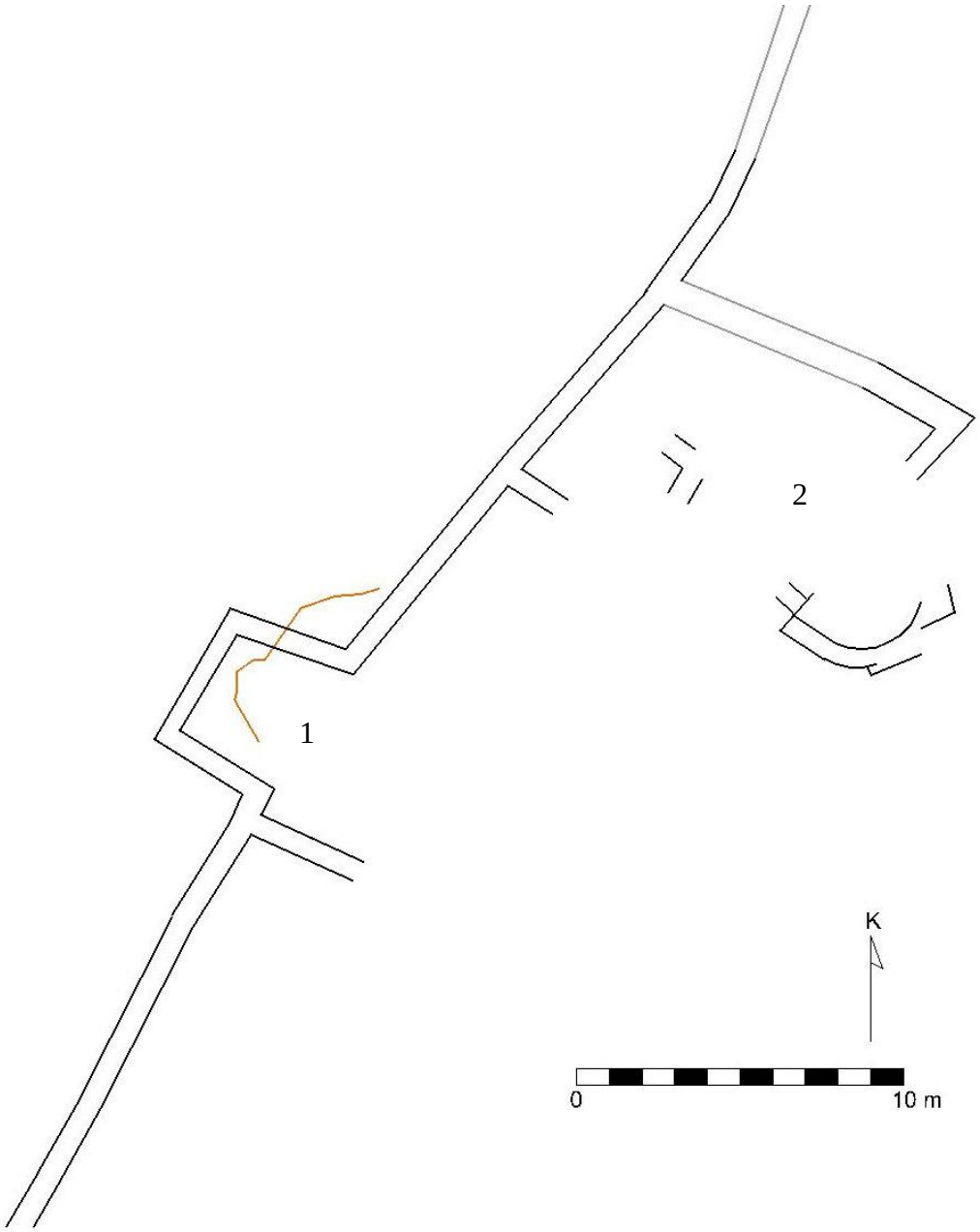
Alanda kayalık bir çıkıntının üzerinde 5.32 x 3.73 m. ölçülerinde bir bastion bulunur. Sur duvarı ile bütünleşik olarak duvarın dörtgen şekilde dışarı doğru çevrilmesiyle yapılmıştır. İç kısım yoğun kum ve moloz doludur. Bunun üzerinde ancak 0.90 m. kadar yükseklikte korunmuştur. Duvar bastiondan sonra güneybatıya doğru 40.10 m. daha ilerleyerek aynı formdaki 1. bastiona ulaşır. Kayalık çıkıntıların üzerinden gidecek şekilde yapılmıştır. Genel olarak düz bir hat izlemektedir. Bastion çıkıntısının güney tarafında bir duvar ayrılmaktadır ve moloz yıkıntılardan anlaşıldığı kadarıyla burada bastiona birleşik bir yapı vardır. Yapının kısmen anakayanın üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

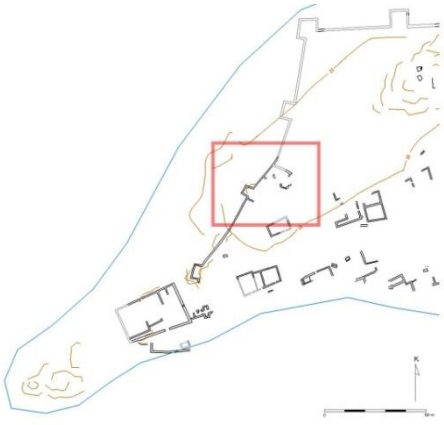
Bastiondan 7 m. kadar kuzeydoğuda sur duvarından güneydoğuya bir başka yapının duvarları ayrılmaktadır (2). Bu yapı yaklaşık 13.00 x 8.90 m. ölçülerinde bir alandadır. Tamamen yıkılıp kum dolgu altında kaldığından detaylı gözlem yapmak mümkün değildir. Ancak yapının güneydoğu tarafında, güneydoğuya dönük 2.95 m. kadar derinliği olan yarım dairesel planlı bir apsis bulunmaktadır. Apsisin zemininin önündeki mekanın zemininden yükseltilmiş bir podyum gibi olduğu anlaşılmaktadır. Apsis dıştan köşeli duvarlarla çevrili gibidir ancak bu kesimler iyi korunmadığından net değildir.

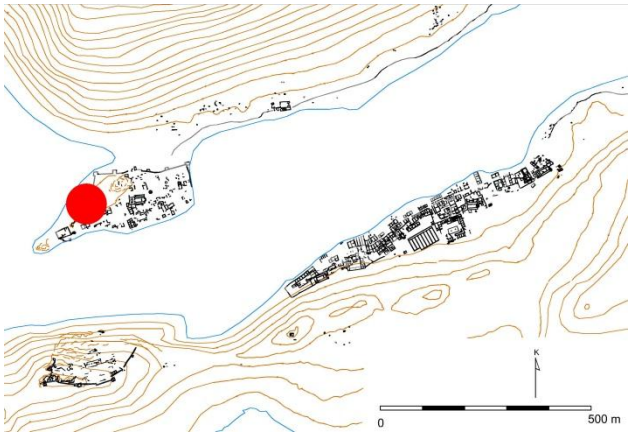
Duvarlar az işli küçük taşlardan yapılmıştır. Köşelerde biraz daha nitelikli bir örgü yapılmaya çalışılmıştır. Taş aralarında çoğunlukla taş yongaları ile az miktarda seramik parçası da vardır. 60 ila 78 cm arası duvar kalınlıkları ölçülmüştür.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 123

Kat.No. 123

Resim 1 – Kuzey Surlar Batı 2. Bastion çevresi hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – Kuzey Surlar Batı 2. Bastion çevresi hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – Kuzey Surlar Batı 2. Bastion (batıdan)

Resim 4 – Apsisli yapı (kuzeyden)

Resim 5 – Apsisli yapı dıştan görünüş (güneyden)

Kat. No. 124

Tanımsız Yapı

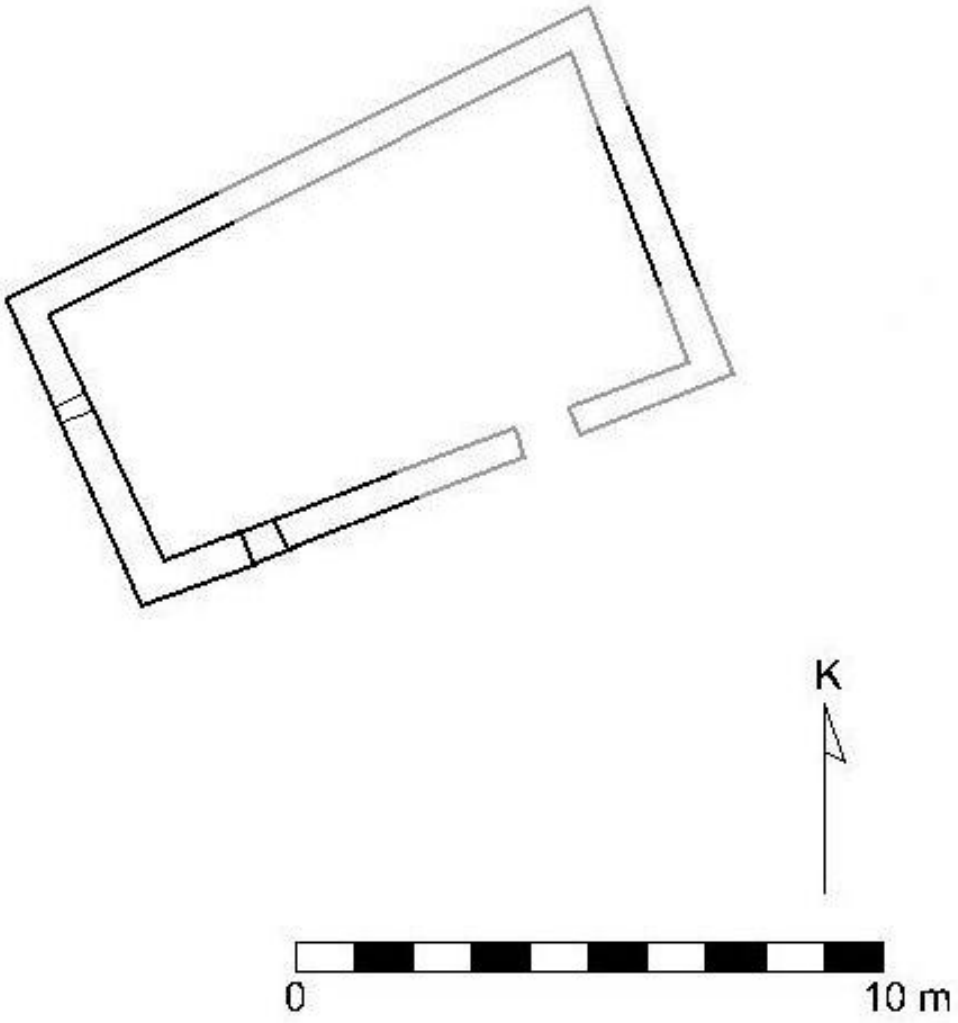
Kuzey Yerleşim'in batı tarafındadır. Kuzeybatı tarafta yerleşimi çeviren surlar bulunur (Kat.No. 121, 123). Diğer tarafta yerleşim alanlarıyla çevrilidir. Güney tarafta 125 No'lu yapı, güneydoğuda 126 No'lu yapı ve doğuda 129 No'lu alan vardır.

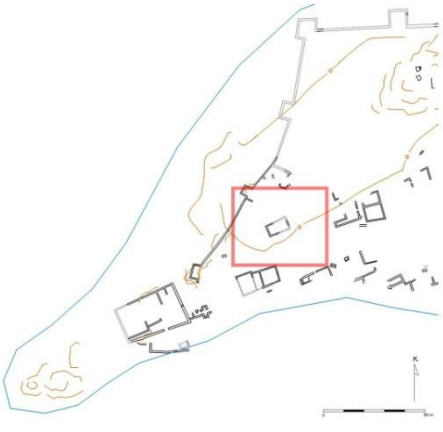
Tanımlanan yapının kum dolgunun dışında gözlenebilen kısmı yaklaşık 11.00 x 6.20 m.'lik bir alandadır. Basit dörtgen formda bir oda olduğu tahmin edilen bir kalıntıdır. Güney duvar üzerinde batı tarafa yakın 0.63 m. genişliğinde pencere olduğu geğerlendirilen bir açıklık vardır. Yapının içi bu pencere seviyesinde kadar kum doludur. Batı duvarda da dar bir pencere daha vardır. Yapının 15 m. kadar yakın çevresinde başka kalıntı görülmemektedir.

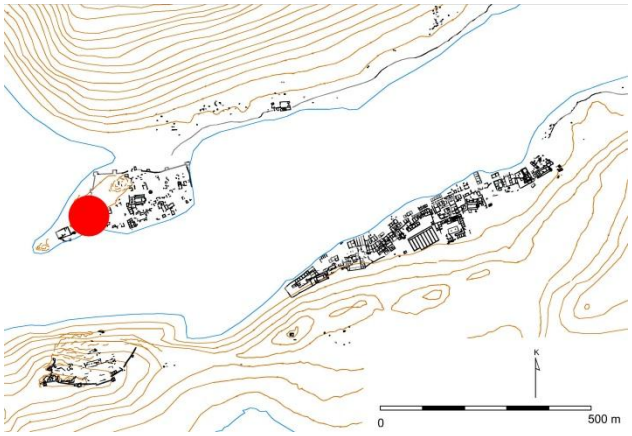
Duvarları tek tarafları kaba murçla düzeltilmiş küçük taşlardan yapılmıştır. Taşlar köşelerde kimisi düzgün dörtgenimsi formlara getirilerek daha sağlam bir örgü yapılmaya çalışılmıştır. Taş aralarında çoğunlukla taş yongaları ile az miktarda seramik parçası da vardır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

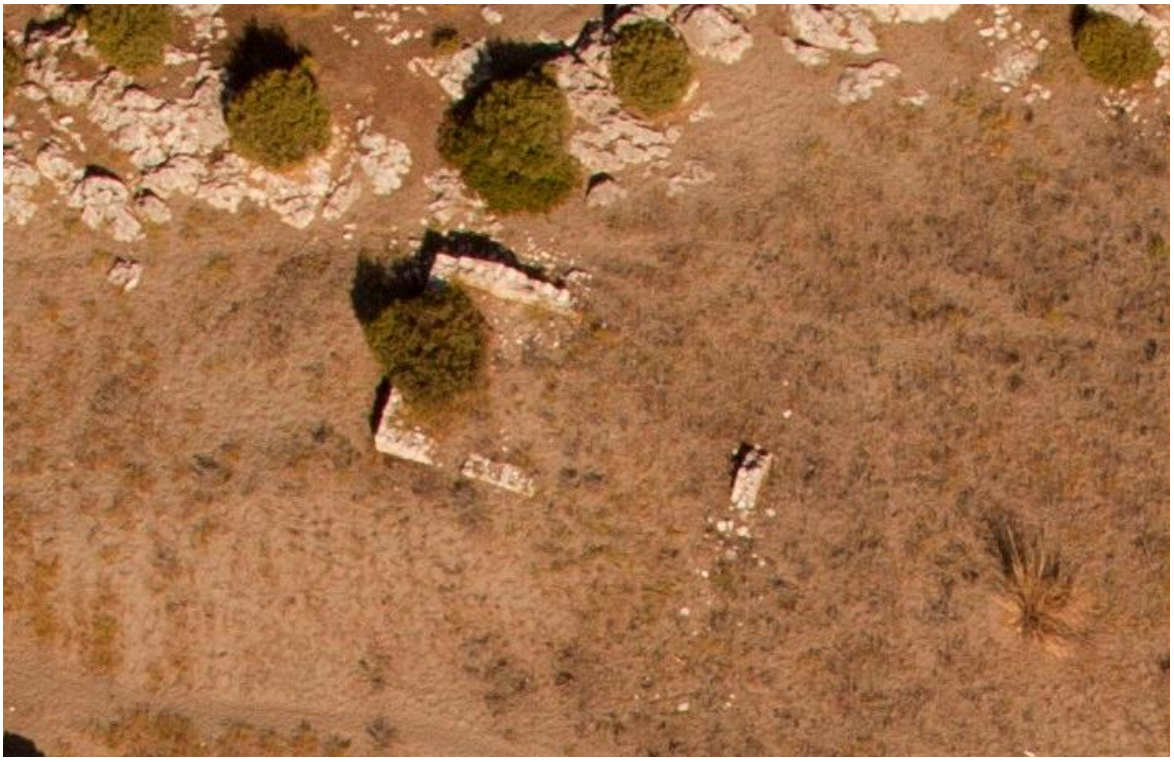
Kat.No. 124

Kat.No. 124

Resim 1 – 124 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 124 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Resim 4 – 124 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 125

Tanımsız Yapı

Kuzey Yerleşim'in batı tarafındadır. Kuzeybatı tarafta yerleşimi çeviren surlar bulunur (Kat.No.121). Diğer tarafta yerleşim alanlarıyla çevrilidir. Kuzey tarafta 124 No'lu yapı ve doğuda 126 No'lu alan vardır. Güney tarafta 10 m. kadar ileride ve 4 m. kadar alt kotta günümüz sahili vardır.

Tanımlanan yapının kum dolgunun dışında gözlenebilen kısmı yaklaşık 20.20 x 10.05 m.'lik bir alandadır. Yan yana üç bölüm seçilebilmektedir. Bölümlerden en iyi korunmuş olanı (1) içten yaklaşık 7.19 x 7.62 m. ölçülerindedir. Kuzey ve doğu taraflar ikinci katı dahil ayaktadır. Birinci katta güney duvar üzerinde doğuya yakın 0.78 m. genişlikteki kapıdan girişi vardır. Doğu ve kuzey duvarlarda birer pencere ile kuzey duvarda ayrıca bir mazgal penceresi vardır. Bu odanın doğu ve batı duvarlarında zeminden 2.40 m. kadar yükseklikte ikinci katın zeminini taşıyan hatıl yuvaları vardır. İkinci katta kuzey duvarda yüksek ve kemerli olduğu anlaşılan iki pencere vardır. Doğu duvarda da ikinci katta bu pencerelere benzer iki açıklık daha vardır ancak bu tarafta başka bir iç mekan olduğundan ve bu açıklıkların yanları düzenli olmadığından bu kısımlar duvarın yıkılmış yeri olarak değerlendirilebilir. Duvarlar oldukça sağlam olduğundan ikiden daha fazla kat olmadığı tahmin edilmektedir.

(1) mekanının doğu tarafında da iç mekan olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey duvar bu yönde uzamaktadır. Ayrıca ikinci katın zeminini taşıyan ahşap hatıl yuvaları batı duvarda vardır. Bu kesimde batı duvardaki pencere iç mekana dönük kalmaktadır. Muhtemelen yapının bu tarafı erken evrede avlunun içi idi ve sonradan ikinci kat yapılınca kapatılıp iç mekan olarak kullanılmış olmalıdır.

(2) nolu bölüm 7.80 x 3.45 m. ölçülerinde dar bir odadır. Yoğun bitki örtüsü altındadır. İkinci kata ait hatıl yuvaları bu odada da vardır. Güney taraftan girişi olduğu anlaşılmaktadır. En batıda gözlenen (3) nolu bölüm yaklaşık 9.15 x 7.10 m. ölçülerinde olduğu tahmin edilebilir. Sadece kuzey duvarı sağlam kalmıştır ve kum dolgu altındadır.

Bölümlerin ön (güney) taraflarında 2.22 m. genişliğinde bir koridor bulunur. Koridorun zemini ve güneyi kısmen anakayadan oyulmuş ve üzerine duvar örülmüştür.

Yapıda farklı tekniklerle yapılmış duvar işçilikleri gözlenir. Özellikle birinci kat daha nitelikli blok taş işçiliğine sahiptir. Birinci katın doğu tarafında kaba murçla işlenmiş düzgün dörtgen taşlardan isodomik benzeri bir duvar örgüsü vardır. Taşların derzlere gelen kenar kısımları iyi otursun diye daha iyi işlenmiş, cepheleri kabaca düzeltilip bırakılmıştır. Güneybatı yerleşimdeki sur duvarının işçiliğine benzemektedir. Bu bölümde ayrıca pencere ve kapılar da nitelikli blok taş işçiliğe sahiptir. Söve ve lentolar ahşap kanatlar için tırnaklarla

Kat. No. 125

donatılmıştır. Pencerelerde demir parmaklıklar için delikler vardır. Blok taş işçiliği duvardakinden biraz daha özenlidir.

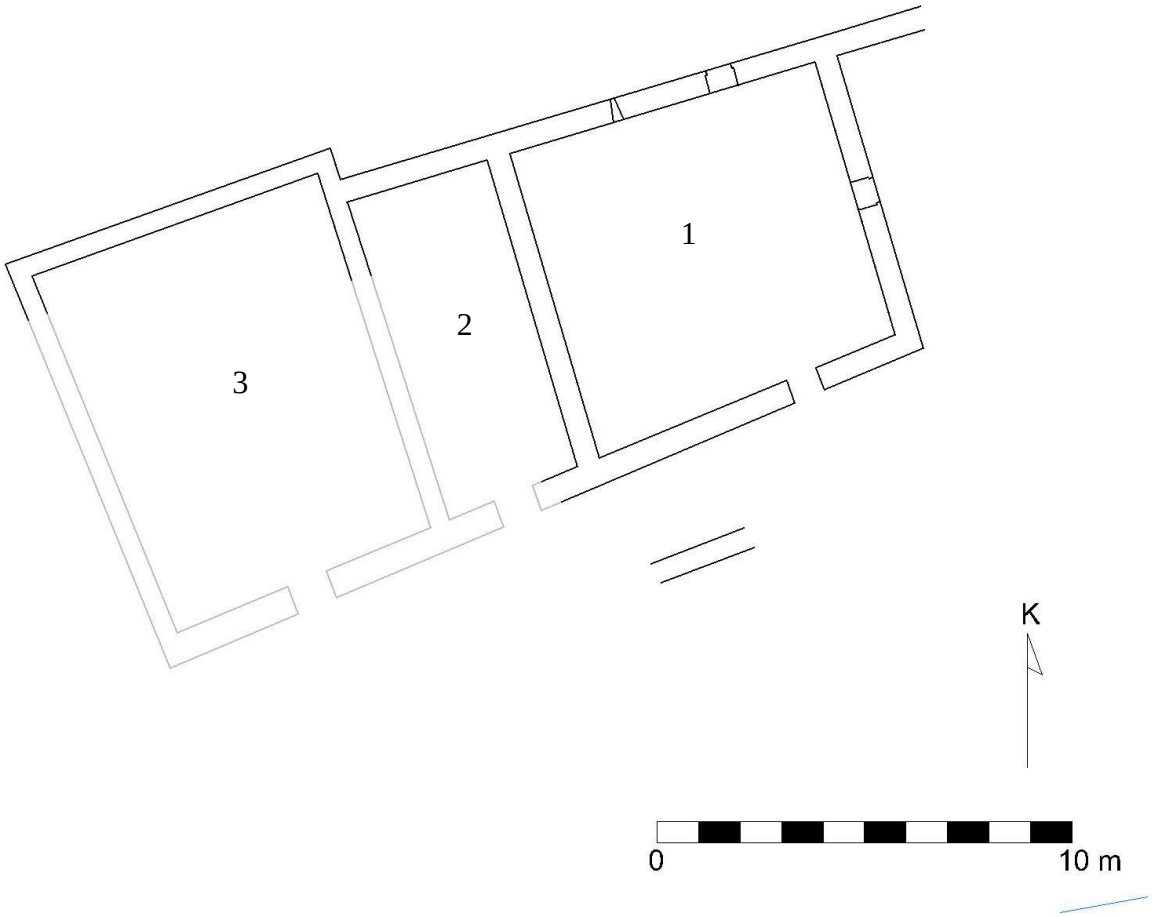
Birinci katın üstünde işçilik farklıdır. Burada tek yüzleri kabaca düzeltilmiş küçük taşlardan bir örgü tekniği vardır. Bu sistemde özellikle köşelere gelen kısımlarda daha dörtgen biçimli taşlar kullanılarak sağlam örülmüştür. Taş aralarında genellikle taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası görülmez. İkinci kat zeminini taşıyan hatıl yuvaları da birinci kattaki işçiliğin en üstünde sonradan eklenmiş izlenimi uyandırmaktadır.

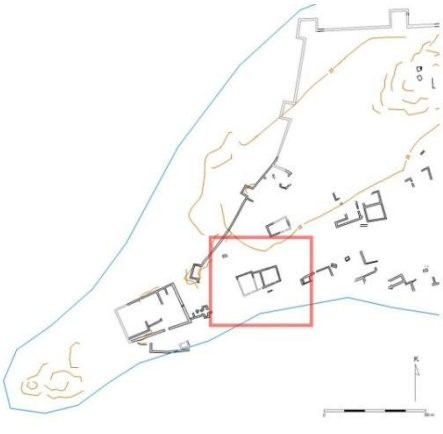
Birinci katta iç duvarlarda ve kuzey ile batı taraflarda duvarlar büyük ve düzgün dörtgen bloklardan düzensiz bir teknikle örülmüştür. Bu dörtgen bloklar, doğu duvardaki orijinal örgüye ait muhtemelen bir evrede yıkılan bloklar olmalıdır. Taş aralarına küçük taşlar ve taş yongaları kullanılarak duvar örülmüştür. Bu kesimde duvarın üst kat ile birlikte yapıldığı ancak büyük ve ağır blokların alt katta kullanıldığı anlaşılmaktadır.

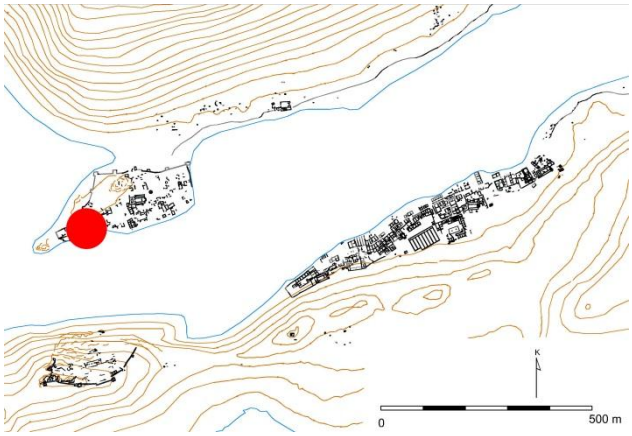
Son olarak güney duvarın dışında ve güneydeki koridorun korunan dış duvarında kaba murçla düzeltilmiş blok taşlardan poligonal benzeri bir örgü sistemi vardır. Büyük ve poligonal benzeri taşlar, yine aralarda taş yongalarının kullanıldığı teknikle örülmüştür. Bu büyük taşlar da daha erken bir evrede orijinal poligonal bir örgüye ait devşirme elemanlar olmalıdır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 125

Kat.No. 125

Resim 1 – 125 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 125 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 125 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 4 – 125 No'lu Yapı (güneyden)

Resim 5 – 125 No'lu Yapı ve çevresi (doğudan)

Kat. No. 126

Tanımsız Yapı

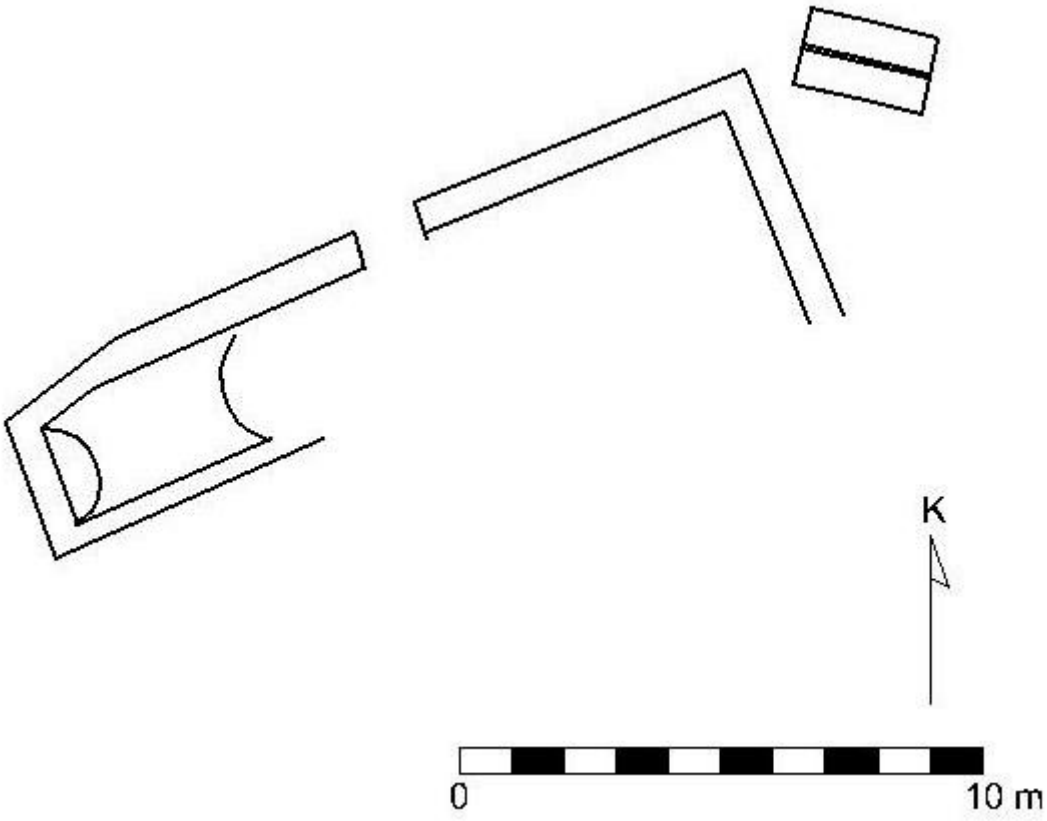
Kuzey Yerleşim'in batı tarafındadır. Güney tarafta 8 m. kadar ileride ve 3 m. kadar alt kotta günümüz sahili vardır. Diğer taraflarda yerleşim alanlarıyla çevrilidir. Batıda 125 No'lu yapı, kuzey tarafta 124 ve 129 No'lu alanlar ve doğuda 130 No'lu alan vardır.

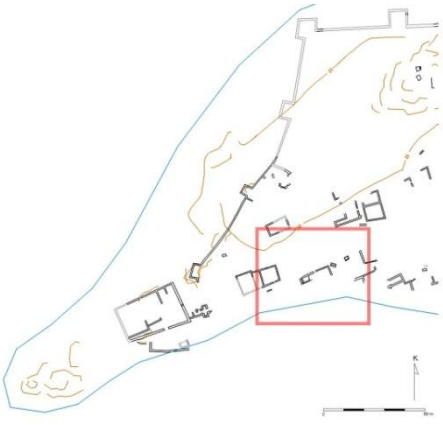
Tanımlanan yapının kum dolgunun ve yoğun bitki örtüsünün dışında gözlenebilen kısmının yaklaşık 14.40 m. genişliğinde bir iç mekanı olduğu anlaşılmaktadır. Mekanın kuzeye bakan 1.28 m. genişliğinde kapısı vardır. Bu kısım kuzeyde ikinci kata yakın seviyede ayaktadır. Mekanın kuzeybatısında zeminin altında yaklaşık 2.25 m. genişlikte kısmen sağlam bir sarnıç tespit edilmiştir. Tüm yapı yoğun bitki örtüsü içinde olduğundan detaylı gözlem yapılamamıştır.

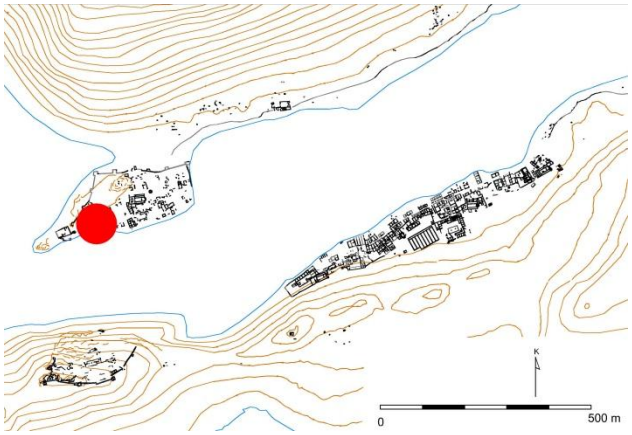
Yapıda az işli küçük taşlardan bir duvar örgüsü vardır. Taş aralarında genellikle taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası da vardır. Özellikle köşelerde daha düzgün taşlar kullanılarak sağlam yapılmaya çalışılmıştır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 126

Kat.No. 126

Resim 1 – 126 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 126 No'lu Yapı (kuzeyden)

Kat. No. 127

Kuzey Yerleşim Kuzeybatı Surlar

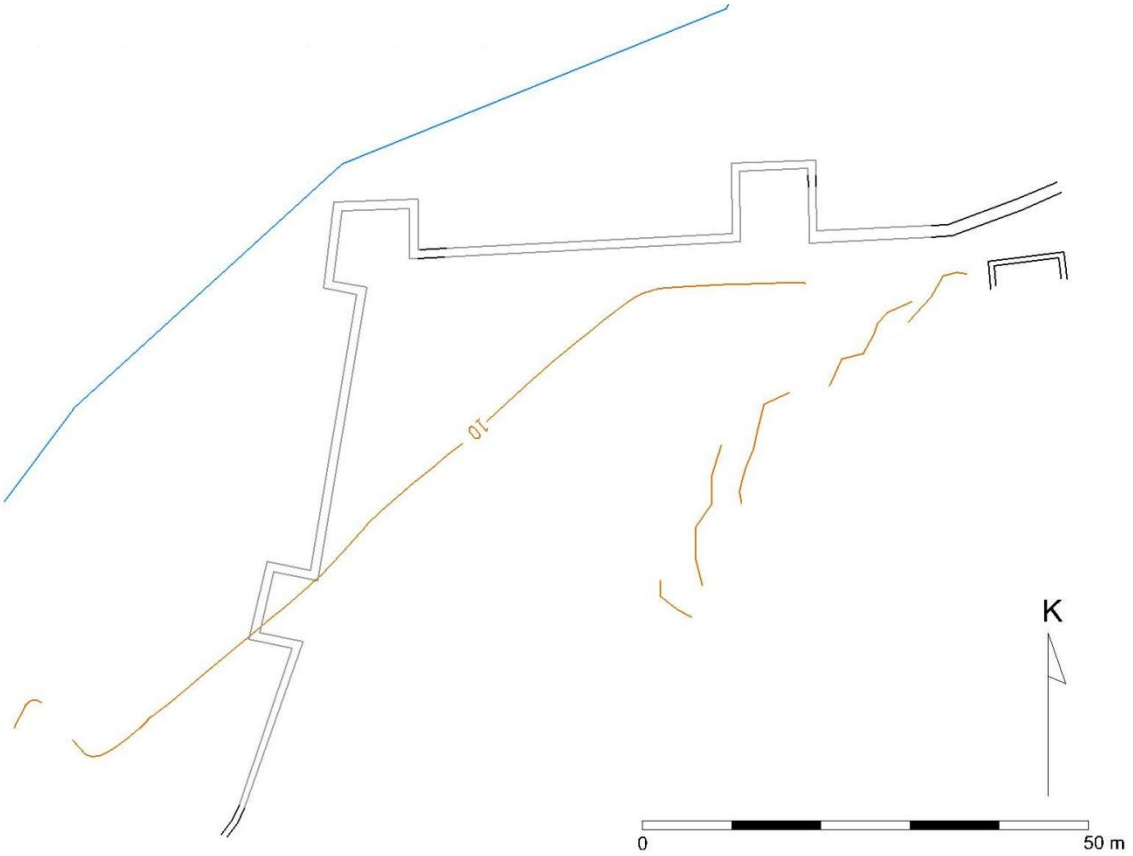
Kuzey Yerleşim'de yerleşimi kuzeybatıdan çeviren sur bölümüdür. Güneybatıda Batı Surlar (Kat.No.123), doğuda ise Kuzey Surlar (Kat.No.143) ve 142 No'lu yapı bulunur. Güney tarafta 128 No'lu alan vardır.

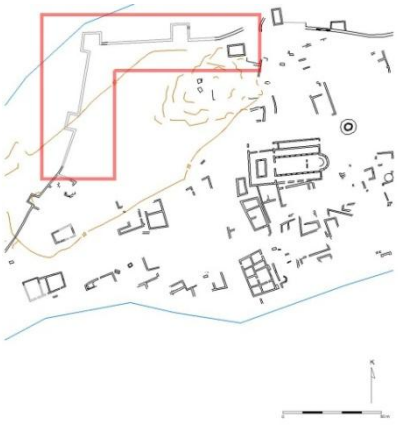
Bu bölgede korunmuş sur parçası yoktur. Yerleşimin burada surlarla çevrili olduğuna dair veriler 123 No'lu sur grubunun kuzeye devam etmesi, kuzey bölümde batıya ilerleyen kalın bir duvar bulunması, ve bu kesimde tespit edilen iki ayrı duvar izidir. Bu taraf tamamen kum dağı altında kalmıştır. Yapılan tamamlamada batı taraftaki dörtgen bastionlarla bölünmüş ince duvar tarzında bir düzen takip edilmiştir.

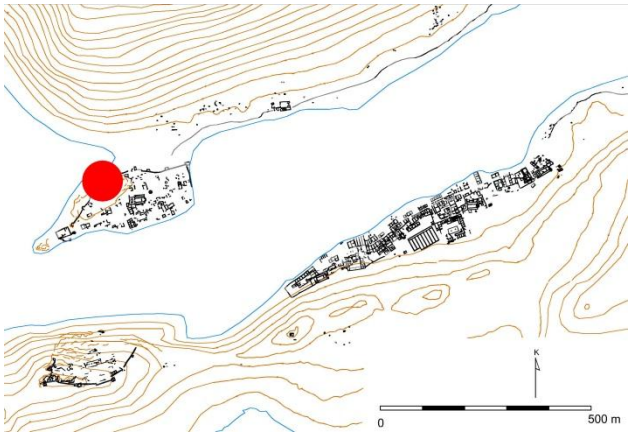
Bu bölgeden güneyde arazi 10 m. kadar yükselmektedir ve üzerinde hibrit yapı kalıntılarının olduğu kayalık yerleşim alanı bulunur (Kat.No.128). Surların bu alanı kuzeybatıdan, alt kottan çevirdiği önerilmektedir.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan ve yüzey gözlemi çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 127

Kat.No. 127

Resim 1 – Kuzeybatı Surlar bölgesi hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – Kuzeybatı Surlar bölgesi (kuzeyden)

Resim 3 – Kuzey surlardan batıya doğru giden
duvar kalıntısı (güneydoğudan)

Kat. No. 128

Kuzey Yerleşim Kuzey Kayalık Hibrit Yapı Alanı

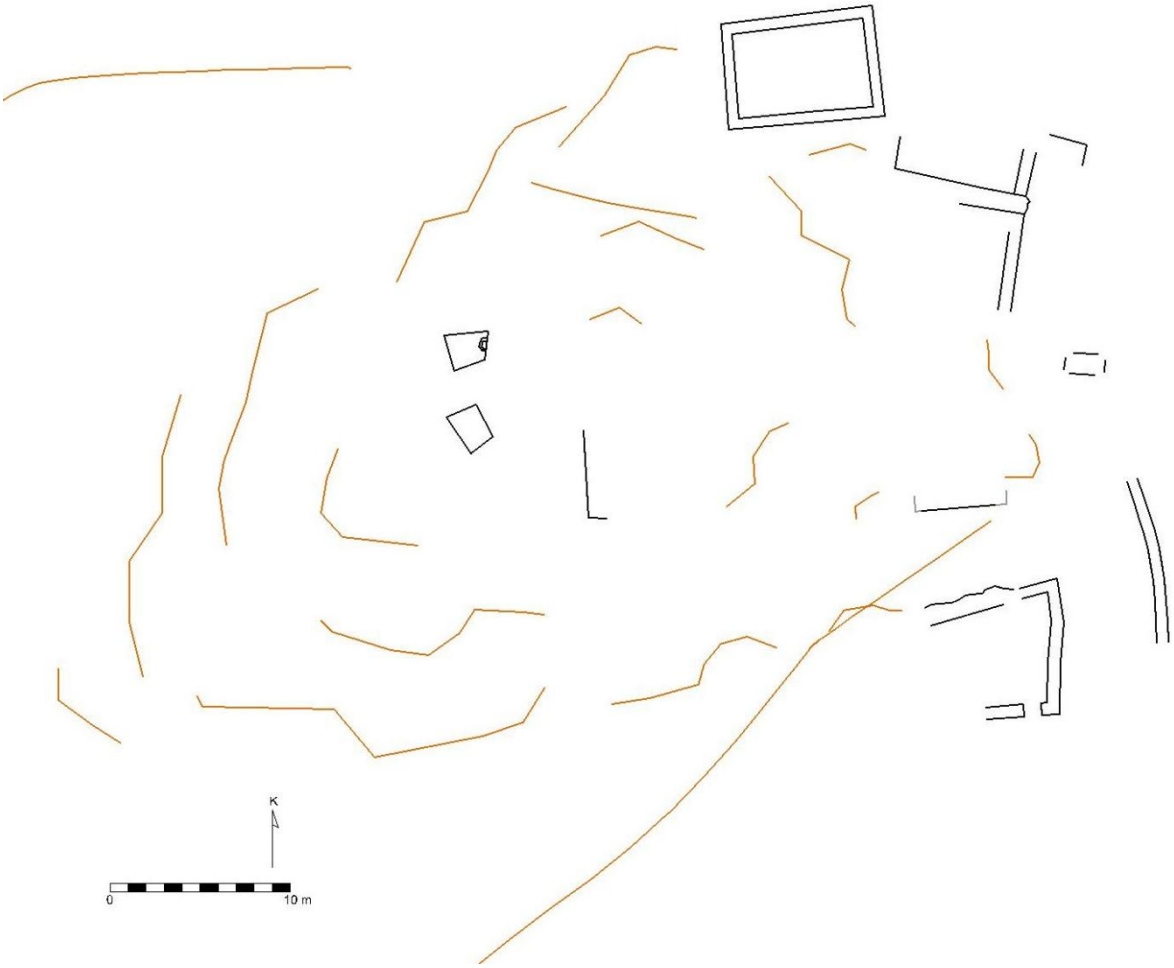
Kuzey Yerleşim alanında yerleşimin kuzey tarafındaki kayalık alandır. Güney yönlerinde 5 m. ve daha alt kotlardaki daha düz alanlarda güney yerleşim bu kayalığın çevresinde yayılmıştır; 129, 131, 136, 135, 134 nolu alanlarda kesintisiz yapı kalıntıları vardır. Kuzeybatıda 10 m. kadar alt kottan surların çevrelediği önerilmektedir (Kat.No.127).

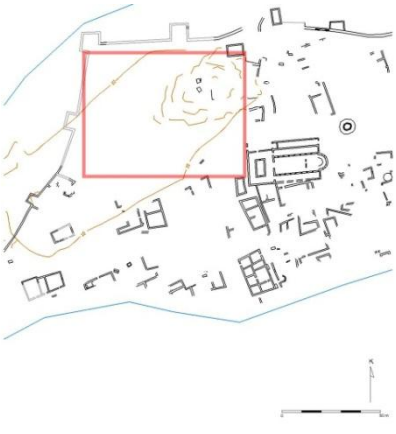
Bu alan yaklaşık 55 x 35 m. ölçülerindeki kısmı kumların yüzeyinde görünen, arazi formundan hareketle 90 m. kadar batıya uzandığı tahmin edilen kayalık bir alandır. Kayalığın eteklerinde ve üstünde hibrit mekan kalıntıları ile net tanımlanamayan birçok düzeltilmiş, işlenmiş alan vardır. Kayalık genelde yağmur ve rüzgardan erimiş ve kum dolgu altında olduğundan az korunmuştur.

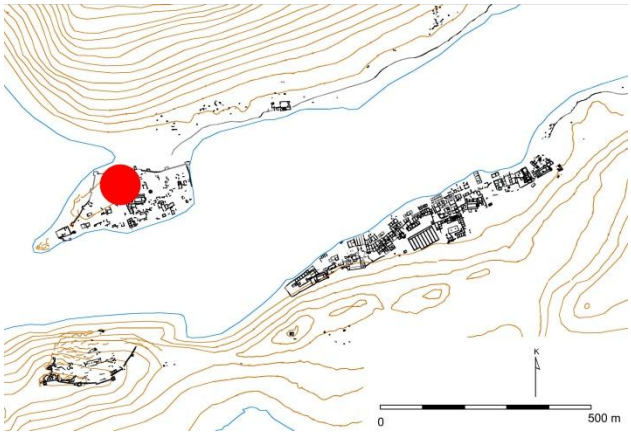
Net gözlemlenebilen bir mekan yaklaşık 2.10 x 1.80 m. ölçülerinde kayadan oyulu küçük bir odadır. Odanın doğu kenarında zeminde yaklaşık 30 cm çaplı oval formlu ocak benzeri bir hazne vardır. Bu haznenin benzeri Güneybatı Yerleşim'deki hibrit mekanlarda da görülmüştür. Bu odadan başka yaklaşık 2.25 x 1.70 m. ölçülerinde küçük bir oda daha bulunur. Alandaki diğer kesik ve işlemeler mekan olarak tanımlanacak kadar iyi korunmamıştır. Tepenin eteklerinde de izler devam etmektedir.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan ve yüzey gözlemi çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 128

Kat.No. 128

Resim 1 – 128 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 128 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 3 – 128 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 128 No'lu Alan kayadan oyulu hibrit mekan kalıntısı (güneybatıdan)

Resim 5 – 128 No'lu Alan kayadan oyulu hibrit mekan kalıntısı (batıdan)

Kat. No. 129

Tanımsız Yapılar

Kuzey Yerleşim'in içinde batı tarafa yakındır. Kuzeyde 128 No'lu kayalık alan ve 123 No'lu surlar bulunur. Diğer taraflarda yerleşim alanlarıyla çevrilidir. Batı tarafta 124 No'lu yapı, güneybatıda 126 No'lu yapı, güneyde 130 No'lu alan ve doğuda 131 No'lu alan vardır.

Tanımlanan alanda yaklaşık 26 x 26 m. ölçülerindki alanda yapı kalıntıları bulunur. Batı tarafta (1) içten 8.10 x 5.83 m. ölçülerinde bir mekan bulunur. Mekanın güneybatı tarafında batıya uzanan 5.84 x 1.58 m. ölçülerinde bir koridor bulunur. Doğu duvar üzerinde 1.03 m. genişlikte giriş kapısı vardır. Güneydoğu köşede 0.71 m. uzunlukta payanda benzeri bir duvar çıkıntısı vardır.

Doğu tarafta birisi (2) yaklaşık 7.75 x 5.00 ve diğeri (3) yaklaşık 8.06 x 6.91 m. ölçülerinde olduğu değerlendirilen yan yana iki mekan vardır. Mekanların girişi belirsizdir. Bu alan tamamen yıkılmış ve kum dolgusu altında kalmış olduğundan net gözlem yapmak mümkün değildir.

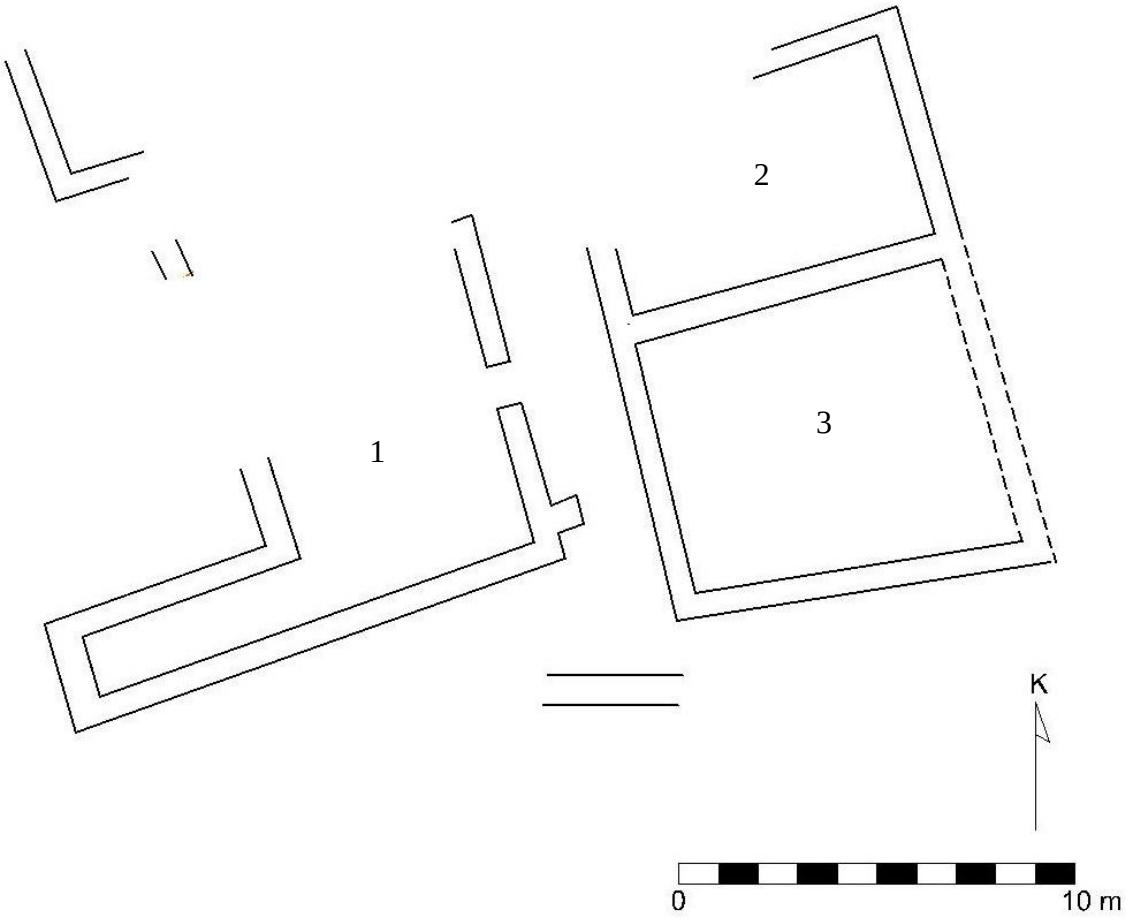
İki yapının arasındaki alan kuzey-güney doğrultulu bir sokak olmalıdır. (1) mekanının güneyindeki duvar çıkıntısı tarafından bir giriş haline getirilmiş de olabilir.

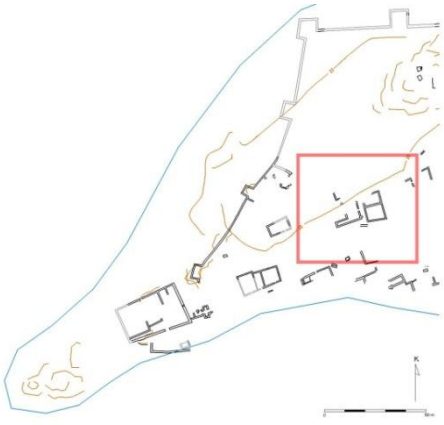
Alanda yapıların çevresinde başka duvar izleri de bulunmuştur ancak detaylı çıkarımda bulunmak mümkün değildir.

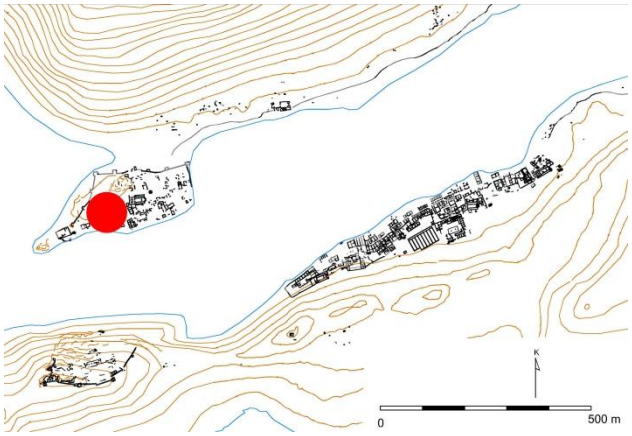
Bu alandaki duvarlar genelde tek tarafları kaba murçla düzeltilmiş küçük taşlardan yapılmıştır. Taşlar özellikle köşelerde kimisi düzgün dörtgenimsi formlara getirilerek daha sağlam bir örgü yapılmaya çalışılmıştır. Taş aralarında çoğunlukla taş yongaları ile çok az miktarda kiremit parçası da vardır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 129

Kat.No. 129

Resim 1 – 129 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 129 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 129 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 4 – 129 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 5 – 129 No'lu Alan (güneydoğudan)

Kat. No. 130

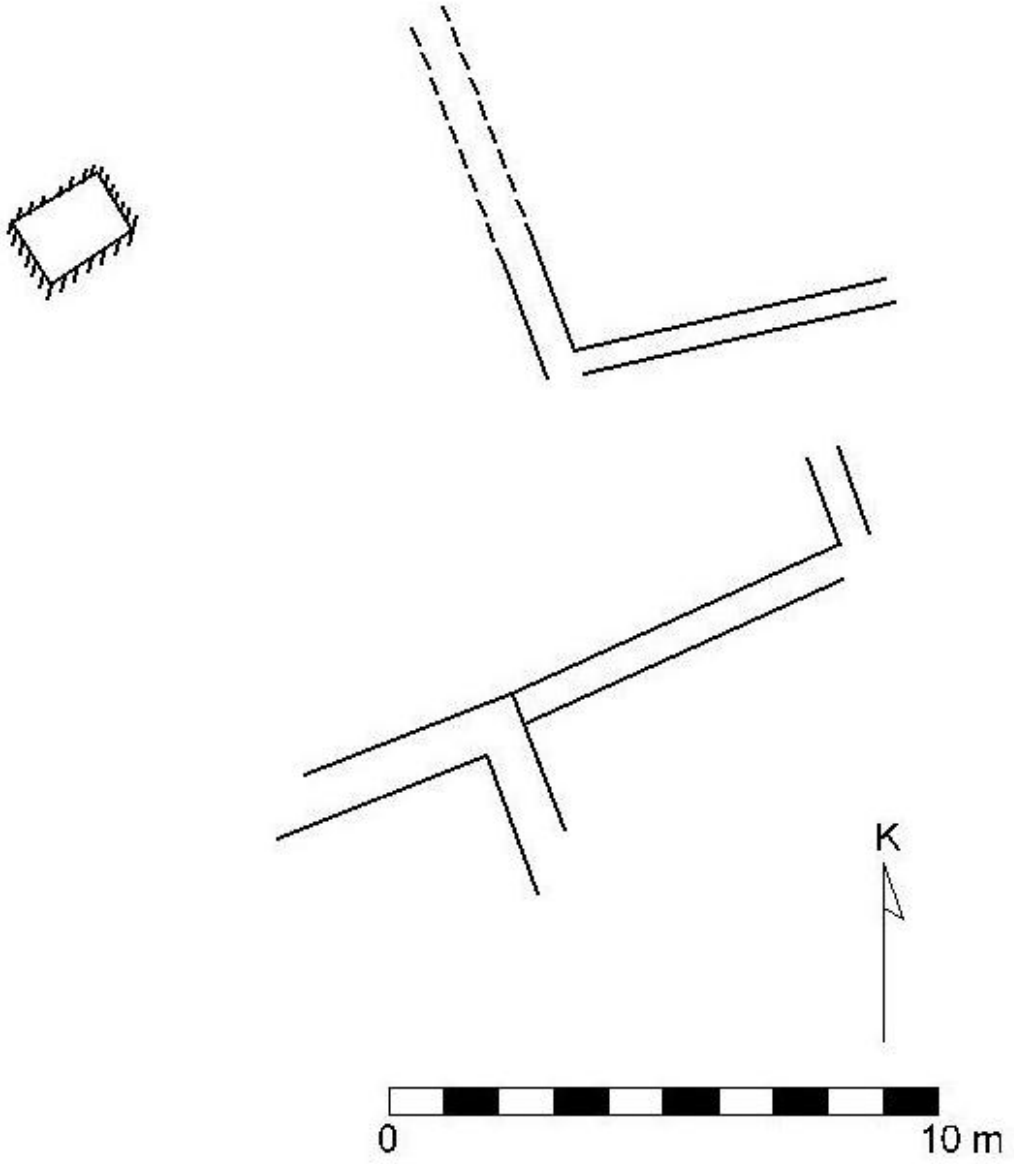
Kuzey Yerleşim Güney Sahil Kalıntılar

Kuzey Yerleşim'in içinde batı tarafa yakındır. Güneyde son izlenen kalıntılardan 6 m. kadar ileride ve 3 m. kadar alt kotta günümüz dere kıyısı vardır. Diğer taraflarda yerleşim alanlarıyla çevrilidir. Batı tarafta 126 No'lu alan, kuzeyde 129 No'lu alan, kuzeydoğuda 131 No'lu alan ve güneydoğuda 132 No'lu alan vardır.

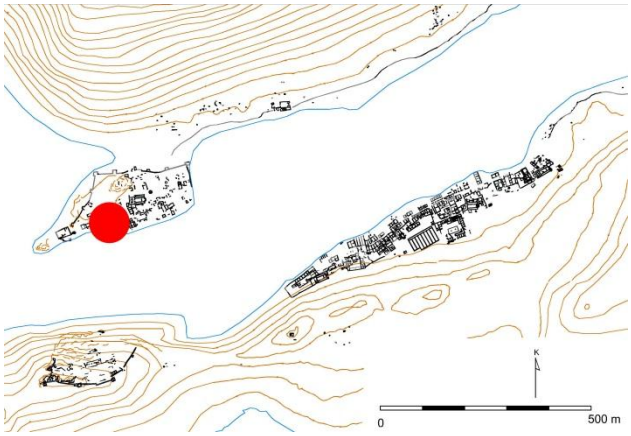
Tanımlanan alan yaklaşık 25 x 20 m. ölçülerinde bir alandır. Kalıntılar tamamen yıkılmıştır ve yoğun bitki örtüsü ve moloz altında kalmıştır. Güneybatı tarafta sahile yakın büyükçe bir mekan olduğu tahmin edilmektedir. Bundan başka sadece mekanlarla ilişkilendirilemeyen bazı duvar izleri bulunabilmiştir. Bu bölgede kesintisiz yapılaşma olduğu bellidir ancak tanımlamak mümkün değildir. Alanda yapıların arasında kayadan oyulu bir lahit kalıntısı da (Kat.No. 154) bulunur.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 130

Kat.No. 130

Resim 1 – 130 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 130 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 130 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 130 No'lu Alan anakayadan oyulu lahit kalıntısı (güneyden)

Kat. No. 131

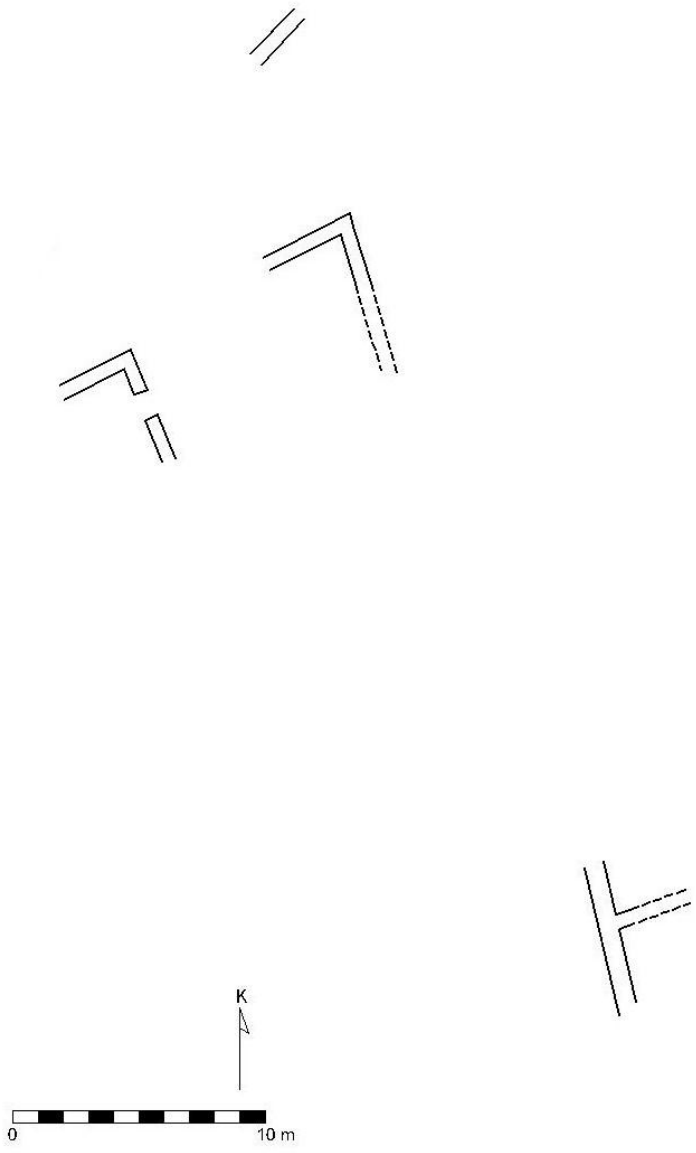
Tanımsız Alan

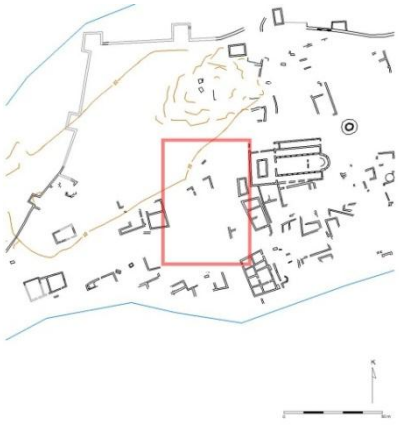
Kuzey Yerleşim'in merkezi bölümündedir. Kuzey tarafta 128 No'lu kayalık alan bulunur. Doğuda 136 ve 138 No'lu alanlar ile D Kilisesi (Kat.No.137) bulunur. Batıda 129 No'lu alan, güneybatıda 130 No'lu alan, güneyde 132, 133 ve 140 No'lu alanlar bulunur.

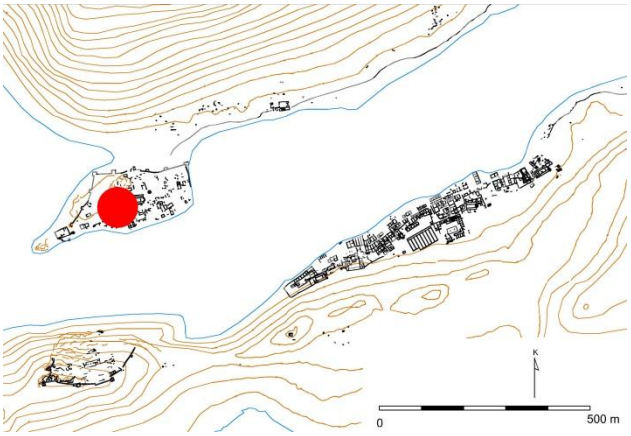
Tanımlanan alan yaklaşık 50 x 30 m. ölçülerinde bir alandır. Kalıntılar tamamen yıkılmıştır ve yoğun kum ve moloz altında kalmıştır. Ağaçların da kumu tutmasıyla dümdüz bir arazi görünümündedir. Ara ara gözlenen duvar izlerinden burada kesintisiz yapılaşmanın varlığı anlaşılabilmektedir ancak tanımlamak mümkün değildir.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 131

Kat.No. 131

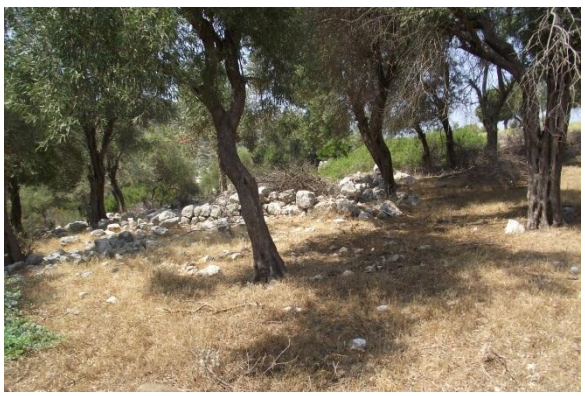
Resim 1 – 131 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

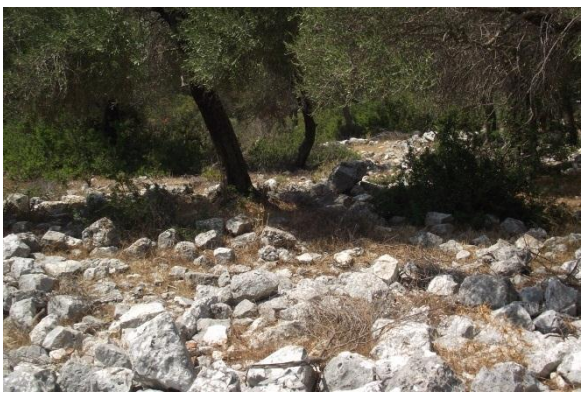
Resim 2 – 131 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 131 No'lu Alan genel görünüş (kuzeyden)

Resim 4 – 131 No'lu Alan içindeki kalıntılar (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 131 No'lu Alan içindeki kalıntılar (kuzeybatıdan)

Kat. No. 132

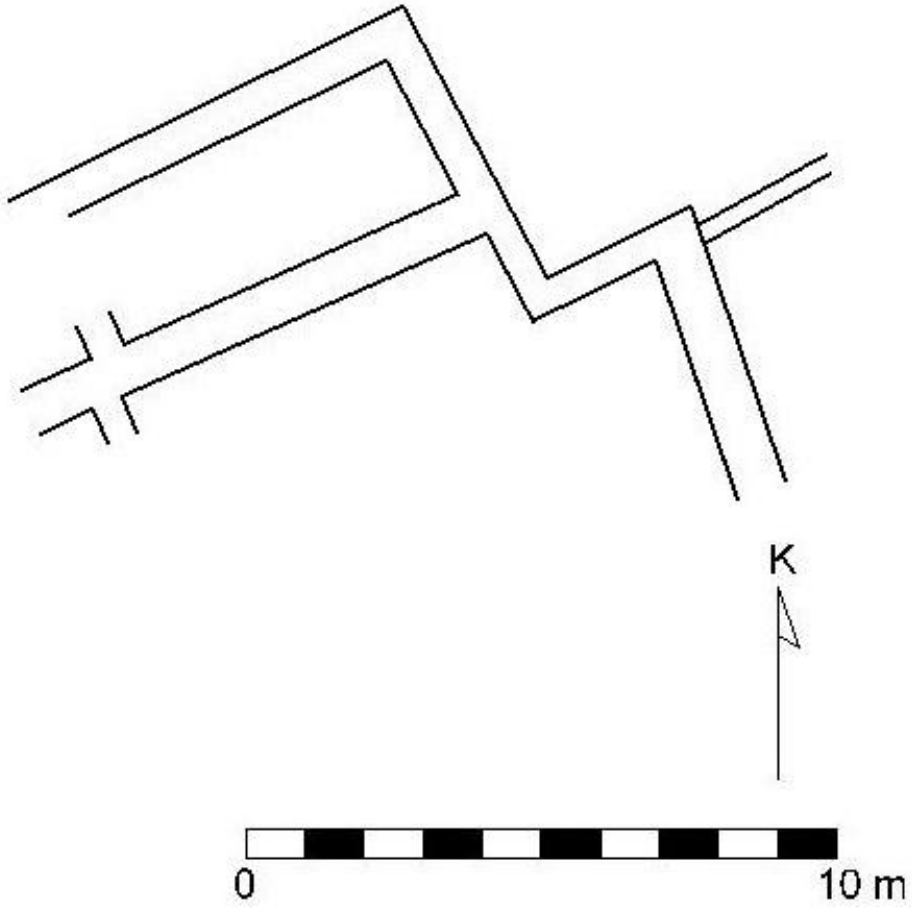
Kuzey Yerleşim Güney Sahil Kalıntılar

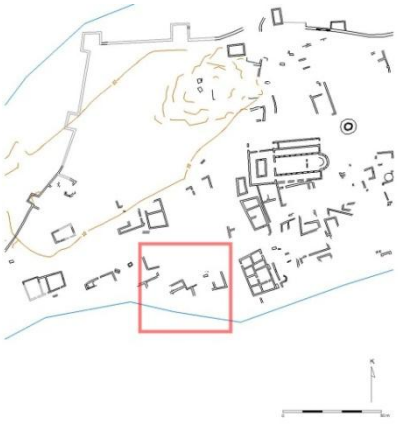
Kuzey Yerleşim'in içinde merkezi kesimin güney kısmındadır. Güneyde son izlenen kalıntılardan 8 m. kadar ileride ve 3 m. kadar alt kotta günümüz dere kıyısı vardır. Diğer taraflarda yerleşim alanlarıyla çevrilidir. Batı tarafta 130 No'lu alan, kuzeyde 131 No'lu alan ve doğuda 133 No'lu alan ile 140 No'lu yapı vardır.

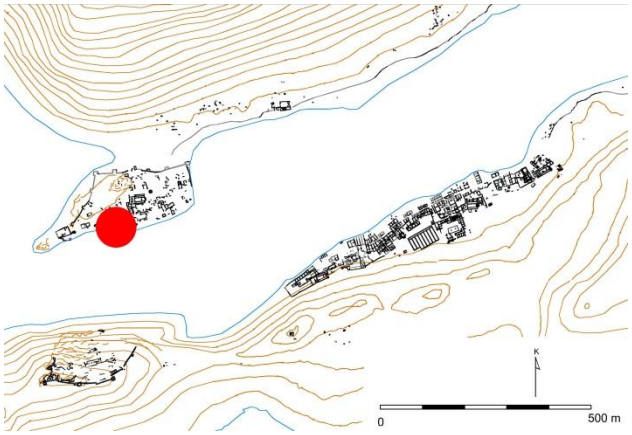
Alanda yaklaşık 5.83 x 2.46 m. ölçülerinde bir oda izlenebilmektedir. Odanın batı taraftan girişi olduğu tahmin edilmektedir. Güneydoğuya doğru duvarlar devam etmektedir. Kalıntılar tamamen yıkılmıştır ve yoğun bitki örtüsü, moloz ve kum altında kalmıştır. Bu kesimin sahile yakın bir yapının kuzey köşesi olduğu tahmin edilmektedir. Bundan başka sadece mekanlarla ilişkilendirilemeyen bazı duvar izleri bulunabilmiştir.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

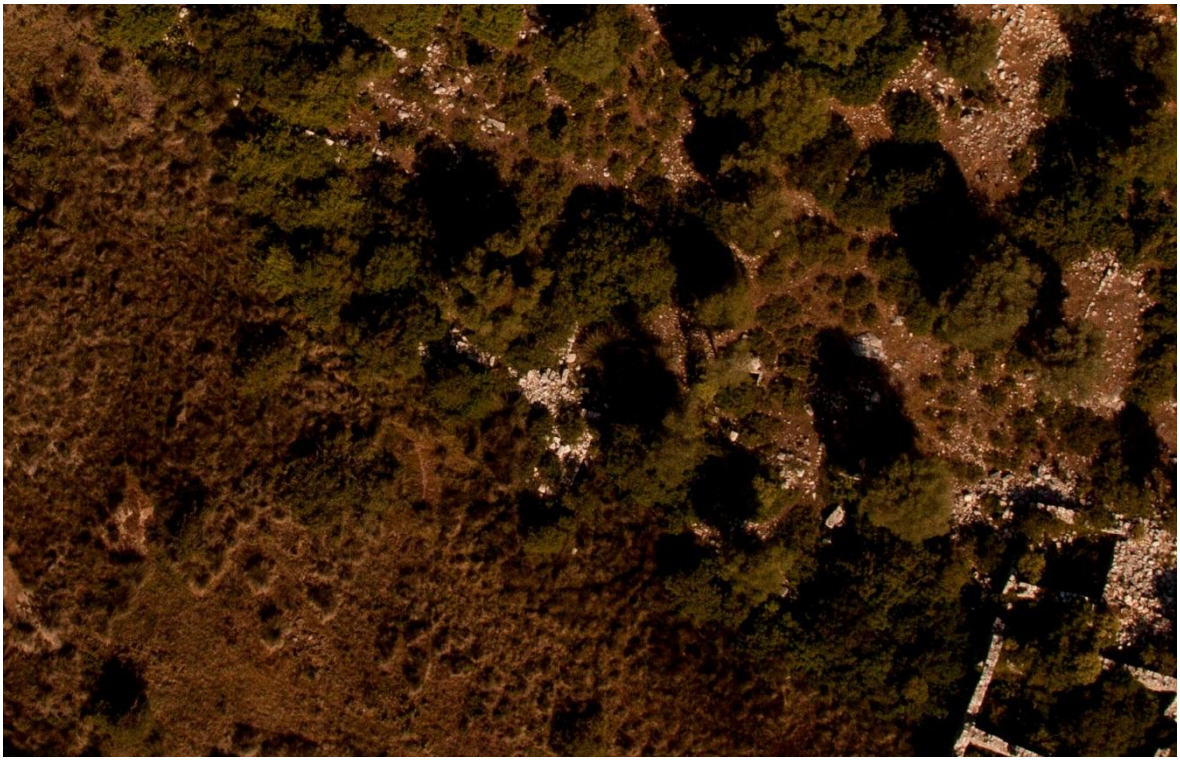
Kat.No. 132

Kat.No. 132

Resim 1 – 132 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 132 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 132 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 132 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Kat. No. 133

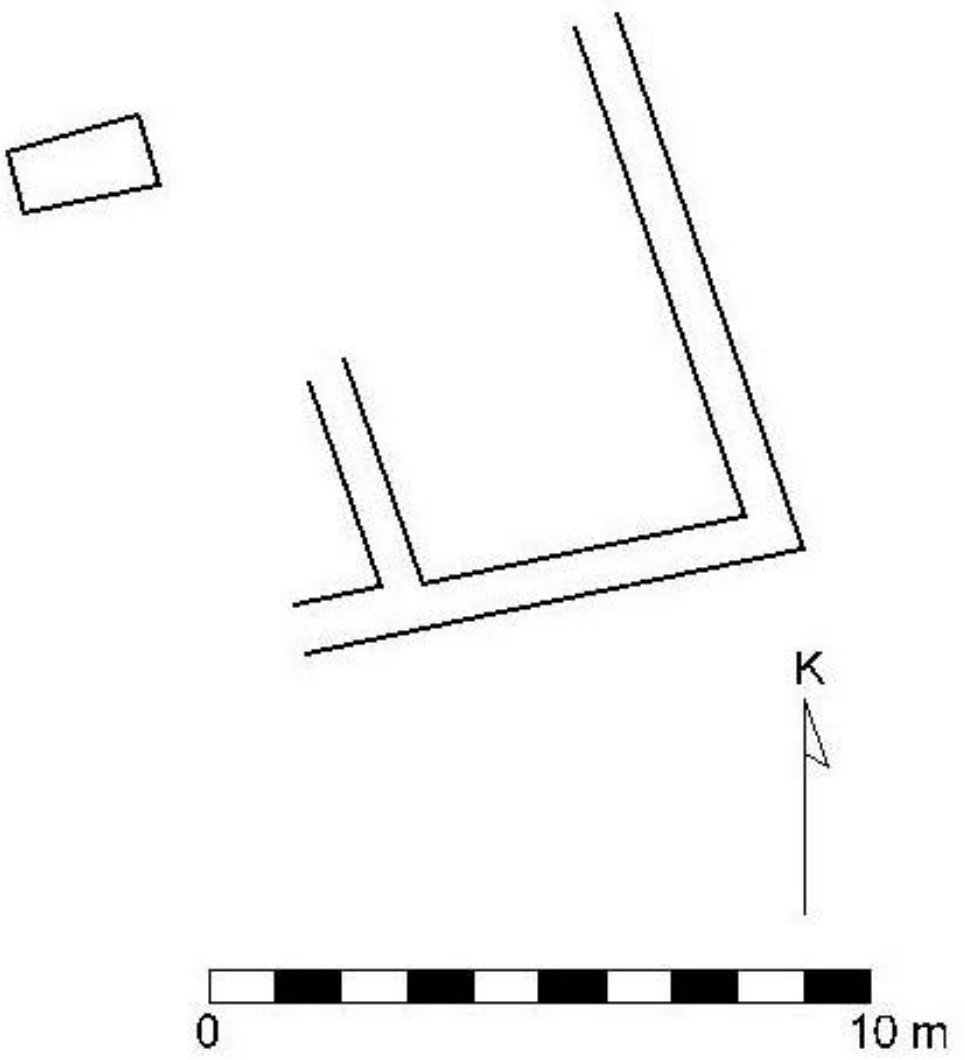
Kuzey Yerleşim Güney Sahil Kalıntılar

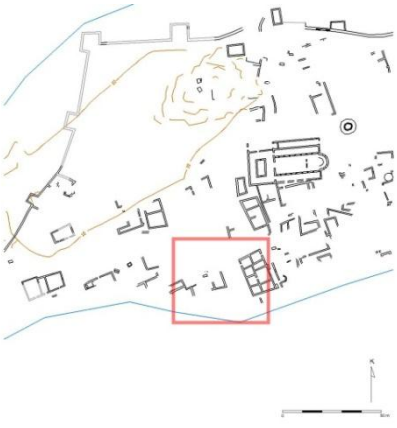
Kuzey Yerleşim'in içinde merkezi kesimin güney kısmındadır. Güneyde son izlenen kalıntılardan 10 m. kadar ileride ve 3 m. kadar alt kotta günümüz dere kıyısı vardır. Diğer taraflarda yerleşim alanlarıyla çevrilidir. Batı tarafta 131 No'lu alan, kuzeyde 131 No'lu alan ve doğuda 140 No'lu yapı vardır.

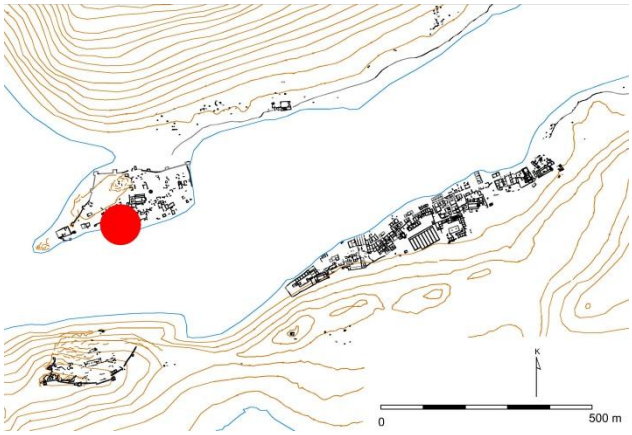
Alanda birisi yaklaşık 4.92 m. genişlikte yan yana iki odanın arka duvarına ait iz bulunabilmiştir. Kalıntılar tamamen yıkılmıştır kum dolgu altında kalmıştır. Günümüzde taşlık dümdüz bir arazidir. Etraftaki kalıntılardan bu bölgede kesintisiz yapılaşma olduğu tahmin edilebilmektedir ancak tanımlayabilmek mümkün değildir. Alanda yapıların arasında in-situ devrilmiş bir lahit de bulunur (Kat.No. 154).

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 133

Kat.No. 133

Resim 1 – 133 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 133 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – Alan 85 133 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 133 No'lu Alan içindeki lahit (kuzeyden)

Kat. No. 134

Hibrit Yapı Alanı

Kuzey Yerleşim alanında yerleşimin kuzey tarafındaki kayalık alanın kuzey eteklerindeki hibrit yapı alanıdır. Batı tarafında +6 m. kot farkına kadar kayalık yükselmektedir. Kuzey taraf yerleşimin dışıdır. Güneyde 135 No'lu benzer karakterde hibrit yapı alanı bulunur. Doğu tarafta 144 No'lu alan bulunur.

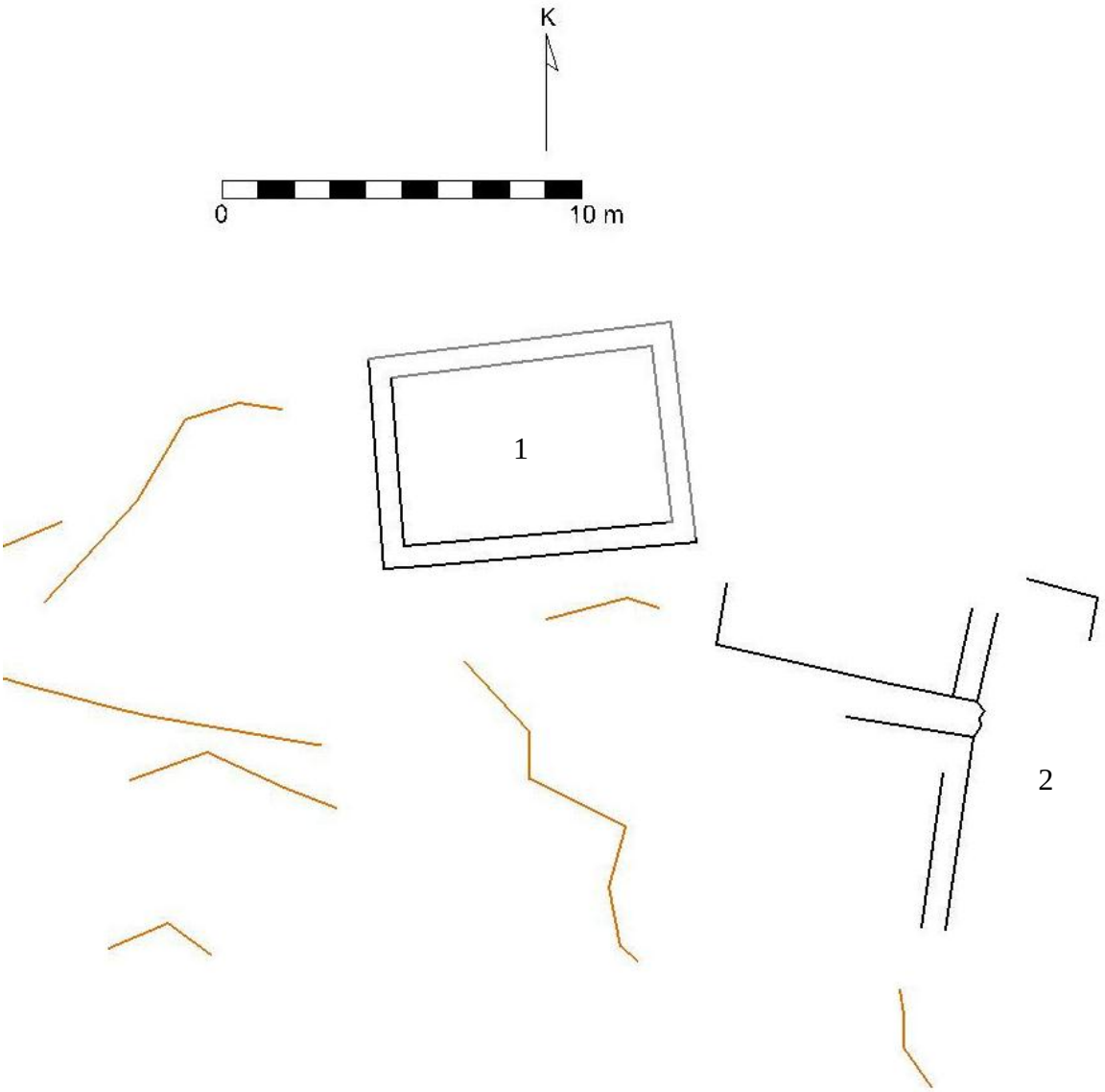
Tanımlanan alan yaklaşık 35 x 15 m. olup tepenin eteklerinde kayadan oyulu mekan kalıntıları ile net tanımlanamayan düzeltilmiş, işlenmiş alanlar vardır. Net gözlemlenebilen bir mekan (1) yaklaşık 7.30 x 4.72 m. ölçülere sahiptir. Kuzey veya doğudan girişi olduğu tahmin edilebilir. Mekanın arka (güney) tarafında dip kısım anakayadan oyulmuştur ve bu tarafta duvarlar sağlam kalmıştır.

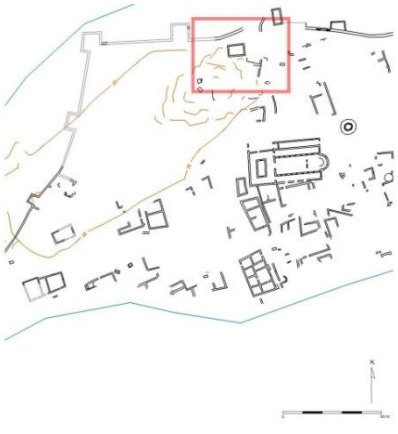
Doğu tarafta kayalığın eteğinde (2) dip kısmı kayadan oyulu ve doğudan girişi olduğu değerlendirilen bir mekan ile bunun alt kotunda kuzeyde bir başka mekana ait kalıntı vardır. Kuzey tarafa doğru toprak dolgu yükselmektedir ve üst kotlarda da mekanlar olabilir.

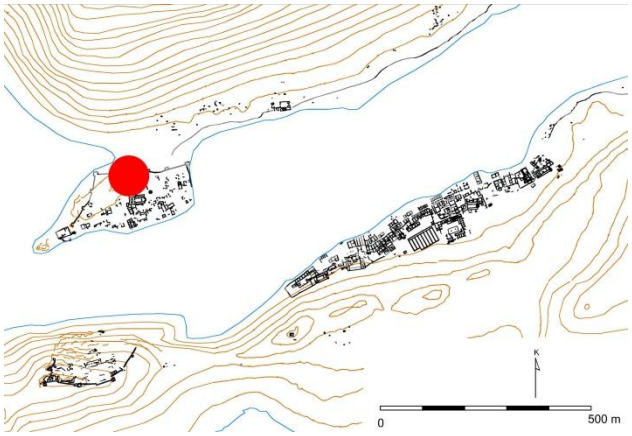
Korunmuş olan duvar parçalarında az işli küçük taşlardan bir örgü sistemi vardır. Taş aralarında büyük çoğunlukla taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası görülmez.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan ve yüzey gözlemi çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 134

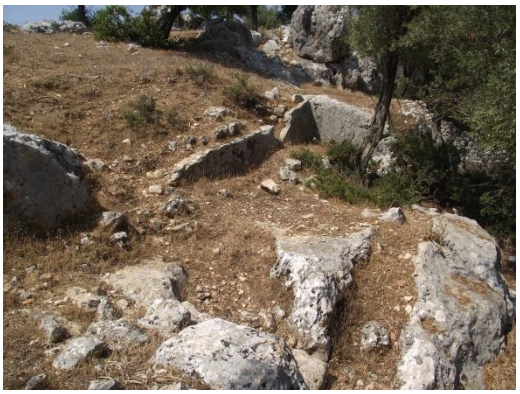
Kat.No. 134

Resim 1 – 134 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – 134 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 3 – 134 No'lu Alan kayadan oyulu hibrit mekan (doğudan)

Resim 4 – 134 No'lu Alan yapı kalıntısı (doğudan)

Kat. No. 135

Hibrit Yapı Alanı

Kuzey Yerleşim alanında yerleşimin kuzey tarafındaki kayalık alanın doğu eteklerindeki hibrit yapı alanıdır. Kuzeybatı tarafında +6 m. kot farkına kadar kayalık yükselmektedir. Kuzeyde 134 No'lu benzer karakterde hibrit yapı alanı bulunur. Doğu tarafta 144 No'lu alan bulunur. Güneyde D Kilisesi (Kat.No. 137) vardır.

Tanımlanan alan yaklaşık 15 x 15 m. olup tepenin eteklerinde kayadan oyulu mekan kalıntıları ile net tanımlanamayan düzeltilmiş, işlenmiş alanlar vardır. En dikakte değer kalıntı yaklaşık 5.33 m. derinliğe sahip bir mekandır. Güney tarafta, doğuya yakın 0.98 m. genişliğinde kapısı vardır. Mekanın arka (kuzey) tarafı dipte anakayadan oyulmuştur.

Bu mekanın kuzey tarafında, kayalığın tam altındaki alanda kayalık 4.50 m. kadar bir uzunlukta podyum gibi işlenmiştir. Bu kalıntı bir duvarın dip kısmı da olabilir. Buradan güney tarafın bir mekan olduğu değerlendirilebilir. Güneydeki ilk mekanla bağlantı anlaşılmamaktadır.

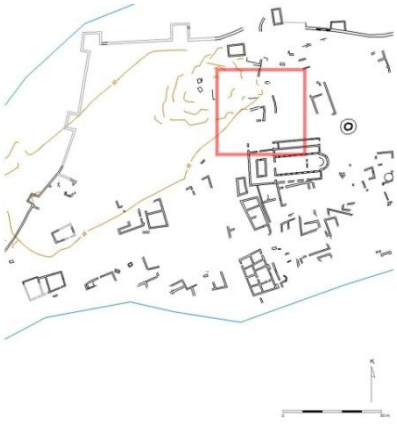
İki grup kalıntıdan doğu tarafta 9.50 m. uzunlukta bir duvar izi vardır. Bu duvarın bu kesimde kuzey-güney doğrultulu giden bir yolun terası olabileceği tahmin edilmektedir.

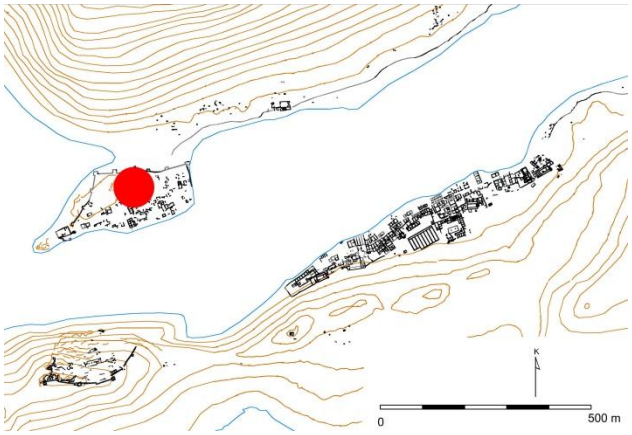
Bu alanda korunmuşluk derecesi çok düşüktür. Duvarlar dibe kadar tamamen yıkılmış ve moloz altındadır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan ve yüzey gözlemi çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 135

Kat.No. 135

Resim 1 – 135 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 135 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 3 – 135 No'lu Alan (güneyden)

Resim 4 – 135 No'lu Alan (güneydoğudan)

Kat. No. 136

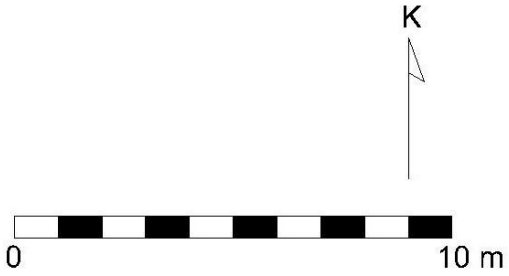
Tanımsız Alan

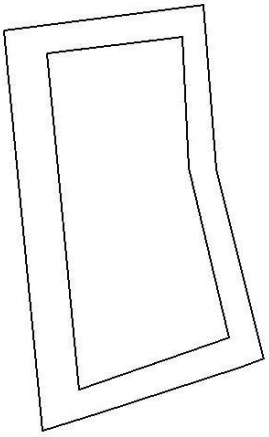
Kuzey Yerleşim'in merkezi bölümündedir. D Kilisesi'nin batı tarafındaki kuma gömülü alandır. Kuzey tarafta 128 ve 135 No'lu kayalık alanlar bulunur. Doğuda D Kilisesi (Kat.No.137) bulunur. Batıda 131 No'lu alan, güneyde 138 No'lu alan bulunur.

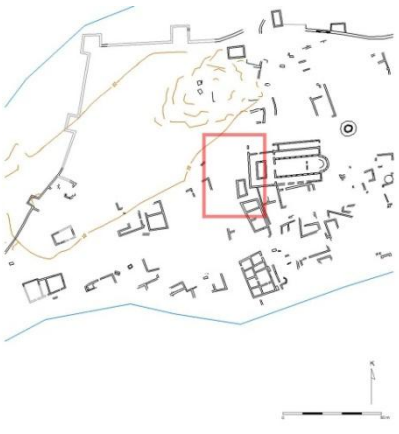
Tanımlanan alan yaklaşık 30 x 20 m. ölçülerinde bir alandır. Alanda 8.70 x 4.60 m. ölçülerinde bir yapıya ait yıkılmış kalıntı tespit edilebilmiştir. Bundan başka kalıntılar tamamen yıkılmıştır ve yoğun kum ve moloz altında kalmıştır, dümdüz taşlık bir arazi görünümündedir. Ara ara gözlenen duvar izlerinden burada kesintisiz yapılaşmanın varlığı tahmin edilebilmektedir ancak tanımlamak mümkün değildir.

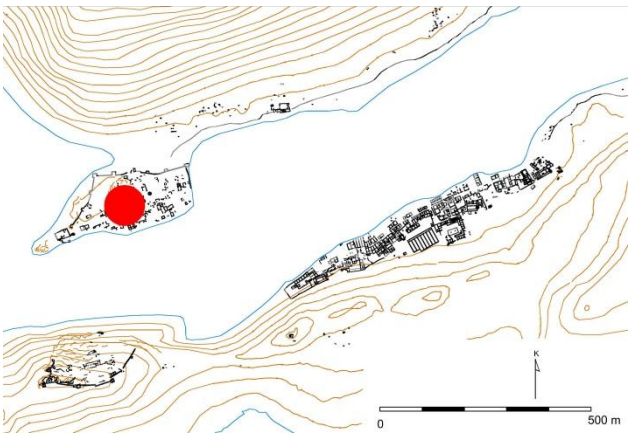
Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 136

Kat.No. 136

Resim 1 – 136 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 136 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 136 No'lu Alan güney tarafta görülebilen kalıntılar (kuzeyden)

Resim 4 – 136 No'lu Alan kuzey tarafta kumlara gömülü kısım (güneyden)

Kat. No. 137

D Kilisesi

Kuzey Yerleşim'in yaklaşık olarak merkezindedir. Güney tarafındaki yapılar (Kat.No.139) duvarları kiliseye bağlanmaktadır ve aynı kompleksin parçası olabilir. Doğu ve kuzeydoğu taraflarda (Kat.No.144) arazi çok yoğun cangıl durumunda olduğundan buralardaki kalıntılar ile ilgili veri azdır. Batı tarafta da nispeten az korunmuş 136 No'lu alan bulunur.

Yapı yer yer birinci kat seviyesinde korunmuştur. Apsis ve naos duvarları yapının planını anlayacak kadar ayaktadır ancak yoğun bitki örtüsü ölçüm ve gözlem yapmayı zorlaştırmaktadır.

Üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Düzgün dikdörtgen planlı naos dıştan yaklaşık 23.80 x 17.45 metre ölçülerindedir. Yaklaşık tam doğu yönündeki apsis bu yapıdan doğuya doğru yaklaşık 4.15 metre çıkıntı yapmaktadır. Apsiste doğuya bakan, apsisin merkezine yönelmiş ortalama 1.10 m. genişlikte 4 pencerenin olduğu anlaşılabilmektedir. Synthrononun kalıntıları mevcuttur ancak basamak sayısı ve başka detay anlaşılamamaktadır, yalnızca en alttaki basamağın yaklaşık 4.05 m. çapında olduğu kestirilebilmektedir. İçeride naos, üç nefe ayrılmıştır, ana nef 8.48 m, kuzey nef 3.17 m, güney nef 3.20 m genişliktedir. Nef aralarında 7'şer adet sutun, ortalama 0.61 ila 0.65 m genişlikteki stylobatlar üzerinde ortalama 2.71 m aralıklarla sıralanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Ana nefte apsisin önünde bema, üç yönden doğudan ikinci sütunlara kadar bir korkuluk ile kapatılarak ayrılmıştır. Orta nefe bakan ön kısmında bur korkulukların oturduğu taş altlıklar izlenebilmektedir.

Güney nefte güney duvar üzerinde güneydeki yapılara geçişler olabileceği değerlendirilebilir. Yoğun bitki örtüsü sebebiyle iyi gözlem yapmak mümkün değildir. Güneydeki mekanlardan kuzeye bir ara koridora açılan bir kapı bulunur. Nefin doğu kenarında doğuya açılan bir kapının varlığı kestirilebilmektedir. Bu kesimde, yerleşimdeki diğer kiliseler gibi bir ek mekanın var olduğu tahmin edilebilir.

Kuzey nef nispeten daha ulaşılabilir durumdadır. Duvarlar ikinci kata yakın seviyesinde ayaktadır. Üzerlerinde ahşap bir galeriyi taşıyor olabileceği değerlendirilen hatıl yuvaları bulunur. Nefin doğu kenarında doğuya açılan bir kapının varlığı kestirilebilmektedir. Burada , yerleşimdeki diğer kiliseler gibi bir ek mekanın var olduğu tahmin edilebilir.

Naos'un batı tarafında içten 16.09 x 12.19 m. ölçülerinde geniş bir alan bulunur. Ortasında zeminin altında 7.74 x 3.68 m. ölçülerinde bir sarnıç vardır. Kilisede nartheks bulunmayıp naos kapıları doğrudan atrium olduğu değerlendirilen bu alana açılmaktadır.

Kat. No. 137

Atrium'dan doğuya naos'a doğru kilisenin giriş kapılarının yanı sıra kuzey tarafta dışarı açılan bir kapı daha vardır.

Kilise binasının kuzeyinde, kuzey nefin dışı boyunca koridor benzeri bir alan uzanır. İçten yaklaşık 35.84 x 2.94 m. ölçülerindedir. Doğu tarafta kilisenin hizasına gelen kısmında kuzeye bakan sütunlarla taşınan bir revak olduğu, sütun kalıntılarından anlaşılabilmektedir. Batı taraf ise daha az korunmuştur, güneyden atriumun giriş kapısı buraya açılır. En batı kenarda ise dışarıya açıldığı değerlendirilen 1.60 m. genişliğe sahip bir kapı bulunur. Alanda geç dönemlerde farklı kullanımlara işaret eden ara duvarlar eklenen yerler vardır.

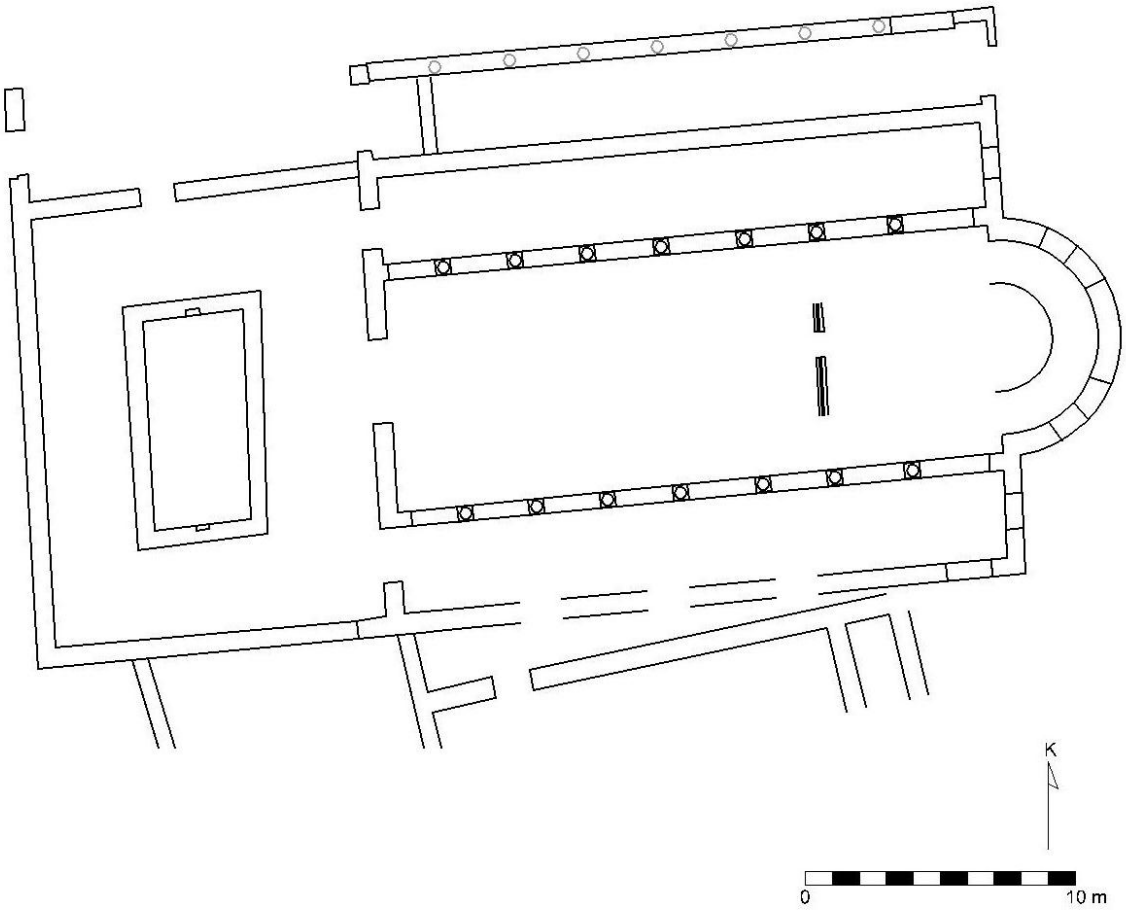
Yapıda genellikle tek tarafları düzeltilmiş küçük taşlarla duvar örülmüştür. Nispeten çok sayıda düzgün dörtgen formlu taşlar da kullanılmıştır. Özellikle köşelerde daha düzgün dörtgen formda taşlarla daha özenli bir örgü vardır. Taş aralarında taş yongaları, küçük taşlar ile kiremit parçaları kullanılmıştır.

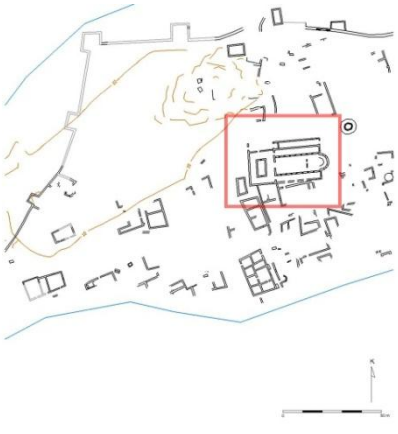
Literatür :

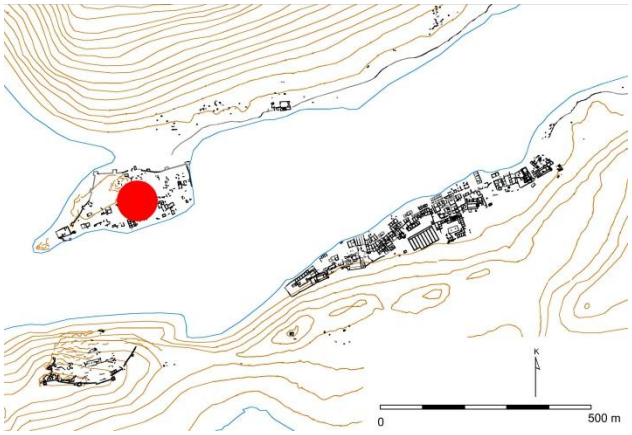
Tekinalp 2000, 139-155

Çevik – Bulut 2010, 48

Kat.No. 137

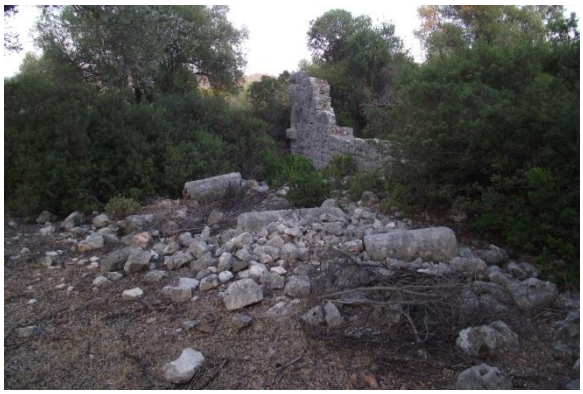
Kat.No. 137

Resim 1 – D Kilisesi hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – D Kilisesi hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – D Kilisesi dışarıdan görünüş (kuzeybatıdan)

Resim 4 – D Kilisesi naos'un içinden detay (güneyden)

Resim 5 – D Kilisesi haç işlemeli sütun

Kat. No. 138

Tanımsız Yapı

Kuzey Yerleşim'in merkezi bölümündedir. D Kilisesi'nin güneybatı tarafındadır. Kuzey tarafta 136 No'lu alan bulunur. Doğuda 139 No'lu yapı grubu, doğuda 131 No'lu alan ve güneyde 140 No'lu yapı bulunur.

Yapı dıştan yaklaşık 21.30 x 8.56 m. ölçülerindedir. Genel plan itibarıyla yan yana 4 odası vardır. Duvarlar büyük ölçüde yüzey seviyesine kadar yıkılmıştır ve odaların içi moloz dolgu ile doludur. Plan ancak molozların arasında izlenebilen duvar izlerinden anlaşılabilmiştir.

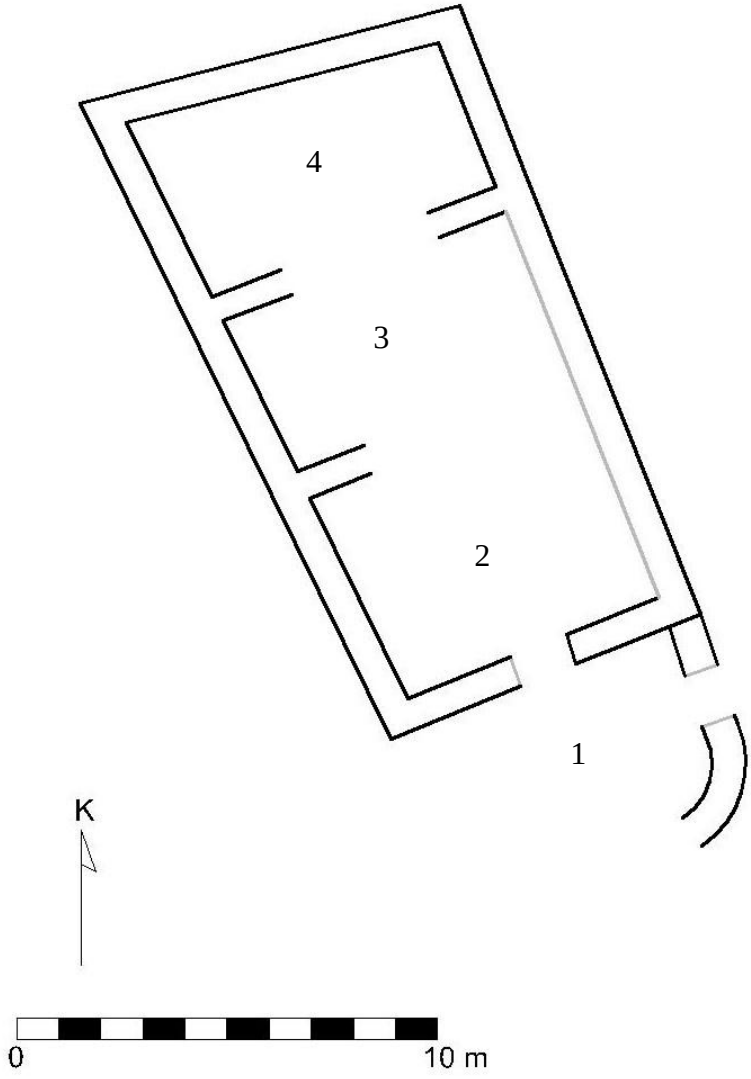
En güneydeki mekan (1) içten yaklaşık 6.15 x 4.25 m. ölçülerinde olduğu tahmin edilebilen bir giriş odasıdır. Güney duvarı muhtemelen sokak düzenine uymak için ovar formdadır. Doğu tarafında giriş kapısı vardır. Kuzeye doğru binanın iç odalarına geçilir.

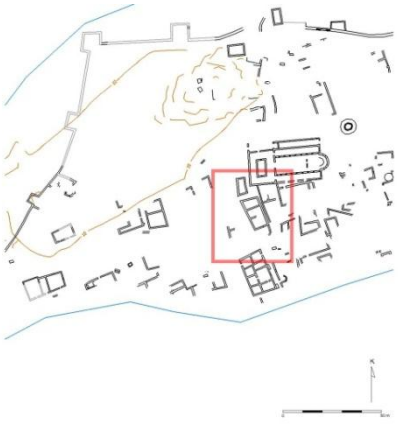
(2) nolu mekan içten yaklaşık 6.54 x 5.19 m. ölçülerine sahip bir odadır. Güney tarafta 1.40 m. genişlikteki kapısıyla (1) nolu mekan içinden girişi vardır. Bu odadan kuzeyde iki oda daha vardır. Güneyden kuzeye girişlerin olduğu değerlendirilerek bu odalar yaklaşık (3) 7.07 x 4.00 ile (4) 7.36 x 4.00 m. ölçülere sahip oldukları tahmin edilebilir. Bu mekanların batıdan girişi olan bağımsız bölümler olması da muhtemeldir.

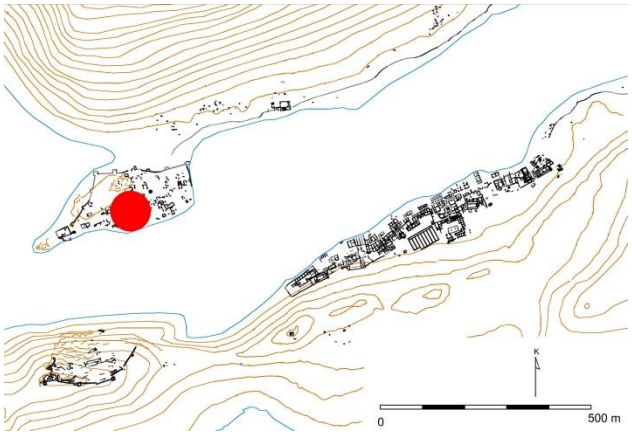
Yapıdaki duvarlar anlaşılabildiği kadarıyla az işli küçük taşlardan örülmüştür. Taşların aralarında genellikle küçük taşlar kullanılmıştır, kiremit parçası görülmez. Köşe örgüsünün dörtgen taşlardan daha düzgün şekilde örüldüğü görülmektedir.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 138

Kat.No. 138

Resim 1 – 138 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 138 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 138 No'lu Yapı (kuzeyden)

Resim 4 – 138 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 139

D Kilisesi Güney Bitişik Yapılar

Kuzey Yerleşim'in merkezi bölümündedir. D Kilisesi'nin (Kat.No.137) güney bitişiğindedir. D Kilisesi kompleksi içinde değerlendirilmesi gereken bir ek mekan olabilir. Batıda 138 No'lu yapı, doğuda 145 No'lu alan ve güneyde 141 No'lu alan bulunur.

Yapı dıştan yaklaşık 28.20 x 19.50 m. ölçülerindedir. D Kilisesi'ne güneyden bitişiktir. Duvarlar ın yer yer ikinci hatta belki üçüncü kat seviyesinde ayakta olan yerleri vardır. Yapının içinde büyük miktarda moloz dolgu vardır. Yoğun şekilde bitki örtüsü altındadır. Plan ancak molozların ve bitki örtüsünün arasında görülebilen duvar izlerinden anlaşılabilmiştir.

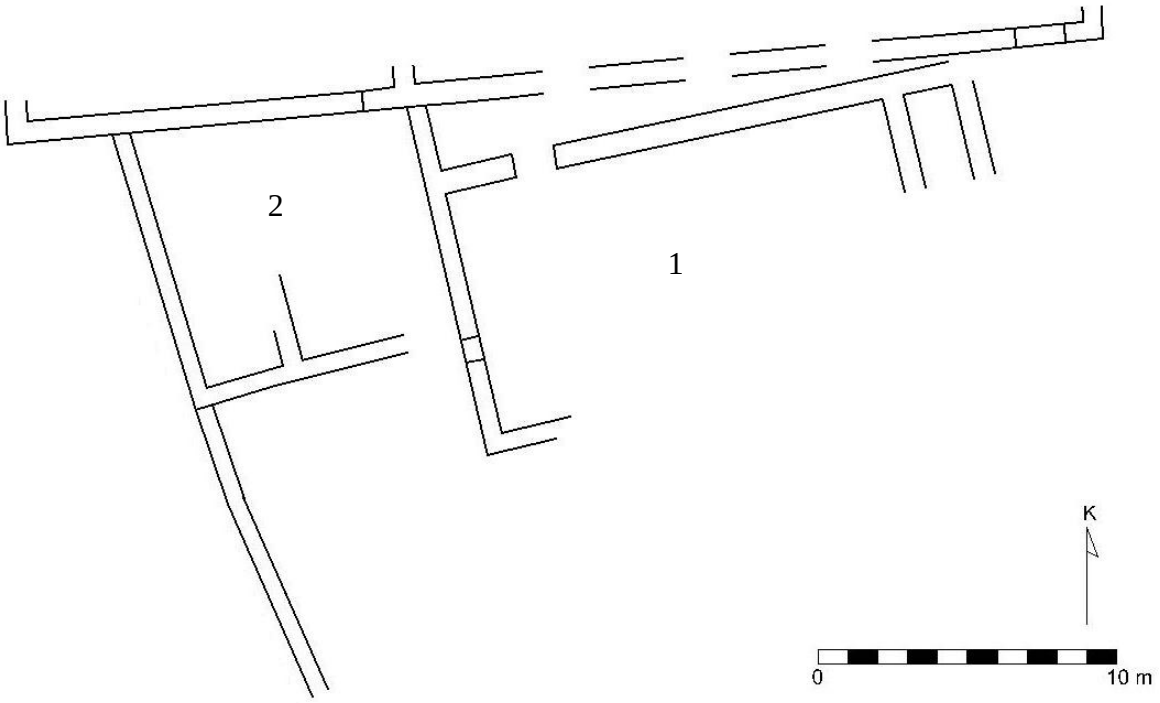
En iyi korunmuş mekan (1) içten yaklaşık 15.05 x 7.84 m. ölçülerinde olduğu tahmin edilebilen büyük bir odadır. Güney ve batı taraf tamamen yıkılmıştır. Kuzey duvarda batya yakın 1.36 m.genişlikte kapıyla dar bir ara koridorun ardından D Kilisesi'nin güney nefine çıkılır. Odanın batı tarafında 1.62 m. genişlikte dar bir odanın daha kalıntıları vardır. Batı duvar üzerinde de dışarı bakan 0.80 m. genişlikte bir pencere korunmuştur. Büyük odadan 4.90 m. kadar güneyde bir duvar izi ve kapı tespit edilebilmiştir. Bu duvar yapıyla koşut görünmektedir ve aradaki alan bu yapıya dahil olan mekanlara ait olabilir.

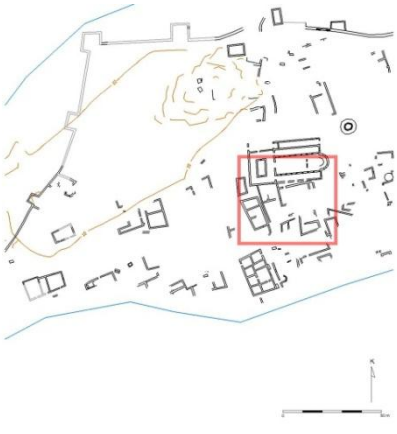
Yapının batı bitişiğinde (2) yine D Kilisesi'ne güneyden bitişik yan yana iki bölümlü bir yapı alanı vardır. Bölümler yaklaşık 2.63 ve 5.36 m. genişliktedir. Muhtemelen kuzeyden kilise içinden girişi olduğu değerlendirilebilir Bu alanın güneyinde de batı duvar devam etmektedir ve geniş bir mekan daha olduğu anlaşılmaktadır.

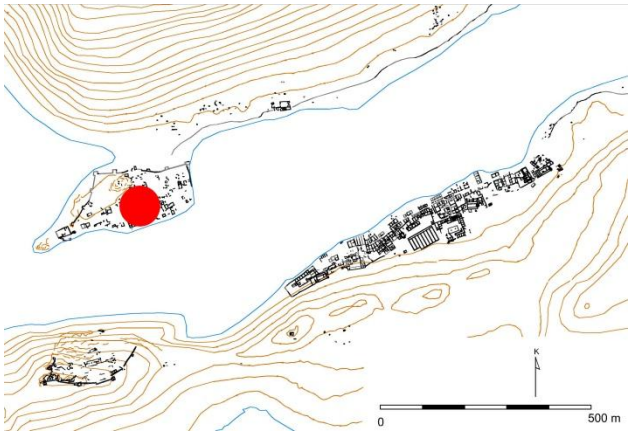
Yapının duvarlarında az işli küçük taşlardan bir örgü sistemi vardır. Taş aralarında çoğunlukla taş yongaları ile az miktarda kiremit parçaları da kullanılmıştır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

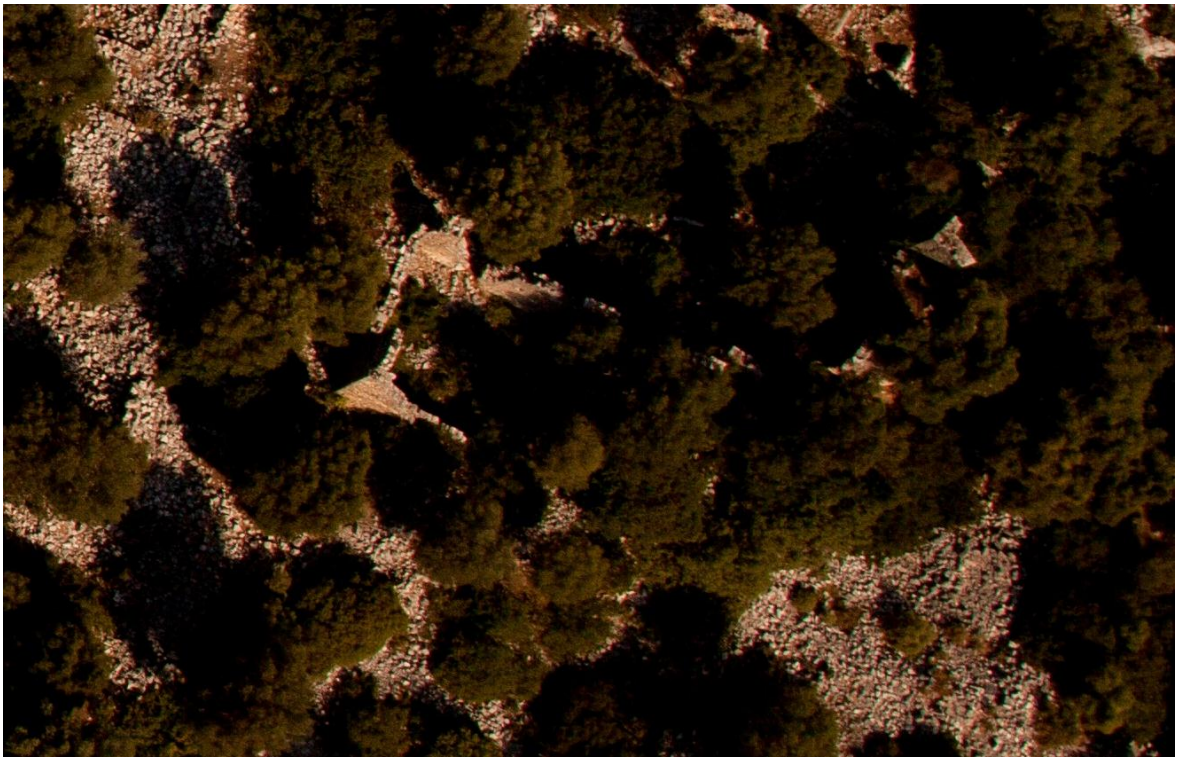
Kat.No. 139

Kat.No. 139

Resim 1 – 139 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 139 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 139 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Resim 4 – 139 No'lu Yapı içeriden görünüş (doğudan)

Resim 5 – 139 No'lu Yapı içeriden görünüş (güneydoğudan)

Kat. No. 140

Çok Odalı Yapı

Kuzey Yerleşim'in güney bölümündedir. D Kilisesi'nin (Kat.No.137) güney tarafında sahildedir. Güney tarafta kalıntılardan 5 m. kadar ileride ve -2 m. kadar alt kotta bataklık alan bulunur. Kuzeyde 138 No'lu yapı, batıda 133 No'lu alan ve doğuda 141 No'lu alan bulunur.

Yapı dıştan yaklaşık 21.01 x 19.33 m. ölçülerindedir. Genel plan itibarıyla birinci katında 8 bölüm vardır. Duvarlar çoğunlukla birinci kat seviyesinde ayaktadır. Kuzey taraf daha az korunmuştur. İçinde moloz dolgu çok azdır ancak tamamen bitki örtüsüyle kaplıdır. İç dolgunun azlığı, yapının tek katlı ya da ikinci katında ahşap yapılı olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Yapının Güney tarafı birinci katta 6 odası ve doğuda teşekküllü bir girişi olan bir birimdir. Doğu tarafta (1) apsis benzeri kavisli bir duvarı olan 3.00 x 2.65 m. ölçülere sahip bir alanın giriş olduğuönerilmektedir. Bu odadan batıya geçilir ve 13.15 x 2.40 m. ölçülerinde bir ön koridora gelinir (2). Koridor kuzey ve güney olmak üzere yaklaşık olarak ortasından iki odaya ayrılmış gibi görünmektedir. Kuzeydeki odadan batıya birimin içindeki odalara geçildiği anlaşılmaktadır. Bu odada aynı zamanda doğuya dışarı bakan bir pencere de vardır. Aynı zamanda bu duvarın içinde su tahliye kanalına benzer bir yapı bulunur. Koridorun kuzey ve güney taraflarında 2.66 x 0.78 ile 2.08 x 1.09 m. ölçülerinde duvar blokları vardır. Bunlar üst katta iki yanda merdiven sahanlığı benzeri yapıların destekleyici unsurları olabilir.

(4) nolu mekan içten 6.79 x 6.09 m. ölçülerinde olup, birimin merkezi odası olduğu gözlenir. Buradan kuzeye doğru (5), güneye doğru doğuya yakın 0.98 m. ölçülerindeki kapıdan (3), ve batıda 1.18 m. genişlikteki kapıdan (6) nolu odalara geçiş vardır. Kuzeydeki (5) nolu oda 6.04 x 2.69 m. ölçülerindedir. Güneydeki (3) nolu oda ise 6.22 x 3.85 m. ölçülerindedir.

İç odalardan (7) içten 4.42 x 4.32 m. ölçülerindedir. (4) nolu merkez mekanın hemen batısında bulunur. Kuzey ve güneyde iki iç odaya geçişi vardır. Kuzeydeki oda (8) içten 3.94 x 4.27 m. ölçülerindedir. Güneydeki (6) ise 3.92 x 4.40 m. ölçülerindedir.

Yapının kuzey kısmında birisi doğuya birisi batıya bakan iki adet tek odalı bağımsız bölüm vardır. Bunlardan kuzeydoğudaki (10) içten 4.94 x 4.54 m. ölçülerindedir. Doğu tarafında 1.13 m. genişliğinde giriş kapısı vardır. Kuzeybatı köşedeki bölüm (9) içten 5.06 x 4.39 m. ölçülerindedir ve 1.19 m. genişlikte batıya bakan giriş kapısı vardır.

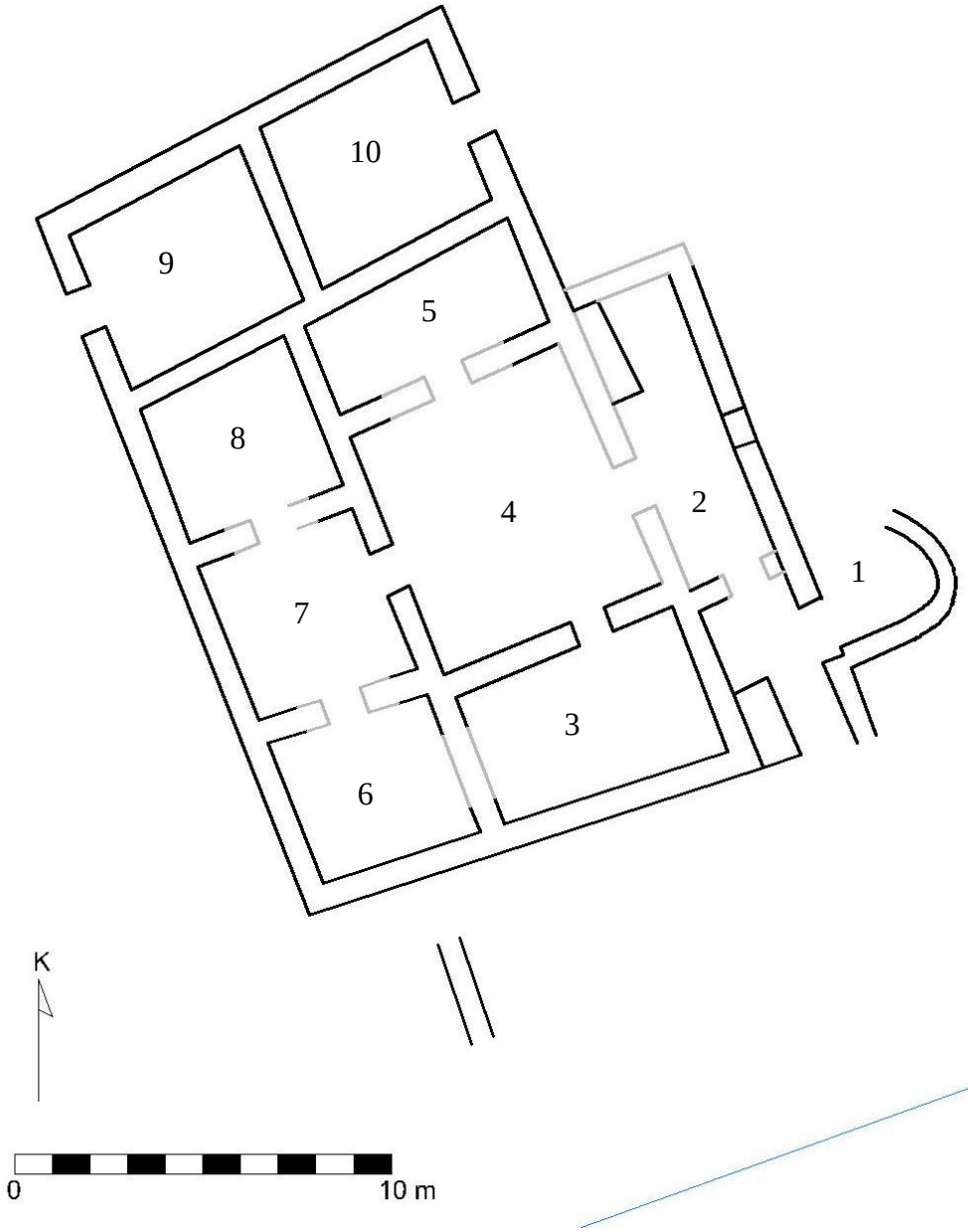
Yapının güney tarafında başka birimlerin de olduğuna işaret eden duvar izleri görülmektedir ancak detaylı tanımlama yapmaya yeterli değildir.

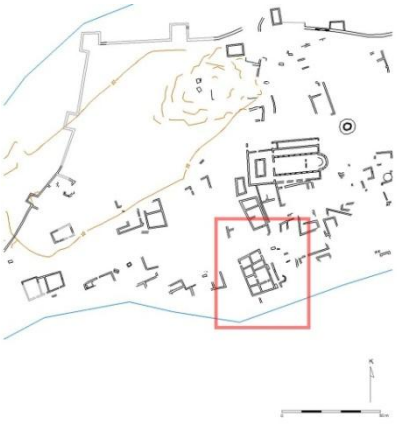
Kat. No. 140

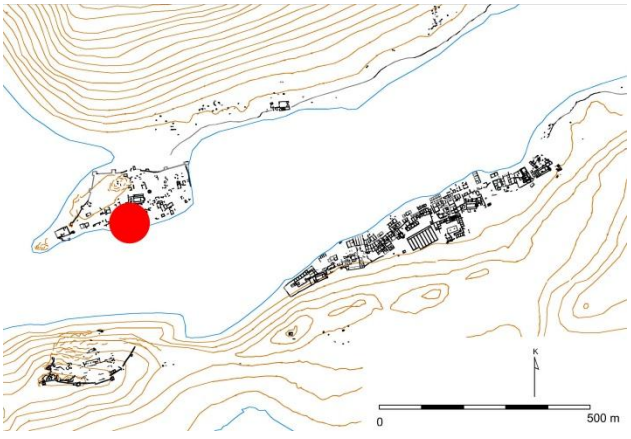
Yapının duvarlarında tek tarafları kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan bir örgü vardır. Taşların aralarında taş yongaları ve seramik ile kiremit parçalarının kullanıldığı görülür.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 140

Kat.No. 140

Resim 1 – 140 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 140 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 140 No'lu Yapı (kuzeyden)

Resim 4 – 140 No'lu Yapı (kuzeybatıdan)

Resim 5 – 140 No'lu Yapı (güneydoğudan)

Kat. No. 141

Kuzey Yerleşim Güney Sahil Kalıntılar

Kuzey Yerleşim'de D Kilisesi'nin (Kat.No.137) güney tarafında sahile yakın olan alandır. Batı tarafta 140 No'lu yapı, kuzeyde 139 No'lu yapı, doğuda 145 ve 146 No'lu alanlar vardır.

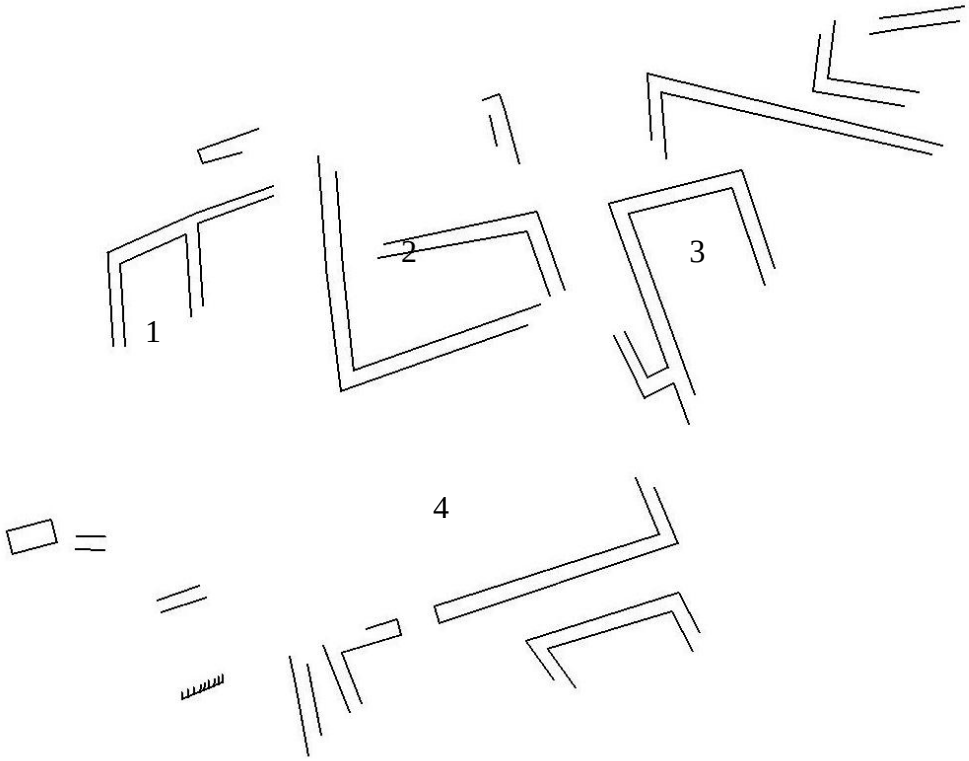
Tanımlanan alan yaklaşık 45 x 30 m. ölçülerinde bir alandır. Alanın güney bölümündeki kalıntılar bataklık içindedir. Bataklığın kuzeyindeki sağlam zeminli alanlar ise tamamıyla yıkılıp dağılmış moloz yığınları şeklindedir. Bunun yanı sıra çok yoğun şekilde bitki örtüsü içindedir. Plan çalışması yapılırken genellikle bitkilerin arasındaki kalıntılar bağımsız olarak işlenebilmiş, sonradan aynı paftada birleştirilmiştir.

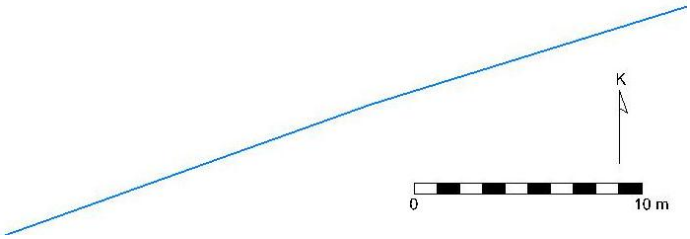
Dikkate değer izlerden (1) yanyana birisi 3.17 m. genişliğinde birisi de 5 m. kadar genişlikte olduğu tahmin edilen iki oda kalıntısıdır. Odaların kuzey duvarlarının izlenebildiği anlaşılmaktadır. (2) nolu alanda 8.62 x 3.87 m. ölçülerinde bir mekan ve kuzeyinde bir başka mekan olduğu değerlendirilmektedir. (3) nolu alanda 4.52 m. genişlikte bir mekan bulunur. Güney tarafta bakatlığa yakın yerde ise 14.70 m. kadar uzunlukta bir mekan (4), güneye açılan bir kapı ve bunun güneyinde ayrı bir binanın 5.37 m. genişlikteki odasının arka tarafı bulunur. Alanda tanımlanamayan başka duvar izleri de vardır. Kesintisiz ve yoğun yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır ancak başka detay tanımlanamamıştır.

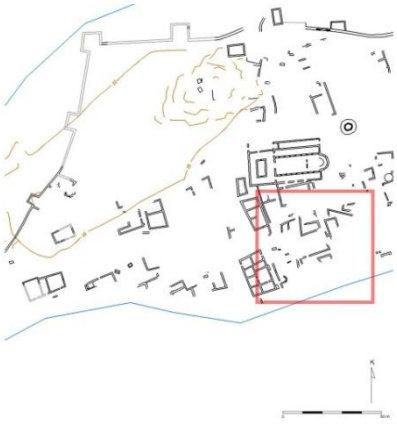
Gözlenen duvar işçiliklerinde tek tarafları kaba murçla düzeltilmiş küçük taşlardan duvar örgüsü vardır. Taş aralarında küçük taşlar, taş yongaları ve kiremit parçalarının kullanıldığı görülür. Duvar kalınlıkları 53 ila 68 cm arasında ölçülmüştür.

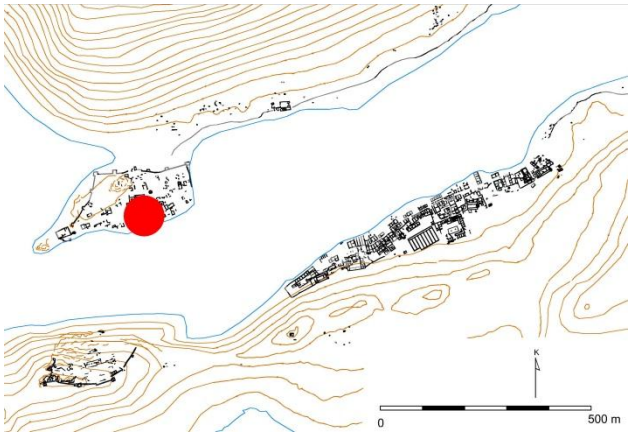
Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 141

Kat.No. 141

Resim 1 – 141 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 141 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 3 – 141 No'lu Alan (güneydoğudan)

Resim 4 – 141 No'lu Alandaki kalıntılar (güneybatıdan)

Resim 5 – 141 No'lu Alandaki kalıntılar (kuzeydoğudan)

Kat. No. 142

Kuzey Anıt Mezar / Bastion

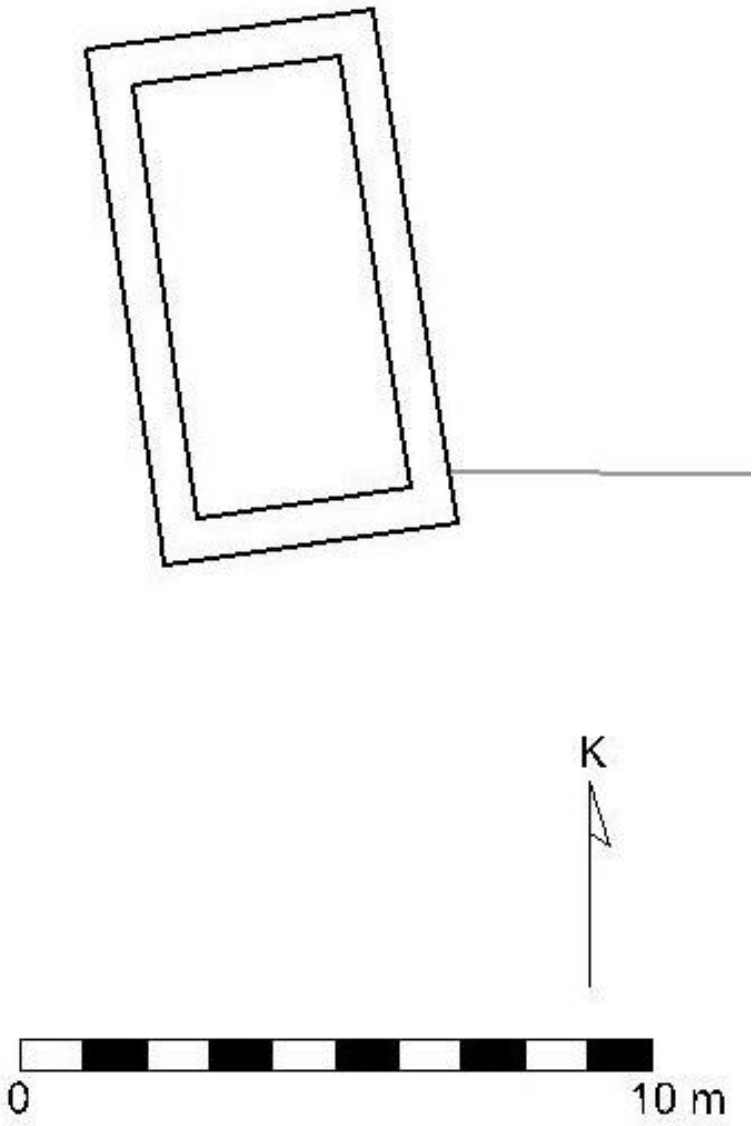
Kuzey Yerleşim'in kuzey bölümündedir. Kuzey surların yanından yerleşime giren patika buradan içeri girmektedir. Doğu tarafta Kuzey Surlar (Kat.No.143) kapıya bağlanır. Batı tarafta Kuzeybatı Surlar (Kat.No.127) bulunur. Güneyde 134 ve 144 No'lu alanalr vardır.

Yapı dıştan yaklaşık 8.26 x 4.61 m. ölçülerindedir. İçinde yaklaşık 3.33 m. genişliğinde bir iç mekan bulunur. Alt kısmının içi dolu bir podyum olduğu değerlendirilmektedir. Bu kısım alt bölümünde cepheleri kaba murçla düzgünce işlenmiş büyük bloklarla örülmüştür. Duvar, derz değişimli isodomik ve poligonal benzeri bir tarzda yapılmıştır. Büyük taşların arasında örgüyü tamamlamak için aynı tarzda düzgünce işlenmiş daha küçük ve ince taşlar da kullanılmıştır. Alttaki bu poligonal kısmın üstünde bir sıra blok ile bir kayıt geçilmiştir ve iç mekanda dolgu buraya kadardır. Podyum benzeri alt kısmın üstünde tek tarafları düzeltilmiş az işli küçük taşlardan 64 cm kalınlığında duvar örgüsü vardır.

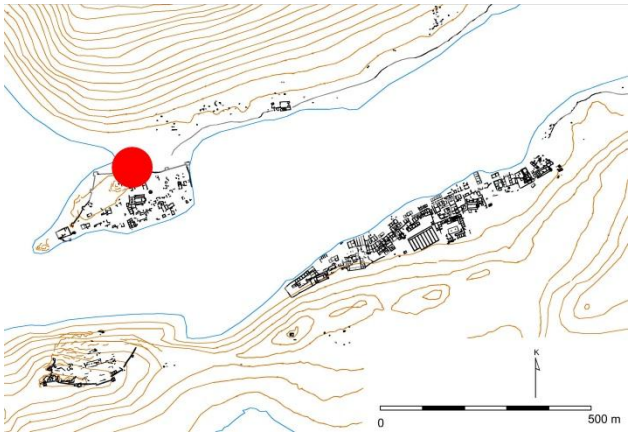
Yapının kuzey surlar yapıldığı zaman duvarın içine entegre edilerek bastion olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Duvarlar doğudan gelerek yapıya birleşir. Erken dönemdeki orijinal fonksiyonu ise belirsizdir. Podyumu sebebiyle tapınak tipli bir anıt mezarı andırmaktadır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 142

Kat.No. 142

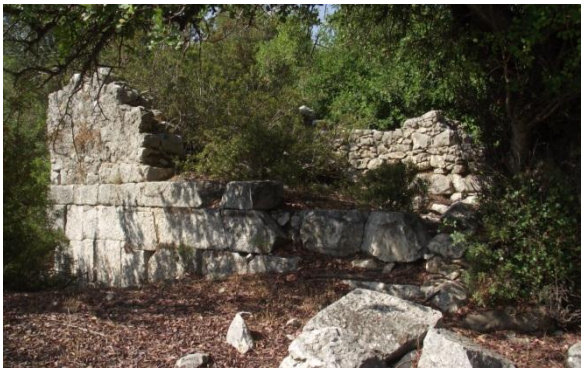
Resim 1 – 142 No'lu Yapı hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 142 No'lu Yapı (kuzeyden)

Resim 3 – 142 No'lu Yapı (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 142 No'lu Yapı (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 142 No'lu Yapı (güneybatıdan)

Kat. No. 143

Kuzey Yerleşim Kuzey Surlar

Kuzey Yerleşim'i kuzeyden çeviren sur bölümüdür. Yerleşimin kuzeyinde 142 No'lu yapıdan itibaren doğuya 125 m. kadar devam ettiği ve buradan güneye döndüğü anlaşılmaktadır.

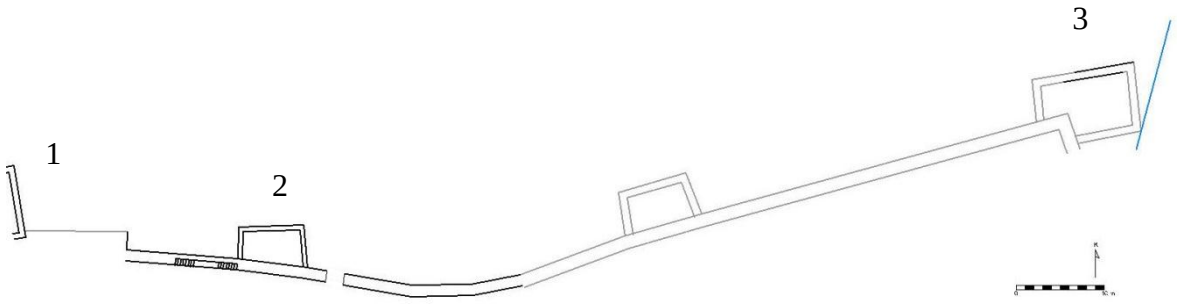
Kuzey Surlar, burada olduğu anlaşılan daha erken bir döneme ait 142 No'lu yapıyı bastion olarak içine katarak başlar (1). Buradan 25 m. kadar doğuda sağlam kalmış bir bastion bulunur (2). Bastion 7.76 x 4.07 m. ölçülerindedir. Surların daha büyük devşirme mimari bloklar da bulunan örgü ile yapılan ana duvarı doğudan batıya dümdüz ilerlerken bu bastion duvardan kuzeye doğru çıkıntı yapar şekilde eklenmiştir. Bastionun hemen doğusunda surun içinde bir giriş kapısı vardır. Yine bu bölgede duvarın güney tarafında surlara çıkmak için alt kısımda 2.80 m. kadar bir sahanlıktan doğu ve batıya çıkan merdivenler bulunur.

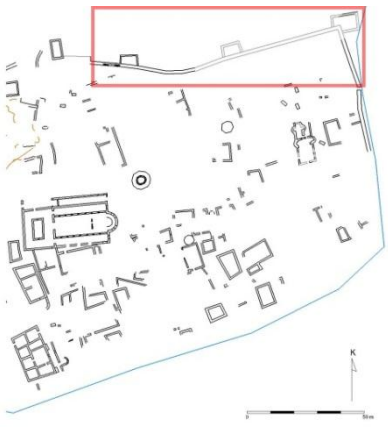
Bastion ve kapıdan doğuya doğru surlar bir miktar daha takip edilebilir ancak burada bitki örtüsü tamamıyla cangıl orman şeklindedir ve herhangi bir gözlem yapmak imkansızdır. Surların devamı ancak kuzeybatı köşede (3) gözlenebilmiştir. Bu kesimde de duvar ölçüsü büyük surdan çok bastion duvarlarına yakın görüldüğünden bastion önerilmiştir. Köşeden güneye doğru surlar tekrar izlenebilir hale gelir (Kat.No.153) ve büyük devşirme mimari elemanlarla yapılan örgüyle devam eder.

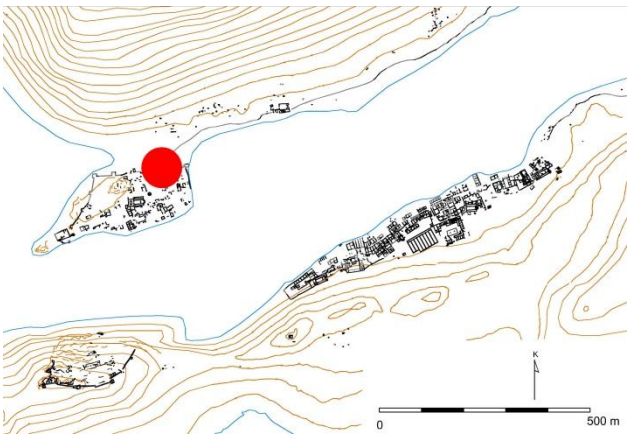
Büyük sur duvarı genellikle dörtgen biçimli büyük düzgün bloklarla nispeten düzensiz bir şekilde örülmüştür. Aralarda büyük miktarda küçük taşlar bulunur. Büyük dörtgen blokların yanı sıra örgünün içinde arşitrav, lento, söve, sütun gibi mimari elemanlar da kullanılmıştır. Bu duvarın kalınlığı 1.30 m. kadardır. (2) nolu bölümdeki bastion, bu büyük duvara dışarıdan eklenmiştir. Örgüsünde nispeten düzgün ve dörtgenimsi formlarda az işli küçük taşlar kullanılmıştır. Özellikle köşeler daha özenli yapılmaya çalışılmıştır. Taş aralarında küçük taşlar ve taş yongaları bulunur, kiremit gözlenmemiştir.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 143

Kat.No. 143

Resim 1 – Kuzey Surlar hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – Kuzey Surlar (kuzeyden)

Resim 4 – Kuzey Surlar bastion ve kapı (kuzeyden)

Resim 5 – Kuzey Surlar kuzeydoğu köşe (batıdan)

Kat. No. 144

Kuzey Yerleşim Kuzey Suriçi

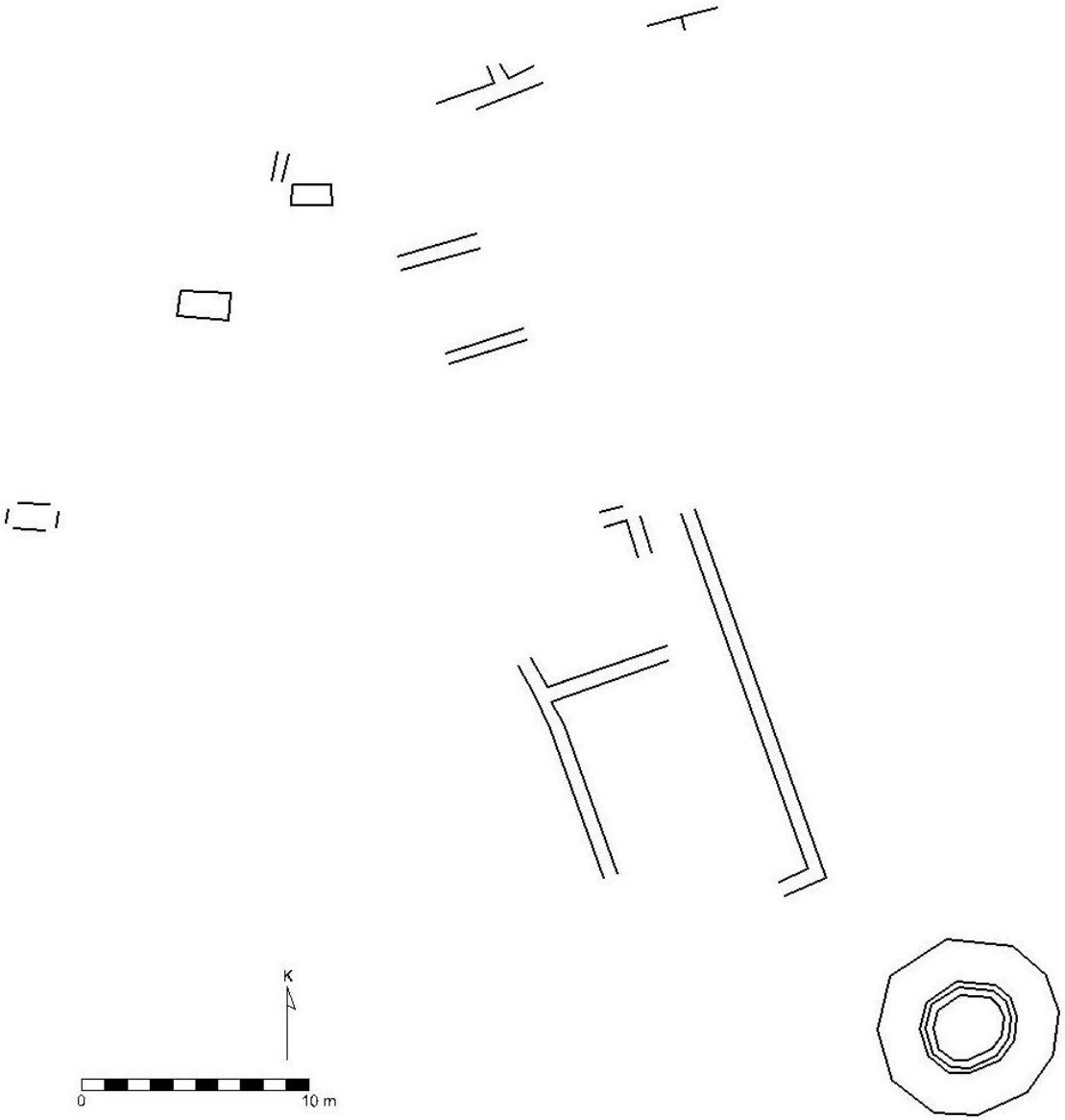
Kuzey Yerleşim'de yerleşimin kuzey merkez bölümüdür. D Kilisesi'nin (Kat.No.137) kuzeyi ile Kuzey Surlar (Kat.No.143) arasında kalan alandır. Batı tarafta 134 ve 135 No'lu alanlar, doğuda 147 No'lu alan bulunur.

Tanımlanan alan yaklaşık 50 x 50 m. ölçülerinde bir alandır. Doğu tarafı büyük oranda kum dolgusu altındadır. Geri kalan kısmı ise çok yoğun cangıl halinde bitki örtüsüyle kaplıdır. Alanda yoğun moloz yıkıntıları da vardır. Plan çalışması yapılırken genellikle bitkilerin arasında ulaşılabilen kalıntılar bağımsız olarak işlenebilmiş, sonradan aynı paftada birleştirilmiştir.

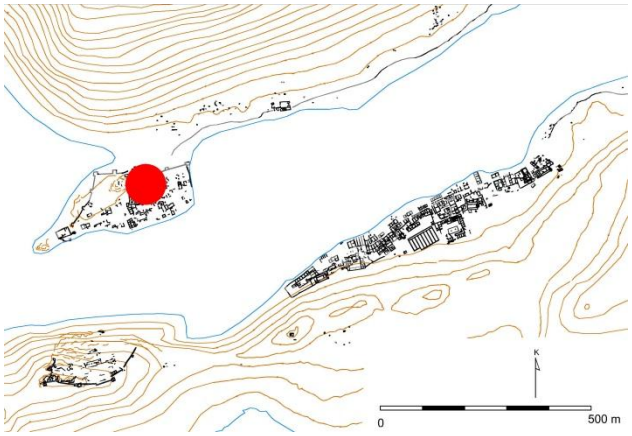
Alanda dikkate değer olarak güneydoğu tarafta 18.70 x 9.30 ölçülerinde bir yapının kalıntıları ile yaklaşık 7.50 m. çapında bir kireç ocağı belirlenebilmiştir. Doğu tarafta kum dolgusuna yakın düz alanda üç adet lahit kalıntısı bulunur (Kat.No.154). Ayrıca tanımlanamayan başka duvar izleri de bulunabilmiştir. Kesintisiz ve yoğun yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır ancak başka detay tanımlanamamıştır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece mümkün olduğu kadarıyla plan ve yüzey gözlemi çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 144

Kat.No. 144

Resim 1 – 144 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – 144 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – Kuzey surların arkasındaki 144 No'lu Alan (kuzeybatıdan)

Resim 4 – Arka planda D Kilisesi ön planda kuzey surların arasında 144 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Kat. No. 145

Kuzey Yerleşim Güney Bölüm, Çarşı ve Dükkan Kalıntıları

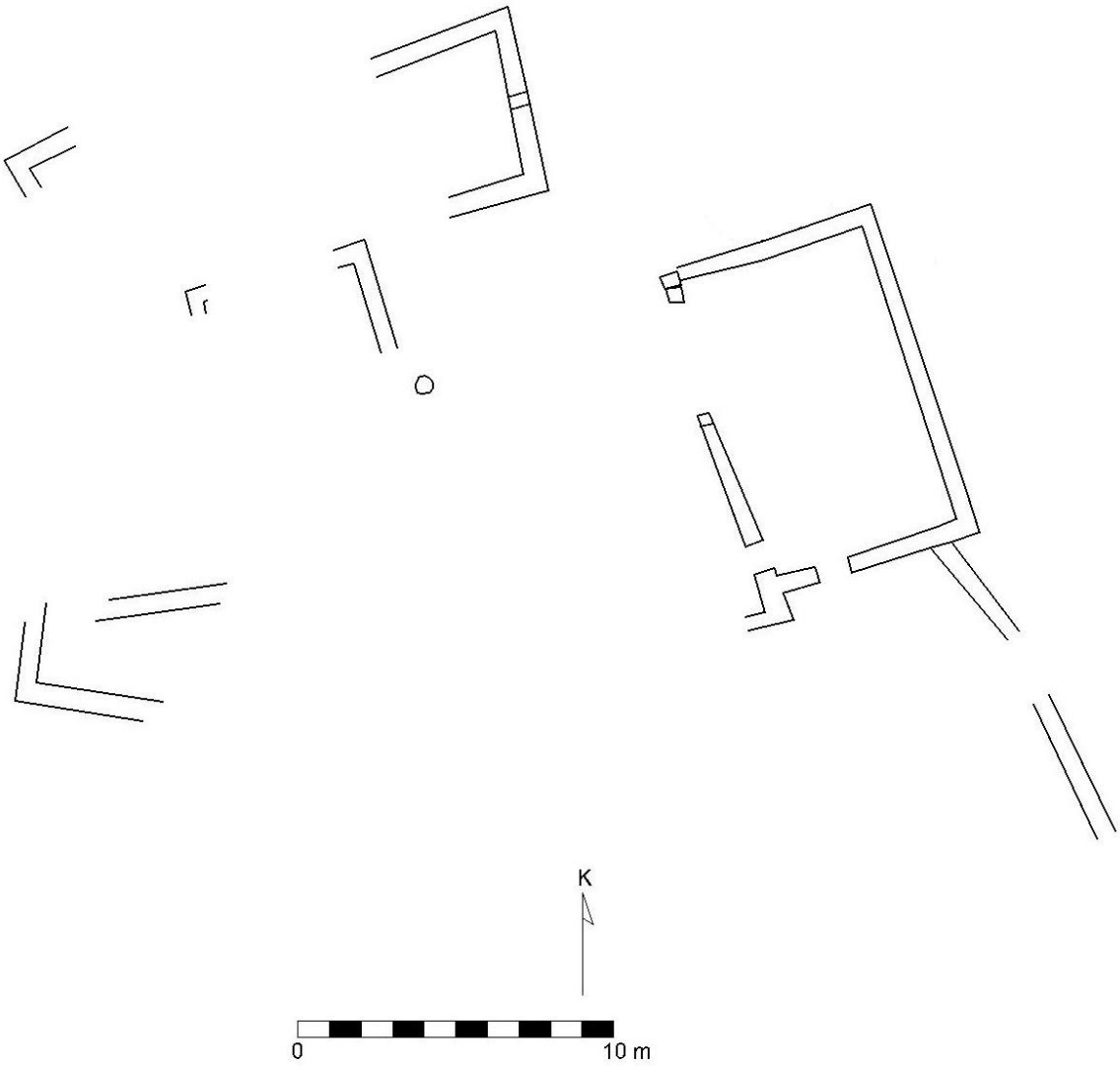
Kuzey Yerleşim'de yerleşimin güneydopu tarafındadır. Kuzeyde 144 No'lu alan, doğuda 148 No'lu alan, güneyde 146 No'lu alan ve batıda 141 No'lu alanlar bulunur.

Tanımlanan alan yaklaşık 30 x 25 m. ölçülerinde bir alandır. Çok yoğun cangıl halinde bitki örtüsü ve yoğun moloz yıkıntıları altındadır. Plan çalışması yapılırken genellikle bitkilerin arasında ulaşılabilen kalıntılar bağımsız olarak işlenebilmiş, sonradan aynı paftada birleştirilmiştir.

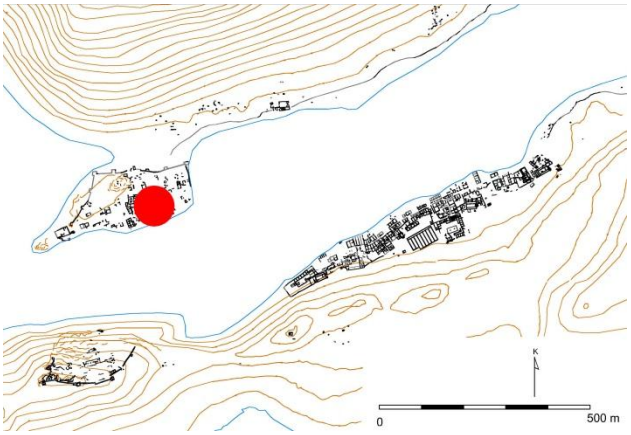
Alanda dikkate değer olarak doğu tarafta 10.76 x 7.17 m. ölçülerinde bir yapı bulunur. Bu kesimde yapının olduğu bölgede çok miktarda nitelikli taş işçiliğine sahip arşitrav ve paye blokları bulunur. Bunlardan bazıları ayaktadır ve araları duvar örülerek geç dönemde mekan haline getirilmiştir. Bahsedilen yapı kalıntısında güneye bakan 1.07 m. genişliğinde sağlan bir kapı korunmuştur. İşçilik ve mimari elemanlar bakımından bu yapı Güney Yerleşim'deki 45 No'lu yapıya benzemektedir. Kuzeybatı tarafta da mekan olduğu anlaşılan duvar izleri tespit edilebilmiştir. Ayrıca tanımlanamayan başka duvar izleri de bulunabilmiştir. Alandaki moloz miktarından burada kesintisiz ve yoğun yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır ancak çoğu yere ilişkin detay tanımlanamamıştır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece mümkün olduğu kadarıyla plan ve yüzey gözlemi çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 145

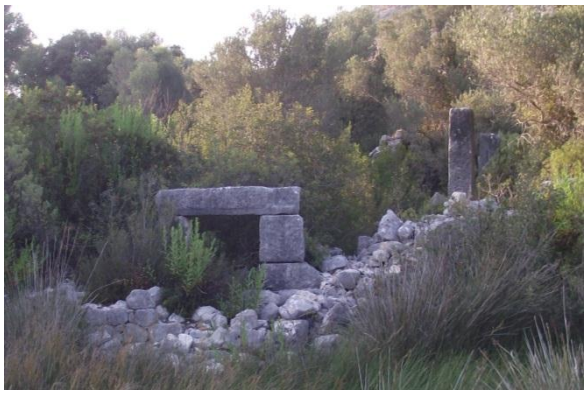
Kat.No. 145

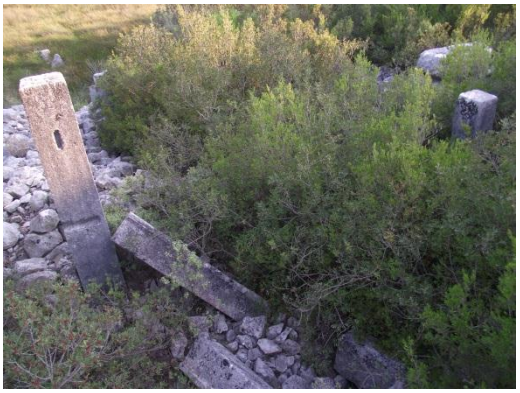
Resim 1 – 145 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 145 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 3 – 145 No'lu Alan (güneyden)

Resim 4 – 145 No'lu Alanda paye ve arşitravlar (kuzeydoğudan)

Resim 5 – 145 No'lu Alan yapı kalıntısı (kuzeyden)

Kat. No. 146

Kuzey Yerleşim Güney Sahil Kalıntılar

Kuzey yerleşim'de güneydoğu bölümde liman kıyısındaki yapı dizisidir. Burada yerleşim büyük ölçüde bataklık kotunun altında kalmıştır ve üst seviyeleri ile yıkıntılarının yüzeyin üzerinde görüldüğü bölümler ile takip edilebilmektedir. Hemen kuzey taraftaki kalıntılar (Kat.No. 145-148) biraz daha yukarı kotta, muhtemelen yüksekçe kayalık arazidedir.

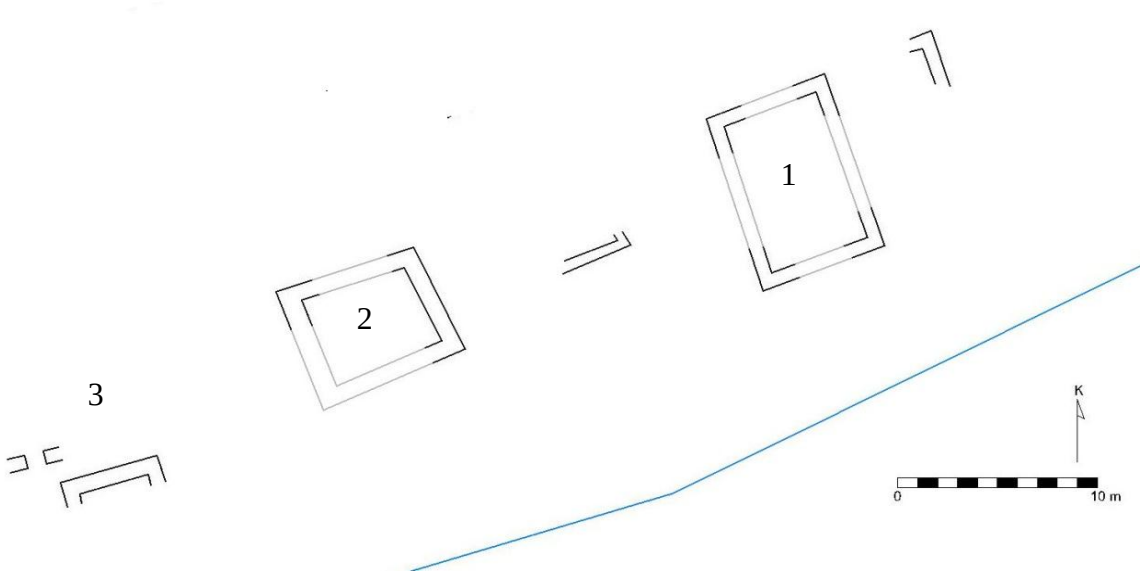
Yapı grubu liman kıyısını izler şekilde sıralanmış bir görüntüdedir, ancak korunmuşluk durumu çok düşük olduğundan tutarlı bir ilişki kurmak zordur. Anlaşılabildiği kadarıyla 5 ya da 6 yapıya ait görülebilen kalıntı vardır.

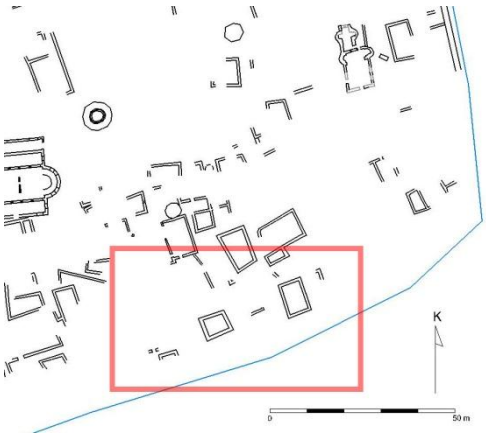
Doğu tarafta dört duvarı da belirlenebilen dıştan yaklaşık 9.32 x 6.35 m. ölçülerinde bir mekan bulunur (1), giriş yönü belirsizdir. Bunun hemen doğusunda bir başka mekana ait kuzeydoğu köşe izlenebilmektedir. Bu iki mekan, yanyana bir bağımsız mekanlar / dükkanlar dizisine ait olabilir, zira korunmuş mekanın ölçüsü ve diğer duvarın uzaklığı benzerdir.

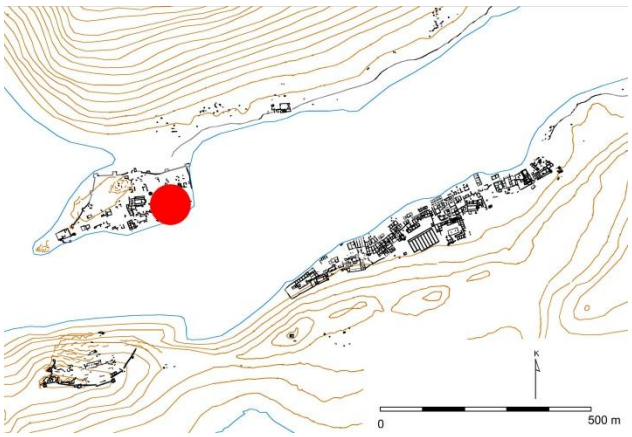
Batı tarafta daha kötü korunmuş durumda köşeleri belirlenebilen bir başka mekan bulunur (2). Dıştan yaklaşık 7.27 x 6.57 m. ölçülerindedir. Kuzey tarafında daha fazla moloz yıkıntı vardır ancak güneydeki kalıntılar bataklığı gömülmüş olabilir. Korunmuş iki mekanın arasında yüzey seviyesinde bir başka duvar kalıntısı bulunur. Batıya doğru da yine yüzey seviyesinde bir duvar kalıntısı ile kuzeye doğru girilen bir kapının söveleri bulunur (3).

2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 146

Kat.No. 146

Resim 1 – 146 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 146 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 3 – 146 No'lu Alan (kuzeybatıdan)

Resim 4 – 146 No'lu Alan (batıdan)

Resim 5 – 146 No'lu Alan (kuzeyden)

Kat. No. 147

Kuzey Yerleşim Kuzey Suriçi

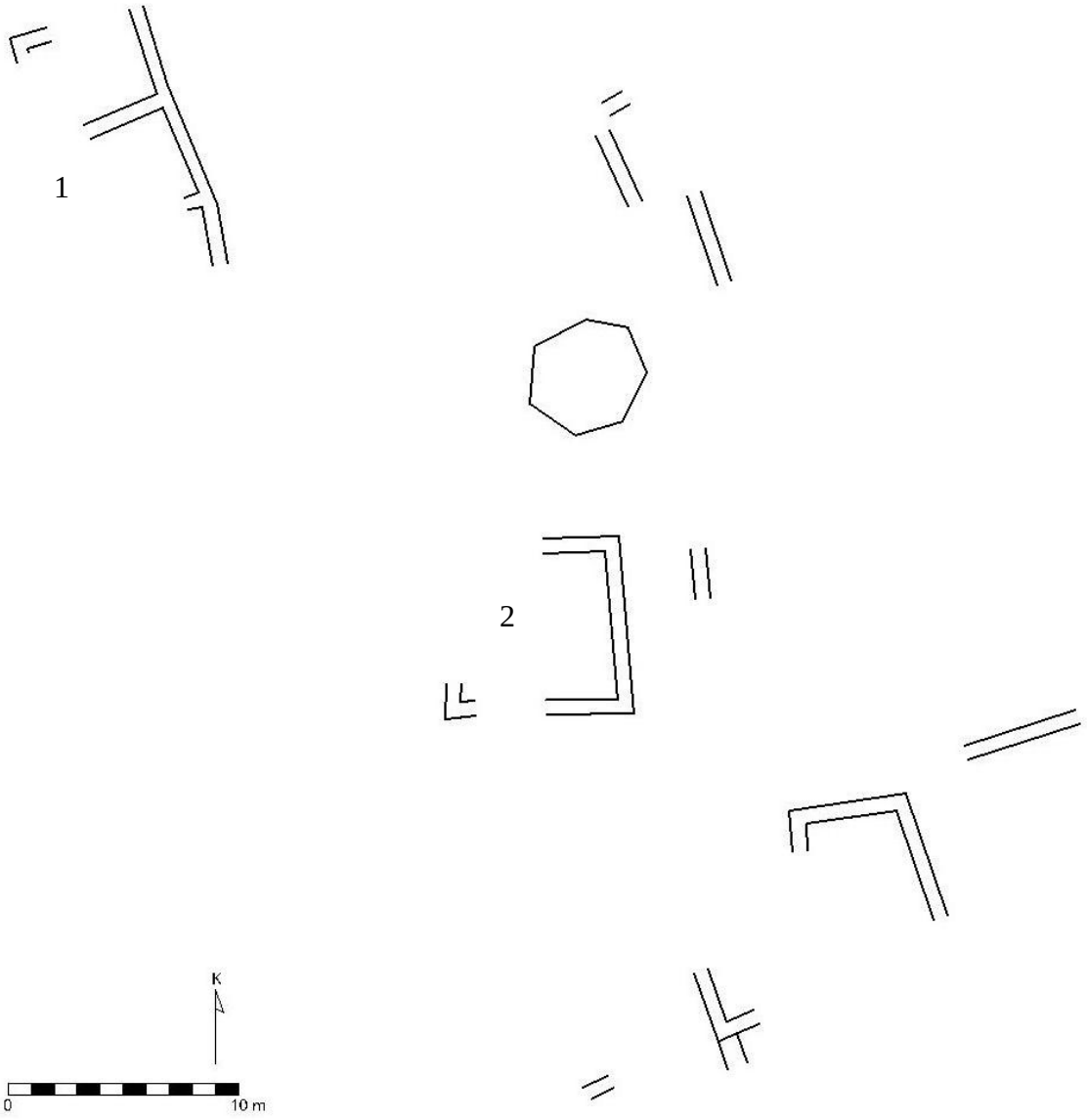
Kuzey Yerleşim'de yerleşimin kuzeydoğu bölümüdür. Doğusunda 149 No'lu alan ile Kuzey Hamam (Kat.No.150) bulunur. Güneyinde 148 No'lu alan ve batıda da 144 No'lu alan vardır.

Tanımlanan alan yaklaşık 50 x 50 m. ölçülerinde bir alandır. Alan çok yoğun cangıl halinde bitki örtüsüyle kaplıdır ve yoğun moloz yıkıntıları da vardır. Plan çalışması yapılırken genellikle bitkilerin arasında ulaşılabilen kalıntılar bağımsız olarak işlenebilmiş, sonradan aynı paftada birleştirilmiştir.

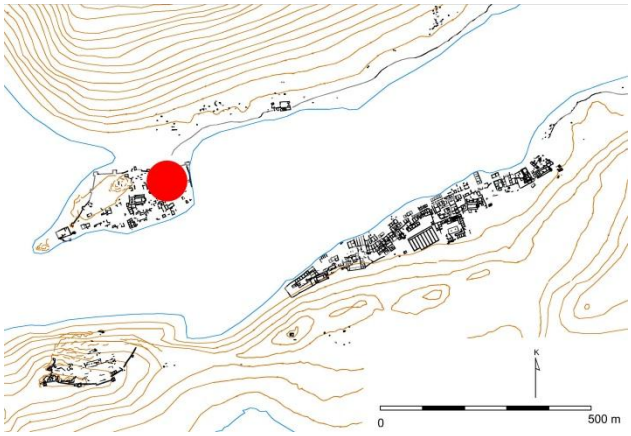
Alanda dikkate değer olarak kuzeybatı tarafta yaklaşık 12 x 7 m. ölçülerinde üç mekanı izlenebilen bir yapının kalıntıları (1), güneydoğuda yaklaşık 6.40 x 6.10 m. ölçülerinde bir mekan ile bir kireç ocağı kalıntısı belirlenebilmiştir. Ayrıca tanımlanamayan başka birçok duvar izi de bulunabilmiştir. Kesintisiz ve yoğun yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır ancak başka detay tanımlanamamıştır.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece mümkün olduğu kadarıyla plan ve yüzey gözlemi çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 147

Kat.No. 147

Resim 1 – 147 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – 147 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 3 – 147 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 4 – 147 No'lu Alan (doğudan)

Kat. No. 148

Kuzey Yerleşim Güneydoğu Kalıntı Alanı

Kuzey yerleşim'de güneydoğu bölümdedir. Kuzey Hamam yapısının (Kat.No.150) güneybatısındadır. Kuzeyde 147 No'lu alan, doğuda 152 No'lu alan, güneyde liman kıyısında 146 No'lu alan bulunur. Batıda ise 145 No'lu yapı grubu vardır.

Tanımlanan alan yaklaşık 35 x 35 m. ölçülerindedir. Kuzey taraf yoğun bitki örtüsü ve moloz yıkıntı altındadır, güney taraf ise bataklık kotuna yakın seviyededir.

Güneydoğu tarafta içten yaklaşık 10.86 x 6.57 m. ölçülerinde bir mekan vardır (1). Bu yapının güneybatı tarafında 4.27 x 2.01 m. ölçülerinde küçük bir oda daha vardır. Yapının bir duvar parçası 1.80 m. seviyesinde kalmış olmakla birlikte büyük çoğunluğu yüzey seviyesine yakın yıkılmıştır. Bu yapının hemen batısında içten yaklaşık 9.40 x 5.49 m. ölçülerinde bir mekan daha vardır.

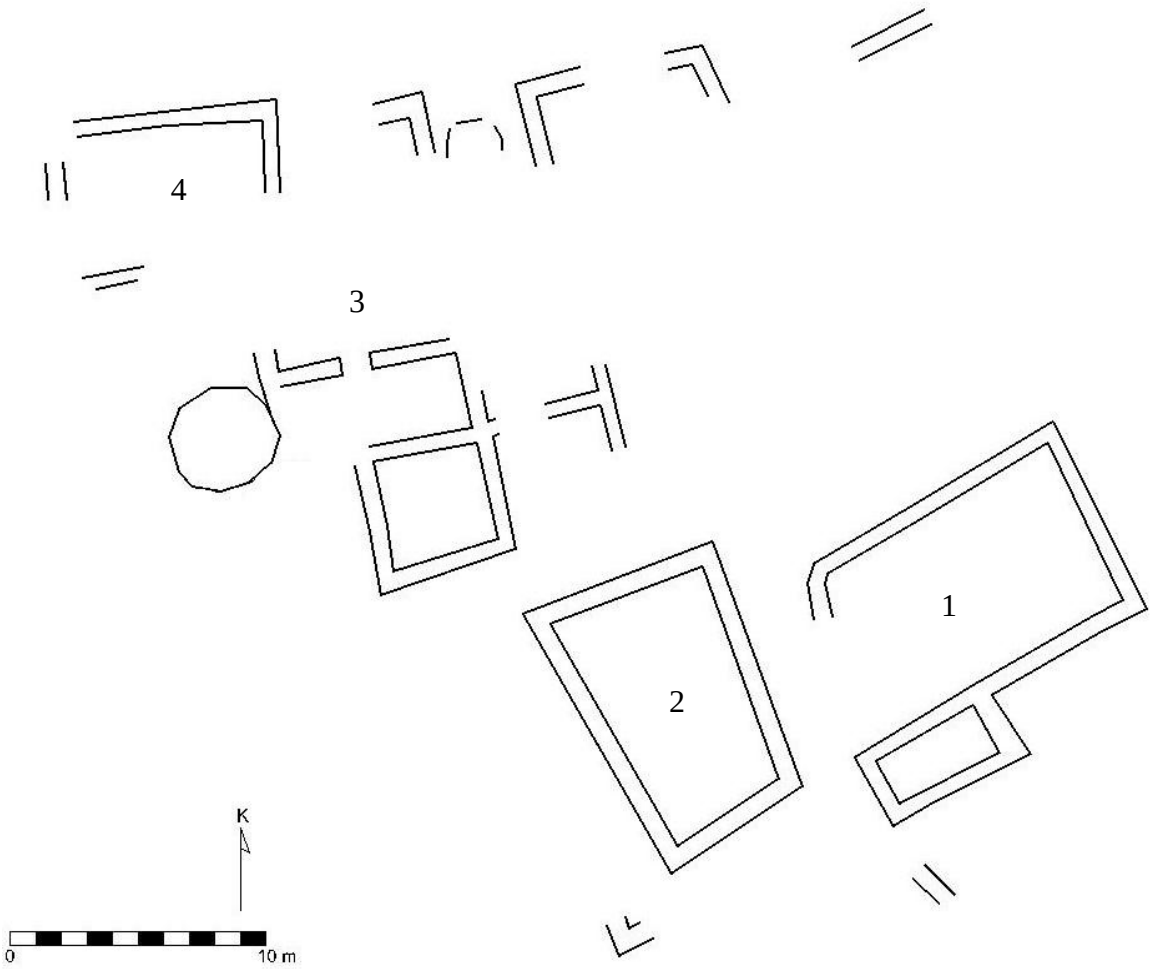
Kuzeye doğru, daha yüksek dolgu olan alanda çok odalı bir yapı kalıntısı bulunur (3). Yaklaşık 13 x 10 m. ölçülerindeki bir alanda kalıntıları gözlenen yapının yaklaşık 5 odasının olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeye açılan bir iç kapısı vardır. Bu yapının batı bitişiğinde yaklaşık 4 m. çapında yuvarlak planlı bir sarnıç kalıntısı vardır.

Buradan kuzeyde arazi artık çok yoğun bitki örtüsü altındadır ve kalıntıları tanımlamak çok zordur. Bu kesimde yaklaşık 7.70 x 5.20 m. ölçülerinde bir mekan (4) ve doğuya doğru aynı dizi üzerinde başka yapılar da olduğu kestirilebilmektedir. Tanımlanamayan başka duvar izleri de bulunabilmiştir. Arazideki moloz miktarından kesintisiz ve yoğun yapılaşma olduğu anlaşılmaktadır ancak başka detay tanımlanamamıştır.

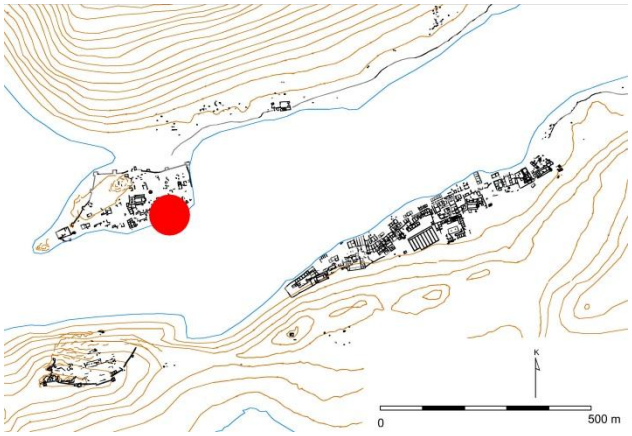
Alanda gözlenen duvarlarda bir yüzleri kabaca düzeltilmiş az işli küçük taşlardan duvar örgüsü gözlenmiştir. Taşların aralarında küçük taşlar, taş yongaları ve kiremit parçalarının kullanıldığı görülmüştür. Belirlenebilen duvar kalınlıkları 59 ila 67 cm arasındadır.

2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 148

Kat.No. 148

Resim 1 – 148 No'lu Alan 95 hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 148 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 3 – 148 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 4 – 148 No'lu Alan (batıdan)

Resim 5 – 148 No'lu Alan (güneyden)

Kat. No. 149

Kuzey Yerleşim Kuzeydoğu Suriçi

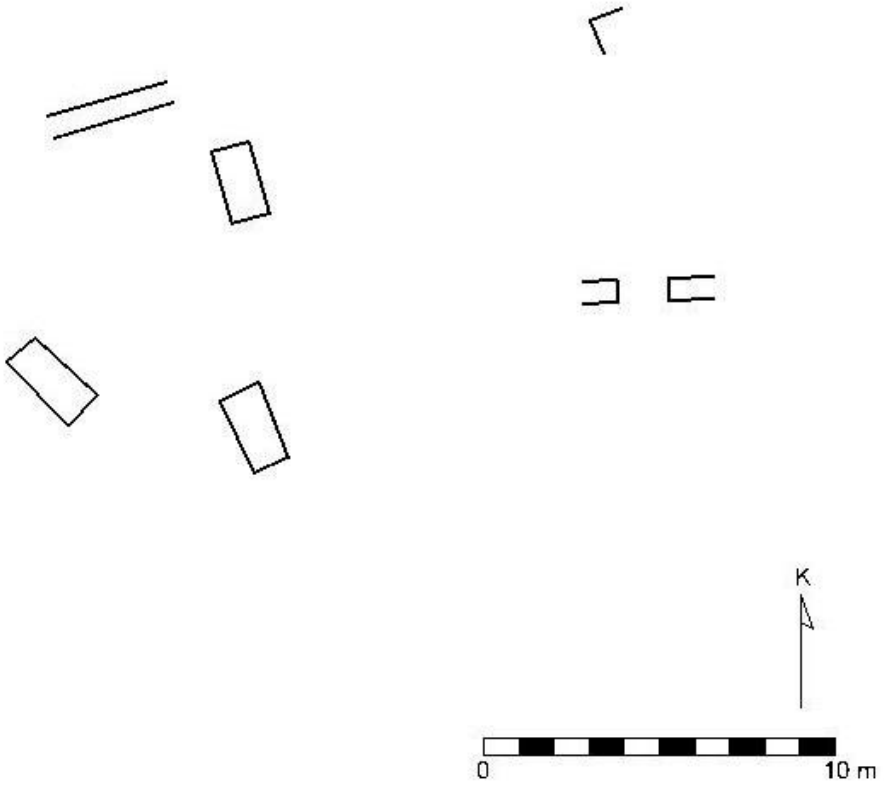
Kuzey Yerleşim'in kuzeydoğu köşesindeki alandır. Kuzey ve doğu taraflarında yerleşimi çeviren surlarla (Kat.No.143, 153) sınırlanır. Güneyinde Kuzey Hamam yapısı (Kat.No.150) ile 151 No'lu alan bulunur. Batı tarafında 147 No'lu alan vardır.

Alandaki kalıntıların korunmuşluk derecesi düşüktür. Büyük oranda bataklık kotuna çok yakın moloz yığınlarından ibarettir. Yüzeyde kalmış yığınların arasından izlenebilen az miktarda duvar izi bulunur.

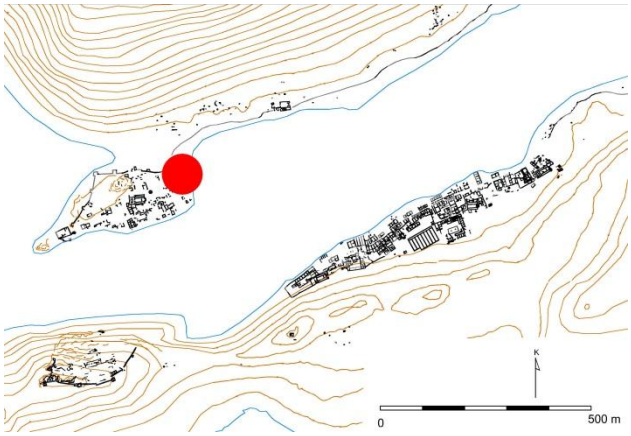
Hamam yapısının hemen kuzeyinde yüzeyin altında kalmış üç adet lahit kalıntısı bulunur (Kat.No.154). Bu grubun hemen kuzeyinde moloz yıkıntıları bulunan bir yapı kalıntısı vardır.

2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 149

Kat.No. 149

Resim 1 – 149 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – 149 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 149 No'lu Alan (doğudan)

Resim 4 – 149 No'lu Alan ve arka planda Kuzey Hamam (kuzeyden)

Resim 5 – 149 No'lu Alan içindeki lahit grubu (güneyden)

Kat. No. 150

Kuzey Hamam

Kuzey Yerleşim'in doğu kesiminde yer alır. Kuzeyde 149 No'lu alan, doğuda 151 No'lu alan ve Doğu Surlar (Kat.No.153), güneyinde 152 ve 148 No'lu alanlar ile batısında 147 No'lu alan bulunur. Yapı kuzey-güney doğrultulu yerleşmiştir. Kuzey tarafında daha erken döneme ait alt kotta üç adet ve bir tane de yapının güneydoğusunda lahit bulunur (Kat.No.154).

Bu alan bataklık kotuna yakın, yoğun bitki örtüsü altında iyi korunmamış bir alandır ancak hamam yapısı çevresindeki diğer kalıntılara nazaran daha anlaşılabilir derecede korunmuştur. Duvarlar genelde yüzeyden 1.80 m. seviyesine kadar ayakta olduğu yerler vardır. Hamamın üst örtüsünün muhtemelen tonoz olduğu dikkate alındığında içindeki yüksek dolgu seviyesi normal görünmektedir.

Hamam plan bakımından Doğu Hamam (Kat.No.8) yapısının küçültülmüş bir benzeri gibidir. İlk bölümü güneydeki büyük mekandır (1). İçten yaklaşık 6.73 x 6.12 m. ölçülerinde olduğu anlaşılmaktadır. Mekanın duvarlarında güney tarafında merkezde bir ve batı tarafında güneye yakın bir başka kapı daha belirlenebilmiştir. Doğuda kapı gözlenememiştir ancak Doğu Hamam'ın apoditerium mekanı ile karşılaştırılırsa burada bir kapı daha olması beklenebilir. Bu mekanda dolgu seviyesi düşüktür, muhtemelen ahşap çatı ile örtülü ısıtılmayan bir mekan olmalıdır.

İlk bölümün kuzey bitişiğinde, burası ile bütünleşik şekilde bir mekan daha bulunur (2). Mekanın orta bölümü 5.25 x 2.26 m. ölçülerindedir. Doğu tarafta içten 1.68 m. derinliğinde, 1.62 m. genişliğinde apsidal bir niş bulunur. Batı tarafta da daha küçük 1.03 m. derinlikte, 1.57 m. genişlikte simetrik bir niş daha vardır. Doğu Hamam ile olan dikkat çekici benzerlik sebebiyle bu ilk iki odayı Apoditerium ve Frigidarium olarak tanımlamak makul bir öneri gibi görünmektedir.

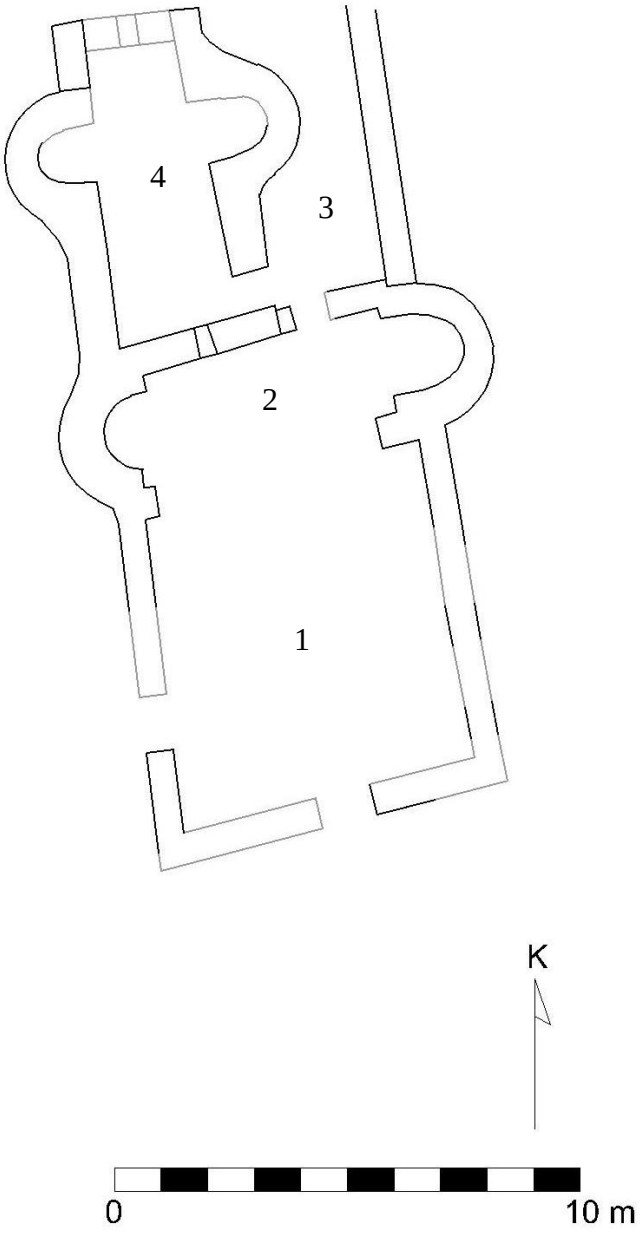
Frigidarium bölümünün kuzey duvarında doğu tarafta 0.80 m. kadar genişlikte bir kapı ile hamamın içine girilir. İlk mekan (3) yaklaşık 2.50 m. genişlikte bir mekandır. Doğu duvarı kuzeye doğru 6.05 m. kadar izlenebilmiştir. Batı tarafı ise (4) mekanının doğu duvarının dışı ile sınırlanmıştır. Bu duvarda yan odanın apsisinin dış kısmı bu odanın içine uzanmakta ve mekanı daraltmaktadır. Bir ihtimal belki bu oda gözlenen doğu duvarın tüm uzunluğu boyunca değil, apsise kadar uzanmakta olan küçük bir odaydı. Dolgu ve bitki örtüsü sebebiyle detaylı gözlem yapmak mümkün olmamıştır. Frigidarium'dan geçilen ve son mekana bağlantı sağlayan oda olduğundan burasının Tepidarium olduğu tahmin edilebilir.

Kat. No. 150

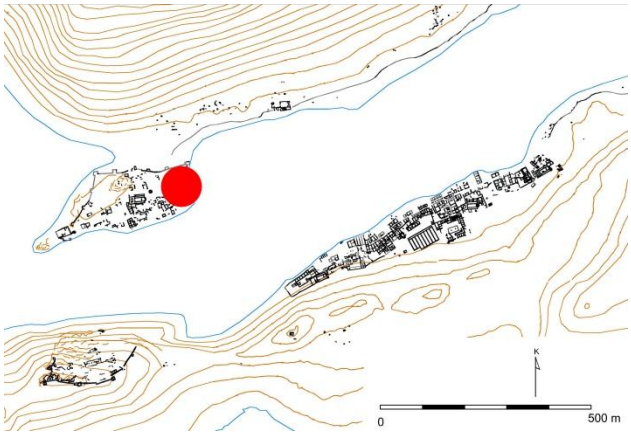
Hamamın gözlenen son mekanı (4) içten yaklaşık 6.20 x 2.47 m. ölçülerindedir. Odanın orta kesiminde doğuya doğru 1.40 ve batıya doğru 1.25 m. derinlikleri olan ve 1.10 m. kadar genişlikte oldukları kestirilen simetrik iki niş vardır. Odanın kuzey tarafında sınırı net değildir ancak köşede görülen duvarın sonu olduğu tahmin edilen kesimlerden hareketle bir kuzey duvarı önerilmiştir. Mekanın güney tarafında Frigidarium'a açılan 0.33 m. genişlikte dar bir pencere bulunur. Güneybatı köşede Tepidarium'a geçilen 0.82 m. genişlikte bir kapı vardır. Kapının iç derinliği 0.80 m. kadardır ve ısı yalıtımı sağlayan çift kapı olabileceği tahmin edilmektedir. Bu mekanın duvarında in-situ olmayan bir konumda ısıtma sistemine ait seramik duvar çivisi bulunmuştur.

Hamam genelde az işli küçük taşlarla, taş aralarında taş yongaları ve az miktarda kiremit parçaları kullanılmış olan bir duvar ile örülmüştür. Köşelerde daha düzgün taşlardan daha sağlam bir örgü yapılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Güney taraftaki mekanın duvarında Roma Dönemi olduğu değerlendirilen bir sunak devşirme olarak kullanılmıştır.

Kat.No. 150

Kat.No. 150

Resim 1 – Kuzey Hamam hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – Kuzey Hamam hava fotoğrafı (kuzeyden)

Resim 3 – Kuzey Hamam (güneybatıdan)

Resim 4 – Kuzey Hamam'da caldarium'a açılan kapı (doğudan)

Resim 5 – Kuzey Hamam duvarda ısıtma sistemi kalıntıları

Kat. No. 151

Kuzey Yerleşim Doğu Suriçi

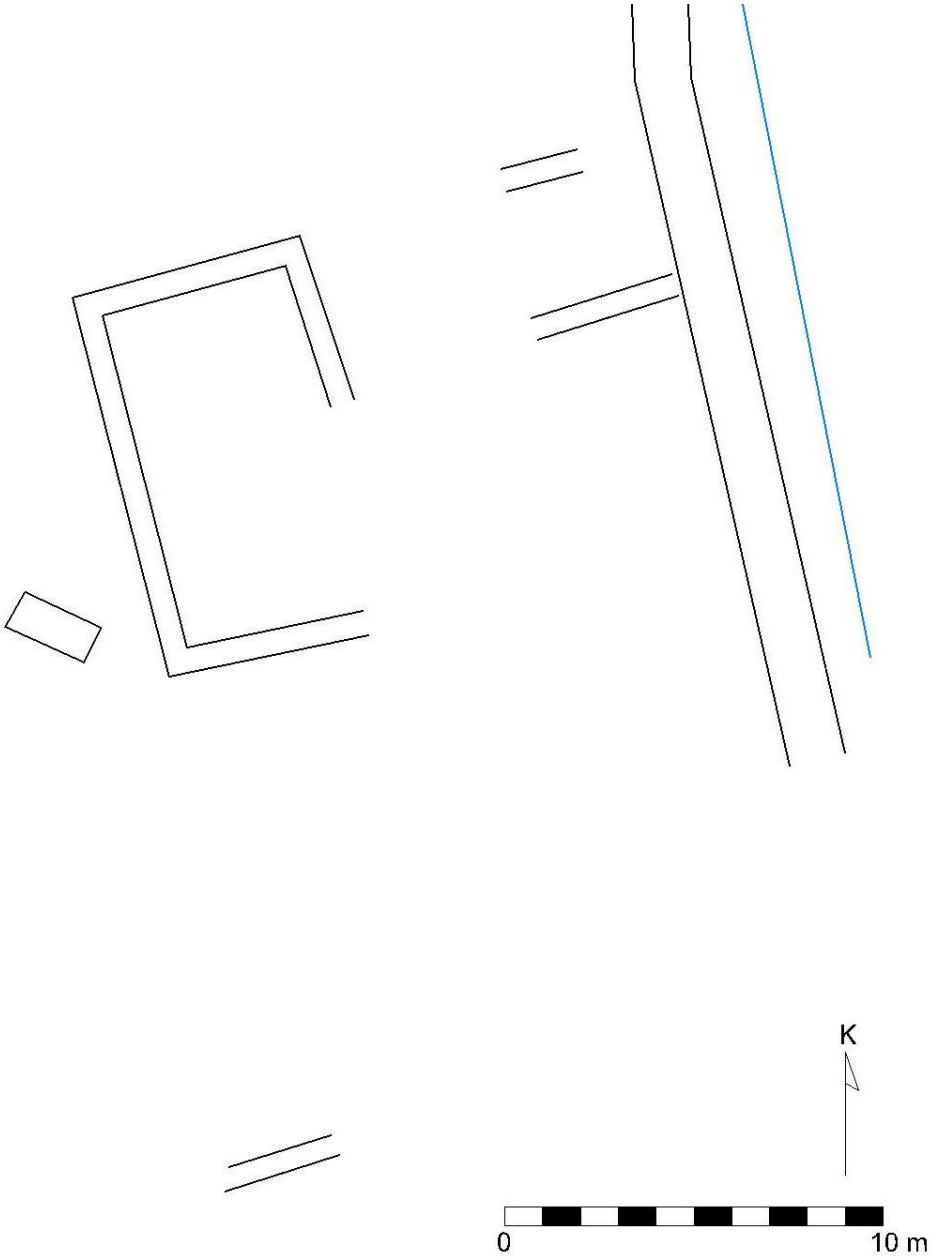
Kuzey Yerleşim'in doğu bölümündedir. Kuzey Hamam yapısı (Kat.No.150) ile Doğu Sur (Kat.No.153) parçasının arasındaki yapı kalıntısıdır.

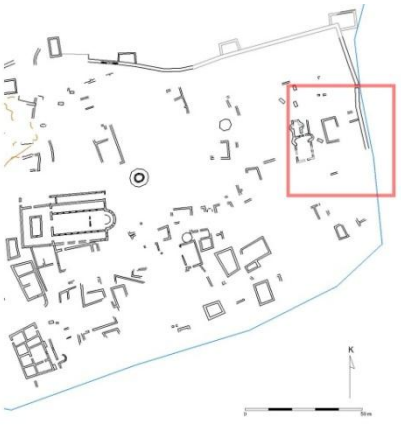
Alanda 9.25 x 5.06 m. ölçülerinde bir mekan bulunur. Doğu tarafında surlara yakın başka bölüm kalıntıları da vardır. Bu kesim yüksekçe moloz yığını şeklinde bir kalıntıdır ve sağlam zemine oturan büyük bir bina olmalıdır. Ancak Tamamen yıkıldığından detayları anlaşılamamaktadır.

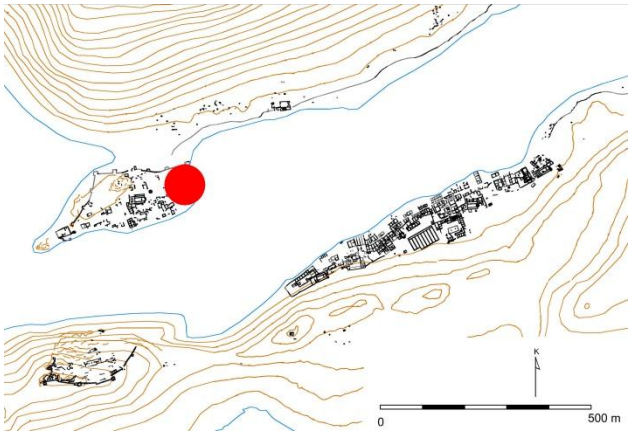
Yerleşimin kuzeybatı tarafında bastionların çevresinde gözlenen surlara bağlı duvarlara benzer bir yapı olabilir.

2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 151

Kat.No. 151

Resim 1 – 151 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – 151 No'lu Alan (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 151 No'lu Alan (güneybatıdan)

Resim 4 – 151 No'lu Alan (kuzeyden)

Resim 5 – 151 No'lu Alan (güneyden)

Kat. No. 152

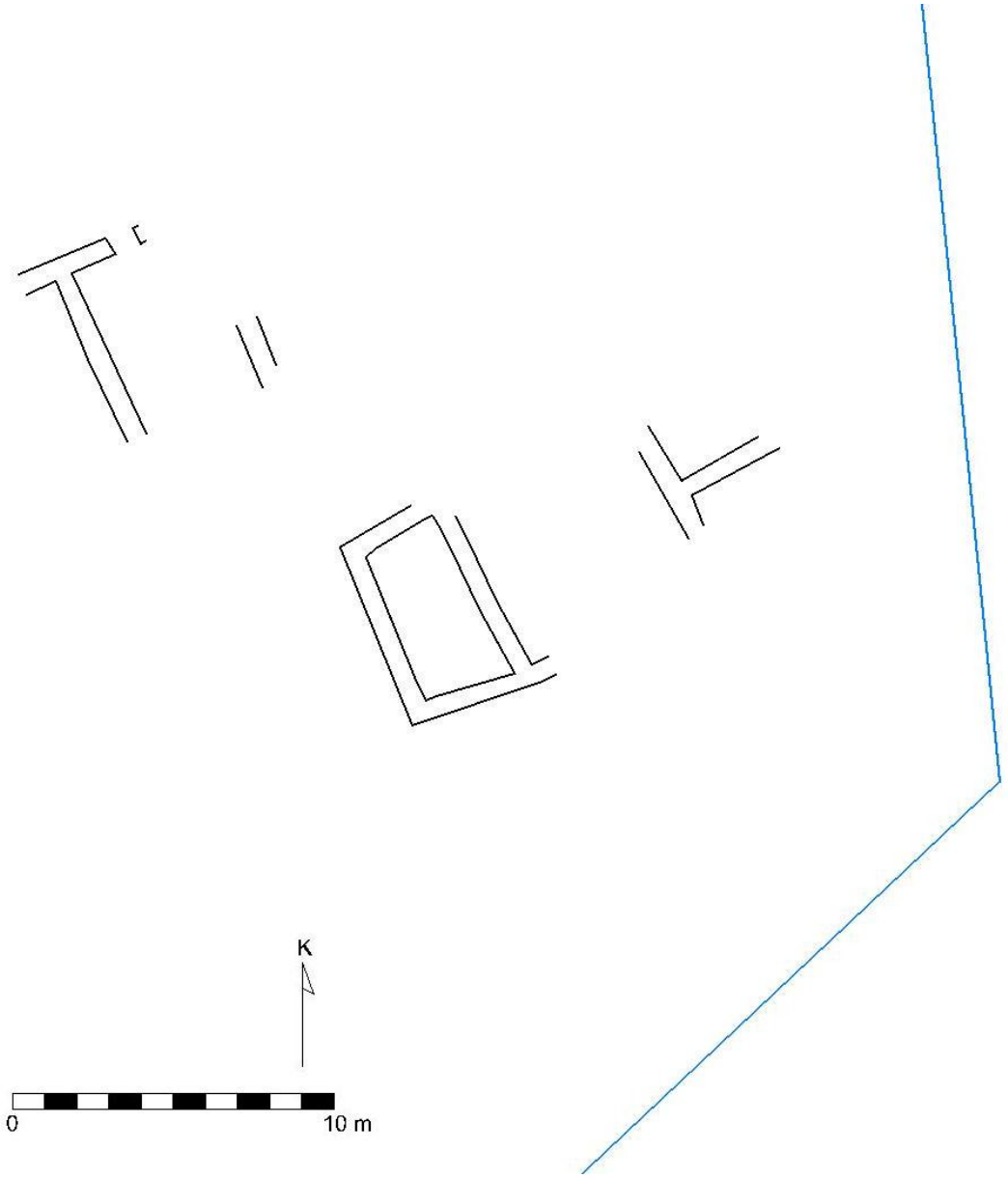
Kuzey Yerleşim Güneydoğu Sahil Kalıntılar

Kuzey Yerleşim'in güneydoğu köşesindedir. Kuzey Hamam yapısının (Kat.No.150) güneydoğusundadır. Güney ve doğu taraflarında bataklık alanının içinden akarsu geçmektedir ve antik liman kıyısı burası olmalıdır. Alandaki kalıntılar bataklık seviyesinde izlenebilen bazı duvar izlerinden ibarettir.

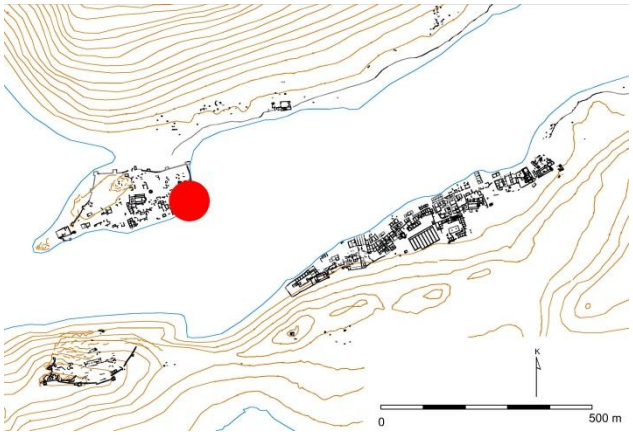
Kuzey bölümde kuzeye açılan girişi olduğu anlaşılan bir mekanın ön tarafı gözlenebilmektedir. Güneydoğuda ise 5.14 x 2.54 m. ölçüerinde bir mekan vardır. Tanımlanamayan başka duvar izleri de bulunabilmiştir. Ancak kalıntı miktarı çok az ve su seviyesi yüksek olduğundan başka detay tanımlanamamıştır.

2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

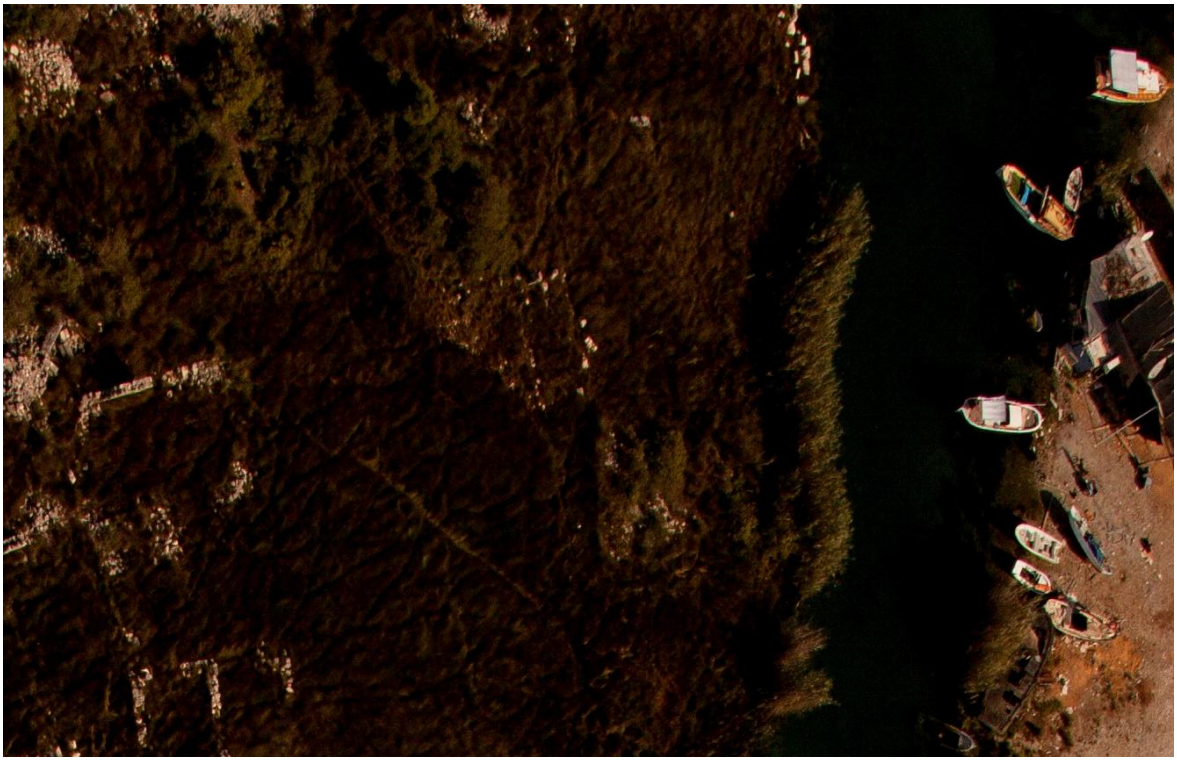
Kat.No. 152

Kat.No. 152

Resim 1 – 152 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneyden)

Resim 2 – 152 No'lu Alan hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 3 – 152 No'lu Alan (batıdan)

Resim 4 – 152 No'lu Alan (kuzeyden)

Kat. No. 153

Kuzey Yerleşim Doğu Surlar

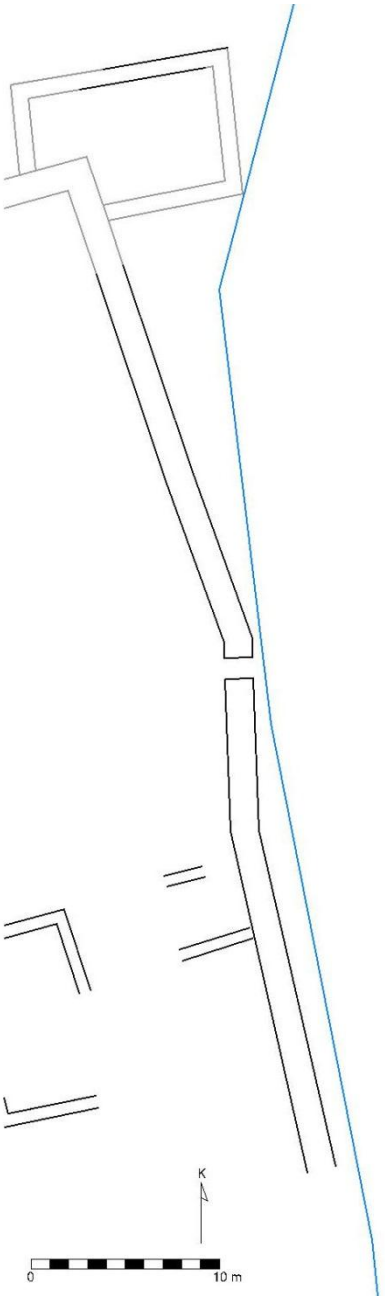
Kuzey Yerleşim'i doğudan sınırlayan sur bölümüdür.

Yerleşimin kuzeydoğu köşesinden güneye 60 m. kadar devam ettiği tespit edilebilmektedir. Buradan güneyde duvarlar su seviyesinin altında kaybolmaktadır. Surun üzerinde kuzey köşeden 25 m. kadar güneyde doğuya açılan 1.10 m. genişliğinde bir kapı bulunur. Bu kesimde dışarı bakan bir mazgal da vardır.

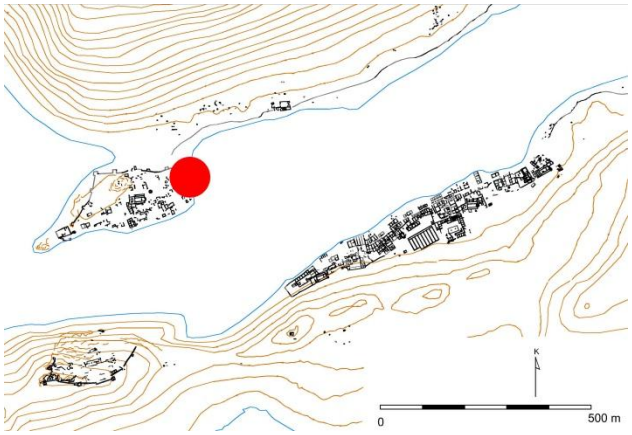
Sur duvarı genellikle dörtgen biçimli büyük düzgün bloklarla nispeten düzensiz bir şekilde örülmüştür. Aralarda büyük miktarda küçük taşlar bulunur. Büyük dörtgen blokların yanı sıra örgünün içinde arşitrav, lento, söve, sütun gibi mimari elemanlar da kullanılmıştır. Bu duvarın kalınlığı 1.50 m. kadardır. Örgü tekniği kuzey surları oluşturan kalın duvara benzemektedir.

Yapıda 2018 yılı itibarıyla sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 153

Kat.No. 153

Resim 1 – K.Yerleşim Doğu Surlar hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – K.Yerleşim Doğu Surlar hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 3 – K.Yerleşim Doğu Surlarda mazgal pencere (batıdan)

Resim 4 – K.Yerleşim Doğu Surlar ve doğuya açılan kapı (güneydoğudan)

Resim 5 – K.Yerleşim Doğu Surlar (güneyden)

Kat. No. 154

Kuzey Nekropol - Yerleşim İçi Gruplar

Kuzey Yerleşim'de sur duvarları içindeki son evre yerleşim alanı içerisinde, son evre binalarının arasında kalmış mezarlar bulunmaktadır. Yüzeyde göründüğü kadarıyla yerleşimde güneyde liman kıyısı boyunca bulunan binaların arasında, ayrıca yerleşimin kuzey ve kuzeydoğu kesimlerinde küçük lahit grupları vardır.

Yerleşimin liman kıyısında kalan güney kesiminde sahil boyundaki binaların arasına dağılmış şekilde 5 adet lahit mezara ait kalıntı bulunur (1). Bu mezarlar yaklaşık doğu-batı doğrultusunda uzanırlar, genelde sahile yakındırlar ve çevrelerindeki geç dönem yapılaşması dikkate alınmadığında limandan görülebilecek şekilde konumlanmışlardır. Farklı dönemlerin özelliklerini gösteren farklı tiplerdedirler. Birisi Likya tarzı yüksek sivri kemerli formlu kapağa sahiptir. Birisi Likya tarzının geç dönemde devamı sayılan daha alçak ve hafif sivri kemer formlu kapağı vardır ve doğuya bakan dar yüzünde kaba murç işçilik üzerine sonradan kazındığı anlaşılan Yunanca yazıt bulunur. Bir diğeri de bu bölgede Roma İmparatorluk Dönemi'nin ortaları ve sonrasına atfedilen mahya kirişsiz, yarım daire formlu kapak tipine sahiptir.

Yerleşimin kuzey kesiminde 3 adet lahit mezara ait kalıntının olduğu bir mezar grubu bulunur (2). İki tanesi in-situ konumunda korunmuştur, birisi yalın üçgen prizma formlu kapağa sahiptir, diğeri de profil ve yalın palmet akroter bezemeli düz dörtgen formlu kapak ile köşe pilasterli tekneye sahiptir. Her ikisi de doğu-batı doğrultuludur. Üçgen kapaklı olan zemine gömülü olduğundan ön cephesi ayırt edilecek durumda değildir. Düz kapaklı pilasterli olan mezarın ise, teknesinde ve kapağının ön ve arka yüzlerindeki belirgin işçilik farklılığı nedeniyle ön cephesinin güneydeki liman tarafına değil, kuzeye yamaca dönük olduğu anlaşılmaktadır.

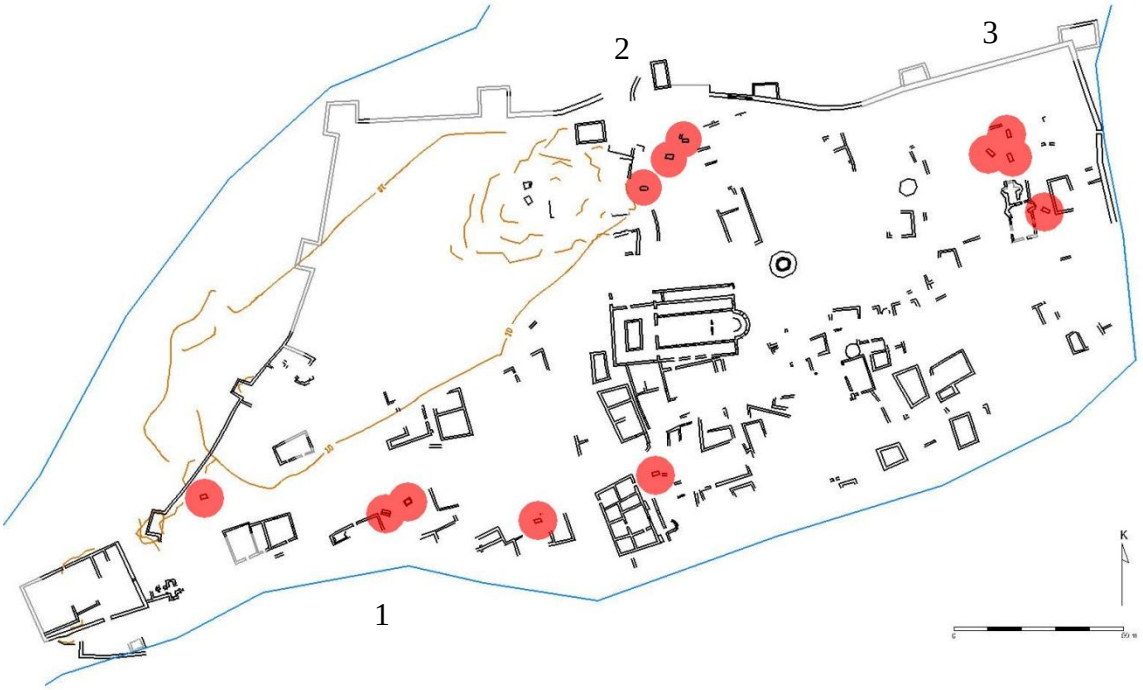
Yerleşimin kuzeydoğu tarafında, Kuzey Hamam olarak tanımlanan yapının çevresinde bataklık zemine gömülü halde 4 lahit daha in-situ durmaktadır. Bunların üçü aynı yerde, alçak sivri kemer formlu kapağa sahip tarzdadır, birisi de düz üçgen prizma formlu kapaklıdır. Yaklaşık olarak kuzeybatı-güneydoğu doğrultuludurlar.

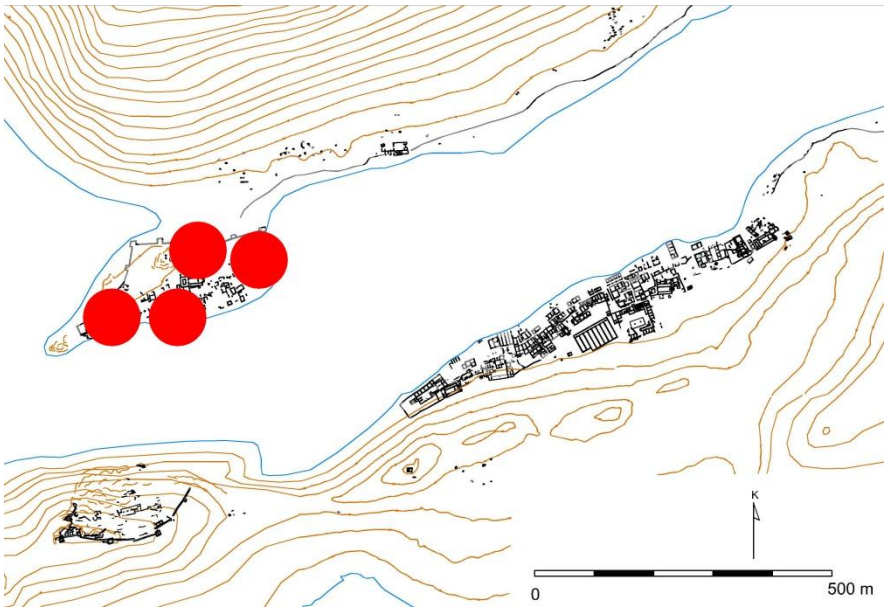
Literatür :

Uğurlu 2003, 355-368

Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 154

Kat.No. 154

Resim 1 – Kuzey Yerleşim içindeki mezarlar hava fotoğrafı (güneybatıdan)

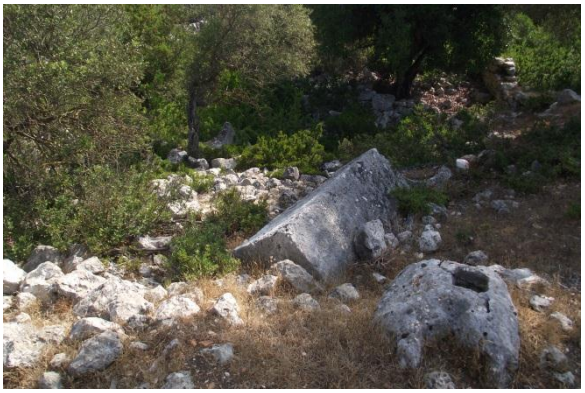
Resim 2 – Kuzey Yerleşim içinde lahit (kuzeydoğudan)

Resim 3 – Kuzey Yerleşim içinde lahit (doğudan)

Resim 4 – Kuzey Yerleşim içinde kuzeydoğu mezar grubu (güneyden)

Resim 5 – Kuzey Yerleşim içinde kuzey mezar grubu (güneybatıdan)

Kat. No. 155

Kuzey Nekropol - Likya Grubu

Kuzey Yerleşim'e kuzeydoğudan gelen güzergah üzerinde, yerleşime en yakın olan batı kesimde yamaçta yer alan nekropol grubudur. Bu bölgede yaklaşık 60 x 60 m. bir arazide +5 ila +22 m. kot arasında yerleşmiş, bir tane de ayrı olarak duran, toplam 11 adet lahit mezara ait kalıntı ile çevre kalıntıları bu grupta değerlendirilmiştir.

Bu nekropol grubundaki lahit kalıntılarından tipi belirlenebilenlerin 6 tanesi Likya tipi sivri kemer kapaklı lahitlerdir. 2 adet de üçgen alınlıklı tipte tespit edilebilmiştir. Yüksek sivri kemer formlu Likya tipi kapakların büyük kısmı yalın ve kaba murç işçiliklidir. Yamaç üzerinde genelde yaklaşık 10 ila 20 m aralıklarla yerleşmişlerdir. Yalın, büyük ve yüksek lahit tekneleri vardır, 134 ila 162 cm genişlikler ile 171 cm yükseklik ölçülebilmiştir. Bazısında bu teknenin üzerinde fazla derin olmadan yalın bir şekilde oyulmuş tabula ansatalar ile 2-3 satır Yunanca yazıt bulunur. Likya tipi lahit mezarların çoğunluğu anakayadan oyma veya blok taştan örme ve içlerinde hyposorion bulunan podyumlara sahiptir. Bu gruptaki Likya tipi lahitlerin içinden bir adedi daha nitelikli işçiliğe sahiptir. Kapağın dar yüzü sade profillerle işlenerek ortada bir dikme ile iki kasete bölünmüştür.

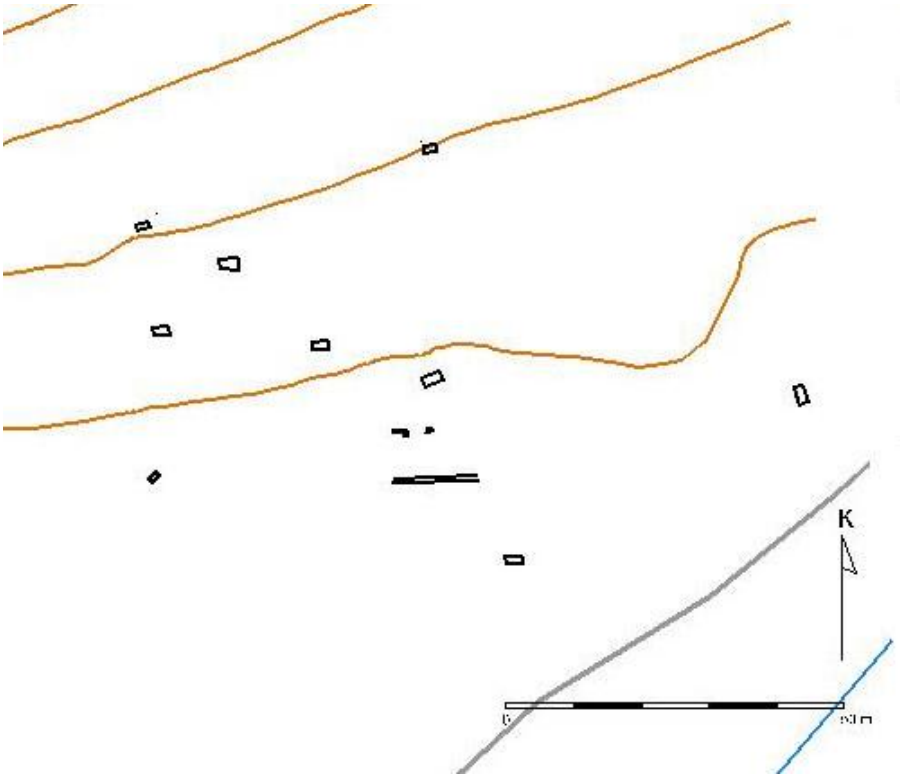
Çoğunluğu doğu-batı doğrultulu olarak, güneye limana bakar şekildedir. Alt kotta güney yerleşime gelen yola yakın bir tanesi kuzey-güney doğrultuludur. Nekropolün güney bölümünde daha sık yerleşmiş bir grup lahit kalıntısı ile anlamlandırılamayan bir duvar kalıntısı daha vardır. Güneye doğru kum dolgusunun nekropolü örttüğü görülür ve kumun altında, daha yumuşak eğimli bölgede nekropolün devam etmesi mümkündür.

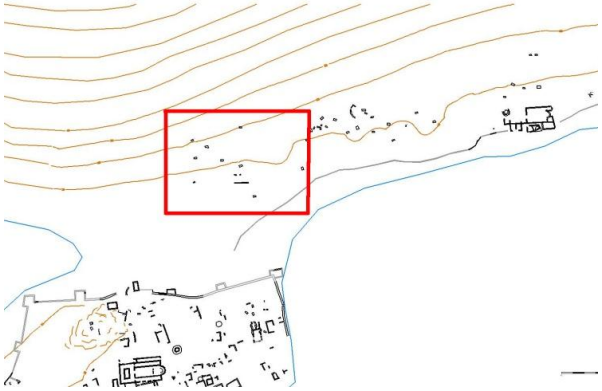
Literatür :

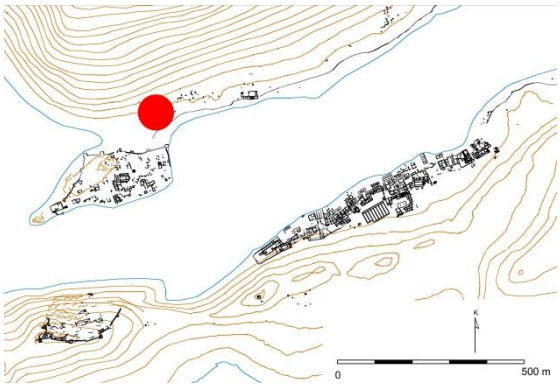
Uğurlu 2003, 355-368

Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 155

Kat.No. 155

Resim 1 – 155 No'lu Nekropol hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 155 No'lu Nekropol (güneyden)

Resim 3 – 155 No'lu Nekropol'de lahit (güneybatıdan)

Resim 4 – 155 No'lu Nekropol'de lahit (kuzeydoğudan)

Resim 5-6 – 155 No'lu Nekropolde lahit kapakları

Kat. No. 156

Kuzey Nekropol – Roma Grubu Batı

Kuzey Yerleşim'e kuzeydoğudan gelen güzergah üzerinde, yerleşime en yakın olan batı kesimde yamaçta yer alan nekropol grubunun doğu kesimidir. Bu bölgede yaklaşık 130 x 50 m. bir arazide +8 ila +15 m. kot arasında yerleşmiş, toplam 18 adet lahit mezara ait kalıntı ile çevre kalıntıları bu grupta değerlendirilmiştir.

Lahitler yamaç üzerinde genelde yaklaşık 3 ila 15 m aralıklarla yerleşmişlerdir. Kimisi kendi arasında küçük gruplar halinde ama genel itibarıyla aynı nekropoldedir.

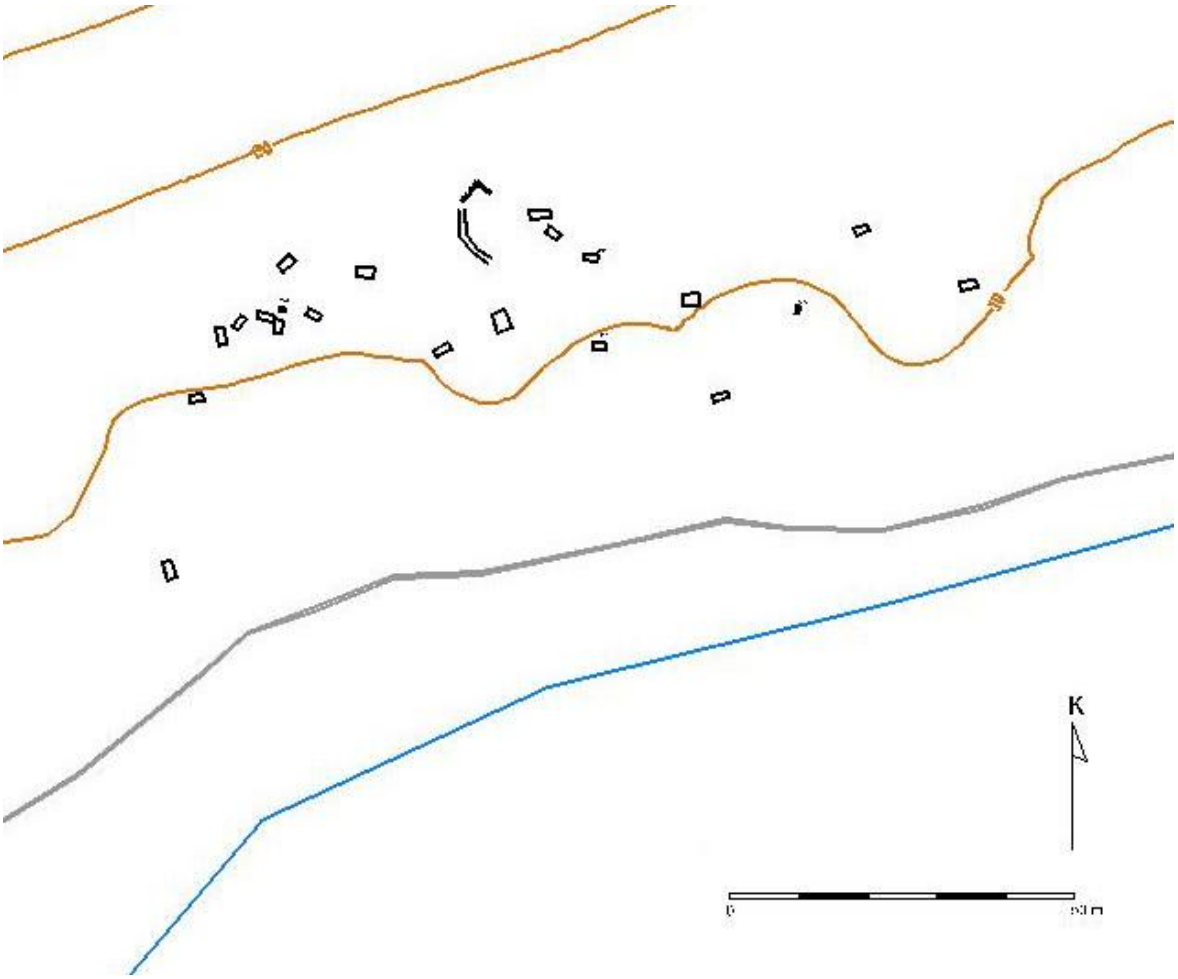
Bu nekropol grubundaki lahit kalıntılarından tipi belirlenebilenlerin 7 adedi üçgen alınlıklı tipte, 1 adedi düz dörtgen blok formlu, 3 adedi sivri kemer formlu Likya tipi kapağa sahiptir. Teknelerin 5 adedinin köşelerinde pilaster bulunur, 3 adedi kayadan oyulu lahit formundadır. 3 adet hyposorion tespit edilmiştir. Teknelerde 222 ila 256 cm uzunluk, 90 ila 127 cm genişlik, 100 ila 136 cm yükseklik; kapaklarda ise 237 ila 250 cm uzunluk, 103 ila 140 cm genişlik, 55 ila 95 cm yükseklik tespit edilmiştir. Profilli çerçeveli tabula ansata üzerinde yazıtlı olan örnekler vardır. Yine aynı grup içerisinde küçük bir tapınak formunda blok taşlardan örülerek yapılmış yaklaşık 252 cm çatı genişliği olan bir mezara ait kalıntı, 1 adet Pamphylia-Kilikia tipi girlandlı ostothek parçası ve 1 adet de sunak gibi daha farklı Roma İmparatorluk Dönemi sepulkral anıtlarının da var olduğu gözlenmektedir.

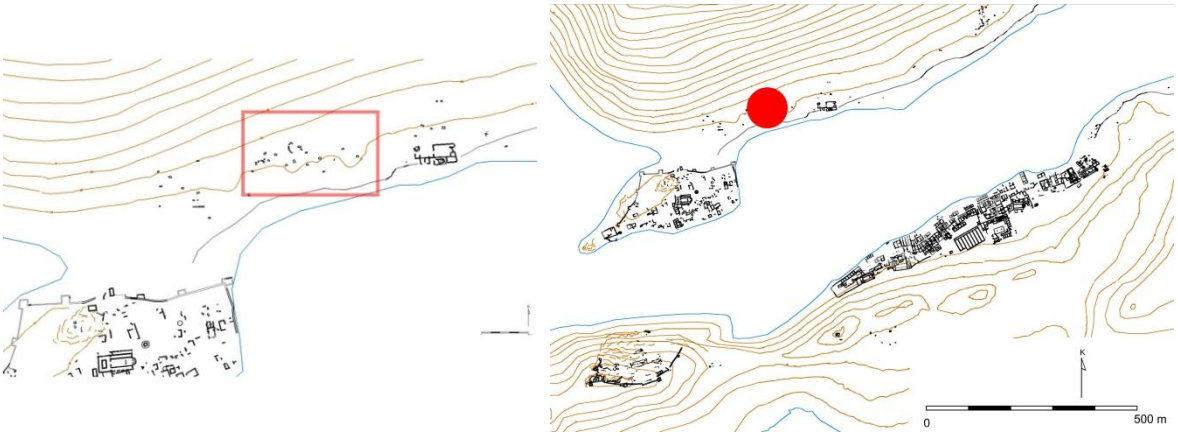
Çoğunluğu doğu-batı doğrultulu olarak, güneye limana bakar şekildedir. Nekropolün kuzey bölümünde kaya işçilikli bir alan ile anlamlandırılamayan bir duvar kalıntısı daha vardır. Güneye doğru kum dolgusunun nekropolü örttüğü görülür ve kumun altında, daha yumuşak eğimli bölgede nekropolün devam etmesi mümkündür.

Literatür :

Uğurlu 2003, 355-368
Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 156

Kat.No. 156

Resim 1 – 156 No'lu Nekropol hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 2 – 156 No'lu Nekropol'de kayadan oyulu lahit (güneybatıdan)

Resim 3 – 156 No'lu Nekropol'de lahitler (güneyden)

Resim 4 – Lahitlerin arasında girlandlı ostothek parçası (güneydoğudan) (Res. 3'te üstte)

Resim 5 – 156 No'lu Nekropol'de tapınak tipli örme mezar (batıdan)

Kat. No. 157

E Kilisesi

Liman yatağının kuzey kıyısında yerleşim yerlerinden ayrı konumlanmıştır. Kuzey Yerleşim alanından yaklaşık 250 m. kadar kuzeydoğudadır. Burada yamaç üzerinde yaklaşık +5 m. kotundadır. Hemen güneyinden Kuzey Su Kanalı (Kat.No.164) geçtiğinden Kuzey Yerleşim'e gelen yol güzergahı üzerinde olduğu değerlendirilebilir. Güney ve güneydoğu taraflarda akarsuyun kuzey kıyısında birkaç ayrı su kaynağı bulunur.

Yapı oldukça düşük bir korunmuşluk derecesindedir. Güney duvarın bir kısmı 2.20 m. kadar ayaktadır. Geri kalan kesimler genelde 1.50 m.'yi geçmez şekilde yıkılmıştır. Güney taraftaki terasın kısmen ayakta olduğu anlaşılmaktadır. Naos'un özellikle kuzey tarafı yoğun bikti örtüsü altındadır.

Üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. Düzgün dikdörtgen planlı naos dıştan yaklaşık 18.72 x 14.04 metre ölçülerindedir. Yaklaşık tam doğu yönündeki apsis bu yapıdan doğuya doğru yaklaşık 3.00 metre çıkıntı yapmaktadır. Detaylar anlaşılamamıştır. İçeride naosun, üç nefe ayrılmış olduğu bellidir. Apsisin kuzey tarafında nef arasıarşitravı taşıyan duvar payesi tespit edilmiştir. Orta nefin yaklaşık 5.80, yan neflerin de 2.90 m. kadar genişlikte oldukları kestirilebilmektedir ancak mekan tamamen yıkılıp dağıldığı için net ölçüm yoktur.

Apsisin güneydoğu tarafında yaklaşık 4.40 x 4.10 m. ölçülerinde bir yan oda vardır. Planı yamuk bir dörtgen biçimindedir. Güney tarafta yamaç arazi olduğundan araziye uygunluk sağlamak bakımından bu şekilde olmalıdır. Kuzeydoğu tarafta bir yan oda daha bulunur. İçten yaklaşık 3.15 x 2.85 m. ölçülerindedir. Doğu tarafında yaklaşık 1.10 m. derinliği olan bir apsisi vardır.

Güney nefin güney tarafında araziye uygun olarak 6 ila 8 m. genişlikte bir teras vardır. Terasın içinde büyük oranda ayakta bir sarnıç tespit edilmiştir. Ayrıca batı tarafta terasın üstünde kuzeye açıldığı değerlendirilen yaklaşık 5.30 x 4.20 m. boyutlarında bölümler bulunur. Kilisenin batı tarafında güneyde bu mekanların açıldığı belki revaklı bir atrium bulunduğu tahmin edilebilir. Alandaki moloz dolgu planı anlamayı imkansız hale getirmektedir. Bu kesimin batı tarafında da yaklaşık 6.25 m. çapında büyük bir kireç ocağı bulunur.

Yapıda genellikle tek tarafları düzeltilmiş küçük taşlarla duvar örülmüştür. Nispeten çok sayıda düzgün dörtgen formlu taşlar da kullanılmıştır. Taş aralarında taş yongaları ve küçük taşlar kullanılmıştır, kiremit parçası görülmez.

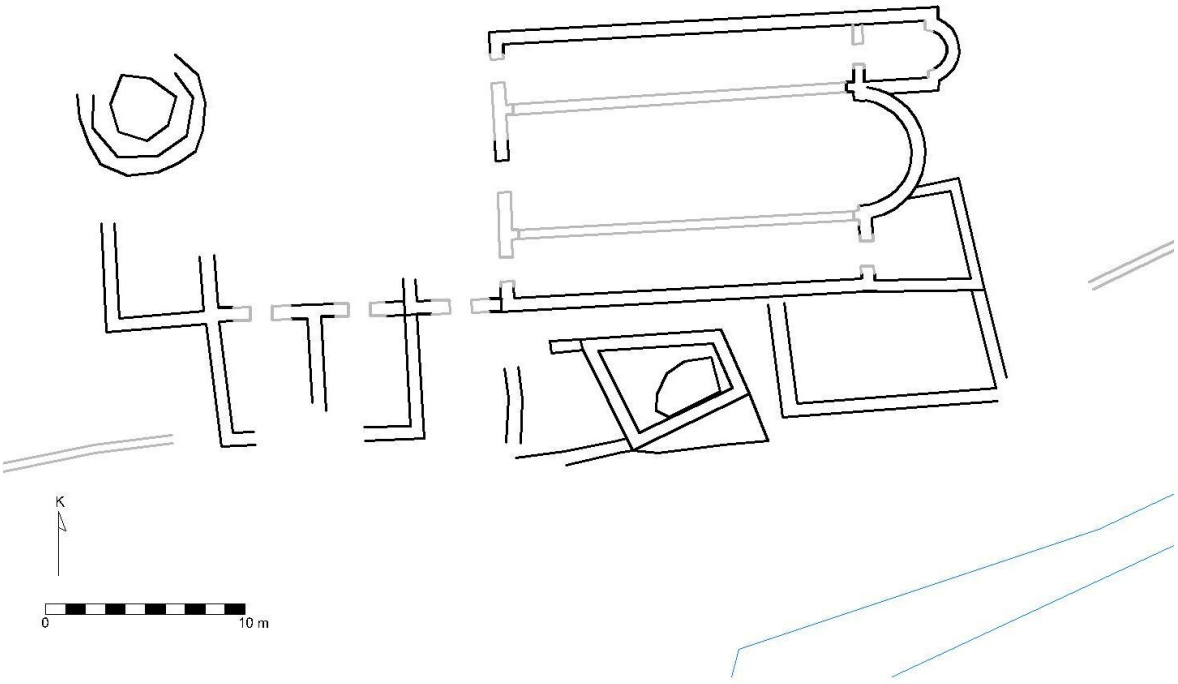
Kat. No. 157

Literatür :

Tekinalp 2000, 156-173

Çevik – Bulut 2010, 48

Kat.No. 157

Kat.No. 157

Resim 1 – E Kilisesi hava fotoğrafı (kuzeydoğudan)

Resim 2 – E Kilisesi naos (kuzeydoğudan)

Resim 3 – E Kilisesi apsis (kuzeydoğudan)

Resim 4 – E Kilisesi mimari parçalar

Resim 5 – E Kilisesi kireç ocağı (kuzeybatıdan)

Kat. No. 158

Kuzey Nekropol – Küçük Gruplar

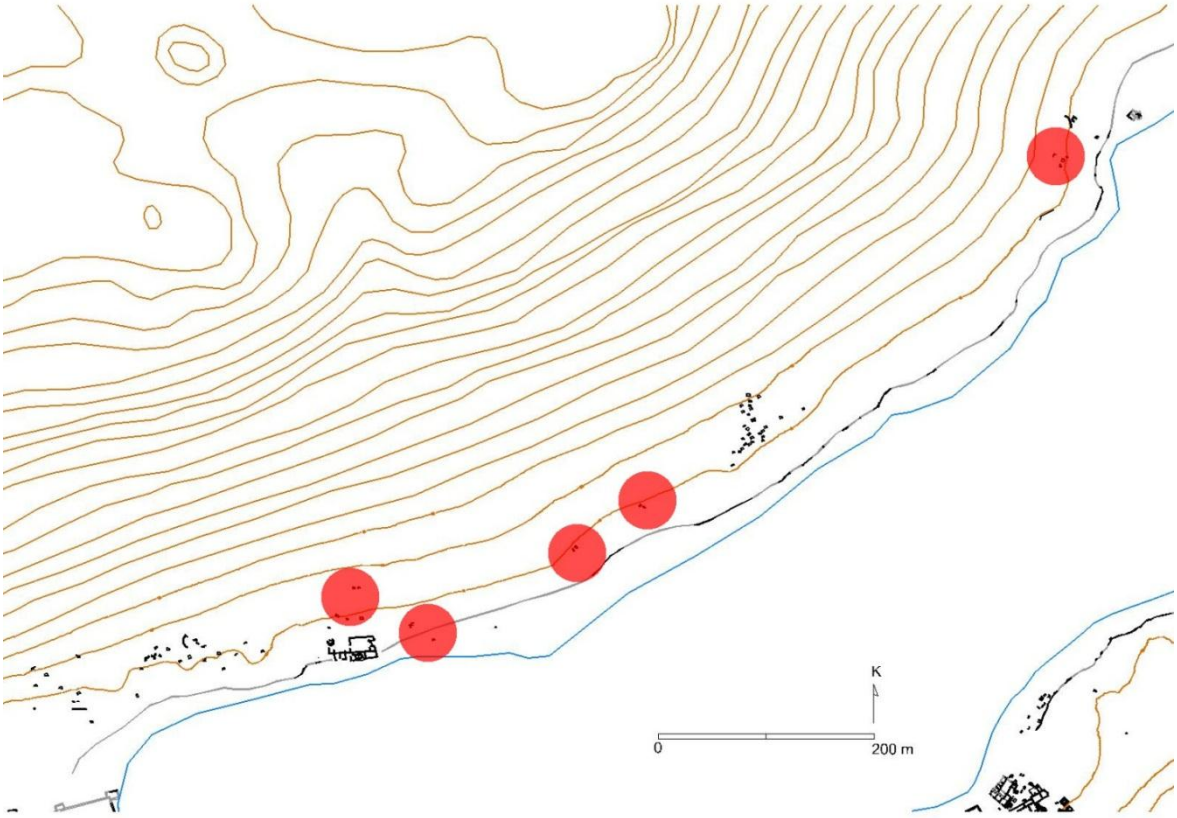
Güney Yerleşim'e gelen yol üzerinde yer alırlar. Bu güzergahta, yamaç üzerinde büyük nekropol gruplarından ayrı olarak tek ya da iki lahitlik gruplar halinde duran mezarlar vardır.

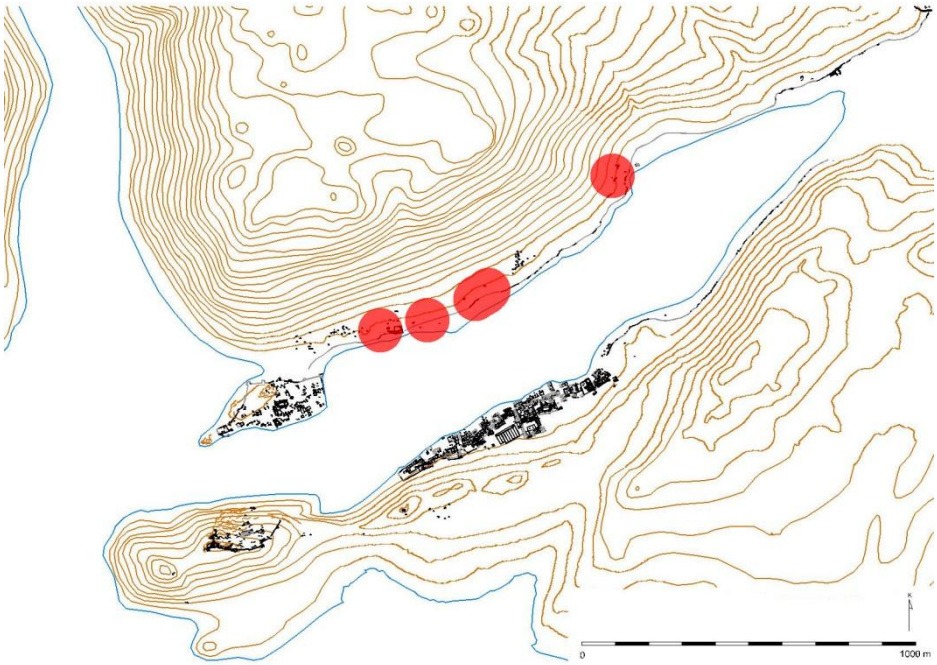
Bu grupta değerlendirilen mezarlardan, Kuzey Yerleşim'den 300 m. kadar uzakta E Kilisesi'nin kuzeyinde iki lahitlik bir grup, yine E Kilisesi'nin 50 m. doğusunda tek bir lahit, yerleşimden 470 ve 530 m. uzaklıkta ikişer lahitlik iki grup ve yerleşimden 1030 m. kadar uzakta iki lahitlik bir grup bulunur. Grupların genel özelliği genelde aynı tipte iki lahitin 10 m.'den az mesafeyle bir arada bulunmasıdır. Genellikle yola bakar şekilde yerleştirilmişlerdir. Gruplardan birisindeki iki mezar ise birbirine bakmaktadır. Gruplardan ikisi Likya tipi sivri kemer kapaklı, üçü üçgen alınlıklı tipte lahitlerden oluşur.

Literatür :

Borchhardt 1975, 74-75
Uğurlu 2003, 355-368
Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 158

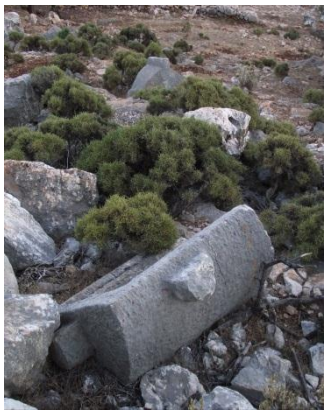

Kat.No. 158

Resim 1 – Kuzey Nekropol ayrı lahitler hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – Kuzey Nekropol 2 lahit grubu (kuzeybatıdan)

Resim 3 – Kuzey Nekropol 2 tek lahit (doğudan)

Resim 4 – Kuzey Nekropol 2 lahit grubu (doğudan)

Resim 5 – Kuzey Nekropol 2 lahit grubu (kuzeyden)

Kat. No. 159

Kuzey Nekropol – Roma Büyük Grup

Kuzey Yerleşim'e kuzeydoğudan gelen güzergah üzerinde, yerleşime yaklaşık 700 m. mesafede büyük bir nekropol grubudur. Bu bölgede yaklaşık 50 x 50 m. bir arazide +11 ila +21 m. kot arasında yerleşmiş, toplam 28 adet lahit mezara ait kalıntı ile çevre kalıntıları bu grupta değerlendirilmiştir.

Lahitler yamaç üzerinde genelde yaklaşık 1 ila 10 m aralıklarla yerleşmişlerdir. Kimisi kendi arasında küçük gruplar halinde ama genel itibarıyla aynı nekropoldedir. Çoğunluğu doğu-batı doğrultulu olarak, güneye limana bakar şekildedir. Balirgin şekilde yakın düzenli, kompakt bir mezarlık alanıdır, ve lahitlerin büyük çoğunluğunun aynı tipte olması da dikkat çekicidir.

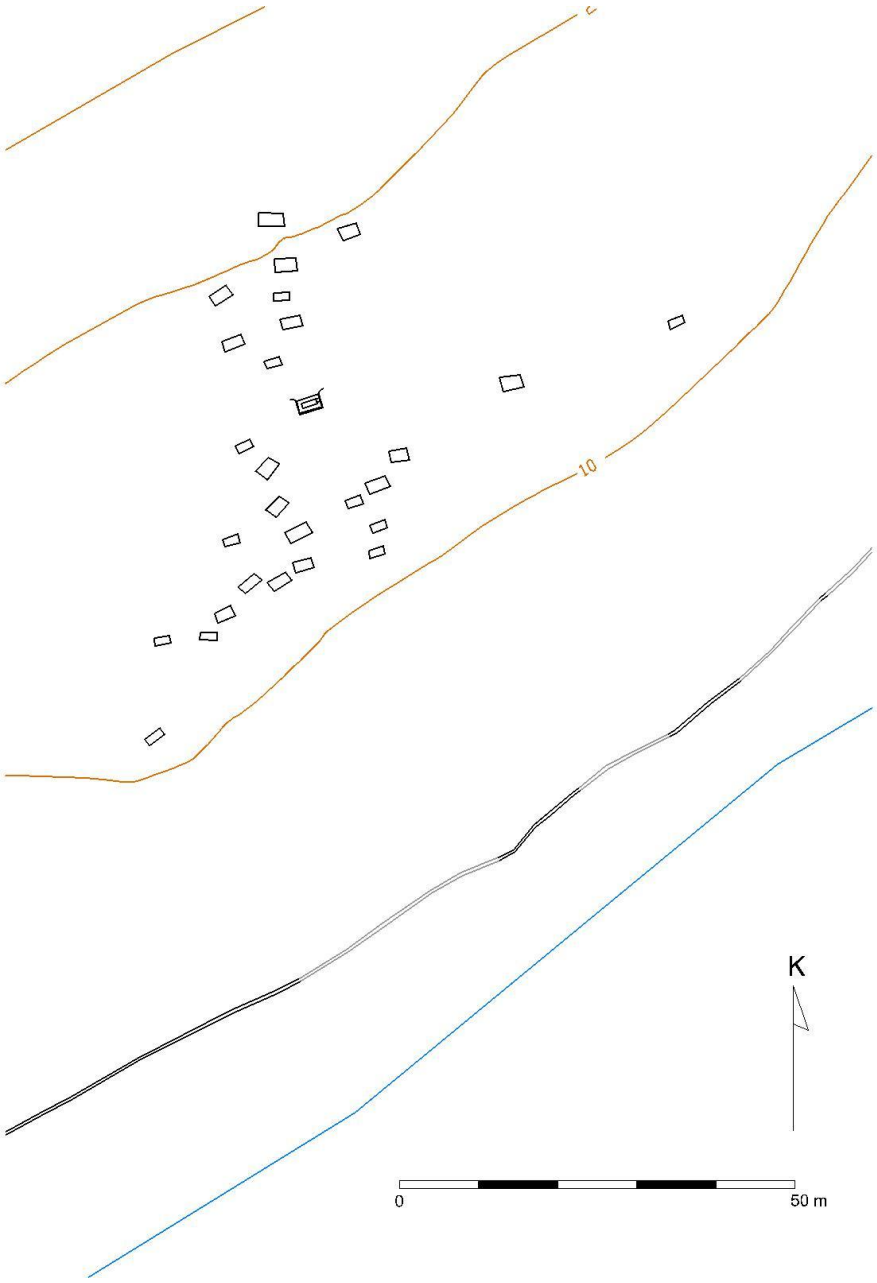
Bu nekropol grubundaki lahit kalıntılarından tipi belirlenebilenlerin büyük çoğunluğu, 21 adedi üçgen alınlıklı tipte, 4 adedi düz dörtgen blok formlu kapağa sahiptir, Likya tipi kapaklı hiç yoktur. Teknelerin 9 adedinin köşelerinde pilaster bulunur. 2 adet de hyposorion tespit edilmiştir. Teknelerde 208 ila 243 cm uzunluk, 85 ila 121 cm genişlik, 106 ila 122 cm yükseklik; kapaklarda ise 216 ila 256 cm uzunluk, 86 ila 127 cm genişlik, 49 ila 73 cm yükseklik tespit edilmiştir. Profilli çerçeveli tabula ansata üzerinde yazıtlı olan örnekler vardır.

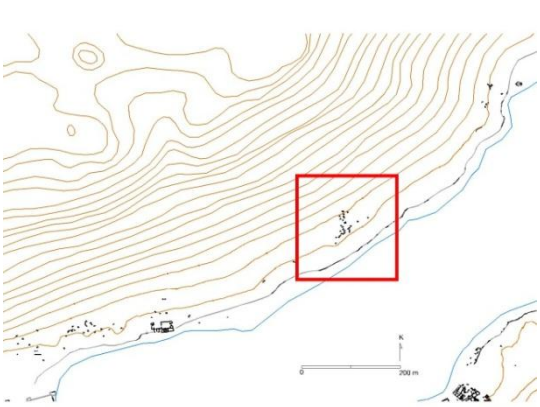
Litaratür :

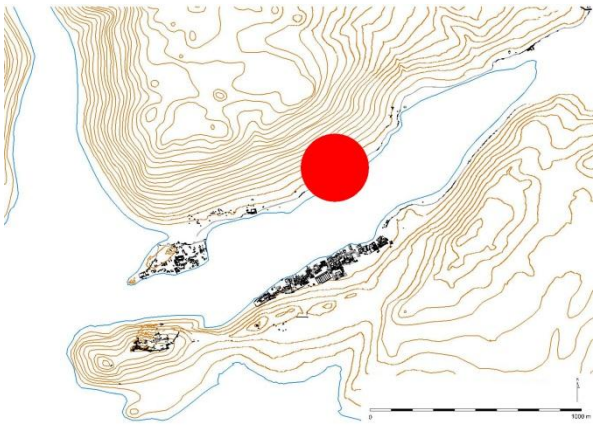
Uğurlu 2003, 355-368

Çevik – Bulut 2010, 46

Kat.No. 159

Kat.No. 159

Resim 1 – 159 No'lu Nekropol hava fotoğrafı (batıdan)

Resim 2 – 159 No'lu Nekropol (kuzeydoğudan)

Resim 3 – 159 No'lu Nekropol (güneydoğudan)

Resim 4 – 159 No'lu Nekropol (güneydoğudan)

Resim 5 – 159 No'lu Nekropol'den lahit

Kat. No. 160

Değirmen

Kuzey Yerleşim'e gelen güzergah üzerinde yerleşimden 1100 m. kadar kuzeydoğudadır. Bu bölgede günümüzde de su çıkan ve Andriakos Çayı'na katılan termal kaynaklar bulunur. Yapı bu kaynaklardan 70 m. kadar güneybatıda akarsuyun kıyısındadır.

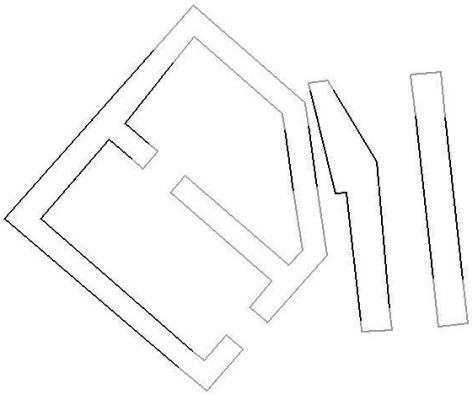
Yapının kendisine ait kuzeybatı taraflar birinci kat seviyesinde korunmuştur. Güneybatı tarafında 2.80 m. genişlikte bir mekan bulunur, yaklaşık 6.00 m. kadar uzunluğu olmalıdır ve girişin bu mekandan olduğu tahmin edilebilir. Bu mekanın kuzeydoğusunda bir odanın daha olduğu anlaşılmaktadır ancak ölçüleri belirsizdir. Yapının akarsuya yakın olan tarafı yıkılmıştır ve yoğun bitki örtüsü altındadır.

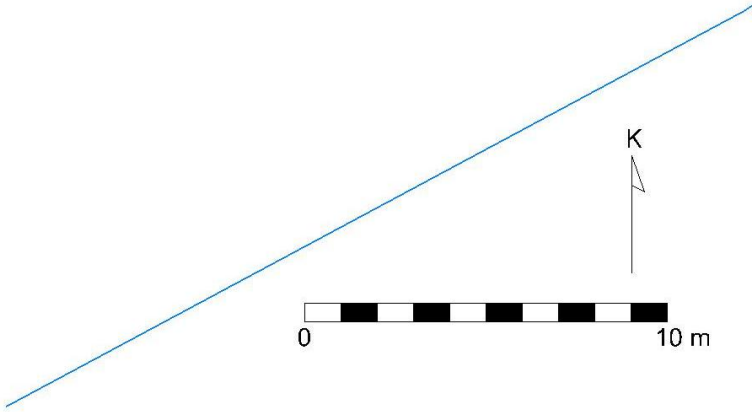
Yapının doğu tarafında değirmen çarkının yerleştiği kanal korunmuştur. Su seviyesinden 1 m. kadar yükseklikte korunmuştur. Üzerinde modern zamanın izleri de vardır. Kanal kuzey-güney doğrultuludur ve yaklaşık 5.50 m kadar bir kısmı korunmuştur. Kuzey tarafında 2.20 m. genişlikte bir girişi vardır ve bu giriş suyu 1.20 m. genişlikteki kanalın içine yönlendirir. Kanalın hemen batı tarafında değirmen yapısının kuzey odasının kenarının üçgen planlı olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu muhtemelen çark ile bağlantılı mekanizmaların yapının içindeki yönlendirmesiyle ilgili bir düzenlemedir.

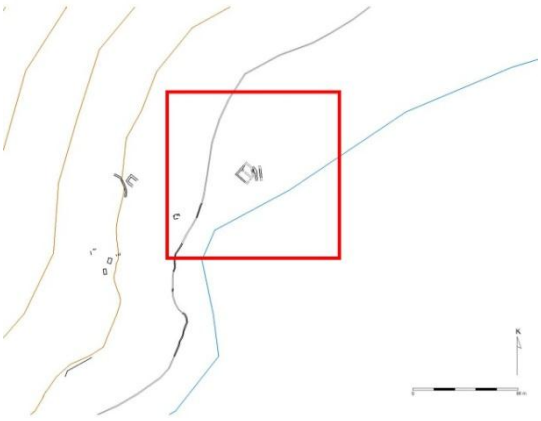
Duvarlarda tek tarafları kaba murçla düzeltilmiş küçük taşlardan bir örgü vardır. Taşların bazılarının dörtgenimsi formlara getirildiği görülür. Özellikle köşelerde sağlamlık açısından daha düzgün taşlarla duvar örülmüştür. Taş aralarında küçük taşlar ve büyük çoğunlukla taş yongaları kullanılmıştır, kiremit parçası görülmemiştir.

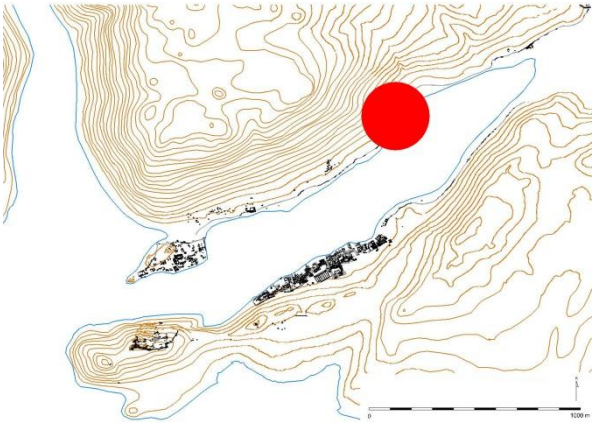
2018 yılı itibarıyla bu yapıda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 160

Kat.No. 160

Resim 1 – Değirmen hava fotoğrafı (güneybatıdan)

Resim 2 – Değirmen (güneybatıdan)

Resim 3 – Değirmen (güneybatıdan)

Resim 4 – Değirmen (kuzeydoğudan)

Resim 5 – Değirmen çark kanalı (güneybatıdan)

Kat. No. 161

Kuzeydoğu Anıt Mezar

Güney Yerleşim'in kuzeydoğu tarafındaki kavşak bölgesindedir. Buradaki Termal yapının (Kat.No.162) 80 m. kadar batısında yamaçtadır. Güneye yola dönük şekilde konumlanmıştır.

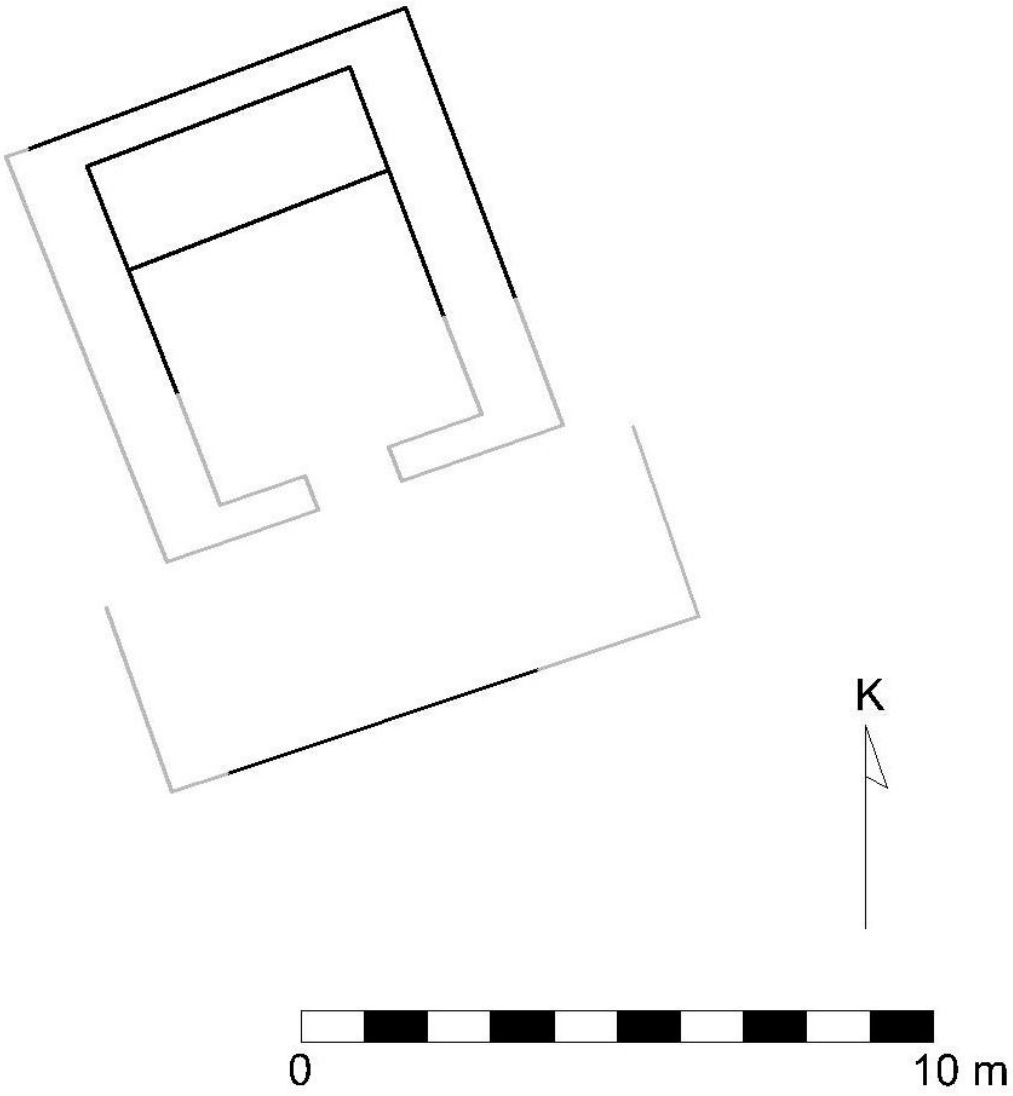
Yapı tamamen dağılmıştır. Kuzey tarafındaki arka duvarının en alt blok dizisi görülebilmektedir. Aynı zamanda güney tarafta podyumun ön kısmı izlenebilmektedir.

Kalıntılardan anlaşılabildiği kadarıyla mezar odası 4.40 m. genişliğindedir. Arka duvar boyunca 1.82 m. genişlikte bir podyum bulunur. Mezar odasının dip kısmında duran bir lahite ait podyum olduğu değerlendirilebilir. Mezarın önünde yapının podyumu olduğu değerlendirilen bir kalıntı daha vardır. Önünde muhtemelen sütunlar bulunan tapınak tipli bir mezar olmalıdır.

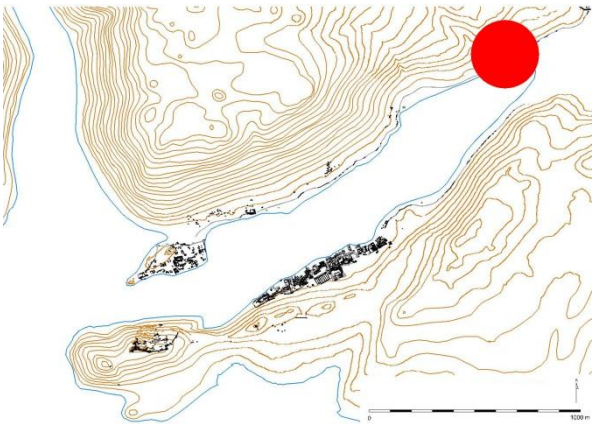
Yapının duvarları ince murç işli blok taştan yapılmıştır. Arka duvar 59 cm kalınlığında, doğu yan duvar ise 119 cm kalınlıktadır. Buradan hareketle odanın üzerinin tonoz örtülü olduğu tahmin edilebilir.

2018 tarihi itibarıyla bu bölgede sadece plan çalışması yapılmıştır.

Kat.No. 161

Kat.No. 161

Resim 1 – Kuzeydoğu Anıt Mezar konumu (doğudan)

Resim 2 – Anıt Mezar (güneyden)

Resim 3 – Anıt Mezar (doğudan)

Resim 4 – Anıt Mezar mimari parçalar

Resim 5 – Anıt Mezar mimari parçalar

Kat. No. 162

Nymphaion

Andriake'ye gelmeden, yerleşimin yaklaşık 1 km kadar kuzeydoğusunda yer alır. Bu kesimde batıya giden modern karayolundan güneybatıya Andriake'ye ayrılan yolun kavşağı vardır. Yapı, kuzeyindeki tepenin yamacında, güneye bakar şekilde yerleşmiştir. Burada zeminden kayaların arasından Andriakos Çayı'nın kaynağını oluşturan su çıkar. Göründüğü kadarıyla bu yapı, kaynağı düzenleyip termal bir alan haline getirmek için buradadır.

Tanımlanan yapı alanı yaklaşık 39.40 x 15.15 m. ölçülerindedir. Yapılaşmanın merkezindeki mekan (2) içten 10.55 x 13.20 m. ölçülerindedir. Güney ve batı taraflarında halen ayaktaki kemerler ile 8.35 m. yüksekliğe sahiptir. Üst yapıya ilişkin hiç kalıntı olmaması sebebiyle burasının açık bir mekan olduğu değerlendirilmiştir. Kuzey duvar boyunca 0.90 m. eninde ana kayadan oyulu bir seki bulunur. Seki kuzey duvarın köşelerini de dönüp doğu ve batı duvarlarda da ilk kapılara kadar gelmektedir. Bu anakaya duvarın arkasından ve arasından kayaların içinden en büyük su kaynağı çıkmaktadır.

Ana mekanın batı duvarı üzerinde 1.66 ve 1.75 m. genişlikte ikiz kapılar ile (3) mekanına geçiş vardır. Kapıların arasında 0.56 m. genişlikte bir açıklık daha vardır ve arkadaki sarnıçtan (4) ana mekana su akıtma oluğu yerleştirme amaçlı olmalıdır. Kapıların ve oluğun üstünde halen ayakta 4.46 m. genişliğe sahip büyük kemer bulunur. Kemerin iki yanında, 2. kat seviyesinde 1.82 x 0.80 m. ölçülerinde nişler bulunur. Güneyde 3 adedi korunmuştur ve kuzey yanda da bir tanesinin dip kısmı in-situ kalmıştır. Güney cephede 6.40 m. genişlikte üzerindeki kemer halen ayakta olan büyük bir açıklık vardır. Bu açıklığın dış tarafında moloz taştan apsis benzeri bir havuzlama yapıldığı anlaşılmaktadır. Tepeye yakın kesimde kemerin iki yanında iki konsol güneye doğru çıkıntı yapmaktadır. Kemerin iki yanında zemin seviyesinde 0.65 ve 0.81 m. genişlikte iki kapı bulunur. Doğu duvarda zemin seviyesinde üç geçit bulunur. Bunlardan güneydeki ikisi 1.02 ve 0.79 m. genişlikte kapılardır, kuzeydeki ise 1.70 m. genişlikte, üst tarafı kemer biçiminde bir geçittir.

Ana mekanın batı tarafında ikiz kapılardan geçilerek girilen bir mekan vardır (3). İçten yaklaşık 5.22 x 3.22 m. ölçülerinde sade bir mekandır. Mekanın güney tarafındaki alanda dış cephede hatıl yuvaları işlenmiştir ve revaklı bir alanın bulunduğuna işaret eder.

Yapının doğu tarafında cephenin dışında anakayadan oyulmuş bir kullanım alanı vardır (1). Burada kuzeydeki anakayadan 11 m. kadar uzunlukta bir alan düz duvar haline getirilmiştir. Kayanın eksik olduğu kısımlar duvar örülerek tamamlanmıştır. Doğu tarafta ana yapıdan 7.50 m. kadar uzaklıkta kuzeye doğru anakayanın içine 1.80 m. çapında dairesen bir niş açılmıştır. Nişin üstü de blok taştan kemer cepheli bir yarım kubbe ile örtülüdür. Anakaya

Kat. No. 162

duvarın önünde 0.75 m. genişliğinde yine anakayadan oyulmuş bir seki vardır. Alanın batı tarafında, yapının dışına açılan geçidin önünde 1.80 m. çapında yarım dairesel bir havuz ve bu havuzdan güneye doğru yaklaşık 4.50 m. aşağıda bir başka duvar ile ikinci bir alan daha havuzlanmıştır.

Yapı grubunun batı tarafında bir sarnıç bulunur (4). Dıştan 9.95 x 6.08 m. ölçülerindedir. Dip kısmı anakayadan oyuludur. Ortasında bir paye, kuzey-güney doğrultulu iki kemeri taşır ve üst yapı, kemerlerin böldüğü doğu ve batı alanlarda iki içten kubbedir. Dış tarafta ise 3 basamak halinde düz dörtgen dolgu yapılmıştır.

Yapı büyük çoğunlukla nitelikli blok taş işçiliğe sahiptir. Arka (kuzey) tarafı anakayadan oyulmuş ve üzeri blok taş işçilikle tamamlanmıştır. Kemerler iki yüzde de fascia profillidir. Ortadaki kilit taşı işlenmeden kaba bırakılmıştır. Taş işçiliğinin kimi yerlerde az işli bırakılması, yapının yarım işçilikli olabileceğini düşündürür.

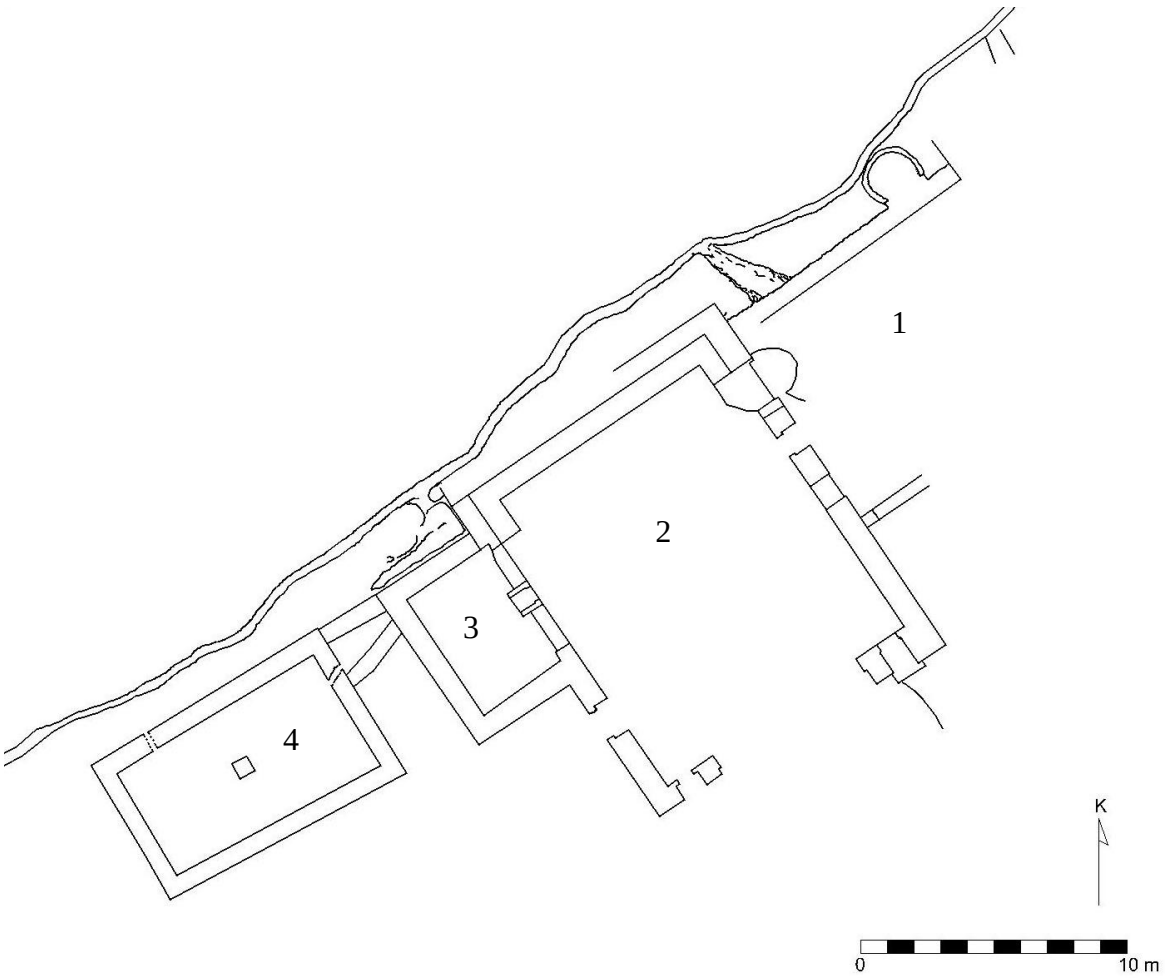
Yapıyı daha önce inceleyen Borchhardt, Hamam ve Nymphaion tanımlamalarını değerlendirmektedir.

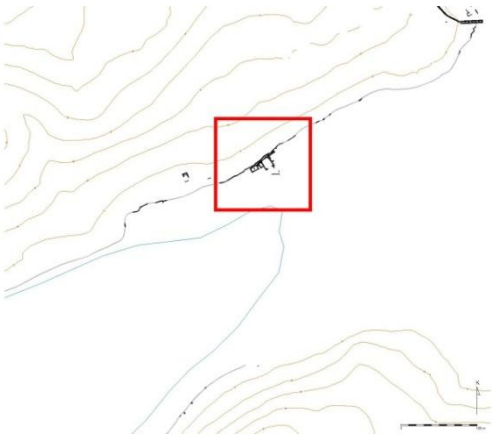
Yapıda 2009 sezonunda ekibimiz tarafından kazı yapılmıştır. Kazıdan tarihlemeye yardımcı olabilecek buluntu ele geçmemiştir. Bu alanın dönem dönem yükselip alçalan su ve sel baskınları sebebiyle dolup tekrar boşaldığı ve bundan dolayı temiz kaldığı tahmin edilmektedir. Yapının fonksiyonuna ilişkin olarak hamam önerisi, kazılarda hiç buna ilişkin kalıntı ele geçmemesi ve mimari üzerinde de ısıtma sistemi izi olmaması sebebiyle devre dışı kalmıştır. Nymphaion ihtimali, buradaki suyun kükürtlü olması sebebiyle zayıflamaktadır. Mevcut görüşümüz bu yapının kükürtlü su kaynaının düzenlenmesine yönelik bir termal yıkanma yapısı olduğudur. Aynı gelenek bu çevredeki su kaynaklarında halen devam etmektedir.

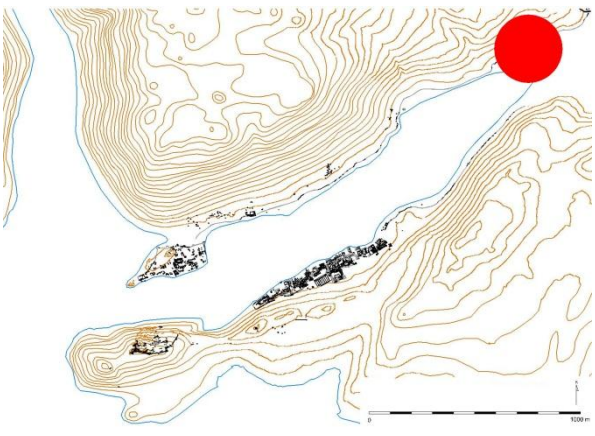
Litaratür :

Borchhardt 1975, 72-74
Çevik – Bulut 2010, 36-37
Çevik 2010, 26-57

Kat.No. 162

Kat.No. 162

Resim 1 – Nymphaion hava fotoğrafı (güneydoğudan)

Resim 2 – Nymphaion hava fotoğrafı (doğudan)

Resim 3 – Nymphaion ön cephe (güneydoğudan)

Resim 4 – Nymphaion iç görünüş (kuzeyden)

Resim 5 – Nymphaion arkadan görünüş (kuzeybatıdan)

Kat. No. 163

Dividiculum Yapısı

Andriake'nin girişindeki kavşak bölgede Nymphaion'dan (Kat.No.162) 300 m. kadar kuzeydoğuda bulunur. Myra'dan gelen aqueduct burada bu yapıya girer ve Andriake'nin kuzey ve güney yerleşim alanlarına iki ayrı su kanalı için akış seviyesi düşürülerek ikiye bölünür.

Yapı yaklaşık 29 m. si korunan bir uzunluğu sahiptir. Genişlik ise 3.45 m. kadardır. Yamaç boyunca alçalan arazinin üzerine yapılmıştır. Batı-doğu doğrultusunda alçalan kademelerde birbirine su aktaran 7 havuzdan oluşan bir dizidir (1). En üstte tespit edilebilen kot +10.90 m. en altta ise +3.40 m. kadardır. Havuzların tespit edilebilen uzunlukları 3.52 ile 3.81 m. arasındadır. 1.58 ile 1.83 arasında genişliğe sahiplerdir. Her havuzdan bir sonrakine ortalama 1.16 m. kot farkı vardır. Havuzların sadece dipleri korunmuştur. İçleri sarnıçlardakine benzer kırmızı renkli su geçirmez sıva ile kaplıdır.

Kuzeydoğu taraftan Myra'dan aqueduct gelir (2), vadinin çevresini dolanarak batı taraftan en üstteki havuza bağlanır. Kanal anakayadan oyulmuştur ancak yaklaşık son 60 m.'lik kısmı 13 kemerin üzerinde taşınır (3). Genişliği yaklaşık 35 cm. kadardır. Yapıya yakın kısımda yaklaşık +11.40 m. kotundadır.

Yukarıdaki son evre kanalının alt tarafında kontrol yapısından kuzeyde alt kotta kayadan oyulu bir kanal daha vardır (4). Yaklaşık +4.30 m. kotundadır. Bu kanal, kontrol yapısından güney tarafta devam eder (5) ve Termal Yapı'nın da yanından geçerek Andriake Kuzey Yerleşim'e ulaşır (Kat.No.164). Kontrol yapısından erken dönemden kaldığı açıktır, zira yapı bu kanalın üzerine yapılmıştır. Ayrıca alttan 3. Havuzun yan tarafında bir künk ile yapının güney tarafından devam eden bu kanlın içine su verilir.

Anlaşıldığı kadarıyla bu yapı, Myra'dan gelen yüksek kottaki su kanalındaki suyu kademelendirerek aşağıya indirmekte ve Andriake'nin iki yerleşim alanına giden su kanallarına ayrı ayrı vermektedir. Yapının doğu tarafı toprak altında kalmıştır ancak buradan da Andriake Güney Yerleşim'e giden su kanalının (Kat.No.165) suyunun verildiği önerilebilir.

Yapıyı daha önce inceleyen Borchhardt, bir değirmen olabileceğini tahmin etmiştir; Murphy – Mengel ise bu fikri de dikkate alarak basınç düşürücü / havuzlama yapısı (water cascade) olarak tanımlamaktadır. Bizim ekibimiz tarafından ise 2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

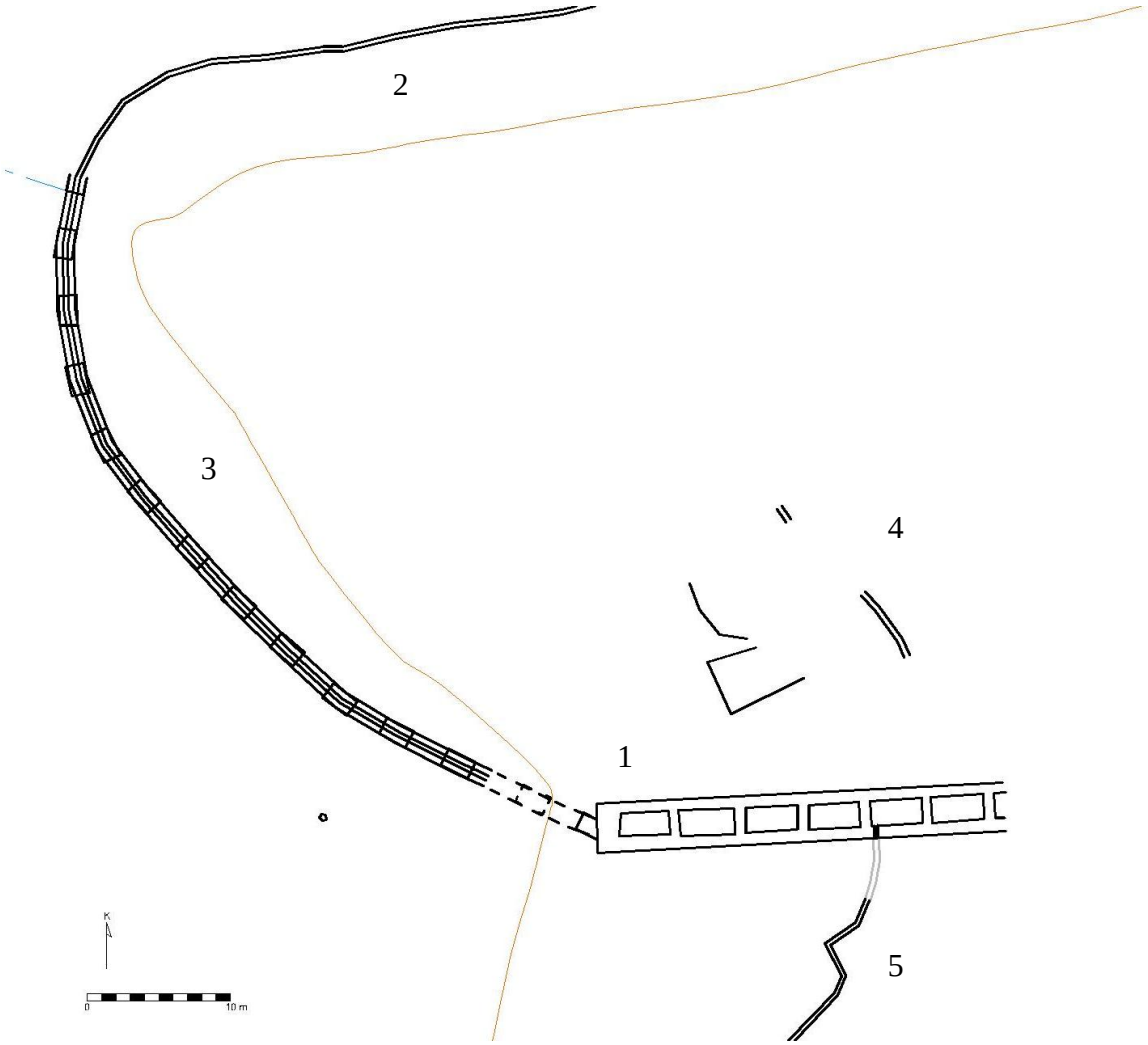
Kat. No. 163

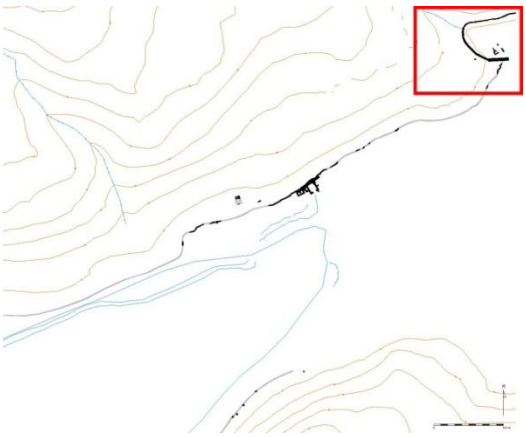
Literatür :

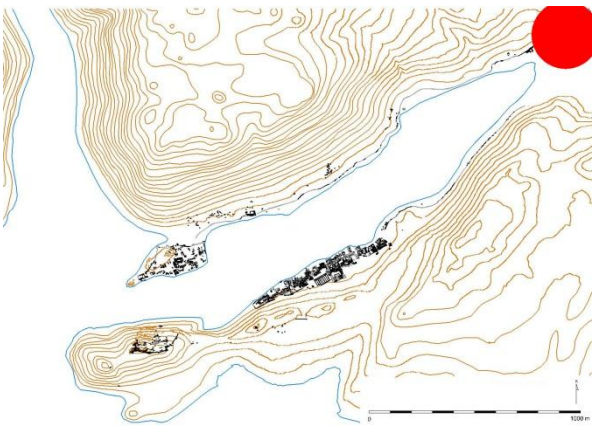
Borchhardt 1975, 71-72

Murphy – Mengel 2000

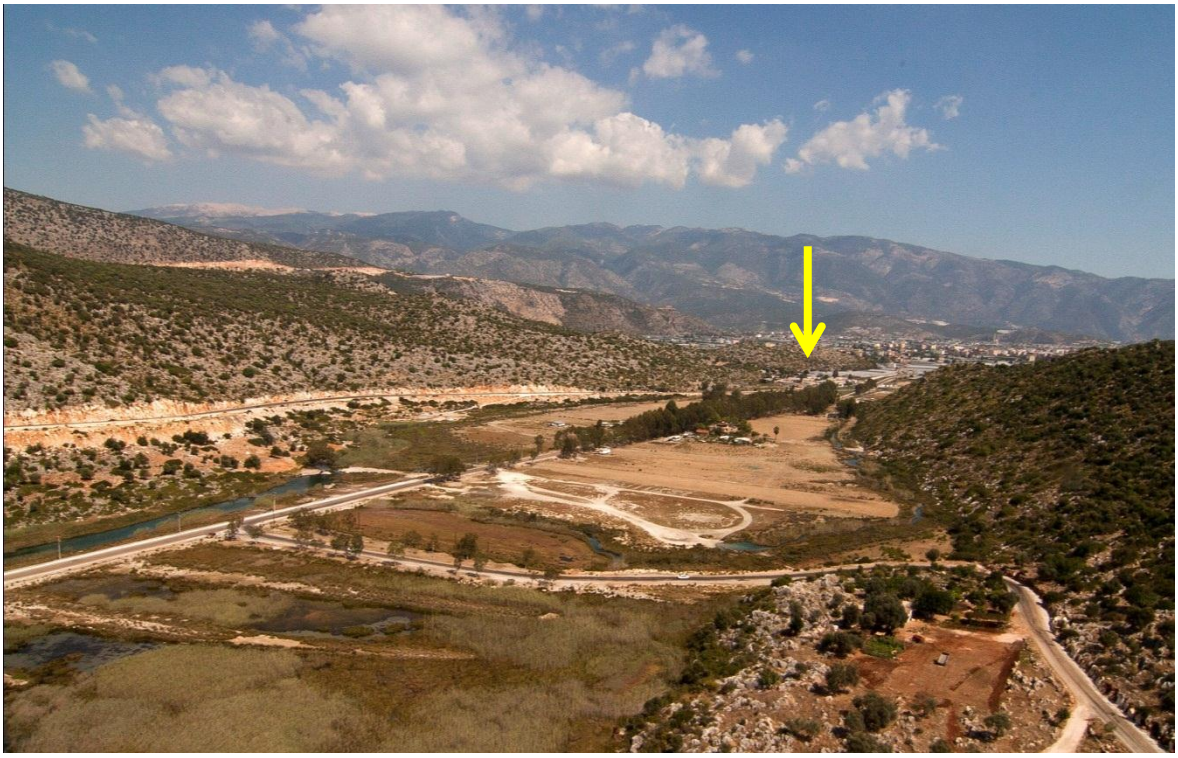
Kat.No. 163

Kat.No. 163

Resim 1 – Dividiculum Yapısı'nın konumu (güneybatıdan)

Resim 2 – Dividiculum Yapısı (güneydoğudan) (Borchhardt 1975)

Resim 3 – Myra'dan gelen kemerli aqueduct (kuzeydoğudan)

Resim 4 – Dividiculum Yapısı havuzlar (doğudan)

Resim 5-6 – Kuzey kanala su veren künk çıkışı, içten ve dıştan

Kat. No. 164

Kuzey Su Kanalı

Andriake'nin girişindeki kavşak yerinden Kuzey Yerleşim'e gelen kayadan oyulu su kanalıdır. Kanal kavşak yerinde Dividiculum Yapısı'ndan (Kat.No.163) başlayarak liman yatağının kuzeyindeki yamaç boyunca ilerleyerek Kuzey Yerleşim'e gelir.

Kanal kayadan oyulu kalıntıları ile izlenmiştir. Yerleşime yaklaştıkça en son izlenebildiği kesim yerleşime 200 m. kadar mesafede E Kilisesi yakınlarıdır. Kanalın izlenmediği yerlerde araziye uygun şekilde tamamlama yapılmıştır.

Kanal Kuzey Yerleşim'in başlangıcı ile Dividiculum Yapısı arasında yaklaşık olarak 2200 m. uzunluğunda bir yol izler. Dividiculum Yapısı'nın olduğu yerde kanal +4.30 m. kotundadır ve yerleşime yaklaşırken en son izlenebildiği E Kilisesi çevresinde yaklaşık olarak +1.20 civarı bir kota iner. Genişliği yaklaşık olarak 35 cm kadardır.

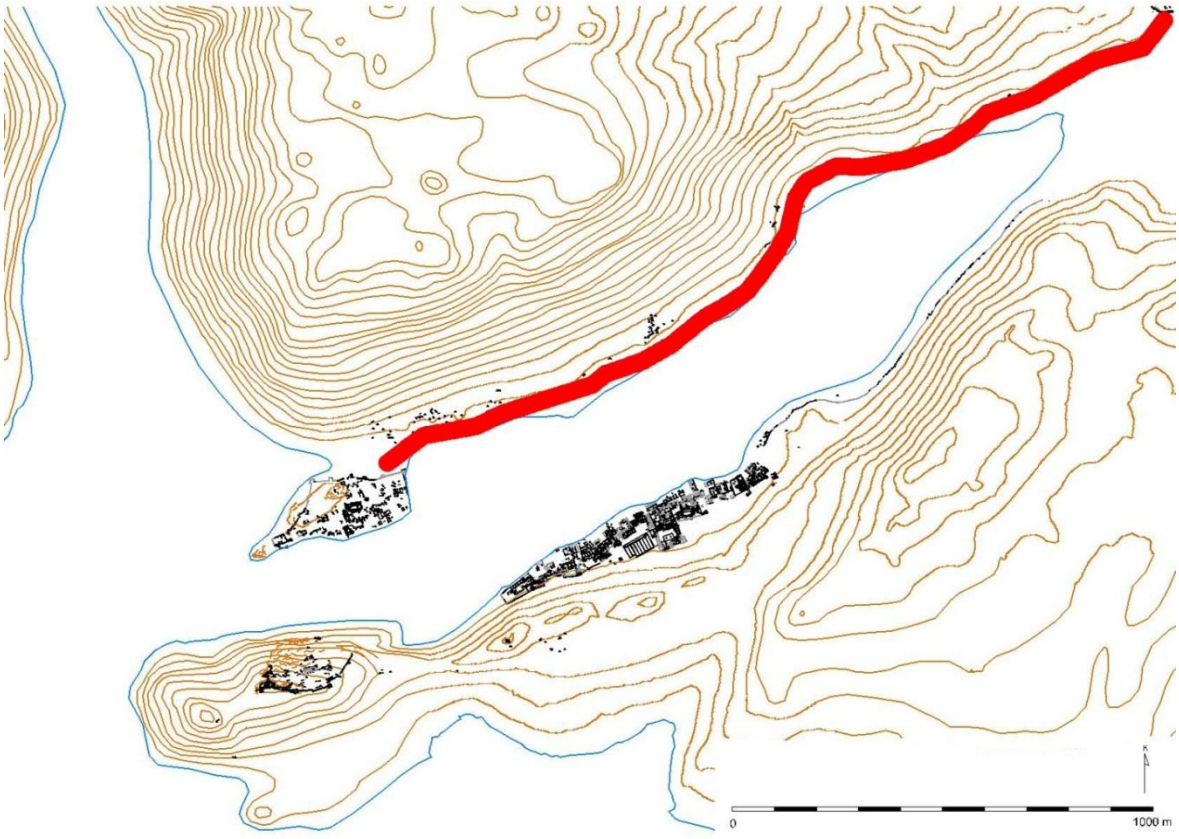
Bu kanalın başlangıç kısmında Dividiculum Yapısının kuzey tarafında devamı bulunur. Su Kontrol Yapısı bu kanalın üzerine yapılmış ve kuzey kesimi iptal edilmiştir. Yapı yapıldıktan sonra dividiculum yapısından künk ile bu kanala su verilerek tedarik sağlanmıştır.

2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Literatür :

Borchhardt 1975, 71

Kat.No. 164

Kat.No. 164

Resim 1 – Kuzey Su Kanalı (güneybatıdan)

Resim 2 – Kuzey Su Kanalı (kuzeydoğudan)

Resim 3 – Kuzey Su Kanalı (güneybatıdan)

Resim 4 – Kuzey Su Kanalı (kuzeydoğudan)

Resim 5 – Su Kanalına paralel ilerleyen Kuzey Yerleşim ana yolu (güneybatıdan)

Kat. No. 165

Güney Su Kanalı

Andriake'nin girişindeki kavşak yerinden Güney Yerleşim'e gelen kayadan oyulu su kanalıdır.

Kanal kayadan oyulu kalıntıları ile izlenmiştir. Liman yatağının güney tarafındaki yamaç boyunca kanalın izleri vardır. Kuzeydoğudaki kavçak yerindeki Dividiculum Yapısı'na (Kat.No.163) gelmeden, yamacın bitmeye yaklaştığı bir kesimde yapıya yaklaşık 600 m. mesafede su kanalının izi yamaç üzerinde kaybolur. Arazinin geniş bir boğaz haline geldiği bu bölgede kanalın Dividiculum yapısına nasıl ulaştığı belirsizdir.

Kanal yerleşime yaklaştıkça Güneydoğu Nekropol (Kat.No.1) alanının güneyindeki yamaca kadar izlenir. Buraya varmadan limanın güneyindeki yamaç boyunca da genellikle iyi korunmuş izlenebilen kalıntılar vardır. Eksik kesimler araziye uygun şekilde tamamlanmıştır.

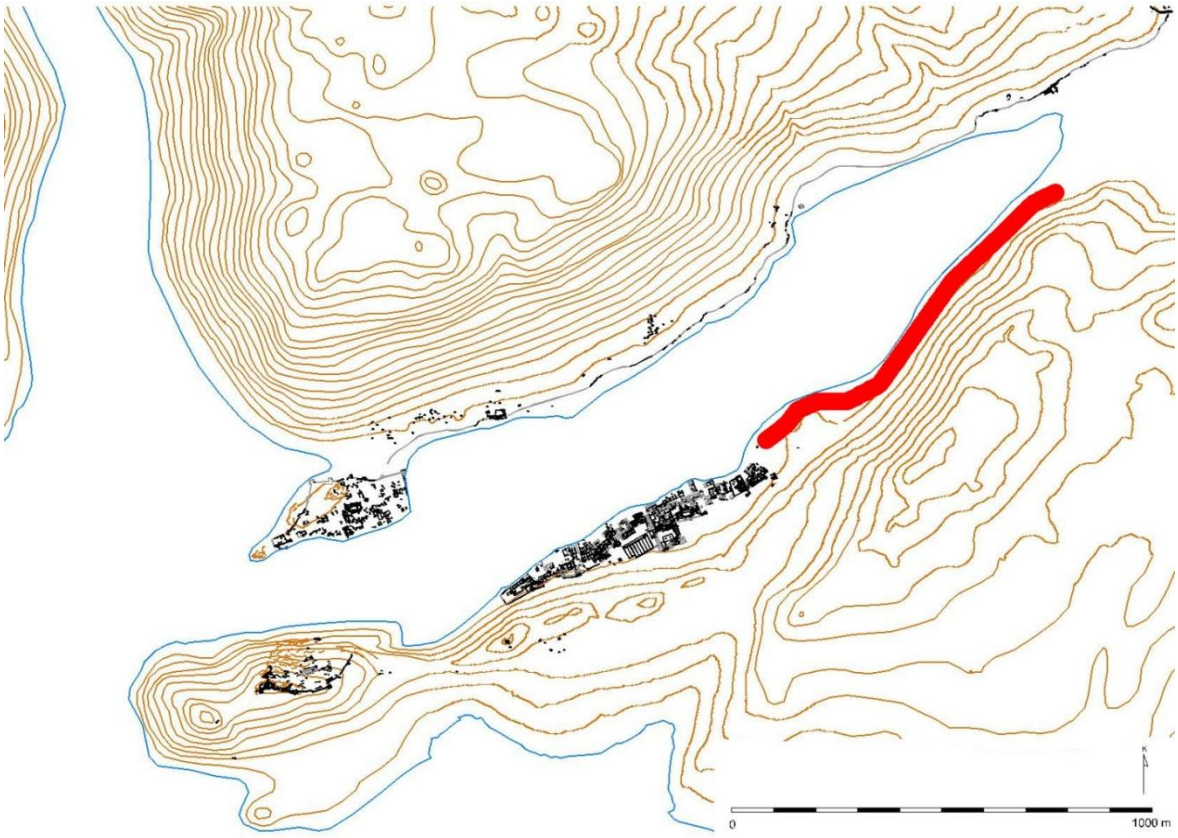
Kanal, kuzeybatıda izi en son tespit edilen konumda +2.80 m. kotundadır. Güney Yerleşim'e en yaklaştığı yerde ise +1.45 m. kotu tespit edilmiştir. Bu iki konum arasında tamamlanabilen korunmuş uzunluk yaklaşık 870 metredir. Buradan sonra Dividiculum yapısına olan korunmamış mesafe de eklendiğinde kanalın 1500 m. kadar toplam uzunluğu olduğu tahmin edilebilir. Genişliği yaklaşık olarak 35 cm kadardır.

2018 yılı itibarıyla bu alanda sadece plan çalışması yapılmıştır.

Literatür :

Borchhardt 1975, 71

Kat.No. 165

Kat.No. 165

Resim 1 – Güney Su Kanalı (güneybatıdan)

Resim 2 – Güney Su Kanalı (güneybatıdan)

Resim 3 – Güney Su Kanalı (kuzeyden)

Resim 4 – Güney Su Kanalı (kuzeydoğudan)